

TXOSTENA INFORME

31

ATZERRIKO EMAKUME

ETORKINAK EAEN

MUJERES INMIGRANTES

EXTRANJERAS EN LA CAE

Erakunde Autonomiaduna

Organismo Autónomo del

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

**ATZERRIKO EMAKUME
ETORKINAK EAEN**

EMAKUNDE
EMAKUMEAREN EUSKAL ERAKUNDEA

Gasteiz 2012

IZENBURUA:	Atzerriko emakume etorkinak EAen. Mujeres inmigrantes extranjeras en la CAE
EDITOREA ETA EGILEA:	EMAKUNDE - Emakumearen Euskal Erakundea. Manuel Iradier, 36. 01005 Gasteiz
TALDE TEKNIKOA:	Xabier Aierdi José Antonio Oleaga Izaskun Sáez de la Fuente Joaquín Arriola Silvia Carrizo Ana I. Pérez Machío Laura Pego Amelia Barquín Monika Madinabeitia Nerea Alzola Iraide Fernández Julia Shershneva Maite Fouassier SOZIOLOGIA ETA GIZARTE LANGINTZA SAILA UPV/EHU
MAKETATZAILEA ETA DISEINU GRAFIKOA:	Taide Arteta
DATA:	2012ko abendua
DESKRIBATZAILEAK:	atzerriko emakume etorkinak, genero ikerketak, inkestak, datu estatistikoak, Euskadi
ISBN-10:	84-616-2142-5
ISBN-13:	978-84-616-2142-2

AURKIBIDEA

AURKEZPENA	9
1. SARRERA	13
2. HELBURUAK	17
2.1. EAEn bizi diren atzerriko emakume etorkinen egoera: funtsezko eremuak ..	19
2.2. Bertako herritarrek nola ikusten dituzten emakume atzerritar immigranteak ..	20
2.3. Emakume atzerritar immigranteen aurreikuspenak eta beharrizanak	20
3. METODOLOGIA	21
3.1. 1. fasea: EAEn bizi diren atzerriko emakume etorkinen egoera	23
3.2. 2. fasea: EAEn bizi diren atzerriko emakume etorkinak: funtsezko eremuak ..	24
3.3. 3.fasea: Euskal gizartearen pertzepzioa	25
3.3.1. Aztergaia	25
3.3.2. Laginaren tamaina	25
3.3.3. Informazioaren bilketa eta tratamendua	26
3.4. 4. fasea: EAEn bizi diren emakume atzerritar immigranteen aurreikuspenak eta beharrizanak	27
4. EAE-N BIZI DIREN ATZERRIKO EMAKUME ETORKINEN EGOERA: FUNTSEZKO EREMUAK	31
4.1. EAEn bizi diren emakume atzerritarrak. <i>Xabier Aierdi</i>	33
4.1.1. Administrazio-egoera	39
4.1.2. Ikasketa-maila	41
4.1.3. Lan-egoera	42
4.1.4. Laburpena	46
4.2. Emakume etorkinek EAEko ekonomian duten eragina. <i>Joaquín Arriola</i>	47
4.2.1. Atzerriko migrazioa lagungarria da biztanleriaren zahartzea berdintzeko	48
4.2.2. Atzerriko emakume etorkinek balio erantsia sortzen dute	49
4.2.3. Emakume etorkinek zergak ordaintzen dituzte, eta egiten duten ekarpena kontutan hartuta, gizarte-zerbitzu gutxi erabiltzen dute ...	52
4.2.4. Emakume etorkinek biztanleriaren bizi kalitatea hobetzen dute	54
4.2.5. Atzerriko emakume etorkinei esker, giza kapital gehiago dago EAEn	56
4.2.6. Ondorioak	57
4.3. EAEko emakume etorkinak: lan arloa. <i>Silvia Carrizo</i>	59
4.3.1. EAEko migrazioaren bilakera. Emakumeen migrazioa: gogoeta orokorrak	59
4.3.2. Emakume etorkin langileen lan-baldintzak	61

4.3.3.	Emakume etorkinen lan-egoera: kontuan hartu beharreko alderdi batzuk	63
4.3.4.	Emakume etorkinen lan-bizitzan eragina duten alderdiak	64
4.3.5.	Ondorioak	68
4.4.	Emakume etorkinak: EAE eta kultura. <i>Izaskun Sáez de la Fuente</i>	71
4.4.1.	Kultura definitzeko gakoak	71
4.4.2.	Kultura- eta erlijio-aniztasuna kudeatzeko eredu etikoak eta politikoak	73
4.4.3.	EAEEn bizi diren emakume etorkinak. Ondorio soziologiko adierazgarriak	76
4.4.4.	Balantzea eta azterketaren ikuspegia	85
4.5.	EAEko emakume etorkinen biktimizazioa. <i>Ana Pérez Machío eta Laura Pego</i>	87
4.5.1.	Emakume etorkinen biktimizazioan eragiten duten faktoreen problematika: hurbilketa bat	87
4.5.2.	EAEEn bizi diren atzerriko emakume etorkinen aurka egiten diren delitu mota ohikoenak	93
4.5.3.	Ondorioak	99
4.6.	EAEko emakume etorkinak eta hezkuntza. <i>Amelia Barquín, Monika Madinabeitia eta Nerea Alzola</i>	103
4.6.1.	Hezkuntza eta atzerriko immigrazioa	103
4.6.2.	16 urtetik gorako emakume etorkinen ikasketak	104
4.6.3.	Hizkuntzen ezagutza eta erabilera	108
4.6.4.	Eskola-adinean dauden seme-alaben amak	110
4.6.5.	Ondorioak eta erronkak	115
4.7.	Gizarte-ongizate subjektiboa: emakume etorkinen ikuspegia. <i>José A. Oleaga</i>	119
4.7.1.	Osasuna, oro har	119
4.7.2.	Zailtasunak	128
4.7.3.	Bereizkeria	133
4.7.4.	Gizarteratzea eta gizarte-sareak	139
4.7.5.	Ondorioak	149
4.8.	Integrazioa, EAErekin identifikatzea eta etorkizuneko proiektuak. <i>José A. Oleaga</i>	151
4.8.1.	Gizarte-harremanak eta bereizkeria	151
4.8.2.	Integrazioa eta EAErekin identifikatzea	161
4.8.3.	Etorkizuneko proiektuak	164
4.8.4.	Ondorioak	172
4.9.	EAEEn bizi diren atzerriko emakume etorkinen tipologia ezartzeko bidean. <i>José A. Oleaga</i>	173
4.9.1.	Emakumeen ustez, zein da beren osasun-egoera? (Ikuspegi 2010)	173
4.9.2.	Asebeteta al daude gaur egun duten bizitzarekin? (Ikuspegi 2010)	175
4.9.3.	Nola hautematen dute bereizkeria? (Ikuspegi 2010)	176
4.9.4.	Euskaldun sentitzen al dira? (Ikuspegi 2010)	178
4.9.5.	Bereizkeria maila (AEI 2010)	180
4.9.6.	Balioesten al dituzte bertako biztanleak? (AEI 2010)	181
4.9.7.	Zenbat identifikatzen dute beren burua EAErekin?(AEI 2010)	183
4.9.8.	Zenbateraino daude integratuta euskal gizartean? (AEI 2010)	185
4.9.9.	EAEEn bizi diren atzerriko emakume etorkinak: proposatutako tipologia	187
4.9.10.	Ondorioak	188

5. BERTAKO HERRITARREK NOLA IKUSTEN DITUZTEN ATZERRITAR EMAKUME IMMIGRANTEAK	193
5.1. Emakume atzerritar immigranteek egin duten ekarpenaren pertzepzioa: euskal gizartearen aurreiritziak eta estereotipoak	195
5.1.1. Funtzionaltasun ekonomikoa	195
5.1.2. Estereotipoak eta aurreiritziak	197
5.1.3. Gizarteari egindako ekarpena	199
5.2. Euskal gizarteak emakume atzerritar immigranteez duen irudia	201
5.2.1. Emakume immigranteei lotutako ezaugarriak	202
5.2.2. Emakume atzerritar immigranteekiko begikotasuna	205
5.2.3. Emakume immigranteen irudi bereizgarria	206
5.3. Euskal gizartearen balorazio orokorra emakume atzerritar immigranteen etorreraren aurrean	210
5.4. Ondorioak	211
6. EMAKUME ATZERRITAR IMMIGRANTEEN AURREIKUSPENAK ETA BEHARRIZANAK	215
6.1. Migrazioa jatorriko herrialdean	217
6.1.1. Immigratzeko arrazoiak	218
6.1.2. Aurreikuspenak	224
6.1.3. Helmuga edo destinoa	225
6.1.4. Erabakia hartzea	231
6.2. Euskadira etortzea	235
6.2.1. Hasierako iritziak	235
6.2.2. Hizkuntza	236
6.2.3. Oraina Euskadin	237
6.3. Shock kulturala eta akulturazioa	252
6.3.1. Hautemandako desberdintasun kulturalak	253
6.3.2. Akulturazioa eta identitatea	254
6.3.3. Hautemandako bazterketa- eta diskriminazio-jokabideak	257
6.4. Mundu-ikuskerak eta genero-rolak	262
6.4.1. Euskadiko emakumeak eta gizonak, eta bikote-harremanak	262
6.4.2. Emakumeen egungo egoera beren jatorriko herrialdeetan	267
6.4.3. Emakumeen aurkako indarkeria	269
6.4.4. Atzera begiratuz aurrera egitea	276
6.5. Aurreikuspenak eta etorkizuna	279
6.5.1. Barren-barrenean dauden joerak: bizitza ez da gizon bat	283
6.5.2. Lortu duten edo lortzen ari diren autonomiarekiko poztasun urria	286
6.5.3. Seme-alabak, bai; ezkontideak, agian	287
6.5.4. "Hemen beste helburu batzuk izan ditzakezu"	289
6.5.5. Gizarte-baldintzekiko gogobetetasuna	291
6.6. Ondorioak	295
6.6.1. Orokorrak	295
6.6.2. Profilen arabera	299
7. ONDORIOAK ETA PROPOSAMENAK	305
7.1. Ondorioak	307
7.2. Proposamenak	310

8. BIBLIOGRAFIA	315
9. ERANSKINA	323
9.1. Elkarriketen gidoia	325
9.2. Galdetegia	328

AURKEZPENA

Emakunde-Emakumearen Euskal Erakundeak bultzatu du eskuartean dugun azterlan hau, euskal gizartean dauden atzerriko emakume etorkinei buruzkoa. Emakume horiek gure gizartean zein egoeratan dauden azaltzen du, eta bi galderari erantzuten die: euskal gizarteak zer irudi du emakume etorkinei buruz? Emakume etorkinek berek zer irudi dute gizartean duten egoeraz?.

Azterlan kuantitatibo eta kualitatibo honen bidez, balioetsi egin nahi da emakume etorkinek gure gizartearen ongizateari egiten dioten ekarpenaren handia; halaber, herritarren sektore horri buruz dauden estereotipoak apurtu nahi dira.

Azterlanaren arabera, atzeritik emakumezko langileak iritsi izanari esker kudeatu izan dira zenbait egitura-aldaketa. Egiturazko aldaketa horiek garrantzitsuak izan dira, izugarri esanguratsuak, pertsonak zaintzearekin eta familia-harremanekin zerikusia dutenak: lan-

merkatuan emakume gehiago sartu izana eta biztanleriaren zahartu izana dira horren adibide garbi bi. Ondorioz, esan daiteke emakume atzeritarrek errenta eta aberastasuna sortzen dutela, dela zuzeneko ekarpenen bidez, dela zeharkako zergen bidez.

Ekarpen hori ez da berdin ikusten euskal herritarren artean. Onartzen den arren emakume etorkinek zeresan handia daukatela zaintza-lanetan eta etxeko lanetan, gizartearen zati handi batek oraindik ere uste du emakume etorkinek euskal gizarteari ematen diotena baino gehiago jasotzen dutela. Azterlanaren datuek, ordea, argiki eraisten eta ukatzen dute uste hori.

Azterlanaren zati kualitatiboak aukera ematen digu atzerriko emakumezko etorkinek zer itxaropen dituzten jakiteko; zer desira, gurari eta amets dituzten azaltzeko.

Eskerrak eman nahi dizkiet azterlana egin dutenei, eta, bereziki, azterlanean parte hartu duten emakume etorkin guztiei, elkarlanean eskuzabal aritzeagatik. Nahi nuke azterlan hau baliagarri izatea, bai gure gizartean dauden emakume etorkinen errealitatea hobeto ezagutzeko, bai gure estereotipoak apurtzeko eta ikusmoldeak berritzeko.

María Silvestre Cabrera

Emakunde-Emakumearen Euskal Erakundeko zuzendaria

1

SARRERA

Azken bi hamarkadetako migrazioen ezaugarrien artean, aipatzekoa da emakume etorkinek izan duten protagonista-eginkizuna, hein handi batean ekintzaileak izan baitira migrazio-proiektuetan. Euskal Herriari dagokionez, emakume etorkinen presentzia beste inon baino nabariagoa da; izan ere, azken urteotan EAera bizitzera etorri diren pertsonen ia erdiak emakumeak dira. Hein batean, etorkinak igortzen eta hartzen dituzten herrialdeen arteko doikuntzek azaltzen dute hori. Uste ohi dugunaren kontrara, EAEn lekukotu diren hamar pertsonatik seik lekualdatze bakarra egin dute sorteriaren eta erroldatze-lekuaren artean. Hortaz, gizarte hartzailearen eskarien eta gizarte igorleen eskaintzaren arteko doikuntza zehatz baten ondorio izan ohi dira migrazio-mugimenduak

Europarako migrazioan lehen baino emakume gehiago izateak prozesu batzuk ezkututzen ditu. Prozesu horiek nekez azaleratzen dira eta zerikusia dute instituzioek guztiz bete ezin dituzten premiak betetzea xede duten biztanle-egokitzapenekin. Hauek dira migrazio-prozesuak bizkortu eta espezializatu izanaren arrazoiertako batzuk: Europako biztanleriaren zahartzea, jaiotza-tasa baxuak, lana eta familia uztartzeko politikarik ez izatea, bertako emakumeak lan-munduan sartzea eta beste faktore ekonomiko –desindustrializazioa– eta kultural batzuk –indibidualizazio- eta destradizionalizazio-prozesuak–. Gösta Esping-Andersenek, Elisabeth Beck-Gersheimen, Raquel Bujánek, Constanza Tobíok, Amaia Pérez Orozcok, Sonia Parellak, eta beste hainbat idazlek testuak argitaratu dituzte berriki ikusezinak izangatik zalantzarik gabe elkarri lotuta dauden gai horiei buruz.

Hona hemen paradoxa: industrializazioaren aldetik gero eta ahulagoak diren lan-egituretan txertatzea helburu duten immigrazio-mugimenduak hazi egin dira. Horrek argi uzten du gizarte hartzaileen jardura-egitura eta lan-nitxoak aldatu egin direla. Duela gutxira arte, immigranteentzat ezinbestekoa zen industrian lan egitea integratzeko. Gaur egun, ordea, beste arlo batzuek ahalbidetzen dute integrazioa; batez ere: zaintzaren, etxeko lanen eta zerbitzuen arloek. Arlie Russel Hoschschildek kate transnationalei buruz idatzi zuen, eta duela gutxi, bizitza intimoaren merkantilizazioari buruz.

Horrenbestez, afektu-kate transnacionalak desberdintasunaren eta bereizkeriaren kateak ere badira. Emozioak ez ezik, kapitala ere transferitzen da. Are gehiago, fenomeno horri ematen zaion erantzunak esango digu kate horiek zenbateraino diren berdintzaileak edo zenbateraino areagotzen duten desberdintasuna. Europako herrialdeek eta EAek badute horren berri. Batetik, publikoki talentu handiko pertsonak eskatzen dituzte beren ekoizpen-sektoreek mundu mailan lehiari jardun dezaten. Baina, bestetik, beren gabezia larrienak *de facto* betetzeko immigrazioa sortzen dute. Lehenengo kasuan, herritartasun unibertsalaren estatusa proposatzen dute. Bigarren kasuan, aldiz, herritartasun-politika murriztzaileak proposatzen dituzte, etnien eta sexuen arabera zatikatu eta segmentatutako lan-merkatuak oinarri dituztenak. Beste behin ere, baliteke emakumeak izatea galtzaile, baina orain mundu mailan. Gaur egun, ez da konponbiderik ikusten mundu mailan. Dena den, migrazioen bidez, egungo ekonomia- eta gizarte-ereduaren ahulgune asko ikus eta azalera daitezke.

Datu batzuen arabera¹, egoera den bezalakoa izanda ere, emakume etorkinak asebateago daude oro har bizitzarekin gizon etorkinak baino. Afrikako emakumeak ere asebateago daude. Gaur egun, Afrikako emakumeek dituzte zailtasun gehien euskal gizarteko lan-merkatuan sartzeko. Horiek horrela, epe ertainera begira, ezinbestean aztertu behar da zein den emakume immigranteen egoera objektiboa, zer itxaropen dituzten eta, batez ere, zer arlo lehenetsi behar ditugun, egun nagusi diren egiturak eta oztopoak ez daitezen iragazki saihestezin bat izan datozen belaunaldientzat. Ziur asko, etorkinen lehenengo belaunaldiak bereizkeria-maila handia onartuko du, betiere bizi proiektua gauzatzea galarazten ez bazaio.

¹Azterlan honen atal batzuetan, egileek noiz edo noiz datu berberei egiten diete erreferentzia. Irakurleei errepikorra gerta dakiekeen arren, batzuetan datuak errepikatu egin ditugu, testuinguruak eta argumentuaren hariak hala eskatuta.

Baina, neurri zuzentzaile egokiak ezartzen ez badira, desberdintasun hori ondorengo belaunaldiei transmitituko zaie, ziur asko. Hori saihetsi egin behar da, kosta ahala kosta.

Immigrazioa ispilu handi bat da. Bertan, immigrazioaren eguneroko zailtasunak ez ezik, gizarte hartzailea ere ikusten da. Emakume etorkinen egoera zein den eta zer zailtasun eta itxaropen dituzten aztertzea baliagarria izango zaigu euskal gizartearen oinarriren gainean egituratu behar dugun ikusten hasteko, baldin eta bidezko gizarte bat izatea nahi badugu.

2

HELBURUAK

Azterketa honen bidez lortu ditugun hainbat informazio-helburu planteatuko ditugu atal honetan. Helburu horiek guztiak helburu nagusi honekin daude lotuta:

EUSKAL GIZARTEAN BIZI DIREN ATZERRIKO EMAKUME ETORKINEN EGOERA DESKRIBATU ETA HAIEN EZAUGARRI NAGUSIAK EZAGUTZEA, EUSKAL GIZARTEAK NOLA IKUSTEN DITUEN AZALTZEA ETA EMAKUME HORIEK DITUZTEN AURREIKUSPENAK ETA BEHARRIZANAK AZTERTZEA.

Helburu nagusi hori lortze aldera, beharrezkotzat jo dugu hura moldatzen eta eratzen duten elementuei buruzko informazioa biltzea, helburu zehatz hauen inguruan:

EAE-N BIZI DIREN ATZERRIKO EMAKUME ETORKINEN EGOERA: FUNTSEZKO EREMUAK

2.1

- EAEn bizi diren atzerriko emakume etorkinen ezaugarri soziodemografikoak deskribatzea: adina, sorterrria, egoera zibila (edo bikotekidea), seme-alabak, etxebizitza, erlijio-sinesmenak, hizkuntza.
- Ekonomiarekin eta lanarekin lotutako aldagaiei buruzko informazioa erabiltzea: enplegua, enplegu-mota, diru-sarrerak, estatusa, bazterkeria-egoerak, etab.
- Emakume horien administrazio-egoeraren berri izatea.
- Pertsonen arteko egoerari eta gizarte-harremanei dagokienez, atzerriko emakume etorkinen egoera deskribatzea: gizarte-kapitala, gizarte-sareak, familiaren laguntza, komunitatearen laguntza, etab.
- EAEn bizi diren atzerriko emakume etorkinek gizarte-ongizatea eta ongizate pertsonala nola hautematen duten adieraztea.
- EAEn bizi diren atzerriko emakume etorkinen arteko aldeak aztertzea: ezaugarri soziodemografikoak, ekonomikoak, lanekoak, etab.
- Tipologia bat egitea, atzerriko emakume etorkinak taldetan banatzen dituen eta soziodemografiari, lanari, ekonomiari eta kulturari buruzko erretratu bat emango diguna, gero erretratu horretan sakondu dezagun.
- 6, 7 edo 8 atzerriko emakume etorkin mota aukeratzea, EAEn bizi diren atzerriko emakume etorkin guztien prototipo eta ordezkari gisa.
- EAEn bizi diren atzerriko emakume etorkinek euskal gizartea aberasteko egiten duten ekarpenaren alderdi ekonomikoetan sakontzea.
- Migrazio-esperientzian zehar emakume etorkinek bizitzen dituzten ahalduntze-prozesuekin lotutako alderdietan sakontzea; haien bizi prozesuan gertatzen diren eginkizun-aldaketak nabarmentzea, bai eta aldaketa horiek dakartzaten ondorioak ere.

- Atzerriko emakume etorkinen kulturari buruzko alderdietan sakontzea; sorterriei eta kulturei buruzko mapa egitea eta mapan aniztasunari buruzko datuak sartzea (hizkuntza, erlijioa, gizartea, etab.).
- EAEn bizi diren atzerriko emakume etorkinek lan-eremuan zer eginkizun duten aztertea: egungo egoera, laneko sektoreak, lan-prekarietatea, murgildutako edo ezkutuko lana, lan-bereizkeria, lana eta etxeko lana uztartzea, etab.

BERTAKO HERRITARREK NOLA IKUSTEN DITUZTEN EMAKUME ATZERRITAR IMMIGRANTEAK

2.2

- Bertako biztanleriak emakume atzerritar immigranteez zer irudi duen deskribatzea.
- Euskadiko biztanleriak emakume atzerritar immigranteez zer estereotipo eta aurreiritzi izan ditzakeen aztertzea.
- Emakume atzerritar immigranteek euskal gizarteari egiten dion ekarpen ekonomikoari dagokionez Euskadiko biztanleriak zer pertzepzio duen zehaztea.
- Emakume atzerritar immigranteek euskal gizartearen egitura sozialari egiten dion ekarpenari dagokionez Euskadiko biztanleriak zer pertzepzio duen zehaztea.

EMAKUME ATZERRITAR IMMIGRANTEEN AURREIKUSPENAK ETA BEHARRIZANAK

2.3

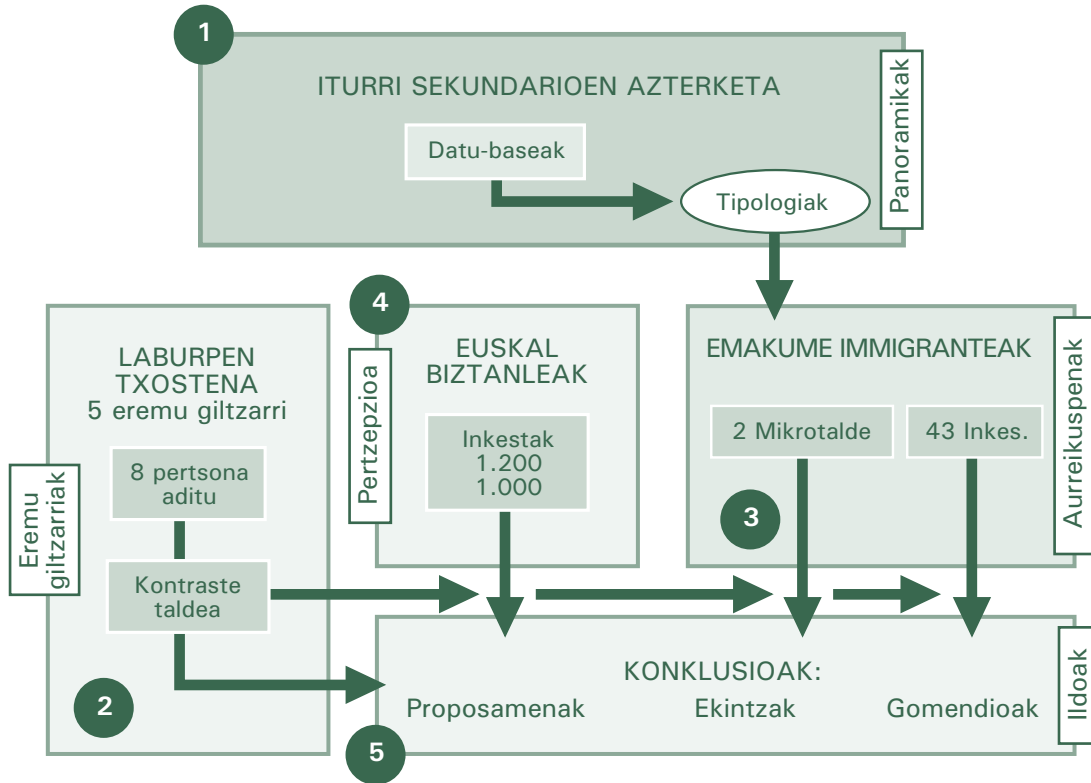
- Emakume atzerritar immigranteen esanak sakon aztertzea, migrazio-prozesuen kontaktuzun autobiografikoaren berri izateko.
- Jakitea zer aurreikuspen edo itxaropen dituzten emakume immigrante atzerritarrek beren migrazio-proiektuan, bai lehenaldian, bai orainaldian, bai etorkizunean.
- Emakumeek migrazio-prozesuan dituzten nahikundeak, desirak eta ametsak deskribatzea.
- Prozesu horretan topatzen dituzten zailtasunak eta jasotzen duten laguntza nabarmentzea.
- Emakume atzerritar immigranteek EAEn daudenean dituzten beharrizanak hauteman eta ondorioztatzea.
- Etorkizunerako nahi dutena proiektatzea, eta, bereziki, haien alabengan dituzten itxaropenak adieraztea.

3

METODOLOGIA

Metodologiari dagokionez, azterlanaren ezaugarriak eta proposatutako helburuak direla eta, bi zati bereiziko ditugu. Dena den, berez, lau zatiek helburu partzial berberak dituzte eta, noski, azterlanaren helburu nagusia betetzen dute.

3.1. IRUDIA Lan-eskema

1. FASEA: EAEN BIZI DIREN ATZERRIKO EMAKUME ETORKINEN EGOERA

3.1

Lehenik eta behin, beharrezkoa iruditu zaigu informazioa errotik bururaino jasotzeko fase bat egitea. Fase hori baliagarria izan da testuinguruan kokatzeko aztergai dugun fenomenoak, hots, EAEn bizi diren atzerriko emakume etorkinen egoera: zenbat dira, nondik datoz, zer motibazio dituzte, non egiten dute lan, non bizi dira, nola bizi dira, norekin dituzte harremanak, seme-alabarik dute, senarrik edo bikotekiderik dute, nola sentitzen dira, zer espero dute bizitzaz, nolakoa izan da haien bizi bidaia, etab.

Dokumentazio-fase horretan, funtsean, bigarren mailako hiru informazio-iturri izan ditugu:

- Errolda: EAEko herritarren azken urteetako erroldak xehetasunez aztertu ditugu, eta horri esker, testuinguruan jarri dugu EAEn bizi diren atzerriko emakume etorkinen egoera. Espainiako Estatistika Institutu Nazionalaren (EIN) datu-baseak eskuratzeari dagokion guztian, Ikuspegi - Eusko Jaurlaritzako Immigrazioaren Behatokiaren laguntza jaso dugu.
- Etorkinei eta osasunari buruzko azterlana, Ikuspegi 2010: 2009tik 2010era, Ikuspegik - Immigrazioaren Euskal Behatokiak, EHUrekin elkarlanean, azterlan interesgarri bat egin zuen, euskaldunek, bertakoek eta etorkinek gizarte-ongizateari buruz zer ikuspegi zuten jakiteko. Xehetasunez aztertu zituzten jatorri ezberdineko hainbat talderen –errumaniarren, magrebtarren, kolonbiarren, asiarren, boliviarren eta euskaldunen– arteko aldeak. Datu-base horrek 1.750 bat erregistro ditu.
- Eusko Jaurlaritzak immigrante atzerritarrei buruz egindako estatistika-lana, AEI 2010: duela gutxi, Eusko Jaurlaritzaren Lan eta Gizarte Gaietako Saialak asmo handiko estatistika-lan bat egin du, EAEn aldi baterako eta lekukotuta dauden etorkinei buruzko erretratu fidagarri bat egiteko. Zehazki, atzerriko 2.500 etorkini baino gehiagori inkesta egin diete.

Asmoa da existitzen diren datu-baseak berriro ustiatzea euskal gizarteko emakume atzerritar immigranteek gaur egun eta azken urteetan zer errealitate bizi duten eta bizi izan duten jakiteko. Horretarako, SPSSWIN estatistika-programa erabili dugu. Zuzendaritza-taldeko kideak, Aierdi eta Oleaga jaunak, arduratu dira datuak ustiatzeaz eta taulak sortzeaz.

Aldagai bakarreko eta bi aldagaiko estatistika-prozesu ohikoak baliatu ditugu (frekuentziak, ehuneko horizontal eta bertikalak, joera zentralako neurriak eta dispertsio-neurriak, korrelazio eta elkarketako koefizienteak, hipotesien egiaztapena), baina, horiez gain, aldagai anitzeko analisi espezifikokoak egin ditugu segmentazio-zuhaitzak lortu (AID eta CHAID) eta EAEn bizi diren emakume atzerritar immigranteen tipologia bat ezartzeko.

2. FASEA: EAE-N BIZI DIREN ATZERRIKO EMAKUME ETORKINAK: FUNTSEZKO EREMUAK

3.2

Horrez gainera, EAEn bizi diren emakume atzerritarren egoera kokatu eta ulertzeko eremu giltzarri batzuk sakontasun handiz aztertu ditugu. Hauek dira eremu giltzarri horiek:

- Emakume etorkinen inguruko elementu kulturalak: eremu horretan, Bizkaiko Elizbarrutiko Teologia eta Pastoralta Institutuko kide den Izaskun Saéz de la Fuenteren ekarpena jaso dugu.
- EAEn bizi diren atzerriko emakume etorkinek egiten duten ekarpenaren alderdi ekonomikoak: EHUko irakasle den Joaquín Arriolaren laguntza jaso dugu.
- Lan-ingurunea eta lana zein familia uztartzeko aukerak: eremu horretan, Malen Etxea elkarteko presidentea den Silvia Carrizoren laguntza jaso dugu.

- EAEko emakume etorkinen biktimizazioarekin lotutako alderdiak: eremu horretan, EHUko irakaslea den Ana I. Pérez Machioren eta EHUko KREIko ikertzailea den Laura Pegoren laguntza jaso dugu.
- Euskal gizartean bizi diren atzerriko emakume etorkinen prestakuntzari eta hezkuntzari lotutako alderdiei buruzko kontuak: eremu horretan, Amelia Barquínen, Monika Madinabeitiaren eta Nerea Alzolaren laguntza jaso dugu; Mondragon Unibertsitateko irakasleak dira hirurak.

3. FASEA: EUSKAL GIZARTEAREN PERTZEPZIOA

3.3

Euskal gizarteak emakume atzerritar immigranteez eta haiek gizarteari egiten dioten ekarpenaz duen pertzepzioa, nahiz haiei ematen zaien irudia eta rola, duena bereziki garrantzitsuak dira EAEn bizi diren emakume atzerritar immigranteen errealitate soziala bere osotasunean ezagutzeko.

Horregatik, beharrezkotzat jo dugu bertako biztanleek zer iritzi duten zuzenean jakitea, alderdi erabakigarri batzuetan soilik izan arren. Horrenbestez, inkesta kuantitatibo bat egin diogu aztergai dugun gizarte-multzoaren lagin adierazgarri bati.

Sinergiak baliatzeko eta ikerketaren kostua asko ez igotzeko, galdera-multzo bat sartu dugu Ikuspegi Immigrazioaren Euskal Behatokiak urtero egiten duen Barometroan, eta beste galdera-multzo bat, Eusko Jaurlaritzako Prospekzio Soziologikoen Kabineteak apirilean egin zuen Soziometroan; aurrez, hitzarmen bat sinatu genuen bi erakunde horietako arduradunekin.

AZTERGAIA

3.3.1

Gure aztergaia honako pertsona hauek osatzen dute:

- EAEn bizi diren eta espainiar nazionalitatea duten 18 urtetik gorako pertsonak.

LAGINAREN TAMAINA

3.3.2

Ikuspegiren inkestaren lagina 1.200 lagunek osatzen dute: 400 lurralde historiko bakoitzean. Beraz, inkestaren %95eko konfiantza-maila dugu, eta gehienezko laginketa-akatsa %2,83koa da, gutxi gorabehera (kasurik txarrean, $p=q=0,5$). Hau da, %4,9 izango da,

gutxi gorabehera, lurralde bakoitzerako. Zuzeneko inkesta da, etxez etxe egina, eta adin-, sexu- eta habitat-kuoten araberrako esleipen proportzionalaren bidezko laginketa estratifikatua hartu da oinarri. Inkestatu beharreko etxeak eta pertsonak ibilbide aleatorioen sistema erabiliz hautatu dira (*random routes*), 29 euskal udalerritan banatutako 61 laginketa-puntutan.

Eusko Jaurlaritzako Prospekzio Soziologikoen Kabinetearen apirileko Soziometroa egiteko, EAeko 1.000 laguneko lagina hartu zen, eta haiei telefonoz egin zitzaizkien galderak. Lagina honela zegoen banatuta: 250 Araban, 450 Bizkaian eta 300 Gipuzkoan. Gehienezko laginketa-akatsa %3,16koa da, gutxi gorabehera, eta inkestaren konfiantza-maila, %95,5koa (kasurik txarrean, $p=q=0,5$).

INFORMAZIOAREN BILKETA ETA TRATAMENDUA

3.3.3

Ikuspegiaren 2012ko Barometroaren informazioa 2012ko martxoaren 14an eta apirilaren 13an bildu zen (etxez etxeko inkesta); informazioa biltzeaz CPS Iritzi eta Merkatu Ikerketak enpresa arduratu zen, inkesta kuantitatiboen landa-lanean espezializatutako esperientzia handiko enpresa.

2012ko apirileko Soziometrorako informazioa 2012ko apirilaren 18an bildu zen (telefono bidezko inkesta); inkesta hori egiteaz Ikerfel enpresa arduratu zen, hori ere ospe handikoa horrelako lanetan.

Bildutako informazioa kodetu eta euskarri informatikoan grabatu da, gerora tratatu, prozesatu eta taulatan sartzeko. Zeregin horretan, Eginsoft enpresaren laguntza izan dugu; Eginsoft horrelako lanetan espezializatutako kalkulu-zentroa da. Horrez gain, Eusko Jaurlaritzako Prospekzio Soziologikoen Kabinetearen lankidetzak teknika izan dugu. BARWIN eta SPSSWIN pakete estatistikoak erabili ditugu. Datuen prozesamendurako ehuneko horizontalak eta bertikalak erabili ditugu, bai eta ohiko estatistiko deskribatzaileak ere, erdigunerako joera dutenak (batez bestekoa, erdiko balioa, moda) eta sakabanatzeko joera dutenak (desbideratze tipikoa, bariantza). Horrez gain, kasu bakoitzerako egokitzat jo ditugun erlazio estatistikoak eta aldagaiak elkartzeko metodoak erabili ditugu (korrelazioak, kinkarratua, kontingentzia-koefizientea, etab.), bai eta hipotesiak egiaztatzeko beharrezko testak ere (parametrikokoak eta banaketa librekoak). Amaitzeko, aldagai anitzeko teknika espezifikokoak ere erabili ditugu, hala nola, AFC korrespondentzia sinpleen faktore-analisia.

4. FASEA: EAE-N BIZI DIREN EMAKUME ATZERRITAR IMMIGRANTEEN AURREIKUSPENAK ETA BEHARRIZANAK

3.4

Fase honen xede nagusia da EAEn bizi diren emakume atzerritar immigranteen egoera adieraztea, sakontasunez eta modu adierazgarri batean. Emakume horien esanak bildu nahi ditugu: esan diezagutela nola ikusten duten errealitatea, gauzak nola diren haien ikuspegitik, nola ikusten duten gure gizartea, beren etorkizuna eta beren alabena. Haien biografiak ezagutu nahi ditugu, haien bizipenak, gaur egun zer beharizan dituzten jakin, etorkizunera ko dituzten aurreikuspenak eta itxaropenak aztertu, euskal gizartea nola ikusten duten arakatu, haien alabentzat zer aurreikuspen dituzten galdetu, haien ondorengoentzat zer etorkizun ikusten duten, etab.

Ikerketaren lehen fasean proposatu diren profilekin lan egin dugu. Guztira, emakume immigrante atzerritarren bederatzi profil ezarri ziren, EAEn bizi diren emakumeenak guztiak, eta profil bakoitzean ezaugarri, balio, aurreikuspen eta egoera aski diferenteak nabarmentzen dira. Zehazki, zortzi profil hauekin lan egin dugu, bederatzigarrena tratu txarrak eta/edo edozein motatako indarkeria jasan duten emakume atzerritar immigranteei dagokiena baita, gainerako zortzi profilekiko zehar-izaera duena:

- 1) 1. profila: Emakume **europar, argentinarrak eta txiletarrak**; bikotekidea dutenak edo bikotekiderik gabeak; seme-alabak dituztenak edo seme-alabarik gabeak; EAEn urte gutxi edo urte luzez bizitzen ari direnak, iraupen labur edo luzeak; legezko egoera administratiboan daudenak; lana dutenak; hizkuntzarekin arazorik ez dutenak.
- 2) 2. profila: emakume **latinoamerikarrak**, Kolonbian, Perun eta inguru hartako herrialdeetan jaioak; EAEn bizi direnak **epe luzerako**; bikotekidea dutenak edo bikotekiderik gabeak; seme-alabak dituztenak edo seme-alabarik gabeak; gizarte-sare propio bat izan edo besteren sare batean daudenak; bere egoera pertsonala poztasun nahiko handiz bizi dutenak; beren etxean edo besteren etxean lan egiten dutenak eta adinekoak edo haurrak zaintzen dituztenak; hizkuntzarekin arazorik ez dutenak.
- 3) 3. profila: **arraz beltzeko** emakume **afrikarrak**, Saharaz azpikoak; epe labur edo luzerako daudenak EAEn; gaztelaniarekin eta euskararekin zailtasunak dituztenak; bikotea dutenak edo bikotekiderik gabeak; seme-alabak dituztenak edo seme-alabarik gabeak; prestakuntza-maila ertain eta ertain-baxukoa; batik bat, erlijio musulmanekoak; legezko egoera administratiboan daudenak.
- 4) 4. profila: egoera administratibo **irregularrean** dauden emakumeak; Saharaz azpikoak, Afrika iparraldekoak edo magrebtarrak, errumaniarrak, etab.; bikotea dutenak edo bikotekiderik gabeak; seme-alabak dituztenak edo seme-alabarik gabeak; EAEn bizitzen denbora gutxi daramatenak (10 urte baino gutxiago); gizarte-laguntzak, diru-sarrerak bermatzeko laguntzak eta antzekoak jasotzen dituztenak.
- 5) 5. profila: emakume **magrebtarrak** (Afrika iparraldekoak, marokoarrak, aljeriarrak...); erlijio musulmanekoak; gazteak; **bikotekide** egonkorra dutenak; seme-alabak dituztenak edo seme-alabarik gabekoak; gizarte-sare urrikoak; harreman gutxi dutenak gizartean eta beste pertsona batzuekin; hizkuntza-arazoak dituztenak.

- 6) 6. profila: emakume **errumaniarrak**, ijitoen etniakoak gehienak; gizarte-sare sendo bateko kide direnak; harreman sozial gutxi harreman urriak dituztenak beste talde batzuetako pertsonekin; beren egoerarekin poztasun handia edo txikia dutenak; bikotea dutenak edo bikotekiderik gabeak; seme-alabak dituztenak edo seme-alabarik gabeak; prestakuntza-maila ertain eta ertain-baxukoa.
- 7) 7. profila: emakume asiarrak, **Txina ingurukoak**, **lan** egiten dutenak; gizarte-sare propioa eta sendoa dutenak; harreman gutxi dutenak beste talde batzuetako jendarte eta pertsonekin; zailtasunak dituztenak EAEko hizkuntzetan komunikatzeko; bikotekidea dutenak; seme-alabak dituztenak edo seme-alabarik gabeak; hartzen dituen gizartean oso integrazio baxua eta harekin hartu-eman gutxi dutenak.
- 8) 8. profila: emakume **latinoamerikarrak**, Nikaraguakoak, Paraguaikoak...; **denbora gutxi** daramatenak EAEn bizitzen; legezko edo legez kanpoko egoera administratiboan daudenak; bikotekiderik gabeak, seme-alabak dituztenak edo seme-alabarik ez dutenak; beren etxean lan egiten dutenak eta adinekoak edo haurrak zaintzen dituztenak; gizarte-sare propiorik ez dutenak; harreman gutxi dutenak beste pertsona batzuekin eta beste gizarte-talde batzuekin.

Azterlan honetan ahalegina egin dugu emakume atzerritar immigranteen iritziak, diskurtsoak, gogo-grinak, balorazioak, aurreikuspenak, beharrianak, itxaropenak eta bestelako alderdiak ezagutzeko, eta, horretarako, iritzi-azterketa kualitatibo bat egin dugu, aztergai dugun biztanleria-zatiaren lagin adierazgarri bat hartuta. Metodologia-egitura kualitatibo bat erabiltzea zen egokiena ikerketaren nolakoa eta ezarritako helburuak aintzat hartuta, hori baita emakumeen biografien, diskurtsoen, aurreikuspenen eta beharrianen berri zehatza izateko modua.

Hasiera batean, proiektu honen asmoa zen profil bakoitzeko lau emakumerekin lan egitea –guztira, 32 emakumerekin–, elkarrizketa sakonak egiteko, eta, gerora, guztiak profil bakoitzean biltzea, taldeko edo mikrotaldeko (8 mikrotaldeko) dinamika batean lan egiteko. Azken urrats horretan, sakondu, osatu eta garatu egingo litzateke aurretiko elkarrizketetan bildutako informazioa. Hala ere, landa-lana egiten hastean, ikusi dugu ezinezkoa zitzaila, fisikoki, profil bereko mikrotalde horiek elkartzeko, elkarrengandik urrun bizi baitira horietako asko eta ez baitute, gainera, orduetegi erabilgarri bera izaten elkartzeko.

Horrenbestez, mikrotaldeak osatu beharrean, beste elkarrizketa sakon batzuk egin ditugu, eta handitu egin dugu azterlan honetan parte hartu duten emakume atzerritar immigranteen kopurua. Azkenik, 43 elkarrizketa sakon egin ditugu eta bi mikrotalde osatu ditugu. Azterlanean, guztira, 49 emakume atzerritar immigrantek parte hartu dute:

- Emakume europar, argentinar eta txiletarrak: 5 emakume (5 elkarrizketa)
- Egonaldi luzeko emakume latinoamerikarrak: 9 emakume (5 elkarrizketa eta mikrotalde bat, 4 emakume gehiagorekin)
- Arraza beltzeko afrikarrak: 6 emakume (6 elkarrizketa)
- Legez kanpoko egoera administratiboan: 6 emakume (6 elkarrizketa).
- Magrebtarrak: 6 emakume (6 elkarrizketa)
- Ijito arrazako errumaniarrak: 6 emakume (6 elkarrizketa)
- Txinatarrak: 5 emakume (5 elkarrizketa)
- Egonaldi laburreko emakume latinoamerikarrak: 6 emakume (4 elkarrizketa eta mikrotalde bat, 2 emakume gehiagorekin)

Elkarrizketa sakonen xede nagusia emakumeen migrazio-prozesua aztertzea izan da, eta mikrotaldeek ere emakumeen biografia aztertu dute (elkarrizketa edo entrebista sakonak egin eta haien bizi-historiaren aztertu da). Mikrotaldeen saioetan, garrantzi handia izan dute

emakumeen diskurtsoek, emozioek, sentimenduek, jarrerek, nahikundeek, aurreikuspenek, itxaropenek, etab.

Lan horren guztiaren ondorioz, euskal gizartean ditugun emakume atzerritar immigranteen egoera erakutsi dugu, emakume horien profil nagusien egituratze kualitatibo bat osatuz.

Emakume atzerritar immigranteak biltzeko, pertsona immigranteekin lan egiten duten gobernuz kanpoko erakundeekin eta elkarteekin lan egin dugu eta gizarte-azterlanetarako informazio kualitatiboa hauteman eta biltzen duten enpresekin jarri gara harremanetan (CPS Estudios de Mercado y Opinión).

Bereziki eskertu nahi dugu eragile hauen ahalegina, dedikazioa eta laguntza: Gasteizko elizbarrutiko Cáritas, Gipuzkoako Cáritas, SOS Arrazakeria, CEAR, Ecuador Etxea, Munduko Emakumeak, Emigrad@s sin Fronteras, Ellacuría Fundazioa, CITE-CC.OO. eta Donostiako Udaleko Gizarte Bitartekaritzako Programa.

Informazioa apirilean, maiatzean, ekainean eta uztailean bildu da, eta ikerketa-taldeko teknikariek egin dituzte elkarrizketak eta mikrotaldeak. Zehazki, hauek izan dira lan hori guztia egin dutenak: Julia Shershneva, Iraide Fernández eta Maite Fouassier.

Bildutako informazioa euskarri informatikoan grabatu da, gerora tratatu, prozesatu eta aztertzeko. Elkarrizketak eta mikrotaldeetan egindako lana transkribatzeko, BCR enpresaren eta haien teknikarien laguntza izan dugu, lan-mota horretan espezializatuta dauden aldetik.

4

EAE-N BIZI DIREN ATZERRIKO EMAKUME ETORKINEN EGOERA: FUNTSEZKO EREMUA

EAEN BIZI DIREN EMAKUME ATZERRITARRAK

Xabier Aierdi

4.1

EINeko 2011ko urtarrilaren 1eko Biztanleen udal eroldaren behin-behineko datuen arabera, eta gero eta pertsona gehiago nazionalizatzen ari direla kontuan hartu gabe, EAEn 144.500 atzerritar bizi dira –hau da, ez dute espainiar herritartasuna–; biztanleria osoaren %6,4, hain zuzen ere. Nahiz eta ziurtasun osoz ez jakin zenbat atzerritarrek lortu duten azken urteotan espainiar herritartasuna, ziur asko, biztanleria osoaren %8 da, eta jatorriz atzerritarrak diren 175.000 pertsona baino gehiago bizi dira behin betiko EAEn. Alde horretatik, duela gutxi egindako Atzerriko Etorkinen gaineko Inkestaren (AEI)² arabera, jatorriz atzerritarrak diren 179.583 pertsona bizi dira EAEn; hau da, biztanleria osoaren %8,2 (ikus 4.1. taula).

4.1. TAULA Atzerriko biztanleak, AEI 2010 inkestaren arabera

	GIZONEZKOAK		EMAKUMEZKOAK		GUZTIRA	
	K	%	K	%	K	%
Nazionalizatuak	2.467	2,8	2.629	1,8	5.096	2,8
Espainiarrak eta beste batzuk	14.399	16,6	16.398	17,7	30.797	17,1
Atzerritarrak	70.089	80,6	73.541	79,4	143.630	80
Bat ere ez / aberrigabeak	30	0	30	0	60	0
Guztira	86.985	100	92.598	100	179.583	100

Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Sexu-banaketari dagokionez, EINen datuen arabera, espainiar herritartasuna duten biztanleen artean emakume gehiago daude (% 51,3), jatorriz atzerritarrak diren biztanleen artean baino (% 48,6)³. Hona hemen horren arrazoiak. Duela gutxira arte, lehenbizi gizonek emigratzen zuten, eta gero, normalean beren familia etorrazten zuten immigrazio-herrialdera. Gaur egun, berriz, kontuan hartzekoak dira emakumeek beren kabuz egiten dituzten migrazio-mugimenduak. Edonola ere, lehenengo fasean gizonek migratu edo emakumeek migratu, familiak berriz biltzen direnean, sexuen ehunekoak parekatu egiten dira. Dena den, lurralde historiko bakoitzean dauden etorkin-taldeak araberakoa ere bada parekatze hori: Latinoamerikako etorkinen artean beste lekuetako etorkinen artean baino emakume gehiago daude.

Horiek guztiak kontuan hartuta, EAEn 70.200 atzerriko emakume bizi dira. Jatorriari dagokionez (ikus 4.2. taula), Latinoamerikakoa da emakume gehien duen etorkin-taldea: handik immigratutako hamar pertsonatik sei emakumeak dira. Datu hori oso adierazgarria da; izan ere, EAEn, lau etorkinetik bat Latinoamerikako emakume bat da. Hori da, zalantzarik gabe, etorkin mota ohikoena. Egungo migrazio-fenomenoak buruzko ikerlan askotan ezarritako tipologia oinarri hartuta, EAEko immigrazio motak emakumeak erakartzen ditu lan-merkatuaren sektore hauetan lan egin dezaten: zerbitzuen sektorean eta zaintzaren sektorean.

²Euskal Autonomia Erkidegoan bizi diren atzerriko etorkinen gaineko inkesta, AEI 2010, Lan eta Gizarte Gaietako Sailaren Estatistika Organo Espezifikoak egina. Sarrerako kapitulu honetan, Estatistika Institutu Nazionalaren (EIN) eta AEIren datuak hartuko ditugu oinarritzat. Erroldan dauden informazio-hutsuneak betetzeko joko dugu AEIra.

³AEI inkestaren arabera, % 48,4 gizonezkoa da, eta % 51,6, emakumezkoa.

4.2. TAULA EAEko biztanleria: kontinente bakoitzetik etorritako etorkinen kopurua, emakume kopurua eta sexu-banaketa

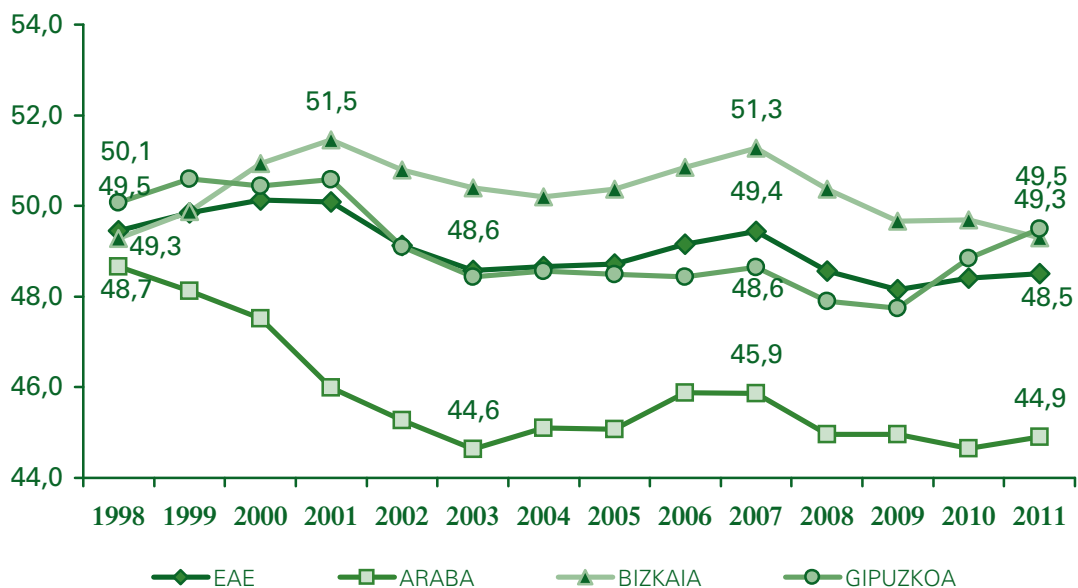
	GUZTIRA	GIZONAK	EMAKU- MEAK	EMAKUME %	GUZTIRA	GIZONAK	EMAKUMEAK
Guztira	2.183.615	1.066.363	1.117.252	51,2			
Espainiarrak	2.039.064	992.041	1.047.023	51,3			
Atzerritarrak	144.551	74.322	70.229	48,6	100	51,4	48,6
Europar Batasuna	35.958	20.273	15.685	43,6	24,9	14,0	10,9
Gainerako Europa	4.346	1.943	2.403	55,3	3,0	1,3	1,7
Afrika	32.381	21.553	10.828	33,4	22,4	14,9	7,5
Latinoamerika	60.440	23.803	36.637	60,6	41,8	16,5	25,3
Iparramerika	1.827	780	1.047	57,3	1,3	0,5	0,7
Asia	9.461	5.887	3.574	37,8	6,5	4,1	2,5
Ozeania	112	67	45	40,2	0,1	0,0	0,0
Apatridak	26	16	10	38,5	0,0	0,0	0,0

Iturria: EIN eta egileek egina

Jatorri ezberdineko etorkin-taldeen emakume kopuruari buruz ari garela, Latinoamerikako etorkin-taldearen ondoren, emakume kopuru handiena Ipar Amerikako etorkin-taldeak du (% 57,3), eta gero, Europar Batasunekoak ez diren Europako herrialdeetako etorkin-taldeak (% 55,3). Dena den, leku horietatik etorritako etorkinak ez dira asko. Kontrako muturrean, emakume kopuru txikiena Afrikako (33,4 %) eta Asiako (% 37,8) etorkin-taldeek dute.

Datu horiek zerikusia dute emigratzeko eta immigratzeko arrazoiekin. Immigratzeko arrazoiei dagokienez, argi dago EAEk immigrazio jakin bat lehenesten duela; Latinoamerikako emakumeena, alegia. Halaber, emigrazioa bideratzen du emakumeen emigrazioa bultzatzeko. Emigrazioaren ikuspuntutik, Afrikako emakume etorkinek, eta hein txikiagoan Asiakoek, beste emakume etorkinek baino autonomia gutxiago dute. Norbaiti lagun egiteko emigratzen dutela esan dezakegu.

4.1. GRAFIKOA EAEko eta lurralde historikoetako (%) emakume etorkinen kopuruaren bilakaera: 1998-2011

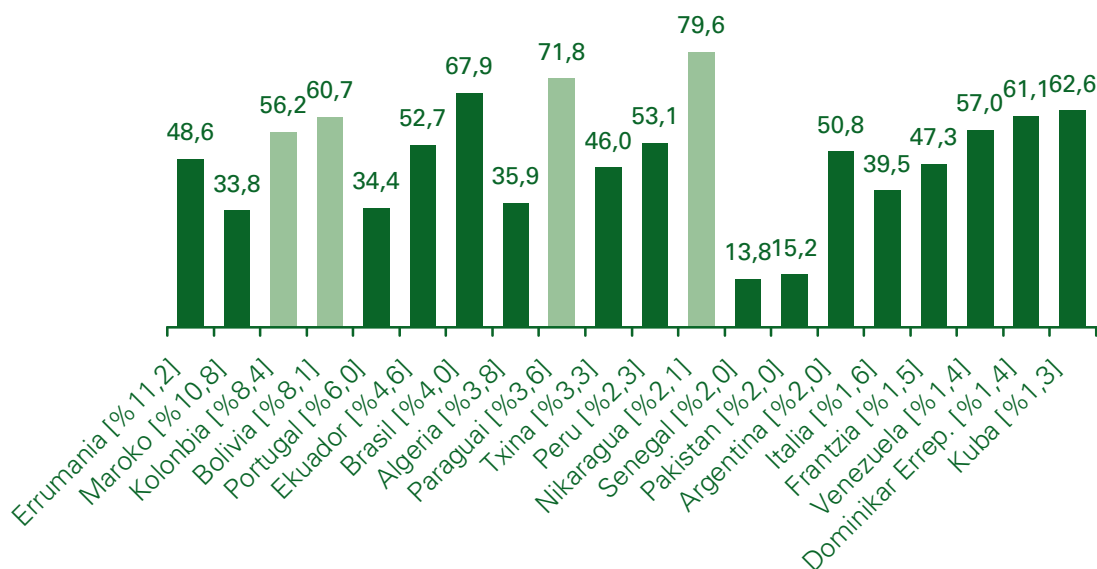
Iturria: EIN eta egileek egina

Lurralde historikoei dagokienez (ikus 4.1. grafikoa), emakume etorkin gutxiago daude Araban, Gipuzkoan (% 49,4) eta Bizkaian (% 49,6) baino. Horrek zerikusia du lurralde historiko bakoitzaren jarduera-egiturekin eta etorkinen jatorriarekin; izan ere, hiru lurralde historikoen artean aldeak egon badaude, nahiz eta txikiak izan.

Herrialde hartzailearen premien eta premia horiei aurre egiteko etorkinek izan beharreko profilaren eta sexuaren arteko doikuntza ez da perfektua, ez eta milimetrikoki doitzen den *eredu hidrauliko* bat ere. Hala ere, ziur asko, ohi baino hobeto doitzen da, eta gizartean, bertako biztanleriaren premien ereduak onartzen dira. Sarri aipatu izan den dei efektua termino engainagarriaren arabera, migrazioak kontrolik gabeko mekanismoek bideratzen dituzte eta premia jakin batzuen mende daude: emigratio-herrialdeek beren biztanleak erbesteratzeko dituzten premien mende, hain zuzen ere. Hori gorabehera, *premia efektua* azpimarratu behar da; izan ere, nahiz eta emigratio-fluxuak hasieran irizpide arbitrarioen ondorio izan, epe ertainera eta laburrera, immigrazio-herrialdeek etorkinak hartzeko dituzten premietara doitu ohi dira. Doikuntza ez da erabatekoa, baina ia bai.

Horrenbestez, etorkin-talde handien herritartasunaren ehunekoei erreparatzen badiegu (ikus 4.2. grafikoa), datu zinez adierazgarri bat ikusiko dugu: igorle izandako herrialdeen lekua hartu duten herrialdeetatik etortzen diren etorkinak gero eta gehiago dira emakumeak. Kolonbiako etorkinak batez ere 2000. urtean iritsi ziren, eta haien artean (bai eta Peruko eta Ekuadorko etorkinen artean ere) emakume gutxiago daude Boliviako etorkinen artean baino (2004. urtean hasi ziren etortzen), Paraguako etorkinen artean baino (2008. urtean hasi ziren etortzen) eta orain ugaritzen ari diren Nikaraguako etorkinen artean baino. Hitz batez, emakume etorkinen kopurua handituz doa etorkinen fluxua herrialde batetik beste batera aldatu ahala.

4.2. GRAFIKOA EAEra etortzen diren etorkinen 20 jatorrizko herrialde nagusien emakume kopurua

Iturria: EIN eta egileek egina

Horiek horrela, aurrean duguna migrazio-fluxuak bideratzen eta taxutzen dituen prozesu bat da, funtsezko mekanismo hau duena: herrialde igorleak izan daitezkeenetatik, gizarte hartzaileak bere premietara hobekien egokitzen den herrialdea aukeratzen du. Gizarte hartzailearen protagonismoak indargabetu egiten ditu eguneroko praktikan hainbat arrazoi direla eta erakundeen eta politikaren bidez ezartzen diren iragazkiak. *Ahotik belarrirako* bidearen

bidez konpontzen dira ziur asko immigrazio-politiken gabeziak eta oztopoak. Hainbat arlotako eragileek esan dutenez, atzerriartasun-politika da *de facto* oztopatzen duena zentzuzko immigrazio- eta integrazio-politika egitea. Gizarteak gabezia hori betetzen du, hain zuzen ere. Gero ikusiko dugun moduan, aukeratzeak baztertzea dakar; izan ere, Latinoamerikako emakumeak (edo Europaren erdialdeko emakumeak) aukeratzeak aldi berean mezu jakin bat igortzen du; alegia, laneratzea eta gizarteratzea zaila/ezinezkoa dela jatorriz Afrikakoak diren emakumeentzat. Emakume horien artean, bereizketa bat egin dezakegu: batetik, Magrebeko emakumeak daude: haien immigrazioak lotura estua du familiarekin eta mendekotasunarekin; eta bestetik, Saharaz hegoaldeko herrialdeetako emakumeak: haien immigrazioak ez du hain lotura estua familiarekin. EAEra iritsi diren atzerriko etorkin guztien % 7,5 da Afrikako emakumea. Baliteke ehuneko txiki hori Afrikako etorkinen artean gizon gehiago egotearen eta emakumeek laneratzeko zailtasunak izatearen ondorioa izatea, edo alderantziz. Zaila da kausa eta efektua zein diren argitzea.

4.3. TAULA Jatorrizko herrialdean eskuratutako lan-kontratu batek bultzatuta immigratu duten pertsonen kopurua

	GIZONEZKOAK		EMAKUMEZKOAK		GUZTIRA	
	KONTRATUZ	GUZTIRA	KONTRATUZ	GUZTIRA	KONTRATUZ	GUZTIRA
Mendebaleko EB	33,2	100	7,0	100,0	21,5	100
Errumania eta Ekiald. EBko batzuk	11,1	100	0,4	100,0	5,3	100
Magreb	17,3	100	3,9	100,0	11,9	100
Argentina, Txile, Uruguai	11,2	100	3,1	100,0	6,7	100
Kolonbia, Ekuador, Peru	27,0	100	15,9	100,0	20,4	100
Bolivia	0,5	100	2,6	100,0	1,7	100
Paraguai	6,5	100	9,8	100,0	8,5	100
Brasil, Venezuela, Dominikar Errep.	10,4	100	9,2	100,0	9,6	100
Gainerako Latinoamerika	26,5	100	2,6	100,0	10,7	100
Txina	38,5	100	34,9	100,0	36,9	100
Senegal	16,4	100	17,6	100,0	16,6	100
Gainerako Afrika	7,8	100	0,0	100,0	4,2	100
Gainerakoak	20,0	100	22,3	100,0	21,1	100
Biztalaria atzerritarra	19,1	100	8,6	100,0	13,5	100

Iturria: EIN eta egileek egina

Erregulazio sozial hori agerian gelditzen da, noiz eta EAEra kontratu bidez etorri diren etorkinen sexuari eta jatorriari dagozkien ehunekoak aztertzen ditugunean (ikus 4.3. taula). Hona hemen gizartean zabaldua dagoen betiko leloa: immigrazioa onargarria izateko eta ziurgabetasuna kentzeko lagungarria da jatorrizko herrialdean lotutako kontratu baten bidez bideratzea edo herrialde hartzaileko lan-eskaintza finko batek bultzatzea. Hori gorabehera, datuen arabera, atzeritarren % 13,5 soilik jarri da bizitzen EAEn kontratu bat dela bide. Emakumeei dagokienez, lan-kontratuaren bideek are pisu gutxiago dute; emakumeen % 8,6k soilik jo du bide horretara. Dena den, Txinako emakumeen artean lan-kontratuaren bidea aipatzekoa da; izan ere, herenak jo du bide horretara. Txinako emakumeen ondoren, Senegaleko emakumeek (% 17,6) eta Kolonbiakoek (% 15,9) hartu dute bide hori. Boliviako, Brasileko, Errumaniako eta Saharaz hegoaldeko Afrikako oso emakume gutxiak jo dute bide horretara.

Horren ondorioz, legez kanpoko bideetatik (esate baterako, turista-bisa) sartzen dira gehienak EAEra (ikus 4.4. taula). Aipatzekoa da familia-berrelkarteratzearen bidez sartu dela lau pertsonatik bat; hots, % 26; emakumeen kasuan, % 31,9. Emakume gehienek turista-bisa

erabiltzen dute sartzeko. Familia-berrelkarteratzei dagokienez, usteak gorabehera, badirudi gizon baino emakume gehiago sartzen direla EAEn bide horretatik. Magrebeko, Senegaleko, Saharaz hegoaldeko gainerako herrialdeetako eta Txinako emakume asko sartzen dira EAEn familiarekin berriz biltzeko. Horiek horrela, azken herrialde igorleei dagokienez, aipatzekoa da zer-nolako garrantzia duten emakumeek familiaren migrazio-proiektuaren buru gisa. Boliviako emakumeen % 7,6k eta Paraguako emakumeen % 4,3k soilik erabili du berrelkarteratzearen bidea EAEn bizitzen jartzeko. Aldiz, Boliviako gizon etorkinen % 20,2k eta Paraguako gizonen % 9,4k jo du bide horretara. Emakumeen aldeko asimetria hori bistakoa da, hein txikiagoan bada ere, Latinoamerikako beste herrialde batzuetako emakume etorkinen kasuan ere; ez, ordea, Kolonbiako emakume etorkinen kasuan, nahiz eta Kolonbiako immigrazioa izan finkatuena eta aspaldikoena.

4.4. TAULA Nola sartzen diren atzerriko emakume etorkinak EAera, jatorri-eremuaren arabera

	KONTRA-TUZ	TURISTA GISA	IRREGU-LARRA	ERREAGRUPATUA	DEPORTATUAK	IKASLEAK	ELEIZ EMAKUMEAK	GUZTIRA
Mendebaleko EB	7,0	55,5	1,6	33,4	0,0	2,4	0,0	100
Errumania eta Ekiald. EBko batzuk	0,4	74,8	0,4	22,8	0,0	1,5	0,0	100
Magreb	3,9	24,6	1,9	68,8	0,0	0,9	0,0	100
Argentina, Txile, Uruguai	3,1	69,4	0,0	26,6	0,0	0,9	0,0	100
Kolonbia, Ekuador, Peru	15,9	50,9	2,3	30,7	0,0	0,1	0,0	100
Bolivia	2,6	87,4	2,4	7,6	0,0	0,0	0,0	100
Paraguai	9,8	80,6	3,9	4,3	1,1	0,4	0,0	100
Brasil, Venezuela, Dominikar Errep.	9,2	60,9	1,6	27,4	0,8	0,0	0,1	100
Gainerako Latinoamerika	2,6	56,2	0,0	41,1	0,0	0,0	0,0	100
Txina	34,9	24,0	0,0	41,1	0,0	0,0	0,0	100
Senegal	17,6	0,0	23,5	58,9	0,0	0,0	0,0	100
Gainerako Afrika	0,0	31,4	20,2	40,3	3,3	4,9	0,0	100
Gainerakoak	22,3	45,0	0,0	26,8	4,6	0,9	0,3	100
Biztalaria atzerritarra	8,6	55,9	2,3	31,9	0,5	0,8	0,0	100

Iturria: EIN eta egileek egina

Eskualde-banaketari dagokionez, atzerritar gehienak Bilbo Handian (% 37,6), Arabako lautadan (% 17,6) eta Donostian (% 13,8) daude (ikus 4.5. taula). Hiriburu-eskualde horietan, gizon (% 67,9) baino emakume gehixeago (% 70,3) daude. Donostiako, Plentzia-Mungiako eta Bilbo Handiko eskualdeetan daude emakume gehien, eta Markina-Ondarroako eta Arabako Lautadako eskualdeetan, gutxien.

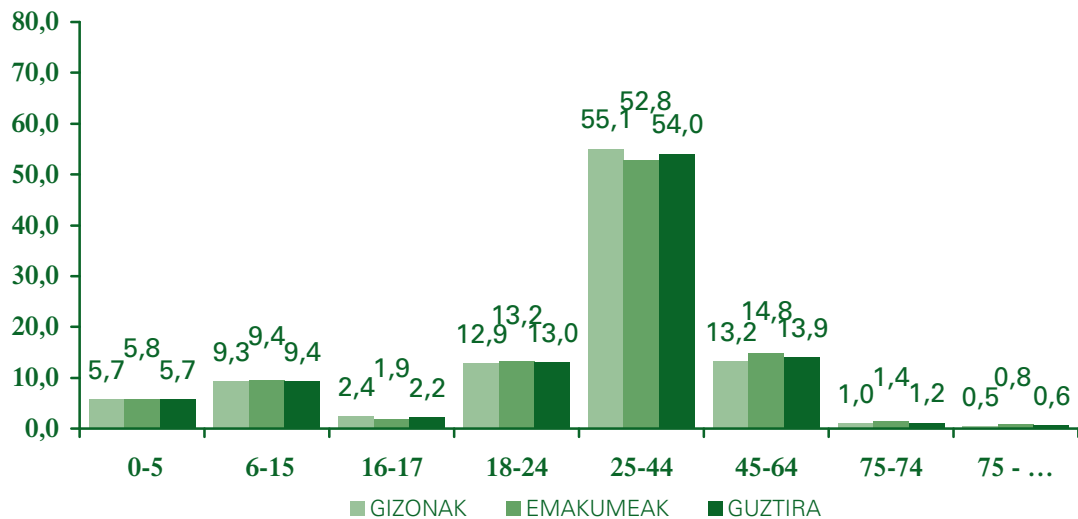
Adin-banaketari dagokionez (4.3. grafikoa), 25 urtetik 44 urtera bitartekoa da atzerritarren adin-tarte nagusia; hots, % 50ak baina gehiago du adin-tarte hori. Halaber, kontuan hartzeak dira aurreko eta geroko adin-tarteak; hots, 18 urtetik 24 urtera bitarteko adin-tartea (% 15 gutxi gorabehera) eta 45 urtetik 65 urtera bitartekoa (% 15 gutxi gorabehera). Atzerritar gutxiak du 65 urte baino gehiago. Gazteenei dagokienez, 15 urtetik beherakoa da atzerritarren % 15 gutxi gorabehera. Ez dago alde nabarmenik sexuen artean.

4.5. TAULA EAEn bizi diren atzerriko etorkinen eskualdekako banaketa

	BIZTANLERIA SEXUAREN ARABERA			SEXUAREN ARABE-SEXUAREN ARABE- RAKO BANAKETA RAKO KONPOSIZOIA			ATZ. BIZT. BANAKETA ESKUALDEKA					
	GI	EM	GU	GI	EM	GU	GI	EM	GU			
Kantauri Arabarra	867	776	1.643	1,2	1,2	1,2	52,8	47,2	100	0,6	0,6	1,2
Gorbeia ingurua	252	215	467	0,4	0,3	0,3	54,0	46,0	100	0,2	0,2	0,3
Arabako Lautada	13.681	10.895	24.576	19,0	16,1	17,6	55,7	44,3	100	9,8	7,8	17,6
Arabako Mendialdeak	87	98	185	0,1	0,1	0,1	47,0	53,0	100	0,1	0,1	0,1
Arabako Errioxa	525	446	971	0,7	0,7	0,7	54,1	45,9	100	0,4	0,3	0,7
Arabako Ibarrak	204	164	368	0,3	0,2	0,3	55,4	44,6	100	0,1	0,1	0,3
Donostialdea	9.243	9.962	19.205	12,9	14,8	13,8	48,1	51,9	100	6,6	7,1	13,8
Goierri	2.858	2.090	4.948	4,0	3,1	3,6	57,8	42,2	100	2,1	1,5	3,6
Tolosaldea	1.233	1.059	2.292	1,7	1,6	1,6	53,8	46,2	100	0,9	0,8	1,6
Urola Kosta	2.289	1.961	4.250	3,2	2,9	3,0	53,9	46,1	100	1,6	1,4	3,0
Deba Goiena	1.508	1.348	2.856	2,1	2,0	2,0	52,8	47,2	100	1,1	1,0	2,0
Bidasoa Beherea	2.986	2.862	5.848	4,2	4,2	4,2	51,1	48,9	100	2,1	2,1	4,2
Deba Beherea	1.599	1.451	3.050	2,2	2,2	2,2	52,4	47,6	100	1,1	1,0	2,2
Arratia-Nerbioi	655	638	1.293	0,9	0,9	0,9	50,7	49,3	100	0,5	0,5	0,9
Durangaldea	3.165	2.635	5.800	4,4	3,9	4,2	54,6	45,4	100	2,3	1,9	4,2
Enkarterriak	863	786	1.649	1,2	1,2	1,2	52,3	47,7	100	0,6	0,6	1,2
Gernika-Bermeo	1.466	1.399	2.865	2,0	2,1	2,1	51,2	48,8	100	1,1	1,0	2,1
Bilbo Handia	25.906	26.521	52.427	36,0	39,3	37,6	49,4	50,6	100	18,6	19,0	37,6
Markina Ondarroa	1.130	674	1.804	1,6	1,0	1,3	62,6	37,4	100	0,8	0,5	1,3
Plentzia-Mungia	1.383	1.489	2.872	1,9	2,2	2,1	48,2	51,8	100	1,0	1,1	2,1
Total	71.900	67.469	139.369	100	100	100	51,6	48,4	100	51,6	48,4	100

Iturria: EIN eta egileek egina

4.3. GRAFIKOA Atzerriko biztanleriaren adin-egitura, sexuaren arabera

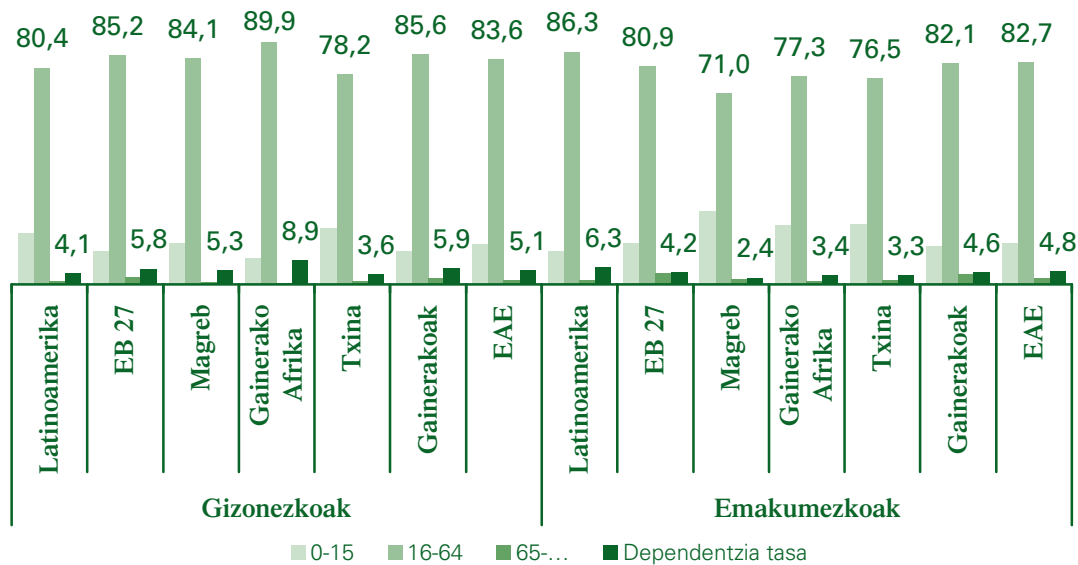
Iturria: EIN eta egileek egina

Adin-banaketa hori oso interesgarria da. Aipatzekoa da Magrebeko emakume etorkinen % 71k eta Saharaz hegoaldeko gizon etorkinen % 89,9k 16 urtetik 64 urtera bitarteko adina duela; hotz, lanerako adina. Bestalde, adin-egitura horren bidez, herrialde bakoitzeko etor-

kinek zer mendekotasun-tasa duten jakin dezakegu: Saharaz hegoaldeko etorkinek dute handiena (8,9), eta Magrebeko etorkinek, txikiena (2,4).

EAEko atzerritarren batez besteko mendekotasun-tasa 5,1 da gizonen kasuan, eta 4,8 emakumeen kasuan (ikus 4.4. grafikoa). Horrek esan nahi du atzerritarren artean lanerako adina duten bost pertsona daudela mendekotasuna duen pertsona bakoitzeko. Latinoamerikako herrialdeei dagokienez, mendekotasun-tasa aztertzea interesgarria da: emakumeen kasuan 6,3 da, eta gizonen kasuan, 4,1. Hona hemen bertakoen mendekotasun-tasa: bertako gizonen % 2,0 eta emakumezkoen % 1,7; guztira, % 1,9. Atzerritarrek beren mendekotasun eza besterendu eta bertako biztanleen mendekotasunari aurre egin diezaiokete. Horrek azaltzen du, hein handi batean, zergatik dauden atzerritarrak gurean.

4.4. GRAFIKOA Lanerako adinean dagoen atzerriko biztanleria eta mendekotasun-tasa, jatorri-eremuen arabera

Iturria: EIN eta egileek egina

ADMINISTRAZIO-EGOERA

4.1.1

EAE xede duen immigrazio-prozesua zenbateraino lekukotu eta garatu den jakiteko funtsezkoa da, besteak beste, etorkinen administrazio-egoera aztertzea. AEIren arabera, hauek guztietatik, gizonen % 92 eta emakumeen % 91,7 arazko egoeran dago: nazionalizatutako pertsonak, erregulazioaren lehenengo fasean daudenak (lehenengo lan- eta egoitza-baimena eta lehenengo berritzea), bigarren fasean daudenak (bigarren berritzea eta behin betiko egoitza-baimena) eta egoitza-baimena bai baina lan-baimenik ez dutenak.

Irregularitasun-tasa % 7,5 da gizonen kasuan, eta % 7,8, emakumeen kasuan⁴. Ikusten denez, atzerriko immigranteen erregularizazioa oso aurreratuta dago, nahiz eta askok pentsatu, batetik, krisi ekonomikoa dela-eta egonkortasunaren aldeko joera horrek atzera egingo zuela eta *gerora sortutako legez kanpoko egoerak* gertatuko zirela, eta bestetik, lanik ez

izatearen erruz, etorkinek berriro ekin beharko ziotela prozesuari hasiera-hasieratik, nahiz eta haien administrazio-egoera araututa egon. Hori, ordea, kasuen % 0,5 besterik ez da, gizonen eta emakumeen artean.

Errepara diezaiogun herritartasunari. Europako etorkinen egoera (bai eta Mendebaldeko Europar Batasuneko, Errumaniako eta Ekialdeko Europako etorkinen egoera ere) erabat araututa dago, Txinako etorkinen egoera ere bai. Magrebeko, Saharaz hegoaldeko eta Latinoamerikako etorkinen kasuan, gizon baino emakume gehiago daude egoera arautuan. Emakumeen eta gizonen arteko aldeek eta herrialdeen artekoek zerikusia dute faktore hauekin: noiz iritsi diren, noiz lekukotu diren eta zer lan-eremutan sartu diren.

4.6. TAULA Atzerriko biztanleriaren erregularizazio-tasa, jatorriaren arabera

	ERRESIDENTZIA ETA LAN BAIMENA				IRREGULARARRAK				
	HASI.-KO BAIM. ETA 1. BERRIK.	2. BERRIK. ETA PER- MANENTEA	ERRESIDEN . BAIM. (EZ LANEKO)	ERREGUL. GUZTIRA	IRRE- GULA- RRAK	IRREG. ERATO- RRIAK	GUZT.	K	%
Mendebaleko EB	0,0	98,7	1,3	100,0	0,0	0,0	100	7.403	5,2
Errumania eta ekiald. EB	0,0	97,8	1,7	99,5	0,5	0,0	100	9.549	6,6
Magreb	1,5	86,7	9,9	98,2	1,5	0,3	100	9.040	6,3
Afrika subsahariarra	6,8	66,1	7,2	80,1	13,5	6,4	100	3.474	2,4
Latinoamerika	11,7	65,4	8,0	85,1	14,5	0,5	100	36.816	25,6
Txina	5,1	87,4	7,6	100,0	0,0	0,0	100	2.155	1,5
Gainerakoak	5,7	65,5	4,0	75,2	24,0	0,7	100	5.134	3,6
Emakumeak guztira	6,9	76,3	6,4	89,6	9,8	0,6	100	73.571	51,2
Gizonak guztira	7,1	76,7	6,3	90,1	9,3	0,7	100	70.120	48,8
Atzerriko biztanleria	7,0	76,4	6,4	89,8	9,5	0,6	100	143.691	100

Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Hori dela eta, datuak zehaztasun handiagoz aztertzeko, zenbait gauza aipatu behar ditugu. Lehenik eta behin, erregularitasun-tasei dagokienez, atzerriko gizonen eta emakumeen artean ez dago alde nabarmenik. Bigarrenik, egoera guztiz arautua duten etorkinak eta espainiar herritartasuna eskuratu dutenak daude hobekien lekukotuta; hala nola, Latinoamerikako herrialde hauetako etorkinak: Argentina, Txile, Uruguai, Kolonia, Ekuador eta Peru; eta Afrikako etorkinak.

Hirugarrenik, herritartasun-tasa baxuena duten herrialdeetako etorkinak lekukotu dira gutxien; esate baterako, Boliviakoak (% 10,4) eta Paraguaiakoak (% 3,0). Horretaz gainera, ehunekoei erreparatuta, nabarmentzekoa da, batetik, herrialde horietako etorkinen ehuneko handi bat egoitza-baimenaren lehenengo fasean dagoela, eta bestetik, beste herrialdeetako etorkinek baino bigarren berritze edo behin betiko baimen gutxiago dituztela herrialde horietako etorkinek. Guztira, Paraguaiako etorkinen erregularitasun-tasa % 62,8 da, eta Boliviako etorkinena, % 87,7; Latinoamerikako gainerako herrialdeetako etorkinen erregularitasun-tasa % 78,6 da. Amaitzeko, herrialde hauetako etorkinen irregularitasun-tasa batez bestekoa baino handiagoa da: Paraguai (% 37,4), Latinoamerikako herrialde igorle

⁴Urtero urtarrilaren 1ean erroldan dagoen biztanle kopurua eta aurreko urteko abenduaren 31n egoitza-baimena duten biztanleen kopurua alderatzen baditugu, ziur asko, legezko egoeran dauden pertsonen kopurua AEI 2010 inkestan agertzen den kopurua baino txikiagoa izango da: biztanleen % 80-85 egongo da legezko egoeran. Edonola ere, kasu gehienetan, igarotako denboraren baitan dago legezkotzea. 2009an eta 2010ean aurreko urteetan baino etorkin gutxiago etorri zirenez, ziur asko, legezko egoeran dauden etorkinen kopurua ekonomia-krisiaren aurreko urteetan baino gehiago ari da hazten.

berriak eta Latinoamerikako beste herrialde batzuk. Gerora sortutako legez kanpoko egoerak batez ere Saharaz hegoaldeko emakume etorkinei eragiten die.

IKASKETA-MAILA

4.1.2

Ikasketa-mailari dagokionez, erroldak ez du behar adina informazio ematen, eta horretaz gainera, ez dago behar bezala eguneratuta. Edonola ere, egoitza-baimenik ez duten Europar Batasunetik kanpoko pertsonak bi urtetik behin berriro erroldatu behar dute, eta horrek egoera hobetu du pixka bat. Horiek horrela direla, komeni da AEI 2010 inkestara jotzea.

Inkesta horren datuen arabera (ikus 7. taula), atzerritarren % 37,9k lehen mailako ikasketak egin ditu, % 40,4k, bigarren mailako ikasketak edo baliokideak eta % 21,7k hirugarren mailako ikasketak egin ditu edo egiten ari da. Errepara diezaiegun 16 urte eta gehiago dituzten atzerritarren ikasketa-mailari eta sexuari: emakumeen ikasketa-maila handixeagoa da gizonena baino. Emakumeek gizonen baino hirugarren mailako eta bigarren mailako ikasketa gehiago dituzte, eta lehen mailako ikasketa gutxiago (hirugarren mailako ikasketen kasuan, gizonen baino hiru puntu gehiago, eta lehen mailako ikasketen kasuan, ia lau puntu gutxiago). Atzerritar guztiak kontuan hartzen baditugu, gizonen eta emakumeen datuen artean ez dago alde nabarmenik, bai, ordea, datuak herrialdez herrialde aztertzen baditugu.

4.7. TAULA Atzerriko biztanleria: sexuaren, ikasketa-mailaren eta jatorri-eremuaren arabera

	GIZONEZKOAK				EMAKUMEZKOAK				GUZTIRA						
	1. MAILAKOAK ARTE	2. MAILAKOAK / LANBIDE HEZ. I	LANBIDE HEZ. II /	3. MAILAKOAK	GUZTIRA	1. MAILAKOAK ARTE	2. MAILAKOAK / LANBIDE HEZ. I	LANBIDE HEZ. II /	3. MAILAKOAK	GUZTIRA	1. MAILAKOAK ARTE	2. MAILAKOAK / LANBIDE HEZ. I	LANBIDE HEZ. II /	3. MAILAKOAK	GUZTIRA
Mendebaldeko EB	42,3	32,1	25,6	100	41,6	19,2	39,2	100	42,0	26,6	31,4	100			
Errumania eta ekiald. EB	37,3	46,3	16,5	100	36,6	39,7	23,7	100	36,9	42,7	20,5	100			
Magreb	47,8	37,2	14,9	100	56,2	31,2	12,5	100	51,3	34,7	13,9	100			
Argentina, Txile eta Uruguai	29,2	41,5	29,3	100	30,1	40,4	29,4	100	29,7	40,9	29,4	100			
Kolonia, Ekuador eta Peru	38,2	44,8	17,0	100	31,9	54,7	13,4	100	34,7	50,3	15,0	100			
Bolivia	37,7	49,5	12,9	100	33,6	51,6	14,7	100	35,3	50,8	13,9	100			
Paraguai	27,3	54,0	18,7	100	26,3	52,1	21,5	100	26,7	52,8	20,5	100			
Brasil, Venezuela eta Dominikar Err.	35,6	51,4	12,9	100	29,7	50,4	20,0	100	31,7	50,7	17,6	100			
Gainerako Latinoamerika	26,7	32,8	40,4	100	20,7	50,3	28,9	100	22,4	45,6	32,1	100			
Txina	46,4	40,2	13,5	100	49,5	45,5	5,1	100	47,9	42,7	9,5	100			
Senegal	68,1	19,8	12,1	100	54,9	38,8	6,3	100	66,0	22,7	11,2	100			
Gainerako Afrika	47,0	31,4	21,6	100	39,7	41,6	18,7	100	43,8	35,9	20,3	100			
Gainerako guztiak	33,0	27,6	39,4	100	19,7	22,2	58,1	100	26,2	24,9	48,9	100			
Guztira	40,8	39,1	20,1	100	35,2	41,6	23,2	100	37,9	40,4	21,7	100			

Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Mendebaldeko Europar Batasuneko pertsonen artean, emakumeek goi-mailako ikasketa gehiago egin dituzte gizonek baino. Hori bera gertatzen da Boliviako eta Paraguaiako etorkinen artean. Aldiz, Argentinako, Kolonbiako, Brasilgo, Txinako eta Senegaleko etorkinen artean, gizonek goi-mailako ikasketa gehiago egin dituzte emakumeek baino. Bestalde, Mendebaldeko Europako emakume etorkin askok dute ikasketa-maila baxuena. Halaber, ikasketa-maila hori duten Senegaleko emakumeen kopurua zinez da deigarria (% 54,9); are deigarriagoa da Magrebeko emakumeen kasua; izan ere, emakume askok dute ikasketa-maila baxuena (% 56,2).

Kopuruak hain handiak izan ez arren, aipatzekoak dira lehen mailako ikasketak soilik egin dituzten Saharaz hegoaldeko emakumeen kopurua (% 41,6) eta Txinako emakumeen kopurua (% 49,5). Egoera horri herrialde batzuetako etorkinek (Afrikakoek, esate baterako) lanmerkatuan sartzeko dituzten zailtasun objektiboak gehitzen badizkiogu, zaurgarritasun- eta bazterkeria-egoera pairatzeko arriskuan egon daitezkeen taldeak ikusiko ditugu. Horren kontrara, Txinako emakume etorkinek, gizartearekin, familiarekin eta sorlekuarekin lotutako sareak direla eta, ez dute halako arriskurik; izan ere, komunitate-sareek ematen duten lansegurtasunak eta bizi segurtasunak indargabetu egiten dute gizarte-bazterkeria objektiboa. Beste kontu bat da zer kontrol sozial dakarren berekin segurtasun horrek.

Oro har, Europako, Argentinako eta Latinoamerikako herrialde igorle berrietako (Paraguaiako eta Boliviako) emakume etorkinek dute ikasketa-maila handiena.

LAN-EGOERA

4.1.3

Orain artekoak laneratzeari buruzko datuekin osatuko ditugu. Horretarako, emakume etorkinen jarduera- eta lan-egoerari buruzko datu batzuk erabiliko ditugu. 4.8. taulan, atzerritarren lan-egoera jaso dugu, sexuaren arabera banatuta. Taula lan-tasa altuenetik baxuenera dago antolatuta, eta ikus dezakegunez, hainbat eredu daude.

Lehenik eta behin, berriki lekukotu diren emakume etorkinen eredia: Paraguaiako, Txinako eta gainerako Latinoamerikako herrialdeetako (esate baterako, Nikaraguako) emakume etorkinena, hain zuzen ere. Eredu horretan, immigrazioa hertsiki lotuta dago helburu honekin: emakumeak lan arloan sartzea. Paraguaiako emakumeen % 67,9, Txinako emakumeen % 55,9 eta Latinoamerikako herrialde igorle berrietako emakumeen % 69,9 lanean dago. Horretaz gainera, jatorri bereko gizon etorkinen egoerari erreparatzen badiogu, bi gauza ikusiko ditugu: batetik, *txinatarren salbuespenezko egoera*: jatorri horretako etorkinen jarduera- eta lan-tasa altu-altuak, alegia; eta bestetik, Latinoamerikako emakumeek EAEko lan-egituran duten eginkizun estrategikoa areagotuko duen immigrazio-eredua. Paraguaiako eta Nikaraguako emakume etorkinei dagokienez, gizonen eta emakumeen jarduera-tasen arteko aldeak immigrazioa jatorrizko herrialdean bertan espezializatzen dela adierazten du, gizarte hartzailearen premien arabera. Bi kasu horietan, emakumeen jarduera-tasa gizonena halako bi da ia.

Bigarrenik, EAEra urte batzuk lehenago etorri ziren herrialdeetako etorkinen eredia; Boliviako, Argentinako eta Kolonbiako etorkinena, hain zuzen. Kasu horietan, emakumeen jarduera-tasa handiagoa da gizonena baino. Hala gertatzen da Boliviako eta Argentinako etorkinen artean; ez, ordea Kolonbiako etorkinen artean. Kolonbiako etorkinen kasua oso adierazgarria da; izan ere, lehenengo immigrazioa aipagarria da etorkin kopuruari eta EAEra iritsi zireneko datari dagokionez.

4.8. TAULA Atzerriko etorkinen lan-egoera, jatorriaren eta sexuaren arabera

	GIZONEZKOAK				EMAKUMEZKOAK				ATZERRIKO BIZT.			
	OKUPATUA	BALIZKO LANGABEA	INAKTIBOA	GUZTIRA	OKUPATUA	BALIZKO LANGABEA	INAKTIBOA	GUZTIRA	OKUPATUA	BALIZKO LANGABEA	INAKTIBOA	GUZTIRA
Mendebaldeko EB	57,6	25,1	17,3	100	31,3	17,8	50,9	100	46,4	22,0	31,6	100
Errumania eta ekiald. EB	52,4	22,8	24,8	100	40,4	18,0	41,6	100	45,9	20,2	33,9	100
Magreb	29,5	35,8	34,7	100	13,3	14,9	71,9	100	22,8	27,1	50,1	100
Argentina, Txile eta Uruguai	43,7	17,5	38,8	100	51,0	3,9	45,1	100	47,5	10,4	42,1	100
Kolonbia, Ekuador eta Peru	47,7	20,3	32,0	100	51,7	10,9	37,3	100	49,9	15,1	35,0	100
Bolivia	40,1	22,0	37,9	100	54,3	12,7	33,0	100	48,4	16,5	35,0	100
Paraguai	45,5	25,1	29,4	100	67,9	12,7	19,3	100	59,1	17,6	23,3	100
Brasil, Venezuela eta Dominikar Err.	32,0	19,2	48,7	100	42,3	23,9	33,8	100	38,6	22,2	39,3	100
Gainerako Latinoamerika	43,1	42,0	14,9	100	69,9	8,8	21,3	100	62,7	17,8	19,5	100
Txina	66,3	5,0	28,7	100	55,9	2,1	42,0	100	61,4	3,6	34,9	100
Senegal	39,0	41,7	19,3	100	27,1	27,9	44,9	100	36,8	39,1	24,1	100
Gainerako Afrika	26,5	33,4	40,1	100	13,0	42,7	44,3	100	20,9	37,3	41,8	100
Gainerako guztiak	43,0	25,2	31,9	100	39,2	12,2	48,6	100	41,1	18,9	40,0	100
Guztira	43,3	26,2	30,5	100	42,4	15,2	42,4	100	42,9	20,6	36,6	100

Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Hori bera esan dezakegu Ekuadorreko eta Peruko etorkinei buruz. Kolonbiako etorkinei dagokienez, gizonen jarduera-tasa emakumeena baino altuxeagoa da, eta jarduera ezaren tasa baxuxeagoa. Kolonbiako etorkinek jardueraren arloan dinamika jakin bat ezarri zuten, eta baliteke Latinoamerikako herrialdeetatik gerora etorritako etorkinek dinamika horri eutsi izana. Kolonbiako etorkinen immigrazioa adierazgarria izan zen: lekukotu eta berrelkarertze- eta ugaltze-prozesu nabarmenak sortu zituen. Horren ondorioz, gero eta pertsona gehiago daude ez aktibo, lana dutenen kalterako. Ziur asko, zenbat eta hobea izan administrazio-, ekonomia- eta bizitza-egoera, hainbat eta handiagoa da etorkin-taldearen jarduera ezaren tasa. Horregatik, gerta daiteke beste herrialde batzuetako etorkinak, lekukotu ahala, Kolonbiako etorkinek irekitako bideetatik igarotzea.

Hirugarrenik, hiru eredu ditugu: bat, lanari dagokionez tradizional samarrak diren immigrazio-ereduak; bi, batez ere gizonetako emigranteak dituzten herrialdeen egoerak; eta hiru, kulturaren araberrako eredu. Europako immigrazioek lehenengo ereduari jarraitzen diote. Afrikako immigrazioek, berriz, bigarren ereduari. Lehenengo eredian, gizonen jarduera-tasa handiagoa da emakumeena baino, eta emakumeen jarduerarik ezaren tasa handiagoa gizonena baino. Bigarren eredian, oro har, langabezia-tasa handiagoa da jarduera-tasa edo jarduerarik ezaren tasa baino. Esate baterako, Magrebeko emakumeek dute jarduerarik ezaren tasa handiena (% 71,9). Horrek azaltzen du laneratzeko dituzten zailtasunak. Dena den, Magrebeko emakumeen kasuan, familia-egitura tradizionalak eragin handia du.

Jarduera-sektoreei dagokienez (ikus 9. taula), lanean dauden etorkin gehienek zerbitzuen sektorean egiten dute lan (% 73,7); hurrena, eraikuntzaren sektorean (% 14,7); gero, industriaren sektorean (% 8,9); eta azkenik, nekazaritzan (% 2,7). Horiek horrela, lehenik eta behin, argi dago alde handia dagoela sexuen artean. Zerbitzuen sektorean emakume etorkinen % 97,2k egiten du lan eta gizon etorkinen % 49,6k.

Emakume etorkinek batez ere sektore horretan egiten dutenez lan, gainerako sektoreek ez dute hainbesteko pisurik. Bada salbuespenik, noski, baina lanean ari diren emakume etorkin ia guztiek, edozein herrialdetakoak direla ere, sektore horretan egiten dute lan. Senegaleko emakume etorkinak dira salbuespen: zerbitzuen sektorean ez ezik, industriaren sektorearen ere lan egiten dute, bai eta nekazaritzaren sektorean ere, hein txikiagoan bada ere. Gaingiroki ikusita, herrialde guztietako hamar etorkinetik bederatzik zerbitzuen sektorean egiten dute lan. Dena den, gauza jakina da jarduera-sektore hori oso zabala dela.

4.9. TAULA Atzerriko etorkinen jarduera-sektorea, sexuaren arabera

	GIZONEZKOAK					EMAKUMEZKOAK				
	A.	I.	E.	Z.	G.	A.	I.	E.	Z.	G.
Mendebaleko EB	3,9	16,2	34,0	45,9	100	0,0	0,0	0,0	100,0	100
Rumania eta Ekialdeko EB	7,8	18,8	45,1	28,3	100	0,0	1,3	1,0	97,7	100
Magreb	8,9	25,0	24,8	41,3	100	0,0	2,9	0,0	97,1	100
Argentina, Txile eta Uruguai	0,0	7,0	15,3	77,7	100	0,0	10,6	0,0	89,4	100
Kolonbia, Ekuador eta Peru	4,1	11,0	36,9	48,0	100	0,0	1,9	0,0	98,1	100
Bolivia	4,2	16,1	35,5	44,2	100	0,0	0,0	0,0	100,0	100
Paraguai	0,0	3,4	43,9	52,7	100	0,0	0,0	1,9	98,1	100
Brasil, Venezuela eta Dominikar Errep.	0,0	5,2	27,7	67,1	100	0,0	3,4	0,7	95,9	100
Gainerako Latinoamerika	0,0	10,4	25,8	63,8	100	0,0	7,0	0,0	93,0	100
China	0,0	0,0	1,4	98,6	100	0,0	0,0	0,0	100,0	100
Senegal	26,0	30,4	13,3	30,4	100	7,4	43,8	0,0	48,8	100
Gainerako Afrika	14,6	43,7	4,3	37,3	100	0,0	0,0	0,0	100,0	100
Gainerakoak	3,7	8,2	17,4	70,6	100	0,0	0,0	0,0	100,0	100
Atzerriko biztanleria	5,5	15,5	29,4	49,6	100	0,0	2,4	0,3	97,2	100

	GUZTIRA					
	A.	I.	E.	Z.	G.	
Mendebaleko EB		2,8	11,6	24,2	61,5	100
Rumania eta Ekialdeko EB		4,1	10,4	23,9	61,6	100
Magreb		6,7	19,7	18,8	54,8	100
Argentina, Txile eta Uruguai		0,0	9,0	6,7	84,3	100
Kolonbia, Ekuador eta Peru		1,7	5,7	15,6	76,9	100
Bolivia		1,4	5,5	12,1	81,0	100
Paraguai		0,0	1,0	14,7	84,3	100
Brasil, Venezuela eta Dominikar Errep.		0,0	3,9	8,9	87,2	100
Gainerako Latinoamerika		0,0	7,6	4,8	87,6	100
Txina		0,0	0,0	0,8	99,2	100
Senegal		23,4	32,2	11,4	32,9	100
Gainerako Afrika		10,9	32,5	3,2	53,5	100
Gainerakoak		2,0	4,4	9,4	84,2	100
Atzerriko biztanleria		2,7	8,9	14,7	73,7	100

A.: *Agrikultura*, I.: *Industria*, E.: *Eraikuntza*, Z.: *Zerbitzuak*, G.: *Guztira*
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Errepara diezaiozun lanean ari diren atzerriko etorkinen lan edo jarduera motari (ikus 4.10. taula). Gehienak (% 52) lan kualifikatueta edo erdi kualifikatueta aritzen dira, eta % 34,2 ez-kualifikatueta. Beste muturrean, % 13,8 da zuzendaria, teknikaria edo administraria. Etorkinek, oro har, lan kualifikatu gutxi samar dituzte, eta emakumeek, are gutxiago; izan ere, gizonek baino zuzendaritza-postu gutxiago betetzen dituzte (% 11,9), batez bestekoa baino lan kualifikatu gutxiago dute (% 43) eta lan ez-kualifikatu gehiago (% 45).

Horretaz gainera, Mendebaleko Europako, Txinako, Argentinako eta Latinoamerikako gainerako herrialdeetako etorkinek ez bezala, gainerako herrialdeetako etorkinek kualifikazio txikia dute. Nabarmena da, halaber, Latinoamerikako herrialdeetako zenbat emakume etorkinek dituzten erdi kualifikatutako edo ez-kualifikatutako lanak (Argentinako, Txileko eta Uruguaiako emakume etorkinak salbu). Azken herrialde igorleei dagokienez –hots, Bolivia eta Paraguai–, % 64,5 eta % 71,5 da hurrenez hurren kualifikaziorik ez duten emakume etorkinen ehuneko.

4.10. TAULA Lanean ari diren atzerriko etorkinak, lanbidearen/jardueraren, jatorriaren eta sexuaren arabera

	GIZONEZKOAK				EMAKUMEZKOAK				GUZTIRA			
	DIREKT.,TEKNIKOAK ETA ENPLEGATUAK	KUALIFIK.	EZ KUALIF.	GUZTIRA	DIREKT.,TEKNIKOAK ETA ENPLEGATUAK	KUALIFIK.	EZ KUALIF.	GUZTIRA	DIREKT.,TEKNIKOAK ETA ENPLEGATUAK	KUALIFIK.	EZ KUALIF.	GUZTIRA
Mendebaleko EB	37,3	47,5	15,2	100	48,6	21,7	29,7	100	40,5	40,1	19,4	100
Rumania eta Ekialdeko EB	3,3	73,5	23,3	100	12,7	42,8	44,5	100	7,8	58,8	33,4	100
Magreb	9,6	64,1	26,3	100	4,0	68,9	27,1	100	8,2	65,3	26,5	100
Argentina, Txile eta Uruguai	9,5	74,0	16,4	100	21,4	49,9	28,7	100	16,2	60,5	23,3	100
Kolonia, Ekuador eta Peru	7,0	64,9	28,1	100	4,4	47,6	47,9	100	5,5	54,9	39,5	100
Bolivia	3,1	69,4	27,5	100	5,0	30,6	64,5	100	4,3	43,8	51,9	100
Paraguai	1,0	63,6	35,4	100	1,9	26,7	71,5	100	1,6	37,9	60,5	100
Brasil, Venezuela eta Dom. Errep.	10,6	72,3	17,1	100	7,6	44,3	48,1	100	8,5	52,9	38,6	100
Gainerako Latinoamerika	10,4	49,3	40,4	100	13,3	47,4	39,3	100	12,7	47,8	39,5	100
Txina	33,2	64,6	2,2	100	32,3	67,7	0,0	100	32,8	65,9	1,2	100
Senegal	3,7	44,6	51,7	100	0,0	34,0	66,0	100	3,2	43,1	53,7	100
Gainerako Afrika	4,1	62,9	33,0	100	0,0	100,0	0,0	100	3,0	72,5	24,5	100
Gainerakoak	36,1	49,8	14,1	100	9,5	41,4	49,1	100	23,8	45,9	30,3	100
Atzerriko biztanleria	15,8	61,2	23,0	100	11,9	43,0	45,0	100	13,8	52,0	34,2	100

Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Azkenik, errepara diezaiegun EAEko emakume etorkinek ikasketak direla-eta dituzten gain-kualifikazio-tasei (ikus 11. taula). Hamar etorkinetik zazpi duten lana bat dator jasotako prestakuntzarekin, lautik batek prestakuntza baino beheragoko lana du eta gutxi batzuek (% 3,4) prestakuntza baino goragoko lana dute. Emakumeek gizonak baino gainkualifikazio handiagoa dute: hamarretik hiruk prestakuntza baino beheragoko lana dute. Egoera hori are larriagoa da Errumaniako eta oro har Latinoamerikako herrialdeetako etorkinen kasuan.

Afrikako emakume etorkinek (hamarretik zortzik) eta batez ere Txinako emakume etorkinek (hamarretik bederatzik baino gehiagok) dute egokitzapen handiena prestakuntzaren eta lanaren artean.

4.11. TAULA Lanean ari diren atzerriko etorkinak: lanpostuaren eta prestakuntza- ren arteko egokitzapena, jatorriaren eta sexuaren arabera

	GIZONEZKOAK				EMAKUMEZKOAK				GUZTIRA			
	BAI	AZPITIK	GAINETIK	GUZTIRA	BAI	AZPITIK	GAINETIK	GUZTIRA	BAI	AZPITIK	GAINETIK	GUZTIRA
Mendebaleko EB	82,0	7,3	10,8	100	64,3	25,2	10,5	100	75,6	13,8	10,7	100
Rumania eta Ekialdeko EB	75,5	20,9	3,6	100	60,1	38,5	1,4	100	67,3	30,2	2,5	100
Magreb	72,5	20,7	6,7	100	76,4	19,3	4,3	100	73,3	20,4	6,3	100
Argentina, Txile eta Uruguai	39,8	56,0	4,2	100	72,2	26,0	1,8	100	59,5	37,7	2,8	100
Kolonbia, Ekuador eta Peru	72,6	25,5	1,9	100	67,2	32,4	0,4	100	69,8	29,1	1,1	100
Bolivia	58,3	41,7	0,0	100	71,1	28,3	0,5	100	66,5	33,2	0,3	100
Paraguai	66,0	34,0	0,0	100	65,4	34,6	0,0	100	65,6	34,4	0,0	100
Brasil, Venezuela eta Dom Errep.	67,2	30,1	2,7	100	57,6	42,4	0,0	100	60,0	39,4	0,7	100
Gainerako Latinoamerika	69,5	30,5	0,0	100	47,5	48,5	4,0	100	54,8	42,5	2,7	100
Txina	95,6	4,4	0,0	100	92,5	7,5	0,0	100	94,2	5,8	0,0	100
Senegal	69,7	26,7	3,6	100	68,3	31,7	0,0	100	69,5	27,3	3,2	100
Gainerako Afrika	81,3	18,7	0,0	100	79,6	20,4	0,0	100	80,5	19,5	0,0	100
Gainerakoak	81,7	15,7	2,7	100	74,5	25,5	0,0	100	78,1	20,5	1,4	100
Atzerriko biztanleria	74,1	21,7	4,3	100	65,9	32,1	2,0	100	70,0	26,8	3,2	100

Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

LABURPENA

4.1.4

Amaitzeko, erroldan zuzenean edo zeharka jaso ohi diren alderdien deskribapen labur hori laburbildu nahi dugu, eta horretarako, hausnarketa bat egin nahi dugu EAEn lekukotutako etorkinek, batez ere emakumeek, laneratzeko eta gizarteratzeko dituzten aukerei buruz. Hasierako orrialde hauetan ikusi dugunez, immigrazio-fluxua uste baino arautuagoa dago gizartean, eta herrialde hartzailearen premiak eta herrialde igorlearen eskaintza zehaztasun handiz egokitzen dira. Horrek azaltzen du zergatik dagoen euskal gizartea –inplizituki bada ere– Latinoamerikako etorkinen alde eta zergatik diren gero eta gehiago emakumeak herrialde horietatik datozen etorkinak. Hori gorabehera, Afrikako emakume etorkinek, hainbat arrazoi direla medio, arrisku handia dute ez aurrera ez atzera gelditzeko eta baztertuak izateko. Ondorengo orrialdeetan, gai horri eutsiko diogu, eta datuak aztertuz, EAEko emakume etorkinen tipologia zehaztuko dugu.

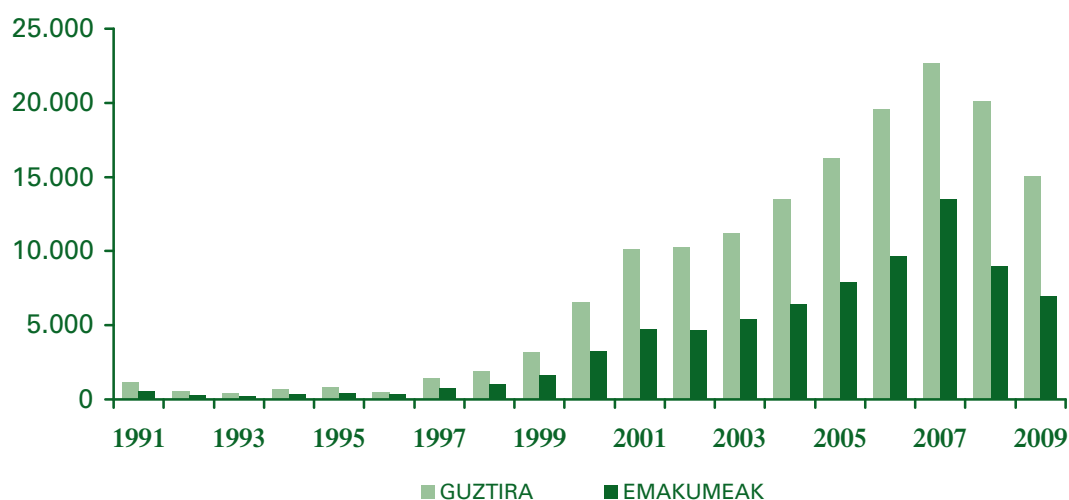
EMAKUME ETORKINEK EAEKO EKONOMIAN DUTEN ERAGINA

Joaquín Arriola

4.2

Eustaten arabera, 1991 eta 2009 artean 155.000 atzerritar etorri ziren EAera bizitzera; horietatik, 77.000 emakumeak dira. XXI. mendearen hasieran, etorkin gehiago hasi ziren etortzen atzerritik. Joera horrek gora egin zuen 2007ra arte, eta gero, krisialdia dela eta, behera (ikus 4.5. grafikoa).

4.5. GRAFIKOA Atzerritarren kanpo-migrazioen saldo garbia

Iturria: Eustat eta egileek egina

BAIren (Biztanle Aktiboen Inkesta) datuak berriagoak dira (2011ko lehenengo hiruhilekoak). Datu horien arabera, EAEn 109.000 atzerritar aktibo daude, eta horietatik, % 55 emakumea da⁵. Emakume etorkinen jarduera-tasa gizon etorkinena bezain altua da (16 urtetik gorako etorkin aktiboak kontuan hartuta), eta bertako gizonen eta emakumeen jarduera-tasa baino askoz altuagoa (ikus 4.12. taula).

Hortaz, ekonomiaren dinamikarekin lotutako fenomeno berri bat dakusagu. Dinamika horrek asko aldatu ditu demografiaren eta biztanleriaren ereduak. Emakumeek pisu handia dute eredu horietan.

⁵Bi oinarritzko datu-iturri erabiltzen da: Euskal gobernuak 2010ean "Atzerriko biztanleriari buruzko datu orokorrak: aspektu orokorrak eta identifikaziorako oinarritzko datuak" txostena (AEI) eta Espainiako Estatistika Institutuak argitaratzen dituen BAIko datuak. Esatekoa da iturriok ez datozela bat EAEn legokeen atzerriko emakumeen kopuruan. EINren arabera, 2010ean, hiruhileroko batzabestean, 62.675 atzerriko emakume zegoen. 2010ko AEI txostenaren arabera, 73.541 atzerriko emakume zeuden. Azken kopuru hau Eustat-ek bere Migrazio Mugimenduen Estatistika Txostenean aipatzen duen 76.888 emakume atzerritarren zenbakitik hurbilago dago.

4.12. TAULA Biztanleria, herritartasunaren arabera, eta lan-egoera.
2011ko 3. hiruhilekoa (milakotan)

	BIZTAN- LERIA	BIZT. > 16 URTE	AKTIBOA	OKUPA- TUA	AKTIBITA TETASA (%)	ENPLEGU TASA (%)	OKUPA- ZIO TASA (%)	LANGA- BEZI TASA (%)
Espainiarra	2.007	1.717	984	876	57	51	89	11
Atzerritarra	109	101	77	55	76	55	72	28
Emakume espainiarrak	1.027	887	453	400	51	45	88	12
Emakume atzerritarrak	61	53	40	30	75	55	74	26

Iturria: BAI (EIN)

Ez da erraza emakume etorkinek ekonomian zer eragin izan duten jakitea; izan ere, zaila da datu banakatuak lortzea eta kontuan hartu behar da hainbat lotura daudela emakume etorkinen ekoizpen-jardueren eta kontsumoaren artean eta gizartean eta eremu pribatuan egiten duten lanaren artean.

Migrazio-prozesu berriek eragina dute soldatapeko biztanleen sektorekako banaketan eta denbora kudeatzeko moduan, batez ere arlo hauetan: ahalmen-urritasuna dutenen arreta, kontsumo-ereduak, garraioa, zerga-sistema (diru-sarrerak eta gastuak), etxebizitza eskaria eta azpiegiturak eraikitzeke plangintzak. Batzuetan, prozesu horiek arlo horietan guztietan eragiten dituzte kontraesanak eta anibalentziak.

Lehenik eta behin, atzerriko emakume etorkinek EAEn duten eragin ekonomikoaren faktore nagusiak aztertuko ditugu, baina datuak banakatu gabe. Zehazki, gai hauek aztertuko ditugu:

- Zer eragin duten emakume etorkinek demografian.
- Zer balio erantsi sortzen duten emakume etorkinek.
- Zer ekarpen egiten dioten biztanleen ongizate orokorrari.
- Zer eragin duten zerga-sisteman.
- Zer eragin duten giza kapitalari dagokionez.

**ATZERRIKO
IMMIGRAZIOA
LAGUNGARRIA DA
BIZTANLERIAREN
ZAHARTZEA
BERDINTZEKO**

4.2.1

XX. mendearen amaieran, 2000. urtean, espainiar herritartasuna zuten 1.962.000 pertsona zeuden EAEn. 1.482.000 pertsona lan egiteko adinean zeuden, eta gainerako 498.000 pertsonak gazteegiak (291.000) edo zaharregiak (207.000) ziren lan egiteko.

Hamar urte geroago, espainiar herritartasuna duten 1.340.000 pertsona soilik daude lan egiteko adinean. 15 urtetik beherako 284.000 mendeko pertsona daude, eta 415.000 adindu, XX. mendearen amaieran baino bi aldiz gehiago.

4.13. TAULA EAEko biztanleria, herritartasunaren eta adinaren arabera. Guztizkoak eta ehunekoak

2000	GUZTIRA	0-15 URTE	16-44 URTE	45-64 URTE	65 URTE ETA +
Espainiarra	1.962.008	290.687	958.197	510.796	206.976
Atzerritarra	21.140	2.426	13.918	3.493	1.303
Guztira	1.983.148	293.113	972.115	514.289	208.279
2010					
Espainiarra	2.038.970	283.572	754.161	586.040	415.197
Atzerritarra	139.369	21.047	96.430	19.433	2.459
Guztira	2.178.339	304.619	850.591	605.473	417.656
2000					
Espainiarra	98,9	14,7	48,3	25,8	10,4
Atzerritarra	1,1	0,1	0,7	0,2	0,1
Guztira	100	14,8	49	25,9	10,5
2010					
Espainiarra	93,6	13	34,6	26,9	19,1
Atzerritarra	6,4	1	4,4	0,9	0,1
Guztira	100	14	39	27,8	19,2

Iturria: EIN, udal erroldaren berrikuspena

Besteen mende dauden pertsonen kopuruak gora egin du, eta lan egiteko adinean dauden biztanleen kopuruak, berriz, behera. Bilakaera demografiko horrek zaildu egingo zukeen ekonomiaren kudeaketa –inoiz ez bezalako gainbehera soziala eta ekonomikoa ekarriko zukeen–, baldin eta euskal gizartean 118.000 atzerritar sartu izan ez balira. Atzerritarren % 83 lan egiteko adinean daude.

Batez ere langile andana horrek dinamizatu du euskal ekonomia azken hamarkadan. Haiei esker kudeatu ahal izan dira emakume asko eta asko lan-merkatuan sartzeak eta biztanleriaren zahartzeak –oso arazo larriak eragin ditu biztanleriaren zahartzeak– ekarritako egitura-aldaketa handiak.

Emakume etorkinen laguntza ezinbestekoa izan da bi prozesu horiei aurre egiteko.

ATZERRIKO EMAKUME ETORKINEK BALIO ERANTSIA SORTZEN DUTE

4.2.2

EAEEn, atzerritarren immigrazioak funtsean lanarekin du zerikusia. Penintsulako beste zonalde batzuetan ez bezala, hemen bizi diren atzerritar pasiboen kopurua ez da batere handia.

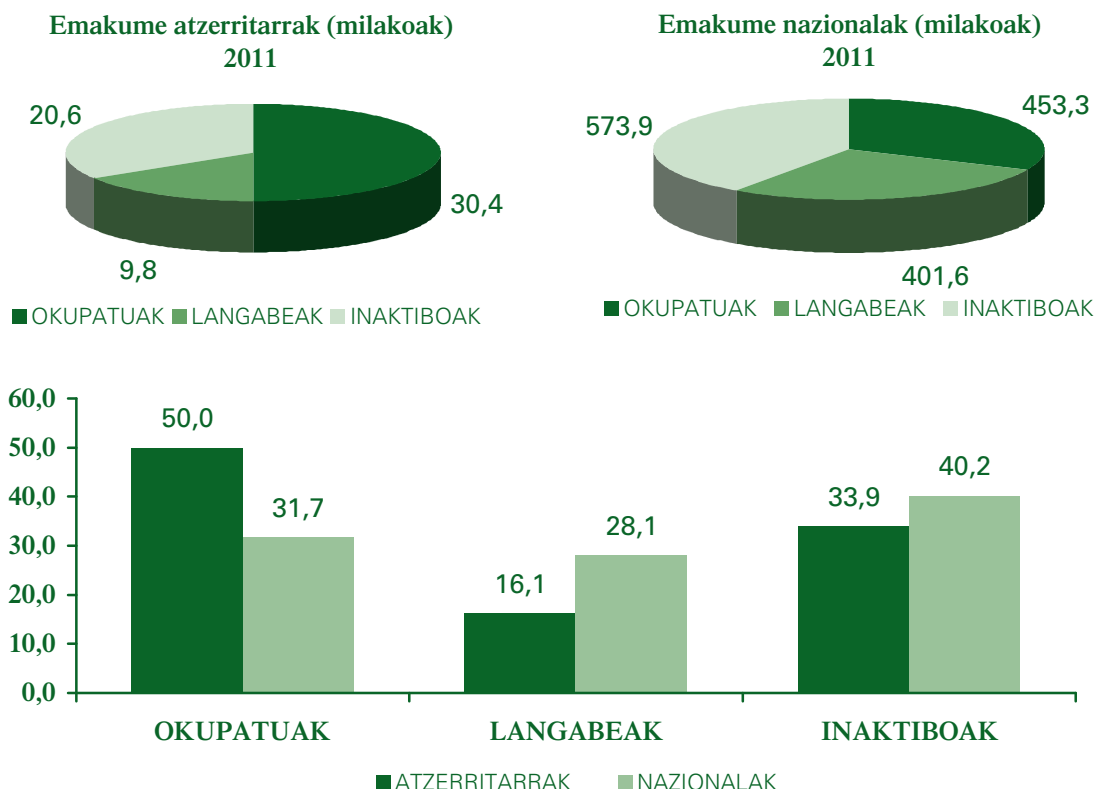
Horrek esan nahi du emakume etorkinek lan egin egiten dutela, legezko ekonomian edo klandestinoan, eta, langile diren aldetik, aberastasuna eta errenta sortzen dutela EAEEn.

Halaber, zergak ordaintzen dituzte: zerga zuzenak, baldin eta haien lana legezkoa bada; edo zeharkako zergak, kontsumo-jardueren bitartez.

AEI 2010 inkestaren datuen arabera, EAEn atzerriko 39.061 emakumek egiten dute lan, eta 14.112 langabezian daude.

Horrek esan nahi du EAEn bizi diren hamar emakume etorkinetik zazpi lan egiten dutela. Tasa horrek emakumeen egoera orokorrarekin kontrastatzen du. BAIk 2001eko lehenengo hiruhilekoan konputatzen dituen 1.088.000 emakumetik 700.000 emakumek lan egiteko adina zuten, eta horietatik 492.800 emakume soilik zeuden aktibo lan-merkatuan; hau da, EAEn, hamar emakumetik lauk soilik egiten du lan, eta hogeitik bat bakarrik ari da lan bila.

4.6. GRAFIKOA EAEko emakumeak, lan-egoeraren eta herritartasunaren arabera

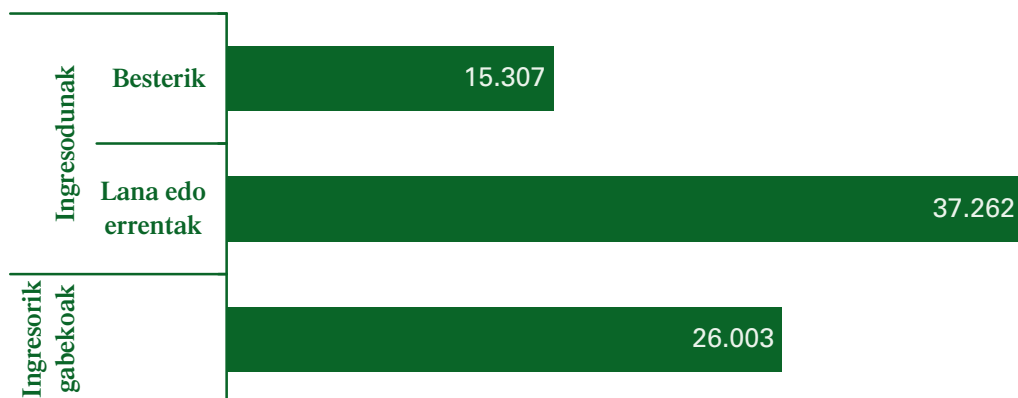
EIN: Biztanleria Aktiboaren Inkesta, 2011ko 3. hiruhilekoa

Halaber, kontuan hartu behar dira datu hauek: nahiz eta 24.222 emakumek beren burua "ez-aktibotzat" jo, 8.969 emakumek diote "ez dutela lan egin nahi" eta 59.253 emakumek diote EAEn lan egiten dutela edo noizbait lan egin dutela; hau da, 2010ean langabezian egon zitezkeen edo lanean zeuden emakumeen kopurua baino 6.079 emakume gehiagok diote EAEn lan egiten dutela edo noizbait lan egin dutela.

Atzerriko emakume etorkinak EAEko emakumeen % 6 dira, eta emakume etorkin langileen % 8 (aktibo, lanean edo langabezian daudela aitortzen duten emakumeak soilik kontuan hartuta).

Atzerriko 52.569 emakumek diru-sarreraren bat jaso zuten; 26.003 emakumek, ordea, ez. Lana da diru-iturri nagusia, balioaren eta emakume kopuruaren aldetik.

4.7. GRAFIKOA Atzerriko emakumeak eta diru-sarrerak: zenbatek jasotzen dituzten eta zer-nolako diru-sarrerak diren

Iturria: AEI 2010

4.14. TAULA Diru-sarrerak jasotzen dituzten atzerriko emakumeen kopurua eta diru-sarrera motak

	BAI	EZ	LANA EDO ERRENTAK	BESTERIK
	52.569	26.003	37.262	15.307
Biztanleria atzeritarren %	%50	%58	%50	%51

Iturria: AEI 2010

Emakume etorkin langileen erdiek laneko diru-sarrerak jasotzen dituzte, eta herenak diru-sarrerak jasotzen ditu langabezia egoteagatik. Diru-sarrerarik jasotzen ez duten etorkinen artean, gizon baino emakume gehixeago daude (% 58). Halaber, emakume etorkinak gehiago dira diru-sarrerak bermatzeko errenta, doako pentsioa (DP) (% 64) eta Ahalmen Urrikoak Gizarteratzeko Legean ezarritako laguntza (LISMI) (% 80) jasotzen duten pertsonen artean.

4.15. TAULA EAEn bizi diren atzeritarren diru-sarrera mota nagusiak

	EMAKUMEZKOAK	GUZTIRA	EMAKUMEZKOAK/GUZTIRA
Lana edo errentak	37.263	74.872	49,8
Langabeak	3.543	10.824	32,7
Jubilazio edo alarguntasun pentsioa	1.177	1.822	64,6
Inutilitate pentsioa	367	942	39,0
PNC, LISMI edo antzekorik	324	403	80,4
Alimentu pentsioa	204	430	47,4
RGI	9.219	14.354	64,2
Beste gizarte laguntzarik	472	1.196	39,5
Diru sarrerarik gabe	26.004	44.642	58,3
Guztira	78.573	149.485	52,6

Iturria: AEI 2010

AEI 2010 inkestaren datuen arabera, 37.262 emakume etorkinen hileko soldataren batura 33.825.780 euro da, eta urteko soldataren batura, 405.909.359 euro.

la 406 milioi euroko lan-errenta horri lanean daudela eta gizarte-segurantzari kotizatzen diotela aitortzen duten emakume etorkinen (% 79) gizarte-kotizazioa erantsiz gero, 549,3 milioi

euro dira guztira: 2010ean EAeko soldatapeko langile guztiek batera eskuratutako ordainsariaren % 1,2, hain zuzen ere. Hortaz, esan dezakegu langile etorkinek euskal ekonomian sortzen den errentaren % 1,7 sortzen dutela gutxienez.⁶

Espainiako Eskualde Kontabilitatearen arabera, EAeko BPG 66.900 milioi euro izan zen 2010. urtean. Horrek esan nahi du emakume etorkin langileek sortzen duten balio ekonomikoa 1.120,7 bat milioi euro dela.

4.16. TAULA Atzerriko emakumeen diru-sarrerak, iturriaren eta xedearen arabera (€ eta atzerritarren diru-sarreraren gutzizkoaren %)

	URTEKO DIRU SARRERAK	ETXEKO GAS-TUETARAKO	GASTUAK EDO AURREZTEKO	JATORRIZKO FAMILIARAKO
Lan edo errenta diru sarrerak	405.909.359	332.173.524	32.181.360	38.159.400
Beste diru sarrerak	142.331.771	133.640.148	4.435.740	4.255.872
Guztira	548.241.131	465.813.672	36.617.100	42.415.272
Lan edo errenta diru sarrerak	42,0%	41,0%	40,0%	55,0%
Beste diru sarrerak	52,0%	52,0%	52,0%	54,0%
Guztira	44,0%	43,0%	41,0%	55,0%

Iturria: AEI 2010

Halaber, AEI 2010 inkestaren datuen arabera, emakume etorkinen soldataz kanpoko diru-sarreraren batura 11.860.981 euro da; hau da, urtean, 142.331.771 euro. Horrenbestez, EAeko emakume etorkinek jasotzen dituzten 4 eurotik 3 laneko diru-sarrerak dira.

Datuek agerian uzten dute, halaber, emakumeek gizonen baino lanaz kanpoko diru-sarreraren premia handiagoa dutela eta diru-sarreraren ehuneko handiago bat erabiltzen dutela sorterriko familiei laguntzeko.

EMAKUME ETORKINEK ZERGA ORDAINTZEN DITUZTE ETA, EGITEN DUTEN EKARPENA KONTUTAN HARTUTA, GIZARTE-ZERBITZU GUTXI ERABILTZEN DUTE

4.2.3

Emakume etorkin langile gehienek lan-egoera arautua dute. AEI 2010 inkestaren datuek erakusten dutenez, 39.062 emakume etorkin daude lanean; horietatik, 30.969 emakumek (% 79) gizarte-segurantzari kotizatzen diote.

⁶Espainiako Eskualde Kontabilitateak 2010. urteko BPGaren lehenengo kalkuluak aurkeztu ditu azken edizioan –2011n izango da eskuragarri–, bai eta 2009. urteko soldatapeko langileen ordainsariaren (SLO) kalkuluaren aurrerapen bat ere. 2000. urte-tik eta 2009. urtera arte SLOk batez beste zer pisu izan duen kalkulatu dugu, 2010. urteko BPGan izan dezakeen pisuaren lehen kalkulua egiteko. Hortaz, kalkuluen arabera, 2010. urtean, soldatapeko langileen ordainsaria 32.788.489.143 euro da.

Gutxiago dira laneko diru-sarreraren bat edo errentak jasotzen dituztela aitortzen duten emakumeak (37.263), lanean daudela aitortzen duten emakumeak baino. Laneko diru-sarreraren bat edo errentak jasotzen dituztela aitortzen dutenen aldean, % 83k kotizatzen du. Azken batez, lanean dauden emakumeak edo laneko diru-sarrerak jasotzen dituztela aitortzen duten emakumeak kontuan hartzen baditugu, lan egiten duten hamar emakume etorkinetik zortzik lan-jarduera aratuak egiten dituztela ondorioztatuko dugu inkesta horretatik.⁷

4.17. TAULA Atzerriko emakumeen lan-egoera

Okupatuak	39.062
<i>Gizarte Asegurantzian kotizatzen</i>	30.969
<i>Gizarte Asegurantzian kotizatu gabe</i>	8.094
Balitzko langabeak	14.112
Inaktiboak	24.222
Lan edo errenten diru sarrerak jasotzen dituzte	37.263
Desenplegu diru sarrerak jasotzen dituzte	3.543

Iturria: AEI 2010

Zergei dagokionez, emakume etorkin langileek hiru modutara laguntzen dute gastu publiko finantzatzeko:

- Laneko diru-sarreraren eta errenten bidez eskuratutako 406 milioi euroek 143,4 milioi euroko gizarte-kotizazioa dakarte⁸.
- PFEZari dagokionez, 28,6 bat milioi euro biltzen dira emakume etorkin langileen lan-errentetatik⁹.
- Emakume etorkinek 502 milioi euroko kontsumoa egiten dute. Kalkuluen arabera, beraz, BEZaren zerga 45,2 milioi euro izan daiteke¹⁰.

Laburbilduz, emakume etorkin langileen ekoizpen- eta kontsumo-jarduera ekonomikoak bide ematen du zergatan 217,2 milioi euro baino gehiago biltzeko.

EAEko emakume etorkinen bizkar bildutako zergen gutxi gorabeherako zenbateko hori 1,5 aldiz handiagoa da emakume etorkinek lanaz kanpo eskuratzen dituzten diru-sarreraren gutzitiko zenbatekoa baino. Lanaz kanpoko diru-sarrerak, batez ere, gizarte-laguntzak eta langabeentzako laguntzak dira, eta AEI 2010 inkestaren arabera, 142,3 milioi euro dira.

⁷Mikrodatuak xehe-xehe aztertu ez ditugun arren, badirudi AEI 2010en taula orokorretako datuak ez datozela guztiz bat. 39.062 emakumek diote lanbide bat dutela eta lanean daudela, baina 37.262k soilik diote laneko diru-sarrerak edo errentak dituztela. 3.543k diote langabetuentzako diru-laguntza jasotzen dutela. Beraz, guztira 40.806 emakume aktibo daude. Bestalde, beren burua ez-aktibotzat jotzen duten 1.125 emakumek diote inkesta baino urtebete lehenago 6 hilabetez edo gehiagoz lan egin dutela.

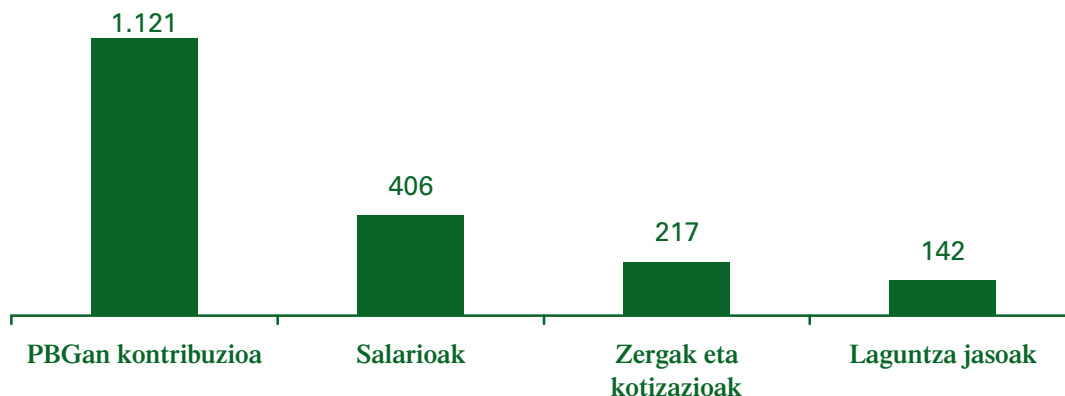
⁸Kalkulu hori egiteko, kontuan hartu dugu, Estatuko Aurrekontu Orokorrei buruzko 26/2009 Legearen arabera, kontingentzia komunak kotizazioa % 28,30 dela. Ildo beretik, kontratu mugagabearen langabezia-kontingentzia % 7,05 da; lanaldi osoko kontratu mugatuaren langabezia-kontingentzia, % 8,30, eta lanaldi erdikoena, % 9,3 (lanean igarotako denbora guztia kontuan hartuta); Soldatak Bermatzeko Funtsaren kotizazioa, % 0,20; eta lanbide-heziketaren kotizazioa, % 0,70. Zifra horien batura 0,79rekin biderkatu dugu legez kanpoko enplegua kanpo uzteko; izan ere, ez du kotizatzen.

⁹Kalkulu hori egiteko, atzerriko emakume langileek 2007. urteko PFEZ aitortzean aitortutako batez besteko kuota likidoa (10.893 euro) biderkatu dugu BPGek 2007. urtetik 2010. urtera izan duen hazkuntza tasarekin eta errentak jasotzen dituzten emakumeen kopuruarekin.

¹⁰Kalkulu hori egiteko, gastuaren (aurrezkiak barne) herena etxean kontsumitzen dela jo dugu, BEZ tasa oso murriztua duten produktuetan, tasa murriztua duten produktuetan eta 2010eko uztailetik indarrean den tasa normala duten produktuetan (produktuen herena): $0,3 \times (0,04 + 0,08 + 0,18) \times (\text{Gastua})$.

Bien arteko aldea handia da, eta, beraz, esan dezakegu emakume etorkinak EAEko Ogasunaren zergadun garbiak direla.

4.8. GRAFIKOA 2010. urtean, atzerriko emakumeek EAEn izan duten eragin ekonomikoa eta monetarioa (milioika €)

Iturriak: AEI 2010 (soldatak), EEK (BPG), Eustat (oinarri likidagarriak PFEZ) eta egileek egina

**EMAKUME
ETORKINEK
BIZTANLERIAREN
BIZI KALITATEA
HOBETZEN DUTE**

4.2.4

Atzerriko langileak sektore jakin batzuetan lan egitera etorri dira. Edozein motatako lanetan aritzen diren arren, etorkin gehienak lau sektoretan aritzen dira: eraikuntzan, merkataritzan, ostalaritzan eta etxeko zerbitzuan.

Eraikuntzaren sektorean, batez ere gizonezkoek egiten dute lan; etxeko zerbitzuan, berriz, emakumezkoek. Ostalaritzan eta merkataritzan, gizonezkoak eta emakumezkoak aritzen dira. Hortaz, duela gutxitik EAEn bizi dugun egoera ekonomikoarekin lotutako bi lan-nitxotan egiten dute lan emakume etorkin gehienek:

- Hamar emakume etorkinetik lauk etxeko zerbitzuan egiten dute lan.

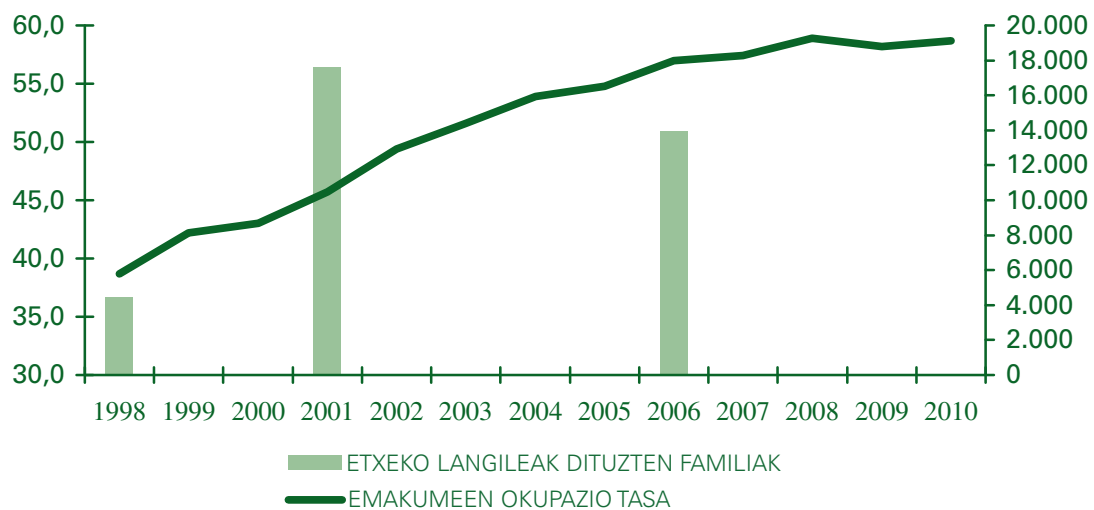
Etxeko zerbitzuan gero eta emakume etorkin gehiagok egiten dute lan, eta hori argi eta garbi dago lotuta azken hamarkadan, Europar Batasunak ezarritako ildoari jarraiki, emakumeak lan-merkatuan sarrarazteko egindako ahaleginarekin.

4.18. TAULA Lanean ari diren atzerritarren kopurua, jarduera-sektorearen arabera

	GIZONAK	%	EMAKUMEAK	%
Agrikultura	1.141	3,0	0	0,0
Arrantza	679	1,8	12	0,0
Alimentazioaren industria	611	1,6	179	0,5
Papergintzaren industria	150	0,4	21	0,1
Industria petrokimikoa	114	0,3	0	0,0
Kautxuaren industria	382	1,0	31	0,1
Industriako beste zenbait	235	0,6	92	0,2
Metalurgia	1.595	4,2	26	0,1
Makinaria	1.841	4,9	24	0,1
Mat. Elektrikoa	298	0,8	88	0,2
Garraiorako materiala	410	1,1	254	0,7
Eskulan zenbait	1.404	3,7	415	1,1
Energia	116	0,3	0	0,0
Eraikuntza	10.736	28,3	198	0,5
Komertzioa	4.460	11,8	4.572	11,7
Hosteleria	4.364	11,5	8.562	21,9
Garraioa-Komunikazioa	2.507	6,6	178	0,5
Inst. finantziariak	0	0,0	46	0,1
Entrepresetako zerbitzuak	1.962	5,2	3.217	8,2
Administrazio Publikoa	321	0,8	152	0,4
Hezkuntza	949	2,5	1.345	3,4
Osasuna-Zerbitzu publikoak	946	2,5	3.241	8,3
Beste zerbitzu komertzialak	1.526	4,0	1.185	3,0
Etxeko lanak	1.193	3,1	15.175	38,8
Erakunde estraterritorialak	0	0,0	28	0,1
Zehaztugabea	0	0,0	21	0,1
Guztira	37.940	100	39.062	100

Iturria: AEI 2010

4.9. GRAFIKOA EAE: lanean ari diren emakumeen ehunekoa (16-64 urte) eta etxeko langileak dituzten familien kopurua

Iturria: Eustat

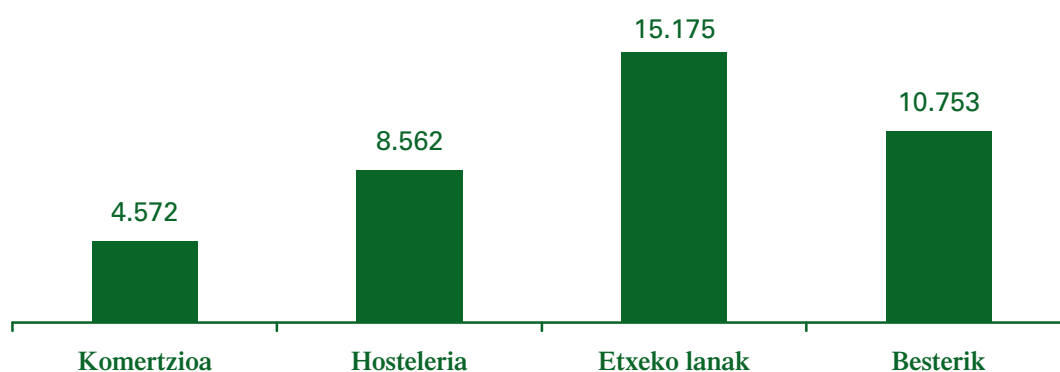
Emakume etorkinak familietan sartu dira, sukaldari- edo garbitzaile-lanak egiteko, edo haurrak edo mendeko adineko pertsonak zaintzeko. Emakume etorkinek egiten duten soldatapeko etxeko lanari esker, euskal emakume askok lan-merkatuan aritzeko astia dute.

- Hamar emakume etorkinetik 3,5ek merkataritzan eta ostalaritzan egiten dute lan.

Sektore horietan aritzen da lan egiten duten bost euskal biztanletik bat, eta lan egiten duten lau emakumetik bat. Bi sektore horiek langile asko behar izaten dituzte, eta soldatak baxu samarrak izan ohi dira. EAEn langile eskasia zegoenean, etorkin andana handi bati iritsi zen, eta haiei esker –batez ere, emakume etorkinei esker–, sektore horiek zabaldu egin ziren.

Emakume etorkinek sektore horietan egiten duten lanari esker, jardueren zabalkunde-eritmoari eutsi ahal izan diogu, eta lehiakortasunak gora egin du; izan ere, langile gehiago daude, eta horrek soldataren presioa jaitsi du bi sektore horietan.

4.10. GRAFIKOA Atzerriko emakume langileen lanbidea, jarduera-sektorearen arabera

Iturria: AEI 2010

ATZERRIKO EMAKUME ETORKINEI ESKER, GIZA KAPITAL GEHIAGO DAGO EAEN

4.2.5

EAEko hiru emakume etorkinetik bik erdi- edo goi-mailako prestakuntza dute: 18.656 emakume (emakume guztien % 24) LH 2ren baliokideak diren ikasketak edo maila gorenekoak egiten ari dira edo eginda dituzte. 32.349 emakumek (% 41) bigarren mailako ikasketak dituzte, edo LH 1en baliokidea den lanbide-prestakuntza.

14.009 emakume etorkinek (% 18) aitortu dute ikasketaren bat egiten ari direla.

Horrenbestez, lan-indar hori prest dago gero eta malguagoa eta balioaniztunagoa den sistema ekonomikoan sartzeko. AEI 2010 inkestaren arabera, lan egiten duten 18.421 emaku-

me etorkinek aitortu dute une jakin batean EAeko lan-merkatuan lan egin dutela, eta adierazi dute izan dituzten lanpostuak beren prestakuntza-mailaren azpitik daudela.

Hau da: EAEn emakume etorkin langileen herena gai da oraingo edo iraganeko lanpostuen bidez sortzen dutena baino balio erantsi handiagoa sortzeko.

ONDORIOAK

4.2.6

Hein handi batean, lan-jarduerarekin lotutako arrazoiak direla-eta daude etorkinak EAEn. Hamar emakume etorkinetik zazpi egiten dute lan. EAeko emakume guztiak kontuan hartuz gero, hamarretik lauk baino ez dute lan egiten.

Atzerritik etorritako langile andana handia izan da azken hamarkadan EAeko jarduera ekonomikoa dinamizatu duen faktore nagusia. Zehazki, EAera lanera etorri diren emakume etorkinei esker kudeatu ahal izan dira emakume asko eta asko lan-merkatuan sartzeak eta biztanleriaren zahartzeak –oso arazo larriak eragin ditu biztanleriaren zahartzeak– ekarritako egitura-aldaketa handiak.

Emakume etorkin langileek EAEn sortzen den aberastasun ekonomikoaren % 1,2 sortzen dute. Aberastasun horrek gora egin zuen 2010. urtean, eta lehenengo kalkuluen arabera, 828,2 milioi euro izan zen. Zenbateko horretatik, emakume etorkin langileek 205,9 milioi euro jaso zituzten soldaten edo errenten bidez.

EAeko emakume etorkinek jasotzen dituzten 4 eurotik 3 laneko diru-sarrerak dira. Diru-sarrerera horiek zerga-ekarpenak dituzte: 2010ean, 105,3 milioi euro bildu ziren gizarte-kotizazioen bidez, eta 28,6 milioi euro, errentaren gaineko zergaren bidez.

Kalkuluen arabera, emakume etorkinen kontsumo-jarduerak, BEZa dela eta, 2010ean 45,2 milioi euroko zerga-sarrerak sortu zituzten, eta haien zerga-ekarpena 224,1 milioi euro izan zen. Lanaz kanpoko errenten bidez –esate baterako, gizarte-laguntzen eta langabeentzako laguntzen bidez– 142,3 milioi euro eskuratu zituzten 2010ean. Hortaz, zerga-ekarpena askoz handiagoa da lanaz kanpoko diru-sarreraren zenbatekoa baino.

Emakume etorkin langileek batez ere etxeko zerbitzuan, merkataritzan eta ostalaritzan egiten dute lan. Haien lanak EAeko emakumeen laneratzea erraztu du. 1998an EAeko emakumeen % 38,7k egiten zuen lan; 2010ean, berriz, % 58,7k. Horretaz gainera, haiei esker, langile asko behar dituzten zerbitzuen hazkunderari eta lehiakortasunari eutsi ahal izan diogu.

EAeko hiru emakume etorkinetik bik erdi- edo goi-mailako prestakuntza dute, eta EAEn emakume etorkin langileen herena gai da oraingo edo iraganeko lanpostuen bidez sortzen dutena baino balio erantsi handiagoa sortzeko.

Atzerritik etorritako langile andana handia izan da azken hamarkadan EAeko jarduera ekonomikoa dinamizatu duen faktore nagusia. Zehazki, EAera lanera etorri diren emakume etorkinei esker kudeatu ahal izan dira emakume asko eta asko lan-merkatuan sartzeak eta biztanleriaren zahartzeak –oso arazo larriak eragin ditu biztanleriaren zahartzeak– ekarritako egitura-aldaketa handiak. EAEn azken hamarkadan gertatutako immigrazio-prozesua ez da Espainian gertatutakoa bezain jendetsua. Edonola ere, Espainiara baino etorkin gehiago etortzen dira EAera lan-jarduerarekin lotutako arrazoiak direla-eta.

Emakume etorkin gehienak lanarekin lotutako arazoak direla-eta etortzen dira EAera. Hamar emakume etorkinetik zazpi egiten dute lan. EAeko emakume guztiak kontuan hartuz gero, hamarretik lauk baino ez dute lan egiten. Emakume etorkin langileek batez ere etxeko zerbitzuan, merkataritzan eta ostalaritzan egiten dute lan. Haien lanak EAeko emakumeen laneratzea erraztu du. 1998an EAeko emakumeen % 38,7k egiten zuen lan; 2010ean, berriz, % 58,7k. Horretaz gainera, haiei esker, langile asko behar dituzten zerbitzuen hazkunderari eta lehiakortasunari eutsi ahal izan diogu.

Emakume etorkinek, langileak eta kontsumitzaileak diren aldetik, eragina dute ekonomia-
ren egoeran.

Emakume etorkin langileek EAEn sortzen den aberastasun ekonomikoaren % 1,2 sortzen dute. Aberastasun horrek gora egin zuen 2010. urtean, eta lehenengo kalkuluen arabera, 828,2 milioi euro izan zen. Zenbateko horretatik, emakume etorkin langileek 205,9 milioi euro jaso zituzten soldaten edo errenten bidez. EAeko emakume etorkinek jasotzen dituzten 4 eurotik 3 laneko diru-sarrerak dira.

Kalkuluen arabera, emakume etorkinen kontsumo-jarduerak, BEZa dela eta, 2010ean 45,2 milioi euroko zerga-sarrerak sortu zituzten.

Emakume etorkinek aberastasuna sortzen dute, eta merkatuaren eskariari erantzuten diote, eta horrek guztiak eragina du zergetan, noski. Emakume etorkinen diru-sarrerak sortzen dituzten zerga-ekarpenei dagokienez, 2010ean, 105,3 milioi euro bildu ziren gizartekotizazioen bidez, eta 28,6 milioi euro, errentaren gaineko zergaren bidez. Kalkuluen arabera, EAeko emakume etorkinen zerga-ekarpena 224,1 milioi euro izan zen. Lanaz kanpoko errenten bidez –esate baterako, gizarte-laguntzen eta langabeentzako laguntzen bidez– 142,3 milioi euro eskuratu zituzten 2010ean. Hortaz, zerga-ekarpena askoz handiagoa da lanaz kanpoko diru-sarriren zenbatekoa baino.

Hiru emakume etorkinetik bik erdi- edo goi-mailako prestakuntza dute, eta EAEn emakume etorkin langileen herena gai da oraingo edo iraganeko lanpostuen bidez sortzen dutena baino balio erantsi handiagoa sortzeko.

EAEKO EMAKUME ETORKINAK: LAN ARLOA

Silvia Carrizo

4.3

Mundu osoan, emigranteak gero eta gehiago dira emakumeak. Familiako eginkizunek mugak gaintzen dituzte eta nazioz haraindiko familia-harremanak sortzen dira. Horren ondorioz, beste ikuspuntu baten arabera antolatu behar dira komunitateetako bititza eta familiak.

Genero-desberdintasuna dela eta, gizonak eta emakumeak ez dute berdin bizi migrazioaren esperientzia. Migratzeko erabakiak, migratzeko erabiltzen diren sareak eta herrialde hartzailean laneratzeko prozesuak ez dute eragin bera gizonengan eta emakumeengan. Emakumeen migrazioa handitzea estrategia bat da, bai eta erantzun bat ere: familien iraupenerako estrategia bat eta informaltasunean oinarritutako ekonomia duten herrialdeek krisialdiari ematen dioten erantzun bat, hain zuzen ere. Herrialde horietan, gizonak ez dute beren gain hartzen familiako erantzukizunik, eta horren ondorioz, emakume askok bakarrik mantendu behar izaten dute familia. Gizarte hartzailean, "agindutako paradisuak" hainbat aurpegi izango ditu, emakumeak zer egoeratan sartzen diren. Migrazio-proiektuaren alderdi positiboak dira oinarrizko eskubideak izateko aukera (esate baterako, osasun-zerbitzuak), seme-alabentzako hezkuntza eta lan ordaindua izatea, dirua irabaztea eta aukeratu ahal izatea. Bestalde, beste gizarte bati aurre egiteak bultzatu egingo ditu emakumeak beren identitateari eta estatus sozialari buruz hausnartzera.

Krisiak gertatzen direnean, migrazio-mugimenduek abaila hartzen dute; izan ere, Cristina Reynak dionez, "Europako krisi ekonomikoak berariaz eragin die emakumeei. Ekonomia indartsuen luxu bat da aniztasuna. Argudio hori dela eta, Europako emakume asko etxera itzuli dira eta bazter utzi dituzte etxeko lanetan aritzen ziren emakume etorkinak. Horren ondorioz, emakume etorkinek ez dute diru-sarrerarik. Eskariak behera egiten duenez, prezioek ere behera egiten dute, eta horren erruz, lan bera soldata txikiagoaren truk egiten da. Batzuek Europako beste herrialde batzuetara joatea erabakitzen dute, han egoera hobea delakoan, eta erabaki horrek beste migrazio-prozesu bat ekarriko du"¹¹. Hori dela bide, emakumeek berriro ekiten diote bidaiari eta berriro bizitzen dute prozesu osoa, bai eta prozesu horrek dakartzan galerak eta estutasuna ere.

EAEKO MIGRAZIOAREN BILAKAERA. EMAKUMEEN MIGRAZIOA: GOGOETA OROKORRAK

4.3.1

XXI. mendearen hasieran EAEn izandako immigrazioa ez da izan Estatuko gainerako autonomia-erkidegoetakoa bezain jendetsua; ehunekotan emanda, Estatuko batez bestekoa baino aski baxuagoa da. Guztira, 179.582¹² atzerritar bizi dira EAEn; hau da, EAEko biztanle-

¹¹*Feminización de las migraciones*. Cristina Reyna (2010)

ria osoaren % 8,2. Estatuan, aldiz, biztanleria osoaren % 12,2 da atzerritarra. Alde horretatik, zera aipatu behar da: EAEn dauden etorkinen ehunekoa Estatuko etorkinen batez besteko ehunekoa baino baxuagoa izan arren, migrazio-fluxuak ez dio hazteari utzi azken urtean. Etorkin gehienak Latinoamerikako herrialdeetakoak dira; etorkin guztien % 46,9. Talde horretatik, % 29,2 herrialde hauetakoa da: Kolonbia, Ekuador, Peru, Bolivia eta Paraguai. % 8 Brasilekoa, Venezuelakoa eta Dominikar Errepublikakoa da, eta % 4,5, Argentinakoa, Txilekoa eta Uruguakoa. Gainerako % 5,2 Latinoamerikako gainerako herrialde batzuetakoa da. Etorkinen % 22,3 Europar Batasuneko (EB) herrialderen batekoa da. % 11,9 Mendebaldeko EBko herrialdeetakoak da, eta % 10,4, Errumaniakoa eta Ekialdeko EBko beste herrialde batzuetakoa. Bestalde, etorkinen % 21,7 Afrikakoa da. Aipagarria da % 15,2 Magrebeko herrialdeetakoak dela. % 1,8 Senegalekoa da, eta % 4,7, Afrikako gainerako herrialdeetakoak¹³.

Sexu-banaketari dagokionez, gizonezkoen kopurua eta emakumezkoena antzekoak dira. Dena den, gutxigatik bada ere, emakumeak gehiago dira: aipatutako inkestaren arabera, % 51,6. Latinoamerikako etorkinen artean dira emakumeak gehiago, hain zuen ere. Gainerako herrialdeetako etorkinen artean, % 55 baino gehiago da gizonezkoa. EAeko etorkinak, Estatuko gainerako etorkinak bezala, gazteak dira: % 47k 25 urtetik 44 urtera bitarteko adina du; % 34 25 urtetik beherakoa da. Adinak ezaugarri nabarmen bat jartzen du agerian: etorkinak langile-klasekoak dira, eta bizitzako garai emankorrean daude. Gizarte hartzaileek, ordea, askotan ez dute hori balio nabarmen eta positibotzat aintzatesten, balioesten eta onartzen.

Etorkinen ezaugarri batzuei buruzko zertzelada batzuk eman ondoren, emakume etorkinengan jarriko dugu arreta. Bat nator Sara Cuentas ikerlariaren definizioarekin: "emakumeen migrazioaren ezaugarri bereizgarrietako bat da munduko ekonomiaren esparruan etengabe erreproduzitzen eta erabiltzen diren genero-desberdintasunetan oinarritzen dela. Emakume etorkin langile gehienek "emakumeen lanak" egiten dituzte; hau da, haurtzainak, etxeko langileak edo sexu-langileak dira. Lan-nitxo desatseginenak dituzte, ordainsariari, legebabesari, gizarte-aintzatespenari eta lan-baldintzei dagokienez. Hala, generoa da herrialde hartzaileetan lan-merkatua antolatzen duen printzipioa; indarrean diren genero-ereduak, emakumeak baztertzen dituztenak, erreproduzitu eta indartu egiten dira. Dena den, kontua ez da lan horiek emakumeek egitea soilik, baizik eta klase, jatorri edo/eta herritartasun jakin bateko emakumeek egitea. Hala, genero-desberdintasunari beste zapalkuntza mota batzuk gehitzen zaizkio, errazagoa izan dadin emakume etorkinak ekonomikoki esplotatzea eta mirabe (etxeko langile) izatera eta gizarteak mespretxatzen dituen lanak (sexu-langileak) egitera behartzea."

"Emakumea izatea, etorkina izatea, nortasun etniko jakin bat izatea eta etxeko langilea izatea: lau bereizkeria mota horiei egin behar diete aurre, hain zuzen ere, Espainiara aukera bila datozen emakume gehienek. Emakume izateak ia eskusiboki mugatzen ditu etxeko langile izatera eta pertsonak zaintzera"¹⁴.

Emakume etorkinek gizarte hartzaileetan aurkitzen duten predeterminismo sozialari, hots, haien gaitasun profesionalak, ikasketak eta trebetasunak ukatzen dituen predeterminismo sozialari, atzerritartasun-legeen murrizketak eta ekitate eza gehitu behar zaizkio. Horrek are gehiago zailtzen du, oro har, etorkinen eta, batez ere, emakumeen garapen pertsonala, laneko garapena eta parte-hartzea. Estatuak garatutako immigrazio-politikek erraztu egin

¹²Eusko Jaurlaritzako Gizarte Gaietako Sailak egindako AEI 2010 inkestaren datuen arabera.

¹³Euskal gizartean bizi diren atzerriko emakume etorkinei buruzko azterlan-proiektua. Xabier Aierdi eta José A. Oleaga (2011ko uztaila)

¹⁴Mujeres transnacionales Actoras del Cambio Social. Sara Cuentas Ramirez y Patricia Vera. *Díspora Solidaria* (2010)

die enplegu-emaileei langile etorkinak esplotatzea eta abusatzea. Hala, milaka eta milaka emakume behartzen dituzte irregulartasuna, prekarietatea eta ikusezintasuna pairatzera. Gaur egun, 14.632 pertsona daude egoera horretan; horietatik, erdiak baino gehiago (% 52,6) emakumeak dira. Administrazio-egoerari (arautua/arautu gabea) dagokionez, egoitza-egoera arautzeak (besteak beste, lanerako eskubidea izateko), herritartzeak edo ikasketak eta lanbideak homologatzeak ez du zuzenean hobetzen enplegu-kalitatea eta mota, ez eta egoitza-baimena edo herritartasuna izanda ere. Entzute aitortua duten ikerketen arabera, etxeko enplegua da emakume etorkin langileen lan-nitxo nagusia, eta gero, ostalaritza eta merkataritza-zerbitzuak.

EMAKUME ETORKIN LANGILEEN LAN-BALDITZAK

4.3.2

Emakume etorkin langileek azken hamarkadan zer-nolako lan-baldintzak izan dituzten aztertzeko, beharrezkoa da 2008. urteko eta ondorengo urteetako ekonomiaren testuinguruari erreparatzea; izan ere, garai hartan jo zuen munduko krisiak Europako ekonomia. Halaber, ezin dugu ahaztu Espainiako ekonomian, bai eta gainerako herrialdeetako ekonomietan ere, langabe kopuruak gora egin zuela izugarri, ekonomia-sektore batzuk guztiz hondoratu zirela, milaka enpresek porrot egin zutela eta gobernuek kezkatzeko moduko zorrak egin dituztela munduko merkatuen eskariak arintzeko. Politika horiek, ekoizpen- eta finantza-oinarria ez ezik, gizarte-ordena ere aldatu zuten poliki-poliki, bai eta pertsonen izaera eta jokabidea ere, desberdintasunaren eta langabeziaren ondorioz. Ildo horretatik, Vicenç Navarro, Juan Torres López, Alberto Garzón Espinosa eta beste ekonomialari batzuek lan-merkatuaren bi ezaugarri aipatu dituzte, espainiar estatuan lanaren kalitatearen berezitasuna zein den azaltzeko, eta hauxe azpimarratu dute: “lan-merkatuan emakume gehiago daude. Horren ondorioz, haien jarduera-tasak gora egin du: 1996an % 45,1 zen; 2006an, aldiz, % 60,2. Dena den, behar adina berdintasunerako politika eta bazterkeriaren aurkako legezko mekanismo abian jarri ez direnez, batez besteko soldatak behera egin du. Halaber, azken urteotan etorkin asko sartu dira, eta hori dela eta, soldatak beren horretan gelditu dira, inoiz baino baxuago. Horren ondorioz, langileek lanaldi luzeagoak egin behar izan dituzte, nahiz eta hori berez produktiboa ez izan. Alde horretatik, 1960an, soldatek (faktoreen kostuari erantsitako) BPGan zuten parte-hartzea % 68 izan zen; 1975ean, parte-hartzea azken 35 urteetako handiena izan zen: % 73,63, hain zuzen ere; 2008an, berriz, parte-hartzeak behera egin zuen: % 60,21 izan zen. ELGAko gainerako herrialdeetan ez bezala, Espainian soldata errealak ez dira hazi azken hamabost urteotan. Soldatek pisua galdu dute, eta horren ondorioz, Europaren barruan, generoen arteko desberdintasun handiena duten herrialdeetako bat da Espainia”¹⁵.

Egoera horrek eta EAeko lan-merkatuak badute elkarren antzik. Emakume etorkinei eta lan arloari buruz hitz egiten hasteko, lehenik eta behin, etxeko zerbitzuaren sektoreari lotuko gataizkio, sektore horretan aritzen baitira emakume etorkin langileak. Hona hemen emakume etorkinek sektore horretan egiten duten lanari buruzko datu adierazgarri batzuk. 2007ko martxoan, EAeko hainbat erakundek bat egin eta zera esan zuten: “etxeko barne-langile etorkinek sektoreko lan-baldintza okerrenak dituzte: % 79k hamar ordu baino gehiago egiten du lan, eta % 21ak, zortzi ordutik hamar ordura artean. 789 € da batez besteko

¹⁵Hay alternativa. Vicenç Navarro, Juan Torres López y Alberto Garzón Espinosa.

soldata. Askotan, janaria eta lo-tokia ematen zaie, soldatetik kenduta. Atsedeen-egunei eta oporrei dagokienez, % 41ari ez dizkiote oporrak ordaintzen, edo ez du oporrik. % 64k ez du atsedetik lanaldien artean, eta bostetik batek ez du egun batez ere atsedeen hartzen”¹⁶.

Sektore horretako lan-baldintzek azken urteetan izan duten bilakaerari dagokionez, nabarmentzekoa da langile batzuek bertakotzeagatiko lan-baimena eskuratu eta lan-egoera arautu zutela. 2012tik aurrera, etxeko langileak gizarte-segurantzaren erregimen orokorrean sartuko dira –dena den, muga batzuk izango dituzte–. Horri esker, lehen zuten erregimen bereziaren lan-baldintzak asko hobetuko dira. Hori gorabehera, Etxeko Langileen Bizkaiko Elkarteak (ELE - ATH) gai horren inguruan urtero egiten duen txostenen arabera, etxeko barne-langile etorkinen lan-baldintzak ez dira askorik aldatu: oraindik ere esplotatu egiten dituzte.

Etxeko lana baldintza berezi batzuetan egiten denez, zaila da lan-baldintzak eta -kalitatea ebaluatzea. Arlo horretan, gidaritzat hartzekoa da ELE - AHT elkarteak egiten duen jarraipen-lana; izan ere, egunero-egunero kudeatzen ditu gai horrekin lotutako kasuak. Nahiz eta partziala izan, etxeko langileen egoerari buruzko informazioa ematen digu. Elkarte horrek emandako datuak 2010eko azarotik 2011ko urrira bitarteko aldiari dagozkio. Kudeatutako 241 kasuetatik, “% 87 etorkina zen, eta % 46, barne-langilea. Barne-langile guztiak etorkinak ziren, eta beren eginkizun nagusia mendekotasun-egoeran dauden pertsonak zaintzea zen”¹⁷.

Lanaldiari dagokionez, etxeko langileen erregimenaren arabera, etxeko langileek jarraian 36 orduko atsedena izateko eskubidea dute. Gehienek, ordea, ez dute halako atsedetik. % 21ak ez zuen atsedeen-egunik izan. Eguneroko atsedeenaldiari dagokionez, % 51ak ez zuen atsedeen-ordurik izan lanaldi osoan. Soldatari dagokionez, inkestaren arabera: langileen “% 50aren soldata (aparteko ordainsariak barne) 951 eurotik 1.200 eurora artekoa da, eta % 30aren soldata, 600 eurotik 950 eurora artekoa”. Inkesta horretan azpimarratzen denez, barne-langileak pertsona adinduak zaintzen aritzen dira, etxeko eginbehar guztiak egiten dituzte eta 15 orduko lanaldiak izaten dituzte¹⁸.

Ikusten dugunez, nahiz eta urteak igaro eta sentsibilizazio-kanpainak egin, lan-baldintzek ez dute nabarmen egin onera, etxeko lana ez da lehen baino gehiago aintzatesten eta gizarteak ez ditu balioesten emakume etorkin langileak. Estratifikazio etnikoa eta desberdintasunak (generoen artekoak, generoaren baitakoak eta klaseen artekoak) dira emakume etorkinentzako lan-merkatuaren ezaugarriak.

Esparru orokorrean, etxeko zerbitzuaren sektoretik kanpo, emakume etorkinen lan-merkatuaren egoera zein den jakiteko, besteak beste, UGT - Huelvak Berdintasunerako eta Gizarte Politikarako idazkaria den Francisco Javier Pérez Barbosaren bidez emandako datuak erabil ditzakegu. Francisco Javierrek hauxe esan zuen emakume etorkinei buruz: “diskriminazio ekonomiko itzela dago; izan ere, bertako emakumeen urteko soldataren batez bestekoa baino % 51,4 gutxiago kobratzen dute. Bertako emakumeek batez besteko urteko soldataren % 14,3 gutxiago kobratzen dute” (*bajomilenguaje.blogspot.com 2010eko uztailaren 17*).

EAEEn, erreferentziatzat darabilgun inkestaren arabera (AEI 2010), lan egiten duten etorkinetatik, emakumeen % 37,3k lan-baldintzekin lotutako arazoren bat duela aitortu du: % 31,3k dio lanaldiarekin, soldatarekin eta kontratuarekin lotutako arazoak dituela; % 4,3k, baztertu

¹⁶*Manos que mueven el mundo*. Asociación Malen Etxea. Silvia Carrizo (2008)

¹⁷http://www.ath-ele.com/doc/estadisticas_2011.pdf

¹⁸Bizkaiko Etxeko Langileen Elkartearen (ATH-ELE) aholkularitza-zerbitzuen 2011ko urriko estatistika.

egiten dutela etorkina izateagatik; % 4,2k, umiliatua izan dela; % 7,4k, ezin dituela aldi berean seme-alabak zaindu; % 7,7k, legez kanpo lan egiten duela, nagusiak hala erabaki duela; % 6,6k, ez dela asteko atsedenaldia betetzen; eta % 10,6k, lan bat baino gehiago dituela. Horretaz gainera, % 20,7k ez dio gizarte-segurantzari kotizatzen (gizonen % 8,4k ez dio kotizatzen gizarte-segurantzari). Hitz batez, lan-merkatuaren azken kate-maila dira emakume etorkin langileak.

Jarduerari dagokionez, emakume etorkin langileen % 50,5 lanean dago, % 18,2 langabezian dago eta % 31,3 ez-aktiboa da. Emakume etorkin langileen lan-merkatua haien jatorriaren arabera aztertzen badugu, ikusiko dugu hor ere estratifikazio etnikoa dagoela eta emakumeak diskriminatu egiten direla jatorriaren arabera. Lehen esan dugun moduan, emakume etorkin langile gehienek (% 96,5) zerbitzuen sektorean egiten dute lan. Senegaleko emakumeen kasua berezia da: hango emakume etorkin langileen % 43k industrian egiten du lan.

Latinoamerikako (Argentinako, Txileko, Uruguako, Kolonbiako, Peruko, Ekuadorreko, Boliviako eta Paraguako) emakume etorkinek dute jarduera-tasarik handienetako bat (% 60 eta % 75 artean). Berez, Txinako emakume etorkinek dute jarduera-tasa handiena, baina asko ez direnez, ez dute Latinoamerikako emakumeek bezainbesteko eragina. Jardueratasaren arabera, gero Brasileko emakume etorkin langileak daude; ondoren, Venezuelakoak, Dominikar Errepublikakoak, Ekialdeko EBkoak (% 47) eta, azkenik, hamar puntu baino beherago, Senegalekoak eta Mendebaldeko EBkoak. Langabeen eta ez-aktiboen tasei dagokionez, aipatzeko da Magrebeko emakumeen egoera (% 62,2 ez-aktiboa da) eta Senegaleko emakumeen egoera (% 38,9 langabezian dago). Mendebaldeko EBko emakume etorkinen % 46,1 ez-aktiboa da. Horrek, baina, zerikusia du etorkin-talde horren ezauzarriekin; besteak beste, adinarekin eta egoera ekonomikoarekin. Lanari dagokionez, emakume etorkin langile gehienek (% 55,2) ez dute kontraturik edo kontratu mugagaberik. Lana aurkitzeko denborari dagokionez, Magrebeko emakumeek (% 46,6) eta Senegalekoek (% 41,2) behar izaten dute denbora gehien (urtebete edo bi urte), eta ondoren, Boliviakoek (% 35,6). Lan-merkatua diskriminatzailea da, eta Magrebeko emakumeek bizi dute egoera okerreana. Kontuan hartu behar da % 70ak gutxi gorabehera ez duela inoiz EAEn lan egin. Hori dela eta, langileek isolamendua, mendekotasuna eta gutxiespena pairatzen dute.

**EMAKUME ETORKINEN
LAN-EGOERA:
KONTUAN HARTU
BEHARREKO ALDERDI
BATZUK**

4.3.3

Politika publikoak garatzen hasi zirenean, arazo hau jarri zen mahai gainean: emakume etorkinak ez ditugu ikusten, kontuan hartzen eta aintzatesten bertako herritarrekiko dugun berdintasun eta bereizkeria eza berarekin. Erakunde politikoen arabera, hauxe dira “emakume etorkinak”: “arazoak sortzen dituen talde bat, bazterketa-egoeran dagoena edo gizartetik baztertua izateko arriskua duena”. Gizarte-eragileek sortutako kategoriek definizio hori indartzen dute. Eragile horiek abian jarri zituzten prestakuntza-programen bidez, neurri eskusiboak (edo baztertzailak) eta homogeneouskoak hartu dira –orain arte– etorkin guztientzat. María García Cano Torricok dioenez: “hausnartu eta zalantzan jarri behar da zer lortzen

dugun ekimen horiek abian jartzearekin. Praktikan, ekimen horien bidez –batez ere, emakumeentzat soilik diren ekimenen bidez–, emakume etorkinek ez dute lortzen gizarteratzea edo beste lan-sektore batzuetan sartzea; hots, etxeko zerbitzuaren eta pertsonen zaintza-ren sektoreak ez diren sektoreetan sartzea. Aitzitik, zera esatera ausartzen naiz: ekimen horiek Espainiako lan-merkatuan dagoen lan-segmentazioa (generoa, etnia eta klasea) berregitera garamatzate”¹⁹.

Emakume etorkinak, oro har, langileak dira, eta nahiz eta generoarekin eta klasearekin lotu-tako berriarazo arazoak pairatu (bereizkeria, soldata baxuak, hitzartutako lan-eskubideak ez betetzea), emakume eta herritar diren aldetik, bereizkeria jasaten dute eta baztertuak diren gainerako emakume langileen behar berberak dituzte. Batzuetan, emakume etorkinen kolektiboa uniformetzat hartzen da, “langile funtzionalen multzotzat”. Ez diogu jaramonik egiten banan-banan edo denek batera dituzten premia zehatzei; egoera pertsonalarekin, lege-egoerarekin, jatorriarekin, hizkuntzarekin, kulturarekin eta abarrekin lotutako premiei. Hori dela eta, zera azpimarratu zen: lan arloa aztertzean gogoan hartu behar ditugula emakume etorkinen bizi kalitatean eragina duten zeharkako alderdiak, eta alderdi horiek kontuan hartu behar direla politika publikoak eta gizartean eragina izateko ekimenak egitean.

EMAKUME ETORKINEN LAN- BIZITZAN ERAGINA DUTEN ALDERDIAK

4.3.4

Etxeko langileak. Soldaten gainbehera, lan-baldintzak ezegonkortzea. Lanpostuak galtzea

Emakume etorkinen lana eta EAEko ekonomiaren garapenari egiten dioten ekarpena ia ikuzezinak dira. Ez dugu aitortzen emakume etorkinak gizarte hartzailearen funtsezko oinarriaren euskarri direla (besteak beste, pertsonak zaintzen dituztelako); izan ere, haien lana ez dugu oraindik aintzatesten. Ez dugu aitortzen lan prekarioak eta kaskarrak hartzen dituztela eta lanean baldintza baztertzailak izaten dituztela; hau da, ez dute paperik, gizarte-segurantzarik, lan-baldintza txarrak dituzte, ordu asko lan egin eta gutxi kobratzen dute, eta batzuetan, ez dute oporrik, jaiegunik eta gizarte-onurarik. Halaber, nahiz eta haien egoera prekarioa izan, aintzat hartu behar dugu emakume etorkinek dirua bidaltzen dietela beren familiei eta, hala, hemen egiten duten lanaren bidez jatorrizko herrialdeetako ekonomiaren garapena bultzatzen dutela. Haien lanaren bidez, herrialde hartzailean eta igorlean politika publikoen arloan dagoen hutsunea betetzen da, bai eta, Europan, mendekotasuna duten pertsonen, batez ere pertsona adinduen, zaintzari buruzko politika publikoen arloan lanaren merkatu globalak duen hutsunea ere. Erantzunkidetasun-politiken eta laneko eta familiako bizitza uztartzeko politiken porrotari aurre egiteko bide bat da, hain zuzen ere, haien jardue-ra. Bertako emakumeak behartuta daude lana eta familia uztartzera; ezin dituzte konpondu familia-egituran bere horretan jarraitzen duten genero-desberdintasunak. Hori dela eta, etorkin bat kontratatzen badute, familia barneko tentsioak baretu ditzakete. Bertako gizonek, orain arte bezala, ez dute ugalketaren arloko zereginetan parte hartzen. Emakume etorkinek dirua bidaltzen dute sorterrira, eta hala, han dagoen osasun-, hezkuntza- eta etxe-

¹⁹*Manos que mueven el mundo*. Lehen ere aipatu dugu lan hori.

bizitza-politika publikoen gabeziari aurre egiten diote eta senideen premiak betetzen dituzte; hots, seme-alaben, gurasoen, bikotekideen eta neba-arreben premiak betetzen dituzte.

Nahiz eta lana prekarioa izan, emakume etorkinek diote pozik daudela gizarte hartzailean egiten duten lanarekin; izan ere, lan horri esker, beren familiaren oinarritzko premiak betetzen dituzte eta beren komunitatean edo familian inoiz bizi izan ez duten autonomia-maila dute. Horren ildotik, azpimarratu egin behar da krisiaren ondorioz lan prekarioaren merkaturua aldatu egin zela eta, aldaketa horren ondorioz, bertako emakume pobretuek ekonomia murgildura jo behar izan zutela lan bila. Hori dela eta, bertako etxeko langileek eguneko langileak ziren emakume etorkinen lekua hartu zuten. Bertako langileek barne-langileen postuak hartu ez dituzten arren, merkatu murgilduan eskariaren gorakadaren ondorioz izan den aldaketak, lan prekarietateak eta ziurgabetasunak lan-baldintzak are gehiago ezegonkortzen dituzte, eta soldatak jaisten. Hitz batez, horren erruz, nagusiek lehen baino gehiago esploatzen dituzte, eta estortsio handiagoa egiten diete.

Irregularitasuna, gerora sortutako legez kanpokotasuna: baimenak galtzea kontratua ez izateagatik

Espaniar estatuan eta Europar Batasunean ahalak eta leherrak egiten dituzte immigrazioa kontrolatzeko eta murrizteko. Horretarako, mugak eta gizabanakoak kontrolatzeko migrazio-politikak abiarazten dituzte. Horren lekuko dira Atzerritarrei buruzko Legean etengabe egiten diren aldaketak. Egoera politiko horrek, baina, kontraesana dakar; izan ere, lan-merkatuak bere horretan malgutzen eta ezegonkortzen ari badira ere, etorkin langileei ekonomia arautuaren baitako kontratuak exijitzen zaizkie lan- eta egoitza-baimenak eskuratzeke. Hori dela eta, zaila da paperak lortzea edo berritzea²⁰.

Lan eta Gizarte Segurantzako Ministerioak aditzera emandako datuen arabera, 2010eko urrian lehen baino 31.300 kotizatzaile etorkin gutxiago egon ziren. Kotizatzaile guztietatik, 182.774 etxeko langileen erregimenean daude, eta horietatik 8.674 EAekoak dira. Datu bakan hori garrantzitsua da une honetan; izan ere, altei eta bajei esker, badakigu lan-merkatuak nola jokutzen duen eta badakigu gutxi gorabehera zenbat emakumek duten laneko kontratu bat eta zenbat langilek kotizatzen dioten gizarte-segurantzari.

Estatistiken bidez ezin da adierazi zenbat etorkin langilek ordaintzen duten Gizarte Segurantzaren kuotaren % 100 lan- eta egoitza-baimena berritu ahalko dutela bermatzeko. Ohiko bilakatu den kuota horrek kostu handia eragiten du langileen soldatan; izan ere, (900 euroko soldatatik) 164,40 euro ordaindu behar dituzte lan egiten duten herrialdean gelditu ahal izateko, ez beste ezertarako. Kuota horren bidez, BPGaren hazkundera sustatzen dute. Bestalde, langile multzo handi samar batek ezin du halakorik egin; gerora sortutako legez kanpoko egoeran daude; hau da, lan- eta egoitza-baimena eskuratu duten arren –gehienean, arautu gabeko egoeran hiru urtez bizi ondoren–, ez dute behar adina kotizazio-denbora eta ez dute lan-kontraturik, eta horren ondorioz, ezin dute lan-baimena berritu; izan ere, eskakizun horiek ezinbestekoak dira. Hitz batez, batez beste lau urtez lan egin ondoren, etorri zireneko lege-baldintza berberetan daude.

Alde horretatik, krisiak eraginda, egoerak okerrera egingo duela iragartzen dugu. Partido Popularraren gobernuaren bozeramaleek atzerritartasun-arauak aldatuko dituztela esan zuten. Rafael Hernandok, immigrazio-gaietan alderdiaren parlamentuko bozeramaile denak, komunikabideei azaldu dienez, gobernuaren helburua da erregularizazio masiboak bertan behera uztea eta ahalik eta gehien murriztea, eta horretarako, bertakotzeagatik baimenak

²⁰*Empleo doméstico, género e inmigración*. María Florencia García Paz (2009)

deuseztatzea eta lanarekin loturiko immigrazio-sistema bat ezartzea, etorkinak lanera etor daitezten eta lana amaitzean sorterrira itzul daitezten.

Gerora sortutako legez kanpoko egoeran dauden emakumeak ez ezik, EAEn bizi eta legez kanpoko administrazio-egoeran dauden emakumeak ere kontuan hartu behar dira. Aipatutako inkesta egin zenean, guztira ia 7.600 emakume zeuden egoera horietako batean; gehienak Latinoamerikakoak ziren, eta ehuneko txikiago batean, Senegalekoak. Bestalde, kontuan hartu behar dugu emakume etorkin langile gehiago iritsiko direla eta hemen daudenek lan- eta egoitza-baimenak galduko dituztela; izan ere, horren ondorioz, gero eta gehiago izango dira “paperik gabeko” emakumeak. Krisia eta biztanleriaren sektore horrek duen babes-gabezia direla medio, emakume etorkin langileek prekaritatea, esplotazio eta abusu handiagoa pairatuko dute.

Emakume etorkin gehienak laneko errentatik bizi da. Tamalez, diru-sarrerak bermatzeko errentaren aldaketek eta garai bateko INEMen eta Lanbiderenategiteak eragin negatiboa izan dezakete emakume etorkin langileengan. Lehenik eta behin, kontuan hartu behar da lehen zilegi zela Lanbiden lan-baimenik gabe izena ematea eta lan-eskaintzetara sarbidea izatea. Orain, ordea, ez dago aukera hori. Horrenbestez, “legez kanpoko” langileek GKEtara eta lagunengana jo behar dute lana bilatzeko. Neurri horiek eta Gizarteratzeko eta Diru Sarrerak Bermatzeko Legean ezarritako baldintza gogorrak –izan ere, gogortu egin dituzte– lege-sare baten parte dira; gizakion oinarritzko eskubideak murriztea helburu duen lege-sare baten parte. Halaber, autonomia-erkidegoek Estatuaren migrazio-politikaren ildoak sendotzen dituzte neurri eta baldintza horien bidez. Estatuaren migrazio-politika baztertzaila, arbitrarioa eta sexista da, eta herritarren eskubideak kontuan hartu beharrean merkatuaren premiak soilik hartzen ditu kontuan.

Migrazio-prozesua, ahalduntze-prozesu bat den aldetik

Emakume etorkin langile gehienek bost urte baino gehiago daramate EAEn lanean eta bizitzten, eta denboraren joanarekin, aldatu egin dute beren migrazio-prozesuaren iraupena, bai eta helburuak ere. Batzuek bizpahiru urte gelditzea pentsatzen zuten. Dena den, gaur egun, askok denbora gehiago gelditzeko asmoa dute, bai eta betiko gelditzeko asmoa ere; izan ere, emakume etorkin langileentzat migrazioa ahalduntze-prozesu bat da. Sorterrian ahultasun-egoeran bizi izan ondoren, gizarte hartzailean sorterrian baino baldintza eta aukera hobeak aurkitu dituzte.

Migrazio oro migratu duen emakumearen historia biografikoa da. Dena den, emakume askok antzeko ibilbidea egiten dute, batez ere Latinoamerikako emakumeek. Sorterritik kanpo denbora gehiago igarotzeko eta gizarte hartzailean betiko bizitzeko erabakia hartzeko, zenbait urrats egon ohi dira. Lehengo urratsa bidaiatzeko txartela eskuratzea da: “joan, gauzak nola dauden ikusi eta bueltan etorriko naiz”; bigarren urratsa, txartela berritzea: “joan eta erabakiko dut”. Prozesu hori abian zela, krisiak sorterriko familien eta komunitateen premiak areagotu ditu, eta gizarte hartzailean izandako laneko arazoak direla eta, migrazioaren iraupena eta helburuak aldatu egin dira. Edonola ere, aldaketa hori ez du ekonomiak soilik eragin, migrazioak abiarazitako ahalduntze-prozesuak ere eragin du. Ahalduntze-prozesuak, gizabanakoarentzat ez ezik, gizartearentzat ere balio handia du. Emakume etorkinen lan-jarduerak birmoldatzeko ildoak ezarri behar ditugu. Emakume etorkinak hurbileko zerbitzuetara eta ugalketaren arloko zerbitzuetara mugatuko ez dituzten trebakuntza- eta prestakuntza-programak abiarazi behar ditugu. Trebakuntza eta prestakuntza jasotzeko aukera izan ezean, emakume etorkin langileek esplotatuak izateko arrisku handia dute –arrisku hori handiagoa da krisi-garaietan–.

Magrebeko eta Afrikako emakumeak

Ezinbestean aipatu beharreko egoera berezia bizi dute Afrikako emakume etorkinek. Afrikako emakumeak Magrebeko eskualdeetan edo Saharaz hegoaldeko herrialdeetan multzokatu ohi dira, edo bestela, herrialdearen arabera. Beste emakume etorkinek baino bazterkeria handiagoa pairatzen dute; beste emakume etorkinek baino jarduera-tasa baxuagoa dute, eta langabezia-tasa handiagoa; eta zirkulu itxietan bizi dira; hori dela eta, aukera gutxi dituzte besteekin harremanak egiteko, garatzeko eta autonomoak izateko. Ipar Afrika astintzen duten prozesu politikoek ziur asko Europarako migrazioa eragingo dute, eta eskualde horietako emakumeak Estatuko eta EBko hiri eta eskualdeetarako joko dute.

Eredu horiek alde zuzenetik oso ongi zehaztuta daude. Halaber, lan-merkatua sexista eta baztertzaila da. Horregatik, ezinbestekoa da migrazio aldatzeko ikuspegi bat proposatzea eta bertako eta kanpoko emakume langileen artean batasun feminista lortzeko bideak bilatzea, gizarte hartzaileek emakume etorkinei ematen dizkien lan-nitxoaren mugak hausteko. Ildo horretatik, Cristina Reynak zera proposatu du: herrialde hartzailean emakume etorkinek langile diren aldetik dituzten eskubideak aitortzea; familia, seme-alabak eta abar atzean utzi eta erbestera joatera bultzatu zituen sistema identifikatzea; isolamendutik ateratzea emakume bakoitza eta emakume diren aldetik ahaldundutzea; sorterrian, emakume antolatutako sustatzea eta haiei laguntza ematen jarraitzea. Emakume horiek komunitateak aldatzen ari dira, gizarte ahaldundu bat lortzeko eta emakumeek gizartean, politikan eta ekonomian erabateko parte-hartzea izan dezaten²¹.

Laburbilduz, lan arloari dagokionez, emakume etorkinek dituzte merkatuko baldintza okerrekin. Politika publikoek estigmatizatu eta arazoak dituen kolektibotzat hartzen dituzte; hots, "baztertuta edo gizarte-bazterkeria pairatzeko arriskuan" dagoen kolektibotzat. Ikuspegi hori da, hain zuzen ere, politika publikoek egiten dituzten ekimenen ardatza; ahaztu egiten dute hein handi batean gizartean dagoen bereizkeriak eragiten duela bazterkeria hori. Gizarteak naturalizat hartzen ditu estratifikazio etnikoa, sexuaren araberako lan-banaketa, generoaren baitako desberdintasunak eta klase-desberdintasunak. Emakume etorkin langileen administrazio- eta lege-egoera, prestakuntza eta lanbidea edozein dela ere, eta ikasketen homologazioa edo espainiar hiritartasuna izan edo ez, gizarteak naturalizat hartzen dituen desberdintasun horien erruz, haien lan-baldintzek ez dute hobera egiten, eta balio eta kualifikazio gutxien duten lanak izaten jarraitzen dute etxeko zerbitzuaren, ostalaritzaren eta sexu-zerbitzuen sektoreetan; gizarte hartzaileak eman eta zehaztutako lekuan, hain zuzen ere. Gizartearen oinarriak berdintasuna eta ekitatea izatea eta pertsona guztiek eskubide berak izatea nahi badugu, langile-klasearen harremanak eta tirabirak konpondu behar ditugu.

²¹ *Feminización de las migraciones*. Lehen aipatutako lana.

Migrazioa eta lana aztertu dugu, eta lehenengo datu aipagarria da Euskadiko etorkinak gazteak direla: % 47k 25 urtetik 44 urtera bitarteko adina du; % 34 25 urtetik beherakoa da. Adinak ezaugarri nabarmen bat jartzen du agerian: etorkinak langile-klasekoak dira, eta bizi-tzako garai emankorrean daude. Gizarte hartzaileek, ordea, askotan ez dute hori balio nabarmen eta positibotzat aintzatesten, balioesten eta onartzen.

Sara Cuentas ikerlariak dioenez: "emakumeen migrazioaren ezaugarri bereizgarrietako bat da munduko ekonomiaren esparruan etengabe erreproduzitzen eta erabiltzen diren generodesberdintasunetan oinarritzen dela. Emakume etorkin langile gehienek "emakumeen lanak" egiten dituzte; hau da, haurtzainak, etxeko langileak edo sexu-langileak dira. Lan-nitxo desatseginenak dituzte, ordainsariari, lege-babesari, gizarte-aintzatespenari eta lan-baldintzei dagokienez. Generoa da herrialde hartzaileetan lan-merkatua antolatzen duen printzipioa; indarrean diren genero-ereduak, emakumeak baztertzen dituztenak, erreproduzitzen eta indartzen ditu. Dena den, kontua ez da lan horiek emakumeek egitea soilik, baizik eta klase, jatorri edo/eta herritartasun jakin bateko emakumeek egitea. Hala, generodesberdintasunari beste zapalkuntza mota batzuk gehitzen zaizkio, errazagoa izan dadin emakume etorkinak ekonomikoki esplotatzea eta mirabe (etxeko langile) izatera eta gizarteak mespretxatzen dituen lanak (sexu-langileak) egitera behartzea. Emakumea izatea, etorkina izatea, nortasun etniko jakin bat izatea eta etxeko langilea izatea: lau bereizkeria mota horiei egin behar diete aurre, hain zuzen ere, Espainiara aukera bila datozen emakume gehienek. Emakume izateak ia eskusiboki mugatzen ditu etxeko langile izatera eta pertsonak zaintzera".

Emakume etorkinek gizarte hartzaileetan aurkitzen duten predeterminismo sozialari, hots, haien gaitasun profesionalak, ikasketak eta trebetasunak ukatzen dituen predeterminismo sozialari, atzerriartasun-legeen murrizketak eta ekitate eza gehitu behar zaizkio. Horrek are gehiago zailtzen du, oro har, etorkinen eta, batez ere, emakumeen garapen pertsonala, laneko garapena eta parte-hartzea. Estatuak garatutako immigrazio-politikek erraztu egin die enplegu-emaleei langile etorkinak esplotatzea eta abusatzea. Hala, milaka eta milaka emakume behartzen dituzte irregulartasuna, prekarietatea eta ikusezintasuna pairatzera.

Gaur egun, EAEn 14.632 etorkin bizi dira; horietatik, erdiak baino gehiago (% 52,6) emakumeak dira. Administrazio-egoerari (arautua/arautu gabea) dagokionez, egoitza-egoera arautzeak (besteak beste, lanerako eskubidea izateko), herritartzeak edo ikasketak eta lanbideak homologatzeak ez du zuzenean hobetzen enplegu-kalitatea eta mota, ez eta egoitzabaimena edo herritartasuna izanda ere. Entzute aitortua duten ikerketen arabera, etxeko enplegua da emakume etorkin langileen lan-nitxo nagusia, eta gero, ostalaritza eta merkataritza-zerbitzuak.

ELE - AHT elkarteak 2010ko azarotik 2011ko urrira bitarteko aldiari buruz egindako estatistiken arabera, 241 langiletik, "% 87 atzeritarra da, eta % 46, barne-langileak. Barne-langile guztiak etorkinak ziren, eta beren eginkizun nagusia mendekotasun-egoeran dauden pertsonak zaintzea zen."

Lanaldiari dagokionez, etxeko langileen erregimenaren arabera, etxeko langileek jarraian 36 orduko atsedena izateko eskubidea dute. Erdiek baino gehiagok, ordea, ez dute halako atsedunik izan. % 21ak ez du izan atseden-egunik. Eguneroko atsedenaldiri dagokionez, % 51ak ez du atseden-ordurik izan lanaldi osoan. Soldatari dagokionez, inkestaren arabera: langileen "% 50aren soldata (aparteko ordainsariak barne) 951 eurotik 1.200 eurora artekoa da, eta % 31ren soldata, 600 eurotik 950 eurora artekoa". Halaber, inkesta horretan azpima-

rratzen da barne-langileek pertsona adinduak zaintzen, etxeko eginbehar guztiak egiten eta 15 orduko lanaldiak izaten dituztela.

Ikusten dugunez, nahiz eta urteak igaro eta sentsibilizazio-kanpainak egin, lan-baldintzek ez dute nabarmen egin onera, etxeko lana ez da lehen baino gehiago aintzatesten eta gizarteak ez ditu balioesten lan egiten duten emakume etorkinak. Estratifikazio etnikoa eta desberdintasunak (generoen artekoak, generoaren baitakoak eta klaseen artekoak) dira emakume etorkinentzako lan-merkatuaren ezaugarriak.

EAEEn, erreferentziatzat darabilgun inkestaren arabera (AEI 2010), lan egiten duten etorkinetatik, emakumeen % 37,3k lan-baldintzekin lotutako arazoren bat duela aitortu du: % 31,3k dio lanaldiarekin, soldatarekin eta kontratuarekin lotutako arazoak dituela; % 4,3k, baztertu egiten dutela etorkina izateagatik; % 4,2k, umiliatua izan dela; % 7,4k, ezin dituela aldi berean seme-alabak zaindu; % 7,7k, legez kanpo lan egiten duela, nagusiak hala erabaki duela; % 6,6k, ez dela asteko atsedenaldia betetzen; eta % 10,6k, lan bat baino gehiago dituela. Horretaz gainera, % 20,7k ez dio gizarte-segurantzari kotizatzen (gizonen % 8,4k ez dio gizarte-segurantzari kotizatzen). Hitz batez, lan-merkatuaren azken kate-maila dira emakume etorkin langileak.

Lanari dagokionez, emakume etorkin langileen % 50 lanean dago; % 18, langabezian; eta %31 ez-aktiboa da. Dena den, emakume etorkinen lan-merkatua jatorriaren arabera aztertuz gero, ikusiko dugu estratifikazio etnikoa dagoela eta emakumeak jatorriaren arabera diskriminatzen direla.

Latinoamerikako (Argentinako, Txileko, Uruguaiako, Kolonbiako, Peruko, Ekuadorreko, Boliviako eta Paraguaiako) emakume etorkinek dute jarduera-tasarik handienetako bat (% 60 eta % 75 artean). Berez, Txinako emakume etorkinek dute jarduera-tasa handiena, baina asko ez direnez, ez dute Latinoamerikako emakumeek bezainbesteko eragina. Jarduera-tasaren arabera, gero Brasileko emakume etorkin langileak daude; ondoren, Venezuelakoak, Dominikar Errepublikakoak, Ekialdeko EBkoak (% 47) eta, azkenik, hamar puntu baino beherago, Senegalekoak eta Mendebaldeko EBkoak. Langabeen eta ez-aktiboen tasei dagokionez, aipatzeko da Magrebeko emakumeen egoera (% 62,2 ez-aktiboa da) eta Senegaleko emakumeen egoera (% 38,9 langabezian dago). Mendebaldeko EBko emakume etorkinen % 46,1 ez-aktiboa da. Horrek, baina, zerikusia du etorkin-talde horren ezaugarriekin; besteak beste, adinarekin eta egoera ekonomikoarekin. Lanari dagokionez, emakume etorkin langile gehienek (% 55,2) ez dute kontraturik edo kontratu mugagaberik. Lana aurkitzeko denborari dagokionez, Magrebeko emakumeek (% 46,6) eta Senegalekoek (% 41,2) behar izaten dute denbora gehien (urtebete edo bi urte), eta ondoren, Boliviakoek (% 35,6). Lan-merkatua diskriminatzailea da, eta Magrebeko emakumeek bizi dute egoera okerreana. Kontuan hartu behar da % 70ak gutxi gorabehera ez duela inoiz EAEEn lan egin. Hori dela eta, langileek isolamendua, mendekotasuna eta gutxiespena pairatzen dute.

Laburbilduz, lan arloari dagokionez, emakume etorkinek dituzte merkatuko baldintza okerrak. Politika publikoek estigmatizatu eta arazoak dituen kolektibotzat hartzen dituzte; hots, "baztertuta edo gizarte-bazterkeria pairatzeko arriskuan" dagoen kolektibotzat. Ikuspegi hori da, hain zuzen ere, politika publikoek egiten dituzten ekimenen ardatza; ahaztu egiten dute hein handi batean gizartean dagoen bereizkeriak eragiten duela bazterkeria hori. Gizarteak naturalizat hartzen ditu estratifikazio etnikoa, sexuaren arabeko lan-banaketa, generoaren baitako desberdintasunak eta klase-desberdintasunak. Emakume etorkin langileen administrazio- eta lege-egoera, prestakuntza eta lanbidea edozein dela ere, eta ikasketak homologatuta izan eta espainiar hiritartasuna izan edo ez, gizarteak naturalizat hartzen dituen desberdintasun horien erruz, haien lan-baldintzek ez dute hobera egiten, eta balio eta kualifikazio gutxien duten lanak izaten jarraitzen dute etxeko zerbitzuaren, ostalaritzaren

eta sexu-zerbitzuen sektoreetan; gizarte hartzaileak eman eta zehaztutako lekuan, hain zuzen ere. Gizartearen oinarriak berdintasuna eta ekitatea izatea eta pertsona guztiek eskubide berak izatea nahi badugu, langile-klasearen harremanak eta tirabirak konpondu behar ditugu.

Emakume etorkinen lan-bizitzan eragina duten alderdiak.

1. Etxeko langileak. Soldaten gainbehera, lan-baldintzak ezegonkortzea eta lanpostua galtzea.
2. Irregularutasuna, gerora sortutako legez kanpokotasuna: baimenak galtzea kontratua ez izateagatik.
3. Migrazio-prozesua, ahalduntze-prozesu bat den aldetik. Ezinbestean aipatu beharreko egoera berezia bizi dute Afrikako emakume etorkinek. Afrikako emakumeak Magrebeko eskualdeetan edo Saharaz hegoaldeko herrialdeetan multzokatu ohi dira, edo bestela, herrialdearen arabera. Beste emakume etorkinek baino bazterkeria handiagoa pairatzen dute; beste emakume etorkinek baino jarduera-tasa baxuagoa dute, eta langabezia-tasa handiagoa; eta zirkulu itxietan bizi dira; hori dela eta, aukera gutxi dituzte besteekin harremanak egiteko, garatzeko eta autonomoak izateko.

EMAKUME ETORKINAK: EAE ETA KULTURA

Izaskun Sáez de la Fuente

4.4

Atal honen xedea da tresnak ematea emakume etorkinen egoera kulturaren ikuspuntutik aztertzeke. Kultura konplexua da, eta alderdi asko ditu, eta hein batean, ekonomiaren, hezkuntzaren, emakumeak abusuen biktima bilakatzearen eta beste hainbat alderdiren mende dago.

Lau urrats hauei jarraitu diegu hausnarketa egiteko:

1. Kulturaren ezaugarri nagusiak zein diren zehaztuko dugu, eta kulturak genero-ikuspegiaren aldetik zer bereizkeria egiten dituen nabarmenduko dugu.
2. Kultura- eta erlijio-aniztasuna kudeatzeko ereduak aztertuko ditugu, eta feministen eskakizun hau defendatuko dugu: asimilazio-ereduaren etnozentrismoa eta multikulturalismo akritikoa gainditzea; izan ere, zinez iraingarria da emakumeen hiritar-eskubideentzat. Beste aukera bat aurkeztuko dugu: kultura arteko paradigma bat, teorian eta praktikan sexu-arauak eta -estereotipoak gainditzen lagunduko diguna.
3. EAEn bizi diren emakume etorkinen kulturaren eta erlijioaren ezaugarri nagusietako batzuk aipatuko ditugu.
4. Azterlan-proiektua garatzeko metodologiaren faseetan zer elementu kontuan hartu behar ditugun aztertuko dugu.

KULTURA DEFINITZEKO GAKOAK

4.4.1

Hausnarketa-eremua zedarritzeko, ezinbestekoa da kultura terminoak zer esanahi eta irismen duen argitzea. Antropologiaren ikuspegiaren arabera, elementu material eta immaterial batzuen multzoa da kultura (esate baterako, balioak, tradizioak, ohiturak, hizkuntza eta jokamoldea); elementu horiek belaunaldiz belaunaldi transmititzen dira gizartean, eta beste giza talde batzuegandik bereizten dute giza talde bat. “Zentzu hertsian, kultura dela esateko, ezinbestekoa da elkarrekiko mendekotasuna egotea elementuetako bakoitzaren eta dagokion kultura-sistemaren, hots, gizartearen kultura globalaren, artean, eta elementuak elkarri lotuta egotea”²².

Plog eta Bates (1980) antropologoek kontzeptualizazio klasikoaren arabera, kulturak bost ezaugarri nagusi ditu:

1. *Ikasitako jokamolde bat da*, gizabanakoen eta kolektiboen nortasuna moldatzen duena eta, errealitateari zentzua emate aldera, *errealitatea interpretatzeko eta esanahia emateko modu bat* (ideiak, sinesmenak, balioak, etab.) aurreraposatzen duena. Sozializazio-prozesuek hau guztia “inposatzen” digute: hizkuntza jakin bat, denbora eta espazioa

²²Zenbait egile, *Enciclopedia Universal*, Salvat, Madril, 2009, IX. liburukia, 4.155-4.156 or.

egituratzeko modu jakin batzuk, jateko eta janzteko ohitura jakin batzuk, aginteari eta botereari buruzko ikusmolde jakin batzuk eta ikuspegi ideologiko eta erlijioso jakin batzuk.

2. *Sinbolikoa da*. Sinboloak –hizkuntza, bai eta hitz gabeko mintzaira ere– elementu arbitrario, malgu eta aldakorren bidez eratzen dira.
3. *Sistema baten moduan egituratuta dagoen osotasun bat da, eta jarraibideak ditu*. Ohiturak, erakundeak, balioak eta sinesmenak elkarri lotuta daude. Hori dela eta, alderdiren bat aldatzen denean, beste alderdiak ere aldatu egiten dira modu batean edo beste batean.
4. Gizarte jakin bateko giza taldeek modu jakin batean partekatzen dute –hainbat subkultura daude–, eta, hortaz, bere horretan izaera anitza du.
5. *Egokitzeko tresna bat da*; aldatu egiten da erronka berriei aurre egiteko. Ez dago kultura pururik: kultura guztiak dira mestizoak; izan ere, beste mundu-ikuskerak batzuk bereganatuz eta historian zehar beste kultura batzuekin izandako hartu-emanen ondorioz sortzen dira. Kultura arteko gatazkak aztertzen dituzten ikerketa psikosozialek badute muga bat: gatazkak aztertzean, kultura modu estatikoan hartzen dute; hau da, kulturen arteko aldeetan jartzen dute arreta. Badago, ordea, kultura ulertzeko beste modu bat, kulturen arteko aldeak ezkututzen ez dituen, harremani eta dinamikei garrantzia ematen diena eta kulturak aldatzeko duen gaitasuna azpimarratzen duena. Kulturak aldatu egiten dira, horren lekuko dira migrazio-fluxuak; izan ere, migrazio-fluxuak direla eta, hibridazioa gertatzen da; hau da, sorterriko kultura ez da besterik gabe gizarte hartzailean txertatzen; kulturak ez dira elkarrengandik banatuta gelditzen.

Erljioak, sozializatutako sinesmenak diren aldetik, kulturek dituzten mundu-ikuskeren oinarritzko osagaietako bat dira. Erabat sekularizatutako gizarte askotan –gure gizartean, esate baterako– sinesmenak urritu egin dira. Dena den, sinesmen horietatik eratorritako unibertso sinbolikoak eragina du kultura jakin baten imaginario kolektiboan eta kultura horren eguneroko praxian. Eragina hainbat arlotan igartzen da; esate baterako, espazioa eta denbora banatzeko moduan, jateko eta janzteko ohituretan, sexuen arteko harremanetan eta beste kultura batzuekiko harremanetan.

Nork sortu dute, baina, kulturen engranajea? Historikoki, gizonek sortu, zabaldu eta aldatu dituzte balioak, arauak eta praktikak, ia emakumeen parte-hartzerik gabe. Gizonak nagusi dira munduan; hori legitimatzen dute politikek, kulturek eta erlijioek. Emakumeak objektu sinboloko bilakatu dituzte. Hori dela eta, gizonen presentziak eta onspenak baldintzatu izan du emakumeen autoestimua. Gizonek goretsi eta gutxietsi egiten dituzte emakumeak, eta haiei buruzko diskurtso kulturelek, beraiek sortzen eta kontrolatzen ez dituzten diskurtsoek, objektu bilakatzen²³. Kultura-ereduen artean aldeak badaude ere, emakumeak, oro har, besteentzako izakiak bilakatu dira, eta horren kausaz, identitate negatiboak eman zaizkie, baztertu egin dira, eta ikusezin bilakarazi hainbat bortizkeria motaren bidez (fisikoa, psikologikoa, afektiboa, sinbolikoa...). Purutasunaren/ezpurutasunaren, sufrimenduaren, sakrifizioaren eta erruaren printzipioen mende dauden imaginario ideologiko, kultural eta erlijiosoak elikatzen dute emakumeen aurkako bortizkeria. Erruari dagokionez, jatorrizko bekatua da erruaren iturburua –Evak pertsonifikatzen du errua–; emakumeak errudun sentitzera behartuta daude lan-merkatuan sartzearen ondorioz etxetik kanpo daudelako eta sekularizazio-prozesua bultzatu izana leporatzen zaielako.

²³Ikus MARÍA ANTONIA GARCÍA DE LEÓN, *Herederas y Heridas. Sobre las élites políticas femeninas*, Cátedra, Valentzia, 2003, 85. Hain zuzen, alienazio, reifikazio eta gauza bihurtze terminoak erabiltzen dira historian zehar emakumeak kultura guztietan gizonen mende egon direla azpimarratzeko –lehenengo terminoa hegelianismotik dator; bigarrena, marxismotik; eta hirugarrena, existentzialismotik–.

**KULTURA- ETA
ERLIJIO-
ANIZTASUNA
KUDEATZEKO
EREDU ETIKOAK ETA
POLITIKOAK**

4.4.2

Bere garaian esan zen Mendebaldearen bihotzean egindako atentatu islamistak –New Yorken irailaren 11an egindakoa izan zen lehena– aniztasuna kudeatzeko asmoz abian jarri ziren ereduaren porrotaren erakusgarri zirela. Eredu batzuek asimilazioa zuten oinarri, eta beste batzuek, kultura-aniztasuna. Bestalde, atentatu horiek bide eman zioten Huntingtongi apokalipsiari buruzko tesiak egiteko; izan ere, haren ustez, *Gizarteen arteko gatazkak* eka-rriko du apokalipsia. Atentatu horien ondorioz, eredu horiek zalantzan jarri ziren, eta horrek hutsune bat sortu zuen. Estatu-nazioen politikek bestearekiko beldurra erabili dute hutsune hori betetzeko, bai eta terrorismoarekin lotutako erradikalismoa zabalduko delako beldurra ere. Atzeraldiaren mamuak beldur hori areagotu du. Rodríguez Zapaterok eta Tayyip Erdoganek –Turkiako errepublikako lehen ministroa eta Justizia eta Garapena alderdi islamistako burua– komunikabideen aurrean bostekoa emanez gauzatu zuten *Zibilizazioen arteko aliantza*, NBEk eskatu eta babestu zuena, oraingoz politikan eraginik ez duen asmo oneko adierazpen bat besterik ez da²⁴. Aliantza hori gorabehera, hainbat ikerketa-korrontek eta erakundek –esate baterako, Unescok eta Europako Kontseiluak– urteak daramatzate kultura arteko elkarriketa bultzatzeko gakoak lantzen²⁵. Eredua aldatzeko, antropologiaren eta etikaren ikuspegia aldatu behar da. Horri buruz arituko gara, hain zuzen ere, gero. Dena den, aipa dezagun, diskurtso politikoki zuzenak alde batera utzita, gutxi daudela aldaketa horren alde.

Hiru eredu arauemaile daude. Sailkapena egiteko, kontuan hartu dugu eredu horiek zer erantzun publiko eta politiko ematen dizkieten gero eta konplexuagoak diren errealitate sozial, kultural eta erlijiosoei. Nolanahi ere, ereduak ezin dira guztiz bereizi, elkarrekin nahastea gerta baitaiteke. Ereduak labur-labur deskribatuko ditugu. Batez ere, hau hartuko dugu kontuan: oinarri etikoa, ikuspegi juridikoa eta politikoa, erlijioaren eta politikaren arteko harremani buruzko ikuspegia eta ondorio sozialak.

²⁴Zapatero eta Erdogan sentsibilitate aski ezberdinen ikur dira erlijioaren eta politikaren arteko loturei dagokienez. Zapatero eredu laiko trinko baten ordezkaria da; eredu horrek kontu pribatutzat hartzen ditu erlijioak. Erdoganek, aldiz, islamaren presentzia publikoa aldarrikatzen du –bere ibilbidea horren erakusgarri da–. Hori da, hain zuzen ere, Turkia EBn sartzeko eztabai-dagai nagusietako bat.

²⁵2008. urtea kulturen arteko elkarriketaren europar urtea izendatu zuten.

4.1. KOADROA Kultura- eta erlijio-aniztasuna kudeatzeko eredu etikoak eta politikoak

	MONOKULTURALISMOA	KULTURA-ANIZTASUNA	
		MULTIKULTURALISMOA	KULTURARTEKOTASUNA
<p>Eredu arauemaileak</p> <p>↕</p> <p>Baliabide publikoen kudeaketa</p> <p>↕</p> <p>Eguneroko bizitza</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Asimilazionismoa (noranzko bakarreko integrazioa) • Berdintasunerako eskubidea zuzenbide- eta berdintasunarloan (frantziar liberalismoa) • Arriskuak: <ul style="list-style-type: none"> - Bazterkeria, bereizkeria eta ghettoak sortzea - Laikotasun baztertzaila - Patriarkalismo moderatua 	<ul style="list-style-type: none"> • Desberdintasunerako eskubidea • Aintzatespen-politikak (britaniar komunitarismoa) • Arriskuak: <ul style="list-style-type: none"> - Bazterkeria, bereizkeria eta ghettoak sortzea - Atzera egitea xede duten eredu konfesionalen bertsoiak - Patriarkalismo latza 	<ul style="list-style-type: none"> • Berdintasunerako eskubidea • Desberdintasunerako eskubidea • Kulturen arteko elkarrikeria/hartu-eman positiboak/negoiazioa (bi noranzkoetan) • Laikotasun inklusiboa • Parekotasunaren aldeko borroka, kontuan harturik patriarkatua menderatze-sistema transkultural bat dela

Iturria: egileek egina

Asimilazio-eredua

Frantziako Iraultzan ezarri zen eredu juridiko eta politiko liberal zorrotza da. Eredu horren arabera, kulturen eta erlijioen arteko aldeak eremu pribatuan gelditu behar dira. Hori dela eta, Estatuak ez ditu kontuan hartzen, ez *a priori* arauemailetan, ez kudeaketan (*laikotasun baztertzaila*). Asimilazio-ikuspegia, inposatuz gero, etnozentrikoa, legez kontrakoa eta demokraziaren aurkakoa izango da, eta kulturaren uniformetasuna helburu duenez, bazterkeria eragingo du. Badago, dena den, halakorik eragiten ez duen erdibideko asimilazio-ikuspegi bat, giza eskubideetan oinarritzen dena. Ikuspegi horren aldekoak jabetzen dira eskubide horiek ez direla porrot egin zuen Ilustrazio eurozentrikoaren hondarrak, baizik eta diskurtso eta jardun sozialen egokitasun etikoa ebaluatzeko erreferente nagusia. Ildo horretatik, Celia Amorós Filosofiako katedradunak *kanon feminista ilustratu eta multikulturala* adierazpena erabiltzen du zera azpimarratzeko: Ilustrazioak eta hari esker sortu zen feminismoak asko zor diotela mundu-ikuskeren artean egon diren eta egon behar diren kontraste kulturaleri.

Multikulturalismoa

Izaera komunitarista duten ereduetan oinarritzen da. Hein batean, kultura-aniztasunerako eskubidea onartzen du. Eskubide hori dela eta, kultura-aniztasuna aintzatesteko politikak, eremu pribatuan autonomia errespetatzeaz harago doazenak, sortu behar dira. Modernitatearen arabera, gizabanakoak subjektu arrazionalak eta autosufizienteak dira. Eredu horren arabera, ordea, gizabanakoak talde baten partaideak ere badira. Horregatik abiarazi behar dira, hain zuzen ere, etnia-, kultura- eta erlijio-aniztasunarekin bat datozen politika publikoak. Eredu horren arrisku nagusia da konpartimendu estankoz (ghetto) osatutako gizarteak sortzea –konpartimendu batzuk beste batzuk baino bakartuago egongo dira–. Kultura- edo erlijio-talde bakoitzak bere arauetara jarraituko diete, taldeen arteko harremanak urriak eta azalekoak izango dira eta estatuaren zeregina gatazkak saihestea izango da. Horrek, baina, gizarte-kohesioa eta bizikidetzaz zailduko du.

Multikulturalismoak desberdintasuna eta bazterkeria eragiten ditu; izan ere, kulturen edo/eta erlijioen arteko aldeak aintzatesteko politikaren defentsa erlatibista gogorra egiten du. Horrelako planteamenduen oinarrian uste hau dago: kultura oro errealitate esentzial, puru eta harmoniatu bat da, komunitate etniko, nazional edo erlijioso bateko kideek partekatzen dituzten balio, sinesmen, arau eta jokabideez osatua dagoena. Kultura barneko gatazkak ezkututzen dira, bai eta baliabide materialak eta sinbolikoak eskuratzeko desberdintasunean oinarritutako gizarte-harremanak, eta ados ez egoteko eskubidea zapaltzen da. Hortaz, *kulturaren ikuspegi esentzialista* gailentzen da. Ikuspegi horren arabera, hauxe da kultura: "sortzen gaituen zerbait [...] gorde beharreko gordailu antzeko bat"²⁶. Kultura-eredu horretan, belaunaldien arteko harreman asimetrikoak sendotu eta erradikalizatu egiten dira, eta harreman horiek direla medio, emakumeak identitate-desberdintasunaren azken gotorleku bilakarazten dira. Hori lortzeko, sakratutzat jotzen dira tradizio jakin batzuentzat funtsezkoak diren ikur ugari. Ikur horiek azpiratu egiten dituzte emakumeak: haiei ematen zaie kulturaren "gordailua" zaintzeko eginkizuna, bai eta kulturen eta erlijioen ikurrak zabaltzeko eginkizuna ere²⁷. Horretaz gainera, kapitalismoaren, patriarkatuaren eta neokolonialismoaren aliantza perfektu eta bidegabe bat dela medio, Lurreko leku gehienetan miserian bizitzera behartuta daude. Gauzak horrela, ezkondu aurretik birjintasuna eskatzea emakumeen sexualitatea ideologikoki eta sozialki kontrolatzeko modu pribilegiatu bat da; izan ere, liburu-erlijioen tradizio guztien arabera, emakumeak lizunak eta hezigaitzak dira.

"Kultura-aniztasunaren ikuspegi sendoetan –ikuspegi horiek ez dira feminismoaren ikuspuntutik aztertu, noski–, 'emakumea' kulturaren metafora da, kultura-komunitatearen iraupenaren irudikapen material eta sinbolikoa. Kultura jakin bat desagertuko delako beldurra gailentzen denean –kultura nagusiak eraso egiten diolako eta asimilatua izatera kondenatuta dagoelako–, gizonezkoek lerroak estutzen dituzte 'beren emakumeen' gainean duten dominazioa defendatzeko. Gizonezkoek emakumeengan duten dominazioa da beren kultura-komunitatearen iraunkortasunaren muin ukiezin eta negoziatua"²⁸.

Kulturartekotasuna

Kutsu errepublikanoa duten ereduetan oinarritzen da –gogoratu Jürgen Habermasek gai honi buruz egindako diskurtsoak–. Eredu horiek kultura eta erlijio ezberdinen arteko sinergiak bilatzen dituzte elkarrizketa ekitatiboen bidez –elkarrizketak hainbat gunetan eta erakundetan egiten dira–, bizikidetzaren demokratikorako proiektuak egiteko, eskubideak pertsona guztiek izan ditzatela bermatzeko eta herritarren betebeharrak (*hiritar etika*) pertsona guztiei exijitu ahala izateko²⁹. Herritarrek erlijio-aniztasuna errespetatzea ontzat hartzeak ez du inola ere eragozten herritarren hiritartasun sozialaren partaide izatera bultzatzea. Integrazioa banatze-justiziaren eta, beraz, gizarte-eskubideen bidez bideratzen da (esate baterako, hezkuntza, osasuna, gizarte-laguntzak eta etxebizitza). Horrek, azken finean, esan nahi du kudeaketa politikoak uneoro izan behar dituela kontuan biktimak³⁰; izan ere, kultura

²⁶XABIER ETXEBERRIA, *Sociedades multiculturales*, Mensajero-Alboan, Bilbao, 2004, 35. or.

²⁷Esate baterako, talde fundamentalisten ustez, beren emakumeak estaltzea beren nortasunari osorik eusteko modu bat da. Hala zertzen dute, hain zuzen ere, purutasunaren eta ezpurutasunaren legeek agintzen duten segregazioa (lana sexuaren arabera banatzea eta espazioak bereiztea). (Ikus IZASKUN SÁEZ DE LA FUENTE, "Fundamentalismo religioso en el mundo actual y perspectiva de género", *Iglesia Viva* 235 [2008] 90).

²⁸ROSA COBO (Ed.), *Interculturalidad, feminismo y educación*, Catarata-Ministerio de Educación, Madrid, 2006, 13-14 or.

²⁹Victor Campsen eta Salvador Gineren aburuz, hiritar orok adierazi beharko luke bat datorrela gutxieneko etika horrekin (Ikus VICTORIA CAMPS y SALVADOR GINER, *Manual de civismo*, Ariel, Barcelona, 1998, 9)

³⁰Zenbait egile, *La laicidad en los nuevos contextos sociales*. Diziiplina arteko azterlanak, Sal Terrae, Santander, 2007, 314. or.

arteko ikuspegiari atxikitzen gatzazkiola esateak ez du ezertarako balio, baldin eta bereizkeriak eta segregazioak hor jarraitzen badute.

“Bestea” solaskide egokitzen hartzea da kulturartekotasunaren printzipioa. Horrek ez du esan nahi, ordea, planteamendu eta ohitura onartezinak onesten edo argi eta garbi arbuiazen ez dituenik, batez ere emakumea gutxiesten dituztenak (esate baterako, ezkontza behartuak, genitalen mutilazioa, bortizkeria matxista eta etxean giltzapetu eta ikusezin bilakaztea) eta beste ohitura batzuk; esatea baterako: *hiyab* erabiltzea, baldin eta nahita erabiltzen dela frogatzen ez bada. Kasu horietan, beharrezkoa da iritzia elkarriketaren bidez adieraztea eta bitartekotza erabiltzea. Nahiz eta agian politikoki zuzena ez izan, ezinbestekoa hau azpimarratzea:

“[...] kultura guztiek ez dute begirune bera merezi: begirune handiagoa merezi dute giza eskubideak errespetatzen dituzten kulturak; izan ere, berdintasuna sustatzen dute kulturaren izenean legezkoak ez diren pribilegioak sustatzen eta hierarkiak zein estratifikazioak sendotzen dituzten kulturetan [...] 'emakumeen mendekotasuna eta eginkizun estereotipatuak auzitan jarri dituzten kulturak hobeak dira halako gaiak inoiz auzitan jarri ez dituztenak baino'.”³¹

Kulturartekotasunak zentzua izan dezan, askotariko bizikidetzaren eredu gisa hartu behar dugu (bizikidetzaren hutsetik harago joan behar dugu). Eredu horrek gizarte osoan izan behar du eragina, eta ez etorkinengan eta gutxiengoan dauden kulturetako zein erlijioetako pertsonengan soilik. Berriro diogu: eredu horren azpian kulturearen ikuspegi dinamiko bat dago, kultura prozesutzat hartzen duena. Prozesu hori barneko tirabirek eragindako aldaketan (*kultura barneko une erabakigarriak*) eta beste kulturekiko harremanen (*kultura arteko une erabakigarriak*) mende dago.

EAEN BIZI DIREN EMAKUME ETORKINAK. ONDORIO SOZIOLOGIKO ADIERAZGARRIAK

4.4.3

Ez dago EAEn bizi diren emakume etorkinei buruzko azterlan monografiko espezifikorik. Horregatik da garrantzitsua, hain zuzen ere, Emakunde abian jartzen ari den lana. Oraingoz, emakume etorkinen errealiterara kulturaren ikuspuntutik hurbiltzeko, besteak beste, hiru erreferentzia enpiriko hauek ditugu: a) Ikuspegi - Immigrazioaren Euskal Behatokiak 2007an atzeritarrei egindako inkesta; b) Eusko Jaurlaritzako Gizarte Gaietako Sailak 2010ean egindako Atzerriko etorkinen gaineko inkesta (AEI); eta c) Bilboko Elizbarrutiko Teologia eta Pastoraliza Institutuak (ETPI) eta EDE Fundazioak 2008an argitutako *Inmigración, identidades religiosas y diálogo intercultural* azterlan kualitatibo orokorra, zenbait gizabanakorekin banan-banan kultura- eta erlijio-identitateei buruz izandako elkarrizketa sakonetan oinarritutakoa.

³¹ROSA COBO (Ed.), lehen aipatutako lana, 17. or.

Ezaugarri etnikoak zein nazionalak eta azpian dautzan migrazio-proiektuak

Datuen arabera, migrazio-fluxuetan nolabaiteko etnifikazio generiko eta diferentzial bat ari da gertatzen. Oro har, EAEn bizi diren etorkinen artean, gizon baino emakume gehixeago daude. Latinoamerikako herrialdeetako etorkinen artean, emakumeak dira gehiengo (talde mestizoa eta latinoak); Senegaleko (Saharaz hegoaldeko Afrika) eta Magrebeko etorkinen artean, aldiz, gizonak. Errumaniako, Ekialdeko EBko beste herrialde batzuetako, Afrikako gainerako herrialdeetako eta Txinako etorkinen sexu-banaketa orekatuagoa da.

Halaber, etxean komunikatzeko, emakumeek gizonen baino gehiago erabiltzen dute gaztelania eta gizonen emakumeek baino gehiago erabiltzen dute arabiera. Beste datu interesgarri bat: etorkinak, oro har, ondo edo nahiko ondo moldatzen dira gaztelaniaz eguneroko bizi-tzan. Magrebeko, Senegaleko eta, batez ere, Txinako emakumeek dute zailtasun handien gaztelaniaz aritzeko³² (Magrebeko eta Senegaleko gizonak, aldiz, ongi moldatzen dira). Gizarte hartzailearen hizkuntza ez jakiteak taldearen endogamia areagotzen du, eta bertako herritarrekin harremanak egitea zailtzen.

Gizarte hartzaileetan emakume etorkinek dituzten ezaugarri etnikoak eta nazionalak lotura estua dute sorterritik ateratzera bultzatu zituzten faktoreekin. Migrazio-prozesu orok izaera soziala du. Alde horretatik, familia-estrategien eginkizuna oso garrantzitsua da. Askotan, nork migratuko duen erabakitzeke, taldearen barruko boterearen hierarkia hartzen da kontuan, bai eta hainbat testuingurutan dauden genero-estratifikazioak ere³³. Faktore baldintzatzaile horiek direla medio, emakumeak izaten dira hainbat migrazio-prozesuren eragileak –nahiz eta bertako herritarrek berdintzat hartu ohi dituzten emakume etorkin guztiak–. EAEn bizi diren etorkin askok erabaki pertsonal bat dela bide emigratu dute; batez ere, Afrikako gizonen eta Frantziako eta Boliviako emakumeek. Afrikako gizonen migrazio-ereduak ezaugarri hauek ditu: gizonen, emigratioaren bide-erakusle diren aldetik, garrantzi handia dute; emigratu ostean, familia sortzen dute; gizonen arteko harremanek garrantzi handia dute; migrazio-sarea aitaren bidetik sortzen da; eta gizonenak izan ohi diren lanbideak egiten dituzte. Bestalde, Latinoamerikako emakumeen migrazioak ezaugarri hauek ditu: Latinoamerikako etorkin gehienak emakumeak dira –aukeraketa-irizpideei dagokienez, estatus sozioekonomikoa baino garrantzitsuagoa da sexua–; emakumea da nagusi; amatasun transnazionala eta emakumeen migrazio-sareak sortzen dituzte; eta gizarte hartzailean, ia eskusiboki emakumeenak diren lan-nitxoetan egiten dute lan³⁴.

EAEra duela gutxi etorri diren emakumeen eta gizonen artean, familia-bateratze gutxiago gertatzen dira, eta gehiago dira *“lan hobea bilatzea”* helburu duten etorkinak. Etorkinak beren prozesuen eragile aktiboak direla eta ongizate handiagoa bilatzen dutela pentsatzera garamatza horrek. Edonola ere, emakume etorkin batzuen kasuan, batez ere Aljeriako emakumeen kasuan, familiak –zehazki, senarrak– eragin handia du oraindik ere. Alde horretatik, haien immigrazioak bateratze-prozesuekin du zerikusia.

Berriro diogu: emakumeen arteko alde horiek lotuta daude genero-estratifikazioen arloan kulturen artean dauden aldeekin. Askotan, Latinoamerikako emakumeak (bai eta Marokoko emakume alargunak edo bananduak ere, etikarekin eta erlijioarekin zerikusia duten arra-

³²Kasu honetan ere, gizonen emakumeek baino zailtasun handixeagoa dute, baita Magrebeko eta Senegaleko emakumeek baino zailtasun handixeagoa ere.

³³Herrialde batzuetan (Dominikar Errepublikan eta Filipinetan), familia-egiturek eta -ideologiek besteak beste emakume nekazari ezkongabeak emigratzera bultzatzen dituzte; beste herrialde batzuetan, aldiz, oztopatu egiten dute hori (Marokon) (Ikus COLECTIVO IOE, *Inmigrantes, trabajadores y ciudadanos. Una visión de las migraciones desde España*, Valentziako Unibertsitatea-Patronat Sud-Nord, Valentzia, 1999, 187. or.).

zoiak tarteko beren herrialdetik irtetera behartuta daudenak) familia gurasobakarren buru bilakatzen dira edo familia ugarien eta zabalaren mantenu ekonomikoaz arduratzen diren emazteak dira. Besteak beste, besteak zaintzen dituzte, eta etxetik kanpo lan egin edo ez, erabat esplotatuta bizi dira. Alde horretatik, bizi baldintzek okerrera egin dute familia gurasobakarretan. Emakume etorkin asko errudun sentitzen dira; izan ere, emigrazioa dela eta, ezin dira zuzenean arduratu ugalketarekin eta seme-alaben hazkuntzarekin lotutako eginkizunez³⁵. Nahiz eta sorterrian familia asko desegituratuta egon, etorkinek mitologiara jotzen dute eta gizarte hartzaileetan patriarkatua berriro ezartzea xede duten prozesuak bultzatzen dituzte³⁶. Edonola ere, kasu batzuetan, komunitate transnazional hori sortzea eta emakumeek dirua kontrolatzea positiboa izan daiteke; izan ere, horrek genero-rolak berriro definitzea ekar dezake. Hala, atzerrian ezkonduko diren etorkinen harremanak berdintasunean oinarrituko dira; hau da, erantzukizunak eta betebeharrak partekatuko dituzte.

Herrialde periferikoetako (esatea baterako, Argentinako) hiri-eremuetako herritarren artean eta Marokoko ezkongabeen eta unibertsitateko ikasleen artean, gero eta gehiago dira ongizate ekonomikoa hobetzeko asmoz emigratzen duten gizabanakoak. Haien helburua da norberaren ongizatea hobetzea, edo familiari laguntzea. Kasu horietan soilik dute etorkinek diruaren gaineko benetako kontrola eta erabakiak hartzeko ahalmen handiagoa, nahiz eta familiako gizonek izan agintea jatorrizko gizartean. Generoari buruzko iritziek eragin handia dute oraindik ere. Kultura askotan, emakumeei dagokie senitartekoak zaintzea eta haiez arduratzea.

Maroko emakume landatarren eta, oro har, herrialde musulmanetako emakumeen artean, ohikoa da oraindik ere familiarekin bateratzeko asmoz immigratzea. Dena den, emakume horiek bide ezberdinak egiten dituzte. Emakume batzuk, nahiz eta senarrari jarraitu, sorterriko lan-merkatuan lan egindakoak dira, eta badakite, beraz, zer den gizarte-eskalan gora egitea. Beste batzuek, berriz, gizarte hartzailearen ezegonkortasun ekonomikoa dela eta, senarraren baimena eskuratzen dute etxetik kanpo lan egiteko. Horrek, baina, ez ditu zalantzan jartzen sistema patriarkalaren funtsak: emakumeek etxetik kanpo lan egin dezakete, baldin eta arau moralak eta erlijiosoak errespetatzen badituzte eta emazte eta ama diren aldetik dituzten betebeharrak betetzen badituzte. Muturreko kasu batzuetan, emakume batzuk erabateko mendekotasunean eta gizartetik bakanduta bizi dira. Horren kausaz, zaila da emakume horiek gizarte hartzailearekin harremanak egitea eta bizi estrategiak berriro definitzea. Isolamendu hori areagoa da baldin eta sorterriko hizkuntzak ez badu gaztelaniarekin zerikusirik eta, batez ere, analfabetoak badira eta ez badute ikasketarik; izan ere, senarraren edo seme-alaben mende egongo dira inguruarekin edozein motatako komunikazio izateko. Kontua are gehiago korapilatzen da baldin eta, itxura fisikoa edo janzkera dela eta, estigma bat bilakatzen bada emakume atzerritarra izatea (esatea baterako: *hiyab* dararmaten Marokoko eta Aljeriako emakumeak). Halaber, jatorri bereko etorkin-taldeak ez badu urratsik ematen egokitzeko eta gizartearen onespena lortzeko, baztertua izateko arriskua era esponenzialean handitzen da, eta norbanakoaren integrazioa korapilatu egiten da. Hori gertatzen denean, badirudi emigrazioa, egoera bat izan beharrean, zera aldagaitz bat dela, odolaren purutasuna bezain ezaugarri ezabagaitz bat³⁷.

³⁵“(…) amatasun transnazionalaren ondorio negatiboei buruzko diskurtso bat egin da. Egin ez ezik, zabaldu ere egin da komunikabideetan eta erakunde publikoetan (hori da Filipinetako emakumeen kasua). Dena den, migrazioei buruzko literaturan ez da txintik esaten aitatasun transnazionalari buruz. Familia transnazionalen esparruan, inork ez du zalantzan jarri aitatasuna; ez dago erreferentziarik seme-alabak sorterrian utzi dituen ‘aita etorkin txarrari’ buruz” (Ikus LAURA OSO, “Migración, género y hogares transnacionales” in JOAQUÍN GARCÍA ROCA eta JOAN LACOMBA [Ed.], *La inmigración en la sociedad española. Una radiografía multidisciplinar*, Bellaterra,artzelona, 2008, 571-572 or.)

³⁶PEDRO MARCOS eta IZASKUN SÁEZ DE LA FUENTE, “La perspectiva de género en las prácticas de mediación intercultural e interreligiosa”, *Soziologiaren eta Zientzia Politikoen VII. Euskal Kongresua*, Bilbo, 2009, 5 (CD formatuan eskuragarri).

Garrantzitsua da herrialde bakoitzetik zenbat emakume eta zenbat gizon etorri diren jakitea. Izan ere, datuez harago, “aditzera ematen digu familiak nola osatuta dauden, laguntza-sareek zer ezaugarri dituzten, gizarte hartzailean nola banatzen dituzten genero-rolak emakume eta gizon etorkinek etxe barruan nahiz gizartean eta gizarte hartzaileak nola hautematen eta aintzatesten dituen gizon eta emakume etorkinak”³⁸. Normalean, jatorri jakin bateko etorkinen gehiengoak sexu batekoa izateak zaildu eta galarazi ere egiten du jatorrizko herrialdeko kultura-ereduari eustea. Aldiz, etorkinen artean familia osoak badaude, aukera gehiago daude jatorrizko herrialdeko familiari buruzko ideologian oinarritutako ereduak sendotzeko. Ez dezagun ahaztu, baina, emakume etorkin askorentzat familia ez dela zapaldua izateko leku bat, baizik eta beste bereizkeria batzuk indargabetzen dituen “kolpe-motelgailu” bat, nahiz eta familiaren barruan ideologia patriarkala nagusi izan.

Sorterriko erlijio-loturak

Etorkinak *sozializazio erlijioso eta kultural* jakin bat duten herrialdeetatik etortzen dira. Familia zabaletako emakumeek oso eginkizun garrantzitsua dute; izan ere, haiek arduratzen dira sozializazio hori belaunaldiz belaunaldi transmititzeaz. Mundu-ikuskerak andozentrikoek emakumea, ama, zaintzailea eta sinestuna kontzeptuak lotu eta tradizioen gordetzailatzat hartu izan dituzte emakumeak.

Horretaz gainera, erlijioa EAEn guztiz desinstituzionalizatuta³⁹ dagoenez, EAeko erlijioek ez dute sorterrian duten sekularizazio-maila eta kulturarekiko, politikarekiko eta eguneroko bizitzarekiko lotura estua. Islamean nabarmentzen da gehien erlijioak bizitzaren arlo ezberdinetan duen nonahikotasuna. Alde horretatik, etorkin musulmanek otoitz asko egiten badute ere –ia ez dago alderik belaunaldien artean–, katolikoek eta ortodoxoek artean, emakumeek otoitz askoz gehiago egiten dute gizonen baino⁴⁰. Edonola ere, erlijio bereko etorkinen artean ere aldeak daude. Esate baterako, Kolonbiako emakume katolikoek sekularizazio-maila eta Argentinako emakume katolikoena ez da bera.

Aniztasun etnikoari eta nazionalari dagokionez, generoak eragin handia du identitate erlijioso nagusietan. 2007an, erlijio musulmanean, gizon sinestunen kopurua emakume sinestunen kopurua halako hiru zen; erlijio katoliko erromatarrean, emakume sinestunen kopurua gizon sinestunen kopurua baino ia hogeita puntu handiagoa zen; eta erlijio ebanjelikoan, emakume sinestunak gehiago ziren, nahiz eta emakumeen eta gizonen arteko aldea aurreko kasuan bezain handia ez izan.

Mestizaje etnikoa eta kulturala aski arrunta da etorkinen jatorrizko herrialdeetan. Edonola ere, Afrikan beste inon baino aniztasun handiagoa dago, sekta eta erlijio-talde ugari daude

³⁷Fadela Amara *Ni putas ni soumises* (ez putak ez otzanak) mugimendu feministaren buruak –Frantziako langile etorkinen auzoetako mugimendu horri 2003. urtean eman zitzaion hasiera Frantzia osoan egin zuten martxa baten bidez– berari gertatuko zerbait kontatzen du immigrazioaren ikuspegi esentzialista desegitea zeinen zaila den azpimarratzeko: “Halabeharrik hala aginduta, [Frantziako] Errepublikaren arragoan –haurtzaroko eskolan– sentitu nintzen arrotz lehenengo aldiz, noiz eta andereño batek ikasle atzerritarren zerrrenda bat egin behar zuela eta, ondo beharrez zalantzarik gabe, eskua altxatzeko eskatu zidan egunean. Baina nik (...) Frantziar herritartasuna nuen (...) Ez nuen bidegabekeria hura onartzen. Horregatik, ahaleginak egin nituen bestearen ikuspegia aldatzeko; hots, ni nire jatorri sozial eta etnikoekin sistematikoki lotzen nindutenean ikuspegia aldatzeko. *Frogatu egin nahi nuen, ezberdintasunak ezberdintasun, elkarrekin bizi gintezkeela errepublika laiko batean, eta errepublika horretan biztanle guztiek eskubide berak izan zitzaizketela*” (Ikus F. AMARA, *Ni putas ni soumises*, Cátedra-Feminismos, Madril 2004, 32. or.).

³⁸JUAN LUIS FUENTES eta TRINIDAD L. VICENTE, *La población magrebí en el País Vasco. Situación y perspectivas*, Arartekoa- Juan San Martín giza eskubideen bilduma, Bilbo, 2007, 35. or.

³⁹Desinstituzionalizazioak zera esan nahi du: erlijio-esperientzia eta esperientzia hori bideratzeko bitartekari lanak egin izan dituzten instituzioak –gure inguruan, Eliza Katolikoa– bereiztea xede duen prozesua.

⁴⁰Urtetan zehar sozialismo errealek bizi ondoren, Errumaniako etorkinen erlijio-ohiturak indarberritzen ari direla hauteman dugu. Sinestunek asko balioesten dute hori. Horrek, jakina, zerikusia du nazionalismoarekin; izan ere, herrialde hartan, herriki lotuta daude etniarekin eta nazioarekin lotutako alderdiak eta erlijioa.

eta. Erlijiozkotasun tradizionalenean, gizartearen eta erlijioaren aldetik garrantzitsuak diren balioak daude; esate baterako, pertsona adinduekiko errespetua eta Latinoamerikako herri-tarrek Andre Mariari dioten debozioa. Halaber, erlijioak jokabide-kode jakin bat dakar bere-ekin –batez ere, Magrebeko herritarrengan ikusten da hori argien– eta egoera zailetan segurtasuna ematen du, bai eta egoera horietara egokitzeko laguntza ere. Latinoamerikako emakume etorkinen artean, aldaketa bat gertatzen ari da belaunaldien artean: nahiz eta batzuek erlijio tradizionalari eutsi, beste batzuk fedea argitzen eta arrazionalizatzen hasi dira. Sorterrian elizak hurrez eta gaztez beteta dauden arren, Hego Amerikako gazteentzat erlijioa jadanik ez da eztabaidatu ezin den zerbait; hau da, jakintzat ematen den zerbait.

Herrialde hartzailearen mikroegitura soziala

Gizartean zabaldutako estereotipo baten arabera, etorkinek –batez ere, emakumeek– ikasketa-maila baxua dute, eta horrek laneratzea eta gizarteratzea zailtzen ditu. Datuek, haatik, estereotipo hori zalantzan jartzera behartzen gaituzte: hamar etorkinetik ia seik bigarren mailako ikasketak egin dituzte gutxienez, eta % 8k soilik ez du ikasketarik. Oro har, emakumeek ikasketa-maila handiagoa dute. Salbuespen bakarra Magrebeko emakumeen kasua da; izan ere, emakumeen ikasketa-maila gizonena baino pixka bat txikiagoa da. Dena den, esan beharra dago Magreben beste inon baino pertsona gehiago daudela lehen mailako ikasketarik edo batere ikasketarik gabe. Bestalde, gizon etorkinen artean, Senegaleko gizonak dira prestakuntza gutxien jaso dutenak (Senegaleko etorkinek dute prestakuntza-maila txikienetakoa).

Eremua (auzoa), gizarte-klasea (pobrea) eta jatorria (etorkina) elkarri lotzen dira modu arris-kutsu batean, eta horren erruz, etorkinen segregazio espaziala areagotu egin ohi da. Espainian ez dago etorkinen ghettoirik; hau da, ez dago hiri-eremurik non talde bat, gehien-go diren bertako biztanleez osatuta ez dagoena, demografikoki gailentzen den. Hala eta guztiz ere, egia da etorkinak bi auzo motatan biltzen direla: hiriko parte zaharrean (infraetxe ugari egiten dira bertan) edo hiri kanpoaldean. Bi auzo mota horiek ezaugarri berberak dituzte: etxebizitzak merkeagoak dira eta bertako biztanleria zahartzen ari da. Etorkinei zer nahi-ko luketen galdetu eta zera erantzuten dute: zerbitzu egokiak dituzten auzoetan bizi eta era-bat hondatutako auzuneetatik alde egin. Edonola ere, talde etniko eta nazional batzuek (esate baterako, Aljeriako emakumeek) beste etorkinek baino garrantzi handiagoa ematen diote aberkidez inguratuta bizitzeari.

Etorkinen gehiengoak dio aisialdian mota guztietako pertsonekin egoten dela⁴¹; ia % 30ak, familiarekin soilik egoten dela; eta gutxiengoak, bere sorterriko edo kulturako pertsonekin soilik egoten dela⁴². Txinako etorkinek (gizonek zein emakumeek), Senegaleko etorkinek (gizonek emakumeek baino gehiago), Magrebeko emakume etorkinek eta Paraguaiako gizon etorkinek beste etorkinek baino joera handiagoa dute aisialdiko jarduerak herrikideekin egi-teko. Bestalde, azterketa kualitatiboek azpimarratzen dute ez dagoela etnia arteko harreman-ik etorkin-taldeen artean. Alde horretatik, beste etorkin-taldeen –batez ere, musulmanen eta beltzen– ezaugarri estigmatizatzaileak nabarmentzen dituzten etiketak eta estereotipoak erabiltzen dituzte; esate baterako, “Arabiarrak bortitzak dira, eta arazoak sortzen dituzte”⁴³.

⁴¹Gizon baino emakume etorkin gehixeago ibiltzen dira mota guztietako pertsonekin aisialdian; izan ere, bakarrik iristen dira, eta ez dute sorterriko gizarte-sareen laguntzarik izaten.

⁴²Etorkinen % 8 edo gutxiago.

⁴³G4-Saharaz hegoaldekoak Ikus ALFONSO PÉREZ AGOTE, BENJAMÍN TEJERINA eta MARGARITA BARAÑANO, Barrios multiculturales: relaciones interétnicas en los barrios de San Francisco (Bilbao) y Embajadores/Lavapiés (Madrid), Trotta, Madrid, 2010, 120. Egileen arabera, etika eta estereotipo horiek horma ikusezinak eraikitzen dituzte, eta horma horiek jatorri ezberdineko gizabanakoen eta taldeen arteko harremanak eragozten eta galarazten dituzte: “horren kausaz, ezinezkoa da ‘3 beltz, 2 ijito eta arabiar 1’ elkarrekin ikustea, eta gero eta zailagoa da moralala sendotzea gure gizarteetan”.

Emakumeen kasuan, batzuetan hiru motako bereizkeria pairatzen dute: emakume izateagatik, atzerritarra izateagatik eta beltza edo kaukasoar zuria ez den kolore batekoa izateagatik: “Leku pila batera bidali dut curriculum-a, baina inork ez dit hots egin. Ba al dakizu zergatik? Arabiar izena dudalako eta musulmana naizelako”⁴⁴. Halaber, arrazoi horiek direla medio, gerta daiteke lanean abusatzea edo sexualki abusatzea.

Errepara diezaiegun xehetasun handiagoz etorkinen familiei. Nahiz eta seme-alabak dituzten familiak nagusi izan, familia gurasobakarren buru diren emakumeen ehunekoa, batez bestekoaren aldean, kontuan hartzekoa da. Datu horrek zerikusia du bikote-harreman motekin: EAEn bizi diren etorkinen erdiak ezkongabeak dira, eta hamarretik ia lau ezkontuta daude. Gizonen artean, gero eta handiagoa da ezkontzen diren gizonen ehunekoa. Emakumeen artean, berriz, gora egin du –beren pisu estatistikoari dagozkion marjina estuen barruan, betiere– bananduta, dibortziatuta eta alargun dauden emakumeen ehunekoak. Emakume askok familia dute. Dena den, kontuan hartzekoa da harreman bat bertan utzi duten emakumeen kopurua. Gure aburuz, harreman bat bertan behera uztea da migrazio-prozesua abiarazten duen faktoreetako bat –horretan lagungarria izan daiteke behinik behin– edo distantziaren eta bizitzako helburuak berriro zehaztearen ondorioetako bat; izan ere, emigrazioak bizitzako helburuak berriro zehaztera eramaten gaitu.

Asoziazionismo-maila oso txikia da. Gizarte-testuinguruak ezartzen dituen mugak ez ezik (euskal gizarteak ez du elkarteak sortzeko joera handirik), gizarteratze eskasaren ondorioz etorkin askok dituzten zailtasunak ere kontuan hartu behar dira; esate baterako, gerta daiteke baliabide ekonomiko gutxi izatea, elkarteko bilera-orduak laneko ordutegiarekin bateragarriak ez izatea, elkartea etxetik urrun egotea edo etorkin-taldeak heterogeneoak izatea. Askotan, etorkinak egoera jakin bati buruzko laguntza eskatzera joaten dira elkarteetara, baina ez dira elkarteko kide bilakatzen. % 4k soilik parte hartzen du etorkinen talde informaletan (gizonek gehixeago emakumeek baino), etorkinei laguntza emateko elkarteetan eta heziketa- eta kultura-taldeetan (azken horretan, emakumeek gehixeago gizonek baino). Bestalde, gizonen eta emakumeen % 8k soilik parte hartzen du erlijio-taldeetan. Magrebeko⁴⁴ eta, oro har, Afrikako etorkinen artean, gero eta emakume gehiagok parte hartzen dute halako taldeetan.

⁴⁴G-1: Marokoko emakume bat. Ikus ALFONSO PÉREZ AGOTE, BENJAMÍN TEJERINA ETA MARGARITA BARAÑANO, lehen aipatutako lana, 233. or

⁴⁵Dena den, parte-hartzearen ezaugarriei dagokienez, emakume gutxik hartzen dute parte magrebtar elkarte-sarean. “Emakumeei portaera horri buruz galde egin genienean, haietako batzuk oso zorrotz agertu ziren esatean ez dutela elkarte mistoetan lagundu nahi eta emakume etorkinen talderik ez dagoela [gero ikusiko dugunez, EAEn erlijio-aniztasunari buruzko azterlanaren arabera, badaude halako elkarteak] (...) elkarte-mugimenduan parte-hartzerik ez izateak agerian uzten du berriro eremu publikoan komunitateak agertzen duen sexuaren araberrako banaketa. Horrela, emakumeek, ahal dutenean, bere egingo dituzte gizonei utzitakoak ez diren eremu eta jarduerak.” (Ikus JUAN LUIS FUENTES eta TRINIDAD L. VICENTE, lehen aipatutako lana, 199-200 or.)

Kultura- eta erlijio-nortasunari eutsi edo aldatu

Inkesten emaitzen arabera, EAEn bizi diren etorkinen hiru laurdenek diote ez dutela bere burua talde batekin identifikatzen. Dena den, etorkinen artean alde handiak daude jatorriaren arabera. Senegaleko gizonen % 60k (eta emakumeen % 40k) eta Magrebeko emakumeen eta gizonen % 50ak (emakume baino gizon gutxiagok) dio erlijioaren bidez identifikatzen duela bere burua. Bestalde, batez beste, % 5ak soilik du lurralde-lotura. Dena den, Txinako etorkinen artean, ehuneko hori boskoiztu egiten da. Halaber, gutxi identifikatzen dute beren burua etniarekin eta kulturarekin, Magrebeko eta Senegaleko etorkinak salbu. Bi leku horietan, erlijioa eta kultura aski lotuta daude. Oro har, etorkinek ez dute bazterkeriarik pairatzen atzeritarrak izateagatik, arrazagatik edo erlijioagatik. Dena den, hori aldatu egiten da generoaren eta jatorrizko herrialdearen arabera. Hauek dira, hurrenez hurren, estigmatizatuen sentitzen diren emakumeak: Latinoamerikako emakumeak –batez ere, aurpegiara indigena dutenak–, Magrebekoak eta errumaniarrak⁴⁶.

Gizon eta emakume etorkin gehienek ohiturei eutsi nahi diete hurbileko eremuan eta eremu intimoan eta pribatuan; esate baterako, familian eta lagunartean. Dena den, emakumeek irimotasun handiagoz eusten diete ohiturei: etxea sorterriko kultura eta erlijioa gordezko leku pribilegiatu bat bilakatzen da, babes-leku bat; izan ere, askoren ustez, kaltegarria da etxetik kanpo dagoena⁴⁷. Halaber, etorkin gehienek (ez dago alderik gizonen eta emakumeen artean) sorterriko sinesmenei eta erlijio-ohiturei eusten diete; batez ere, etorkin musulmanek. Ildo horretatik, Senegaleko gizonek, Aljeriako eta Marokoko emakumeek eta Txinako⁴⁸ etorkinek eusten diete zintzoen liturgia zibil eta erlijiosoei. Etorkinei galdetu diegu ea beren kulturari eta ohiturei uko egingo lieketen soldata eta gizarte-posizio hobea baten truk. Emaitzak bat datoz aipatutako datuekin. Emakume musulmanek beste taldeek baino gehiago defendatzen dituzte beren tradizioak. Nekez uzten dute % 15 eta % 20 arteko tarte (gizon musulmanak eta gainerako erlijioetako kideak tarte horretan daude). Halaber, musulmanek eta ortodoxoek beste erlijioetako kideek baino sinesgarritasun handiagoa ematen diote asimilazioaren tesiarri. Tesi horren arabera, onartuak izan daitezten, beren kulturari uko egiteko exijitzen die euskal gizarteak.

Etorkinen ehuneko handi bat *hemengo janaria eta edariak kontsumitzera* ohitu da. Magrebeko emakumeek dute zailtasun handien gure ohitura gastronomikoetara ohitzeko. Halaber, inkesta egin dutenen erdiek baino gehiagok diote hemen bizi arren maiz janzen direla sorterriko jendea bezala. Sexuen arteko aldeak, oro har, ez dira adierazgarriak. Edonola ere, Aljeriako etorkinen kasua paradigmaticoa eta berezia da: hamar emakumetik zortzik jatorrizko herrialdeko jantziak erabiltzen dituzte; aldiz, gizonen erdiak besterik ez du hori egiten. Emakumeen eta gizonen arteko aldeak argi uzten du sorterriko gizarte-aldaketek edo/eta immigrazioak ez dutela eragin bera emakumeengan –kultura- eta erlijio-

⁴⁶Errealitate hori beste ikuspuntu batetik ikusita, Kolonbiako, Ekuadorreko eta Peruko gizonen eta emakumeen ia erdiek diote arrazismoarekin edo xenofobiarekin lotutako esperientziaren bat pairatu dutela –esperientzia batzuk beste batzuk baino larriagoak badira ere–. Magrebeko etorkinen ia % 30ak dio halako esperientzia bat pairatu duela; dena den, Magrebeko etorkinen artean, emakume baino gizon gehiagok diote halako jarrerak pairatu dituztela. Hona hemen bereizkeria-egoera larrien estatistika-datu batzuk: emakumeen % 40k dio irain, jokabide, aurreiritzi eta esamesa arrazistak eta xenofoboak pairatu dituela, eta % 18k, erasoak, jazarpenak, tratu txarrak eta indarkeria pairatu dituela. Horren kontrara, emakumeek eta gizonek ez dute arrazakeriarik eta gaitzespenik pairatu erlijioaren kausaz.

⁴⁷Emakume etorkin batek esan zuenez “Etxean, ateko etxea ireki bezain pronto, ahaztu egiten duzu Espainian zaudela, atea ireki, sartu eta itxi, eta ordurako ez zaude Bilbon, Marraketxen zaude, marokoar estiloko pisua, marokoar estiloko egongela, marokoar janaria, arabieraz besterik ez dugu hitz egiten” (Ikus ALFONSO PÉREZ AGOTE, BENJAMÍN TEJERINA ETA MARGARITA BARAÑANO, lehen aipatutako lana, 104. or.)

⁴⁸Senegaleko emakumeen % 86 eta gizonen % 65; Aljeriako emakumeen % 66; Marokoko emakumeen % 59; Txinako emakumeen % 68 eta gizonen % 60. Beste etorkin-taldeen aburuz, Txinako etorkinen komunitatea oso itxia da: ez dute gaztelaniaz hitz egiten, eta beren etnia- eta kultura-taldeko kideekin soilik izaten dituzte harremanak eta sortzen dituzte negoziak. “Beren saltokiak dituzte, eta dena beren artean egiten dute. Langileak eta isilak direla esaten dute”.

tradizioen ikur nagusia dira— eta gizonengan. Ikuspegi dogmatikoenaren arabera, emakumeen janzkerak familiaren eta gizartearen egonkortasunari eusteko balio du. Emakumearen gorputza bekatua da. Alde horretatik, emakumeen jantzi tradizionalen helburua da gizonek haragizko bekatua ez egitea. Halaber, jantzi horien bidez, hainbat gauza lortzen dira: emakumeak edertasun fisikoarekin soilik ez lotzea, zaintzarekin lotutako genero-rolak sendotzea eta gizonek emakumeei eraso ez egitea⁴⁹.

Edonola ere, azpimarratu behar da erlijioek emakumeei jantzarazten dizkieten beloek —bai eta moja kristauen beloak ere— emakumeen mendekotasuna adierazten dutela sinbolikoki janzkeraren bidez. Hala lortzen da emakumeak ikusezin izatea eta gizonengandik bereiztea; hori agintzen dute liburu-erlijio (kristautasuna, judaismoa eta islama) guztietan aipatzen diren purutasunaren eta ezpurutasunaren legeek, hain zuzen ere. Gizonen eta emakumeen arteko bereizketa horren adibide da dikotomia hau: sakratua/gizonezkoa/publikoa/purua vs. profanoa/emakumezkoa/pribatua/ezpurua. Islamiarren artean, hainbat belo mota daude. Belo horiek emakumeen gorputza estaltzen dute, batzuek beste batzuek baino gehiago. Belo mota bakoitzak oihartzun ezberdina du iritziz publikoan. Egunero erabiltzen duten emakumeentzat ere esanahi ezberdinak ditu. Batzuek beren gizartearen ohitura bat delako jartzen dute edo/eta beren kultura-nortasunari eusteko elementu bat delako edo beren burua babesten laguntzen dielako —ez ditzaten gogait, irain, gaizki trata, etab—. Beste batzuk kentzera behartuta daude, indarkeriaren arrazistaren, xenofobiaren eta islamofobiaren beldur direlako, ondorio negatiboak dituelako lanpostu bat eskuratzeko edo lanetik bota ez ditzaten⁵⁰. Horrenbestez, ez dira libre jartzeko, ez eta ez jartzeko ere. Horiek horrela, komunitate etniko eta erlijioso itxietan bizi eta gizarte-kontrola handia duten emakumeen kasuan, zaila da jakitea zenbateraino jartzen duten beloa nahita edo zenbateraino behartuta. Gutxiengoan dagoen emakume batzuek mundu modernoari uko egiteko erabiltzen dute; izan ere, haien ustez, mundu modernoan dena azakeria hutsa da, eta balio estetikoak soilik hartzen dira kontuan. Beste emakume musulman batzuk jatorrizko herrialdeetan espazio publikoak okupatzeko hasi dira beloa erabiltzen; izan ere, beloa erabiltzeak horretan laguntzen diela konturatu dira. Hortaz, islamiar emakumeek ez dute amaren belo tradizionala hartzen; izan ere, haientzat, ezjakintasunaren, superstizioaren, itxita bizitzaren eta hezkuntzaren bidez atzean utzi duten guztiaren ikurra da. Alderantziz, arbasoekiko lotura mozteko erabiltzen dute “hiyaba”⁵¹. Dena den, ez dezagun ahaztu belodun emakume musulmanek defendatzen duten proiektua, muturreko kasuetan, arriskutsua dela demokraziarentzat, eta, beraz, emakumeen eskubideentzat.

⁴⁹“Janztean, emakumeek ez dute beren gorputzaren silueta nabarmendu behar... Bai, hobe da hala. Begira! Munduko emakume guztiak hala jantziko balira, nire ustez orain gertatzen diren emakumeen aurkako egintza kriminalak ez lirateke gertatuko. Emakumea zera da... familiaren oinarria, hark agintzen du etxean, hark hezten (Ikus JOSÉ LUIS FUENTES eta TRINIDAD L. VICENTE, lehen aipatutako lana, 117-118 or.).

⁵⁰Bertako biztanleek hezkuntzarik eta prestakuntzarik ez izatearekin lotzen dute zapiak erabiltzea: “Emakume batekin hitz egiten ari naiz eta, esate baterako, zera esaten dit, oso ondo hitz egiten duzu gaztelaniaz; gaztelaniaz, ingelesez, frantsesez eta arabieraz hitz egiten dut, bai eta marokoeraz, bereberez eta beste hainbat hizkuntzatan, harritu egiten dira. Baina, nola liteke? Zapia daramazu eta hizkuntza horiek guztiak hitz egiten dituzu. Baina, zer ikusia du zapiak nortasunarekin? Ez du itxurarekin zerikusirik. Literatura ingelesa ikasi dut unibertsitatean; Turismoa ikasi dut Marokon, Turismoko goi-mailako institutuan (G-3 Magrebtarra, Ikus ALFONSO PÉREZ AGOTE, BENJAMÍN TEJERINA eta MARGARITA BARAÑANO, lehen aipatutako lana, 126-127 or.). Latinoamerikako emakume indigenentzat, bi ahoko ezpata da jantzi tradizionalak erabiltzea: onuragarria da artisaunen merkataritzan bezeroak erakartzeko, baina desegokia da bestelako lanak egiteko.

⁵¹“(...)emakume islamistek, konpromiso eta militantzia erlijiosoaren bidez, emakumearen estatutu tradizionala aldatu dute. ‘Hiyaba’ erabiltzen hasten direnean —batez ere, norberaren kulturaren alde egiteko balio du; zehazki, emakumeei sentiarazten die beren kultura eta zibilizazioa berreraikitzearen alde ari direla—, islamarekin hartzen duten konpromisoari esker, militante diren aldetik zenbait jarduerak egin ditzakete bizitza publikoan —esate baterako, emakumeen artean proselitoak lortu—. Nahiz eta gizonek haien esku utzitako jarduerak izan (...) haien gizarte-ingurune murriztean kostata izango luketen eginkizun bat ematen diete (...) Erljioaren eta ideologiaren bilakaera horrek emakumearen banakotasuna sortzea dakar. Bestalde, islamaren izenean egiten denez, bat ez datozenen desadostasuna hutsaren hurrengo bilakatzeko da; izan ere, esparru sakratu batean, hots, erlijioaren esparruan, egiten da” (GENMA MARTÍN, “Fundamentalismo islámico y violencia contra las mujeres. Las razones de un falso debate” in MARÍA DOLORS RENUAU -konp-, *Integrismos, violencia y mujer*, Pablo Iglesias, Madril, 1996: 56-57 or.).

Beren ohituren arabera jateko, janzteko, orrazteko, sorterrian dagoen jendearekin komunikatzeko eta, oro har, behar kulturalak asetzeko, etorkinek irabazi-asmorik gabeko saltokiak sortzen eta kudeatzen dituzte. Saltoki horiek taldearen kohesioa indartzen dute: "ilea moztea nahi ez duen jendea, baina hara joaten da hitz egitera"⁵². Bestalde, jatorri bereko etorkinen ohiko erlijiozkotasunari eta erlijioaren antolamendu instituzionalari esker, batzuetan loturak sortzen dira etorkinen artean –lotura batzuk beste batzuk baino estuagoak izan ohi dira–; izan ere, erlijioak habitat pribilegiatuak bilakatzen dira. Erlijioei esker, beren kultura bizitzen dute, beren hizkuntzaren, irudien, kultura- eta erlijio- festen eta identitate etnikoa eta erlijiosoaren sendotzen duten eguneroko ohituren bidez. Zehazki, erlijioek ondasun materialak ematen dituzte, eta ondasun horiek baliagarriak izan daitezke etorkinentzat atzerrian finkatzen laguntzeko, sustapen sozioekonomikoa bultzatzeko, existentziaz seguru egoteko eta komunitate baten kide direla sentiarazteko. Hala eta guztiz ere, beste alde batetik ikusita, erlijioa beren bizitzan sartu aurretik, etorkinek bizitzan egonkortasuna lortu behar dute –*"lehenengo ogia eta gero arrosak"* esloganak laburbiltzen du ideia hori–. Zenbat eta gizarte-botere handiagoa izan etorkinen kolektiboek, hainbat eta instituzionalizatuago egongo dira erlijioak; izan ere, presioa egiteko eta negoziatzeko ahalmena izango dute, eta hala, baliabide materialak eta sinbolikoak eskuratu ahalko dituzte⁵³. Halaber, erlijio-komunitate jakin bateko kide izateak erreakzio bortitzak, neopatriarkalak eta defentsazkoak eragin ditzake, baldin eta ingurunea etsaitasunez hartzen bada. Talde barruko ezberdintasunak sinplifikatu egiten dituzte, eta ezberdintasun horiek botere-estrategien mende jartzen. Emakumeen duintasuna eta askatasuna zalantzan jartzea da botere-estrategia horien funtsa, hain zuzen ere. Etorkin batzuek bertako herritarren bizimodua arriskuan jartzen duten galdetu diegu, eta askogatik ez bada ere, gehiengoak –batez ere, emakume musulmanek– uste du hori ez dela hala. Edonola ere, laurdenak gauzak beste modu batera ikusten ditu.

Erlijioso-kongregazioen eta misiolari-komunitateen laguntza dela bide, Latinoamerikako eta Afrikako etorkin katolikoen erritualak oso errotuta daude sorterriko kulturetan. Aski zabaldu-tako zenbait debozio (Andre Mariaganako debozioa)⁵⁴ eta ohitura (esate baterako, bederatzaurrenak eta etxebizitzak bedeinkatzea) ez datoz bat EAEko gaur egungo errealitate erlijiosoarekin. Hori dela eta, eremu pribatuan edo etxean egiten dituzte. Hala, eremu horiek elkarrekin egoteko espazio pribilegiatu bilakatzen dira, batez ere emakumeentzat. Errumaniar sinestunek pribatuan egin behar dituzte liturgiak, batez ere, Pazkoko eta Eguberritako liturgiak: batetik, Eliza ortodoxoa EAEn berri samarra delako; eta bestetik, liturgia-egutegia eta egutegi zibila ez datozelako bat. Musulmanek beren sinesmen eta erritu garrantzitsuenei eusten diete; esate baterako, Ramadan hilabeteko baraualdia amaitzeko egiten den festari. Dena den, errituak *"ospatzeko modua"* aldatzen ari da. Are gehiago, festa batzuk alde batera uzten dituzte; izan ere, EAEn Islama ez da gehiengoaren erlijioa, eta, beraz, nekez izango du eraginik espazioen banaketan eta egutegi publikoan.

Latinoamerikako etorkinen artean, gizon baino emakume askoz gehiago joaten dira erlijio-espazioetara. Musulmanen artean, segregazio espaziala eta Islamaren ortodoxiak bultzatzen duen bazterkeria direla eta, ia beti gizon gehiago egoten dira meskitetan eta otoiztegietan. Horrek esan nahi du emakumeak baztertuta daudela; izan ere, ez dituzte leku horietan sortzen diren harremanak eta bizi aukerak⁵⁵. Dena den, badira emakume musulmanen

⁵²G-4 Saharaz hegoaldekoak Ikus ALFONSO PÉREZ AGOTE, BENJAMÍN TEJERINA ETA MARGARITA BARAÑANO, *lehen aipatutako lana*, 105. or.

⁵³Ikus FERNANDO VIDAL eta JULIO MARTÍNEZ, *Religión e integración social de los inmigrantes: la prueba del ángel*, Comillas-CEIM-Bancaja, Madril-Valentzia, 2006.

⁵⁴Latinoamerikako tradizio katolikoan, Andre Mariaganako debozioa anibalentea da; batetik, molde patriarkalen eraginpean dagoen emakume-eredu bat transmititzen du; eta bestetik, elkartzeko eta sareak ezartzeko modu positibo bat da emakume etorkinentzat.

zenbait elkarte. Elkarte horiek zenbait meskita bezain zaharrak dira EAEn⁵⁶. Egoera hobeto ulertzeko, kontuan hartu behar dugu zer egoera bizi duten emakumeek sorterriko gizartean. Ahaidetasun-sistemek eta, hortaz, familia-kode patriarkalek baldintzatzen dute haien egoera, bai eta juridikoki eta politikoki ere. Alde horretatik, duela hiru hamarkada arte Espainian indarrean zeuden lege-xedapenak eta tradizioak gogorarazten dizkigu horrek. Haien zuzen, musulmanen kolektiboan agian beste kolektiboetan baino nabarmenagoak dira sektore tradizionalak eta sektore kritikoeak hainbat gairi buruz dituzten barneko eztabaidak; hala nola, zeinuak eta ikurrak esparru publikoan egoteari, meskiten eta otoiztegien segregazioari eta ezkontza mistoei buruzko eztabaidak. Azken batean, emakumeen askatasuna da eztabaidagaia. Erlijio horretan, ohiturak galtzen ari diren arren, norbanakoaren autonomia ez du arauen eta komunitatearen esparruan argi eta garbi gora egiten, ez eta belau-naldi gazteenetan ere⁵⁷.

BALANTZEA ETA AZTERKETAREN IKUSPEGIA

4.4.4

Orain arte egindako azterlan enpirikoen bidez, oro har, gehiago dakigu migrazioari buruz eta, batez ere, gizartean, ekonomian eta politikan duen eraginari buruz. Kulturaren eta erlijioaren esparruari buruz egin izan diren azterlanetan, ez zaio behar adinako garrantzia eman genero-ikuspegiari; ziur asko, ez garelako jabetzen zenbateraino erabiltzen dituzten kultura eta mundu-ikuskerak erlijioso guztiek emakumeak beren kultura edo mundu-ikuskerak definitzeko eta iraunarazteko. Horrek azal dezake –eta ez beste ezerk– talde fundamentalistek emakumeak moralki eta sozialki kontrolatzeko duten obsesioa. Esparru horretan, bete beharreko hutsune handi bat dago, beraz.

Funtsezkoa da emakumeen migrazio-proiektuetan eta proiektu horietatik sortzen diren gizarte-sareetan genero-erolek eta ahaidetasun-egiturek zer eragin duten jakitea. Horretarako, argitu egin beharko da nola aldatzen diren familia- eta kultura-taldeen barruko botere-hierarkiak gizarte hartzailean, eta sakon aztertu beharko dira gurasobakarreko familiak eta familiarekin bildutako emakumeak.

Bestalde, aztertu egin behar da zer garrantzi duen mundu-ikuskerak erlijiosoak erlijio, etnia eta herrialde ezberdinetako etorkinen kulturaren, nola aldatu diren erlijioaren, politikaren eta kulturaren arteko loturari buruzko gizarte-adierazpenak eta zer eragin izan duten aldaketa horiek etikaren eta arauen aldetik emakume etorkinen eguneroko bizitzan. Kontuan hartu behar da emakumeen kolektibo batzuek (esate baterako, Magrebeko, Senegaleko eta Txinako emakumeek) sutsuki egiten dutela beren kultura-eta erlijio-errien alde.

Halaber, funtsezkoa da harreman-ohitura endogamikoek eta exogamikoek zer potentzialtasun eta muga dituzten aztertzea, bai eta potentzialtasun eta muga horiek estereotipo eta

⁵⁵Ikuspegi tradizionalaren arabera, meskita gizonentzako topaleku bat da soilik, edo, izatekotan, purutasunaren eta ezpurutasunaren logikaren arabera bereizitako eremu sakratu bat. Hilekoa dela eta, emakumea ezpurutasunarekin eta bekatuarekin lotuta dago. Bereizketa horrek gizarte-eremuan eginkizunak bereiztea bat dakar: gizona/hornitzailea eta emakumea/ugaltzailea.

⁵⁶“Alde horretatik, Safa deritzon emakume musulmanen elkarteak aitzindaria da: Eibarko meskitarekin batera sortu zen, eta gaur egun, 75 kide ditu” (Ikus EDUARDO J. RUIZ VIEYTEZ (zuz.), *La diversidad religiosa en el País Vasco. Nuevos retos sociales y culturales para las políticas públicas*, Deusto Argitalpenak, Bilbo, 2011, 33. or.).

⁵⁷Ikus MARCO BOTEMPI, “Individualización y transformación de las identidades religiosas”, *Sistema* 197-198 (2007ko maiatza) 90

aurreiritzi etniko, erlijioso eta kulturekin zer lotura duten aztertzea ere –aurreiritziak ezitu egiten dira estatus sozioekonomikoaren arabera–. Hain zuzen, etorkinen eta gizarte hartzailearen arteko hartu-emanei eta emakume etorkinen gizarteratzeari begira, erlijiozeinu eta -ikurrek eginkizun garrantzitsua dute. Ezin dugu alde batera utzi zeinu eta ikur horiei buruzko eztabaida filosofikoa eta etikoa, funtsezkoa da eta.

Ezinbestekoa da bigarren belaunaldiko etorkinei arreta berezia ematea jakiteko zenbateraino diren onegarriak erabateko edo hautazko akulturazioari buruzko tesiak ('bigarren belaunaldiko etorkina' terminoa ez da guztiz egokia; izan ere, askotan, EAEn jaiotako emakumeak izaten dira). Familia osoen luzetarako azterketa bat egitea izango litzateke egokiena. Baina, halakorik ez dagoenez, adina kontuan hartu beharko litzateke hipotesiak egiteko, datuak biltzeko eta teoriak kontrastatzeko; izan ere, kulturaren ikuspegitik ikusita, adinak garrantzi handia du.

EAEKO EMAKUME ETORKINEN BIKTIMIZAZIOA

Ana Pérez Machío y Laura Pego

4.5

Kapitulu honetan, agerian jarriko ditugu EAEko emakume etorkinen biktimizazioaren kausak eta hipotesi zehatzak. Kapituluak bi atal ditu.

Lehenengoan, galdera honi erantzungo diogu: zergatik izan ohi dira emakume etorkinak delituen biktimak? Hiru funtsezko gai jorratuko ditugu: bat, generoa eta biktimizazioa: biktimizazioa ezin da generoaren bidez soilik azaldu; bi, kultura-aniztasuna: kultura-aniztasuna arrisku-faktore bat da; eta hiru, emakume etorkinak eta administrazio-egoera: emakume etorkin batzuk legez kanpoko administrazio-egoeran daude.

Bigarrenean, emakume etorkinak EAEn zer delituen biktima izan ohi diren zehaztuko dugu. Azterlan honetan, lau delitu mota hauetan jarriko dugu arreta: bikotekidearen aurkako indarkeria-delituetan, sexu-askatasunaren eta -ukigabetasunaren aurkako delituetan, emakume langileen eskubideen aurkako delituetan eta pertsonen legez kanpoko salerosketaren eta trafikoaren delituetan.

Ikerlan batzuen emaitzei egingo diegu erreferentzia. Ikerlan horiek KREIk (EHU) egin ditu “biktimak diren emakume etorkinak” ikerketa-ildoaren baitan. Kapitulu honen egileek ikerlan horietan parte hartu dute.

EMAKUME ETORKINEN BIKTIMIZAZIOAN ERAGITEN DUTEN FAKTOREEN PROBLEMATIKA: HURBILKETA BAT

4.5.1

Batek baino gehiagok azpimarratu izan du generoa, hots, emakumeek bizi duten desberdintasun estrukturala, dela gizonen emakumeen aurka erabiltzen duten indarkeriaren funtsezko kausa. Dena den, kolektibo ahulei buruzkoa bada problematika, ezinbestekoa da biktimizazio-egoera zer adierazlek indartzen duten zehaztea. Txosten honen aztergaia, hots, atzerriko emakume etorkinen kolektiboa, kolektibo horietako bat da.

Alde horretatik, ez dugu ukatzen generoak edozein motatako indarkeria eragiten duenik⁵⁸, ez eta indarkeria emakumeak mendean jartzeko tresna bat denik ere, beste arrisku-faktore batzuei heldu nahi diegu, besterik gabe. Generoak ez ezik, faktore horiek ere jokaera bidegabe jakin batzuen biktima potentzial bilakarazten dituzte atzerriko emakume etorkinak.

⁵⁸LARRAURI PIJOAN, *Criminología crítica*, 32. or.

Kultura anitzeko gizarteetan, emakume etorkinen aurkako indarkeria ezin da generoaren bidez soilik azaldu

Gaur egun, mundu globalizatu honetan, tesi hori beste gizarte batzuetako elementuekin osatzen da. Gizarte horiek heldutasun demokratikoa lortzen saiatzen ari dira, eta ez dute parte-hartzean eta berdintasunean oinarritutako sistema politikorik; hau da, emakumeek eta oro har herritar guztiek askatasunak eta eskubideak erabili ahal izatea bermatzen duen sistema politikorik⁵⁹.

Alde horretatik, zilegi da esatea demokrazia-urritasunaren problematika eta pertsonen oinarritzko eskubideak bermatzen ez dituzten gizarte-egituren baldintzatzaileen problematika⁶⁰. Lehen munduko herrialde deritzenetara zabaltzen ari direla. Globalizazio-mugimenduaren ondorioz, herrialde horiek emakume etorkin kopuru eder bati esker indartzen ari dira egunez egun. Migrazio-fluxuen ordezkari diren emakume horiek⁶¹, ordea, ez dute askatasunik, berdintasunik eta giza eskubiderik⁶².

Gaur egungo feminismoak multikulturalismoari egin behar dio aurre. Gizarte demokratikoe-tan gehiengoaren onarpena izateko adinako adimen-maila lortu ondoren –hasieran, lortu ezina zirudien maila horrek–, immigrazioaren eta gizarte globalaren fenomenoek gaur egun beste erronka bat jarri dute mahai gainean, eta ez dirudi erronka hori erraz gaindituko dugunik⁶³. Beste herrialde batzuetako emakumeak iritsi dira, beren kultura-, erlijio- eta gizarte-ondarea eta guzti, eta horrek problematika bat ekarri du berekin. Problematika ez da etorkinak gizarteratzea, baizik eta gizarteak onartzea. Alde horretatik, gizarteak bermatu egin behar die Estatuan dauden pertsona guztiei, bai eta emakume etorkinei ere, haien giza eskubideak eta, zehazki, berdintasuna errespetatuko direla⁶⁴. Bestela, horrek esan nahiko luke feminismoa klase ertaineko emakume zuri eta heterosexualeen emantzipazio-mugimendua izan dela⁶⁵.

⁵⁹VALCARCEL, *La memoria colectiva y los retos del feminismo*, 29. or. Halaber, alde horretatik, Celia Amorosek “La idea de igualdad” idazkiko 2. orrialdean azpimarratzen duenez, feminismoa hasi zenetik, “biztanleria” izan da irabazi gabeko apustua. Biztanleria gizonen eremua izan da eskusiboki. GERHARD, “Atempause: Die aktuelle Bedeutung der Frauenbewegung”, 6. or.; egile bera, “Frauenbewegung und Ehekritik”, 60. or. Egile horrek azpimarratzen duenez, gizartearen esparru guztietan baliozko justizia-ereduak aldarrikatzen dituen gizarte-mugimendua den aldetik, feminismoari garrantzi handia eman behar zaio.

⁶⁰DÛRKOPen aburuz (ikus “Feminismus und Labeling-Approach”, 279. or.), emakume guztiak, edozein gizarte-estatus dutela ere, berdina dira, eta horretatik, feminismoaren erronka handiena genero-berdintasuna lortzea dela kontuan hartuta, feminismoak gogor lan egin behar du legez kanpoko emakume etorkinen eskubideak bermatzeko; izan ere, haiek daude egoera ahulenean gizarteetan. HARDINGen aburuz (ikus *Feministische Wissenschaftstheorie*, 13. or.), emakumeak biktima bihurtzen dituzten desberdintasun sozialei buruzko ikusmoldea da, hain zuzen ere, gaur egungo feminismoaren erronka nagusia. Ikus, halaber, YOUNG, “Humanismus, Gynozentrismus und feministische Politik”, 63. or.

⁶¹JULIANOK azpimarratzen duenez (ikus *Excluidas y marginales*, 175. or.), hainbat eta hainbat saiatu dira emakumeen migrazioaren eragina gizonen migrazioaren eraginarekin lotzen; dena den, emakumeen migrazioak eragin handiagoa du espazioan eta denboran. Gaur egun, eskura ditugun ereduak ezin dugu eragin hori guztiz ulertu. Ildo beretik, RIBAS, ALMEDA, BODELÓN, *Rastreado lo invisible*, 50. or.; RUIZ OLABUÉNAGA/ARISTEGUI FRADUA/VICENTE TORRADO, “La sociedad migrante”, 61. or.

⁶²VALCARCELe (ikus *La memoria colectiva y los retos del feminismo*, 10. or.) feminismoaren bilakaera aztertu du, eta hizpidera ekarri du ilustrazioan feminismoaren hastapenetan gertatutako antzeko egoera bat: emakumei ez zegokien esparru publikoa eta politikoa, baizik eta etxekoa eta pribatua. Emakumeak ez ziren hiritar kategorian sartzen, baizik eta beheagoko kategoria batean, eta Estatuaren barruan ordena naturala iraunarazten zuten. Ez ziren hiritarrek, baizik eta ama eta emazteak. Hori bera azpimarratzen dute KIMek (ikus “Die Auswirkung der Globalisierung”, 181. or.) eta SMITHe (ikus “Eine Soziologie für Frauen”, 378. or.)

⁶³KIMek azpimarratzen duenez (ikus “Die Auswirkung der Globalisierung”, 191. or.), globalizazioa aukera ona izan daiteke, baldin eta alderdi guztiek onetsitako gizarteratzea badu xede.

⁶⁴Hain zuzen, gizarte kultura anitzen ezaugarriak ikusita, berdintasunaren errespetua izan behar da gaur egungo feminismoaren kezka. Alde horretatik, ikus DÛRKOP, “Feminismus und Labeling-Approach”, 279. or.; GERHARD, “Atempause: Die aktuelle Bedeutung der Frauenbewegung”, 12. or.; GOULD, “Private Rechte und Öffentliche Tugenden”, 67. or. ALTHOFF/LEPPELT, “Feminismus und Foucault”, 109. or.

Emakumeek bizi izan dituzten mendekotasun- eta desberdintasun-harremanak emakume direlako bizi izan dituztela esan izan da, eta halaxe da. Dena den, globalizazioaren eta emakumeen lekualdatzeen aroak beste arrisku-faktore batzuk ekarri ditu; esate baterako, kultura anitzeko gizarteen kultura- eta erlijio-aniztasuna eta emakume jakin batzuen administrazio-egoera. Faktore horiek ere emakume etorkinen biktimizazioa eragiten dute.

7.1.2. Kultura-aniztasuna: kultura anitzeko gizarteetan bizi diren atzerriko emakume etorkinentzako arrisku- eta zaurgarritasun-faktore bat

EAEri dagokionez, etengabeko migrazio-fluxuen eta fluxu horiek dakarten kultura-ondarearen ondorioz, gure gizarte tradizionala aldatzen ari dira; azken hamarkadetan, kultura-aniztasuna gero eta arinago ari da gailentzen. Alde horretatik, kultura-aniztasuna kontzeptuak zera dakar berarekin: edonork exijitu ahal izatea kulturen eta ideologiaren arteko aldeak errespetatzea⁶⁶.

Kultura anitzeko gizarteen kultura-, gizarte- eta erlijio-aniztasuna aberasgarria da gizartearentzat eta gizabanakoentzat. Horregatik, errespetatu egin behar da; betiere, ez badu Giza eskubideen aldarrikapen unibertsalaren edukien aurka egiten⁶⁷. Jakina denez, batzuetan gerta daiteke kultura baten bereizgarri batek giza eskubideak urratzea. Horren adibide nabarmenak dira, besteak beste, ablazioa eta ezkontza behartuak; izan ere, nahiz eta emakumeen eskubideak argi eta garbi urratu eta Espainiako arauen aurkakoak izan, oraindik ere noizean behin gertatzen dira.

Horrenbestez, kultura-aniztasunaren ikuspuntutik, baieztatu dezakegu badaudela faktore batzuk elkarri lotuta jokabide bortitzak bultzatzen dituztenak eta, horren ondorioz, emakume etorkinak horrelako jokabideen biktima potentzial bilakarazten dituztenak. Oro har, emakumeek eta, zehazki, emakume etorkinek jasan behar izan duten mendekotasun-egitura abiapuntutzat hartuta, gaur egun, gizarte demokratiko guztien berdintasun- eta askatasun-printzipioak hausten dituzten arrasto kultural, erlijioso eta sozialek lehengoan dira. Emakumeei eginkizun eta rol jakin batzuk ematen zaizkie. Emakume izatearen oinarritzat hartu izan diren eginkizun eta rol horiek besteekiko mendekotasunean eta sakrifizioan oinarritutako harreman pertsonalak bultzatzen dituzte. Halako harremanen ondorioz, emakumea gutxien eta, askotan, gizartetik baztertzen da⁶⁸.

“Gertaera bereizle edo kulturek” –hau da, herrialde jakin batzuen aspaldiko ohituretan oinarritu eta kolektibo edo talde jakin batean gailentzen diren bereizgarriek– maiz ezkutatzen dute genero-zapalkuntzan funtsatzen den gizarte-egitura patriarkal jakin bat. Emakumeek zapalkuntza hori jasan dute historian zehar: emazte eta ama izatera eta sena-

⁶⁵AMOROS, “La idea de igualdad”, 1. or. Ildo beretik, FRASERek (ikus “Multiculturalidad y equidad entre géneros”, 41. or.) esaten du zuriak ez ziren feministek denbora askoan kritikatu zituztela feminismo mota batzuk; beren bizitzak argitzen eta beren arazoak adierazten ez zituzten feminismoak, hain zuzen.

⁶⁶SCHÖNING-KALENDERek azpimarratzen duenez (ikus “Multikulturalität -Versuch über Dimensionen von Differenz”, 3. or.), gizarte baten kultura-aniztasunak zera esan nahi du: leku eta gizarte berean bizi diren bizimodu eta orientabide-sistema ezberdinak errespetatu behar direla; hau da, gizarte jakin batean identitate eta hainbat etnia eta arrazatako gizabanako ugari elkarrekin bizi direla onartu behar dela.

⁶⁷ESCUADERO MORATALLA, “Diversos aspectos de la violencia doméstica”, 42. or. Ildo beretik, VOLZek azpimarratzen duenez, (ikus “Zwangsheirat in Deutschland”, 200. or.) adostasunik gabeko ezkontzen ondorioak, funtsean, sexu-abusuak eta presio psikologikoa dira; hitz batez, emakumeen giza eskubideen etengabeko urraketa. Hori kultura patriarkalaren ondorio zuzena da, bai eta emakumea gizonaren objektutzat hartzearen ondorio ere. 2001. urteaz geroztik, Nazio Batuek esklabotzatzen jozten du emakumea objektutzat hartzea.

⁶⁸ESCUADERO MORATALLA, “Diversos aspectos de la violencia doméstica”, 38. or.; MAQUEDA ABREU, “La violencia de género”, 2. or. VELÁZQUEZek ondo baino hobeto esaten duenez (ikus *Violencias cotidianas. Violencias de género*, 45. or.), emakumeei pasibo, otzan eta gizonen mendeko izaten erakutsi izan diete tradizioz, eta horrek zaurgarritasuna eta babesgabetasuna indartzen du, eta biktimizazio-egoerak bultzatzen.

rraren aginduetara makurtuta bizitzera behartuta bizi izan dira, beste ezer egiteko eskubiderik gabe⁶⁹.

Horrelako ohiturek moral jakin bati eusteko balio dute. Nahi ala ez, emakume guztien helburu behinena ezkontzea da. Askotan, ezkontzea da atzerrian legekotasuna lortzeko modu bakarra. Behartuta ezkontzen direnek presio psikologiko gogorra jasan behar izan dute: senideek mehatxatu eta behartu egin dituzte, eta indarkeria ere erabiltzen dute. Alde horretatik, kultura- eta familia-esparru jakin batzuetan onartuta dago indarkeria erabiltzea. Horri kultura- eta erlijio-tradizioak galtzearen beldurra gehitu behar zaio; izan ere, askotan gizarte gehiengoak kaltegarritzat jotzen dute, eta, hori dela eta, beldur dira tradizioak galduko dituzten⁷⁰.

Acale Sánchezek azpimarratu duenez, faktore horiek bakardadera eramaten dituzte emakumeak, bai eta senideekin soilik harremanak izatera ere. Senideak bilakatzen dira emakumeen gizarte-erreferente bakarrak. Horrek azaltzen du, hain zuzen ere, zergatik egoten diren egoera ahulean eta zergatik gertatzen den “migrazioak eragindako bakartzea” deritzon fenomeno⁷¹. Emakume etorkinak “azpi-herritarrak” dira: nahiz eta askotan legez kanpo egon, gure munduan daude, baina, haatik, ikusezinak dira; izan ere, ezin dute boterearen banaketan parte hartu, ez ditugu pertsonatzat aintzatesten eta ezin dituzte erabili pertsonak eta herritarrak izateagatik dituzten eskubideak⁷².

Ikuspegi horretatik, feminismoak kultura-aniztasunaren erronkari heldu behar dio, eta kultura-aniztasuna bideratu behar du kultura artekotasuna lortzeko. Emakumeen artean itunak egin behar dira “berdintasunaren ideia” indartzeko eta genero-desberdintasuna eta beste desberdintasun batzuk (klasea, sexualitatea, etnia, arraza eta herritartasuna)⁷³ uztartzeko. Hori da “pobrezia feminizazioari”⁷⁴ aurre egiteko bide bakarra.

Horrenbestez, kultura anitzeko gizarteetan egon ohi diren desberdintasun soziokulturalak onartzeko, desberdintasun horiek gutxienez Giza eskubideen aitorpena bete dezatela eskatzea zilegi da; batez ere, dena delako ohitura emakumeen aurkakoa bada eta kolektibo horren babesgabetasuna agerian jartzen duten zaugarritasun-faktore erabakigarrietako bat bada (babesgabetasuna diogu; izan ere, kolektiboak ohitura hori bere egiten du, eta kultura jakin bateko kide izatearekin lotzen)⁷⁵.

Amaitzeko, multikulturalismoari, genero-ikuspegi ezari eta horrek sortzen dituen gizarte-jokabide zapaltzaile eta baztertzailerei heltzen diegunean topatu ohi dugun oztopo handi-

⁶⁹LEUZE-MOHRek (ikus *Häusliche Gewalt gegen Frauen*, 331. or.), Alemanian bizi diren atzerriko emakumeei buruz ari dela, esaten du kultura-tradizio batzuk azkenean helmuga-herrialdeetara esportatzen direla eta hori dela, hain zuzen ere, arazo nagusietako bat. Alemanian, senarrarekin batera iristen diren atzerriko emakume askok ez dute erabateko askatasuna eta berdintasuna izateko beharrezkoa den independentzia ekonomikoa; izan ere, gizonak egiten dute lan; emakumeak etxeaz eta familiaz arduratzen dira. Halako egoeretan, emakumeak babesgabe egoten dira. Babesgabetasun-egoera hori areagotu egiten da indarkeria pairatzen badute. Ildo beretik, KWONGek (“Removing barriers for battered immigrant women”, 140. or.) eta ORLOFF/DUTTON/AGUILAR HASS/AMM egileek (ikus “Battered immigrant”, 82. or.) azpimarratzen dute AEBetan dauden asiar kultura gehienentzat oso garrantzitsua dela familia babestea. Ohorea eta harreman hierarkikoak direla eta, emakume askok mota guztietako abusuak pairatzen dituzte kexatu gabe; izan ere, familiaren egonkortasuna ezin da hautsi; ez dago sozialki onartuta.

⁷⁰VOLZ, “Zwangsheirat in Deutschland”, p. 200.

⁷¹Ikus, ACALE SÁNCHEZ, “Mujeres inmigrantes”, 129. or.

⁷²Hain zuzen, DE LUCASEk “azpi-herritar” kontzeptua erabiltzen du (ikus “Nuevas estrategias de estigmatización”, 215. or.). Haren arabera, “azpi-herritarren” estatus juridikoa funtsezko oinarri juridikoen ukapenean datza; izan ere, berez atzeritarrak direnez, etorkinei ez zaizkie zuzenbide-estatuaren arauak aplikatzen. Ildo beretik, ikus DE LA CUESTA ARZAMENDI, “Mundialización y Justicia penal”, 73. or.

⁷³FRASER, “Multiculturalismo y equidad entre los géneros”, 36. or.

⁷⁴AMOROS, “La idea de igualdad”, 2. or.

tako bat –gure ustez, hala da eta– ekarri nahi dugu hizpidera⁷⁶. Hain zuzen, Nashek dionez, multikulturalismoak berriro sortzen ditu mendekotasun-eskemak⁷⁷, emakumeen subjektibotasun eza eta kultura-aniztasunari eta emakumeei buruzko ikuspegi estereotipoak. Alde horretatik, kultura-aniztasunaren gaineko eztabaidan ez dira emakumeak aintzatesten eta aztertzen, eta, berez, kultura-aniztasunaren esperientzien eragile nagusiak dira. Emakumeek ezkondua, azpiratuta, gizartetik baztertuta eta senarraren aginduen mende egon behar dutela dioen eredu tradizionalari eusten diogu. Eredu hori, ordea, giza eskubi-deak batere errespetatzen ez dituzten estatuei dagokie⁷⁸.

Legez kanpoko egoera: arrisku-faktore bat

“Herritartasuna” edo/eta “nazionalitatea” kontzeptuei buruzko auzietan sakonduko ez dugun arren, ezin dugu ahaztu generoak eta kultura-aniztasunak ez ezik legez kanpoko egoeran dauden emakumeen estatus juridikoak ere biktima bilakarazten dituela emakumeak. Alde horretatik, kontuan hartu behar da emakumeek “ikusiezintasuna” pairatzen dutela eta, legez kanpoko egoera dela eta, “kriminalizatu” egiten direla⁷⁹.

Giza eskubideen unibertsaltasuna alde batera utzita⁸⁰ –Giza eskubideen aldarrikapenaren arabera, pertsona guztioi pertsona izateagatik dagozkigu eskubide horiek–, legezketasun-egoerak mugatzen du zuzenbidearen aldetik nor diren “herritarrak” eta nor “azpi-herritarrak”. Hain zuzen, ikuspegi tradizionalaren arabera, legez kanpoko etorkinek lege-erregimena hausten dute, eta, horregatik, erregimen zigortzaile baten mende egotera ez ezik, egoera juridiko okerrago bat izatera ere behartuta daude; izan ere, naturalizat jotzen dugu emakume atzerritarrei legezko egoeran egon daitezela exijitzea eskubide batzuk izan eta erabil ditzaten⁸¹.

Legezko egoeran/legez kanpoko egoeran egoteak dakartzan tratu-desberdintasunak, teorian behintzat, zuzenean legezketasun-egoerarekin lotuta dauden eskubide eta askatasun jakin batzuk erabili ahal izatearekin zerikusia du. 1978ko Espainiako Konstituzioaren 13.1 artikulua da, hain zuzen ere, atzerritartasun-araudiaren oinarria: “1. Atzerritarrek titulu honek bermatzen dituen askatasun publikoak izango dituzte Espainian, itunek eta legeek ezartzen

⁷⁶Ikuspuntu horretatik, MAQUIEIRAK (ikus “Mujeres, globalización y Derechos Humanos”, 69. or.) aditzera ematen duenez, hainbat gizarte- eta kultura-testuingurutako ohiturak onestearen eta legezketzat jotzearen ondorioz emakumeek pairatzen duten indarkeria estrukturala etengabe hazten ari da, eta badaude hori datu fidagarrien bidez frogatzen duten txostenak.

⁷⁷Ildo beretik, GUICHOT REINA, “Revisando el concepto de ciudadanía”, 4. or.; VALCARCEL, *La memoria colectiva y los retos del feminismo*, 30. or.; ZIELINSKA, “Gewalt gegen Frauen”, 1.021. or. Ildo beretik, HARDINGEK (ikus *Feministische Wissenschaftstheorie*, 12. or.) ondo baino hobeto esaten duenez, diskurtso feministak arrazakeriaren, inperialismoaren eta kapitalismoaren aurkako borrokari heldu behar dio; izan ere, ideologia horiek bereizkeria-egoerak sorrarazten dituzte.

⁷⁷COBOK (ikus “Multiculturalismo, Democracia paritaria y Participación política”, 6. or.) aditzera ematen duenez, kultura-aniztasunak ezinbestean eragiten dio feminismoari. Kanpora begira, kulturen arteko aldeak edonolakoak direla ere, feminismoak emakume-talde horien problematikari eutsi behar dio; izan ere, “herritartzat” jotzen ditugun emakumeek historiako esperientzia latzenetan eta zapalkuntza-garaietan bizi izan dutenaren antzeko zerbait bizi dute emakume horiek.

⁷⁸NASH, “Diversidad, multiculturalismos e identidades”, 42. or.

⁷⁹KWONG, “Removing barriers for battered immigrant women”, 137. or.; ORLOFF/DUTTON/AGUILAR HASS/AMMAR, “Battered immigrant”, 47. or.

⁸⁰ORAA ORAA/RUÍZ VIEYTEZ/GIL BAZO egileek azpimarratzen dutenez (ikus “El extranjero ante el Derecho”, 281. or.), giza eskubideak gizaki guztientzat dira, ezin da bereizketarik egin arrazagatik, sexuagatik, jatorriarengatik, ez eta beste edozein arrazoiarengatik ere. Giza eskubideak oinarritzko eskubideak dira. Gizaki izateagatik ditugun eskubide unibertsalak, naturalak eta besterenezinak dira, estatuek onartu edo ez. Alde horretatik, giza eskubideen doktrinak ez du zuzenesten bertakoen eta atzerritarren artean bereizkeriarik egitea.

⁸¹Ikus, besteak beste, ASOCIACIÓN PRO DERECHOS HUMANOS DE ANDALUCÍA, “Por una ciudadanía plena”, 4. or.; BORJA, “Ciudadanía y globalización”, 4. or.; OCAÑA, “La Unión Europea: el proceso de integración y la ciudadanía europea”, 3. or.

dutenaren arabera [...]” Artikulu horren arabera, bertakoek eta atzerritarrek Espainiako Konstituzioaren I. tituluan jasotako askatasun publiko ia berak dituzte. Ia diogu; izan ere, atzerritarrek zenbait muga dituzte. Muga horiek Espainiako Konstituzioan eta Itunetan ezarrita daude. Doktrinak egiten dituen interpretazioen arabera, hau da itun horien funtsa: azpian datzan komunitate politiko burujabearen kide izatea edo ez.

Horren arabera, delako muga horiek ez dute zerikusirik giza eskubideekin; bai, ordea politikan parte hartzeko eskubideekin (Espainiako Konstituzioaren 13.2 artikulua) eta Konstituzioak legearen bidez ematen dituen eskubideekin; hots, “gizarte-eskubide”⁸² deritzenekin. Muga horien kausaz, lehen eta bigarren mailako herritarrak daude. Bigarren mailako herritarrak “azpi-herritarrak” dira.

Bi eskubide mota horiek erabili ahal izateko, administrazio-egoera arautua izatea exijitzen da. Horrek, baina, estigmatizazioarekin, bazterkeriarekin eta gizarte-bazterkeriarekin lotutako prozesu osoak eragin ditu. Hori azpimarratu du, bai eta ongi azpimarratu ere, Julianok⁸³. Legez kanpoko egoeran dauden emakume etorkinen kasuan, eskubide horiek ez izateak areagotu egin du biktima bilakatzeko arriskua. Batez ere, kanporatuak izango direlako beldurrak bilakarazten ditu biktima; izan ere, beldur hori dela eta, ez dute justizia-administrazioa jotzen, eta hala, delituzko ekintzak zigorrik gabe gelditzea gerta daiteke, eta horrek argi eta garbi handitzen du emakumeen zaurgarritasuna.

Alde horretatik, demokrazia kulturantzunak badu lehentasun bat: aniztasunak dakarren konplexutasuna (arriskuak eta aukerak) seriooki ulertzea, hain zuzen. Horretarako, gizarte uniformeen proiektuari/aurreiritziari lotutako subiranotasun- eta herritartasun-eredua gainditu behar da. Eredu hori, askotan, beren burua normalizatzen ezarri dutenek adosten eta inposatzen dute. Bestalde, estrategia paternalista alde batera utzi behar da, zalantzarik gabe. Estrategia horrek adingabetzat hartzen ditu etorkinak, beren kabuz ezer egiteko gai ez diren biktimatzat, edo bestela, arazotzat, mehatxutzat, gure arazoaren erruduntzat⁸⁴. Jarrera horiek gainditzeko, jabetu egin behar gara zer-nolako zaurgarritasun-egoeran dauden kolektibo batzuk, batez ere emakumeak, legez kanpoko administrazio-egoeran egoteagatik.

Laburpena

Kultura anitzeko gizarteak sendotzen ari dira, eta horrek oso argigarria dirudi feminismoa emakumeen aurkako indarkeriaren gizarte-ikuspegian egiten ari den aldaketa sakonak balioesteko.

Genero-rolen banaketarekin batera, “kultura- eta erlijio-aniztasunaren” moztarpean emakumeak biktima bilakatzen dituzten faktore batzuk agertu dira. Kultura-aniztasunaren babesean-edo daudenez, askotan zaila izaten da faktore horiei erreparatzea. Horretaz gainera, problematika horri ikuspegi integral baten bidez heldu nahi badiogu, kontuan hartu beharko dugu biktima horietako batzuek bizi duten legez kanpoko administrazio-egoera.

Horrenbestez, globalizazioaren fruitu diren kultura anitzeko gizarteek “beste arrisku- eta zaurgarritasun-faktore batzuk” dakartzate. Faktore horiek eta genero-ikuspegia kontuan hartu behar dira emakumeen berdintasuna lortzera eta genero-indarkeriako egoerak gainditzera bideratutako estrategia globalak abiarazteko.

Horretarako, feminismoa eta kultura-aniztasuna uztartzeko, lehenik eta behin, “herritartasun” kontzeptua berriro definitu behar da, barne-hartzailea eta integratzailea izan dadin

⁸²RUIZ DE HUIDROBO, “El principio de equiparación entre nacionales y extranjeros en el Derecho español”, 76. or.

⁸³JULIANO, *Excluidas y marginales*, 13. or.

⁸⁴DE LUCAS, “Nuevas estrategias de estigmatización”, 218. or.

–gaur egun ez bezala–. Etikoki eta politikoki askatasuna eta berdintasuna nahi duten gizarteen funtsa izan behar du herritartasun kontzeptu horrek. Hala, gutxiengoek –kasu honetan, emakume etorkinek– pertsona izateagatik dituzten eskubideak libreki erabili ahalko dituzte eta, edozein lekutan daudela ere, eskubide horiek ez zaizkie kenduko⁸⁵.

Horiek horrela, mundu globalizatuaren eskakizunei erantzuteko, politika feministak bi gauza egin behar ditu. Lehenik eta behin, berdintasunari eta desberdintasunari buruzko eztabaida bultzatu behar du. Eztabaida hori elkarri eragiten dioten joera ugarietako buruzkoa eta demokraziaren eta gizarte-berdintasunaren aldekoa izan behar da⁸⁶. Bigarrenik, oro har, emakumeen aurkako indarkeria⁸⁷ eta, bereziki, emakume etorkinen aurkako desagerrarazteko lan egin behar du. Kontuan hartu behar da emakume etorkinen baldintza sozialen, kulturalen, erlijiosoen eta juridikoen atzean desberdintasun- eta bazterkeria-egoerak ezkututzen direla, eta egoera horiek eta generoak haien biktimizazioa areagotzen dutela.

Dena den, feminismoak ez ezik, estatuetakoko barne zuzenbideek ere beren gain hartu behar dituzte “emakumeen arrisku- eta zaurgarritasun-faktore berri horiek”. Estatuak osoko babes-politikak egin behar dituzte; politika horien bidez, delako estatu horren barruan dauden emakume guztiek, hots, indarkeriaren biktima izan diren emakume guztiek, osoko babes horretatik eratorritako eskubideak erabili ahal dituzten.

Ez da kontu hutsala; izan ere, ikuspegi horretatik, emakume etorkinek bizi duten zaurgarritasun-egoera berezi hori emakume etorkinen giza eskubideak nazioartekotzeko hainbat tresnatan aintzatesten da dagoeneko. Tresna horietan esaten denez, arreta berezia jarri behar da emakume horiek babesteko, genero-indarkeriaren biktima baitira.

Horrenbestez, gaur egungo feminismoak hari ezarritako lana egiten duen bitartean, estatuetakoko barne zuzenbideak aipatutako arrisku-faktoreak (generoa, kultura-aniztasuna eta administrazio-egoera) onartu behar ditu beren herrialdean egon eta indarkeriaren biktima diren emakume guztien osoko babesa indartzeko, bai eta legez kanpoko egoeran dauden emakumeena ere. Estatuak beharrezko mekanismoak eman behar dizkiete emakumeei biktimizazio-adierazleak gainditzeko, eta pairatutako abusu errealean aurka babestu behar dituzte. Horrelako jokabideak errotik eta erabat kentzeko, ezinbestekoa da tratamendu juridiko integral eta global bat abiaraztea: integrala, hartu beharreko neurriak integralak izango direlako, eta globala, estatu baten barruan dauden biktima guztiak kontuan hartuko direlako.

EAEN BIZI DIREN ATZERRIKO EMAKUME ETORKINEN AURKA EGITEN DIREN DELITU MOTA OHIKOENAK

4.5.2

Aurreko pasartean, atzerriko emakume etorkinen kolektiboak bizi duen biktimizazio-egoera aztertu dugu, eta egoera hori azaltzen duten zenbait faktore aditzera eman ditugu. Orain, emakume horiek EAEn jasaten dituzten delitu-jokabide zehatzak aztertuko ditugu. Delitu-

⁸⁵COBO, “Multiculturalismo, Democracia paritaria y Participación Política”, 11. or.

⁸⁶FRASER, “Multiculturalismo y equidad entre los géneros”, 55. or.

⁸⁷Ikus, VALCARCEL, *La memoria colectiva y los retos del feminismo*, 31. or.

jokabideen multzoan, bikotekideak eragindako indarkeria ez ezik, Zigor Kodeak (ZK) zigortzen dituen beste jokabide batzuk ere sartzen dira; esate baterako, sexuarekin zerikusia duten jokabideak, laneko abusuak eta pertsonen legez kanpoko salerosketarekin eta trafikoarekin lotutako jokabideak.

Jarraian, lau delitu mota horien ezaugarri bereizgarriak aipatuko ditugu; ez ditugu, ordea, sakon aztertuko.

Bikotekidearen aurkako indarkeria

Genero-indarkeriaren aurka babes osoa emateko abenduaren 28ko 1/2004 Lege Organikoak⁸⁸ funtsean aldatu du emakumeek, subjektu pasibo diren aldetik, pairatzen dituzten legez kanpoko jokabideen orain arteko panorama, kontuan hartuz bikotekideen esku hiltzen diren emakume kopuruaren gorakadak susmoak piztu eta zirrara handia eragin duela gizartean.

Funtsezko aldaketak honetan dautza: egitezko tratu txarren hutsegitea (153. artikulua), mehatxuen hutsegite arina (171.4 artikulua) eta derrigortzeen hutsegite arina (172.2) delitutzat joko dira, baldin eta hiru hutsegite horien biktima emaztea edo emazte ohia bada edo erasotzailearekin antzerako maitasun-harremanak izan dituen emakumea bada, nahiz eta elkarrekin ez bizi. Halaber, 148. artikuluari inguruabar astungarri hau erantsi zaio: biktima emaztea edo emazte ohia izatea edo erasotzailearekin antzerako maitasun-harremanak izan dituen emakumea izatea, nahiz eta elkarrekin ez bizi (148.4 artikulua).

Delitu horiek hainbat ondasun juridikoren osotasun morala, osotasun fisikoa, ohorea eta abar kaltetzen eta arriskuan jartzen dute. Horren ildotik, zera azpimarratu behar da: une honetan, eraginkortasunez jokatzeko, ondasun juridikoek beren gain hartu behar dituzte –ondasun juridiko bakoitzak hari dagokion moduan– zaurgarritasun-egoera berezian dauden pertsonen aurkako jokabideak (ondasun juridikoek gauza bilakatzen dituzte pertsona horiek), aintzat hartuta erasotzailea nagusitasun-egoeran dagoela eta erasotzaileak biktima umiliatzen duela.

1/2004 LOren eragin-eremutik kanpo egon arren, 173.2 eta 173.3 artikulua eta azertu ditugunak lotuta daude. Artikulu horietan ere, besteak beste, emakume etorkinen aurkako ohiko tratu txarrak⁸⁹ zigortzen dira, baldin eta emakume etorkinak erasotzailearen emazte edo emazte ohi badira edo erasogilearekin antzerako maitasun-harremanak badituzte, nahiz eta elkarrekin ez bizi. Horrelako jokabideek biktimen osotasun morala zuzenean kaltetzen dutela azpimarratu nahi dugu. Jokabide horien oinarri materiala, lehen adierazitako zentzuan, honetan datza: jokabide umiliagarri eta laidogarrien bidez biktima gauza eta tresna bilakatzean⁹⁰.

Jokabide horiek zenbat atzerriko emakume etorkinek pairatzen dituzten aztertzeko, Botere Judizialaren Kontseilu Nagusiak Estatu osoko datuak bilduz egin duen txosten hau erabiliko dugu: "Informe sobre víctimas mortales de la violencia de género y de la violencia doméstica en el ámbito de la pareja o expareja en 2010" (2010ean bikotekidearen edo bikotekide ohiaren esku hil diren genero-indarkeriaren eta etxeko indarkeriaren biktimei buruzko txos-

⁸⁸Aurrerantzean: 1/2004 LO.

⁸⁹Familia barruko indarkeriari buruz gehiago jakin nahi izanez gero, ikus, besteak beste, MAYORDOMO RODRIGO, *Aspectos Criminológicos, victimológicos y jurídicos de los malos tratos en el ámbito familiar* eta MUÑAGORRI LAGUÍA, "Las violencias en el ámbito familiar".

⁹⁰"Osotasun moralari" buruz gehiago jakin nahi izanez gero, ikus, besteak beste, PÉREZ MACHÍO, "Osotasun moralaren babesa"; "Concreción del concepto jurídico de 'mobbing'", *El delito contra la integridad moral y Mobbing y Derecho Penal*, eta DE LA MATA BARRANCO/PÉREZ MACHÍO, "Concepto de trato degradante en el delito contra la integridad moral".

tena)⁹¹. Txosten horretan zinez datu beldurgarriak ematen dira: 2010ean 73 emakume hil ziren genero-indarkeriaren ondorioz; horietatik 28 (% 38) atzerritarrak ziren. Datu hori azpimarratzekoa da; izan ere, emakume etorkinen kopurua handia da. Kontuan hartu behar da Espainiako emakumeen biztanleria osoaren % 11,5 baino ez dela atzerriko emakumea eta ehuneko hori % 9,7 dela, baldin eta 16 urtetik gorako emakume atzerritarrak soilik kontuan hartzen baditugu. Hildako emakume etorkinen jatorriari dagokionez, gehienak Latinoamerikakoak ziren (hamar emakume), eta gainerakoak Ipar Afrikakoak (bederatzi emakume). Esan beharra dago lehen baino askoz Afrikako emakume gehiago hil zituztela 2010ean (2009an, Ipar Afrikako emakume bat hil zuten).

1/2004 LO indarrean jarri zenetik zortzi urte igaro dira, eta emaitza positiboa bada ere, lege horren bidez konpondu nahi izan genuen problematikak bere horretan dirau. Hain zuzen, lege horren aplikazioari buruzko estatistika-datu judizialen arabera, Espainian gero eta emakume atzerritar gehiagok eskatzen dute babes-agindua. 2005ean % 28,9k eskatu zuen babes-agindua; 2010eko lehenengo hiruhilekoan⁹², berriz, % 34,6k. Halaber, azpimarratu behar da babes-agindua eskatzen duten emakumeetatik asko atzerritarrak direla.

Sexu-askatasunaren eta -ukigabetasunaren aurkako delituak

Sexu-askatasunaren eta -ukigabetasunaren aurkako delituak Zigor Kodearen bigarren liburuko VIII. tituluari aipatzen dira (178tik 194ra bitarteko artikulua). Kapitulu honetan ezin dugu delitu horiei buruzko gogoeta sakonik egin. Dena den, zenbait gairi buruzko oinarritzko gogoeta batzuk egingo ditugu; esate baterako, problematika nabariena zein den identifikatuko dugu.

Sexu-erasoak

Hel diezaiegun sexu-askatasunaren eta -ukigabetasunaren aurkako jokabide kaltegarriari; hau da, sexu-gaietan baimena libreki ematea, sexu-gaietan borondatea eratzeari⁹³ eta gizabakoa sexualitatearen arloan libreki gara dadin ahalbidetzen duten oinarritzko baldintzak gortetzea⁹⁴ kaltetzen duten jokabideei. Euskal emakumeek emakume izateagatik pairatzen dituzten kalte berak pairatzen dituzte emakume etorkinek. Alde horretatik, sexu-erasoei eta indarkeriari dagokionez, jatorri ezberdineko biktimen artean ez dago alde nabarmenik.

Hori baino bitxiagoak dira biktima kolektibo horretan gertatzen diren sexu-jarduera batzuk, Zigor Kodeak zigortzen dituenak; esate baterako, ZKen 180. artikuluan jasotako inguruabar astungarriak, sexu-erasoen biktima diren emakume etorkinen kasuan, artikulua horren 3. zenbakian jasota daudenak: *“Aurreko jokabideei bost urtetik hamar arteko espetxealdi-zigorra ezarriko zaie 178. artikuluko erasoak badira, eta hamabi urtetik hamabost artekoa 179. artikuluko badira, inguruabar hauetako bat gertatzen denean: [...] 3.) Biktima, bere adina, gaixotasuna, ahalmen-urritasuna edo egoera dela eta, bereziki ahula denean, 183. artikuluan ezarritakoa salbu”*.

⁹¹Ikus txosten osoa hemen:

http://www.observatorioviolencia.org/upload_images/File/DOC1306844610_victimias_2010.pdf

⁹²Etxeko eta Genero Indarkeriaren aurkako Behatokiak argitaratutako txostenetik ateratako datuak. Ikus txostena hemen: <http://www.poderjudicial.es/stfils/CGPJ/ESTADÍSTICA/DATOS%20ESTADÍSTICOS/FICHERO/EL%20OBSERVATORIO%20INFORMA.%205%20ANOS.pdf>

⁹³Hala dio CUGAT MAURIK (ikus “Delitos contra la libertad e indemnidad sexuales”, 312. or.). Ildo beretik, ORTS BERENGUER, “Delitos contra la libertad sexual”, 903. or.

⁹⁴MORALES PRAT/GARCÍA ALBERO, “Delitos contra la libertad e indemnidad sexuales”, 278. or.

Doktrinak hainbat modutara interpretatzen du "egoera dela eta, bereziki ahula den [biktima]" kontzeptua. Dena den, interpretazio horiek zerikusi handia dute kontzeptu horri hemen eman diogun zentzuarekin. Generikoki, doktrinak eta jurisprudentziak biktimaz kanpoko inguruabarrekin⁹⁵ lotzen dute kontzeptu hori. Inguruabar horiek egoera jakin batean jartzen dute biktima. Subjektu aktiboak zera nahi du: biktimak sexu-jarduera batean parte hartzea. Biktimak, ordea, zailtasunak ditu behar bezala erantzuteko (biktima estatusun-egoera batean dago, eta, horregatik, laguntza behar du edo haren erantzuteko gaitasuna gutxitu egiten da)⁹⁶. Besteak beste, biktimaz kanpoko inguruabarren adibide hauek jarri ohi dituzte: konortea edo loa galtzea⁹⁷, mozkortasuna eta substantzia psikotropikoekiko eta antzeko substantziekiko mendekotasuna⁹⁸. Edonola ere, "egoera" terminoa zabala da: doktrinan deskribatutako egoera ez ezik, babesgabetasuna ere sar daiteke termino horren barruan; babesgabetasunak subjektu pasiboaren gaitasuna ahultzen badu, betiere⁹⁹. "Egoera" eta "babesgabetasuna" terminoak zentzu horretan parekatuz gero, kontzeptu horrek bere baitan hartuko ditu emakumeek, ekonomiarekin eta gizartearekin zerikusia duten arrazoiak direla medio, bizi dituzten egoera bereziki ahul eta zaurgarri ugari¹⁰⁰. Hala, "egoera" arrazoiaren barruan, efektu hori¹⁰¹ azaltzen duen edozein hipotesi sartuko da, bai eta atzerriko emakume etorkinen egoera ere.

Esan beharrik ez dago antzeko interpretazioa egin behar dela sexu-abusuen arloan; izan ere, sexu-abusua ZKen 181.5 edo 182.2 artikulua inguruabar astungarria da, baldin eta bat badator ZKen 180. artikuluko 1. idatz-zatian jasotako 3. edo 4. inguruabarrarekin: 3.) *Biktima, bere adina, gaixotasuna, ahalmen-urritasuna edo egoera dela eta, bereziki ahula denean, 183. artikuluan ezarritakoa salbu; 4.) Nagusitasun- edo senidetasun-harremanez baliatzen denean erantzulea delitu egiteko, odolez edo adopzioz biktimaren aurreko, ondorengo edo neba-arreba izateagatik, edota ezkonsenidetasuna izateagatik.* "Egoera" terminoa interpretatu dugu, eta ondorioztatutako interpretazioaren erreferentziak ikusi ditugu. Gauzak horrela, aipatutako egoera horietan, lehen adierazitako zentzuan, emakume etorkinek beren zaurgarritasun-egoera berezia dela-eta pairatzen dituzten sexu-abusuei aurre egiteko, zigorrak gogortu beharko dira aipatutako xedapenetan (ZKen 181.5 eta 182.2 artikulua).

Laneko sexu-jazarpenera eta prostituzioan jardutera behartzea

Ezinbestean aipatu behar ditugu bi zigor mota hauek: laneko sexu-jazarpenera (ZKen 184. artikulua) eta prostituzioan jardutera behartzea (ZKen 188. artikulua); izan ere, legez kanpoko egoeran dauden emakume etorkinek maizen pairatzen dituzten jokabideak dira.

Lan-harremanen eremuko sexu-jazarpenerari dagokionez (ZKen 184. artikulua), doktrinak eta jurisprudentziak zera azpimarratu dute: lan-baldintza partikularrek horrelako jokabideen bik-

⁹⁵CUGAT MAURI, "Delitos contra la libertad e indemnidad sexuales", 346. or.

⁹⁶DÍEZ RIPOLLÉS, "Delitos contra la libertad e indemnidad sexuales", 359. or. Ildo beretik, Arabako Probintzia Auzitegiak abenduaren 22an hartutako 214/2004 Ebazpenaren 3. oinarri juridikoa, Malagako Probintzia Auzitegiak apirilaren 8an hartutako 213/2005 Ebazpenaren 2. oinarri juridikoa eta Auzitegi Nagusiak azaroaren 23an hartutako 1386/2005 Ebazpenaren 3. oinarri juridikoa.

⁹⁷DE PAULA SÁNCHEZ ZAMORANO, "Tratamiento jurídico", 18. or.; DELGADO LÓPEZ, "Las agresiones sexuales", 236. or.; GONZÁLEZ-CUÉLLAR GARCÍA, "Delitos contra la libertad sexual", 2.214. or.

⁹⁸Hala jasota dago Arabako Probintzia Auzitegiak abenduaren 22an hartutako 214/2004 Ebazpenaren 3. oinarri juridikoan.

⁹⁹Horixe azpimarratzen du ORTS BERENGUERek (ikus "Delitos contra la libertad sexual", 934. or.)

¹⁰⁰ALONSO PÉREZek (ikus *Delitos contra la libertad e indemnidad sexuales*, 61. or.), besteak beste, ekonomia-egoera zailak iradokitzen ditu, bai eta ondo iradoki ere.

¹⁰¹GONZÁLEZ RUS, "Delitos contra la libertad sexual", 338. or.

tima potentzial bilakarazten dituztela emakume horiek¹⁰². Lan-baldintza horiek definitzen dituzte, hain zuzen ere, berariazko lan-harremanaren ezaugarriak; hau da, emakume horiek kaiolatzen dituen harremanaren ezaugarriak.

Ez dugu behar adina datu EAEn zenbat adingabe prostituitzen diren jakiteko (ZKn 187. artikulua). Dena den, emakume etorkinen kolektiboak egunero bizi duen errealitateak prostituzioan jardutera behartzen ditu; ez dute beste aukerarik. Ez dugu ahaztu behar, prostituzioan jardutera ez ezik, emakume horiek etengabe biktima izatera ere behartuta daudela. Bortxaketak, laneko abusuak, kalte psikikoak, mehatxuak, indarkeria eta askatasun mugatua dira haien bizimoduaren ezaugarri nagusiak¹⁰³.

Prostituzioan jarduten duten emakume horien babesgabetasuna –batez ere, legez kanpoko egoeran dauden emakumeen babesgabetasuna– are ageriagoa da kontuan hartzen badugu kanporatuko dituzten beldur direla. Gogora dezagun egoera horietan Atzerriartasun Legea garatzeko 557/2011 Arautegiak ez diola kolektibo horri egoitza-baimena eskatzeko edo/eta kanporatze-prozesua bertan behera uzteko aukera ematen.

Langileen eskubideen aurkako delituak

Zigor Kodeko II. liburuko XV. tituluan jasotako zigor moten bidez, langileen eskubideak urratzen dituzten jokabideak zigortzen dira. Jokabide horiek lan-harremanenik lotuta daude¹⁰⁴.

Emakume etorkin langileei dagokionez, emakume langileen egoera orokorrarekin lotutako zigor motak alde batera utzita (ZKen 331. artikulua), agindu jakin batzuk aipatuko ditugu. Agindu horien bidez, emakume etorkin langileek langile eta etorkin izateagatik pairatzen dituzten jokabide jakin batzuk zigortzen dira.

Langileen legez kanpoko trafikoa delitua da (ZKen 312. artikulua) enplegu-emaile jakin batzuek gehien egiten duten delitua. Enplegu-emaile horiek atzerriko emakumeak izaten dituzte langileen artean. Emakume horiek ez dute lan-baimenik izaten, eta lan-kontratuaren baldintzek haien lan-eskubideak¹⁰⁵ urratzen dituzte. Horretaz gainera, enplegu-emaileak haien zaurgarritasun-egoeraz baliatzen dira aberasteko¹⁰⁶. Askotan, enplegu-emaileak emakume horien zaurgarritasun-egoera bereziaz baliatzen dira abususko lan-baldintzak ezartzeko. Emakume horiek legez kanpo egoteak horretarako aukera ematen die.

ZKen 2. artikuluko “atzeritarrak” terminoari dagokionez, doktrinak eta jurisprudentziak erabaki dute, bai eta ondo erabaki ere, legezko egoeran dauden emakume langileak ez ezik emakume etorkin klandestinoak ere kontuan hartzea agindu horretan. Hala, enplegu-emaileek ezingo dizkiete ezarri lan-baldintza diskriminatzaileagoak legez kanpoko egoeran dauden emakumeei¹⁰⁷.

¹⁰²GARCÍA PÉREZ, “Del acoso sexual”, 416. or.; PEDREIRA GONZÁLEZ, “Artículo 184”, 647. or.

¹⁰³Ikus, besteak beste, Castellóko Probintzia Auzitegiak apirilaren 8an hartutako 13/2005 Ebazpenaren 1. oinarri juridikoa eta Huelvako Probintzia Auzitegiak ekainaren 30ean hartutako 13/2005 Ebazpenaren 3. oinarri juridikoa.

¹⁰⁴CARBONELL MATEU/GONZÁLEZ CUSSAC, “De los delitos contra los derechos de los trabajadores”, 1.544. or.; MUÑOZ CONDE, Derecho Penal. Parte Especial, 289. or.; POMARES CINTAS, “La inmigración laboral del extranjero”, 234. or.; VALLE MUÑIZ/VILLACAMPA ESTIARTE, “De los delitos contra los derechos de los trabajadores”, 1.046. or.

¹⁰⁵Besteak beste, RODRÍGUEZ MESA, “Abuso de mano de obra extranjera”, 166. or.

¹⁰⁶CARBONELL MATEU/GONZÁLEZ CUSSAC, “De los delitos contra los derechos de los trabajadores”, 1.551. or.; MORILLAS CUEVA, “Delitos contra los derechos de los trabajadores”, 905. or.; VALLE MUÑIZ/VILLACAMPA ESTIARTE, “De los delitos contra los derechos de los trabajadores”, 1.061. or.

¹⁰⁷Bestea beste, RODRÍGUEZ MESA, “Abuso de mano de obra extranjera”, 168. or. Ildo beretik, ikus Auzitegi Nagusiak uztailaren 18an hartutako 1045/2003 Ebazpenaren 4. oinarri juridikoa, Auzitegi Nagusiak azaroaren 22an hartutako 1390/2004 Ebazpenaren 1. oinarri juridikoa; Auzitegi Nagusiak azaroaren 25ean hartutako 1349/2004 Ebazpenaren 5. oinarri juridikoa eta Auzitegi Nagusiak otsailaren 24an hartutako 221/2005 Ebazpenaren 4. oinarri juridikoa.

Legez kanpoko egoeran egoteak ere ikusezin bilakatzen ditu emakume etorkinak. Euskal emakumeak sexu-arrazoiengatiko lan-bereizkeria (ZKen 314. artikulua) dela-eta joaten diren maizen epaitegira. Aldiz, abusuak legez kanpoko egoeran dauden emakume etorkin langileek pairatzen dituztenean, jokabide horiek bigarren mailako arazo izaten dira.

Ildo horretatik, KREIk 2006an argitaratutako ikerketaren¹⁰⁸ ondorioetako bat nabarmendu nahi dugu. Ikerketan aipatzen zenez, emakume etorkin gehienek lan-baldintza bidegabeak dituztela aitortzen dute; dena den, gehienei ez zaie egokia iruditzen salaketa jartzea, enplegu-emaileari “esker ona” zor baitiote.

Pertsonen legez kanpoko salerosketarekin eta trafikoarekin lotutako delituak

Zigor Zuzenbidearentzat ere premiazko ardura bat ari da bilakatzen migrazioaren fenomeno. Hori ulertzeko, kontuan hartu behar da gero eta etorkin gehiagok sartu nahi dutela gure herrialdean, gure herrialdera sartzeko saiakerak oso baldintza latzetan egiten direla, saiakera horietan pertsona asko hiltzen direla eta etorkinak Espainiara ilegalki sartzeko negozioak diru kopuru handiak erabiltzen dituela. Etorkinak Espainiara iristen direnean, batzuk bertan gelditzen dira, eta pertsonen salerosketaren eta trafikoaren biktima bilakatzen, eta beste batzuk Europar Batasuneko beste herrialde batzuetara joaten dira¹⁰⁹.

Pertsonen salerosketaren eta trafikoaren mapan, Espainia helburuko herrialde bat da funtsean. Europar Batasuneko beste herrialde batzuen mailaren azpitik egon arren, NBERen arabera, Espainia sexu- edo lan-esklaboen inportatzaile nagusietako bat da, Frantziaren, Erresuma Batuen eta Danimarkaren maila berean. Biktimak batez ere Kolonbiakoak, Dominikar Errepublikakoak, Nigeriakoak, Ukrainakoak, Errumaniakoak eta Errusiakoak dira. Kasu gehienak sexualki esplotatzen diren emakumeenak dira. Dena den, badira sexualki esplotatzen diren haurren kasuak, bai eta bestelako lan-esplotazio mota batzuk ere¹¹⁰.

Zigor Kodeak gogor zigortzen ditu pertsonen salerosketa eta pertsonen legez kanpoko trafikoa. Batzuetan nahasi egiten dira. Horregatik, deskribatu egingo ditugu jarraian.

Pertsonen salerosketaren delitua

Zigor Kodean duela gutxi sartutako 177. artikulua honela definitzen du pertsonen salerosketaren delitua: pertsonak bereganatzea, eramatea, lekualdatzea, hartzea, jasotzea edo ostatatzea Espainiako lurraldean, Espainiatik edo Espainia iraganbide zein muga izanik, indarkeria, larderia edo gezurra erabiliz, nagusitasun-egoeraz edo bertako edo atzerriko biktimaren beharizan-egoeraz edo ahuleziaz abusatuz. Salerosketatzat jotzeko, hau izan behar da deskribatutako ekintzaren helburua: lan edo zerbitzu behartuak inposatzea: esklabotasuna edo esklabotzaren, mirabetzaren edo eskaletasunaren antzeko jarduerak; sexu-esplotazioa, pornografia barne; edo/eta gorputzeko organoak ateratzea.

Legez kanpoko delitu horren lau ezaugarri garrantzitsu aipatuko ditugu. Lehenik eta behin, salerosketaren biktima bertakoa edo atzeritarra izan daiteke. Bigarrenik, biktima garraiatzea edo lekualdatzea ez ezik, hartzea, jasotzea eta ostatatzea ere ekintzaren parte dira. Hirugarrenik, ekintza egiteko hainbat baliabide erabiltzen dira; besteak beste, gezurra erabiltzen da eta biktimaren beharizan-egoeraz abusatzen da. Laugarrenik, helburua da per-

¹⁰⁸“Detección y análisis criminológico de los supuestos de victimización de mujer inmigrante en la CAE (2006)”, Eusko Jaurlaritzaren Justizia, Lan eta Gizarte Segurtasun Sailak finantzatutako proiektua.

¹⁰⁹Ikus SÁINZ-CANTERO, Los delitos contra los derechos de los ciudadanos extranjeros, 21. or.

¹¹⁰Ikus ABC, 2006ko apirilaren 25ekoa, 50. or.

tsanak esplotatzea; sexu-esplotazioaren, pornografiaren eta aipatu ditugun beste esplotazio mota batzuen bidez.

Errealitatean, hau izaten da emakume atzerritar askoren ibilbidea: organizazioek hartzen dituzte, sorterrian iruzur egiten diete zenbait lan-postu eskainiz (etxeko zerbitzuan, ostalaritzan, pertsona adinduak edo gaixoak zaintzen, biltzarretako laguntzaile-lanetan, etab.) eta, helburuko herrialdera iristen direnean, prostituzioan jardutera behartzen dituzte. Batzuek lortzen dute atzeman dituzten pertsonengandik ihes egitea; beste batzuek, ordea, etsi egiten dute, eta lanbide berria onartzen¹¹¹.

Legez kanpoko trafikoa eta migrazio klandestino

ZKen 318 bis artikuluan jasotakoaren arabera, delitua egingo du *zuzenean edo zeharka, pertsonak trafikagai hartzea sustatzen, faboratzen eta errazten duenak, Espainiatik, edota Espainia Europar Batasuneko beste herrialde batzuetara joateko iraganbide zein helmuga izanik (...).*

Salerosketa ez bezala, pertsonak lekualdatzean eta hitzartutako lekura eramatean soilik datza pertsonen legez kanpoko trafikoa. Kasu horietan, etorkinak lekuz aldatzea onartzen du; trafikatzaileak ez dio iruzur egiten. Bestalde, aipatu beharra dago, pertsonen salerosketa ez bezala, pertsonen trafikoa beti dela transnazionala; izan ere, salerosketa nazio baten barruan gerta daiteke.

Espainiako mugak irazgaitz bihurtu dira poliki-poliki; batez ere, Schengeneko hitzarmenetan konpromisoak hartu zirenetik (konpromiso horiek Atzerritartasun Legearen murrizketen bidez areagotu ziren). Horren ondorioz, mundu osoko etorkin askorentzat oso zaila bilakatu da Espainiara legez sartzea. Legez kanpoko trafikoaren sareak horretaz aprobetxatu dira herrialdean sartzeko zerbitzu gehiago emateko (garraioa, agiriak, hartzea, etab.) eta tarifak igotzeko¹¹². Larritasuna eta premia direla eta, etorkinak prest daude herrialdean legez kanpo sartzegatik trafikatzaileei diru asko ordaintzeko. Tarifak organizazioen, etnien, herrialdeen, gizarte-gatazken, gerren eta beste hainbat faktoreren arabera aldatzen dira. Alde horretatik, mafia antolatuek etekin ekonomiko handiak lortzen dituzte pertsona horien kontura, beharrian-egoeran daudela eta haien bizia, osotasuna eta duintasuna arrisku handian daudela aprobetxatuz¹¹³.

ONDORIOAK

4.5.3

Txosten honen bidez, agerian jarri ditugu EAEko emakume etorkinen biktimizazioaren kausak eta hipotesi zehatzak.

Tradizio feministaren arabera, generoa da emakumeek pairatzen duten desberdintasun estrukturalaren arrazoi bakarra. Hori, baina, ez da hala kultura anitzeko gizarteak sendotzen hasi direnetik. Genero-rolen banaketarekin batera, "kultura- eta erlijio-aniztasunaren" moztarpean emakumeak biktima bilakatzen dituzten faktore batzuk agertu dira. Kultura-

¹¹¹Ikus POLIZIA JUDIZIALAREN UNITATE TEKNIKOA. GUARDIA ZIBILA. *Tráfico de seres humanos con fines de explotación sexual. Informe Criminológico*, 2003 y 2004, 16. or. <http://www.malostratos.org/images/pdf/Tráfico>

¹¹²Ikus PALOMO DEL ARCO, "Criminalidad organizada", 190. or.

¹¹³Ikus RODRÍGUEZ MONTAÑÉS, "Ley de Extranjería y Derecho Penal", 1.736-1.737 or.

aniztasunaren babesean-edo daudenez, askotan zaila izaten da faktore horiei erreparatzea. Horretaz gainera, problematika horri ikuspegi integral baten bidez heldu nahi badiogu, kontuan hartu beharko ditugu biktima horietako batzuek bizi duten legez kanpoko administrazio-egoera. Horrenbestez, globalizazioaren fruitu diren kultura anitzeko gizarteek "beste arrisku- eta zaugarritasun-faktore batzuk" dakartzate. Faktore horiek eta genero-ikuspegia kontuan hartu behar dira emakumeen berdintasuna lortzera eta genero-indarkeriako egoerak gainditzera bideratutako estrategia globalak abiarazteko.

Hain zuzen, feminismoak ez ezik, estatuetakoko barne zuzenbideek ere beren gain hartu behar dituzte "emakumeen arrisku- eta zaugarritasun-faktore berri horiek" (generoa, kultura-aniztasuna eta administrazio-egoera). Estatuak osoko babes-politikak egin behar dituzte; politika horien bidez, delako estatu horren barruan dauden emakume guztiek, hots, indarkeriaren biktima izan diren emakume guztiek, osoko babes horretatik eratorritako eskubi-deak erabili ahal ditzaten. Estatuak beharrezko mekanismoak eman behar dizkiete emakumei biktimizazio-adierazleak gainditzeko, eta pairatutako abusu errealean aurka babestu behar dituzte. Horrelako jokabideak errotik eta erabat kentzeko, ezinbestekoa da tratamendu juridiko integral eta global bat abiaraztea: integrala, hartu beharreko neurriak integralak izango direlako, eta globala, estatu baten barruan dauden biktima guztiak kontuan hartuko direlako.

Atzerriko emakume etorkinen kolektiboak bizi duen biktimizazio-egoera aztertu dugu, eta egoera hori azaltzen duten zenbait faktore aditzera eman ditugu. Horiek horrela, emakume horiek EAEn jasaten dituzten delitu-jokabide zehatzak aztertu behar ditugu. Delitu-jokabideen multzoan, bikotekideak eragindako indarkeria ez ezik, Zigor Kodeak zigortzen dituen beste jokabide batzuk ere sartzen dira; esate baterako, sexuarekin zerikusia duten jokabideak, laneko abusuak eta pertsonen legez kanpoko salerosketarekin eta trafikoarekin lotutako jokabideak.

Bikotekidearen indarkeria zenbat atzerriko emakume etorkinek pairatzen duten aztertzeko, Botere Judizialaren Kontseilu Nagusiak Estatu osoko datuak bilduz egin duen txosten hau erabili dugu: "Informe sobre víctimas mortales de la violencia de género y de la violencia doméstica en el ámbito de la pareja o expareja en 2010" (2010ean bikotekidearen edo bikotekide ohiaren esku hil diren genero-indarkeriaren eta etxeko indarkeriaren biktimei buruzko txostena). Txosten horretan zinez datu beldurgarriak ematen dira: 2010ean 73 emakume hil ziren genero-indarkeriaren ondorioz; horietatik 28 (% 38) atzerritarrak ziren. Datu hori azpimarratzekoa da; izan ere, emakume etorkinen kopurua handia da. Kontuan hartu behar da Espainiako emakumeen biztanleria osoaren % 11,5 baino ez dela atzerriko emakumea eta ehuneko hori % 9,7 dela, baldin eta 16 urtetik gorako emakume atzerritarrak soilik kontuan hartzen baditugu. Hildako emakume etorkinen jatorriari dagokionez, gehienak Latinoamerikakoak ziren (hamar emakume), eta gainerakoak Ipar Afrikakoak (bederatzi emakume). Esan beharra dago lehen baino askoz Ipar Afrikako emakume gehiago hil zituztela 2010ean (2009an, Ipar Afrikako emakume bat hil zuten).

Sexu-askatasunaren eta -ukigabetasunaren aurkako jokabide kaltegarriak dagokienez, hots, sexu-gaietan baimena libreki ematea, sexu-gaietan borondatea eratzea eta gizabanakoa sexualitatearen arloan libreki gara dadin ahalbidetzen duten oinarritzko baldintzak gordetzea kaltetzen duten jokabideei dagokienez, euskal emakumeek emakume izateagatik pairatzen dituzten kalte berak pairatzen dituzte emakume etorkinek. Alde horretatik, sexu-erasoei eta indarkeriari dagokionez, jatorri ezberdineko biktimen artean ez dago alde nabarmenik.

Lan-baldintzekin lotutako gehiegikeriei dagokienez, emakume etorkin gehienek lan-baldintza bidegabeak dituztela aitortzen dute; dena den, gehienei ez zaie egokia iruditzen salaketa jartzea, enplegu-emailari "esker ona" zor baitiote.

Pertsonen trafikoaren eta salerosketaren delituei dagokienez, errealitatean, hau izaten da emakume atzerritar askoren ibilbidea: organizazioek hartzen dituzte, sorterrian iruzur egiten diete zenbait lan-postu eskainiz (etxeko zerbitzuan, ostalaritzan, pertsona adinduak edo gaitxoak zaintzen, biltzarretako laguntzaile-lanetan, etab.) eta, helburuko herrira iristen direnean, prostituzioan jardutera behartzen dituzte. Batzuek lortzen dute atzeman dituzten pertsonengandik ihes egitea; beste batzuek, ordea, etsi egiten dute, eta lanbide berria onartzen.

Gaiaren problematika eta emakumeen kolektibo horrek biktimizazio-egoera gainditzeko dituen zailtasunak ikusita, argi dago sakon aztertu beharreko gaia dela.

EAEKO EMAKUME ETORKINAK ETA HEZKUNTZA

Amelia Barquín

Monika Madinabeitia

Nerea Alzola

4.6

HEZKUNTZA ETA ATZERRIKO IMMIGRAZIOA

4.6.1

Gizarte modernoetan, hezkuntza formalak eta hezkuntza emateko moduak eragin handia dute pertsonengan. Eskola unibertsalaren eginkizuna, hots, jakintza, informazioa eta kultura transmititzeko eginkizuna, aldatzen ari da gaur egun. Hala eta guztiz ere, oraindik ere oinarrizkoa da etorkizun sozial eta profesionalarentzat. Faktore garrantzitsu bat da geroko lanbideari begira. Halaber, gizartean gora egiteko tresna bat ere bada, batez ere gizarte-maila apalekoentzat. Haurrak eta nerabeak sozializatzeko eremu handi bat da, bai eta ikasleek beren gizartean parte hartu ahal izateko funtsezkoa den leku bat ere.

Nahiz eta familiaren gizarte-, ekonomia- eta kultura-egoerak eragin handia izan hezkuntzan, eta ikus-entzunezko komunikabideek botere handia izan sozializazioan, eta abar, eta abar, eskola da, oraindik ere, gizarte modernoetan eta postmodernoetan ondo moldatzeko beharrezkoak diren gutxieneko gaitasunak eskuratzeko lekua, bai eta goi-mailako ikasketak eta lanbide-heziketa egiteko abiapuntua ere.

Gure gizartean, eskolak eginkizun hauek ditu: hezteak; irakastea; kultura, balioak, bizimoduak eta abar transmititzea; eta bizitza sozialean gutxieneko partaidetza bermatzeko oinarrizko titulua ematea. Baina are gehiago, eskola harreman- eta jakintza-sareak egiteko leku bat da; hau da, gizarte-harremanak egiteko leku bat. Aurrekoari jarraiki, eskolak oso zeregin garrantzitsua du gizabanakoen eratze-prozesuan eta bilakaeran. Horretaz gainera, autoestimua onartzeko funtsezko espazioetako bat da.

Adela Cortina¹¹⁴ sarri esan duenez, familia askok, ikastetxea aukeratzen dutenean, haien ustez kalitatezko hezkuntza dena ez ezik, hau ere kontuan hartzen dute: zer-nolako haurrak joaten diren ikastetxe horretara, zer gizarte-mailakoak diren eta zer familiekin egingo dituzten harremanak beren seme-alabek. Hau da, aldi berean, zera ematen dute aditzera: ez dutela nahi beren seme-alabak haur jakin batzuekin ibiltzea. Horrek zerikusia du ideia honekin: harreman-sare egoki baten barruan egotea onuragarria da etorkizunean aukera gehiago izateko; hizkera arruntean esanda: "ate asko irekitzen ditu bizitzan".

Halaber, eskolako hizkuntzak jakitea, hau da, hizkuntza ofizialak jakitea, oso garrantzitsua da eskolan eta gizartean ondo moldatzeko. Eskolako hizkuntza edo hizkuntzak jakin ezean, ikasleak porrot egingo du; izan ere, hizkuntza ondo jakin behar da ekintza eta jarduerak egiteko. Hizkuntza-mailari dagokionez, kontuan hartu behar da errazagoa dela ikasleekin hitz egitea, ahozko eta idatzizko testu akademikoak ulertzea (problema bat, azalpen

¹¹⁴Ikus Adela Cortina (1993). *Ética aplicada y democracia radical*. Madril: Tecnos.

bat...) eta testu formalak egitea (lanak idaztea eta ahoz azaltzea, etab.) baino. Bestalde, helduentzat ere ezinbestekoa da hizkuntza ondo jakitea: helduek gizarte hartzailearen hizkuntza edo hizkuntzak jakitea funtsezkoa da gizarteratzeko eta gizarte horretara egokitzeko.

Jakina denez, EAEn euskararen irakaspen-mailak eragin nabarmena du eskolatzeko hizkuntza-ereduan. Hainbat ikerlanen bidez frogatu da A ereduan eskolatutako ikasleek ez dutela euskara ikasten eta B ereduan eskolatutakoen maila eskasa dela. D ereduaren bidez soilik lortzen dute ikasleek derrigorrezko bigarren hezkuntzara iristean euskara behar bezala jakitea. Gainera, eredu horretan ikasteak ez du esan nahi ikasleek gaztelania gutxiago dakitenik. Aipatzekoa da euskaraz behar bezala ikasten ez duten ikasleak zenbait arlotan (lanean, gizarteratzean...) egoera okerragoan egongo direla etorkizunean, eta ezingo direla hizkuntza horri lotutako kultura-unibertsioan sartu.

Bestalde, eskolaz kanpoko jolas- eta kirol-ekintzetan, ikasle etorkinen eta bertako ikasleen arteko harremanak onuragarriak dira haurrak eta gurasoak egokitzeko; batez ere, amak egokitzeko; izan ere, amak arduratzen dira batik bat seme-alabak hezteaz. Plazan, parkean, askariaren eta txirristaren artean, bertako nahiz atzerriko familiek eta, zehazki, emakumeek, elkarrekin hitz egiten dute, eta harremanak egiten dituzte, eta, horretaz gainera, emakumetako batzuek bertako hizkuntzak ikasten dituzte.

Kapitulu honetan, EAEko emakume etorkinei eta hezkuntzari buruzko datu garrantzitsu batzuen berri emango dugu. Lehenik eta behin, kolektibo horrek egindako ikasketak aipatuko ditugu. Bigarrenik, zer bertako nahiz sorterriko hizkuntza dakizkiten aztertuko dugu. Eta amaitzeko, eskola-adinean dauden haurren hezkuntzarekin lotutako zenbait alderdiri helduko diegu. Besterik esan ezean, *Euskal Autonomia Erkidegoan bizi diren atzerriko etorkinen gaineko inkesta* AEI 2010 hartu dugu erreferentziatzat. Eusko Jaurlaritzako Lan eta Gizarte Gaietako Sailak egindako inkesta horrek atzeritarren lagin zabal bat du oinarri (2.286 pertsona), eta pertsona horien bizitzako ibilbideari, itxaropenei, lan-egoerari eta abarri buruzko informazio jasotzen du.

16 URTETIK GORAKO EMAKUME ETORKINEN IKASKETAK

4.6.2

Azter dezagun, lehenik eta behin, zer ikasketa-maila duten EAEko emakume etorkinek. 2010. urtean EAEn errolatutako atzeritarren biztanleriari buruzko datuak jaso ditugu Emakunderen informazio-iturrietatik. Datu horien arabera, % 12,1ak ez daki irakurtzen eta idazten, % 27,1ak eskola graduatua baino behegokoko titulu bat du, % 38,8k eskola graduatua du eta % 26,6k eskola graduatua baino goragoko titulu bat du. Ez dago alde handirik gizonen eta emakumeen artean. Dena den, aipatzekoa da bi parametrotan aldeak daudela eta parametro horietan emakumeek ikasketa-maila handiagoa dutela: emakume gutxiagok dute eskola graduatua baino behegokoko titulu bat (emakumeen % 27,1ak eta gizonen % 31,6k) eta emakume gehiagok dute eskola graduatua baino goragoko titulu bat (emakumeen % 27,6k eta gizonen % 23,1ak).

Interesgarria da emakume etorkinen datuak eta bertako emakumeenak alderatzea. Lehenengo hiru parametroetan, ehunekoak oso antzekoak dira. Dena den, gutxigatik bada ere, emakume etorkin gehiagok dute eskola graduatua edo titulu baliokideren bat (etorki-

nen % 32,8k eta bertakoen % 30,4k), eta bertako emakume gehiagok dute eskola graduatua baino goragoko titulu bat (etorkinen % 27,6k eta bertakoen % 30,4k).

Nabarmenezkoa da bi taldeen datuak antzekoak direla eta, hortaz, estereotipo hau hausten dutela: bertako biztanleriaren aldean, etorkinek, batez ere emakumeek, prestakuntza formal eskasa dutela. Ikusi dugunez, emakume etorkinen eta bertako emakumeen ikasket-maila oso antzekoa da.

4.19. TAULA Atzerritarren ikasketa-maila

	EMAKUMEZKOAK	GIZONEZKOAK
10 urtetik beherakoak	0,4	0,4
Ez daki irakurtzen eta idazten	12,1	12,9
Eskola graduatua baino beheragoko titulu bat	27,1	31,6
Eskola graduatua edo titulu baliokideren bat	32,8	32,1
Batxilerra, LH, 2. mailako LH, tit. baliokideren bat edo goi-mailakoak	27,6	23,1

Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

4.20. TAULA Bertakoen ikasketa-maila

	EMAKUMEZKOAK	GIZONEZKOAK
10 urtetik beherakoak	0,5	0,5
Ez daki irakurtzen eta idazten	11,4	12
Eskola graduatua baino beheragoko titulu bat	27,4	24,1
Eskola graduatua edo titulu baliokideren bat	30,4	30,1
Batxilerra, LH, 2. mailako LH, tit. baliokideren bat edo goi-mailakoak	30,4	36,7

Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

4.21. TAULA EAEn bizi diren atzerriko emakumeen ikasketa-maila

	EMAKUMEZKOAK	GIZONEZKOAK
Kontuan hartzeko moduko ikasketarik ez	9,1	7,5
Lehen mailako ikasketak	23,7	30,1
Bigarren mailako ikasketak	51	30,2
LH 1	3,6	6,8
LH 2	3,4	7,3
Hirugarren mailako ikasketak egiten	5,7	3,1
Hirugarren mailako ikasketak eginak	13,6	15,1

Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Euskal Autonomia Erkidegoan bizi diren atzerriko etorkinen gaineko inkestak (AEI 2010) etorkinen ikasketa-mailari buruzko beste datu batzuk ere ematen ditu. Emakume etorkinen ikasketa-maila jatorrizko herrialdeen arabera alderatzeko erabiliko ditugu datu horiek gero.

4.21 taulan ikusten denez, gizonek lanbide-heziketa hautatzeko joera handiagoa dute emakumeek baino, eta emakumeek joera handixeagoa dute hirugarren mailako eta goi-mailako ikasketak egiteko gizonek baino (emakumeen % 19,3k egiten ditu hirugarren mailako eta goi-mailako ikasketak, eta gizonen % 18,2k).

4.22 taulan, emakume etorkinen ikasketa-maila ikusiko dugu emakumeen jatorrizko herrialdearen arabera. AEI 2010 inkestaren arabera, Magrebeko emakumeek dute ikasketa-maila

baxuena (% 57,7k lehen mailako ikasketak edo beheragoko ikasketak ditu, eta % 10,1ak soilik du LH 2ko ikasketak edo goi-mailako ikasketak). Txinako eta Senegaleko emakumeek dituzte LH 2ko eta unibertsitateko ikasketa gutxien (% 10,1ak eta % 6,6k, hurrenez hurren). Kolonbiako, Ekuadorreko eta Peruko emakumeak, berriz, bigarren mailako ikasketak edo LH 1ko ikasketak dituztelako nabarmentzen dira (% 61,1ak). Horren kontrara, Mendebaldeko EBko emakumeek (% 33,2) eta Argentinako, Txileko eta Uruguaiako (% 26,6) emakumeek dituzte LH 2ko eta unibertsitateko ikasketa gehien.

4.22. TAULA Atzerriko emakumeen ikasketa-maila, jatorriaren arabera

	1. MAILAKOAK/GUTXIAGO	2. MAILAKOAK/LH 1	LH 2/3. MAILAKOAK
Mendebaleko EB	44,5	22,4	33,2
Errumania eta Ekialdeko EBko beste herrialde batzuk	30,2	37,3	32,5
Magreb	57,7	32,2	10,1
Argentina, Txile, Uruguai	28,4	45,0	26,6
Kolonbia, Ekuador, Peru	28,4	61,6	10,0
Bolivia	33,8	48,1	18,1
Paraguai	22,5	54,0	23,4
Brasil, Venezuela, Dominikar Errepublika	22,6	55,6	21,8
Txina	41,1	48,7	10,1
Senegal	57,9	35,5	6,6

Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Bestalde, EAEko bizi diren atzerriko etorkinen gaineko inkestak aditzera ematen du 16 urtetik gorako gizon eta emakume askok araututako ikasketak egin dituztela edo egiten ari direla EAEn. Hori da, hain zuzen ere, EAEn erroldatutako 16 urtetik gorako emakumeen % 21,8ren kasua (inkestaren arabera, 17.287 emakume daude egoera horretan). Gizonen datuak antzekoak dira: % 23,6k ikasketa arautuak egin ditu edo egiten ari da EAEn. Ikasketa arautuak egin dituzten edo egiten ari diren emakumeen artean, Mendebaldeko EBko emakumeak nabarmentzen dira (emakume horien % 40,4 sartzen da talde horretan). Kolonbiako, Ekuadorreko eta Peruko emakumeen % 26,8, Argentinako, Txileko eta Uruguaiako emakumeen % 24,3 eta Magrebeko emakumeen % 23,5 aurreko taldean sartzen da. Paraguaiako emakumeek (% 5,0k), Boliviakoek (% 15,1), Latinoamerikako gainerako herrialdeetakoek (% 14,5), Txinakoek (% 13,1) eta Senegalekoek (% 14,4) egin dituzte edo egiten ari dira ikasketa arautu gutxien EAEn.

Inkesta egin zutenei zera galdetu zieten: ea haien lanpostuak eta haien prestakuntza-maila bat zetozen. Azpimarratzekoa da emakumeen % 67k baietz esan zuela, lanpostua eta prestakuntza-maila bat zetozela (gizonen % 72k esan zuen hori); emakumeen % 31k, aldiz, lanpostua prestakuntza-mailaren azpitik zegoela esan zuen (gizonen % 22,1ak esan zuen hori). Emakumeen % 1,9k soilik esan zuen bere lanpostua prestakuntza-mailaren gainetik zegoela (gizonen % 4,9k esan zuen hori). Argi dago emakume etorkin gehienek lanpostuak bat datozeela egindako ikasketekin. Dena den, emakume kopuru handi batek bere prestakuntzaren azpitik dauden lanak egiten ditu.

Hel diezaiegun orain emakumeek EAEn egin dituzten edo egiten ari diren ikasketei buruz emandako datuei, oso interesgarriak dira eta.

EAEn izandako eskolatzearen ezaugarriei dagokienez, inkesta egin zutenei zera galdetu zieten: ea etorkin asko zeuden ikastetxeetan ikasi zuten. Emakumeen % 13k eta gizonen

% 17k baietz erantzun zuen; hau da, horrelako ikastetxe batean ikasi zuela. Dena den, alde handiak daude jatorriaren arabera. Magrebeko emakumeek dute ehuneko handiena (% 26,6k dio etorkin asko zeuden ikastetxe batean ikasi zuela), eta gero, Latinoamerikako herrialde hauetako emakumeek: Kolonia, Ekuador, Peru (% 17,1), Bolivia (% 15), Argentina, Txile, Uruguai (% 13,9). Txinako emakumeen % 12,9 talde horretan sartzen da. Horren kontrara, Mendebaldeko EBko herrialdeetako emakumeen % 4,7k soilik ikasi du halako ikastetxe batean.

Nahiz eta ehuneko horiek kasu batzuetan handiak direla iruditu, etorkinek diote eskolan ez direla oso bakartuta edo/eta gaitzetsita sentitu arrazagatik, erlijioagatik edo kulturagatik. Emakumeek, oro har, modu positiboagoan adierazten dute errespetua gizonen baino. Ikaskideek arrazagatik, erlijioagatik edo kulturagatik bakartu zituzten galdetu zieten inkestatutakoei, eta emakumeen % 3,1ak eta gizonen % 6,9k soilik esan zuten baietz. Bakartuta gehien sentitu direnak Senegaleko emakumeak dira (% 20,7), eta gero, Txinakoak (% 12,9), Mendebaldeko EBko herrialdeetakoak (% 5,7), Errumaniakoak eta Ekialdeko EBko beste herrialde batzuetakoak (% 5,6) eta Magrebekoak (% 5,1).

Ikaskideek arrazagatik, erlijioagatik edo kulturagatik gaitzetsi zituzten galdetu zieten inkestatutakoei, eta emakumeen % 2,7k eta gizonen % 6,8k soilik esan zuten baietz. Kasu horretan, gaitzetsita gehien sentitu direnak Senegaleko emakumeak dira (% 20,7), eta gero, Txinakoak (% 12,9), Errumaniakoak eta Ekialdeko EBko beste herrialde batzuetakoak (% 5,6) eta Magrebekoak (% 5,1). Ikusten denez, ehuneko horiek eta aurrekoak berdinak dira.

Hizkuntza ikasteko edo, oro har, ikasteko jasotako eskola-laguntzari dagokionez, etorkinen iritzia bat dator lehen esan dugunarekin: bildutako datuak, batez ere emakumeenak, oso positiboak dira. Emakumeen % 2,8ri soilik iruditzen zaio ez duela behar adina eskola-laguntza izan hizkuntza-mailara iristeko (gizonen % 4,6ri iruditzen zaio hori). Halaber, emakumeen % 3,5i soilik iruditzen zaio ez duela behar adina eskola-laguntza izan ikasketamailara iristeko (gizonen % 6,0ri iruditzen zaio hori). Horren kontrara, datuak aski desberdinak dira Txinako emakumeen kasuan (% 26ri iruditzen zaio ez duela behar adina laguntza izan hizkuntza-mailara iristeko, % 17ri iruditzen zaio ez duela behar adina laguntza izan ikasketamailara iristeko) eta Latinoamerikako herrialde batzuetako emakumeen kasuan. Argentinako, Txileko eta Uruguaiako emakumeen % 13ri iruditzen zaio ez duela behar adina laguntza izan ikasketamailara iristeko; dena den, haietako batek ere ez du esan behar adina laguntza izan ez duenik hizkuntza-mailara iristeko (% 0,0). Kolonbiako, Ekuadorreko eta Peruko emakumeen % 0,5ari iruditzen zaio ez duela behar adina laguntza izan ikasketetan, eta % 3,9ari iruditzen zaio ez duela behar adina laguntza izan hizkuntzaren arloan. Errumaniako eta Mendebaldeko EBko beste herrialde batzuetako emakumeek ere ehuneko handi samarrak dituzte: % 8,9 (ikasketamaila) eta % 5,6 (hizkuntza-maila). Deigarria gertatu zaigu Magrebeko emakumeek desadostasunik ez adieraztea jasotako eskola-laguntzaren gainean (bi galderetan % 0,0).

Gizarte hartzailean gizarteratzeko prozesuari dagokionez, interesgarria da ikustea ea norekin ibiltzen diren ikasketak egin dituzten edo egiten ari diren emakumeak: ikasle atzerritarrekin bakarrik edo ez. Oro har, emakume eta gizon etorkinek diote ez direla ikasle atzerritarrekin soilik ibili (gizonen eta emakumeen % 95k dio hori). Dena den, emakumeen kolektibo batzuek hein handiago batean eman dute aurkako erantzuna: Magrebeko emakumeen % 16,1ak (eta gizonen % 2,8k) dio ikasle atzerritarrekin soilik ibili dela. Boliviako emakumeen % 33,5ak (eta gizonen % 10,3k) eta Txinako emakumeen % 12,9k (eta gizonen % 0,0k) hori bera dio.

Magrebeko emakumeen erantzuna txundigarria da; izan ere, lehen ikusi dugunez, ez omen dira bakartuta edo gaitzetsita sentitzen eskolan. Boliviako emakumeen kasuan ere, gutxi sentitu dira bakartuta edo gaitzetsita, eta hala ere, haietako askok diote ikasle atzerritarrekin soilik egin dituztela harremanak. Txinako emakumeek, aldiz, beste emakumeak baino bakartuago eta gaitzetsiago sentitu dira.

EAEen ikasketak egin edo egiten ari diren emakumeek ikasketa-maila handia lortu nahi dute. Emakumeen % 41,1ak (eta gizonen % 30,0k) bigarren mailako hezkuntza eta LH 2 baino goragoko ikasketak egin nahi ditu; batez ere, Errumaniako emakumeak eta Ekialdeko EBko beste herrialde batzuetako emakumeak gailentzen dira (emakumeen % 73,7). Inkestatutako emakumeen % 5,8k (eta gizonen % 5,1ak) lehen mailako ikasketak egin nahi ditu; % 8,0k (eta gizonen % 18,1ak), LH 1 eta antzeko ikasketak; % 7,6k (eta gizonen % 27,8k) LH 2 eta antzeko ikasketak; eta % 31,0k (eta gizonen % 16,5ak) bigarren mailako ikasketak.

Emakume gehienek A ereduan egin dituzte ikasketak (emakumeen % 86,3 eta gizonen % 79,3). Emakumeen % 8,0k B ereduan egin ditu ikasketak, eta % 4,6k (eta gizonen % 13,9k), D ereduan. Gogora dezagun D ereduan ikastea dela euskara ikasteko bide segurua.

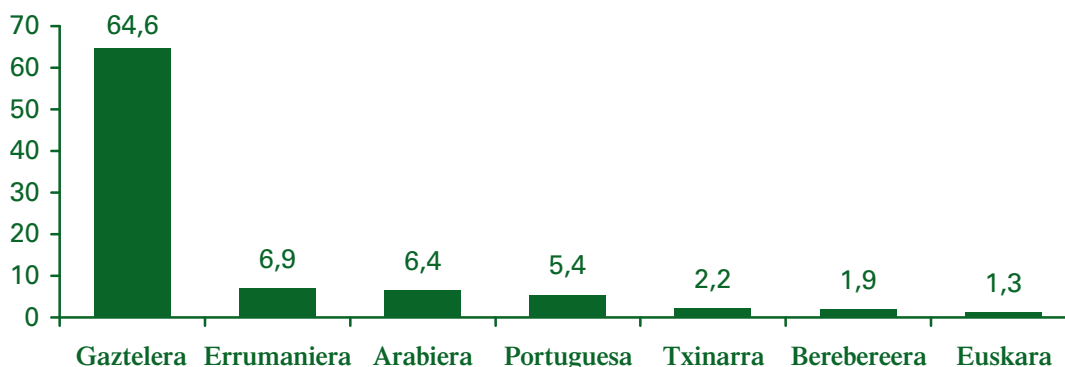
AEI 2010 inkestan, zera galdetu zieten EAEen ikasi duten emakumeei: ea A eredura bideratu zituzten (erantzuna bai edo ez zen). Ez zieten galdetu ea beste eredu batera bideratu zituzten. Emakumeen % 48,4k esan zuen A eredura bideratu zutela. Alderdi horri dagokionez, nabarmentzekoak dira Magrebeko emakumeak (% 64,7), Latinoamerikako herrialdeetakoak (Kolonbia, Ekuador eta Peru % 58,1; Bolivia % 53,5) eta Txinakoak (% 53,9). Interesgarria izango litzateke jakitea nork eta nola bideratu dituzten eredu horretara. Bestalde, ez dago korrelazio zuzenik bi aldagai hauen artean: zer eredutara bideratzen dituzten eta zer eredutan eskolatzen diren. Esate baterako, Errumaniako eta Ekialdeko EBko beste herrialde batzuetako etorkinei dagokienez, % 19 bideratu zuten A eredura eta % 86,7 eskolatu zen eredu horretan. Boliviako etorkinei dagokienez, % 53,5 bideratu zuten eredu horretara eta % 91,8 eskolatu zen eredu horretan. Argi dago eskolatzeko eredu hautatzen dutenean beste faktore batzuk ere kontuan hartzen dituztela. Faktore horiek aztertu beharoko genituzke.

HIZKUNTZEN EZAGUTZA ETA ERABILERA

4.6.3

Etxean erabiltzen dituzten hizkuntzei dagokienez, emakume etorkinen % 64,6k (eta gizonen % 55,2k) gaztelania erabiltzen du etxean; gero, hitzun kopuruaren arabera, errumaniera (% 6,9), arabiera (% 6,4), portugaleria (% 5,4), txinera (% 2,2), berberea (% 1,9) eta hitzun gutxiago dituzten hizkuntza batzuk. Emakume etorkinen % 1,3k soilik hitz egiten du euskaraz etxean.

4.11. GRAFIKOA atzerriko emakumeek etxean erabiltzen dituzten hizkuntzak

Iturria: AEI 2010 eta egileek egin

gizonen % 91,1ak) oso ondo, ondo edo nahiko ondo daki gaztelaniaz. Dena den, jatorrizko herrialdearen arabera, aldeak daude: Magrebeko emakumeen % 60,5ak oso ondo, ondo edo nahiko ondo daki gaztelaniaz; % 29,4k ez daki oso ondo; eta % 10ak ez daki gaztelaniaz. Beste jatorri batzuetako etorkinen artean, gaztelaniaz ez dakiten pertsonen ehunekoa txikiagoa da (% 2,5 baino txikiagoa kasu guztietan). Datu horietatik zera ondoriozta dezakegu: Magrebeko emakume etorkinen talde handi bat gizarte hartzailetik bakartuta bizi dela.

Inkestatutako etorkin gutxiak dakite euskaraz. Emakumeen % 3,5ak (eta gizonen % 4,0k) soilik daki euskara oso ondo edo ondo; % 1,3k (eta gizonen % 1,7k) nahiko ondo; % 26,2k (eta gizonen % 30,1ak) eskas daki edo hobetu beharko luke; eta % 69,0k (eta gizonen % 65ak) ez daki. Hauek dira euskaraz ez dakiten emakume kopuru handienak dituzten kolektiboak: Magrebeko emakumeak (% 82,6k ez daki), Paraguaiakoak (% 74,4), Txinakoak (%88,6) eta Senegalekoak (% 80).

Euskararen ezagutzari dagokionez, kolektibo bat gailentzen da kolektibo guztien artean: Mendebaldeko EBko etorkinen kolektiboa (emakumeen % 13,4 dio oso ondo edo ondo dakiela euskaraz; eta % 26,4k, zertxobait dakiela). Datu hori bat dator etxeko hizkuntzarekin; izan ere, Mendebaldeko EBko emakumeak dira etxean euskaraz gehien hitz egiten dutenak (% 4,1). Argentinako, Txileko eta Uruguaiako emakumeei dagokienez, nahiz eta gutxi jakin oso ondo edo ondo (% 3,7) edo nahiko ondo (% 1,3), % 47,5ak badaki zertxobait.

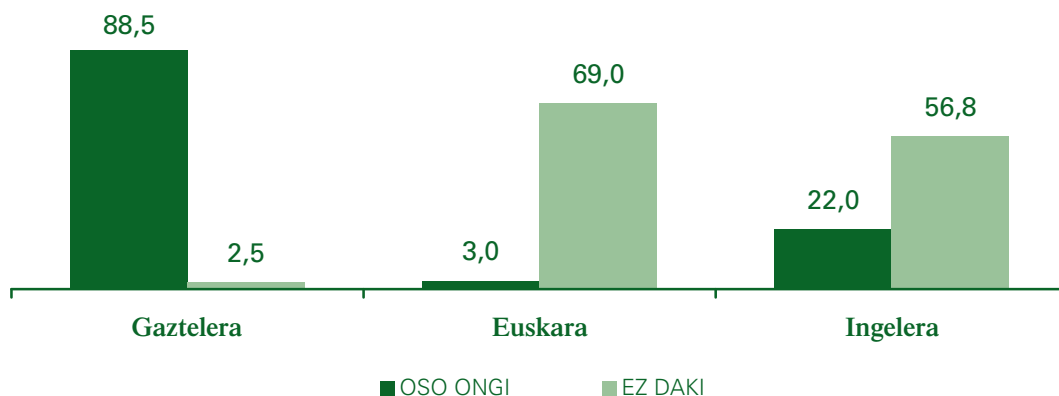
4.23. TAULA Euskararen ezagutza

Oso ondo/ondo	3,5
Nahiko ondo	1,3
Eskas / hobetu beharko luke	26,2
Ez daki	69

Iturria: AEI 2010 eta egileek egin

Etorkin gehiagok dakite ingelesez euskaraz baino. Emakumeen % 20,3k (eta gizonen % 23,5ak) oso ondo, ondo edo nahiko ondo daki ingelesez; % 22,9k (eta gizonen % 27k) eskas daki edo hobetu beharko luke; eta % 56,8k (eta gizonen % 49k) ez daki. Gutxi dakitena Paraguaiako emakumeak dira (% 79k ez daki), eta gero, Magrebekoak (% 72,9) eta Txinakoak (% 66,3). Hobekien dakitena Mendebaldeko EBko emakumeak dira (% 35,1ak ondo edo oso ondo daki, eta % 5,2k, nahiko ondo), eta gero, Argentinakoak, Txilekoak eta Uruguaiakoak (% 15ak oso ondo edo ondo daki, eta % 16,7k, nahiko ondo).

4.12. GRAFIKOA Gaztelaniaren, euskararen eta ingelesaren ezagutza

Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

ESKOLA-ADINEAN DAUDEN SEME-ALABEN AMAK

4.6.4

Atal honen xedea ez da haurren eskolatzeari aztertzea. Dena den, horri buruzko datu batzuk aipatuko ditugu, ama etorkinekin zerikusi dute eta.

Gaur egun, euskal eskoletako ikasleen % 6,8 da etorkina (HHE kontuan hartu gabe). Pertsona kopuru txiki samarra da: Espainiako batez bestekoa (% 9,5) eta beste erkidego batzuetako kopurua (Errioxa: % 15,1; Nafarroa: % 10,5) baino dezente txikiagoa. Hori dela eta, berez, errazagoa izan beharko luke talde hori kudeatzea.

Gaur egun, baina, bi faktore hauek eskolatzeari zatitzen dute, eta ikasle etorkinak ikastetxe jakin batzuetan pilaraztea sustatzen: hiru hizkuntza eredu eta bi sare izatea (publikoa eta hiztartzutakoa). Hizkuntza-ereduei dagokienez, azken urteotan, gero eta ikasle etorkin gehiago matrikulatzen dituzte B eta D ereduetan. Duela urte gutxi, ikasle etorkin gehienak A ereduaren matrikulatzen zituzten. Eusko Legebiltzarrean oposizioko alderdi politikoen eskariz Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailak 2010eko otsailaren 28an plazaratutako datuen arabera, 2009-2010 ikasturtean, ikasle etorkin gehienak B eta D ereduaren eskolatu ziren; A ereduaren eskolatu ziren ikasleen kopurua txikiagoa izan zen (% 28,50). Dena den, esan beharra dago alde handiak daudela lurralde historikoen artean (ikus 24. taula). Aipagarria da Araban A ereduaren eskolatu direla etorkinen ia erdiak. Ikasle etorkinen eta gainerako ikasleen artean alde handia dago; izan ere, 2009-2010 ikasturtean, EAEko ikasleen % 9 soilik matrikulatu zen A ereduaren, eta Araban, A ereduko ikasle kopuru handiena duen probintzian, ikasleen % 16 soilik matrikulatu zen eredu horretan.

4.24. TAULA Ikasle etorkinak, ereduaren eta probintziaren arabera (HH, LMH, DBH)

	ARABA		BIZKAIA		GIPUZKOA		EAE	
	ETORKINAK	%	ETORKIN.	%	ETORKIN.	%	ETORKIN.	%
A eredia	1.660	49,3	3.546	33,5	147	3,0	5.353	28,5
B eredia	1.187	35,2	3.132	29,6	1.583	32,7	5.902	31,4
D eredia	521	15,5	3.900	36,9	3.106	64,2	7.527	40,1
%	17,9		56,3		25,75		100	

Iturria: 2010eko otsailaren 28an, Eusko Jaurlaritzaren Hezkuntza Sailak Eusko Legebiltzarrari emandako txostena

4.25. TAULA Ikasleak guztira, ereduaren eta probintziaren arabera (HH, LMH, DBH)

	ARABA	BIZKAIA	GIPUZKOA	EAE
A eredia	16,1	12,9	2,7	9,9
B eredia	41,7	27,9	19,8	27,2
D eredia	42,2	59,1	77,4	62,9

Iturria: 2010eko otsailaren 28an, Eusko Jaurlaritzaren Hezkuntza Sailak Eusko Legebiltzarrari emandako txostena

Bestalde, eskola-sareei dagokienez, 2010-2011 ikasturtean, derrigorrezko hezkuntzako ikasle etorkinen % 66,5 eskola publikoan eskolatu zen. Dena den, ikasle etorkin guztiak kontuan hartuta, ikasleen erdia sare publikoan eskolatu zen, eta beste erdia, hitzartutako sarean. Ez zen alde handirik egon ikasturteen artean. Halaber, kontuan izan behar dugu hitzartutako eskoletan ikasten duten ikasleen kopuru handi bat eskola erlijiosoetan eskolatuta dagoela (alde handiak daude eskolen artean), eta kopuru txikiago bat, ikastoletan. Sare publikoan eta hitzartutakoan eskolatutako ikasleen kopuruei dagokienez ere, alde handiak daude probintzien artean.

4.26. TAULA Ikasle etorkinak, sarearen eta probintziaren arabera (HH, LMH, DBH)

	ARABA	BIZKAIA	GIPUZKOA
Publikoa	75,8	66,5	57
Hitzartutakoa	24,2	33,5	43

Iturria: 2010eko otsailaren 28an, Eusko Jaurlaritzaren Hezkuntza Sailak Eusko Legebiltzarrari emandako txostena

Eskolatzearen desoreka horien ondorioz, EAeko ikastetxeen kopuru handi batean zera gertatzen da: ikastetxeko ikasle etorkinen ehunekoa askoz handiagoa dela ikastetxea kokatuta dagoen auzoko etorkinen ehunekoa baino. Gutxienez hamahiru ikastetxetan, ikasleen % 50 etorkina da. Ikastetxe horietako gehienak A ereduko eskola publikoak dira (D ereduan daude ikasle etorkin gutxien). Gero eta bertako familia gutxiagok eskolatzen dituzte beren haurrak eskola horietan. Hori dela eta, libre gelditzen diren lekuak etorkinek betetzen dituzte, eta hala, gero eta etorkin gehiago pilatzen dira eskola horietan. Lehen ikusi dugunez, EAEn ikasketak egin dituzten edo egiten ari diren emakumeen % 13k eta gizonen % 17k esan du etorkin asko zeuden ikastetxeetan ikasi duela. Horien artean, nabarmentzekoak dira Magrebeko, Txinako eta Latinoamerikako herrialde batzuetako emakumeak.

Etorkinen pilaketa horiek kaltegarriak dira ikasle etorkinentzat. Ferrán Ferreren¹¹⁵ gidaritzapean azterlan berri bat egin dute duela gutxi 2009an Katalunian egindako PISA ebaluazioaren emaitzetan oinarrituta. Azterlan horren arabera, Katalunian, ikasle etorkinen kopurua % 25etik gorakoa den eskoletan, etorkinek eskola-emaitza dezente okerragoak dituzte ber-

¹¹⁵Ferran Ferrer (zuzendaria), Alba Castejón, José Luis Castel i Adrià Zancajo (2011). *PISA 2009: evaluació de les desigualtats educatives a Catalunya*. Col·lecció: Polítiques 74.

tako ikasleek baino. Beste era batera esanda: ikasgelan etorkin asko egoteak ez du ia eraginik bertako ikasleengan, bai, ordea, atzerriko ikasleengan. Beraz, eskolan ikasle etorkin asko egoteak ikasle etorkinei egiten die kalte.

ISEI erakundeak azken urteotan EAEn urtero egin dituen ebaluazio diagnostikoen arabera, estatus sozioekonomiko eta kultural apaleko familietako ikasleek izan dituzte, oro har, emaitza akademiko txarrenak. Horrekin batera, aipatzekoa da ikasle etorkinen eskola-errendimendua ez dela bertako ikasleena bezain ona. Duela gutxi egindako azterlan hauek hori bera diote: Ferrean Ferrerek Katalunian egindako azterlanak eta Gil Floresek¹¹⁶ PISA 2006ko emaitzetan oinarrituta Andaluzian egindako azterlanak. Hona hemen adibide argi bat: EAEko Ebaluazio Diagnostikoa egiteko, ebaluazioan parte hartzen duten ikasleen familiek galdera batzuk erantzun behar dituzte; esate baterako, zer ikasketa egiten dituzten gurasoek, zertan egiten duten lan, zenbat liburu dauden gutxi gorabehera etxean, Internet konexiorik duten, egunkaria irakurtzen duten egunero eta aldizkari espezializatuak eta literatura klasikoaren liburuak irakurtzen dituzten. Galdera horien erantzunen arabera egiten da familien eta ikastetxearen "indize sozioekonomiko eta kulturala" (ISEK). Emaitzak aztertze-ko balio du indize horrek, hain zuzen. Adibide bat aipatzearen, 2010eko txostenean, hauxe esaten da lehen hezkuntzako 4. mailako¹¹⁷ ikasleen emaitzei buruz: "Gurasoek Batxilergoko ikasketak edo altuagoak (% 70) dituzten ikasleek konpetentzia bakoitzaren batez besteko orokorraren emaitza berdina edo altuagoak dituzte *konpetentzia guztietan*" (151. or.). Horretaz gainera, txostenean zera ondorioztatzen da: "Jatorriz atzerritarra den ikasleak (% 7) ez du batez besteko orokorra lortzen konpetentzia bakar batean ere" (152. or.). Halaber, azpimarra dezagun emaitza hobekak lortu zituztela hiru urterekin eskolatutako ikasleek (ikasle etorkin asko ez dira adin horrekin eskolatzen, baizik eta EAera iristen direnean) eta senideekin eskolan eta ebaluazio diagnostikoan erabiltzen den hizkuntza hitz egiten duten ikasleek. Txosten horretan jasotako lehen hezkuntzako 2. mailako ebaluazioaren emaitzak antzekoak dira.

Hala eta guztiz ere, ez dago erabateko determinismo sozialik: EAEko ikastetxe eta irakasle batzuek lan handia egiten dute ikasle etorkinen gizarte-egoera orekatzeko. Oro har, familieren eta eskolaren arteko "jarraitutasunari eta jarraitutasun ezari" erreferentzia egin diezaiekegu¹¹⁸; izan ere, ideia horien bidez proposatzen den markoa interesgarria da gutxiengo etnikoetako ikasleek eskolan zer bizi duten ulertzeko. Marko horren helburua da ezagutza eta esperientzia hauek aztertzea, haien artean zer jarraitutasun dagoen aztertze-ko: ikasleak familian eta inguruan eskuratutako ezagutzak eta esperientziak (jatorrizko kulturarekin edo familiaren maila sozioekonomikoarekin eta eskura duen kultura-ondasunekin lotutako ezagutzak eta esperientziak) eta eskolak balioesten eta erabiltzen dituen ezagutzak eta esperientziak, eskolan arrakasta izateko baliagarriak direnak. Eskolak bere jarduteko moduari buruz hausnartu behar du eta familiekin elkarlanean jardun behar du jarraitutasun potentzialak sustatzeko. Lan hori ez dagokie familiei soilik; hau da, bertako eskolako kulturara egokitze-ko jarraitutasunak eta zubiak egitea ez dagokie familiei soilik. Jarraitutasun horiek erakitzea izan behar da eskola inklusiboaren paradigmen helburuetako bat.

¹¹⁶Javier Gil-Flores (2011). Familien estatus sozioekonomikoa eta ikasleek hezkuntzan lortutako emaitzak. *Cultura y educación* 23 (1), 141-154 or.

¹¹⁷Ikus ISEI-IVEI (2001). *Ebaluazio diagnostikoa 2010. Emaitzen txosten orokorra eta aldagaien analisisa*. <http://www.ediagnostikoak.net/ediag/eus/informazio-materialak/infor-materialak.htm>

¹¹⁸David Povedaren artikulua (2001) gauza ugari argitzen ditu gai horri buruz: La educación de las minorías étnicas desde el marco de las continuidades-discontinuidades familia-escuela. *Gazeta de Antropología* 17, 17-31 or.

Eskolako hizkuntza jakitea ere garrantzitsua da eskolan arrakasta izateko. Ollerek eta Vilak¹¹⁹ duela gutxi egin duten azterlan batean, berriro ere gogorarazten digute sei urtez ikasi behar dela eskolako hizkuntzako jakiteko (kasu horretan katalana). Halaber, azterlan horretan ere azpimarratzen dute eskolan 3-6 urterekin hasten direnek lortzen dituztela emaitza onenak. Hortaz, ondoriozta dezakegu hizkuntzaren arloan berariazko laguntzarik izan ezean ikasleek porrot egin dezaketela. Egunero eskolara joatea ez da nahikoa hizkuntza bat ikasteko. Onuragarria da eskolako hizkuntzaren eta ikasleek gizarte-inguruan darabilten hizkuntzaren artean jarraitutasuna egotea –ikasle atzerritarrek arinago ikasten dute katalanera, baldin eta, ikasgelan ez ezik, kalean ere katalanez hitz egiten badute–. Azterlanaren arabera, “katalana nagusi den lekuetako ikasleek dute idatzizko katalanaren eta gaztelaniaren ezagutza handiena”. Hain zuzen, euskaraz eskolatzen direnentzat, eskolako hizkuntza (euskara) eta gizartean gehiengoak erabiltzen duen hizkuntza (gaztelania) bat ez etortzea oztopo bat da eskolako hizkuntza ikasteko. Behar adina baliabide erabili behar dira oztopo horri aurre egiteko. Horregatik da hain garrantzitsua ikasleek eskolan hizkuntza arloko laguntza jasotzea eta eskolaz kanpoko eta aisialdiko ekintzetan eskolako hizkuntza erabiltzea. Bestalde, Ollerek eta Vilak (2011) frogatu dute hizkuntzen artean dauden aldeek (berdintasunek eta ezberdintasunek) eragina dutela eskolako hizkuntzaren ikaskuntzan.

Gizarte-ingurunearen partaidetza lagungarria da hasierako desorekak orekatzeko. Gai hori garrantzitsua da, eta hezkuntzaren arloan landu behar da¹²⁰.

Hezkuntza Ministerioak plazaratutako datuen arabera, 2009-2010 ikasturtean EAEko ikaste-txeetan matrikulatutako ikasle atzerritarren % 51,5 Erdialdeko Amerikakoa eta Hego Amerikakoa da; batez ere, Kolonbiakoa, Boliviakoa eta Ekuadorrekoa. % 22 Afrikakoa da; batez ere, Marokokoa eta Aljeriakoa. % 19 Europakoa da; batez ere, Errumaniakoa eta Portugalekoa. % 5,8 Asiakoa da; batez ere, Txinakoa eta Pakistangoa. Argi dago, beraz, ikasle atzerritar askok beste hizkuntza bat hitz egiten dutela; hots, euskara eta gaztelania ez den hizkuntza bat. Hortaz, hezkuntza-sisteman sartzean euskara eta gaztelania ikasi behar izateak bigarren, hirugarren edo laugarren hizkuntza bat ikastea esan nahi du.

Literatura zientifikoak askotan frogatu du garrantzitsua dela ikasleek familiako hizkuntza ondo ikastea; izan ere, hori da beste hizkuntzak –batez ere, eskolakoak– ikasteko oinarria (Ollerek eta Vilak 2011 ere aipatzen dute kontu hori). Familiek beren hizkuntza hitz egiten eta lantzen jarraitu behar dute, eta eskolek ikaskuntza hori sustatu eta balioetsi behar dute.

Halaber, ezin dugu ahaztu zer ikuspegi duten, oro har, herritarrek eta, bereziki, eskola-komunitateko kideek (irakasleek, ikasleek eta familiek) immigrazioari eta kolektibo jakin batzuei buruz eta zer estereotipo dauden etorkin berriei buruz. Félix Etxeberriak eta Kristina Elosegik¹²¹ azken urteotan egindako ikerlan eta txosten batzuk aipatzen dituzte. Ikerlan eta txosten horien arabera, ikasleek etorkinen aurka dituzten jarrera negatiboak gero eta nabariagoak dira. Funtsezkoa da kontu horri pedagogiaren arlotik heltzea, bai ikasleekin, bai herritarrekin oro har. Aipatzekoa da zenbait autonomia-erkidegotan kanpainak egiten ari direla gai horri heltzeko¹²². Hona hemen hezkuntzan garrantzi handia duen beste alderdi bat: arra-

¹¹⁹Judith Oller & Ignasi Vila (2011). Interdependencia entre conocimiento de catalán y castellano y efectos de la lengua familiar en la adquisición de las lenguas escolares. *Cultura y educación* 23 (1), 3-22 or.

¹²⁰Ikus Ignasi Vila eta Ramón Casares (2009). *Educación y sociedad. Una perspectiva sobre las relaciones entre la escuela y el entorno social*, Bartzelona, Horsori (Hezkuntzarako koadernoak).

¹²¹Félix Etxeberria eta Kristina Elosegi (2011). *Ikasle etorkinak eta hizkuntzak euskal eskolan. EAEko immigrazioari buruzko 2010eko urtekaria*, Ikuspegia, 103-122 or.

¹²²Ikus “zurrumurruren aurka” Katalunian egindako kanpaina aitzindaria (http://w110.bcn.cat/portal/site/UsosDelTemps/menuitem.b4d797923997277cf740f740a2ef8a0c/?vgnnextoid=f9810053ebca0310VgnVCM10000074fea8c0RCRD&&lang=es_ES) o la de Andalucía (<http://nadiesinfuturo.org/de-interes/articulo/la-campana-andalucia-somos-todos>)

zakeriaren aurkako hezkuntza. Ikasle guztiek, bertakoek nahiz atzerrikoek, ikasi behar dute horren berri; izan ere, herritartasunerako gaitasunen barruan sartzen da.

Atal honen hasieran esan dugunez, eskolak interakzio soziala bultzatzen du ikasleen artean eta familien artean, eta alde horretatik oso garrantzitsua da. Seme-alaben ardurak bultzatuta eta eskolako jarraipena egiteko joaten dira familiak eskolara, eta han, beste bertako nahiz atzerriko pertsona batzuekin harremanak egiten dituzte. Batez ere, amez ari gara; izan ere, oraindik ere, bertako nahiz atzerriko familietako amak gehiago arduratzen dira seme-alaben hezkuntzaz aitak baino. Bertako eta atzerriko familiek harremanak egiteko, ezinbestekoa da eskolako ikasle guztiak ez izatea etorkinak edo bertakoak. Garrantzitsua da ikastetxeek jatorri ezberdineko familien arteko harremanak bultzatzea.

Lan-orduek eta bizitzako egoerek ez ezik, beste faktore batzuek ere mugatzen dute amek eskolan duten parte-hartzea. Faktore horien artean, aipatzekoa da eskolan harremanetarako eta funtzionamendurako erabiltzen den hizkuntza edo hizkuntzak jakitea. Arestian aipatu dugunez, emakume etorkinen % 11,5ak oso gutxi daki gaztelaniaz, edo ez daki. Magrebeko emakumeen artean, ordea, ehuneko hori handiagoa da: % 29,4k eskas daki gaztelaniaz, eta % 10ak ez daki. Etorkinek, oro har, ez dakite euskaraz (emakumeen % 3,5ak soilik esan du oso ondo edo ondo dakiela). Harremanetarako eta funtzionamendurako euskara erabiltzen duten ikastetxeetan, hori oztopo bat da gurasoekin bilerak egiteko eta abarrerako.

Bestalde, guraso-elkartearen bileretan, eskola-kontseiluaren bileretan eta halakoetan, beharrezkoa da testu formalak irakurtzea eta publikoki hitza hartzea. Atzerriko emakumeek, ordea, ohitura ezberdinak dituzte pribatuak edo familia-girokoak ez diren espazio zabal eta publikoetan parte hartzeari begira. Jatorri jakin batzuetako emakumeek hezkuntza-maila apala dute eta ez dute parte-hartze handirik bizitza publikoan. Bada, emakume horiek eskola-komunitateko ekintza formaletan duten parte-hartzea mugatua da. Bestalde, familia batzuek laguntzarako gizarte-sare txikiak dituzte eta ezin dituzte haurrak beste inoren zaintzapean utzi eskolako bileretara eta topaketetara joateko. Kasu horietan, eskolak bitartekoak jarri behar ditu familia horien parte-hartzea bermatzeko.

Etorkinen elkarteek eta kolektiboek ez dute aldarrikapen publikorik egiten haien seme-alaben hezkuntzarekin lotutako gaiei buruz. Esate baterako, ez dute salatzen eskola batzuetan etorkin kopuru handiak egotea edo behar baino baliabide gutxiago egotea ikasle etorkinen premia espezifikoei aurre egiteko. Ikusi dugunez, emakume gutxik (% 3,1) esan dute bakartuta sentitu direla arrazagatik, erlijioagatik edo kulturagatik EAEn ikasketa arautuak egin dituztenean. Dena den, talde batzuetan (Senegaleko, Txinako, Errumaniako eta Ekialdeko EBko beste herrialde batzuetako eta Magrebeko emakumeen artean), beste talde batzuetan baino emakume gehiago sentitu dira bakartuta. Halaber, oso gutxik (% 2,7) esan dute gaitzetsita sentitu direla arrazagatik, erlijioagatik edo kulturagatik. Dena den, kasu horretan ere, talde batzuek beste batzuek baino gaitzespen handiagoa sentitu dute. Era berean, ikusi dugunez, gutxik jo dute eskastzat hizkuntzaren eta ikasketen arloan jasotako eskola-laguntza (emakumeen % 2,8ri soilik iruditu zaio ez duela behar adina laguntza jaso hizkuntza-mailara iristeko, eta % 3,5ari iruditu zaio ez duela behar adina laguntza jaso ikasketamailara iristeko; kasu horretan ere, kolektibo batzuk beste batzuk baino asebetetago daude).

Etorkin gutxik adierazten dute kexak dituztela edo ez daudela pozik. Hainbat arrazoik azaltzen dute hori; besteak beste, arrazoi orokorrek; esatea baterako, euskal hezkuntza-sistema sorterrikoa baino hobea dela uste izateak; eta bestelako arrazoiek; esatea baterako, jasotzen dituzten zerbitzuei begira eskakizun eta itxaropen gutxi izateak. Hori gorabehera, familia horiek eskubidea dute bertako biztanleek exijitzen eta jasotzen duten kalitatezko hezkuntza jasotzeko. Edonola ere, administrazioak neurriak hartu behar ditu benetako eki-

tatea lortzeko eta ikasleak aukera berdinak izan ditzaten, eta hasierako gizarte- eta hezkuntza-desberdintasunak orekatzeko aukera eman behar du.

ONDORIOAK ETA ERRONKAK

4.6.5

Ikusi dugunez, emakume etorkinen ikasketa-maila eta bertako emakumeena antzekoak dira; puntu gutxi batzuen aldea besterik ez dago bi parametroen artean (emakume etorkinen ikasketa-maila gizon etorkinena baino zertxobait handiagoa da). Emakume etorkinen % 32,76k eta bertako emakumeen % 30,37k du eskola graduatua edo titulu baliokideren bat. Bertako emakume gehiagok dute eskola graduatua baino goragoko titulu bat (etorkinen % 27,61ak eta bertakoen % 30,36k). Gainerako ehunekoak oso antzekoak dira. Hori dela eta, emakume etorkinak prestakuntza gutxi dutela dioen estereotipoa hutsala da. Jatorriaren arabera, dena den, aldeak daude: Magrebeko emakumeek dute ikasketa-maila baxuena.

16 urtetik gorako gizon eta emakume askok araututako ikasketak egin dituzte edo egiten ari dira EAEn. EAEn erroldatuta dauden 16 urtetik gorako emakume etorkinen % 21,8k egin ditu edo egiten ari da ikasketa arautuak EAEn. Talde horrek datu interesgarriak eman dizkigu eskolatzearen baldintzei buruz. Ondorengo paragrafoan, ondorio horietako batzuk ekarriko ditugu hizpidera.

Aipatu dugu ez dagoela diskurtso kritiko orokorrik, ez eta emakumeen diskurtso kritikorik ere, seme-alabek eta emakumeek EAEn duten eskolatzeari buruz. Edonola ere, AEI 2010 inkestan, gertakari "objektiboenei" buruzko zenbait galdera daude; besteak beste, ea etorkin asko dituzten ikastetxeetan ikasi duten edo ea etorkin atzeritarrekin soilik egin dituzten harremanak. Datuen arabera, EAEn ikasketa arautuak egin dituzten emakume asko ez dira benetan integratu eskolan. Emakumeen % 13ak esan zuen baietz, etorkin asko zituen ikastetxe batean ikasi zuela. Aipatzekoa da Magrebeko emakumeen % 26,6ak baietz esan zuela. Txinako emakumeak besteak baino bakartuago eta gaitzetsiago sentitu dira. Nabarmentzekoa da Magrebeko eta Txinako emakumeak (eta batzuetan, Senegalekoak) beste emakume etorkinak baino egoera okerragoan daudela.

Oro har, etorkinek ez dute adierazten pozik ez daudenik. Hori gorabehera, ikastetxeek bermatu egin behar dute ikasle horiek bertako biztanleek exijitzen eta jasotzen duten kalitatezko hezkuntza bera jasotzen dutela.

Etorkinak gizarteratzeko, etorkinen eta bertakoen elkarrekintza ezinbestekoa da, eta haurren nahiz haiez arduratzen diren helduen elkarrekintza gertatzeko, ezinbestekoa da ikasle etorkin guztiak leku berean ez pilatzea. Horretaz gainera, ikasle etorkin guztiak pilatzeak eragin txarra du haien eskola-errendimenduan.

Bertako hizkuntzak, hots, gaztelania eta euskara, irakatsi behar zaizkie hizkuntza horiek ez dakizkiten emakumeei. Etorkin gutxiak dakite euskaraz. Argi dago emakumeek hizkuntza horiek ikasteari ematen dioten lehentasunak beste faktore batzuekin duela zerikusia; hala nola, egoera soziolinguistikoarekin, laneko egoerarekin eta egoera pertsonalarekin. Emakume etorkinek gaztelania ikasteari ematen diote lehentasuna. Edonola ere, koste gutxiko ikastaro trinkoak antolatu behar dira bi hizkuntza horietan, azkarrago ikasi nahi dutenentzat. Gaur egun, herri askotan, gaztelaniako eskolak eskaintzen dituzten hezkuntza-zerbitzuak gainezka daude, eta euskarako eskolak hartzeko, berriz, dirua ordaindu behar da, eta horregatik, albo batera uzten dute euskara ikasteko asmoa.

Garrantzitsua da amek (baita aitek ere; testu hau emakume etorkinei buruzkoa delako jarri dugu parentesi artean) informazioa/prestakuntza jasotzea beren seme-alaben eskola-arrakasta bermatzeko funtsezkoak diren alderdien gainean. Hona hemen alderdi horietako batzuk: familiako hizkuntza, eskolaz kanpoko ekintzak eta eskolako lanak. Familiako hizkuntzari eustea zeinen garrantzitsua den ulertarazi behar zaie gurasoei, eta seme-alabek eskolako hizkuntzan egiten diren eskolaz kanpoko ekintzetan parte hartzea eta eskolako lanak egiteko laguntza bilatzea zeinen onuragarria den jabeaz (eskolako lanei dagokienez, laguntza etxean jaso dezakete edo, bestela, inguruan dauden zerbitzuetara jo dezakete). Familiek orain baino informazio gehiago jaso behar dute hizkuntza-ereduari eta eredu horrek ikaslearen gizarteratzean eta laneratzean izango dituen ondorioei buruz. Alde horretatik, interesgarria izango litzateke jakitea amek zer-nolako orientabidea jasotzen duten, orientabidea nork ematen dien eta zer eredutara bideratzen dituzten; beste hitzetan esanda, zer aholku eta informazio jasotzen duten seme-alaben eredia aukeratzeko.

Irakasleek immigrazioarekin lotutako alderdiei buruzko prestakuntza jaso behar dute, bai ikasten ari direnean (irakasle-eskolan), bai lanean ari direnean (prestakuntza etengabea). Eskola-kulturaren prozedura batzuek jarraitutasunak indartzen dituzte, batez ere estatus sozioekonomiko eta kultural ertaina eta altua duten bertako familienak. Prozedura horiei buruz hausnartu behar da, estatus baxuagoa duten haur etorkinen eta haien inguruaren artean zubiak egiteko; hots, eskolan arrakasta izaten lagunduko dieten zubiak egiteko.

Halaber, irakasleek prestakuntza jaso behar dute familiekin hobeto komunikatzeko. Hala, familiek hobeto ulertu eta kudeatuko dituzte beren seme-alaben eskolatzearekin lotutako funtsezko kontuak. Gogora dezagun ikasleengan itxaropen handiak izatea oso onuragarria dela pedagogiaren aldetik. Itxaropenak, ordea, ez dira maila sozioekonomiko eta kultural handia duten bertako familien ikasleengan soilik izan behar. Irakasleek prestakuntza jarraitua jaso behar dute alderdi horri buruz ere.

Badakigu ikasle etorkinek bertako ikasleek baino eskola-porrot handiagoa izaten dutela. Era berean, badakigu ikastetxe eta irakasle batzuek eraginkortasunez jokatzeko dutela eremu horretan. Horiek kontuan hartuta, interesgarria izango litzateke EAEko etorkinen seme-alaben eskola-arrakastaren gakoak zein diren aztertzea. Azterlan horrek aditzera emango dituen gakoak irakasleentzako prestakuntzan ikasiko/irakatsiko dira.

Premiazkoa da eskola-komunitatean (irakasleak, ikasleak eta familiak) arrazakeriaren aurkako hezkuntza zabaltzea. Administrazioak esparru horretan egiten duen inbertsioa estrategikoa izango da gizarte-kohesioari begira. Prestakuntza horren helburuetako bat da, oro har, etorkinen eta, zehazki, emakume etorkinen aurkako estereotipoen aurka egitea (jatorri jakin batzuetako etorkinek beste jatorri batzuetako etorkinek baino bazterkeria handiagoa pairatzen dute estereotipoen erruz).

Administrazioak behar adina baliabide erabili behar ditu eskoletan hizkuntza arloko berriazko laguntza emateko, bai eta ikasketa-maila lortzeko laguntza emateko ere. Hala, indartu egingo da eskolak gizarte-desoreka orekatzeko eta eskola-porrotari aurre hartzeko duen ahalmena. Inguruak ere (udaleko eta bertako zerbitzuek) horretan lagun dezake; besteak beste, ikasleen txokoen eta aisialdi-talde bidez. Komeni da ekimen horiek ikastetxearekin koordinatzea.

Testu honetan, EAEko emakume etorkinei eta hezkuntzari buruzko datu garrantzitsu batzuen berri eman dugu. Lehenik eta behin, emakume etorkinek egindako ikasketei buruz aritu gara. Emakume etorkinen eta bertako emakumeen ikasketa-maila alderatu dugu, eta emakume etorkinek EAEn egin dituzten ikasketei zer irizten dioten aztertu dugu. Bigarrenik, bertakoek eta etorkinek euskara zenbateraino dakiten eta erabiltzen duten ikusi dugu. Azkenik, eskola-adinean dauden seme-alaben hezkuntzarekin lotutako alderdi garrantzitsu

batzuk aipatu ditugu. Azterlan honetan, batez ere *Euskal Autonomia Erkidegoan bizi diren atzerriko etorkinen gaineko inkesta* AEI 2010 erabili dugu. Eusko Jaurlaritzako Lan eta Gizarte Gaietako Sailak egindako inkesta horrek atzerriarren lagin zabal bat du oinarri (2.286 pertsona), eta pertsona horien bizitzako ibilbideari, itzaropenei, lan-egoerari eta abarri buruzko informazio jasotzen du. Adin-eskolan dauden seme-alaben hezkuntzaren eremuan, Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailaren datuei egin diegu erreferentzia, bai eta ikasle etorkinen eskolatzeari buruzko azterlan batzuei ere.

GIZARTE-ONGIZATE SUBJEKTIBOA: EMAKUME ETORKINEN IKUSPEGIA

José A. Oleaga

4.7

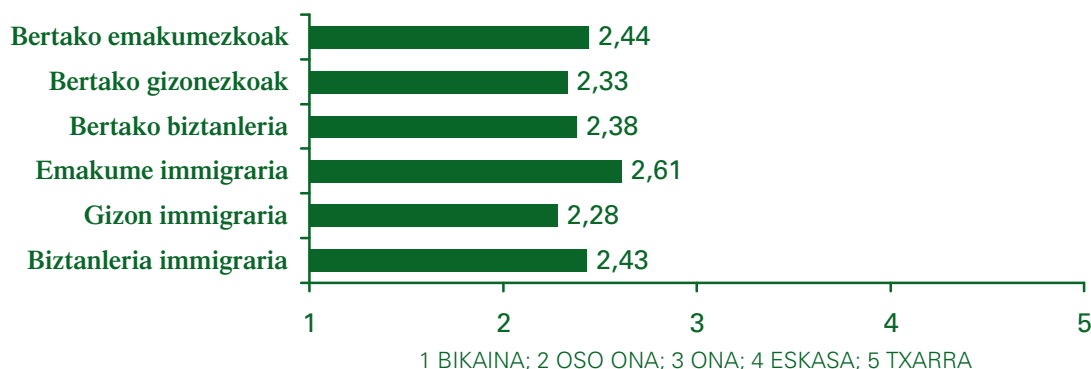
Ikuspegi - Immigrazioaren Euskal Behatokiak 2010ean atzerritarrei eta bertakoei egindako inkestan, osasunari eta gizarte-ongizateari lotutako alderdi guztiak aztertu zituen; betiere, inkestatutako pertsonen ikuspegi subjektiboa abiapuntutzat hartuta (Osasuna eta Immigrazioa, Ikuspegi 2010)¹²³. Guk generoaren ikuspuntutik aztertu ditugu inkesta horren zati batzuk. EAEn bizi diren emakume etorkinek sentitzen, hautematen eta adierazten dituzten gauzetan jarri dugu arreta.

OSASUNA, ORO HAR

4.7.1

Ikuspegi 2010 azterlanak zalantza asko argitu zituen, eta aditzera eman zuen gure herrialdean bizi diren etorkin atzerritarrak nola sentitzen diren: % 84,9k esan zuen oro har osasun ona, oso ona edo bikaina zuela. Nahiz eta ehuneko hori bertako biztanleen ehunekoa (% 92) baino txikiagoa izan, argi dago etorkinak oro har ondo sentitzen direla euskal gizartean.

4.13. GRAFIKOA Hautemandako osasun orokorra, sexuaren arabera

1.G. Oro har, nolakoa da zure osasun-egoera?
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Batez besteko puntuazioei begiratuta, etorkinen eta bertakoen arteko aldeak are gehiago lausotzen dira. Ongizate subjektiboari dagokionez, etorkin atzerritarren puntuazio orokorra

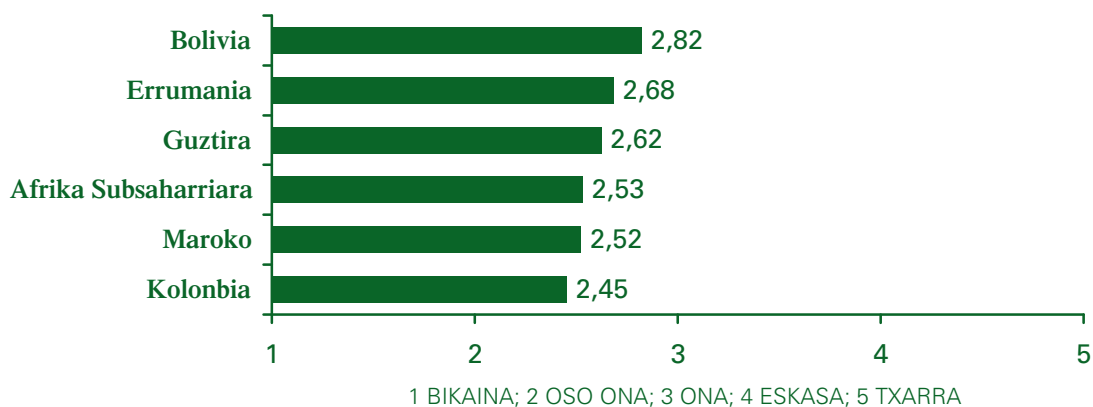
¹²³Osasuna eta Immigrazioa, Ikuspegi 2010 inkesta kuantitatibo bat da, EAEko etorkinen lagin adierazgarri bati, zehazki, 5 herrialdetako (Errumaniako, Marokoko, Saharaz hegoaldeko Afrikako, Kolonbiako eta Boliviako) 1.250 etorkini, eta bertako 500 pertsonari egindakoa (inkestatutako pertsona guztiak 18 urtetik gorakoak ziren). Galdeketa-lanak 2009. urtearen amaieran eta 2010. urtearen hasieran egin ziren. Ikuspegi - Immigrazioaren Euskal Behatokiak egin zuen azterlana, EHUko doktore Nekane Basaberen lankidetzarekin.

(1 bikain eta 5 txarra) 2,43 puntukoa da, bertakoena baino zertxobait kaskarragoa (2,38 puntu). Hau da, bi puntuazio orokorrak osasun orokor onaren eta oso onaren artean daude, alde nabarmenik gabe.

Aldiz, datuak sexuaren arabera aztertzen baditugu, estatistika aldetik alde esanguratsuak ikusiko ditugu. Bertako gizonak eta emakumeak adierazitako osasunari dagokionez, ez dago alde nabarmenik (2,33 puntu gizonak eta 2,44 puntu emakumeak). Etorkinei dagokionez, ordea, gizonak osasun hobea dutela adierazten dute emakumeak baino (2,28 puntu gizonak eta 2,61 puntu emakumeak). Halaber, bertako emakumeak etorkin emakumeak baino hobeto sentitzen dira (bertako emakumeak 2,44 puntu eta emakume etorkinek 2,61 puntu). Hitz batez, atzerriko emakume etorkinek adierazitakoaren arabera, ongizate eta osasun subjektibo kaskarragoa dute gizon etorkinek eta bertako emakumeak baino.

Jar dezagun arreta atzerriko emakume etorkinengan. Ongizatea antzeko moduan hautematen dute jatorri ezberdinetako emakumeak. Hori dela eta, esan dezakegu emakume etorkin guztiek antzeko ongizate subjektiboa eta osasun orokorra dutela. Dena den, Kolonbiako eta Boliviako emakumeak salbuespen dira: adierazitakoaren arabera, Kolonbiakoek osasun hobea dute (2,45 puntu) Boliviakoek baino (2,82 puntu).

4.14. GRAFIKOA Emakume etorkinak: hautemandako osasun orokorra, jatorriaren arabera

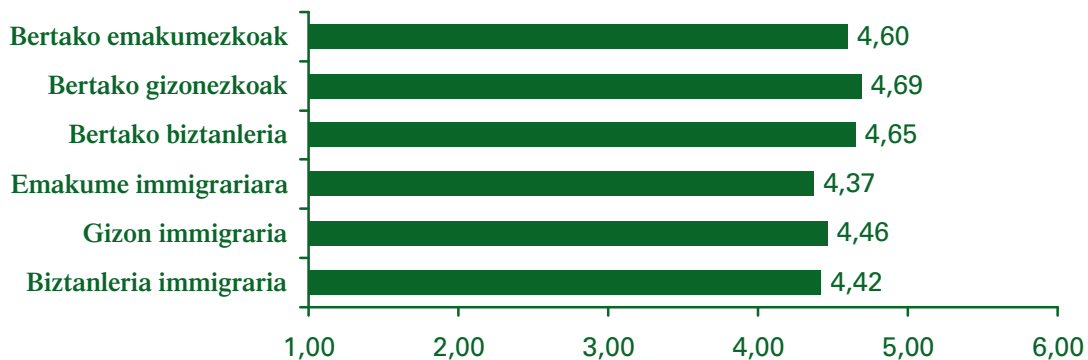
1.G. Oro har, nolakoa da zure osasun-egoera?
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Ongizate orokorrarekin lotutako beste datu objektiboago bat emango dugu (kontuan hartuta, noski, inkestatutakoek emandako datua dela eta, beraz, hein batean, subjektiboa dela): azkeneko hilabetean osasun fisikoak eta norbanakoaren arazo emozionalek zenbatetan galarazi dieten gizarte-ekintzetan parte hartzea.

Bertako biztanleriaren batez besteko puntuazioa 4,65 puntukoa da (1 "Beti" eta 6 "Inoiz ez"). Bertakoek muga eta zailtasun gehiago dituzte etorkinek baino (4,42 puntu). Dena den, oro har, esan dezakegu bertakoek eta etorkinek ez dituztela zailtasun asko.

Bertako emakumeen eta gizonen artean ez dago alde nabarmenik (emakumeak 4,69 puntu eta gizonak 4,60 puntu). Emakume eta gizon etorkinen artean, aldiz, bai, emakumeen kaltean berriro ere: adierazitakoaren arabera, emakumeak zailtasun gehiago dituzte (4,37 puntu) gizonak baino (4,46 puntu). Bertako emakumeak eta emakume etorkinak alderatuz gero, ikusiko dugu emakume etorkinek, adierazitakoaren arabera, egoera okerragoa bizi dutela edo zailtasun gehiago dituztela (4,37 puntu) bertako emakumeak baino (4,60 puntu).

4.15. GRAFIKOA Azken hilabetean, gizarte-jardueretan parte hartzeko izandako zailtasunak, sexuaren arabera

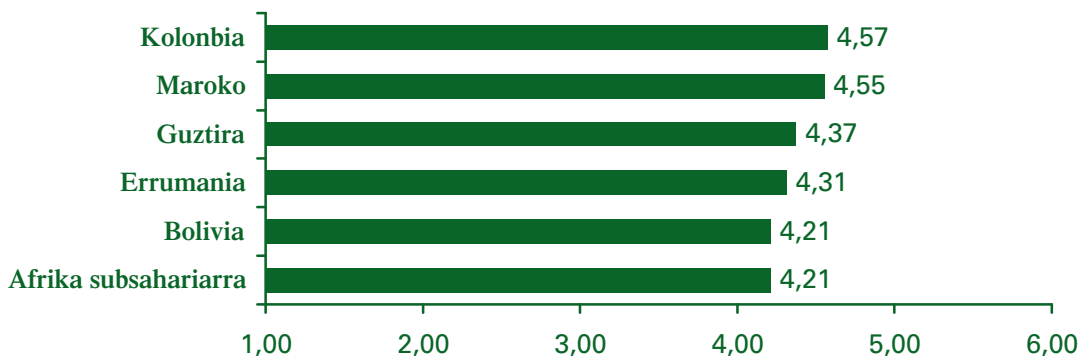

1 BETI; 2 IA BETI; 3 SARRITAN; 4 BATZUETAN; 5 BEHIN BAKARRIK; 6 INOIZ EZ

7.G. Zer maiztasunarekin zaildu dizkizute osasunak edo arazo emozionalek zure gizarte-jarduerak, azken lau asteotan (hala nola, lagunak edo senideak ikustera joatea)?

Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

4.16. GRAFIKOA Emakume etorkinek azken hilabetean gizarte-jardueretan parte hartzeko izan dituzten zailtasunak

1 BETI; 2 IA BETI; 3 SARRITAN; 4 BATZUETAN; 5 BEHIN BAKARRIK; 6 INOIZ EZ

7.G. Zer maiztasunarekin zaildu dizkizute osasunak edo arazo emozionalek zure gizarte-jarduerak, azken lau asteotan (hala nola, lagunak edo senideak ikustera joatea)?

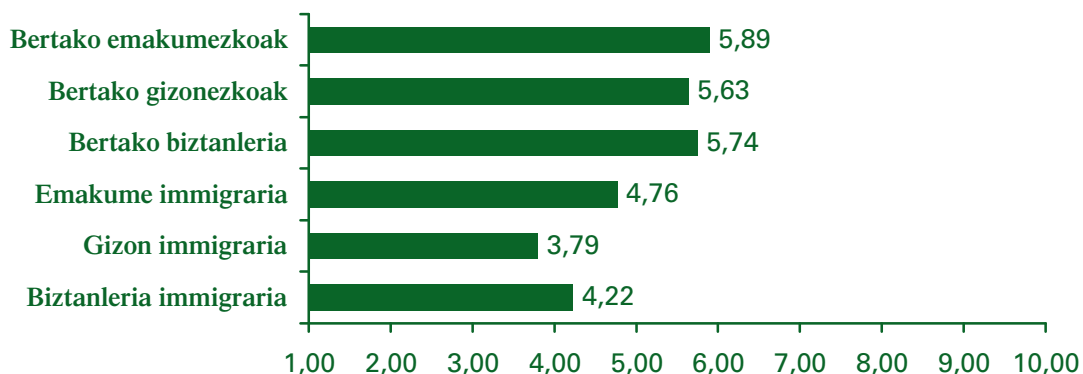
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Proba estatistikoen arabera, badirudi Kolonbiako eta Marokoko emakumeek zailtasun guxtiago dituztela gizarteaz Boliviako eta Saharaz hegoaldeko herrialdeetako emakumeek baino.

Inkestatutako pertsonen gizarte-ongizateaz ari garela, egoera fisikoarekin edo emozionalarekin eta eremu horietan arazoak izateak ekar ditzakeen zailtasunekin hertsiki lotutako alderdiak ez ezik, bertakoen eta etorkinen asebetetasuna ere kontuan hartu dugu; hau da, kontuan hartu dugu ea aseta dauden zenbait arlo garrantzitsutan; hala nola, euskarri ekonomikoaren (diru-sarrerak eta lana), gizarte-kapitalaren (familia eta lagun-sarea) eta norbanakoaren arloetan (bizitzarekiko asebetetasun pertsonala eta orokorra).

Espero izatekoa zenez, bertako biztanleak dezente asebetetago daude diruarekin eta diru-sarrerekin (5,74) biztanle etorkinak baino (4,22). Dena den, aldea ez da hain handia. Oro har, badirudi bi taldeek asko handi ditzaketela diru-sarrerak, batez ere biztanle etorkinek.

4.17. GRAFIKOA Diruarekiko eta diru-sarrerekiko asebetetasuna

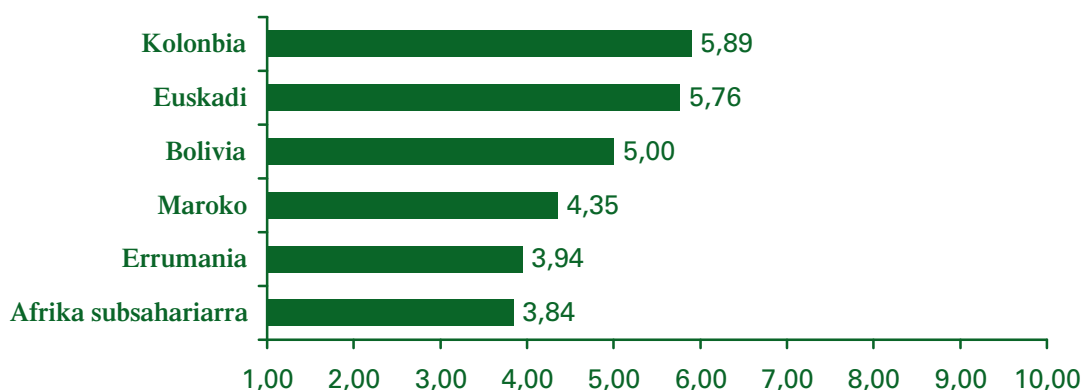
9.G. Esan, mesedez, zenbateraino zauden asebeteta diruarekin eta diru-sarrerekin, kontuan hartuta 1 'batere asebeteta ez' dela, eta 10, 'oso asebeteta'
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Azter ditzagun datuak sexuaren arabera. Bertako emakumeak eta emakume etorkinak alderatzen baditugu, ikusiko dugu bertakoak asebetetago daudela (5,89) etorkinak baino (4,76). Halaber, emakume etorkinak eta gizon etorkinak alderatzen baditugu, ikusiko dugu gizonak (3,79) ez daudela emakumeak (4,76) bezain asebeteta.

Datuak jatorriaren arabera aztertzen baditugu, ikusiko dugu badirela aldeak, eta alde horiek, ñabardura txikiekin bada ere, errepikatu egingo direla inkestatutako pertsonen bizitzaren beste alderdi batzuekin duten asebetetasuna aztertuko dugunean. Kolonbiako emakumeak bertako emakumeak bezain asebeteta daude, eta beste etorkin-talde batzuk baino asebetetago; batez ere, Errumaniako, Marokoko eta Saharaz hegoaldeko herrialdeetako emakumeak baino asebetetago.

Zehazki, diruari eta diru-sarrerei dagokienez, Kolonbiako eta bertako emakumeak (5,89 eta 5,76, hurrenez hurren) asebetetago daude Saharaz hegoaldeko herrialdeetako emakumeak (3,84), Errumaniakoak (3,98) eta Marokokoak (4,35) baino.

4.18. GRAFIKOA Diruarekiko eta diru-sarrerekiko asebetetasuna, jatorriaren arabera

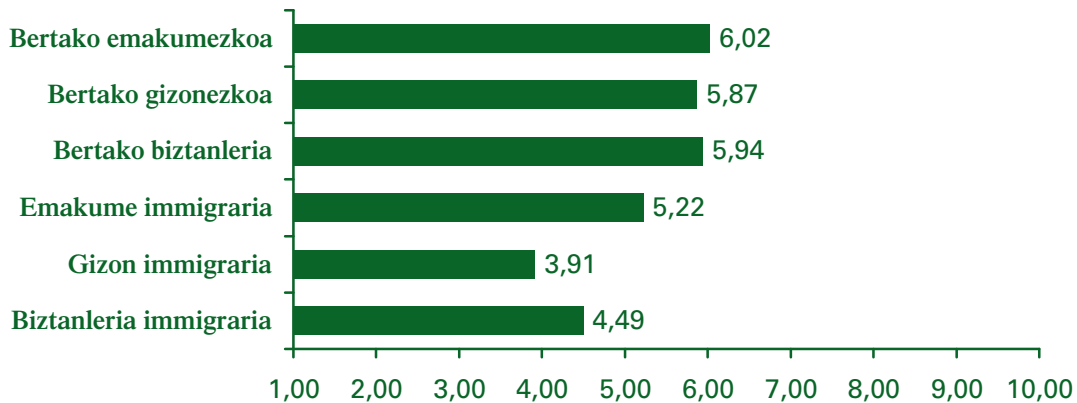
9.G. Esan, mesedez, zenbateraino zauden asebeteta diruarekin eta diru-sarrerekin, kontuan hartuta 1 'batere asebeteta ez' dela, eta 10, 'oso asebeteta'
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Ikertutako biztanleak lanarekin aseta dauden edo ez hertsiki lotuta dago diruarekin eta diru-sarrerekin. Oro har, kolektibo guztiak asebetetago daude lanarekin diru-sarrerekin baino.

Dena den, ez daude oso asebeteta: kolektibo ia guztiek 4tik 6ra arteko puntuazioa dute. Diruari eta diru-sarrerei begira taldeen artean dauden alde berberak daude lanari begira.

Bertako biztanleak lanarekin dezente asebetego daude (5,94) biztanle etorkinak baino (4,49). Bertako emakumeak asebetego daude (6,02) emakume etorkinak baino (5,22), eta emakume etorkinak dezente asebetego daude gizon etorkinak baino (3,91). Bertako gizonak eta emakumeek antzeko asebetetasun-maila dute, ez, ordea, gizon eta emakume etorkinek.

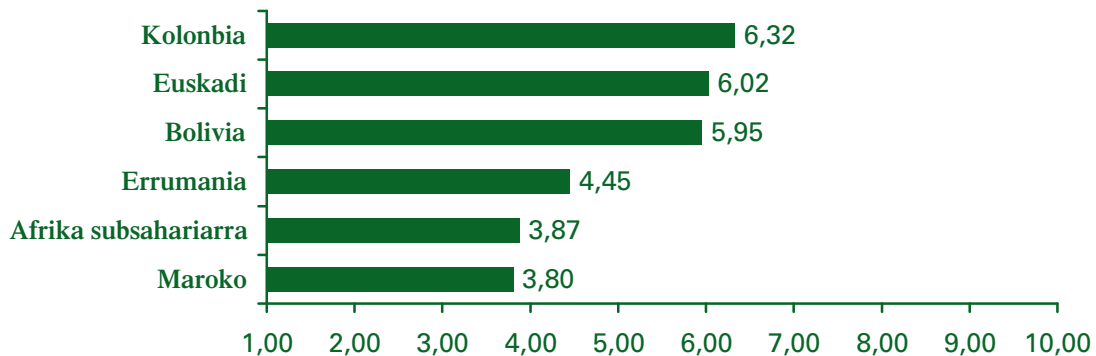
4.19. GRAFIKOA Lanarekiko asebetetasuna, sexuaren arabera

9.G. Esan, mesedez, zenbateraino zauden asebeteta lanarekin, kontuan hartuta 1 'batere asebeteta ez' dela, eta 10, 'oso asebeteta'.

Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

4.20. GRAFIKOA Lanarekiko asebetetasuna, jatorriaren arabera

9.G. Esan, mesedez, zenbateraino zauden asebeteta lanarekin, kontuan hartuta 1 'batere asebeteta ez' dela, eta 10, 'oso asebeteta'.

Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Jatorriaren arabera, asebetetasun-maila aski ezberdina duten bi emakume talde daude: batetik, Kolonbiako emakumeak (6,32), euskaldunak (6,02) eta Boliviakoak (5,95) daude: haien artean ez dago alde handirik, eta besteak baino asebetego daude; eta bestetik, Marokoko emakumeak (3,80), Saharaz hegoaldekoak (3,87) eta Errumaniakoak (4,45) daude: haien artean ere ez dago alde handirik.

Familiari dagokionez, bertako biztanleria eta etorkinen biztanleria oso asebeteta daude. Dena den, bertako biztanleak (8,36) zertxobait asebetego daude etorkinak baino (7,88).

Bertako emakumeen eta emakume etorkinen artean ere badago alderik: bertakoak (8,39) asebetetago daude etorkinak baino (8,05). Gizon etorkinek dute asebetetasun gutxien (7,73): emakume etorkinek (8,05) baino dezente asebetetasun gutxiago dute. Gizon eta emakume etorkinek ez bezala, bertako emakumeek eta gizonak antzeko asebetetasun-maila dute familiari dagokionez.

4.21. GRAFIKOA Familiarekiko asebetetasuna, sexuaren arabera

9.G. Esan, mesedez, zenbateraino zauden asebeteta familiarekin, kontuan hartuta 1 'batere asebeteta ez' dela, eta 10, 'oso asebeteta'
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

4.22. GRAFIKOA Familiarekiko asebetetasuna, jatorriaren arabera

P9. A continuación le pedimos que evalúe el grado de satisfacción que Ud. siente en relación con los siguientes aspectos, teniendo en cuenta que 1 es muy insatisfactoria y 10 muy satisfactoria: familia
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

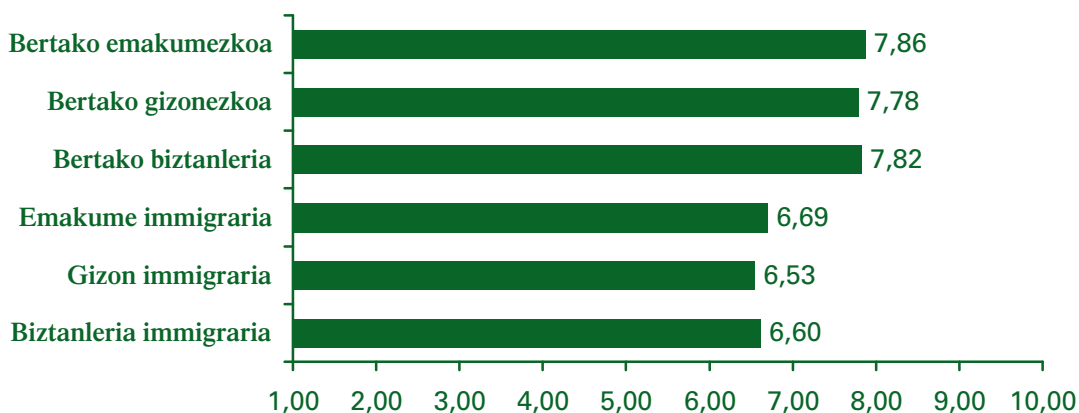
Edonola ere, familiarekiko asebetetasunari dagokionez, badirudi talde guztiak oso asebeteta daudela, eta, beraz, oreka eta ongizate pertsonala eta soziala bermatuko dien funtsezko gizarte-kapital bat dutela.

Jatorriaren arabera, Kolonbiako emakumeak eta emakume euskaldunak besteak baino dezente asebetetago daude (8,55 eta 8,39, hurrenez hurren). Saharaz hegoaldeko emakumeak besteak baino asebetetasun gutxiago dute (7,39).

Lagunekin dugun asebetetasun-mailak ere informazioa ematen digu gizarte-sareekin eta gizarte-kapitalarekin dugun asebetetasunari buruz. Alderdi horri dagokionez, bertako biztan-

leen egoera zertxobait hobea da: bertako biztanleak (7,82) zertxobait asebetetago daude etorkinak baino (6,60).

4.23. GRAFIKOA Lagunekiko asebetetasuna, sexuaren arabera

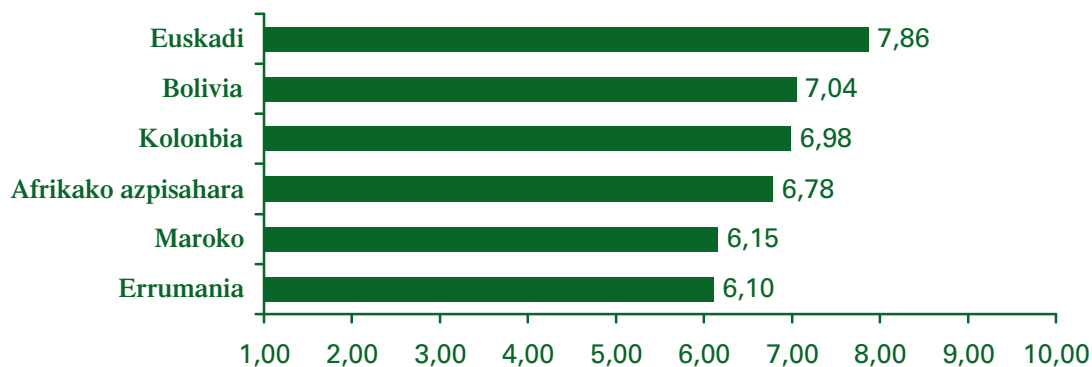

9.G. Esan, mesedez, zenbateraino zauden asebeteta lagunekin, kontuan hartuta 1 'batere asebeteta ez' dela, eta 10, 'oso asebeteta'

Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Sexuaren arabera, bertako emakumeak (7,86) asebetetago daude emakume etorkinak baino (6,69). Emakume eta gizon etorkinen artean, berriz, ez dago alde handirik. Bertako emakumeen eta gizonen artean ere ez dago alde handirik.

4.24. GRAFIKOA Lagunekiko asebetetasuna, jatorriaren arabera

9.G. Esan, mesedez, zenbateraino zauden asebeteta lagunekin, kontuan hartuta 1 'batere asebeteta ez' dela, eta 10, 'oso asebeteta'

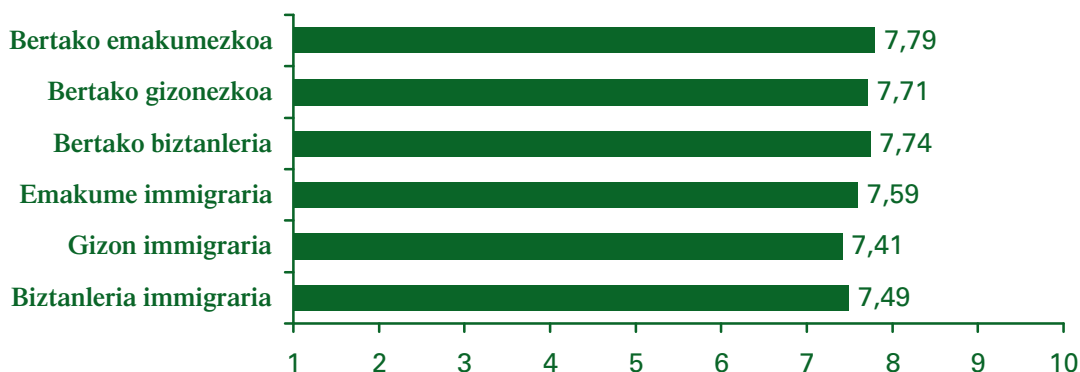
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Datuak jatorriaren arabera aztertu ditugu, eta beste azterlan batzuek, bai eta azterlan honek ere, iradokitakoa baieztatu dezakegu: bertako emakumeek gizarte-kapitalaren baliabide gehiago dituzte, eta lagunekin asebetetago daude (7,89) Errumaniako emakumeak (6,10) eta Marokokoak (6,15) baino. Bertakoak bezain asebeteta ez egoteak agerian jartzen du emakume horiek arlo horietan dituzten gabeziak.

Bakoitzak bere buruarekin duen asebetetasunari dagokionez, bertakoak asebetetago daude (7,74) etorkinak baino (7,49). Hala ere, bi kolektiboek asebetetasun-maila handi samarra dute. Kasu horretan, ez dago alderik bertako eta atzerriko emakumeen artean: bertako emakumeen asebetetasun-maila emakume etorkinenaren antzekoa da (7,79 eta 7,59: aldea

ez da esanguratsua). Halaber, emakume eta gizon etorkinen artean ere ez dago alde handirik (7,59 eta 7,41; aldea ez da esanguratsua).

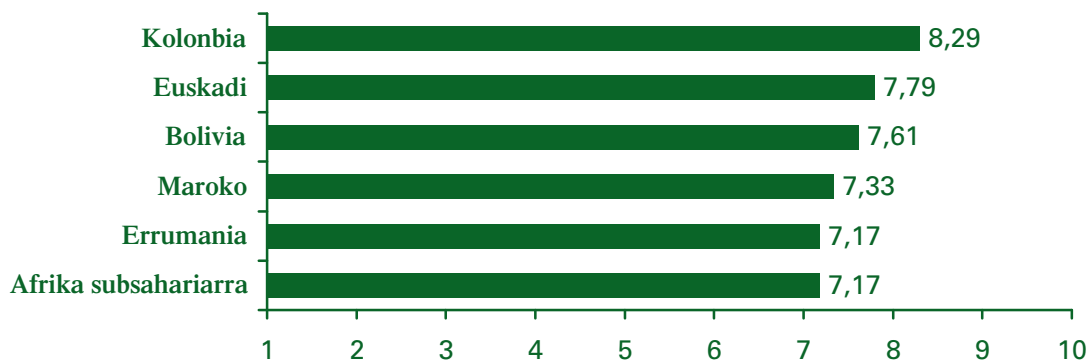
4.25. GRAFIKOA Bakoitzak bere buruarekin duen asebetetasuna, sexuaren arabera

9.G. Esan, mesedez, zenbateraino zauden asebeteta zeure buruarekin, kontuan hartuta 1 'batere asebeteta ez' dela, eta 10, 'oso asebeteta'.

Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

4.26. GRAFIKOA Bakoitzak bere buruarekin duen asebetetasuna, jatorriaren arabera

9.G. Esan, mesedez, zenbateraino zauden asebeteta zeure buruarekin, kontuan hartuta 1 'batere asebeteta ez' dela, eta 10, 'oso asebeteta'.

Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Aldiz, emakumeak jatorriaren arabera aztertzen baditugu, ikusiko dugu alde nabarmenak daudela beren buruarekin duten asebetetasun-mailari dagokionez. Kolonbiako emakumeak daude asebeteen: euskal emakumeen asebetetasun-maila ia bera dute (haien arteko aldea ez da esanguratsua), eta beste emakume kolektibo batzuk baino asebeteago daude; hala nola, Errumaniako emakumeak (7,08), Saharaz hegoaldekoak (7,16) eta Marokokoak (7,33) baino asebeteago.

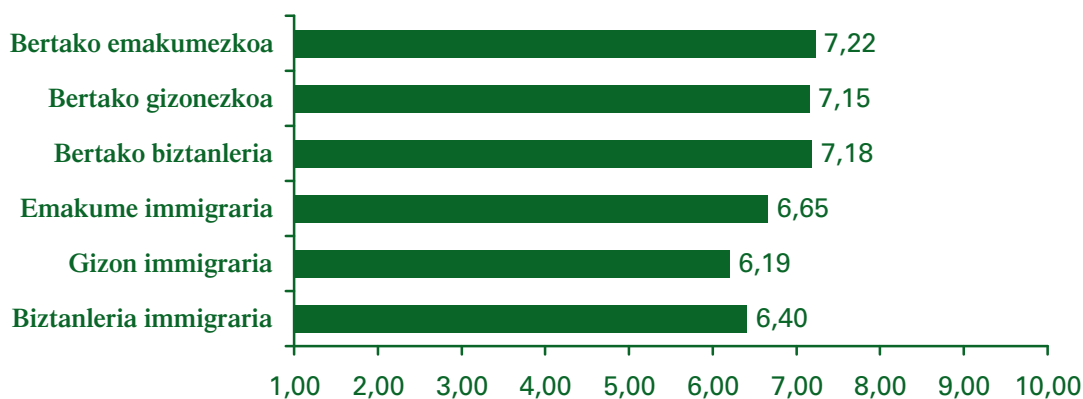
Edonola ere, aipatu beharra dago emakume etorkinak oso asebeteta daudela beren buruarekin: talde guztiek 7 puntutik gora dituzte.

Oro har, bizitzari dagokionez, inkestatutako bertako biztanleak dezente asebeteago daude (7,18 puntu) biztanle etorkin atzerritarrek baino (6,40 puntu). Etorkinen artean ere aldeak daude: emakume etorkinak asebeteago daude gaur egun duten bizitzarekin (6,65 puntu)

gizon etorkinak baino (6,19). Bertako emakumeen eta gizonen artean, aldiz, ez dago alde-rik.

Nolanahi ere, nahiz eta gizon etorkinak baino asebetetago sentitu, emakume etorkinak ez daude bertako emakumeak bezain asebeteta: bertako emakumeak dezente asebetetago daude (bertako emakumeak: 7,22; emakume etorkinak: 6,65).

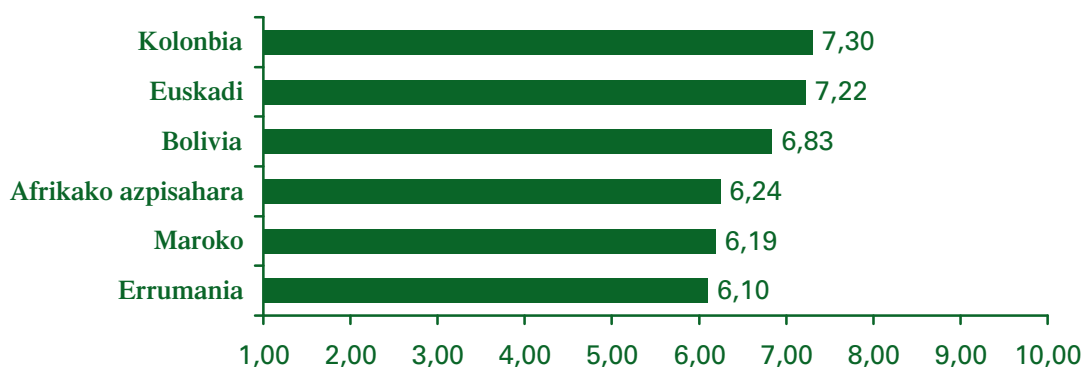
4.27. GRAFIKOA Oro har, bizitzarekiko asebetetasuna, sexuaren arabera

10.G. Esan, mesedez, zenbateraino zauden asebeteta oro har bizitzarekin, kontuan hartuta 1 'batere asebeteta ez' dela, eta 10, 'oso asebeteta'
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Jatorriaren arabera, alde nabariak daude inkestatutako emakumeen artean. Oro har, bizitzari dagokionez, Kolonbiako emakumeek (7,30) eta bertakoek (7,22) antzeko asebetetasun-maila dute. Kolonbiako emakumeak dezente asebetetago daude Errumaniako emakumeak (6,10), Marokokoak (6,19) eta Saharaz hegoaldekoak (6,24) baino.

4.28. GRAFIKOA Oro har, bizitzarekiko asebetetasuna, jatorriaren arabera

P10. Globalmente, ¿hasta qué punto está Ud. satisfecho/a o insatisfecho/a con su vida actualmente? Por favor, marque en la escala su grado de satisfacción con la vida, siendo 1 muy insatisfecho/a y 10 muy satisfecho/a
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Edonola ere, jatorria kontuan hartuta, aipatu beharra dago ez dagoela emakumeen kolektiborik bizitzarekin pozik ez dagoenik: talde guztiek 6 puntutik gora dituzte.

Laburbilduz, nahiz eta askok ikuspegi eta diskurtso apokaliptikoak eta korapilatsuak izan EAEko atzerriko immigrazioari buruz, guk zera azpimarratu nahi dugu: etorkinek diote osasuntsu sentitzen direla, ez dutela zailtasun handirik gizarte-ekintzetan parte hartzeko eta

asebeteta daudela familiarekin eta beren buruarekin. Ekonomiarekin (diru-sarrerak), lanarekin eta gizarte-harremanekin (lagunak) zerikusia duten alderdiak hobe daitezke. Hala ere, oro har, migrazio-esperientziarekin pozik daude, eta bizitzarekin asebeteta, ia bertako biztanleak bezain asebeteta.

Emakume eta gizon etorkinek adierazitakoaren arabera, emakumeek gizonen baino osasun okerragoa dute eta zailtasun gehiago dituzte eguneroko eginbeharretan; dena den, emakumeak gizonak baino asebetetago daude diru-sarrerekin, lanarekin, familiarekin, lagunekin, beren buruarekin eta oro har bizitzarekin. Arlo horietan, badirudi emakumeen itxaropenak hein handiago batean bete direla gizonenak baino. Dena den, emakume guztiek ez dute asebetetasun-maila bera. Kolonbiako emakumeak bertako emakumeak bezain asebeteta daude. Esan beharra dago Kolonbiako emakumeen kolektiboak igaro duela gurean denbora gehien, eta beste kolektiboek baino asti gehiago izan duela integratzeko eta gizarte-sareak eta harreman-sare pertsonalak egiteko. Bestalde, Errumaniako emakumeek, Marokokoek eta Saharaz hegoaldekoek eman dituzte erantzun ezkorrenak.

Hain zuzen, besteak beste, Errumaniako eta Marokoko emakume etorkinak estigmatizatzen ditugu gehien: beste etorkinei baino begikotasun gutxiago eta mesfidantza gehiago diegu, eta iruditzen zaigu beste etorkinek baino gaitasun edo/eta gogo gutxiago dutela eskal gizartean integratzeko. Halaber, kulturaren, ohituren, tradizioen, hizkuntzen, erlijioaren (Magrebeko emakumeen kasuan) eta beste hainbat arlotan, guregandik urrutien dauden etorkinak direla iruditzen zaigu. Talde horretan, Saharaz hegoaldeko etorkinak ere sar ditza-kegu; izan ere, haiek dute migrazio-esperientziarekin asebetetasun gutxien. Oro har, emakume etorkinek asebetetasun gutxiago dute gizon etorkinek baino.

ZAILTASUNAK **4.7.2**

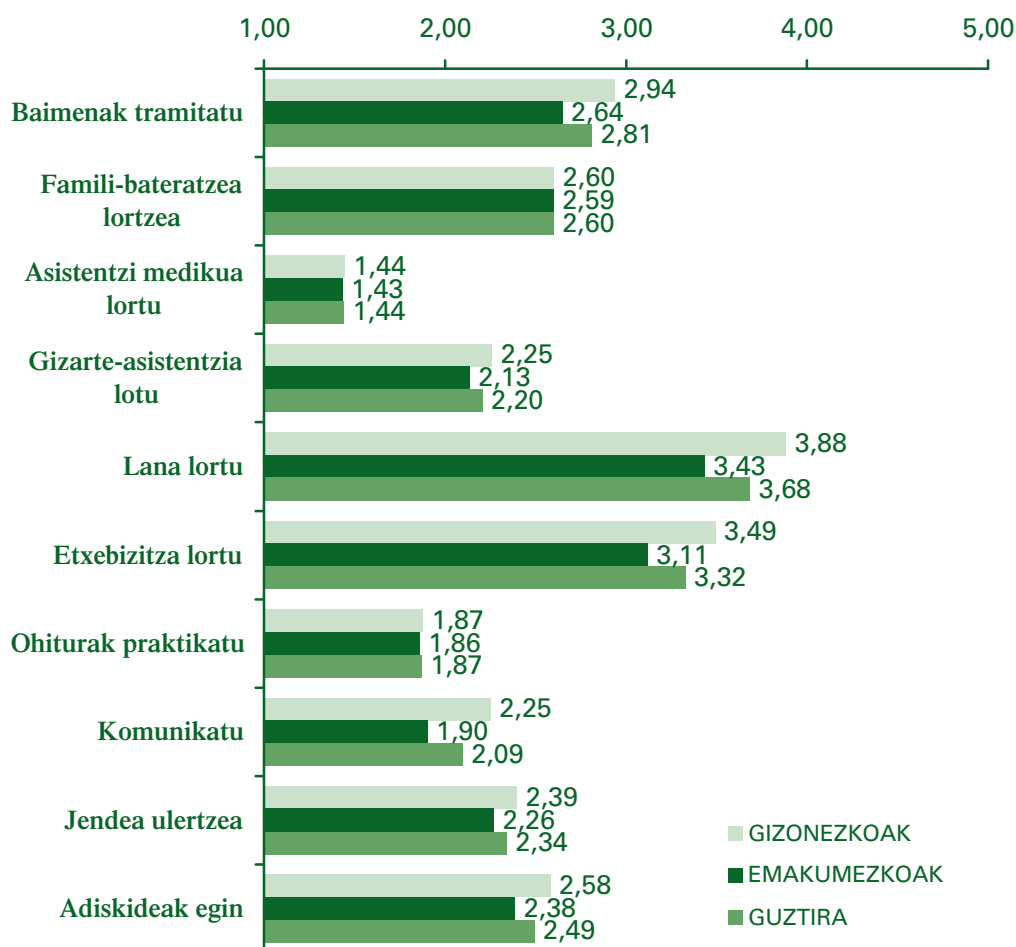
Orain arte, ez dugu informaziorik izan zenbait alderdiri buruz; esate baterako, etorkinek gure herrialdean sartzean dituzten zailtasunei buruz. Beste era batera esanda, informazioa nahi genuen gizarte hartzaileak etorkinei jartzen dizkien oztopoei eta eragozpenei buruz. Etorkinak gurera etortzen direnean soilik jartzen dira agerian oztopo horiek eta jakiten dugu zer muga ezartzen ditugun eta zer mugari aurre egin behar dieten atzerriko etorkinek.

Azken batean, adierazle horrek zera ematen du aditzera: zer konfiantza-, irekitasun-, malgutasun- eta inklusibitate-maila duen gure gizarteak gurera etortzen direnen pertsonetik. Horregatik interesatzen zaizkigu, hain zuzen ere, etorkinek gure herrialdera iristean aurkitzen dituzten eragozpenak, oztopoak eta mugak.

Etorkinei galdetu gelditu genien ea zer zailtasun izan dituzten EAera etorri zirenetik:

- Ikasketen, lanaren, egoitzaren edo tituluen paperak izapidetzeko edo legeztatzeke (14_1.G)
- Familia (edo senideren bat) bateratzea lortzeko (14_2.G)
- Osasun-laguntza lortzeko (14_3.G)
- Gizarte-laguntza lortzeko (14_4.G)
- Lana aurkitzeko (14_5.G)
- Etxebizitza lortzeko/alokatzeko (14_6.G)
- Tradizioak/ohiturak praktikatzeko (14_7.G)
- Komunikatzeko, hizkuntza behar bezala ez jakiteagatik (14_8.G)
- Hemengo jendea ulertzeko (haien izaera, umorea, harremanak egiteko modua) (14_9.G)
- Euskaldunak ezagutzeko eta haien lagun izateko (14_10.G)

4.29. GRAFIKOA Zailtasunak, sexuaren arabera

14.G. Alda dezagun gaiak eta hitz egin dezagun gizarte-gaiei buruz, esate baterako, immigrazioaz. Ekarri gogorra EAera iritsi zinenetik izan dituzun esperientziak, batez ere azken urtekoak. Izan al duzu zailtasunik hauek egiteko?

Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Laburbilduz, esan dezakegu etorkinek:

- Ez dutela zailtasunik izan osasun-laguntza lortzeko (1,43 puntu).
- Oztopo gutxi izan dituztela beren tradizioak eta ohiturak praktikatzeko (1,86 puntu), komunikatzeko (2,09 puntu), gizarte-laguntza lortzeko (2,02 puntu), euskaldunak ulertzeko (2,33 puntu) eta euskaldunak ezagutzeko eta haien lagun izateko (2,49 puntu).
- Ez dituztela zailtasun ez asko, ez gutxi izan senideak berriro biltzeko (2,59 puntu), paperak izapidetzeko (2,80 puntu) eta etxebizitza lortzeko edo alokatzeko (3,32 puntu).
- Dezente zailtasun izan dituztela lana aurkitzeko (3,67 puntu).

Gizonek eta emakumeek zailtasun bera dute senideak berriro biltzeko, osasun- edo gizarte-laguntza lortzeko, ohiturak eta tradizioak praktikatzeko eta hemengo jendea ulertzeko. Gainerako galderetan, aldiz, emakumeek gizonek baino askoz zailtasun gehiago dituzte; hau da, emakumeek gizonek baino zailtasun gehiago dute paperak izapidetzeko (emakumeek: 2,64 puntu; gizonek: 2,93 puntu), lana aurkitzeko (emakumeek: 3,42 puntu; gizonek: 3,87 puntu), etxebizitza lortzeko (emakumeek: 3,11 puntu; gizonek: 3,49 puntu), komunikatzeko (emakumeek: 1,89 puntu; gizonek: 2,24 puntu) eta euskaldunak ezagutzeko eta haien lagun izateko (emakumeek: 2,38 puntu; gizonek: 2,57 puntu).

Emakumeek ez dute inoiz esan gizonek baino zailtasun gehiago dituztela, eta hori deigarria da.

Emakume etorkinak jatorriaren arabera aztertuz gero, ikusiko dugu inkestatutako emakume etorkin guztiak, edonondik datozela ere, zailtasun bera dutela senideak berriro biltzeko (zailtasun gutxi/zailtasun ez gutxi, ez asko) eta hemengo jendea ulertzeko (zailtasun gutxi). Bi galdera horietan soilik datoz bat emakume etorkin guztiak.

Ikus dezagun zer alde dauden jatorri ezberdineko emakumeen artean gainerako alderdietan:

- Boliviako emakumeek zailtasun handiagoak izan dituzte osasun-laguntza lortzeko Kolonbiako emakumeek baino (Boliviako emakumeek: 1,66 puntu; Kolonbiakoek: 1,21 puntu).
- Errumaniako emakumeek zailtasun handiagoak izan dituzte gizarte-laguntza lortzeko Kolonbiako eta Marokoko emakumeek baino (Errumaniako emakumeek: 2,82 puntu; Kolonbiako eta Marokoko emakumeek: 1,64 eta 1,86 puntu, hurrenez hurren).
- Saharaz hegoaldeko emakumeek zailtasun handiagoak izan dituzte tradizioak eta ohiturak praktikatzeko Kolonbiako emakumeek baino (Saharaz hegoaldeko emakumeek: 2,21 puntu; Kolonbiakoek: 1,63 puntu).
- Errumaniako, Saharaz hegoaldeko eta Marokoko emakumeek zailtasun handiagoak izan dituzte komunikatzeko Kolonbiako eta Boliviako emakumeek baino (Errumaniako, Saharaz hegoaldeko eta Marokoko emakumeek: 2,53, 2,56 eta 2,97 puntu, hurrenez hurren; Kolonbiako eta Boliviako emakumeek: 1,22 eta 1,28 puntu, hurrenez hurren).
- Errumaniako, Saharaz hegoaldeko eta Marokoko emakumeek zailtasun handiagoak izan dituzte euskaldunak ezagutzeko eta haien lagun izateko Kolonbiako emakumeek baino (Errumaniako, Saharaz hegoaldeko eta Marokoko emakumeek: 2,69, 2,72 eta 2,88 puntu, hurrenez hurren; Kolonbiakoek: 1,96 puntu).
- Boliviako eta Saharaz hegoaldeko emakumeek zailtasun handiagoak izan dituzte papearak izapidetzeko Kolonbiako emakumeek baino (Boliviako eta Saharaz hegoaldeko emakumeek: 2,93, eta 3,07 puntu, hurrenez hurren; Kolonbiakoek: 2,11 puntu).
- Boliviako, Errumaniako eta Saharaz hegoaldeko emakumeek zailtasun handiagoak izan dituzte etxebizitza bat lortzeko edo alokatzeko Kolonbiako emakumeek baino (Boliviako, Errumaniako eta Saharaz hegoaldeko emakumeek: 3,24, 3,40 eta 3,76 puntu, hurrenez hurren; Kolonbiakoek: 2,47 puntu).
- Errumaniako eta Saharaz hegoaldeko emakumeek zailtasun handiagoak izan dituzte lana aurkitzeko Kolonbiako eta Boliviako emakumeek baino (Errumaniako eta Saharaz hegoaldeko emakumeek: 4,00 eta 4,34 puntu, hurrenez hurren; Kolonbiako eta Boliviako emakumeek: 2,72 eta 3,19 puntu, hurrenez hurren).

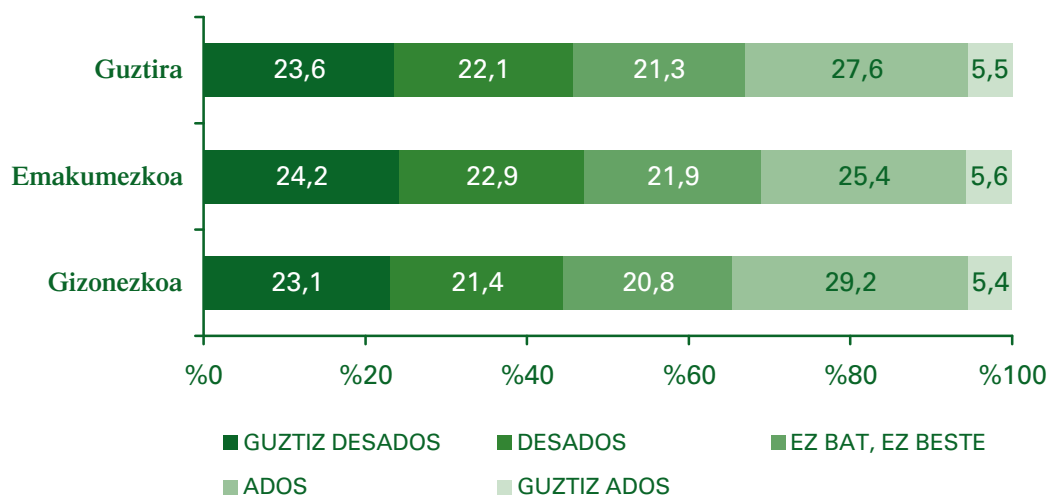
Laburbilduz, emakumeek adierazitakoaren arabera, Kolonbiako emakumeek dute zailtasun gutxien. Kontuan hartu behar da haiek daramatela denbora gehien gure herrialdean eta abantaila dutela hizkuntza badakitelako, beren kultura eta gurea antzekoak direlako eta gure antzeko ezaugarri fisikoak dituztelako. Aurrekoaren kontrara, Saharaz hegoaldeko emakumeek dituzte neke eta zailtasun gehien. Kontuan hartu behar da hizkuntza ikasi behar dutela, bere kulturaren eta gurearen artean alde handiak daudela eta bertako emakumeak ez bezalakoak direla fisikoki. Saharaz hegoaldeko emakumeen ondoren, Errumaniako emakumeek dituzte zailtasun gehien: Marokoko emakumeek baino zailtasun gehiago dituzte. Berez, Marokoko emakumeek oztopo handiak dituzte kulturaren eta hizkuntzaren aldetik; hala ere, haiek adierazitakoaren arabera, Errumaniako emakumeek baino oztopo eta zailtasun gutxiago dituzte.

Boliviako emakumeek besteek baino zailtasun gehiago dituzte paperak izapidetzeko, etxebizitza aurkitzeko eta osasun-laguntza lortzeko. Gure gizartera duela gutxi iritsi izanaren ondorio zuzena da hori; are gehiago, jatorri ezberdineko emakumeen etorkin artean, haiek dira gurera iritsi diren azkenak. Dena den, alor horietan zailtasunak dituzten arren, ez dute zailtasun handirik lana aurkitzeko eta komunikatzeko; izan ere, badakite gaztelaniaz.

Garrantzitsua da jakitea etorkinek zailtasun horiek nori leporatzen dizkioten. Horregatik, Ikuspegi 2010 inkestan, etorkinei zuzenean galdetu genien ea beren buruari egozten zioten zailtasun horien erantzukizuna edo, aitzitik, zailtasun horiek gizarte hartzailearen babes-mekanismo baten ondorio zirela uste zuten. Zehazki, bi esaldi eman genizkien, esaldiekin bat zetozen esan zezaten. Lehenengo esaldian, etorkinei leporatzen zitzairen zailtasunen erantzukizuna; bigarrean, aldiz, gizarte hartzaileari.

Hona hemen lehenengo esaldia: "Ez nengoen ongi prestatuta zailtasunei aurre egiteko, eta horregatik izan ditut zailtasunak " (15_1.G). Inkestatutako pertsona gehienek, nahiz eta iritzia argi eta garbi ez adierazi eta iritzi bera ez izan, esan ziguten ez zetozena bat esaldi horrekin: ez da etorkinen arazo bat.

4.30. GRAFIKOA Norberaren erantzukizuna, sexuaren arabera

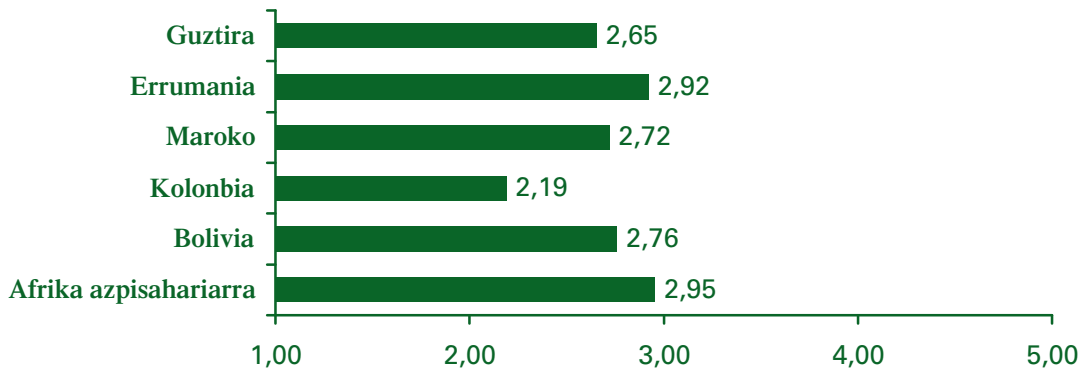

15_1.G. Zuk bizi izandako zailtasun horiek guztiak zenbateraino izan ziren arrazoi hauengatik? Ez nengoen ongi prestatuta zailtasunei aurre egiteko, eta horregatik izan ditut zailtasunak.
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Gutxi gorabehera etorkinen % 45ak esan zuen ez zettorrela bat esaldi horrekin, eta ia % 33k, bat zettorrela. Batez besteko puntuazioa 2,7 da, kontuan hartuta 1 "batere ez ados" dela, eta 5 "erabat ados". Hau da, oro har, etorkinak ez zeuden ados esaldi horrekin: izandako zailtasunak ez dizkiete beren gabeziei leporatzen.

Alde horretatik, ez dago alde handirik emakumeen (2,65 puntu) eta gizonen (2,72 puntu) artean, bai, ordea, jatorri ezberdineko emakumeen artean.

4.31. GRAFIKOA Norberaren erantzukizuna, jatorriaren arabera

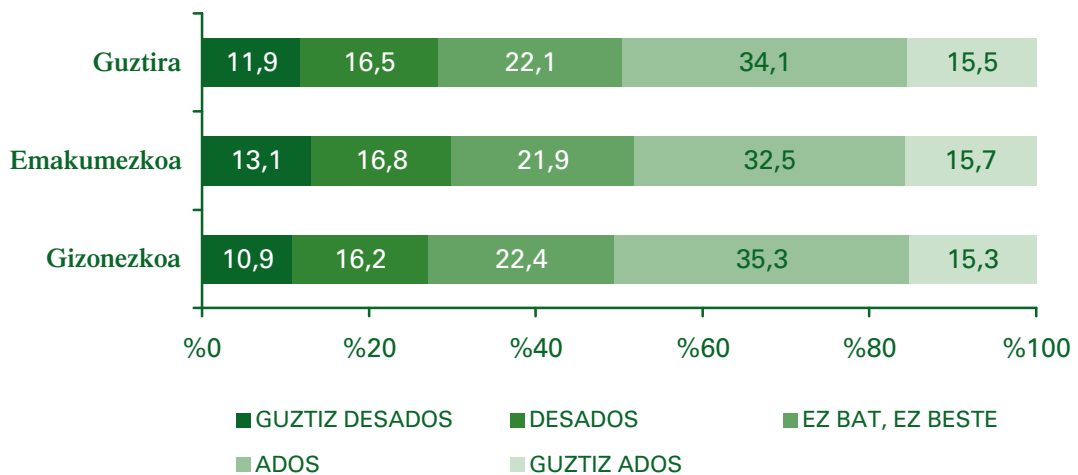

15_1.G. Zuk bizi izandako zailtasun horiek guztiak zenbateraino izan ziren arrazoi hauengatik? Ez nengoen ongi prestatuta zailtasunei aurre egiteko, eta horregatik izan ditut zailtasunak.
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Kolonbiako emakumeek desadostasun handiagoa adierazten dute (batez besteko 2,19 puntu) Saharaz hegoaldeko (2,95), Errumaniako (2,92), Boliviako (2,76) eta Marokoko (2,72) emakumeek baino. Hau da, Kolonbiako emakumeek beste emakumeek baino gutxiago leporatzen diote izandako zailtasunen erantzukizuna beren buruari.

Hona hemen bigarren esaldia: "Nire herrialdeko etorkinei oztopoak eta arazoak jartzen dizkietelako izan ditut zailtasunak" (15_2.G). Bigarren esaldi horri buruz ere, inkestatutako pertsonak ez zuten iritzi garbi eta biribilik. Dena den, nolabait ados zeudela esan zuten: beren herrialdeko edo jatorriko etorkinen aurkako bereizkeria-egoeren ondorio dira izandako zailtasunak.

4.32. GRAFIKOA Besteren erantzukizuna, sexuaren arabera

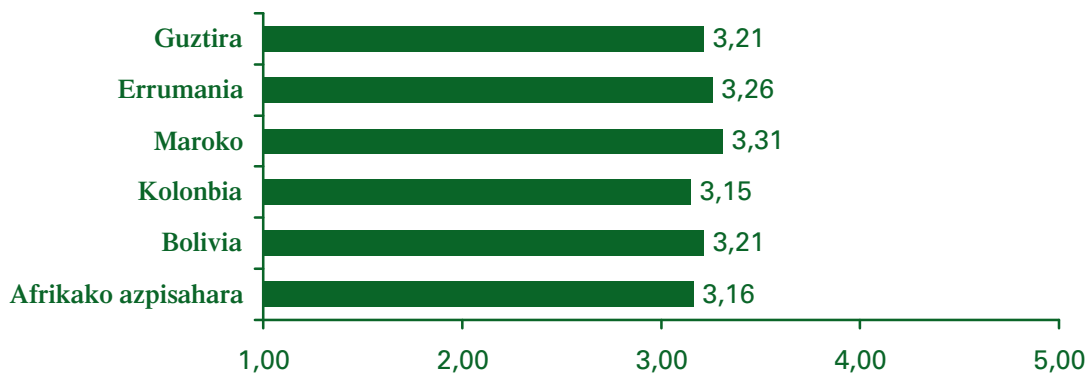

15_2.G. Zuk bizi izandako zailtasun horiek guztiak zenbateraino izan ziren arrazoi hauengatik? Zailtasunak izan ditut... nire herrialdeko etorkinei oztopoak eta arazoak jartzen zaizkielako
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Gutxi gorabehera etorkinen % 50ak esan zuten bat zetorrela esaldi horrekin, eta ia % 28k, bat ez zetorrela. Batez besteko puntuazioa 3,24 da, kontuan hartuta 1 "batere ez ados" dela, eta 5 "erabat ados". Hau da, oro har, etorkinak bat datoz nolabait esaldi horrekin: gehie-

nen ustez, gizarte hartzaileak etorkinei jartzen dizkien oztopoen ondorio dira iraganean izandako zailtasunak.

4.33. GRAFIKOA Besteren erantzukizuna, jatorriaren arabera

15_2.G. Zuk bizi izandako zailtasun horiek guztiak zenbateraino izan ziren arrazoi hauengatik? Zailtasunak izan ditut... nire herrialdeko etorkinei oztopoak eta arazoak jartzen zaizkielako
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Kasu horretan ere, ez dago alde handirik emakumeen (3,20 puntu) eta gizonen (3,27 puntu) artean, ez eta jatorri ezberdineko emakumeen artean ere: guztiek leporatzen dizkiote gizarte hartzaileari beren sorterriko etorkinek izaten dituzten zailtasunak.

Laburbilduz, etorkinen ustez, gizarte hartzaileak etorkinei jartzen dizkien oztopoen ondorio dira iraganean izandako zailtasunak, eta ez, etorkinek zailtasun horiek konpontzeko dituzten gabezien ondorio. Bi esaldietako puntuazioen artean alde nabarmenak egoteak eta alde horiek gizonen artean (2,72 eta 3,47) eta emakumeen artean (2,65 eta 3,20) errepikatzeak uste hori berresten du.

Emakumeak jatorriaren arabera aztertu ditugu, eta ikusi dugu denek ez dutela iritzi bera. Kolonbiako, Boliviako, Errumaniako eta Marokoko emakumeek gizarte hartzaileari leporatzen dizkiote izandako zailtasunak (Kolonbiako emakumeek 2,19 puntu eman zizkioten norberaren erantzukizunari, eta 3,15 puntu, gizarte hartzailearen erantzukizunari; Boliviakoek: 2,76 eta 3,21 puntu; Errumaniakoek: 2,92 eta 3,26 puntu; Marokokoek: 2,72 eta 3,31 puntu). Saharaz hegoaldeko emakumeek hein berean leporatzen diote izandako zailtasunen erantzukizuna gizarte hartzaileari eta beren buruari (2,95 eta 3,16 puntu: ez dago alde esanguratsurik).

BEREIZKERIA

4.7.3

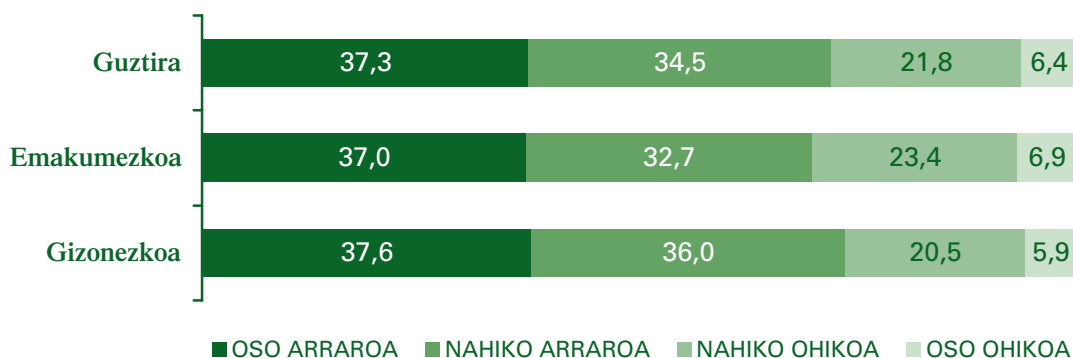
Bertakoen nahiz etorkinen kolektiboen artean jokabide diskriminatzaileak ez egotea gizarte hartzailearen garapen- eta segurtasun-mailaren erakusgarri da. Horregatik heldu nahi izan diogu gai horri txosten honetan. 2010ean Ikuspegik bertakoei eta etorkinei egindako inkestan, zuzenean edo zeharka bereizkeria-egoera posible eta potentzialekin zerikusia duten zenbait item daude. Item horien bidez, aditzera ematen zaigu, batetik, zer jarrera dituzten euskaldunek egoera horietan dauden etorkinen gainean, eta bestetik, zer bereizkeria-

egoera hautematen dituzten atzerriko etorkinek eguneroko bizitzan (heine batean, subjektiboa da etorkinek hautematen dutena).

Gizarte-bereizkeriak beti ditu bi alde. Bereizkeria pairatzen dutenen aldetik azter dezakegu, kasu honetan, atzerriko etorkinen aldetik, edo jarrera, jokabide eta portaera diskriminatzaileak hartzen dituzten edo har ditzaketen pertsonen aldetik azter dezakegu, kasu honetan, euskal herritarren aldetik. Txosten honetan, atzerriko etorkinek eta, zehazki, emakume etorkinek zer hautematen duten aztertuko dugu.

Etorkinei zera galdetu zieten: ea zer maiztasunarekin sentitu diren diskriminatuta EAEn etniarekin edo jatorriarekin lotutako arrazoiengatik (24_1.G). Etorkinek esandakoaren arabera, gutxitan (% 33,4) edo oso gutxitan (% 36,2) gertatzen da halakorik. Dena den, aintzat hartzekoa da halako diskriminazioa maiz (% 21,1) edo oso maiz (% 6,2) gertatzen dela dioten etorkinen kopurua. Hau da, lau pertsonatik batek bereizkeria-egoerak hautematen ditu, eta hori kontuan hartzekoa da.

4.34. GRAFIKOA Etnia edo arrazarengatik diskriminazioa EAEn

24_1.G. Zer maiztasunarekin gertatzen dira bereizkeria-egoerak EAEn etniarekin edo jatorriarekin lotutako arrazoiengatik?

Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Oro har, etorkinen ustez, gutxitan gertatzen dira bereizkeria-egoerak. Gizon eta emakume etorkinek antzeko maiztasunarekin hautematen edo sentitzen dituzte bereizkeria-egoerak: ia batez besteko puntuazio bera dute (1 "oso gutxitan" eta 4 "oso maiz": gizonek, 1,94 puntu; eta emakumeek, 2,00 puntu).

Datuak jatorriaren arabera aztertu ditugu, eta emakumeen artean (eta gizonen artean) ez dago alde nabarmenik: denek antzeko maiztasunarekin hautematen dituzte bereizkeria-egoerak. Batez besteko puntuazioak 1,87 puntutik 2,16 puntura artekoak dira.

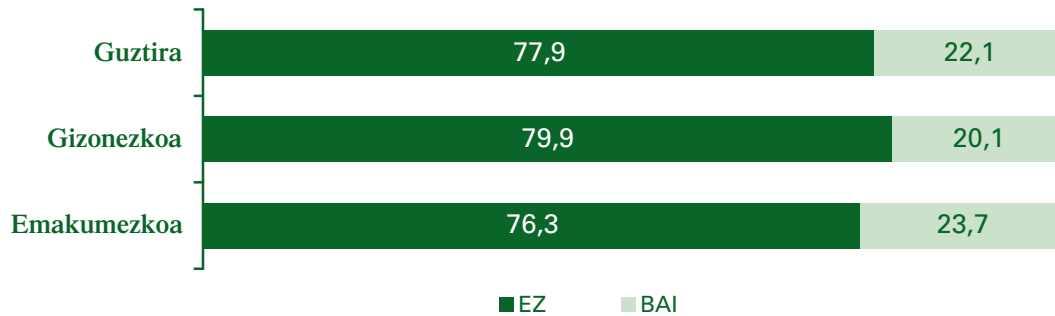
Oro har hautemandako bereizkeriaz gainera, 2010eko inkestan zera galdetu zieten etorkinei: ea azken hamabi hilabeteetan zuzenean bereizkeriarik pairatu zuten etniarekin edo jatorriarekin lotutako arrazoiengatik. % 77,9k ezetz esan zuen, eta % 22,1ak, baietz. Datuak sexua-aren arabera aztertu ditugu, eta ez dago alde handirik gizonen eta emakumeen artean: bi kolektiboetan, ezezkoa da nagusi.

Bereizkeria-egoerak xehetasun handiagoz aztertzeko, hiru urrats hauek eman ditugu: lehenik eta behin, edozein etorkinek EAEn hautemandako edozein bereizkeria-egoera aztertu dugu; bigarrenik, inkestatutako pertsonen jatorri bereko etorkin-taldeak pairatutako bereizkeria-egoerak aztertu ditugu; eta amaitzeko, norbanakoarekin lotutako gaiak jorratu ditugu.

Bigarren urratsean, zera galdetu genien etorkinei: ea zer bereizkeria pairatzen duten beren sorterriko pertsonak. Oro har, etorkinek diote beren jatorri bereko pertsonak bereizkeria

“gutxi” edo “ez gutxi, ez asko” pairatzen dutela. Batez besteko puntuazioa 2,65 da, kon-tuan hartuta 1 “batere ez” dela, eta 5 “asko”.

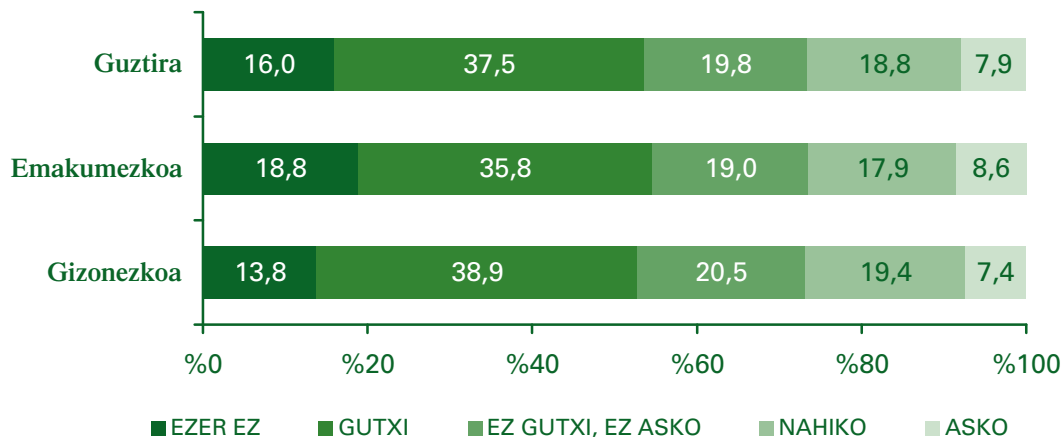
4.35. GRAFIKOA Bakoitzak pairatutako bereizkeria, sexuaren arabera

24_2.G. Azken 12 hilabeteetan, diskriminatuta sentitu al zara EAEn zure etnia eta jatorriarengatik?
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Datuak sexuaren arabera aztertu ditugu, eta ez dago alderik emakume eta gizon etorkinen artean. Bi kolektiboak bat datoz: bien ustez, bereizkeria-maila “gutxi” eta “ez gutxi, ez asko” artekoa da. Emakume eta gizon etorkinek antzeko puntuazioa dute: gizonek, 2,67 puntu; eta emakumeek, 2,61 puntu. Alde horiek ez dira esanguratsuak estatistika aldetik.

4.36. GRAFIKOA Jatorri bereko pertsonen aurkako bereizkeria, sexuaren arabera

26.G. Zure ustez, zer neurritan diskriminatzen dira zure herrialdeko etorkinak (bertakoei/euskaldunei/espainiarrei baino tratu okerragoa ematen zaie, esate baterako, etxebizitza eskuratzean, lanean eta tabernetan)?
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

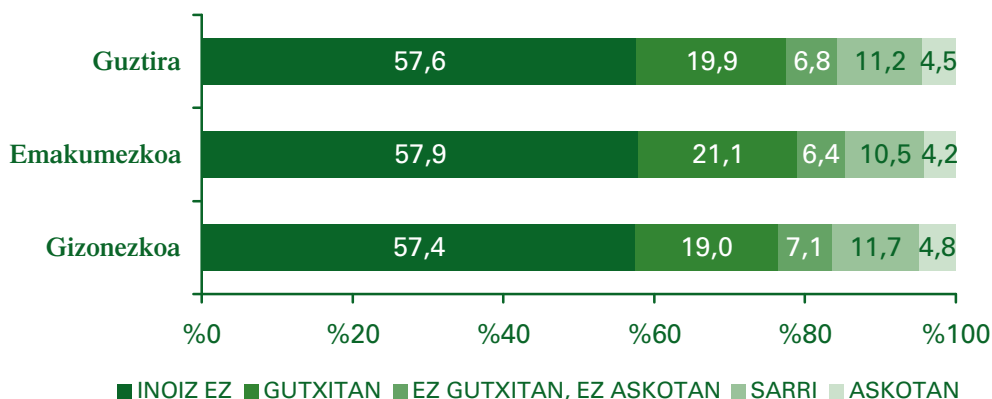
Bereizkeriari buruzko atal hau amaitzeko, hirugarren urratsari lotuko gatzazkio: gizabanakoek pairatutako bereizkeria-egoera zehatzen gainean lortutako informazioa aztertuko dugu. Etorkinei zuzenean galdetu genien ea zer maiztasunarekin gertatu diren egoera hauek EAEn daudenetik:

- Ekonomiaren aldetik euskaldunentzat mehatxu bat zarela sentiarazi dizute hemengo pertsonak, euskaldun zein espainiarrek (besteak beste, lana kentzen diezula eta gizar-te-laguntzaz aprobetxatzen zarela leporatu dizute) (25_1.G)
- Itxura fisikoarengatik diskriminatuta sentitu zara, mespretxuz begiratu dizute, aipamen negatiboak entzun dituzu edo bestelako bazterkeria-jarrerak bizi izan dituzu (25_2.G)

- Erasoak, irainak edo mehatxuak egin dizkizute (25_3.G)
- Euskaldunek beren artean inoiz erabiltzen ez dituzten jokabideak erabili dituzte zure aurka (25_4G)
- Jaramonik ez dizutela egiten eta bazter utzi zaituztela sentitu duzu (25_5.G)
- Salaketaren bat edo kexaren bat jarri duzu edo bestelako protestaren bat egin duzu aurreko egoeraren bat dela eta (25_6.G)

Etorkin gehienei, emakume zein gizonei, ez zaie iruditu ekonomiaren aldetik mehatxu bat direnik bertako biztanleentzat. Ez dago alderik gizonen eta emakumeen artean.

4.37. GRAFIKOA Mehatxu ekonomikoa direlako irudipena, sexuaren arabera

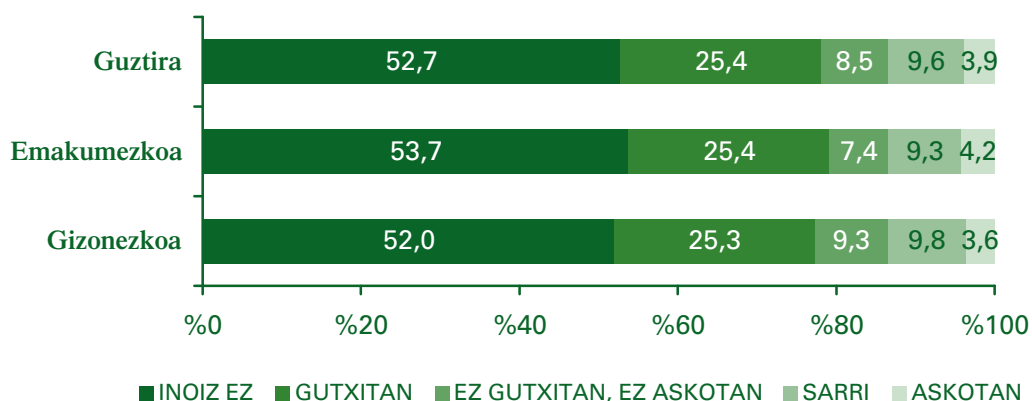

25_1.G. EAEn bizi zarenetik, zer maiztasunarekin sentiarazi dizute hemengo pertsonak, euskaldun zein espainiarrek ekonomiaren aldetik euskaldunentzat mehatxu bat zarela (besteak beste, lana kentzen diezula eta gizar-te-la

Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Jatorri ezberdineko emakume etorkinen artean ere ez dago alde handirik. Gehienek 1 “inoiz ez” edo 2 “gutxitan” erantzun dute. Batez besteko puntuazioa 1,85 da: gizonek, 1,87 puntu, eta emakumeek, 1,82. Nolanahi ere, Errumaniako emakumeek (2,07 puntu) halako jokabide baztertzailer gehiago pairatu dituzte Marokoko emakumeek baino (1,62 puntu).

4.38. GRAFIKOA Itxurarengatik jasotako gaitzespena, sexuaren arabera

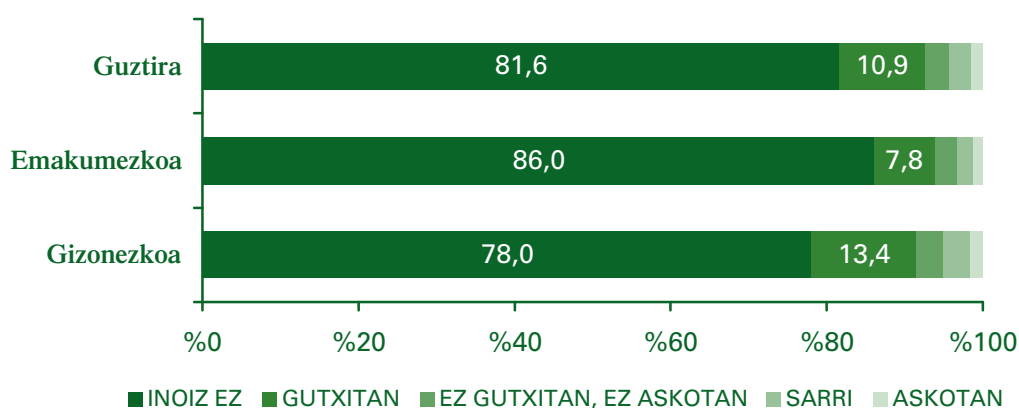
25_2.G. EAEn bizi zarenetik, zure itxura fisikoa dela eta, diskriminatuta sentitu zara, mespretxuz begiratu dizute, aipamen negatiboak entzun dituzu edo bestelako bazterketa-jarrerak bizi izan dituzu?

Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Etorkin gehienak, emakumeak zein gizonak, ez dira baztertuta sentitu itxura fisikoarengatik. Kasu horretan ere, ez dago alde nabarmenik sexuen arten estatistika aldetik. Emakume etorkinen artean ere ez dago alde handirik. Erantzun gehienetan 1 "inoiz ez" edo 2 "gutxitan" erantzun dute. Batez besteko puntuazioa 1,86 da: gizonak, 1,87 puntu, eta emakumeak, 1,84.

Azter dezagun zer maiztasunarekin pairatu dituzten etorkinek eraso, irain eta mehatxuak. Etorkin gehienek "inoiz ez" erantzun dute. Beste kasuetan ez bezala, erantzunen eta batez besteko joeren ehunekoei erreparatzen badiegu, ikusiko dugu kasu honetan alde nabarmenak daudela gizonen eta emakumeen artean. Emakumeek eraso, irain eta mehatxu dezentte gutxiago pairatu dituzte gizonak baino: emakumeen batez besteko puntuazioa 1,24 da, eta gizonena, 1,37; kontuan hartuta 1 "inoiz ez" dela, eta 5 "oso maiz".

4.39. GRAFIKOA Erasoak, irainak edo mehatxuak, sexuaren arabera

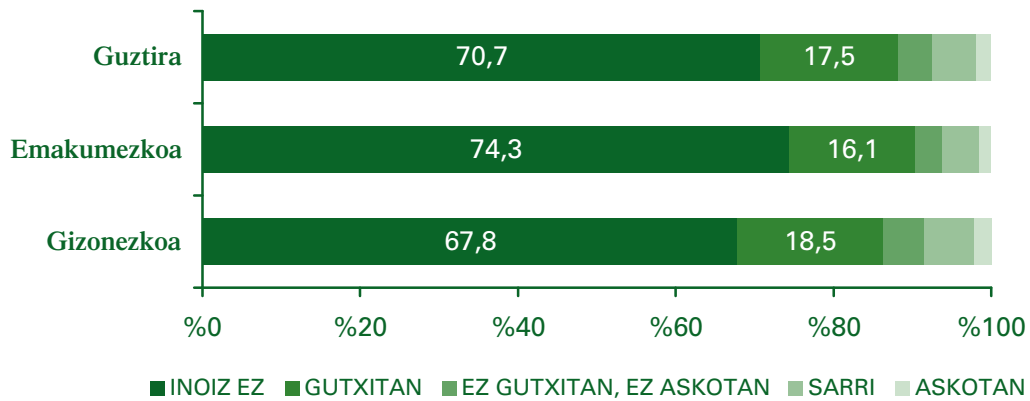
25_2.G. EAEn bizi zarenetik, zer maiztasunarekin pairatu dituzu erasoak, irainak eta mehatxuak?
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Jatorriaren arabera, ordea, aipatu beharreko aldeak daude emakumeen artean. Saharaz hegoaldeko emakumeek (1,45 puntu) halako jokabide baztertzaile gehiago pairatu dituzte Marokoko emakumeek baino (1,13 puntu).

Azter dezagun zer maiztasunarekin pairatu dituzten etorkinek haien aurkako jokabideak. Gehienek esan dute "inoiz ez" dutela haien aurkako jokabiderik pairatu. Dena den, erantzun kualitatiboak puntuazio bilakatuz gero, aldeak daude sexuen artean. Emakumeek (1,42 puntu) haien aurkako jokabide gutxiago pairatu dituzte gizonak baino (1,56 puntu); kontuan hartuta 1 "inoiz ez" dela, eta 5 "oso maiz".

Jatorriaren arabera, ordea, ez dago aipatu beharreko alderik emakumeen artean. Nolanahi ere, askotariko konparazioak egiteko erabiltzen dugun estatistika-metodoaren arabera, badi-rudi Saharaz hegoaldeko eta Errumaniako emakumeek (biek 1,60 puntu) halako jokabide diskriminatzaile gehiago pairatu dituztela Marokoko eta Boliviako emakumeek baino (1,32 eta 1,29 puntu, hurrenez hurren).

4.40. GRAFIKOA Haien aurkako jokabideak, sexuaren arabera

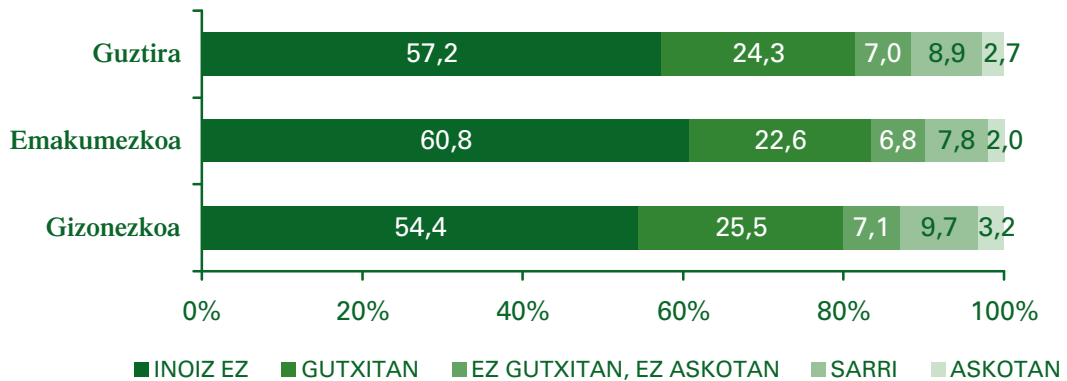
25_4.G. EAEn bizi zarenetik, euskaldunek beren artean inoiz erabiltzen ez dituzten jokabideak erabili dituzte zure aurka?

Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Etorkin gehienek esan dute "inoiz ez" dutela sentitu bazter utzi dituztela.

Dena den, erantzun kualitatiboak puntuazio bilakatuz gero, aldeak aurkituko ditugu sexuen artean: emakumeek (1,66 puntu) ez dute gizonek (1,81 puntu) bezain beste sentitu jaramonik egiten ez dietela; kontuan hartuta 1 "inoiz ez" dela, eta 5 "oso maiz". Jatorriaren arabera, ez dago alde nabarmenik emakumeen artean.

4.41. GRAFIKOA Bazter utzita sentitzea

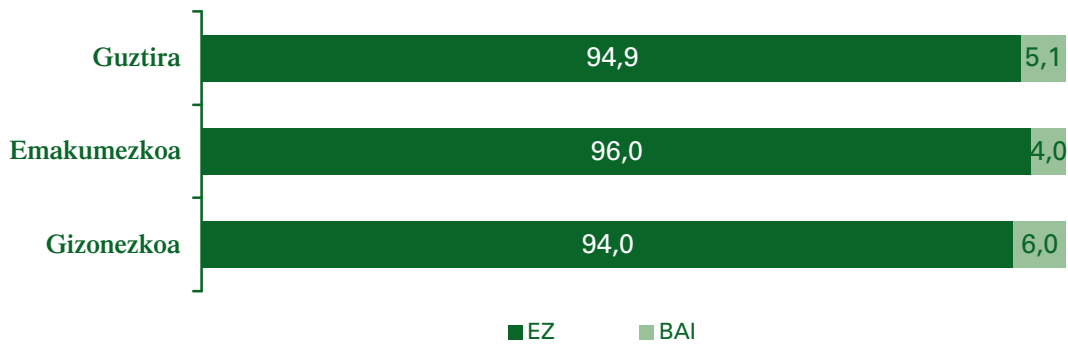
25_5.G. EAEn bizi zarenetik, zer maiztasunarekin sentitu duzu jaramonik ez dizutela egiten eta bazter utzi zaituztela?

Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Amaitzeko, bereizkeria-egoeren beste adierazle bat ekarriko dugu hizpidera. Adierazle hori inkestatutako pertsonen adierazpenetatik harago doa, eta haien egoera testuinguruan jartzan eta ebaluatzen du. Etorkinei galdetu genien ea EAEn daudenetik salaketaren bat edo kexaren bat jarri zuten edo bestelako protestaren bat egin zuten aurreko egoeraren bat dela eta.

Etorkin gehienek esan zuten ez zutela kexarik aurkeztu. Ez dago alderik, ez sexuen artean, ez jatorri ezberdineko emakumeen artean. Kolektiboak banan-banan aztertuta ere, gehien-goak ez du salaketarik edo kexarik aurkeztu.

4.42. GRAFIKOA Salaketak, sexuaren arabera

25_6.G. EAEn bizi zarenetik, jarri al duzu salaketaren bat edo kexaren bat edo egin al duzu bestelako protesta-
ren bat aurreko egoeraren bat dela eta?

Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Laburbilduz, emakume etorkinek gizonek baino irain, eraso, mehatxu eta aurkako jokabide gutxiago pairatu dituzte eta gutxiagotan sentitu dute bazter egin dietela. Dena den, indarkeriarekin zerikusi gutxiago duten beste egoera batzuetan (bereizkeria-egoera zehaztugabeak, ekonomiaren aldetik mehatxua direlako sentimendua, itxura fisikoagatiko bereizkeria...), ez dago alderik emakumeen eta gizonen artean. Horretaz gainera, aipatzekoa da Marokoko emakumeek beste jatorrietako emakumeek baino bereizkeria gutxiago pairatu dutela, oro har. Baliteke horrek zerikusi izatea haien harremanekin; izan ere, batez ere senideekin edo beren jatorriko pertsonekin izaten dituzte hartu-eman sozialak, eta, hori dela eta, harreman gutxi izaten dituzte beste gizarte- eta etnia-talde batzuetako pertsonekin. Horrek azaltzen du, hain zuzen ere, bereizkeria-egoerarik ez gertatzea.

GIZARTERATZEA ETA GIZARTE-SAREAK

4.7.4

Ikuspegik 2010ean egindako inkestan, etorkinen osasunarekin eta ongizatearekin lotutako gaiak aztertu zituzten, eta etorkinen erantzunak bertakoen erantzunekin alderatu. Horiek horrela, inkestan ez zegoen etorkinen gizarteratzeari buruzko galdera zuzenik edo espliziturik. Dena den, galdera batzuek, zeharka bada ere, informazioa ematen digute etorkinen gizarteratzeari buruz, eta arrastoak ematen dizkigute atzerriko etorkinek gure gizartean duten gizarteratzeari buruz zer pentsatzen duten jakiteko.

Item hauei buruz ari gara:

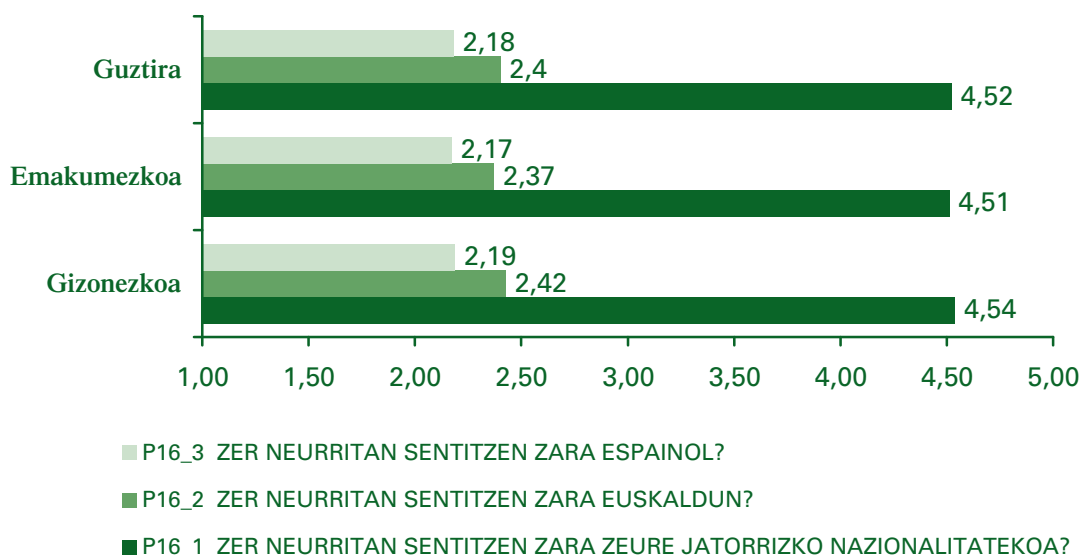
- Bere herrialdearekiko identitate-sentimendua: euskalduna edo/eta espainiarra (16a.G, 16b.G, 16c.G): zenbat eta euskaldunago edo espainiarrago sentitu, hainbat eta gizarteratuago daudela pentsa dezakegu;
- Etorkinen ustez, beraien eta bertakoen artean dagoen distantzia fisikoa (18G): zenbat eta bertakoen antz handiagoa dutela sentitu fisikoki, hainbat eta gizarteratuago daudela ondoriozta dezakegu;
- Beren herrialdeko, beste herrialde batzuetako eta bertako pertsonekin dituzten hartu-harremanak eta laguntasun-harremanak (gizarte-sareak) (19.G): zenbat eta trinkoagoa

eta irekiagoa izan haien gizarte-sarea, hainbat eta gizarteratuago daudela pentsa dezakegu;

- Beren herrialdeko, beste herrialde batzuetako eta bertako pertsonak zailtasunei aurre egiteko ematen dieten laguntza (gizarte-sareak) (20.G): zenbat eta trinkoagoa eta irekiagoa izan haien laguntza-sarea, hainbat eta gizarteratuago daudela pentsa dezakegu;
- Beren herrialdeko ohiturei eusteko gogoia (21.G) eta euskal ohiturak bereganatzeko gogoia (22.G), lanari, familiari, lagunei eta erlijio-ohiturei dagokienez: haien artean oreka badago, gizarteratuta daudela ondorioztatuko dugu;
- Jatorriko eta Euskal Herriko ohiturak erabiltzea, jatorriko hizkuntza eta gaztelania zein euskara erabiltzea eta aisialdian jatorri bereko pertsonekin eta euskaldunekin egotea (23.G): horien guztien artean oreka badago, gizarteratuta daudela ondorioztatuko dugu.

Oro har, gizon eta emakume etorkinek gehiago identifikatzen dute beren burua beren sor-terriarekin (alde nabarmena dago) euskal edo/eta espainiar nortasunarekin baino.

4.43. GRAFIKOA Identitate-sentimendua: jatorrizko herrialdekoa, euskalduna eta espainiarra

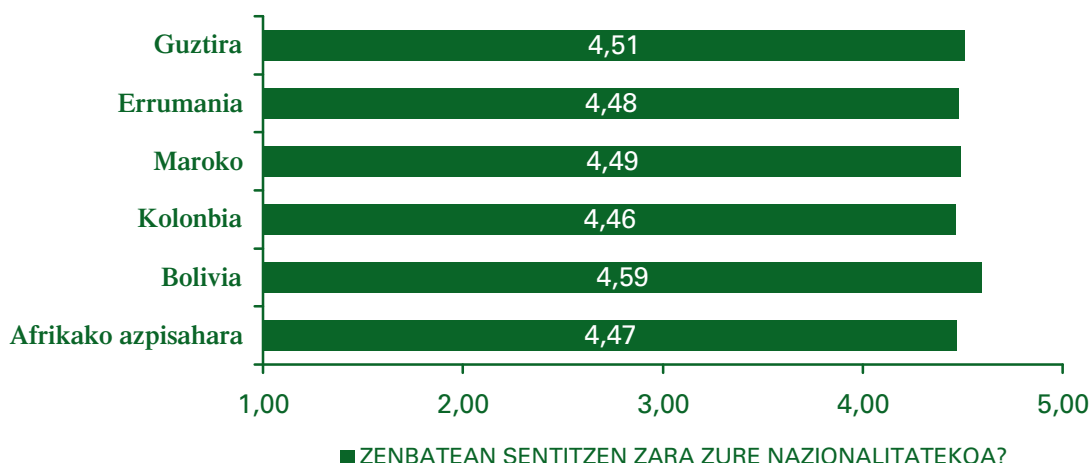

16.G: Berrito ere, ekarri gogora EAEn edo Espainian zaudenetik bizi izan dituzun esperientziak eta harremanak. Zer neurritan sentitzen zara zure herrialdekoa, euskalduna eta espainiarra (1 "batere ez" eta 5 "asko")? Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

"Gutxi" sentitzen dira euskaldun edo espainiar. Dena den, emakume eta gizon etorkinak euskaldunago sentitzen dira espainiarrak baino. Ez dago alderik sexuen artean: emakumeek eta gizonek antzeko identitate-sentimenduak dituzte.

Datuak jatorriaren arabera aztertu ditugu, eta ikusi dugu emakume etorkin guztiek, edonongoak direla ere, jatorrizko herrialdearekin identifikatzen dutela beren burua eta identitate-sentimendu sendoa dutela.

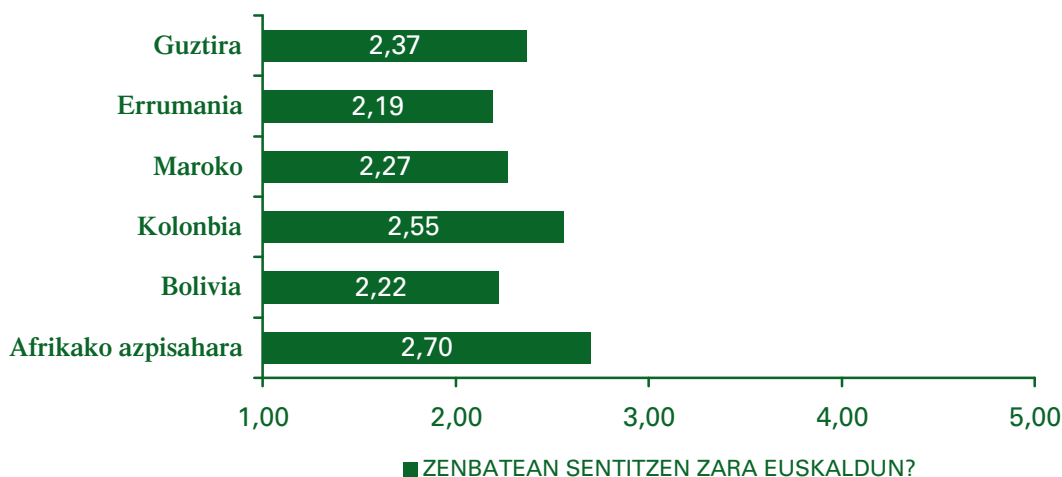
4.44. GRAFIKOA Emakume etorkinen identitate-sentimendua, jatorriaren arabera

16.G: Berrito ere, ekarri gogora EAEn edo Espainian zaudenetik bizi izan dituzun esperientziak eta harremanak. Zer neurritan sentitzen zara zure herrialdekoa (1 "batere ez" eta 5 "asko")?
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Hala ere, euskaldun eta espainiar identitate-sentimenduak aztertzen baditugu, ikusiko dugu alde nabarmenak daudela. Euskaldun identitate-sentimenduari dagokionez, Saharaz hegoaldeko emakumeak dezente euskaldunago sentitzen dira (2,69 puntu) Errumaniakoak (2,22 puntu) eta Boliviakoak (2,19) baino.

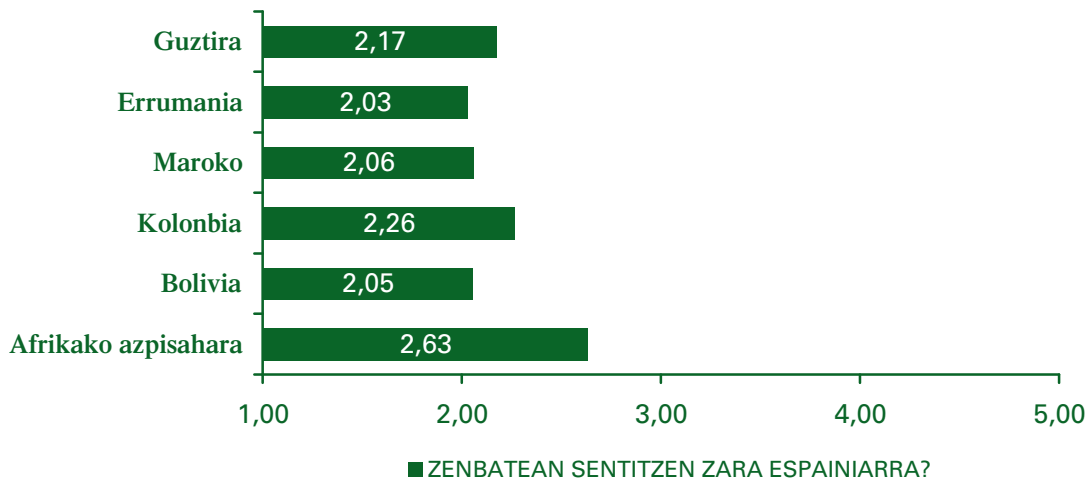
4.45. GRAFIKOA Emakume etorkinak: euskaldun identitate-sentimendua, jatorriaren arabera

16.G: Berrito ere, ekarri gogora EAEn edo Espainian zaudenetik bizi izan dituzun esperientziak eta harremanak. Zer neurritan sentitzen zara euskalduna (1 "batere ez" eta 5 "asko")?
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Espainiar identitate-sentimenduari dagokionez, beste emakumeak baino euskaldunago ez ezik, Saharaz hegoaldeko emakumeak dezente espainiarrago ere sentitzen dira (2,63 puntu) Marokoko, Boliviako eta Errumaniako emakumeak baino (2,06, 2,05 eta 2,03 puntu, hurrenez hurren). Edonola ere, euskaldun eta espainiar identitate-sentimenduari dagokienez, emakume guztiak, edonongoak direla ere, esan ziguten "gutxi" sentitzen direla euskaldun eta espainiar, aipatutako ñabardurak kontuan hartuta, betiere.

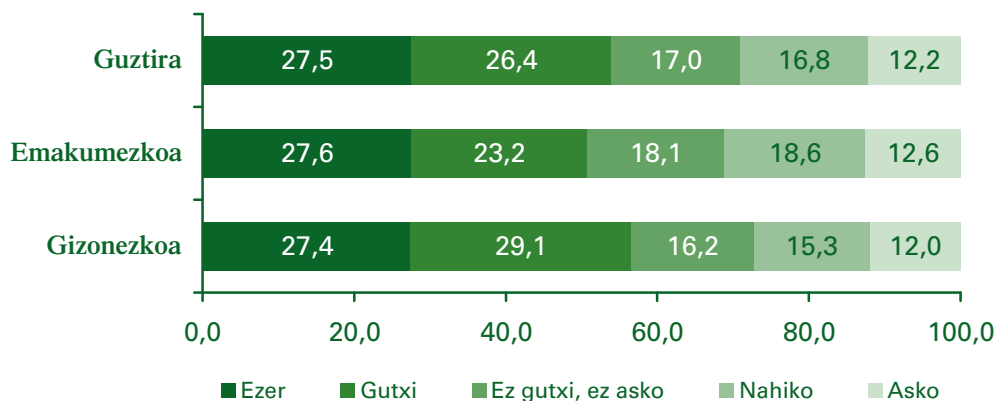
4.46. GRAFIKOA Emakume etorkinak: espainiar identitate-sentimendua, jatorriaren arabera

16.G: Berriro ere, ekarri gogora EAEn edo Espainian zaudenetik bizi izan dituzun esperientziak eta harremanak. Zer neurritan sentitzen zara espainiarra (1 "batere ez" eta 5 "asko")?
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Itxura fisikoari dagokionez, garrantzitsua da jakitea nola ikusten duten atzerriko emakume etorkinek beren burua, bertako emakumeen aldean. Oro har, emakume etorkinei ez zaie iruditzen bertako emakumeen oso antzekoak edo oso desberdinak direnik. Batez besteko puntuazioa 2,65 da (1 "batere antzik ez" eta 5 "oso antzekoa"). Hala ere, bertako emakumeen antz gutxi dutela pentsatzeko joera dute.

4.47. GRAFIKOA Itxura fisikoa: bertakoen antza, sexuaren arabera

18.G: Itxura fisikoari dagokionez (azala, aurpegiera, gorpuzkera, ilea, etab.), E
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

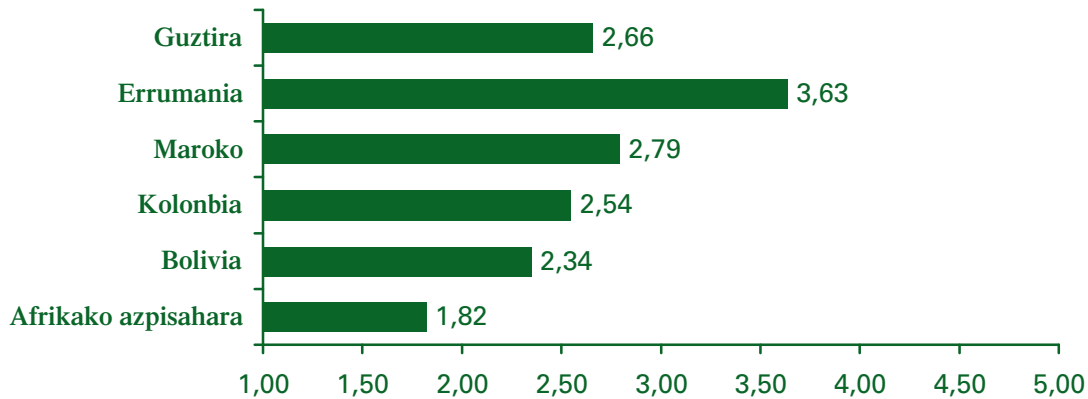
Gai horretan, ez dago alde handirik gizon eta emakume etorkinen artean (2,55 eta 2,65 puntu, hurrenez hurren), bai, ordea, jatorri ezberdineko emakumeen artean; hala ere, hori espero izatekoa zen.

Emakume etorkin guztien artean, Errumaniako (Europa) emakumeei iruditzen zaie euskal emakumeen antz handiena dutela: euskal emakumeen "nahiko" antz handia dutela iruditzen zaie (3,36 puntu).

Marokoko, Kolonbiako eta Boliviako emakumeei iruditzen zaie euskal emakumeen antz "gutxi" edo "ez gutxi ez asko" dutela; haien artean ez dago alde nabarmenik (Marokoko emakumeek: 2,78 puntu; Kolonbiakoek: 2,54; eta Boliviakoek: 2,34).

Azkenik, Saharaz hegoaldeko emakumeei (gehienak beltzak dira) iruditzen zaie euskal emakumeen antz "gutxi" dutela edo ez dutela antzik (1,82 puntu).

4.48. GRAFIKOA Itxura fisikoa: bertakoen antza, jatorriaren arabera

18.G: Itxura fisikoari dagokionez (azala, aurpegiera, gorpuzkera, ilea, etab.), EAEko pertsonen antzekoa zarela iruditzen al zaizu? (1 "batere ez" eta 5 "asko")

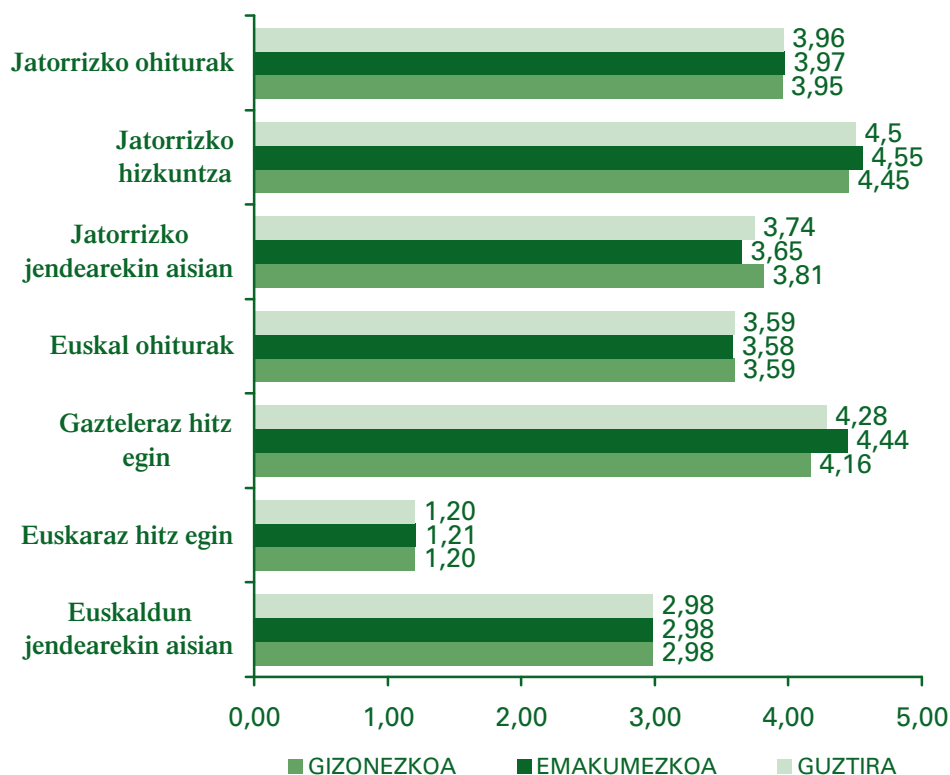
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Ikuspegik 2010ean egin zuen inkestan, kultura-ohiturei eta aisialdiko harremanei buruzko galderak egin genizkien inkestatutakoei. Zehazki, zera galdetu genien: ea zenbateraino eusten zieten beren jatorrizko herrialdeko ohiturei, hizkuntzari eta talde barruko harremanei eta ea zenbateraino bereganatu zituzten herrialde hartzailearen ohiturak, hizkuntza eta pertsonen arteko harremanak.

Erantzunen arabera, oro har, atzerriko etorkinek "asko samar" eusten diete jatorrizko herrialdeko ohiturei (3,96 puntu), "asko samar/asko" hitz egiten dute beren hizkuntza (4,50 puntu) eta "asko samar" ibiltzen dira beren jatorrizko herrialdeko pertsonekin aisialdian (3,74 puntu). Euskal Herriko ohiturei dagokienez, "ez gutxi ez asko/asko samar" bereganatu dituzte (3,59 puntu); "asko samar" hitz egiten dute gaztelaniaz (4,28 puntu), ez dute euskararik hitz egiten (1,20 puntu) eta "ez gutxi ez asko" ibiltzen dira bertako pertsonekin aisialdian (2,98 puntu). Hitz batez, badirudi lotura hertsia dagoela jatorrizko herrialdearekin gizarte hartzailearekin baino.

Sexuaren arabera, emakumeen eta gizonen artean antzekotasunak eta aldeak daude. Dena den, bi arlo hauetan soilik daude aldeak: erabiltzen dituzten hizkuntzetan eta aisialdian jatorrizko herrialdeko pertsonekin dituzten harremanetan. Emakumeek gizonen baino gehiago erabiltzen dute sorterriko hizkuntza (emakumeek: 4,55 puntu; eta gizonen: 4,45 puntu); hala ere, gaztelania ere gizonen baino gehiago erabiltzen dute (emakumeek: 4,44 puntu; eta gizonen: 4,16 puntu), kontuan hartuta gizarte hartzailearen hizkuntzetako bat dela. Hori ulertzeko, gogora dezagun emakume etorkin gehienak Latinoamerikakoak direla, eta horregatik, beren hizkuntzari euts diezaioketela; izan ere, gizarte hartzailearen hizkuntza bera da (gaztelaniaz ari gara). Gizon etorkin gehienak, ordea, ez dira Latinoamerikakoak.

4.49. GRAFIKOA Jatorrizko herrialdeko eta gizarte hartzaileko ohiturak, hizkuntza eta aisialdia

P23: EAEEn bizi arren, zure herrialdeko ohiturei eusten al diezu? Zure herrialdeko hizkuntzan mintzatzen al zara? Aisialdian, izaten al duzu harremanik zure herrialdeko pertsonekin? Betetzen al dituzu hemengo ohiturak? Hitz egiten al duzu gaztelaniaz? Hitz egiten al duzu euskaraz? Aisialdian, izaten al duzu harremanik bertako pertsonekin?

Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

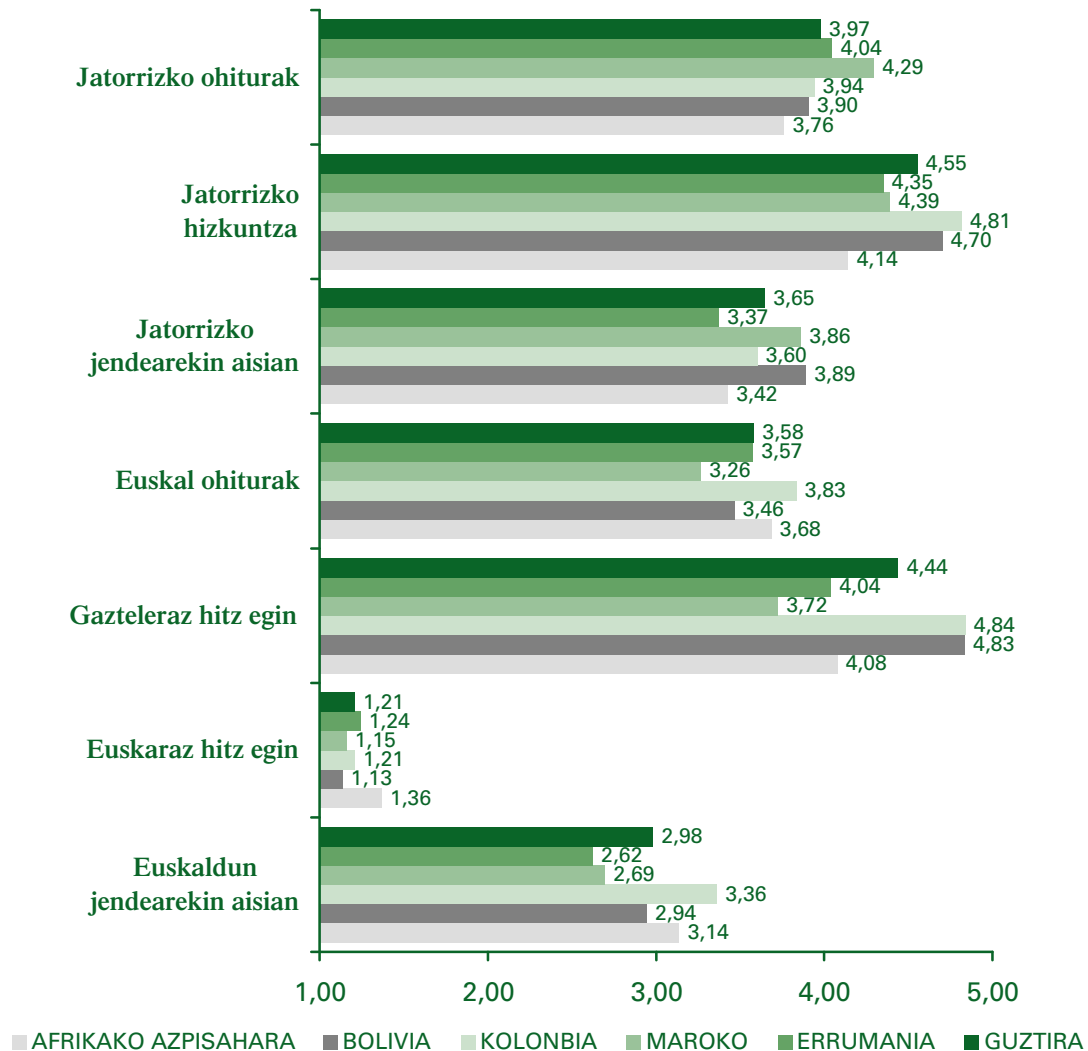
Aisialdiari dagokionez, badirudi emakumeek pertsonen arteko harreman gutxiago dituztela. Emakumeek gizonek baino harreman gutxiago dituzte beren herrialdeko pertsonekin (emakumeek: 3,65 puntu; eta gizonek: 3,81 puntu). Horrek, baina, ez du nahi esan aisialdian harreman gehiago dituztenik euskaldunekin.

Jatorriaren arabera, alde nabarmenak daude. Hitz gutxitan, Marokoko eta Errumaniako emakumeek nahasten dituzte gutxien sorterriko ohiturak eta gizarte hartzailearenak. Bestalde, Kolonbiako emakumeek nahasten dituzte gehien sorterriko eta hemengo ohiturak. Kontuan hartu behar da haien kulturaren eta gurearen artean alde gutxiago daudela (hizkuntza, erlijioa, kultura...) beste kultura batzuen eta gurearen artean baino.

Marokoko emakumeek eusten diete gehien sorterriko ohiturei (4,29 puntu), eta Saharaz hegoaldeko emakumeek, gutxien (3,75 puntu). Marokoko, Errumaniako eta Saharaz hegoaldeko emakumeek erabiltzen dute gutxien beren sorterriko hizkuntza (4,38, 4,34 eta 4,13 puntu, hurrenez hurren), eta Kolonbiako eta Boliviako emakumeek, gehien (4,81 eta 4,69 puntu, hurrenez hurren). Horretaz gainera, Marokoko emakumeek bereganatu dituzte gutxien Euskal Herriko ohiturak (3,26 puntu; Kolonbiako emakumeek, aldiz: 3,89 puntu), hitz egiten dute gaztelaniaz gutxien (3,72 puntu; Errumaniako eta Saharaz hegoaldeko emakumeek ere gutxi hitz egiten dute gaztelaniaz: 4,03 eta 4,07 puntu, hurrenez hurren) eta harreman gutxien dituzte euskaldunekin aisialdian (2,69 puntu). Errumaniako emakumeek

ere harreman gutxi dituzte euskaldunekin aisialdian (2,62 puntu). Kolonbiako emakumeek dituzte harreman gehien euskaldunekin aisialdian (3,36 puntu).

4.50. GRAFIKOA Jatorrizko herrialdeko eta gizarte hartzailako ohiturak, hizkuntza eta aisialdia, jatorriaren arabera

P23: EAEn bizi arren, zure herrialdeko ohiturei eusten al diezu? Zure herrialdeko hizkuntzan mintzatzen al zara? Aisialdian, izaten al duzu harremanik zure herrialdeko pertsonekin? Betetzen al dituzu hemengo ohiturak? Hitz egiten al duzu gaztelaniaz? Hitz egiten al duzu euskaraz? Aisialdian, izaten al duzu harremanik bertako pertsonekin?

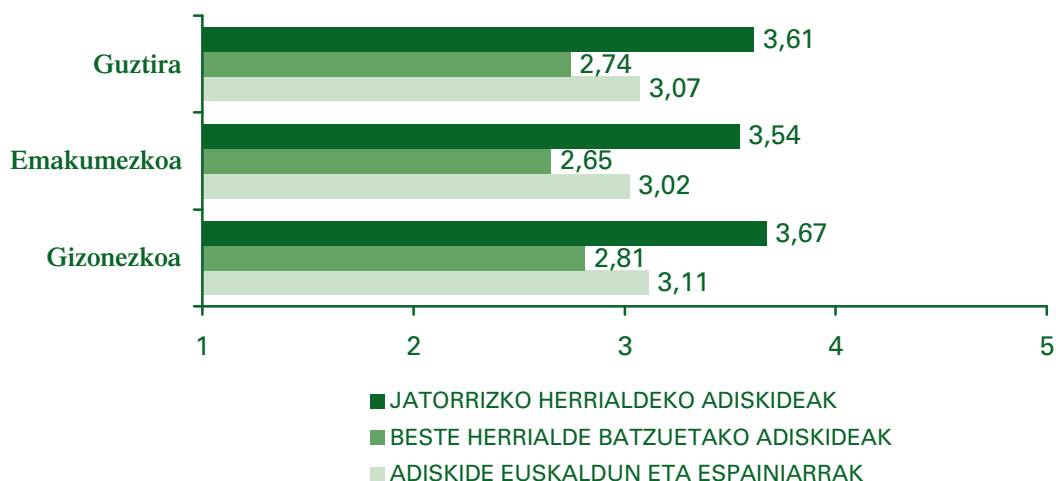
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Amaitzeko, Ikuspegi 2010 inkestan beste bi galdera landu genituen. Galdera horiek zerikusia dute atzerriko emakume etorkinen gizarte-sareekin eta gizarte-kapitalarekin. Inkestatutako pertsoneri galdetu genien ea zer laguntasun-harreman dituzten beren herrialdeko, beste herrialde batzuetako eta Euskal Herriko zein Espainiako pertsonekin eta ea beren herrialdeko, beste herrialde batzuetako eta Euskal Herriko zein Espainiako pertsonen laguntza eman dieten zailtasunei aurre egiteko.

Laguntasun-harremanei dagokienez, oro har, etorkinek beren herrialdeko lagun "asko samar" dituztela esan zuten (3,61 puntu, kontuan hartuta 1 "batere ez" dela, eta 5, "asko").

Estatistika aldetik ez dago alde esanguratsurik emakumeen eta gizonen artean. Dirudienez, emakume eta gizon etorkinek "lagun asko samar" dituzte (3,54 eta 3,67 puntu, hurrenez hurren).

4.51. GRAFIKOA Lagunak: jatorri berekoak, beste herrialde batzuetakoak, euskaldunak eta espainiarrak, sexuaren arabera

P19: Ba al duzu zure herrialdeko lagunik? Beste herrialde eta talde etnikoetako lagunik? Lagun euskaldunik edo/eta espainiarrik? (1 "Bat ere ez" eta 5 "Asko")

Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Espero izatekoa zenez, atzerriko etorkinek beste herrialde batzuetako lagun gutxiago dituzte, eta lagun herrikide gehiago. Beste herrialde batzuetako lagunak "ez gutxi ez asko" direla esan zuten (2,74 puntu). Lehen ez bezala, hemen bai, alde nabariak daude emakumeen eta gizonen artean: emakumeek beste herrialde batzuetako lagun gutxiago dituzte (2,54 puntu) gizonek baino (2,81 puntu).

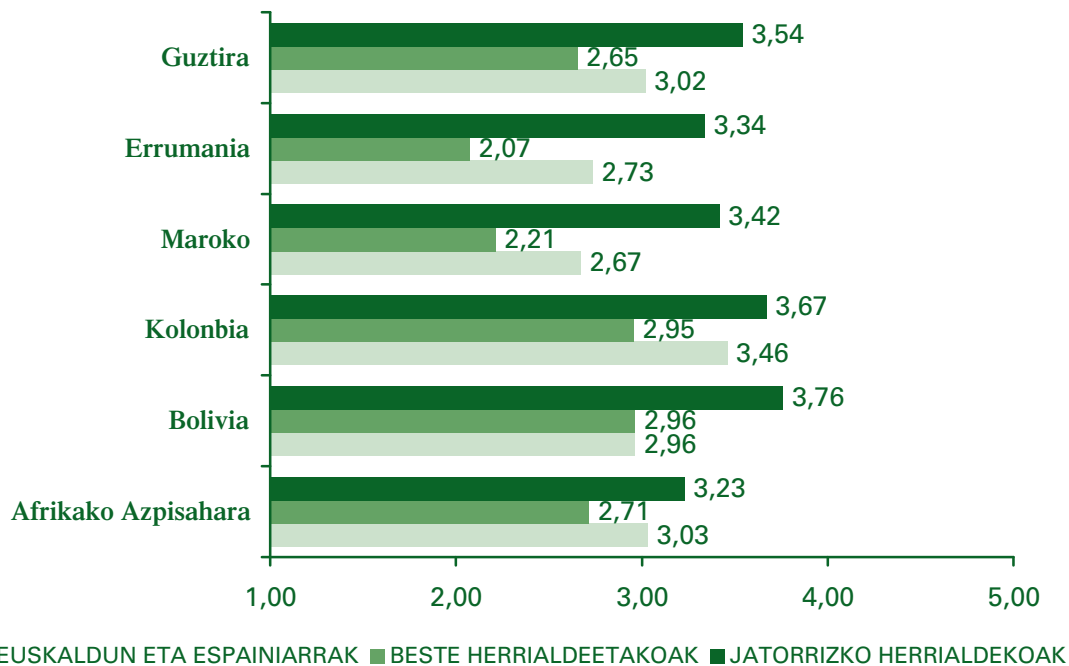
Lagun euskaldunei dagokienez, oro har, etorkinek bertako lagun "ez gutxi ez asko" dituzte (3,07 puntu), baina beste herrialde batzuetako lagunekin ez bezala, emakumeak eta gizonek bat datoz (3,02 eta 3,11 puntu), eta ez dago alde nabarmenik haien artean.

Datuak jatorriaren arabera aztertu ditugu, eta ikusi dugu jatorri ezberdineko emakumeen artean aldeak daudela herrikideekin, beste herrialde batzuetako pertsonekin eta euskaldunekin dituzten laguntasun-harremanei dagokienez. Herrikideekin dituzten laguntasun-harremanei erreparatzen badiegu, ikusiko dugu Boliviako emakumeek laguntasun-harreman gehiago dituztela herrikideekin (3,76 puntu) Saharaz hegoaldeko emakumeek baino (3,23 puntu).

Beste herrialde batzuetako pertsonekin dituzten laguntasun-harremanei erreparatzen badiegu, ikusiko dugu Boliviako, Kolonbiako eta Saharaz hegoaldeko emakumeak nabarmendu egiten direla; izan ere, beste herrialde batzuetako lagun gehiago dituzte (2,96, 2,95 eta 2,71 puntu, hurrenez hurren) Marokoko (2,21 puntu) eta Errumaniako (2,07 puntu) emakumeek baino.

Azkenik, lagun euskaldunei eta espainiarrei dagokienez, Kolonbiako emakumeek, gure artean denbora gehien daramatenek, lagun gehiago dituzte (3,46 puntu) Saharaz hegoaldeko, Boliviako, Errumaniako eta Maroko emakumeek baino (3,03, 2,96, 2,73 eta 2,67 puntu, hurrenez hurren).

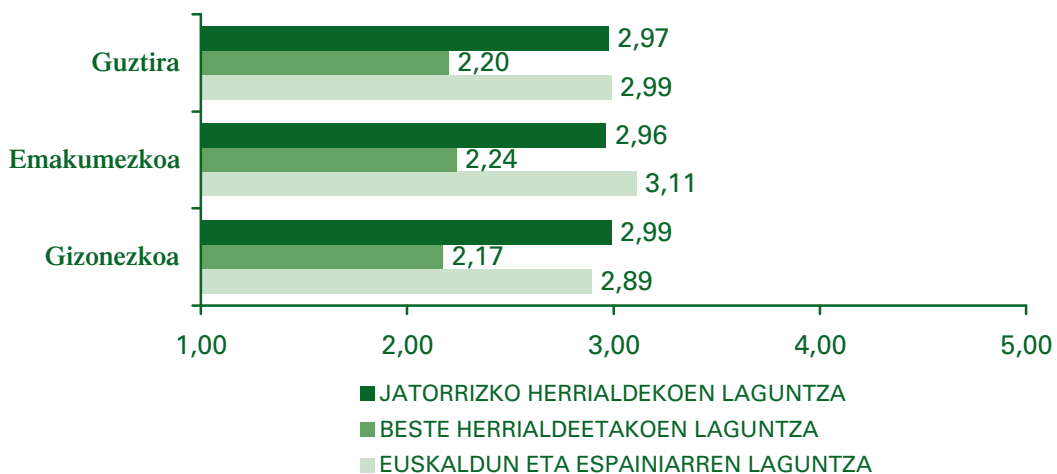
4.52. GRAFIKOA Lagunak: jatorri berekoak, beste herrialde batzuetakoak, euskaldunak eta espainiarrak, jatorriaren arabera

P19: Ba al duzu zure herrialdeko lagunik? Beste herrialde eta talde etnikoetako lagunik? Lagun euskaldunik edo/eta espainiarrik? (1 "Bat ere ez" eta 5 "Asko")
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Beste pertsonengandik jaso duten laguntzari dagokionez, oro har, etorkinei iruditzen zaie herrikideen aldetik laguntza "ez asko ez gutxi" jaso dutela (2,97 puntu), beste herrialde batzuetako pertsonen aldetik laguntza "gutxi" jaso dutela (2,20 puntu) eta euskaldunen aldetik laguntza "ez asko ez gutxi" jaso dutela (2,99 puntu).

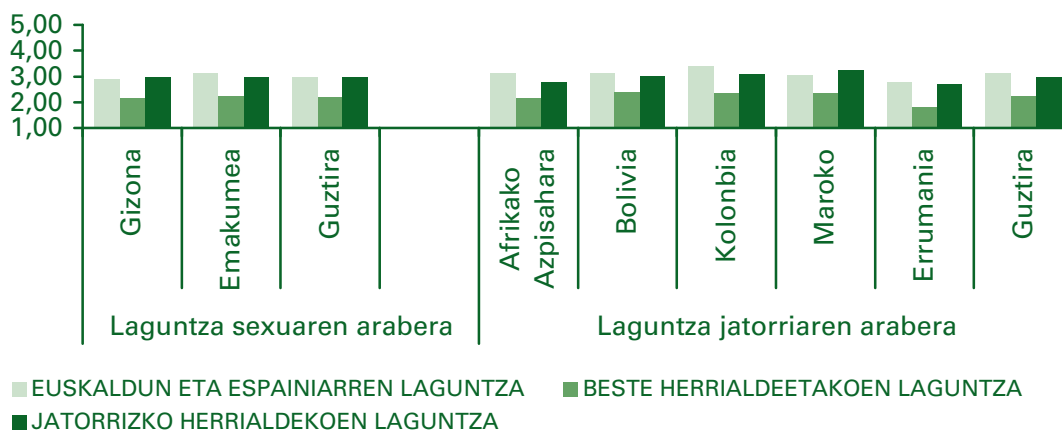
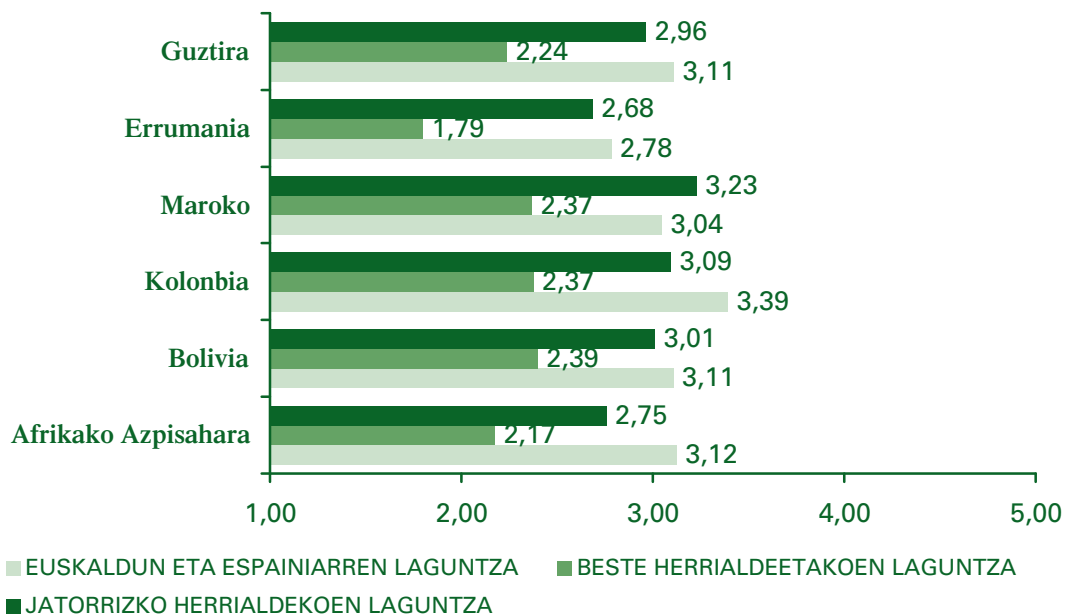
4.53. GRAFIKOA Jatorri bereko, beste herrialde batzuetako, EAEko eta Espainiako pertsonen laguntza, sexuaren arabera

P20: Arazoei aurre egiteko, zenbat laguntza jaso duzu hemen bizi diren jatorri bereko pertsonengandik? Hemen bizi diren beste herrialde batzuetako pertsonengandik? Bertakoengandik? (1 "Bat ere ez" eta 5 "Asko")
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Sexuaren arabera, emakume eta gizon etorkinei iruditzen zaie herrikideen aldetik eta beste herrialde batzuetako pertsonen aldetik laguntza bera jaso dutela. Dena den, gizonei ez bezala, emakumeei iruditzen zaie euskaldunen edo/eta espainiarren laguntza handiagoa jaso dutela (3,11 puntu).

4.54. GRAFIKOA Jatorri bereko, beste herrialde batzuetako, EAEko eta Espainiako pertsonen laguntza, jatorriaren arabera

P20: Arazoei aurre egiteko, zenbat laguntza jaso duzu hemen bizi diren jatorri bereko pertsonengandik? Hemen bizi diren beste herrialde batzuetako pertsonengandik? Bertakoengandik? (1 "Bat ere ez" eta 5 "Asko")
 Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Jatorri ezberdineko emakumeen artean aldeak daude. EAEn bizi diren jatorri bereko pertsonen emandako laguntzari dagokionez, Errumaniako emakumeek laguntza gutxiago jaso dute (2,68 puntu) Marokoko emakumeek baino (3,23 puntu).

EAEn bizi diren beste herrialde batzuetako pertsonen emandako laguntzari dagokionez ere, Errumaniako emakumeek laguntza gutxiago jaso dute (1,79 puntu) Boliviako, Kolonbiako eta Marokoko emakumeek baino (2,39, 2,37 eta 2,37 puntu, hurrenez hurren). Bertako pertsonen emandako laguntzari dagokionez ere, Errumaniako emakumeek babesgabe sentitzen dira (2,78 puntu). Kolonbiako emakumeek beste emakumeek baino laguntza dezente

gehiago jaso dute (3,39 puntu). Esan beharra dago jasotako laguntzaz ari garenean, berez, emakumeen hautemate subjektiboaz ari garela.

Laburbilduz, badirudi EAEn bizi diren emakume etorkinek identitate-sentimendu estuagoa dutela jatorrizko herrialdearekin gizarte hartzailearekin baino. Hori, baina, normala da, baldin eta kontuan hartzen badugu askok denbora gutxi daramatela gure herrialdean eta jatorrizko herrialdearekiko loturak gizarte hartzailearekikoei gailentzen zaizkiela. Edonola ere, Saharaz hegoaldeko emakumeak (gehienak beltzak dira) beste emakumeak baino euskaldunago eta espainiarrago sentitzen dira. Baliteke hori babes-mekanismo bat izatea; haien itxura fisikoaren eta euskal emakume zuriaren kanonaren artean dagoen alde nabarmena orekatzea helburu duen babes-mekanismo bat.

Pertsonen arteko harremani dagokienez, ikusi dugu emakume etorkinek gizon etorkinek baino harreman gutxiago dituztela beren jatorri bereko pertsonekin; horrek, baina, ez du esan nahi euskaldunekin harreman gehiago dituztenik. Emakume etorkinek gizon etorkinek baino harreman eta lagun gutxiago dituzte beren jatorri bereko pertsonekin. Emakume etorkinen artean, Marokoko emakumeak nabarmentzen dira; izan ere, lotura estua dute jatorrizko herrialdearekin, eta batez ere senide arteko harremanak dituzte: beste emakumeek baino sendoago eusten diete beren herrialdeko ohiturei, gehiago hitz egiten dute beren hizkuntza, gutxiago hitz egiten dute gaztelania, gutxiago ibiltzen dira aisialdian euskaldunekin eta lagun euskaldun gutxiago dituzte. Errumaniako eta Saharaz hegoaldeko emakumeek antzeko arazoak dituzte hizkuntza eta kulturen/erlijioen arteko aldeak direla eta, eta haiek ere zailtasunak dituzte beste gizarte-talde batzuekin harremanak egiteko. Saharaz hegoaldeko emakumeek beren jatorri bereko pertsonekin ere harremanak egiteko zailtasunak dituzte. Errumaniako emakumeei iruditzen zaie laguntza gutxi jaso dutela beren jatorri bereko, beste herrialde batzuetako eta EAeko pertsonengandik.

Aldiz, Kolonbiako eta Boliviako emakumeek, EAEn aspalditik daudenek nahiz berriki iritsitakoek, antzeko kultura, erlijioa, hizkuntza eta abar dutenez, gainerako emakumeek baino harreman gehiago dituzte beren jatorriko pertsonekin eta beste komunitate batzuetako pertsonekin, eta integratuago daude. Kolonbiako emakumeek euskal emakumeen antzeko portaera-ereduak dituzte, eta, beraz, euskal emakumeen antz handien dutela esan dezakegu.

ONDORIOAK

4.7.5

Ikuspegi 2010 inkestaren datuek ikuspegi panoramiko argi bat ematen digute EAEn bizi diren etorkinen egoerari buruz. Datuen arabera, etorkinak, oro har, pozik daude bizitzarekin, eta, beraz, pentsa dezakegu beren migrazio-prozesua "normala" dela. Hortaz, alde batera utz ditzakegu migrazio-prozesuak arazoz josten dituzten estereotipoak.

Oro har, emakume eta gizon etorkinak osasuntsu sentitzen dira, ez dute zailtasun handirik eguneroko ekintzak egiteko, asebeteta daude familiarekin eta beren buruarekin eta ez dute zailtasun eta oztopo handirik gizarte- eta osasun-laguntza jasotzeko, ez eta beren ohiturak eta tradizioak praktikatzeko ere. Horretaz gainera, haiek esandakoaren arabera, bereizkeria-egoerak ez dira ohikoak eta ez dira maiz gertatzen.

Egoera, oro har, hori izan arren, bada itzal ilunik eta hobe daitekeen alderdirik. Lan-merkatura sartzeko, lan- eta egoitza-baimenen izapideak egiteko, senideak berriro biltzeko eta etxebizitza erosteko edo alokatzeko zailtasunez eta oztopoez ari gara. Lanarekin eta etxeko diru-sarrerekin lotutako alderdietan, badago zer eginik etorkinen asebetetasun-maila

hobetzeko. Pertsonen arteko harremanetan ere, itzal ilunak daude. Etorkinek diote ia ez dutela zailtasunik euskal idiosinkrasia ulertzeko eta bertako pertsonak ezagutu eta lagunak egiteko. Hala eta guztiz ere, ez daude guztiz asebeteta.

Oro har, gizon eta emakume etorkinek ez dituzte gauzak berdin hautematen eta ez dute berdin jokutzen (emakumeak ez dira gizonak bezain osasuntsu sentitzen, nahiz eta haiek baino asebeteago egon bizitzarekin; halaber, emakumeek gizonak baino bereizkeria gutxiago pairatzen dute; dena den, emakumeek gizonak baino harreman gutxiago dituzte eta joera handiagoa dute senideekin ibiltzeko). Edonola ere, jatorri ezberdineko emakumeen artean alde handiagoak daude emakumeen eta gizonen artean baino. Marokoko emakumeak nabarmendu nahi ditugu (baliteke Ikuspegi 2010 inkestan Marokoko emakumei buruz esandakoa Ipar Afrikako emakumei aplikatu ahal izatea); izan ere, beren jatorrizko herrialdeko pertsonekin ibiltzeko joera dute, harreman gutxi dituzte beste taldeekin eta askok ez dakitelako gaztelaniaz eta euskaraz. Horren ondorioz, beste emakumeek baino asebetetatsun gutxiago dute, eta ikuspegi ezkorragoa dute beren egoera orokorrari buruz.

Ñabardura batzuk gorabehera, antzeko zerbait esan dezakegu Errumaniako eta Saharaz hegoaldeko emakumei buruz: hizkuntzarekin lotutako arazoak dituzte, bai eta beste gizarte-talde batzuetako pertsonekin harremanak egiteko zailtasunak ere (agian, hizkuntzak oztopatzen du harremanak egitea). Horretaz gainera, Errumaniako emakumeek beste emakumeek baino eragozpen eta oztopo gehiago eta laguntza gutxiago dituzte; hala iruditzen zaie, behinik behin. Saharaz hegoaldeko emakumeek zailtasun handiak dituzte talde bereko pertsonekin harremanak egiteko, eta beste emakumeak baino gaitzetsiago sentitzen dira etnia aski desberdin batekoak izateagatik.

Kolonbiako emakumei dagokienez, kontuan hartu behar da gurean denbora gehien daraman etorkin-taldea dela eta antzeko kultura, erlijioa, hizkuntza eta abar dugula. Oro har, emakume-talde asebetena da aztertutako alor guztietan: beste emakumeek baino zailtasun gutxiago dituzte, eta harreman gehiago dituzte beren jatorri bereko pertsonekin, bai eta beste talde batzuetako pertsonekin ere. Kolonbiako emakumeek euskal emakumeen antzeko portaera-ereduak dituzte, eta, beraz, euskal emakumeen antz handien dutela esan dezakegu. Boliviako emakumeak bide berean daude. Dena den, EAEn denbora gutxiago daramatenez, oraindik ez dira Kolonbiako emakumeen mailara iritsi.

INTEGRAZIOA, EAEREKIN IDENTIFIKATZEA ETA ETORKIZUNEN PROIEKTUAK

José A. Oleaga

4.8

Eusko Jaurlaritzako Lan eta Gizarte Gaietako Sailak duela gutxi eman ditu AEI 2010¹²⁴ deritzon inkestaren lehenengo datuak. Inkesta hori estatistika-lan ofizial bat da, eta EAEn bizi diren etorkinak aztertzea du helburu. Bertan, informazio asko ematen da EAEn bizi diren etorkin atzerritarrei buruz, bai eta haien bizikidetzta-unitateei buruz ere.

Aurreko kapituluetan, EAEn bizi diren atzerriko emakume etorkinei buruzko hainbat alor azertu ditugu. Kapitulu honetan, emakume etorkinen gizarteratzearekin eta integrazioarekin lotutako gaiak soilik helduko diegu. Horretarako, inkesta horren datuak berriro interpretatuko ditugu, genero-ikuspegitik.

GIZARTE- HARREMANAK ETA BEREIZKERIA

4.8.1

Atzerriko etorkinen gizarteratze-maila eta gizarteratzearen kalitatea zein den jakiteko, AEI 2010 inkestan zenbait galdera daude, etorkinek euskal gizarteko taldeekin, bertakoez nahiz etorkinez osatutako taldeekin, gizarte-harremanak eta harreman pertsonalak egiteko dituzten zailtasunei buruzkoak.

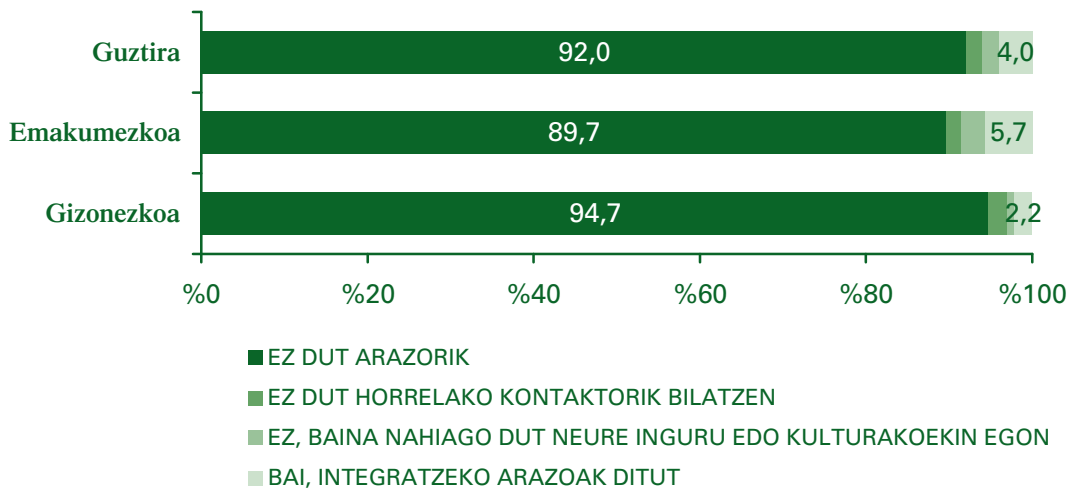
Oro har, 16 urtetik gorako atzerriko etorkinek diote ez dutela arazorik bertako pertsonekin edo taldeekin harremanak egiteko (% 92,0k dio ez duela arazorik), ez eta beste etorkinekin edo etorkin-taldeekin harremanak egiteko ere (% 87,7k dio ez duela batere arazorik).

Aipatzekoa da emakume atzerritarrek gizonek baino arazo handiagoak dituztela harremanak egiteko:

- Emakume etorkinen % 5,7k dio zailtasunak dituela bertako pertsonekin harremanak egiteko. Gizonen % 2,2k soilik dio hori.
- Emakume etorkinen % 3,2k dio zailtasunak dituela beste etorkinekin edo etorkin-taldeekin harremanak egiteko. Gizonen % 1,3k soilik dio hori.

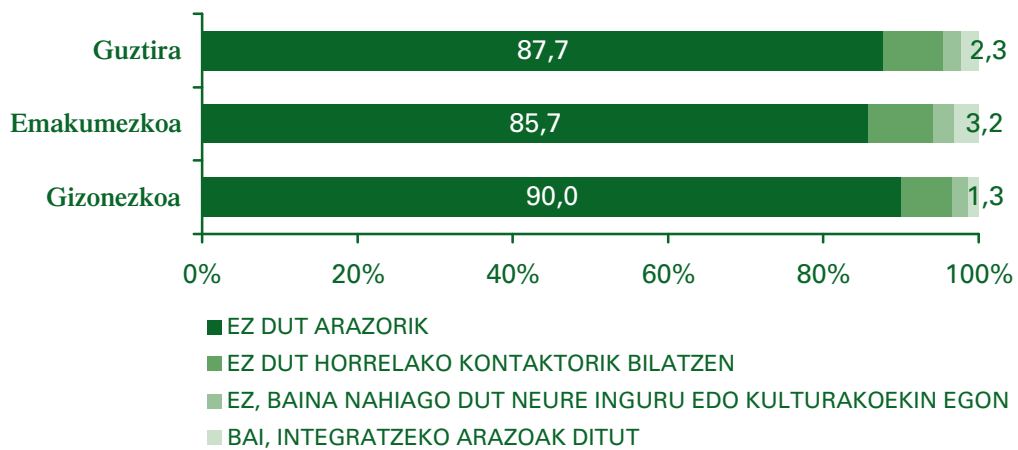
¹²⁴AEI 2010 inkesta Eusko Jaurlaritzako Lan eta Gizarte Gaietako Sailak egin zuen. EAEn bizi diren 5.612 etorkini egin zitzaizkien inkesta. Galdeketa-lanak 2010. urtean egin ziren, eta lehenengo txostenak 2011. urtearen hasieran egin ziren.

4.55. GRAFIKOA Bertako pertsonekin integrazteko zailtasuna, sexuaren arabera

Z101: Zailtasunik al duzu bertako pertsonekin eta taldeekin integrazteko?
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

4.56. GRAFIKOA Etorkinekin integrazteko zailtasuna, sexuaren arabera

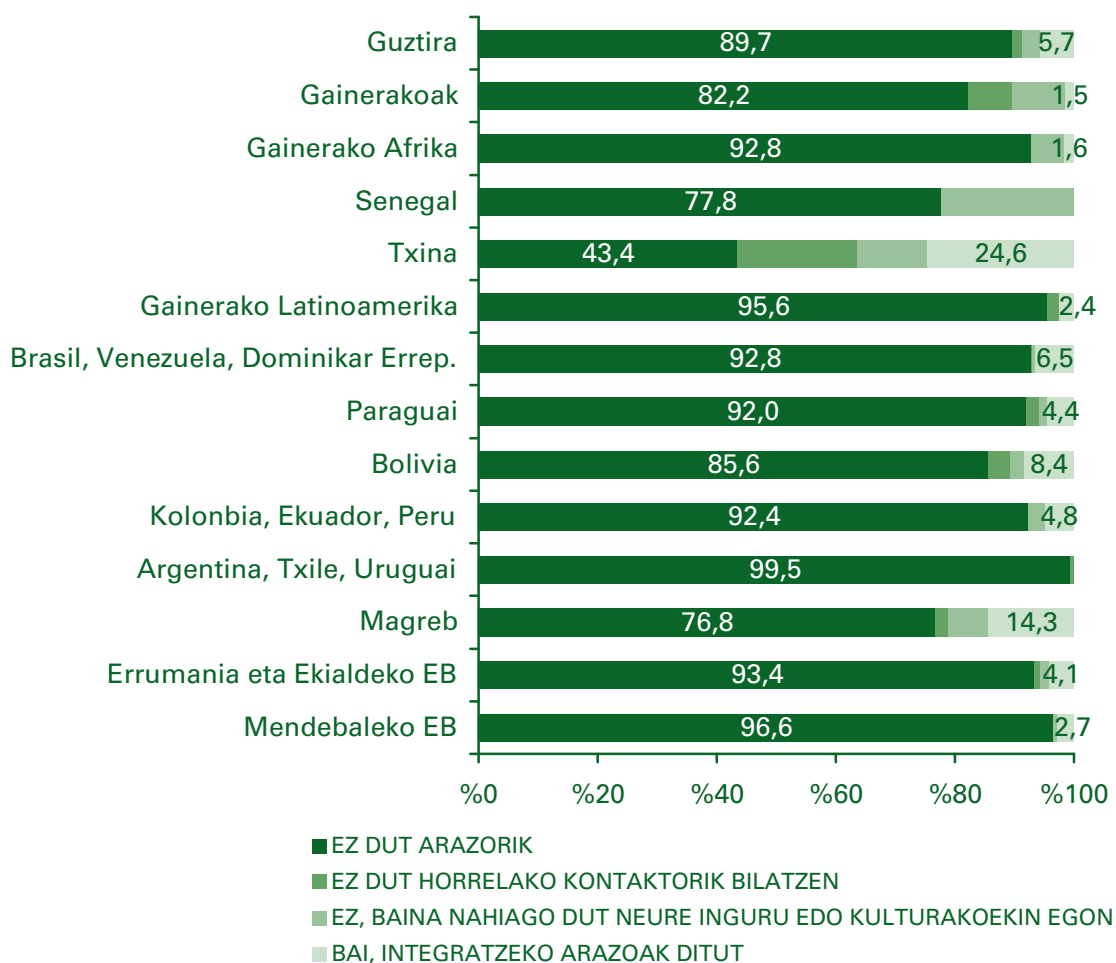
Z102: Zailtasunik al duzu etorkinekin eta etorkin-taldeekin integrazteko?
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Datuak jatorriaren arabera aztertuz gero, ikusiko dugu jatorri ezberdineko emakumeen artean ere aldeak daudela. Bertako pertsonekin harremanak egiteko zailtasunei dagokienez:

- Txinako emakumeak nabarmentzen dira; izan ere, % 43,3k soilik dio ez duela arazorik bertako pertsonekin edo taldeekin harremanak egiteko, eta % 24,6k dio arazoak eta zailtasunak dituela integrazteko.
- Magrebeko eta Senegaleko emakumeak ere nabarmentzekoak dira; izan ere, emakumeen batez bestekoak baino arazo handiagoak dituzte: Magrebeko emakumeen % 76,8k eta Senegaleko emakumeen % 77,8k soilik dio ez duela arazorik bertakoekin harremanak egiteko. Magrebeko emakumeen % 14,3k dio arazoak dituela bertakoekin integrazteko.
- Kontrako muturrean, aipatzekoak dira Argentinako (eta Txileko eta Uruguaiako), Mendebaldeko EBko eta Latinoamerikako beste herrialdeetako emakumeak; izan ere, haiek dituzte arazo gutxien bertakoekin integrazteko. Hala esan digu Argentinako,

Txileko eta Uruguako emakumeen % 99,5ak, Mendebaldeko EBko emakumeen % 96,6k eta Latinoamerikako beste herrialdeetako emakumeen % 95,6k.

4.57. GRAFIKOA Bertako pertsonekin integratzeko zailtasuna, jatorriaren arabera

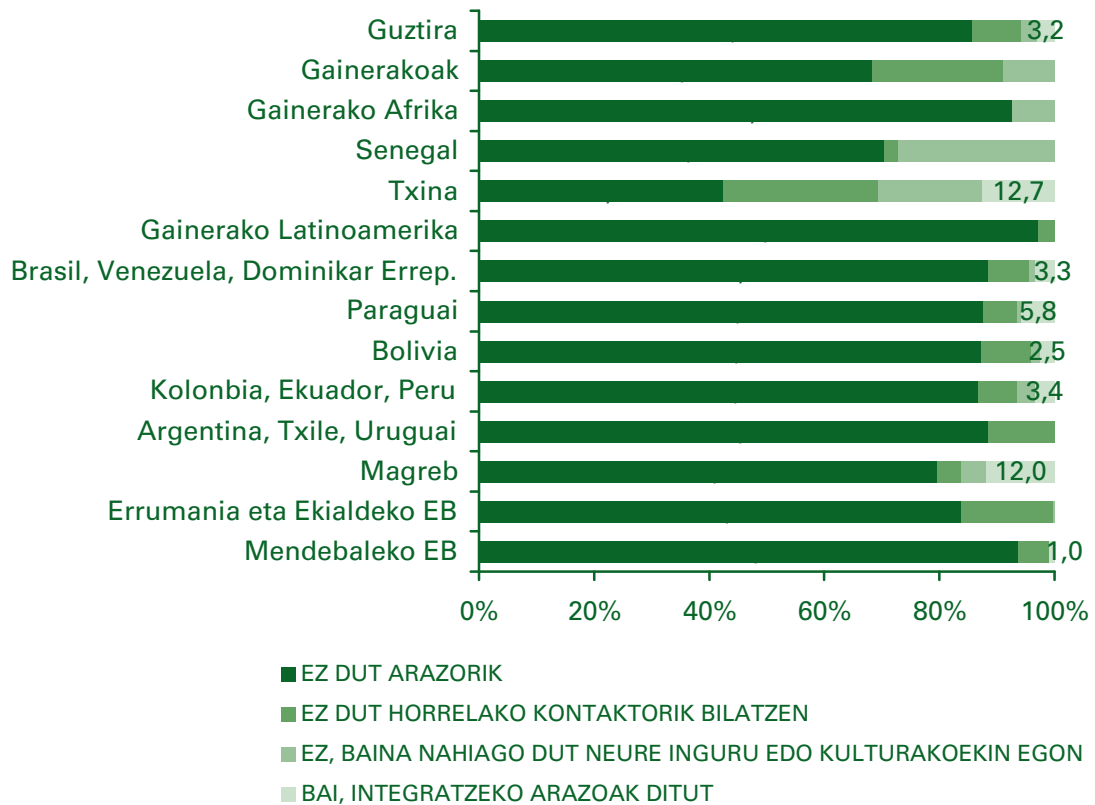
Z101: Zailtasunik al duzu bertako pertsonekin eta taldeekin integratzeko?
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Etorkinekin edo etorkin-taldeekin dituzten gizarte-harremani dagokienez, Txinako emakumeak berriro ere nabarmentzen dira; izan ere, % 42,2k soilik dio ez duela arazorik integratzeko, eta % 12,7k dio arazoak dituela.

Magrebeko emakumeak ere nabarmentzen dira; izan ere, % 79,6k soilik dio ez duela arazorik, eta % 12k dio arazoak dituela beste etorkinekin edo etorkin-taldeekin harremanak egiteko. Senegaleko emakumeen artean, gutxi samar dira arazorik ez dutenak (% 70,4), eta asko samar (% 27,1), beren herrialdeko edo kulturako pertsonekin arazoak dituztenak. Munduko gainerako herrialdeko emakumeei dagokienez, deigarria da gutxi samar direla harremanak egiteko arazorik ez dutenak (% 68,3), eta asko samar (% 22,8), beste etorkin-taldeetako pertsonekin harremanik nahi ez dutenak.

Kontrako muturrean, Mendebaldeko EBko eta Afrikako gainerako herrialdeetako emakumeak nabarmentzen dira; izan ere, integratzeko edo/eta beste etorkinekin eta etorkin-taldeen harremanak egiteko arazo gutxien dituzte. Hala diote Mendebaldeko EBko emakumeen % 93,8k eta Afrikako gainerako herrialdeetako emakumeen % 92,6k.

4.58. GRAFIKOA Etorkinekin integrazteko zailtasuna, jatorriaren arabera

Z102: Zailtasunik al duzu etorkinekin eta etorkin-taldeekin integrazteko?
Iturria: AEI 2010 eta egileek egin

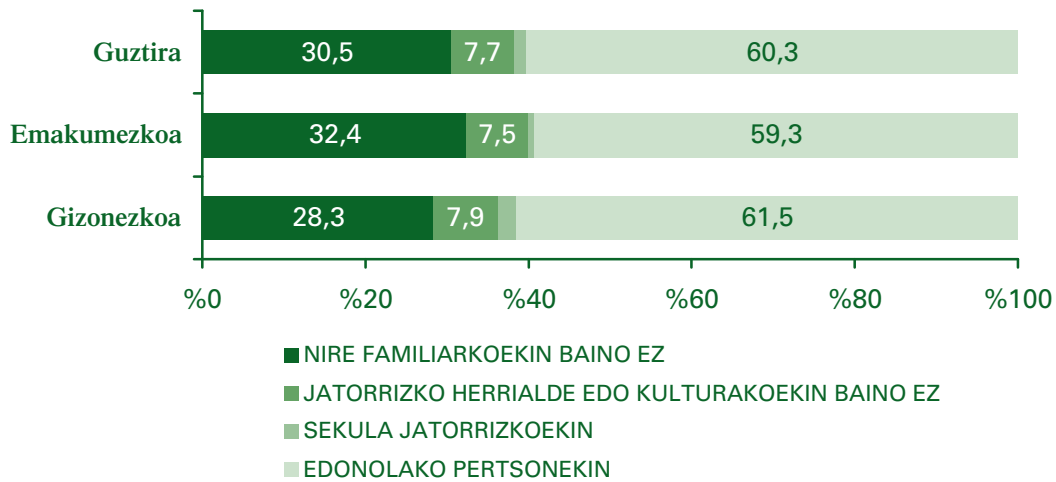
Gutxi gorabehera, 16 urtetik gorako 10 etorkin atzerritarretik 6 edozein pertsonarekin ibiltzen dira aisialdian; 10etik 3 senideekin soilik ibiltzen dira; eta 10etik 1 jatorri edo kultura bereko pertsonarekin soilik ibiltzen da. Hau da, etorkinen % 40 senideekin edo jatorri edo kultura bereko pertsonarekin soilik ibiltzen da aisialdian. Horrek esan nahi du etorkin horiek ez dutela bertakoekin harremanik, nahiz eta gehienek esan ez dutela zailtasunik bertakoekin harremanak egiteko.

Sexuaren arabera, emakumeek gizonek baino harreman gutxiago dituzte edozein pertsonarekin (emakumeen % 59,3k eta gizonen % 61,5ak dio hori), eta gizonak baino gehiago ibiltzen dira senideekin edo jatorri edo kultura bereko pertsonarekin (emakumeen % 39,9k eta gizonen % 36,2k dio hori).

Datuak jatorriaren arabera aztertuz gero, ikusiko dugu jatorri ezberdineko emakumeen artean alde handiak daudela:

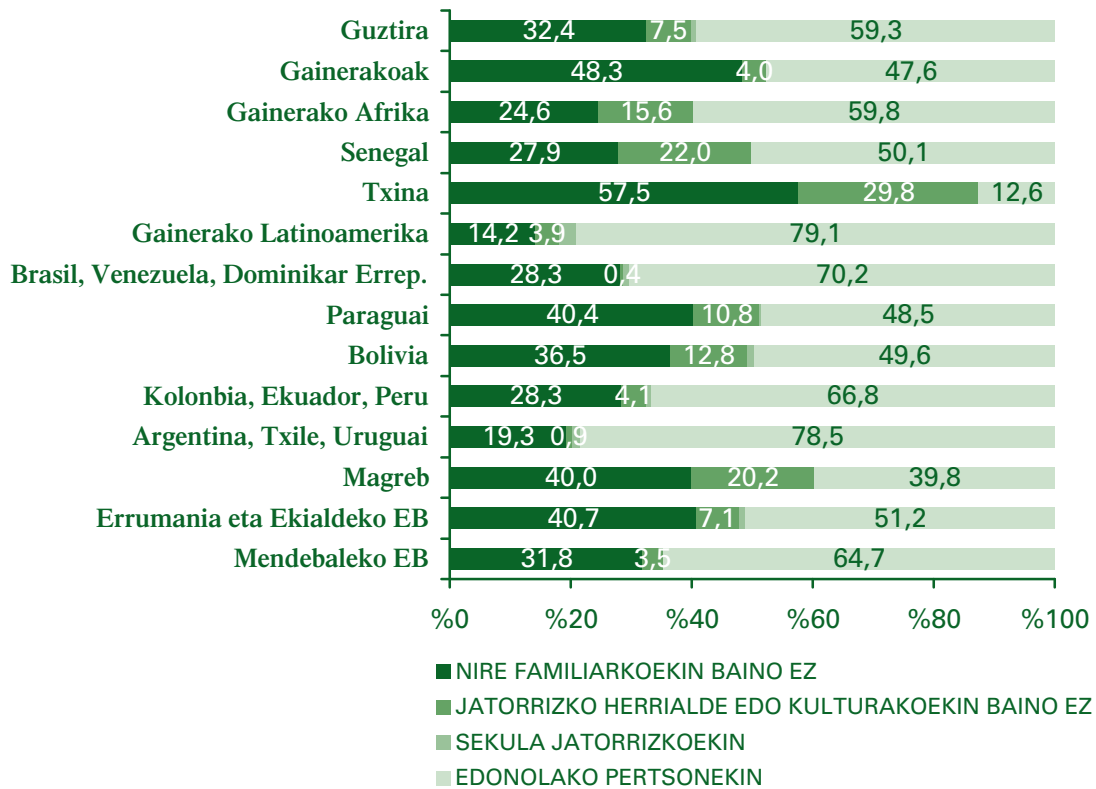
- Txinako emakumeen % 12,6k soilik dio aisialdian edozein pertsonarekin ibiltzen dela, eta % 83k dio senideekin (% 57,7) edo jatorri edo kultura bereko pertsonarekin ibiltzen dela (% 29,8).
- Magrebeko emakumeak ere nabarmentzen dira; izan ere, Magrebeko emakume gutxi (% 39) ibiltzen dira aisialdian edozein pertsonarekin.

4.59. GRAFIKOA Norekin ibiltzen diren aisialdian, sexuaren arabera

Z99: Norekin ibiltzen zara aisialdian?
Iturria: AEI 2010 eta egileek egin

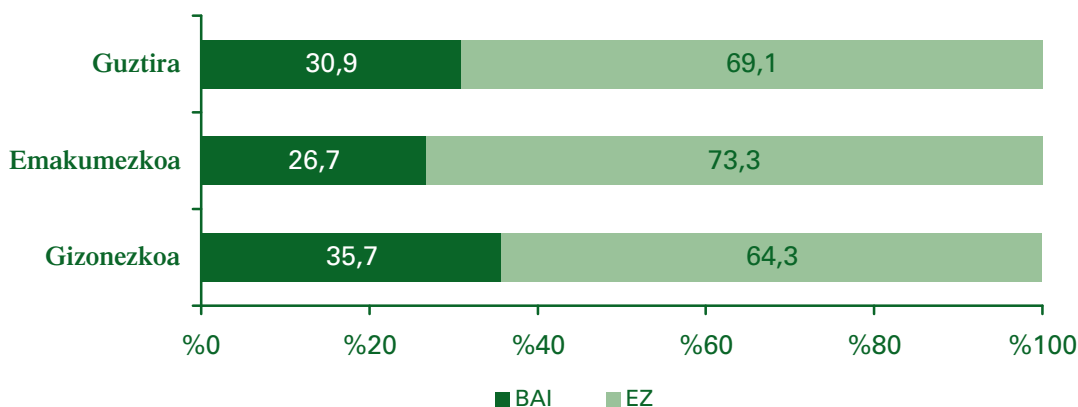
4.60. GRAFIKOA Norekin ibiltzen diren aisialdian, jatorriaren arabera

Z99: Norekin ibiltzen zara aisialdian?
Iturria: AEI 2010 eta egileek egin

Etorkinek aisialdi-taldeetan, etorkinei laguntza emateko elkarteetan, GKE-etan, kirol-klube-tan, hezkuntza-taldeetan, erlijio-taldeetan, sindikatuetan, alderdi politikoetan eta halako taldeetan parte hartzen duten aztertzea baliagarria da haien gizarte-harremanen egoera zein den jakiteko.

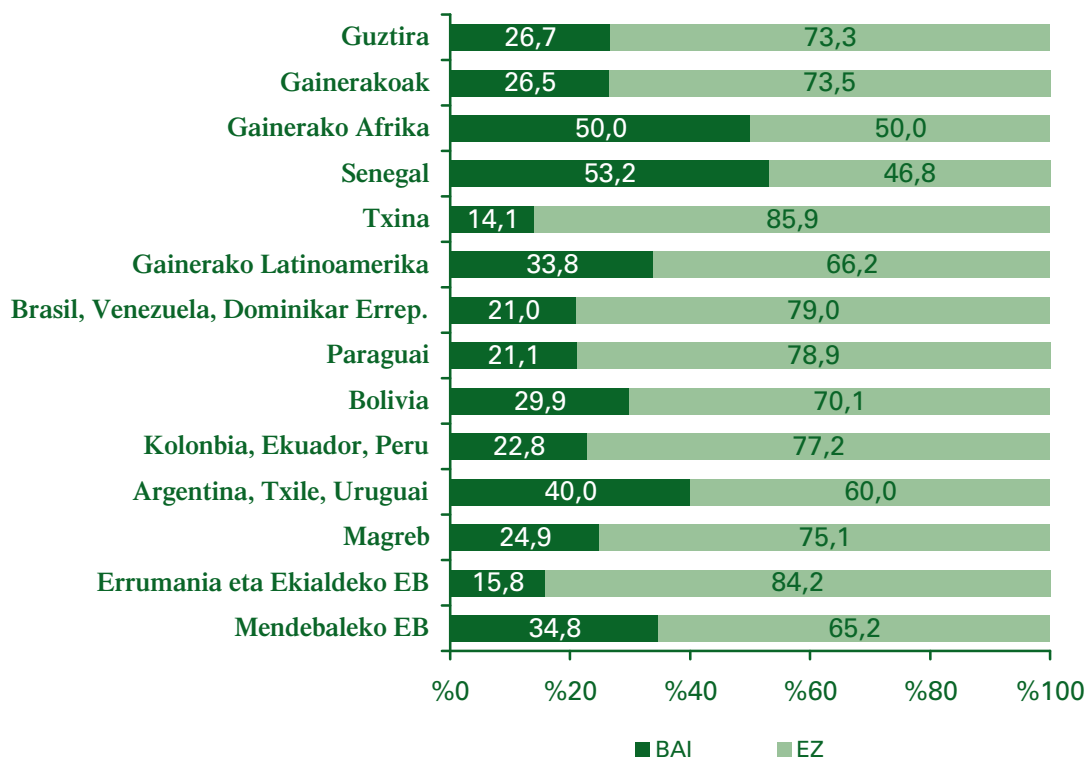
4.61. GRAFIKOA Talderen batean parte hartzea, sexuaren arabera

Z103: Talde edo elkarte hauetan parte hartzen duzu/izena emanda zaude?
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Atzerriko etorkinen % 30,9k soilik parte hartzen du talde edo elkarteren batean. Sexuaren arabera, emakumeek gizonek baino gutxiago parte hartzen dute halako taldeetan. Lehen aipatutako joera errepikatu egiten da: gizonek emakumeek baino presentzia handiagoa dute eremu publikoan, eta gizarte-harreman gehiago dituzte. Gizonen artean, % 35,7k parte hartzen du talde edo elkarteren batean; emakumeen artean, aldiz, % 26,7k soilik parte hartzen du halako taldeetan.

4.62. GRAFIKOA Talderen batean parte hartzea, jatorriaren arabera

Z103: Talde edo elkarte hauetan parte hartzen duzu/izena emanda zaude?
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

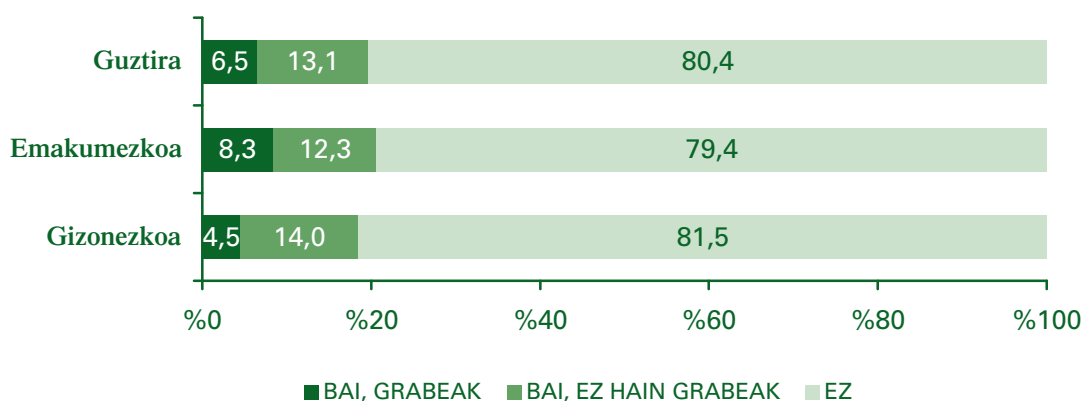
Jatorriaren arabera, agerian jartzen da, berriro ere, Txinako emakumeak itxita bizi direla, batez ere talde barruko kideekin dituztela harremanak eta harreman gutxi dituztela beste pertsonekin: % 14,1ak soilik parte hartzen du talderen batean. Errumaniako (eta Ekialdeko EBko) emakumeek ere gutxi parte hartzen dute halako taldeetan (% 15,8).

Kontrako muturrean Senegaleko eta Afrikako gainerako herrialdeetako emakumeak daude: beste emakumeek baino gehiago parte hartzen dute aipatutako taldeetan. Hala esan digu Senegaleko emakumeen % 53,2k eta Afrikako gainerako herrialdeetako emakumeen % 50,0k.

AEI 2010 inkestan, atzerriko etorkinek pairatu dituzten bereizkeria-egoerei buruzko informazioa jaso genuen. Bereizkeria-egoera horiek lotuta daude arrazakeriarekin, xenofobiarekin, gaitzespenarekin eta marjinazioarekin. Inkestatutako pertsonen bereizkeria-egoera larriak eta ez hain larriak bereizteko eskatu genien.

Oro har, 10 atzerriko etorkinetik 2k diote bereizkeria-egoeraren bat pairatu dutela EAEn daudenetik. 3 bereizkeria-egoeratik 1 larritzat jotzen dute, eta beste biak, ez hain larritzat.

4.63. GRAFIKOA Arrazakeriak, xenofobiak, gaitzespenak eta marjinazioak eragindako bereizkeria, sexuaren arabera

Z116-Z117: Arrazakeriarekin, xenofobiarekin, gaitzespenarekin eta marjinazioarekin lotutako esperientziarik bizi izan al duzu EAEn?

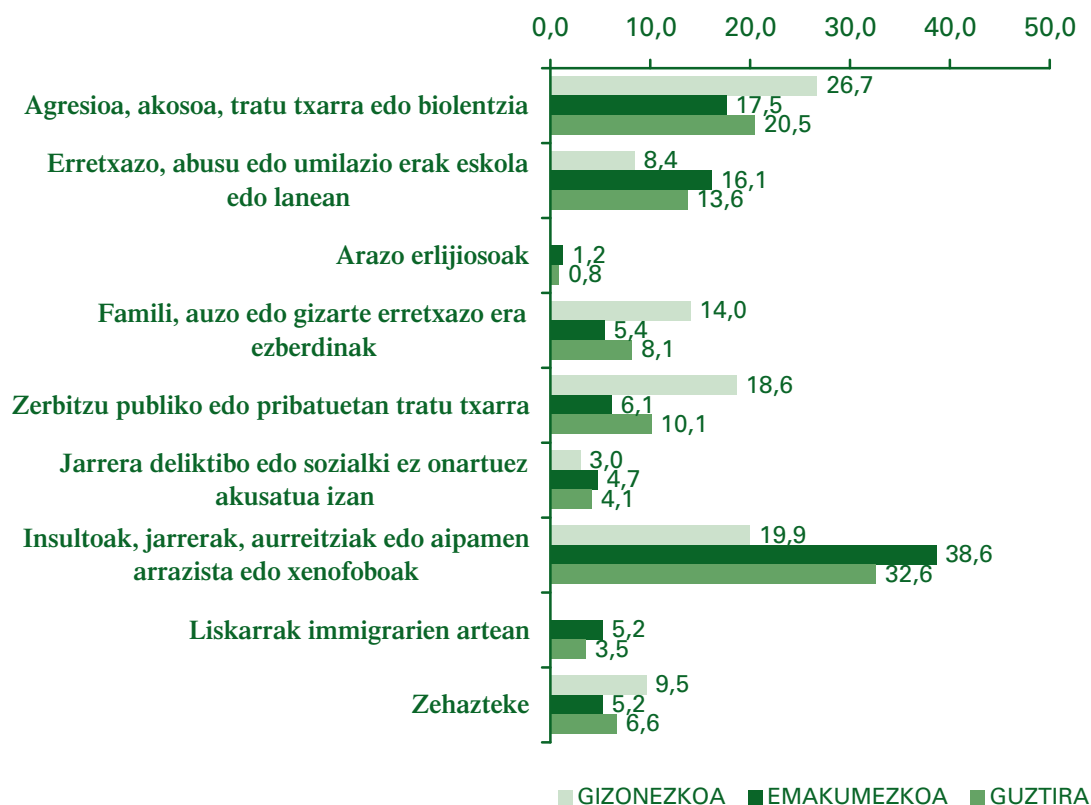
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Sexuaren arabera, atzerriko emakumeek gizonen baino bereizkeria-egoera gehiago pairatu dituzte: atzerriko emakumeen % 20,6k dio bereizkeria-egoeraren bat pairatu duela (gizonen % 18,5k dio hori bera). Horretaz gainera, gizon baino emakume gehiagok jotzen dute bereizkeria-egoera larritzat. Gizonen % 4,5k jotzen du bereizkeria-egoera larritzat, eta emakumeen % 8,3k; hots, gizonen ehunekoak halako bi ia.

Atzerriko emakume etorkinen artean, hauek dira bereizkeria-egoera eta -esperientzia larri nagusiak: "irain, jokabide, aurreiritzi eta esamesa arrazistak eta xenofoboak" (% 38,6), "erasoak, jazarpenak, tratu txarrak eta indarkeria" (% 17,5) eta "bestelako gaitzespen, gehiegikeria eta umiliazioak eskolan eta lanean" (% 16,1).

Atzerriko gizon etorkinen artean, hauek dira bereizkeria-egoera larri nagusiak: "erasoak, jazarpenak, tratu txarrak eta indarkeria" (% 26,7) "irain, jokabide, aurreiritzi eta esamesa arrazistak eta xenofoboak" (% 19,9), "tratu txarra zerbitzu publiko nahiz pribatuetan" (% 18,6) eta "bestelako gaitzespen, gehiegikeria eta umiliazioak eskolan eta lanean" (% 14,0).

4.64. GRAFIKOA Bereizkeria-egoera larriak, sexuaren arabera

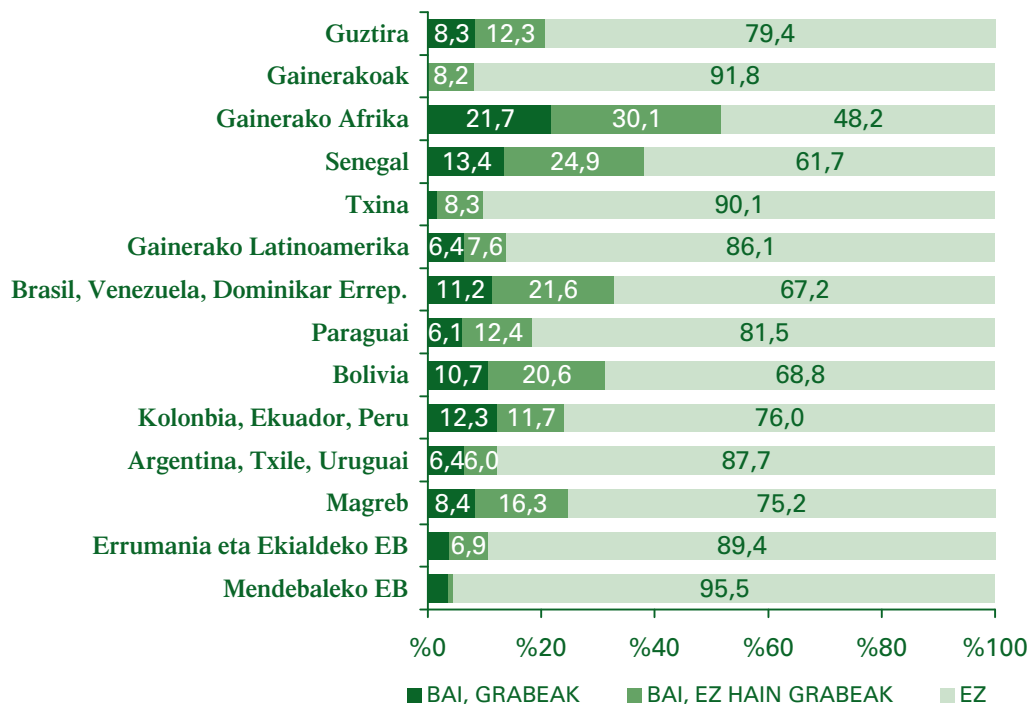

Z116-Z117: Deskribatu bereizkeria-egoera larriak
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Jatorri ezberdinetako emakumeek bereizkeria-egoera ezberdinak pairatu dituzte:

- Nabarmentzekoak dira Senegaleko eta Afrikako gainerako herrialdeetako emakumeak; izan ere, beste emakumeek baino bereizkeria-egoera gehiago pairatu dituzte. Afrikako emakumeen % 21,7k eta Senegaleko emakumeen % 13,4k dio bereizkeria-egoera larriak pairatu dituela. Horretaz gainera, bi emakume talde horiek pairatu dute bereizkeria gehien; hala esan du Afrikako emakumeen % 51,8k eta Senegaleko emakumeen % 38,3k. Brasileko (eta Venezuelako eta Dominikar Errepublikako) emakumeen % 38k ere bereizkeria pairatu duela dio.
- Kontrako muturrean, nabarmentzekoak dira Mendebaldeko Europako, Txinako eta munduko gainerako herrialdeetako emakumeak; izan ere, haiek pairatu dute bereizkeria gutxien; hala esan du Mendebaldeko Europako emakumeen % 95,5ak, Txinako emakumeen % 90,1ak eta munduko gainerako herrialdeetako emakumeen % 91,8k.

4.65. GRAFIKOA Arrazakeriak, xenofobiak, gaitzespenak eta marjinazioak eragindako bereizkeria, jatorriaren arabera

Z116-Z117: Arrazakeriarekin, xenofobiarekin, gaitzespenarekin eta marjinazioarekin lotutako esperientziarik bizi izan al duzu EAEn?

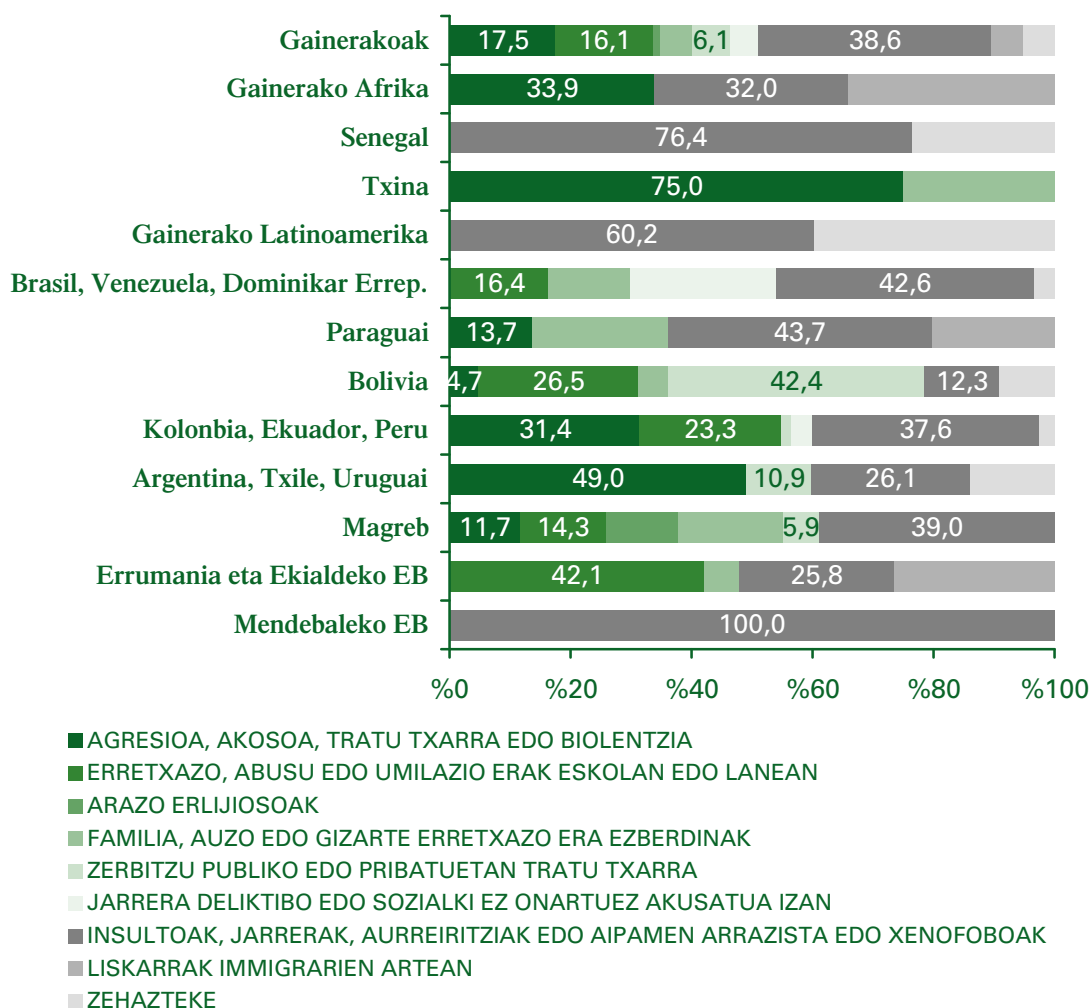
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Jatorri ezberdineko emakumeek ez dituzte bereizkeria-egoera larri berak pairatzen. Dena den, oro har, maizen gertatzen den bereizkeria-egoera lotuta dago "irain, jokabide, aurreiritzi eta esamesa arrazista eta xenofoboekin":

- Mendebaldeko EBko emakumeek bereizkeria-egoera larri hauek pairatzen dituzte maizen: "irain, jokabide, aurreiritzi eta esamesa arrazistak eta xenofoboak" (kasuen % 100).
- Errumaniako (eta Ekialdeko EBko) emakumeek bereizkeria-egoera larri hauek pairatzen dituzte maizen: "bestelako gaitzespenak eskolan eta lanean" (% 42,1), "etorkinen arteko gatazkak" (% 26,4) eta "irain, jokabide, aurreiritzi eta esamesa arrazistak eta xenofoboak" (% 25,8).
- Magrebeko emakumeek bereizkeria-egoera larri hauek pairatzen dituzte maizen: "irain, jokabide, aurreiritzi eta esamesa arrazistak eta xenofoboak" (% 39,0), "senideen gaitzespena" (% 17,3) eta "bestelako gaitzespenak eskolan eta lanean" (% 14,3).
- Argentinako (eta Txileko eta Uruguai) emakumeek bereizkeria-egoera larri hauek pairatzen dituzte maizen: "erasoak, jazarpenak, tratu txarrak eta indarkeria" (% 49,0) eta "irain, jokabide, aurreiritzi eta esamesa arrazistak eta xenofoboak" (% 26,1).
- Kolonbiako (eta Ekuadorreko eta Peruko) emakumeek bereizkeria-egoera larri hauek pairatzen dituzte maizen: "irain, jokabide, aurreiritzi eta esamesa arrazistak eta xenofoboak" (% 37,6), "erasoak, jazarpenak, tratu txarrak eta indarkeria" (% 31,4) eta "bestelako gaitzespenak eskolan eta lanean" (% 31,4).

- Boliviako emakumeek bereizkeria-egoera larri hauek pairatzen dituzte maizen: “tratu txarra zerbitzu publiko nahiz pribatuetan” (% 42,4) eta “bestelako gaitzespenak eskolan eta lanean” (% 26,5).
- Paraguaiako emakumeek bereizkeria-egoera larri hauek pairatzen dituzte maizen: “irain, jokabide, aurreiritzi eta esamesa arrazistak eta xenofoboak” (% 43,7), “senideen gaitzespena” (% 22,4) eta “etorkinen arteko gatazkak” (% 20,4).

4.66. GRAFIKOA Bereizkeria-egoera larriak, jatorriaren arabera

Z116-Z117: Deskribatu bereizkeria-egoera larriak
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

- Brasileko (eta Venezuelako eta Dominikar Errepublikako) emakumeek bereizkeria-egoera larri hauek pairatzen dituzte maizen: “irain, jokabide, aurreiritzi eta esamesa arrazistak eta xenofoboak” (% 42,6), “delitu-jarduerak leporatzea” (% 24,2) eta “bestelako gaitzespenak eskolan eta lanean” (% 16,4).
- Latinoamerikako gainerako herrialdeetako emakumeek bereizkeria-egoera larri hauek pairatzen dituzte maizen: “irain, jokabide, aurreiritzi eta esamesa arrazistak eta xenofoboak” (% 60,2).

- Txinako emakumeek bereizkeria-egoera larri hauek pairatzen dituzte maizen: “erasoak, jazarpenak, tratu txarrak eta indarkeria” (% 75,0).
- Senegaleko emakumeek bereizkeria-egoera larri hauek pairatzen dituzte maizen: “irain, jokabide, aurreiritzi eta esamesa arrazistak eta xenofoboak” (% 76,4).
- Afrikako gainerako herrialdeetako emakumeek bereizkeria-egoera larri hauek pairatzen dituzte maizen: “etorkinen arteko gatazkak” (% 34,1), “erasoak, jazarpenak, tratu txarrak eta indarkeria” (% 33,9) eta “irain, jokabide, aurreiritzi eta esamesa arrazistak eta xenofoboak” (% 32,0).

INTEGRAZIOA ETA EAEREKIN IDENTIFIKATZEA

4.8.2

EAEn bizi diren 16 urtetik gorako etorkin atzerritarren integrazio-maila subjektiboa handia da: % 19k dio gutxi integratuta dagoela edo ez dagoela batere integratuta, % 57,3k dio nahiko integratuta sentitzen dela eta % 23,5ak dio erabat integratuta dagoela euskal gizartean. Oro har, etorkinen batez besteko puntuazioa 4,01 da, 1etatik 5era bitarteko eskala erabiliz. Hau da, oro har, esan dezakegu etorkinak nahiko integratuta sentitzen direla gure gizartean.

Sexuaren arabera, emakumeak ez dira gizonak bezain integratuta sentitzen. Hala ere, emakumeen eta gizonen batez besteko puntuazioa 4 punturen inguruan dago. Horrek esan nahi du “nahiko integratuta” sentitzen direla.

4.67. GRAFIKOA Etorkinek euskal gizartean duten integrazio-maila subjektiboa, sexuaren arabera

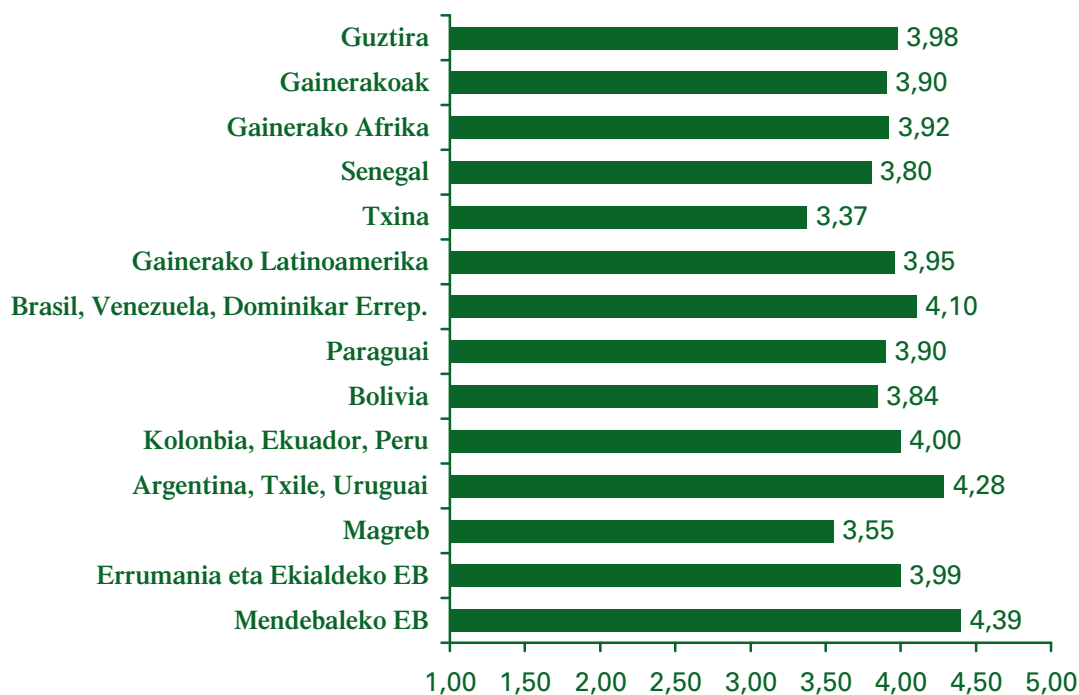

Z118: Zer neurritan sentitzen zara euskal gizartean integratuta?
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Jatorri ezberdineko emakumeen integrazio-maila subjektiboa aztertu dugu, eta haien artean aldeak daude. Datu hauek nabarmentzekoak dira:

- Txinako eta Magrebeko emakumeen iritzi, gutxi integratuta daude (3,37 eta 3,55 puntu, hurrenez hurren): beste jatorri batzuetako emakumeek baino puntu gutxiago dituzte. Argi dago beste herrialdeetako emakume etorkinek ez bezala jokatzeko dutela.
- Beste muturrean, Mendebaldeko EBko eta Argentinako (eta Txileko eta Uruguako) emakumeen iritzi, oso integratuta daude; hau da, euskal gizartean oso integratuta sentitzen dira (4,39 eta 4,28 puntu, hurrenez hurren).

4.68. GRAFIKOA Etorkinek euskal gizartean duten integrazio-maila subjektiboa, jatorriaren arabera

Z118: Zer neurritan sentitzen zara euskal gizartean integratuta?
Iturria: AEI 2010 eta egileek egin

16 urtetik gorako atzerritar jatorriko biztanleek EAerekin lortu duten identifikazio-maila eta integrazio-maila subjektiboa antzekoak dira. Dirudenez, integratuta sentitzen diren pertsonak EAerekin identifikatzen dute beren burua, eta alderantziz. Hain zuzen, bi aldagai horiek, hots, integrazioa eta identifikazioa, era adierazgarrian daude lotuta ($r=.618$). Zenbat eta integratuago sentitu, hainbat eta gehiago identifikatzen dute etorkinek beren burua EAerekin, eta alderantziz.

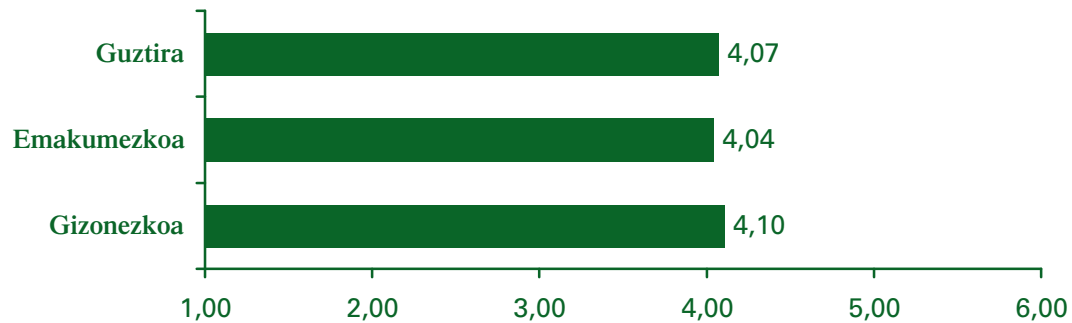
Oro har, badirudi etorkinak dezente identifikatzen dutela beren burua EAerekin. Kasu horretan ere, nabarmentzekoa da gizonak emakumeek baino gehixeago identifikatzen dutela beren burua EAerekin. Edonola ere, oro har, emakume zein gizon etorkinek dezente identifikatzen dute beren burua EAerekin.

Jatorri ezberdineko emakumeen artean alde nabarmenak daude. Emakumeek euskal gizartean duten integrazio-maila subjektiboa aztertzean ikusi ditugun alde berak daude emakumeen artean identifikazioaren arloan:

- Txinako eta Magrebeko emakumeek gutxi identifikatzen dute beren burua EAerekin (3,44 eta 3,66 puntu, hurrenez hurren).

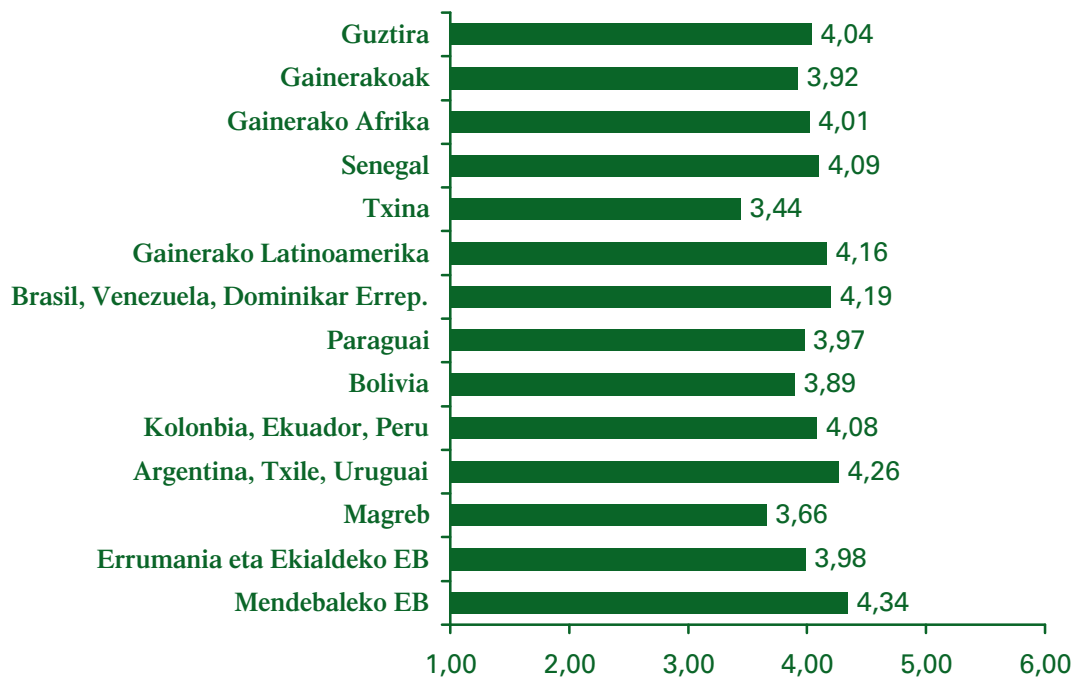
- Beste muturrean, nabarmentzekoak dira Mendebaldeko EBko eta Argentinako (eta Txileko eta Uruguai) emakumeak; izan ere, asko identifikatzen dute beren burua EAerekin (4,34 eta 4,26 puntu, hurrenez hurren).

4.69. GRAFIKOA Zenbateraino identifikatzen duten etorkinek beren burua EAerekin, sexuaren arabera

Z113: Zer neurritan identifikatzen duzu zeure burua EAerekin (Euskal Herriarekin edo Euskadirekin)?
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

4.70. GRAFIKOA Zenbateraino identifikatzen duten etorkinek beren burua EAerekin, jatorriaren arabera

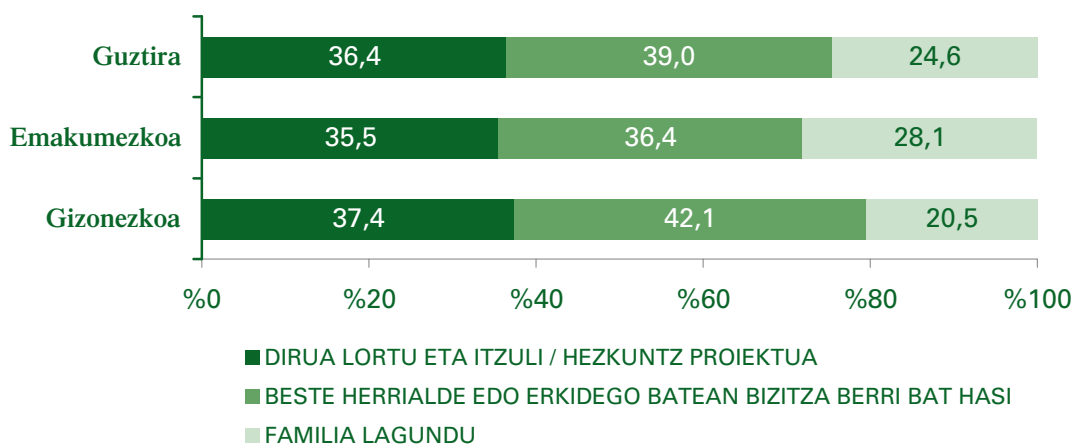

Z113: Zer neurritan identifikatzen duzu zeure burua EAerekin (Euskal Herriarekin edo Euskadirekin)?
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Migrazio-prozesuak zenbaterainoko arrakasta izan duen jakiteko, oso baliagarria da etorkinek emigratu aurretik zituzten asmoak zenbateraino bete diren aztertzea. Nola aldatu dira emakume etorkinen asmoak hasieratik orain arte? Zer asmo dituzte epe laburrerako (5 urte) eta epe luzerako? Halako galderen bidez jakin dezakegu migrazio-proiektua arrakastatsua izan den edo, aitzitik, porrot bat izan den.

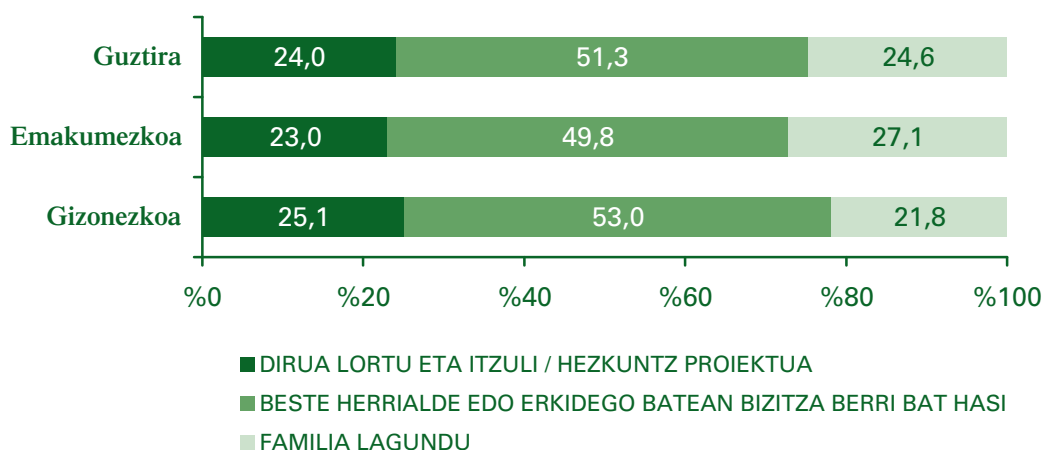
AEI 2010 inkestan, galdera horiek jasota daude. Bidaiari ekitean, 16 urtetik gorako atzerriko etorkinen % 39ren helburua zen “beste etapa bati ekitea beste herrialde batean”, % 36,4ren helburu nagusia zen “ikastea” edo “dirua eskuratu eta sorterrira itzultzea” eta % 24,6ren helburua zen “senide bati lagun egitea”, besterik gabe.

4.71. GRAFIKOA Etorkinek emigratu aurretik zituzten asmoak, sexuaren arabera

Z119: Emigratu aurretik, zer asmo zenituen?
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

4.72. GRAFIKOA Etorkinek gaur egun dituzten asmoak, sexuaren arabera

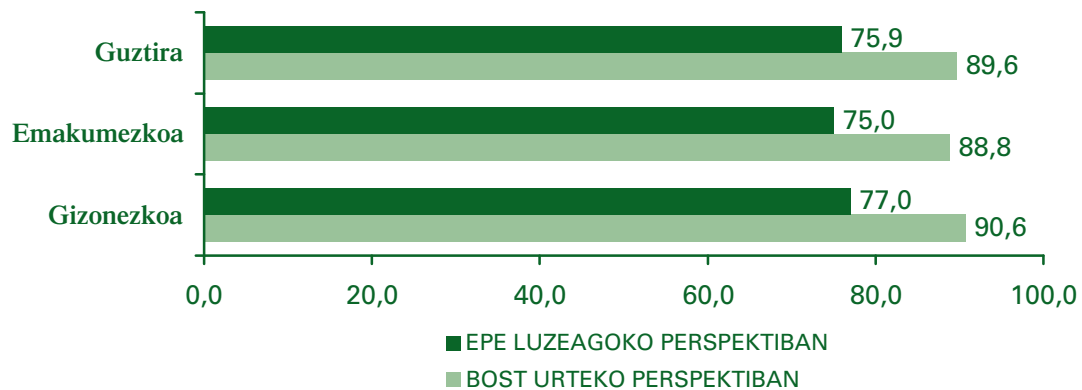
Z120: Eta orain, zer asmo dituzu?
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Gaur egun, etorkin gehiagok dute helburutzat “beste etapa bati ekitea beste herrialde batean” (% 51,3), eta etorkin gutxiagok du “sorterrira itzultzeko” asmoa (% 24). “Senide bati lagun egitea” helburu duten pertsonen kopurua ez da aldatu (% 24,6).

Oro har, etorkinek EAEn gelditzeko asmoa dute datozen 5 urteetan (hala esan du % 89,6k), eta epe luzerako asmoei dagokienez, gehienek hemen gelditzeko asmoa dute; hau da, etorkizunerako bizitza-proiektua hemen gauzatu nahi dute (% 75,9).

Datuak sexuaren arabera aztertu ditugu, eta zenbait ñabardura egin beharrean gaude: emakumeek eta gizonek ez zituzten asmo berak bidaiari ekitean. Gizon baino emakume gehiagok ekin zioten migrazio-proiektuari “norbaiti lagun egiteko” (emakumeen % 28,1 eta gizonen % 20,5), eta gizon baino emakume gutxiagok, “beste etapa bati ekiteko beste herrialde batean” (emakumeen % 36,4 eta gizonen % 42,1) edo “dirua lortu eta itzultzeko (ikas-teko)” (emakumeen % 35,5 eta gizonen % 37,4). Hau da, emakumeek eta gizonek hasieran zituzten asmoak ez dira berdinak, ez eta guztiz aurkakoak ere.

4.73. GRAFIKOA EAEn gelditzeko asmoa, sexuaren arabera

Z121: Zer egiteko asmoa duzu datozen bost urteetan?

Z122: Eta bost urte igaro ondoren, zer egiteko asmoa duzu? Zer bizitza-proiektu duzu?

Iturria: AEI 2010 eta egileek egin

Emakumeen eta gizonen hasierako asmoak aldatu egin dira: orain beste itxaropen batzuk dituzte. Emakume eta gizon gutxiagok dute itzultzeko asmoa, eta gehiagok, hemen gelditzeko. Dena den, emakumeen eta gizonen artean aldeak daude; lehen aipatutako alde berak, hain zuzen. Gizon baino emakume gehiagok dute “norbaiti lagun egiteko” asmoa (emakumeen % 27,1 eta gizonen % 21,8), eta gizon baino emakume gutxiagok dute “sorterrira itzultzeko” asmoa (emakumeen % 23 eta gizonen % 25,1) edo “beste herrialde batean beste etapa bati ekiteko” asmoa (emakumeen % 49,8 eta gizonen % 53).

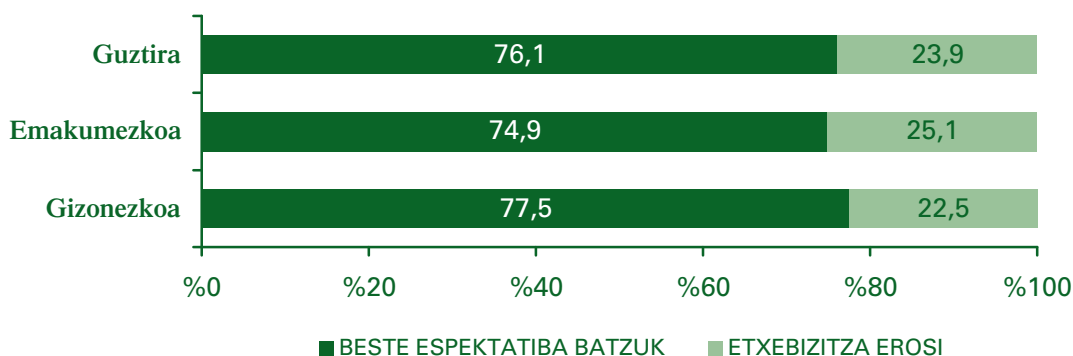
Etorkizuneko asmoei dagokienez, nahiz eta emakumeen eta gizonen arteko aldeak handiak ez izan, estatistika aldetik esanguratsuak dira. Emakumeek gizonek baino asmo gutxiago dute hemen gelditzeko, bai epe laburrera (emakumeen % 88,8 eta gizonen % 90,6), bai epe luzera (emakumeen % 75 eta gizonen % 77).

AEI 2010 inkestan sakon aztertu ziren datozen 5 urteetan EAEn gelditzeko asmoa duten 16 urtetik gorako etorkinen itxaropen batzuk; etxebizitzarekin, lanarekin eta gizarte-harremanekin zerikusia duten itxaropenak, hain zuzen ere.

Etxebizitzari dagokionez, etorkin gehienek ez dute etxebizitza bat erosteko asmoa, ez emakumeek, ez gizonek. Hala ere, gizon baino emakume gehixeagok dute etxebizitza bat eros-

teko asmoa. Emakumeen % 25,1ak (eta gizonen % 22,5ak) soilik du datozen 5 urteetan etxebizitza bat erosteko asmoa.

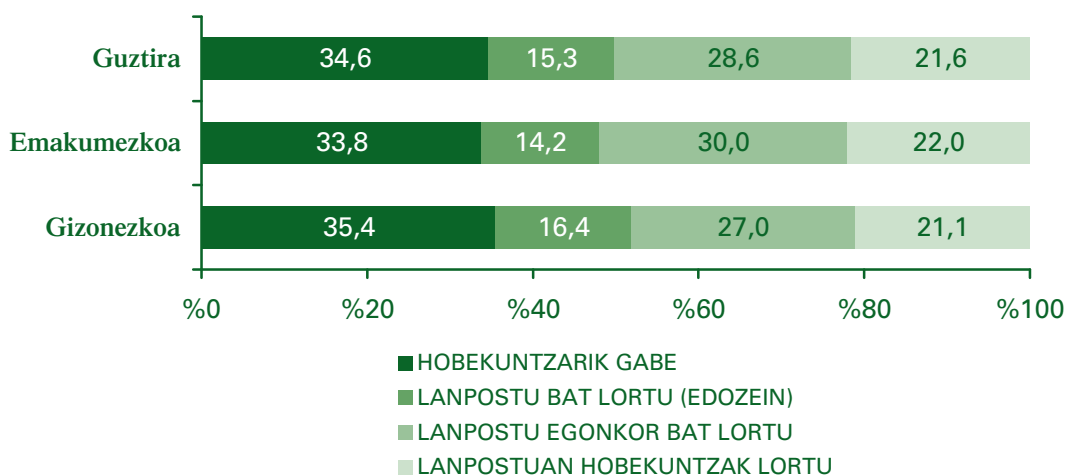
4.74. GRAFIKOA Etxebizitzari buruzko asmoak, sexuaren arabera

Z123: Etxebizitzari dagokionez, datozen 5 urteetan EAEn gelditzeko asmoa dutenek zer egiteko asmoa dute: Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Lanari buruzko asmoari edo itzaropenei dagokienez, ez dira oso baikor agertzen: etorkinen % 34,6k ez du "hobekuntzarik espero", eta % 15,3k "lana aurkitzea espero du, edozein lan". Dena den, % 28,6k "lanpostu egonkor bat aurkitzea" espero du, eta % 21,6k "beste lan-hobekuntza batzuk" espero ditu (soldata, sektorez aldatzea, prestakuntza handiagoa lortzea...).

4.75. GRAFIKOA Lanari buruzko asmoak, sexuaren arabera

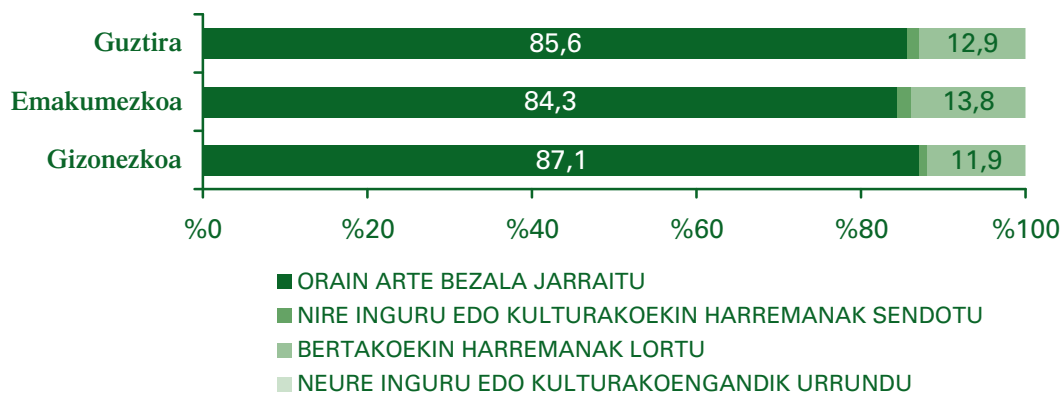

Z124: Lanari dagokionez, datozen 5 urteetan EAEn gelditzeko asmoa dutenek zer egiteko asmoa dute: Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Eremu horretan, gizonak baino baikorrago ageri dira emakumeak; izan ere, gizon baino emakume gehiagok espero dute lan egonkorra aurkitzea eta beste lan-hobekuntza batzuk izatea.

Gizarte-harremanekin lotutako itzaropenei dagokienez, gauzak orain arte bezala jarraitzea espero dute etorkinek. % 12,9k soilik espero du bertakoekin harreman gehiago egitea. Emakumeak gizonak baino zertxobait baikorrago ageri dira. Dena den, oro har, etorkinek ez dute uste bertakoekin harreman gehiago egingo dituztenik, ez eta harreman horiek onura handirik ekarriko dietenik ere.

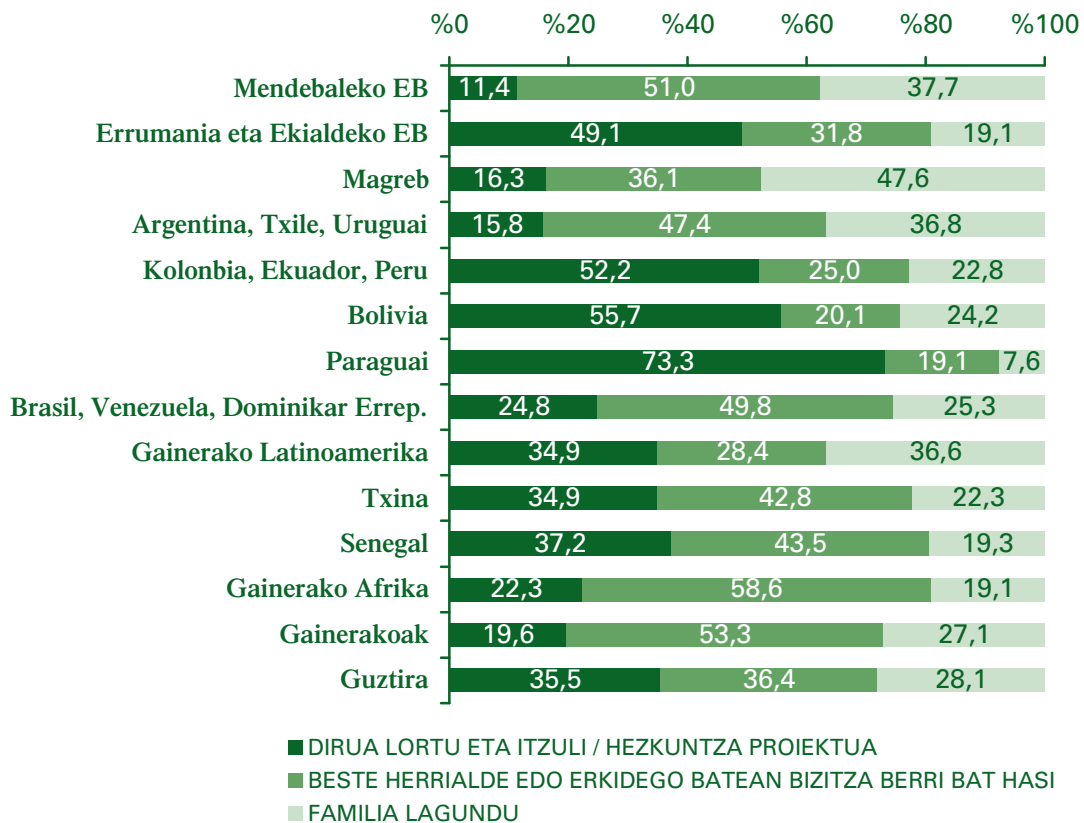
4.76. GRAFIKOA Gizarte-harremanei buruzko asmoak, sexuaren arabera

Z125: Gizarte-harremanei dagokionez, zer egiteko asmoa dute datozen 5 urteetan EAEn gelditzeko asmoa dutenek:

Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

4.77. GRAFIKOA Etorkinek emigratu aurretik zituzten asmoak, jatorriaren arabera

Z119: Cuándo inició su viaje, ¿cuáles eran sus intenciones?

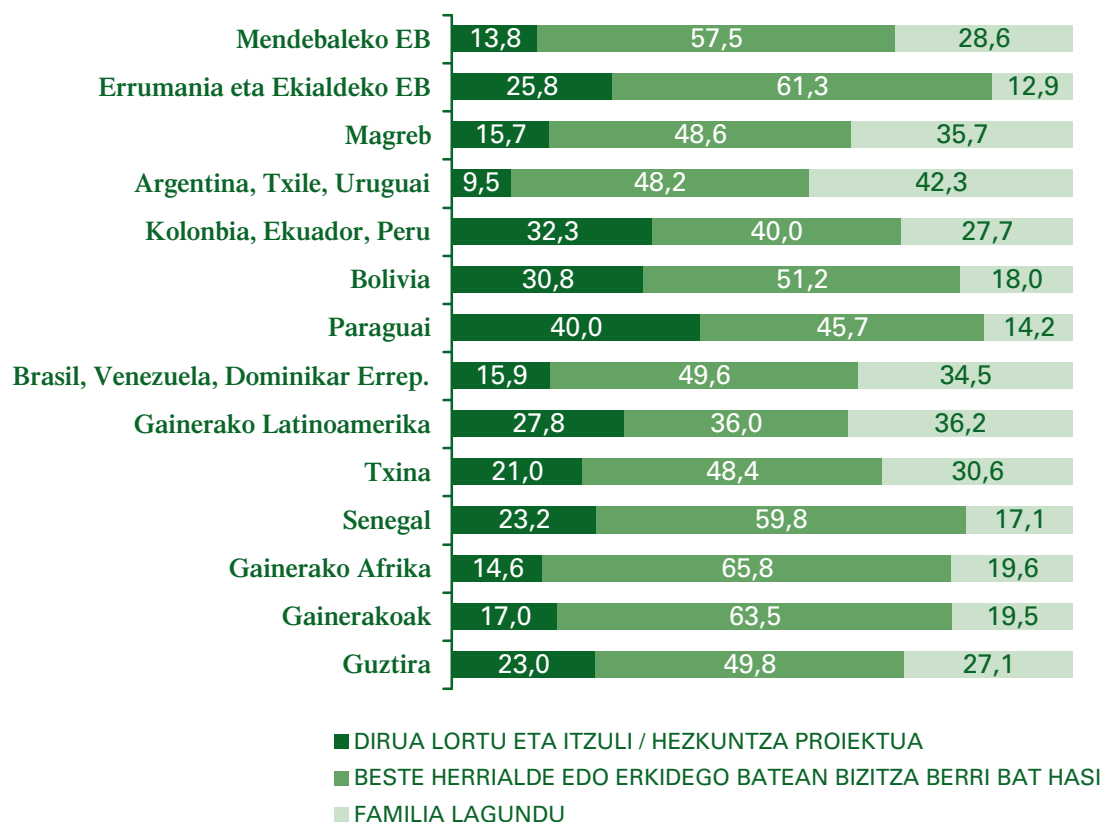
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Jatorri ezberdineko emakumeen artean, aipatzeko moduko aldeak daude:

- Nabarmentzekoak dira Paraguaiko, Boliviako, Kolonbiako (eta Ekuadorreko eta Peruko) eta Errumaniako (eta Ekialdeko EBko) emakumeak; izan ere, hasieran, beste emakumeek baino asmo handiagoa zuten atzerrian dirua irabazi ondoren sorterrira itzultzeko (AEI 2010 inkestaren arabera, % 73,3k, % 55,7k, % 52,2k eta % 49,1ak, hurrenez hurren).

- Mendebaldeko EBko, Brasileko (eta Venezuelako eta Dominikar Errepublikako), Argentinako (eta Txileko eta Uruguai) eta Afrikako eta munduko gainerako herrialdeetako emakumeek hasieran beste emakumeek baino asmo handiagoa zuten beste herrialde batean beste bizitza bati ekiteko (hala dio % 51ak, % 49,8k, % 47,4k, % 58,6k eta % 53,3k, hurrenez hurren).
- Magrebeko, Mendebaldeko EBko, Argentinako (eta Txileko eta Uruguai) eta Latinoamerikako gainerako emakumeek hasieran beste emakumeek baino asmo handiagoa zuten senide bati lagun egiteko (hala dio % 47,6k, % 37,7k, % 36,8k eta % 36,6k, hurrenez hurren).

4.78. GRAFIKOA Etorrinek gaur egun dituzten asmoak, jatorriaren arabera

Z120: Eta orain, zer asmo dituzu?

Iturria: AEI 2010 eta egileek egin

EAEn bizi diren emakume atzerritarrek gaur egun dituzten asmoei dagokienez, jatorri ezberdineko emakumeek ez dituzte asmo berak:

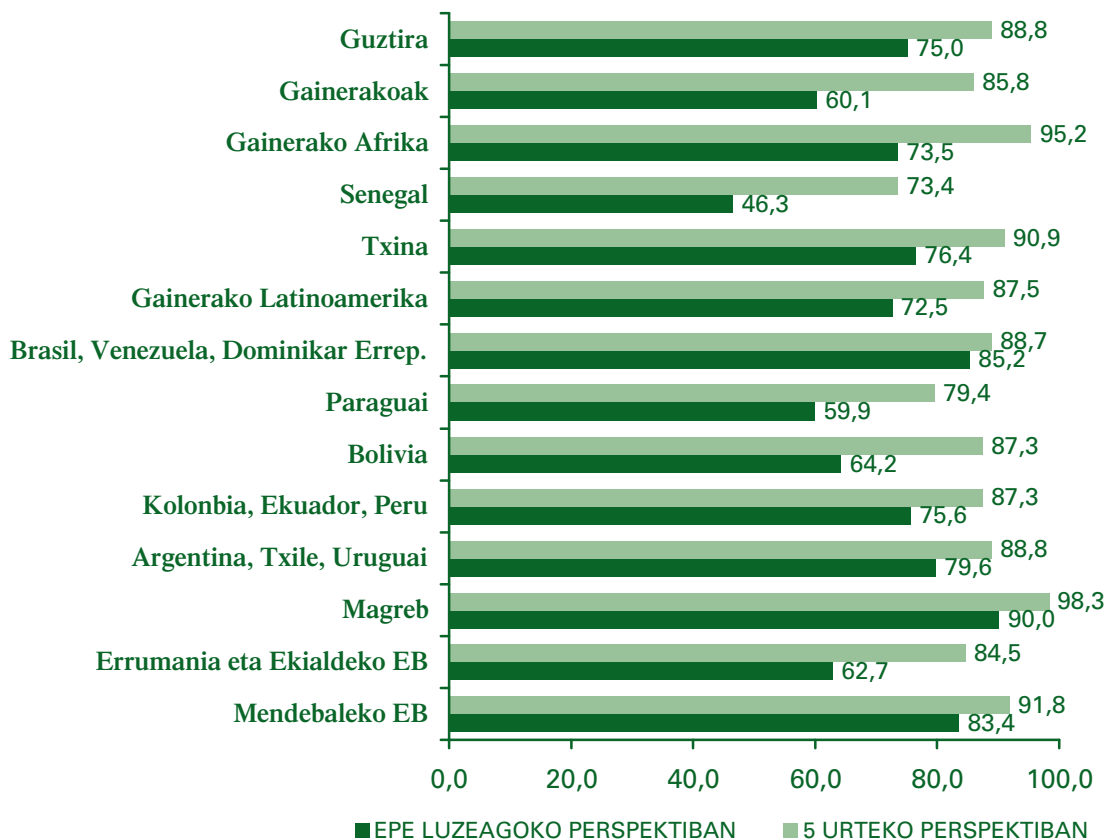
- Paraguai, Kolonbiako (eta Ekuadorreko eta Peruko) eta Boliviako emakumeek gaur egun ere dirua irabazi ondoren sorterrira itzultzeko asmoa dute. Dena den, emigratu aurretik baino emakume gutxiagok dute gaur egun asmo hori. % 40,0k, % 32,3k eta % 30,8k, hurrenez hurren, dirua aurreztu ondoren bere herrialdera itzultzeko asmoari eusten dio. Esan beharra dago Boliviako eta Paraguai emakumeek denbora gutxiago igaro dutela gurean Kolonbiako emakumeek baino, eta, beraz, hasierako asmoen eta gaur egungoen artean ere denbora gutxiago igaro dela.
- Errumaniako (eta Ekialdeko EBko) (% 61,3), Senegaleko (% 59,8), Mendebaldeko EBko (% 57,5), Boliviako (% 51,2), Brasileko (eta Venezuelako eta Dominikar Errepublikako)

(% 49,6), Magrebeko (% 48,6), Txinako (% 48,4), Argentinako (eta Txileko eta Uruguaiako) (% 48,2), Afrikako gainerako herrialdeetako (% 65,8) eta munduko gainerako herrialdeetako (% 63,5) emakumeen gehiengoak bizitza berri bati ekiteko asmoa du beste herrialde batean.

- Edonola ere, emakume-talde batzuek senide bati lagun egiteko asmoari eusten diote oraindik ere: hala dio Argentinako (eta Txileko eta Uruguaiako) emakumeen % 42,3k, Latinoamerikako gainerako emakumeen % 36,2k, Magrebeko emakumeen % 35,7, Brasileko (eta Venezuelako eta Dominikar Errepublikako) emakumeen % 34,5ak eta Txinako emakumeen % 30,6k.

Epe laburreko, hots, datozen 5 urteetarako, asmoei dagokienez, emakume gehienek, edonondik datozela ere, EAEn gelditzeko asmoa dute. Senegaleko eta Paraguaiako emakumeen artean beste herrialdeetako emakumeen artean baino emakume gehiagok dute hemen ez gelditzeko asmoa: Senegaleko emakumeen % 73,4k eta Paraguaiako emakumeen % 79,4k soilik du datozen 5 urteetan hemen gelditzeko asmoa.

4.79. GRAFIKOA EAEn gelditzea: datozen 5 urteetarako asmoak eta epe luzerako asmoak, jatorriaren arabera

Z121: Zer egiteko asmoa duzu datozen bost urteetan?

Z122: Eta bost urte igaro ondoren, zer egiteko asmoa duzu? Zer bizitza-proiektu duzu?

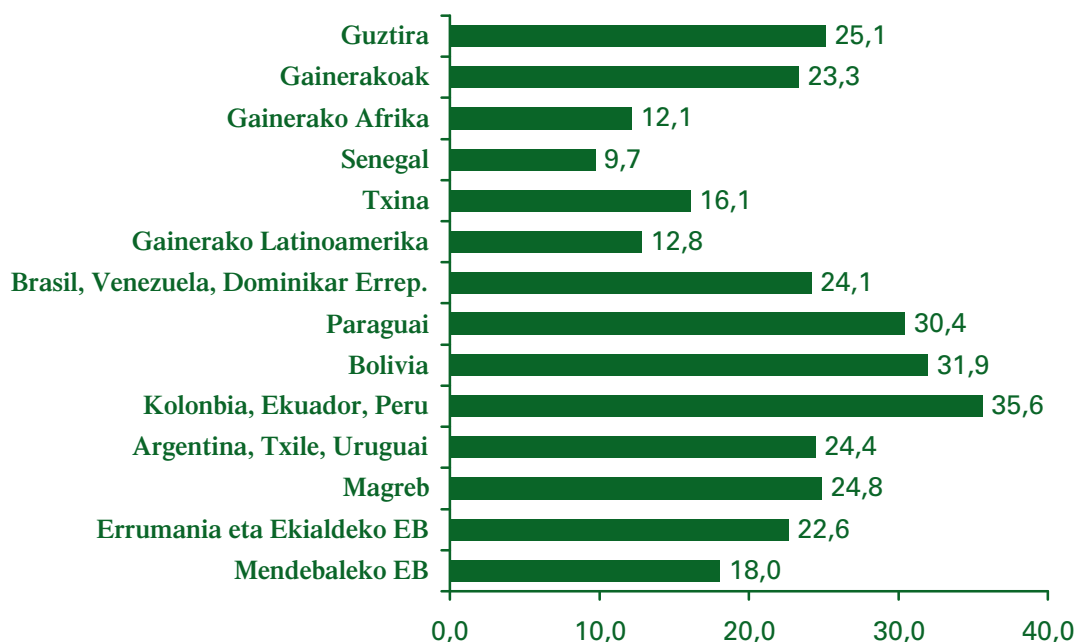
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Epe luzera begira, esan dugunez, emakumeen % 75ak EAEn gelditzeko asmoa du. Dena den, jatorri ezberdineko emakumeen artean aldeak daude:

- Senegaleko emakumeen % 46,3k soilik du hemen gelditzeko asmoa. Halaber, aipatzen da Paraguaiako emakumeen % 59,9k, Errumaniako (eta Ekialdeko EBko) emakumeen % 62,7k eta Boliviako emakumeen % 64,2k soilik duela EAEn gelditzeko asmoa.

Emakume guztiek ez dute etxebizitza erosteko asmoa. Nabarmentzekoa da Kolonbiako (eta Ekuadorreko eta Peruko) emakumeen % 35,6k, Boliviako emakumeen % 31,9k eta Paraguaiako emakumeen % 30,4k etxebizitza bat erosteko asmoa duela. Aldiz, Senegaleko, Afrikako gainerako herrialdeetako, Latinoamerikako gainerako herrialdeetako eta Txinako emakume gutxiak dute etxebizitza bat erosteko asmorik (% 9,7k, % 12,1ak, % 12,8k eta % 16,1ak, hurrenez hurren).

4.80. GRAFIKOA Etxebizitza bat erosteko asmoa, jatorriaren arabera

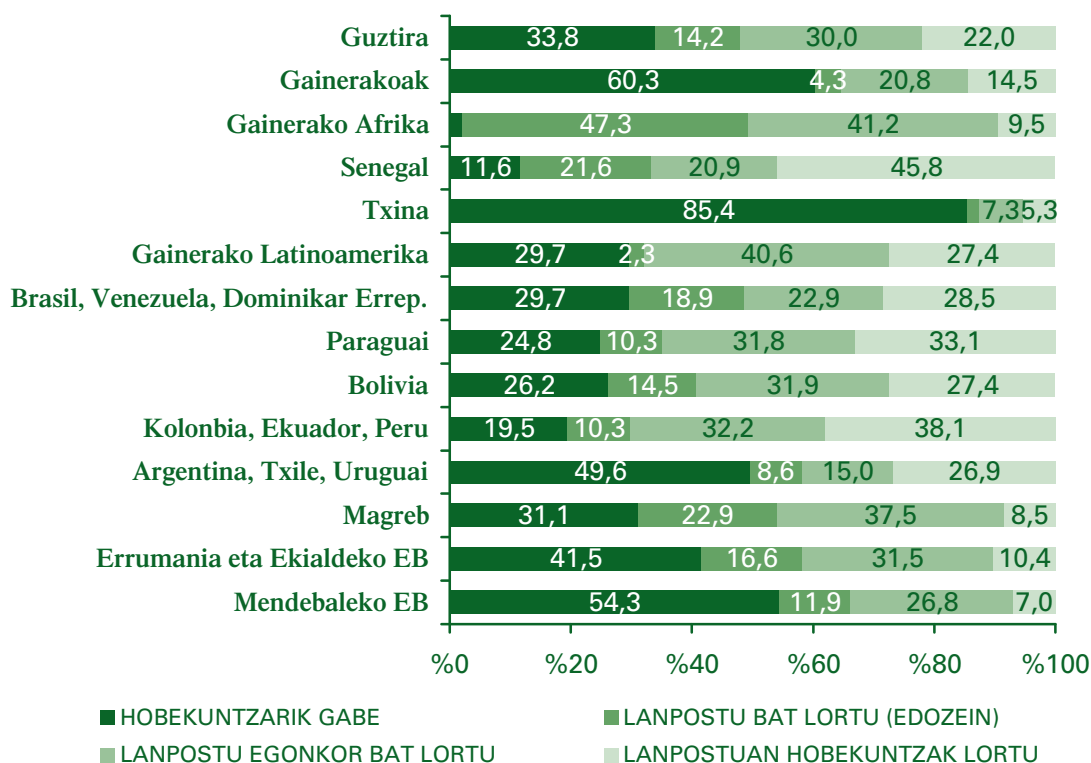

Z123: Etxebizitzari dagokionez, datozen 5 urteetan EAEn gelditzeko asmoa dutenek zer egiteko asmoa dute: Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Lanari dagokionez ere, jatorri ezberdineko emakumeek ez dituzte itxaropen berak:

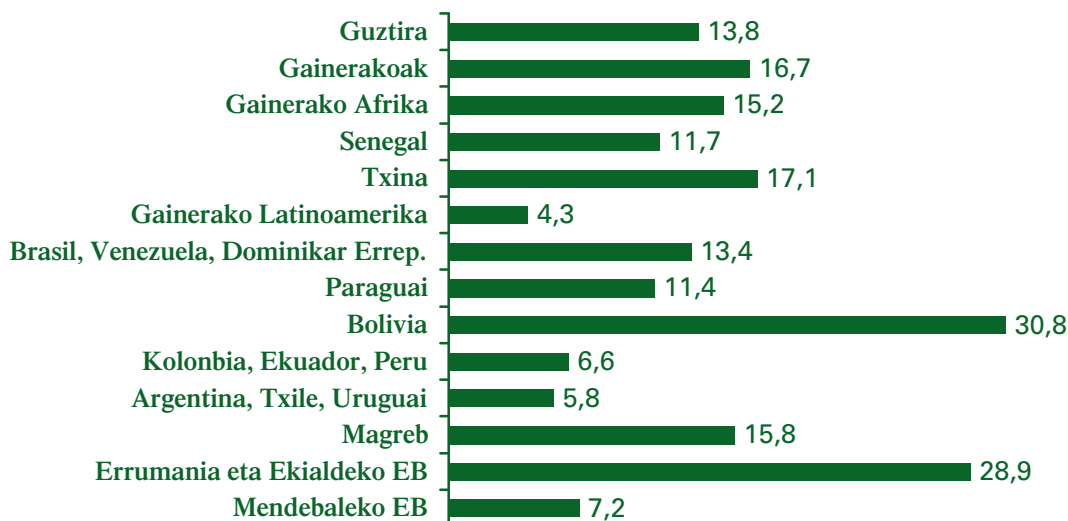
- Afrikako gainerako herrialdeetako emakumeen % 47,3k, Magrebeko emakumeen % 22,9k, Brasileko (eta Venezuelako eta Dominikar Errepublikako) emakumeen % 18,9k eta Errumaniako (eta Ekialdeko EBko) emakumeen % 16,6k lan bat aurkitzea espero du: edozein motatakoa eta edonon.
- Afrikako gainerako herrialdeetako emakumeen % 41,2k, Latinoamerikako gainerako herrialdeetako emakumeen % 40,6k eta Magrebeko emakumeen % 37,5ak beste emakumeek baino itxaropen handiagoa du lan egonkor bat aurkitzeko.
- Senegaleko emakumeen % 45,8k, Kolonbiako (eta Ekuadorreko eta Peruko) emakumeen % 38,1ak eta Paraguaiako emakumeen % 33,1ak beste emakumeek baino itxaropen handiagoa du lan-hobekuntzak izateko; hau da, soldata hobe izateko, jarduera-sektorez aldatzeko edo bere prestakuntzarekin bat datorren lana aurkitzeko.

4.81. GRAFIKOA Lanari buruzko itxaropenak, jatorriaren arabera

Z124: Lanari dagokionez, datozen 5 urteetan EAEn gelditzeko asmoa dutenek zer egiteko asmoa dute: Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

4.82. GRAFIKOA Gizarte-harremanei buruzko asmoak: bertakoekin harremanak egitea, jatorriaren arabera

Z125: Gizarte-harremanei dagokionez, zer egiteko asmoa dute hurrengo 5 urteetan EAEn gelditzeko asmoa dutenek: Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Gizarte-harremanekin lotutako itxaropenei dagokienez, nabarmentzekoak dira Boliviako eta Errumaniako (eta Ekialdeko EBko) emakumeak; izan ere, beste emakumeek baino itxaro-

pen askoz handiagoa dute bertakoekin harremanak egiteko. Hala dio Boliviako emakumeen % 30,8k eta Errumaniako (eta Ekialdeko EBko) emakumeen % 28,9k.

Horren kontrara, Latinoamerikako gainerako herrialdeetako (% 4,3), Argentinako (eta Txileko eta Uruguai; % 5,8), Kolonbiako (eta Ekuadorreko eta Peruko; % 6,6) eta Mendebaldeko EBko (% 7,2) emakumeek itxaropen gutxi dute bertakoekin harremanak egiteko.

ONDORIOAK

4.8.4

AEI 2010 azterlanaren datuak bat datoz Ikuspegi 2010 inkestako datuekin, eta azpimarratzen dute migrazio-prozesuak "normaltasunez" gertatzen ari direla eta, oro har, ez dagoela aparteko "arazorik". Horrek ez du esan nahi, baina, gatazkarik edo arazorik gertatzen ez denik migrazio-prozesuen kudeaketaren inguruan, norbanakoaren zein gizartearen ikuspuntutik. Hain zuzen, migrazio-prozesuak gizarte-fenomeno konplexuak dira; hori dela eta, prozesu horiek gauzatzen eta kudeatzen direnean, batzuetan tirabirak eta gatazkak sortzen dira. Ez dugu, haatik, prozesua zertan arazo bilakatu; izan ere, ez da arazo bat: datuek hala frogatzen dute.

Etorkin gehienek esan digute ez dutela integratzeko arazorik bertakoekin, beren jatorri bereko etorkinekin eta beste etorkinekin (nahiz eta % 40k senideekin soilik izan harremanak) eta ez direla diskriminatuta sentitzen. Horretaz gainera, oso integratuta daude, eta askok EAEn bizitzen gelditzeko asmoa dute. Nahiz eta aldeak egon gizonen eta emakumeen artean (aldeak ez dira handiak), jatorri ezberdineko emakumeen artean alde handiagoak daude gizonen eta emakumeen artean baino.

AEI 2010 azterlanean, edozein lekutako etorkinei egin zitzaizen inkesta. Ikuspegi 2010 inkestan, aldiz, euskal immigrazioaren eredu diren bost herrialdeetako etorkinak aukeratu zituzten. Hori dela eta, kapitulu honetan, lehen aipatu ez ditugun jatorri batzuetako etorkinei buruzko datuak ageri dira. Edonola ere, etorkin horiek lehen aipatu ditugun etorkinen antzera jokatzeko dute. Magrebeko eta Senegaleko (oro har, Ipar Afrikako eta Saharaz hegoaldeko) emakumeek eta Txinakoek dituzte arazo gehien integratzeko, batez ere senideekin eta talde bereko pertsonekin ibiltzen dira, beste emakumeek baino bereizkeria handiagoa pairatzen dute, ez dira beste emakumeak bezain integratuta sentitzen eta beste emakumeek baino asmo gutxiago dute EAEn gelditzeko. Dirudenez, zenbat eta handiagoak izan hizkuntzen, kulturen, erlijioen, ohituren, tradizioen... hitz batez, mundu-ikuskeren arteko aldeak, hainbat eta zailtasun gehiago dituzte emakumeek, batez ere komunitatean senideen kontrol handia duten emakumeek, integratzeko.

Kontrako muturrean, Mendebaldeko EBko eta Latinoamerikako (batez ere, Argentinako) emakumeak oso asebeteta eta integratuta daude bertakoekin zein beste jatorri batzuetako etorkinekin. Haien kulturak (hizkuntza, itxura fisikoa, historia, tradizioak, ohiturak, erlijioa...) gurearen antz handiagoa du beste kulturek baino. Hori bera ematen du aditzera, hain zuzen ere, Ikuspegi 2010 azterlanak.

**EAEN BIZI DIREN
ATZERRIKO
EMAKUME
ETORKINEN
TIPOLOGIA
EZARTZEKO
BIDEAN**

José A. Oleaga

4.9

Erroldak eta Eusko Jaurlaritzako Ikuspegi 2010 azterlana eta AEI 2010 inkesta aztertu eta datuak aztertzekeo aldagai anitzeko teknikak erabili ditugu (batez ere, CHAID), eta, datu horien bidez, EAEn bizi diren emakume atzerritarren tipologia bat egin dugu. Zehazki, ezau-garri ezberdinak dituzten 9 tipo edo segmentu egin ditugu. 9 tipo horiek deskribatu aurretik, labor bada ere, tipologia partzial batzuk aipatuko ditugu, emakume etorkinak bereizten dituzten aldagaiak nabarmentzeko. Funtsean, aldagai horien arabera egin ditugu 9 tipoak.

**EMAKUMEEN
USTEZ, ZEIN DA
BEREN OSASUN-
EGOERA?
(IKUSPEGI 2010)**

4.9.1

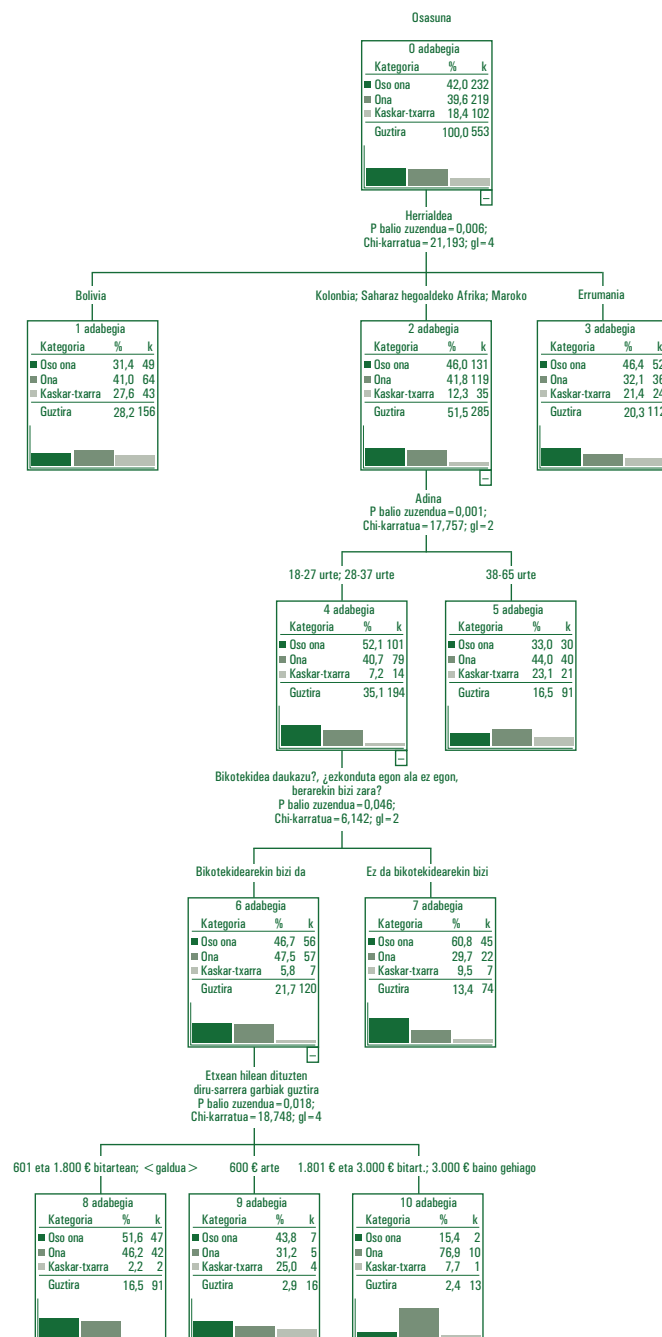
Ikuspegi 2010 azterlanaren datu-basea erabili dugu, eta segmentuak sortzeko CHAID aldagai anitzeko teknika aplikatu dugu. Hau da mendeko aldagaiak: hautemandako osasun-egoera subjektiboa (hiru kategoria daude). Aldagai askeak, berriz, hauexek dira: jatorrizko herrialdea, zenbat denbora igaro duten EAEn, adina, euskaraz hitz egitea, ikasketa-maila, erlijioa, bikotekidea izatea, seme-alaba kopurua, diru-sarrerak eta administrazio-egoera.

Emakumeak bereizteko, aldagai hauek erabili ditugu: jatorria, adina, bikotekidea izatea eta diru-sarrerak. Hala, 7 segmentu egin ditugu:

- 1) Kolonbiako, Saharaz hegoaldeko Afrikako eta Marokoko emakumeak: 18 urtetik 37 urtera arteko adina; bikotekiderik ez: talde honek du osasun-egoera subjektibo onena; % 60,8k dio oso osasun ona duela.
- 2) Kolonbiako, Saharaz hegoaldeko Afrikako eta Marokoko emakumeak: 18 urtetik 37 urtera arteko adina; bikotekidea bai; 601 eta 1.800 euro arteko hileko diru-sarrerak: talde honek ere oso osasun-egoera subjektibo ona du; % 51,6k dio oso osasun ona duela.
- 3) Errumaniako emakumeak: oso osasun-egoera ona dutela diote; % 46,6k dio oso osasun ona duela.
- 4) Kolonbiako, Saharaz hegoaldeko Afrikako eta Marokoko emakumeak: 18 urtetik 37 urtera arteko adina; bikotekidea bai; gehienez 600 euroko diru-sarrerak hileko: talde onek ere oso osasun-egoera subjektibo ona du; % 43,8k dio oso osasun ona duela.

- 5) Kolonbiako, Saharaz hegoaldeko Afrikako eta Marokoko emakumeak: 18 urtetik 37 urtera arteko adina; bikotekidea bai; 1.800 eurotik gorako diru-sarrerak hileko: osasun-egoera subjektibo ona dute; % 76,9k dio osasun ona duela.
- 6) Kolonbiako, Saharaz hegoaldeko Afrikako eta Marokoko emakumeak: 37 urtetik gorakoa: osasun-egoera subjektibo ona dute; % 44k hala dio. Dena den, % 23,1ak dio osasun-egoera kaskarra duela.
- 7) Boliviako emakumeak: osasun-egoera subjektibo txarrena dute; nahiz eta % 44k osasun ona duela esan, % 27,6k dio osasun txarra duela.

4.83. GRAFIKOA Segmentazio-zuhaitza: osasunaren hautemate subjektiboa

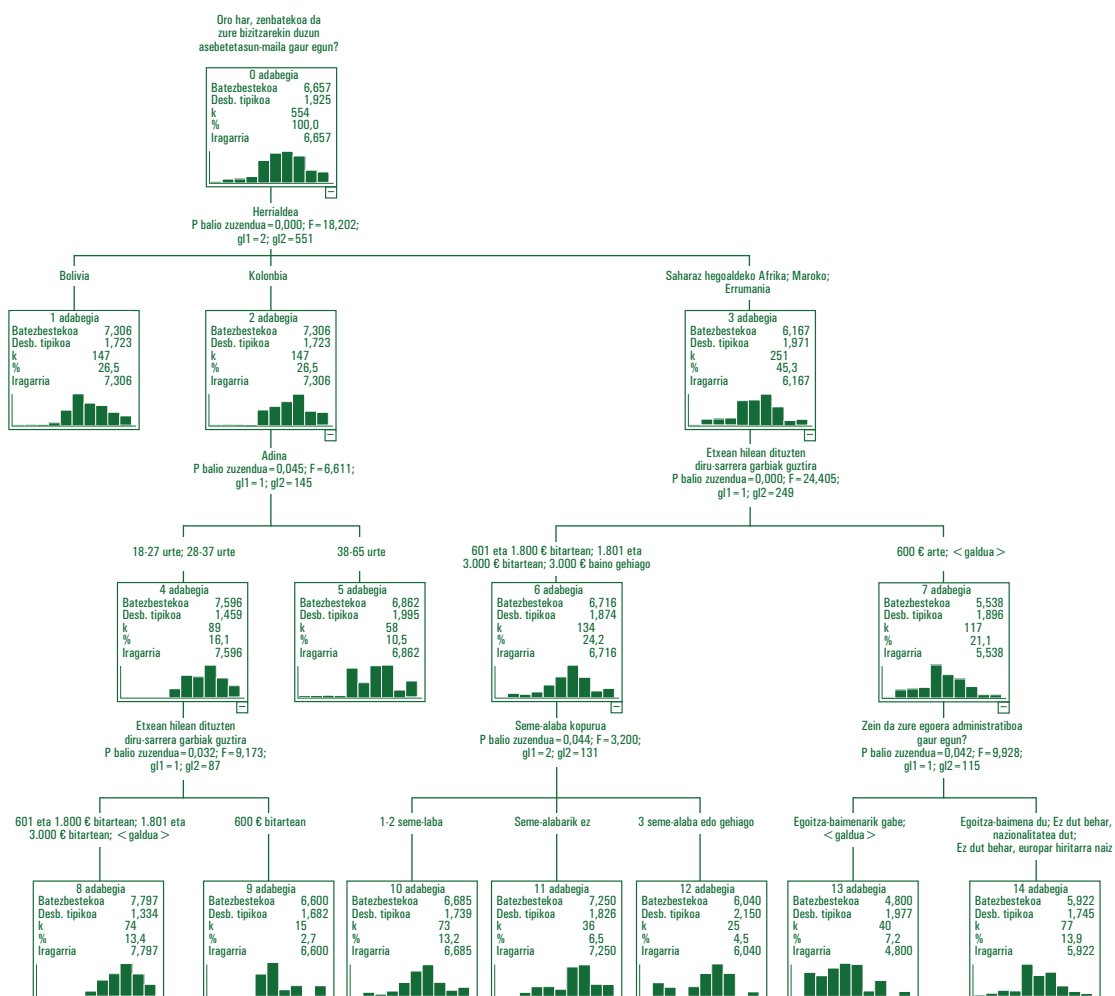
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

ASEBETETA AL DAUDE GAUR EGUN DUTEN BIZITZAREKIN? (IKUSPEGI 2010)

4.9.2

Ikuspegi 2010 azterlanaren datu-base bera erabili dugu, eta segmentuak sortzeko CHAID aldagai anitzeko teknika beste aldagai batzuei aplikatu diegu. Hau da mendeko aldagaia: emakumeek gaur egun bizitzarekin duten asebetetasun-maila (1etik 10era arteko eskala). Aldagai askeak, berriz, hauexek dira: jatorrizko herrialdea, zenbat denbora igaro duten EAEn, adina, euskaraz hitz egitea, ikasketa-maila, erlijioa, bikotekidea izatea, seme-alaba kopurua, diru-sarrerak eta administrazio-egoera.

4.84. GRAFIKOA Segmentazio-zuhaitza: gaur egungo bizitzarekin duten asebetetasun-maila

Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egin

Emakumeak bereizteko, aldagai hauek erabili ditugu: jatorria, adina, hileko diru-sarrerak, seme-alabak izatea eta administrazio-egoera. Hala, 9 segmentu egin ditugu:

- 1) Kolonbiako emakumeak: 18 urtetik 37 urtera arteko adina; 601 eurotik 3.000 eurora arteko hileko diru-sarrerak: emakume horiek daude asebeten bizitzarekin; 7,79 puntu dituzte.

- 2) Saharaz hegoaldeko Afrikako, Marokoko eta Errumaniako emakumeak: 601 eurotik 3.000 eurora arteko hileko diru-sarrerak; ez dute seme-alabarik; emakume horiek ere oso asebeteta daude; 7,25 puntu inguru dituzte.
- 3) Kolonbiako emakumeak: 37 urtetik gorakoak: emakume horiek ere oso asebeteta daude; 6,28 puntu dituzte.
- 4) Boliviako emakumeak: emakume horiek ere oso asebeteta daude; 6,83 puntu dituzte.
- 5) Saharaz hegoaldeko Afrikako, Marokoko eta Errumaniako emakumeak: 601 eurotik 3.000 eurora arteko hileko diru-sarrerak; seme-alaba 1 edo 2; batez bestekoaren, hots, 6,68 punturen gainetik dagoen azken segmentua da.
- 6) Kolonbiako emakumeak: 18 urtetik 37 urtera arteko adina; gehienez 600 euroko diru-sarrerak hileko: emakume horien asebetetasun-maila batez bestekoa baino pixka bat baxuagoa da; 6,60 puntu dituzte.
- 7) Saharaz hegoaldeko Afrikako, Marokoko eta Errumaniako emakumeak: 601 eurotik 3.000 eurora arteko hileko diru-sarrerak; 3 seme-alaba edo gehiago; emakume horien asebetetasun-maila batez bestekoa baino baxuagoa da, argi eta garbi; 6,040 puntu dituzte.
- 8) Saharaz hegoaldeko Afrikako, Marokoko eta Errumaniako emakumeak: gehienez 600 euroko diru-sarrerak hileko; egoitza-baimena bai; aurreko taldearen antzeko puntuazioa dute: 5,92 puntu; hau da, hala-moduzko asebetetasuna.
- 9) Saharaz hegoaldeko Afrikako, Marokoko eta Errumaniako emakumeak: gehienez 600 euroko diru-sarrerak hileko; egoitza-baimenik ez; beste emakumeek ez bezala, emakume hauek argi eta garbi adierazi dute ez daudela asebeteta gaur egungo egoerarekin: 4,80 puntu dituzte.

**NOLA
HAUTEMATEN DUTE
BEREIZKERIA?
(IKUSPEGI 2010)**

4.9.3

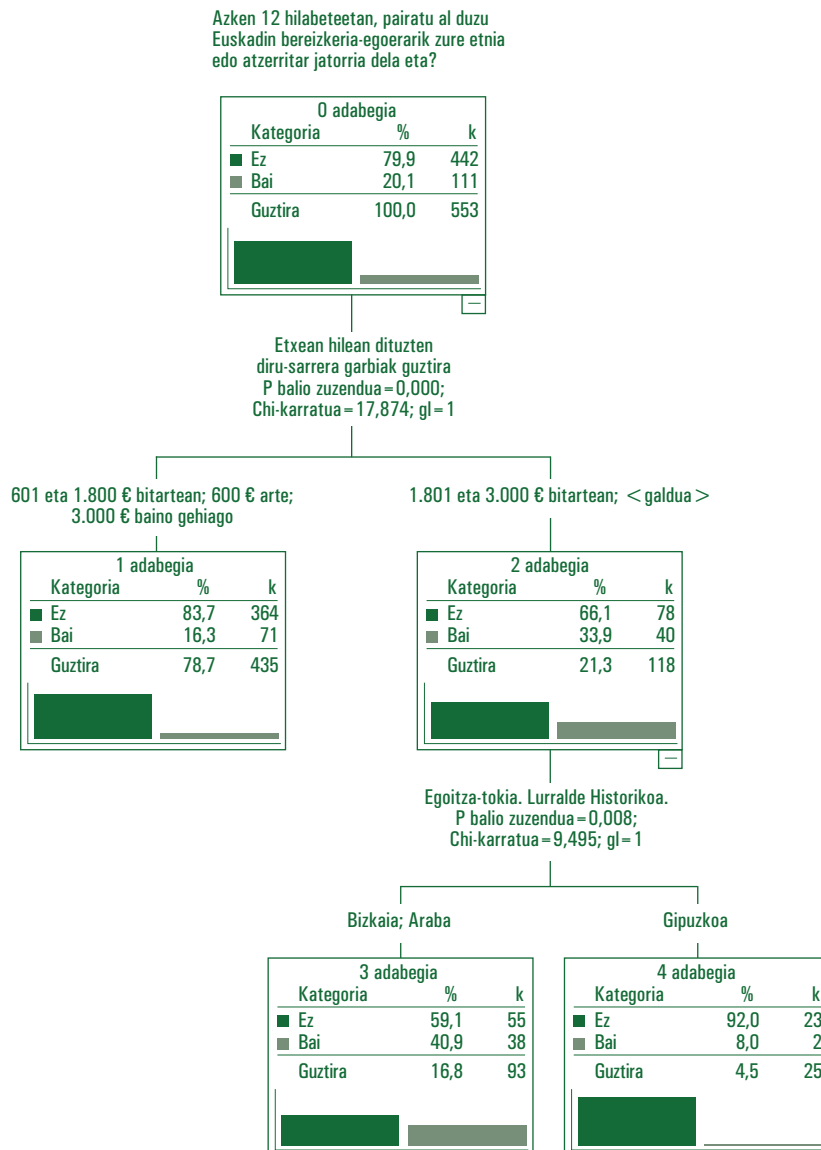
Ikuspegi 2010 azterlanaren datu-base bera erabili dugu, eta segmentuak sortzeko CHAID aldagai anitzeko teknika beste aldagai batzuei aplikatu diegu. Hau da mendeko aldagaia: emakumeek azken urtean hautemandako bereizkeria-egoerak (bi kategoria). Aldagai askeak, berriz, hauexek dira: jatorrizko herrialdea, zenbat denbora igaro duten EAEn, adina, euskaraz hitz egitea, ikasketa-maila, erlijioa, bikotekidea izatea, seme-alaba kopurua, diru-sarrerak, zer probintzian bizi diren eta administrazio-egoera.

Emakumeak bereizteko, bi aldagai hauek soilik erabili ditugu: hileko diru-sarrerak eta zer probintzian bizi diren. Hala, 3 segmentu egin ditugu:

- 1) Hileko 1.800 eta 3.000 euroko diru-sarrerak dituzten emakumeak, Gipuzkoan bizi direnak: beste emakumeek baino bereizkeria-egoera gutxiago pairatu dituzte azken urtean; izan ere, % 8k soilik dio halako egoeraren bat pairatu duela. Segmentu txikiena da: emakumeen % 4,5 soilik sartzen da bertan.

- 2) Hileko gehienez 1.800 euroko diru-sarrerak eta 3.000 eurotik gorako diru-sarrerak dituzten emakumeak: emakume horiek ere, beste emakumeek baino bereizkeria-egoera gutxiago pairatu dituzte azken urtean; % 16,3k soilik dio halako egoeraren bat pairatu duela. Segmentu handiena da (emakumeen % 78,7).
- 3) Hileko 1.800 eta 3.000 euroko diru-sarrerak dituzten emakumeak, Araban eta Bizkaian bizi direnak: beste emakumeek baino bereizkeria-egoera gehiago pairatu dituzte azken urtean; % 40,9k dio halako egoeraren bat pairatu duela. Segmentu hau aurrekoa baino txikiagoa da; izan ere, emakume etorkinen % 16,8 soilik sartzen da bertan.

4.85. GRAFIKOA Segmentazio-zuhaitza: bereizkeria-egoerak

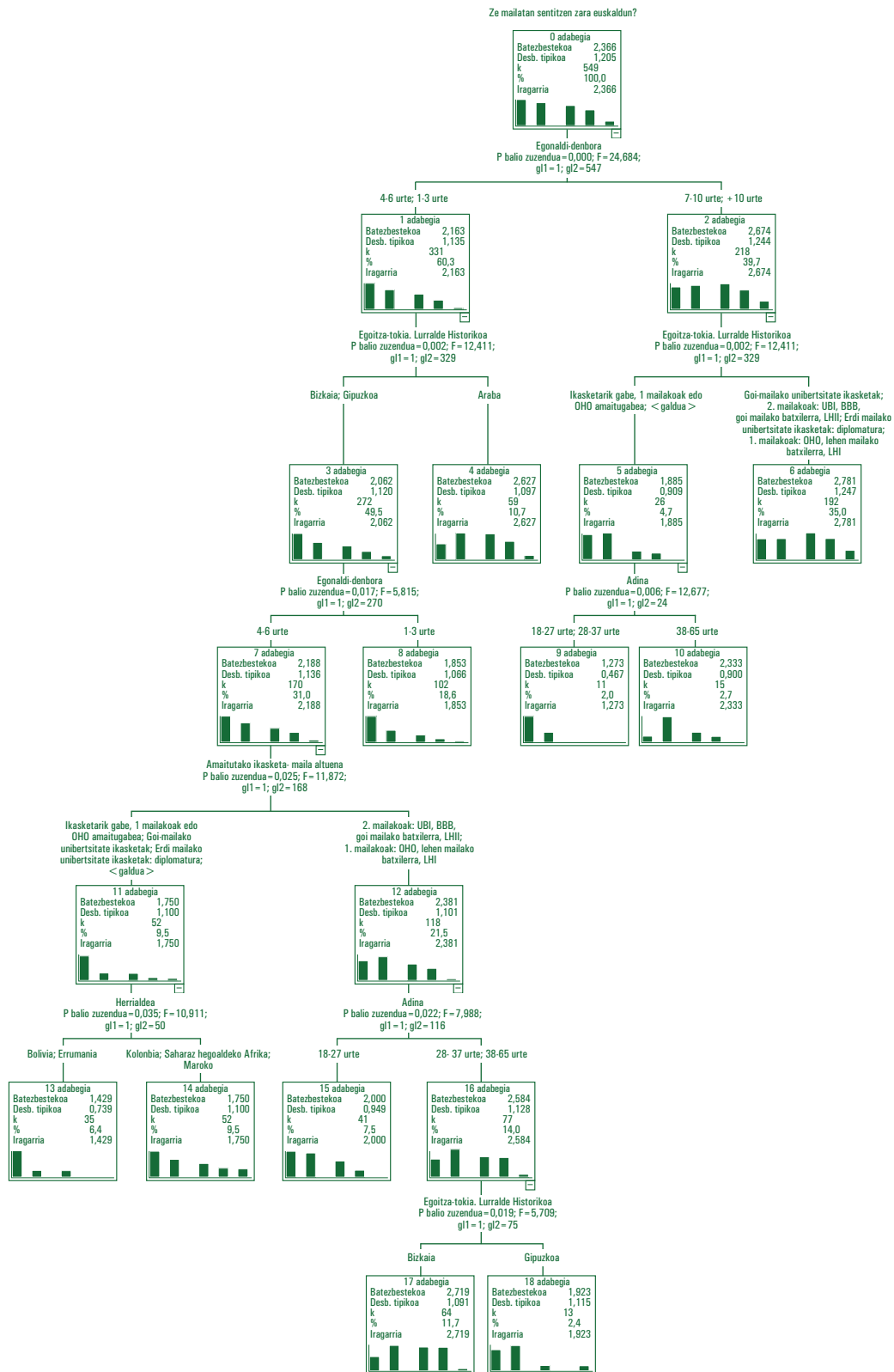
Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

Ikuspegi 2010 azterlanaren datu-base bera erabili dugu, eta segmentuak sortzeko CHAID aldagai anitzeko teknika beste aldagai batzuei aplikatu diegu. Hau da mendeko aldagaia: zenbateraino sentitzen diren euskaldun (1etik 5era arteko eskala). Aldagai askeak, berriz, hauexek dira: jatorrizko herrialdea, zenbat denbora igaro duten EAEn, adina, euskaraz hitz egitea, ikasketa-maila, erlijioa, bikotekidea izatea, seme-alaba kopurua, diru-sarrerak, zer probintzian bizi diren eta administrazio-egoera.

Emakumeak bereizteko, aldagai hauek erabili ditugu: zenbat denbora igaro duten EAEn, zer probintzian bizi diren, ikasketa-maila, adina eta jatorrizko herrialdea. Hala, 10 segmentu egin ditugu. Lehenik eta behin, beren burua euskaldun izatearekin gehien identifikatzen duten emakumeak jarri ditugu, eta amaieran, gutxien identifikatzen dutenak:

- 1) EAEn 7 urte edo gehiago igaro dituzten emakumeak; gutxienez lehen mailako ikasketak dituzte; 2,78 puntu dituzte.
- 2) EAEn 4-6 urte igaro dituzten emakumeak; Bizkaian bizi dira; lehen mailako ikasketak edo bigarren mailako ikasketak dituzte; 27 urtetik gorakoak dira; 2,71 puntu dituzte.
- 3) EAEn gehienez 6 urte igaro dituzten emakumeak; Araban bizi dira; 2,62 puntu dituzte.
- 4) EAEn 4-6 igaro dituzten emakumeak; Bizkaian eta Gipuzkoak bizi dira; ez dute ikasketarik, edo erdi- edo goi-mailako unibertsitate-ikasketak dituzte; Kolonbiakoak, Saharaz hegoaldeko Afrikakoak eta Marokokoak dira; 2,41 puntu dituzte.
- 5) EAEn 7 urte edo gehiago igaro dituzten emakumeak; lehen mailako ikasketak egin dituzte; 38 eta 56 urte bitarteko adina dute: haien puntuazioa batez besteko puntuazioa baino zertxobait baxuagoa da; 2,33 puntu dituzte.
- 6) EAEn 4-6 urte igaro dituzten emakumeak; Bizkaian eta Gipuzkoan bizi dira; lehen mailako ikasketak edo bigarren mailako ikasketak dituzte; 28 urtetik beherakoak dira; 2,00 puntu dituzte.
- 7) EAEn 4-6 urte igaro dituzten emakumeak; Gipuzkoan bizi dira; lehen mailako ikasketak edo bigarren mailako ikasketak dituzte; 27 urtetik gorakoak dira; 1,92 puntu dituzte.
- 8) EAEn 4 urte baino gutxiago igaro dituzten emakumeak; Bizkaian eta Gipuzkoan bizi dira; 1,85 puntu dituzte.
- 9) EAEn 4-6 igaro dituzten emakumeak: Bizkaian eta Gipuzkoak bizi dira; ez dute ikasketarik, edo erdi- edo goi-mailako unibertsitate-ikasketak dituzte; Boliviakoak edo Errumaniakoak dira; 1,42 puntu dituzte.
- 10) EAEn 7 urte edo gehiago igaro dituzten emakumeak; ez dituzte lehen mailako ikasketak burutu; 38 urtetik beherakoak dira; 1,27 puntu dituzte. Gainerako emakumeek gutxiago identifikatzen dute beren burua euskaldun izatearekin.

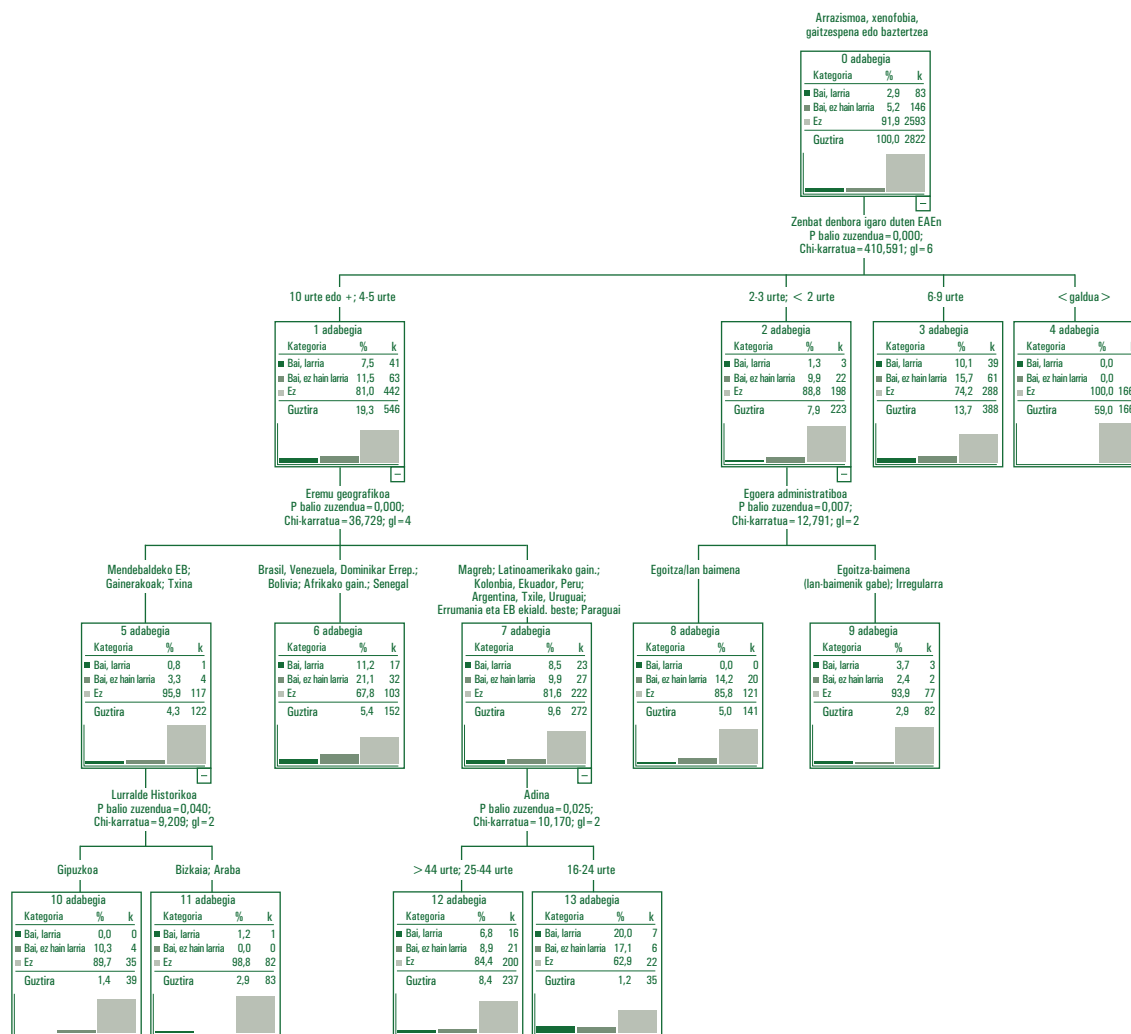
4.86. GRAFIKOA Segmentazio-zuhaitza: identitate-sentimendua

Iturria: Ikuspegi 2010 eta egileek egina

AEI 2010 Eusko Jaurlaritzako Gizarte Gaietako Sailak egindako estatistika-lanaren datu-basea erabili dugu, eta segmentuak sortzeko CHAID aldagai anitzeko teknika beste aldagai batzuei aplikatu diegu. Hau da mendeko aldagaiak: azken urtean hautemandako bereizkeria (hiru kategorio). Aldagai askeak, berriz, hauexek dira: jatorrizko herrialdea, adina, legezko egoera zibila, ikasketa-maila, etxean hitz egiten duten hizkuntza, pobrezia-maila, jarduera-sektorea, lanbidea, lan-egoera, errolda, administrazio-egoera, zer probintzian bizi diren, kategorio profesionala eta zenbat denbora igaro duten EAEn.

4.87. GRAFIKOA Segmentazio-zuhaitza: bereizkeria-egoerak

Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Emakumeak bereizteko, aldagai hauek erabili ditugu: zenbat denbora igaro duten EAEn, jatorria, administrazio-egoera, zer probintzian bizi diren eta adina. Hala, 8 segmentu egin ditugu, eta bereizkeria gehien pairatu duten emakumeen segmentuetatik gutxien pairatu duten emakumeen segmentuetara ordenatu ditugu:

- 1) EAEn 4-5 urte edo 10 urte edo gehiago igaro dituzten emakumeak; Magrebetik, Kolonbiatik (eta Ekuadorretik eta Perutik), Paragwaitik, Argentinatik (eta Txiletik eta Urugwaitik), Errumaniatik (eta Ekialdeko EBtik) eta Latinoamerikako gainerako herrialdeetatik etorritakoak; 16 urtetik 24 urtera bitarteko adina dute: beste emakumeek baino bereizkeria-egoera gehiago pairatu dituzte: % 20k dio bereizkeria-egoera larriren bat pairatu duela, eta % 17,1k, hain larria ez den bereizkeria-egoeraren bat pairatu duela.
- 2) EAEn 4-5 urte edo 10 urte edo gehiago igaro dituzten emakumeak; Brasildik (eta Venezuelatik eta Dominikar Errepublikatik), Senegaletik, Boliviatik eta Afrikako gainerako herrialdeetatik etorritakoak; emakume horiek ere bereizkeria-egoera asko pairatu dituzte: % 11,2k dio bereizkeria-egoera larriren bat pairatu duela, eta % 21,1ak, hain larria ez den bereizkeria-egoeraren bat pairatu duela.
- 3) EAEn 6-9 urte igaro dituzten emakumeak: emakume horiek ere bereizkeria-egoera asko pairatu dituzte: % 10,1ak dio bereizkeria-egoera larriren bat pairatu duela, eta % 15,7k, hain larria ez den bereizkeria-egoeraren bat pairatu duela.
- 4) EAEn 4-5 urte edo 10 urte edo gehiago igaro dituzten emakumeak; Magrebetik, Kolonbiatik (eta Ekuadorretik eta Perutik), Paragwaitik, Argentinatik (eta Venezuelatik eta Dominikar Errepublikatik), Errumaniatik (eta Ekialdeko EBtik) eta Latinoamerikako gainerako herrialdeetatik etorritakoak; 24 urtetik gorakoak: emakume horietako askok bereizkeria-egoerak pairatu dituzte: % 6,8k dio bereizkeria-egoera larriren bat pairatu duela, eta % 8,9k, hain larria ez den bereizkeria-egoeraren bat pairatu duela.
- 5) EAEn gehienez 3 urte igaro dituzten emakumeak; egoitza- eta lan-baimena dute: emakume horietako askok ere bereizkeria-egoerak pairatu dituzte: nahiz eta bakar batek ere ez esan bereizkeria-egoera larriren bat pairatu duela, % 14,2k dio hain larria ez den bereizkeria-egoeraren bat pairatu duela.
- 6) EAEn 4-5 urte edo 10 urte edo gehiago igaro dituzten emakumeak; Mendebaldeko EBko herrialdeetatik, Txinatik eta munduko gainerako herrialdeetatik etorritakoak; Gipuzkoan bizi dira: bakar batek ere ez du esan bereizkeria-egoera larriren bat pairatu duela; dena den, % 10,3k dio hain larria ez den bereizkeria-egoeraren bat pairatu duela.
- 7) EAEn gehienez 3 urte igaro dituzten emakumeak; egoitza-baimena soilik dute edo legez kanpoko egoeran daude: gutxik esan dute bereizkeria-egoera larriren bat pairatu dutela (% 3,7); halaber, gutxik esan dute hain larria ez den bereizkeria-egoeraren bat pairatu dutela (% 2,4).
- 8) EAEn 4-5 urte edo 10 urte edo gehiago igaro dituzten emakumeak; Mendebaldeko EBko herrialdeetatik, Txinatik eta munduko gainerako herrialdeetatik etorritakoak; Araban eta Bizkaian bizi dira: beste emakumeek baino bereizkeria-egoera gutxiago pairatu dituzte: % 1,2k soilik esan du bereizkeria-egoera larriren bat pairatu duela, eta bakar batek ere ez du esan hain larria ez den bereizkeria-egoeraren bat pairatu duela.

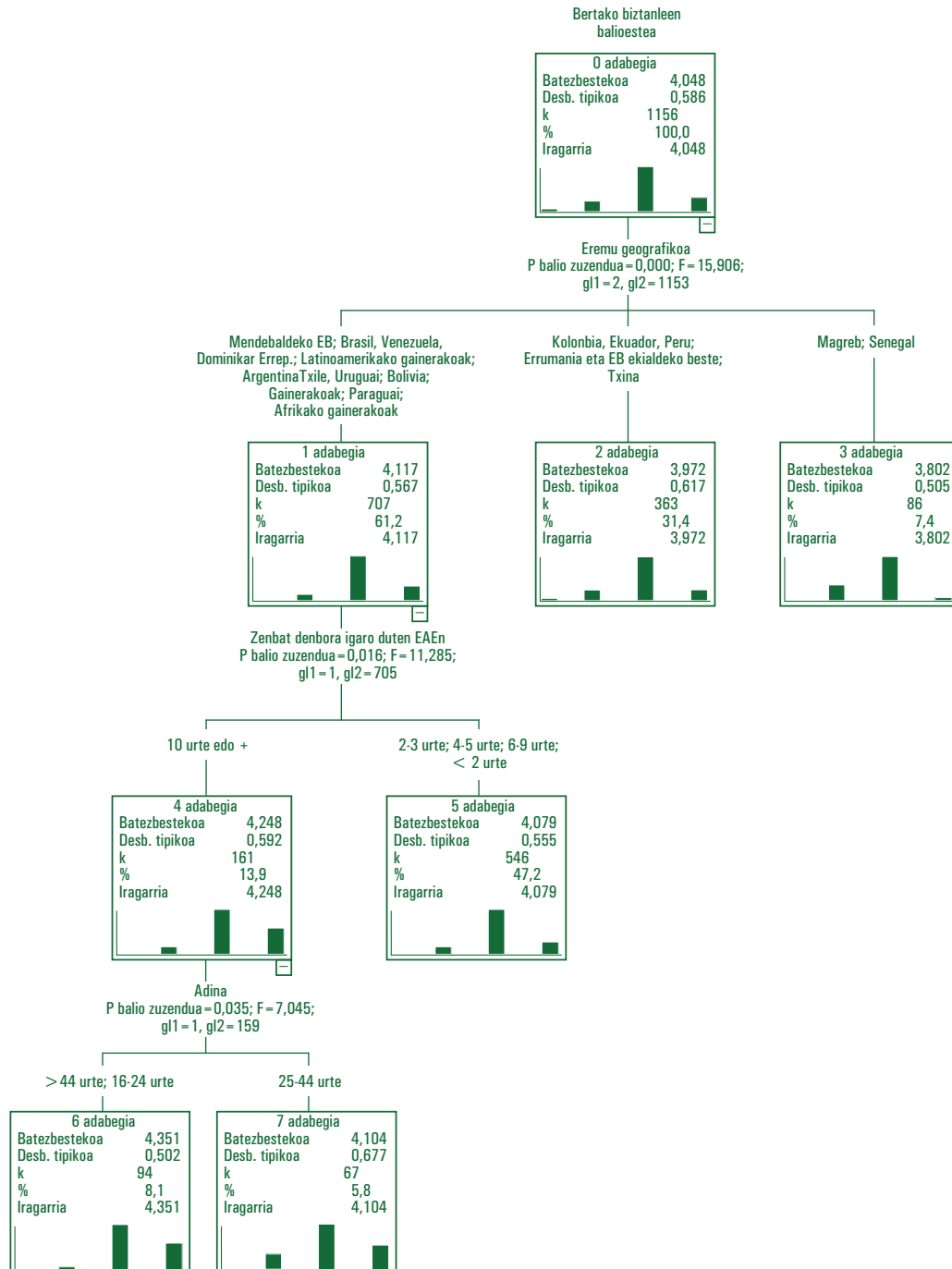
**BALIOESTEN AL
DITUZTE BERTAKO
BIZTANLEAK?
(AEI 2010)**

4.9.6

AEI 2010 Eusko Jaurlaritzako Gizarte Gaietako Sailak egindako estatistika-lanaren datu-basea berriro erabili dugu, eta segmentuak sortzeko CHAID aldagai anitzeko teknika beste

aldagai batzuei aplikatu diegu. Hau da mendeko aldagaia: zenbateraino balioesten dituzten bertako biztanleak (1etik eta 5era arteko eskala). Aldagai askeak, berriz, hauexek dira: jatorrizko herrialdea, adina, legezko egoera zibila, ikasketa-maila, etxean hitz egiten duten hizkuntza, pobrezia-maila, jarduera-sektorea, lanbidea, lan-egoera, errolda, administrazio-egoera, kategoria profesionala eta zenbat denbora igaro duten EAEn.

4.88. GRAFIKOA Segmentazio-zuhaitza: bertako biztanleak balioestea

Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Emakumeak bereizteko, hiru aldagai hauek erabili ditugu: jatorria, zenbat denbora igaro duten EAEn eta adina. Hala bost segmentu egin ditugu, eta bertako biztanleak gehien balioesten dituzten emakumeen segmentuetatik gutxien balioesten dituzten emakumeen segmentuetara ordenatu ditugu, nahiz eta berez segmentuen artean alde handirik ez egon:

- 1) Mendebaldeko EBko herrialdeetatik, Brasildik (eta Venezuelatik eta Dominikar Errepublikatik), Argentinatik (eta Txiletik eta Uruguaitik), Boliviatik, Paraguaitik eta Afrikako, Latinoamerikako eta munduko gainerako herrialdeetatik etorritako emakumeak; EAEn 10 urte edo gehiago igaro dituzte; 16 urtetik 24 urtera bitarteko edo 44 urtetik gorako adina dute: emakume horiek balioesten dituzte gehien euskal biztanleak (4,35 puntu).
- 2) Mendebaldeko EBko herrialdeetatik, Brasildik (eta Venezuelatik eta Dominikar Errepublikatik), Argentinatik (eta Txiletik eta Uruguaitik), Boliviatik, Paraguaitik eta Afrikako, Latinoamerikako eta munduko gainerako herrialdeetatik etorritako emakumeak; EAEn 10 urte edo gehiago igaro dituzte; 25 urtetik 44 urtera bitarteko adina dute: emakume horiek ere euskal biztanleak balioesten dituzte; haien puntuazioa (4,35 puntu) batez besteko puntuazioaren gainetik dago.
- 3) Mendebaldeko EBko herrialdeetatik, Brasildik (eta Venezuelatik eta Dominikar Errepublikatik), Argentinatik (eta Txiletik eta Uruguaitik), Boliviatik, Paraguaitik eta Afrikako, Latinoamerikako eta munduko gainerako herrialdeetatik etorritako emakumeak; EAEn 10 urte igaro dituzte: emakume horiek ere euskal biztanleak balioesten dituzte; haien puntuazioa (4,07 puntu) batez besteko puntuazioa baino pixka bat altuagoa da.
- 4) Kolonbiatik (eta Ekuadorretik eta Perutik), Errumaniatik (eta Ekialdeko EBko herrialdeetatik) eta Txinatik etorritako emakumeak: euskal biztanleak balioestean, 3,97 puntu eman dituzte.
- 5) Magrebeko eta Afrikako emakumeak: beste emakumeek baino gutxiago balioesten dituzte euskal biztanleak; dena den, haien puntuazioa ez da oso baxua (3,80 puntu).

**ZENBAT
IDENTIFIKATZEN
DUTE BEREN
BURUA EAEREKIN?
(AEI 2010)**

4.9.7

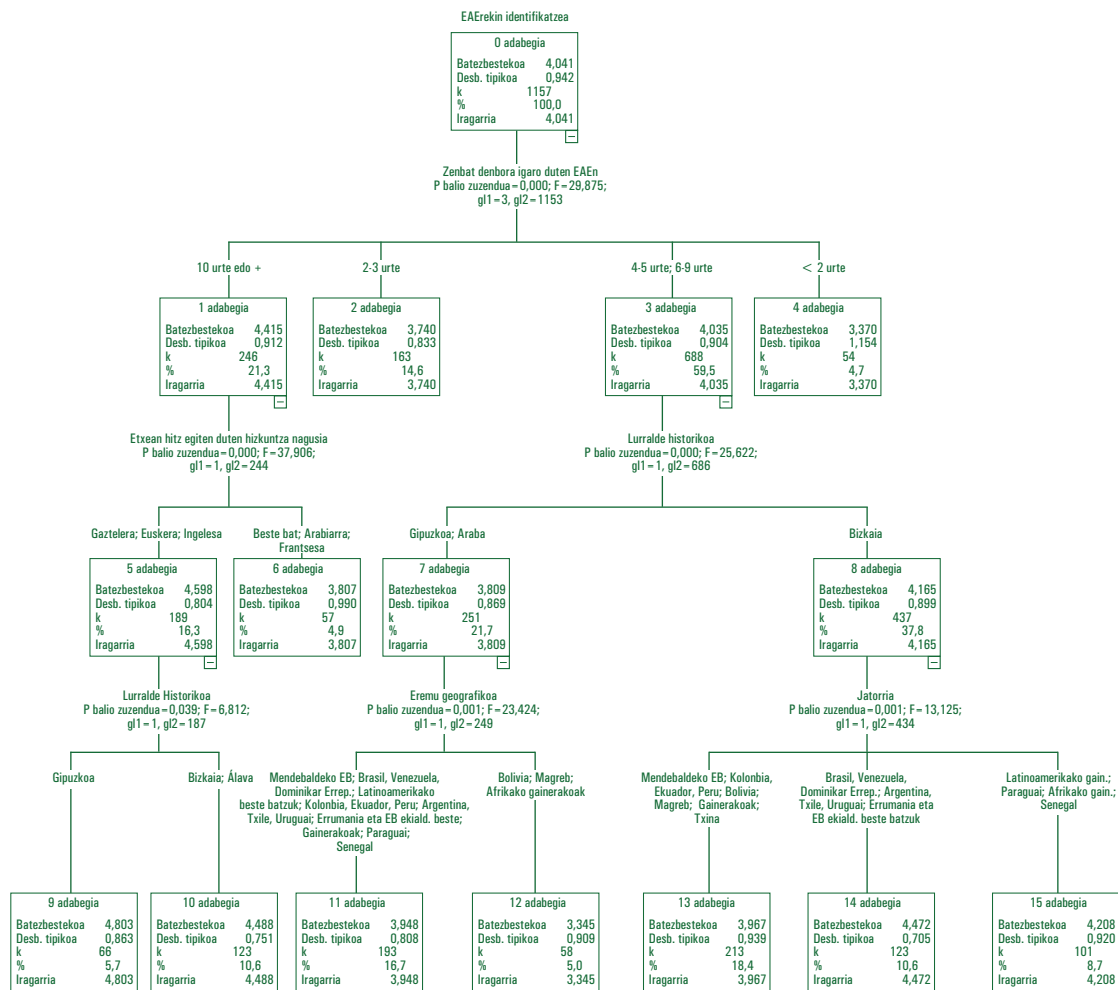
AEI 2010 Eusko Jaurlaritzako Gizarte Gaietako Sailak egindako estatistika-lanaren datu-basea berriro erabili dugu, eta segmentuak sortzeko CHAID aldagai anitzeko teknika beste aldagai batzuei aplikatu diegu. Hau da mendeko aldagaia: zenbat identifikatzen duten beren burua EAerekin (1etik eta 6ra arteko eskala). Aldagai askeak, berriz, hauexek dira: jatorrizko herrialdea, adina, legezko egoera zibila, ikasketa-maila, etxean hitz egiten duten hizkuntza, seme-alaba kopurua, zer probintzian bizi diren, pobrezia-maila, jarduera-sektorea, lanbidea, lan-egoera, errolda, administrazio-egoera, kategoria profesionala eta zenbat denbora igaro duten EAEn.

Emakumeak bereizteko, lau aldagai hauek erabili ditugu: zenbat denbora igaro duten EAEn, zein den etxean hitz egiten duten hizkuntza nagusia, zer probintzian bizi diren eta nondik datozen. Hala, 10 segmentu egin ditugu, eta beren burua EAerekin gehien identifikatzen

duten emakumeen segmentuetatik gutxien identifikatzen duten emakumeen segmentuetara ordenatu ditugu:

- 1) EAEn 10 urte edo gehiago igaro dituzten emakumeak; etxean gaztelaniaz, euskaraz edo ingelesez hitz egiten dute; Gipuzkoan bizi dira: gehien identifikatzen dute beren burua EAerekin; 4,80 puntu dituzte; hau da, "oso" identifikatuta sentitzen dira.
- 2) EAEn 10 urte edo gehiago igaro dituzten emakumeak; etxean gaztelaniaz, euskaraz edo ingelesez hitz egiten dute; Araban eta Bizkaian bizi dira: emakume horiek ere asko identifikatzen dute beren burua EAerekin; 4,48 puntu dituzte; hau da, "oso" identifikatuta eta "nahiko" identifikatuta parametroen artean daude.
- 3) EAEn 4-9 urte igaro dituzten emakumeak; Bizkaian bizi dira; besteak beste, Brasildik (eta Venezuelatik eta Dominikar Errepublikatik), Argentinatik (eta Txiletik eta Uruguaitik) eta Errumaniatik (eta Ekialdeko EBko herrialdeetatik) etorriak dira: emakume horiek ere asko identifikatzen dute beren burua EAerekin; 4,47 puntu dituzte; hau da, "oso" identifikatuta eta "nahiko" identifikatuta parametroen artean daude.
- 4) EAEn 4-9 urte igaro dituzten emakumeak; Bizkaian bizi dira; besteak beste, Paraguaitik, Latinoamerikako gainerako herrialdeetatik, Senegaletik eta Afrikako gainerako herrialdeetatik etorriak dira: emakume horiek ere asko identifikatzen dute beren burua EAerekin; 4,20 puntu dituzte; hau da, "nahiko" identifikatzen dute beren burua EAerekin.
- 5) EAEn 4-9 urte igaro dituzten emakumeak; Bizkaian bizi dira; besteak beste, Mendebaldeko EBko herrialdeetatik, Kolonbiatik (eta Ekuadorretik eta Perutik), Boliviatik, Magrebetik, Txinatik eta munduko gainerako herrialdeetatik etorriak dira: emakume horiek ere EAerekin identifikatzen dute beren burua; dena den, haien puntuazioa (3,96 puntu) batez besteko puntuazioaren azpitik dago; hau da, "nahiko" identifikatuta sentitzen dira.
- 6) EAEn 4-9 urte igaro dituzten emakumeak; Araban eta Gipuzkoan bizi dira: Mendebaldeko EBko herrialdeetatik, Brasildik (eta Venezuelatik eta Dominikar Errepublikatik), Kolonbiatik (eta Ekuadorretik eta Perutik), Boliviatik, Latinoamerikako gainerako herrialdeetatik, Argentinatik (eta Txiletik eta Uruguaitik), Errumaniatik (eta Ekialdeko EBko herrialdeetatik), Paraguaitik, Senegaletik eta munduko gainerako herrialdeetatik etorriak dira: emakume horiek ere EAerekin identifikatzen dute beren burua; dena den, haien puntuazioa (3,94 puntu) batez besteko puntuazioaren azpitik dago; hau da, "nahiko" identifikatuta sentitzen dira.
- 7) EAEn 10 urte edo gehiago igaro dituzten emakumeak; etxean frantsesez, arabieraz edo beste hizkuntzaren batean hitz egiten dute: emakume horiek "nahiko" identifikatzen dute beren burua EAerekin; 3,80 puntu dituzte.
- 8) EAEn 2-3 urte igaro dituzten emakumeak: emakume horiek "nahiko" edo "gutxi" identifikatzen dute beren burua EAerekin; 3,74 puntu dituzte.
- 9) EAEn 2 urte baino gutxiago igaro dituzten emakumeak: emakume horiek "gutxi" identifikatzen dute beren burua EAerekin; 3,37 puntu dituzte.
- 10) EAEn 4-9 urte igaro dituzten emakumeak; Araban eta Gipuzkoan bizi dira; besteak beste, Boliviatik, Txinatik, Magrebetik eta Afrikako gainerako herrialdeetatik etorriak dira: emakume horiek "gutxi" identifikatzen dute beren burua EAerekin; 3,34 puntu dituzte.

4.89. GRAFIKOA Segmentazio-zuhaitza: EAerekin identifikatzea

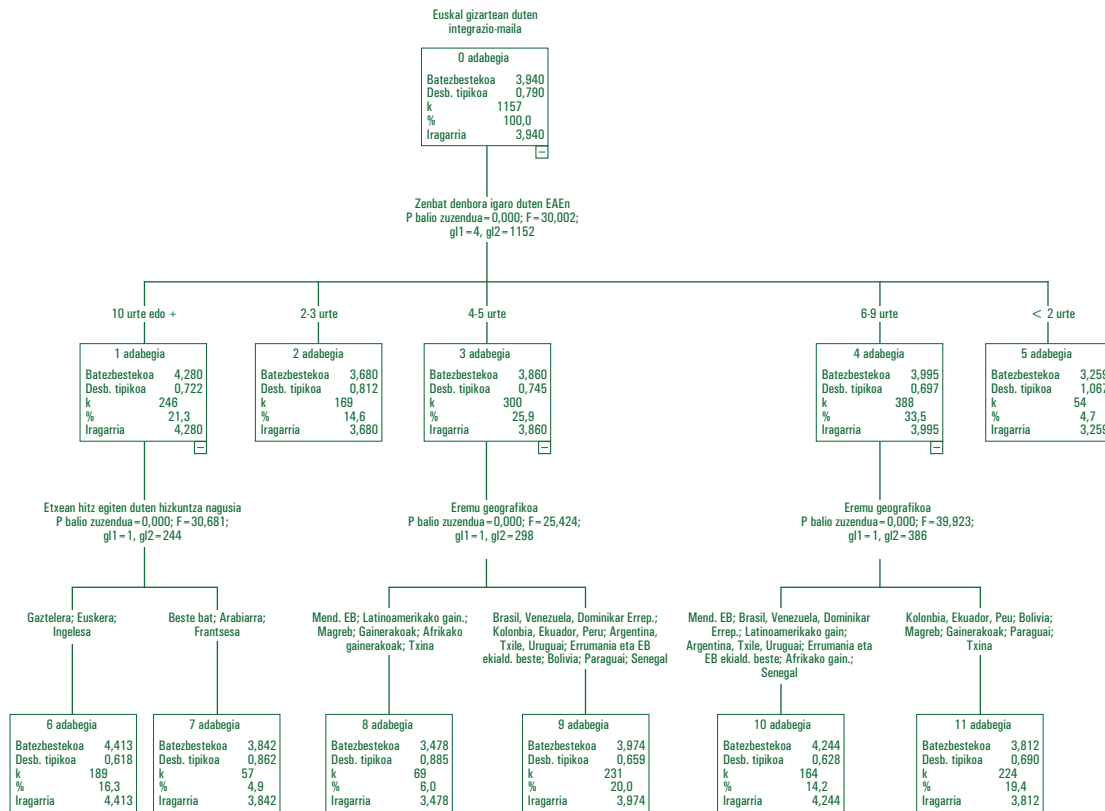
Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

ETORKINEN USTEZ, ZENBATERAINO DAUDE INTEGRATUTA EUSKAL GIZARTEAN? (AEI 2010)

4.9.8

Azkenik, AEI 2010 Eusko Jaurlaritzako Gizarte Gaietako Sailak egindako estatistika-lanaren datu-basea berriro erabili dugu, eta segmentuak sortzeko CHAID aldagai anitzeko teknika beste aldagai batzuei aplikatu diegu. Hau da mendeko aldagaia: etorkinek euskal gizartean duten integrazio-maila subjektiboa (1etik 5era arteko eskala). Aldagai askeak, berriz, hauek dira: jatorrizko herrialdea, adina, legezko egoera zibila, etxean hitz egiten duten hizkuntza, seme-alaba kopurua, zer probintzian bizi diren, pobrezia-maila, jarduera-sektorea, lan-bidea, lan-egoera, errolda, administrazio-egoera, kategoria profesionala eta zenbat denbora igaro duten EAEn.

4.90. GRAFIKOA Segmentazio-zuhaitza: euskal gizartearen duten integrazio-maila

Iturria: AEI 2010 eta egileek egina

Emakumeak bereizteko, hiru aldagai hauek erabili ditugu: zenbat denbora igaro duten EAEn, zein den etxean erabiltzen duten hizkuntza nagusia eta nondik datozen. Hala, 8 segmentu egin ditugu, eta EAEn integratuen sentitzen diren emakumeen segmentuetatik guxien sentitzen diren emakumeen segmentuetara ordenatu ditugu:

- 1) EAEn 10 urte edo gehiago igaro dituzten emakumeak; etxean gaztelaniaz, euskaraz edo ingelesez hitz egiten dute: emakume horiek beste emakume guztiak baino integratua go sentitzen dira EAEn; 4,41 puntu dituzte; hau da, "nahiko" integratuta eta "oso" integratuta parametroen artean daude.
- 2) EAEn 6-9 urte igaro dituzten emakumeak; besteak beste, Mendebaldeko EBko herrialdeetatik, Brasildik (eta Venezuelatik eta Dominikar Errepublikatik), Argentinatik (eta Txiletik eta Uruguaitik), Latinoamerikako gainerako herrialdeetatik, Errumaniatik (eta Ekialdeko EBko herrialdeetatik), Senegaletik eta Afrikako gainerako herrialdeetatik etorritakoak: emakume horien integrazio-maila subjektiboa handia da; 4,24 puntu dituzte; hau da, "nahiko" integratuta sentitzen dira.
- 3) EAEn 4-5 urte igaro dituzten emakumeak; besteak beste, Brasildik (eta Venezuelatik eta Dominikar Errepublikatik), Argentinatik (eta Txiletik eta Uruguaitik), Kolonbiatik (eta Ekuadorretik eta Perutik), Boliviatik, Paraguaitik, Errumaniatik (eta Ekialdeko EBko herrialdeetatik) eta Senegaletik etorritakoak: emakume horien integrazio-maila subjektiboa ere handia da; 3,97 puntu dituzte; hau da, "nahiko" integratuta sentitzen dira. Hori da emakume etorkinen batez bestekoaren gainetik dagoen azken segmentua.

- 4) EAEn 10 urte edo gehiago igaro dituzten emakumeak; etxean frantsesez, arabieraz edo beste hizkuntzaren batean hitz egiten dute: emakume horien integrazio-maila ere handia den arren, haien puntuazioa (3,84 puntu) batez bestekoaren azpitik dago. Edonola ere, EAEn “nahiko” integratuta daudela esan dezakegu.
- 5) EAEn 6-9 urte igaro dituzten emakumeak; besteak beste, Kolonbiatik (eta Ekuadorretik eta Perutik), Boliviatik, Paraguaitik, Magrebetik, Txinatik eta munduko gainerako herrialdeetatik etorritakoak: emakume horien integrazio-maila subjektiboa aurreko segmentuaren antzekoa da; 3,81 puntu dituzte; beraz, “nahiko” integratuta sentitzen direla esan dezakegu.
- 6) EAEn 2-3 urte igaro dituzten emakumeak: emakume horiek EAEn “nahiko” integratuta eta “gutxi” integratuta parametroen artean daude; 3,68 puntu dituzte.
- 7) EAEn 4-5 urte igaro dituzten emakumeak; besteak beste, Mendebaldeko EBko herrialdeetatik, Magrebetik, Txinatik eta Latinoamerikako eta munduko gainerako herrialdeetatik etorritakoak: emakume horiek EAEn “nahiko” integratuta eta “gutxi” integratuta parametroen artean daude; 3,47 puntu dituzte.
- 8) EAEn 2 urte baino gutxiago igaro dituzten emakumeak: EAEn gutxien integratuta sentitzen diren emakumeak dira; 3,25 puntu dituzte; hau da, “gutxi” integratuta sentitzen dira.

**EAEN BIZI DIREN
ATZERRIKO
EMAKUME
ETORKINAK:
PROPOSATUTAKO
TIPOLOGIA**

4.9.9

Aurreko ataletan eskuratutako informazioaren analisisian (Ikuspegi 2010 eta AEI 2010 azterlanak eta eratorritako aldagai anitzen eta aldagai diskriminatzaileen analisisa) eta ikerketataldearen bilera monografikoetan oinarrituta, EAEn bizi diren atzerriko emakume etorkinen tipologiaren proposamen operatibo bat egin dugu.

Funtsean, aurreko analisisietan emakume taldeak bereizteko baliagarriak izan diren aldagaie-tan dago oinarrituta proposamen hau, bai eta EAeko immigrazioaren inguruan lehendik dugun esperientzian eta ezagutzan ere.

Atzerriko emakume etorkinen profilak sortzeko, aldagai hauek izan ditugu kontuan: jatorria, adina, EAEn bikoterik duten edo ez, seme-alabak izatea, etxean edo familia-unitatean dituzten hileko diru-sarrerak, administrazio-egoera, zer probintzian bizi diren, zenbat denbora igaro duten EAEn etorri zirenetik eta senideekin edo etxean erabiltzen duten hizkuntza nagusia.

Hona hemen proposatutako profilak:

- 1) **Europako, Argentinako eta Txileko** emakumeak; bikotekidea dute, edo ez; seme-alabak dituzte, edo ez; EAEn urte asko edo gutxi daramatzate; administrazio-egoera arautua eta lana dute, eta ez dute zailtasunik hizkuntzarekin.

- 2) **Latinoamerikako** emakumeak, Kolonbiakoak, Perukoak eta beste hainbat herrialde-koak; EAEn **urte asko** daramatzate; bikotekidea dute, edo ez; seme-alabak dituzte, edo ez; beren gizarte-sarea ez ezik, beste gizarte-sare batzuk ere badituzte; oso asebeteta daude beren egoera pertsonalarekin; etxean eta beste norbaiten etxean lan egiten dute, eta pertsona adinduak eta haurrak zaintzen dituzte; ez dute zailtasunik hizkuntzarekin.
- 3) Afrikako emakume **beltzak**, Saharaz hegoaldekoak; EAEn urte asko edo gutxi daramatzate; zailtasunak dituzte gaztelaniaz eta euskaraz hitz egiteko; ez dute bikotekiderik, ez eta seme-alabarik; ikasketa-maila ertaina eta ertain baxua dute; musulmanak dira; eta administrazio-egoera arautua dute.
- 4) **Legez kanpoko** administrazio-egoeran dauden emakumeak, Saharaz hegoaldekoak, Ipar Afrikakoak edo Magrebekoak, Errumaniakoak eta beste zenbait herrialde-koak; bikotekidea dute, edo ez; seme-alabak dituzte, edo ez; denbora gutxi daramate EAEn; gizarte-laguntzak, diru-sarrerak bermatzeko errenta eta antzekoak jasotzen dituzte.
- 5) **Magrebeko** emakume gazteak (Ipar Afrikakoak, Marokokoak, Aljeriakoak...), musulmanak; bikotekide egonkorra dute; seme-alabak dituzte, edo ez; gizarte-sare txikia dute; gizarte-harreman eta pertsonen arteko harreman gutxi dituzte; eta zailtasunak dituzte hizkuntzarekin.
- 6) **Errumaniako** emakumeak, funtsean ijito-etniakoak; beren gizarte-sare sendoa da; gizarte-harreman eta pertsonen arteko harreman gutxi dituzte beste taldeetako pertsonekin; ez daude asebeteta beren egoera pertsonalarekin; bikotekidea dute, edo ez; seme-alabak dituzte, edo ez; eta ikasketa-maila ertaina eta ertain baxua dute.
- 7) Asiako emakumeak, **Txinakoak; lana** dute; beren gizarte-sarea oso sendoa da; gizarte-harreman eta pertsonen arteko harreman gutxi dituzte, eta halaber, harreman gutxi dituzte beste taldeetako pertsonekin; ez dakizkitez EAeko hizkuntzak; bikotekidea dute; seme-alabak dituzte, edo ez; oso gutxi integratuta daude gizarte hartzailean; eta hartu-eman gutxi dituzte gizarte hartzailearekin.
- 8) **Latinoamerikako** emakumeak, Boliviakoak, Paraguaiakoak eta beste zenbait herrialde-koak; **denbora gutxi** daramate EAEn; haien administrazio-egoera arautua edo arautu gabea da; ez dute bikotekiderik, ez eta seme-alabarik ere; etxean egiten dute lan eta pertsona adinduak eta haurrak zaintzen dituzte; ez dute gizarte-sare propiorik; eta harreman gutxi dituzte beste pertsona batzuekin eta beste talde batzuekin.
- 9) Tratu txarren, indarkeria matxistaren, sexu-esplotazioaren, lan-esplotazioaren eta halakoien **biktima** izan diren atzerriko emakume etorkinak.

ONDORIOAK

4.9.10

Gainbegiratu orokor horren ostean, ondorioak ateratzeko oinarri sendo samarra dugu; izan ere, gaur egun, oso biztanle atzerritar gutxi daude legez kanpoko egoeran. Halaber, hutsala da gerora sortutako legez kanpoko egoeran dauden etorkinen kopurua (% 1 baino gutxiago). EINek urtarilaren erdialdean jakinarazi zuenez, kanpoko migrazio-saldoa negatiboa izango da: Espainian 29.606 atzerritar gutxiago sartuko dira; horietatik 17.166 EAERI dagoz-kio –hots, % 58–. Saldo negatiboaren ondorioz, atzerritar gutxiago etorriko dira gurera, atzerritarren tasak behera egingo du eta fluxuen norabidea aldatu egingo da. Hori dela bide,

EAEk atzerritar gutxiago izango ditu; horixe ari gara esaten aspalditik, hain zuzen ere. Edonola ere, datu horiek baieztatu egin behar dira, eta hori beste hari bateko ezpala da.

Horiek horrela, 17.166 etorkin horien % 21,5 emakumezkoa izango litzateke, eta % 78,5 gizonezkoa. Ehuneko horiek baieztatu egiten dute guk azpimarratu dugun migrazio-eredua ez dagoela oker. Alderantziz, nahiz eta krisialdian egon, migrazio-eredu hori da nagusi EAEn. Eredu horren arabera, pertsonak zaintzeko eta ugalketaren arloko zereginetan lan egiteko etorrazten ditugu atzerriko emakumeak. Kontuan hartzeko da, *bertako gizonek ez dutela ugalketaren arloko zereginetan parte hartzen*; halaxe dio Izaskun Sáez de la Fuentek.

Migrazio-fluxuei dagokienez, baliteke etorkin batzuk beren herrialdera itzultzea. Dena den, ziur asko, etorkin asko Europako beste herrialde batzuetara joango dira; krisialdiak hain gogor jo ez dituen herrialdeetara, hain zuzen. Batzuk bertan geldituko dira krisialdiak irauten duen artean, eta beste batzuk han lekukotuko dira. EAEko *migrazio-eredu gogokoena* Latinoamerikako emakumeena da, eta, kalkuluak gorabehera, sinetsita gaude eredu hori betetzen duten etorkinen kopuruak gora egiten jarraituko duela, nahiz eta gorakada hori gizartearen premien araberakoa izango den eta, ekonomia-krisiak zenbat iraungo duen ez jakiteak eragiten duen ziurgabetasunaren ondorioz, etorkinen fluxua murriztu egingo den.

Gertatzen dena gertatzen dela, hasierako argudioaren ildo beretik, Xabier Aierdik emandako datuen arabera, irregulartasun-tasa % 7,5 da gizonen kasuan eta % 7,8 emakumeen kasuan. Gainera, nahiz eta askok pentsatu krisi ekonomikoa dela-eta egonkortasunaren aldeko joerak atzera egingo zuela, oso etorkin gutxi daude *gerora sortutako legez kanpoko egoeran*. Egoera hori migrazioen kudeaketa sozialaren ondorio da; izan ere, immigrazio-fluxuaren kopuruak, osaera eta norabidea uste baino arautuago daude, eta azkenean, herrialde hartzailearen premiak eta herrialde igoeraren eskaintza zehaztasun handiz egokitzten dira. Horrek azaltzen du zergatik dagoen euskal gizartea –inplizituki bada ere– Latinoamerikako etorkinen alde eta zergatik diren gero eta gehiago emakumeak herrialde horietatik datozen etorkinak. Etorkin jakin batzuk aukeratzeak beste etorkin batzuk baztertzea dakar. Hainbat arrazoi direla medio, badirudi Afrikako emakumeek, Ipar Afrikakoek zein Saharaz hegoaldekoek, arrisku handiago dutela ez aurrera ez atzera gelditzeko eta baztertutak izateko.

Kulturaren aldetik, Izaskun Sáez de la Fuentek, Ana Pérez Machiok eta Laura Pegok beren idazlanetan diote kulturarteko ereduak hautatu behar ditugula, kultura-aniztasun erlatibista hutsalaren arriskuak saihesteko; izan ere, multikulturalismoak emakumea talde-esentzien gordailu bilakatzen du, eta galarazi egiten du kultura-eredu jakin batzuk, emakumeak etnien arabera estratifikatutako lan-merkatuaren mende egotera behartzen dituztenak, hausteko berariazko prozesuei ekitea. Kulturartekotasunak solaskide egokitzen hartzen du “bestea”. Horrek ez du esan nahi, ordea, planteamendu eta ohitura onartezinak onesten edo argi eta garbi arbuiatzen ez dituenik, batez ere emakumea gutxien dituztenak. Kulturartekotasunak zentzua izateko, askotariko bizikidetzaren eredu gisa hartu behar dugu. Eredu horrek gizarte osoan izan behar du eragina, eta ez etorkinengan eta gutxiengoan dauken kulturetako zein erlijioetako pertsonengan soilik.

Hasteko, hainbat arrazoi direla medio, kulturaren aldetik, gizarteratzeak eta haren ondoren datorren integrazioak, oro har, oinarri egoki samarrak dituzte; izan ere, emakume etorkin gehienek gaztelaniaz dakite, ez, ordea, euskaraz. Bi hizkuntza horiek ez dakizkiten taldeek behin eta berriro behartuko gaituzte zaurgarritasun handien duten bi taldeez arduratzera; hots, Afrikako emakumez eta Txinako emakumez arduratzera. Talde horiek mota bateko eta besteko erronka handiak dakarzkigute.

Edonola ere, ez dezagun gutxiets baztertzeko eta bereizteko dinamiken alboan normaltasunean oinarritutako dinamika daudela, eta azken horiek ohikoagoak direla aurrekoak baino.

Egia da, Izaskun Sáez de la Fuentek dioen moduan, orain arte egindako azterlan enpirikoen bidez, oro har, gehiago dakigula migrazioari buruz eta, batez ere, gizartean, ekonomian eta politikan duen eraginari buruz. Kulturaren eta erlijioaren esparruari buruz egin izan diren azterlanetan, ez zaio behar adinako garrantzia eman genero-ikuspegiari; ziur asko, ez gare-lako jabetzen zenbateraino erabiltzen dituzten kultura eta mundu-ikuskerak erlijioso guztiek emakumeak beren kultura edo mundu-ikuskerak definitzeko eta iraunarazteko. Horrek azal dezake –eta ez beste ezerk– talde fundamentalistek emakumeak moralki eta sozialki kontrolatzeko duten obsesioa. Esparru horretan, bete beharreko hutsune handi bat dago, beraz.

Normaltasunaren parametro orokorren barruan, ekarpen eta eragin ekonomikoaren datuek adierazten dute emigranteek batez ere lanagatik emigratzen dutela. Joaquín Arriolak dioenez, “penintsulako beste zonalde batzuetan ez bezala, hemen [EAEn] bizi diren atzeritar pasiboen kopurua ez da batere handia.” Horren ondorioz, atzerriko emakumeek errenta eta aberastasuna sortzen dute hainbat modutara, legez edo legez kanpo, zuzeneko ekarpenen bidez edo zeharkako zergen bidez. Jakina denez, prozesu horren oinarria jarduera-tasa da: atzerriko emakumeen jarduera-tasa bertako emakumeen jarduera-tasa halako bi da. Hortaz, Joaquín Arriolak egindako kalkuluen arabera, euskal ekonomian sortzen den errentaren % 1,7 sortzen dute gutxienez eta EAEko Ogasunaren zergadun garbiak dira. Hamarretik lauk etxeko zerbitzuan egiten dute lan (haietako egiten duten soldatapeko etxeko lanari esker, euskal familietako emakume askok lan-merkatuan aritzeko astia dute), eta hiruk baino gehiagok merkataritzan eta ostalaritzan egiten dute lan. Azken finean, EAEra lanera etorri diren emakume etorkinei esker kudeatu ahal izan dira emakume asko eta asko lan-merkatuan sartzeak eta biztanleriaren zahartzeak –oso arazo larriak eragin ditu biztanleriaren zahartzeak– ekarritako egitura-aldaketa handiak. Emakume etorkinen ia herena gainkualifikatuta dago gaur egun duen lanean. Horregatik, izan litekeena baino apalagoa da, ziur asko, haien ekarpena.

Emigratzearen eta beste gizarte eta kultura batzuetan lekukotzearen ondorioz, etorkinak, etorkin-taldeak eta haien sendiak aldatu egiten dira. Familia barruko eta familiaz kanpoko harremanek eta gizarte hartzailak etorkinei buruz dituen ikuspegi, aurreiritzi eta jarrerren feedbackak baldintzatuko dute aldaketa horren emaitza: etorkinek sorterriko ohiturak alde batera utziko dituzte, edo alderantziz, etniaren ohituretan zokoratuko dira, hein batean edo argi eta garbi kaltegarria den ingurunetik babesteko.

Honek guztiak baldintzatuko du etorkinen jarrera irekia edo itxia izatea: etorkin-taldearen barne eztabaidek, migrazio motak, hizkuntzak jakiteak edo ez jakiteak, migrazioan emakumeak protagonista izateak edo ez izateak, eta etorkinek edo etorkin-taldeek bizi dituzten aldaketa estrukturalak, materialek, sinbolikoek eta kulturalak.

Etorkinen ezaugarriek –besteak beste, haien sorterriak– baldintzatu egiten dute haien egokitzapena; dena den, ez dute aldeztu aurretik zehazten egokitzapena nola gertatuko den. Taldeak ez ezik, gizabanakoak ere aldatu egiten dira, eta aldaketa horien ondorioz, etorkinak jatorri bereko etorkinen taldearekin edo gizarte hartzailarekin bat etorriko dira, edo ez: egoera batzuetan, etorkinek beren taldean hartu beharko dute babesa, eta beste batzuetan, beren taldearekin dituzten loturak hautsi eta gizarte hartzailaren ereduak bereganatuko dituzte. Jakina, EAEra etortzen diren emakumeek ari garela, funtsezkoa da jakitea zenbatek emigratzen duten nahita eta zenbatek behartuta; izan ere, administrazioaren oztopoek eta immigrazio-politikek etorkinen premiez aprobetxatzen diren jokamoldeak sorrarazten dituzte: jokamolde zitalenak, besteak beste, mafia eta salerosketa dira; eta ohikoenak, bertakoe-
ek tresna gisa erabiltzea etorkinak.

Egokitzapen horretarako, emakume etorkinen kapital kulturala funtsezkoa da. Kapital hori, datuen arabera, gizon etorkinena baino handixeagoa da. Dena den, aldeztatik zer lanpostu esleitzen zaizkien ikusita, argi dago helmuga-herrialdeetako lan-merkatua generoaren arabera antolatuta dagoela. Herrialde horietan, aldeztatik badauden genero-ereduak errepikatzen eta sendotzen dira, emakumeen ahalduzko kalterako. Silvia Carrizok azpimarratu duenez, etnien arabera estratifikatutako lan-merkatu batean besteen mende lanean ari direnak ez dira emakumeak, baizik eta “klase, jatorri edo/eta herritartasun jakin bateko” emakumeak.

Emakume etorkinak oinarrizko desberdintasun horren biktima dira, eta horretaz gainera, haien curriculumak ez da aintzatesten, eta hori dela eta, haien lan-ibilbidea aldeztatik mugatuta eta zehaztuta dago –hiru emakume etorkinetik bat gainkualifikatuta dago gaur egun duen lanean–. Hori gutxi ez, eta Amelia Barquínek, Monika Madinabeitiak eta Nerea Alzolak aditzera eman dutenez, ez dago *diskurtso kritiko orokorrik*, ez eta emakumeen diskurtso kritikorik ere, seme-alabek eta emakumeek EAEn duten eskolatzeari buruz. Eskolatzearen garrantzia azpimarratzen duten aldagai horiek behar-beharrezkoak dira diskriminazio positiboko estrategiak mahaigaineratzeko. Estrategia horien helburua da lekukotzen direnean eta gero gizartean mugitzen direnean gizartearen eta lanaren aldetik etorkinei kentzen zaiena baliabide instituzionalen bidez itzultzea, bai eta neurriak hartzea ere hurrengo belaunaldietako etorkinak bazter ez daitezen.

Amaitzeko, José A. Oleagak egindako atalean, EAEn bizi diren atzerriko emakume etorkinen tipologiaren proposamen operatibo bat egin dugu, aurreko ataletan eskuratutako informazioan eta ikerketa-taldearen bilera monografikoetan oinarrituta. Funtsean, aurreko analisietan emakume taldeak bereizteko baliagarriak izan diren aldagaietan dago oinarrituta proposamen hori, bai eta EAeko immigrazioaren inguruan lehendik dugun esperientzian eta ezagutzan ere. Atzerriko emakume etorkinen profilak sortzeko, aldagai hauek izan ditugu kontuan: jatorria, adina, EAEn bikoterik duten edo ez, seme-alabak izatea, etxean edo familia-unitatean dituzten hileko diru-sarrerak, administrazio-egoera, zer probintzian bizi diren, zenbat denbora igaro duten EAEn etorri zirenetik eta senideekin edo etxean erabiltzen duten hizkuntza nagusia. Proposamen hori egiteko, gai hauek hartu ditugu kontuan: nola hautematen duten beren osasuna eta ongizatea, zer zailtasun izan dituzten eta zer nolako bereizkeria pairatu duten, zer harreman dituzten besteekin, zenbateraino identifikatzen duten beren burua EAerekin, eta zer asmo zituzten sorterrian eta zer asmo dituzten gizarte hartzailean, epe ertainera eta epe luzera.

Tipologiak emakume etorkinak bereizten dituzten profilak biltzen ditu, eta EAEn bizi diren atzerriko emakume etorkinek dakarkiguten aberastasunaz eta aniztasunaz jabeazten gaitu. Panorama orokor eta deskriptibo horrek zenbait erronka jarri dizkigu mahai gainean. Agian, gerora egingo ditugun azterlanetan helduko diegu erronka horiei. Azterlan horien helburu nagusia tipologia horiek lantzea izan daiteke, bai eta haietan sakontzea ere, baina emakume etorkinen ahotik.

Gehiago jakin nahi dugu emakume etorkinei buruz. Jakitera eman nahi dugu zer asmo dituzten –iraganeko, oraingo eta etorkizuneko asmoak–, zeren beldur diren, zer irrikatzen duten eta zer nahi duten beraientzat eta seme-alabentzat. Haien errealitate bereizgarriaren eta etorkizuneko bizitza-proiektuen berri izan nahi dugu. Hori, baina, beste azterlan batean jorratuko beharko dugu. Ordura arte, gure ustez, EAEn bizi diren atzerriko emakume etorkinen fenomenoaren lehen hurbilketa hau nahikoa eta gehiago da.

5

BERTAKO HERRITARREK NOLA IKUSTEN DITUZTEN EMAKUME ATZERRITAR IMMIGRANTEAK

Euskadiko biztanleriari egindako bi inkestatan lortutako informazioa hiru multzotan antolatu dugu:

- Emakume atzerritar immigranteek egiten duten ekarpenaren pertzepzioa: euskal gizartearen aurreiritziak eta estereotipoak. Atal honetan, Eusko Jaurlaritzako Prospekzio Soziologikoen Kabineteak egindako galde-sorta baten bidez lortu dugun informazioa garatuko dugu; galde-sorta horretan, inkestatuek adierazpenarekin ados zeuden ala ez adierazi behar zuten.
- Euskal gizarteak emakume atzerritar immigranteez duen irudia. Atal honetan, hiru item hauen bidez lortutako informazioa aztertuko dugu: lehenengoa, Ikuspegiren Barometroan sartutako "Osgood eskalaren" antzeko itema (adjektiboekin eta antonimoekin); bigarrena, bi sarrerako taula baten gisa egituratutako itema, hainbat ezaugarri (24) emakume atzerritar immigranteen profilari (7) lotzeko eta korrespondentzia sinpleen analisi faktoriala aplikatzeko (Ikuspegiren Barometroaren bidez lortua); eta hirugarrena, Prospekzio Soziologikoen Kabinetearen Soziometroan sartutako itema, tarte-eskala baten bidez, emakume atzerritar immigranteen hainbat profilekiko (8) begikotasun-mailari buruzko iritziak jasotzen dituena.
- Euskal gizartearen balorazio orokorra emakume atzerritar immigranteen etorreraren aurrean. Atal honetan, Prospekzio Soziologikoen Kabinetearen Soziometroan sartutako item baten bidez lortutako informazioa azalduko dugu, emakume atzerritar immigranteen presentziaz euskal gizarteak egiten duen balorazio orokorra jasotzen duena, tarte-eskala baten bidez.

EMAKUME ATZERRITAR IMMIGRANTEEK EGIN DUTEN EKARPENAREN PERTZEPZIOA: EUSKAL GIZARTEAREN AURREIRITZIAK ETA ESTEREOTIPOAK

5.1

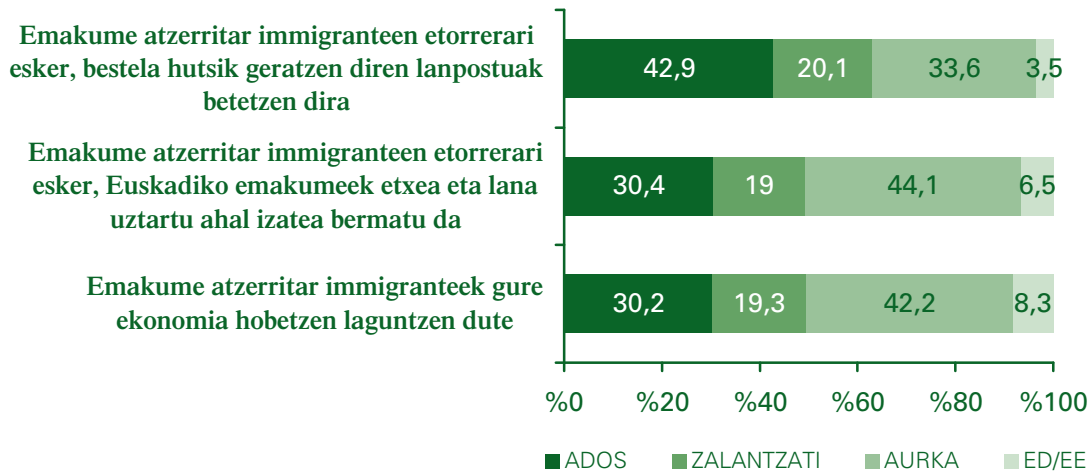
FUNTZIONALTASUN EKONOMIKOA

5.1.1

Emakume atzerritar immigranteek egiten duten ekarpen ekonomikoaz euskal gizarteak zer iritzi duen jakiteko, hiru esaldi proposatu genizkien inkestatutako pertsonei, eta eskatu genien haien edukiarekiko zuten adostasun- edo desadostasun-maila adierazteko. Esaldi hauek aukeratu ziren:

- Emakume atzerritar immigranteen etorrerari esker, bestela hutsik geratzen diren lan-postuak betetzen dira.
- Emakume atzerritar immigranteek gure ekonomia hobetzen laguntzen dute.
- Emakume atzerritar immigranteen etorrerari esker, Euskadiko emakumeek etxea eta lana uztartu ahal izatea bermatu da.

5.1. GRAFIKOA Emakume atzerritar immigranteen ekarpen ekonomikoa

“Esadazu zenbateraino zauden ados ala ez ondorengo adierazpen hauekin (gutziz ados; ados; ez ados ez aurka; aurka; guztiz aurka).”

Iturria: Soziologia Prospekzioarako Kabineta eta egileek egina.

Oro har, Euskadiko biztanleek aitortu egiten dute emakume atzerritar immigranteek duten funtzioa bestela hutsik geratuko ziren lanpostuak betetzen; hau da, haiek gure gizartean egoteari esker zenbait sektoretan ditugun premiak estaltzen dira, batez ere pertsonak (haurrak nahiz adinekoak) zaintzarekin lotutako arlo guztietan.

Hala adierazten du euskal gizartearen gehiengoak iritzi hau izateak: “emakume atzerritar immigranteen etorrerari esker, bestela hutsik geratzen diren lanpostuak betetzen dira”; %42,9 ados daude adierazpenarekin, eta %33,6, aurka.

Nolanahi ere, lan-merkatuan egiten duten ekarpen hori aitortzeak ez du adierazten haien ekarpenak “balio ekonomikoa” duen pertzepzioa dagoenik; horren arrazoia izan daiteke emakume atzerritar immigranteek (haietako askok, behintzat) tradizioz emakumeenak izan diren eta gizartean aitortpen txikia izan duten sektoreetan lan egitea. Azken urteetan, ahalegin handia egin da pertsonak zaintzeko lanak eta etxeko lanak aitortzeko eta horiei ospea emateko, eta asko aurreratu da ahalegin horretan; hala ere, badirudi bide luzea dugula oraindik aurretik.

Antza, hala adierazi nahi digu euskal gizarteak; izan ere, kopuru handi batek ez du uste emakume atzerritar immigranteek “gure ekonomia hobetzeko ekarpena” egiten dutenik (%42,2 adierazpen horren aurka dago). Nolanahi ere, azpimarratu behar da gizartearen zati handi batek aitortu egiten duela talde horrek egiten duen lana, bai eta gure gizarteari egiten dion ekarpena ere; hala, garbi onartzen dute gure ekonomia hobetzeko betetzen duten funtzioa (%30,2 ados dago).

Emakume atzerritar immigranteek etxeko lanetan eta mendeko pertsonen (haurren nahiz helduen) zaintzarekin loturikoetan egiten duten lana dela eta, zenbaitetan esan izan da haien etorrerak lagundu eta/edo indartu egin duela Euskadiko emakumeak lan-merkatuan sartzeko aukera; izan ere, gizonen laguntza eraginkorrik eta parekiderik ezean, emakume atzerritar immigranteek lan horiek egitetik salbuetsi dituzte.

Dirudenez, euskal gizartea, oro har, iritzi horren aurka dago, kopuru handi batek adierazi baitu ez dagoela ados “emakume atzerritar immigranteek esker, Euskadiko emakumeek etxea eta lana uztartu ahal izatea bermatu” dela dion adierazpenarekin (%41 ez dago ados).

Kopuru horrek hainbat gauza adieraz diezaguke. Batetik, emakume atzerritar immigranteen etorrerak ez duela bermatzen, berez, bertako emakumeak lan-merkatuan sartzea, ez eta lana eta familia bateragarri egitea ere, eragin handia duten beste hainbat aldagai baitaude, besteak beste: laneko eta enpresako baldintzak hobetzea, bateragarri egite hori lortzeko; etxeko lanetan eta pertsonen zaintzan gizonak geroz eta erantzukizun handiagoa hartzea; eta etxeko lanak modu orekatuan banatzeko beharrari dagokionez, gizartearen sentsibilizazioa hedatuz joatea. Eta bestetik, baliteke pertsona askok, pertsonarik kontratatuta izan ez dutenez, pertsona horien ekarpenari oso balio txikia ematea edo ekarpen horren berririk ez izatea.

Nolanahi ere, euskal gizartearen zati handi batek aitortzen du emakume atzerritar immigranteek izan dezaketen funtzio positiboa, aipatutako faktoreak eta beste batzuk direla eta, euskaldunek etxea eta lana bateragarri egiteko aukera hobetzeko; %30,4k adierazi du ados dagoela baieztapen horrekin.

Beraz, hiru galdera horiek oinarri hartuta, ondoriozta dezakegu zenbait lanpostu betetzeko emakume atzerritar immigranteek duten funtzionaltasunak ez duela adierazten, bertako biztanleriaren iritziz, haien ekarpenaren dimentsio ekonomikoa (*estrictu sensu*) nahiz gizarte-dimentsioa (lanaren eta familiaren bateragarritasuna) aitortzen denik.

Euskal gizartean dauden taldeei edo kolektiboek dagokienez, ez dugu alde nabarmenik aurkitu, gurutzaketa-aldagaien arabera. Besteak beste, hauek azpimarra ditzakegu:

- “Emakume etorkinei esker, bestela hutsik geratuko liritekeen lanpostuak betetzen dira” adierazpenarekin adostasun handiagoa adierazi dute Gipuzkoan bizi direnek, Araban eta Bizkaian bizi direnek baino.
- “Emakume atzerritar immigranteek gure ekonomia hobetzen laguntzen dute” adierazpenarekin adostasun handiagoa adierazi dute Gipuzkoan bizi direnek, gizonetakoek eta euskaraz dakitenek, Bizkaian bizi direnek, emakumezkoek eta euskaraz ez dakitenek baino.
- “Emakume atzerritar immigranteek esker, Euskadiko emakumeek etxea eta lana uzartu ahal izatea bermatzen da” adierazpenari dagokionez, askoz ere adostasun handiagoa adierazi dute Gipuzkoan bizi direnek, 64 urtetik gorakoek eta euskaraz hitz egiten dutenek Araban bizi direnek, 18-29 urte bitartekoek eta euskaraz gutxi dakitenek baino.

ESTEREOTIPOAK ETA AURREIRITZIAK

5.1.2

Beste azterketa batzuetan egiaztatu ahal izan dugunez, euskal gizarteak hainbat aurreiritzi ditu atzerriko pertsona etorkinen etorrerari dagokionez; aurreiritzi horiek, oro har, pertsona horiekiko estereotipo faltsuetan eta gutxiespenekoetan oinarritzen dira. Azterketa honen bidez, estereotipo faltsu eta gutxiesgarri horiek emakume atzerritar immigranteek ere eragin dieten egiaztatu nahi izan dugu.

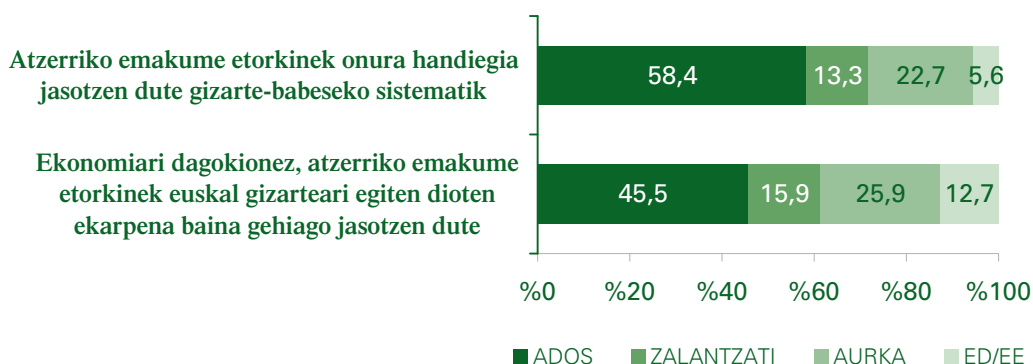
Zehazki, ohikoenak diren bi estereotipoekiko euskal gizarteak zer iritzi duen galdetu dugu, bi adierazpen hauekiko duten adostasun- edo desadostasun-mailan oinarrituz:

- Emakume atzerritar immigranteek onura handiegia jasotzen dute gizarte-babeseko sistematik.

- Ekonomiari dagokionez, emakume atzerritar immigranteek euskal gizarteari egiten dioten ekarpena baino gehiago jasotzen dute.

Oraingoan ere, euskal gizarteak erantzun argia eman dio bi item horiei. Zerga-ekarpenei buruzko datuek (224,1 milioi euroko ekarpena 2010ean Euskadiko diru-kutxari) eta emakume atzerritar immigranteek lanaz kanpoko errenten bidez –esate baterako, langabeentzako gizarte-laguntzak– jasotzen dituzten sarrerei buruzkoek (142,3 milioi euro) adierazten dute emakume atzerritar immigranteak EAEko Ogasunaren zergadun garbiak direla (80 milioi eurotik gorako saldoa); hala ere, Euskadiko biztanleek bi estereotipo horiei eusten die, hots: “Emakume atzerritar immigranteek onura handiegia jasotzen dute gizarte-babeseko sistematik” (%58,4k du iritzi hori) eta “Ekonomiari dagokionez, emakume atzerritar immigranteek euskal gizarteari egiten dioten ekarpena baino gehiago jasotzen dute” (%45,5 ados dago adierazpen horrekin).

5.2. GRAFIKOA Euskal gizarteak emakume atzerritar immigranteei dagokienez dituen estereotipo negatiboak

“Esadazu zenbateraino zauden ados ala ez ondorengo adierazpen hauekin: guztiz ados; ados; ez ados ez aurka; aurka; guztiz aurka.”

Iturria: Soziologia Prospekzioarako Kabineta eta egileek egina.

Azken urteetan, krisia (arrazoitzat edo aitzakiatzat hartuta) eta familia nahiz erakunde askoren baliabiderik eza edo baliabide-urritasuna direla eta, gure gizartean eta ingurukoetan ideia bat indarra hartuz joan da, hots: atzerriko etorkinak (emakumeak barne) gure ongizate-gizarteaz baliatzen ari direla eta gure gizarte-onurak eta -laguntzak modu desegokian erabiltzen ari direla.

Badakigu -datuek argi eta garbi erakusten dute- hori ez dela egia eta etorkinak, oro har, eta emakumeak, bereziki, gure ongizate-gizartearen zergadun garbiak direla: Euskadiko biztanleriaren %25 inguruk badaki hori eta hala berresten du, baina oso handia da aurkakoa pentsatzen duten pertsonen kopurua.

Euskadiko erakundeek eta administrazioek badute arazo horren berri, eta zurrumurruen aurkako estrategiak garatzeko lanean ari dira, estereotipo horiei aurre egiteko eta jendearen pertzepzioak errealitatera egokitzeko, baina, noski, asko dago egiteko.

Euskal gizartearen taldeei edo kolektiboiei dagokienez, berriro ere alde txikiak aurkitu ditugu horien artean. Besteak beste, hauek azpimarra ditzakegu:

- Euskadiko emakumeek adostasun handiagoa agertu dute “emakume atzerritar immigranteek onura handiegia jasotzen dute gizarte-babeseko sistematik” adierazpenarekin, gizonezkoek baino.

- Euskaraz gutxiago dakiten pertsonak adostasun handiagoa agertu dute “ekonomiari dagokionez, emakume atzerritar immigranteek euskal gizarteari egiten dioten ekarpena baino gehiago jasotzen dute” adierazpenarekin, euskaraz gehiago dakitenek baino.

GIZARTEARI EGINDAKO EKARPENA

5.1.3

Atal honekin amaitzeko, emakume atzerritar immigranteek euskal gizarteari egiten dioten ekarpenari eta ematen dioten laguntzari buruz Euskadiko gizarteak zer iritzi duen jakin nahi izan dugu. Horretarako, beste hiru esaldi hauek proposatu genizkien, horiekin zenbateraino zeuden ados edo aurka adierazteko:

- Atzerriko emakumeen seme-alabengatik izango ez balitz, Euskadik biztanleria galduko luke.
- Emakume atzerritar immigranteak garrantzitsuak dira gure adinekoak eta gure haurrak zaintzeko.
- Emakume atzerritar immigranteek ekarpen handia egiten diote gure gizarteari.

Gai horiei dagokionez, euskal gizarteak argiago ikusten du emakume atzerritar immigranteek Euskadiko gizarteari egiten dioten ekarpena eta ematen dioten laguntza. Europako jaiotza-tasa txikienetakoa izanik, euskal gizarteak badaki emakume atzerritar immigranteen funtzioa funtsezkoa dela gure etorkizunerako; izan ere, haien jaiotza-tasa handiagoa denez, gure saldo begetatiboa berdintzen du, eta Euskadiko gizartea bi milioi eta berrehun biztanleko populazioan egonkortzen.

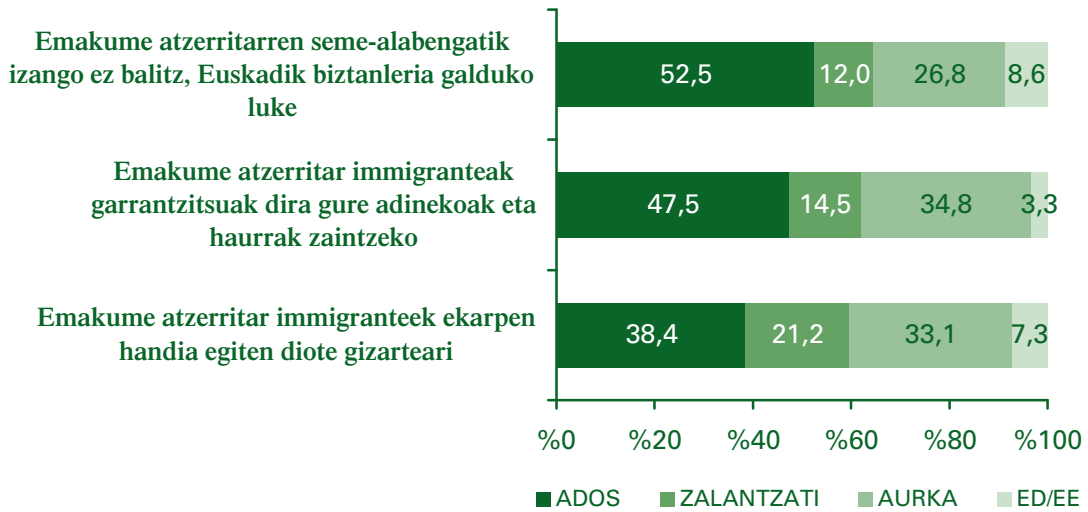
Euskal gizartearen gehiengoak aitortu du atzerriko emakumeen seme-alabengatik izango ez balitz, Euskadik biztanleria galduko lukeela; %52,5 agertu da ados adierazpen horrekin.

Horrez gain, euskal gizartearen gehiengoak onartzen eta aitortzen du emakume atzerritar immigranteek gure etxe eta familia askotan duten funtzioa, haiek betetzen baitute gure haurrak eta adinekoak zaintzeko zeregin garrantzitsua. Hala, Euskadiko biztanleen %47,5ek aitortu du emakume atzerritar immigranteak garrantzitsuak direla gure adinekoak eta haurrak zaintzeko.

Atal honetan “baina” bakarra dago. Egun, geroz eta handiagoa da lanpostu horien kapitalizaerak gure gizartearen sozializazioarako, kohesioarako, harmoniarako eta etorkizunerako duen garrantziarekiko gizarte-sentsibilizazioa; hala ere, hainbat gizarte-taldek, ezjakintasuna edo gizarte patriarkalarekiko oroipena dela eta, zeregin horiek gutxiesten jarraitzen dute. Eginkizuna aitortu arren, ez da horren ekarpena kuantifikatzen; izan ere, ekarpen hori positiboki baloratzeak emakume atzerritar immigranteak onartzea ekarriko luke, zuzenean, eta antza, oraindik ez da azken urrats hori eman nahi.

Beraz, Euskadiko biztanleen zati handi batek argi eta garbi aitortu arren emakume atzerritar immigranteek gure gizarteari ekarpen handia egiten diotela (%38,4 ados agertu dira), beste batzuek -ia aurrekoak beste- zeregin horiek gutxiesten jarraitzen dute, eta ez diete ematen lehen mailako gizarte-ekarpen gisa berez duten garrantzia (%33,1 ez daude ados).

5.3. GRAFIKOA Emakume atzerritar immigranteek gizarteari egiten dioten ekarpena

“Esadazu zenbateraino zauden ados ala ez ondorengo adierazpen hauekin: guztiz ados; ados; ez ados ez aurka; aurka; guztiz aurka”.

Iturria: Soziologia Prospekzioarako Kabineta eta egileek egina.

Atal honetan ere, ez ditugu desberdintasun nabarmen asko aurkitu euskal gizarteko hainbat talderen edo kolektiboren artean hiru item horiei dagokienez. Hauek soilik azpimarra ditzakegu:

- Beren burua ikasleen taldean sailkatzen duten pertsonak adostasun handiagoa agertu dute “atzerriko emakumeen seme-alabengatik izango ez balitz, Euskadik biztanleria galduko luke” adierazpenarekin, langabezia daudenek baino.
- 64 urtetik gorakoek, euskaraz ongi hitz egiten dutenek, eta erretiratu nahiz ikasleek adostasun handiagoa agertu dute “emakume atzerritar immigranteak garrantzitsuak dira gure adinekoak eta gure haurrak zaintzeko” adierazpenarekin, 65 urtez azpikoek, euskaraz gutxi dakitenek eta langabezia daudenek baino.
- Gipuzkoan bizi diren pertsonak, gizonezkoek eta euskara ongi hitz egiten dutenek adostasun handiagoa agertu dute “emakume atzerritar immigranteek ekarpen handia egiten diote gure gizarteari” adierazpenarekin, Bizkaian bizi direnek, emakumezkoek eta euskaraz gutxi dakitenek baino.

Oso zaila da emakume atzerritar immigranteei buruz hitz egitea “osotasun” homogeen bat balitz bezala; hau da, euskal gizartearen ikuspegitik, ezaugarri argiak dituen multzo bat balitz bezala.

Migrazio-prozesuak lantzen, aztertzen, ikertzen eta analizatzen jardun dugun urte hauetan guztietan, zerbait ikasi dugu, hots migrazio-prozesua norberaren istorio txikiek, bizipenek, nahiek, itxaropenek, irudipenek, ametsek eta abarrek osatutako mosaiko handi bat dela.

Alderaketa bat eginez, lur emankor eta askotariko bat, edota fauna eta flora askoko eta geografia-ezaugarri ugariako ekosistema bat deskribatzen, analizatzen, sintetizatzen edota ikertzen saiatzearen antzekoa da. Hau da, Amazonaren arroa nolakoa den azaldu nahi izango bagenu bezala. Edo, gertuago dugun eta, gutxienez, gure bi lurralde hartzen dituen paisaia bat baliatuz, Gorbeia mendigunea nolakoa den azaldu nahi izango bagenu bezala.

Aireko ikuspegi orokor bat deskriba al dezakegu? Zer ikusten dugun, zer mugarri garrantzitsu dituen, zer zuhaitz-multzo dauden edota zer geografia-ezaugarri nagusi dauden bertan. Horrek xehetasunak baztertzen ditugula adierazten al du? Zuhaitz bakoitzarena, zuhaixka bakoitzarena, lore bakoitzarena... Ikuspegi orokor batek soiltasunera eraman gaitzakeen arren, hori da xehetasunetan ez galtzeko eta luzatzeko modu bakarra, aztertzen ari garenen ikuspegi orokor bat izatea eragotziko ligukena.

Emakume atzerritar immigranteei buruzko azterketarekin ez da gauza bera gertatuko: argazki edo panoramika orokor bat lortze aldera, xehetasunak galduko ditugu gure analisisan, baina horrela, dialektika ikertzaile honen bidez, soilik lor dezakegu gaiaren ikuspegi oso bat, errealitatea hainbat ataletan banatuz, aztertuz eta gero, orokortasun-kutsua emateko, berriro berreraikiz.

Beraz, nahiz eta jakin Euskadiko biztanleei eginkizun zaila eskatzen diegula, informazioa biltzen saiatu gara, bertako biztanleek emakume atzerritar immigranteez, oro har, zer irudi duten eta, funtsean, zer ezaugarriekin lotzen diren jakiteko aukera emango diguna.

Horretarako, hiru item hauek sortu ditugu (horien bidez, 163 aldagaitan banatzen diren 37 uste bereizi dira):

1. Lehenengoan, inkestatutako pertsoneri eskatu zitzaizen emakume atzerritar immigranteei buruz zer iritzi zuten adierazteko, zortzi ezaugarri edo adjektibo positibo edota horien antonimoak aukeratuz.
2. Bigarrenean, Euskadiko biztanleei eskatu genien adierazteko zer begikotasun-maila duten emakume atzerritar immigranteekiko; funtsean, haien jatorri geografikoa aintzat hartuta.
3. Eta hirugarrenean, Euskadiko biztanleei eskatu genien talde horien baitan desberdintzeko, proposatu genizkien ezaugarrien edo tasunen arabera (guztira, 21).

Lehenengo itemerako, zortzi ezaugarri eta haien antonimoak aukeratu genituen, aurrez egindako ikerketen arabera emakume atzerritar immigranteen irudia zehazteko lagungarri izan zitezkeenak. Zehazki, hauek ziren zortzi ezaugarri horiek eta haien antonimoak:

- atseginak - zakarrak
- langileak - alferrak
- arduratsuak - ganorabakoak
- feministak - matxistak
- egiatiak - gezurtiak
- interesatuak - altruistak
- iaioak - ezgaiak
- ezjakinak - jantziak

Metodologiari dagokionez, ez diegu zorrotz jarraitu eskatutako urratsei; hala ere, item hau Osgood-en diferentzial semantikoa oinarritzen da, argi eta garbi.

Itemaren formulazioan, Euskadiko biztanleria ere ezaugarri baten edo haren antonimoaren arabera sailkatu nahi zen; dena den, muturreko erantzunak ez behartze aldera, tarteko leku batean jartzeko aukera ere eman genien, baldin eta inkestatutako pertsonak uste bazuen ezinezkoa zela ezaugarri bakar batez emakume atzerritar immigrante guztiak definitzea.

Antzeko ikerketa enpirikoetan oinarritutako gure lan-hipotesiaren arabera, bagenekien Euskadiko biztanleriak zer jarrera agertuko zuen; hau da, bere buruaz zuen iritzia apur bat hobea izango zela besteez (kasu honetan, immigranteez) zuen iritzia baino. Oro har, ikerketa honetan sartu diren galderen antzekoen aurrean, Euskadiko biztanleriak atzerritar immigranteak gure antzekoak direla adierazi ohi du, baina beti egon ohi da haiek baino hobekak garela pentsatzeko joera apur bat.

Lortu diren datuak joera horrekiko koherenteak dira (4. grafikoa); izan ere, proposatutako ezaugarri-bikote guztietan, Euskadiko biztanle gehienek ez dute ezaugarri bat edo haren antonimoa hautatu. Hau da, ezin izan dute kategorikoki baieztatu emakume atzerritar etorkinak, talde moduan, atseginak ala zakarrak diren (%67,5ek ez du ez bat ez bestea aukeratu); langileak ala alferrak (%66,2k); arduratsuak ala ganorabakoak (%67,2k); feministak ala matxistak (%51,6k); egiatiak ala gezurtiak (%69,7k); interesatuak ala altruistak (%60k); iaioak ala ezgaiak (%71,7k); edo ezjakinak edo jantziak (%57,8k).

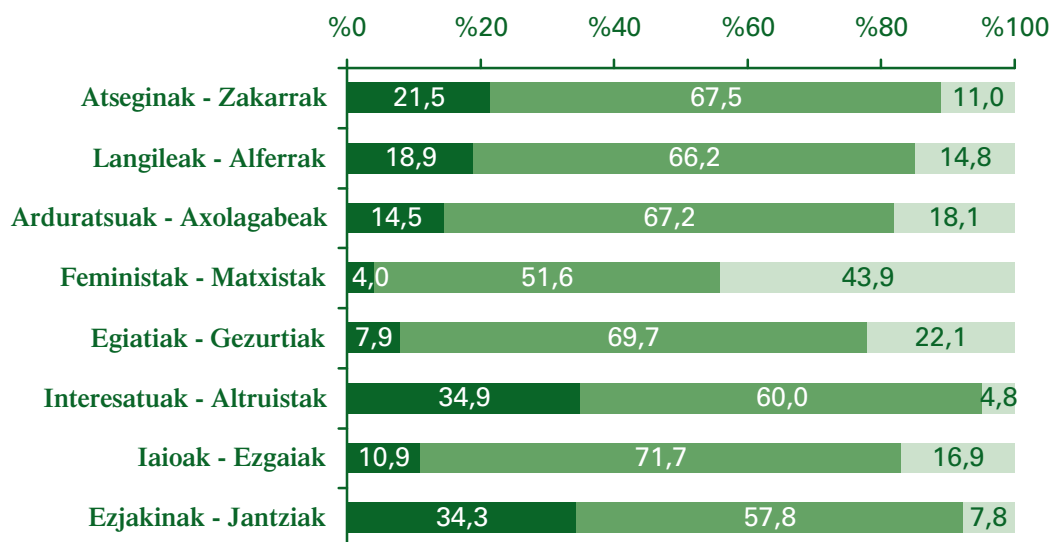
Jarrera hori koherentea da Ikuspegi Immigrazioaren Euskal Behatokiaren barometroetatik lortutako datuekiko; izan ere, datu horien arabera, euskal gizarteak uste du immigranteek askoz ere pertsonalitate-ezaugarri gehiago dituztela berdina euskaldunekin desberdina baino.

Baina ikerketa horietan bezala, gure ikerketan ere ikusi dugu Euskadiko biztanleek beren buruaz duten irudia apur bat hobea dela emakume atzerritar immigranteez dutena baino; hala adierazi dute, gainera. Hain zuzen, esan dezakegu Euskadiko biztanleek, testean aipatutako ezaugarrietatik, gutxiespen-kutsu nabarmena duten hiru ezaugarri lotzen dituztela emakume atzerritar immigranteekin.

- %43,9k uste du emakume atzerritar immigranteak batez ere matxistak direla, eta %4k, batez ere feministak direla.

- %34,9k uste du emakume atzerritar immigranteak batez ere interesatuak direla, eta %4,8k, batez ere altruistak direla.
- %34,3k uste du emakume atzerritar immigranteak batez ere ezjakinak direla, eta %7,8k, batez ere jantziak direla.

5.4. GRAFIKOA Emakume atzerritar immigranteen irudia eta ezaugarriak

“Oro har, nolakoak dira, zure ustez, emakume atzerritar immigranteak? Atseginak ala zakarrak; langileak ala alferrak; arduratsuak ala axolagabeak; feministak ala matxistak; egiatiak ala gezurtiak; interesatuak ala altruistak; iaioak edo ezgaiak; ezjakinak ala jantziak.”
Iturria: egileek egina.

Horrez gain, indar gutxiagoz bada ere, beste hiru ezaugarri negatibo ere haiekin lotzen dira:

- %22,1ek uste du emakume atzerritar immigranteak batez ere gezurtiak direla, eta %7,9k, batez ere egiatiak direla.
- %18,1ek uste du emakume atzerritar immigranteak batez ere axolagabeak direla, eta %14,5ek, batez ere arduratsuak direla.
- %16,9k uste du emakume atzerritar immigranteak batez ere ezgaiak direla, eta %10,9k, batez ere iaioak direla.

Balantzaren beste aldean, ikus dezakegu Euskadiko biztanleriak kutsu positibo nabarmena duten bi ezaugarri lotzen dituztela emakume atzerritar immigranteekin.

- %21,5ek uste du emakume atzerritar immigranteak batez ere atseginak direla, eta %11k, batez ere zakarrak direla.
- %18,9k uste du emakume atzerritar immigranteak batez ere langileak direla, eta %14,8k, batez ere alferrak direla.

Euskadiko biztanleriaren artean jokabideari dagokionez dauden desberdintasunak hainbat aldagaien arabera (soziodemografikoak, ideologikoak, sozioekonomikoak, nortasunari lotutakok eta kulturartekotasun-mailarekin lotutakoak) aztertzen baditugu, hau hauteman dugu:

- Bertako emakumeek emakume atzerritar immigranteen irudi txarragoa dute bertako gizonezkoek baino; batez ere desatseginak, alferrak eta matxistak direla uste dute, eta ez hainbeste iaioak direla.
- Ikasketarik gabeko pertsonen emakume atzerritar immigranteen irudi txarragoa dute gainerakoek baino; batez ere alferrak, axolagabeak, gezurtiak, interesatuak, ezjakinak eta feministak direla uste dute, eta ez hainbeste iaioak direla.
- Euskaraz hitz egiten ez dutenek emakume atzerritar immigranteen irudi txarragoa dute euskaraz hitz egiten dutenek baino; batez ere alferrak, gezurtiak, interesatuak, ezgaiak eta feministak direla uste dute.
- Gutxien irabazten duten pertsonen (1.000 € arte) emakume atzerritar immigranteen irudi txarragoa dute; batez ere desatseginak, alferrak, feministak, gezurtiak eta ezgaiak direla uste dute.
- Norberaren egoera ekonomikoarekin gutxien pozten diren pertsonen emakume atzerritar immigranteen irudi txarragoa dute; batez ere desatseginak, alferrak, axolagabeak, gezurtiak eta ezgaiak direla uste dute.
- Langabeek, erretiratuek edo etxeko langileek, oro har, emakume atzerritar immigranteen irudi txarragoa dute lanean daudenen edo ikasleek baino.
- Estatus sozioekonomiko baxuagoa duten pertsonen, oro har, emakume atzerritar immigranteen irudi txarragoa dute estatus handiagoa dutenek baino; batez ere alferrak, gezurtiak eta ezgaiak direla uste dute.
- Etorkizunera begira aurreikuspen okerragoak dituzten pertsonen emakume atzerritar immigranteen irudi txarragoa dute aurreikuspen hobek dituztenek baino; batez ere alferrak, matxistak, gezurtiak, interesatuak, ezgaiak eta ezjakinak direla uste dute.
- Immigranteekin harreman gutxiago duten pertsonen emakume atzerritar immigranteen irudi txarragoa dute haiekin harremana izaten dutenek baino; batez ere alferrak, matxistak eta ezgaiak direla uste dute, eta ez hainbeste atseginak eta egitiak direla.

Oro har, emakume atzerritar immigranteen irudi txarragoa eta hobia duten pertsonen profila, funtsean, atzerritar immigranteen irudi txarragoa eta hobia duten pertsonen nahiz gure gizartera atzerritarrek etortzea okerrago eta hobeto onartzen duten pertsonen profilaren oso antzekoa da; hala adierazi dute, sistematikoki, Ikuspegi Immigrazioaren Euskal Behatokiak eta BEGIRUNE EHUKo Immigrazioari buruzko Ikerketa Laborategiak egindako beste ikerketek.

Laburbilduz, emakume atzerritar immigranteen irudi txarragoa dute bertako emakumeek, ikasketarik gabekoek, euskaraz hitz egiten ez dutenek, etxean hilean 1.000 € baino gutxiago irabazten dutenek, beren egoera ekonomikoarekin pozik ez daudenen, langabeek, erretiratuek, etxeko langileek, estatus sozioekonomiko baxuagoa dutenek, etorkizunerako aurreikuspen okerragoak dituztenek eta immigranteekin harreman gutxiago dutenek.

Aldiz, emakume atzerritar immigranteen irudi hobia dute bertako gizonezkoek, jantziago daudenen, euskaraz hitz egiten dutenek, etxean hilean 1.000 € baino gehiago irabazten dutenek, beren egoera ekonomikoarekin pozik edo axolagabe agertzen direnek, lanean edo ikasten daudenen, erdi-mailako edo goi-mailako estatus sozioekonomikoa dutenek, etorkizunerako aurreikuspen hobek dituztenek eta atzerritar immigranteekin harreman gehiago dutenek.

Eusko Jaurlaritzako Prospekzio Soziologikoen Kabineteak telefono bidez egindako inkestan, emakume atzerritar immigranteek Euskadiko biztanleen artean sortzen duten begikotasun-mailari buruz ere galdetu genuen. Horretarako, 0 puntu (begikotasunik ez) eta 10 puntu (begikotasun handia) arteko eskala bat erabili genuen, eta ikusi nahi izan genuen ea Euskadiko biztanleek emakume atzerritar immigranteen hainbat profitez duten irudian eta pertzepzioan desberdintasunik dagoen.

Zehazki, zortzi profil proposatu genituen, ikerketaren lehenengo fasean lortu genituenak, eta bigarren fase kualitatiboan ere profil horiek erabili ditugu, zenbait nabardura gora-behera.

1. Emakume atzerritar immigranteen lehenengo mota edo profila “Mendebaleko Europako emakumeek” soilik osatzen dute, Argentinakoak eta Txilekoak salbuetsita; izan ere, gure ustez, egoera desitxuratu eta erantzunean zalantzak sor ditzakete.
2. Bigarren profila, “Kolonbiako eta Peruko emakumeak”, iraupen luzeko Latinoamerikako emakumeei dagokie.
3. Hirugarrena, “Afrika beltzeko eta Saharaz hegoaldeko emakumeak”, emakume beltzen profil berari dagokio.
4. Laugarren profila, “Afrika iparraldeko emakumeak”, aurreko faseetan magrebtar profitez adierazitakoei dagokie.
5. Bosgarren profila, “Errumaniako eta EB ekialdeko emakumeak”, modu berean izendatutako profilari dagokio (Errumaniako eta EB ekialdeko emakumeak).
6. Txinako eta Asiako emakumeek osatutako seigarren profila fase kualitatiboan horrela izendatu zen multzoari dagokio.
7. “Paraguaiko eta Nikaraguako emakumeak” profila, zazpigarrena, fase kualitatiboan “azken etorritako latinoamerikarrak” izendatutako multzoari dagokio.
8. Eta edozein nazionalitateko emakumeek osatutako zortzigarren profilak, “egoera irregularrean dauden emakumeak”, izen bereko baliokidea du aurreko faseetan.

Hurrengo grafikoan ikus daitekeenez, Mendebaldeko Europako emakumeek sortzen dute begikotasun-maila handiena; batez beste, 5,97 puntu lortu dituzte.

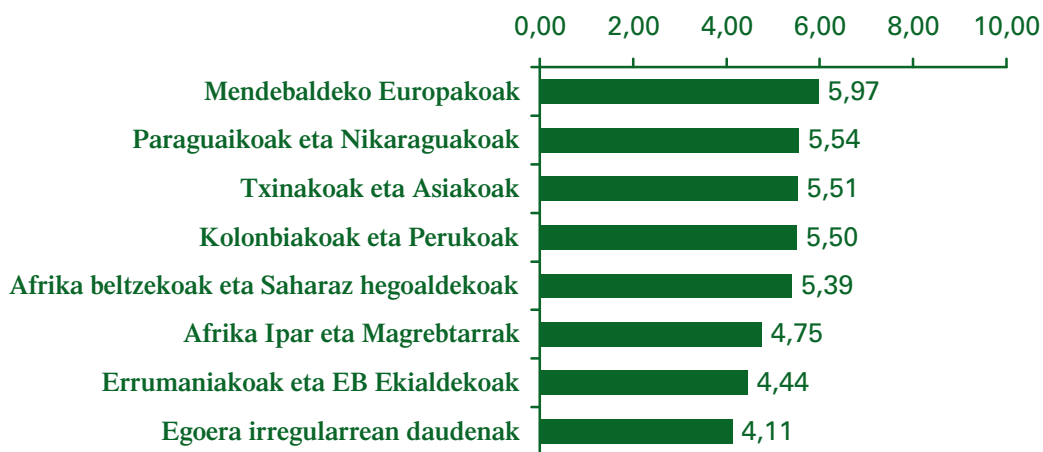
Atzetik, tarte handira daude Paraguaiko eta Nikaraguako emakumeak (5,54 puntu), Txinako eta Asiako emakumeak (5,1 puntu), Kolonbiakoak eta Perukoak (5,50 puntu) eta Afrikako emakume beltzak (5,39 puntu).

Apur bat urrutiago daude Afrika iparraldeko emakumeak (4,75 puntu), Errumaniakoak eta EB ekialdekoak (4,44 puntu) eta egoera irregularrean dauden edozein nazionalitateko emakumeak (4,11 puntu); horiek begikotasun-maila txikiagoa dute Euskadiko biztanleen artean.

Emakume atzerritar immigranteek sortzen duten begikotasun-mailaren adierazpen horrek agerian utzi du gure ikerketan aipatuz joan garen ideia bat, hots: emakume atzerritar immigrante guztiak ez daude egoera berean, ez dituzte baliabide berak eta haiekiko dugun pertzepzioa ez da berdina kasu guztietan. Emakumeen zenbait talde baztertuago daude, eta arrisku handiagoa dute gizarte-bazterketa eta diskriminazioa jasateko; funtsean, Afrikako

emakumeak (arrazak beltzekoak nahiz Afrika iparraldekoak), Errumaniakoak eta administrazio-egoera irregularrean daudenak jasaten dute gehien bazterketa hori.

5.5. GRAFIKOA Emakume atzerritar immigranteekiko begikotasun-maila, haien jatorriaren eta egoeraren arabera

“Esadazu, Otik 10erako eskalan, zer begikotasun-maila sentitzen duzun gure herrian bizi diren emakume atzerritar immigranteekiko, kontuan hartuta 0 zenbakiak begikotasunik ez adierazten duela, eta 10 zenbakiak, begikotasun handia.

Iturria: Soziologia Prospekzioarako Kabineta eta egileek egina.

Datuak eta balorazioak pertsona-taldean arabera aztertuz, desberdintasun nabarmenak hauteman ditugu Euskadiko biztanleen artean. Hala, honako hau adieraz dezakegu:

- Oro har, emakume atzerritar immigranteei askoz ere puntu gutxiago ematen dizkiote eta haiekiko begikotasun-maila txikiagoa agertzen dute Araban bizi direnek, 45 urtetik gorakoek (batez ere, 64 urtetik gorakoek), emakumeek, erretiratuek eta etxeko lanetan aritzen direnek.
- Oro har, emakume atzerritar immigranteei askoz ere puntu gehiago ematen dizkiote eta haiekiko begikotasun-maila handiagoa agertzen dute Gipuzkoan bizi direnek, 45 urtetik beherakoek (batez ere, 30 urtetik berakoek), gizonetakoek, langabeek eta ikasleek.

EMAKUME IMMIGRANTEEN IRUDI BEREIZGARRIA

5.2.3

Ikerketa hau egiten hasi aurretik, jada buruan generabilen Euskadiko biztanleriak emakume atzerritar immigranteen hainbat profilekiko duen irudi bereizgarriaren hipotesia, ikerketa-taldeak aurrez egin dituen beste ikerketa batzuen ondorioetan oinarrituz; beraz, ikerketa honen xedea zen euskal gizarteak emakume atzerritar immigranteen hainbat taldeekiko duen irudi bereizgarri horren ideian sakontzea.

Horrenbestez, Ikuspegiren 2012ko Barometroaren inkestan, galdera-sorta bat sartu genuen, maiztasunen (korrespondentzien) taula bat egin, korrespondentzia sinpleen analisi

faktoriala aplikatu eta espazio metriko bat eraiki ahal izateko; espazio metriko horretan, hain zuzen, emakume atzerritar immigranteen hainbat profil eta Euskadiko biztanle bakoitzak profil horiekiko duen irudia osatzen duten tasun edo ezaugarri bereizgarriak sartu ziren.

5.1. TAULA Maiztasunen, emakume atzerritar immigranteen eta ezaugarrien taula

	Integratzeko ahalegina	Gure antzekoak	Zakarrak	Egiatiak	Integratzeko ahaleginik ez	Egoera erregularrean	Harremanak izatea zaila	Desberdinak gure aldean	Gure kulturarekiko errespetua	Bortitzak	Langileak	Zintzoak	Atseginak
Mendebaldeko Europa, Argentina, Txilekoak	772	960	22	534	43	813	47	29	781	23	522	558	557
Kolonia eta Perukoak	349	261	62	181	78	197	77	98	346	97	307	210	437
Afrika beltza eta Saharaz hegoaldekoak	260	48	69	195	132	50	135	365	224	72	270	231	241
Afrikako iparraldea, Magreb; Marokokoak	121	39	412	74	557	44	551	596	121	425	184	102	70
Errumania eta EB ekialdea	148	80	353	85	371	87	372	329	137	454	252	113	88
Txina, Asiakoak	162	38	161	117	356	150	383	480	207	21	655	243	126
Paraguai, Nikaraguakoak	240	163	27	132	38	100	42	68	247	15	241	170	238
Alde aktiboa	2.052	1.589	1.106	1.318	1.575	1.441	1.607	1.965	2.063	1.107	2.431	1.627	1.757

	Itxiak	Konfiantza ematen dute	Gaizkile ugari dago	Harremanak izan daitezke	Egoera irregularrean	Irekiak	Alferrak	Mesfidantza sortzen dute	Gezurtiak	Bakezaleak	Ez dute gure kultura errespetatzen	Alde aktiboa
Mendebaldeko Europa, Argentina, Txilekoak	21	735	17	857	32	715	40	28	45	664	33	8.848
Colombianas, Peruanas	36	275	83	382	135	465	190	99	139	315	66	4.885
Afrika beltza eta Saharaz hegoaldekoak	107	184	68	193	501	206	83	126	45	282	107	4.194
Afrikako iparraldea, Magreb; Marokokoak	506	88	545	110	595	67	314	583	290	97	524	7.015
Errumania eta EB ekialdea	305	98	604	122	370	80	252	536	298	108	251	5.893
Txina, Asiakoak	507	147	31	109	115	65	11	94	31	390	114	4.713
Paraguai, Nikaraguakoak	19	198	24	265	83	255	85	42	45	234	45	3.016
Alde aktiboa	1.501	1.725	1.372	2.038	1.831	1.853	975	1.508	893	2.090	1.140	38.564

*“Orain, 1. txartel honetan erakutsi dizkizudan emakume atzerritar immigranteen hainbat taldetik, esadazu horietako zeinekin lotu daitezkeen ezaugarri hauek (erakutsi 1. txartela eta irakurri ezaugarriak).”
Iturria: egileek egina.*

Horretarako, hainbat ezaugarri (guztira, 24) biltzen dituen taula bat betetzeko eskatu genien inkestatutako pertsoneri; hau da, emakume atzerritar immigranteen zazpi profil alderatu genituen, eta horien artean zeuden ezaugarri bereizgarriak bilatu genituen. Zazpi profil horiek jada aipatu ditugu aurreko atalean, bat salbu; hau da, egoera irregularrean dauden emakumeen taldea kendu, eta egoera hori beste zazpi profilekin lotu zitekeen ezaugarritzat erabili genuen. Izan ere, iruditzen zitzaigun, emakumeen profiltzat planteatzearen ondorioz, erantzunak gehiegi zatituko zirela eta horrek analisia desitxura zezakeela.

Taula horri, korrespondentzia sinpleen analisi faktoriala aplikatu diogu, eta posizionamenduaren mapa bat lortu dugu; mapa horretan, emakume atzerritar immigranteen jatorriak eta haien ezaugarri bereizgarriak kokatu ditugu.

Korrespondentzia sinpleen analisi faktorialak ematen dituen datuak aztertuz, lehenik eta behin azpimarratu behar da lotura handia dagoela zenbait profilen eta ezaugarri batzuen artean. Horrenbestez, aldakortasun gehien duten faktoreak edo dimentsioak ondoriozta ditzakegu, hots: euskal gizartearen irudimenean, emakume atzerritar immigranteen profilak gehien bereizten eta desberdintzen dituzten dimentsioak.

Hala, baieztatu dezakegu emakume atzerritar immigranteen hainbat profilen arteko desberdintasunak eta antzekotasunak -azken batean, irudi bereizgarria- bi irizpide edo faktoretan oinarritzen direla. Irizpide edo faktore horiek, haien garrantziaren arabera sailkatu ditugu.

- 1. irizpidea (1. dimentsioa, ardatz horizontalean): hainbat profilen artean dauden desberdintasun (aldakortasun) guztien %75,3 hartzen du. Faktore honen bidez, kontrajarri egiten dira, alde batetik, Europako, Argentinako eta Txileko emakumeak, eta "gure antzekoak dira", "irekiak", "haiekin harremanak izan daitezke" eta "egoera erregularrean daude" ezaugarriak (faktorearen ezkerreko aldean), eta bestetik, Afrika iparraldeko eta Errumaniako emakumeak eta "gaizkile ugari dago", "mesfidantza sortzen dute", "bortitzak", "itxiak", "ez dute ahaleginik egiten integratzeko" eta "zaila da haiekin harremanak izatea" ezaugarriak (faktorearen eskuineko aldean). Dimentsio honek, antza, kontrajarri egiten ditu kulturari dagokionez guregandik gertuen dauden emakumeak, hurbilekoak eta "parekagarriak", eta kulturalki gurekin bateragarritasun gutxiago dutenak, arrarotzat hartzen ditugunak eta mesfidantza sortzen dituztenak. Horregatik, dimentsio hau KULTURA-EZBERDINTASUNA faktore gisa definitu dugu.

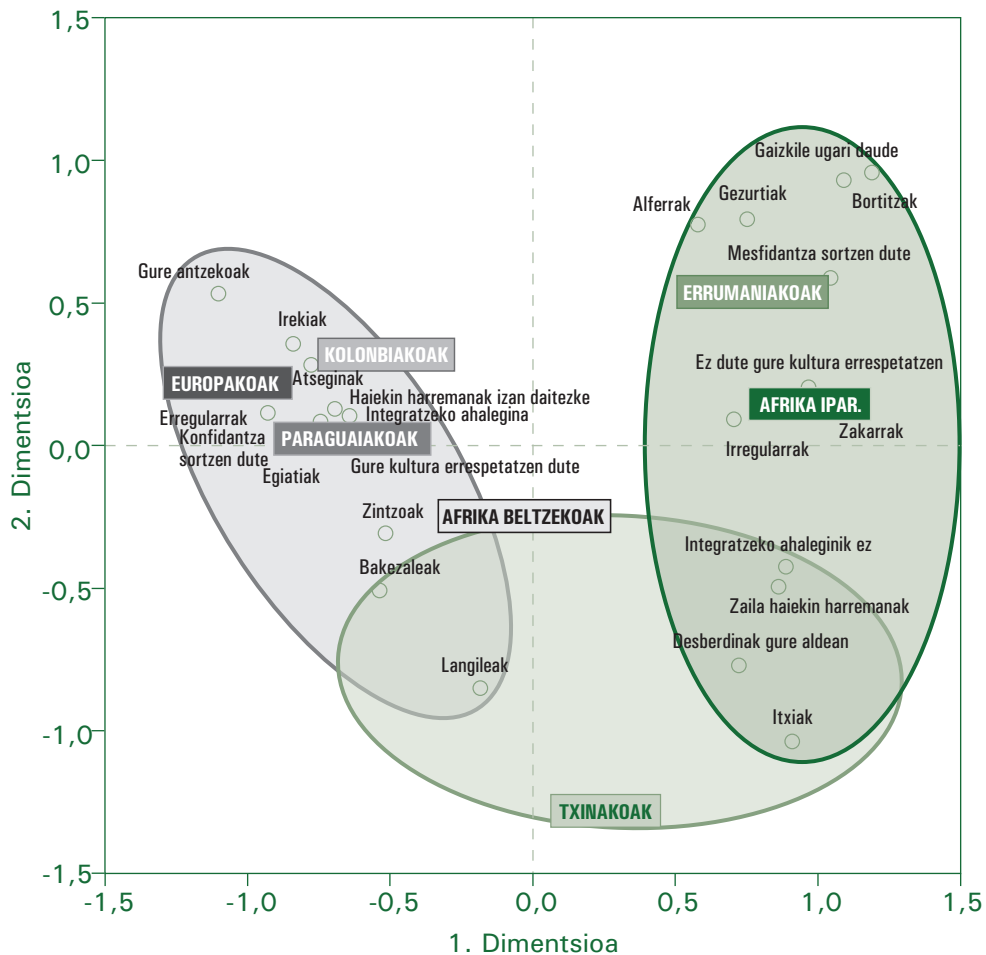
Irizpide horri dagokionez, Europako, Argentinako eta Txileko emakumeak, eta baita Paraguai, Nikaragua, Kolonia eta Perukoak ere (hurrenkera horretan), kulturalki guregandik gertuen dauden emakumetzat hartzen dira, eta gizartean integratzeko gaitasun handiagoa dutela esaten da. Faktore horren beste muturrean daude Afrika iparraldeko eta Errumaniako emakumeak; gure kulturatik urrunen ikusten ditugu, gutxien integratzen dira, eta haiek sortzen dute mesfidantza gehien. Batzuen eta besteen artean, beste emakume hauek daude: Txinako eta Asiako emakumeak, kulturalki oso urrun sentitzen ditugunak, eta Afrikako emakume beltzak, tarteko profila dutela diruditenak.

- 2. irizpidea (2. dimentsioa, ardatz bertikalean): profilen eta ezaugarrien arteko aldagarritasun guztiaren %14,7 hartzen du. Hau da, lehenengo irizpideak baino bereizketa txikiagoa egiten du; beraz, hura nabarmentzen da, hark baitu bereizteko gaitasun handiena. Nolanahi ere, bigarren faktore honek kontrajarri egiten ditu, batetik, Errumaniako eta EB ekialdeko emakumeak, eta "gaizkile ugari daude", indarkeriazko jarrera dutenak, "alferrak", "gezurtiak" eta "mesfidantza sortzen dutenak" ezaugarriak (faktorearen goiko zatia), eta bestetik, Txinako eta Asiako emakumeak, eta "langileak", "itxiak" eta "gure desberdinak" ezaugarriak (faktorearen beheko zatia). Dimentsio honetan, funtsean, bi emakume-talde horiek bereizten dira. Antza, Errumaniako emakumeak gizartean oso estigmatizatuta daude eta gutxiespen-kutsu handia dute; aldiz, txinatarrek irudi ona dute euskal gizartean (langileena), baina ez dute haiekin inolako lotura edo harremanik (itxiak eta desberdinak). Horregatik, honela definitu dugu dimentsio hau: ESTIGMA vs. GHETTO faktorea.

6. grafikoa, 1. eta 2. dimentsioak adierazi ditugu, eta bertan, emakumeen profilak eta haiei lotutako ezaugarriak azaldu dira; bertan, emakume-talde bakoitzaren jarrera eta euskal gizartearen irudimenean duten irudi bereizgarria beha ditzakegu.

Hurrengo grafiko honetan, goiko eskuinaldeko laukia *kulturalki urrun eta gizartean estigmatizatuta* dauden emakumeen profiei dagokie; bertan sartzen dira Errumaniako, EB ekialdeko eta Afrika iparraldeko emakumeak, funtsean ezaugarri hauekin lotzen direnak: *gaizkile ugari dago, gezurtiak, alferrak, bortitzak, mesfidantza sortzen dute, ez dute gure kultura errespetatzen, zakarrak, egoera irregularrean daude, ez dute ahaleginik egiten integratzeko, zaila da haiekin harremanak izatea, desberdinak dira gure aldean eta itxiak dira.*

5.6. GRAFIKOA Emakume atzerritar immigranteen irudi bereizgarria

Orain, 1. txartel honetan erakutsi dizkizudan emakume atzerritar immigranteen hainbat talderen artean, esadazu horietako zeinekin lotu daitezkeen ezaugarri hauek (erakutsi 1. txartela eta irakurri ezaugarriak)”.
Iturria: egileek egina.

Goiko eskuinaldeko laukia kulturalki guregandik gertu sentitzen ditugun baina gizartean estigmatizatuta dauden emakumeei dagokie, eta bertan, Kolonbiako, Peruko, Europako, Argentinako, Txileko, Paraguaiako eta Nikaraguako emakumeak ageri dira. Dena den, lehenengo biei, Kolonbiako eta Peruko emakumeei, dago lotuta, neurri batean, *estigmaren* ezaugarria; izan ere, gainerako guztiek jatorrizkoaren antzeko koordinatua dute 2. dimentsio horretan. Beraz, horrek adierazten du euskal biztanleen irudimenean garrantzi handi-goa duela *kulturalki* gertu ditugun emakumeak diren pertzepzioak. Emakume horiei ezaugarri hauek lotzen zaizkie: *gure antzekoak, irekiak, atseginak, haiekin harremanak izan daitezke, integratzeko ahalegina egiten dute, egoera erregularrean daude, konfiantza ematen dute, egitiak dira, gure kultura errespetatzen dute, zintzoak, bakezaleak eta langileak.*

Beheko eskuinaldeko laukia *kulturalki urrun eta ghetto batean* (gizarte-talde itxietan) dauden emakumeei dagokie, eta bertan, Txinako eta Asiako emakumeak ageri dira; ezaugarri hauekin lotuta daude: *itxiak, langileak, bakezaleak, desberdinak gure aldean, zaila da haiekin harremanak izatea eta ez dute ahaleginik egiten integratzeko.*

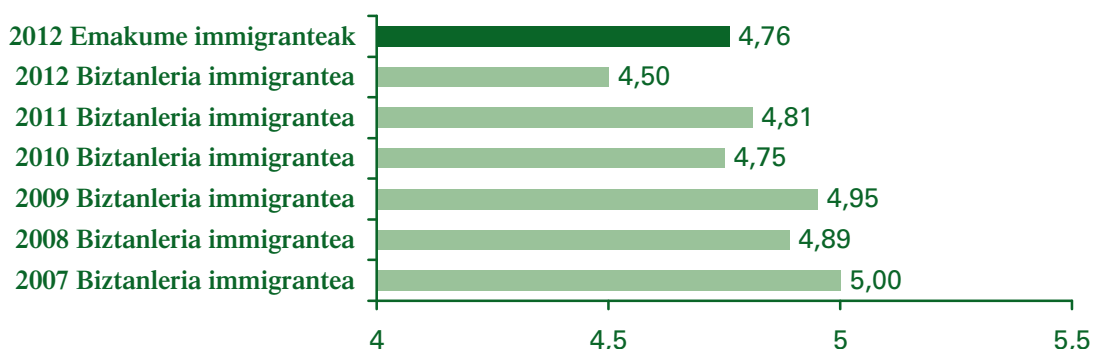
Afrikako emakume beltzak koordinatuen jatorritik gertu daude; adierazpen-kalitate txarra dute, dimentsio horiek osatutako eremu metriko horretan. Beraz, horrek adierazten du tarteko profila dutela aztertutako emakume-taldeen artean. Antza denez, Euskadiko biztanleek ez dituzte hain urrutikotzat hartzen (Afrika iparraldekoak, Europa ekialdekoak), ez eta beste talde batzuk bezain gertukotzat ere (Hego Amerikakoak, Europakoak). Era berean, ezin daiteke esan argi eta garbi estigmatizatuta edo ghettoan sartuta daudenik.

**EUSKAL GIZARTEAREN
BALORAZIO
OROKORRA EMAKUME
ATZERRITAR
IMMIGRANTEEN
ETORRERAREN
AURREAN**

5.3

Azkenik, Eusko Jaurlaritzako Prospekzio Soziologikoen Kabinetearen telefono bidezko inkestan, emakume atzerritar immigranteak gure gizartera etortzearen aurrean zer sentimendu edo iritzi zuten eta zer balorazio egiten zuten laburbiltzeko eskatu genion euskal gizarteari. Etorrera horrek ondorio positiboak ala negatiboak dituen baloratzeko eskatu genien inkestatutako pertsonen, 0 (oso ondorio negatiboak) eta 10 (oso ondorio positiboak) arteko zenbakiak jarritz. Batez besteko puntuazioa 4,76 izan da; hau da, Euskadiko biztanleriak modu anbibalentean laburbildu du emakume atzerritar immigranteen etorrerak gure gizartean izan dituen ondorioekiko pertzepzioa, eta tarteko puntuazioa eman dio aipatutako eskala horretan.

5.7. GRAFIKOA Emakume atzerritar immigranteen etorrerak dituen ondorioen balorazioa

“Oro har, zer ondorio ditu, zure ustez, emakume atzerritar immigranteen etorrerak, positiboak ala negatiboak? Emadazu 0 (oso ondorio negatiboak) eta 10 (oso ondorio positiboak) arteko puntuazioa.”
Iturria: Soziologia Prospekzioko Kabineta eta egileek egina.

Gure gizartean, oraindik ere, zenbait estereotipo negatibo daude eta zenbait taldek emakume atzerritar immigranteekiko errezeloak agertzen dituzte; hala ere, euskal gizarteak hautematen eta aitortzen du emakume atzerritar immigranteek gure komunitateari egiten dioten ekarpena. Beraz, 5 puntu inguruko balorazioa lortu du ekarpen horrek.

Datu hori Ikuspegi Immigrazioaren Euskal Behatokiak, bere Barometroan, urtero egiten duen galdera berarekin (immigranteen, gizonen nahiz emakumeen, etorrerari buruzkoa) alderatuz, azken urteetako kopuruen antzekoak izan dituela ikus dezakegu (5.7. grafikoa).

Hainbat pertsona-talde gurutzaketa-aldagaien arabera aztertuz, zenbait desberdintasun nabarmen aurkitu ditugu:

- Emakume atzerritar immigranteen etorrerak ondorio positiboak dituela gehien sinesten duten pertsonak Gipuzkoan bizi dira (5,18 puntu), ikasi egiten dute (5,58 puntu) eta euskaraz ongi hitz egiten dute (5,72 puntu).
- Aldiz, emakume atzerritar immigranteen etorrerak ondorio negatiboak dituela gehien sinesten duten pertsonak Araban bizi dira (4,36 puntu), etxeko lanak egiten dituzte (4,26 puntu) eta ez dakite euskaraz ezertxo ere (4,43 puntu).

Ez dugu desberdintasun nabarmenik aurkitu, ez adinaren arabera, ez sexuaren arabera.

ONDORIOAK 5.4

Hauek dira telefono bidezko eta aurrez aurreko inkestetan lortutako informazio guztia aztertuz lortutako ondorio garrantzitsuenak:

1. Euskadiko biztanleriak aitortzen du emakume atzerritar immigranteek betetzen duten funtzioa bestela hutsik geratuko liratekeen lanpostuak betez (%42,9 ados agertu da, eta %33,6 aurka); hau da, gure gizartean duten presentziak zenbait lan-sektoretan dugun premiari erantzuten dio.
2. Dena den, lan-merkatuan egiten duten ekarpena aitortzeak ez du adierazten haien "balio ekonomikoa"; ekonomiari (*estrictu sensu*) nahiz gizarteari (lanaren eta familiaren batera-garritasunari) egindako ekarpena aintzat hartzen dituen. Izan ere, euskal gizartearen %42,2 ez dago ados gure ekonomia hobetzen laguntzen dutela dion adierazpenarekin. Dena den, gizartearen zati handi bat emakume immigranteek egiten duten lanarekiko eta gure gizarteari egiten dioten ekarpenarekiko sentikorra da, eta garbi aitortzen dute gure ekonomia hobetzeko ematen duten laguntza (%30,2 ados dago).
3. Euskadiko biztanleria, antza, ez dago ados emakume atzerritar immigranteen etorrerak "Euskadiko emakumeek etxea eta lana uztartu ahal izatea bermatu" duela dion adierazpenarekin (%44,1 ez dago ados, eta %30,4 ados dago).
4. Eskuan ditugun datuek kontrakoa diotela dirudien arren, Euskadiko biztanleriak estereotipo hauek ditu: "atzerriko emakume etorkinek onura handiegia jasotzen dute gizartebabeseko sistematik" (%58,4 ados dago) eta "ekonomiari dagokionez, atzerriko emakume etorkinek euskal gizarteari egiten dioten ekarpena baino gehiago jasotzen dute" (%45,5 ados dago).

5. Euskadiko biztanleriak badaki, Europako jaiotza-tasa baxuenetako bat izanik, emakume immigranteen funtzioa garrantzitsua dela gure etorkizunerako; izan ere, haien jaiotza-tasa handiagoari esker, saldo begetatiboa berdindu (arinki bada ere), eta Euskadiko biztanleria orekatuko da. Euskal gizartearen gehiengoak aitortu du atzerriko emakumeen seme-alabengatik izango ez balitz, Euskadik biztanleria galduko lukeela; %52,5 agertu da ados adierazpen horrekin.
6. Horrez gain, euskal gizartearen gehiengoak onartzen eta aitortzen du atzerriko emakume etorkinek gure etxea eta familia askotan duten funtzioa, haiek betetzen baitute gure haurrak eta adinekoak zaintzeko zeregin garrantzitsua. Hala, Euskadiko biztanleen %47,5ek aitortu du atzerriko emakume etorkinak garrantzitsuak direla gure adinekoak eta gure haurrak zaintzeko.
7. Euskadiko biztanleriaren gehiengoak argi eta garbi aitortu du atzerriko emakume etorkinek gure gizarteari ekarpen handia egiten diotela (%38,4 ados agertu da); halere, gutxiengo handi batek gure gizarteari egin dioten ekarpena ukatzen jarraitzen du (%33,1 ez dago ados).
8. Aitortu da ekarpena egiten dutela, baina ez dute nahi ekarpen hori zenbatekoa izan den zehaztea; izan ere, ekarpen hori positiboki balioetsiz gero, emakume atzerritar immigranteak onartzea ekarriko luke zuzenean, eta antza, oraindik ez da halakorik egin nahi.
9. Euskadiko biztanleriaren gehiengoak pentsatzen du emakume atzerritar immigranteak euskaldunon antzekoak direla; hala adierazten du euskal gizartearen zati handi bat emakume atzerritar immigranteak definitzeko ezaugarri hauetako bat aukeratzeko gai ez izateak: atseginak ala zakarrak (%67,5ek ez du ez bata ez bestea aukeratu); langileak ala alferrak (%66,2k ez du aukeratu); arduratsuak ala axolagabeak (%67,2); feministak edo matxistak (%51,6); egiatiak ala gezurtiak (%69,7); interesatuak ala altruistak (%60); iaioak ala ez-gaiak (%71,7); eta ezjakinak ala jantziak (%57,8).
10. Ñabardurei erreparatzen badiegu, gehiago dira emakume atzerritar immigranteak matxistak, interesatuak, ezjakinak, gezurtiak, axolagabeak eta ez-gaiak direla uste dutenak, feministak, altruistak, jantziak, egiatiak, arduratsuak eta iaioak direla uste dutenak baino. Baina, era berean, euskal gizartean, gehiago dira emakume atzerritar immigranteak atseginak eta langileak direla pentsatzen dutenak, zakarrak eta alferrak direla pentsatzen dutenak baino.
11. Taldeka banatuz, euskal gizarteak administrazio-egoera irregularrean dauden emakume immigranteekiko (zeinahi nazionalitatekoak izanda ere) agertzen dute begikotasun-maila txikiena: 4,11 puntu (0-10 eskalan); atzetik daude Errumaniako eta EB ekialdeko emakumeak (4,44 puntu) eta Afrika iparraldekoak (4,75 puntu). Begikotasun-maila handiena Mendebaldeko Europatik etorritakoek lortzen dute: 5,97 puntu.
12. Euskadiko biztanleriak emakume atzerritar immigranteekiko duen irudi bereizgarria bi irizpidetan (dimentsiotan) oinarritzen da, funtsean, erantzunen aldagarritasunaren zatirik handiena azaltzen dutenak.

Lehenengoa KULTURA-EZBERDINTASUNA izendatu dugun faktorea da, kulturalki gertukoago, irekiago eta gure antzekoago hartzen ditugun emakumeen profila (Europako emakumeak, Argentinakoak, Txilekoak, Paraguaiakoak, Nikaraguakoak, Kolonbiakoak, Perukoak...) eta urrunagotzat, arrarotzat eta desberdintzat hartzen ditugun emakumeenak (Afrika iparraldekoak, magrebtarrak, Marokokoak, Aljeriakoak, Errumaniakoak, EB ekialdekoak...) kontrajartzen baititu.

Bigarren faktorea ESTIGMA vs. GHETTOA izendatu dugu; faktore horrek gehien estigmatizatuta dauden emakumeen profilak (Errumaniakoak, EB ekialdekoak...) eta itxiztat hartzen ditugun emakumeen profilak (Txinakoak, Asiakoak...) kontrajartzen ditu.

13. Oro har, Euskadiko biztanleriak 4,76 puntu eman dizkie emakume atzerritar immigranteak euskal gizartera etortzeak eragin dituen ondorioei (positiboak=10 eta negatiboak=0); hau da, tarteko puntuazioa eman die.
14. Gure gizartean, oraindik ere, zenbait estereotipo negatibo daude eta zenbait taldek emakume atzerritar immigranteekiko errezeloak agertzen dituzte; hala ere, euskal gizarteak hautematen eta aitortzen du emakume atzerritar immigranteek gure komunitateari egiten dioten ekarpena. Beraz, 5 puntu inguruko balorazioa lortu du ekarpen horrek.

6

EMAKUME ATZERRITAR IMMIGRANTEEN AURREIKUSPENAK ETA BEHARRIZANAK

Bost gai-multzo hauetan bildu dugu 49 emakumeekin egindako elkarrizketatik atera dugun informazio guztia:

1. Migrazioa jatorriko herrialdean
2. Euskadira iristea
3. Kultura-talka eta akulturazioa
4. Mundu-ikuskerak eta genero-rolak
5. Aurreikuspenak eta etorkizuna

MIGRAZIOA JATORRIKO HERRIALDEAN

6.1

Beti eman dira migrazio-prozesuak gizateriaren historian, eta, prozesu horien baitan, atal honetan bereziki aztertu nahi dugu, besteak beste, zergatik ekin dioten migrazio-prozesu bati EAEn finkatu diren emakume atzerritarrek.

Urte askoan, migrazio-prozesuen subjektu pasibo edo bigarren mailako subjektu gisa hartu izan dira emakumeak; izan ere, analisiak adierazten zuten gizona zela migrazioaren sustatzaile nagusia, eta haren atzetik joaten zirela emakumeak eta gainerako senideak. Hala ere, gaur egun, migrazioen feminizazioa aztertzeari ekin zaio eta ez da emakumea subjektu pasibo gisa ikusten, hura izaten baita, askotan, migrazioari ekin eta haren lehen faseak urratzen dituen, gerora familia-nukleoa bildu edo berrelkartzeko. Autore batzuek uste dute feminizazioa dela munduko migrazioen egiturazko ezaugarri berrietako bat.

Arrazoi bat baino gehiago izaten da migrazio-prozesu bati ekiteko eta eragozpen ugari gainditu behar izaten da prozesu horretan, bai jatorriko herrialdean, bai hartzaile den gizartean. Gizakiaren funtsezko ezaugarriekin lotzen dira arrazoi horiek, nola diren jakin-mina, anbizioa edo biziraupen-sena, eta haiek izaten dira, funtsean, beste leku batzuetarako bidaia luze horiek egiteko eragin-indarra, nahiz eta askotan ez den ziurra izaten zer-nolako emaitzak emango dituen migrazio-prozesuak. Pertsonak haien jatorriko herrialdeetan bizi dituzten egoera pertsonalak eta egiturazkoak ulertzea funtsezkoa da behar bezala ulertu eta interpretatzeko zergatik hartzen den emigratzeko erabakia. Egoera edo baldintza horiek, noski, bestelako interakzio-polo bat topatu behar dute jatorriko gizartean, emigratioaren ondorioetara egokitzeko. Izan ere, migrazio-sistema bat ezartzen da eskari nabarmen bat duen harreko gizartearen eta eskari horretara egokitzen den gizartearen artean, eta sistema horrek eragina izaten du migrazio-prozesu bat abiatzeko arrazoiak izan ditzaketan pertsonengan. Dena den, ez dira migrazio-prozesuetan sartzen migratzeko egoeran dauden pertsona guztiak.

EAEn finkatu diren emakumeek migrazio-prozesu batean sartzeko izan zituzten arrazoiak eta horretara bultzatzen zituzten faktoreak aztertuko ditugu atal honetan. Horrez gain, migratzeko erabakia hartzeko prozesua aztertuko dugu eta jatorriko herrialdea uzteko han, jatorriko herrialdean, izan dituzten zailtasunei erreparatuko diegu.

Migrazio-prozesua hasten da pertsona edo talde bat bere jatorriko herrialdetik beste leku batera joaten denean aldi baterako, nahiz eta, aldezturik, ez den jakiten zenbat denborarako izango den. Baina, zer arrazoi izaten da hori egiteko? Zenbaitetan, arrazoi sozial eta kulturalak ezkutatzeko joera izaten da, eta erabateko garrantzia ematen zaie faktore ekonomikoak eta lan-esparruko arrazoiak. Hori egiten da lehen arrazoi horiek bigarrenak baino gutxiagotan ematen direlako.

Beren beharrianak eta aurreikuspenak betetzera beste lurralde batzuetara zergatik joan diren galdetu diegunean, elkarrizketatu ditugun emakumeek arrazoi agerikoak eta nabarmenak eman eta adierazi dizkigute, baina izan dira ezkutuan edo bigarren mailan geratu diren arrazoiak ere. Migrazioa emakumeak aukeratua edo derrigorrean egin izan den alde batera utzita, egia da, teoriarik behintzat, migratzeko arrazoiak ez direla soilik ekonomikoak izaten, baina, gure kasuan, elkarrizketatu ditugun emakume guztiek azaldu dituzte arrazoi ekonomikoak. Emakume immigranteak kultura-maila apalekoak direla eta haien jatorriko herrialdetik arrazoi ekonomikoak bultzatuta joaten direla uste izaten da, baina ez da beti betetzen arketipo hori. Emakume horien artean bada, kualifikazio-maila handia izanda, "beste zerbaiten bila" dabilenik ere. Hala ere, komeni da aztertzea zer neurritan den migrazioa faktore ekonomikoetan oinarritua, eta arrazoiak zer irakurketa egiten den, gerora, baldin eta migrazio-proiektuak arrakasta lortzen badu. Hori horrela izanda ere, emakumeek askotariko arrazoiak izaten dituzte jatorrizko herrialdea uzteko, eta askotarikoak izaten dira, era berean, harrerako herrialdea "erakargarri" egiten duten arrazoiak. Elkarrizketetan eman dizkiguten arrazoiak artean, nabarmentzekoak dira ekonomikoak, familiarak, akademikoak, etorkizun-ikuspegi onak ez izatea edo emakume gisa garatzeko aukerak bilatu nahi izatea, segurtasunik ez izatea eta tratu txarrak pairatu izana. Eman dizkigute beste arrazoi batzuk ere, garrantzi gutxiagokoak.

Elkarrizketen hariari lotuta, elkarrizketatu ditugun emakumeek emandako arrazoiak artean, bada ia guztiek aipatzen duten bat: arrazoi ekonomikoak eta lan-esparrukoak. Zehazki, lan bat bilatu eta trukean soldata bat eskuratzeko asmoarekin etorri ziren ia guztiak. Herrialde batzuetan soldata txikiak jasotzen dituzte, eta horrek eragotzi egin die, elkarrizketatutako emakume gehienei, bizirautea eta garapen pertsonal bat izatea; izan ere, gizarte-bazterketako egoerak bizi izan dituztela adierazi digute emakume askok. Emakume horientzat, segurtasun ekonomikoak eta sozialak eskuratzeko bidea da soldata duin eta erregular bat izatea, eta ez soilik emakumeentzat beraientzat, baita haien familientzat ere. Hori izan dute, beraz, atzerrian beste aukera batzuk bilatzearen arrazoiak. Emakume batzuek emigratu egin behar izan dute familia-nukleo egonkor bat mantentzeko baliabideak eskuratzeko, senideren bat hil zaiolako baliabidez gabetua izan den familia bat aurrera ateratzen saiatzeko, edo banantze nahiz dibortzioren baten ondorioz hautsi den familia bat sostengatzeko. Arrazoiak arrazoi, emakumeen lekukotasun guztiek adierazten dute ezin zutela bizi-maila duinik erdietsi, lan eginda ere.

"Hemen adina lan egingo banu han, ez nuke ezer egiteko aukerarik izango" (8. taldea: Eztabaida-taldea)

"Han ez du inork soldata bat jasotzen zortzi ordu lan eginda... ezta urrik ere. Beti irabazten duzu gutxienekoa, leku guztietan" (8. profila: Nikaragua)

"Han, lan ugari eta dirua urri, ez da ondo bizitzeko lain irabazten" (7. profila: Txina)

"Orain ez dago lanik, eta soldatak txikiak dira. Familiek gehiago behar dute" (6. profila: Errumania)

"Lanagatik bueltatu nintzen, han, nire herrialdean, lan egin arren, ez da ia ezertxo ere irabazten" (5. profila: Sahara).

"Gustura nengoen Senegalen, baina han ez zen lan askorik, eta patera izaten da gazteen ihesbidea" (3. profila: Senegal)

"Errumanian egiten dugun lanak lan asko eta diru gutxi ematen du, eta horrela ezin da, ez du ematen jateko eta gastuetarako." (6. profila: Errumania)

"Zailak zeuden gauzak Argentinan, lan asko, diru gutxi, denbora librea eskas, eta bi urteko alaba nuen, ahal nuenean ikusten nuena, lanean ematen bainuen egun osoa... bizi-kalitatearen bila etorri nintzen" (1. profila: Argentina)

Enplegurik ez izatea da norberaren herrialdetik kanpo egoera hobea bat bilatzeko arrazoi bat, elkarrizketatu ditugun emakumeen herrialdeetako lan-merkatuaren egoera izan baita, haietako batzuentzat, migrazio-prozesuari ekiteko arrazoi nagusia. Emakume askok hasten dute beren bizipenaren kontaketa haien jatorriko herrialdean lan- eta gizarte-egoera kaxkarrak bizi zituztela esanez, eta maila pertsonalean aurrera egiteko aurreikuspen ekonomiko urriak zituztela adieraziz. Emakume batzuek adierazi ziguten etsita zeudela zegokiena baino kualifikazio txikiagoko lanpostuetan lan egin beharrean ikusi zutelako beren burua, eta zutelako espero lanpostu horietan lan egitea. Lan-egoera kaxkarra emakumeak beren jatorriko herrialdetik "kanporatzeko" faktore bat izaten da, eta helmugako herrialdera joateko dei-aldarria izan ohi da helmugako herrialdeko lan-merkatuaren egoerari buruzko informazioa.

Baina arrazoi guztiak ez dira izaten, zentzu hertsian, ekonomikoak, eta elkarrizketatu ditugun emakume askok esan digute beste gizarte batera joateko arrazoiak ekonomikoak eta sozialak izan direla. Kasu askotan, migrazioaren azken xedeetako bat izaten da gizarte-arreta hobea jasotzea; hau da, jatorriko herrialdekoak baino kalitate handiagoko eta kostu apalagoko gizarte-zerbitzuak jasotzea. Horien artean daude, esaterako, osasun- eta hezkuntza-zerbitzuak. Agerikoa denez, faktore sozial horiek berekin dakarte, modu inplizituan, osagai ekonomikoa. Alde horretatik, emakume immigranteentzat, balio handiko ezauzgarria da harrerako gizartearen hezkuntza doakoa eta kalitatezkoa izatea. Derrigorrezko hezkuntzari eta unibertsitate-ikasketei buruzko iritzi ona dute, zeharkako balio "ekonomikoa" dutelako; hau da, lagungarriak direlako enplegua lortzeko.

"Hemen guztiek dute hezkuntza doan, osasuna doan eta etxebizitza. Txilen ez, pobre jaiotzerok, harenak egin du" (1. profila: txiletarra).

"Jakin banekien hemen merke ikas daitekeela" (3. profila: Kamerun)

"Hemen merkeagoak dira ikasketak, masterra egiteko programa bat eta doktoretza egiteko programa batek %70eko edo handiagoko aldea du unibertsitate publikoan, eta pentsatu nuen, pixka bat lan eginez gero, ordaindu nezakeela; Txilen, irakasle baten soldatarekin doktoretza egiteko asmoa badut, alde batetik, ezingo dut ordaindu soldataren erdia baino gehiago behariko baitut hura ordaintzeko, eta, bestetik, ezingo ditut ordutegiak bateragarri egin, zortzietatik zortzietara lan egiten baita han." profila: Argentina).

"Ikasi eta lan egin dezakezu, eta ez da garestia" (7. profila: Txina)

Ama diren emakumeen kasuan, haien seme-alaben etorkizunari eta haiek jaso dezaketen hezkuntzari erreparatzen diote askotan, eta sarri adierazten dute zer-nolako onura kualitativa dakarkien Euskadiko hezkuntza-sisteman matrikulatuta izateak, haien jatorriko herrialdean izango lituzketen aukera murriztuzkoen aldean.

"Nire seme-alabek heziketa ona izatea nahi nuen..." (8. profila: Nikaragua)

"Nire alabek ikastea nahi dut, eta ikasketa-maila handiagoa da hemen. Nire alabak dira hemen finantzatzeko arrazoi sendoenetako bat" (5. profila: Sahara).

Osasun-zerbitzuei erreparatuta, emakume immigranteek sarritan aipatzen dute gurean dugun ongizate-estatuak onura eta abantaila ugari dakarzkiela gizabanakoei; hala, askotan egiten dituzte konparazioak beste herrialde batzuekin, adierazteko osasun-zerbitzuak pribatizatu egin direla herrialde askotan eta dirudunek soilik balia dezaketela osasun-sistema. Azken kasu horien aldean, balio handia ematen diote EAEn osasun-sistema pertsona guztien eskura izateari. Batik bat, helmugako herrialdera iritsi ondoren baloratzen da faktore hori, baina, zenbaitetan, EAE helmugatzat hartzeko arrazoien artean aipatzen da.

“Nire herrian, dirudik ez baduzu, ezin zara medikuarengana joan, eta ospitaleratu behar baino bazaude, ordaindu egin behar duzu ospitaleko gela. Han garestia eta hobea da, baina bada han dirurik izan ez eta hil egiten den jenderik” (3. profila: Nigeria).

“Ni AEBtatik nentorren, eta han ez nuen medikuarengana joateko aukerarik izan. Han jendeak ez du osasun-eskubiderik, eta ikusi nuenean hemen zer-nolako abantailak zeuden, aukera horri erreparatu nion” (8. profila: Nikaragua).

Berariaz, Afrikatik etorritako emakume batzuek adierazi digute genero-diskriminazioko egoerak bizi izan dituztela haien herrialdeetako osasun-sisteman, emakume “histerikoen” edo bigarren mailako herritarren moduan tratatuak izan direlako, eta osasun-zerbitzuak eskuratze-ko aukerak itxi dizkietelako. Horrez gainera, osasun-zerbitzuak garestiak direnez eta emakume askok diru-sarrerara propiorik ez dutenez, ez dute osasun-zerbitzuak erabiltzeko aukera handirik izaten.

“Emakumea baldin bazara, ahula zarela esaten dute eta asmatzen ari zarela. Umea izatear bazaude soilik egiten dizute kasu, arretarik ezean hil egin baitzintezke” (3. profila: Burkina Faso)

“Aitari edo senarrari galdetu behar diozu medikuarengana joateko, han medikuak garesti dira eta galdetzen dizute zergatik zuk ez duzun dirurik. Batzuetan uste dute itxurak egiten ari zarela eta ez dizute ematen (3. profila: Nigeria)

“Emakumeak ez gaixotzen, gizonak bakarrik. Emakumeak ez dira medikuarengana joaten.” (3. profila: Burkina Faso)

Ildo horretan bertan, bada emigrazioa bultzatzen duen beste faktore bat: herritarren segurtasunik eza. Elkarrizketatu ditugun emakume batzuek garrantzi handia ematen diote herritarren segurtasunari, eta horregatik saiatu dira gizarte-ingurune *lasaiagoa* topatzen, beste herri batean. Askotan entzuten da arriskutsua zitzaiela gauean irtetea eta maiz konparatzen dute emakumeek jatorriko herrialdean eta herrialde hartzailean duten askatasunaren arteko diferentziak. Izan ere, elkarrizketa bat baino gehiagotan adierazi dute emakumeek haien jatorriko herrialdean pertsonen askatasunak ez direla euskal gizartean direnen modukoak.

“Joan ginenean (bere jatorriko herrialdera) segurtasun falta ikaragarria zegoen... eta hemen lasai ibiltzen zara, han autobusean sartzen bazara, segituan jarriko zaizu aldamenean neskato bat eta aizto bat aterako dizu, gainean daukazuna kendu eta haren poltsan sartzeko esanez” (2. profila: Kolonia).

“Hau leku seguruagoa da eta neuk ere ondo bizi nahi dut, eta nire familia ondo bizitzea.”

“Han, Marokon, ez dago segurtasunik” (5. profila: Maroko)

“Han hil egin zaitzakete, ez nuen hori gertatzerik nahi” (4. profila: Senegal)

“Familiarekin hitz egiten dut batzuetan eta harrigarri egiten zaie poliziak zu babestea –gure herrian ez baita halakorik gertatzen–. Hemen seguru sentitzen naiz” (6. profila: Errumania)

Elkarrizketatutako emakume batzuek adierazi dute sistema politikoak ez duela gardentasunik beren jatorriko herrialdean eta ohikoak izaten direla faborezko tratatuak. Gainera, ustelkeria egiturazkoa eta sistematikoa dela esaten dute, eta eragina izaten duela laneratze-prozesuetan. Jendeak gero eta atxikimendu gutxiago dio politikari gure gizartean, baina elkarrizketatu ditugun emakume batzuek esan digute hori izan dela haien jatorriko herrial-

detik kanporako migrazio-proiektu bat abiatzeko arrazoi giltzarria. Politikarekiko gaitzespen hori argi eta garbi ikusten da elkarrizketa batzuetan, behin baino gehiagotan aipatu baituzte ustelkeria, faboritismoa, bezerokeria eta herriarekiko mespretxua. Sistema politikoaren faktore eta ezaugarri horiek guztiek okertu egiten dituzte pertsonen bizi-baldintzak eta ziurgabetasuna eragiten die zenbait emakumeri. Horren ondorioz, haien ustez sistema politiko garbiagoa duen herrialde batera emigratzea erabakitzen dute emakume horietako batzuk.

“Ez zegoen besterik, ez zegoen lan-eskaintzarik, kargu onak haien artean banatu zituzten eta lankidetzat atzera egiten ari zen” (8. profila: Nikaragua)

“Nire gobernuak ez da hemengoa bezalako, zerbait egin nahi badizute egin egiten dizute, ez dute aitzakia bila ibili beharrik. Haientzat da dirua, aberatsak dira, eta gainerakoak pobreak.” (3. profila: Kamerun)

“Ustelkeriarengatik joan nintzen, ez nintzelako fidatzen, jasangaitza zitzaidan nirekin nahi zutena egitea, horrek segurtasun gabezia eragiten dit. Hemen ere ikusten da horrelakorik, baina ez da hainbestekoa, diferentea da.” (8. profila: Nikaragua)

“Nire herrian ez dizute kargu bat ematen balio duzulako, harremanak dituzulako baizik (8. profila: Nikaragua).

“Erizaina nintzen eta, zenbaitetan, politikarekin egiten nuen topo: gobernu-aldaketa bat ematen zenean, konpromisoak bete behar izaten zituzten, eta langile batzuk ateratzen zituzten beren alderdikoak sartzeko” (8. profila: eztabaida-taldea)

Emigratzeko erabakia hartzeko beste arrazoietako bat etorkizunean argirik ez ikustea da; izan ere, elkarrizketatu ditugun emakume batzuek esan digute hura izan zela, emigratzea, aurrera egiteko aukera bakarra, ez baitzuten aurrerabiderik ikusten beren herrialdearentzat. Mesfidantza hori handiagoa edo txikiagoa izan daiteke, baina elkarrizketatutako emakume guztiak bat etorri dira esatean esperantza edo itxaropen falta izan zela emigratzeko erabakia hartzeko arrazoietako bat.

“Baina, han geratzen bazara -Nikaraguan- argi dago bizirauteko geratzen zarela, eta jateko soilik. Ezin diozu gehiago eskatu etorkizunari” (8. profila: Nikaragua)

“Errumaniar ez dago etorkizunik, ez dago lanik inorentzat.” (6. profila: Errumania)

“Ez nuen etorkizunik Senegalen, ez nuen nire burua han ikusten etorkizun batean” (3. profila: Senegal)

“Han geratzen banaiz beti izango da berdin, beti beldurrez eta lanik gabe. Gauzak ez dira aldatuko, han dena beti gaizki dagoelako etorri ginen hona.” (3. profila: Ghana)

Emigratzeko erabakia hartzen dutenen artean, ama izateak ala ez izateak diferentziak dakartza haien pentsamoldean. Amak diren emakumeentzat garrantzi handikoa da etorkizunarekiko itxaropen falta emigratzeko erabakian, haien seme-alaben geroa baitute gogoan. Ama gehienek balioetsi egiten dute beren seme-alabek EAEn eskura dezaketen hezkuntza eta izan dezaketen askatasuna, nekez izango bailituzkete haien jatorriko herrialdean.

“Nire seme-alaben etorkizunagatik erabaki nuen emigratzea” (2. profila: Kolonbia)

“Egoera ikusita hartu nuen erabakia, aurrera egin dezan (haren alabak), esan nuen hau da soluzioa, esan nuen hemendik alde egin behar dut, ikasteko aukera izan dezan, han geratuz gero ez bailuke ikasteko aukerarik izango.” (8. profila: Paraguai)

Jakin-minak ere badu eraginik beste herrialdera joateko erabakia hartzeko garaian; izan ere, emakume batzuek esan digute jakin-mina izan zela emigratzeko izan zuten arrazoi nagusia. Hala ere, aurrez adierazi dugun moduan, beti izaten dira, eragin handiagoz edo txikiagoz, arrazoi ekonomikoak ere. Emakumeen egoera ekonomikoak duen garrantzi nabarmena alde batera utzita, kultura berriak ezagutzeko jakin-mina sortu zitzaizen elkarrizketatutako emaku-

me batzuei, eta, ondorioz, emigratzeko aukeran pentsatzen hasi ziren. Horrenbestez, beren herrialdeetatik irteteko arrazoi ezkutuetako bat izan zen "emigratzeko harra".

"Egoera zertxobait hobetzeko ere bai, diru pixkatxo bat biltzeko...; baina gehiago niregatik, irten egin nahi nuelako egin nuen, 20 urteak iristen dituzunean zeure buruari esaten diozu 'hermendik irten nahi dut beste leku batzuk ezagutzeko'" (8. profila: Paraguai)

"Abenturazalea naiz, irten egin nahi nuen" (2. profila: eztabaida-taldea)

"Bizitzera etorri nintzen Euskadira, probatzera" (1. profila: Argentina)

"Europa eta Espainia nolakoak ziren jakin nahi nuen. Gustatzen zait eta ikusi nahi nuen (7. profila: Txina).

"Ez nintzen diru irabazteko bakarrik etorri, beste kultura bat ere ezagutu nahi nuen" (3. profila: Nigeria)

"Jakin-minak eraginda pentsatu nuen Txinatik irtetea, Bartzelonako Olinpiar Jokoak ziren 92an, eta ikasturtea amaitu zenean amaren lagun batek esan zidan, nahi izanez gero, kontratatuko zidala, eta baietz esan nuen" (7. profila: Txina).

"Beste mundu bat, beste gauza bat, beste kultura bat ezagutzearekin amesten nuen... Senegalen giltzapetuta nengoela sentitzen nuen" (3. profila: Senegal)

Beste kultura batzuk ezagutzea eta norberaren kulturakoak ez diren bizipen soziokulturalak bizitzea nahikoa arrazoi izan ziren emakume batzuentzat ordura arte zuten bizitza atzean utzi eta beste gizarte batean bizitzeari ekiteko. Ilusioa sortzen du kulturekiko jakin-minak. Jakin-minaz gain, norberaren kultura aberastea garrantzi handiko arrazoia da emakume hauentzat; izan ere, emakume horietako batzuek proiektu bati ekin diote haiena ez den herrialde batean, lehendik zeukatzen prestakuntza osatzeko. Itxura batean, arrakasta pertsonala izateko eta lana aurkitzeko bermea da hezkuntza *europarra*. Europako herrialdeetan eskuratutako tituluek balio handia dute lan-merkatuan, eta ez da ahaztu behar, gainera, lan-merkatu horrek emakumeak diskriminatzen dituela sarritan. Hori jakinda, elkarrizketatu ditugun emakume batzuek uste dute atzerrian prestakuntza jasotzeko ahaleginak onura ekarriko diela lan bat aurkitzeko garaian, baldin eta beren jatorriko herrialdera bueltatzen badira. Maila pertsonalari erreparatuta, garapen intelektualerako abagune paregabea da, eta, gainera, luzatu egiten da ikasketa-garaia; izan ere, emakume hauetako batzuen jatorriko herrialdeetan gazte uzten diote emakumeek ikasteari, ezkondu egin behar dutelako edo seme-alabak izaten dituztelako.

"Han ezkondu beharra nuen, eta, ezkontzen bazara, ez duzu ikasten, eta kanpora joan nintzen ikastera." (3. profila: Nigeria)

"Europara joateko ametsari jarraitzeko erabaki nuen Kamerundik irtetea, baita nire maila intelektuala handitzeko ere (3. profila: Kamerun).

"Aljerian ere ikasten dute (emakumeek), baina mugak dituzte." (4. profila: Aljeria)

"Eten bat egin nuen nire bizitzan, atzera begiratu nuen eta ikusi nuen lana besterik ez nuela egin [...] beste bizitza bat bizi nahi nuen, gauza gehiago ezagutu eta gehiago ikasi." (1. profila: Argentina)

Hezkuntzarekin lotutako arrazoiengatik emigratu dutela dioten emakumeek nolabaiteko miresmen bat diote EAEko hezkuntza-sistemari, eta zinez uste dute beraien seme-alabek hemen jaso dezaketzen heziketak etorkizun hobea bermatuko diela geroan. Familia berrelkartzeko asmoa izaten da elkarrizketatu ditugun emakume batzuek adierazi diguten arrazoietako bat. Horrenbestez, harrerako herrialdera iristean, neba-arrebekin jartzen dira bizitzan askotan eta, ia beti, bikote-bizitzari berrekiten diote. Azken kasu horretan, senarra izan liteke migrazio-proiektuari ekin diona edo, beste askotan, emakumea izaten da jatorriko herrialdeetik lehendabizi irten zena. Batak zein besteak bere egoera administratiboa legez-tatzen duenean, seme-alabekin berrelkartzea izaten da hurrengo urratsa. Arrakasta baten

ondoren dator berrelkartzea, hau da, harrerako herrialdean legez finkatu ondoren; hala, lehendabizi irten zen ezkontidea edo senar-emazteak legez bizitzen jartzen direnean harrerako herrialdean. Izan ere, lan- eta egoitza-baimenak lortzen dituztenean, haien ondorengoak ekartzen dituzte ia beti.

"Ahizpa hemen nuelako erabaki nuen etortzea" (1. profila: Txile)

"Senarrarekin lortu nituen paperak. Ni baino lehen etorri zenez, familia berrelkartu genuen, eta orain banandu garen honetan, neuk nire paperak ditut (3. profila: Senegal)

"Nire senarra hemen zegoenez, ez nuen han bakarrik geratu nahi eta harekin etorri nintzen" (3. profila: Burkina Faso).

"Bai, senarra bakarrik etorri lehenik eta orain (paperak lortzean) seme-alabak ekarriko ditugu" (4. profila: Senegal)

"Nire senarra bakarrik lehenik eta orain seme-alaben bila noa nire herrira" (4. profila: Nigeria).

Beste alderdi bati helduz, aipatzekoa da emakumeak autonomia-prozesu bat bizi ohi duela harrerako herrialdean, eta horrek indartu eta berrelikatu egiten du emigratzeko erabakia. Immigratu duen emakumeak beste modu batera ikusten du bere burua (liberatuago, helburu gehiagorekin eta rol tradizionalatik harago doan gizarte-eginkizun batekin), eta hori beste arrazoi bat izaten da bizilekua aldatu eta jatorriko herrialdekoa baino gizarte irekiago batean bizitzen jarraitzeko. Emakume atzerritar immigranteek adierazten dute miretsi egiten dutela bertako emakumeek Euskadin eta/edo Espainian duten egitekoa eta, noizbait, idealizatu ere egiten dute rol edo paper hori. Hala, goraiatu egiten dituzte bertako emakumeen eskubideak eta etxeko nahiz etxetik kanpoko lanen banaketa, teoriarik, berdintasunezkoa.

"Nire etxean, emakumeek baino eskubide gehiago dituzte gizonak. Eskubide berak dituzte hemen emakumeek eta gizonak. Denak berdinak dira hemen. Emakume naizen aldetik, libreago sentitzen naiz hemen nire herrian baino" (3. profila: Nigeria)

"Oso gogorra da bizitza emakumeentzat Errumanian, ez da hemen bezain libre" (6. profila: Errumania)

Autonomia pertsonala handitzeko aukera gisa ikusten dute emakume batzuek migrazio-prozesua, eta horrek nabarmen hobetzen du hautematen duten bizi-kalitatea. Iruditzen zaie migrazioa dela autonomia izateko modu bakarra, bikotekidearen edo aitaren mende ez izateko bidea, edo haiek, jatorriko kulturen oinarrituta, ezartzen dituzten kontrol-neurriak itzuri egiteko modua. Ama hiltzen denean, beren gain hartzen dute emakume askok ugaltze-lanaren zama, baina, kasu askotan, ez dute bakarrik aurre egin nahi izaten zama horri.

"(Ez bazaude ezkontuta), ezin duzu logela bat alokatu edo bestelakorik egin, ezin duzu ezertxo ere egin. Gure ohiturek esaten dute gurasoen etxean geratu behar duzula, baldin eta ez bazaude ezkontuta edo dibortziatua eta seme-alabarik gabe bazaude." (5. profila: Maroko)

"Ama hil zitzaigunean, ni nintzen anai guztien ama, nik egiten nuen den-dena." (3. profila: Kamerun)

Azkenik, tratu txarrak izan dira elkarrizketatu ditugun emakume batzuek izan duten arrazoia beste herrialde batera joateko. Kasu batzuetan, biktima zuzenak izan ziren, eta beste batzuetan, berriz, seme-alaben kontra edo gurasoen kontra baliatutako indarkeriaren lekuko izan ziren. Kasu batzuetan tratu txar fisikoak izan ziren, tratu txar psikologikoak kasu guztietan, eta tratu txar soziala gehienetan. Tratu txarren azken mota horri dagokionez, askotan ez zaie emakumeei etxetik irteten uzten, gizonekin harremanak izaten edo lagun-talde bat izaten, hau da, ez diete egiten uzten ugaltze-lana oztopatu edo eragotziko duen ezer. Kasu batzuetan, errealitate edo egoera bortitz hori funtsezko arrazoi bat izaten da beste herri batera joateko beste aukera baten bila, bai eraso fisikoak jasateko beldur direlako, bai beren jato-

rriko herrialdean geratuz gero haien seme-alabei zerbait gerta dakiekeelako. Emakume afrikarrak dira, itxura batean, tratu txarrak gehien pairatzen dituztenak.

“Hiri batean bizi nintzen, nire aitaren anaiarekin, eta tratu txarra ematen zidan” (3. profila: Nigeria)

“Gizonak oso matxistak dira han [...] ezin etxetik irten eta haiek esandakoa egin behar. Gizonak jo egiten du [...]” (3. profila: Nigeria)

“Ez zaizkit istiluak gustatzen eta horregatik alde egin nuen. Istilu asko genituen etxean... [...] Aitak jo egiten zituen bere emazteak.” (3. profila: Nigeria).

“Afrikan aitek jo egiten dituzte semeak, egoistak dira. Lanerako nahi dituzte seme-alabak, eta nik ez nuen horrelakorik nahi.” (3. profila: Nigeria)

“Eroso ez, baina hango ohitura da, etxean izaten nintzen deseroso beti zegoelako istiluren bat eta ez zaizkit borrokak gustatzen” (3. profila: Nigeria)

Tratu txarrak pairatu ondoren edo haiek gertutik ikusi ondoren, bizimodua errotik aldatzeko gogoia piztu zitzaion, eta haientzat mesedegarriagoa eta aberasgarriagoa izango zen bizipen bati ekiteko arrazoi nagusietako bat bilakatu zen tratu txarrena.

Faktore guztiak aztertu ondoren, ikusten dugu bost faktore-multzo handi egin ditzakegula, eta faktore horiek elkarrekiko lotura handia dutela: egoera ekonomikoarekin eta/edo lanarekin lotutako faktoreak, bizi-kalitatearekin lotutakoak (hezkuntza/osasuna), jakin-min kulturala eta soziala, familia-egoerarekin lotutako faktoreak, eta jatorriko herrialdearen ezegonkortasuna edo segurtasunik eza. Konklusio edo ondorio interesgarriena da sarritan ez dela arrazoi bakar bat izaten migratzeko erabakiaren atzean; izan ere, arrazoi horiek guztiak edo horietako batzuk konbinatzen dira erabaki hori hartzeko. Emigratzeko erabakia ez da hartzen faktore baten edo bestearen ondorioz; aitzitik, elkarri lotutako irudi eta beharrianen multzo bat izaten da erabaki horren atzean. Horiek guztiek aurreikuspen batzuk sorrarazten dituzte, migrazio-proiektua egiteko unean bertan eskuratu edo gerora lortu nahi izaten direnak. Hori horrela izanda ere, ezin dugu ahaztu arrazoi ekonomikoa izaten dela lotura edo elkarreagin hori gidatzen edo itsasten duena; izan ere, hezkuntza eta osasun onaren bidez hobetu nahi badu emakume batek bere bizi-kalitatea, lan on bat izateko asmoa izango du era berean, bai egoera ekonomiko on bat izateko, bai bere familia aurrera ateratzeko. Eta horrez gainera, noski, jatorriko herrian bizi den ezegonkortasunetik eta segurtasun gabeziatik urrun eramanez nahiko du bere familia.

AURREIKUSPENAK **6.1.2**

Pertsona batek bere jatorriko herria utzi aurretik buruan dituen argi eta itzalaren jokoak bultzatzen edo eragiten du emigrazioa. Elkarrizketatutako emakumeek adierazten dutenari erreparatuta, ikusten dugu ez direla beti betetzen migratze-proiektuari ekin aurretik zituzten aurreikuspenak. Hasierako aurreikuspenak egiten badira prozesuari ekitean, ikusi beharrekoa da, amaieran, zer desira eta plan geratzen diren bete gabe. Sarritan, hainbat sentimendu kateatzen dira emakume horiengan, kezkatik pozeraino doazenak. Bizitza hobea lortzeko itxaropena sentitu ohi dute, baita porrot egiteko beldurra ere, eta, sarri, haien jatorriko herrialdeetan “galtzekorik ezer ez izatearen” sentimenduak bultzatzen ditu.

“Berdin zitzaidan, beldur nintzen, baina ez nuen ezertxo ere” (4. profila: Senegal)

“Oso pozik nengoen, uste nuen dena egin nezakeela eta asko hobetuko nuela” (8. profila: eztabaida-taldea)

“Hona iritsi nintzenez, bizimodua ez zen batere erraza eta asko damutu nintzen. Eta nire ahizpei esaten nien ea zer egin behar zuten, eta asko damutu nahiz eta negar asko egin dut, gauzak ez dira han jendeak esaten dituen bezain errazak, jendeak gauza asko esaten baititu, eta zuk uste duzu kalean bertan topatuko duzula dirua, eta hori ez da horrela” (3. profila: Nigeria)

Ikusten dugun moduan, emakumeek uste dute, migrazio-proiektuari ekin baino lehen, ez dutela ezer galtzekorik. Baina helmugako herrialdeko errealitatean murgiltzean, ikusten da, alde batetik, apaldu egiten zaiela hasierako poz hori eta, bestetik, errealitate horretara egokitu behar izaten dituztela beren aurreikuspenak. Aurreikuspen horiek ekonomikoak dira batik bat, baina, aurreko atalean esan dugun moduan, badira gizarte-izaerako aurreikuspenak ere. Gehien errepikatzen den ideietako bat da lana azkar lortuko dutela, soldata egokiak eskuratzeko. Hori horrela izanda ere, bada hona etorri aurretik non lan egin beharko duen dakien talderik. Izan ere, etorri berriak diren emakume latinoamerikarrek badakite etxerbitzuaren alorrean lan egin beharko dutela, eta, sarri, haien prestakuntzaren eta kualifikazioaren azpitik dauden lanak egin beharko dituztela. Onartu egiten dute egoera hori, dirua azkar irabazteko modu bat den aldetik. Bestalde, prestakuntza handia duten emakume afrikarrek eta hemen aspalditik dauden emakume latinoamerikarrek enplegu edo lan hobeak lortu nahi izaten dituzte, haien prestakuntzari hobeto egokituko direnak eta soldata handiagoak emango dizkietenak.

“Lana zegoela uste nuen, lana lortzea errazagoa zela” (3. profila: Kamerun)

“Hemen arazo gutxiago izango nituela uste nuen, lana izango nuela” (4. profila: Aljeria)

“Banekien etxeetan lan egin beharko nuela, ondo egiten da lan, baina uste nuen iritsi eta azkar topatuko nuela lana” (8. profila: Paraguai)

Migrazio-prozesuari ekitean norberak dituen aurreikuspenek eragin handia dute prozesu horretan sortzen diren sentimenduetan; hala, arrakastaren sentsazioa eta poztasun-sentimenduak izan ditzakete emakume batzuek, eta beste askok, berriz, porrotaren eta frustrazioaren sentimenduak bizitzen dituzte.

HELMUGA EDO DESTINOIA

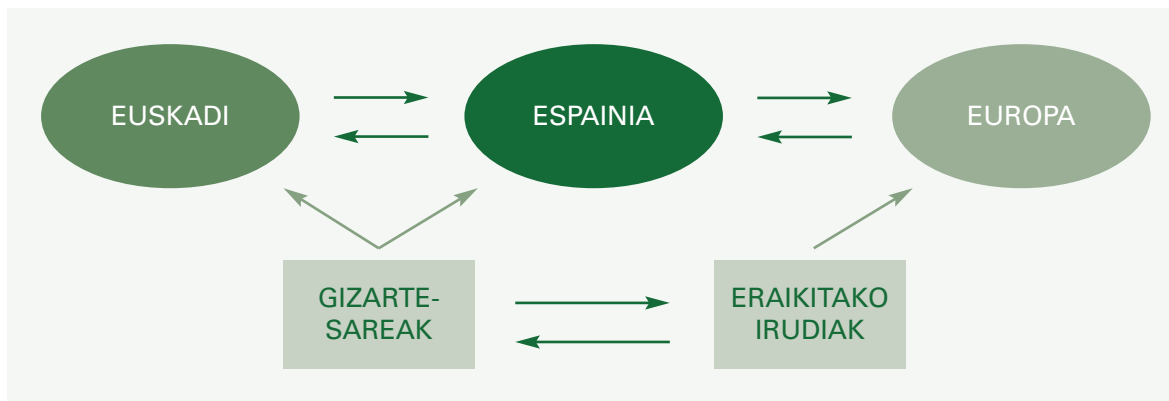
6.1.3

Jakin dugu zergatik irteten diren emakumeak beren jatorriko herrialdetik, baina, nola auke-ratzen dute zer herrira joango diren. Zergatik erabakitzen dute Euskadira etortzea eta ez beste norabaitera? Ez da erraza izaten norbera nora joango den erabakitzea, alderdi askori begiratu behar baitzaie erabaki hori hartu aurretik; esaterako, alderdi ekonomikoei, gizarte-alderdiei, norberak alde aurretik dituen ideiei edo beste emigrante batzuek emandako informazioari. Faktore horiek guztiak aintzat hartu ondoren, lurralde jakin batean ezartzea erabakitzen dute emigranteek, baina, zenbaitetan, lurralde horrek ez ditu betetzen emakumeek zituzten aurreikuspenak. Hiru galdera hauei erantzutea dagokizu, beraz: Zergatik Euskadi? Zergatik Espainia? Zergatik Europa?

Adierazi dugun moduan, faktore bati baino gehiagori erreparatzen zaio nora joan erabakitzeke, baina erantzun bakar bat nahikoa izan daiteke, laburpen moduan, lehen bi galderei erantzuteko: nora joan erabakitzen da alde aurretik begiratuta emigranteak non izan ditza-keen gizarte-sareak, handiak nahiz txikiak, lehendik migrazioaren bidea jorratu duten pertsonen osatuak. Nolabaiteko lotura bat izaten da batzuen zein besteen artean. Bizilekua Euskadin finkatu duten emakume atzerritar immigrante askok senideez edo haien herriko

pertsonenez osatutako sareak zituzten hemen, eta haien bidez izan dute Euskadiren egokitasunaren berri. Hirugarren galderari erantzuteko, berriz, nazioartean Europari buruz dagoen irudi utopikoa nabarmendu behar dugu. Egiten diren hautuak ez dira independenteak, elkarren mendekoak baizik; hala, Europari buruz dagoen irudiak eragina du Espainia hautatzeko garaian, eta Espainiari buruzko irudiak Euskadi aukeratzeko garaian. Zehatz ditzagun, dena den, harreman edo lotura horiek.

6.1. ESKEMA Helmuga edo destinoa aukeratzeko irizpide nagusiak

Iturria: Egileek egina

Europa

Elkarrizketatu ditugun emakume gehienek idealizatu egiten dute Europa, lurralde utopikoa eta idilikoa dela uste duten aldetik. Gizarte edo lurralde aberatsa dela diote, gizarte-eskubide ugari aitortzen dituen, askatasunak bermatzen dituen (askatasun kolektiboak, pertsonalak eta, nola ez, emakumeenak bereziki), hezkuntza-maila altukoa eta segurua. Ezaugarri horien guztien ondorioz, leku paregabea da Europa haientzat, migrazio-proiektuan dituzten asmo soziokultural guztiak gauzatzeko egokiena. Europari buruz galdetzen zaienean, Ingalaterrari, Frantziari, Alemaniari eta, sarri, Espainiari buruzko irudi idealizatu bat ageri dute emakume immigranteek.

Elkarrizketatu ditugun emakume batzuek, eta, bereziki, emakume afrikar eta latinoamerikar batzuek, "amets europarrak" hitz egiten digute beren migrazio-proiektuari buruz hitz egitean. Izan ere, komunikabideetan ikusten dutena edo lehendik etorritako emigranteek esan dietena aintzat hartuta, uste dute aukerez eta eskubidez betetako bizitza segurua izango dutela hemen. Askatasuna eta bizi-kalitatea da Europa, asko bizi eta ikasteko lekua. Autore eta literatura-idazle gehien eman dituen kultura-eremua da, maila intelektual handiena bermatzen duena. Alabaina, errealitatearen eraketa ideala eta partziala da hori. Hala aitortu digute, gerora, Europara bizitzera etorri diren emakume askok.

"Europara joateko ametsari ekiteko erabaki nuen Kamerundik joatea, baita nire maila intelektuala hobetzeko ere" [...] Neuk ere bizi nahi nuen amets europarra [...]. Duzun guztia bertan behera uztera eramaten zaitu amets europarrak" (3. profila: Kamerun)

"Autore europarrak irakurri ditugu beti unibertitatean eta beti geratzen zaizu Europara joateko har hori" (1. profila: Argentina)

"Europa irudikatzen duzunean, askatasuna eta bizi-kalitatea irudikatzen dituzu. [...] Jendeak asko ikasten du eta oso ondo bizi da han." (8. profila: eztabaida-taldea)

Ongizate Estatu sendo batez gozatzeko ilusioa izaten dute emigranteek, nahiz eta, batik bat emakumeek, egiaz dena baino irudi hobea izaten duten buruan. Horregatik aukeratzeko dute

emakume horiek Europa beren migrazio-proiektuaren helmuga edo destino gisa. Beste irizpide batzuk erabiltzen dira Europako zer herrialde zehatzera joango diren erabakitzeke, eta aurreraxeago azalduko ditugu. Hala ere, agerikoa da Europara etortzeko erabakiaren atzean lurralde horren irudi idealizatu bat dagoela, komunikabideek, zinemak eta bestelako kultura-adierazpenek lurralde emankorra, libre eta berdintasunaren zalea dela erakusten baitute. Azken finean, zibilizazioaren sorterrria da Europa, emankortasunaren, segurtasunaren, askatasunaren eta berdintasunaren lurraldea, nahiz eta, Europara etorri ondoren, bete gabeko ametsaren gizarte-eremua bihur daitekeen.

Espainia

Europaren baitan, herrialde erakargarria da Espainia emakume immigranteentzat, hainbat arrazoi direla medio. Krisi-garaiak izan arren, lurralde emankorraren irudia du oraindik Espainiak, eta emakume askok uste dute lan-aukera ugari izango dituztela Espainiara etorri gero.

"Hemen (Espainiaz ari da) lan gehiago dago" (4. profila: Senegal)

"Lana eta dirua daude Espainian" (8. profila: Paraguai)

Espainiaren kasu zehatzean, Ongizate Estatuaren funtsezko bi alderdi unibertsal nabarmentzen dituzte emakume immigranteek, osasuna eta hezkuntza, eta, jakin badakigu helmugako herrialdea erabakitzeke arrazoietakoa bat izaten direla. Lehen azaldu dugun moduan, bi alderdi horiei buruzko irudi ona izaten dute emakumeek haien jatorriko herrialdean, eta Espainian finkatzen direnean egiaztatu egiten dutenez irudi on hori, finkatu egiten da helmugako herrialde gisa duen irudi ona. Ez dakigu erabateko ziurtasunez ea faktore horrek jatorriko herrialdean duen eragina ala emakumeak Espainian finkatzen direnean indartzen ote den irudi hori, baina emakume guztiek aipatzen dituzte bata zein bestea, eta eskubide unibertsal moduan ikusten dituzte.

'Han, gaixotzen zarenean, ordaindu egin behar duzu senda zaitzaten, baina hemen, gaixotuz gero, ospitalera joan eta doan sendatuko zaituzte' (3. profila: Kamerun)

Kasu batzuetan, hizkuntza faktore erabakigarria da Espainia aukeratzeko. Enplegua bilatzeko eta gizartearen integrazteko oztopo ugari ezabatzen ditu hizkuntza konpartitzeak. Beste emakume batzuek, berriz, Espainia eta beren herrialdea gertu daudela nabarmentzen dute. Agerikoa denez, ezin dira bi arrazoiak parekatu, herrialde bat, Espainiatik gertu izan arren, urrun izan daiteke ikuspegi kultural batetik, eta alderantziz. Gertutasun edo parekotasun kulturalak nabarmen laguntzen dio gizarteratzeari, baina gertutasun geografikoa ez da beti izaten lagungarria prozesu horretan. Esaterako, askoz ere errazagoa da emakume latinoamerikarrentzat Euskadin laneratu eta gizarteratzea, emakume afrikarrentzat baino. Eta, alde horretatik, ez dago alde handirik Afrika iparraldeko nahiz Sahara azpiko emakumeen artean. Azterlan honetako lehen zatiko datuek adierazten dutenez, Afrikatik etorritako pertsonak, eta, bereziki, emakume afrikarrek, gabezia handiak dituzte bertako biztanleriak dituen eskakizunetara egokitzeko.

"Ez dakit alemanez hitz egiten, ez naiz Alemaniara joango ezingo dudalako jendearekin hitz egin" (8. profila: Nikaragua)

"Gertu dago eta familia bisitatzerako edo lanik topatzen ez duzunean buelta zaitetzeko" (4. profila: Senegal)

Herrialdean sartzeko erraztasunak dira emakume askok ematen duten arrazoietakoa bat. Sarritan alderatzen dituzte Frantziako eta AEBko legedien zorrotasuna, Espainiako legediarenarekin. Espainiako legediak bi alderdi edo adar izan ditu orain artean: alde batetik, sartzen uzten zion *gogoko immigrazioari*, denbora batez iraunarazten zuen bere lurraldean, legez

kanpoko egoeran zeuden langileekin osatzeko lan-esparruko gabeziak, eta, azkenik, gehien interesatzen zitzaizkionak aukeratzen zituen. Era berean, luzatu egiten zuen laneratzeko edo gizarteratzeko zailtasun handienak zituzten immigranteen legez kanpoko egoera. Sarbide errazeko ate faltsua zen hura. Espainian sartzea erraza egin zaie emakumeei, atzerritarrak legez kanpoko egoeran edukiz eta, gerora, haien egoera legezatzeko prozesuen bidez antolatu baitira Espainian migrazio-fluxuak. Hori ikusita, *zirrikitu* handia ikusi dute hor emakume immigranteek, nahiz eta gerora, Espainian sartu ondoren, bizi izan dituzten beren migrazio-proiektua gauzatzeko zailtasunak.

“Oso erraz sartzen da hemen paperik gabe, ez da Frantzian bezala” (Perfil 3: Senegal)

“Errazagoa da, turista gisa sartzen gara guztiok.” (8. profila: Paraguai)

“Errazagoa delako hona etortzea. Bidaia oso garestia da eta maileguak bizkarrean dator norbera, baina deportatu egin zaitzakete mugan, baldin eta oso zorte txarra baduzu. Guk ez dugu bisarik behar sartzeko” (8. profila: eztabaida-taldea)

“Bestelako munduak, gauzak eta kulturak ikustea, Senegalen giltzapetuta sentitzen nintzen, errutina, ez zait gustatzen errutina, hona etortzea amesten nuen edo Amerikara joatea, ahizpa bizi den lekura, baina bisatua eskuratzea oso zaila zenez...” (3. profila: Senegal)

Baina ez da sartzeko erraztasuna elkarrizketatutako emakumeek balioesten duten alderdi bakarra. Emakume latinoamerikarrek Espainiara emigratzea lehenesten dute, Espainian sartzea nahiko erraza delako, Ameriketako Estatu Batuetara joateko zailtasunekin alderatuta. Arriskutsua da azken herrialde horretara joatea, ez dute han geratzeko aukera izango dutenaren bermerik eta, gainera, kontinentearen erdialdeko herriak igaro behar izaten dituzte lehendabizi. Gertutasunari erreparatuta, Ameriketako Estatu Batuak eskuragarriago dituzte emakume latinoamerikarrek Espainia baino, baina herrialde hartan legez sartzeko bideak zailak eta luzeak dira eta, legez kanpokoak, berriz, oso arriskutsuak, gero eta gehiago, batik bat emakumeentzat.

“Hona seguruago iristen da norbera bidaien kontuagatik, AEBra joateko bisak behar dituzu eta nekez ematen dizkizute, eta legez kanpo joanez gero, basamortua igaro behar duzu, gehiago ordaindu eta arrisku handiagoak pairatu” (8. profila: Paraguai)

“Eta batek baino gehiagok segurtasun-arrazoiengatik egiten du, hemen seguruago sartzen baitzara, eta AEBra sartu nahi baduzu, bisa eskatu behar duzu eta ezetsi egingo dizute, 200 dolar inguru ordaindu eta ukatu egiten dizute, eta ukatu ondoren galdu egiten duzu hori. Eta Espainiara etortzea erabakitzen du norberak seguruago datorrelako, AEBra joateko legez kanpo joan behar duzulako, desertutik igaroz eta bortxatua izateko edo eraila izateko arrisku handiarekin. Eta emakumea bazara, zailagoa duzu...” (8. profila: Nikaragua)

“Bai, senarra legez kanpo sartzen saiatu zen eta akabatu egin zuten ia, basamortuan abandonatu zuten ia...” (8. profila: eztabaida-taldea)

Lapurreten, bortxaketen eta, txarrean, heriotzaren arriskuak bizi behar direnez hara joateko, sarbide seguruko lekua da Espainia, hegazkin-txartel bat baino ez baitute behar immigranteek. Txartelak garestiak dira, baina ia segurua da sartzeko aukera, bidea ez da arriskutsua eta ez da konpondu ezinezko arriskurik suertatzen. Horrek guztiak nolabaiteko lasaitasuna ematen die elkarrizketatutako emakumeei, eta *legez kanpo* bidaiatzeak dakarren urduritasuna eta izua ezabatzen dizkie. Europako beste herrialde batzuk ere, Frantzia edo Alemania esaterako, erakargarriak dira immigranteentzat, baina migrazio-legedi zorrotzak dituztenez, arriskuak hartu behar dituzte beren gain, herrialde horietatik kanporatuak izan baitaitezke. Egoera horrek etengabeko kezka eta antsietatea eragiten die. Migrazioak fronteran kontrolatzeko moduaren zorrotasuna da emakume immigranteek aintzat hartzen duten arrazoietako bat Espainia helmugako herrialde gisa aukeratzeko garaian. Alde horretatik, kontuan izan behar da elkarrizketatu ditugun emakume gehienak turista moduan sartu

direla Espainian beren jatorriko herrialdetik eta gerora legeztatu dutela beren egoera, erro-
tze sozialaren prozedura baliatuz kasu askotan.

Hala ere, Espainia helmugako herrialde gisa aukeratzeko arrazoirik nabarmenena, aurrez
adierazi ditugun arrazoiaren gainetik, Espainian gizarte-sareak eta senideak izatea da elkarriz-
ketatu ditugun emakume ia guztien kasuan. Elkarrizketetan, emakumeek agerian uzten
dute aurrez senide edo ezagunak dituzten lekuetara joaten direla emakumeak, baldin eta
migrazio-proiektuaren hastapenetan laguntzeko prest baldin badaude.

“Ahizpa hemen nuelako erabaki nuen etortzea” (1. profila: Txile)

Kasu gehien gehienetan, gainera, ez dute sare hori dutelako hartzen emigratzeko erabakia;
aitzitik, sare hori bera izaten da immigrazio-prozesua bultzatzen duena, kontratazaileren
batekin hitzartu ohi baitute alde aurretik lan-beharrizan bat asetzeko modua. Jatorriko
herrialdeak herritarrak kanpora joatera behartzen dituelako ematen dira migrazio-prozesu
batzuk, baina askoz gehiago eta indartsuagoak dira helmugako herrialdeen deia erantzun-
ez abiatzen direnak. Horrenbestez, funtsezkoa da laguntza edo babes hori izatea migrazio-
prozesuaren hasieran. Gainera, helmugako herrialdean babes ematen duten pertsona
horiek gomendatu eta eskatu diete elkarrizketatutako emakumeei migrazio-prozesuari eki-
teko. Nora joan daitezkeen esaten diete eta haien erreferenteak izaten dira prozesuaren
lehen urratsetan. Immigranterako izangaien erreferentzia-taldea dira. Bada etorri aurretik
sararik ez zuen emakumerik ere, batik bat, Espainia ikasteko leku gisa hautatu duten ema-
kumeen artean. Hala ere, ez da hori egoera normalena.

Euskadi

Euskadi helmuga edo destino moduan aukeratzeko bi modu izaten dira. Emakume batzuek
zuzenean aukeratu dute Euskadi, eta beste batzuek, berriz, Espainia aukeratu dute
lehenik, eta, Espainiara iritsi ondoren, Euskadira etortzen dira, egoera ekonomiko hobea-
goan dagoela jakiten dutenean. Atal honetan, jatorriko herrialdean Euskadi helmuga gisa auke-
ratzen dituzten pertsonak aztertuko ditugu nagusiki, eta, “Euskadi orain” atalean, beste hel-
muga bat aukeratu eta gerora EAERA etortzera erabaki zuten pertsonen kasua aztertuko
dugu.

Espainiara etortzeko erabakiarekin gertatzen den moduan, harrerako lekuan dituzten kon-
taktuek eta sareek baldintzatzen dute Euskadira etortzeko erabakia. Kasu askotan, senide-
ek ematen dizkiete emakumeei migrazio-prozesuari ekiteko baliabideak eta informazioa;
izan ere, kontaktu horiek gabe, oso zaila izaten da informazio hori lortzea.

*“Lagun bat nuen hemen eta esan zidan lanik ez banuen etortzeko hona, eta hori izan zen hona
etortzeko arrazoi nagusia” (8. profila: Paraguai)*

*“Txilen ezagutu nituen Bilboko lagun batzuegatik erabaki nuen hona etortzea, haiek esan
zidaten, nahi baduzu etorri eta lagunduko dizugu” (1. profila: Txile)*

*“Lagun bat nuen hemen, lagun handia, lagundu egin zidana ondo hitz egiten ez nuelako” (3.
profila: Kamerun)*

*“Hemen bizi den jendeak kontaktzen zuen hemen Euskadin ez dela immigrazioaren jarraipen
handirik egiten, lan egiten uzten dutela eta hemen jendea, han jendeak esaten du espainia-
rrek harrokeriaz begiratzen dizutela eta hemen Euskadin jendeak gizatasun handiagoz begira-
tzen dizutela, eta gauza horiek hemen geratzeko erabakia hartzen laguntzen dizute. Eta nire
aberkide gehienak inguru honetan bizi dira, Donostia inguruan. Hona etortzen hasi ginen
Lasarteko pertsona bat jendea ekartzen hasi zelako, hark egiten zituen kontaktuak, oso fede-
onez jardun zuen, eta hark egiten zituen kontaktuak” (8. profila: eztabaida-taldea).*

Elkarrizketa batzuetan, Euskadi Espainiako leku emankorrenetako bat dela adierazten dute emakumeek. Elkarrizketatutako emakume batek baino gehiagok esan digute "Hemen lan gehiago dago".

"Ezagun bat nuen hemen eta deika aritzen zitzaidan, hona etortzeko esaten zidan, Bilbo oso polita dela, lana dagoela, lan asko dagoela" (2. profila: Kolonbia)

"Espainiako onena izan da beti Euskadi, beti izan da lan asko hemen, laguntza asko, asko denetik, eta hemen gaizki bazaude, zergatik joango zara beste hiri batera" (6. profila: Errumania)

"Nikaraguar guztiak Euskadira etortzen dira, lana dagoela esaten da. Hemen beste lekuetan baino lan gehiago dagoela dakigu hangook." (8. profila: Nikaragua)

"Almerian lan egin zuen nire senarrak paperak lortu arte, gero hona etorri zen. Hemen lan on bat topa daitekeelako, Almerian soroko lanak bakarrik." (3. profila: Burkina Faso)

Alde horretatik, leku bereziki erakargarria da emakumeentzat. Lehen adierazi dugu askatasun eta berdintasun gehiago sumatzen dituztela hemen immigranteek, baina, horrez gain, emakumeek uste dute gizonek baino aukera gehiago dituztela Euskadin, batik bat zaintzalanen jardun-esparruan, "adineko jende gehiago dagoelako".

"Bilbora etortzera bultzatzen ninduen arrazoietakoa bat zen hemen lan gehiago zegoela, aukera gehiago eta adineko jende gehiago dagoela" (8. profila: Nikaragua)

"Jakin banekien hemen aitona edo amona bat zaintzen lan egingo nuela, hori behar dute hemen (8. profila: Paraguai)

"Gizonek baino aukera gehiago dituzten hemen emakumeek. Gizonek ez dute lanik aurkitzen, emakumeek etxeetan edo jendea zaintzen lan egiten dute, baldin eta lanik badago" (8. profila: eztabaida-taldea).

"Lehen bikoteak etortzen ziren, baina gizonentzat lanik ez dagoela ikustean, aldatu egin da egoera. Emakumeak etortzen dira orain." (8. profila: eztabaida-taldea)

"Gizonak baino hobeto daude emakumeak hemen, errazago lortzen dute lana" (3. profila: Kamerun)

Argitaratu berri diren azterlan batzuek adierazten duten moduan, mendebaldeko gizarteak azkar ari dira zahartzen, eta horrek mendetasun-tasa handia sortu du Euskadin. Pertsona immigrante gazteengana jotzen da, neurri batean, egoera horri aurre egiteko. Gure gizartean zaintzalanen eskari handia dago, kontuan izanda etxeko eginkizunen banaketa ez dela berdintasunezkoa sexuen artean eta gero eta emakume gehiago sartzen dela lanmerkatuan. Ekoizpen edo produktzio lanak eta ugaltze-lanak bateratzea ezinezkoa izaten denez, lanpostu ugari sortzen dira jardun-esparru horretan, eta emakume immigranteek betetzen dituzte, batik bat, lanpostu horiek. Enplegu-sektore horretako lanak ez dira beti behar bezala erregularizatuta edo legezko era baten egiten, eta, ondorioz, lan-aukera bat izaten dira lan-kontratuak izenpetu ezin dituzten emakumeentzat. Egoera administratiboa alde batera utzita, sektore horretan soilik izaten dira enpleguak emakume atzerritarrentzat. Hau da, kontuan izaten badugu emakume latinamerikarrak direla EAEn finkatuta dauden hamar pertsona atzerritarretik hiru, eta Latinoamerikatik ez datozen immigranteen artean gero eta gehiago direla emakumeak, erraz ulertuko dugu bertako jendeak emakume latinamerikarrak dituela gogoko eta zergatik azken horiek, oro har, gizonezkoek baino errazago lortzen duten lana, baita gizon latinamerikarren aurretik ere.

Migrazio-proiektua beren prestakuntzaren inguruan antolatzen duten emakumeen kasuan, garrantzi handia ematen diote Euskadin erraza izatea hezkuntza-sisteman sartzea, batik bat, unibertsitate-sisteman. Horrenbestez, Euskadik irudi ona du immigranteentzat, bai eskuragarritasunari dagokionez, bai bizi-mailari dagokionez.

“Hemen erraz hartzen zaituzte unibertsitatean, Madrilen baldintza gehiago bete behar nituen masterra egiteko” (3. profila: Kamerun)

“Hemen segurtasuna dugu, osasun-zerbitzuak, eskubideak errespetatzen dizkizute, ordainketak egiten dizkizute, bestelako baldintzak dira” (8. profila: eztabaida-taldea)

Finean, hainbat faktore lotzen dira elkarrekin helmugako herrialde bat erabakitzeko garaian, baina, kasu guztietan, aurrerabide bat duten gizarteak aukeratzen dituzte emakume immigranteek. Leku batera edo bestera joateko kontuan hartzen diren alderdi edo faktoreen artean, oso kontuan hartzen da migrazioaren lehen fasean lagunduko duen gizarte-sare edo senitartekoren bat izatea, baita helmugako herrialdera sartzeko erraztasunak izatea eta lana aurkitzeko aukerak hautematea ere.

ERABAKIA HARTZEA

6.1.4

Migrazioari ekiteko erabakiarekin hasten da migrazio-prozesua. Erabaki hori hartzeko bidea edo prozesua aldatu egiten da gizartetik gizartera eta pertsonatik pertsonara, eta askotariko sentimenduak eta egoerak eragiten ditu. Hala ere, bada kasu guztietan azter edo hautesman daitezkeen alderdiak; hala nola, nork hartzen duen erabakia, nola gauzatzen edo betetzen den eta zer zailtasun topatzen dituzten emakumeek bidaia handiaren lehen urratsetan.

Nork erabakitzen du?

Migrazio-prozesuaren alderdi edo une honetan konturatzen gara aldatzen ari dela emakumea migrazioaren subjektu pasiboa denaren irudi edo pentsamolde klasikoa. Prozesuaren eragile aktiboak dira emakumeak gaur egun, eta haiek izaten dira, kasu askotan, prozesuari ekiteko erabakia hartzen dutenak.

Ama ezkongabeen kasuan, amak hartzen du erabaki indibiduala, erabakia ondorengoekin kontsultatu ondoren. Nahiko normala izaten da, era berean, erabakia gainerako senide eta lagunekin konpartitzea, haiek (normalean, amonak edo izebak) zainduko baitituzte emigratzera doan emakumeen mende zeuden pertsonak. Hala ere, emakumeek beraiek bakarrik hartzen dute erabakia. Hau da, emakumeek esaten dute haiek hartzen dutela emigratzeko azken erabakia. Errealitate hori are nabarmenagoa da emakumea ezkongabea bada eta ez badu inor zaindu beharrik.

“Nik neuk hartu nituen neuri zegozkidan erabakiak, aske nintzen erabakitzeko eta neuk erabaki zuen etortzea. (8. profila: eztabaida-taldea)

“Neuk bakarrik hartu nuen erabakia, inori galdetu gabe” (3. profila: Kamerun).

“Alabarekin hartu nuen erabakia, hari esan nion” (8. profila: Paraguai)

Bikotea duten emakumeen kasuan, bikotekideek elkarrekin hartu ohi dute erabakia, familia-logika bati jarraituz. Bikotearen baitan hitz egiten eta erabakitzen da proiektua, baina, oro har, emakumea izaten da bizilekuz aldatzen dena, lan-merkatuaren eskakizunei eta aukerei erantzunez.

“Erabakia konpartitu genuen, bion artean hartu genuen, gure alaba aurrera ateratzeko neu etorriko nintzela erabaki genuen, eta, Jainkoari eskerrak, nik neukan dirua, eta ez daramat gainean norberak zor duen diruak dakarren kezka buruan” (8. profila: Paraguai)

"Hitz egin genuen, eta handik irten behar genuela ikusi genuen. Nik baietz esaten nuen, han ezin zelako bizi. Azkenean, ni abiatu nintzen lehendabizi, errazagoa zelako lanen bat topatzea amonaren baten etxean lan egitea, lagun batek sartuko zidan" (3. profila: Nigeria)

Bada salbuespenik ere. Emakume batzuek, afrikarrak eta errumaniarrak gehien bat, ez zioten migrazio-prozesuari ekin nahi, baina derrigorrean emigratu zuten, haien senarrek hala erabakita. Emakume txinatar batzuen kasuan, familiako aitak erabaki du migrazio-prozesuari ekitea. Emakume latinamerikarrek, beraz, erabaki indibidualak hartzeko aukera izaten dutela dirudi, baina erabaki beste pertsona batzuekin adostuta hartzeko joera dute. Aitzitik, Afrikako iparraldetik edo Asiatik datozen emakumeek familiaren baitan hartzen dituzte erabakiak, eta ez dute erabakiak beren kabuz hartzeko aukera handirik.

"Senararekin lortu nituen paperak. Ni baino lehen etorri zenez, familia berrelkartu genuen, eta orain banandu garen honetan, neuk nire paperak ditut (3. profila: Senegal)

"Nire senarra hemen zegoenez, ez nuen han bakarrik geratu nahi eta harekin etorri nintzen" (3. profila: Burkina Faso).

"Senarra etorri zen lehendabizi lan egitera, eta, bueltatzen ez denez eta ezer ez nekienez, umeekin etorri nintzen paperak eskuratu genituenean" (3. profila: Nigeria)

"Senarra patata-lanera etorri zen, eta gero eraikuntzan lan egin zuen; nahiago du hemen bizi" (6. profila: Errumania)

Gogorra izaten da beti erabakia hartzea, indarrak ahuldu egiten dira prozesuan zehar, eta emakumeek, sarri, oker dabilzala uste izaten dute. Zalantzakor ageri dira, eta, batzuetan, beldur izaten dira, baina, ia kasu guztietan, ilusioa gailentzen zaie itsasontzian edo hegazkinean sartu baino lehen.

Nola egiten da?

Erabakia hartu ondoren, unerik zailena dator, bidaiarako prestatzeko unea. Funtsezkoa da une hori, hor erabakitzen baita nola sartuko diren emigranteak helmugako herrialdean. Emakumeek, askotan, askitasun ekonomikorik gabe edo diru-sarrerara gutxirekin izaten direnez, bitarteko legal eta ekonomikoak eskuratzeko erronkari heldu behar diote beren herrialdetik irteteko.

Alde horretatik, jarduteko moduak aldatu egiten dira herrialdetik herrialdera. Latinoamerikatik, Nikaragua eta Paraguitik, etorri berriak diren emakumeen kolektiboa aparte aztertzean, elementu komun bat ikusi dugu haien artean, maileguak eskatzen dituztela, "jarana" delakoa. Ezinezkoa izaten da emakume horientzat hegazkin-txartela erosteko eta bidaiaren lehen gastuetarako dirua lortzea, eta, ondorioz, aukera arriskutsuak egiten dituzte zenbaitetan: mailegu-emaileei edo prestamistei eskatzen diete dirua. Legez kanpoko "zerbitzu" horrek dituen abantailetakoa bat da emakumeek azkar lortzen dutela dirua, baina interes oso handiak ordaindu behar izaten dituzte, eta beren jabetza urriak utzi behar izaten dituzte abal moduan.

"Bada, bidai-txartela oso garestia zen eta ez nuen diru hori, maileguan hartu behar izan nuen, han batek dirua maileguan ematen dizu eta nire etxea hipotekatu behar izan nuen, zorra ordaintzen dudana arte, onartu dut ez dudala etxerik han" (8. profila: Paraguai)

"Galdera: Nori eskatzen zaio mailegu hori?"

Erantzuna: Mailegu-emaileei, prestamistei.

E: Bankuari eskatzen diote pertsona batzuek.

E: Ikusi behar, bakoitza ahal duen moduan moldatzen da, azkarren lortzen duen bidetik.

E: Prestamisten esku erortzen gara hona gatozen gehienak. Eta muturreraino joaten gara, Nikaraguan legez kanpokoak baita %20an dirua mailegatzea, eta, hala ere, erori egiten gara. Haren kasuan, esaterako, 3000 hartu zituen maileguan

E: Eta 9000 ordaindu behar ditut, baina ezin dudanez ordaindu lanik ez daukadalako, 1000 gehiago dira, eta horrek estresa eragiten dit eta ilea ere erortzen hasi zait.

E: Eta hipotekak eginda, ez pentsa, etxetxo bat utzi behar duzu berme gisa, ez dizute edozein moduz ematen.

E: Mailegatu digutena baino bi aldiz balio handiagoa duen jabetza bat hipotekatua utzi behar duzu, maileguan ematen duenak ez du galerarik” (8. profila: eztabaida-taldea)

Ikusten dugunez, arrisku handia hartzen dute, helmugako herrialdean lana aurkitu eta nahikoa diru irabazi behar baitute mailegua ordaintzeko, eta ez da ziurra, aldez aurretik, hori horrela izango denik. Egoera horietan, asko kaltetzen da emakumeen bizi-kalitatea, eta, batik bat, haien egoera emozionala. Ordainketei aurre egin beharraren presioak baldintzatu egiten du haien bizitza eta “dirua irabazi” beharraren helburua lehentasunezkoa eta obsesioa bihurtzen da, haien ongizatearen gainetik. Antzietateak, larritasunak, depresioak eta urduritasunak gain hartzen die emakume horiei, kontuan hartuta, gainera, soldata apalak ordaintzen dizkietela eta uste baino zailagoa izaten zaiela lana lortzea. Haien egoera administratiboa legezkoa izaten ez denez (asko turistaren bisatuarekin sartzen dira), lor ditzaketen enpleguak ere erregularizatu gabeak izaten dira; beraz, sektore prekarioetan lan egiten dute, lan-eskubiderik gabe eta diru-sarrerara apalak jasoz.

Elkarrizketatu ditugun emakume afrikar gehienak legezko formulak erabili dituzte herrialdean sartzeko. Ikasle moduan edo familia berrelkartzeko erregimenean seguruago sentitzen direla adierazten digute emakume horiek, eta ez dutela *paterarik* edo antzekorik erabili nahi, arriskutsuak direlako.

“Paperak lortu zituen. Hura etorri zen lehena eta ni ekarri ninduen gero” (3. profila: Burkina Faso)

“Frantziar izan ondoren zaila zen eta hona etorri naiz lan-kontratuarekin, eta paperak senararekin lortu nituen, ni baino lehenago etorri zen hura, eta familia berrelkartzeko lortu genituen, eta orain banandu egiten garela, nik nire paperak ditut” (3. profila: Senegal).

“Asko hiltzen dira pateretan, asko ordaindu ondoren, nik ez dut halakorik egingo seme-alabak edukita” (3. profila: Senegal).

Prozesua garestia da, eta, batzuetan, asko luzatzen da denboran. Hori ikusita, turistaren bisatuarekin sartzen dira emakume batzuk Espainian. Agerikoa da maileguaren formula ez dela normalena; izan ere, familiari dirua eskatuta lortzen dute dirua askotan. Familia, kasu horretan, zentzu zabalean ulertu behar da, ez baitzaio dirua eskatzen etxean bizi den senideari soilik.

“Senarra bisitatzera etorri nintzen eta bueltatu egin behar nuen, baina haurdun gelditu nintzen hemen eta legez kanpoko egoeran geratu nintzen. Turistaren bisatuarekin etorri nintzen.” (4. profila: Ekuatore Ginea).

“Diru asko da, turista moduan etorri nintzen” (4. profila: Senegal)

Emakume txinatarrei erreparatuz gero, helmugako herrialdera iristeko modu bertsuak erabiltzen dituztela dirudi, hau da, jatorriko herrialdean egindako kontratuak edo familia-sareak derrigortuta. Familia-unitateak mugitzen direnez, familiako guztiak batera berrelkartzen dira. Zaila da jakiten ea kontrataziorik egiten den jatorriko herrialdean familia-sare horietatik kanpo, baina kontratuaren ideia nabarmentzen dugunean, adierazi nahi dugu txinatarrek oso migrazio-prozesu seguruak egiten dituztela, haien komunitatearen kontrol handiarekin. Horrenbestez, nekez irteten da inor Txinatik *abentura bizitzera*, familia duten lekura joaten baitira. Haien senideek edo lagunek kontratuak egiten dizkiete beren negozioetan eta bizi-

leku bat eskaintzen diete, ordainsari apalagoen truke. Negozio propio bat jartzea izaten da immigrante txinatarren azken helburua. Sarbide-mota hori oso egokia da kanpotik datorren pertsonaren egoera administratiboa erregularizatzeko. Horren adierazle garbienetako bat da txinatarren kolektiboa dela Euskadin erregularizatzeko handienetako bat duena. Itxura batean, legezko egoera administratiboan izateak, laguntzako familia-sare zabala bat izateak eta helburu lorgarriak finkatzeak (negozioak jartzea) indartu egiten du haien poztasuna eta gogo-aldarteak, eta bizitzarekiko ikuspegi positiboa izatea dakarkie.

“Hemengo lagunek egin dizkieten kontratuekin etortzen dira beti txinatarrak. Txinatar bat ez da bakarrik etorriko” (7. profila: Txina)

“Espainiara etorri nahi nuen [...] nire amaren lagun batek denda bat zuen eta kontratu bat egin zidan hona etortzeko” (7. profila: Txina)

“Nire ilobak etorri egin nahi zuen eta kontratu bat egin nion. Nire etxean geratu zen eta gero beste lagun batek kontratatu zion” (7. profila: Txina)

“Nire aita etorri zen, eta negozioa eta paperak lortu zituenean, nire ama eta nire ahizpekin batera ekarri ninduen” (7. profila: Txina)

Azkenik, esan dezakegu atzean gelditu dela emakumea migrazioaren subjektu pasiboa denaren irudi edo pentsamolde klasikoa. Emigratzeko erabakia hartzeko prozesuan parte hartze handia dute emakumeek, eta, kasu askotan, hura izaten da beste herrialde batera joateko asmoaren sustatzailea. Beste herrialde batera joateko erabakia hartu ondoren, erronka bat izaten da emakume eta familia askorentzat migrazioari ekiteko baliabideak eskuratzea, inbertsioa handiak egin behar izaten baitira.

Laburbilduz,

- Pertsonen egoera ekonomikoa izaten da emigratzeko arrazoi nagusia edo haren bultzatzaile nabarmenena, eta, horrekin batera ageri dira, halaber, kultura berriak ezagutzeko jakin-mina eta askatasun-grina.
- Migrazioaren modalitate klasikoan, emakumeen rola bigarren mailakoa zen eta ez eragilea, baina jokamoldeak aldatzen ari dira, eta emakumeak migrazio-proiektu ugariren bultzatzaile dira gaur egun.
- Era berean, normala da gaur egun ere familia osoak emigratzea beste herrialde batera, baina gero eta bakarkako migrazio-proiektu gehiago abiarazten dituzte emakumeek, gerora berrelkartzeko familia osoa.
- Ez da erraza izaten zer herrialdetara joan erabakitzea, baina, erabaki hori hartzeko, erabakigarriak izan ohi dira helmugako herrialdean izan daitezkeen herrikideen sareak. Gizarte-sareak funtsezkoak dira migrazio-proiektuaren lehen fasean, eta arindu egiten dute immigrantearen ziurgabetasun-egoera.
- Europa lurralde emankorra dela uste dute immigranteek eta pertsonen askatasunak (gizabanakoenak, giza taldeenak eta, bereziki, emakumeenak) bermatzen dituela, eta hori da Europara etortzera bultzatzen dituen arrazoietakoa bat.
- Gerora erabakitzen dute Espainiara eta Euskadira etortzea, helmugako lurraldean dituzten gizarte-sareei erreparatuta.
- Espainiara eta Euskadira etortzeko arrazoiaren artean, emakume immigranteek nabarmentzen dute erraza dela iristea, mugetan ez dagoela kontrol handirik, lan-aukerak izaten direla eta sarri aipatzen dira EAEk dituen osasun- eta hezkuntza-zerbitzu bikainak.
- Oztopo handia izaten da independentzia ekonomikorik edo soldata duinik ez duten emakumeentzat jatorriko herrialdeetik irteteko behar dituzten baliabideak eskuratzea. Ezarri

berriak diren emakume immigranteak dira, eta, bereziki, Amerikako erdialdeko herrialdeetakoak, egoera prekarioenean iritsi direnak, aldez aurretik maileguak eskatuta.

EUSKADIRA ETORTZEA

6.2

Atal honetan, elkarrizketatu ditugun emakumeak Euskadira iritsi zirenean hasieran zer iruditu zitzairen eta zer oztopo izan zituzten aztertuko dugu. Gero, lan-munduan txertatzearekin zerikusia duten alderdiak aztertuko ditugu, bai eta emakume immigranteek bizi dituzten bazterketa-egoerak ere. Eta, azkenik, emakume immigranteek integrazioaz zer iritzi duten deskribatuko dugu eta identitatearekin zerikusia duten alderdiak argitzen saiatuko gara.

HASIERAKO IRITZIAK

6.2.1

Hasierako uneetan bizi izan zuten egoerari buruzko iritziak oso desberdinak izan dira, elkarrizketatu ditugun emakumeek Euskadira etorri aurretik zituzten aurreikuspenen eta bizi zuten egoeraren araberrakoak izan baitira. Horrenbestez, sentimenduak *continuum* aldatzen dira; batzuek miresmena adierazi dute eta beste batzuek, berriz, atsekabea. Emakume batzuk primeran sentitu ziren hasiera-hasieratik, eta beste batzuek, berriz, denbora pixka bat behar izan zuten gurera ohitzeko. Atsekabea, oro har, arrotza egiten zaien orografiak eta klimatologiak eragindakoa da, bai eta eguneroko bizitzari aurre egiteko gure gizarteko ohituretara egokitu ezinak eragindakoa ere. Hau da, eguneroko jokabide-ereduen berri izateko, "barneratzeko denbora izatea" dakar; izan ere, atzerritarrentzat ez da nahikoa izaten haien berri izatea, bereganatu egin behar dituztela baitirudi: "gehiago erakutsi behar nuen eta horrek dakarren guztiaren mende jarri".

"Lehendabizi, benetako egoeran ikusten duzu zure burua, eta nahiz gogorra izango zela espero genuen, ustekabean harrapatu gintuen, gauza ohikoenak egitea ere zaila iruditu zitzaigun; esaterako, harategian edozer eskatzea, zerura begiratzea eta euria egingo ote zuen asmatzea. Ez genuen erreferentziarik, ez genekizkien hitz gakoak, kodeak, soinuak, usainak... Hau da, testuinguruan kokatzeko beharrezkoak diren gauza horiek guztiak falta genituen, eta denbora dezente behar izan nuen horretarako, eta etxea aurkitzeko, lana aurkitzeko... eta hori guztia atzerritarra izanik. Atzerritarra nintzen, "gehiago erakutsi behar nuen eta horrek dakarren guztiaren mende jarri" (1. profila: Argentina)

"[...] dena oso berde zegoen, oso ingurumen berdea iruditu zitzaidan, sana, jende gutxi, gus-tukoa dut, oso isila." (7. profila: Txina)

"Hasieran den-dena itsusia iruditzen zitzaidan, ez zara turista, penaz etortzen zara, alaba han utzita; janaria hain itsusia iruditzen zitzaidan; itsasoaren ondoan zegoen herri polit batetik etorri nintzen eta hau hain itsusia iruditzen zitzaidan. Nik alabari deitzen nion eta esaten nion 'hau kaka zaharra da', eta hemendik alde egiteko egunak kontatzen nituen." (2. profila: Kolonbia)

"Niri klimak atentzioa eman zidan, ni barrualdekoa naiz eta Madril bezalako da, ez du elurrik egiten, baina hemen euria... Nik ostalaritzan egiten nuen lan, eta lanaldi zatitua nuenez, joan eta etorri ibiltzen nintzen, blai eginda egun osoa. Zer nazka! nazkagarria, oso gogorra egin zitzaidan, iluntasuna, euria." (1. profila: Argentina)

Oro har, elkarrizketatu ditugun emakume guztiek adierazi dute oso gogorra izan zela hasiera, batez ere bakarrik etorri eta hemen zain inor ez zuten emakumeek. *Bakardadea* da emakumeek gehien erabili duten hitza, hasierako egun haietan bizi izandakoa adierazteko. Etorkizunari begira, tristura eta beldurra ere adierazi dituzte. Nolanahi ere, beldurra ez da gehien nabarmentzen den sentimendua, baizik eta nahikoa sare sozial ez izatearena, jendearekin egon baina hitz egin ezin izatearena edo “txiki” sentitzearena..

“Lehendabizi bakardadea, herrimina sentitzen duzu, familiaren falta sentitzen duzu, herriarena, gizartean zenuen rola falta duzu; bada, hori, nahiko bakarrik dagoen emakumea sentitzen zara. Bakarrik noala, bizitza arriskuan jarriko dudala eta ez dakidala zer gertatuko zaidan. Beldurra, estutasuna, gerta dakidanaren kezka, larritasuna.” (8. profila: Nikaragua)

“[...] ez nengoen beldurrak, tristura eta bakardadea sentitzen nituen; badakizu zer den jendez inguratuta egotea, baina, aldi berean, inorekin hitz egin ezin izatea?... eta batetik bestera ibiltzen nintzen, ibili eta ibili... eta nire burua txiki ikusten nuen, triste nengoen.” (2. profila: Kolonia)

“Hona etorri eta, bada, egia da, gogorra da; izan ere, familia han dago, alaba han utzi behar izan nuen, eta, hasieran, bakardadeak gainezka egiten dizu. Familia han utzi behar da hona etortzeko, eta hemen, beste giro batera ohitu behar duzu.” (8. profila, ET: eztabaida-taldea)

“Etorri nintzenean, nahiko triste egon nintzen; ez dakit, tristura sentitzen nuen.” (8. profila: Nikaragua)

“Lehendabiziko hilean, bakar-bakarrik nengoenez, nahigabea sentitzen nuen, larritasun-arazok izan nituen. Etorri eta bakarrik nengoenez, ez nuen inorekin hitz egiten. Ez nuen norekin hitz egin, ez nuen seniderik.” (4. profila: Aljeria)

“Triste samar etorri nintzen, baina aldi berean, pozik eta zoriontsu, erronka berriak nituen eta pozik nengoen.” (3. profila: Mauritania)

Batzuetan, sentimenduak kontrajarriak izaten dira. Batetik, tristura adierazten da, senideak han utzi behar izaten direlako, bai eta lagunak, tradizioak, ohiturak eta bizimodu jakin bat ere. Hasieran, badirudi den-dena dela zaila, gauzarik ohikoenak ere bai. Eta bestetik, ezinegona eta ilusioa ere sentitzen da; izan ere, erronka berriei aurre egiteko aukerak eragiten duen zoriona eta satisfazioa gailentzen zaizkio bakardadeari eta gizarte-harremanen gabeziari.

HIZKUNTZA

6.2.2

Harrerako gizartearen hizkuntza ez jakitea oztopo handia izan daiteke immigranteentzat gizartean eta kulturaren integrazteko, bai eta lana aurkitzeko ere. Hortaz, gaztelania ez dakitene emakume gehienek beren buruarekiko segurtasunik eza, konfiantzarik eza sentitzen dute, beldurra, norberaren bizitzarekiko kontrola galdu dutela sentitzen dute, eta horrek guztiak, batzuetan, ondorio kaltegarriak eragiten ditu haien autoestimuan. Beren ahalmenetan sinesteari uzten diote eta beren buruarekiko duten konfiantza galtzen dute emakumeek. Elkarrizketatu ditugun emakume guztien artean, hitz egiteko arazoak dituztenak *besteen mendeko* bihurtzen dira, eguneroko jarduerak egiten –esaterako, erosketak egiten edo ospitalera joaten– laguntzen dietenena.

“Hona etorri eta lehendabiziko hilean, ez naiz irten, jendearen beldur nintzelako eta gaztelaniaz ezer ez dakidalako.” (4. profila: Aljeria)

“Hizkuntza ez badakizu, gauza guztien beldur zara, segurtasunik ez. Batzuek nirekin hitz egiten zuten, baina ez nintzen seguru sentitzen; eta niregana etortzen ziren, ubeldu bat nuen, eta

*ostatuan lan egiten zuen mutilak esaten zidan... Eta urte batzuk igaro direnean hasi naiz uler-
tzen zer esan nahi zidan, oso gogorra da.” (6. profila: Errumania)*

*“Hitz egiteko segurtasunik ez nuenez, beldurra ematen zidan. Batzuetan, gaztelaniaz pentsa-
tzen dudanean, esaldiak ondo egiten ditut, akatsik eta ezer gabe. Baina hitzekin esatean, dena
nahasten da, ez dakit gauza hau ondo esaten ari naizen edo dena alderantziz. Hori egin zen
konfiantza galtzen hasi nintzenean.” (4. profila: Aljeria)*

*“Garrantzitsua da hizkuntza, ez nekien hitz egiten eta gauza asko oso muga handia da; ezin
duzu normal hitz egin besteekin.” (7. profila: Txina)*

*“[Elkarrizketa itzultzailearekin] Gaztelania ulertzen du baina ez du hitz egiten. Helduentzako
Hezkuntzan gaztelania ikasten aritu da, baina ikasteari utzi zion. Izan ere, ez du harremanik
familiakoa ez den inorekin; esaten du ondo dagoela horrela, nahiago duela etxean egon, tele-
bista ikusi eta senarrarekin hitz egin. Ama hizkuntzan ere ez daki ondo irakurtzen ez ondo idaz-
ten.” (6. profila: Errumania)*

Horrenbestez, zenbait emakumeri gaztelania ez jakiteak oso ondorio kaltegarriak eragin diz-
kie, autoestimuan zein eguneroko bizitzan. Horrez gain, emakume batzuek onartu dute gaz-
telania ez jakitea oztopo handia izan dela beren kultura-komunitatetik kanpoko pertsonekin
komunikatzeko; hala ere, adierazi dute horrek ez duela ondorio larririk eragin beren autono-
mian, ez eta eguneroko gauzak egin ahal izateko ere. Hori hala da, batez ere, senideen edo
hizkuntza bera hitz egiten duten lagunen laguntza-sare handia duten emakumeen kasuan,
eta, beraz, hizkuntza ez jakiteak ez die oztoporik eragiten eguneroko bizitzan, gaztelaniaz
hitz egiten duten pertsonekin apenas baitute harremana. Askotan, harrerako gizartearen
hizkuntza ez jakitea eta ama-hizkuntzan ondo irakurtzen eta idazten ez jakitea batu egiten
dira.

Laburbilduz, esan genezake iritsi berritan egoera, oro har, gogorra dela batez ere bakarrik
etortzen diren eta helmugako tokian inor ezagutzen ez duten emakumeentzat. Eta gainera,
lehenengo fasea askoz ere gogorragoa dela gaztelania ez dakiten emakumeentzat. Hala
ere, hori ez da hala harrerako herrialdean familiako norbait baldin badute, nahiz eta gaztela-
nia ez jakin.

ORAINA EUSKADIN

6.2.3

Kapitulu honetan, emakume immigranteen bizitzako zenbait alor nolakoak diren aztertzen
saiatuko gara. Lehendabizi, elkarrizketatu ditugun emakumeen administrazio-egoera azter-
tuko dugu, eta bereziki erreparatuko diogu zer ondorio eragiten dituen emakume horien
eguneroko bizitzan administrazio-egoera araugabea izateak. Eta gero, lanaren eta etxebizi-
tzaren alorrekin zerikusia duten zenbait gai aztertuko ditugu, eta Euskadin bizi diren emaku-
me immigranteen bizitzan gizarte-sareek zenbateko garrantzia duten ere aztertuko dugu.

Administrazio-egoera

Administrazio-egoera elkarrizketatu ditugun ia emakume guztien jardunean ezinbestez aipa-
tu den elementu bat da. Horrenbestez, elkarrizketatu guztiek adierazi dute bizileku- eta lan-
baimena ez edukitzea arazo ugari eragiten dituen oztopo ikaragarria dela, immigrante guz-
tien 'oinarrizko agendan' baitago.

Elkarrizketatu ditugun emakume gehienek etorri aurretik bazekiten Espainian geratuko zire-
la eta administrazio-egoera araugabea izango zutela. Beste emakume batzuen asmoa

Euskadira etorri, bikotekidea ikusi eta itzultzea zen, baina zenbait egoera gorabehera –zenbait, haurdun geratu ondoren–, bertan geratu behar izan dute, nahiz bizileku-baimenik ez izan.

“Nire herrialdera bueltatzeko asmoa nuen... bi hilerako bisa nuen, gero bueltatu eta lan egiten jarraitzeko asmoa nuen, eta berriro bisa eskatzekoa; baina haurdun geratu nintzen eta senarrak esan zidan “hemen egon behar duzu,” hemen geratzen zara nire herrialdean ez dugulako etxerik, eta hemen geratu nintzen paperik gabe.” (4. profila: Aljeria)

“Turista-bisarekin etorri nintzen, senarrarekin egoteko eta bueltatukoan paper-kontu guztiak egin nahi nituen. Baina hona etorri, amodioa egin eta bikien esperoan geratu nintzen, eta orain ezin dut bueltatu.” (3. profila: Ghana)

Nahiz eta emakume gehienek, hona etorri baino lehen, jakin bazekiten egoera araugabea izateak zer bizimodu izatea zakarren eta arazoak izango zituztela ere pentsatu zuten, espero baino egoera gordinagoa bizitzea egokitu zaie.

“[...] hortaz hitz egin zidaten, baina hemen egoera hori bizitzea oso gogorra da; berdin du norbaitek egoeraren berri ematea, ez baitu zerikusirik benetako egoerarekin.” (8. profila: Paraguai)

Bestalde, emigratzea erabaki aurretik, emakume askok pentsatzen zuten egoera araugabea izateari nahiko azkar uzten zitzaiola. Baina, hemen finkatu ondoren, ohartzen dira ez dela erraza, egoera luzatu egiten dela eta epe laburrean konponbiderik ez duela.

“Ez nuen uste zortzi urte egongo nintzela paperik gabe, lanik gabe, ezer gabe... uste nuen lan egin nahi izatea nahikoa zela lana aurkitzeko.” (4. profila: Ekuatore Ginea)

“[...] uste genuen lana aurkituko genuela, paperak lortuko genituela eta haurra hona ekarriko genuela; eta, begira, bederatzi urte daramatzagu paperik gabe, hiru seme-alaba izan ditugu hemen eta denok paperik gabe gaude.” (4. profila: Aljeria)

“Hona etortzeko gogo izugarria nuen, baina iritsi nintzenean, bada, gogoak alde egin zidan, etxera joan nahi nuen, baina oso zaila da 'papera' ez badaukazu.” (4. profila: Ekuatore Ginea)

Administrazio-egoera arautua izatea oso zaila da; egoera arautzeko zailtasunak eta bizileku-baimena eskatzeko lan-kontratua bilatzeko izaten diren zailtasunak erabat lotuta daude. Hau da, migrazio-ereduaren gurpil-zorua da edo isatsari hozka egiten dion arraina; izan ere, gehienetan, lan-baimena edukitzeko bizileku-baimena izan behar da, eta alderantziz.

“[...] ezin dut lortu, ezin dut. Saiatu naiz, baina ezin dut kontratu bat lortu; jendeak nahiago du paperak dituzten pertsonak kontratu, paperak ez dituzten pertsonak kontratu baino.” (4. profila: Ekuatore Ginea)

“Ez, ezin dugu lan-kontraturik gabe. Lan-kontratua ez baduzu, erosi egiten duzu. Kontratuak asko balio du, 2.000 euro edo 3.000. Eta guk hainbeste ez.” (4. profila: Aljeria)

Hain zuzen ere, agerian geratu da administrazio-egoera araugabea izateak gehiago eragiten diela Saharaz hegoaldeko emakumeei, eta hori hala da, ziurrenik, emakume horien migrazio-proiektuak bakarkakoak izaten direlako, eta hortaz, helmugako herrialdean senideen laguntza ez dutenez, egoera bereziki ahula bizi dutelako. Gainera, aurreko faseetan zenbait azterketa kuantitatibo eta ikerketa egin ditugunez, jakin badakigu emakume horiek lan-munduan txertatzeko arazo gehiago dituztela. Horren guztiaren ondorioz, nabarmentzeko modukoa da administrazio-egoera araugabea izateak berekin dakarrela, askotan, enpleguaren egonkortasunik eza, eskubideak sistematikoki urratzea eta herrialdetik bota egingo dituztelako beldurrak bizitzea. Nolanahi ere, egoera horrek ez die Saharaz hegoaldeko pertsonen soilik eragiten, berez lan-munduan txertatzeko arazo gutxiago dituzten herrialdeetako kolektiboek ere eragiten baitie, emakume kolonbiarrei, esaterako.

“[...] 18 egun eman nituen lan hartan, eta oraindik ere ez dut ezer kobratu, ni 'paperik gabea' nintzelako, ea zeinek erreklamatzeko duen hori. 18 egun horietan lau kilo argaldu nintzen, jate-

ko denborarik ere ez nuen, bi kafe edanda pasatzen nuen eguna. [...] Honela esan zidan nire nagusiak: 'paperik gabeko bat, ea non erreklamatzan duzun, eta ez dut zentimo bakar bat ere ordaintzeko asmorik!'" (2. profila: Kolonbia)

Administrazio-egoera araugabea dauden emakume immigrantez ari garela, bada bereziki nabarmentzea merezi duen beste alderdi bat ere: administrazio-egoera ezegonkorra izateak berekin dakar inolako babesik ez izatea, lan-alorreko zein gizarte-alorreko eskubideak urratuz gero. Salaketa jartzeko beldurra egoteak eta informaziorik ez izatea halako egoerak denboran luzatzea eragiten dute.

Administrazio-egoera araugabea dauden emakume immigrantez ari garela, bada bereziki nabarmentzea merezi duen beste alderdi bat ere: administrazio-egoera ezegonkorra izateak berekin dakar inolako babesik ez izatea, lan-alorreko zein gizarte-alorreko eskubideak urratuz gero. Salaketa jartzeko beldurra egoteak eta informaziorik ez izatea halako egoerak denboran luzatzea eragiten dute.

"Paperak ez nituenean, esan dit 'salatu egiten banauzu, ni haurrekin geratuko naiz eta zu Afrikara itzuliko zara.'" (3. profila: Ghana)

"Ni lehen mutil-lagunarekin nengoen, eta nik arazo bat eduki eta ezin dut salatu, poliziak lehendabizi paperik baduzun galdetzen dizulako. Haiak esaten dute nahi baduzu salatu, eta nik papera badut, nik gauza askotarako eskubidea, baina nik papera ez nuen, eta nik ezin ezer esan." (4. profila: Nigeria)

Bada beste ondorioz ere: ezin izaten dira jatorriko herrialdean utzitako familia bisitatzera joan. Zenbait kasutan, emakumeek urte asko daramatzate seme-alabak, gurasoak eta, oro har, maite dituzten pertsonak ikusi gabe. Haien senideen bizitzako gertakizun garrantzitsuetara ezin izaten dira joan –esate baterako, ezkontzak, seme-alaben ikasketa-amaierako ekitaldiak eta/edo gurasoen hiletak– eta horrek oso gaizki sentiarazten die, itota eta errudun sentimendu-dosi aldakorra izaten dute.

"Nire ama ere duela urtebete hil da eta ezin dut ikustera joan. Eta hori izugarri txarra da niretzat; osaba ere hil da eta ezin dut joan." (4. profila: Aljeria)

"Nire semeak hamaika urte beteko ditu orain, bederatzi urte daramatzat hura ikusi gabe; oraindik Aljerian dago eta ezin dut hona ekarri, oraindik ez dudalako bizileku-baimena." (4. profila: Aljeria)

"[...] ezin izan dut seme-alaben ikasketa-amaierako ekitaldira joan; karrera amaitu dute eta ez naiz han izan." (8. profila: Nikaragua)

"Semea han dago, baina bihotzean daramat beti; gauetan ezin dut lorik egin, eta negar asko egiten dut; badira lau urte ez dudala semea ikusi." (4. profila: Senegal)

Bistan denez, bizileku-baimena lortu ahal izatea amesten dute emakume askok, edozer emango lukete eta edozer egingo lukete beren herrialdeetara bisitan joan ahal izateagatik. Emakume askok esan du soldatarik gabe ere egingo luketela lan, administrazio-egoera arautzea dakarren lan-kontratu baten truke. Kontuan izan behar da Espainiako immigrazioaren zati handi batek irregulartasunaren kontrola eta azpizjokoa izan duela oinarri; eta horrez gain, irregulartasun hori neurtu egin izan dela, unean uneko interesen arabera.

"Nik bizileku-baimena lortu nahi dut, hemendik irten ahal izateko eta nire etxera bisitan joan ahal izateko, ahal bezain pronto etxera alde egin ahal izateko." (4. profila: Aljeria)

"Soldatarik gabeko lan baten bila nabil, kontratua bakarrik nahi dut; nik aseguria ordainduko dut, kontratua bakarrik nahi dut. Lan egingo dut, norbaitek sukaldean jarduteko laguntza behar badu, garbitzeko laguntza behar badu, edozer lan egiteko prest nago, aseguria bakarrik, 200 euro bakarrik; norbaitek kontratua ematerik baldin badu eta aseguria ezin badit eman ere, nik lan egingo dut, nik ordainduko dut, eta nire familia faltan sentitzen dudalako egingo dut hori, nire aita berriro ikusi nahi dut." (4. profila: Aljeria)

Gainera, adierazpen gehienetan hauteman dugu "paperik" ez edukitzeak zalantzako, eze-gonkortasuneko eta larritasuneko errealtate materiala eragiten diela, eta, etorkizunari begira, beldur- eta izu-sentsazioa ere bai.

"[...] une horretan, paperik ez izateak eragiten zidan eze-gonkortasuna. Baina gero, erregularizazio-araubidea ireki zenean, paperak lortu nituen eta horrek lasaitu egin ninduen, kontratu bat nuelako; oso-oso soldata txikia nuen, baina urtero berritzen jarraitzeko ziurtasuna ematen zidan, eta horrela." (1. profila: Argentina)

"Izan ere, emakume immigrantearen egoera une honetan ziurgabetasunarena da, eta 'paperik gabekoen' egoera oso gogorra da. Ez da lehen bezala; orain eragozpen asko jartzen dizkigute, beldurrak nago." (8. profila, ET: Nikaragua)

"Bigarren aldian bekarik gabe eta lanik gabe etorri nintzen, eta orduan esan zidaten 'legez kanpoko immigrantea zara orain', eta harri eta zur geratu nintzen, eta nire egoera eze-gonkorrago bilakatu zen, eta orduan pentsatu nuen niretzat ateak ixten ari zirela." (5. profila: Sahara)

Zenbait kasutan, bidali egingo dituztelako beldur direnez, elkarrizketatu ditugun emakume batzuek nahiago dute etxean geratu, arriskurik ez izateko, eta horrek oraindik ere gehiago isolatzen ditu emakume horiek.

"Nire senarrak beti esaten dit: 'Ai! poliziak harrapatu eta paperik ez baduzu, bota egingo zaituzte!' Eta orduan asko beldurtzen naiz, ezin dut irten." (4. profila: Aljeria)

"[...] irteten garenean, batzuetan beldurrez irteten gara, ez dakigulako non egongo diren, batzuetan zibilak dira-eta." (8. profila: Honduras)

Nolanahi ere, elkarrizketatu ditugun emakume gehienek esan dute beti izaten dutela gogoa edozein unetan eska diezaieketela agiria kalean, baina, oro har, administrazio-egoera arautua ez izateak ez diela, orain artean, oztoporik eragin eguneroko jarduerak egin ahal izateko, gizarte-zerbitzuak erabiltzeko, esaterako. Egoera araugabea edukitzeak berebiziko eragina du immigranteengan, eguneroko bizitza baldintzatzen baitie. Izan ere, jakin badakite irregulartasunak egoera berezietan soilik eragin dezakeela herrialdetik botatzea, baina lasai bizitzea eragozten die; hau da, egiten dituzten lan-jarduerekin bat datorren bizimodua ez dute. Irregulartasuna, azken batean, tresna politiko bat baino ez da, immigranteen etorrerak eta unean uneko lan-eskaintzak bat egin dezaten balio duena; nolanahi ere, tresna horrek immigranteen egunerokotasunari eragiten dio eta egunerokotasun hori oztokatzen du. Irregulartasuna, horrenbestez, immigranteen egonlekua arautzeko administrazioak bere buruari ematen dion denbora geroratua da, baina immigrantearentzat oso penagarria da denbora hori. Kontraesaneko mekanismo horren eraginez, irregulartasuna eta beste zerbitzu batzuk eskuratzeko-ikasketak edo osasun-zerbitzuak- arazorik ez edukitzea bateragarriak dira.

"Kontua da ezin dugula bidaiatu, ez eta lana aurkitu ere. Baina beste gauza batzuk normal, medikuarenera joateko eskubidea dugu, haurrek normal ikasten dute eta hori da dena." (4. profila: Aljeria)

"[...] izan ere, hemen, Euskadin ez da Frantzian bezala, ez dute badituzun edo ez dituzun kontrolatzen jarraitzen." (3. profila: Senegal)

Agerian dago, beraz, emakumeek badutela atzeritarrei buruzko araudiaren berri, bai eta administrazio-izapideei buruzkoa ere. Hala ere, zabaldu berri da atzeritarrei buruzko araudia aldatu egingo dutela, eta, etorkizunari begira, kezka eta beldur handia sortu da. Aldaketa horiek, hain zuzen, gizartearen oso errotuta dagoen prozedurari -egoera arautzeko modu bakarra ia- eta osasun-arloko zerbitzuei buruzkoak dira. Atzeraldi ekonomikoan gaudenez, ikuspegi murriztaileagoa izanik interpretatzen da irregulartasuna, eta hori da orain abian dena. Beraz, aurreko fasean immigranteen etorrerak egokitu edo moldatu nahi ziren, eta

orain, berriz, etorrera horiek eten egin nahi dira. Agerian dago, hortaz, instituzioek unean uneko immigrazio-beharretara egokitzen dutela irregulartasunaren estatusa.

“Legea aldatzen badute ezin dut paperik sartu, eta aurrera egiten uzten ez duen ziurgabetasun ikaragarria sortzen da orduan.” (8. profila: Nikaragua)

“Medikuarenera joaterik badut, baina orain esan dute paperik ez baduzu ezin zarela medikuarenera joan. Geroaren beldur naiz.” (4. profila: Ekuatore Ginea)

Merezi du adieraztea, halaber, “itxurazko” enplegu bat edo ikasketa-mailarekin bat datorren enplegu bat bilatzea ezinezkoa dela egoera araugabeen daudenentzat, eta halakoetan, lan-munduan txertatzeko modu bakarrak ezkutuko ekonomia eta baldintza kaskarreko enpleguak direla. Eta jakina, emakumeek esaten dute administrazio-egoera araugabeen daudelako ez dutela enplegu-zerbitzu publikoetarako aukerarik eta elkarteen eta GKEen lan-poltsetarako bakarrik dutela aukera.

“‘Paperak’ edukiz gero, errazagoa izango zen, leku gehiagotara joango nintzateke lan bila, orain Caritasera joan besterik ez dut. Paperik gabe zailagoa da lana aurkitzea.” (4. profila: Nigeria)

Ezkutuko ekonomian sartzeak –kolokako enpleguak eta lan-alorreko eskubiderik gabe– ez dakar, jakina, administrazio-segurtasunik. Horrela, ezin eten daitekeen gurpil zoroa ezarri da; hau da, irregulartasunak kolokako enplegua edo baldintza eskasekoa dakar, eta alderantziz. Eta hala, horren guztiaren ondorioz, lanean hasteko aukerak oso mugatuak dira, lan-eremu jakin batzuk baino ez dituzte aukeran: etxe-zerbitzua, besteen beharra duten pertsonak zaintzea eta ostalaritza.

Hortaz, eta aztertutako adierazpenetan garbi geratu denez, funtsezkoa da bizileku-baimena edukitzea. Hala ere, oso hedatuta dago “paperak” edukitzeak gizarte-mailan gora egitea eta egonkortasuna lortzea dakarrelako ideia, baina askotan ekuazio hori ez da betetzen eta frustrazio-sentimendua sortzen zaie.

“Hori ez da paperen kontua, hainbeste arazo daude; izan ere, paperik gabe daudenek uste dute paperak lortzen dituztenean aurkituko dutela nahi dutena, baina nik fase asko bizi izan ditut: lana eduki, lana ez eduki, nazionalitatea eskuratu... Baina, azken batean, lehen nintzena izaten jarraitzen dut. Lehen bezala jarraitzen dut, nahiz nazionalitatea eduki. Nik uste nuen mailaz igotzearekin batera lortzen zela egonkortasuna lortzeko aukera gehiago izatea, baina ez dut inoiz egonkortasuna eduki.” (5. profila: Sahara)

“Ia-ia bizitza erdia daramat Euskadin eta ez dut oraindik egonkortasuna lortu, ez etxebizitza-alorrean, ez lan-alorrean, ez inolako alorretan. Etorri nintzenean nuen arazo bera dut oraindik ere gaur egun.” (5. profila: Sahara)

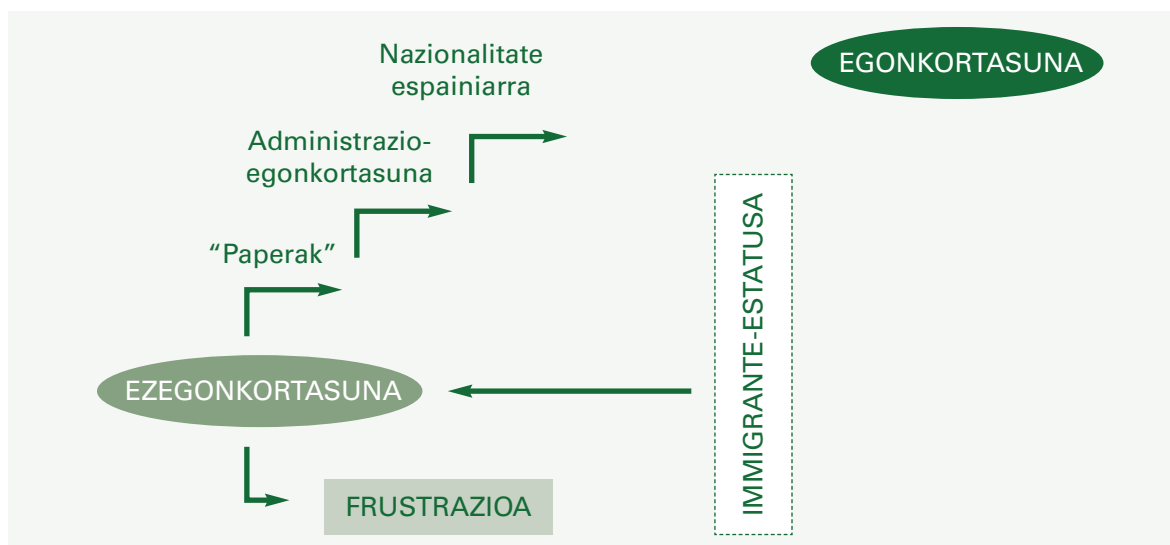
“Nahiz nazionalitatea eskuratu, ez da ezer aldatu. Niri ez baitit inork galdetu ‘nola dituzu paperkontuak?’... Berdin nago, eskuratu izan ez banu bezala [nazionalitatea].” (2. profila: Kolonbia)

Bestalde, administrazio-alorrean egonkortasuna izateak ez dakar beti bizitza-alorrean egonkortasuna izatea. Administrazio-alorrean egonkortasuna lortzen da, eta nazionalitatea ere eskura daiteke, baina immigrante-estatusa izateari ez zaio uzten eta aurrera egitea eragozten du. Horrenbestez, migrazio-eredu orok ezegonkortasuna zekarrelako kontzientzia barkeratzen dute, eta horrek guztiak frustrazioa sorrarazteaz gain, lan-eredu horretatik atera ezin izango dutelako eta aurrera egingo ez dutelako sentimendua sorrarazten die. Prozesu hori eskema honen bidez laburbil daiteke.

Hau da, egonkortasuna lortzea eragozpen-multzo bati aurre egin zaiolako prozesutzat hartzen da, eta eragozpen horiei guztiei aurre egin ondoren, bizitzan egonkortasuna lortuko dutela uste dute. Hala ere, askotan, administrazio-alorrean egonkortasun handiagoa izateak ez dakar lan-alorreko baldintzak hobetzea, ez eta espero zuten mailan gizartean gora egi-

tea ere. Are gehiago, helburua lortze aldera emandako urrats horiek guztiak eman ondoren ere, immigranteek beste eragozpen bat izaten dute, gainditu ezin dutena, aldatzea ezinezkoa dirudiena: immigrante-estatusa. Administrazioaren aurrean ez zara immigrantea, baina ez gizartean bai. Horrenbestez, ohartzen dira estatusun-egoera eta egoera ezegonkorra ez dela soilik legezkotasun-kontua, baizik eta haien esku ez dagoen gizarte-prozesu multzo baten emaitza dela. Hortaz, lortu nahi zuten gizarte-estatusa berriro ere helburu lortezin bilakatzen da, eta horrek frustrazio ikaragarria sorrarazten die, bai eta norberaren ahalmenetan konfiantza galtzea ere. Hala ere, ez da gutxietsi behar estatus-aldaketa, egoera araugabea izatetik arautua izatera emandako urratsa; izan ere, goranzko bidean behar beste ez aurreratzeak ez du esan nahi administrazio-egoera hobetuko ez denik. Beste kontu bat da erlatibizatzea edo behar baino balio gutxiago ematea lortutakoari.

6.2. ESKEMA Administrazio-egonkortasuna, gizarte-mailan gora egiteko tresnatzat

Iturria: Egileek egina

Etxebizitza

Etxebizitza edukitzea funtsezko baldintza da immigranteak gizarteratzeko. Emakume immigranteek zenbait eragozpeni egin behar diete aurre-harreman-sare eskasa, baliabide ekonomiko gutxi eta gizarte-bazterketa- eta aparteko arazo bilakatzen dira horiek guztiak bizileku bat bilatzerakoan.

Elkarrizketetan agerian geratu da harreman-sare bat edukitzea ezinbestekoa dela, harrerako herrialdean etxebizitza bilatzeko ezinbesteko modua baita. Immigranteekiko diskriminazioaren eta konfiantzarik ezaren ondorioz, etxebizitzak dituzten pertsonak nahiago izaten dute immigranteei alokairuan ez uztea etxebizitzak edo errenta garestitu egiten diete, eta beraz, emakume immigranteek aukera gutxiago izaten dituzte, bai eta eraikinen parkerako ere.

“Gela bat alokairuan hartzeko, nik neuk ez nuen inoiz etxebizitza hala lortu. Hemengo lagunen bidez lortu izan ditut beti; telefonoz nik deitzen nuenean etxebizitzari buruz galdetzeko, ez nuen lortzen; nongoa nintzen galdetzen zidaten, eta, hara, hor bukatzen zen elkarrizketa. Eta erantzuten zidaten pertsonak atzerritarrak ziren, etxebizitza alokairuan zutenak, eta haiek ikustera joan nintzen, baina azkenean, ez [ezer ez]: diskriminatu egiten gintuzten edo oso fidantza garestiko etxebizitzak eskaintzen zizkiguten eta ezin genuen.” (1. profila: Txile)

“[...] iritsi eta, jendea ezagutzen genuenez, hamar egunen buruan aurkitu genuen bizitzeko leku bat.” (1. profila: Argentina)

Etxebizitzak alokairuan nola hartu dituzten aztertu ondoren, ohartu gara askotan ezinbestekoa dela edo komeni dela bertako norbait erreferentziatzat edukitzea etxebizitzaren jabeekin harremanetan jartzeko. Beste zenbaitetan, elkarrizketatu ditugun emakumeek kulturakomunitate bereko pertsonak, herrialde berekoak edo beste immigrante batzuek alokatuta dituzten etxebizitzak berralokatzen dituzte.

"Neska bat ezagutu nuen eta harekin batera hartu nuen etxe bat alokairuan. Kalean nengilaren batetik bestera, eta lokutorio batean sartu nintzen; gelak alokairuan zeudela irakurri nuen iragarki batean, eta hala ezagutu nuen neska hura; 'gela baten bila al zabilta?' galdetu zidan. Eta esan zidan 'nik gela bat daukat eta uzteko moduan nago'; Afrikakoa zen, Angolakoa." (2. profila: Mexiko)

"Han nire herrikide bat bizi zen, eta hari babes ofizialeko etxe bat egokitu zitzaionez eta ni garai hartan laguntza kobratzen ari nintzenez, etxearen jabearekin hitz egin zuen eta kontratua egin zidan." (4. profila: Ekuatore Ginea)

Aurrerago argituko dugunez, etxebizitza bat iragarkien bidez eskuratzeko jasaten duten diskriminazioaren ondorioz aukeratzen dute immigranteek, neurri handi batean, beste immigrante batzuekin batera hartzea etxebizitza alokairuan. Adierazpen askotan geratu da argi eta garbi oso larria dela egoera.

"Jendeak ez du konfiantzarik, uste dute ez dudala ordainduko. Nik uste dut kanpokoa izateagatik garestiago jartzen dutela prezioa; hemengo lagunak bat zure partez joaten bada etxea bilatzera, prezio merkeagoa egiten diote: zu zarelako eta ezagutzen zaitugulako. Baina ni joaten banaiz, lehenengo arazoa da ezetz esaten dizutela, asko kobratzen dizutela, eta oso garesti jartzen dutela." (5. profila: Sahara)

"Etxebizitzaren iragarkiak ikusi eta nik deitzen badut, atzerritarra zarela konturatzean, esaten dute 'ez, dagoeneko alokairuan dago'." (2. profila: Kolonia)

"Nik deitzen nuenean alokairuaz galdetzeko, esaten zuten, 'nongoa zara?' Eta nik esaten nien Errumaniakoa, eta erantzuten zuten 'eskerrik asko deitzeagatik, baina ez dut atzerritarrik nahi'." (6. profila: Errumania)

"Etxebizitza bila aritu ginenean, askotan gertatu zitzaigun erakutsi nahi ez izatea, garestiago jartzen zuten. Frustrazioa sentitzen nuen, ez baininduten ezagutzen, inpotentzia zen..." (1. profila: Txile)

Elkarrizketatu ditugun emakumeak ohartzen dira immigranteak direlako baztertzeko dituzten etxebizitza alokatzerakoan. Batzuetan diskriminazioa inplizitua eta zeharkakoa da, baina beste batzuetan, berriz, etxebizitzaren jabeek zuzenean eta esplizituki esaten diete "atzerritarrak ez ditugu nahi". Eta hori hala gertatzen da edozein dela administrazio-egoera; izan ere, hizkeragatik edo itxura fisikoagatik "hemengoak ez direla" ohartu bezain pronto esaten diete ezetz. Halako bizipenek frustrazioa eta inpotentzia eragiten die zenbait emakumeri.

Lan-alorra

Aztergai dugun atal honetan, emakume immigranteek lan-munduan txertatzeko Euskadin dituzten bideez eta enplegua bilatzeko ibilbideei buruz arituko gara, bai eta krisi ekonomikoarekin zerikusia duten alderdiei eta krisiak haien bizitzan eragiten dituen ondorioei buruz ere. Gero, zenbait emakumek lana aurkitzeko dituzten arazoak aztertuko ditugu; eta amaieran, immigrante-kolektibo honek bizi duen gainkualifikazioaren fenomenoaz ere arituko gara.

Lana aurkitzea

Aurreko kapituluaren esan dugunez, Espainia barruan *berremigratu* ondoren kokatu dira Euskadin elkarrizketatu ditugun emakume asko. Horrenbestez, elkarrizketatu ditugun emakume

kume askorentzat Euskadi ez zen hasieran pentsatuta zuten kokalekua: Espainiako beste leku batzuetan bizi ondoren aukeratu zuten zenbait emakumek Euskadi behin betiko kokalekutzat. Elkarrizketetan bildutako informazioaren arabera, Euskadira berremigratzeko arrazoi nagusia lan egiteko aukera gehiago edukitzea izan da.

"Hemen banuen ezagun bat, eta telefonoz deitzen zidanean esaten zidan, 'etorri hona, Bilbo oso polita da eta lana badago, lan asko...'" (2. profila: Kolonbia)

"Nire bikotekideak ez du lanik eta dirurik ere ez, ez etxea ordaintzeko, ez jateko. Orduan, pertsona batek esan digu hemen Gasteizen lan gehiago dagoela." (3. profila: Nigeria)

"Esan digute hau, Gasteiz, handiagoa dela Miranda baino, eta lan egiteko aukera gehiago daudela." (6. profila: Errumania)

"Nire laguna hemen bizi delako eta esaten didalako hemen merkeagoa dela bizitza eta beste leku batzuetan baino gehiago ordaintzen dutela lana." (8. profila: Honduras)

"Nire laguna hemen zegoen, eta esan zidan 'han lanik ez baduzu, etorri hona', eta hori izan zen motibaziorik handiena." (8. profila: Paraguai)

Argi dago, oro har, lan-arrazoiengatik hautatzen dutela Euskadi. "Hemen lana badago" esapidea ageri da elkarrizketa guztietan, eta horrek agerian uzten du lana aurkitzea eta lan-aukera hobek aurkitzea dela erabakiaren muina, eta EAEn lehendik dagoen norbaitek esan diola hori hala dela.

Immigranteen kolektiboaren artean, oso hedatuta dago Euskadi dela, Espainia osoan, ekonomikoki eremu oparoena eta bizi-kalitate hobereana eta gizarte-zerbitzu hobereanak dituen; nolana ere, Euskadiri buruzko irudi hori bera dute norberaren herrialdean daudela, hona etorri aurretik.

"Euskadi izan da beti Espainiako lekurik hobereana, hemen beti izan da lan asko, laguntza asko, denetik, eta hemen gaizki bazaude, bada, zergatik joango zara beste hiri batera. Beste aukera bat, Euskadin ezin baduzu ezer egin, segituan zure herrialdera joatea da." (6. profila: Errumania)

Beste zenbaitetan, hemen familia-sare bat edukitzea da Euskadi hautatu izanaren arrazoia; izan ere, familia-sare horrek ematen dizkie beharrezko baliabideak eta informazioa inguru berrian batetik bestera ibiltzen ikasteko. Familia-arrazoiengatik migratzea erabaki zuten emakumeen artean, oso ohikoa da senarrak lan egiten duen tokiaren arabera hautatzea lekua.

"Hona etorri gara, Gasteiza, nire senarrak lana hemen aurkitu duelako." (6. profila: Errumania)

"Lagunak hemen lan bat aginduko ziolako etorri ginen Gasteiza nire senarra eta biok." (4. profila: Aljeria)

Orain ikusi ahal izango dugunez, hemen lana berehala aurkituko dutelako itxaropena betetzen da batzuetan. Beste batzuetan, berriz, Euskadin lehendabiziko lana aurkitu bitarteko ibilbidea oso luzea da. Oraindik ere lana aurkitu ez duenik ere bada.

Lan-munduan txertatzeko bideei dagokienez, elkarrizketatu ditugun emakume askok esan digute "harremanak" esaten zaien bidez aurkitu dutela batez ere lana. Horren hari bere-tik, sareak dira immigranteek lana aurkitzeko modurik ohikoena. Nolanahi ere, nabarmendu behar da bide horretatik aurkitzen dituzten eskaintzak, askotan, etxe-zerbitzuetan aritzeko izaten direla, hori baita EAEn lana aurkitzeko aukera gehien eskaintzen dituen jarduerasektorea. Horrenbestez, lan-ibilbideei buruzko kontakizunetan, etxe-zerbitzua da elkarrizketatuek izan duten lanean hasteko aukera nagusia, hona iritsi eta lehendabiziko hiletan.

"Egunkarietan, idazkariei buruzko iragarkiei erreparatzen nien, mota horretako lanei; eta lagundu nahi zidan inguruko jendeak, bada, haurra zaintzeko, etxea garbitzeko... lanak eskaintzen

zizkidan; horrelako lanak egiteko prest nengoen... baina ez nuen ezer ulertzen. Orain bai, orain ulertzen dut, horrelako lanak bakarrik aurkitu nitzakeen. Eta hala, bada, nire lehendabiziko lana zaharren egoitza garbitzea izan zen.” (1. profila: Argentina)

“Lan bila hasi nintzenean, aurkitu nuen lehendabiziko lana igandeetan emakume bat zaintzea izan zen.” (1. profila: Argentina)

Bestalde, zaintzen dituzten pertsonen etxean bertan bizitzeak, elkarrizketatu ditugun emakume askoren ustez, badu alde onik, beste herrialde batera iritsi eta lehendabiziko etapan.

“[...] lanean ari zaren etxean bertan bizi bazara, ez duzu gastu askorik, ez duzu egunero zertan bidaiak egin, ez duzu etxea ordaindu behar.” (8. profila: Honduras)

“Behintzat badut non lo egin, eta lan egiten dudan etxe berean bizitzea niretzat opari izugarri izan da. Baduzu non lo egin, zer jan, zer gehiago eska daiteke?” (5. profila: Maroko)

Horrenbestez, lan egiten den etxean bertan bizitzeak, hasieran, aukera ematen du toki berrian bizileku-arazoari aurre egiteko, bai eta garraio eta otorduetako gastuetan aurrezteko ere. Hala ere, denborak aurrera egin ahala, egoera horrek alde txarrak ere baditu zenbait emakumerentzat; izan ere, askotan, ez dira atsedeen-eskubideak errespetatzen eta ez dago mugarik lan-orduen eta denbora librearen artean.

“Lan egiten nuen etxean bertan bizi nintzen, nire lehendabiziko lana izan zen eta ez zen samurra izan. Nik ez nuen ordura arte inoiz halako lanik izan, ez etxe-zerbitzuko, ez antzekoa... eta gizonetako bat zaintzen hasi nintzen; emakume hark morroitzat hartu ninduen. Ez zekien eskubideak nituenik, ez nuen inoiz atsedeenik; ostegunetan pixka bat lehenago etortzen zen emakume hura, eta arratsaldeko 4retatik 8ak arte irteten nintzen, eta gainontzean, egunero egiten nuen lan, larunbatetan, igandeetan.” (2. profila: Kolonbia)

Elkarrizketatu ditugun emakumeen artean, kalean eskean amaitu dutenak ere badira, lanik aurkitu ez zutelako edo beren herrialdetik ekarri zuten lan-kontratua amaitu zitzaielako.

“Iritsi nintzenean, eskean ibili nintzen, ez dago lanik.” (4. profila: Nigeria)

“Esan dit lan egingo dudala, etxe batean edo hotel batean... eta lan egin dut, bai, baina bi hil bakarrik, eta eskean bukatu dut; oso gogorra izan zen, haurrak Errumanian utzi ditut, ezin nuen haiei bidaltzeko adina diru lortzen.” (6. profila: Errumania)

“[...] eta eskean bukatu nuen, eta oso gogorra izan zen, oso gogorra; kalean egiten nuen lo.” (6. profila: Errumania)

Elkarrizketatu ditugun emakumeek bizipen horiei buruz esan digute oso egoera gogorrak direla, ekonomikoki zein emozionalki. Halako estutasun-egoera larri eta egoera bereziki ahul hori, batik bat, hasieran bizi izaten dute, oraindik ez dutenean laguntza-sare bat edo agian izan dezaketen *modus vivendi* bakarra denean; hala ere, halako egoera ohikoa izaten da Errumaniako emakume ijitoen artean.

Langabezia-egoera eta krisia

Krisi ekonomikoak ondorio negatibo orokorra eragin du lan-merkatuan; izan ere, langabeziasak gora egin du nabarmen eta ezin konta ahala enplegu galdu dira. Horrenbestez, jende asko geratu da, bertakoak zein immigranteak, lanik gabe. Bildu ditugun adierazpen askotan entzun dugu azkenaldian askoz ere nekezagoa zaiela enplegua bilatzea, bai eta laguntza ekonomikoa lortzea ere.

“Lehendabiziko urteetan ondo geunden, baina denborak aurrera egin ahala, egoerak okerrera egin du. Laguntza gutxi lau seme-alaba izanik, alokairua ordaintzeko eta gastuak ordaintzeko dirua...” (4. profila: Aljeria)

Egungo krisi ekonomikoaren haritik beretik, merezi du nabarmentzea elkarrizketatu ditugun emakumeek helarazi diguten beste sentrazio bat; izan ere, esan digute bertako pertsonen

lehenetasuna dutela orain. Egoera horrekiko jarrerak kontrajarriak dira. Batetik, zenbait emakumek esan dute bidegabea dela. Hau da, haien ustez, bertakoek egin nahi ez zituzten lanak egiten zituzten immigranteek lehen; eta orain, berriz, lehia hautematen dute, etxe-zerbitzuaren sektorean ere bai, eta sektore hori, lehen, ez zuela oso gustukoa Euskadiko jendeak.

“Krisia dela-eta, orain, egoera oso kezagarria da, inork ez digu lanik eman nahi, immigranteak garelako.” (6. profila: Errumania)

“Gure sektorean [etxe-zerbitzuan] ez diogu inori lana kentzen, oso arraroa baita lan egiten duen etxean bertan bizi nahi izatea Espainiako norbaitek. Ni ez naiz inori lana kentzen ari.” (8. profila, ET: eztabaida-taldea)

Eta bestetik, zenbait emakumek onartzen du lan-munduan txertatzeko ez dituztela baldintza berberak, nahiz eta ez dauden beti ados. Emakume batzuek egoera hori naturalizat ere hartzen dute, eta ezarrita dagoen ordena justifikatzen saiatzen dira; esaten dute bertako herritarrei lehenetasuna ematea zuzena dela krisi-egoera honetan.

“Ni jabetzen naiz bertakoek lehenetasuna izan behar dutela lana banatzerakoan. Ni espainiarra banintz, ez nintzateke ados egongo nire herrikidea ez den bati emango baliote lana... Ohartzen naiz horrek hala behar duela.” (8. profila: Nikaragua)

“Zenbait oharretan irakurri dut 'ez dira hegoamerikarrak onartzen'. Ohar hori bertakoentzat edo Europar Batasuneko pertsonentzat da, eta, hori, bada, normala da krisi-garaian; ez dut esaten ondo dagoenik, mingarria ere egiten zait-eta.” (1. profila: Argentina)

Krisiaren ondorioak nabaritu ez dituela esan digunik ere bada; izan ere, emakume horiek adierazi digute hori izan dela beren ohiko egoera. Hau da, jatorriko herrialdean estatus-egoera beti bizi izan dutela adierazi nahi izan dute, eta horregatik esan dute krisi ekonomikoak ez diela, teoriarik behintzat, bizi-baldintzak okerrera egitea eragin. Nolabait ere, adierazi nahi dute orain Euskadin egoera berezitat hartzen dena beren herrialdean ohiko egoera dela. Beste kontu bat da, hala ere, euskal gizartean finkatu ostean haiek ere nabaritu dutela egoera ekonomikoa larriagoa dela, eta nolabait ere, ez zutela espero.

“Kontua da, nik beti bizi izan dudala krisia.” (2. profila, ET: eztabaida-taldea)

“Guk krisia ezagutu dugu... horregatik ez gaitu ustekabeen harrapatu krisiak. Krisia beti ezagutu dugu.” (2. profila, ET: eztabaida-taldea)

Egungo egoera berri honetan, nola jasan daiteke langabezia-egoera? Zer ondorio emozional eragiten die emakume immigranteei? Atal honetan, oso bizipen desberdin ditugu. Elkarrizketatu ditugun emakume guztien artean, langabezian dauden ia gehienek jasotzen dute subsidioa edo laguntza ekonomikoren bat, baina, nolahi ere, ekonomia-ezegonkortasuna eta ziurgabetasuna eragiten du epe ertainera lana ez edukitzeak.

“Etxean lanik gabe egoteak ito egiten nau, ez dut gustukoa, ez dut gosaltzeko gogorik. Lanean ari banaiz, bada, iritsi eta di-da, txokolatea edo dena delakoa; baina egoera hau...” (5. profila: Nigeria)

“Orain ez dago lanik eta uda gutxi [berehala] da, eta ez dut uste jasan izango dudarik. Lanik gabe ez naiz inoiz egon udan, inoiz ez lanik egin gabe udan... Zer egingo dut?” (5. profila: Nigeria)

Hala ere, laguntza baten mende bizitzea ez da oso eramangarria eta lasaigarria, ez baitu segurtasun ekonomikoa ematen. Askotan, egoera hori eta beldurra elkarri lotuta daude, bai eta porrotaren sentimenduari eta behin behineko konponbideari lotuta ere.

“Lehen laguntza jasotzen nuen, eta laguntza jasoko dudan azken hilabetea denez, eta sei hilabetez 300 euroko laguntza emango digutenez, eta ahurdun nagoenez, dagoeneko beldurrak nago, izututa...” (4. profila: Aljeria)

“Lan egin nahi nuke, lana, bai; nire dirua eduki nahi nuke; izan ere, laguntza eten dezakete, orain eten egin didaten bezala, eta agian datorren hilean kontratua amaituko zait, eta hala izan daiteke. Laguntzak egun batetik bestera eteten dira, baina lana baldin baduzu eta baldin bada-kizu sei hileko edo lau hileko kontratua duzula, bada, denbora hori igaro ondoren badakizu ez duzula ezer izango, baina...” (4. profila: Ekuatore Ginea)

Are eta beldur handiagoa sentitzen dute beren mende pertsonak dituzten emakumeek, eta ziurrenik emakume horiek ezin dute eta ez dute aukerarik bizitza planifikatzeko epe laburrera.

“Gaur egun asko eragiten dit garai kaskar hauetan pentsatzeak, lanik gabeko, laguntzarik gabeko eta ezer gabeko garai honetan pentsatzeak; eta zazpi lagun gara etxean, eta seme-alabak eta helduek ulertzen dugu ez dugula ezer, baina tripak ez du ulertzen, eta goseak amorratzen egon zaitezke, gosearen ondorioz zorabiatu zaitezke, eta, non jango dugu? Dirurik, lanik eta laguntzarik ez badugu.” (6. profila: Errumania)

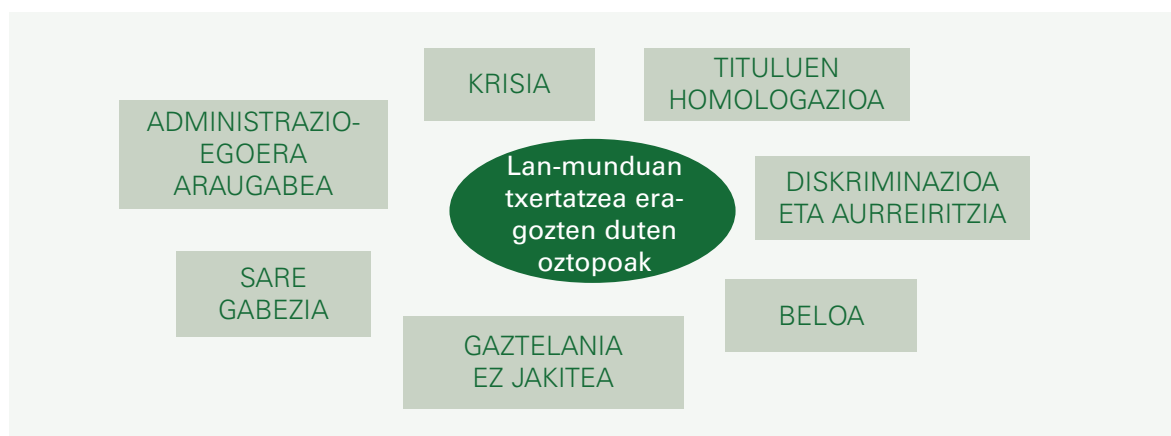
“Beldurra ematen du lan bila joaten zarenean, dirua autobusean gastatzeak. Industrialdeak oso urrun daude, eta oinez joaten bazara, bi ordu baino gehiago behar dituzu, eta dirua gastatu behar da autobusean, joateko, gutxienez; gero, oinez egin dezakezu buelta. Eta telefonoan gastatzeak ere beldurra ematen du, bi ogi erosteko dirurik ere ez baitut, eta hiru euro bakarrik badituzu, bada, ez dakizu zer egin, ogia erosi ala telefonoan gastatu; izan ere, badakizu ez duzula lana bilatuko.” (6. profila: Errumania)

Azaldu berri ditugun adierazpen horietan, agerian geratu da langabeziak estutasun ekonomiko eta etsipena eragiten duela. Diru-laguntzak jasotzeari dagokionez, badira zazpi lagun- ez osatutako familiak eta inolako diru-sarrerarik ez dutenak, eta gizarte-zerbitzuek ematen dieten laguntzari esker bizi dira; janaria eta arropa ematen diete, eta, zenbait kasutan, alokairua ere ordaintzen diete. Egoera horiek, estutasunetik haratagoak, ohikoagoak dira Errumaniako emakume ijitoen eta Saharaz hegoaldeko emakumeen artean.

Lan-munduan txertatzeko arazoak

Lehen ere agerian geratu denez, emakumea eta immigrantea izatearekin zerikusia duten arazo ugari dituzte emakume immigranteek. Emakume immigranteak lan-munduan txertatzea eragozten duten arazo horiek guztiak 6.3. eskeman adierazi ditugu.

6.3. ESKEMA Emakume immigranteak lan-munduan txertatzea eragozten duten arazoak

Iturria: Geuk egina

Eskema horretan agerian dagoenez, egoera ugari eragin dezakete, askotan oztopo bihurtzen direnak, lana ezin aurkitzea harrerako herrialdean. Arazo horien guztien artean, batzuei aurre egitea errazagoa da beste batzuei aurre egitea baino. Nahiz eta arazo guztiek lana aur-

kitzea eragozten duten, ez diete modu berean aurre egiten. Horrenbestez, lana aurkitzea euskara jakitearen baitan badago, askotan, baldintza hori betetzen ez dutelako egoera hori ulergarriago egiten zaie eta lasaiago hartzen dute, diskriminatu egiten dituztelako egoerak baino. Esate baterako, diskriminazio-egoerak bizi dituzte immigrante izateagatik ukatzen zaienean lana, kualifikazio-maila handiagoa izanagatik baztertu egiten dituztenean eta ezau-garri fisiologikoek agerian uzten dutenean atzerritarrak direla, nahiz nazionalitate espainia-rra izan.

“Eta, beno, ohar batean ikusten badut euskara jakitea ezinbestekoa dela, bada, errespetagarrria iruditzen zait, leku elebidun batean nago, eta hizkuntza ez badut hitz egiten, nire ardura da.” (1. profila: Argentina)

“Bada, hori, deitu eta haiekin hitz egiten duzu, eta ez dira konturatzen kanpokoak zarela; izan ere, haiekin ondo hitz egiten baduzu, ez dizute igartzen kanpokoak zarela, eta elkarrizketa-egunean nabaritzen duzu horrela egiten dizutela. Batzuek esaten dizute horrek ez duela zerikusirik, baina badu. Ni joan naiz institututik atera berri diren lagunekin CVa entregatzera, eta nik DBH amaituta nuen eta ikastaro batzuk ere banituen, eta nire lagunek nahiz eta DBH amaitu ez, haiei deitzen zieten eta niri ez.” (5. profila: Maroko)

“Kontua da telefonoz hitz egin ondoren baietz esaten dizutela, lehenbailehen behar dutela neska bat lanerako. Gero, elkarrizketa-eguna iristen da eta... badirudi esan dizutela: “ez, beste neska bat espero genuen.” (5. profila: Maroko)

Ezaugarri fenotipikoez gain, ezaugarri kulturek ere eragozten dute lan-munduan txertatzea. Izan ere, emakume musulman batzuek esan digute beloa eramateak eragotzi egin diela lana aurkitzea, enpresaburuek ez dutelako nahi izaten beloa daramaten emakumeak kontratatu. Emakume horiek adierazi digute baztertuta sentitu direla arrazoi horrengatik, bai eta etxe-zerbitzuko lanak egiteko ere. Gurekin hizketan aritu direnean, ez da erabat garbi geratu beloa edukitzeagatik eta erlijio musulmanekoak izateagatik baztertu dituzten.

“Honela esan zidan gizarte-laguntzaileak elkarrizketara joan aurretik: “beloa kendu behar duzu kalean, etxe-atarira iritsi aurretik,” eta nik esan nion: “ezin dut, kalean ez, etxe barruan ez da ezer gertatzen, haurrak zaintzeko da”... eta berak esan zidan familia hori arrazista zela. Eta gero pentsatu nuen, bai kendu egingo dut, ezinbestekoa baldin bada, bai; lan hori behar dut, dirua behar dut... Ez dute nahi beren haurra belodun emakume batekin ikustea bizilagunek ...” (4. profila: Aljeria)

“Arazoak izan ditut lana aurkitzean, beloa nuelako. Ez digute Latinoamerikako emakumeei bezala ematen lana, haiei guri baino lan gehiago ematen diete, eta erlijioagatik da, gu musulmanak garelako; ez dituzte musulmanak onartzen, ez dakit zergatik.” (4. profila: Aljeria)

Errumaniako emakume ijitoek, ordea, esan dute ez dutela arazorik izan lana aurkitzeko buruzapia eramateagatik.

“Nik beti esan dut sinestuna naizela, eta nire erlijioak ez duela onartzen buruzapirik gabe ibiltzea, eta esan dudanetan ez dut arazorik izan.” (6. profila: Errumania)

Horrenbestez, esan dezakegu buruzapia eramatea arazo bat izan daitekeela etxe-zerbitzuko lan bat aurkitzeko ere. Enplegu-zerbitzuko langileek berek ere esan izan diete emakumeei hobe dutela buruzapirik gabe joatea laneko elkarrizketa bat egitera, ezinbesteko premia-egoeretan ken dezaketela ohartuz gero; izan ere, jakin badakite zer jarrera izaten duten bertakoek belodun emakume musulmanen aurrean.

Gainkualifikazioa

Aztertzea merezi duen beste gaietako bat lan-alorreko gainkualifikazioaren fenomeno da; hau da, prestakuntza-mailaren eta betetzen den enplegu-kategoriaren arteko desorekaren fenomeno. Gainkualifikazioak berebiziko garrantzia dauka zenbait emakume immigrante-

ren kasuan. Izan ere, nahiz eta prestakuntza-maila handia izan, egiturazko faktore askoren ondorioz –hizkuntzarekin zerikusia duten arazoak, administrazio-egoera, jatorriko herrialdean lortutako tituluak homologatu gabe edukitzea eta gizarte-sare gutxi edukitzea–, alferrik galtzen da edo gaizki baliatzen da haien kualifikazioa. Egoera horrek ondorio anitz ditu. Batetik, maila pertsonalean, baldintza kaskarreko enpleguak edukitzea, autoestimua galtzea eta norberaren ahalmenetan konfiantza galtzea eragiten duelako; eta bestetik, gizarte guztiak giza kapitala galtzea eragiten duelako.

Emakume batzuek etorri aurretik bazekiten etxe-zerbitzuko lanetan arituko zirela; beste batzuek, ordea, prestakuntza-mailarekin bat zetorren lanen bat aurkitzeko asmoa zuten.

“Nik banekien zertara nentorren, etxe-zerbitzuan lan egitera nentorren, eta banekien hala izango zela paperik ez dudalako; muga dezente ditut eta garbi daukat zertara etorri naizen. Garbi daukat, baina ez nago ados.” (8. profila: Nikaragua)

“Uste nuen ikasketak edukiz gero, edozein lan egin dezakezula, eta uste nuen paperik gabe ere posible zela, eta ez; nahiz eta paperak eduki, ezin dut nire tituluarekin lan egin. Esaten didate ezin dudala ezertan lan egin, etxeetan bakar-bakarrik.” (4. profila: Aljeria)

“[...] nik uste nuen nire karrerarekin ez zitzaidala zaila izango lana aurkitzea, eta hala esan nuen: “nik uste dut ez dela oso zaila izango”; jakinaren gainean nengoen, baina hemen egoera benetan bizitzea oso zaila da, eta berdin dio besteek esatea, ez baita gauza bera entzutea eta benetan bizitzea.” (8. profila: Nikaragua)

Elkarrizketetan agerian geratu da lan-alorreko asmoen –handiagoak prestakuntza-maila handiagoa den neurrian– eta errealtatearen arteko desorekak (hainbesteko prestakuntza-maila behar ez duten lanpostuetan aritzean datza errealtate hori) frustrazioa, etsipena, amorrazioa eta nahigabea eragiten duela.

“Nik garbi nuen, eta esan zidaten hemen zer lan-mota egin behar izango nituen; baina nik uste nuen Nikaraguan bezala egingo nuela lan, eta oso gogorra da. Eta hemengo egoerara eta unean unera egokitu behar dugu, sortzen den lanera egokitu behar dugu.” (8. profila: Nikaragua)

Nahiz eta jakin aukeran izango zituzten lan bakanak beren jatorriko herrialdean zituztenak baino kaskarragoak izango zirela, eta beren prestakuntza-mailari dagokiena baino maila baxuagokoak izango zirela, errealtatea bizitzea oso gogorra da. Gainera, Nikaraguako emakumeak izan dira, oro har, hona etortzen azkenak, eta lan-munduan txertatzeko aukerak, ginkualifikazioarekin zerikusia duten arazoak arazo, ordurako askoz ere mugatuagoak ziren. Ginkualifikazioaren arazoa bizi duten zenbait emakumek adierazi digute egoera horren ondorioz, “bigarren mailako hiritar” sentitzen direla.

“AEBtan adituak erakartzen dituzte, eta berdin zaie nongoa zaren. Hemen, ordea, kanpoko emakumeak elkartzen garenean, guztiak dauzkate tituluak. Gehienak etxeak garbitzen aritzen dira, eta hemen bigarren mailako hiritarra izatea bezalakoa da. Eta etxe-zerbitzuko lanak, ez dut esaten duinak ez direnik, baina esker txarrekoak dira, eta duela gutxira arte ez nuen kontraturik ere, eta egiten duzuna egiten duzula, beti akatsen bat egin duzula esaten dizute, eta niretzat askotan lanbasa pizgarria da, lanbasa hartzen dut eta amorrazio guztiarekin hasten naiz garbitzen... Eta hurrengo egunean berriro lanera joan, eta esaten dizute zure lana ez dela ona, edo gaizki egin duzula gauzatxo bat utzi duzulako, eta dauzkagun arazo guztiakin... eta justu-justu bizirik irauteko bizimodua daukazu; hori da niretzat mingarriena.” (5. profila: Sahara)

“Niri esaten didate: “zuk daukazun ikasketekin ez duzu lanik aurkituko”; eta nik esaten diet kazetari-lana ezetz; baina Enpleguko Institutu Nazionalean esaten didate: “zuk garbitasuneko eta zaintzako lanak jarri behar dituzu.” Amorratio handia ematen dit.” (5. profila: Sahara)

“Izan ere, unibertsitateko karrerara iristen zarenean, bada, errespetua ematen dizu harekin zerikusia duen lanen batean aritzea.” (5. profila: Sahara)

“Nik Argentinan ikasi nuen, curriculuma banuen eta hemen dena bertan behera geratu zen; Lanbide Heziketa eskatzen dute idazkari-lanetan aritzeko, eta nik ez nuen titulu hori...” (1. profila: Argentina)

Orain arte adierazitako guztia gorabehera, ez du esan nahi prestakuntza-maila ertain edo baxua duten emakumeek ezin dutenik etxe-zerbitzuko lan bat ez den beste lan bat aurkitu. Emakume batzuk lan horietan tratatzen dituzten moduak oso ondorio negatiboa eragiten du eskaintzen dizkieten enpleguei buruzko balorazioan eta emakume horien autoestimuan. Elkarrizketatu ditugun emakumeek adierazi digute diru-sarrerak lortzeko premiak duela lehenetasuna, eta duintasuna bera baino garrantzitsuagoa dela zenbaitetan; hortaz, jokabide umiliagarriak bizi behar izaten dituzte batzuetan.

“Nik esaten dut premiagatik jasaten dugula egoera hori, buru-estimua kendu egiten dizutela-ko.” (5. profila: Maroko)

“Zuk ez duzu ezer balio, beti igual; zerbait gaizki egin eta errua zurea da beti; Chuki txakurra bezala, hark baino balio handiagoa du, beti gutxietsi egiten dizute.” (5. profila: Maroko)

“Nik beti lortu nahi nuen morroi bat ez izatea, etxeetan morroi sentitu izan naiz.” (5. profila: Maroko)

Zenbait emakumek esan dute lan-alorreko asmo txikiak dituztela, eta atzerrian edozein lan ona dela, eta beraz, eskaintzen dutena onartu egin behar dela eta lana “aukeratzeko” asmoa alde batera utzi behar dela.

“Garbiketa-lanetan, ostalaritzan, etxeetan zaintza-lanetan aritu naiz; denetarik egin dut, atzerrian zaudenean ezin delako lana aukeratu. Patatak biltzen ere egin dut lan; oso gogorra zen, baina ohitu egiten zara eta ondo... eta deitzen zidatenean, bada, beti pozik joaten nintzen. Eta nik uste dut horregatik esaten zaiola lana; eta gauza guztiei aurre egin eta nekatu egiten zara, lana da, eta etxean egoteaz ere nekatzen zara.” (6. profila: Errumania)

“Lana eskaintzen badigute, hartu egiten dugu, eta diru gutxi izan edo asko izan, gu beti joaten gara.” (6. profila: Errumania)

Ondorio modura esan behar dugu emakume immigranteentzat lana aurkitzeko biderik nagusia harreman-sarea dela, bertako jendearentzat ez bezala, gehiago balioesten baita, hemengo kasuan, kualifikazioa. Emakume immigrante gehienek ez dutenez gizarte-sare zabalik helmugako herrialdean, ez dute eskura lan-munduan txertatzeko bide hori; beraz, arazo horrezaz gain, emakume immigranteek atzeritarrak izateagatik dauzkaten beste arazo batzuk ere kontuan hartuz gero, lan-mota gutxi batzuk baino ez dituzte aukeran. Lan gehien baldintzak, gainera, oso kaskarrak dira, ekonomiari dagokionez zein lan-eskubideen gabeziari dagokionez.

Hauteman dugu, halaber, lan txukunari buruzko iritzia oso desberdina dela elkarrizketatu ditugun emakumeen profilaren arabera. Horren haritik beretik, emigratu aurretik prestakuntza-maila handien eta baldintza hobeak zituzten emakumeek aukera hobeak nahi dituzte; eta gizarte-hezkuntzazko maila txikiagoa duten emakumeek, berriz, edozein lanekin gustura daudela adierazi dute eta esan dute “lana ezin dela aukeratu”.

Gizarte-sareak

Aurreko ataletan ikusi dugunez, gizarte-sareen garrantzia ukazina da. Sareak funtsezkoak dira immigranteen bizitzan, laguntza eta baliabideak eskaintzen baitizkiete helmugako herrialdera iritsi berritan zein bertan ematen duten denbora guztian. Harreman-sarea edukitzeak berebiziko garrantzia du, batez ere, immigratu eta lehenengo fasean, toki berrian kokatzen laguntzen baitiete.

Senideen sarea eta/edo ezagunen sarea ez badute -eta oso ohikoa da-, gizarte-erakundeak, eta, batik bat, erlijioarekin zerikusia duten erakundeak, sare horien ordeztaritzen dira, eta immigrante horiei bizitzeko toki bat, lehendabiziko lana eta janaria ematen diete. Erlijio-erakunde horren jatorria eta izaera edozein dela ere, elkarrizketatu ditugun emakume asko baliatzen da erakunde horiez premia handien duten unetan, eta behar beste laguntza jasotzen dute.

"[...] kongregazioko ahizpek han jakinaren gainean jarri zidaten, eta esan zidaten ostatua ez hartzeko eta hemen zeuden ahizpengana jotzeko; telefono-zenbaki guztiak eman zizkidaten eta ahizpa honekin hitz egin nuen, eta honela esan nion: 'begira, hemen nago eta bizitzeko toki baten bila nabil'. [...] eta moja batzuk zeuden eliza batera joan nintzen, eta esan nien ni ere moja izan nintzela, eta orduan, une horretan, nire lehendabiziko lana aurkitu nuen." (2. profila: Mexiko)

"Iritsi ginenean, Caritas erakundeko gizarte-langilearekin hitz egitera joan ginen, eta han txartelak ematen dizkigute arropa erosteko, eta jangelara joateko ere bai. Ondo jaten dugu leku horretan eta han ezagutu genuen non lo egin ez duen jendeari laguntzen aritzen den gizon bat, eta hotela ordaintzen die haiei, besteak beste." (4. profila: Aljeria)

"Ni mezatara joan nintzen eta mezaren ondoren pianoa jotzen aritu zen neskaengana hurbildu nintzen, eta esan nion: 'begira, Nikaraguakoa naiz, eta bizitza-gorabeherengatik etorri behar izan dut, eta badakit hemen gauzak zailak daudela eta joan garen lekuan itxarote-zerrenda bat baino ez digute atara'. Begi onez hartu ninduen eta hurrengo egunean deitu zidaten esateko ez kezkatzeko, beste leku batetik deituko zidatela." (8. profila: Nikaragua)

"[...] haurdun nengoen, kalean egiten nuen lo, eta hala ezagutu nuen udaletxeko langile bat eta hark lagundu dit etxea aurkitzen eta, eta ospitalera laguntzen dit gaizki hitz egiten dudalako; Caritasen etxe bat lortu dit." (6. profila: Errumania)

Horren ildotik, harrerako herrialdean hurbileko senide-sarea edukitzea babes izugarria da bakardade-egoeretan, immigranteen kasuan ohikoagoa baita.

"[...] bata besteari laguntzen zionez hona etortzen, hasiera batean funtsezkoa izan zen, etxea lortzeko zein lana aurkitzeko, estutasunei zein larritasunei aurre egiteko..." (1. profila: Argentina)

"Ez nintzen inoiz bakarrik sentitu, gurasoak eta ahizpak ondoan izan nituen beti." (6. profila: Errumania)

Hurbileko laguntza emozionala ez edukitzeak, ordea, erabateko bakardadea, konfiantzarik eza eta autoestimurik eza sentitzea eragiten du, eta zenbaitetan, depresioa ere bai.

"Jatorriko herrialdean duzu familia, eta gizarte- eta laguntza-sarea ere bai, nork bere taldeak eta antzekoak egiten baititu. Baina nik, etorri berritan, ezin nuen talderik egin inguruan. Senarra lagunekin irteten zen, haiekin hitz egiten zuen; baina ni: E! hemen nago! Eta ez zegoen modurik. Eta hala, bada, etorri eta bi urtera izugarritzko depresioa izan nuen, eta esan nion senarri: 'alde egingo dut edo hil egingo naiz!'" (2. profila, ET: eztabaida-taldea)

"Lehendabiziko urtean oso gogorra egin zitzaidan jendea ezagutzea; lan asko egiten nuen eta ez nuen sozializatzeko unerik hartzen; lanera etorri nintzen, eta, hori, lan eta lan baino ez nuen egiten; baina horrek nire osasunari kalteak ekarri zizkion. Eta pentsatu nuen gaixotu egingo nintzela, ez fisikoki bakarrik, bai eta emozionalki ere. Eta orduan ezagutu nuen emakumeen elkarte." (1. profila: Txile)

"Beti nire barrura begira nago, eta ezin dut lagunik aurkitu; oraingoz ez dut lagunik, beti ni bakarrik. Ez nuen lagunik, beti etxean; horregatik nengoen oso urduri, bakarrik, anbulantzia, beti pentsatzen nuen hil egingo nintzela, bihotzeko minak." (4. profila: Aljeria)

"Urte asko dira hemen bizi naizela, eta bakardadea sentitzen dudala da egia; ez da ona, uste dut gaixotasuna dela." (3. profila: Nigeria)

“Ez nuen inor hemen, bertako emakume-talde bat ezagutzen nuen, espainiarrak, baina ezin nuen fio. Nire etxearen falta handia sentitzen nuen eta ezin nuen alde egin.” (2. profila, ET: eztabaida-taldea)

Bakarrik egoteagatik osasun-arazoak izan dituzten emakumeak ere badira; esaterako, larritasun-krisia edo depresioa izan dutenak.

“Gauza askok eragin zidaten depresioa; pentsatzen nuen: ‘ez banaiz Mexikora bueltatzen, erotu egingo naiz’. Eta egun batean itxaropenaren telefonora deitu behar izan nuen. Nire buruari esaten nion nire mutila eramango nuela eta nire buruaz beste egingo dut, eta itsasora joango naiz eta han hilko naiz; eta ia sei urtez egon nintzen tratamenduan. Eta orain badakit zer sentitzen duen halako depresio ikaragarria duten pertsona batek. Bost urte igaro ondoren, depresiorik ez dago; baina hona etortzen diren pertsona guztiek depresioa izaten du etorri eta bi urtera.” (2. profila, ET: eztabaida-taldea)

“Nire herrialdean oso baliagarria nintzen, beti jendearekin, beti dut burua, eta oso izaera ona dut jendearekin; baina hemen ezer gabe, ezer-ezer gabe, bada, nire pertsonalitatea zero mailan dago, ezin dut nire buruarengan konfiantza izan, ez dut konfiantzarik...” (4. profila: Aljeria)

Horrenbestez, hurbileko laguntza ez izateak oso ondorio larriak ekar diezazkieke egoera hori jasaten duten emakumeei, osasun emozionalean zein osasun fisikoan. Hutsaren hurrengoak sentitzen dira, bakarrik sentitzen dira, norberaren indarrekiko segurtasuna eta uste ona galtzen dute eta inguruan mesfidantza sortzen dute.

Aztergai dugun atal honetan ikusi dugunez, gizarte-sareek bizitzaren alor guztiei eragiten diete zeharka. Laguntza-sare bat izateak baliabideak eskura izateko erraztasuna dakar, ekonomikoa zein emozionalak. Helmugako herrialdean harreman-sarea eta senide-sarea ez duten emakumeentzat, ezinbestekoa da gizarte-erakundeen eta immigrante-elkarteen laguntza, premia edukiz gero azken baliabide hori baino ez baitute eskura emakume immigranteek.

SHOCK KULTURALA ETA AKULTURAZIOA

6.3

Immigranteek, helmugako herrialdera iristen direnean, egoera sozioekonomiko berriei aurre egin behar izaten diete, eta horrez gain, haientzat arrotzak diren beste kultura, tradizio, arau, lege eta balio batzuekin egiten dute topo. Horrek esan nahi du egoera soziokultural eta psikologiko berri horretara moldatzeko ahalegina egin behar dutela, eta ahalegin hori handia edo txikia izan daiteke, faktore-multzo baten baitan baitago. Batetik, faktore psikologikoak ditugu; esate baterako, izaerarekin zerikusia duten ezaugarriak. Eta bestetik, faktore sozioekonomikoak; esate baterako, gertutasun/urruntasun kulturala –balioetan hautematen duten desberdintasuna–, jatorriko herrialdeak zein harrerako herrialdean bizi izandako egoerak, jasotako laguntza, etab. Psikosozialki zenbat eta hobeto egokitu, eta, beraz, harrerako gizartera zenbat eta hobeto moldatu, orduan eta integrazio-maila hobe lortu dutela hautemango dute, eta horrek ondorio positiboa eragiten du immigranteen ongizate subjektiboan. Psikosozialki behar bezala egokitzen ez badira, ordea, egoera horrek estresa eragin diezaietke, larritasun- eta amorratio-sentimenduak, gaitasunik ez dutelako sentimendua eta autoestimua galtzea ere eragin diezaietke, eta, horrenbestez, oso ondorio negatiboak ekar ditzake haien ongizatean eta osasun mentalean zein fisikoan.

Elkarrizketetan bildu dugun informazioaren arabera, elkarrizketatu ditugun emakumeek ez dituzte kultura-alorrean oso desberdinak ikusten bertako herritarrak. Hortaz, gehiengoan taldearen (euskaldunak) eta elkarrizketatu dugun taldearen arteko desberdintasunez galde-tu dugunean, ohiko elementuak nabarmendu dituzte, eta adierazi dute desberdintasunak ez direla handiak.

Bestalde, hainbat kultura-jatorritako emakumeak bat etorri dira euskal gizartea deskribatzekoan: hasieran nahiko "itxiak" dira, mesfidatiak dira ezagutzen ez duten guztiarekiko, baina konfiantza hartzen duten neurrian, lagun hoberenak bilakatzen dira.

"Oso jende irekia da eta asko laguntzen dute; beno, hasieran, konfiantzarik ez badute, oso itxiak dira, baina gero oso jatorrak, oso abegitsuak dira. (3. profila: Senegal)

"Hona iritsi nintzenetik igarri nuen nolakoa zen hemengo jendea. Oso zaila da sartzea, baina sartzen zarenean, benetan sartzen zara." (5. profila: Sahara)

"Itxiak dira, ez zaie beste toki batzuetako gauzak probatzea gustatzen, daukatenarekin gertatzen dira... Egunero dilistak jaten badituzte, ez dute aldatuko, ez du probatu nahi nik eskainiko diodana." (3. profila: Kamerun)

"Jendea oso itxia, baina behin jendea ezagututa, jendea oso-oso atsegina da eta betiko lagun bihurtzen zara." (7. profila: Txina)

"Begira, badira hogeita hamar urte etorri nintzela eta baditut lagunak, hemengo jendearen lagun egiten bazara, ondo hartuko zaituzte." (7. profila: Txina)

"Batzuetan, Txinako komunitatekoak sartzen dira eta ez zaituzte agurtzen. Agian ez zaituzte ezagutzen eta ez dira ausartzen, baina hona ezagutzen ez nauen jendea sartzen da, eta agurtzen naute. Irekiagoak dira." (7. profila: Txina)

Nolanahi ere, gehiengoan osatzen duten gizartearen eta norberaren kultura-komunitatearen arteko aldeaz aritu garenez, oso iritzi desberdinak jaso ditugu, jatorriaren araberrakoak. Horrenbestez, Latinoamerikako eta Afrikako emakumeek adierazi dute bertakoak itxiagoak direla; Txinako emakumeek, berriz, esan dute euskaldunak askoz ere irekiagoak direla beren komunitatekoak baino.

Horrez gain, adingabeen hezkuntzan hauteman dira desberdintasun handienak. Hau da, emakumeek elkarrizketetan esan dute, beren ustez, hemengo seme-alabek askatasun *handiegia* dutela.

"Haurrei askatasun handiegia ematen zaie, ez zaie... Hau da, seme-alabek denetarik dute, gurasoek bizi ematen dute seme-alabengatik, eta ez seme-alabek gurasoengatik; ez zait batere gustatzen, inork ezin die seme-alabei deitu; hau da, 11 urte dituzten neska-mutikoak haurrak izango balira bezala tratatzen dira, amak den-dena egiten die. Ezer egiteko gauza ez izateko moduan hezten dira." (2. profila: Mexiko)

"Atentzioa eman zidan haurrak eta nerabeak eztabaidan ikusteak gurasoekin eta pertsona helduekin; errespetu falta horrek harritu egiten ninduen. Txundituta geratu nintzen; izan ere, nire herrialdean ez zaio amari aurre egiten, eta bestela, zigorra, edozein dela adina." (2. profila, ET: eztabaida-taldea)

"Bada, hemen, askatasun handia ematen zaie haurrei, egia da, bai; guk ere ematen diegu askatasuna, baina askatasun handiegia ematea ez da ona batzuetan, menderakaitz egiten dira, eta hori ez da ona. Baina ondo hezi behar dira, gauzak esan egin behar zaizkie, mugak jarri, eta gauza batzuk ezin badituzte egin, bada, gauza batzuk argi eta garbi utzi behar dira; baina, tira, nire ustez, askatasun handiegia dute eta oso menderakaitzak dira. (6. profila: Errumania)

“Askatasun handia dago, hurrek asko jotzen dute ama, iraindu egiten dute eta ama geratzen da... bada, hori... txundituta. Eman dezakezu, nirekin nahi duzuna egin dezakezu nik ezin dizut-eta ezer egin; hori ez dago ondo; haur hori hazten denean, egin dezake edo lapurtu dezake edo norbait hil; askatasun handia ematen zaie. Eta berak esaten du amak askatasun handia ematen diola, drogak har ditzake, erre eta edan dezake; hori ez dago ondo. Askatasun handia ematen diozu txikia denean, eta handia denean ez daki zer egin. Ez denak, baina gutxi gorabehera esaten dut, batez beste...” (6. profila: Errumania)

Elkarrizketatu ditugun emakume gehienei oso menderakaitzak iruditzen zaizkie hemengo nerabeak. Alderdi negatibotzat hartzen dute, eta elkarrizketatu ditugun emakumeek ez dute nahi beren ondorengoek halako jarrerak ikastea. Horrez gain, adierazpen askotan hauteman dugu adineko pertsona hemen ematen zaien tratua eta beren herrialdeetan ematen zaien oso desberdina dela. Latinoamerikako eta Errumaniako emakumeek eman diote garrantzi handien alderdi horri. Nolanahi ere, kultura-egoeren arabera jokabideak daudelako izan daiteke hori hala; esaterako, adineko pertsonak aintzat ez hartzea ezinezkoa iruditzen zaie-lako. Beste adierazpen baten arabera, berriz, beren herrialdeetan antzeko familia-prozesuak ez direlako gertatu izan daiteke hori hala.

“Adineko jendeari hemen ematen zaion tratua oso desberdina da, nire kulturean ematen zaienarekin alderatuta. Guretzat jende helduak badu oso irudi eta espazio berezia, haiek baitute jakinduria, haiek irakasten baitigute nola jarraitu bizitzen. Hemen, berriz, balio ez duten objektutzat hartzen dira, ezertarako gauza ez diren pertsonatzat hartzen dira; ez zaie jaramonik egiten, ez baitigute ezer irakatsiko. Hori ez dut gustukoa, eta horregatik ez naiz hemen geratuko, hori oso tristea da.” (2. profila: Mexiko)

“[...] oso elkartuta gaude; aitona-amonak zaindu behar badira, etxeetan zaintzen ditugu, egoitzak oso garestiak dira han. Eta guk dirurik ez dugunez, bada, etxeetan zaintzen ditugu hiltzen diren arte. Nire ustez, aukera izanez gero, han ere eramango genituzke egoitzetara.” (2. profila: Kolonbia)

Elkarrizketatu ditugun emakume gehienek ustez, familia-plangintza ere oso desberdina da. Alderdi horretan, kultura-jatorriaren arabera desberdintasunak oso nabarmenak dira. Batetik, emakume batzuek negatibotzat hartzen dute haurrak edukitzeko erabakia atzeratzea. Beste batzuek, berriz, positibotzat hartzen dute.

Laburbilduz, elkarrizketatu ditugun emakumeek, oro har, ez digute adierazi shock kultural handia bizi izan dutenik. Elkarrizketatu ditugun emakumeek, edozein dela jatorria, euskal gizarteaz orokorrean aritu direnez, gehiago nabarmendu dituzte antzekotasunak desberdintasunak baino. Hala ere, zenbait alorretan, euskal gizarte eta haiena alderatu dutenean, adierazi dituzte oso deigarriak egin zaizkien desberdintasunak. Esate baterako, seme-alaben heziketarekin zein zaintzarekin eta adineko pertsonenganako tratuekin zerikusia duten alderdietan hauteman dituzte desberdintasun nabarmenenak.

AKULTURAZIOA ETA IDENTITATEA

6.3.2

Immigranteen integrazioa zenbait ikuspuntutatik azter daiteke; izan ere, oso fenomeno konplexua da, eta integrazioak bere baitan hartzen dituen faktoreei buruzko eztabaida asko dituzte zientziaren alorrean.

Integratio terminoa -edo akulturazio terminoa- bi kultura-talde edo gehiago harremanetan jartzeak dakarren kultura-aldaketaren prozesutzat hartzen da. Akulturazioak, asimilazioak ez bezala, ez dakar jatorriko gizarteko balioak eta tradizioak galtzea.

Emakume immigranteek berek integrazioaz duten ikuspegiari erreparatuko diogu; hau da, integrazioaz zer iritzi duten eta haiek integrazioari zer zentzu ematen dioten aztertuko dugu.

Bildu dugun informazioan, agerian geratu da euskal gizartean akulturazio-prozesua ez dutela modu berean bizi izan eta prozesu horretan bizipen desberdinak izan dituztela emakumeek, eta estresa eragiten duten egoerei aurre egitean ere beste hainbeste gertatu dela. Horrenbestez, Euskadin denbora luze daramaten emakume gehienek esan dute euskal gizartean integratuta sentitzen direla. Emakume batzuen ustez, integrazioa bertako lagunak edukitzea da; beste batzuentzat, berriz, integrazio soziokulturala ezinezkoa da ez badaude lan-alorrean integratuta.

"Bai, oso-oso integratuta sentitzen naiz; baditut bertako lagunak, baina koadrila bat ere. Beste kide bat naiz. " (7. profila: Txina)

"[...] integratuta nago, haiekin hitz egiten dut, haiek bezala pentsatzen dut, jokabidea ere... Azken batean, badira bost urte hemen bizi naizela, eta, jakina, dena hartzen da." (3. profila: Senegal)

"Gizartean sartzen bazara, Euskadin integratu egin behar duzu, bestela nola ulertuko diezu; negoziarik ez duten helduak gehiago egoten dira beren lagun-taldean, eta ez integratu; baina jende gaztea integratutako dago. Hona etorri nintzenetik uste asko igaro direnez, bada, ni dagoeneko gasteiztarra." (Perfil 7: Txina)

"Nire mutil-lagunaren, bikotekidearen familiarekin dut harremana, eta ni dagoeneko bertakoa; nire herrialdeko hitz batzuk ahaztu ere egin zaizkit; pentsa, hainbeste aldatzea..., ni hemengoa sentitzen naiz. Askok ohitu naiz, hemengo lagunak ditut, elkarrekin egiten ditugu gauzak, parte hartzen dut." (2. profila, ET: eztabaida-taldea)

"Ez, ez naiz integratuta sentitzen, ez naizelako niri dagokidan lanpostuan lanean ari. Agian, erabat integratuta ez naiz sentitzen, baina pixkanaka ari naiz, prozesuan nago." (8. profila: Nikaragua)

Elkarrizketatu ditugun emakumeen ustez, integratuta egoteko ez da nahikoa integratuta sentitzea; izan ere, haien ustez, gizarte honetako kide izateko, Euskadiko emakumeen itxura izan behar dute alderdi guztietan (janzkera, hizkera, gustuko gauzak, etab.).

"Badut Argentinako lagun-talde bat, eta nire bikotekidea Santurtzikoa da, eta, beno, hamar urte igaro ondoren, hau dela edo bestea dela, egun batean gizarte honetako kide sentitzen zara; baina, bai, askotan zaila da besteek ere zu bertakotzat hartzea, baldin eta ez bazaude oso mimetizatuta, ez baduzu haiek bezala hitz egiten, ez bazara haiek bezala janzten. Eta zerbait desberdina baduzu, berehala galdetzen dizute: "zenbat denbora daramazu hemen bizitzen? Herrimin handia sentitzen al duzu?, bueltatzeko asmorik ba al duzu?"; mota horretako galderak egiten dituzte. Hori da euskaldunekiko elkarrizketa, eta ez dira hortik ateratzen. A! eta bigarren fasean, esaten dute: "nik senideak ditut Argentinan"; Hori da elkarrizketa, behin eta berriz errepikatzen dena; gauza bera esaten digute guztioi, askotan hitz egin dugu hortaz..." (1. profila: Argentina)

Horrez gain, bi elementu hauek ere berebiziko garrantzia dute integrazioan. Batetik, immigranteek moldatzeko ahalegina egin behar dute; eta bestetik, harrerako gizarteak ere onartu eta barnean hartu behar ditu.

Agerian geratu da, halaber, elkarrizketatu ditugun emakumeek ikuspegi desberdina dutela integratzeko behar diren baldintzei buruz. Horrenbestez, emakume batzuen ustez, oso garrantzitsua da gaztelania eta euskara jakitea; beste batzuen ustez, berriz, harrerako gizartearen ohiturak bereganatzea da harrerako gizartean integratzea, bai eta bertako herritarrekin "nahastea" ere.

"Nork bere aldetik jarri behar du, bestela, beti defentsiban bazaude, bai?, ez zara inoiz integratuko." (2. profila, ET: eztabaida-taldea)

"Hizkuntzarik gabe ezin da integratu." (4. profila: Mauritania)

"[...] nik euskaldun sentitu nahi badut, hizkuntza hitz egin behar dut [euskara]; hori gustatzen zait, nire herrialdean ere ama-hizkuntza dut." (3. profila: Kamerun)

"[...] hemen zaudenean, jende asko, guk bezala egin behar duzu; zure etxean nahi duzuna egiten duzu, baina hemen ez." (6. profila: Errumania)

"Beste immigranteen kolektibo batzuekin gertatzen da -uste dut argentinarren artean ez dela hain ohikoa- ghettoak sortzen dituztela; gu gehiago nahasten gara; zenbait kolektibok badituzte beren... baina hori ez da nik nahi dudana, ez naiz horrekin identifikatzen, eta nik ez dut immigrante sentitu nahi, hemengoa sentitzen naiz ni. Beraz, ni egokitu egiten naiz." (1. profila: Argentina)

"Ohitu ona da, ni ere moldatu egin nintzen, eta derrigorrean moldatu behar da; gustatu edo ez gustatu, atzerrian bazaude, haien ohitura guztietara moldatu behar duzu." (6. profila: Errumania)

Hortaz, elkarrizketatu ditugun emakume gehienentzat integrazioa eta "euskaldun sentitzea" erabat lotuta daude; hau da, beren ustez, integrazioa esparru kulturalera mugatzen da.

Berehala onartuko zituztelako ustea zuten emakume batzuk oso minduta sentitzen dira; izan ere, nahiz eta urte asko daramatzaten Euskadin, bertakoek immigrantetzat hartzen dituzte oraindik ere, eta ez euskalduntzat. Egoera hori ohikoagoa da Euskadin denbora luze daramaten Latinoamerikako emakumeen artean, beste jatorri batzuetako emakumeen artean baino, kultura-alorrean hurbilagoak eta "nahasteko ahalmen" handiagoa dutelako ikuspegia baitute. Emakume batzuek esaldi honen bidez laburbiltzen dute beren identitatea: "ni ez naiz ez hemengoa, ez hangoa".

"Niri eta ezagutzen ditudan immigrante guztiei gauza bera gertatzen zaigu, ez gara ez hemengoak ez hangoak; kontua da, han zaudenean hemen nahi duzula egon, eta hemen zaudenean, berriz, han. Lau urtez garbi izan dut ez nintzela itzuliko, eta hau eta beste; baina, orain, ez daukat hain ziur. Pentsatzen dut, beno, zergatik ez; Gabonetan joan nintzenean han geratzeko gogoz joan nintzen; baina, han nengoela, nire etxera, Donostiara, itzuli nahi nuen, eta buelta-ko bidaia ere aurreratu egin nuen." (1. profila: Argentina)

Adierazpen horretan, agerian dago jatorriko herrialdeko ohiturak galdu egiten direla, baina, aldi berean, ez direla erabat moldatzen helmugako gizartera; eta horrek erro-gabezia sentitzea dakar. Elkarrizketetan emakumeek esan digute joera handia dagoela nongoak diren jakin nahi izateko, eta haien kulturak topikoen bidez sinplifikatzeko eta laburbiltzeko, eta horrek nekatu egiten dituztela.

"Bai, dantza tipikoak eta esne-gozokiak baino zerbait gehiago gara... Bai, formula ohikoa da, baina hutsa; ez zara gurekin elkartzeko; gakoak da beste pertsona hori edo aurrean duzun hori nor den jakin nahi izatea, hitz egitea, harekin elkartu nahi izatea, hari ikasten laguntzea. Funtsezkoa da, bigarren eta hirugarren belaunaldikoak ere hemen baikaude, immigranteen seme-alabak, immigranteen ilobak." (1. profila: Argentina)

Seme-alaben identitateari dagokionez, elkarrizketatu ditugun emakume gehienek adierazi digute beren ondorengoek lortu dutela erabat integratzea Euskadin.

"Nire alaba hemen Espainian jaio zen, beno, Euskadin, euskalduna da." (3. profila: Senegal)

"Nire alabek oso ondo ulertzen dute gaztelania eta euskaraz hitz egiten dute. Hemengo haurrak dira. Neskatok euskaraz hitz egiten dute auzokideekin." (4. profila: Aljeria)

"Nongoak sentitzen diren galdetzen diedanean, alabak esaten du: 'Ekuatore Gineakoa naiz, baina hemen jaio naiz'. Nire alaba entzungo bazenu euskaraz hitz egiten... azalaren koloreagatik, bestela... Alabak hemengo edonork baino hobeto hitz egiten du euskaraz, gaztelaniaz baino gehiago hitz egiten du." (4. profila: Ekuatore Ginea)

"Gure alabak euskaldun-euskaldunak sentitzen dira; festak direnean, festetako arropa eskatzen didate, eta dantzan eta kantari ibiltzen dira kalez kale." (6. profila: Errumania)

"Nire alabak ez du txinera ondo hitz egiten, hemengoa da." (7. profila: Txina)

Adierazpen horietan guztietan, agerian dago hemen jaiotzea eta euskaraz hitz egitea direla argudio nagusiak, elkarrizketa guztietan aipatu baitituzte.

Zenbait emakumek, bestalde, sentitzen dute beren ondorengoek ez dutela identitate sendo bat, ez direla ez hangoak ez hemengoak, edo aldi berean bi tokietakoak direla edo inongoak ez direla.

"Niri alabak hemen jaiok dira, baina ez dituzte euskalduntzat hartzen, eta Saharan ez dira hangoak." (5. profila: Sahara)

"Nire semea Euskadikoa da, baina Txinakoa ere bai. Txinatarren ustez ez da Txinakoa, eta euskaldunek ez dute uste euskalduna denik, inongoa ez da." (7. profila: Txina)

Kasu horretan, elkarrizketatu ditugun emakumeek adierazi nahi dute beren seme-alabek ez dutela identitatea definitzen gurasoen kulturaren arabera, eta, aldi berean, haiek ez direla identifikatuta sentitzen jaio diren edo bizi diren gizartearekin.

Laburbilduz, esan dezakegu elkarrizketatu ditugun emakume gehienek ezinbestekotzat hartzen dutela harrerako gizartearen asimilazioa, integrazioa bera baino gehiago, haiei berei dagokienez zein ondorengoei dagokienez. Aldi berean, euskara jakitea oso integrazio-bitarteko garrantzitsutzat hartzen dute, beren seme-alabei dagokienez, behintzat.

HAUTEMANDAKO BAZTERKETA- ETA DISKRIMINAZIO- JOKABIDEAK

6.3.3

Hautematen dituzten jokabide negatiboei dagokienez, merezi du nabarmentzea halako bizi-penak ia elkarrizketa guztietan aipatu dituztela. Horrenbestez, elkarrizketatu ditugun emakumeek adierazi dute noizbait bizi izan dituztela bazterketa-portaerak; hau da, begiratu itsusiak zein diskriminazio zuzena eta zeharkakoa.

Elkarrizketatuek adierazi digute berenganako bazterketa eta aurreiritzia bizitzaren alor askotan sentitu dutela, batzuek nabarmenago beste batzuek baino, kultura- eta etnia-jatorriaren arabera eta beste zenbait faktoreren arabera; besteak beste, harrerako herrialdean bizi izan diren daramaten denboraren arabera –Espainian denbora luze daramaten emakumeek nabarmenago sentitu dute bazterketa–, gizarte-sareen laguntzaren arabera eta ezaugarri pertsonalen arabera.

Hortaz, ohartu gara emakume batzuek diskriminazio zuzena ez dutela bizi izan, baina aurreiritziak hauteman izan dituztela begiradetan eta bertakoei ematen zaien lehentasunezko tratuan. Halako egoerak elkarrizketatu guztiek aipatu dituzte, edozein dela jatorria.

"Sumatu egiten da, taberna batean sartu eta lehentasuna nork duen agerian geratzen da. Nik ikusi dut nolako tratua ematen dioten espainiar bati eta nolakoa niri, latinoamerikarra naizelako." (8. profila: Nikaragua)

"Eta begiratuak ere bai; zuzenean begiratu eta zutaz hitz egiten dute, eta uste dute ez duzula ulertzen zer esaten ari diren." (4. profila: Aljeria)

"[...] nire erlijioa, zapia buruan dugunez, bada, jende askok begiratu eta badirudi... gaizki ikusita bezala. Hemengoei ez zaie gustatzen. Eta esaten du marokoarra bezala dela, eta nik esaten diot ez naizela marokoarra, errumaniarra naizela eta nire erlijioa beste bat dela." (6. profila: Errumania)

"[...] nik bi iragarki aurkitzen nituen, eta deitzen nuen eta alokatuta zegoen. Eta niri esan zidaten argentinarrak ez direla hemen diskriminatzen; bada, niri gertatu zitzaidan, telefonoz deitu nuela eta esan zidatela 'dagoeneko alokatuta dago', eta gero nire lagunak deitu zuen eta etxea ikusteko hitz-ordua eman zioten." (1. profila: Argentina)

Zenbait emakumeri aipamen xenofoboak ere egin dizkiote, irainak eta guzti, ezaugarri fisiokoengatik.

"[...] eta hark esan zidan: 'bada, hau nire herrialdea da eta gogoak ematen didan bezala galdetzen dut, horretarako ematen dizuegu janaria eta ordaindu errenta...'" (5. profila: Maroko)

"Bai, batzuek beltza putak esaten digute, han zuhaitzetan bizi garela eta hona etorri eta etxetan bizi direla eta oso ondo jaten dugula." (3. profila: Burkina Faso)

Elkarrizketatu ditugun askorenganako hemengoan mesfidantza ere ohikoa dela esan digute, eta haserrea eragiten diela.

"Eta dendaren batean sartzan bazara, atzean dituzu irteten zaren arte. Uste dute lapurretan egingo dugula." (4. profila: Aljeria)

"[...] nire alabak zapata bat hartu zuen, eta ni berehala joan nintzen bere tokian uztera, eta emakumeak niregana hurbildu eta esan zidan: ei!!! Eta nik esan nion: ez da ezer pasa, zapata bere tokian utziko dut; baina, haren begiratu bakarrik... bihotz-bihotzean sentitu nuen mina eta ezin nuen han geratu; nire zapatak hartu eta alde egin nuen, eta negarrez hasi... Ezin dut, nola egin dezakete hori gurekin...?" (4. profila: Aljeria)

"Jendeak mesfidantza handiz begiratzen dizu hasieran, izugarri handiz, eta irribarre egiten bazenion, beste alde batera begiratzen zuen, ezikusiarrena egiten zuen jendeak. Eta ni hasieran bizi nintzen tokian oso gaizki sentitzen nintzen, gora eta behera ibiltzen nintzen haurrarenkin, eta inork ez zidan irribarrerik egiten; egun on esan, eta inork ez zidan erantzuten. Eta erosketak egitetik nentorrenean, inork ez zuen nirekin igo nahi; igo, igo zu, esaten zidaten." (2. profila: Kolonbia)

Gainera, denbora luze daramaten emakumeek esan dute krisi ekonomikoaren garai honetan, bazterketa-egoerak eta jarrera arrazistak ugaritu egin direla.

"[...] azkenaldian, hemen, krisiaren kontuarekin eta halakoekin, inoiz ez bezala, arraro begiratzen didate; nire poltsari begiratzen diote, eta ni orain arte ez naiz inoiz kanpoko sentitu, ondo sentitzen nintzen; baina, azkenaldian, nire lagunarekin nago eta hari begiratzen diote, niri begiratzen didate eta zomorroak bagina bezala begiratzen digute." (2. profila, ET: eztabaida-taldea)

Bestalde, hauteman dugu jatorri guztietako emakumeek sentitu dutela bazterketa, harrerako gizarteko kulturarekiko antzekotasuna edozein dela. Izendatzaile komuna atzerritarra eta fisikoki desberdina izatea da. Ezaugarri fenotipikoengatik immigrantetzat hartu ezin diren emakumeen kasuan, hizkera da. Nolanahi ere, tratu esplizituki negatibo horiek kaltegarriak dira, baina ez halakoak bakarrik; izan ere, bertako pertsona batzuek izaten dituzte borondate oneko jarrera babesleak, eta halakoek ere ondorio negatiboak eragiteaz gain, integrazioa oztopa dezakete.

"Ai, gajoa, immigrantea da, tratu ona eman behar diot; ez! Gertatu zait hori; esaten zidaten, ai! gajoa, etorri afaltzera etxera, arropa bete poltsa bat ekarri didate alabarentzat!; oso ondo iruditzen zait, baina zergatik niri halakoak eta besteari ez. Edo bizilaguna, ikusten nauen bakoitzean lana eskaintzen didana: 'ez al duzu nire etxea garbitzera etorri nahi?' Bada, ez, emakumea, ni kazetaria naiz." (1. profila: Argentina)

Nabarmendu beharreko beste alderdi bat sexu-jazarpena da; izan ere, elkarrizketatu ditugun zenbait emakumek, Afrikakoek batez ere, halako egoerei aurre egin behar izaten diete kalean.

"Bada, ni hasieran ezetz bezala sentitzen nintzen, ni gaizki sentitzen naiz, eta hemengo mutilek ez digute ulertzen; herrikideek ez badute ulertzen, atzerritar guztiak prostituta deitzen dizute; kalean zoaz, eta zure aitona izan daitekeen agure zahar batek deitu eta galdetzen dizu: 'zenbat?' Eta emakumea zuria bada, ez dio galdetzen; beltza delako gertatzen da hori, eta min ematen dit, amorrazioa ematen dit. Nik nahiago dut nire herrian egon, halakoak gertatzea baino; benetan, nire herrian gizonezkoek errespetatu egiten naute, gutxienez, jendeak errespetatu egiten nau: han kalera joaten naizenean jendeak ez dit esaten: 'zenbat?' "(3. profila: Nigeria)

"Gizonezko helduek dirua eskaini didate. Ez zuten nire lagunak izan nahi, beste gauza bat nahi zuten eta nik ez nuen hori nahi; nik badut senarra. Beltza naizenez, eta beltz askok egiten dutenez, pentsatzen dute nik ere egiten dudala. Batzuetan, gizonezko helduek gauzak esaten dizkirate kalean, haurrekin nagoenean ere bai. Nik ez diot senarrari esaten hori egiten didatela, asko haserretuko da eta." (3. profila: Burkina Faso)

"[...] batzuetan, kalean zoazela, gizonezkoek galdetzen dizute: 'zenbat kobratzen duzu?', errespetu falta da." (3. profila: Nigeria)

Elkarrizketatu batzuen aipamenetan agerian geratu denez, bertako zenbait gizonek prostitutatzen hartzen dituzte itxura fisikoarengatik, eta dirua eskaintzen diete sexu-zerbitzuen truke. Bizipen negatibo horiek guztiak, edozein dela modua, oro har, ondorio emozional negatiboak eragiten dituzte; hau da, larritasun-, isolamendu-, frustrazio- eta inpotentzia-sentimenduak. Hala ere, hautemandako diskriminazio-mailari dagokionez, badira kulturajatorriaren araberrako desberdintasunak, bai eta aurre egiteko estrategiei dagokienez ere. Batetik, bazterketa oso gaizki daramaten kasuak ditugu, eta bazterketa-arazoak bizi dituzten pertsonen larritasun- eta frustrazio-sentimenduak izaten dituzte.

"[...] atean ikusten nautenean, itxi egiten dira eta ez dute nire zain egon nahi. Horrek oso gaizki sentiarazten nau. Uste dut beltza naizelako dela, ez dakit; batzuek esaten didate beren seme-alaben lanak hartzera etorri garela." (3. profila: Burkina Faso)

"Oso gogorra izan zen, oso gogorra; hilabeteak pasa nituen negarrez, negar asko egiten nuen nire gelan gauean; kartzelan sentitzen nintzen. Hango etxeetan, atean jarri eta jende guztiarekin hitz egiten dugu; hemen, ez. Atarira iritsi eta igogailuan sartzen zarenean, jendea ez da sartzen, edo irteten direnak gaizki begiratzen dizute." (2. profila: Kolonbia)

"Bai, bai, batzuek kalean geratu egiten naute eta galdetzen didate ea zergatik dudan buruzagia, eta nik erantzuten diet erlijioagatik bakarrik dela, eta haiek uste dute aitak edo senarrak behartzen nautela; baina, ez, erlijioa da." (5. profila: Maroko)

"Gauza batzuetan mugatuta sentitzen naiz; baina ez emakumea naizelako, uste dut immigrantea eta kolorekoa naizelako dela." (3. profila: Kamerun)

Adierazpen horietan agerian dagoenez, emakumeak erabat jabetzen dira bertakoek aurreiritziak dituztela eta oso ikuspegi negatiboa dutela emakumeen komunitate horiei buruz, bai eta emakumeei buruz ere; batzuetan azalaren koloreagatik, eta beste batzuetan janzkeragatik edo jantziak duen sinbolo jakinagatik.

Beste emakume batzuk, berriz, jabetzen dira komunitatearekiko aurreiritziak dituztela bertakoek, baina ez diote garrantzi handirik ematen. Are gehiago, atzerritarrek etortzearen ondorioz jokabide eta portaera horiek izatea naturalizat eta logikotzat hartzen dituzten emakumeak ere badira. Kasu horretan, haien kulturaren berri ez dutelako gertatzen da diskriminazioa eta bazterketa. Jokabide horiek justifikatzen saiatzen diren emakumeak ere badira, eta esaten dute haien egoeran egongo balira gauza bera egingo luketela.

"[...] normala da; izan ere, herri txiki batera joaten bazara eta ez bazaituzte ezagutzen, bada, mesfidantza, eta ez bazaituzte ezagutzen ez dira fio, eta horregatik ezagutu behar dugu elkar eta hautsi behar ditugu paradigmatik." (2. profila, ET: eztabaida-taldea)

"Tira, begira geratzen dira, baina normala iruditzen zait, kulturak eta tradizioak desberdinak baitira; ni horrela janzteak, bada, atentzioa ematen die. Normala da." (4. profila: Mauritania)

"[...] beste pertsoneri ematen diezun tratua arabera bada, jakina; harro-harro etortzen bazara, bada...; baina apal etortzen bazara, lasai eta hainbestetan esaten den 'zer ikusi, hura ikasi', egiten baduzu, bada, ondo moldatuko zara; baina zakar eta erretxin joaten bazara dena ezbaian jartzera, bada, jakina, etxera itzultzeko esango dizute." (1. profila: Txile)

"[...] batzuetan, norbaitek baztertu nahi banau, ez naiz konturatzen, eta hark izango du arazoa. Beno, begiratu itsusiren bat hauteman izan dut, edo oraindik ere sumatzen ditut esaten bosgarren solairuko norbaiten zaintzailea naizela; baina nik esaten diet, 'ni hemen bizi naiz'; baina ez dit axolarik, ez nau mintzen." (1. profila: Argentina)

Hortaz, nahiz eta jakin badakiten atzeritarrak izateagatik tratatu okerragoa ematen dieten pertsonak badirela, ez diete halakoei garrantzi handirik ematen. Ikuspegi edo iritzi hori berbera duten emakumeek esaten dute diskriminazioa, hain zuzen, diskriminatzen duten pertsonen arazoa dela, eta pertsona horiek duten ondorearen seinale dela. Halakoetan, jokabide xenofoboak eta diskriminatzaileak ez zaizkie iruditzen haienganakoak direnik; izan ere, diskriminatzen duten pertsona horiek duten gaixotasun-modukotzat hartzen dute.

"Nik ez nuen ezer nabaritu, gaizki tratatu baninduten ere nik ez nuen hauteman. Eta ez naiz baztertuta sentitzen indigena naizelako; norbaitek gaizki tratatzen banau, pentsatzen dut haren bihotza gaizki dagoela eta horregatik ez didala ondo tratatzen. Jokabide hori badute, haiek ondo ez daudelako da, berez; hau da, beste pertsona batzuek baztertzen dituztelako edo gaizki tratatzen dituztelako da hori; gurpil zoro baten antzekoa da, eta gurpil zoro hori eteten bada, bada, beste bat jartzen da abian, abegitsu izatearena." (2. profila: Mexiko)

Eta, azkenik, aurreiritzirik hauteman ez dutela esan duten emakumeak ere badira. Adierazi dute berdintasunezko tratua hauteman dutela, eta euskal herritarrek oso ondo hartu dituztela sentitzen dutela.

"Kalera irteten naizenean, ez didate beltza naizelako gaizki begiratzen... tratua berdina ematen didate; agian hemen urte asko daramatzatelako eta ondo ezagutzen nautelako da hori hala." (3. profila: Senegal)

"Hemen besteei bezala begiratzen dizute, hemen zuria edo beltzarana izan ez du axolarik; agurtu egiten zaituzte, zurekin hitz egiten dute, eta hemengo jarrera hori oso gustukoa dut." (3. profila: Nigeria)

"Hemen, nagoen lekuan, bizi izan naizen tokietan, ondo nago; hitz egiten dizute, eta nahiz ikusi beltza zarela, eta naute gaizki sentiarazten." (4. profila: Ekuatore Ginea)

"Hemen nagoenetik ez dut arazo hori inoiz izan; inork ez dit esan buruzapia kentzeko edo inork ez nau iraindu. Nik haiek errespetatzen ditut, eta haiek ni ere bai..." (4. profila: Aljeria)

"Atentzioa ematen zien beti ni Mexikokoa izatea. Hemengo jendearentzat, Latinoamerikakoak edo Espainiakoak izan, mexikarra berezia da; oso pertsona berezitat hartzen gaituzte, mexikarrak izateagatik. Nire ustez, mexikarra izate hutsagatik beste maila bat daukat; izan ere, jendea poztu egiten da, jendeak maitasun berezia dio nire herriari." (2. profila: Mexiko)

Bildutako informazioa oinarri hartuta, hauteman dugu jokabide negatiboek gehiago eragiten dietela gizarte-sarerik ez duten emakumeei, eta oro har, familiak edo gainerako herritarrek gutxi laguntzen dieten emakumeei. Erligioa babesa ematen duen beste faktoreetako bat da; berebiziko garrantzia du estigmari eta bazterketari aurre egiteko. Euskadin bizi duten egoeraren balorazio orokorrari dagokionez, Espainiako beste toki batzuetan bizi izan diren emakume gehienek esan dute Euskadiko gizartea ez zaiela, beste erkidegoetako gizartearen aldean, hain arrazista iruditu, eta berdintasunaren aldekoagoa dela. Oso ohikoa da "hemen gu-

txiago diskriminatzen da” esaldia elkarrizketatu ditugun emakumeen artean, Espainiako beste toki batzuetan hauteman duten diskriminazioaz eta hemen hauteman dutenaz galde-tu diegunean.

“Hemengo giroa gustukoa dut, ez dago liskarrik, ez da B lekuan bezala; izan ere, han, edonork egiten dizu oihu ‘aizu, morena!’, eta hemen ez, hemen giroa oso lasaia da.” (3. profila: Nigeria)

“Ez zaizkit M eta V gustatzen, arrazista asko daude; baina Gasteizen ez. Esate baterako, joan nintzenean laguntzarik bazuten mesedez galdetzera... Haiiek esaten dute ez, ez, ez. Baina Gasteizen, zuk galdetzen baduzu, hobeto ematen dituzte azalpenak.” (4. profila: Nigeria)

“B lekuan hemen baino arrazistagoa da jendea.” (4. profila: Aljeria)

“Niri gehiago gustatzen zait. Agian, hemen, arrazismoa ez da hainbestekoa; Z lekuan, bai.” (4. profila: Ekuatore Ginea)

“Bai, hemen, Gasteizen, jendea ondo dago. V lekuan nengoenean, jendea zorrotzago zegoen, ez zuten atzerritarrekin hitz egiten, eta esaten dute ‘errumaniarrak gaiztoak’; baina errumaniar guztiak ez dute lapurtzen, ez dute jendea hiltzen.” (6. profila: Errumania)

“[...] hona etorri eta aldea handia da; gizartea itxiagoa da, oso zaila da bizilekua aurkitzea, asko begiratzen dute nongoa zaren, zertara etorri zaren, nor zaren...” (1. profila: Txile)

“[...] espainiarrek goitik begiratzen dizute, zeharka; eta hemen, Euskadin, tratua bihozberagoa da.” (8. profila, ET: eztabaida-taldea)

Hona hemen adierazpen horietatik guztietatik atera dugun ondorioa: Euskadin tratua berdintasunezkoagoa delako eta gutxiago baztertzen delako iritzia nahiko orokorra da; hortaz, bizipen negatiboak dauden arren, Euskadin bizi duten egoerari buruzko balorazioa, alde horri dagokionez, positiboa da, bai eta diskriminazio-bizipen gogorrak izan dituzten emakumeena ere. Laburbilduz, emakume askok bizi izan dute inoiz, urteen joanean, diskriminazio-egoeraren bat edo aurreiritziek eragindako bizipen desatseginen bat. Nolanahi ere, bizipen horiek, oro har, unean unekoak izan dira.

Laburbilduz,

- Migrazioaren lehenengo fasea da helmugako herrialdean bizi izan duten unerik gogorretako bat, eta lehenengo fase hori are gogorragoa da bakarrik emigratzen duten eta familia jatorriko herrialdean uzten duten emakumeentzat. Gaztelania ez jakiteak ere badu eraginik.
- Administrazio-egoera araugabea izateak baldintza kaskarretan lan egin behar izatea, eta lan-eskubideak eta eskubide zibilak urratzea dakar emakume askoren kasuan, eta horrek segurtasun-falta, ziurgabetasuna eta herrialdetik bota egingo dituztelako beldurra sorrarazten die; eta horrek guztiak, de facto eragozten die halako gertaerak salatzea. Zenbaitetan, bikotekidearekiko edo gizonetzko batetikiko mendetasuna eragiten du.
- Egoera araugabeari irtenbidea emateak ez du derrigorrean esan nahi gizarte-mailan gora egingo denik, ez eta lan-alorrean hobekuntzak lortuko direnik ere, eta batzuetan frustrazio-sentimendu handiagoak eragiten ditu.
- Egun bizi dugun krisi ekonomikoa dela eta, onartu egiten dute bertako emakumeek lehenetsuna izatea lana lortzeko.
- Bertako herritarrei dagokienez, ez dute uste oso desberdinak direnik; bestalde, euskal gizartea hasieran nahiko “itxia” delako topikoa oso hedatuta dago, eta arrotza den guztiarekiko nahiko mesfidatia dela ere bai, baina ezagutu ondoren dena ematen dutela.
- Denbora luze daramaten emakume batzuentzat integrazioa bertako lagunak edukitzea da; eta beste batzuentzat, berriz, garrantzitsuagoa da lan-alorrean integratzea kultura-alorrean integratzea baino. Bai eta asimilazio-prozesua nolabait onartzea ere.

- Nahiz eta bizi izan dituzten jokabide xenofoboak eta arrazistak, bai eta diskriminazio zuzeneko egoerak ere, tratua berdintasunezkoa delako iritzia nahiko orokorra da.

MUNDU-IKUSKERA ETA GENERO-ROLAK

6.4

EUSKADIKO EMAKUMEAK ETA GIZONAK, ETA BIKOTE-HARREMANAK

6.4.1

Gizarte-pertzepzioaren bitartez, gizakiok, oro har, errealitatearekiko eta, bereziki, pertsonekiko lehen inpresioa hartzen dugu. Aurrerantzean, beraz, hautemandakoarekin harremanetan jarriko gara, egoera horretaz egin dugun definizioaren arabera. Gizarte-pertzepzioa izateko, ahalegina egin behar da, gainerako pertsonei buruzko iritzi orokor bat sortu behar baita. Lehen inpresioak onak direla esan ohi da, eta beste pertsona batzuekin lehen aldiz harremanetan jartzen garenean, hainbat informazio bateratu eta inpresio orokor bat sortzen dugula. Pertzepzio-prozesuan, gure alderdi kontzientea nahiz inkontzientea aintzat hartzen dituzten bizitzako hainbat mekanismok esku hartzen dute. EAEn egindako hainbat azterketak Euskadiko biztanleriak atzerritar immigranteekiko duen pertzepzioa aztertu dute, bai eta urteek aurrera egin ahala ikuspegi kuantitatibo batetik izan duen bilakaera ere. Ikerketa honetan, aldiz, emakume atzerritar immigranteek hitz egin dute; hau da, haiek adierazi dute nola hautematen dituzten Euskadiko biztanleak –emakumeak nahiz gizonak– eta horien bikote-harremanak. Beraz, bertako biztanleriaz duten pertzepzioa azaltzeko erabili dituzten diskurtsoak eta iritziak aztertuko ditugu.

Elkarrizketetan, Euskadiko emakumeak nola hautematen zituzten galdetu zitzaien; hau da, zer iritzi zuten haiei buruz, eta zer nabarmentzen zuten haien izateko moduz edo haien izaeraz. Egia esan, erantzunetan bat etorri dira; hau da, bertako emakumeak definitzean, langileak, irekiak eta independenteak direla adierazi dute, eta kasuren batean, “euskal matriarkatua” aipatu dute. Inkestatutako emakume-talde guztietan bertako emakumea antzera deskribatu den arren, emakume-profil desberdineko kideek bakoitzaren kulturakodeen arabera definitu dute Euskadiko emakumea, beren jatorriko herrialdeetako emakumeekin inplizituki edo esplizituki alderatuz.

“Nik ez dut uste hain femeninoak ez direnik, ez eta irekiagoak edo itxiagoak direnik, bikote bakoitzaren arabera baina hori. Hau da, bikote batek elkar maite badu, biek nahi dutena egiten dute; hau da, gizonak ez dio emakumeari agintzen, ezta alderantziz ere. Horregatik da euskal emakumea indartsuagoa; agian, horregatik esango dute etxean emakumeak agintzen duela.” (2. profila: Peru)

“Arazoei aurre egiten dieten emakumeak dira, matxismoaren aurka borrokatzen direnak. Langileak eta borrokalariak dira” (5. profila: Sahara)

“Nire iritziak, euskal emakumea oso langilea da, alderdi guztietan, eta oso borrokalaria. Antzinako euskal emakumeek beren seme-alabak bide onetik eramanez dituzte, lan egin dute, etxeko lanak egin eta seme-alabak eskolara bidali; horren guztiaren aurrean, txapela kentzen dut.” (2. profila: Kolonbia)

"Euskal emakumeak zirt edo zart egiten du, eta oso langileak dira, bai etxean lan egiten dutenak (oso eginbehar garrantzitsua) bai etxetik kanpo lan egiten dutenak. Nire iritziz, euskal emakumeek eskubide asko dituzte; hau da, eskubideak dituzte gizonak bezala, eta nire herrian hori ez da oso ohikoa." (7. Profila: Txina)

"Euskal emakumea, emakume indartsua, euskal matriarkatua, eta nahiz eta egoera txarragoan dauden emakumeak egon, aldarrikapen nabarmenik egonez gero, oso borrokalaria; horregatik kezkatzen dira gizonak. Lekuz kanpo sentitzen dira." (1. profila: Argentina)

"Ezagutzen ditudan gutxiak kontuan hartuta, planetako emakume irekienak direla iruditzen zait; matriarkak dira (hemen agintzaile esaten zaie). Nik andaluziarrak eta nire herrialdekoak ezagutzen ditut, eta euskaldunak aurreratuagoak iruditzen zaizkit. Nortasuna dute" (5. profila: Sahara)

"Euskal emakumea oso independentea da, oso emakume langilea (...); nire iritziz, oso autonomoa da." (4. profila: Paraguai)

"Hemen, emakumea irten egiten da, eta askatasun handiagoa du; horri dagokionez, kultura handiagoa dago." (Azken etorritako latinoamerikarrak)

"Hemengo emakumeek askatasun handia dute" . (6. profila: Errumania)

"Askatasun gehiago dute erabakiak hartzeko." (8. profila: ET: eztabaida-taldea)

Adierazpen horietan ikus dezakegunez, atzerritarren iritziz euskal emakumeak indartsuak, borrokalaria, langileak, agintzaileak, matriarkak, independenteak eta autonomoak dira, eta dena ematen dute eremu publikoan. Zehazki, hemengo emakumeen independentziaz eta askatasunaz ari direnean, ordaindutako lana eginez dirua irabazteko eta hori administratzeko duten aukera aipatzen dute. Elkarrizketatutako emakumeek badakite, eta modu positiboan balioesten dute, euskal emakumeek duten autonomiaren zati handi bat lan egiteko eta ordaindutako lan-harreman bat izateko aukeraren ondorio dela. Agerian gelditu da, beraz, norberaren autonomiaren eta, ekonomikoki, beren bikoteengandik independente izateko ahalmenaren artean egiten duten lotura. Lan egiten dute, soldata kobratu eta autonomia lortzen dute; hau da, matxismo handiagoko kulturekin eta generoaren arabera atxikitako rolerkin hausten dute.

"Hemengo emakumeek, ezkontuta egon nahiz ezkontu gabe egon, lan egiten dute, eta hori niri gustatu egiten zait." (4. profila: Ekuatore Ginea)

"Hemen, emakumeek... Are gehiago, nik nire dirua irabazten dut." (7. profila: Txina)

"Euskadiko emakumeek ez dute inolako oztoporik lan egiteko." (8. profila: Nikaragua)

"Bada deigarria zaidan gauza bat: emakume gehienek etxeko ardura osoa dute, zer sartzen den, zer irteten den, erosketak... Han ez da hori askotan gertatzen; hau da, gizonak izan ohi du diru-kontuen ardura, eta emakumeak, etxeko lanena." (3. profila: Senegal)

"Eta horrez gain, hemengo emakumeek dena ongi antolatuta dute, eta noski, gizona ongi lotuta daukate. Eta ni, berriz, matxismo handiko kultura batetik nator." "2. profila: Kolonbia)

Euskadiko emakumeen itxura fisikoa ere hizketagai da. Beren itxurarekin ausartak izatea balioesten dute, eta beren irudiaren preso ez egotea. Horrek, hain zuzen, hemengo emakumearen autonomia adierazten du; hau da, ez dio nor edo nork ezarritako bideari jarraitzen, are gehiago, norberaren burua aurkezteko jarraibide nagusiak haustera ausartzen dira. Elkarrizketatuen arabera, emakumeek banakako apustu ausarta egiten dute, eta horrez gain, ez daude "beren irudiaren mende".

"Bada euskal emakumeetatik gustatzen zaidan zerbait: haien ilea, koloreak, orrazkerak; ausartak dira." (1. profila: Txile)

"Txundigarria da haien janzteko modua, ile-orrazkerak, tinduak; eta gero, udan, oso arropa txikia janzten dute." (2. profila: ET: eztabaida-taldea)

"Hemen, emakumeak ez daude beren irudiaren mende." (1. profila: Argentina)

Euskal emakumeak definitzeko beste ezaugarri batzuk ere aipatu dira: autoestimua handia dute, familiako ekonomiaz arduratzen dira, errespetua ematen dute, erantzukizunez jokatuzen dute, eta aginte eta autoritarismo apur bat agertzen dute. Ezaugarri horiek guztiak ikuspegi positibotik hartu behar dira, euskal emakumeen balioetatik.

“Euskal emakumeek autoestimua handia dute.” (2. profila: Ekuador)

“..eta hemen, emakumeek badakite zertan gastatzen duten dirua senarrek.” (2. profila: Kolonbia)

“Kontua da hemen emakumeek agintzen dutela.” (4. profila: Mauritania)

“Hemen, emakumea autoritarioa, agintzailea, da berez.” (2. profila: ET: eztabaida-taldea)

“Emakumea asko errespetatzen dute, eta hori oso garrantzitsua da.” (4. profila: Ekuatore Ginea)

“Emakumeak oso arduratsuak dira, ezin dute ezer egin gabe egon, beti daude gauza guztiak dagokien lekuan.” (4. profila: Aljeria)

“Hemen gustatzen zaidana da emakumeek beste modu batean pentsatzen dutela; zintzoak dira, asko gustatzen zaie elkarrekin egotea, eta gauza askori buruz hitz egiten dute: zer gertatzen zaizun, etxeko kontuak...” (6. profila: Errumania)

Dena den, denak ez dira ezaugarri positiboak. Elkarrizketatutako emakumeak harridura galditu dira adineko pertsona ematen dieten arretarekin, edo hobeto esanda, adinekoekiko familiek agertzen duten interes-faltarekin; hau da, enbarazu bat direla dirudite. Era berean, ez zaie gustatzen zer egiten duten aisialdian; besteak beste, alkoholaren kontsumoa eta tabernetara sartzea aipatu dituzte, bereziki, nerabeen eta emakume gazteen artean.

“Baina, hemen, kalean, emakumeak ikustean ez dut jakiten amonak ala amak diren.” (8. profila: ET: eztabaida-taldea)

Era berean, elkarrizketatutako lagun guztiek aipatu dute ama izateko adina berantiarra dela. Ez dute ulertzen zergatik atzeratzen duten emakumeek haurrak izateko garaia; “amak” baino “amonak” dirudite. Azkenik, bada dezente erabili duten beste ezaugarri bat ere, konnotazio negatiboak dituen; hau da, emakumeak “itxiak” direla adierazi dute. Hori bai, hasierako muga hori gainditu ondoren, Euskadiko emakumeak pertsona atseginak direla diote; haiekin adiskidetasun iraunkorra izan daitekeela.

“Euskadiko emakumeak oso itxiak dira; ez zaie gustatzen kanpoko gauzak probatzea.” (3. profila: Kamerun)

“Hemen, emakumea nahiko zakarra da. Keinuak, ahotsa... ez dakit, nik ere erre izan dut, baina zenbait emakume oso mari-mutilak iruditzen zaizkit.” (2. profila: Kolonbia)

“Hemen oso askeak dira; han, nire garaian, emakumeak ez ziren dantzalekura joaten. Alabak esan zidanaren arabera, orain bai, joaten dira. Lehenengo aldiz beste emakume batekin dantzalekura joan nintzenean, nire buruari galdetzen nion: zer da hau? Beste emakume batekin!” (2. profila: Ekuador)

“Hemen, adibidez, 20 urterekin dantzalekura joaten dira, eta hori ez zait gustatzen, ez da 15 edo 20 urte, ez, 40 urterekin ere dantzalekura joaten dira. Libre egon zaitezke, baina mozkortzeko, bada... zertarako? Hori ez zait gustatzen. Hemen, neska asko mozkortuta ikusten dira parkean, festa handi horietan asko edaten dute.” (6. profila: Errumania)

“Ez zaizkit gustatzen 30 urterekin bikotea eduki arren ezkondu gabe dauden neskak; askatasun hori ez zait gustatzen. Ez zait gustatzen mutilak neska-laguna izan arren beste neska batekin joaten direnean; mutil horiek tristura ematen didate. Eta haren neska, bihotzez maite duena, beste batekin joaten da, eta... Ez zait gustatzen.” (6. profila: Errumania)

“Hemengo emakumeak adin jakin batera iristen direnean, eta lana badute, ezkondu eta seme-alabak izaten dituzte, eta nire alabaren lagunekin ikusten dudanez, denetik dago. Nire ustez, gehienak horrelakoak dira.” (7. profila: Txina)

Adinaren edo egoeren arabera bereizten direnean, kritikak sortzen dira, Euskadin eta haien jatorriko herrialdean gauzak egiteko dagoen modua dela eta. Hemen, mozkortzea, erretzea eta *mari-mutilak* izatea, elkarrekin eta bikotekiderik gabe dantzalekura joatea, ezkondu gabe izateko bikote egitea, neskek nahiz mutilek bikotearekiko leialtasunik ez agertzea... Jokabide horiek guztiek ez dituzte elkarriketatutako emakumeak maila berean nahigabebetzen, bakoitzaren jatorriaren eta profilaren arabera baizik. Lekukotasun horien arabera, askatasunari buruzko denetariko iritziak daude; mutur batean, askatasun abstraktua egongo litzateke, euskal emakumeengan modu positiboan balioesten dena, eta beste muturrean, askatasun konkretua, alderdi kritikoak ere onartzen dituena. Zenbait gai aipatu dira (adibidez, hemen, emakume atzerritarren iritziak, seme-alabek gurasoekiko agertzen duten urruntasun nabarmena), eta noski, egoera horiek inolako zalantzarik gabe kritikatu dituzte.

"Alabak ama ikustera etorri eta berehala joaten dira, eta andrea hiltzeaz dago; eta nik diot, nola daiteke alabek alde egitea ama hilzorian egonda?" (2. profila: Mexiko)

Bertako gizonen buruzko iritzia ere hizketagai izan da elkarriketatuta. Emakumeekin gertatu bezala, elkarriketatuta gizonen buruzko zenbait ezaugarri on atera dira, eta beste batzuk, ez hain onak. Solasaldi gehienetan azpimarratu da Euskadiko gizonen amaren rola hartzen dutela –emakume immigrante horien beren jatorriko herrialdeetan amaren rola identifikatzen duten moduan–; hau da, etxeko lanetan eta seme-alaben zaintzan laguntzen dute. Horrez gain, emakumearen rola hartzen dute, seme-alabekin ulerkeragoak eta maitekeragoak baitira.

"Hemen, senarrak emakumeak dira; amek agintzen dute. Aitek gehiago ulertzen diete seme-alabei amek baino." (3. profila: Nigeria)

"Bai, gizonak maitekeragoak dira emakumeak baino. Nire herrian ez da horrela gertatzen; amak oso maitekerak dira, eta hemen ez." (5. profila: Maroko)

"Baliteke hemengo gizonen apur bat gehiago laguntzea; erabakiak emakumeek hartzearekin ohituta daude, eta onartu egiten dute." (1. profila: Argentina)

"Izan ditudan nagusiak etxetik lanera joaten dira, eta lanetik etxera; seme-alabei guztiz emana daude." (2. Profila: ET: eztabaida-taldea)

"Familiari dagokionez, gustatzen zait gizonen etxeko gauzetan esku hartzea, erosketak egiten, etxean laguntzen... Hori nire herrian ez da gertatzen. Erretiratu bat etxea garbitzen!" (2. profila: Kolonbia)

"Euskadiko gizonen batekin ezkontzea gustatuko litzaidake; beste pentsamolde bat dute, emakumea errespetatzen dute." (2. Profila: Ekuador)

Hemengo gizonen idealizatuta dituzte, besteekin alderatuz; beren pertzepzioaren arabera, etxeko lanetan laguntzen dute eta seme-alabekiko arreta handiagoa erakusten dute. Dena den, elkarriketatutako emakumeen deigarria zaie, adinean aurrera egin arren, gurasoekin bizi diren gizonen kasua; horrez gain, elkarriketatutako emakumeen arabera, hemengo gizonen etxean laguntzen duten arren, ez dira batere erromantikoak, eta ez dute hartzen emakumeak maitemintzeko inizatiba. Hain zuzen, euskaldunen erromantizismoa ezin da parekatu, inola ere, haiek ezagutu edo bizi izan dutenarekin.

"Berrogeita hamar urtetik gorako gizona, eta oraindik amarekin; hori ez da han ikusten." (2. profila: Kolonbia)

"Hemen, gizonak ez dira erromantikoak." (2. Profila: Peru)

"Hemengo mutilei ez zaie gustatzen beraiek inor maiteminarazten hastea; hau da, besteek beraiek maiteminaraztea nahi izaten dute." (8. profila: Honduras)

"Ez dut ikusi emakumea maiteminarazten edo antzekorik egiten duen hemengo gizonik; nire herrialdean, aldiz, ohitura da." (8. profila: ET: eztabaida-taldea)

Atal honekin amaitzeko, bikoteak nola hautematen dituzten jakin nahi izan genuen; hau da, hemengo gizon-emakumeen bikote-bizitzari buruz zer iritzi zuten galdetu genien. Hala, elkarriketa askotan, berdintasuna izan da aipatu den lehenengo gaia, beren jatorriko herrialdeetan ez dagoena; hau da, hemen, lanak modu bidezkoagoan banatzen dituzte, bai etxeari dagokionez bai seme-alaben zaintzari dagokionez. Berriro ere, hemengo gizonak rol femeninoagoa hartzen duten ideia aipatu da; izan ere, elkarriketatutako emakumeek ez dituzte horrelako jokabideak eta jarrerak bizi izan beren jatorriko herrialdeetan. Gaiari dagokionez, oso balorazio ona egiten dute.

“Hemen ikusten dudana berdintasuna han ez dago.” (3. profila: Kamerun)

“Hemen, badirudi ez dagoela ez emakumerik ez gizonik. Izan ere, nik gizonak kalean ikusten ditut seme-alabekin jolasten, eta gero, etxera joan eta janaria prestatzen dute, eta emakumea lanetik iristen da, eta haurrak eskolara eramaten ditu, edota gizonak lan egiten dute eta emakumeak etxeko lanez arduratzen dira. Hau da, ez dut desberdintasunik ikusten batoren eta bestearen artean.” (3. profila: Nigeria)

“Hemen, gizonak eta emakumeak eskubide berberak dituzte, hemen denak dira berdinak; han, nire herrialdean, gizonak ez dute janaria prestatzen, ez dituzte ontziak garbitzen, eta emakumeak ez du eskubiderik gizonari nora doan galdetzeko. Hemen, denak dituzte eskubide berdinak; nire bikoteak garbitu egiten du, eta nik ere bai; gizonak pixoihalak aldatzen ditu, eta nik ere bai. Han ez da horrelakorik gertatzen.” (3. profila: Nigeria)

“Asko laguntzen diete beren emazteei; emakumeak berak baino denbora gehiago egoten dira sukaldean. Nire nagusiak, emakumeak, ostiral arratsaldetan irteten dira, eta egun hori beraientzat eta beren lagunentzat izaten da; eta senarra etxean gelditzen da, haurrak zaintzen. (...) Kolonbian, gizonak diote aisialdia beraien lagunekin egoteko dela.” (Aspaldi etorritako latinoamerikarrak)

“Emakume batek lan egiten badu, etxeko lanak egiteko eta haurrak zaintzeko ardua senarraren esku uzten du.” (Aspaldi etorritako latinoamerikarrak)

Nolanahi ere, zenbait lekukotasunen arabera, lanen banaketa hori ez du gizonak bere gogoz egiten, familiar berdintasunezko antolaketa bat ezartzeko; hau da, gizonak, zenbait emakumeren eskakizunen aurrean, egoerara moldatu eta egokitzen dira, bestela emakumeak sumindu egiten baitira. Latinoamerikarrek aitortu dute beraiek, oraindik, oso urrun daudela, oro har, horrelako egoeretatik. Berdintasuna lortzeko prozesu horren ondorioz, emakumea gizonaren gainetik egongo litzatekeen egitura ere hauteman da; dena den, elkarriketatutaren arabera, egoera horrek baditu alderdi nahasgarriak, dibortzioetan gertatzen direnak, esaterako.

“Euskadiko emakumeen eta gizonen artean berdintasun handiagoa dago; berdintasun hori, ordea, emakumeak beren eskubideak aldarrikatzen dituztelako gertatzen da, ez gizonak berdintasun-maila berarekin tratatu nahi dituztelako; izan ere, bestela, emakumeak haserre bizi jartzen dira, eta beraiek ondo tratatzeko eskatzen diete. Aldiz, gu, immigrante latinoamerikarrok, matxismo handiagoko kultura batetik gatozenez, oraindik ere kultura haren eragin handia dugu. Zenbait emakumek ahotsa altxatzen dute egoeraren aurka, horri buruz hitz egin eta beren eskubideak eskatzen dituzte, baina ez guztiek.” (Aspaldi etorritako latinoamerikarrak)

“Hemen, emakumea gizonaren gainetik dago, eta hori gustatzen zait, baina badira hain gutuko ez ditudan gauzak ere. Adibidez, bikote bat banatzen bada,... gizona kale gorrira joaten da, eta emakumea denarekin gelditzen da, etxea... Han, guztiz kontrakoa gertatzen da.” (3. profila: Senegal)

Ondorio gisa, adieraz dezakegu Euskadiko emakumeak langiletzat eta independentetzat definitzen dituztela; bizitzaz goza dezakete eta beren eskubideak baliatu ditzakete horretarako aukera ematen eta errazten duen gizarte batean. Elkarriketatutako zenbait emakumeren arabera, hemengo emakumeak erakusten duten indarrak lotura zuzena du *euskal matriarkatu* deritzonarekin; hau da, gizarte-egituran, emakumea gizonaren gainetik dagoen

errealitate objektiboa litzateke. Nolanahi ere, beste egile batzuek nahiago dute *euskal matriarkalismo* terminoa erabili. Kontzeptu hori aurrekoaren desberdina da, egitura psikosozial bati egiten baitio erreferentzia; hau da, errealitate objektibo bat baino gehiago, errealitate intersubjektiboa izango litzateke, hainbat mailaz osatutako egitura batekin.

Euskadiko emakumeak deskribatzen dituzten kalifikatzaileen artean, lan- eta gizarte-autonomiarekin lotutako hainbat aurki ditzakegu, bai eta haiek duten independentziarekin lotutakoak ere. Hala, agintea (ez autoritarismoa), errespetua edo autoestimua EAEko emakumeak iradokitzen duen irudia azaltzeko adierazleak dira.

Bikote-bizitzak helburu komun bat du, hots, elkarbizitzan eta eguneroko bizitzan berdintasuna lortzea. Gizonek seme-alabak zaintzea edo etxeko lanak modu natural eta normalizatuan banatzea positiboki balioesten dituzte. Hemengo jendearen bikote-harremanei buruz zer iritzi duten galdetzean, elkarrizketatutako ia emakume guztiek adierazi dute harreman horiek berdintasun-printzipioan oinarritzen direla. Hausnarketa horrek adierazten du aho batez identifikatzen eta balioesten dutela beren jatorriko herrialdeetan ez daukaten edo, gutxienez, modu eraginkorrean ezarri gabe dagoen printzipio bat. Printzipio horren arabera, berdintasun handiagoko ikuspegia izango litzateke bikote-harremanaren oinarri, eta bide hori (benetakoa ala ez) jatorriko herrialdekoarekin alderatuz hain matxista ez den egitura bat eraikitzeko erreferentzia bihurtzen da.

Euskadiko emakumeak duten pertzepzio hori ezinbestean alderatu da elkarrizketatutako emakumeek beren jatorriko herrialdeetan dituzten homonimoez duten irudiarekin. Kultura-, erlijio-, etnia- eta gizarte-desberdintasunek eragin nabarmena dute hemengo biztanleriaren jarrerak eta jokabideak positiboki nahiz negatiboki baloratzeko.

EMAKUMEEN EGUNGO EGOERA BEREN JATORRIKO HERRIALDEETAN

6.4.2

Migrazioek, askotariko arrazoiak direla eta, mundu osoko milioika pertsonak beren jatorriko herrialdea utzi eta beste leku batera mugitzea adierazten dute. Aurreko kapituluetan ikusi bezala, haien etorrerari eta helmugako herrialdean daramaten bizitzari buruzko hainbat dimentsio aztertu dira. Elkarrizketatutako emakume immigranteek hemen zer aurkitu duten azaldu dute, zailtasunak, kultura-desberdintasunak eta diskriminaziozko jarrerak eta jokabideak, besteak beste. Baina horrez gain, interesgarria da beren jatorriko herrialdeetan emakumeek daramaten bizitza nola deskribatzen eta baloratzen duten jakitea.

Elkarrizketatutako emakumeek askotariko iritziak eman dituzte. Batzuek diote beren jatorriko herrialdeetan, batez ere gazteen artean, gertatzen hasi diren rol-aldaketak hauteman dituztela; beste batzuek, berriz, beren jatorriko herrialdeetako jokabideak eta jarrerak hango kulturaren eta ohituren parte direla irizten diote, eta aldatu gabe jarraitzen dutela.

Alde batetik, elkarrizketatuek beren jatorriko herrialdeetan emakumeak nola bizi diren deskribatu dute. Deskripzioetan, batez ere, bereizketa hau egin da: batetik, emakumeek etxeaz arduratzeko funtzioa dute, hau da, etxea, seme-alabak eta senarra zaindu behar dituzte; eta bestetik, gizonek produkzio-funtzioa dute, hau da, ordaindutako lan bat dute, eta askatasun handiagoa leku publikoetan ibiltzeko. Halaber, hizketagai izan da seme-alabak izateko adina; oro har, helmugako lekuetan baino gazteago izan ohi dituzte. Hori bai, matxismo-pertzepzio nabarmenagoa dute afrikar profileko pertsonen (Saharaz hegoaldekoek eta magrebtarrek) eta Europako zenbait nazionalitatetako pertsonen (adibidez, Errumaniako iji-

toek). Solaskide batek hau esan du: "Marokon, gizona aurrean doa eta emakumea atzean". Horrez gain, latinoamerikar batzuen lekukotasunen arabera, matxismoaren gaiaz gain, beren herrialdeetan gazteago ezkontzen dira helmugako herrialdeetan baino, azken horietan oraindik ikasten egoten baitira. ("*Han seme-alabak oso gazte izaten dira, eta hemen, ikasten ari dira.*" (8. profila: Honduras)

"Emakumeek etxean egon behar dute, eta gazte ezkondu, eta gizonak lanera joaten dira, beti bezala, antzina egiten zen moduan." (4. profila: Mauritania)

"Nire familian, gizonak eskubide gehiago dituzte emakumeek baino; emakumeak ezin du nahi duen bezala irten, beti familia izan behar du ondoan, hura zaintzen; emakumea izanik, ez dute nahi ezkondu aurretik haurdun gelditzea." (3. profila: Nigeria)

"Zenbait etnietan, emakumearen bizitza oso gogorra da; aitzak berak aurkitzen du alabarentzako gizona, eta txikitatik ezkon-hitza emanda izaten dute, gustatu ala ez. Hori txarra da, mutil horrekin ezkondu behar baita, eta gero gaizki bukatzen da; baina neskak ezin du banandu, oso gaizki ikusita baitago." (6. profila: Errumania)

"Marokon, gizona aurrean doa eta emakumea atzean. Jendeak halakorik esan ez arren, bai, hala da. Asko aldatu da, bai, ez da orain dela mende batzuk bezala, baina ildo beretik jarraitzen du; beheara joaten naizenean, hango neskekin hitz egiten dut, eta beti gizonaren mende daude, gizonaren esana bete behar da." (5. profila: Maroko)

Bikoteak askoz ere gazteago ezkontzen dira, eta neurri batean, joera horrek murriztu egiten du biografia propioa eta autodeterminatua garatzeko aukera, ezkontza emakumea gaztea denean gauzatzen delako (herrialde horretako kultura-ereduari jarraiki), edo norberaren aukera baino, kontratu bat delako (hau da, familia-estrategiek garrantzi handiagoa dute emakumearen beraren nahiak baino).

"Han, hogeitertetik gora badituzu, gurasoek senargaia bilatzen dizute ezkontzeko; horregatik, seme-alabak gazterik izaten dira." (7. profila: Txina)

"Gurean, seme-alabak gazterik izaten dira, eta hemen, oraindik ikasten daude adin horretan." (8. profila: Honduras)

Helmugako herrialdearekin alderatuta, jatorriko herrialdeko gizartean matxismoak nonahikotasuna du; hori dela eta, gizona da familian dirua ekartzen duen bakarra, eta emakumeak etxeoandarearen funtzioa betetzen du, etxeaz arduratzea da haien zeregina, baina betiere, gizonarekiko erabateko mendekotasunean. Mendekotasun horrek eremu publikoan nahiz lan-eremuan bizitza autonomo bat garatzeko aukerari eragiten dio, bai eta ekonomia-arloari ere; azken batean, autonomizazio-prozesu oro eragozten du, eta horrenbestez, emakumeak egoera horretara ohitzen dira (adibidez, emakume magrebtar batentzat, ohikoa bihurtzen da dirua ekartzen duen senarra izatea edota, lan-munduan sartzean, debekuak jartzen dizkiona).

"Izan ere, gizonak oso matxistak dira; esaten dute emakumeok ezin ditugula egin haiek egiten dituzten gauzak, adibidez, lan egin. Haiek soilik egin dezakete lana. Haien iritziz, emakumeak ezin du kalean ibili, etxean eduki nahi dituzte, bakarrik, seme-alabekin; baina beraiek bai, beraiek kalera irten eta lan egin dezakete, emakumeek ez bezala. Gainera, emakumea senarrari ezer esan gabe irteten bada, hura engainatzen ari den seinale. Zenbaitetan hala gertatzen da." (8. profila: Honduras)

"Nire herrialdea oso matxista da, emakumearen rola etxean egotea da, seme-alabak izatea, eta ez dago askatasunik emakumeak bere burua garatzeko." (8. profila: Nikaragua)

"Marokoko emakumeentzat, ohikoa da gizonak dena ekartzea." (5. profila: Maroko)

"Nire herrialdean, ezkondata egonez gero, zure senarrak lan egitea debekatu diezazuke." (4. profila: Mauritania)

"Nire herrialdean, euro bat nahi duzun aldiro, senarrari eskatu behar diozu. Egoera apur bat matxista da." (4. profila: Senegal)

Bestalde, elkarrizketatutako emakume batzuek aipatu dute beren jatorriko herrialdeetan aldaketak hauteman dituztela sexu-berdintasunerako bidean; beste batzuek adierazi dute, beren herrialdeetan lehen ere berdintasuna bazela; eta beste batzuek, prozesua abiatzen ari dela, gazteen eta hirietan bizi direnen artean, behintzat. Prozesu horrek indar gutxiago izango luke landa-eremuan; izan ere, leku horietan, premiak materialagoak direnez, sexua-ren araberako funtzio tradizionalak errepikatzen dira, eta beste zenbait ondorioren artean, emakumeak irakaskuntzan sartzea oztokatzen dute. Amek jada hauteman dituzte aldaketak, diskurtsoan bada ere; izan ere, ikusten dute beren alabek, neurri batean, agindu egiten dutela, eta etxeko lanetan eta zereginetan gizonen laguntza geroz eta gehiago eskatzen dutela. Horrez gain, ezkontzeko adina atzeratzen ari da, eta hitzartutako ezkontzen garrantzia eta kopurua ere, geroz eta txikiagoa da.

"Orain, emakumeak gehiago agintzen du. Oraingo gazteen artean, biek egiten dute lan, senarrak eta emazteak, eta hori da onena." (2. profila: Kolonbia)

"Nire alaba han bizi da, eta esaten dit bere senarrak lagundu egin behar izaten diola, berak ere lana egiten duelako, eta nik ondo deritzodala esaten diot, nik ez bainuen horrelako laguntzarik izan." (2. profila: Ekuador)

"Emakumeek ikasi egiten dute, eta egoera hobetu egin da, baina landa-eremuko herrietan, neskatoak ez dituzte eskolara bidaltzen, etxean gelditu behar izaten dute, etxeko lanak egiteko". (3. profila: Senegal)

"Nik uste dut lehen jendea gazteago ezkontzen zela; gaur egun, ez dira hain gazte ezkontzen." (6. profila: Errumania)

Gauzak aldatu egin dira; emakumea etxetik irteten da, nahi duenean eta nahi duenarekin; lehen, ezkontzera behartzen zituzten. Pentsamoldeari dagokionez, gauzak hobetu egin dira, asko garatu dute. Halere, hirietan gehiago aldatu da egoera, herrietan baino." (3. profila: Senegal)

Beraz, badakite erantzukizunak geroz eta gehiago banatzen hasi direla edota neskatoek ikasten jarraitu dezaketela, eta horrek, aldi berean, beste gertaerak atzeratzea dakar, ezkontza eta seme-alabak, esaterako.

Azken batean, emakume atzerritarren artean askotariko iritziak daude; besteak beste, batzuek uste dute emakumeek eskubide eta askatasun berdinak dituztela beren jatorriko herrialdeetan eta helmugako herrialdean, eta beste batzuek, aldiz, desberdintasun nabarmenak hautematen dituzte beren jatorriko herrialdeko eta EAEko bizimoduaren artean.

Jatorriko herrialdean emakumeak gizonak baino maila baxuagoan egoteari erreferentzia egiteko joera dago. Zenbait kasutan, adierazpen horiek etsipenez egiten dituzte, eta neurri batean, beren jatorriko herrialdeetan errotutako sistemarekiko onospena agertzen dute. Baina, beste aldetik, emakume atzerritar immigranteek beren jatorriko herrialdeetako genero-roletan gertatutako aldaketei buruz hausnartzen dute; hala, belaunaldi gazteenen bitartez, poliki-poliki hedatzen ari da emakumeak gizartean duen funtzioarekiko kontzientzia.

EMAKUMEEN AURKAKO INDARKERIA

6.4.3

Emakumeen aurkako indarkeria gure gizartearen arazo larrienetako bat da. Gaitz horrek ez du bereizketarik egiten gizarte-mailen eta nazionalitateen artean. Osasun, Gizarte Politika eta Berdintasun Ministerioak emandako datuen arabera, genero-indarkeriaren 4.125 salake-

ta jaso ziren EAEn, 2011. urtean; Espainian izandako salaketa guztien %3,1. Datu horrek agerian uzten du genero-indarkeria errealitate jarraitu bat dela, gizarteak eta erakundeek dituzten hainbat baliabideren bitartez zaindu eta kontrolatu beharrekoa; baliabide horien bidez, problematika horri erantzuteaz eta bertan esku hartzeaz gain, arazoaren prebentzioan egin behar da lan.

Biztanleria atzerriarraren artean ere badira beren bikoteengandik tratatu txarrak jasotzen dituzten emakumeak, Espainiar estatuko emakumeen artean baino joera handiagoarekin, gainera; beraz, emakume atzeritar immigranteek talde bereziki ahula osatzen dute arazo horri dagokionez. Osasun, Gizarte Politika eta Berdintasun Ministerioaren datuei dagokionez (Genero-indarkeriari buruzko makroinkestak - 2011), emakume atzeritarren %20,9k genero-indarkeria jasan du bizitzan behin gutxienez (bertako emakumeen %10,1ek), eta azken urtean, %5,8k jasan du indarkeria hori (bertako emakumeen %2,5ek).

Baina aurrez, gogora dezagun nola definitu zuen Nazio Batuen Erakundeak (1979) emakumeen aurkako indarkeria Emakumeen aurkako Indarkeria Deuseztatzeko Nazio Batuen Erakundearen Adierazpenean: "emakumea izatean oinarri duen indarkeria-ekintza oro, emakumeentzako kalte edo oinaze fisikoa, sexuala edo psikologikoa dakarrena, horrelako ekintzen mehatxuak, bortxak edota askatasun-gabetze arbitrarioak barne hartuta, jendaurrean nahiz pribatuan gertatzen direnak aintzat hartuta".

Mehatxuak eta tratatu txarrak gizonen eta emakumeen aurka egin daitezkeen arren, azterlan honetan emakumeenak soilik aztertuko ditugu; izan ere, azterketa honetan, emakume immigranteen lekukotasunak jaso ditugu, jasandako indarkeria eta, zenbaitetan, tratatu txarreko egoerak gairatu izana agerian uzten dutenak. Kultura-, etnia- eta erlijio-desberdintasunek eragin handia dute bizi izandako tratatu txarren egoerak identifikatzean, eragindako kaltearen aurrean haien bikoteak defendatzean edo salatzean, eta indarkeriazko jarrerak justifikatzean; gure iritziz, azpimarragarria da joera hori. Beraz, emakumeen aurkako hainbat indarkeria-mota aurkitzen ditugu. Zaila da elkarrizketetan tratatu txar mota desberdinak bereiztea, bata besteari gainjartzen baitaio, inolako etenik gabe.

Bikotekideak eragindako indarkeria fisikoa. Nabarmenagoa da, markak eta orbanak uzten baititu emakumearen gorputzean. Indarkeria fisikotzat har daiteke eskuekin edo beste edozein objektorekin nahita egiten den edozein ekintza, adibidez: kolpeak, ebakiak, masailekoak, erredurak, erailketa, etab.

Elkarrizketatutako emakumeek lehen pertsonan deskribatu dituzte haien jatorriko herrialdean nahiz helmugako herrialdean jasandako indarkeria fisikoaren ekintzak. Tratatu txar fisikoarekin batera, beste hainbat faktore agertzen dira: bikotekideak emakumeari eragiten dion beldurra; haren presentziak sortzen duen errespetua; askotan, bizi duten administrazio-egoera irregularra ez okertzeko, salaketa jartzeko beldurra; jasotako kolpeen justifikazioak eta barkamenak; eta mehatxuak nahiz irainak.

"Etxean samindu egiten ninduen (senarrak), bizitza hondatzen zidan, baina barre egin behar nuen, ez bainien nire seme-alabei bizitza zapuztu nahi. Hura etxera iristean arropa lixatu gabe banuen, jo egiten ninduen, ostikoka hasten zen. Eta nire maitasuna eman nien seme-alabei; hura ez zitzaidan axola, ez nuen harekiko maitasunik sentitzen. Nire lanari eta nire seme-alabei lotu nintzaian." (2. profila: Ekuador)

"Nire aitak lan egiten du, baina emakumea jotzen du, asko, horregatik ez dut nire aitarekin bizi nahi, beldurra ematen dit; egun batean, jo eta jo, hil egingo nau" (3. profila: Nigeria)

"Nire senar ohiak jo egiten ninduen, eta gure kulturari, gizonari barkatu egin behar zaio, eta... horrelako gauzak. Baina bukatu da." (6. profila: Errumania)

"Arazoak nituen harekin, eta iraindu egiten ninduen, etengabe, emagalduta esaten zidan (...), 'zure seme-alabak berogailurik gabe bizi dira etxean, eta pasta ezer gabe jaten ari gara, eta zuk iraindu egiten nauzu'; eta berriro jo ninduen." (3. profila: Ghana)

"Beldurra ematen zidan salatzeak. Izan ere, egun batean kolpe handia eman zidan argi-kable batekin, eta oso gaizki jarri ninduen... poliziarri deitu zion berak, eta nik poliziarri deitzen badiot, kalera botako naute. Polizia etorri zenean, pijama apurtuta eta nekatuta ikusi ninduten, eta logelara sartu; salaketa jarri nahi nuen galdetu zidaten, eta nik baietz, eta hark, poliziaren aurrean, hil egingo ninduela esan zidan." (3. profila: Senegal)

"Nik beldurra nion, errespetua. Zerbait hartuta etortzen zen, eta jo egiten ninduen. Hura etxean egoten zenean, beldurra ematen zidan. (...) Egun batean, semeak defendatu ninduen, eta sinetsiez ezadazu, egun hartatik aurrera, babestuta sentitu nintzen; izan ere, lotsaren lotsaz, ez nion nire familiarri ezer kontatu. Nire seme-alabak hazten joan ahala, gero eta babes handiagoa sentitu nuen." (2. profila: Ekuador)

"Beste mutil batekin egon nintzen; tratu txarrak ematen zizkidan, zerbait hartzen zuelako, eta arazoak izan genituen, epaiketa eta guzti. 2009tik 2011ra bitartean gertatu zen hori guztia; urrutze-agindua ezarri zioten bi aldiz, eta orain, alabarekin bakarrik nago berriro. Oso pozik. Tratu txarrak ematen zizkidan pertsona hemen ezagutu nuen, baina nire herrialdekoa zen." (3. profila: Senegal)

"Oso basatia izan da, eta oso matxista; bere emaztea etxean egotea nahi du, baina gero, azkenean, asko maite ditu bere seme-alabak, eta oso momentu ona izaten du, eta nik ez diot ezer esaten, ez diot erantzuten. Gero, agian, beroaldi bat izaten du, eroaldi bat, eta bultzatzen egiten nau. Horrenbestez, nik haren esana betetzen dut." (2. profila: Ekuador)

"...eta gizarte-segurantzak ohartu egin zen, eta dirua nire kontuan sartzen zuen. Eta hura ohartu egin zen; dirua eskatu zidan, eta nik ezetz. Labana ateratu zuen, eta esan zidan dirua ematen ez banion hil egingo ninduela; jo egin ninduen. Eta azkenean, ambulanzia etorri zen, eta ospitalera eramanez ninduten; ez naiz gehiago etxera bueltatu. Gizarte-laguntzaileak pisu batera ekarri ninduen, nire hiru haurrekin." (3. profila: Ghana)

"Nire aitak tratu txarrak ematen ditu, eta niri ez zait gustatzen harekin bizitzea; nahiago dut aitari ez izan, tratu txarrak ematen dituela ikusi baino. Neskalagun asko ditu." (3. profila: Nigeria)

Kasuistikak eta ondorioak ugariak dira, baina hauteman dugu emakume horiek tratu txarrak ematen dituen pertsonarekiko esanekotasun- eta otzantasun-jarrerak hartzen dituztela; mendekotasun-jarrerak agertzen dituzte ustez kontrolatu ezin dituzten egoeren aurrean; aurre egiteko kemena eta indarra, tratu txarren unean; edota lotsa, beren familiarren aurrean bikoteek jo egiten dituztela onartu behar izaten dutenean. Gainera, txinatarren kasuan salbu, hauteman dugu tratu txarrak oso zabaldua daudela nazionalitateen ikuspegitik, eta ez dagozkiola bereziki aztertzen ari garen profiletako bati. Nazionalitate guztietara hedatu daiteke, eta lekukotasun baten arabera, gizarte-maila guztietara, nazionalitate bakoitzaren baitan. Bestalde, elkarrizketatutako beste pertsona batzuek beren kulturako beste emakumeek jasaten dituzten tratu txar fisikoei buruz hitz egin dute, eta beraiek egoera nola interpretatzen duten adierazi dute. Era berean, ikusi dugu, kultura-eredua oso barneratuta egoteaz gain, zigorgabetasuna dela nagusi; hala ere, badirudi egoera aldatzen ari dela adierazten duten zantzuak ikus daitezkeela ("...Orain ez, orain hemen bezala da").

"(nire herrialdean) emakumeak jada gizonak baino gehiago direla ikusten dut; izan ere, gobernu honi esker, hemen bezala gertatzen da. Baina lehen ez; lehen, senarrak emaztea jo, eta emakumeak epaiketara jo nahi bazuen, salaketa bere horretan geratzen zen. Eta orain ez, orain hemen bezala egiten dute. Lehen, senarra iritsi, emaztea jo eta gaizki tratatzen zuen, eta emakumeak salaketa jartzen bazuen, senarra utzi nahi zuen galdetzen zioten, eta, noski, senarrak diru guztia kentzen zion." (2. profila: Kolonbia)

"Ijito-familietan, etniaren arabera, egoera okerragoa da; zenbaitetan, zerbait txarra egiten baduzu, eta zure aitagarrebak edo koinatuak nahi izanez gero, jo eta gaizki hitz egiten dizu."

Etniaren arabera dago. Beste batzuek emakumeak errespetatzen dituzte, gehiago edo gutxiago; eta badira emakumeek oso bizimodu gogorra daramaten etniak ere. (6. profila: Errumania)

"Han, indarkeria asko dago; gizona oso matxista da, baita gizarte-maila altuetan ere. Ezin duzu etxetik atera; gizonak esaten duena egin behar da. Gizonak jo egiten du emakumea. Eta mozkortiak dira, horretarako bai baitago dirua, zerbait hartzeko badago dirua. Hori gizarte-maila baxuetan eta ertainetan gertatzen da." (2. profila: Kolonbia)

*Indarkeria psikikoaren bidez, emakumea manipulatu egiten dute; erasotzaileak kontrolatu egiten du emakumea, eta bere esanetara izaten du, mendekotasun psikologikoa eta sinboliko-kulturala baliatuz. Horrela, hainbat egoera aurki ditzakegu: mehatxuak, umiliatzeak, esana betetzeko eskakizunak, edozein arazoren errua biktimari leporatzeko joera, deskalifikazioak, irainak, isolamendua, etab. la beti, beste era bateko indarkeriari lotuta egoten da, *gizarte-indarkeriari*, esaterako. Indarkeria-mota horretan, tratu txarrak ematen dituen pertsonak emakumearen gizarte-bizitza mugatzen du, bere inguruetik isolatuz. Halaber, *indarkeria ekonomikoarekin* du lotura; hau da, emakumeak dirua erabiltzeko aukera kontrolatzen du erasotzaileak, lan egiteko aukera ukatuz edo irabaziak berari ematera behartuz. Ikusi dugunez, jokabide horietako batzuk jada oso orokortuta zeuden, baita indarkeria-mota osagarririk gabe ere. Hau da, profil hauek dituzten pertsonen kultura-egiturak berak eragiten du egiturazko genero-indarkeria; izan ere, esplizituki, biktimarioen esku jartzen ditu hainbat indarkeria-mota.*

Indarkeria-kasuak jasan dituzten elkarrizketatutako emakumeen iritziak entzunda, jabetu gara bikotekideek emakumeak ikaritzen dituztela, haien administrazio-egoera irregularra baliatuz; beren seme-alabekin gelditzeko mehatxua egiten diete. Horrez gain, emakumeei botatzen diote lana bilatzean porrot egitearen errua. Bestalde, arreta jarri behar zaio bikotekideek beren emazteen bizitza kontrolatzeko agertzen duten nahiari, beste pertsonekin duten harreman orotatik isolatuz. Isolatze hori gauzatzeko bideetako bat da, esaterako, helmugako gizarteko hizkuntza ikastea debekatzea (gurean, gaztelania izango litzateke). Etxetik irtetea edo bertako hizkuntza ikastea debekatuz, eta horrez gain, lana bilatzeko duten zorte faltaren errua emakumeari leporatuz, emakumeek helmugako herrialdeko gizartearekin harremanak izatea oztopatzen dute, eta elkarreraginik ezean, ezin da asimilaziorik gauzatu. Horren adierazgarri da Ghanako emakume baten adierazpena: "nire senarrak ez zuen nahi nik ikasterik,... ez zuen nahi gehiago jakiterik, zenbat eta gehiago jakin defendatu egin zaitezkeelako, eta hark etxean nahi zuen emaztea". Horrelako mugak gehiago gertatzen dira latinoamerikarrak ez diren pertsonengan, haien profila zeinahi izanda ere, bereziki, afrikarengan (kulturalki eta sozialki, urrunen daudenak) eta, zenbaitetan, ijito errumaniarengan.

"Eta ez zidan lanean utzi nahi, ez zidan paperik eman nahi; arazo asko ditugu, eta bere beste neskari etxera deitzen dio." (3. profila: Ghana)

"Baina hark esaten dit: 'nire arazoak, krisia, zure errua dira; Espainia oso ondo zegoen, eta zurekin ezkon-hitza egin nuenetik, ez dago lanik, eta zu etorri zinenetik, krisia dago'." (4. profila: Aljeria)

"Beldur hori nuen nik paperik ez nuenean; 'salaketa jartzen badidazu, zure hurrekin geldituko naiz, eta zu Afrikara itzuliko zara. Zer esango diote besteek zure amari?' esaten zidan." (3. profila: Ghana)

"Badira ijito batzuk, familia bat ezagutzen dut, beren emakumeekin oso zorrotzak direnak; ezin dute etxetik asko atera. 'Nora zoaz?' galdetzen diete. 'Beste batekin al zoaz? Jendeak zuri begiratu eta oso polita zaudela esaten dizu?'. Gizona haserrarazten ez baduzu, gizonak errespetatu egiten zaitu. Nik diot, zuk jendea errespetatzen baduzu, haiek zu errespetatzen zaituzte." (6. profila: Errumania)

"Eta nire senarrak iraindu egiten ninduen; 'begira nire nebari, hiru hilabete daramatza hemen eta jada hitz egiten du, eta zuk, hiru urte daramatzazu eta ez duzu batere hitz egiten' esaten

zidan. Eta nik esaten nion berak ordenagailuan eserita egoteko denbora zuela, baina nik bien ontziak garbitu behar izaten nituela.” (3. profila: Ghana)

“Batzuetan, hutsaren hurrengoia izango banintz bezala sentiarazten nau. ‘Ez duzu inolako ardurarik, ez dakizu ezer, ez duzu mailarik...’ esaten dit; ezta bera pertsona talentudun bat balitz ere!” (4. profila: Aljeria)

Nire senarrak ez zuen nahi nik ikasterik, ez zuen nahi nik gauzak jakiterik, gehiago jakiterik, zenbat eta gehiago jakin defendatu egin zaitezkeelako, eta hark etxean nahi zuen emaztea. Tratu txarrak ematen zizkidan, iraindu, eta denetarik egiten zidan.” (3. profila: Ghana)

“Berak ez zuen nahi nik gauzak ikasterik; hori zen arazoa. Ez zuen nahi ezta gaztelaniaz hitz egiten ikastea ere. Eta jendaurrean iraintzen ninduen, ‘isildu’ esaten zidan, ‘ez hitz egin gaztelaniaz’. Ez nuen ezertarako balio, ezta hitz egiteko ere...” (3. profila: Ghana)

Emakumeen aurka egiten diren hainbat indarkeria-mota aztertu ondoren, horien aurrean izan diren erreakzioei eta hartu diren neurriei jarriko diegu arreta. Zenbaitetan, salaketa jartzten dute eta/edo beren bikotekideengandik banantzea erabakitzen dute. Erakundeek tratu txarrak jasotzen dituzten pertsonentzat dituzten zerbitzuak erabiltzen dituzte, adibidez: GPSa edo genero-indarkeriako biktimen arretarako telefonoa. Dena den, zenbait kasutan, emakumeek independentzia ekonomikorik ez izatearen ondorioz, ezin izaten dute beren bikotekideengandik banandu.

“Nik dibortzioa proposatu nion (helmugako herrialdean); ez dut harekin gehiago bizi nahi, ‘ez dut zuen aita maite, ez dut maitasunik sentitzen’ esan nien. (...) eta hurrei hori esatean, ‘baina, ama, gaizki tratatzen al zaitu?’ galdetu zidaten. Eta nik, ‘ez, baina orain gauzak ondo ateratzen ari zaizkit, eta orain, seguru nago zuekin, eta harengandik dibortziatu nahi dut; libre izan nahi dut.” (2. profila: Ekuador)

“Eta dena hasi zen, epaiketa...; baina bai, ausarta izan naiz salaketa jarritz, hiru aldiz salatu dut, deitzen eta mehatxatzen jarraitzen baitu. Oso gaizki pasatu nuen; lehen, beldurra izaten nuen kalera irteteko, eta askotan aldatu naiz etxez. Orain, Ertzaintzaren telefonoarekin ibiltzen naiz badaezpada ere, GPSa dauka; urruntze-agindu bat dago indarrean. Orain, ez dut horretan pentsatu nahi, nire alabarengatik; ez diot beldurra transmititu nahi. Babesten nauten lagunak ditut.” (3. profila: Senegal)

“Harengandik banandu nintzen, ez zelako ona, tratu txarrak ematen zizkidan. Salaketa jarri nion, gaizki tratatzen ninduelako, eta orain, urruntze-agindua du.” (7. profila: Txina)

“Ez litzaidake gustatuko, baina nik independentzia ekonomikorik ez dudanez, zer egingo nuke? Hau da, nik ezin ditut nire seme-alabak batetik bestera ibili... Nik aurrera jarraitzen dut; indarra atera eta ez diot uzten ni makurrarazten. Azkenean, etxetik kanpo gaudenean, biok bakarrik gaudenean, badaki ni naukala, eta nik bera dudala; hori da biok dakiguna. Beraz, itsusi, atso zahar edo beste edozer gauza esaten badit ere, azkenean beti esaten dit ‘zenbait maite zaitudan’.” (2. profila: Ekuador)

Seme-alabak ere azterketako beste faktore bat dira, zenbait unetan laguntza eta babes handia izan baitira amentzat. Askotan, seme-alabak kokatu eta bideratu ondoren, emakumeak indartsuago sentitzen dira (“orain gauzak ondo ateratzen ari zaizkit, eta seguru nago zuekin, eta harengandik dibortziatu nahi dut; libre izan nahi dut hemen”); beraz, ezkon-bizitzarekin amaitu edo denbora bat hartzen dute. Beste batzuetan, seme-alabek (batez ere txikiak badira) tratu txarren egoerak bizi izanaren ondorioak jasaten dituzte. Bestalde, seme-alabak izan ohi dira emakumeek banantze-prozesua abian jartzea ez erabakitzearen arrazoi.

“Hark dio ‘nik haurrak bi orduz ikusi nahi ditut, hilean bi aldiz. Eta horrek hurrei eragiten die; berriro ere pixa egiten dute galtzetan, beldurra, amets txarrak.” (3. profila: Ghana)

“Ni gazteagoa eta argalagoa nintzen, eta hura jeloskor jartzen zen. Lanetik atera eta, burua makurtuta, korrika joaten nintzen etxera; beldurra nion. Nire seme zaharrak aurre egin zion arte, ‘nire ama ez duzu zertan gaizki tratatu’ esan zion. Eta nire alabak besteak hona ekartzen hasi zirenean, hobetu egin zen; orain, zerbaitetan laguntzen dit.” (2. profila: Ekuador)

"Baita nire 15 urteko semeak ere; esan zidan 'ama ez da sufritu behar, nik oso gaizki ikusten zaitut gizon horrekin. Nire seme-alabek lagundu didate; beren aitengandik banandu naiz, baina ez didate aurpegiratzen.'" (6. profila: Errumania)

"Nik askotan alde egin nahi izan dut, eta hura utzi, baina gero pentsatzen jartzen naiz eta... nire seme-alaba gaixoak. Bizimodua aldatuko litzaieke. Gizona matxista da, baina ez da beste emakumeekin joaten den horietakoa." (2. profila: Ekuador)

Gure ustez, bereziki aztertu behar da zer eragin duen elkarrizketatutako emakumeengan indarkeria matxistaren ondorioz espainiar estatuan izandako heriotza-kopuru handiak. Diotenez, beren herrialdeetan, emakumeei tratu txarrak ematen dizkieten arren, ez dira inoiz haiek hiltzeraino iristen, eta erailez gero ere, kopurua askoz ere txikiagoa da helmugako herrialdean baino. Gure iritziz, ondorio horretan funtsezko garrantzia dute gizarte-salaketarako bitartekoek eta komunikabideek, arazo hori geroz eta gehiago ikustarazten baitute. Orain dela urte batzuk arte, genero-indarkeria etxeko intimitatearen partetzat hartzen zen EAEn, eta kanpokoek ez zuten zertan bertan muturra sartu. Gerora, genero-indarkeriaren aurkako legeak onartu eta biktimak babesteko programak eta ekintzak sortu ahala, komunikabideek, administrazioek eta gizarte-erakundeek gaiari buruz informazioa zabaltzearekin batera, herritarrengan genero-indarkeriaren arazoaren kontzientzia sortu da. Legezko, informaziozko eta gizarte-sentsibilizazioko mekanismo horiek guztiak ahuldu eta, zenbaitetan, hautsi egin dute genero-indarkeriaren inguruko isiltasunaren gurpil zoro hori. Genero-indarkeria esplizituagoa da helmugako gizartean; hain zuzen, baliteke gizarte horretan bizi den egoera jatorriko herrialdeetan ez gertatzea, bai indarkeria egiturazkoa delako eta gizarte-rolen nahiz mundu-ikuskeraren baitan sartzen delako, bai oraindik ez delako iritsi indarkeria matxista kontrolatzeko exigentzia iradokitzen duen egoera batera. Antza, elkarrizketatuen artean ere alde kualitatibo handia dago; hau da, tratu txarren ustezko "kultura-normaltasuna" jasanezin bihurtzen da "eraiketa" izatera iristen denean. Shocka eragiten du emakumeak erailteak: "nire iritziz, hemen eraiketa gehiago daude", "tratu txarrak egon badaude... baina heriotzara iritsi arte... horrek harritu egin ninduen".

"Genero-indarkeria... han ere tratu txarrak ematen dituzte, baina hemen...; norbaitek ez bazaitu maite, bere bizimoduarekin jarrai dezake, baina hil... Nire ustez, hemen eraiketa-kasu gehiago daude; ikustean, harritu egiten nau." (4. profila: Ekuatore Ginea)

"Zirrara handia eragin zidan erailteak, indarkeriak, (...) nire herrialdean, nire inguruan hiltzen diren emakume guztiak gaixotasunaren edo arrazoi naturalen ondorioz hiltzen dira; tratu txarrak egon daitezkeela, bai, badaude, emakumeek tratu txar ekonomikoak jasaten dituzte, sozialak... baina fisikoak, hiltzerainokoak... horrek asko harritu ninduen." (5. profila: Sahara)

"Han ez dituzte emakumeak hiltzen; ez dut esan nahi hemen asko hiltzen dituztenik, baina telebistan emakumeak hil dituztela ikustean... ni asko harritzen nau." (4. profila: Ekuatore Ginea)

"Han, gizonak ez dituzte hainbeste emakume hiltzen, ez hemen bezala, hemen egunero hiltzen baitute norbait. Nire herrialdean ez dut hainbeste entzun emakumeak hiltzen direnik. Ez badu maite, bada joan egiten da, eta ez dio zertan tratu txarrik eman behar." (2. profila: Kolonbia)

Azkenik, elkarrizketan, planteamendu interesgarriak sortu dira; esaterako, beren azalean bizi izan dituzten tratu txarren egoerei buruz hausnartzen dutenean edo beren jatorriko herrialdeetan beste emakumeek jasaten duten indarkeriaz jarduten dutenean. Alde batetik, helmugako herrialdean egoera publikoki salatzen dituzten aukerak ikusten dituzte. Beren jatorriko herrialdeetan jasotzen duten aitorenarekin eta tratuarekin alderatuta, jendeak babestu eta ulertu egiten dituztela sentitzen dute; izan ere, haien jatorriko herrialdeetan, babes hori hutsala da zenbaitetan, edota errudun sentiarazten dituzte. Tratu txarrak daudela kanporatzea eragozten duen familiaren kontrola salatzea, "negar egiteko aukera izatea", lotsa gainditzea eta nork bere buruarengan konfiantza izatea; egoera horiek Euskal

Autonomia Erkidegoan finkatu ondoren sentitu duten estatus-aldaketa adierazten dute. Erakundeek dituzten sareen bitartez, gizartekoak indartzen dituzte, bai eta norberaren autoestimua ere, sare horiek ematen duten babesaren ondorioz.

"Inork ez du eskubiderik beste pertsona bat jotzeko, ez eta hiltzeko ere. Zuk beste emakume batekin bizi nahi baduzu, ez da ezer gertatzen; baina Afrikako emakume asko familiaren beldur da, jendeak zer esango duen beldur. Bai, zer pentsatuko ote dute Afrikan dauden familia-koek." (3. profila: Ghana)

"Hona hemen nire gomendioa Afrikako emakumeentzat; hemen negar egin dezakegu, jendeak entzun egiten gaitu, horra hor alde. Gure herrialdean ez du ardura gizonak jo egiten bazaitu edota gauza txarrak egiten badizkizu, ez eta diru guztia hark kontrolatzen badu ere; hala da eta kito. Hemen desberdina da; hemen, lagun zaitzakeen jendea dago." (3. profila: Ghana)

"Nik, lehen, beldurra nion. Orain, nik, harekin topo egiten badut, hau eta bestea esaten diot; orain, hainbat psikologoren laguntzaz, konfiantza handia dut nigan. Lehen, lotsa sentitzen nuen." (3. profila: Ghana)

Bestalde, asko baloratzen dute konfiantza eta autoestimu gehiago lortu izana, jaso duten laguntza psikologikoari esker, neurri batean. Horren bidez, behar beste adore lortzen dute, halakorik gertatuz gero, beren erasotzaileei inolako beldurrik gabe aurre egiteko, behingotan "esnatu" direnez edota gizartearen, legearen eta erakundeen "babesa" sentitu dutenez; horrek konfiantza ematen die, eta salatu egiten dute.

"Inork ez dit aginduko; tratu txarrekin bizi izan dudan guztiaren ondoren, oso erne ibiltzen naiz gizonekin." (3. profila: Senegal)

"Egoera horren ondorioz jakin dut zer balio duen emakumeak Espainian eta Europako gainerrako herrialdeetan; jabetu naiz nire bikotekide ohiarengandik dibortzia naitekeela, ez duela ni jotzeko eskubiderik. Urte batzuk behar izan ditut jendearengan konfiantza izateko; ez nekien salaketa jarriz gero babestu egin zaitzaketela." (6. profila: Errumania)

Hala ere, ezin dugu ahaztu sentimenduak tartean daudenean (adibidez, maitasuna), zenbaitetan, arrazoimena ahuldu egiten dela eta indarkeriaren zirkulu kaltegarrian sar gaitzkeela. Maitasuna, jarrera aldatuko duen itxaropena eta indarkeriazko gertaera baten ondoren agertzen duten damua direla eta, tratu txarrek bere horretan irauten dute.

"Nik maite nuen, hori da maitasunaren arazoa; zeure buruari esaten diozu 'aldatuko da, aldatuko da'. Ni baikorra nintzen, 'aldatuko da' pentsatzen nuen, jotzen nindueanean berriro itzultzen baitzen. 'Barkatu, ezin dut zu gabe bizi'. Hitz politikak, eta nik barkatu egiten nion, berriro ere lepotik heltzen ninduen arte; 'Jauna, emadazu beste emakume bat' esaten nion neure buruari." (3. profila: Ghana)

Emakumeen aurkako tratu txarrek ez dute nazionalitaterik. Irainak, mehatxuak edota kolpeak berdin jasotzen dituzte Afrikako emakume batek, Latinoamerikako batek edo Europako batek. Nolanahi ere, zenbait zailtasun daude, emakume atzerritar immigranteak ahultasun-egoera larriagoan egotea eragiten dutenak. Hizkuntza-arazoak edo administrazio-egoera irregularrak eragindakoak behartzeko baliatzen dituzte erasotzaileek, emakumeen bizitza kontrolatu ahal izateko edo mendekotasun-egoerekin jarraitzeko. Kultura-, etnia- eta erlijio-desberdintasunak oso baliagarriak dira tratu txarrak nola identifikatzen eta hautematen dituzten ulertzeko, arazoa nola landu behar den, zer bide dauden indarkeriazko egoerei aurre egiteko, eta zer aukera dauden egoera salatzeke eta eragindako kaltea konpontzeko. Hala, jatorriko herrialdean familiaren eta bikotekidearen aldetik indarkeria jasan ondoren hango gizarteak egoera tratatzeko duen modua oso desberdina da EAEn arazoari heltzeko dagoen moduarekin alderatuz. Salaketak jartzeko bideak eta emakumea babesteko egiturak daude, juridiko eta instituzionalak nahiz gizarte-arlokoak, eta horrek itxaropenerako eta aldaketarako bidea ematen die tratu txarrak jasaten dituzten emakume atzerritarrei.

Bizitzan zehar hartutako erabakiek zer ondorio izan dituzten aztertzerakoan nor bere bizitzako oroitzapenetan atzera egitea oso hedatuta dagoen baliabidea da. Hainbat arrazoi direla eta, emakume horiek beren jatorriko herrialdetik irten eta Euskadira etortzea erabaki zuten. Aurrez ikusi dugun bezala, besteak beste, ekonomia-, familia- eta gizarte-arrazoiak zirela-eta utzi zituzten beren herriak eta hiriak. Beste herrialde batera iritsi eta bertan finkatuz (helmugako herrialdean bizitako urteen arabera), ziur asko pertsona batzuek jada hausnartuko zuten beren bizi-proiektuan migrazio-prozesuak izan duen eraginari buruz. Beste batzuentzat, elkarrizketak berak askotariko egoerak azaleratu ditu, eta egoera horiek hainbat bizipen baloratzen eraman dituzte, zailtasunak zailtasun. Ikasi, hazi, esnatu, berriro jaio, heldu, administratzen ikasi...; aditz horien bidez laburbildu daitezke bakoitzaren bizipenak. Finean, berpiztea eta indarberritzea ezinezko izango ziren migrazio-prozesurik gertatu izan ez balitz.

“Migrazioari esker asko ikasi dut; esnatu egin naiz. Nor bere herrialdetik irtetean, ikasi egiten da.” (2. profila: Kolonbia)

“...heldutasuna lortzen irakatsi dit, nire baliabideak administratzen; egoera berean dauden pertsonetik elkartasun handiagoa adierazi behar dudala irakatsi dit. Finean, horrek guztiak hazten irakasten dizu.” (8. profila: Paraguai)

Elkarrizketatutako emakume askok beraiena ez den beste gizarte eta kultura batean bizi izan dituzten aldaketei buruz hausnartu dute. Helmugako herrialdean, egunerokotasuna beste kultura-ezaugarri batzuek osatzen dutela ikusi dute, eta horrek aldatu egin ditu beren pentsatzeko eta jokatzeko moduak. Aurrerantzean, “inork ez dit aginduko; nahi dudana egingo dut.” Baina, bestalde, badira helmugako herrialdean beren bizimoduarekin jarraitu dutela pentsatzen duten emakumeak ere; hala uler daiteke Txinako emakume baten lekukotasuna entzunda. Noski, helmugako herrialdean komunitate txinatarrak bere baitan eratu duen egiturak azal dezake, neurri batean, adierazpen hori; komunitate-izaera horrek zuzenean oztokatzen du Euskadiko gizartearekin kalitatezko harremana edo benetako elkarreragina izatea. Gauza bera esan dezakegu Afrika iparraldeko biztanleei dagokienez; familian oinarritutako egitura dute, eta horren baitan, emakumeek debeku handiak dituzte eremu publikoetan sartzeko. Beraz, esan daiteke zenbat eta agerikoago eta irekiago izan jatorriko gizartearekiko are eta aukera gehiago izango direla elkarreragiteko eta norberaren izateko modua aldatzeko, eta alderantziz.

“Iritsi nintzenetik, aldatu egin naiz, iritzia, ohiturak, pentsatzeko modua, hitz egiteko modua... pentsatzen dudana esaten dut, inork ez dit aginduko, nik egin nahi dudana egiten dut.” (3. profila: Senegal)

“Bai, apur bat pentsatzeko modua, gauza asko; izan ere, familiatik aldentzea eta hain urrun dagoen herrialde batean egoteak asko aldatzen du pentsatzeko modua, gauzak esateko modua, izateko modua. Izaera era bai, noski.” (8. profila: Honduras)

“Orain seguruago sentitzen naiz; asko lagundu dit. Seguruago sentitzen naiz, lasaiago; bi hilabete barru paperak lortuko ditut, eta horrek segurtasun handiagoa ematen dit.” (8. profila: Nikaragua)

“Hemen nagoenetik, emakume moduan ez naiz aldatu.” (7. profila: Txina)

“Ni han nintzen bezalakoa naiz, nire jokabidea ez da aldatu. Ez naiz asko pintatzen, ez naiz estaltzen.” (5. profila: Maroko)

Elkarrizketatuen adierazpenen arabera, beste errealitate baten ateak ireki zaizkie, ezezagunak zitzaizkienak, eta horrek, emakume gisa, seguruago sentiarazten ditu. Jendearekin erla-

zionatzeko beste modu batzuk ezagutu dituzte, iritzia emateko, hitz egiteko...; azken finean, bizitzeko beste modu bat. Gizarte-adierazpenerako askatasunak, kasu honetan, ateak ireki dizkie, beren jatorriko gizarteetan emakumeen eskura ez daudenak.

"Hemen lagunak izan ditzakezu, jendearekin hitz egin, nahi duzuna esan, iritzia eman... eta hori oso garrantzitsua da; Mauritanian zenbait gauza ezin dira egin, desberdina da." (4. profila: Mauritania)

Elkarrizketatutako emakume batzuek esplizituki adierazi dute helmugako herrialdean daukaten askatasuna. Askatasun horri esker, beren bizitzari buruzko erabakiak har ditzakete eta bikotekidearekiko independentzia izan, bai ekonomikoa bai pertsonala. Autonomia hori, zenbaitetan, jatorriko herrialdeetan zeramaten bizimoduarekin alderatuz sortzen da; esaterako, Errumaniako emakume batek harrিতта du bere familia, eta bere buruari "zer gertatzen da nirekin?" galdetzen dio. "Askeago sentitzea" esamoldeak laburbiltzen du gogo-aldarte hori. Horren guztiaren aurrean, emakumeek bi lekuetako ohiturei eta gauzak egiteko moduari buruz hitz egin dute.

"Hemen, bada zerbait ona. Emakumeak lan egiten badu, kontu korrante bat du bientzat; han, nork berea zuen, eta horrenbestez, ezkondu nengoela, askotan gertatu zitzaidan nire senarrek zenbat irabazten zuen ez jakitea. Ez zidan kontua ikusten uzten, eta nahi zuen kopurua ematen zidan; hemen, berriz, emakumeek badakite zertan gastatzen duten dirua beren senarrek." (2. profila: Kolonia)

"..eta horrela ikasi nuen nik gaztelaniaz, eta bizitzan zer gertatzen den jabetzen; banekien hemen emakumeok gure aukera dugula, badakigu zenbat balio dugun, eta nolabait esateko, aske izatea lortzen dugu. Nik, zenbaitetan, familiarekin eta lagunekin hitz egiten dut, eta harrিতта gelditzen dira nirekin; gauza horiek ez dira nire herrialdean gertatzen. Poliziak hainbeste babestea; kaleko jendeak, gertaeraren berri izanez gero, laguntzea, eta bihotzez hitz egitea." (6. profila: Errumania)

"Nik ez dut jeloskortasunik sentitu, hark bai; hari ez zitzaion gustatzen ni kalera irtetea. Hemen bai; batzuetan, parkera joaten naiz alabarekin eta lagunak egiten ditut, eta ez dit ezer esaten. Lehen, Ekuadorren, ez zitzaion gustatzen lagunak izatea." (2. profila: Ekuador)

"Bai, bai, ni hemen askeagoa naiz; nire bizitza daukat eta nire bizitza kontrola dezaket." (3. profila: Nigeria)

"Hemen, libreago sentitzen naiz, nire seme-alabek askatasuna ematen didatelako. Askeago sentitzen naiz." (2. profila: Ekuador)

Dena den, migrazioa ez da beti lotzen ikuspegi positibo horrekin, emakumeak beste muturrera eramaten dituzten egoerak baitaude; hau da, beren jatorriko herrialdean ustez zuten mugitzeko askatasuna kentzen diete, gure artera etortzen direnetik. Egun osoa etxean egoenez, ezin diote beren buruari lagundu. Funtsean, ez da euskal gizartean finkatzeari egiten zaion kritika; hau da, finkatzeko modua kritikatzan da, jatorriko herrialdeko familia-arauek baldintzatua eta oztopatua.

"Hemen, ez naiz sentitzen... ezin diot neure buruari lagundu, egun guztia etxean, giltzapertuta, nire herrialdean nuen askatasunik gabe." (4. profila: Aljeria)

Egungo bizimodua jatorriko herrialdean zeramatenarekin alderatzean, beren seme-alabek dituzten aukerak ere aintzat hartzen dituzte. Seme-alabak EAera ekarri ahal izan dituzten kasuetan, hezkuntzaren eta ikasteko aukeraren garrantzia baloratzen dute, are gehiago neskei dagokienez.

"Nik uste, han gelditu izan banintz, nire alabak ezin izango zukeen ikasi, baina ez dut nire burua han bizitzen ikusten; dirua izanda ere, ez nintzateke hara bizitzera joango. (...) Halako segurtasun falta dago han! Hemen, lasaiago ibiltzen zara." (2. profila: Peru)

"(Bizi izandakoan pentsatzean) nire alabak ikastera bidali behar ditudala ikusten dut, eta baita emakumeak ere, askok eta askok ez baitute ikasi." (4. profila: Aljeria)

Amaitzeko, elkarrizketatutako zenbait emakumek aipatutakoa azpimarratu behar da; hau da, adierazi dute ederra litzatekeela beren jatorriko herrialdera itzuli eta hango emakumeei beste errealitate eta bizi-eredu batzuk daudela ezagutaraztea.

"Nik badut borrokatzeko ideia bat hango jendearentzat, han bizi diren emakumeentzat. Bizitza hobetu daitekeela, gauzak ikas daitezkeela." (4. profila: Burkina Faso)

"Txilera itzultzea gustatuko litzaidake, eta nire familiari 'e, geldi' esatea; nire lehengusina batzuek horrela pentsatzen dute, eta 'neska zaharrak' esaten diete. Eta ez, neska zaharrak ez, bizitza ez da gizon bat izatea." (1. profila: Txile)

Azken batean, emakume atzerritar immigranteek aldaketa handiak izan dituzte beren bizitzan. Gehientzat, EAera etortzeak askatasun-maila handiagoetarako aldaketa adierazten du. Beraien herrialdekoen bestelako kultura-ezaugarriak dituen herri batera iristea, oro har, ez da arrisku edo mehatxu bat; agian, kasuren batean izango da, baina, batez ere, aukera bat izan ohi da. Erabakiak hartzean autonomia handiagoa izateko edota beren jatorriko herrialdeetan ezezagunak zitzaizkien errealitateak ezagutzeko benetako aukera izatea aurre-rapen bat da, norberaren izateko modua aldatzea eta helmugako herrialdean, egunez egun, egonkortasuna lortzea.

Interesgarria da ikustea emakume atzerritarrek ardura sentitzen dutela beren jatorriko herrialdeko emakumeei beste bizimodu bat izan daitekeela erakusteko. Hau da, jarrerak eta jokabideak aldatzen saiatzen dira, beren jatorriko herrialdeko pentsamoldeak aldatzen; izan ere, pentsamolde horien ondorioz, desberdintasunak sustatzen eta iraunarazten dituzte, borrokatu behar diren eskubideak eta askatasunak baztertuz.

Laburbilduz,

- Elkarrizketatutako emakume immigranteak bat datoz Euskadiko emakumeak definitzean; langileak, irekiak eta independenteak direla iruditzen zaie.
- Era berean, elkarrizketatutako emakumeen iritziz, bertako gizonen amaren rola hartzen dituzte, eta gehiago laguntzen dute etxeko lanetan nahiz seme-alabak zaintzen, beren jatorriko herrialdeetakoek baino.
- Deigarria egiten zaie seme-alabek, adinean aurrera joan arren, gurasoekin bizitzen jarraitzen dutela, eta horrez gain, uste dute hemengo gizonen erromantikotasun gutxi dutela, edo batere ez.
- Adierazi dute barneratuago dutela emakumearen rol femeninoa; hau da, etxean, seme-alabak eta senarra zaintzen dituen emakumearena. Horrez gain, uste dute ama gaztea izateak askapen-prozesuak murrizten dituela.
- Hori bai, arlo horri dagokionez, beren jatorriko herrialdeetan ere aldaketa txikiak haute-maten hasi dira, belaunaldi gazteen artean, batez ere.
- Tratu txarren errealitatea nahiko ohikoa da elkarrizketatutako pertsonen artean. Dena den, salaketa hori ezkutuan gelditzen da hainbat arrazoi direla eta: independentzia ekonomikorik eza, administrazio-egoera irregularra, kultura-arrazoiak eta gertatzen den unea.
- Amaitzeko, atal honetan, bereziki aztertu behar da zer eragin duen elkarrizketatutako emakumeengan genero-indarkeriaren ondorioz espainiar estatuan izandako heriotza-kopuru handiak.

“ Elkarrizketatutako emakume askok beren herrialdekoarekin alderatuz bestelakoa den gizarte eta kultura batean izan dituzten aldaketei buruz hausnartu dute, eta adierazi dute interesgarria litzatekeela beren jatorriko herrialdeetara itzultzea eta hango emakumeei beste errealitate eta bizitzeko modu batzuk erakustea.

AURREIKUSPENAK ETA ETORKIZUNA

6.5

Azken atal honetan, emakume atzerritar immigranteek bizi izan duten migrazio-prozesuaren balantzea egiten jarraitu nahi dugu, eta balantze horren baitan, proiektzio-dimentsioan, haiek etorkizunerako duten ideia zertan oinarritzen den jakin. Hau da, hemen behin betiko gelditzea erabakitzen duten, jatorriko herrialdera itzultzeko asmoa duten, edota berriro beste herrialde batzuetara (normalean, Europakoetara) emigratzekoak diren, biztanleria atzerritarren zatirik handienak EAEn egun bizi duen krisi ekonomikoaren ondorioz beren proiektuan jasaten ari diren prekarizazio-egoera dela eta. Oro har, itzultzeko ideiak migrazioaren amaiera arrakastatsua adieraz dezake alde batetik, eta bestetik, egonaldiaren prekarizazioak behartutako mugimendua, jatorriko herrialdean babestera edo beste helmuga batean babesa hartzera bultzatzen duena.

Aurreko ataletan ikusi dugunaren arabera, etorkizuna proiektuaren arabera edota atzera begirakoa izango da. Migrazio-proiektuaren hasiera beti egon ohi da lotuta etorkizunari buruzko gogoetaren batekin. Berriemaile honek kontatu digunez, bere bizitzan etenaldi bat egin eta ikasketei berrekiteko gogoak bultzatu zuen bere etorkizuna Espainian irudikatuz, Salamancan, zehazki. Gero, Salamancatik Euskadira emigratu zuen. Pertsona honek EAEn lurra ia bermatuta duten emakumeen profila adierazten du, bere proiektua iraupen luzekoa delako eta irteera-egoera, sendoa.

“Ideia 37 urte bete nituenean hasi zen. Nire bizitzan etenaldi bat egin, atzera begiratu eta jabetu nintzen lan asko egin eta bizitzaz gutxi gozatu nuela; eta noski, etorkizuna ere oso antzekoa izango zela konturatu nintzen. Baina nik beste bizipen batzuk izan nahi nituen, gauza gehiago ezagutu, gehiago ikasi... Asmo hori buruan nuela hasi nintzen Salamancara (Espainia) hezkuntza-teknologiako master bat egitera joateko ideiaz hausnartzen. Ni Hispaniar Filologiako irakaslea nintzen, baina ikastera joateak zerikusi handiagoa du... hau da, gauza bera egiteari uztea da, gutxi gorabehera, egunerokotasunarekin haustea, mugari bat ezartzea. Eta Espainiara etorri nintzen. Masterra amaitu ondoren hasi zen nire immigrante-abentura, ikasle-estatusak abantaila gehiago baititu immigrantearenak baino; hau da, aurrez planifikatu dituzun baldintza ekonomiko batzuekin etortzen zara, oinarritzko premiak estalita. Baina egonaldia luzatzea erabakitzen duzunean, bizitzeko modua bilatu behar duzu. Salamancan nengoenez, ikasten jarraitzea ona izango zela erabaki nuen, hemen ikasketak merkeagoak baitira. Unibertsitate publiko batean, master-programa bat eta doktoretza-programa bat egiteko, %70eko alde egongo da prezioan. Beraz, 'lan pixka bat eginda, ordain dezaket' pentsatu nuen. Txilen, irakasle-soldatarekin, doktoretza bat egitea bururatuz gero, ezinezkoa litzateke, bi arrazoi direla eta: bata, ez da bateragarria dugun soldatarekin, haren erdia kostatuko bailitzaidake, eta bestea, bateraezina da ordutegiarekin, han goizeko 8etatik iluntzeko 8etara egiten baita lan, eta ikasteko denbora oso... Lagunak, familia... beste guztia alde batera utzi beharko zenuke. Beraz, 'ikasi eta lan egin, ba agian...' esan nion neure buruari, 'gainera, Txilen baino lasaiago ibiliko naiz'; izan ere, Txilen egingo banu, askoz ere zailagoa izango zen, askoz ere gogorragoa. (1. profila: Txile)

Migrazio-proiektuaren hasiera guztietan, beraz, etorkizunaren ideia dago inplizituki. Beste gai bat lorpen-maila da, baina elkarrizketatuak dion bezala, hori beste kontu bat da.

"Nik ustez, luzera begira, ez; etorkizunera begira, ez dakit... Une batean, etsi egiten duzu, 'onena pasatu zait, gaztetasuna' pentsatzen duzu. Eta ez da esperantza galtzeagatik, baina... 'agian, lana bilatuko dut beste herrialde batean, edo beste komunitate batean'" (4. profila: Magreb)

Etorkizunak, dena den, forma zehatz bat hartzen du, ez da errealitate abstraktu eta esku-
raezin bat. Ia beti, familiaren etorkizunarekin dago lotuta, seme-alaben etorkizunarekin.
Seme-alabak etorkizunaren ardaztat hartzea joera unibertuala eta eztabaidaezina da, baina
momentuz aipatu baino egingo ez dugun gai hori aurrerago landuko dugu.

*"Bai, ni ezagutu eta lana eman zidan palomitak saltzen, eta abenduan, baita jaietan ere...
Horrela, haiekin lagun egin nintzen, ez baikenuen paperik, eta alaba gazteenak ere ez zuen
paperik, eta Errumaniara itzuli behar genuen pasaporteak eta paperak egitera. Hemen immi-
grante asko ikusi ditudanez, 'saia gaitezen zerbait egiten' pentsatu nuen. Izan ere, guraso guz-
tiok familian pentsatzen dugu, seme-alabengan, haiek etorkizuna izan dezaten, eta... [...]"*

*Zerbait hobea, lana, gure seme-alabentzako etorkizuna, denek bezala, lanari buruz pentsatu
dugu. Udala lana aurkitzen laguntzen ari zait, ikastaro bat edo zerbait, lana aurkitzen lagundu-
ko didana... familia pobrea garenez [...] Guk hasieratik pentsatu dugu horrela; gure alabak
hemen hasi ziren ikasten, eta pena da orain lekuz aldatzea; gainera, beste hizkuntza bat ikasi
behar dute, eta haien zatia ona da, nire ustez, ikasketak amaitzea. Guretzat zaila da, baina haiek
gauzak aldatu behar dituzte, eta etorkizun hobea izan behar dute." (5. profila: Errumania)*

Era berean, egia da migrazio-prozesuaren hasiera guztietan, inplizituki, azkar itzultzearen
ideia dagoela, berehala lortu behar diren (baina lortzeko moduak ikusi arren beti betetzen
ez diren) helburu material batzuetan oinarritzen dena. Agian, ez dago emigratzeko erabaki-
rik itzulera proposatzen ez duenik. Izan ere, zaila dirudi hain erabaki gogorra hartzea ez
baduzu pentsatzen iragango den une batera –luzeagoa ala laburragoa– mugatuko dela; hau
da, denbora mugatu bat, gaingitu eta berriro arrakastaz itzultzeko aukera emango duena.
Emigrazioa denbora "hila" da, gerora, jatorriko herrialdeko jendearekin, berreskatuko dena.

*"Ez, ez, Kolonbiatik irtetean, bospasei urterako joango nintzela esan nuen, eta gero, itzuli eta
nire negozioarekin jarraituko nuela, aurreztutako diruarekin itzuliko nintzela. Nire seme-alabek,
Kolonbiatik, 'ama, etorri hona, behar zaitut' esaten didate." (2. profila: Kolonia)*

*"Nire herrialdetik irten nintzenean, jada lana banuenez, pentsatzen nuen handik irten, dirua
aurreztu eta berriro nire herrialdera itzuliko nintzela. Baina ez da hain erraza; hemen, jan egin
behar duzu, alokairua ordaindu eta ezin izan dut ezer aurreztu. Izan ere, hasieran, nire herrial-
detik irten nintzenean, pentsatu nuen 'orain, urtebete edo bi urte, herrialdea gaizki egongo da,
eta gu beste herrialde batera joango gara, moldatuko gara', ez dakit. Baina gero, ikusi da ezetz,
oso zaila da. Hemen ere oso zaila da, irabazten duzun guztiarekin alokairua ordaindu behar
dugu, jan, seme-alabei behar dituzten gauzak erosi...; izan ere, lan egiten baduzu, ez dizute
haurrei liburuak, zapatak eta bestelakoak erosteko laguntza ematen, eta normala da, nik hori
ulertzen dut. Laguntza lanik egiten ez dutenei eman behar diete. Eta nik ez dut sekula lagun-
tzarik eskatu, eta orain ere, lana aurkituko banu, ez nuke dirurik eskatuko. Esan dizudan beza-
la, guk, nola edo hala, lana nahi dugu, lan egin nahi dugu, eta frogatu daiteke. Begira mutil
horri, eskua gaizki dauka, baina lanera doa, eta zerbait da, haur txiki bat dute eta jaten eman
behar zaio, zer egingo diogu ba, gauzak horrela dira." (6. profila: Errumania)*

*"Bai, zeren bizi diren gizartean, gusturago daude. Ni hara joaten naizenean, dituzten lau gau-
zekin gehiago gozatzen dutela ikusten dut, presarik gabe, inork deitzeko telefonorik gabe, ger-
tatzen diren gauza txarren berri emango dizun telebistarik gabe. Ez dituzu uraren eta argiaren
fakturak ordaindu behar; gaur jaten duzu, eta bihar ere bai. Hemen, presaka bizi zara, une
oro... Han, gauza gutxiago izanda ere, jendea gustura bizi da. Baina egia da, nire ama, nik
bidaltzen diodan laguntza ekonomikorik gabe, okerrago egongo zen. Beraz, nire alabak ikasten
ikusteak indarra ematen dit, baita, tarteka, sor dakidan edozein lan eginda hara dirua bidal
dezakedala jakiteak ere." (5. profila: Sahara)*

Ez, ez. Beste pertsona batentzat izan daiteke. Baina niretzat ez, ez. Hemen ere gauzak oso garesti daudenez, dirua irabaztean eta etxea eta gainerako gastuak ordaintzean, azkenean ez zaizu dirurik gelditzen zure familiari bidaltzeko. Hilaren amaieran, haiek deitzen zidaten dirurik ez nuela bidali esateko, baina ez dago lanik eta ezin da zuretzat beste diru irabazi". (3. profila, Nigeria)

Hori bai, itzulera atzeratzen ari da, eta EAEra etorri diren emakume immigranteei dagokienez, berehala beren jatorriko herrialdera itzultzeko ideia zabalduago dago orain gutxi etorri direnen artean; baina, gure iritziz, ideia hori hasierako nahietan oinarrituta dago, eta ez hainbeste Euskadin egunerokotasunean hartzen den dinamikan. Beraz, desio bat da, ez hainbeste helburu lorgarri bat. Horri dagokionez, esan daiteke berehala itzultzearen ideia funtsezkoa dela hasierako bakartasun-egoerari aurre egiteko, hasieran egoerara egokitzeko izaten diren une gogorrei aurre egiteko, eta oraindik kontrakoa eta ezezaguna den ingurune batera ohitzeko. Ideia hori oso zabaldua dago azken etorritako latinoamerikarren artean, baina hemen denbora apur bat edo denbora luzea daramaten emakumeen artean, ideia hori desagertu egiten da edo indarra galtzen du.

Azken etorritako latinoamerikarrak euskal gizartearen sartzeko prozesua oso modu prekarioan gertatzen ari da, egoera ekonomiko bereziki gogorrean; beraz, itzultzeko nahia prebentzio-txerto bat da porrot egiteko aukeraren edo egonaldiaren gogortasunaren aurrean. Oro har, egonaldia luzatu ahala hasierako irregulartasun-egoeratik egoera erregular batera pasa ohi dira, eta lan-prekarietatea kalitate hobeagoko lanak ordezkatzeko du, poliki-poliki; horrenbestez, jatorriko herrialdera itzultzeko ideia desagertu egiten da edo indarra galtzen du. EAEra azken aldian iritsi diren pertsonak Erdialdeko Amerikakoak dira, Nikaraguakoak eta Honduraskoak, esaterako; horiek bizi-baldintza gogorrek jasaten dituzte, bai jatorriko herrialdean bai helmugakoan.

Nikaraguako, Hondurasko eta Paraguako emakumeen kasuan, beren egonaldia EAEn finkatzeari dagokionez egun planteatzen duten baldintza hori beren lan-egoera hobetzearen edo okertzearen arabera izango da, baina gure iritziz, bertan jarraitzea erabakiko dute; azken erabakiak lotura handiagoa du denborarekin migrazio-egiturarekin baino. Dena den, migrazio-egitura hori Erdialdeko Amerikako edo Latinoamerikako emakumeen etorrerari irekita dago; emakume horiek, ziur asko, hemen denbora luzea daramaten Latinoamerikako emakumeek egindako ibilbide berari jarraituko diote. Azken talde horretako emakumeen erregularizazioa ia erabatekoa da (zenbaitek, nazionalizazioa ere lortu dute), eta horrez gain, etorri berriek baino lan-egoera finkoagoa dute. Noski, profil horretako elkarrizketatuek sistematikoki adierazi dute gehienez ere hiru edo bost urte egoteko etorri direla; aurreztu eta itzuli. Itzultzea ez den beste ideiarekin bat adieraztea oso arraroa litzateke, une txarrean iritsi baitira eta enplegarritasun-baldintzak ez dira aurreko urteetan inguruko herrialdeetatik etorri zirenek izan zituztenen berdinak.

"Nik hiru helburu jarri nituen, emigratu, zorrak kitatu, nire seme-alaben heziketa amaitu, nire etxea eraikitzea amaitu, pixka bat aurreztu, eta itzuli. Hori zen nire aurreikuspena. (Beno) zen, baina une batean, norbera moldatu egiten da, eta orain ez dut nire burua han ikusten, komunitateetan, ekaitza etorri, gero beroa... eta adinean gorantz noa... eta ez, nik ahal dudana bitartean hemen jarraituko dut". (8. profila, Nikaragua)

"Bada nik, esaterako, ez nuen uste... ingeles eta frantses filologia ikasten ari nintzen, eta Frantziara ikastera joatea nuen buruan. Baina, gutun bidez, nire senarra izango zena ezagutu nuen, eta hona etortzeko nuen asmoa azaldu nion, eta orduan, senarrak esan zidan, 'zergatik ez gara ezkontzen eta hara joaten?' Orduan hara joan zen, eta nik ezetz, ni Frantziara nindoala ikastera; gero, berriro joan zen, eta konbentzitu egin ninduen. Baina gero, hona etorrita, ontzigitzaren matxinada handiena gertatu zen, eta kontratu finkoa egin zioten. Ni ezkondu nengoan, eta etorri egin nintzen. Haurdun nengoan, eta nagusia nintzenez, haurdunaldia arriskutsua zen; beraz, hemen gelditu behar izan nuen. Gero, semea jaio zen. Hala, haurra zela,

etxea... ikasketak baliozkotzen saiatu nintzen, ez bainuen nahi nire lanbidea utzi. Poliki-poliki, etxeak bereganatu egiten zaitu, eta jada ezin izan nuen. Itzultzeko ideiarekin etorri nintzen, baina ezin izan nuen.” (2. profila, Ekuador)

Aurreko lekukotasunean hauteman daitekeen bezala, hasierako proiektuaren eta egungoaren artean zalantzak sortzen dira. Egia da helmugako herrialdeko lan-egoera txarra dela, baina ez dio laguntza handirik ematen itzultzeko ideiarri jatorriko herrialdean zeuden lanbaldintzek. Jatorriko herrialdea kanporatzeko faktore bat izan zen hasiera batean, eta egun, ez du erakapen handirik sortzen; beraz, ez du itzultzeko gogoia pizten, eta bertan jarraitzeko aukera berresten du. Are gehiago, orain dela urte batzuk iritsi ziren eta aurreikuspenen eta lorpenen arteko desfaseak nahigabe bat baino gehiago eragin zizkieten emakumeekin alderatuz, azken etorritako latinoamerikarren immigrazioari dagokionez aitortu behar da aurrez bazekitela zer lan-aukera izango zituzten, etxeko lanak eta zaintza-lanak, hain zuzen; gainera, nahiago zuten “barneko zaintzaile” izan, baita egoera horrek kualifikazioa galtzea adierazten duenean ere. Hasieran, “barneko zaintzaile” izateak badu bere alde ona, kostuak merkatzen baititu, baina bestalde, aurrerago ikusiko dugunez, egonezin handia sortzen du.

Euskadiko migrazio-egitura eta, funtsean, lan-egitura ez dago hain prestatuta Afrikako biztanleentzat, bereziki Saharaz hegoaldeko afrikarrentzat. Afrika iparraldeko emakumeek, magrebtarrek oro har, lanean hasteko kultura gutxiago dute, lehenengo belaunaldiak, behintzat. Egitura ere ez da oso irekia Errumaniako biztanleria eta/edo emakume ijitoentzat. Saharaz hegoaldeko emakume afrikarrei nahiz errumaniarrei dagokienez, jatorriko herrialdera itzultzea pentsatzen da, baina ia ezinezkoa da; izan ere, funtsean, bizirauteko duten aukera bakarra diru-sarrerak bermatzeko errenta edo laguntza ez hain formalak (Caritasek, erakunde publikoek edo antzekoek ematen dituztenak) jasotzea da gaur egun. Hurrengo testigantzak erakusten duenez, oso egoera larrian dauden pertsonak daude, laguntza ematen dieten pertsoneri eta erakundeei esker bizi direnak; beraz, ez itzultzea erabaki dute, ezta lana lortzen ez duten kasuetan ere.

“Ez, ez, ez dut dirurik [itzultzeko]. Ez, ez, zertarako itzuli nire herrialdera han ez badaukat ezer, ez kotxerik, ez etxerik... ezer ez. Hemen ondo nago. [Lana bilatzen ez badugu ere, ez gara itzuliko] Ez, ez, Espainian, Carmenekin eta laguntzarekin... nire seme-alabak hemen badaude, ni eta nire senarra ez gara nire herrialdera itzuliko; nire seme-alabak hemen badaude, ez naiz itzuliko. Han arazo asko daude; hemen ondo nago.” (4. profila: Senegal).

Bi talde hauetan, arrisku bat dago gizarteratze-prozesuari dagokionez, oso prekariora eta gainditzeko zaila dena, hainbat arrazoi direla eta. Familia-kargak (pobrezia-egoerez gain, zenbaitetan ama buru duten guraso bakarreko familiak osatzen dituzte, hainbat haurrekin) eta beren kultura-egiturak direla eta, zaila da beti bazterketara daraman gurgil zoro horretatik ateratzea. Egoera horren aurrean, hainbat testigantzak adierazi dute jakin izanez gero ez zutela migrazio-proiektua hasiko. Izan ere, proiektu hori zerbaitek eragina izan da neurri handi batean, nahiko ohikoa baita Europaren idealizazioa, Saharaz hegoaldeko jatorria duten pertsonen artean, bereziki.

“Nire neba-arrebak falta ditut; ez dugu amik eta nik badakit asko maite nautela, eta nik haiek. Eguberriak bakarrik, ez dut inor eguberrietan afaltzeko, zer bizimodu da hori? Eguberriak bakarrik ospatzean, lehenengo egunean [Urteberri egunean] nik ez nuen ezer jan, alaba bidaiari baitzegoen; deitu zidatenean 'zertan ari zara? galdetu zidaten. Eta nik lotan nengoela esan nien. 'Ospatzera irten behar duzu' esan zidaten, eta nik ezetz, ezin nuela. Bakartasunak ez dit uzten, ezin dut. Ez naiz batere zoriontsua. Nire ahizpek dirua bidali behar izaten didate lanik ez dudanean; hori lotsagarria da.” (3. profila: Nigeria)

Bada hasiera batean aipatu nahi dugun beste alderdi bat, migrazio-prozesuetan oso ohikoa dena, hots: pertsona immigrante marjinatua aurkitzeko dugun maiztasuna, Stonesquistek teorizatua. Hau da, bi kulturen artean dago, baina ez da bi komunitate horietako bakar bate-

ko kide eztaba daezina, ez jatorriko komunitatekoa ez helmugakoa. Hala kontatzen digu hurrengo elkarrizketatuak:

“Hitz egin dudana emigrante guztiek dute ideia hori; hau da, ez gara ez hemengoak ez hangoak. Han zaudenean hemen egon nahi duzu, eta hemen zaudenean, han egon nahi duzu. Lau urte haietan oso garbi neukan ez nuela itzuli nahi eta... Orain, zalantzan nago. Hau da, zergatik ez? Eguberrietan joan nintzenean, itzultzeko gogoia nuen. Baina han nengoela, etxera itzuli nahi nuen, Donostiara; bidaia aurreratu egin nuen!” (1. profila: Argentina).

“Oro har, esango nizuke ez dela txarra izan, baina nik Argentinako lagunak ditut hemen, eta nire bikotea euskalduna da, santurtziar peto-petoa. Eta beno, 10 urte eta gero, hau eta besteak, diozu... ni gizarte honen parte sentitzen naiz, baina bai, asko kostatzen da, batzuetan, besteak zu hala ikustea, oso bertakotuta bazaude salbu; hau da, hemengoek bezala hitz egin, hemengoak bezala jantzi, eta zerbait desberdina duzunean 'eta zuk, zenbat denbora daramazu hemen?' galdetzen dizute. 'Herrimina sentitzen al duzu? Hara itzultzeko asmorik?'. Galdera horiek egin ohi dituzte. Horrelakoak dira euskaldunekin izan ohi ditudan solasaldiak; ez dute besterik galdetzen. A, eta 'nik senideak ditut Argentinan!' Hori da bigarren fasea...[...] Bai, lehenbizi, 'zenbat denbora daramazu hemen?'. Eta gero, 'herrimina sentitzen al duzu? Hortaz, hangoa zara'. Eta... 'itzultzeko asmorik?' Hortaz, itzuli egiten gara.” (1. profila: Argentina).

Gainera, ziurgabetasunik gabeko status hori areagotu egiten da helmugako gizarteetako pertsonen pertzepzioa dela eta; haientzat, pertsona immigranteari beti faltako zaio elementu edo ziurtagiriren bat, eskubide osoko kide izateko hartzeko aukera emango diona. Irudi horren aldagaietako bat Schützek adierazi zuen Ulisesen bidaiaren bidez; hau da, pertsona haien egoera deskribatzeko balio du. Izan ere, beren jatorriko herrialdetik abiatu ziren eta denbora luzez kanpoan egon ondoren, ez dute hango egunerokotasunaren berririk, denboraldi batez ez baitute parte hartu hango planetan, ez dira izan han orain gutxi antolatutako ekimen bateko parte; beraz, ezezagun bihurtzen dira alde batetik, eta bestetik, beraiek ez dute beren jatorriko herrialdean gertatu diren aldaketen berririk. Gidoiaren zati bat ez dute ezagutzen. Horrenbestez, “maitasunaren pilak” maiz kargatu ahal izateak, urtean behin jatorriko herrialdera bidaiatuz, adibidez (funtsezkoa arrazoi pertsonalak direla eta), ez du berdintzen gertukoengandik urrun bizitzeak eragiten duen galera.

“Sahara..., ba... itzuli..., familiak tira egiten du, eta ni hara joaten naizenean, pilak maitasunez kargatzen ditut. Urtero joaten naiz oportetara, eta han bost egun pasatzean, iruditzen zait nire bizitzako urte asko galdu ditudala familiarengandik urrun. Hori da konpondu gabe daukadana, eta igarri egiten da; lehengusuak izaten dituzu, eta azken batean, bizitza erdia kanpoan daramazu. Maitasunezko urte asko galtzen dituzu. Nire herrialdeak dituen arazoak izango ez balitu, eta errefuxiatuta egon behar izango ez banu, bizitza arrunta egingo nukeen; lanera joan ahal izango nuen, nire alabak amarekin utzi... Hemen bezala da, parkera joan eta hiru belaunaldi ikusten dituzu: aitona-amonak, gurasoak eta ilobak. Nire alabak ez dira inoiz beren amonekin bizi izan.” (5. profila: Sahara)

BARREN-BARRENEAN DAUDEN JOERAK: BIZITZA EZ DA GIZON BAT

6.5.1

Joera sendotuenak aztertuz gero, atzerriko emakumeek etorkizunerako dituzten asmoei dagokienez, itxaropena aipatu behar da, eta neurri batean, beren egonaldia EAEn finkatzea da xedea, bai baldintza ekonomiko “normaletan” bai apur bat edota guztiz okertutako baldintza materialetan. Azkenean, EAEn egonaldia modu iraunkorrean luzatzea da emakume atzerritarren zati handi batek (edo gehiengoak) proposatu duen aukera.

Bertan geratzearen aldeko erabakia agerikoa da egitura- eta lan-egoera hobea eta paperak lortu dituztenen artean, eta batez ere, nazionalitatea lortu dutenen artean. Baina, era berean, erabaki hori hartzen dute orain gutxi etorritakoek ere; horietako batzuen artean (egoera irregularrean daudenak, afrikarrak eta, hertsiki, oraintsu etorritakoak), ordea, ezkortasun apur bat sortu da beren lan-etorkizunari dagokionez. Pertsona horietan guztietan, etorkizuna enplegu bat eskuratzea da, eta horren bidez, segurtasun juridikoa lortzea. Gainera, ia modu magikoan jotzen dute bi elementu horiek lortzera, pentsatzen baitute bi estatus horiek –herritartasuna eta lana– lortuta, oztopo guztiak gainditzen direla eta, automatikoki, arazo guztiak konpontzen direla.

Itzultzearen ideia, oraintsu etorritakoei edo helmugako lurraldean integratzeko ageriko ezintasuna dutenei dagokienean salbu, herriminarekin lotutako gai bat izan ohi da, jatorriko herrialdera itzultzeko nahi zehaztugabeari edota kontu garbiketa bati dagokiona; horiek lotura dute immigrazio-biografian bizi izandako zehaztapen-prozesuekin. Gerora berriro alderdi horiei helduko diegun arren, ezkondu gabe bizitza-proiektu bat antolatzea, guraso bakarreko familia bat eratzea eta, azkenean, migrazio-prozesua nahiko arrakastaz burutzea aintzat hartuta, irmotasunez esan daiteke bizitza ez dela gizon bat. Jatorriko herrialdera autonomiazko bizitza-proiektu batekin itzultzea ahaldundutako biografia-modalitatea beste biografia-modalitate bati –hau da, tradizioaren segurtasunari jarraiki, segurtasuna eman bai, baina autonomia oztopatzen duen biografia-modalitateari– kontrajartzeko modua da. Horregatik, ezinbestekoa da “familiar” eta “lehengusinei” harrotasunez horren berri ematea, “emakume izateko beste modu bat badela” jakin dezaten.

“Zu badakizu. Hemendik hogei urtera, nire semearekin ikusten dut neure burua, Pucónen [Txilen]; izan ere, kopak jartzen, eta hau eta hura egiten, lursail txiki bat erosi dut han, zahartzen naizenerako. Semearengana itzuli, eta Trancura ibaiaren inguruan paseatuko dut, eta baratze bat eta lorategi bat zaindu, eta telebistaz, Euskadiko programak ikusi. Eta planifikatuta daukat, horregatik itzuli behar dudalako. Hori pentsatuz egiten dut lan, nire bizitza 'baliagarrian' pentsatuz; hau da, hamabost urtez ongi biziko naiz, eta gero, erritmoa jaitsiko dut, eta azkenean, bizimodu lasai samarra bizi beharko dut. Horregatik aukeratu nuen leku hura; nire bizitza baliagarriaren proiektzioa egin nuen, eta zahartzaroa bizitza erabaki nuen. [...] Hori nahi dut. Txilera itzultzea gustatuko litzaidake, eta nire familiar 'e, geldi' esatea; nire lehengusina batzuek horrela pentsatzen dute, eta 'neska zaharrak' esaten diete. Eta ez, neska zaharrak ez, bizitza ez da gizon bat izatea.” (2. profila: Ekuador)

Azken finean, desiratutako itzuleraren ideia, planteatzen denean, bete gabeko ametsen kontakizun nostalgikoetan oinarritzen da, haurtzaroko herrialdeetara itzultzeko gogo lausoen kontakizunetan, eta bestelako idealizazio-iturrietan. Itzulera mota hori lehenesteko, inplizituki ezinbestekoa da itzultzea erabakitzen duen pertsonak behar beste kapital sozial eta intelektual izatea edo familia-erabaki estrategikoak hartzea, esaterako: ondorengoak beren jatorriko herrialdean gizarteratzea eta ahalegina egitea, joan-etorrien ondorioz, deserrotze-bizipen ugari izan ez ditzaten. Ondorioztatu da hobea dela seme-alabak oso gazteak diren bitartean itzultzea, ezinezkoa edo oso mingarria izan baino lehen; hala gertatu izan da, adibidez, erbesteratu politikoekin, eta normalean, horrela gertatzen da etengabe bizilekuz aldatzearen ondorioz nerabeek izaten dituzten biografia etenekin.

Eta baita nire semearengatik ere. Ni hemen gelditzen banaiz, hemen hezi beharko dut, eta beraz, betiko gelditu beharko nuke hemen; izan ere, hemendik eramango banu, deserrotu egingo nuke. Erbesteratu politikoen seme-alabekin horrela gertatzen da; gurasoek itzultzea erabaki zutenean, seme-alabak jada nerabeak ziren, eta ez ziren inoiz Txilera egokitu. Asmoa da txikiak direnean hara eramatea eta han haztea; izan ere, hemen hazten bada, ez da bidezkoa gero hara eramatea. Txilen dauden baldintzak eta hemengoak ez dira berdinak. Bizitzaren beste ikusmolde bat dago. (1. profila: Txile)

Baina migrazio-mota pertsonalizuago horiez aparte, itzultzeko erabakia hartzea faktore ekonomikoek eta administratiboek eragingo lukete, batez ere, edo gizarteratze-errentarik ez izateak (eragile-funtzioa izango lukete), ez hainbeste elkarrizketatu ditugun emakume immigranteen nahiak edo gogoak. Hau da, EAEn jarraitzea praktikan ezinezkoa bihurtuko balitz, itzultzea izango litzateke irtenbide bakarra. Beraz, jatorriko herrialdeko ekonomia-egoera ez itzultzeko arrazoia izan ohi den bezala, helmugako herrialdeko lan-egoera larriaren hipotesiak ere itzulerako bide ezatsegina eragin dezake, arrakastarik gabeko migrazioa.

Gainerako kasuetan, itzultzearen ideia aldi baterakoa izan ohi da, jatorriko herrialdean gelditu diren familiarrak ikustera joateko; izan ere, aurreikuspenei dagokienez seme-alaben etorkizuna (hutsik egin gabe) EAerekin lotzen den arren, ondorengoek gurasoen jatorriko herrialdearen ezaugarri bereizgarriak ez galtzea eta lurraldearekiko lotura afektiboek eustea nahi da. Beste hainbeste gertatzen da hizkuntzarekin. Baina jatorriko herrialdearekiko kultura-lotura horri eutsi nahi izan arren, jasotako lekukotzetan ezkutatu ezineko halako harrotasun-kutsu bat hauteman da, jatorriko herrialdera "bisita egitera bai, baina ez han gelditzeko" diotenean.

Hori guztia dela eta, joera nagusia da EAEn jarraitzea; beraz, seme-alabetako baten itzulera onartzeak eragingo lukeen atsekabea ere sortzen da. Hau da, EAera iritsi ziren, han finkatu ziren, seme-alabak eraman zituzten familia elkartzeko prozesuen bitartez, eta egun, zuzenean familia guztia EAEn edo Espainian bizi da; baina, krisia dela eta, familiako kideetako bat jatorriko herrialdera itzultzea pentsatzen ari da, eta horrek nahigabea sortzen dio amari.

Nire bizitza Ekuadorren ez da txarra izan. Denok berriro hemen elkartu gara. Nire gizonak lan egin du, nik lan egin dut, eta orain, nire ilobak hazten laguntzen diet. Nire bizitzan, etxe guztietan bezala, arazo txikiak izan dira, baina denak ongi eramaten dira eta nirekin ongi daude. Nik maite ditut, eta haiek maite naute; eta esan diezazuket oso emakume zoriontsua naizela, hamabi iloba baititut eta handitu egin baitira. Nire seme-alabak direla dirudite; haiek ni asko maite naute, eta errespetu handia didate. Nire familia, hemen, ia hogeita hamar bat lagunek osatzen dute, ilobak, seme-alabak, errainak... Beraz, ni hemen oso pozik nago haiekin, eta espero dut hemendik ez joatea; izan ere, familiako kide batzuk nire herrialdera itzultzea pentsatzen ari dira, eta horrek gaizki sentiarazten nau. Nire alabetako bat, hona ekarri gintuena, hara itzultzea pentsatzen ari da, eta apur bat gaizki nago. Hark eman zidan nire lehen iloba; jada gazte bat da, baina niretzat, mutil txiki bat da. Asko maita nau, baita neska txikiak ere. Niri tristura sortzen dit familiako kide bat hara itzultzea. Bi gizon eta bost emakume ditut, eta seme nagusia ere itzultzea pentsatzen ari da. Hark dio langabezia gelditzen bada, hemen ez duela ezer egiteko. Eta horiek ni ere beraiekin joatea nahi dute, baina ez dago ondo ni hara joatea eta nire alaba, ezkongabea, hemen uztea. Itsusia da ni joatea; izan ere, nire ilobak nire alabak bezala dira. Zaharrenak hamahiru urte ditu, eta besteak, hamaika; ez zait ondo iruditzen ni joatea eta haiek hemen uztea. Askotan bidali naute nire seme-alabek Palmara oporretan, han nire ahizpa bizi baita. Eta gaizki sentitzen dira, eta ni ere gaizki sentitzen naiz; izan ere, dena niri eskatzen didate, baita jatekoa ere, eta horrenbestez, haiek gaizki sentitzen dira. Amarekin ez dira oso... eskolan edozer gauza gertatzen zaienean, haiek niri esaten didate; hau da, amari ez diote gertatutakoa kontatzen, baizik niri. Denek niri kontatzen dizkidate gauzak. Mutilek ere niri kontatzen dizkidate gauzak amari kontatu beharrean; beraz, ni gaizki sentitzen naiz, nire herrialdera itzultzen banaiz, haiek bakarrik utziko ditudalako. Eta nire ilobak berdin. Haiek ez didate amona esaten, 'mamita' esaten didate. 'Gure herrialdera joaten bazara, nire izebak eta osabak ez dizute itzultzen utziko' esaten didate. (2. profila: Ekuador)

Kasu horretan, familiako kideak sakabanatzeak berriro hastearen sentipena adieraziko luke, lehenengo emigrazio-prozesua gogoratzea, eta familia-nukleoa ahultzea. Familia-nukleo hori, bai bateratuta dagoelako bai bermatu nahi izateko, da ikerkuntzan zehar jaso ditugun kontakizun guztien *leit motiv* nagusia, txinatarren kasuan salbu. Izan ere, azken horiek familiaren ikuspegi ekonomikoagoa dute; hau da, produkzio-unitatetzat tratatzen dute batez ere, eta horretarako, ondorengoak ahalik eta gazteen sartzen dituzte lan-munduan. Erdi- eta goi-

mailako ikasketak jaso ahal izan dituzten profil horretako pertsona batzuek adierazi dute seme-alabek ikasi egin behar dutela, emakumeek gaztelaniaz hitz egiten ikasi behar dutela; hala ere, etorkizuna negoziarekin lotuta dago, familiaren edo komunitatearen zaintzapean.

LORTU DUTEN EDO LORTZEN ARI DIREN AUTONOMIAREKIKO POZTASUN URRIA

6.5.2

Dokumentatutako gainerako jatorrietan eta egoeretan, emakume immigranteek izandako aldaketa handia bertan denbora luzea daraman ekuadortar batek bere prestakuntza-maila ezerezean gelditu izanari buruz egindako adierazpen honekin laburbildu daiteke, xehetasun handiagoz edo gutxiagoz.

Ez, nik lehen ikasturtea egin nuen, gehiago ez; izan ere, nire senarrarekin hasi nintzen, eta ikasteari utzi nion. Han, badaude pertsonak, nire adineko lagunak ditut, bost seme-alaba izan, eta ikasten eta beren lanbidean jarraitu dutenak. Ia hemengo maila bera da, baina hemen ez dira hainbeste haur izaten. Han, senargaiak, lehenik eta behin, maitasuna adieraztea eta haur bat izatea nahi dute, eta beraz, senarra maite dutenez, haurrak izaten dituzte lehenengo... Baina orain, gazteak asko zaintzen dira, eta Internetez ikusten dut nire lagunak alabek, ezkonhitza eman arren, ez dituztela haurrak izaten eta ikasten jarraitzen dutela. Nire lagunak beste alabek ikasten jarraitzen dute; batzuk lizentziadunak dira, besteak irakasleak. 'Zer ondo!' diot nik; izan ere, hori nahi du ama batek bere seme-alabentzat. Nire alabek, hemen, lan egiten dute, eta noski, seme-alabengatik. Hiru lagun ditut, eta haiek, nire antzera, ilobak hazten ari dira, baina ni baino ahituago daude, ni baino zaharragoak dirudite; izan ere, gehiago sufritzen dute, han gizonak oso matxistak baitira. Baina nire gizona, hona etorri zenean, hemengo bizi-modura egokitu zen. (2. profila: Ekuador)

Horrenbestez, seme-alabak edo, modu zabalagoan, familia eta horien ongizatea dira elkarriketatutako emakume immigranteen kontakizun guztien muina, baina bereziki, lehenengo horiek dute garrantzia. Zenbaitetan, seme-alabak beraiekin daude, eta beste batzuetan, familiarekin eta jatorriko herrialdean; hala ere, elkarriketatutako amen etorkizuna beren ondorengoen etorkizunari lotuta dago, modu hertsian. Azken horien gizarteratzeak baldintzatuko du haien gurasoena; beraz, gurasoen edozein neke edo oinaze onartu egin behar da, seme-alaben onurarako bada. Gainera, norberarentzat eszeptizismo eta ziurgabetasun apur batez ikusten den etorkizun hori berdindu egiten da ondorengoek izatea nahi den etorkizunarekin. Hau da, gizarteratzea ez da orainaldiarekin lotzen, seme-alabek etorkizunean izango duten ongizatearekin lotzen da.

Era berean, desiratutako edo idealizatutako itzulera, ziur asko, hurrengo belaunaldiek egingo dituzten aukerekin dago lotuta; beraz, lehenengo belaunaldien gizarteratzearen zati handi bat ondorengo belaunaldiek izango dituzten aukeren mende egongo da. Hau da, bigarren belaunaldiek bertan gelditzea erabakitzen badute, gurasoek, ziur asko, EAEn jarraitzea beste biderik ez dute izango. Are gehiago, denbora iragaiteak eta administrazio-erregularizazioa lortzeak nabarmen baretuko dute itzultzeko hasierako ametsaren zirrara. Itzultzea erabakitzen badute, nahigabea adierazteko moduak agertuko dira, ezkutuagoak ala ez hain ezkutuak, berriro emigratzera behartzen den kasua denean salbu. Pertsona batzuek, ordea, European proba egingo dute.

Gainera, ongizate horrek ez ditu derrigorrean ezkontideak barne hartu behar. Zenbaitetan, horiek ez dira egoten; beste batzuetan, emakumeak haiengandik betiko urruntzen dira. Horrenbestez, oinarritzko harremana eta lotura nagusia amen eta seme-alaben artekoa izan ohi da; eta ondorengoak zer izatera iristen diren, horrek baldintzatuko du modu negatiboan edo positiboan migrazio-proiektua. Lotura hori are eta nabarmenagoa da egitura-egoera okerragoan dauden emakumeengan. Hau da, etorkizuna seme-alabak dira, eta gizarteratzea seme-alabak izatera iristen direnaren ondorio izango da.

Gizarteratzeko erronka ondoko belaunaldiei pasatzea edo haien esku uztea ez da gertaera historiko berria, baina oso agerikoa da emakumeen artean. Badakite (beren azalean bizi baitute), egun, laneratzea errazagoa dela beraientzat beren senarrentzat baino, eta etorkizunean ere hala izango dela uste dute; baina laneratze hori lanpostu batzuetara mugatzen da, eta beraz, badakite lanpostu horietara egokitu eta aurrera egin beharko dutela, edota gaitzifikazio-prozesuak bizi beharko dituztela. Hau da, beraiek osatzen duten immigranteen lehenengo belaunaldiak nekez gaitzifikatu du etxeko lanekin edo pertsonen zaintzarekin lotutako lan-esparrua. Merkatu etniko eta sexualki mailakatu batera egokitzea hobeto edo okerrago onartzen da, etorkizunean beren seme-alabentzat arrazoizko mugikortasun-maila bat eragozten ez duen neurrian.

Lan honetan ikusi den bezala, elkarrizketatutako emakumeek erreferentzia asko egin dituzte etxeko lanaren eta zaintzaile-lanaren gogortasunari buruz, adibidez: zer atsekabe sortzen dien enplegatu ondoren lan-baldintzak etengabe aldatzeak (asko eta asko barneko zaintzaile dira), eta zer modu desberdinean tratatzen dituzten adineko pertsonak eta haurrak bertako familiek. Dena den, txinatar nazionalitatea duten emakumeek (autoerreferentziazko familia-logiken baitan sartuta daudenak) edota Afrikako emakumeek (laneratze zailtasun handiagoak dituztela dakitenak) salbu, gainerako emakumeek esan gabe onartzen dute beren laneratze-eremuak etxeko lanen ingurukoak direla funtsean. Pertsona batzuek ibilbide profesionalagoak egiten dituzte, eta hala egiten jarraituko dute, baina elkarrizketatutako emakume gehienentzat, hori da laneratze bide bakarra. Nahien artean, ohikoak dira erizaintzari, ile-apaintzailearen lanari eta abarri buruz egiten dituzten aipamenak, bai eta gorantz egiteko nahi izango lituzketen bestelako lan-eremu batzuk ere.

Halere, etxeko lanak egiteak oztopatu egiten du lehenengo belaunaldiarentzat nabarmen gorantz egitea. Askotan, pobretze-faktoretzat har edo izan daiteke; beste batzuetan, berriz, migrazio-proiektua bermatzeko oinarria da. Dena den, bai egoera batean bai bestean, zuzeneko familiarekiko eta/edo ingurukoekiko autonomia-mailan aurrera egiteko balio izan du.

Zuzeneko edo gertuko familiari dagokionez, autonomia-maila lotze horrek bi alderditan eragiten du gutxienez:

- 1) Emakume immigranteak familiako titular eta/edo familiaburu bihurtu dira, bai materialki bai errealitatean; horrenbestez, askotan betetzen dute amaren eta aitaren funtzioa.
- 2) Senarrekiko urruntasun sinbolikoa eta faktikoa ezarri dute, haiekiko atxikimendua gutxitzeko eta haiekiko lotura eteteko prozesu mingarrien ondoren; askotan, familien aginte ekonomikoa hartu dutelako, eta beste askotan, indarkeriaren eta tratatu txarren (larriagoak nahiz arinagoak) ohikotasunetik libratu direlako. Asko eta askotan, autonomia ezkutu egoten da; hau da, hor dago, baina ezin da adierazi. Batez ere, krisi-egoera larrian.

Horrenbestez, bai bakarrik bai seme-alaben laguntzaz, bikote barruko funtzioak zehaztu dituzte berriro, eta *askapen-prozesu* arin bat izan dute; prozesu horrek ez du, ezinbestean,

haustura gogor bat edo independizatzea eragin, baina jatorriko herrialdean, nahiz emigrazioaren hasierako faseetan, gizonak gauzatu ahal izan duen menderatze-joerarekiko urruntasun bat ezarri dela adierazten du, bai eta emakumeek jasan izan dituzten tratatu txarreko ere (agerikoak nahiz ezkutukoak).

Urruntasun horrek berriro orekatu ditu bataren eta bestearen funtzioak; hala, gizonak agintzen zuen eremuan lekua irabaziz joan da emakumea, mugarri berriak ezarriz, eta orain, kasu askotan, gizona da mendekoa, egoera berrira egokitu ezinik dabilena, dibortziazteko eta bere jatorriko herrialdera itzultzeko aukera ematen zaiona, nahi izanez gero denbora luzean bere maitale izan denarekin berriro ezkondu dadin... Egoera horiek agerikoagoak dira egonkortasun gehien lortu duten Latinoamerikako biztanleen artean, baina, neurri batean, emakume atzerritar immigrante askok egingo duten bidea adierazten du. "Askeago senti-
teak" esamoldea asmoen edo egoeraren adierazpen argi bat da.

"Bai, bai, askeago sentitzen naiz, ez dakit, hori izango da edo nire seme-alabek askatasuna ematen didatela; izan ere, orain, nire senarra hemen badago ondo, eta joaten bada, nik nire alabekin nagoela esaten diot, eta haiek deitu eta 'ama, jantzi, bila goaz eta' esaten badidate, eta nire senarrak ez badu joan nahi, bada ni joan egiten naiz. Jarrera desberdina da; han oso matxismo handia dago; hau da, han, esaten dute 'hemen dago zure gizona, eta ezetz esaten badizu, bada ez, eseri egin behar zara. Nik ez diot hari esaten... hau da, bi neskak hartu eta esaten diot, eta haiek ez badute joan nahi, 'hemen duzue janaria' esan eta ni joan egiten naiz. Hau da, askeago sentitzen naiz. Ez dakit, zerbaitek esaten dit inork ez didala niri aginduko." (2. profila: Ekuador)

"Ez dakit, zerbaitek esaten dit inork ez didala niri aginduko" edo "immigrazioarekin esnatu egin naiz, asko ikasi dut" esaldiek geroz eta autonomia handiagoa lortzeko bide hori berres-
ten dute. Izan ere, alde batetik, oso orokortuta dago (nahiz eta oso idealizatuta egon) hemengo gizonek etxeko lanetan eta familian askoz ere gehiago laguntzen duten ideia, bai eta euskal emakumeak gailendu egiten diren ideia ere; eta bestetik, nahiz eta erreferentzia horiek oso zehatzak ez izan, imitatu beharreko erreferentzia-funtzioa betetzen dute. Erreferentzia-taldeak norberaren sozializatorako bide ematen du, zer kultura- eta gizarte-
eredu nahi ditugun erakusten ditu, eta horrek imitazio-prozesua jartzen du abian, emakume-
ek egun dituzten gizarte- eta kultura-kapitalen arabera garatuko dena.

Elkarrizketatutako pertsonengan, ia erabatekoa da, euskal gizartearekin alderatuta, beren jatorriko herrialdeko gizartea askoz ere matxistagoa den iritzia. Halaber, badira emakumeak kontzientzia feminista handiagoa izan arren bertakoen arteko berdintasunean izan diren ustezko aurrerapenak ezbaian jartzen dituztenak edo haiekiko sinesgogor direnak, baina, oro har, ez gaude oker lehenengo iritzia bigarrena baino nabarmenagoa dela eta hedatuago dagoela esaten dugunean. Idealizatutako erreferentzia horrek, lortu beharreko helburutzat hartzen denak, askatasun-sentipen txiki edo handi batera darama, egonaldi atseginago batez gozatzen; izan ere, immigrazioaren protagonista batentzat esperientzia berri bat izan dena itzulezineko eredutzat hartzen du bere alabentzat.

*"Baina oso gogorra da; niretzat, maitasuna jada ez da lehen bezalakoa, hark egin didana gogo-
ratzen dut, eta hark ezabatu egiten du. Baina niri ez, niri sentimendu hori etortzen zait, eta nik hura gehien behar nuenean, hura ez zegoen; orain, nik ez dut hura behar, eta badirudi, hark ez duela joateko asmorik. Nik bikotetzat nuen, laguntzat, ez genuen ezkon-bizitza egiten, ez genuen elkarrekin lo egiten, eta orain, zahartzaroan, zer galtzen ari den ikusten du. Eta nik nire seme-alabei esaten diet ezetz, nik ezin dudala gehiago harekin. Gaztaroan, asko sufriarazi zidan. Ni ez nago damutua hainbeste seme-alaba izateaz, onak direlako, ulerkorragi; haiek ematen didaten gauzarik onena da ondo konpontzen direla, horrek poztu egiten nau. Neba-arreben artean ondo eramaten dira, eta hori da nik dudana gauzarik ederrena. Niri ez zaizkit gauza handiak inporta, nik haiek ondo konpontzea nahi dut, haiek ni maitatzea... llobek estimatzen naute, eta hori da zorientasunik handiena, haiek asko maitatzea, neba-arreben artean elkar*

*zaintzea; hori da egon daitekeen gauzarik ederrena... Nire bizitza eleberri baten antzekoa da”
(2. profila: Ekuador)*

Inguruko senideei dagokienez, nortasunaren aurreko bi aldaketa horiek areagotzea eta jendaurrean zabaltzea adierazten du. Dena den, nortasunaren aldaketa horiek garrantzi handiko bi baldintza geldiarazten dituzte:

- 1) Jatorriko herrialdeko kulturak pisu handia izaten jarraitzen du; hala gertatzen da, esaterako, magrebtarrekin eta Afrika iparraldekoekin, kultura horietan erlijioa eta kultura osagaiak eragozpen bat baitira barne-barnetik mutazio horretan aurrera egin duten baina beren familia- eta etnia-testuinguruetan publikoki adierazi ezin dituzten pertsonentzat.
- 2) Ikuspegi materialetik, enplegurik gabeko egoerak aldaketa hori ahultzen du; hau da, indartzeko behar den jarraitutasuna eteten da.

Bi kasu horietan, kultura- nahiz lan-arrazoiak direla eta, emakumearen autonomizazioa edo pertsonalizazioa erdibidean gelditzen da; beraz, ezin du bere osotasunean garatu aukera gauzagarritzat duena. Ia eskuetan dago; jada eman dira lehen urratsak, baina oraingoz, stand by dago. Hori bai, kasu hauetan sortzen den egonezinak bi hanka ditu, barne-barnean hasita zegoen aurrerapen pertsonal baten gauzatze zehatza oztopatzen dutenak: langabezia eta gizarte-zerbitzuen ahultzea. Bi faktore horiek hasitako bidea zapuzten dute.

Aldaketa geldiarazteaz gain, era horretako aldaketa batek eragin ditzakeen edukiekiko zalantza apur bat dagoela hauteman dezakegu. Hau da, hasi berri den indibidualizazio-, autonomizazio- edo ahalduntze-prozesu hori ez da beti positiboki balioesten. Gutxienez, emakume musulmanen eta Errumaniako emakume ijitoen artean, zalantza sortzen du agintezko tradizionaltasun eta/edo familiarraz libratzeak adierazten duenak. Argi eta garbi, jatorriko kulturarekiko errespetua eta kultura horretan egin behar diren egokitzapenak uztartu nahi dira, autodeterminazio handiagoa eta komunitatearekiko mendekotasun txikiagoa dituen estrategia pertsonala lortzeko bidean aurrera egiteko. Ez dirudi erraza puntu bertutetsu bat bilatzea; izan ere, beste zenbait alderdiren artean, baldintza materialek lurzoru sendoa izan beharko lukete, hautatu ahal izateko aukera gainbehera ez etortzeko. Dena den, Afrika iparraldeko pertsonak etorkizunerako dituzten ikuspenak pitzatuago daude kulturako arrazoiak direla eta, Saharaz hegoaldeko emakume afrikar musulmanen artean baino are gehiago. Bai batzuek bai besteek etorkizun autodeterminatuak izateko aukera izango dute jada hasita dagoen prozesua arrakastaz burutzeko aukera materialak izaten jarraitzen duten neurrian; horretarako, hain zuzen, lan-merkatuan sartu eta bertan jarraitu behar dute, eta hori ez da beti erraza izaten jatorri horietan.

“HEMEN BESTE HELBURU BATZUK IZAN DITZAKEZU”

6.5.4

ABaina itzuli egin behar bada, arrazoi ekonomikoen edo sentimentalen ondorio izango da, batez ere; izan ere, norberaren autogarapenari dagokionez izan daitezkeen aurreikuspenak aintzat hartzen baditugu, elkarriketatutako pertsonak ez dute inolako zalantzarik; hau da, adinez nagusiak direnean, pertsona autonomo izateko EAEn jarraitzea komeni zaie.

Elkarriketatu batek honela dio: “hemen, beste helburu batzuk izan ditzakezu”. Hori norberarentzat horrela bada, askoz ere gehiago da alabentzat. Hala adierazi du elkarriketatu batek, egoera irregularrean dagoen aljeriar nazionalitateko emakumeak. Lau seme-alaba ditu: bat Aljerian, orain dela bederatzita urte etorri zenetik ikusi ez duena, eta gainerakoak,

neskak, Gasteizen berekin dituenak; jada diseinatuta du azken horientzako etorkizuna. Hau da, bere jatorriko kultura- eta talde-arauak hautsi eta urratu, beren ingurukoaren aurrean itxurak egin eta disimulatu, eta bere alabak lanbide-karrerak ikastera bultzatu.

“Ez, egia esan, ezin dut. Hurrek paperak izan arte; izan ere, ni orain behera jaisten banaiz, ezin dut ezer eskatu. Nik eskola eskatuko dut haurrentzat, eta beste ezer ez. Alabak eskolan ditut hemen, eta oso ongi daude, egia esateko... Batek zortzi urte ditu, eta besteak zazpi, eta oso ongi daude eskolan. Bi urte zituztenetik; haurtzaindegian egon ziren. Ni Aljeriara jaisten banaiz, dena aldatu behar diet, eta berriro hutsetik hasi beharko dute, eta hemen, oso ondo daude. [...] [Etxean arabiera hitz egiten dute]... baina oso ongi ulertzen dute gaztelania, eta euskaraz hitz egiten dute. Hemengo haurrak dira. Neskek euskaraz hitz egiten dute bizilagunekin. Oso ongi dakite. [...] Eta nik hemen ikasten jarraitzea nahi dut, ikasketak hemen amaitzea. [Aljeriara] oporretan soilik joatea [nahi dut].

Zure alabek ikasteko aukera berdinak izango al lituzkete Aljerian?

Aljerian, hurrek denbora daukate. Adibidez, neskek 18 edo 19 urte dituztenean, hau esaten dute: “O, neskatxa hazten ari da, tititxoak atera zaizkio, hilekoa jaitsi, zaindu egin behar duzu! Ezkontzeko ordua da, ez 30 urterekin.” Hazten ari bazara, ezkondu egin behar duzu. Eta beraz, ezin dituzu ikasketak amaitu. Nire ustez, hemen hobeto izango da beti. [...] Hau da, Aljerian ere ikasten dute, baina muga batzuk daude. Alaba hazten bada, familiak presio handia egiten dizu. Nire familian ez, nire familia irekia da. Nire ahizpek bankuetan egiten dute lan, eta oso irekiak dira, baina nire gizona herri txiki batean bizi da. Eta han, ez daki inork, ez emakumeak ez hurrek ez beste inork. Eskolara joateko denbora bat eta muga batzuk daude. Eta ikasketak ez dira amaitzen.

Gustatuko al litzaizuke ikasketak amaitu eta, esaterako, unibertsitatean sartzea?

Eta erizainak edo medikuak izatea, zerbait ona, nik ezin izan bainuen ikasi. [...] Bai, noski, noski. Ikastea, hori da nik nahi dudana. Horixe, ez besterik.

[...] Eta Aljerian duzuen semeari dagokionez, ba al duzue harremanik harekin? Deitzen al diozue?

Bai, telefono bidezko deiak, ez besterik. [Han bakarrik hazi da] baina gurasoekin ere bai, hau da, aitagarrebekin eta izeba-osabekin. Horrelakoa da bizitza, bai.

[... Eta hara itzultzeko aukera izanez gero] Ez, inoiz ez. Ez dugu inoiz hara itzultzerik pentsatu. Hemen jarraituko dugu Jainkoak ateak ireki arte.” (4. profila: Aljeria)

Lekukotasun hori entzunda, ikusi dugu egoera erregularrean ez dagoenez atzeratu egiten duela bere jatorriko herrialdean dauden senideak ikustera joateko aukera, “paperik gabe” ez bailuke bermatuta izango handik itzultzea. Hala ere, paperik ez izatea aitzakiatzat har daiten “bien bitartean” denbora irabazteko eta bere alabentzat ibilbide bat diseinatzeko; hau da, ikasten jarraitzea nahi du, gazterik ez ezkontzea, familiaren presiorik ez izatea (bereziki, gizonarena, tradizioari jarraitzea nahiko bailuke), eta zerbait izatera iristea: “erizain edo mediku”, “zerbait ona”, “nik ezin izan bainuen ikasi”. “Ikastea, hori da nik nahi dudana.” Eta hau esanez amaitzen du: “horixe, ez besterik”.

Programa horrek adierazten du ez dela itzuleran pentsatu behar, ez da itzuli behar ezta oporretan ere, eta hemen jarraitu behar da, “Jainkoak ateak ireki arte”. Jainko horrek erregular-tasun-egoera lortzearen ateak ireki ditzake, baina ez ditu zertan proiektu biografikoaren ateak itxi, berak egin ezin izan zuena bere alabek egin dezaten. Interesgarria litzateke jakitea proiektu hori zer neurritan adostu den gizonarekin, edota amaren eta alaben arteko itun inplizitu bat baino ez den, edota asmo horiek bere buruan soilik dauden eta ez dizkion inori kontatu, ezta bere alabei ere. Kasu horrek muturreko egoera bat adierazten du argi eta garbi, ondorengoaren etorkizunerako asmoen ohiko kasu ezin hobea da, alabei dagokielako,

erregularizazioa penagarria delako eta, zuzenean edo zeharka, bere jatorriko taldeari aurre egitea adierazten duelako.

Gainerako kasuak oso antzekoak dira, baina ondorengo nahiz gurasoen baldintzak eta ezaugarriak arinagoak dira aurreko kasuarekin alderatuz, hau da: erregularizazioa edota nazionalitatea lortu duten amak izan daitezke, lan-egoera ez hain prekarioan egon daitezke edo ez, baliteke gizarte-laguntzak jaso beharrik ez izatea, baliteke seme-alabak nahiko hel-duak izatea... Dena den, elkarrizketatutako emakume guztiek adierazi dute migrazio-proiektua seme-alabak oinarri hartuta eraikitzen dela.

Baina arlo ekonomikoan bizi dugun unea nahiz Saharaz hegoaldeko emakumeek lan-merkatuan sartzeko dituzten zailtasun handiagoak direla eta, azken etorritako emakumeek, Saharaz hegoaldeko pertsonak eta egoera irregularrean daudenek uste dute beren etorki-zuna posible izango dela baldin eta lanpostu bat lortzen badute. Euskal agintariei zer eskatuko lieketen edo immigrazio-politika beren esku egonez gero zer egingo luketen galdetzen zaienean, nabarmen gailentzen da lan-gizartean integratzeko aukera emango liekeen lanpostu bat izateko egun duten ezintasuna konpontzeko nahia.

Aurrez aipatu bezala, administrazio-erregularizazioaz ere hitz egin dute, baina lanarenak baino intentsitate txikiagoa du eskaera horrek. Egoera prekarioenean dauden emakumeek badakite segurtasun juridikorik ez izatearen arazoa eramangarriagoa dela eta agintarien aurrean errazago saihestu daitekeela (askotan ez baitirudi jarraipen jarraiturik egiten dutenik), langabezia-egoera edo lanik gabeko egoera bat baino. Lanik gabe, pertsona horiek ez dute etorkizunik. Beren aurretik emigratu zuten pertsonak erreferentziatzat hartu arren, badakite ez dutela pertsona haien egoera bera lan-merkatuan.

Noski, aurrez etorritako beste nazionalitateetako pertsona guztiek dute langabezia-egoeran erortzeko aukera, baina etorri berriek ez bezala, haiek bizileku-baimen iraunkorra edota nazionalizazioa lortu dute; beraz, langabezia egoera lasaiago jasan dezakete, beharoko doiketak eginez, murrizketak, bizilekura egokitzeko modu berriak zehaztuz eta etxea beste pertsona batzuekin banatuz, nazio bereko jendearekin elkartuz, etab.

Horrenbestez, arlo horretan paradoxa bitxi bat gertatzen da; hau da, azken etorritakoek enpleguari lehentasun handiagoa ematen diote bizilekuari baino, baina hemen denbora luzea daramatenei mesede egin diezaieke langabezia-egoeraren aurrean bizileku-baimena izateak, bai hemen ongi kokatuta daudelako, bai Europako beste herrialde batzuetara joan daitezkeelako EAEko egoera okerraren aurrean.

GIZARTE- BALDINTZEKIKO GOGOBETETASUNA

6.5.5

Euskadiko egonaldia luzatzeko beste arrazoietako bat, oso ongi balioesten dena, segurtasunarena da. Segurtasunak bi dimentsio ditu. Batetik, segurtasuna aipatzen da Euskadiko errealitatea ordenatuagoa iruditzen baitzaie; hau da, gauza guztiak bere lekuan daude, ez da bide informaletara jo behar oinarriko zerbitzuak lortzeko, egunerokotasuna oso bide seguruetatik igarotzen da, kaletik ibil daiteke, arauak errespetatzen dira, etab. Hau da, eguneroko bizitzaren oinarri den segurtasuna balioesten da, jatorriko herrialdeetako ziurgabetasun instituzionalarekin alderatzen baita. Hala adierazten dute hurrengo lekukotasunek. Gure ustez, balorazio horretan eragina izan dezake beren jatorriko zenbait herrialdetan bizi ahal izan duten egitura gatazkatsuak (gehiago ala gutxiago); dena den, euskal gizarteak etorkizunari aurre hartzeko duen gaitasuna hartzen da kontuan eta lehenesten da.

“.. eta bueno, dena hain ondo antolatuta egotea egin zitzaidan deigarriena, eta legeak nahiz pertsonen eskubideak errespetatzen direla; hiriaren antolaketa, denek errespetatzen dute zirkulazioa. Horrez gain, lege bat ateratzean, denek betetzen dute, eta nire herrialdean ez da horrelakorik gertatzen, ez eta Latinoamerikako edozein herrialdetan ere, legeak jarri arren, ez dira errespetatzen.” (2. profila: Peru)

“Ez Gasteizen soilik, Europa osoan; izan ere, han nahi duzun guztia egin dezakezu, ez dago legerik. Hemen seguruago sentitzen naiz.” (3. profila: Nigeria)

“Han, gaixotzen zarenean, ordaindu egin behar duzu senda zaitzaten, baina hemen, gaixotuz gero, ospitalera joan eta doan sendatuko zaituzte.” (3. profila: Kamerun)

Bestetik, segurtasun horrek gizarte-zerbitzuei ere egiten die erreferentzia, formalei nahiz ez-formalei, Euskadin immigranteei dirulaguntza bereziak ematen zaizkien ideari buruz bertako biztanleek dituzten uste eta diskurtso txarrenak sustatzeko arrisku izatera iritsi arte; izan ere, bertan egonkortutako profila duen pertsona batek adierazi du bere ustez Euskadin errentagarria dela behartsua izatea. Korrante xenofoboan ahoan, horrelako adierazpen batek hautsak harrotuko lituzke eta babes handia lortuko luke gizartean.

Eremu formal eta instituzionalari dagokionez, euskal erakundeetan “herritartasun barne-hartzaileari” buruz ezarri den ikuspegiaren eragile diren zerbitzuek, ongizate-egitura unibertsalen zehaztapen direnek, harridura sortzen dute ia profil guztietako emakume immigranteengan; izan ere, ordena publikoko oinarrizko segurtasunaz gain, bizi-segurtasunaren hainbat modalitate daude, ezezagunak eta, agian, ustekabekoak izateagatik harrigarri zaizkienak.

Beren jatorriko herrialdeetan, aurrerago osasun-zerbitzuei dagokien atalean ikusiko dugunez, ez daude horrelako segurtasun-mekanismoak, eta beraz, hemengo gizarteak (euskal gizartea, adibidez) “paternalistak” izatera iritsi daitezkeela uste da; izan ere, Diputazioa “zure atzean dago, eta zerbait behar baduzu, oinarrizko premiak estaltzen dizkizu”. Gainera, zerbitzu horiek indartu ditzake zure premien arabera; hau da, elkarrizketatutako emakume batek aipatu bezala, muturreko egoerarako programak daude, “arazoak dituen haur bat duzunean”, kasu.

“Nabari da justizia sozialaren gaia; hemen, gizarte-desberdintasunak ez dira Txilen bezain nabarmenak, denek baitute hezkuntza doan jasotzeko eskubidea, osasun publikoa, etxebizitza... Txilen ez, Txilen behartsu jaiotzen denak horrekin bizi behar du [...] Hemen, nik banekien gaixotuz gero sendatu egingo nindutela eta ez zidatela ezer kobratuko; niri hemen egin dizkidaten ebakuntzak Txilen egin ahal izateko 6000 euro ordaindu beharko nituzke, gutxi gorabehera [...] Hemen, Euskadin, behartsua izatea errentagarria da. Ez dakit, oso gizarte paternalista dela iruditzen zait; izan ere, Diputazioa zure atzean dago, eta zerbait behar baduzu, oinarrizko premiak estaltzen dizkizu, eta arazoak dituen haur bat duzunean, harrerako leku bat eman diezazukete. Horrelako gauzak sinestezinak dira Txilen, eta ezinduak aintzat hartzea, pensioak... Txilen ez dago horrelakorik, nik ongi ikusten dut.” (1, profila: Txile)

Erakundeen segurtasun-sarea, gainera, sare ez-formalek indartzen dute, komunitateko gizarte-zerbitzuek eta/edo erlijiosoek, esaterako, Caritasek (egitura-egoera txarrean dauden pertsonen sarri aipatzen eta baloratzen dutena), bai eta tarteko beste erakunde batzuek ere, premia handieneko oinarrizko beharrak estaltzen dituztenek, adibidez: elikadura-bankuen zerbitzuak eta pertsona partikularrek ematen duten laguntza. Horiez gain, badira beste pertsona batzuk, erakunderen bateko kide izan arren, elkarrizketatutako pertsona batzuentzat familia-unitateko beste kide bat direnak, “salbatzaileak”. Egitura horri dagokionez, Saharaz hegoaldeko pertsona batek hau adierazi du: “Euskadiri esker, ez naiz kalean bizi”.

“Euskadin, beso zabalik hartu naute, nire alabarekin laguntzen didate, eta pozik bizi naiz; Euskadiri esker, ez naiz kalean bizi.” (3. profila: Senegal)

"Nire herrialdean, ez daude horrelako lekuak, hau da, jatekoa edota arropa behar izanez gero, laguntzen dizutenak. Diruarekin erosi behar duzu. Baina hemen oso desberdina da, oso. Asko laguntzen digute; hori da Espainiatik gustatzen zaidana." (4. profila: Aljeria)

Erakundeetako nahiz gizarteko harrera- eta arreta-zerbitzuak hain ongi baloratuta egoteaz gain, inplizituki, bada poza sortzen dien beste faktore bat, Euskadin bizitzearekin lotuta dagoena; izan ere, hemen Espainiar estatuko gainerako lurraldeetan ez dauden zerbitzuak egongo lirateke.

"Lagunen bidez, nik badakit nola egiten duten beste hirietan; esaterako, Alacanten edota Madrilan ditudan lagunek esaten didate bakarrik sentitzen direla, ez dute nora jo hitz egitera, eta nik esaten diet ni hara ezetz, ez noala. Ni batera eta bestera joaten naiz, munduko emakumeak, udalera... ikastaro asko daude, eta bideratu egiten zaituzte, 'joan zaitez hara', 'beste leku hartara'. Adibidez, nire Madrilgo lagunek ez dute nora jo galderak egitera." (2. profila: Kolonbia)

"Ezin dut ahaztu jendeak ematen duen laguntza; euskaldunek asko lagundu didate, eta hori ezin dut ahaztu." (5. profila: Maroko)

Osasun-arreta aparteko gaia da; izan ere, profil guztietako emakume immigranteak harritu egiten ditu osasun-zerbitzuen doakotasunak, denei ematen zaien arretak, norbaitek artatu ahal izateko bertan bizitzea nahikoa izatea, baita egoera irregularrean egonda ere... Gehien aipatu duten gertakari edo eskubideetako bat izan da. Adierazpen hauen bidez laburbildu daiteke: "Espainian, bizitza salbatzen dizute dirurik gabe" edota "harridura sortzen dit anbulatoriora joan eta berehala artatzen zaituztela ikusteak. Nire herrialdean, goizean joan eta ez zara gauera arte irteten".

"Hemen, osasun-zerbitzuak doakoak dira; han ere doakoa da, baina gaua bertan pasatzea ordaindu egin behar da. Farmaziak ere garestiak dira, ez da hemen bezala; hau da, hemen, medikuaren errezetarekin oso ongi eros dezakezu." (4. profila: Aljeria)

"Nire herrialdean ez dago gizarte-segurantzarik, ospitalerik, ez besterik; han, dirurik ez baduzu, ezin duzu botikarik eman, ospitalera joaten bazara, ordaindu egin behar duzu." (3. profila: Nigeria)

"Hemen, gizarte-segurantza dugu, osasun-arreta, eskubideak errespetatzen dizkizute, ordain-sariak eman; beste baldintza batzuk dira." (8. profila: ET: eztabaida-taldea)

"Ni hemen Espainian egon naizenean, haurdun nengoela, ebakuntza eta dena egin zidaten; nire herrialdean, norbaitek arazo hori duenean, hil egin daiteke. Izan ere, nik ez dut dirurik mediku bat eta sendagaiak ordaintzeko, baina Espainian, bizitza salbatzen dizute, dirurik izan gabe." (4. profila: Nigeria)

"Hona etorri, ospitalera joan, txartela eman eta artatu egiten zaituzte, ez da han bezala; han, gaixorik bazaude eta sendagaiak ordaintzeko dirurik ez baduzu, hil egin zaitezke. Hemen, artatu egiten zaituzte, zer duzun begiratu, eta sendagile onak daude, gainera; izan ere, han, ordaindu egin behar izateaz gain, ez daude sendagile onak." (4. profila: Ekuatore Ginea)

"Nire herrialdean, dirurik ez baduzu, ezin duzu medikuarengana joan, eta ingesatu egiten bazaituzte, logela ordaindu behar duzu; han, garestia da, baina hobea. Baina han, jende askok ez du dirurik eta hil egiten da." (3. profila: Burkina Faso)

"Ez nekien hemen gauzak hain zailak zeudenik, baina gustura nago, nire herrialdean baino gusturago; medikuarengana joan naiteke, etab. Orain, txartela kendu digute, baina joan naiteke; nire herrialdean, dirurik ez baduzu, ez zaituzte artatzen; hantxe bertan hiltzen zara." (4. profila: Ekuatore Ginea)

Gizarte-zerbitzuen eta, batez ere, osasun-zerbitzuen balorazio on orokor hori, egun, atzera egiten ari da, bai Espainiako araudiaren ondorioz bai Euskadikoaren ondorioz, eta horrek kezka apur bat sortu du elkarrizketatutako batzuegan; izan ere, bere jatorriko herrialdean

ez bezala (han "dirurik ez baduzu, hantxe bertan hitzen zara"), Euskadin artatu egiten zaituzte, baina "orain, osasun-txartela kendu digute".

Amaitzeko, etorkizunaz hausnartzerakoan jatorriko herrialdera itzultzeko ideia gailentzen ez den arren, Euskadin neurri batean bizi izan duten burujabetze-prozesua baloratzen duten arren, eta krisi ekonomikoaren egoerak egonaldia bertan finkatzeari dagokionez etorkizun iluna iragartzen duen arren, elkarrizketatutako emakumeek –bakoitzak ordezkatzeko duen profilararen nahiz bizi eta garatu duen biografia pertsonal zehatzaren ikuspegitik– hainbat eskaera egin dituzte, honela laburbildu daitezkeenak:

1. Bertan egonkortuen dauden eta heziketa gehien jaso duten emakumeek eskaera hauek egin dituzte: kulturen arteko elkarbizitzarako programak sustatzea, exotismoan erori gabe; lan- eta familia-bizitza bateratzeko laguntza ematea, haurtzaindegien bidez; segurtasun handiagoa eta genero-indarkeriarekiko pentsamoldeen aldaketa bultzatzea; Atzerriartasun Legea aldatzea; eta bidezko gizarteratze-politikak sustatzea.
2. Nahiko egonkortuta daudenek eta prestakuntza gutxiago dutenek lanarekin lotutako eskaerak egin dituzte: lanean egonkortasun handiagoa izatea; beste enplegu-eremu batzuetan lan egiteko aukera izatea; eta, oro har, lan gehiago egotea. Horrez gain, tratu txarrak jasotzen dituzten pertsonen laguntzea ezinbestekoa dela adierazi dute, bai eta zerrendatutako zenbait eskaera aintzat hartzea ere, etxea lortzeko bidea errazteko.
3. Enpleguari dagokionez egoera okerrean dauden emakumeek egindako eskaerak "lana egin, besterik ez" ideian oinarritzen dira, eta zenbaitetan, eskatu dute ez diezaiztela eguneroko bizitza oztopatu paperik ez izateagatik. Horrez gain, "etxe merkeagoak" eskatu dituzte. Atal honetan zehaztu ez duten arren, enplegu bat lortzeko zailtasunak dituzten eta guraso bakarreko ama nahiz tratu txarren biktima diren emakume horietako batzuen oinarritzeko eskaera izan da krisi-egoeran ez ditzatela gutxitu edo kendu zalan-tzazko "bien bitartean" hori bermatzeko gizarteratze-laguntzak. Jakin badakite etorkizuneari tratu txarrak jasotzeko nahiz guraso bakarreko ama izateari aurre egin diezaioketela, baina gakoa diru-sarrerak bermatzeko errentek, gaur-gaurkoz, eta enpleguak, etorkizuneari, osatutako binomioan oinarritzen da.

Laburbilduz,

- Horrenbestez, eta kapitulu hau laburbiltzeko, interesgarria iruditu zaigu azpimarratzea emakume immigranteen etorkizuneko proiektua, neurri batean, haien administrazio- eta lan-egoeraren mende dagoela; hala, hemen egonkortuen daudenek eta gizarteratze-, kultura- eta lan-kapital handiagoa dutenek beren bizitza Euskadin garatu nahi dute, eta aldiz, hain egonkortuta ez dauden pertsonen artean, zabalduago dago jatorriara itzultzeko ideia. Dena den, ohikoagoa da etorri berri diren pertsonen haren denbora luzea daramatenen bide beretik jarraitzea; hala gertatzen da, behintzat, Latinoamerikako emakumeei dagokienez.
- Atal honetan, komeni da beste profilekiko zenbait salbuespen aipatzea. Txinako emakumeak oso ibilbide seguruetatik mugitzen diren arren, bi talde beste muturrean daude: Saharaz hegoaldeko emakumeak eta Errumaniako emakume ijitoak. Hau da, talde horien oinarria ahulagoa da, ia ez baitute laneratzeko aukerarik, eta epe laburrera nahiz ertainera hemen jarraitzeko aukera diru-sarrerak bermatzeko errentak ematen jarraitzearen mende baitago; izan ere, enplegurik gabeko egoera bizitzeari, gurasobakar izatea eta, askok eta askok, tratu txarrak jasotzea gainezartzen zaio. Tartean daude emakume magrebtarrak; emakume horien migrazioa mendekoagoa da, bai kulturari dagokionez bai ezkon-bizitzari dagokionez, eta gutxienez, lehenengo belaunaldian, emakume horien gizarteratzea senarrek lortzen dutenaren mende dago, neurri handi batean.

- Nolanahi ere, etorkizuneko proiektua emakumeek beren seme-alabentzat dituzten asmo eta aurreikuspenek baldintzatzen dute, neurri handi batean. Atal honetan, transferentzia-prozesu bat dagoela hauteman dugu; hala, lehenengo belaunaldiaren gizarteratzea bigarren belaunaldiarenak baldintzatuko du, neurri handi batean, haiengan jarri baitituzte beren itxaropen handienak guraso immigranteek, bereziki, amek. Beraz, bideratutako gizarteratze-prozesu bat da.
- Itxaropen horien artean, funtsezkoa da emakumeek familia-egiturarekiko izan duten autonomia alabengan sendotzea; hala, familiaren migrazio-proiektuaren protagonista eta aitzindari izateak familiaren diru-iturri nagusitzat sendotu ditu. Urruntasun erlatibo hori sendotuta dago edo hasi berria da, eta zenbaitetan, estalita edo ezkutuan dago; hau da, hor dago, baina ez da adierazten.
- Amaitzeko, adierazi behar da emakume immigranteek ez dituztela gauza berdinak eskatzen bakoitzaren profilaren eta kapital sozioekonomikoaren nahiz kapital kulturalaren arabera. Hau da, hemen egonkortuago dauden pertsonen balio materialez harago dauden bestelako balioak eskatzen dituzte, Atzerriartasun Legea bertan behera uzteaz gain; aldiz, hemen hain egonkortuta ez daudenek egiten dituzten eskaerak materialista-goak dira, hots lana izatea eta, esplizituki adierazi ez duten arren, diru-sarrerak bermatzeko errentari eustea nahi dituzte.

ONDORIOAK

6.6

OROKORRAK

6.6.1

1. Immigrazioaren arrazoiak zehaztea zaila den arren, faktore ekonomikoa izan ohi da emigratzeko arrazoi nagusia, eta horrekin batera ageri dira kultura berriak ezagutzeko jakinmina eta askatasun-grina. Dena den, faktore ekonomikoa da eragile nagusia, eta denboraren poderioz, eta betiere migrazio-proiektua arrakastatsua izan bada, motibazio pertsonalagoen eta ez hain estrukturalen bidez berrinterpretatu ohi dute; berrinterpretatze horretan, hain zuzen, desagertu egiten da egituraren hertsadura, eta norbanakoren aukeraketak nabarmentzen dira.
2. Migrazioaren modalitate klasikoan, emakumeen rola bigarren mailakoa zen eta ez eragilea, baina jokamoldeak aldatzen ari dira, eta emakumeak migrazio-proiektu ugariren bultzatzaile dira gaur egun. Era berean, normala da gaur egun ere familia osoak emigratzea beste herrialde batera, baina gero eta bakarkako migrazio-proiektu gehiago abiarazten dituzte emakumeek, gerora familia osoa berrelkartzeko.
3. Helmugako herrialdea aukeratzea, kasurik gehienetan, erabaki konplexua izan ohi da; erabaki horretan, hain zuzen, hainbat faktorek eragiten dute. Alde batetik, arrazoi ekonomikoek, erabakia azkartzea eragiten dutenek, eta bestetik, helmugako herrialdean aurrez finkatuta dauden nazio bereko pertsonen sareak, bitartekari- eta segurtasun-egituratzat; hain zuzen, azken horiek esaten diete hautagaiei emigratzeko.
4. Faktore erakargarriei dagokienez, Europa lurralde emankorra dela uste dute immigranteek eta pertsonen askatasunak (gizabanakoenak, giza taldeenak eta, bereziki, emakumeenak) nahiz goi-mailako hezkuntza bermatzen dituela; hori da Europara etortzera

bultzatzen dituen arrazoietakoa bat. Irudi hori barneratuagoa daukate Saharaz hegoaldeko Afrikan jatorria duten pertsonak. Aldi berean edo gerora erabakitzen dute Espainiara eta Euskadira etortzea, helmugako lurraldean dituzten gizarte-sareei erreparatuta. Gizarte-sareak funtsezkoak dira migrazio-proiektuaren lehen fasean, eta arindu egiten dute immigrantearen ziurgabetasun-egoera.

5. Espainiara eta Euskadira etortzeko arrazoiak artean, emakume immigranteek nabarmentzen dute erraza dela iristea, mugetan ez dagoela kontrol handirik, lan-aukerak izaten direla eta sarri aipatzen dira EAEk dituen osasun- eta hezkuntza-zerbitzu bikainak. Zenbaitetan, arrazoi horiek dirudite migrazioaren eragile, baina ez dira bertan finkatu ondoren aurkitu dituzten erakundeak baino.
6. Oztopo handia izaten da independentzia ekonomikorik edo soldata duinik ez duten emakumeentzat jatorriko herrialdetik irteteko behar dituzten baliabideak eskuratzea. Dena den, funtsezkoa da hori, horrek baldintzatzen baitu nola sartuko diren emigranteak helmugako herrialdean eta zer-nolako bizimodua izango duten herrialde horretan. Batzuetan, oso interes altuko maileguak eskatuz, eta besteetan, senideek egindako ahalegin handiari esker, elkarrizketatutako emakumeek oso inbertsio handia egiten dute hasieran, migrazioaren abenturak arrakasta izateko berme handirik ez izan arren.
7. Migrazioaren lehenengo fasea da helmugako herrialdean bizitzen duten unerik gogorrenetako bat, eta lehenengo fase hori are gogorragoa da bakarrik emigratzen duten eta familia jatorriko herrialdean uzten duten emakumeentzat. Gaztelaniaz eta euskaraz ez jakiteak larriagotu egiten du egokitzapena hara heltzeko unean, muga handia izaten baita eguneroko jarduerak egiteko eta bertako gizartearekin harremanak izateko.
8. Administrazio-egoerak baldintzatzen du neurri handi batean emakume immigranteen bizitza helmugako lurraldean. Hala, administrazio-egoera araugabea izateak baldintza kaskarretan lan egin behar izatea, eta beren lan-eskubideak eta eskubide zibilak urratzea dakar emakume askoren kasuan, eta horrek segurtasun-falta, ziurgabetasuna eta herrialdetik bota egingo dituzten beldurra sorrarazten die; eta horrek guztiak, automatikoki, halako gertaerak salatzea eragozten die. Halaber, garrantzitsua da azpimarratzea administrazio-egoera irregularrean dauden emakume asko figura/bikote maskulinoaren mendeko bihurtzen direla, eta haiek, tratu txarren kasuan, emakumearen ahultasunaz eta poliziarekin kontaktua izateko duten beldurraz baliatzen direla.
9. Askotan, erregularitasun-egoera lortzea gizartean gora egitearen edo lan-egoera hobetzearen bermetzat hartu ohi da; hori ez da, ordea, beti horrela izaten, eta frustrazio-sentimenduak areagotu egiten dira.
10. Elkarrizketatutako emakumeek hauteman dute, krisiaren testuinguru honetan, lana lortzerakoan bertakoek dutela lehentasuna; horrenbestez, oro har, uste ohi dute migrazio-prozesuak enpleguaren nazio-egoeraren mende jartzen direla. Batzuen iritziz, lehentasun hori ez da bidezkoa; beste batzuek, berriz, herritarren arteko desberdintasun hori onartzen dute, eta logikoa nahiz justifikatua dela iritzen diote.
11. Oro har, kulturari dagokionez, ez zaie iruditzen bertako biztanleak beraien oso desberdinak direnik, eta haiekin dituzten elementu bateragarriak azpimarratzen dituzte. Horrela, betiko topikoa azaltzen da; hau da, euskal jendarteak, hasieran, nahiko "itxia" dela, eta nahiko mesfidatia pertsona ezezagun guztiekiko, baina, konfiantza hartu ahala, lagun onak izaten direla. Hainbat kultura-jatorritako emakumeak bat etorri dira deskribapen horrekin.
12. Euskadin bizitzen denbora luzea daramaten emakumeek euskal gizartean integratuta sentitzen direla adierazi dute. Horietako batzuen iritziz, integrazioa bertako lagunak

edukitzea da; eta beste batzuen iritziz, berriz, garrantzitsuagoa da lan-alorrean integratzea kultura-alorrean integratzea baino. Dena den, elkarrizketatutako emakume guztiek adierazi dute, hemen, erabat onartu zaitzaten, "hemengoan antza izan behar" dela, euskal kultura asimilatuz. Bai gizarte-politiketan bai kultura-eskeman, emakume immigranteek nolabait onartzen dituzte asimilazio-eskema horiek.

13. Elkarrizketatutako emakume gehienek adierazi dute jokabide xenofoboak eta arrazistak bizi izan dituztela, bai eta diskriminazio zuzeneko egoerak ere; hala ere, tratua berdintasunezkoa den iritzia nahiko orokorra da. Horrez gain, bizi izan diren Espainiar estatuko beste leku batzuekin alderatzean, adierazi dute euskal gizartea toleranteagoa dela, eta ez besteak bezain arrazista.
14. Ildo beretik, elkarrizketatutako emakume immigranteak bat datoz Euskadiko emakumeak definitzean; langileak, irekiak eta independenteak direla iruditzen zaie. Horrez gain, *euskal matriarkatu* kontzeptua nabarmendu dute. Zehazki, hemengo emakumeen independentziaz eta askatasunaz ari direnean, ordaindutako lana eginez dirua irabazteko eta hori administratzeko duten aukera aipatzen dute.
15. Era berean, elkarrizketatutako emakumeen iritziz, bertako gizonek *amaren* rola hartzen dituzte, eta gehiago laguntzen dute etxeko lanetan nahiz seme-alabak zaintzen, beren jatorriko herrialdeetakoek baino. Dena den, deigarria egiten zaie zenbaitek, adinean aurrera egin arren, gurasoekin bizitzen jarraitzen dutela; horrez gain, uste dute hemengo gizonak ez direla oso edo batere erromantikoak.
16. Euskal gizartearen kultura-ereduarekin alderatuz, adierazi dute barneratuago dutela emakumearen rol femeninoa da; hau da, etxean, seme-alabak eta senarra zaintzen dituen emakumearena. Senarrak, berriz, agerpen eta askatasun handiagoa du eremu publikoan. Era berean, iradoki dute, helmugako lurraldean seme-alabak izateko adin berantiarera iritsi gabe, ama gaztea izateak askapen-prozesuak murrizten dituela; horri dagokionez, aldaketa txikiak hautematen hasi dira beren jatorriko herrialdeetan, belaualdi gazteen artean, batez ere.
17. Tratu txarren errealitatea nahiko ohikoa da elkarrizketatutako pertsonen artean. Dena den, salaketa hori isilpean gelditzen da independentzia ekonomikorik eza, administrazio-egoera irregularra, kultura-arrazoiak eta gertatzen den unea direla eta. Halere, lehenengo bi faktore horiek dute eragin zuzenena; horrez gain, emakume asko eta asko gizonaren mende daude beren egoera ekonomikoa edo administrazio-egoera direla eta. Seme-alabek funtsezko laguntza eta babes eman diete amei beren askapen-prozesuetan, baina, aldi berean, emakume askok seme-alabengatik ez diote ekin banantze-prozesuari.
18. Bereziki aztertu behar da zer eragin duen elkarrizketatutako emakumeengan genero-indarkeriaren ondorioz espainiar estatuan izandako heriotza-kopuru handiak. Diotenez, beren herrialdeetan, emakumeei tratu txarrak ematen dizkieten arren, ez dira haiek erailtzera iristen, eta erailez gero ere, kopurua askoz ere txikiagoa da helmugako herrialdean baino.
19. Elkarrizketatutako emakume askok beraiena ez den beste gizarte eta kultura batean bizi izan dituzten aldaketei buruz hausnartu dute. Helmugako herrialdean, egunerokotasuna beste kultura-ezaugarri batzuek osatzen dutela ikusi dute, eta horrek aldatu egin ditu beren pentsatzeko eta jokatzeko modua. Baina, bestalde, badira helmugako herrialdean beren bizimoduarekin jarraitu dutela pentsatzen duten emakumeak ere. Elkarrizketatuen adierazpenen arabera, beste errealitate baten ateak ireki zaizkie hemen, ezagutzen ez zituztenak, eta horrek, emakume gisa, seguruago sentiarazten

ditu. Elkarrizketatutako emakume batzuek esplizituki adierazi dute helmugako herrialdean daukaten askatasuna. Askatasun horri esker, beren bizitzari buruzko erabakiak har ditzakete eta bikotekidearekiko independentzia izan, bai ekonomikoki bai pertsonalki. Kasu batzuetan, autonomia hori beren jatorriko herrialdeetan zuten bizimoduarekin alderatuz sortzen da. Elkarrizketatutako zenbait emakumek adierazi dute ederra litzatekeela beren jatorriko herrialdera itzuli eta hango emakumeei beste errealitate eta bizi-eredu batzuk daudela ezagutaraztea.

20. Emakume immigranteen etorkizuneko proiektua, neurri batean, haien administrazio-eta lan-egoeraren mende dago; hala, hemen egonkortuen daudenek eta gizarte-, kultura- eta lan-kapital handiagoa dutenek Euskadin garatu nahi dute beren bizitza, eta aldiz, hain egonkortuta ez dauden pertsonen artean, zabalduago dago jatorrira itzultzeko ideia. Dena den, ohikoagoa da etorri berri diren pertsonak hemen denbora luzea daramatenen bide beretik jarraitzea; hala gertatzen da, batez ere, Erdialdeko Amerikako emakumeei dagokienez.
21. Etorkizunari dagokionez, gainerako profilei buruzko zenbait salbuespen egin beharko lirateke. Txinako emakumeak oso ibilbide seguruetatik (baina ilunegietatik) mugitzen diren arren, bi talde beste muturrean daude: Saharaz hegoaldeko emakumeak eta Errumaniako emakume ijitoak. Hau da, talde horien oinarria ahulagoa da, ia ez baitute laneratzeko aukerarik, eta epe laburrera nahiz ertainera hemen jarraitzeko aukera bakarra diru-sarrerak bermatzeko errentak ematen jarraitzearen mende baitago; izan ere, enplegurik gabeko egoerari, gurasobakar izatea eta, askok eta askok, tratu txarrak jasotzea gainezartzen zaio. Tartean daude emakume magrebtarrak; emakume horien migrazioa mendekoagoa da, bai kulturari dagokionez bai ezkon-bizitzari dagokionez, eta gutxienez, lehenengo belaunaldian, emakume horien gizarteratzea senarrek lortzen dutenaren mende dago, neurri handi batean.
22. Nolanahi ere, etorkizuneko proiektua emakumeek beren seme-alabentzat dituzten asmo eta aurreikuspenek baldintzatzen dute, neurri handi batean. Atal honetan, transferentzia-prozesu bat dagoela hauteman dugu; hala, lehenengo belaunaldiaren gizarteratzea bigarren belaunaldiarenak baldintzatuko du, neurri handi batean, haiengan jarri baitituzte beren itxaropen handienak guraso immigranteek, bereziki, amek.
23. Itxaropen horien artean, funtsezkoa da emakumeek familia-egiturarekiko izan duten autonomia alabengan sendotzea; hala, familiaren migrazio-proiektuaren protagonista eta aitzindari izateak arlo materialean ere indartzea eragin du, familiaren diru-iturri nagusi bihurtzeraino. Urruntasun erlatibo hori sendotuta dago edo hasi berria da, eta zenbaitetan, estalita edo ezkutuan dago; hau da, hor dago, baina ez da adierazten.
24. Adierazi behar da emakume immigranteek ez dituztela gauza berdinak eskatzen bakoitzaren profilaren eta kapital sozioekonomikoaren nahiz kapital kulturalaren arabera. Hau da, hemen egonkortuago dauden pertsonak balio materialez harago dauden bestelako balioak eskatzen dituzte, Atzeritartasun Legea bertan behera uzteaz gain; aldiz, hemen hain egonkortuta ez daudenek egiten dituzten eskaerak materialistagoak dira, hots lana izatea eta, esplizituki adierazi ez duten arren, diru-sarrerak bermatzeko errentari eustea nahi dituzte.

1. PROFILA. Mendebaldeko ohiturak hartu dituztenak

- Profil honetako emakumeek premiengatik eta motibazio pertsonalengatik migratzen dute. Jatorriko herrialdetik irteteko askotariko helburuak dituzte, eta baztertu egin behar da arrazoi ekonomikoekin soilik lotutako migrazioaren ideia. Erdi- edo goi-mailako heziketa-maila duten emakumeak dira, eta beren bizimodua hobetzea dute xede, bai esparru pertsonalean bai lan-esparruan. Erabakiak hartzeko, beraz, honelako arrazoiak hartuko dituzte oinarri, adibidez: beren bizi-kalitatea hobetzea edota beren lan-profilekin bat datozen arloetan prestakuntza lortzea.
- Itxura fisikoari dagokionez, zenbaitetan bertako emakumeen antza daukate, baina horrek ez du adierazten helmugako herrialdeetan diskriminazio-egoerarik bizitzen ez dutenik. Enplegua bilatzean edo etxe bat aurkitzean, bertako biztanle batzuek ukatu egiten diete, inolako arrazoi justifikaturik gabe.
- EAEn bizitzen jartzerakoan, denboraldi bat behar izaten dute bertako kultura-kode berrietara egokitzeko. Euskadiko biztanleak nahiko itxiak direla uste dute, baina hartu dituen gizartearen oso kontzeptu ona dute; lagunak egiten dituzte, eta pertsona gisa onartzen eta baloratzen dituztela sentitzen dute.
- Haien ustez, EAEko gizartean berdintasun handiagoa dago, eta gizonek nahiz emakumeek maila berdinean banatzen dituzte etxeko lanak edota seme-alabak zaintzeko lanak. Hauteman dute hemengo emakumeek askatasun handiagoa dutela eta beren bizitzari buruzko erabakiak beraiek hartzen dituztela, eta hori positiboki baloratu dute.
- Inola ere ez dira damutu migratzeko erabakia hartu izanaz; izan ere, iristean zailtasunak izan arren, denboraldi bat pasatu eta gero, euskal gizartearen parte sentitzen dira. Ez dute baztertzeko beren jatorriko herrialdera betiko itzultzea, baina, oro har, ez dute horretarako data bat ezarrita. EAEn duten bizimodua ona dela irizten diote, eta onartzen dute lanik ez izatearen ondorioz soilik aldatuko dituztela beren planak bat-batean. Azken batean, momentu bizi dute.

2. PROFILA. Denbora luzea daramaten latinoamerikarrak

- Hemen denbora luzea daramaten Latinoamerikako emakumeei dagokienez, gehienetan erabakia emakumeak berak hartzen duen arren, funtsean ia beti daude familia-interesak. Emakume asko ama ezkongabeak dira, eta oro har, beraiek izan ohi dira familiaren diru-iturri.
- Ia emakume guztiak egon ziren administrazio-egoera irregularrean etorri berritan, baina erregularizazioa lortu zuten, errotze sozialaren prozeduraren bidez. Askok jada lortu dute espainiar nazionalitatea.
- Administrazio-egoera egonkorra edo espainiar nazionalitatea izan arren, gizartean mugitzeko oztopoak izan ohi dituzte. Helmugako herrialdean denbora gutxi daramaten Latinoamerikako emakume gehienek baikortasunez begiratzen diote etorkizunari; aldiz, hemen denbora luzea daramatenak nahiko atsekabetuta daude.
- Zenbait oso ongi egin dira bertara, baina gehienak tarteko egoeran daude; izan ere, helmugako lurraldean denbora luzean bizi arren, ez dira guztiz gizarteratu, eta horrez gain, jatorriko herrialdearekiko loturak galdu dituzte.

- Beren prestakuntza-mailaren azpitik dagoen lanpostu batean denbora luzez jardutea (gaitzualifikazioa) ere gizarteratzeko beste oztopo bat da.
- Krisi ekonomikoaren eraginari dagokionez, profil hau duten elkarrizketatutako emakumeek adierazi dute, krisia hasi baino lehenago aldiarekin konparatuz, gizartean, oro har, xenofobia handitu egin dela, bai eta lana eta etxea bilatzean jasaten duten diskriminazioa ere.
- Euskal gizartean beraienean baino berdintasun handiagoa dagoela hautematen dute. Hemengo emakumeei dagokionez, langileak eta oso irekiak direla uste dute.
- Helmugako herrialdean denbora luzea daramaten Latinoamerikako emakume gehienek betiko hemen gelditzeko asmoa dute. Aldiz, etorkizunari buruz hitz egitean, egun batean beren jatorriko herrialdera itzul daitezkeela onartzen dute, baina bisitan bakarrik.

3. PROFILA. Saharaz hegoaldeko Afrikako emakumeak, egoera erregularrean daudenak

- Talde honek askotariko arrazoiak izan ditu migrazio-prozesua hasteko. Arrazoi ekonomikoengatik migratzen duen ohiko familia-eredua agertzen da, baina asko dira etorkizun hobea eta prestigiozko heziketa lortzeko edota beste kulturekiko jakin-nahia asetzeko emigratu duten emakumeak. Gizona buru duen ohiko migrazio ekonomikoaren ikusmoldea aldatzen ari dela adierazten duen erakusgarri txiki bat da.
- Helmugatzat Euskadi aukeratzeari dagokionez, elkarrizketatutako emakumeek eredu idiliko bati buruz hitz egin digute: "Europako ametsa". Europa lurralde emankorra eta askea den eta aukera ugari ematen dituen ideia oso hedatuta dago; hain zuzen, ideia hori oso faktore erabakigarria da migrazioa planteatzerakoan, bai norberaren erabakia denean bai familiarena denean. Horri dagokionez, Euskadi lan-, ikasketa- eta osasun-aukera gehien dituen lekutzat ezagutarazi da.
- Kasu gehienetan, hizkuntza oztopo bat da hasieran, euskal gizartera egiteko; horren ondorioz, bikotearekiko edo sareekiko mendekotasun-egoerak sortzen dira. Enplegua, oro har, ez dute gizarteratzeko eta bertako kulturara egiteko baliabidetzat hartzen; aitzitik, egun Euskadin duten arazo nagusi eta ia bakarra da.
- Laneratzeko modu nagusia "kontaktuak" izatea da; horretarako, beraz, lagunak eta ezagunak sare handia behar da. Emakume askok ez dute sare hori, lehenengo etapetan, batez ere; horrenbestez, oso zaila da emakume horiek laneratzeko. Horrez gain, azpimarratu behar da azkenean lortzen dituzten lanak (garbitasunarekin lotutakoak, oro har) sektore prekarioenetakoak direla, behar bezala erregularizatu gabe daudenak. Talde honetako emakumeen langabezia-tasa handia da oso, eta subsidioei, dirulaguntzei edo gizarite-erakundeek ematen dituzten laguntzei esker bizi dira; azken horiek, hain zuzen, jatekoa eta arropa ematen diete, bai eta alokairua ordaintzeko laguntza ere.
- Oro har, lan-esparruan salbu, elkarrizketatutako emakumeek adierazi dute gustura eta pozik sentitzen direla Euskadiko gizartean; halere, ia denek kontatu dute kalean bizi izandako baztertzeko edo diskriminazio-egoeraren bat. Bereziki talde honek askotan aipatu du bertako jendearen aldetik jaso duten jazarpen sexuala, bai eta beren eguneroko bizitza zailtzen duen estereotipo handia ere.
- Desberdintasun nabarmenak aurkitu dituzte beren jatorriko herrialdearen eta euskal gizartearen artean, gizonak etxeko lanetan eta zaintza-lanetan betetzen duten funtzioari dagokionez, batez ere. Zenbaitetan, beste perspektiba bat da, Euskadin egun duten bizimoduan aintzat hartu nahi dutena.

- Aurrez aipatutakoaz gain, oro har, afrikar jatorriko emakumeak oso gustura daude Euskadiko gizartearekin. Oso ongi baloratzen dute pertsonen eta gizartearen segurtasuna, eta bertan gelditzeko nahia agertu dute; itxaropen handia dute etorkizunean.

4. PROFILA. Administrazio-egoera irregularrean dauden Afrikako emakumeak

- Elkarrizketatutako profil honetako emakume batzuek bazekiten helmugako lurraldean administrazio-egoera irregularrean egongo zirela; beste batzuk, berriz, bikotekidea bisitatzera etorri ziren, turistaren bisatuarekin, eta pentsatzen zuten jatorriko herrialdera itzuliko zirela dokumentazioa zuzentzeko eta familia elkartzeko prozesua abian jartzeko, baina haurdun gelditu zirenez, helmugako lurraldean geratu behar izan zuten, administrazio-egoera irregularrean.
- Azken kasu horietan, emakumeak ez zeuden prestatuta egoera horretan egoteak eragiten dituen ondorioei aurre egiteko. Helmugako herrialdean sarerik ez izatea, gaztelaniaz ez jakitea, akulturazioak sortutako estresa, kanporatua izateko beldurra, bikotekidearekin erabateko mendekotasuna; faktore horien guztien ondorioz, emakumeak oso egoera ahulean daude.
- Kasu guztietan, administrazio-egoera irregularrak erabat baldintzatzen du helmugako herrialdeko bizimodua; hain zuzen, talde horrek jasaten duen diskriminazioarekin eta bazterketarekin batera, ezinezko bihurtzen du emakume horien laneratzea eta gizarteratzea.
- Egoera irregular horretan egonda, behar bezala erregularizatu gabeko enpleguak soilik izan ditzakete, etxeko zerbitzuekin lotutakoak, batez ere.
- Egoera irregularrean dauden Saharaz hegoaldeko emakumeei dagokienez, helmugako lurraldean familiaren laguntzarik ez dutenez, gehienek gizarte-bazterketaren arriskua edo egoera bizi dute. Baliabide ekonomikorik eta gizarte-kapitalik ez izateak ezegonkortasun eta ziurgabetasun handia sortzen du, eta horren ondorioz, emakume hauek laguntza publikoei eta elkarteen laguntzari esker bizi dira.
- Profil honetako emakume askok beren eskubide zibilen eta lan-eskubideen urraketa salatzen dute, eta genero-indarkeriako kasuen aurrean, babesik gabe gelditzen dira.
- Etorkizunerako dituzten aurreikuspenei dagokienez, egoera irregularrean dauden Afrikako emakumeek, prekariotasun-egoera larriak bizi arren eta epe laburrera begira irteerarik ikusten ez duten arren, ez dute planteatu ere egiten jatorriko herrialdera itzultzea, eta pozik daudela adierazten dute, nahiz eta helmugako lurraldean ezer gutxi eduki.

5. PROFILA. Egoera erregularrean dauden magrebtarrak

- Askotariko arrazoiak izan dituzte profil honetako emakumeek migrazioa jotzeko; dena den, arrazoi ekonomikoak eta, batez ere, familiarekin lotutakoak izan dira motibo nagusiak. Oro har, beste pertsona batekin migratzen dute, bikotekidearekin edo senideren batekin, baina gertatu izan da denboraldi bat pasatu eta gero senar-emazte batzuk banantzea. Senar-emazteak banantzearen arrazoi nagusia helmugako herrialdeko bizi-modu berriak bikotekideen artean eragiten dituen desadostasunak izan ohi dira.
- Ez dute bazterketa-jarrerarik hautematen euskal gizartearen aldetik; are gehiago, jatorriko eta adeitsuak direla iruditzen zaie. Dena den, horrek ez du adierazten diskriminazio-

egoerarik bizi ez dutenik, zenbaitetan beren itxura fisikoak edo fenotipikoak eraginda. Erljio musulmana dute, eta emakume gehienek zapia erabiltzen dute. Beren itxura dela eta sortzen diren egoera deserosoek ez diete arazo handirik eragiten, eta entzungor egiten diete arrazoi hori dela-eta entzun ditzaketen iritzi xenofoboiei.

- Oro har, uste dute beren jatorriko herrialdean emakumeak gizonak baino egoera txarra goan bizi direla. Hausnarketa hori helmugako herrialdean bizitzearen ondorio da; izan ere, helmugako lurraldean berdintasun handiagoa hautematen dute gizonen eta emakumeen artean, eta horrez gain, azken horiek eskubide batzuk aitortuta dituzte. Aitortzen dute beste errealitate batzuk ezagutzeari esker, gaiari buruz hausnartu ahal izan dutela, eta jatorriko herrialdearen eta helmugakoaren arteko desberdintasunak hauteman ditzutela.
- EAEn izango duten etorkizuna, beren lan-egoeraren mende dago. Lana duten bitartean, beren bizimodua Euskadiri lotuta egongo da. Jatorriko herrialdera betiko itzultzeko aukera ez da epe laburrera duten helburu bat; nahikotzat dituzte oporraldietan familia ikustera egiten dituzten bisitak. Era berean, ez dute uste leku berean jarraituko dutenik, eta beharrezkoa bada, beste leku batera migratzeko prest daude.

6. PROFILA. Ijito etniako emakume errumaniarrak

- Ijito etniako emakume errumaniarrei dagokienez, migratzeko erabakia familian hartzen dute, eta gizonak etorri ohi dira lehenengo. Migrazio-proiektua epe laburrekoa izan ohi da, eta azken helburua dirua aurrezte da, eta gero, Errumaniara itzultzea. Dena den, askotan, itzulera nekez gauzatu daitekeen ametsa bihurtzen da.
- Europar Batasuneko herritarrak izateak, administrazio-egonkortasunaz gain, ez die bizimodua errazten helmugako herrialdean. Aitzitik, ohikoak dira muturreko prekarietatea bizi duten egoerak; izan ere, emakume hauek, familiako beste kideekin batera, kalean eskatzen amaitzen dute, eta infraetxeetan soilik bizi daitezke. Egoera ekonomikoa oso larria da, baldintza prekarioetan bizitzera eta lan egitera eramaten dituena; halere, emakume hauek pozik daude beren bizitzarekin, eta migrazioari dagokionez balantze baikorra egiten dute.
- Emakume hauek beste taldeen babes handia eta garrantzitsua izan ohi dute, eta batez ere, beren komunitateko kideekin izaten dituzte harremanak. Horretaz guztiaz gain, prestakuntza urria behar duten lanpostuak bete ohi dituzte, eta beraz, gaztelan ez jakitea ez da oztopo handia izaten helmugako herrialdean bizi dituzten hasierako unean.
- Etxean jasotzen dituzten diru-sarrerak txikiak diru-sarrerak bermatzeko errentaren bidez eta elkarteek nahiz Elizak ematen dituzten laguntzen bidez lortzen dituzte. Askotan joan behar izaten dute jantoki publikoetara.
- Emakume euskaldunen desberdinak direla diote; errumaniarren iritziak, euskaldunek ez diote halako garrantzia ematen familiari, eta ez dira hain etxezaleak.
- Beren taldearekiko dauden aurreiritzien berri izan arren, adierazi dute ez dutela diskriminazio-egoera larririk bizi izan, eta oro har, euskal gizartearen babesa sentitzen dutela; asko eskertzen dute beraiengatik egiten duten gutxi edo asko hori.

7. PROFILA. Txinako emakumeak

- Txinatar jatorriko emakumeek bigarren mailako funtzioa betetzen dute migratzeko erabakia hartzeko unean; halere, gerora, helmugako herrialdean finkatzean, rol aktiboa izan

ten dute. Aitak eta senarrak izan ohi dira prozesuaren bultzatzaileak, bai eta helmugako herrialdera iristen diren lehenak ere.

- Helmugako herrialdera iristeko modu bertsuak erabiltzen dituztela dirudi, hau da, jatorriko herrialdean egindako kontratuen bitartez. Familia-unitateak mugitzen direnez, familia-ko guztiak batera berrelkartzen dira.
- Gizarte- eta familia-sare zabala dute, migrazioaren lehenengo fasean haien hartzeko prest dagoen erreferentziaren bat dagoen lurraldeetara soilik mugitzen baitira. Komunitate gisa funtzionatzen duen sare hori ongizatearen berme izaten da hasieran, baina gizarteratzeko arazo bihurtu daiteke baldin eta ez bada zabaltzen.
- Euskal gizartea lasaia baina itxia dela adierazten dute, eta zenbaitetan, hizkuntza izaten da bertara egiteko oztopo. Oro har, ez dituzte desberdintasun handiak hautematen emakumeak beren jatorriko herrialdean eta Euskadin dituen egitekoak aintzat hartuta; biak ia berdinak direla diote.
- Emakume hauen helburua Euskadin jarraitzea da, eta horregatik, garrantzi handia ematen diote seme-alabak euskaraz eskolaratzeari. Euskara jakitea funtsezkotzat dute bertara egiteko; horrez gain, etorkizunerako bermetzat hartzen dute. Dena den, familiako negozioari eustea beti agertzen da diskurtsoaren muinean.
- Itxura batean, legezko egoera administratiboa izateak, laguntzako familia-sare zabala izateak eta helburu lorgarriak finkatzeak (negozioak jartzea) indartu egiten du haien poztasuna eta gogo-aldartea, eta bizitzarekiko ikuspegi positiboa izatea dakarkie.

8. PROFILA. Etorri berriak diren emakume latinoamerikarrak

- Talde honek migratzea eragiten duten arrazoi nagusia ekonomikoa da, baina lotura handia du, halaber, jatorriko herrialdearen ezegonkortasun politikoarekin eta ekonomikoarekin, bai eta familia barneko arazoekin ere. Profil honetan, oso ohikoa da elkarrizketatutako emakumeak berak izatea migrazioaren bultzatzaileak, nahiz eta askotan erabaki hori familian eztabaidatzen den.
- Helmugako lurraldean sartzeko turistaren bisatuaz baliatzen dira gehienetan, legearen barruan sartzea oso konplexua baita; gero, erregularizatzeko bidea hartzen dute, errotze-prozeduraren bidez.
- Ohikoa da bidaiak egiteko hasierako inbertsioa (bidaiak-txartelak, ostaldea...) jatorriko herrialdeko mailegu-emateak eskatzea; aukera hori, ordea, arriskutsua da, eskatutako dirua itzultzea helmugako herrialdean lan-arloan izaten duten arrakastak baldintzatuta baitago.
- Ordainketei aurre egin behar diren presioak baldintzatu egiten du haien bizitza eta "dirua irabazi" behar diren helburua lehentasunezko eta obsesio bihurtzen da, haien ongizatearen gainetik askotan. Gainera, haien egoera administratiboa legezkoa izaten ez denez, lor ditzaketen enpleguak ere erregularizatu gabeak izaten dira; beraz, sektore prekarioetan lan egiten dute, lan-eskubiderik gabe eta diru-sarrera apalak jasoz.
- Kasu honetan, talde honek helmugako herrialdean izan ohi dituen gizarte-sare zabalak izaten dira etorri berri diren emakumeen euskarri prozesuaren aldi gogorrenetan, eta bereziki, etxean hartu eta zer egin behar duten aholkatzen diete, hasierako fasean.
- Euskal gizartera egiteari dagokionez, ez dituzte beraienganako bazterketa-jarrerak hauteman bertako biztanleen aldetik. Oro har, errespetu handia azpimarratzen dute, baina

harreman gutxi. Diskriminazio-sentipena lan-arloan soilik hautematen dute. Ostalaritzan eta etxeko zerbitzuak dira talde honen lan-txoko nagusiak; hain zuzen, elementu horrek sorrarazten die bereizketarik handiena.

- Euskal gizartea berdintasunean oinarritutako gizartea dela iruditzen zaie, gizonak eta emakumeak, eskubide berberak izateaz gain, funtzio berberak dituzten gizartea. Emakumeak ekoizpen-prozesuan duen funtzioa azpimarratzen dute, bai eta gizonak etxearekin lotutako lanetan betetzen duena ere.
- Talde honek jarrera argia du beren jatorriko herrialdera itzultzeari dagokionez; baliteke gehiegizkoa izatea, migrazioaren hasierako etapan egoteagatik. Ez dute familia berriro elkartzeko asmorik; hau da, beren helburuak lortzean (mailegua ordaintzea, etxea, alabaren unibertsitatea...), jatorriko herrialdera itzultzea da xedea.

7

ONDORIOAK ETA PROPOSAMENAK

1. Gure immigrazio-ereduan, espainiar ereduaren tokiko egokitzapenean, emakume atzeritarak hartzen dira pertsonen zaintzan eta etxearekin lotutako lanetan dauden premiak betetzeko; lan horietan guztietan, *bertako gizonek oraindik ere ez dute parte hartze handirik*. Era berean, ez da Euskadiko erakunde- eta gizarte-ehunik ageri, ez baititu familia eta lana bateratzeko politikak sustatzen eta hori gauzatzeko aukerak ematen.
2. Litekeena da hurrengo hamarkadan eredu hori ez aldatzea. Beraz, emakume immigranteek aukera handiagoa izango dute lan munduan sartzeko, eta gizonek, berriz, aukera txikiagoa; bai batean bai bestean, ez dira edozein jatorritakoak izango. EAEn, emakume latinoamerikarrek osatzen dute eredu *gustukoena*, gero eta feminizazio-kutsu handiagoko parametroetan, gainera. Aldiz, emakume afrikarrek (bai Afrika iparraldekoek bai Saharaz hegoaldekoek) geldialdia, gizarteratzeko ezintasuna eta baztertutako guneetan kroniko bihurtzeko joera adierazten dituzten zantzu argiak dituzte.

Haurrak eta, batez ere, adineko pertsonak zaintzearekin lotutako lan-esparruetan (baita beste batzuetan ere), estetika-ezaugarri hauek dituzten zaintzaileak eskatu ohi dituzte: emakumeak, kaukasiarrak eta gaztelaniaz hitz egiten dutenak (baita euskaldunak ere). Horrenbestez, eskaera hori bi ahoko ezpata da; izan ere, alde batetik, ezaugarri horiek dituzten pertsonen laneratzea errazten du (europarren ezaugarriak dituzten emakume latinoamerikarrek), baina bestetik, guztiz baztertzeko dituzten ezaugarri horiek ez dituztenak (emakume beltzak, magrebtarrak edo indigenen ezaugarriak dituztenak, eta gure hizkuntzak ez dakizkitenak). Horren ondorioz, lan-txoko horien atea ixten dizkiete, eta gizarte-zerbitzuei esker bizitzera behartzen dituzte.

Nolanahi ere, etorkizunean emakume immigranteak lan-merkatuan sartzeari dagokionez, aipatu behar da atzerriko pertsonen eskaera txikiagoa den egoeran gertatuko dela.

3. Kulturari dagokionez, kulturarteko ereduak hautatu behar ditugu, kultura-aniztasun erlatibista hutsalaren arriskuak gainditzeko; izan ere, kultura-aniztasun horrek emakumea talde-esentzien gordailu bilakatzen du, eta galarazi egiten dio arau jakin batzuekin –etnien arabera mailakatutako lan-merkatuan mendekotasun-egoeran egotera behartzen duten kultura-arauak– hausteko berariazko prozesuei ekitea. Elkarrizketatuek adierazi dutenez, emakumeak beren kulturarekiko autonomia lortzen ari dira; dena den, amaizateagatik dituzten ardurak direla eta, prozesu horren erritmoa moteldu egin daiteke.
4. Egiaztatu da erregularizazioa finkatzen ari dela. Erregularizazio horren eragile nagusia, ordea, ez da izan integrazio- eta immigrazio-politika irekiagoak bultzatzea, fluxuak geldituz joatea baizik; horrenbestez, zenbat eta mugimendu gutxiago, are eta *stock* finkatu gehiago eta erregularizazio handiagoa. Epe ertainera eztabaidatu beharreko gai interesgarrietako bat da hobe zer izango litzatekeen argitzea, hau da: %30eko irregulartasun-tasa fluxu biziekin eta suspertutako ekonomiarekin, edo alderantziz.
5. Hizkuntzari dagokionez, jatorriek aurreko joerak azpimarratu dituzte. Izan ere, gaztelanirik eta, batez ere, euskararik ez dakitenak ugariago dira laneratzeke zailtasunak eta bertakoekiko urruntasun soziokultural handiagoa dituzten taldeetan, emakume txinatarren taldean salbu; azken horiek erabateko kultura-desberdintasunean bizi diren arren, ez dute laneratzeke inolako arazorik. Horrenbestez, Afrika iparraldeko taldeek eta Saharaz hegoaldekoek bizi dituzte prekarizazio-egoera larrienak, maila guztietan. Lehenengo taldean, Afrika iparraldekoen artean, erlijioak ere eragin handia du; izan ere, kontuan hartuta kultura eta mundu-ikuskera guztietan emakumeak direla beren definizioaren eta

iraupenaren ardatz, pentsa daiteke zailtasunak jartzen dizkietela gizarte-harremanetarako eta beste kulturetara irekitzeko. Dena den, hainbat egoera hauteman ditugu; hau da, jatorri horietako emakumeek talde-arauak esanekotasun-maila handiz betetzen dituzte, baina, aldi berean, haustura isilak baina nabarmenak egiten ari dira.

6. Langile atzerritarren etorrerari esker, hemengo bi egitura-aldaketa kudeatu ahal izan dira (lan-merkatuan sartu diren bertako emakumeen kopuruaren igoera eta biztanleriaren zahartzearen erronka), zenbaitetan gaitzualifikazio-erregimenean; hau da, AEI 2010 inkestako datuen arabera, gaitzualifikazioa duten emakume immigranteak emakume immigrante guztien %20 izan daitezke. Dena den, gaitzualifikazio hori ez da orokorra; izan ere, elkarrizketatutako emakume immigranteen prestakuntza-mailak lanbidez aldatzeko aukera ematen dien arren, funtsean zerbitzuen sektoreko lanbideak dira.
7. Emigratzearen eta beste gizarte eta kultura batzuetan finkatzearen ondorioz, etorkinak, etorkin-taldeak eta haien sendiak aldatu egiten dira. Familia barruko eta familiaz kanpo ko harremanek eta gizarte hartzailak etorkinei buruz dituen ikuspegi, aurreiritzi eta jarreraren feedbackak baldintzatuko dute aldaketa horren emaitza: etorkinek sorterriko ohiturak alde batera utziko dituzte, edo alderantziz, etniaren ohituretan zokoratuko dira, hein batean edo argi eta garbi kaltegarria den ingurunetik babesteko. Zokoratzea ez gertatzeko eta beste kulturetara irekitzea sustatzeko, ezinbestekoa da *baztertutako belaunaldiak* sortzea galaraziko duen eskolaratze-kultura. Horri dagokionez, gure iritziz funtsekoa da emakume immigranteen seme-alabak etorkizunean biztanleria hori baztertuko eta estigmatizatuko ez duen hezkuntza-sisteman sartzea.
8. Emakume immigranteen etorkizuneko proiektua, neurri batean, haien administrazio- eta lan-egoeraren mende dago; hala, hemen finkatuen daudenek eta gizarte-, kultura- eta lan-kapital handiagoa dutenek beren bizitza Euskadin garatu nahi dute, eta aldiz, hain egonkortuta ez dauden pertsonen artean, zabalduago dago jatorrira itzultzeko ideia. Dena den, ohikoagoa da etorri berri diren pertsonen haren denbora luzea daramatenen bide beretik jarraitzea; hala gertatzen da, behintzat, Latinoamerikako emakumeen artean.
9. Etorkizunari dagokionez, gainerako profilei buruzko zenbait salbuespen egin beharko liriteke. Txinako emakumeak oso bide seguruetatik ibiltzen dira, baina endogamikoe-giak, itxiegiak eta ilunegiak dira bide horiek; aldiz, beste bi talde beste muturrean daude: Saharaz hegoaldeko emakumeak eta Errumaniako emakume ijitoak. Hau da, talde horien oinarria ahulagoa da, ia ez baitute laneratzeko aukerarik, eta epe laburrera nahiz ertainera hemen jarraitzeko aukera bakarra diru-sarrerak bermatzeko errentak jasotzen jarraitzearen mende baitago; izan ere, enplegurik ez izateaz gain, familia gurasobakarrak dira eta, askok eta askok, tratu txarrak jaso dituzte. Tartean daude emakume magrebtarrak; emakume horien migrazioa mendekoagoa da, bai kulturari dagokionez bai ezkonbizitzari dagokionez, eta gutxienez, lehenengo belaunaldian, emakume horien gizarteratzea senarrek eta familiek lortzen dutenaren arabera da, neurri handi batean. Gizarteratze hori desorekatua izan daiteke gizonen eta familiek izaten dutenarekin alderatuz. Izan ere, zenbaitetan joko bikoitza erabiltzen dute; hau da, emakumeak integraztea oztopatzen eta galarazten dute, baina gizonen komunitatean parte hartzen dute eta bertakoekin harremanak izaten dituzte, integrazioaren normaltasunean.
10. Nolanahi ere, etorkizuneko proiektua emakumeek beren ondorengoentzat dituzten asmo eta aurreikuspenek baldintzatzen dute. Atal honetan, transferentzia-prozesu bat dagoela hauteman dugu; hala, lehenengo belaunaldiaren gizarteratzea bigarren belaunaldiaren baldintzatuko du, neurri handi batean, haiengan jarri baitituzte beren itxaropen handienak guraso immigranteek, bereziki, amek.

11. Itxaropen horien artean, funtsezkoa da emakumeek familia-egiturarekiko izan duten autonomia alabengan sendotzea; hala, familiaren migrazio-proiektuaren protagonista eta aitzindari izateak aldaketa garrantzitsua eragin du arlo material eta sinbolikoan ere, familiaren diru-iturri nagusi bihurtzeraino. Urruntasun erlatibo hori sendotuta dago edo hasi berria da, eta zenbaitetan, estalita edo ezkutuan dago; hau da, hor dago, baina ez da adierazten.
12. Emakume immigranteen nahiak, aldarrikapenak eta eskaerak aldatu egiten dira bakoi-tzaren profilarren eta kapital sozioekonomikoaren nahiz kapital kulturalaren arabera. Hau da, hemen egonkortuago dauden pertsonak balio materialez harago dauden bestelako balioak eskatzen dituzte, Atzerritartasun Legea bertan behera uzteaz gain; aldiz, hemen hain egonkortuta ez daudenek egiten dituzten eskaerak materialistagoak dira, hots lana izatea eta, esplizituki adierazi ez duten arren, diru-sarrerak bermatzeko errentari eustea nahi dute. Azken talde horiek bizileku-baimenaren eskaera ere atzeratu egiten dute; nahikoa dute lan-baimena eskatzea eta eskuratzea, epe laburrean migrazioaren helburu zen diru-kopurua ahalik azkarren lortzeko itxaropenak beteko dituen.

Izan ere, oraingoz, haien lehentasuna da jatorriko herrialdera itzultzea eta beraientzat eta beren familientzat etorkizun oparoari hasiera ematea, gure herrialdean lortutako aurrezkien eta soberakinen laguntzaz. Dena den, migrazioan bide luzeagoa egin duten emakumeen bizipenak aintzat hartuta, badakigu gure komunitatean denbora pasatu ahala, gutxitu egiten dela jatorriko herrialdera itzultzeko nahia, eta aldiz, areagotu egiten dela bizileku-baimena lortzeko eskaera, migrazio-proiektua finkatzeko aukera emango diena.

13. Bertako biztanleek onartzen dute emakume atzerritarrek lan-esparruan betetzen duten funtzioa, baina horrek ez du esan nahi haiek egiten duten ekarpena aitortzen dutenik; gainera, hedatuak dauden estereotipoetan oinarrituz, gizarte-zerbitzuen onura handiak jasotzen dituztela uste dute. Hain zuzen, nahita edo nahi gabe, emakume atzerritarrek uste hori indartzen dute, osasun-sistema balioesten dutenean, batez ere.
14. Era berean, mendekotasunaren arazoa gainditzeko betetzen duten funtzioa onartzen da, baina ahal dela ez dute ekonomikoki zehazten ekarpen hori; izan ere, ekarpen hori positiboki baloratzeak emakume atzerritar immigranteak onartzea ekarriko luke zuzenean. Eta antza, oraindik ez da eman nahi emakume immigranteek lan-esparruan duten parte-hartzea ekarpen ekonomiko bihurtzeko urratsa.
15. Irudien jolas bat dago; hau da, batzuen iritziz, emakume immigranteak matxistak, interesatuak, ezjakinak, gezurtiak, axolagabeak eta ezgaiak dira, eta beste batzuen iritziz, atseginak eta langileak.
16. Beharrezkoa da KULTURA-EZBERDINTASUNAREN faktoreei ahal den neurrian aurre egiteko estrategiak bilatzea, bertako biztanleen artean begikotasun-maila txikiena duten taldeetako emakumeak zigortzen baititu. Era berean, ESTIGMA vs. GHETTO faktoreari aurre egin behar zaio, gehien estigmatizatuta dauden emakumeen profilak (Errumaniakoak, EB ekialdekoak...) eta itxiztat hartzen ditugun emakumeen profilak (Txinakoak, Asiakoak...) kontrajartzen baititu.

EAEEn bizi diren emakume immigranteen errealitatea aztertuz, jabetu gara badirela lan egiteko zenbait eremu, emakume atzerritar immigranteek gurean jasaten dituzten zenbait egoera hobetzen laguntzeko. Hona hemen zenbait proposamenen zirriborroa:

1. Lehenik eta behin, bertako biztanleen artean zabaldurik dauden aurreiritzi eta estereotipo negatiboak aipatu behar dira; aurreiritzi horiek ez dagozkie emakume immigranteei soilik, gizonei ere eragiten baitiete. Ikusi dugunez, ohikoa da euskal biztanleriaren artean errealitatearen desitxuratzeak aurkitzea, besteak beste: immigrazioa eta herritarren segurtasun eza lotzea; emakume immigranteei leporatzea gure ongizate-gizarteaz baliatzen direla edota gure gizarteari egiten dioten ekarpena baino gehiago jasotzen dutela; emakumeen immigrazioa eta prostituzioa lotzea, batez ere Saharaz hegoaldeko emakume beltzen artean; eta abar.

Aurreiritzi eta estereotipo horiei aurre egiteko ekintzak behar dira, eta horretarako, beharrezkoa da iritzi publikoa gai horien inguruan sentsibilizatzea. Garrantzitsua da irudimenezko beste aukera batzuk pentsatzea eta komunikazio-mekanismoak abian jartzea, pentsatzeko moduak eskura ditugun datuek adierazitako errealitatera doitzeko.

Emakume immigranteei dagokienez, bereziki lazarria da haiek gure gizarteari egiten dioten ekarpenaz euskal gizarteak duen pertzepzio urria.

Horri dagokionez, tokian-tokian lan egitea proposatzen da, erantzukizun politikoa duten pertsona guztiak nahiz teknikariak sentsibilizatzeko eta kontzientziatzeko. Lan-eredu bat mintegi jarraituak antolatzea izan daiteke, udal-gobernuarekin, udalbatza osatzen duten alderdi politikoeekin, teknikari-taldeekin eta, oro har, herritarrekin eta elkarteekin.

2. Aurreiritziei eta estereotipoei dagokienez, immigrazioaren esparruan dugun esperientzia aintzat hartuta, esan dezakegu aurreiritzi horiek taldeekin lotzen direla funtsean, ez hainbeste norbanakoekin. Horri dagokionez, gure iritzi garrantzitsua da immigranteen eta bertako biztanleen arteko **elkarreragina eta harremanak sustatzea eta bultzatzea**.

Garrantzitsua da jendea kontzientziatzea, batez ere erantzukizun publikoak dituzten pertsonak, elkarbizitza eraginkorra, hartu-eman eta ingurukoekiko harremanak lortzeko estrategiak hartzearen premiaz; azken batean, hainbat pertsona-talderen arteko kulturartekotasuna garatzeko estrategien premiaz kontzientziatu behar dira.

Hau da, bertako herritarren eta immigranteen arteko elkarbizitza eraginkorra eta hartu-eman sustatzeko (ez behartzeko) jarduerak antolatu beharko lirake; hau da, kulturartekotasuna sustatzeko jardunaldiak, jaiak, topaketak edota foroak antolatzeaz harago joan behar da, ekintza horiek mugak baitituzte kulturartekotasuna sustatzeari dagokienez.

Emakumeak eta immigranteak oinarri dituzten foroak bide egokiak izan daitezke euskal gizartean **kulturartekotasunerako programak** sustatzeko.

3. Emakume immigrantei eragiten dien beste arazo bat funtsean beren bikoteengandik edo familiengandik jasotzen dituzten tratu txarrak dira, fisikoak nahiz psikikoak. Zenbaitetan, ikusi dugu emakumeek berek zailtasunak dituztela arazo hori hautemateko, bai eta horrelakorik ez gertatzeko eta/edo horri aurre egiteko zer bide dauden edo zer urrats eman ditzaketen jakiteko ere.

Tratu txarrei aurre egiteko, gure iritzi beharrezkoa da **emakume immigrantei heziketa eta informazio egokia emateko** neurriak hartzea. Hezi egin behar dira, norbana-

ko gisa zer eskubide dituzten jakin dezaten eta norberaren nahiz inguruko tratu txarren egoerak identifikatzeko gai izan daitezen; era berean, informazioa eman behar zaie, egoera horri aurre egiteko zer neurri hartu behar dituzten jakin dezaten.

Ildo horretan, **tratu txarren aurkako programak** abian jartzea proposatu da, bi helburu horiek dituztenak. Emakume immigranteak berak hezitzailetzat, bitartekaritzat eta eragile biderkatzailatzat erabiltzen dituen **“elur-bola”** metodologia interesgarria izan daiteke; izan ere, emaitza onak eman ditu beste zenbait arlotan, adibidez: Bilboko Udalean, bertako gazteen artean droga-kontsumoren arriskuak kudeatzeko prestakuntza- eta informazio-programak –URBAL - ADI! programa–; eta EAEn, haurren eta gazteen kirolean indarkeriaz sentsibilizatzeko eta horri aurre hartzeko programak –Eusko Jaurlaritzako Kirol Zuzendaritzaren mendeko Kirolalde euskal batzordeak kirolean indarkeria erabiltzearen aurka garatutako ekintzak–.

4. EAEn bizi diren emakume immigranteen errealitatea aztertzeari esker, erlijio-ohiturek eta -sinesmenek emakume horiengan betetzen duten funtzio bikoitzaz jabetu gara. Alde batetik, erlijio-ohiturek eta -sinesmenek eragin positiboa dute haiengan, gauzak argi izateko eta beren artean biltzeko aukera ematen baitie, eta horrela, hobeto jasan baititzakete migrazioak sortutako nahigabeak. Hau da, kohesio-faktore gisa, gizarte- eta talde-funtzio garrantzitsua betetzen du.

Baina bestetik, emakumeen aurkako arma arriskutsua da, emakumea taldearen kultura- eta identitate-garbitasunaren gordailutzat hartzen duen erlijioa praktikatzan duten taldearen artean, bereziki; talde horietan, emakumea gizonaren mende eta esanera egoten da. Horri dagokionez, garrantzitsua da sekularizazioaren eta laikotasunaren bidean aurrera egin nahi duen gizarte batean (adibidez, gurean), euskal herritarren banakako eskubideei dagokienez atzera ez egitea; bereziki, emakume immigranteen eskubideei dagokienez, askotan gabetzen baitituzte eskubide horiez.

Botere publikoek zaindari-lana egin behar dute, eta erlijio-sinesmenen artean elkarrizketa eta hartu-emana sustatu behar dute, baina betiere gure gizartean erlijioaren eta legearen artean dagoen banaketa argi utzita; hain zuzen, lehenengoa esparru pribatuari dagokio, eta bigarrena, esparru publikoari. Esparru pribatuan, pertsona orok berak nahi duen erlijioa praktikatzeko eskubidea errespetatu behar da, baina esparru publikoan, oro har pertsona guztien eta, bereziki, emakumeen banakako eskubideak lehenesten dira eta lehenetsi behar dira. Ezin dugu onartu pertsona-talde txikiek (gehienak gizonen osatutakoak), erlijioa argudiotzat hartuta, herritarren talde handien eta, bereziki, emakume immigranteen esanekotasuna eta mendekotasuna eskatzea.

Horri dagokionez, interesgarria da Eusko Jaurlaritzak hasitako bidean aurrera egitea. Hau da, EAEn udalerrri nagusiek parte hartuko duten **hausnarketa-talde bat** bultzatu behar da, **erlijio-sinesmen nagusiak ordezkaturata egongo direna**; horren bidez, erlijio horiei ez zaie utziko dagokien lekua eta eragin-eremua (esparru pribatua) gainditzen, ez eta beren eskumenekoak ez diren arloetan lehiatzen ere. Ezbairik gabe, garrantzitsua da Emakunde - Emakumearen Euskal Erakundeak ezaugarri horiek dituen talde batean parte hartzea.

Foro horretan, bereziki garrantzitsua litzateke pertsonen banakako eskubideak erlijio-sinesmenen gaineratik daudela azaltzea eta emakume atzerritar immigranteei eragiten dieten bazterketa-egoerei eta eskubide-urraketei arreta berezia jartzea.

5. Azterketaren arabera, desberdintasun handiak daude emakume atzerritar immigranteen hainbat taldek bizi duten egoeraren artean. Bereziki larritu gaitu emakume hauek bizi duten egoerak: Saharaz hegoaldeko emakume beltz askok, gaztelaniaz (edo euskaraz)

hitz egiteko zailtasunak dituztenek; egoera irregularrean dauden zenbait emakume magrebtarrek, hizkuntza-arazoak dituztenek, beren etxean gehiegi babesten direnek eta autonomia gutxi dutenek; eta emakume errumaniar ijitoek, beren taldetik kanpo hitz egiteko eta harremanak izateko arazoak dituztenek.

Emakume-profil horiek jada gainditu dute gizarte-bazterketako egoeran argi eta garbi sartzeko arrisku-eremua. Zailtasun handiak dituzte lan-merkatuan sartzeko, emakume latinoamerikarrak (kaukasiarrak) eta gaztelaniaz (edo euskaraz) hitz egiteko gai direnak eskatzen baititu merkatuak, Euskadiko etxeetan (pertsonek zaintzen edo etxeko lanak egiten) edota ostalaritzan eta merkataritzan lan egiteko.

Funtsezkoa da talde horietarako enplegu- eta laneratze-politika aktiboak hartzea, bestela oso gaztetatik (gehienak emakume gazteak dira) kroniko bihurtuko da gizarte-laguntzak eskatzeko joera (irakurri diru-sarrerak bermatzeko errenta).

Lehenengo neurria EAEko bi hizkuntza ofizialetako bat berehala eta ongi ikastea da, ezinbesteko baldintza lan-merkatuan lehiakor izateko; izan ere, jakin badakigu Euskadiko etxeetan lan egiteko estetika hau lehenesten dutela: emakume latinoamerikarra, kaukasiarra eta gaztelaniaz (edo euskaraz) hitz egiten duena. Horrenbestez, funtsezkoa da talde horientzat **gaztelaniako eta/edo euskarako ikastaro intentsiboak eskaintzea**.

Ekimen hori onuragarria izango da emakume-profil horientzat ere, nahiz eta laneratzeko asmorik ez izan (adibidez, zenbait magrebtarrentzat edo errumaniarrentzat); izan ere, baliagarria izango da beren autonomia handitzeko, horrela ez baitira beste pertsona batzuen (aita, senarra, semeak) mende egongo helmugako komunitatearekin (pertsonek nahiz erakundeak) harremanak izateko.

Lanbide gizarte-laguntzak kudeatzen hasi aurretik udaletan izandako esperientziari esker, EAEko hizkuntzak ikastea sustatzeko eredu batzuk ditugu; zenbait udalerritan, gizarte-laguntza jasotzeko aukera gure hizkuntzen ikaskuntza egiaztatzearekin lotuta egon da. Bide hori egokia izan daiteke emakumeen artean hizkuntzen ikaskuntza sustatzeko eta arazoitzeko, bai eta inguruan dituzten jokabide murriztaileak baliogabetzeko ere.

6. Azterketa honen bidez, beste gai bat ere jarri da mahai gainean: emakume immigranteen kopuru handi batek bizi duen **gainkualifikazio**-egoera; dena den, ezin da esan aurkikuntza berria izan denik.

Fenomeno hori ez dagokio emakumeei soilik, gizonei ere eragiten baitie; era berean, fenomeno hori ez da immigranteen artean soilik gertatzen, hemengo herritarrek ere bizi dute egoera hori. Nolanahi ere, Eusko Jaurlaritzaren Gizarte Gaietako Sailaren AEI 2010 estatistika-lanak prestakuntzari eta lanari buruz emandako datuen arabera, emakume atzerritar immigranteen %20 dago, gutxi gorabehera, gainkualifikazio-egoera horretan (unibertsitateko edo lanbide-heziketako prestakuntza izan arren, ez dute maila horretako lanik).

Oso ekimen interesgarria da Bilboko Udala egoera larri hori arintzeko gauzatzen ari den ekimena: Europako *Realise* programaren baitan sartzen den "Izoko Proiektua". Ekimen hori, hain zuzen, dagokien arloan arrakastaz laneratu diren **emakume immigranteen** (tutoreak) eta oraindik beraiei dagokien lana lortu ez duten emakumeen **arteko mentoring-jardueretan** oinarritzen da. 2012. urtean, esperientzia pilotu bat egin dute, eta bertan, 11 tutorek eta 12 tutoretzapekok hartu dute parte; ekimenak aurrera jarrai dezake 2013. urtean ere, parte-hartzea 50 tutoretzapekora zabalduz.

Ekimena Bilbon garatu da, baina EAeko udalerrri nagusietara ere heda daiteke: Donostia, Vitoria-Gasteiz, Barakaldo, Getxo, Leioa, Irun, Arrasate, Laudio, etab.

7. Aintzakotzat hartu behar dugu etorkizuneko belaunaldiekin –emakume immigranteen seme-alaben etorkizunarekin– zerikusia duen oro. Eta noski, etorkizun horretan, funtsezkoa izango da prestakuntza- eta heziketa-prozesua. Horri dagokionez, gauza asko (eta ondo) egiten ari dira, baina gure iritziz, heziketa-arloan ardura handiz jokatu behar da; izan ere, neurri handi batean, heziketa horren arrakastaren mende egongo da immigranteen gizarteratzearen arrakasta, eta ondorioz, baita gure komunitatearen gizarte-kohesioaren maila ere.

Arreta handiz jokatu behar dugu, pertsona horiek, etorkizunean, gizarte guztiz demokratiko batean ezinbestekoa den bidezko gizarte-mugikortasuna izan dezaten.

Gure ustez, bertako biztanleria eta immigranteak bereiziko ez dituen hezkuntza-sistema behar dugu. Eta beraz, ezin dira banandutako hezkuntza-zentroak egon; hau da, ikasleen jatorriaren arabera hezkuntza- eta hizkuntza-eredu desberdinak dituztenak. Era berean, ezin dira ghettoak sortu; hau da, ikasle immigranteen eta bertako ikasleen banaketak euskal gizartean dagoen banaketaren isla izan behar du.

Arretaz jokatu behar da, hezkuntza-sistemaren bidez **emakume immigranteen seme-alabei heziketa egokia bermatzeko**, Euskadiko gainerako biztanleekin berdintasunean egoteko aukera emango diena.

8. Azterketan azaldu den azken gaia asiar jatorriko emakumeen ezohiko egoera izan da; antza, ez dute laneratzeko arazorik (emakume horien %80k lan egiten du), ez eta gizar-te-bazterketako arazorik ere.

Hala ere, talde horien atzean dagoen iluntasuna eta itxitasuna kezka-iturri dira. Oso zaila da emakume horiengana iristea, beren gizarte-taldean irmotasuna eta helmugako gizar-tearekin edo beste taldeekin harremanak izateko egiten diren saiakerekiko agertzen duten jarrera itxia direla eta.

Ez dirudi beren artean arazo larriak dituztenik, baina agerikoa da gaztelaniaz (edo euskaraz) hitz egiteko duten zailtasuna; horrenbestez, mendekotasun handiegia dute beren taldearekiko, eta horrek, noski, asko mugatzen du beren autonomia pertsonala eremu horretatik kanpo.

Gure ustez, talde horiek irekitzea bultzatu behar da, nahiz eta kultura horien ezaugarri nagusia itxitasuna izan; talde barruko kohesio handia dute, eta talde arteko hartu-eman gutxi harrerako komunitateekin.

Horretarako, **lan diplomatikoa** proposatu da, goi-mailako erakundeetatik hasi eta lekuan bertan lanean ari diren pertsonetara arte; hau da, kultura arteko bitartekarien, udaletako teknikarien eta hirugarren sektoreko gizarte-eragileen laguntzaz. Egun dau-den foroak balia daitezke, baina helburu espezifikotako batek izan behar du asiar jatorriko emakume immigranteen taldeekiko komunikazio eta elkarreragin zuzena izatea.

Emakumeekin harreman zuzena izanez eta haien benetako arazoibideak eta premiak ezagutuz soilik bermatuko dugu haien banakako eskubideak eta askatasunak babestea, eta garapen pertsonalaren proiektua errespetatzea.

8

BIBLIOGRAFIA

- Achotegui, J. (2002), *La depresión en los inmigrantes. Una perspectiva transcultural*. Bartzelona. Mayo argitaletxea.
- Aierdi, X. y Moreno, G. (2011), *Anuario de la inmigración en el País Vasco 2010*. Ikuspegi@k. Immigrazioaren Euskal Behatokia.
- Amara, F. (2004), *Ni putas ni sumisas*, Cátedra, Madril.
- Arellano, M.J. (2006), "Trabajadoras latinoamericanas en España: migraciones laborales y género", *Cuadernos de relaciones laborales*, 41, 151-179
- Bañon Hernández, A. M. –Arg.–. (2008), *Comunicación, empleo y mujer inmigrante*, Tercera Prensa-Hirugarren Prentsa, Donostia
- Basabe, N., Páez, D., Aierdi, X., eta Jiménez-Aristizabal, A. (2009), *Salud e inmigración. Aculturación, bienestar subjetivo y calidad de vida*. Gipuzkoa: Immigrazioaren Euskal Behatokia.
- Beltrán, E. eta Maquieira, V. V. (2001), *Feminismos. Debates políticos contemporáneos*, Alianza, Madril
- Benhabib, S. (2006), *Las reivindicaciones de la cultura. Igualdad y diversidad en la era global*, Katz, Buenos Aires
- Benhabib, S. eta Resnik, J. –Arg.–. (2009), *Migrations and mobilities. Citizenship, borders and gender*, New York University Press, New York
- Blanco, C. (2000), *Las migraciones contemporáneas*. Madril. Alianza Editorial.
- Calavita, K. (2006), *Gender, migration, and law. Crossing borders and bridging disciplines*, en *International Migration Review*, vol. 40, 1 zbk., 104-132
- Calonge, F. (2009), "Inmigración femenina en Madrid. La incorporación a la ciudad de las mujeres inmigrantes latinoamericanas", *Zainak. Cuadernos de Antropología-Etnografía*, 32, 1115-1133.
- Caritas Internationalis (2012), *El rostro femenino de la migración*, Madril, Lanerako dokumentua.
- Carrasco, C. (1991), *El trabajo doméstico y la reproducción social*, Madril. IMU.
- Castles, S. eta Miller, M. (1998), *The Age of Migration*. New York. The Guilford Press.
- Colectivo IOE, (2000) "Aproximación a los proyectos migratorios de las mujeres migrantes en España", en María Angels Roque, *Mujer y migración en el Mediterráneo occidental: tradiciones culturales y ciudadanía*, Bartzelona: Icaria. 153-180
- Colectivo IOÉ. (2001), *Mujer, inmigración y trabajo*, Instituto de Migraciones y Servicios Sociales, Madril
- Coordinadora española para el Lobby Europeo de Mujeres (CELEM), (2004), *La integración laboral de las mujeres inmigrantes. ¿Una oportunidad para la igualdad?*, CELEM, Madril
- Criado, M. (2001), *La línea quebrada*. Madril. Consejo económico y social.
- CSIC. (2010), *Informe sobre envejecimiento* Fundación General CSIC noviembre 2010. Hemen eskuragai: <http://www.imsersomayores.csic.es>

- Elejabeitia, C. (2006), *Mujeres inmigrantes en la educación de las personas adultas*, CIDE-Instituto de la Mujer, Madrid
- Engle, L. B. (2004), *The world in motion. Short essays on migration and gender*, Organización Internacional para las Migraciones (OIM), Ginebra
- European Women's Lobby (2007), *Equal rights, equal voices. Migrant women in the European Union*, European Women's Lobby, Bruselas
- Fondo de Población de las Naciones Unidas (FNUAP), (2006), *Estado de la población mundial 2006. Hacia la esperanza. Las mujeres y la migración internacional*, FNUAP, New York
- González, H. (2007), *Familias y hogares transnacionales: una perspectiva de género*, en Puntos de Vista, 11 zbk., 7-27
- Gregorio, C. (1998), *Migración femenina. Su impacto en las relaciones de género*, Narcea, Madrid
- Gregorio, C. eta Ramírez A. (2000), "¿En España es diferente...? Mujeres inmigrantes dominicanas y marroquíes", *Papers*, 60, Bartzelona, 257-273
- Guerrero, T. (2006), "Inmigración femenina y servicio doméstico: resurgimiento de un régimen especial de seguridad social decadente", *Revista universitaria de ciencias del trabajo*, 7, 23-46
- Ikuspegi (2008), Barómetro 2008. *Percepciones y actitudes hacia la inmigración extranjera*. Bilbao: Ikuspegi.
- Ikuspegi (2007), Barómetro 2007. *Percepciones y actitudes hacia la inmigración extranjera*. Bilbao: Ikuspegi.
- Ikuspegi (2009), Barómetro 2009. *Percepciones y actitudes hacia la inmigración extranjera*. Bilbao: Ikuspegi.
- Ikuspegi (2010), Barómetro 2010. *Percepciones y actitudes hacia la inmigración extranjera*. Bilbao: Ikuspegi.
- Ikuspegi (2011), Barómetro 2011. *Percepciones y actitudes hacia la inmigración extranjera*. Bilbao: Ikuspegi.
- Innobasque (2011), Euskadi envejece. Hemen eskuragai: <http://www.innobasque.com/home.aspx?tabid=1058&idElementoBiblioteca=185>
- Izquierdo, A. (1995), *La inmigración inesperada*, Trotta, Madrid.
- Joly, D. –Ed.– (2004), *International migration in the new millennium. Global movement and settlement*, Ashgate, Aldershot
- Juliano, D. (2006), *Excluidas y marginales. Una aproximación antropológica*, Cátedra, Madrid
- Lacomba, J. eta García Roca, J. –Arg.– (2008), *La inmigración en la sociedad española. Una radiografía multidisciplinar*, Bellaterra, Bartzelona
- Loroño, J.J., Izurieta, C. (2006) "Diagnóstico y plan de previsión social complementaria en Euskadi", *Boletín de estudios económicos*, vol. 61, 51-62
- Maquieira, V. –Ed.– (2006), *Mujeres, globalización y derechos humanos*, Cátedra, Madrid

- Marçinez, S. (2003), "Mujeres al borde de la igualdad: La inmigración femenina como contribución a la igualdad entre los sexos", *Anuario de filosofía, psicología y sociología*, 6, 213-222
- Martín, M.J., Moreno, G. eta Fullaondo, A., (2012), *Mujer inmigrante en la CAE 2010*, Ikuspegi, Bilbao, 2012.
- Moreno, G., Fullaondo, A. eta Martín, M.J. (2012), *Mujer inmigrante en la CAPV*, Bilbao: Ikuspegi. Hemen eskuragai: http://www.ikuspegi-inmigracion.net/documentos/investigacion/es/mujer_inmigrante_capv_2010.pdf
- Moreno, R. eta Adelantado, José, (2005), "Ciudadanía y estado del bienestar: la inmigración femenina en España", in Carlota Solé Puig, Lluís Gonzaga Flaquer Vilardebó, *El uso de las políticas sociales por las mujeres inmigrantes*, 69-96
- Morrison, A. R., Schiff, M. eta Sjöblom, M. –Arg.–, (2008), *The international migration of women*, The World Bank
- Moyerman, D. R. eta Forman, B. D. (1992), Acculturation and adjustment: A meta-analytic study. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 14 (2), 163-200 aipatuta in Collazos F., Qureshi A. Estrés aculturativo y salud mental en la población inmigrante, *Papeles del Psicólogo*, Vol 29, 3 Zbk., iraila-abendua, 2008, 307-315.
- Nash, M. (2000), *Inmigración, género y espacios urbanos: los retos de la diversidad*, Bellaterra, Bartzelona
- Nash, M. eta Narre, D. (2003), *El desafío de la diferencia: representaciones culturales e identidades de género, raza y clase*, EHU, Bilbao
- Ortiz-Osés, A. eta Mayr, F. K. (1980), *El matriarcalismo vasco: reinterpretación de la cultura vasca*. Bilbao: Deustuko Unibertsitatea.
- Parella, S.(2005) "La maternidad a distancia de las empleadas domésticas latinoamericanas en España", a: *El género quebrantado. Sobre la violencia, la libertad y los derechos de la mujer en el nuevo milenio* (arg. J. Giró), Madril: Los Libros de la Catarata.
- Parella, S. (2009), "Políticas públicas de género y mujer inmigrante" A: R. Zapata (arg.) *Inmigración en España: claroscuros de las políticas y gobernabilidad*. Madril: Ariel
- Parella, S. (2003), *Mujer, inmigrante y trabajadora: la triple discriminación*, Anthropos, Bartzelona
- Parella, S. (2005), "Segregación laboral y vulnerabilidad social de la mujer inmigrante a partir de la interacción entre la clase social, el género y la etnia", a: *El uso de las políticas sociales por las mujeres inmigrantes* (arg. Lluís Flaquer i Carlota Solé), Madril: Instituto de la Mujer.
- Parella, S. (2007) "Mujeres inmigrantes en el mercado de trabajo español. La división internacional del trabajo reproductivo", a: *Mujeres, instituciones y política* (arg. I. Diz i M. Lois), Bartzelona: Edicions Bellaterra.
- Parella, S. (2009) "Desigualdades de género. Jóvenes inmigrantes. Tomo 5. In: AA.VV. *Informe Juventud en España 2008*. Madril: INJUVE
- Parella, S. (2009) "Aplicación de los campos sociales transnacionales en los estudios sobre migraciones" A: Solé, C; Parella, S.; Cavalcanti, L. (arg.) *Nuevos retos del transnacionalismo en el estudio de las migraciones*. Madril: Observatorio Permanente de la Inmigración (OPI)

- Pedone, C. (2007), "Familias transnacionales ecuatorianas: estrategias productivas y reproductivas". En Bretón, Víctor; García, F.; Jové, A. eta Vilalta, M. J. (arg.). *Ciudadanía y Exclusión: Ecuador y España frente al espejo*. Madrid: Ediciones de La Catarata.
- Pedone, C. (2008), "'Varones aventureros' vs. 'Madres que abandonan': reconstrucción de las relaciones familiares a partir de la migración ecuatoriana", *REMHU. Revista Interdisciplinar de Movilidad Humana*, XVI urtea, 30 zbk., 45-64.
- Pedone, C. eta Gil, S. (2010) "Políticas de migración familiar en Europa. El gobierno de la inmigración a través de las familias". In Pedreño, Andrés et al (koord.) *Tránsitos migratorios. Contextos transnacionales y proyectos familiares en las migraciones actuales*. Murcia: Universidad de Murcia.
- Pedone, C. eta Gil, S., (2008) "Maternidades transnacionales entre América Latina y el Estado español. El impacto de las políticas migratorias en las estrategias de reagrupación familiar". In Solé, Carlota; Parella, Sònia Calvancanti, Leonardo. *Nuevos retos de transnacionalismo en el estudio de las migraciones*. Madrid: Observatorio Permanente de la Inmigración-Ministerio de Trabajo e Inmigración.
- Pérez Orozco, Amaia, (2005), "Amenaza tormenta: la crisis de los cuidados y la reorganización del sistema económico", Lanerako dokumentua.
- Pérez Orozco, Amaia, (2010) "Diagnóstico de la crisis y respuestas desde la economía feminista", *Revista de Economía Crítica*, 9, 2010, Madrid.
- Posso, J. eta Urrea, F. (2007), "La migración internacional y los cambios en las relaciones de género y estructuras de los hogares: la migración colombiana hacia España", *Papers*, 85, 109-133
- Ribas, N. (1999), *Las presencias de la inmigración femenina: un recorrido por Filipinas, Gambia y Marruecos en Cataluña*, Icaria, Barcelona
- Ribas, N. (2000), "Inmigración femenina en el sur de Europa", *Papers*, 60, 13-34
- Sáez de la Fuente, I. (2008), *Género e inmigración. Encuesta de Ikuspegi a la población extranjera 2007*, Ikuspegi, Bilbao
- Solé, Carlota eta Parella, Sonia (2006), "Una revisión de la posición de las mujeres inmigrantes no comunitarias en el mercado de trabajo español", *Sistema*, 190-191, Madrid, 193-215.
- Sutcliffe, B. (2005), *100 imágenes de un mundo desigual*, Intermón Oxfam, Madrid.
- Tobío, C. (et al.) (2010), *El cuidado de las personas. Un reto para el siglo XXI*, La Caixa, Barcelona
- Touraine, A. (2005), *Un nuevo paradigma. Para comprender el mundo de hoy*, Paidós Ibérica, Barcelona
- Vicente, T. (2003), "España 'país de inmigración femenina'", *Letras de Deusto*, Deustuko Unibertsitatea, 137-172.
- Vicente, T. (2003), "La inmigración femenina en la Comunidad Autónoma del País Vasco", in María Luisa Setién Santamaría, *Problemas de las mujeres, problemas de la sociedad*, Deustuko Unibertsitatea, Bilbao, 139-180

- Vicente, T. (2006), "Importancia de los flujos migratorios de mujeres", in C. Blanco (arg.), *Migraciones. Nuevas movildades en un mundo en movimiento*, Bartzelona, Anthropos, 206-233.
- Vicente, T. eta Royo, R. *Mujeres al frente de familias monoparentales*, Bilbao, Deustuko Unibertsitatea.
- Vidal, E. eta Vono, D. (2011), La inserción de las mujeres inmigradas en el mercado de trabajo español", *Documents d'anàlisi geogràfica*, Vol. 57, 3 zbk., 563-573
- Vila, J.M. eta Vila, C. (2005), *Mujeres del mundo. Inmigración femenina en España hoy*, Imagine Ediciones, Madril
- Villota, P. (1999), *Globalización y género*, Síntesis, Madril
- VV.AA. (2006), *Estudio mundial sobre el papel de la mujer en el desarrollo. 2004. La mujer y la migración internacional*, ONU, New York
- Ward, C., Bochner, S. eta Furnham, A. (2001), *The psychology of Culture Chock*. East Sussex: Routledge.

9

ERANSKINA

ATARIKOA: AZTERKETAREN ETA BEGIRUNEREN AURKEZPEN LABURRA

- Geure burua aurkeztu eta Begiruneren aurkezpen labur bat egingo dugu.
- Egiten ari garen azterketaren laburpen txiki bat egingo dugu.

1. Norberaren eta jatorriko herrialdeko familiaren aurkezpena

- Izena, jatorria, zer herrialdetik datorren
- Familiaren deskripzioa: gurasoak, neba-arrebak, bikotekidea, seme-alabak, lagunak...
- Norekin bizi zen, eta non
- Zer bizimodu zeraman; kontaktu dezala bere bizitza pixka bat: gurasoek zertan lan egiten zuten, zer haurtzaro izan zuen, gaztaroa, zer ikasi zuen...
- Garrantzitsua eta gai guztiari dagokiona: zer rol betetzen zuten emakumeek bere jatorriko lurraldean

2. Jatorriko herrialdean inguruan zituen pertsona helduak eta han bizi zuen egoera pertsonala

- Zer egoera bizi zuen jatorriko herrialdean: zertan egiten zuen lan, zeri esker bizi zen, non, norekin; esan familiari buruzko gauzak kontatzeko, lagunei buruzkoak, etab.
- Zer ematen zion bere gizarte-inguruak
- Nola sentitzen zen; esan bere sentimenduak deskribatzeko eta horiei buruz hitz egiteko: bere ametsak, nahiak, beldurrak, kezak, etab.
- Nola ikusten zuen etorkizuna
- Garrantzitsua: zer eskaintzen zien beren inguruneak emakumeei, diskriminatu egiten al zituen? Berdintasunean oinarritutako etorkizuna eskaintzen al zien?

3. Irteteko erabakia hartzeko prozesua

- Nolakoa izan zen etxetik irten eta emigratzeko erabakia hartzeko prozesua
- Zer fase dituen
- Nola hasi zen, nola sortu zen bertatik irteteko ideia
- Zer pertsonak esku hartu zuten prozesuan, nork izan zuen eragina eta nola
- Zenbat iraun zuen prozesu horrek: ideia sortu zenetik gauzatu zen arte
- Nola hartu zen erabakia
- Prozesuan zer oztopori aurre egin behar izan zien; emigrazioari dagokionez, zerk ematen zion beldurra
- Prozesuan zehar zer pizgarri izan zituen; zerk bultzatu zuen emigratzera
- Garrantzitsua: zer sentitzen den prozesu horretan, zer sentimendu sortzen diren fase bakoitzean, zer oroitzapen dituen

4. Hasierako aurreikuspenak

- Jatorrian zer bizi-itxaropen zituen, zer espero zuen bizitzaz bere jatorriko herrialdean
- Zer aurreikuspen zituen handik irteteko eta emigratzeko erabakia hartu zuenean: zer lortzeko itxaropena zuen, bere bizitza nolakoa izatea espero zuen
- Prozesuaz zer espero zuen
- Zerk bultzatu zuen aurrera jarraitzera

5. Migrazio-prozesua

- Migrazio-prozesuaren kontakizuna, labur-labur, jatorriko herrialdetik irten zenetik hasita
- Ez dute hainbeste axola bidaiako xehetasunek, ez eta aurrez egondako lekuek ere; garrantzitsuena sentimenduak dira
- ZERGATIK joan zen leku batera, eta ez beste batera
- ZERGATIK aldatu zuen lekuz,
- NOLA sentitu zen prozesu hartan,
- NOLA aldatu zen prozesu hartan,
- NOLA hartzen zuten berekin lan egiten zuten pertsonak, tokian tokikoek edo immigranteek
- Emakume den aldetik, zer egin zaion deigarria prozesutik

6. Euskadira iristea

- Zergatik hautatu zuen leku hau
- Zer helburu zuen Euskadin
- Nola dagoen hemen
- Nola sentitzen den
- Euskaditik zer gustatzen zaion gehien
- Euskaditik zer gustatzen zaion gutxien
- Hemen jarraituko duen edo beste leku batera joango den
- Zergatik geldituko den bertan edo zergatik joango den
- Zer aurreikuspen dituen orain Euskadin
- Zertan aldatu diren lehen zituen aurreikuspenak eta orain dituenak
- Nola hautematen dituen bertako biztanleak
- Nola hautematen dituen Euskadin bizi diren beste immigranteak: nola sentitzen diren
- Bere ustez, nola hautematen duten bera bertako pertsonak

7. Oraina Euskadin

- Bere egungo bizitzaren kontakizuna: administrazio-egoera, familia, lagunak, lana, dirua, etab.
- Esan hemen bere bizitza nolakoa den kontatzeko
- Esan hemen nola sentitzen den kontatzeko
- Zer gauza aldatu diren Euskadira iritsi zenetik
- Nola aldatu diren bere sentimenduak Euskadira iritsi zenetik
- Nola aldatu diren bere aurreikuspenak Euskadira iritsi zenetik
- Zer iritzi duen Euskadiko emakumeei buruz
- Emakume gisa, zertan aldatu den
- Prozesu guztia nola baloratzen duen (alde onak, alde txarrak)

8. Etorkizuna

- Nola ikusten duen etorkizuna Euskadin
- Nola ikusten duen bere burua Euskadin etorkizunean
- Nola azalduko lituzkeen bere sentimenduak etorkizunera begira
- Zer desira dituen, ametsak, nahiak
- Zer etorkizun izatea nahiko lukeen
- Errealista izanda, nola irudikatzen duen bere etorkizuna hemendik 20, 25 edo 30 urtera: nola ikusten duen bere burua hainbat arlotan: familia, lana, lagunak, egoera ekonomikoak, bizilekua, etab. Esan egoera deskribatzeko, film bateko eszena bat balitz bezala: nola dagoen jantzita, nola sentitzen den, norekin bizi den, norekin dagoen, zer harreman

dituen, bikotekiderik duen, seme-alabarik, nolakoak diren, non lan egiten edo ikasten duten, non bizi den, nolako etxea duen, etab.

- Errealista izanda, galdetu nola ikusten duen bere seme-alaben etorkizuna, bereziki, alaben etorkizuna: esan etorkizun hori deskribatzeko, alabak bereziki aintzat hartuz: zer irabazi eta galdu duten beren jatorriko herrialdean izango zuten etorkizunarekin alderatuz, zer desberdintasun eta antzekotasun dauden bataren eta bestearen artean
- Errealista izanda, esan kontatzeko bere ustez zer etorkizun izango duten bere alabek; lehen bezala, esaiozu film baten antzera kontatzeko, ahalik eta xehetasun gehien emanenez, eta haien sentimenduetan eta betetzen duten funtzioan arreta berezia jarritz.

9. Prozesua hobetzen duten ekintzak

- Zeren hutsunea sentitu duen migrazio-prozesu guztian
- Zer hutsune aurkitzen duen etorkizunera begira
- Zer egin dezakeen euskal administrazioak migrazio-prozesua errazteko
- Zer egin dezakeen euskal administrazioak bere egoera pertsonala hobetzeko

Bera administrazioan egongo balitz, hau da, alkatea, parlamentarioa edo lehendakaria balitz:

- Zer egingo zukeen bere egoeran dauden emakumeen alde
- Zer egingo zukeen bere egoeran dauden emakumeen alaben alde
- Bere ustez, zer ekintza izango litzatekeen behar-beharrezkoa abian jartzea haiei laguntzeko
- Zer programa izain daitekeen lagungarri bera bezalako emakumeentzat

EMAKUNDE

ATZERRIKO EMAKUME IMMIGRARIENGANAKO PERTZEPZIO ETA JARRERAK

**EUSKO JAURLARITZAKO PROSPEKZIO
SOZIOLOGIKOEN KABINETEAREN GALDEKETA**
Telefonoz egina

1.- Esaidazu, mesedez, **zenbateraino ados edo desados zauden** ondoko esaldien edukiarekin (erabat ados; ados; ez ados, ez desados,desados, erabat desados):

	EA	A	EA,ED	D	ED	ED
a) Atzerriko emakumeen etorrerak beste era batera bete ezin diren lanpostuak betetzea dakar	1	2	3	4	5	0
b) Atzerriko emakumeak onura handiegia lortzen dute gizarte-babesaren sistematik	1	2	3	4	5	0
c) Ekonomikoki, atzerriko emakumeen euskal jendaratean ematen dutena baino gehiago jasotzen dute.	1	2	3	4	5	0
d) Emakume immigrariak gure ekonomia hobetzen lagutzen dute.	1	2	3	4	5	0
e) Emakume atzeritzaileen seme-alabengatik ez balitz, Euskadik biztanleria galduko luke	1	2	3	4	5	0
f) Emakume atzeritarren etorrerak bertakoak lana eta etxeko-lana konziliatzea bermatzen du.	1	2	3	4	5	0
g) Gure semealabak eta gurosak zaintzeko garrantzikoak dira emakume atzeritarrak.	1	2	3	4	5	0
h) Oso handia da Euskadi dauden emakume immigrarien emari soziala.	1	2	3	4	5	0

2.- Esan iezadazu, mesedez, 0tik 10era bitarteko puntuazioa duzula, zenbatekoa den munduko herrialde hauetako pertsonenganako sentitzen duzun **sinpatia**; kontuan izan, 0 sinpatia eza dela eta 10 sinpatia handia dela:

	Ninguna sinpatia					Mucha sinpatia					Ns	
1) Menbealdeko Europako emakumeak	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
2) Kolonbiako eta Peruko Emakumeak	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
3) Afrikako emakume beltzak eta Saharaz hegoaldekoak	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
4) Afrika iparraldeko emakumenak, Magrebtarrak; Marokokoak	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
5) Errumaniako eta EB Ekialdeko emakumeak	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
6) Txinako eta Asiako emakumeak	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
7) Paraguaiako eta Nikaraguako emakumeak	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
8) Edozein nazionalitateko emakume etorkin irregularrak	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99

3.- Orokorrean hartuta, zure ustez, atzerriko emakumeak etortzeak, **ondorio positibo** edo **negatiboak** eragiten dizkio euskal gizarteari? Puntuatu ezazu, mesedez, 0tik (oso ondorio negatiboak) 10era (oso ondorio positiboak).

Negatiboak										Positiboak		ED
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99	

**IKUSPEGIKO (IMMIGRAZIOAREN
EUSKALBEHATOKIA) ETXEZ-ETXEKO
GALDEKETA**

1.- Oro har, esango zenuke atzerriko emakumen immigrariak dira **batik bat**: (irakurri ezaugarrien bikotea)

	+	=	+	
Atseginak	1	2	3	Zakarrak
Langileak	1	2	3	Alferrak
Arduratsuak	1	2	3	Axolagabeak
Feministak	3	2	1	Matxistak
Egiatiak	1	2	3	Gezurtiak
Interesatuak	3	2	1	Altruistak
Iaok	1	2	3	Ezgaia
Ezjakinak	3	2	1	Jantziak

2.- Orain, 1. Txartel honetan aurkezten dizkizudan emakume sorta kontutan hartuta, esaidazu zein edo zeintzuei lotzen dizkiezuden honako **ezaugarriak** (erakutsi 1. Txartela)

	1	2	3	4	5	6	7
Integratzeko ahalegina							
Gure antzekoak							
Zakarrak							
Egiatiak							
Integratzeko ahaleginik ez							
Egoera erregularrean							
Harremanak izatea zaila							
Desberdinak gure aldean							
Gure kulturarekiko errespetua							
Bortizak							
Langileak							
Zintzoak							
Atseginak							
Itxiak							
Konfiantza ematen dute							
Gaizkile ugari dago							
Harremanak izan daitezke							
Egoera irregularrean							
Irekiak							
Alferrak							
Mesfidantza sortzen dute							
Gezurtiak							
Bakezaleak							

1. Txartela

1) Menbealdeko Europako emakumeak, argentinarrak, txiletarrak
2) Kolonbiako eta Peruko Emakumeak
3) Afrikako emakume beltzak eta Saharaz hegoaldekoak
4) Afrika iparraldeko emakumenak, Magrebtarrak; Marokokoak
5) Errumaniako eta EB Ekialdeko emakumeak
6) Txinako eta Asiako emakumeak
7) Paraguaiako eta Nikaraguako emakumeak

**MUJERES INMIGRANTES
EXTRANJERAS EN LA CAE**

EMAKUNDE
INSTITUTO VASCO DE LA MUJER

Vitoria-Gasteiz 2012

TÍTULO:	Atzerriko emakume etorkinak EAen. Mujeres inmigrantes extranjeras en la CAE
EDITA Y REALIZA:	EMAKUNDE - Instituto Vasco de la Mujer. Manuel Iradier, 36. 01005 Vitoria-Gasteiz
EQUIPO TÉCNICO:	Xabier Aierdi José Antonio Oleaga Izaskun Sáez de la Fuente Joaquín Arriola Silvia Carrizo Ana I. Pérez Machío Laura Pego Amelia Barquín Monika Madinabeitia Nerea Alzola Iraide Fernández Julia Shershneva Maite Fouassier DEPARTAMENTO DE SOCIOLOGIA y TRABAJO SOCIAL UPV/EHU
MAQUETACIÓN Y DISEÑO GRÁFICO:	Taide Arteta
FECHA:	Diciembre 2012
DESCRIPTORES:	Inmigrantes extranjeras, estudios de género, encuestas, datos estadísticos, Euskadi
ISBN-10:	84-616-2142-5
ISBN-13:	978-84-616-2142-2

ÍNDICE

PRESENTACIÓN	9
1. INTRODUCCIÓN	13
2. OBJETIVOS	17
2.1. Panorama de las mujeres inmigrantes extranjeras de la CAE: aspectos clave	19
2.2. Percepción de la población autóctona	20
2.3. Expectativas y necesidades de las mujeres inmigrantes extranjeras	20
3. METODOLOGÍA	21
3.1. Fase 1: Panorama de las mujeres inmigrantes extranjeras de la CAE	23
3.2. Fase 2: Mujeres inmigrantes extranjeras en la CAE: esferas clave	24
3.3. Fase 3: Percepción de la sociedad vasca	25
3.3.1. Público objetivo	25
3.3.2. Tamaño de la muestra	26
3.3.3. Recogida y tratamiento de información	26
3.4. Fase 4: Expectativas y necesidades de las mujeres inmigrantes extranjeras de la CAE	27
4. PANORAMA DE LAS MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS DE LA CAE: ASPECTOS CLAVE	31
4.1. Mujeres extranjeras en la CAE. <i>Xabier Aierdi</i>	33
4.1.1. Situación administrativa	39
4.1.2. Nivel de estudios	41
4.1.3. Relación con la actividad	42
4.1.4. Síntesis	46
4.2. Impacto económico de las mujeres inmigrantes en la CAE. <i>Joaquín Arriola</i> ..	47
4.2.1. La inmigración extranjera contribuye a compensar el envejecimiento demográfico	48
4.2.2. Las mujeres inmigrantes extranjeras generan valor añadido	49
4.2.3. Las mujeres inmigrantes pagan impuestos y consumen menos servicios sociales que lo que aportan	52
4.2.4. Las mujeres inmigrantes extranjeras mejoran la calidad de vida de la población	54
4.2.5. Las mujeres inmigrantes extranjeras amplían el capital humano en la CAE	56
4.2.6. Conclusiones	57
4.3. Mujeres inmigrantes en la CAE: Ámbito laboral. <i>Silvia Carrizo</i>	59
4.3.1. Evolución de la migración en la CAE. Migración femenida: consideraciones generales	59
4.3.2. Condiciones laborales de las trabajadoras inmigrantes	61

4.3.3.	Aspectos a considerar sobre la situación laboral de las mujeres inmigrantes	63
4.3.4.	Aspectos que inciden en la vida laboral de la mujer inmigrante	64
4.3.5.	Conclusiones	68
4.4.	Mujeres inmigrantes: la CAE y cultura. <i>Izaskun Sáez de la Fuente</i>	71
4.4.1.	Claves para una definición de cultura	71
4.4.2.	Modelos ético-políticos de gestión de la diversidad cultural y religiosa	73
4.4.3.	Las mujeres inmigrantes residentes en la CAE. Conclusiones sociológicas significativas	76
4.4.4.	Balance y perspectivas de análisis	85
4.5.	Victimización de las mujeres inmigrantes en la CAE. <i>Ana Pérez Machío y Laura Pego</i>	87
4.5.1.	Aproximación a la problemática de los factores de victimización de las mujeres inmigrantes	87
4.5.2.	Tipos delictivos más habitualmente cometidos contra mujeres inmigrantes extranjeras en la CAE	94
4.5.3.	Conclusiones	100
4.6.	Mujeres inmigrantes en la CAE y educación. <i>Amelia Barquín, Monika Madinabeitia y Nerea Alzola</i>	103
4.6.1.	Educación e inmigración extranjera	103
4.6.2.	Estudios de las mujeres inmigrantes mayores de 16 años	104
4.6.3.	Conocimiento y uso de lenguas	108
4.6.4.	Madres inmigrantes de hijas e hijos en edad escolar	110
4.6.5.	Conclusiones y retos	115
4.7.	Bienestar social subjetivo: la visión de las mujeres inmigrantes. <i>José A. Oleaga</i>	119
4.7.1.	Salud en general	119
4.7.2.	Dificultades	128
4.7.3.	Discriminación	134
4.7.4.	Integración y redes sociales	140
4.7.5.	Conclusiones	150
4.8.	Inserción social, identificación con la CAE y proyectos de futuro. <i>José A. Oleaga</i>	151
4.8.1.	Relaciones sociales y discriminación	151
4.8.2.	Integración e identificación con la CAE	161
4.8.3.	Proyectos de futuro	164
4.8.4.	Conclusiones	172
4.9.	Hacia una tipología de mujeres inmigrantes extranjeras residentes en la CAE. <i>José A. Oleaga</i>	173
4.9.1.	Percepción subjetiva de salud (Ikuspegi 2010)	173
4.9.2.	Satisfacción actual con la vida (Ikuspegi 2010)	175
4.9.3.	Percepción de discriminación (Ikuspegi 2010)	176
4.9.4.	Sentimiento identitario vasco (Ikuspegi 2010)	178
4.9.5.	Grado de discriminación (EPIE 2010)	178
4.9.6.	Valoración de la población autóctona (EPIE 2010)	181
4.9.7.	Grado de identificación con la CAE (EPIE 2010)	183
4.9.8.	Grado de integración subjetivo en sociedad vasca (EPIE 2010)	185
4.9.9.	Tipología propuesta de mujeres inmigrantes extranjeras residentes en la CAE	187
4.9.10.	Conclusiones	188

5. PERCEPCIÓN DE LA POBLACIÓN AUTÓCTONA	193
5.1. Contribución percibida de las mujeres inmigrantes extranjeras: prejuicios y estereotipos en la sociedad vasca	195
5.1.1. Funcionalidad económica	195
5.1.2. Estereotipos y prejuicios	197
5.1.3. Contribución social	199
5.2. Imagen de la sociedad vasca antes las mujeres inmigrantes extranjeras ..	201
5.2.1. Atributos asociados a las mujeres inmigrantes	202
5.2.2. Simpatía hacia las mujeres inmigrantes	205
5.2.3. Imagen diferencial de las mujeres inmigrantes	206
5.3. Valoración global de la sociedad vasca ante la llegada de mujeres inmigrantes extranjeras	210
5.4. Conclusiones	211
6. EXPECTATIVAS Y NECESIDADES DE LAS MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS	215
6.1. La migración en origen	217
6.1.1. Motivaciones para la inmigración	218
6.1.2. Expectativas	224
6.1.3. Destino	225
6.1.4. La toma de decisión	230
6.2. Llegada a Euskadi	234
6.2.1. Primeras impresiones	234
6.2.2. Idioma	235
6.2.3. Presente en Euskadi	236
6.3. Choque cultural y aculturación	251
6.3.1. Diferencias culturales percibidas	251
6.3.2. Aculturación e identidad	253
6.3.3. Actitudes de rechazo y discriminación percibidas	256
6.4. Cosmovisión y roles de género	261
6.4.1. Mujeres y hombres vascos, y relaciones de pareja	261
6.4.2. Imágenes de las mujeres en origen en la actualidad	266
6.4.3. Violencia contra las mujeres	268
6.4.4. Echar la vista atrás, mirar hacia delante	274
6.5. Expectativas de futuro	277
6.5.1. Tendencias de fondo: la vida no es un hombre	282
6.5.2. La leve satisfacción por la autonomía conseguida o en curso	284
6.5.3. Hijos e hijas, sí: cónyuges, tal vez	285
6.5.4. "Aquí puedes proyectar un poco más"	288
6.5.5. Satisfacción con las condiciones sociales	290
6.6. Conclusiones	293
6.6.1. Generales	293
6.6.2. Por perfiles	297
7. CONCLUSIONES Y PROPUESTAS	303
7.1. Conclusiones	305
7.2. Propuestas	308
8. BIBLIOGRAFÍA	313

9. ANEXO	321
9.1. Guión entrevistas	323
9.2. Cuestionario	326

P PRESENTACIÓN

El presente estudio sobre las mujeres inmigrantes extranjeras de la sociedad vasca impulsado por Emakunde-Instituto Vasco de la Mujer describe el panorama de las mujeres inmigrantes extranjeras en nuestra sociedad y responde a dos preguntas: por un lado, cuál es la imagen que la sociedad vasca tiene de las mujeres inmigrantes y, por otro, cuál es la imagen que tienen las propias mujeres inmigrantes de su situación en la sociedad.

Se trata de un estudio cuantitativo y cualitativo que pretende poner en valor la importante aportación de las mujeres extranjeras al bienestar de nuestra sociedad e intentar romper con estereotipos sobre este sector poblacional.

Tal y como se desprende del estudio, la llegada de las trabajadoras extranjeras ha permitido gestionar importantes cambios estructurales de enorme significación relacionados con el cuidado de las personas y con las rela-

ciones familiares, dos claros ejemplos son la mayor incorporación de las mujeres al mercado laboral y el envejecimiento de la población. En consecuencia, se puede decir que, sea a través de aportación directa o de impuestos indirectos, las mujeres extranjeras generan renta y riqueza.

Esta aportación es percibida de manera diferente por la población vasca. Si bien se reconoce el papel de las mujeres inmigrantes en los trabajos relacionados con el cuidado y con los servicios domésticos, existe aún una buena parte de la sociedad que considera que en términos económicos, las mujeres inmigrantes reciben más de los que aportan a la sociedad vasca, una percepción que los datos del informe desmontan y desdicen.

El estudio, en su parte cualitativa, nos permite conocer las expectativas propias de las mujeres inmigrantes extranjeras, describir sus anhelos, sus deseos y sus sueños.

Quiero agradecer su trabajo a las personas que han realizado el estudio, y de manera especial a todas las mujeres inmigrantes que han tomado parte en el mismo de manera desinteresada. Espero que este estudio sirva para conocer mejor la realidad de las mujeres inmigrantes en nuestra sociedad y nos sirva para romper estereotipos y renovar miradas.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'M. Silvestre Cabrera'. The signature is stylized and fluid.

María Silvestre Cabrera

Directora de Emakunde-Instituto Vasco de la Mujer

1

INTRODUCCIÓN

A la hora de caracterizar las migraciones de las dos últimas décadas se resalta el papel protagonista de las mujeres inmigrantes, que pasan a ser emprendedoras de una parte muy relevante de los proyectos migratorios. En el caso del País Vasco esta presencia es más intensa si cabe, porque casi la mitad de las personas asentadas en los diez últimos años son mujeres. Este hecho explica en parte los ajustes que se han operado entre zonas emisoras y receptoras de inmigración. Frente a lo que usualmente tiende a pensarse, seis de cada diez personas asentadas en el País Vasco tan sólo han realizado un desplazamiento entre origen y lugar de empadronamiento, de forma que los movimientos migratorios suelen ser producto de un ajuste preciso entre demandas de la sociedad receptora y oferta de las sociedades emisoras.

La feminización de la migración hacia Europa oculta procesos que raramente emergen a la superficie y que corresponden a ajustes de población para cubrir aquellas necesidades para las que las respuestas institucionales son insuficientes. El envejecimiento de la población europea, las bajas tasas de natalidad, la ausencia fáctica de una política de conciliación de vida laboral y familiar, la incorporación de la mujer autóctona al mundo del empleo y algunos otros factores económicos –desindustrialización– y culturales –procesos de individuación y destradicionalización– están señalando parte de las razones que han acelerado y especializado los procesos migratorios. Autores diversos como Gösta Esping-Andersen, Elisabeth Beck-Gersheim, Raquel Buján, Constanza Tobío, Amaia Pérez Orozco, Sonia Parella, entre muchos otros, acaban de publicar textos con referencia a este conjunto de temas imperceptible pero indiscutiblemente unidos.

No deja de ser paradójico en este sentido el hecho de que se hayan intensificado movimientos in-migratorios a una estructura de empleo cada vez menos industrializada, lo que indica tanto la mutación de la estructura de actividad de las sociedades de recepción como de sus nichos de empleo. Si hasta fechas muy recientes se hacía depender la integración de las personas inmigrantes de su inserción laboral en la realidad industrial, actualmente son otros ámbitos, básicamente los de cuidados, los del trabajo doméstico y los de los servicios, los que lo posibilitarían. Arlie Russell Hoschschild que ya había mencionado las cadenas transnacionales de afecto ha escrito recientemente sobre la mercantilización de la vida íntima.

En consecuencia, las cadenas de afecto transnacional también lo son de desigualdad y de discriminación. Hay transferencia emocional, pero también de capital. Es más, la forma que vaya adoptando la respuesta ante este fenómeno nos indicará en qué medida estas cadenas serán igualadoras o intensificarán la desigualdad. Los países europeos, y la CAE no es ajeno a este hecho, reclaman públicamente por una parte la atracción de talento para que sus sectores productivos puedan competir a escala global, pero por otro inducen inmigraciones que resuelven *de facto* sus carencias más perentorias. Para el talento plantean estatus de ciudadanía universal, para las segundas plantean políticas de ciudadanía muy restrictivas, basadas en mercados de empleo étnica y sexualmente fragmentados y segmentados. Y una vez más la mujer puede ser quien más pierda, y ahora a nivel mundial. Hoy por hoy las soluciones no se avistan a nivel global, pero las migraciones permiten visualizar y hacen emerger gran parte de las fragilidades del actual modelo económico y social.

Algunos datos¹ nos indican que a pesar de esta situación, el nivel de satisfacción con la vida en general de las mujeres inmigrantes es superior al de los hombres inmigrantes, lo que se acentúa incluso en el caso de las mujeres africanas, que hoy por hoy son las que tienen

¹En algunos apartados de este estudio, los autores se refieren en ocasiones a los mismos datos. Aún a riesgo de parecer reiterativos, hemos permitido ciertas duplicidades y repeticiones de cifras porque su contextualización y su lugar en el hilo argumental así nos lo han aconsejado.

la más difícil incorporación laboral en la sociedad vasca. Ahora bien, de cara a una perspectiva a medio plazo es ineludible analizar cuál es por un lado la situación objetiva de las mujeres inmigrantes, cuáles son sus expectativas y, sobre todo, qué ámbitos precisan de una atención prioritaria, para que las actuales estructuras imperantes y obstáculos concomitantes no supongan un filtro ineludible en las posteriores generaciones. Es bastante probable que la primera generación inmigrante tolere altos grados de discriminación siempre que no impidan coronar su propio proyecto biográfico, pero es igualmente probable que se transmita tal desigualdad a sus sucesivas generaciones, de no establecer las pertinentes medidas correctoras, y esto es lo que hay que evitar a toda costa.

La inmigración es siempre un gran espejo en el que, además de la cotidianeidad más o menos dificultada de la inmigración, se refleja la sociedad receptora. Analizar cuál es la situación de las mujeres inmigrantes y cuáles sus dificultades y expectativas nos permitirá visualizar incipientemente sobre qué bases debe poder estructurarse una sociedad vasca decente.

2

OBJETIVOS

En este capítulo planteamos los diferentes objetivos de información que hemos conseguido con el presente estudio. Todos ellos se encuentran relacionados con el siguiente gran objetivo que consiste en:

DESCRIBIR EL PANORAMA DE LAS MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS DE LA SOCIEDAD VASCA, PROFUNDIZANDO EN SUS ASPECTOS CLAVE, DESCRIBIR CÓMO SON PERCIBIDAS POR LA SOCIEDAD VASCA Y AHONDAR EN SUS EXPECTATIVAS Y NECESIDADES.

Para alcanzar el objetivo central enunciado hemos considerado necesario recabar información sobre diferentes aspectos que actúan como elementos indicadores y conformadores del objetivo central definido:

PANORAMA DE LAS MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS DE LA CAE: ASPECTOS CLAVE

2.1

- Describir las características sociodemográficas de las mujeres inmigrantes extranjeras que residen en la CAE: edad, procedencia, estado civil (o pareja), hijos e hijas, vivienda, creencias religiosas, idioma.
- Explotar la información relacionada con sus variables de índole más económica y laboral: empleo, tipo de empleo, ingresos, estatus, situaciones de exclusión, etc.
- Conocer la situación administrativa de estas mujeres.
- Describir la situación interpersonal y de relaciones sociales de las mujeres inmigrantes extranjeras: capital social, redes sociales, apoyos familiares, apoyos comunitarios, etc.
- Expresar la percepción subjetiva de bienestar social y personal de las mujeres inmigrantes extranjeras residentes en la CAE.
- Analizar las diferencias de perfil que se pueden dar entre las mujeres inmigrantes extranjeras que residen en la CAE, ya sea según sus características sociodemográficas, económicas, laborales, etc.
- Establecer una tipología que segmente a las mujeres inmigrantes extranjeras y que nos proporcione un retrato sociodemográfico, laboral, económico y cultural, en el que podamos profundizar posteriormente.
- Seleccionar 6, 7 u 8 tipos de mujeres inmigrantes extranjeras, como prototipos y representantes del conjunto de las mujeres inmigrantes extranjeras residentes en la CAE.
- Profundizar en los aspectos económicos de la aportación de las mujeres inmigrantes extranjeras residentes en la CAE en la creación de riqueza de la sociedad vasca.
- Ahondar en los aspectos relacionados con los procesos de empoderamiento de las mujeres inmigrantes a lo largo de su experiencia migratoria, resaltando los cambios de rol que se producen en su proceso vital y las consecuencias que conllevan.

- Abundar en los aspectos culturales de las mujeres inmigrantes extranjeras componiendo el mapa de las distintas procedencias y culturas, y enriqueciéndolo con la pluralidad lingüística, idiomática, religiosa, social, etc.
- Analizar en la esfera laboral, el papel de las mujeres inmigrantes extranjeras de la CAE: situación actual, sectores en los que se ocupan, análisis de la precariedad laboral, empleo sumergido u oculto, discriminación laboral, conciliación laboral y cuidado del hogar, etc.

PERCEPCIÓN DE LA POBLACIÓN AUTÓCTONA

2.2

- Describir la imagen que tiene la población autóctona de las mujeres inmigrantes extranjeras.
- Descubrir los estereotipos y prejuicios que pueda tener la población vasca de las mujeres inmigrantes extranjeras.
- Establecer la percepción que tiene la población vasca de la aportación en valor (económica) que hacen las mujeres inmigrantes extranjeras a la sociedad vasca.
- Establecer la percepción que tiene la población vasca de la aportación en social que hacen las mujeres inmigrantes extranjeras a la sociedad vasca.

EXPECTATIVAS Y NECESIDADES DE LAS MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS

2.3

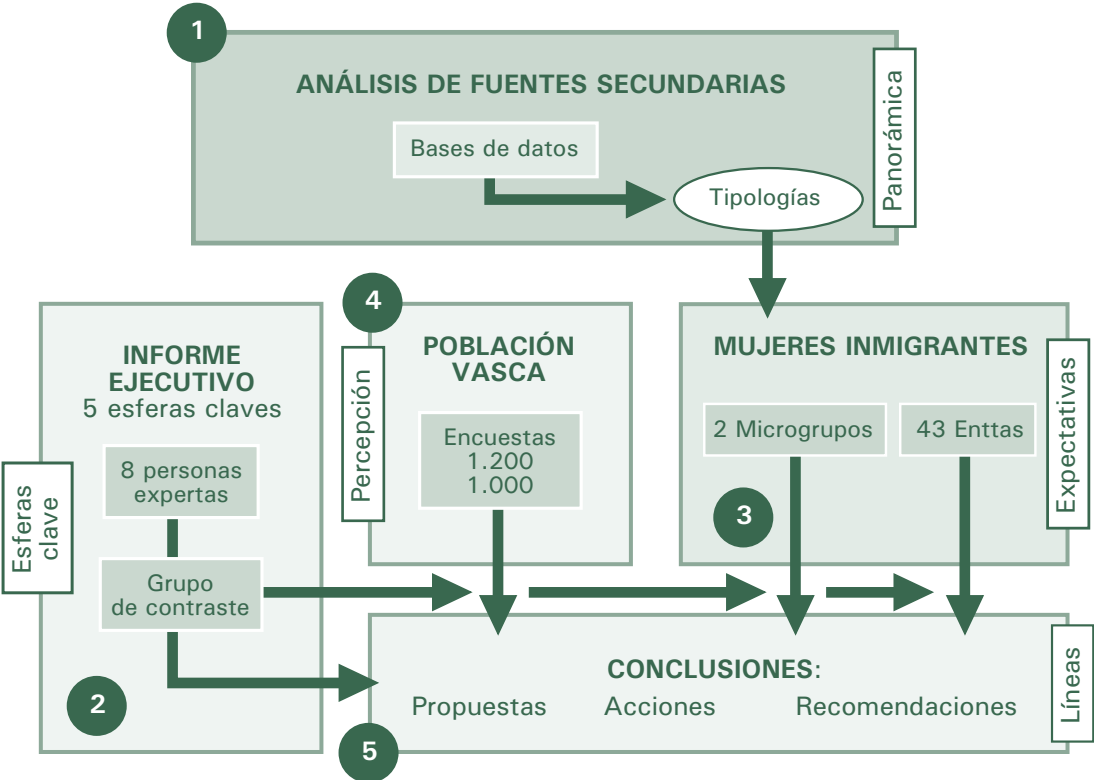
- Profundizar en los discursos de las mujeres inmigrantes extranjeras, describiendo autobiográficamente el proceso migratorio.
- Conocer las expectativas propias de las mujeres inmigrantes extranjeras, en relación al proyecto migratorio, pasadas, presentes y futuras.
- Describir sus anhelos, sus deseos, sus sueños, en el contexto del proceso migratorio.
- Poner de manifiesto los obstáculos y las ayudas recibidas en este proceso.
- Extraer y descubrir las necesidades de las mujeres inmigrantes extranjeras en el contexto de la sociedad vasca.
- Proyectar sus perspectivas de futuro, con especial atención a todo lo relacionado con las expectativas que puedan tener de sus hijas.

3

METODOLOGÍA

La naturaleza de la investigación y de los objetivos planteados nos ha aconsejado diferenciar cuatro partes desde el punto de vista metodológico, aunque en la práctica estas partes comparten objetivos parciales y, por supuesto, se dirigen todas ellas al objetivo central del estudio.

FIGURA 3.1. Esquema de trabajo

**FASE 1:
PANORAMA DE
LAS MUJERES
INMIGRANTES
EXTRANJERAS DE
LA CAE**

3.1

En primer lugar hemos considerado necesario llevar a cabo una etapa de recogida exhaustiva de información que nos ha permitido situar y contextualizar el fenómeno objeto de estudio, a saber, las mujeres inmigrantes extranjeras residentes en la CAE: cuántas son, de dónde vienen, cuáles son sus motivaciones, en qué trabajan, dónde viven, cómo viven, con quién se relacionan, si tienen hijas e hijos, maridos o pareja, cómo se sienten, qué esperan de la vida, cómo ha sido su periplo vital, etc.

En esta fase documental, hemos contado, fundamentalmente, con tres fuentes secundarias de información:

- Padrón: un análisis pormenorizado de los padrones de ciudadanas y ciudadanos de la CAE de los últimos años nos ha permitido contextualizar a las mujeres inmigrantes extranjeras en la CAE. Hemos contado con la colaboración de Ikuspegi Observatorio de Inmigración del Gobierno Vasco, en todo lo relacionado con la cesión de las bases de datos de los Padrones del INE.
- Estudio población inmigrante y salud Ikuspegi 2010: entre 2009 y 2010 Ikuspegi Observatorio Vasco de Inmigración, en colaboración con la UPV/EHU, llevó a cabo un interesante estudio centrado en la percepción subjetiva de bienestar social en la población vasca, autóctona e inmigrante, analizando pormenorizadamente las diferencias entre grupos de personas con distintos orígenes: rumano, magrebí, colombiano, asiático, boliviano y vasco. Esta base de datos consta de alrededor de 1.750 registros.
- Operación estadística del Gobierno Vasco sobre la Población Inmigrante Extranjera EPIE 2010: recientemente la Consejería de Empleo y Asuntos Sociales del Gobierno ha llevado a cabo una ambiciosa operación estadística que tiene la finalidad de ofrecer una fotografía fiable de la población inmigrante en la CAE, con carácter periódico y estable. Concretamente ha llevado a cabo un sondeo entre la población inmigrante extranjera con una muestra de más de 2.500 personas.

La idea ha consistido en llevar a cabo una nueva explotación estadística de las bases de datos ya existentes para situar la realidad de las mujeres inmigrantes de la sociedad vasca en la actualidad y en los últimos años. Para ello hemos usado el programa estadístico SPSSWIN y ha sido el propio equipo directivo, Sres. Aierdi y Oleaga, quienes se han encargado de la explotación y tabulación de datos.

Además de los procesos estadísticos univariantes y bivariantes habituales (frecuencias, porcentajes horizontales y verticales, medidas de tendencia central y medidas de dispersión, coeficientes de correlación y de asociación, comprobación de hipótesis) hemos llevado a cabo análisis multivariantes específicos para obtener árboles de segmentación (AID y CHAID) y conseguir llegar a establecer una tipología de las mujeres inmigrantes extranjeras en la CAE.

FASE 2: MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS DE LA CAE: ESFERAS CLAVE

3.2

Además hemos profundizado en algunas áreas que entendemos que son claves para situar y comprender la realidad de las mujeres inmigrantes extranjeras de la CAE. Estas áreas son:

- Elementos culturales en torno a las mujeres inmigrantes: en este ámbito hemos tenido la aportación de Izaskun Saéz de la Fuente, miembro del Instituto Diocesano de Teología y Pastoral de Bizkaia.

- Aspectos económicos de la aportación de las mujeres inmigrantes residentes en la CAE: hemos contado con la colaboración de Joaquín Arriola, profesor de la UPV/EHU.
- El entorno laboral y posibilidades de conciliación laboral: hemos tenido en esta área la ayuda y colaboración de Silvia Carrizo, Presidenta de la Asociación de Mujeres Malen Etxea.
- Aspectos relacionados con la victimización de las mujeres inmigrantes en La CAE: ámbito en el que hemos contado con la colaboración de Ana I. Pérez Machío, profesora de la UPV/EHU, y Laura Pego, investigadora KREI de la UPV/EHU.
- Cuestiones relacionadas con los aspectos formativos y educativos de las mujeres inmigrantes extranjeras de la sociedad vasca: en esta área han colaborado Amelia Barquín, Monika Madinabeitia y Nerea Alzola, profesoras de Mondragon Unibertsitatea, MU.

FASE 3: PERCEPCIÓN DE LA SOCIEDAD VASCA

3.3

La forma en que la sociedad vasca percibe al colectivo de mujeres inmigrantes extranjeras y su aportación a la comunidad, así como la imagen y el rol que se le asigna es especialmente relevante para conocer en profundidad la realidad social de las mujeres inmigrantes extranjeras en la CAE.

Por ello hemos creído necesario conocer de primera mano, aunque sea sólo en algunos aspectos cruciales, la opinión de la población vasca autóctona. Hemos realizado, en consecuencia, un sondeo cuantitativo a una muestra representativa de nuestro público objetivo.

Con el objeto de aprovechar sinergias y no elevar sustancialmente el coste de la investigación hemos incluido una batería de ítems en el Barómetro que anualmente elabora Ikuspegi Observatorio Vasco de Inmigración, y otra batería en el Sociómetro de Abril del Gabinete de Prospección Sociológica del Gobierno Vasco, previo acuerdo con las personas responsables de ambas entidades.

PÚBLICO OBJETIVO

3.3.1

La población objeto de nuestro estudio es el colectivo de:

- Personas mayores de 18 años residentes en la CAE, con nacionalidad española.

TAMAÑO DE LA MUESTRA

3.3.2

La muestra de la que se compone el sondeo de Ikuspegi está formada por 1.200 personas, 400 por territorio histórico, lo que nos garantiza trabajar con un nivel de confianza estadístico del 95% y un error muestral máximo de un +/- 2,83% (en la peor de las situaciones, donde $p = q = 0,5$). Será un +/- 4,9% para cada uno de los territorios. Se trata de una encuestación personal y domiciliaria, basada en un muestreo estratificado por afijación proporcional, teniendo en cuenta cuotas de edad, sexo y hábitat. Para la selección de los hogares y las personas a encuestar se sigue un sistema de rutas aleatorias (*random routes*) en alrededor de 61 rutas en 29 municipios vascos.

El Sociómetro de Abril del Gabinete de Prospección Sociológica del Gobierno Vasco trabaja con una muestra de 1.000 personas en la CAE, encuestadas telefónicamente y distribuidas del siguiente modo: 250 en Araba-Álava, 450 en Bizkaia y 300 en Gipuzkoa. El error muestral máximo se estima en un +/-3,16%, para un nivel de confianza estadístico del 95,5% (en la peor de las situaciones, donde $p = q = 0,5$).

RECOGIDA Y TRATAMIENTO DE INFORMACIÓN

3.3.3

La recogida de información del Barómetro 2012 de Ikuspegi se ha realizado entre los días 14 de Marzo y 13 de Abril de 2012 (encuesta domiciliaria), encargándose de ella la empresa CPS Estudios de Mercado y Opinión, empresa muy experimentada y especialista en trabajos de campo de tipo cuantitativo.

La recogida de información del Sociómetro Abril 2012 se ha realizado el día 18 de Abril de 2012 (encuesta telefónica), encargándose de la tarea la empresa Ikerfel, empresa también con reconocido prestigio en el sector en este tipo de tareas.

La información obtenida ha sido codificada y grabada en soporte informático para su posterior tratamiento, proceso y tabulación. Hemos contado para ello con la colaboración de la empresa Eginsoft, centro de cálculo especialista en estos trabajos, además de la colaboración técnica del propio Gabinete de Prospección Sociológica del Gobierno Vasco. Hemos utilizado los paquetes estadísticos BARWIN y SPSSWIN. En el proceso de datos hemos empleado porcentajes horizontales y verticales y los estadísticos descriptivos habituales, de tendencia central (media, mediana, moda) y dispersión (desviación típica, varianza). Además hemos utilizado los estadísticos de relación y asociación de variables que hemos considerado idóneas en cada caso (correlaciones, Ji cuadrado, coeficiente de contingencia, etc.), así como las pruebas de comprobación de hipótesis (paramétricas y no paramétricas) necesarias. Finalmente, hemos aplicado también técnicas multivariantes específicas como el análisis factorial de correspondencias simples AFC.

FASE 4: EXPECTATIVAS Y NECESIDADES DE LAS MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS DE LA CAE

3.4

El objetivo fundamental de esta fase es proporcionar un profundo y expresivo cuadro de las mujeres inmigrantes extranjeras residentes en la CAE. Queremos conocer el discurso de estas mujeres: que nos relaten su visión de la realidad, cómo son las cosas desde su punto de vista, cómo ven nuestra sociedad, cómo ven su futuro y el de sus hijas. Queremos ahondar en sus biografías, en sus experiencias vitales, en sus necesidades actuales, en sus expectativas de futuro, en sus esperanzas, en su visión de la sociedad vasca, en las expectativas depositadas en sus hijas, en su proyección de futuro para sus descendientes, etc.

Hemos trabajado con los perfiles propuestos en la primera fase de la investigación y que establecían nueve perfiles de mujeres inmigrantes extranjeras residentes en la CAE con características, valores, expectativas y realidades bien diferenciadas. A excepción del noveno de los perfiles, el correspondiente a las mujeres inmigrantes extranjeras víctimas de malos tratos y/o violencia de cualquier tipo, que ha quedado subsumido de forma transversal en los demás, hemos trabajado con los otros ocho:

- 1) Perfil 1: Mujeres **europeas, argentinas y chilenas**; con o sin pareja; con o sin hijos e hijas; que llevan residiendo en la CAE pocos o muchos años, son de larga duración o corta; en situación administrativa regular; con trabajo; sin problemas de idioma.
- 2) Perfil 2: Mujeres **latinoamericanas** de origen colombiano, peruano, etc.; residentes en la CAE de **larga duración**; con o sin pareja; con o sin hijos e hijas; con red social propia y ajena; con altos niveles de satisfacción con su situación personal; que trabajan en su hogar y en otros y están al cuidado de personas mayores o criaturas; sin problemas de idioma.
- 3) Perfil 3: Mujeres **africanas de raza negra**, subsaharianas; residentes de larga o corta duración; con dificultades de comunicación en castellano y euskera; con o sin pareja; con o sin hijos e hijas; con nivel formativo medio y medio bajo; de religión musulmana, fundamentalmente; en situación administrativa regular.
- 4) Perfil 4: Mujeres en situación administrativa **irregular**; de origen subsahariano, norteafricano o magrebí, rumano, etc.; con o sin pareja; con o sin hijos e hijas; que llevan poco tiempo residiendo en la CAE (nunca más de 10 años); receptoras de ayudas sociales, RGI...
- 5) Perfil 5: Mujeres **magrebíes** (norteafricanas, marroquíes, argelinas...); de religión musulmana; jóvenes; con **pareja** estable; con o sin hijos e hijas; con poca red social; con escasas relaciones sociales e interpersonales; con problemas de idioma.
- 6) Perfil 6: Mujeres de origen **rumano**, fundamentalmente de etnia gitana; con fuerte red social propia; con escasas relaciones sociales e interpersonales de carácter intergrupar; con baja o alta satisfacción con su situación personal; con o sin pareja; con o sin hijos e hijas; con formación media y media-baja.

- 7) Perfil 7: Mujeres asiáticas, **de origen chino**; que **trabajan**; con red social propia muy fuerte; con escasas relaciones intergrupales, sociales e interpersonales; con dificultades de comunicación en los idiomas de la CAE; con pareja; con o sin hijos e hijas; con muy escasa integración e intercambio con la sociedad de acogida.
- 8) Perfil 8: Mujeres **latinoamericanas**, de origen nicaragüense, paraguayo...; que lleva **poco tiempo** residiendo en la CAE; en situación administrativa regular o irregular; sin pareja; sin hijos e hijas; que trabajan en su hogar y en tareas de cuidado de personas mayores o criaturas; no tienen red social propia; tienen escasas relaciones interpersonales e intergrupales.

En este estudio, en el que hemos querido profundizar en opiniones, discursos, motivaciones, valoraciones, proyecciones, necesidades, expectativas, etc., de las mujeres inmigrantes extranjeras hemos llevado a cabo un sondeo de tipo cualitativo a una muestra representativa de nuestro público objetivo. La naturaleza de la investigación y de los objetivos planteados nos ha aconsejado un diseño metodológico cualitativo para profundizar en sus biografías, discursos, expectativas y necesidades.

Originalmente, en el proyecto, teníamos previsto haber reclutado cuatro mujeres de cada perfil para desarrollar entrevistas en profundidad con cada una de ellas, 32 en total, y posteriormente reunir las de un mismo perfil en una dinámica de grupo o microgrupo (ocho microgrupos) en el que profundizar, completar y desarrollar la información obtenida en las charlas previas. Sin embargo, a medida que se ha ido desarrollando el trabajo de campo, nos hemos encontrado con la imposibilidad física de celebrar esos microgrupos con mujeres de un mismo perfil pero con residencias en distinto territorio y diferentes disponibilidades.

En consecuencia, hemos sustituido los microgrupos por nuevas entrevistas en profundidad, incrementando el número de mujeres inmigrantes extranjeras que han colaborado en el estudio. Finalmente, hemos realizado un total de 43 entrevistas en profundidad y 2 microgrupos, y han colaborado en esta investigación un total de 49 mujeres inmigrantes extranjeras:

- Europeas, argentinas y chilenas: 5 mujeres (5 entrevistas)
- Latinoamericanas de larga estancia: 9 mujeres (5 entrevistas y 1 microgrupo con 4 mujeres más)
- Africanas de raza negra: 6 mujeres (6 entrevistas)
- Irregulares: 6 mujeres (6 entrevistas)
- Magrebíes: 6 mujeres (6 entrevistas)
- Rumanas de etnia gitana: 6 mujeres (6 entrevistas)
- Chinas: 5 mujeres (5 entrevistas)
- Latinoamericanas de corta estancia: 6 mujeres (4 entrevistas y 1 microgrupo con 2 mujeres nuevas)

Tanto las entrevistas en profundidad focalizadas en el tema de su proceso migratorio, como los microgrupos ha tenido una clara orientación biográfica (una mezcla de entrevista en profundidad e historia de vida) donde han tenido especial protagonismo los discursos, las emociones, los sentimientos, las actitudes, los deseos, las expectativas, las aspiraciones...

De esta forma hemos podido elaborar un retrato cualitativo sólido de la realidad de los principales perfiles representantes de la situación de las mujeres inmigrantes extranjeras en la sociedad vasca.

Para el reclutamiento de las mujeres, hemos contado con la colaboración de ONGs y asociaciones de personas inmigrantes y con empresas especializadas en la contactación y recogida de información cualitativa en estudios sociales (CPS Estudios de Mercado y Opinión).

Especialmente queremos agradecer el esfuerzo, la dedicación y la colaboración de Cáritas Diocesana de Vitoria, Cáritas de Gipuzkoa, SOS Racismo, CEAR, Ecuador Etxea, Mujeres del Mundo, Emigrad@s sin Fronteras, Fundación Ellacuría, CITE de CC.OO. y del Programa de Mediación Social del Ayuntamiento de Donostia-San Sebastián.

La recogida de información se ha realizado entre los meses de Abril, Mayo, Junio y Julio y la totalidad de las entrevistas y microgrupos han sido realizadas por personal técnico del grupo de investigación: Julia Shershneva, Iraide Fernández y Maite Fouassier.

La información obtenida ha sido grabada en soporte informático para su posterior tratamiento, proceso y análisis. Para la transcripción de las entrevistas y microgrupos hemos contado con la colaboración de la empresa BCR y de su personal técnico, especialista en este tipo de trabajos.

4

PANORAMA DE LAS MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS DE LA CAE: ASPECTOS CLAVE

MUJERES EXTRANJERAS EN LA CAE

Xabier Aierdi

4.1

Con base en los datos provisionales del Padrón Municipal de Habitantes del INE a 1 de enero de 2011, y con independencia del creciente volumen de personas nacionalizadas, 144.500 personas residentes en la CAE son personas extranjeras, es decir con nacionalidad no española, lo que supone un 6,4% de su población total. Si pudiéramos computar con cierta garantía las personas de origen extranjero que durante estos últimos años han accedido a la nacionalidad española, estaríamos probablemente hablando de un 8% y de más de 175.000 personas de origen extranjero residiendo de forma estable. En este sentido, según la reciente Encuesta a la Población Inmigrante Extranjera (EPIE)², la población de origen extranjero que reside en la CAE asciende a 179.583 personas, lo que supondría el 8,2% de la población total, tabla 4.1.

TABLA 4.1. Población de origen extranjero según la Encuesta EPIE 2010

	VARÓN		MUJER		TOTAL	
	N	%	N	%	N	%
Nacionalizada	2.467	2,8	2.629	1,8	5.096	2,8
Española y otra	14.399	16,6	16.398	17,7	30.797	17,1
Extranjera	70.089	80,6	73.541	79,4	143.630	80
Ninguna / Apátrida	30	0	30	0	60	0
Total	86.985	100	92.598	100	179.583	100

Fte: EPIE 2010 y elaboración propia

Por sexos, en la CAE, según los datos del INE, es ligeramente mayor el porcentaje de mujeres entre la población de nacionalidad española (51,3%) que entre la extranjera (48,6%)³. De todas formas, este último porcentaje es elevado porque, si hasta fechas recientes las emigraciones eran emprendidas por hombres que luego reagrupaban normalmente a sus familias, en la actualidad es muy relevante el conjunto de movimientos emprendidos directamente por las mujeres, lo que hace que aunque sea uno u otra el pionero o pionera en la primera fase, en la del reagrupamiento se tienden a equilibrar los porcentajes por sexo. Pero este efecto de reequilibrio también depende de la concreta composición de orígenes en cada territorio histórico: en los que es más intensa la presencia de población latinoamericana hay mayor tasa de feminización y viceversa.

En consecuencia, más de 70.200 mujeres residentes de la CAE son extranjeras. Por orígenes, tabla 4.2, la población más feminizada corresponde a la que proviene de Latinoamérica: seis de cada diez personas inmigradas de este origen son mujeres. Este es un dato muy relevante porque, en el conjunto de la CAE, una de cada cuatro personas inmigrantes es mujer latinoamericana, sin lugar a dudas el tipo más frecuente porque, con base en las tipologías de numerosos estudios de los fenómenos migratorios contemporáneos, la CAE representa un tipo de inmigración que induce la presencia de mujeres para determinados segmentos del mercado del empleo: los servicios y los cuidados.

²Encuesta de la Población Inmigrante extranjera residente en la Comunidad Autónoma de La CAE, EPIE 2010, realizado por el Órgano Estadístico Específico del Departamento de Empleo y Asuntos Sociales. A lo largo de este capítulo introductorio nos basaremos tanto en datos del INE como de la EPIE, a la que recurriremos para afrontar los vacíos o la información insuficiente que suministra el Padrón.

³Según la Encuesta EPIE 2010 el 48,4% serían varones y el 51,6% mujeres.

TABLA 4.2. Población en la CAE: origen por continentes, feminización y distribución por sexos y continentes

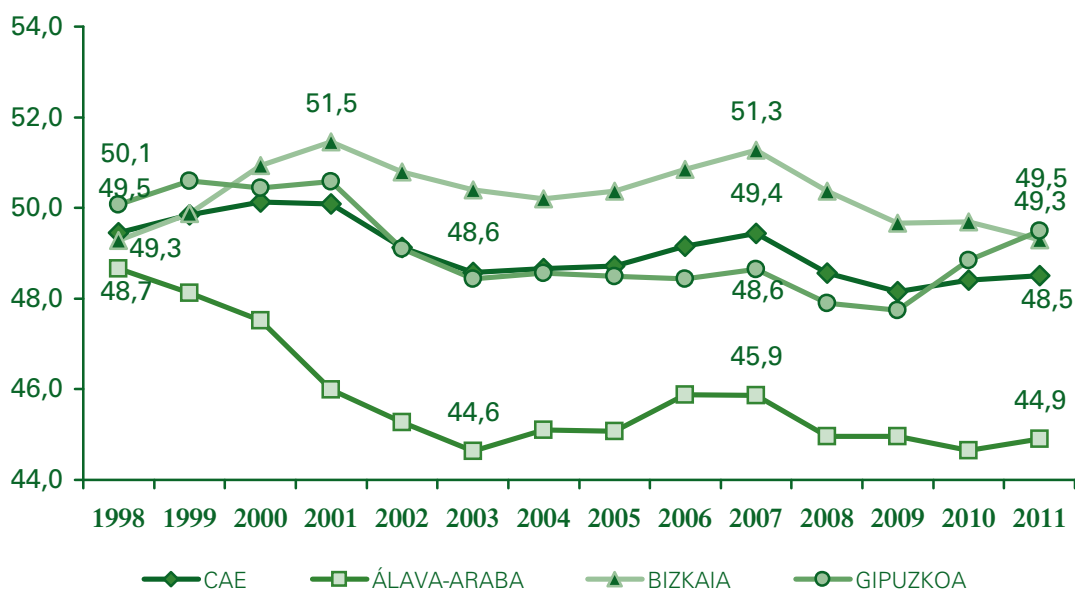
	TOTAL	HOMBRES	MUJERES	% FEMINIZACIÓN	TOTAL	HOMBRES	MUJERES
Total	2.183.615	1.066.363	1.117.252	51,2			
Españoles	2.039.064	992.041	1.047.023	51,3			
Extranjeros	144.551	74.322	70.229	48,6	100	51,4	48,6
Unión Europea	35.958	20.273	15.685	43,6	24,9	14,0	10,9
Europa No comunit.	4.346	1.943	2.403	55,3	3,0	1,3	1,7
África	32.381	21.553	10.828	33,4	22,4	14,9	7,5
Latinoamérica	60.440	23.803	36.637	60,6	41,8	16,5	25,3
América del Norte	1.827	780	1.047	57,3	1,3	0,5	0,7
Asia	9.461	5.887	3.574	37,8	6,5	4,1	2,5
Oceanía	112	67	45	40,2	0,1	0,0	0,0
Apátridas	26	16	10	38,5	0,0	0,0	0,0

Fte.: INE y elaboración propia

Siguiendo con la tasa de feminización de los distintos orígenes, junto con Latinoamérica, entre las más feminizadas tenemos las inmigraciones provenientes de América del Norte (57,3%) y de la Europa No comunitaria (55,3%), pero sobre volúmenes menores de aportación. En el extremo opuesto, de menor feminización, entre las numéricamente más relevantes, sobresalen las inmigraciones de personas africanas (33,4%) y asiáticas (37,8%).

Estas composiciones atienden tanto a lógicas emigratorias como a inmigratorias. Por un lado, es evidente que, desde la lógica de la inmigración, la CAE opta por su *inmigración preferida*, la latinoamericana, e introduce una novedad en las pautas de emigración, promoviendo la iniciada por las mujeres. Desde la perspectiva emigratoria, la población femenina africana, y en menor medida la asiática, parecen ser menos autónomas y más una emigración de acompañamiento.

GRÁFICO 4.1. Evolución de la tasa de feminización de la CAE y de los Territorios Históricos (%), 1998-2011

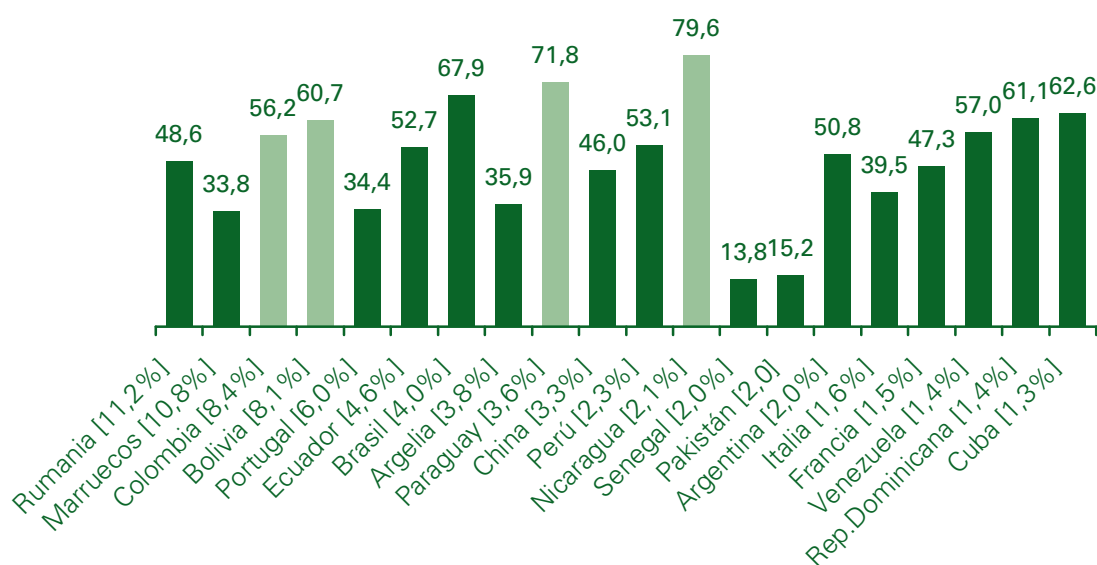
Fte.: INE y elaboración propia

Por territorios históricos, gráfico 4.1, la inmigración extranjera está menos feminizada en Álava-Araba que en Gipuzkoa (49,4%) o Bizkaia (49,6%), lo que se debe tanto a las ligeras diferencias que presentan los tres territorios históricos en sus estructuras de actividad como en la composición de su colectivo inmigrante por orígenes.

La interacción entre necesidades locales y perfil y sexo de los orígenes para hacer frente a esas necesidades no es perfecta ni sigue un *patrón hidráulico* de ajuste milimétrico, pero probablemente se adecúa más de lo que normal y socialmente se acepta a los patrones de necesidad de la población autóctona. Frente al recurrido y engañoso término de *efecto llamada*, que suele dar a entender que las migraciones se rigen por mecanismos incontrolados y más condicionados por las necesidades expulsoras de los países de emigración, es preciso subrayar el de *efecto necesidad*, porque si durante un periodo inicial los flujos pueden llegar a obedecer a criterios arbitrarios, en el plazo medio-largo suelen ajustarse a las necesidades receptoras de los países de inmigración. No es un ajuste perfecto, pero no dista mucho de serlo.

En consecuencia, gráfico 4.2, si atendemos a los porcentajes de inmigración de las nacionalidades más importantes de aportación observamos un dato realmente significativo: la creciente feminización de aquellas nacionalidades que sustituyen a las que van agotándose. Es menor el porcentaje de feminización de la población colombiana (la peruana y la ecuatoriana responden a igual patrón) que llegó sobre el año 2000 que la de la boliviana, que comienza a recalar en 2004; menor que la de la paraguaya, que emerge sobre 2008, y mucho menor que la nicaragüense, la última y que empieza a ser significativa. En suma, de entre las más relevantes en aportación, la nacionalidad que le antecede está menos feminizada que la posterior.

GRÁFICO 4.2. Tasa de feminización de las 20 principales nacionalidades de aportación en la CAE

Fte.: INE y elaboración propia

Estamos pues ante todo un proceso de decantamiento y de perfilamiento de los flujos migratorios cuyo mecanismo fundamental de cooptación es el que realiza la sociedad, que, de entre las aspirantes, selecciona las nacionalidades que mejor se ajustan a sus necesidades. Este protagonismo de la sociedad contrarresta en la práctica cotidiana los innumerales filtros que por distintos motivos se establecen institucional y políticamente. Es el

mecanismo *boca-oreja* el que probablemente subsana las carencias y las trabas en las políticas de inmigración. Como desde diferentes ámbitos se ha indicado, es la política de extranjería la que impide *de facto* la elaboración de una sensata política de inmigración e integración, y es ahí donde la sociedad acude a suplirlas. Toda elección es un descarte como más tarde veremos porque cuando se opta básicamente por la población femenina latinoamericana, lo que en parte vale también para la población centroeuropea, se está igualmente enviando una señal sobre la dificultad/imposibilidad de inserción laboral y social de la de procedencia africana. En ésta, podemos distinguir entre una inmigración más familiar y subordinada representada por la mujer magrebí y otra de procedencia subsahariana, menos mediatizada por lógicas familiares. La población africana femenina representa el 7,5% del total de las personas inmigrantes extranjeras que han llegado a la CAE. Puede muy bien suceder que este escaso porcentaje sea la resultante tanto de la mayor masculinización de las migraciones africanas como de su mayor dificultad de inserción laboral, o viceversa. Cuál sea la causa, cuál el efecto, es muy difícil de dilucidar.

TABLA 4.3. Relevancia del contrato de trabajo en origen como impulsor de las inmigraciones

	VARONES		MUJERES		TOTAL	
	CONTRATO	TOTAL	CONTRATO	TOTAL	CONTRATO	TOTAL
UE Occidental	33,2	100	7,0	100,0	21,5	100
Rumanía y otros UE Oriental	11,1	100	0,4	100,0	5,3	100
Magreb	17,3	100	3,9	100,0	11,9	100
Argentina, Chile, Uruguay	11,2	100	3,1	100,0	6,7	100
Colombia, Ecuador, Perú	27,0	100	15,9	100,0	20,4	100
Bolivia	0,5	100	2,6	100,0	1,7	100
Paraguay	6,5	100	9,8	100,0	8,5	100
Brasil, Venezuela, R.Dominicana	10,4	100	9,2	100,0	9,6	100
Resto América Latina	26,5	100	2,6	100,0	10,7	100
China	38,5	100	34,9	100,0	36,9	100
Senegal	16,4	100	17,6	100,0	16,6	100
Resto de África	7,8	100	0,0	100,0	4,2	100
Resto del Mundo	20,0	100	22,3	100,0	21,1	100
Población Extranjera	19,1	100	8,6	100,0	13,5	100

Fte.: INE y elaboración propia

Esta regulación social queda patente cuando analizamos qué porcentaje de personas por sexo y orígenes han llegado a la CAE por vías contractuales, tabla 4.3. Es un lugar común y socialmente extendido que la inmigración es más aceptable y elimina incertidumbre si llega por vías de contrato en origen o si ha estado motivada porque había una oferta de empleo en firme. Ahora bien, los datos nos indican que sólo el 13,5% de las personas extranjeras que se han establecido en La CAE lo han hecho realmente por estas vías. En el caso de las mujeres, las vías laborales contractuales son todavía más irrelevantes, porque solamente el 8,6% de las mujeres ha recurrido a esta vía. El mecanismo contractual es relevante en el caso de las mujeres chinas: un tercio ha hecho uso de esta modalidad. Le siguen las mujeres de Senegal (17,6%) y de Colombia (15,9%). En el caso de las originarias de Bolivia, Brasil, Rumanía o del África subsahariana es prácticamente inexistente este mecanismo.

En consecuencia, las vías no regulares (como el visado de turista) son mayoría en la forma de acceso a la CAE, tabla 4.4. Sí es relevante el caso de que una de cada cuatro personas

hayan accedido a través de la reagrupación, el 26%, lo que en el caso de las mujeres asciende al 31,9%. Entre las mujeres la vía del visado de turista es también la mayoritaria y en lo que respecta a la reagrupación parece que son más las mujeres que los hombres, a pesar de todo, las que acceden a la CAE a través de ese camino. La vía de la reagrupación es especialmente relevante en el caso de las magrebí, senegalesas, resto de subsaharianas y chinas. En cambio, en el caso de las últimas nacionalidades relevantes, es palpable la importancia de la mujer como pionera del proyecto migratorio familiar, porque sólo un 7,6% de las bolivianas frente al 20,2% de los bolivianos o el 4,3% de las paraguayas frente al 9,4% de los paraguayos han recurrido o se han instalado gracias a la reagrupación. Esta asimetría a favor de la mujer también es palpable, aunque en menor medida en otros orígenes latinoamericanos, aunque no en el caso del más consolidado y más duradero en el tiempo: el de las personas colombianas.

TABLA 4.4. Forma de acceso a la CAE de la población extranjera femenina de origen por áreas de origen

	CONTRATO	TURISTA	IRREGULAR	REAGRUP.	EXPUL/ DEPOR	ESTUDIAN	RELIGIOSO S/AS	TOTAL
UE Occidental	7,0	55,5	1,6	33,4	0,0	2,4	0,0	100
Rumanía y otros UE Oriental	0,4	74,8	0,4	22,8	0,0	1,5	0,0	100
Magreb	3,9	24,6	1,9	68,8	0,0	0,9	0,0	100
Argentina, Chile, Uruguay	3,1	69,4	0,0	26,6	0,0	0,9	0,0	100
Colombia, Ecuador, Perú	15,9	50,9	2,3	30,7	0,0	0,1	0,0	100
Bolivia	2,6	87,4	2,4	7,6	0,0	0,0	0,0	100
Paraguay	9,8	80,6	3,9	4,3	1,1	0,4	0,0	100
Brasil, Venezuela, R.Dominicana	9,2	60,9	1,6	27,4	0,8	0,0	0,1	100
Resto América Latina	2,6	56,2	0,0	41,1	0,0	0,0	0,0	100
China	34,9	24,0	0,0	41,1	0,0	0,0	0,0	100
Senegal	17,6	0,0	23,5	58,9	0,0	0,0	0,0	100
Resto de África	0,0	31,4	20,2	40,3	3,3	4,9	0,0	100
Resto del Mundo	22,3	45,0	0,0	26,8	4,6	0,9	0,3	100
Población Femenina Extranjera	8,6	55,9	2,3	31,9	0,5	0,8	0,0	100

Fte.: INE y elaboración propia

Por comarcas, tabla 4.5, la población extranjera se ubica en el Gran Bilbao (37,6%), en la Llanada Alavesa (17,6%) y en Donostia-San Sebastián (13,8%). En estas tres comarcas capitalinas se ubican ligeramente más mujeres (70,3%) que hombres (67,9%). Las comarcas relevantes más feminizadas son la de Donostia-San Sebastián, Plentzia-Mungia y Gran Bilbao. Las menos, la de Markina-Ondarroa y la de la Llanada Alavesa.

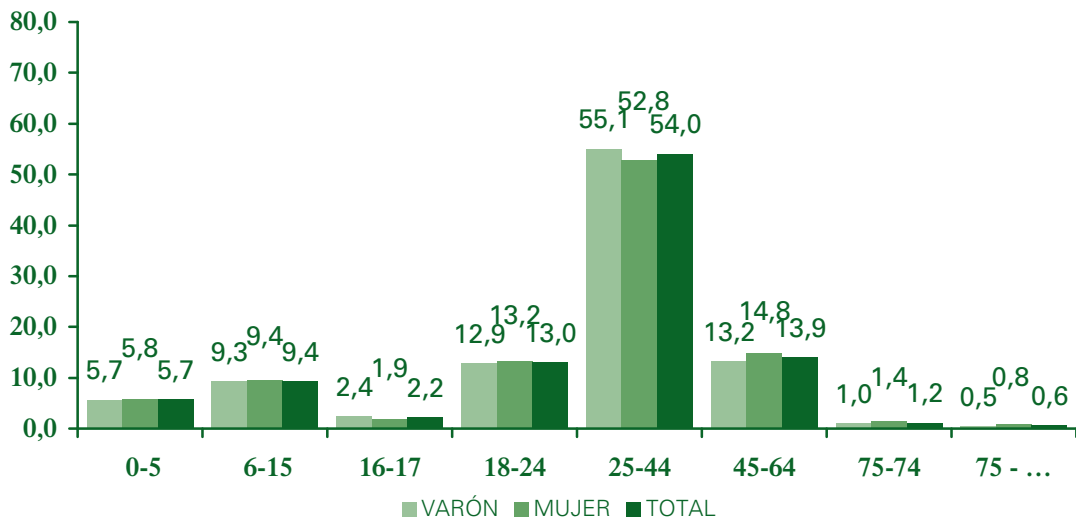
Según la edad, gráfico 4.3, de la población extranjera, observamos que el grueso de su estructura de edad se ubica entre los 25 y 44 años, más del 50%. Asimismo, son relevantes los pesos de las edades anterior y posterior, de alrededor del 15% en cada franja, de los 18 a los 24 años y de los 45 a los 64 años. Ahora bien, es insignificante por el contrario su aportación en edades superiores a los 65 años y, finalmente, alrededor del 15% tiene menos de 15 años. No se observan diferencias relevantes por sexo.

TABLA 4.5. Distribución de la población inmigrante extranjera de la CAE por comarcas

	POBLACIÓN POR SEXO			DISTRIBUCIÓN POR SEXO			COMPOSICIÓN POR SEXO			DISTRIB. POBL. EXTRANJ. TOTAL		
	H	M	T	H	M	T	H	M	T	H	M	T
Cantábrica Alavesa	867	776	1.643	1,2	1,2	1,2	52,8	47,2	100	0,6	0,6	1,2
Estríb. Gorbea	252	215	467	0,4	0,3	0,3	54,0	46,0	100	0,2	0,2	0,3
Llanada Alavesa	13.681	10.895	24.576	19,0	16,1	17,6	55,7	44,3	100	9,8	7,8	17,6
Montaña Alavesa	87	98	185	0,1	0,1	0,1	47,0	53,0	100	0,1	0,1	0,1
Rioja Alavesa	525	446	971	0,7	0,7	0,7	54,1	45,9	100	0,4	0,3	0,7
Valles Alaveses	204	164	368	0,3	0,2	0,3	55,4	44,6	100	0,1	0,1	0,3
Donostia-S. Sebastián	9.243	9.962	19.205	12,9	14,8	13,8	48,1	51,9	100	6,6	7,1	13,8
Goierri	2.858	2.090	4.948	4,0	3,1	3,6	57,8	42,2	100	2,1	1,5	3,6
Tolosa	1.233	1.059	2.292	1,7	1,6	1,6	53,8	46,2	100	0,9	0,8	1,6
Urola Costa	2.289	1.961	4.250	3,2	2,9	3,0	53,9	46,1	100	1,6	1,4	3,0
Alto Deba	1.508	1.348	2.856	2,1	2,0	2,0	52,8	47,2	100	1,1	1,0	2,0
Bajo Bidasoa	2.986	2.862	5.848	4,2	4,2	4,2	51,1	48,9	100	2,1	2,1	4,2
Bajo Deba	1.599	1.451	3.050	2,2	2,2	2,2	52,4	47,6	100	1,1	1,0	2,2
Arratia-Nervión	655	638	1.293	0,9	0,9	0,9	50,7	49,3	100	0,5	0,5	0,9
Duranguesado	3.165	2.635	5.800	4,4	3,9	4,2	54,6	45,4	100	2,3	1,9	4,2
Encartaciones	863	786	1.649	1,2	1,2	1,2	52,3	47,7	100	0,6	0,6	1,2
Gernika-Bermeo	1.466	1.399	2.865	2,0	2,1	2,1	51,2	48,8	100	1,1	1,0	2,1
Gran Bilbao	25.906	26.521	52.427	36,0	39,3	37,6	49,4	50,6	100	18,6	19,0	37,6
Markina Ondarroat	1.130	674	1.804	1,6	1,0	1,3	62,6	37,4	100	0,8	0,5	1,3
Plentzia-Munguia	1.383	1.489	2.872	1,9	2,2	2,1	48,2	51,8	100	1,0	1,1	2,1
Total	71.900	67.469	139.369	100	100	100	51,6	48,4	100	51,6	48,4	100

Fte.: INE y elaboración propia

GRÁFICO 4.3. Estructura de edad de la población extranjera por sexo

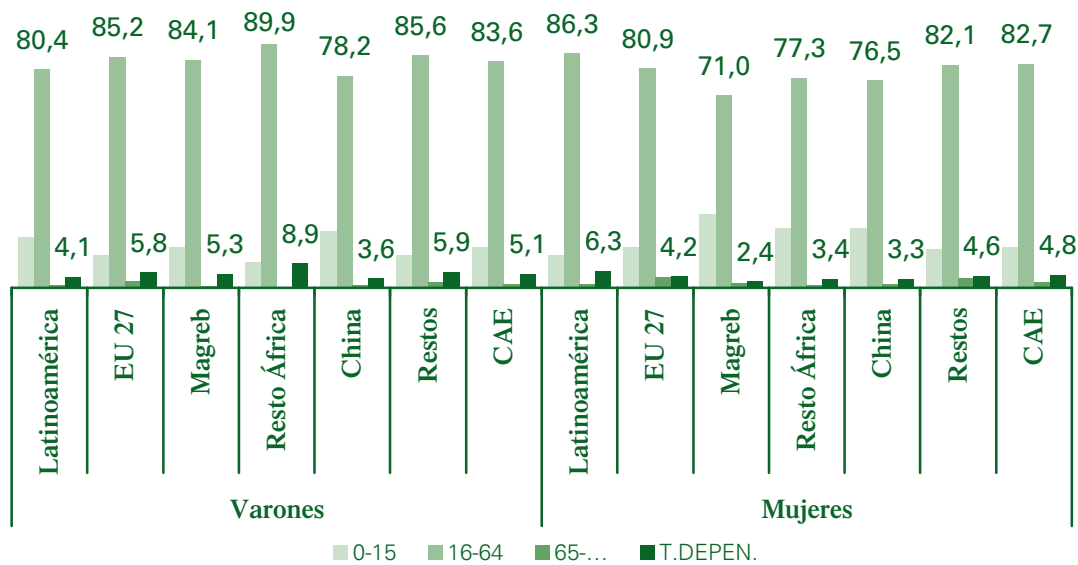
Fte.: INE y elaboración propia

Con esta estructura de edad sí es interesante observar que entre los 16 y 64 años, es decir en la edad potencialmente activa, se sitúan desde el 71% de la población femenina magrebí hasta el 89,9% de la población masculina subsahariana. Esta estructura de edad nos per-

mite identificar diferentes tasas de dependencia que van desde la de 8,9 de la población subsahariana a la de 2,4 de la población magrebí.

La media de la tasa de dependencia de la población extranjera en la CAE, gráfico 4.4, es de 5,1 en el caso de los hombres y de 4,8 en el de las mujeres; es decir, en el caso de la población extranjera hay casi cinco personas en edad activa por persona dependiente. Es interesante analizar por ejemplo que para el conjunto de Latinoamérica, la tasa de dependencia de las mujeres es de 6,3 frente al 4,1 de los hombres. La tasa de dependencia de la población autóctona es la siguiente: 1,9 para el total de la población; 2,0 para la población autóctona masculina y 1,7 para la población autóctona femenina. Esta disponibilidad de la población extranjera para transferir su no dependencia y afrontar la de la población autóctona es lo que explica en gran medida su presencia.

GRÁFICO 4.4. Población potencialmente activa y tasa de dependencia según grandes orígenes de nacionalidad

Fte.: INE y elaboración propia

SITUACIÓN ADMINISTRATIVA

4.1.1

Un aspecto fundamental para conocer cuál es el grado de asentamiento y madurez del proceso inmigratorio hacia el País Vasco es recurrir a la situación administrativa y, entre personas nacionalizadas, personas que están en la primera fase de regularidad (permiso inicial de trabajo y residencia y primera renovación), en la segunda (segunda renovación y acceso a residencia permanente), que disponen de permiso de residencia pero no de trabajo y personas nacionalizadas, el 92% de los varones y el 91,7% de las mujeres se encuentran en situación regular según la EPIE 2010, tabla 4.6.

La tasa de irregularidad es del 7,5% para los hombres y del 7,8% para las mujeres⁴. Como puede observarse la inmigración extranjera se encuentra en una fase de regularización muy adelantada, y cuando se pensaba que la crisis económica pudiera suponer un fuerte retro-

ceso en esta dinámica de estabilidad, la *irregularidad sobrevenida*, o aquel caso en el que una persona que había obtenido una situación de estabilidad administrativa y que por falta de empleo, como en el Juego de la Oca, ha vuelto al principio, a comenzar nuevamente todo el proceso, sólo asciende al 0,5% de los casos, tanto entre hombres como entre mujeres.

Por grandes áreas de nacionalidad, la población europea, tanto la de la Unión Europea Occidental como la originaria de Rumanía y Europa Oriental, está absolutamente regularizada, al igual que la china. En el caso de las personas magrebíes, subsaharianas y latinoamericanas están más regularizadas las mujeres que los hombres. Esta situación diferencial de hombres y mujeres y de orígenes se suele deber tanto al año de llegada y asentamiento como al de los ámbitos laborales de inserción.

TABLA 4.6. Tasa de regularización de la población extranjera de origen

	PERMISO DE RESIDENCIA Y/O TRABAJO				IRREGULARES			TOTAL	N	%
	RES. INICIAL Y RENOVACIÓN	2ª RENOVACIÓN Y PERMANENTE	PERMISO DE RES. (NO DE TRABAJO)	TOTAL REGULARES	IRREGULAR	IRREGULAR SOBREVENIDO				
UE occidental	0,0	98,7	1,3	100,0	0,0	0,0	100	7.403	5,2	
Rumanía y resto Europa	0,0	97,8	1,7	99,5	0,5	0,0	100	9.549	6,6	
Magreb	1,5	86,7	9,9	98,2	1,5	0,3	100	9.040	6,3	
Subsáhara	6,8	66,1	7,2	80,1	13,5	6,4	100	3.474	2,4	
Latinoamérica	11,7	65,4	8,0	85,1	14,5	0,5	100	36.816	25,6	
China	5,1	87,4	7,6	100,0	0,0	0,0	100	2.155	1,5	
Resto	5,7	65,5	4,0	75,2	24,0	0,7	100	5.134	3,6	
Total Mujeres	6,9	76,3	6,4	89,6	9,8	0,6	100	73.571	51,2	
Total Varones	7,1	76,7	6,3	90,1	9,3	0,7	100	70.120	48,8	
Total pob. Extranjera	7,0	76,4	6,4	89,8	9,5	0,6	100	143.691	100	

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Por ello, de una forma más detallada, en primer lugar se constata que no hay diferencias significativas entre mujeres, hombres y población extranjera en las tasas de regularidad. En segundo, el suelo más firme corresponde a personas de orígenes que están regularizadas al cien por cien y que en la base de esta situación hay un fuerte porcentaje de personas que han obtenido la nacionalidad española como personas originarias de Argentina, Chile y Uruguay, así como de Colombia, Ecuador y Perú en el caso de las originarias de Latinoamericana o de África.

En cambio, en tercer lugar, el suelo más resbaladizo corresponde a aquellas nacionalidades que tienen una escasa tasa de nacionalización como Bolivia (10,4%) o Paraguay (3,0%), que además tienen todavía un porcentaje relevante de personas con permiso de residencia en sus fases iniciales, menos firmeza en la segunda renovación y en la permanente y cuya tasa global de regularidad va del 62,8% de Paraguay al 87,7% de la población boliviana, pasando por el 78,6% del resto de nacionalidades latinoamericanas. Para finalizar, la irregularidad es superior a la media en los casos de Paraguay (37,4%), resto de países

⁴Si simulásemos una tasa de regularidad comparando la población empadronada anualmente a 1 de enero de cada año con la de la población con permisos de residencia a 31 de diciembre del año anterior, muy probablemente la tasa que suministra la EPIE 2010 habría que revisarla a la baja y oscilaría entre el 80 y 85%. De todas formas, la regularización depende del tiempo de estancia en la mayoría de los casos y con los flujos cada vez más reducidos que han llegado en 2009 y 2010 es probable que la tasa esté creciendo más de lo que ha sido habitual en años inmediatamente anteriores a la actual crisis económica.

recientes de Latinoamérica y algunos más de Latinoamérica, y la irregularidad sobrevenida está afectando básicamente a las mujeres subsaharianas.

NIVEL DE ESTUDIOS

4.1.2

Por nivel de estudios, la información que suministra el Padrón es insuficiente y además no se actualiza convenientemente, aunque la obligación de reempadronarse cada dos años de las personas con nacionalidad extranjera no comunitaria que no dispone de permiso de residencia ha mejorado ligeramente la situación, por lo que es más conveniente recurrir a la encuesta EPIE 2010.

Según los resultados de esta encuesta, tabla 4.7, un 37,9% de las personas extranjeras ha estudiado hasta estudios primarios, un 40,4% secundarios o equivalentes y un 21,7% ha cursado o cursa terciarios. Si tenemos en cuenta la población extranjera de 16 años y más por nivel de estudios y sexo, las mujeres tienen un ligero mayor nivel que los hombres, con más estudios terciarios (tres puntos más), más estudios secundarios y menos estudios primarios, casi cuatro puntos. Estas cifras que no expresan una gran diferencia si tenemos en cuenta toda la población extranjera adulta, sí presentan notables desigualdades según orígenes.

TABLA 4.7. Población extranjera por sexo, nivel de estudios sintético y zonas de nacionalidad

	VARONES				MUJERES				TOTAL			
	HASTA PRIMARIOS	SECUNDARIOS Y FP II	TERCIARIOS	TOTAL	HASTA PRIMARIOS	SECUNDARIOS Y FP II	TERCIARIOS	TOTAL	HASTA PRIMARIOS	SECUNDARIOS Y FP II	TERCIARIOS	TOTAL
UE Occidental	42,3	32,1	25,6	100	41,6	19,2	39,2	100	42,0	26,6	31,4	100
Rumanía y otros UE Oriental	37,3	46,3	16,5	100	36,6	39,7	23,7	100	36,9	42,7	20,5	100
Magreb	47,8	37,2	14,9	100	56,2	31,2	12,5	100	51,3	34,7	13,9	100
Argentina, Chile, Uruguay	29,2	41,5	29,3	100	30,1	40,4	29,4	100	29,7	40,9	29,4	100
Colombia, Ecuador, Perú	38,2	44,8	17,0	100	31,9	54,7	13,4	100	34,7	50,3	15,0	100
Bolivia	37,7	49,5	12,9	100	33,6	51,6	14,7	100	35,3	50,8	13,9	100
Paraguay	27,3	54,0	18,7	100	26,3	52,1	21,5	100	26,7	52,8	20,5	100
Brasil, Venezuela, R. Dominicana	35,6	51,4	12,9	100	29,7	50,4	20,0	100	31,7	50,7	17,6	100
Resto América Latina	26,7	32,8	40,4	100	20,7	50,3	28,9	100	22,4	45,6	32,1	100
China	46,4	40,2	13,5	100	49,5	45,5	5,1	100	47,9	42,7	9,5	100
Senegal	68,1	19,8	12,1	100	54,9	38,8	6,3	100	66,0	22,7	11,2	100
Resto de África	47,0	31,4	21,6	100	39,7	41,6	18,7	100	43,8	35,9	20,3	100
Resto del Mundo	33,0	27,6	39,4	100	19,7	22,2	58,1	100	26,2	24,9	48,9	100
Total	40,8	39,1	20,1	100	35,2	41,6	23,2	100	37,9	40,4	21,7	100

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Entre las personas originarias de la UE Occidental son las mujeres las que han cursado estudios superiores en mayor medida que los hombres. Siguen la misma pauta las personas procedentes de Bolivia y Paraguay. En cambio, tanto entre las personas procedentes de Argentina, Colombia, Brasil, como entre las de China o Senegal son más los hombres. Ahora bien, en las mujeres europeas occidentales también es alto el nivel de personas con el menor nivel de estudios, y ese caso es especialmente llamativo en las senegalesas (54,9%) y más en las magrebíes (56,2%), en las que el bajo nivel de estudios es notorio.

Aunque con menor intensidad, también debemos reseñar el alto porcentaje de estudios primarios en la población subsahariana (41,6%) o en la china (49,5%). Si a esta situación añadimos las dificultades objetivas que en el mercado laboral encuentran las mujeres de determinados orígenes, las africanas por ejemplo, vemos que podemos encontrarnos con significativos núcleos potenciales de vulnerabilidad y exclusión. En cambio, en el caso de las mujeres de origen chino, las redes sociales y familiares, así como las de origen, impiden la creación de estos núcleos, porque la exclusión objetiva en el plano social se contrarresta con la seguridad laboral y vital que suministran las redes comunitarias. Otro tema será el grado de control social que comporte esta seguridad.

En general, la población europea, la argentina y la de reciente incorporación latinoamericana –paraguaya y boliviana–, son las que la que están en posesión del mayor nivel de estudios.

RELACIÓN CON LA ACTIVIDAD

4.1.3

Para completar este cuadro con el de la inserción laboral, recurriremos a algunos datos de la situación de actividad y laboral de las mujeres inmigrantes. Si comenzamos con la situación de la población de origen extranjero y su relación con la actividad por sexo, obtenemos la siguiente tabla que está organizada de más a menos por tasa de ocupación de las mujeres y contemplamos que hay varias pautas diferentes, tabla 4.8.

La primera está constituida por las mujeres inmigradas de más reciente asentamiento: paraguayas, chinas y del resto de América Latina, como Nicaragua por ejemplo. En esta primera pauta vemos una inmigración más intensamente centrada en la incorporación de las mujeres en el ámbito laboral. Un 67,9% de las paraguayas, un 55,9% de las chinas y un 69,9% de las latinoamericanas de reciente incorporación se encuentran ocupadas. Además, si comparamos con la situación de los hombres de los mismos orígenes, veremos que en esta pauta primera nos topamos por un lado con el *excepcionalismo chino*, caracterizado por unas tasas de actividad y ocupación altísimas de las personas de este origen y, por otro, con una pauta de inmigración que crecientemente intensificará el estratégico papel de las mujeres latinoamericanas en el tejido del empleo vasco. En el caso de las mujeres paraguayas y de las nicaragüenses la distancia entre las tasas de actividad de hombres y mujeres indica que la inmigración se especializa en el origen con base en las necesidades de la sociedad de destino. En ambos casos, las tasas de ocupación de las mujeres tienden a duplicar, dicho exageradamente, las de los hombres.

A continuación, en segundo lugar, nos encontramos con nacionalidades que se hicieron presentes en la CAE con unos años de antelación, como es el caso de personas latino-

mericanas de Bolivia, Argentina, Colombia. En estos casos, la tasa de ocupación de las mujeres tiende a ser mayor que la de los hombres, como en los casos de las personas procedentes de Bolivia y Argentina, pero no en el caso de las de Colombia. El caso de las personas colombianas es muy relevante, porque es la primera inmigración relevante en volumen y en fecha de llegada de la CAE.

TABLA 4.8. Relación con la actividad de la población de origen extranjero por sexo

	VARONES				MUJERES				POBL. EXTRANJERA			
	OCUPADO/A	POTENCIAL PARADO/A	INACTIVO/A	TOTAL	OCUPADO/A	POTENCIAL PARADO/A	INACTIVO/A	TOTAL	OCUPADO/A	POTENCIAL PARADO/A	INACTIVO/A	TOTAL
UE Occidental	57,6	25,1	17,3	100	31,3	17,8	50,9	100	46,4	22,0	31,6	100
Rumanía y otros UE Oriental	52,4	22,8	24,8	100	40,4	18,0	41,6	100	45,9	20,2	33,9	100
Magreb	29,5	35,8	34,7	100	13,3	14,9	71,9	100	22,8	27,1	50,1	100
Argentina, Chile, Uruguay	43,7	17,5	38,8	100	51,0	3,9	45,1	100	47,5	10,4	42,1	100
Colombia, Ecuador, Perú	47,7	20,3	32,0	100	51,7	10,9	37,3	100	49,9	15,1	35,0	100
Bolivia	40,1	22,0	37,9	100	54,3	12,7	33,0	100	48,4	16,5	35,0	100
Paraguay	45,5	25,1	29,4	100	67,9	12,7	19,3	100	59,1	17,6	23,3	100
Brasil, Venezuela, R.Dominicana	32,0	19,2	48,7	100	42,3	23,9	33,8	100	38,6	22,2	39,3	100
Resto América Latina	43,1	42,0	14,9	100	69,9	8,8	21,3	100	62,7	17,8	19,5	100
China	66,3	5,0	28,7	100	55,9	2,1	42,0	100	61,4	3,6	34,9	100
Senegal	39,0	41,7	19,3	100	27,1	27,9	44,9	100	36,8	39,1	24,1	100
Resto de África	26,5	33,4	40,1	100	13,0	42,7	44,3	100	20,9	37,3	41,8	100
Resto del Mundo	43,0	25,2	31,9	100	39,2	12,2	48,6	100	41,1	18,9	40,0	100
Total	43,3	26,2	30,5	100	42,4	15,2	42,4	100	42,9	20,6	36,6	100

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Lo que sirve para Colombia es extensible a Ecuador y a Perú. En el caso colombiano, la tasa de ocupación de los hombres es ligeramente mayor y menor la tasa de inactividad. Quizás la dinámica de la población colombiana en el plano de la actividad es la que seguirán posteriormente en parte el resto de nacionalidades latinoamericanas, porque fue la que significativamente primero se instaló, generó procesos relevantes de reagrupación y reproductivos, lo que hace que vaya creciendo progresivamente el número de personas inactivas en detrimento de las ocupadas. A mejor situación administrativa, económica y vital muy probablemente mayor tasa de inactividad de la población de referencia. Por ello, quizás Colombia abra caminos que transiten posteriormente otras nacionalidades a medida que vayan asentándose.

A continuación, en tercer lugar, encontramos o pautas de inmigración más tradicional con relación a la actividad o situaciones por nacionalidades que están altamente condicionadas por su composición masculinizada y/o por pautas culturales. Entre las primeras tenemos las inmigraciones europeas; entre las segundas, las africanas. En las primeras es mayor la tasa de actividad de los hombres y mayor la tasa de inactividad de las mujeres; en las segundas, la tasa de paro es generalmente mayor que la de actividad o inactividad. A modo de ejemplo, la mayor tasa de inactividad es la de las mujeres magrebíes, con el 71,9%, lo que se explica por su difícil inserción laboral, pero en esta situación probablemente incide más su tradicional estructura familiar.

Con respecto a las ramas de actividad, tabla 4.9, vemos que la más importante es la de los servicios, que incorpora al 73,7% de las personas extranjeras que están ocupadas. Le siguen la de la construcción (14,7%), industria (8,9%) y agricultura (2,7%). Ahora bien, de entrada se observa una gran diferencia por sexos, de forma que mientras que el 97,2% de las mujeres está empleado en el sector de los servicios, sólo lo está el 49,6% de los hombres.

Esta sobrepresencia en la rama de los servicios hace que en el caso de las mujeres el resto de ramas sea testimonial. Evidentemente, hay alguna excepción, pero casi todas las mujeres ocupadas de casi todos los orígenes nacionales se ubican en los servicios. La excepción es la de las mujeres senegalesas, que se dividen entre las ramas de servicios e industria, y en menor medida en la de agricultura. A grandes rasgos, más de nueve de cada diez personas de todos los orígenes están ocupadas en la rama de servicios, aunque como es sabido es una rama de actividades muy heterogénea.

TABLA 4.9. Población de origen extranjero y rama de actividad por sexo

	VARONES					MUJERES				
	A.	I.	C.	S.	T.	A.	I.	C.	S.	T.
UE Occidental	3,9	16,2	34,0	45,9	100	0,0	0,0	0,0	100,0	100
Rumanía y otros UE Oriental	7,8	18,8	45,1	28,3	100	0,0	1,3	1,0	97,7	100
Magreb	8,9	25,0	24,8	41,3	100	0,0	2,9	0,0	97,1	100
Argentina, Chile, Uruguay	0,0	7,0	15,3	77,7	100	0,0	10,6	0,0	89,4	100
Colombia, Ecuador, Perú	4,1	11,0	36,9	48,0	100	0,0	1,9	0,0	98,1	100
Bolivia	4,2	16,1	35,5	44,2	100	0,0	0,0	0,0	100,0	100
Paraguay	0,0	3,4	43,9	52,7	100	0,0	0,0	1,9	98,1	100
Brasil, Venezuela, R.Dominicana	0,0	5,2	27,7	67,1	100	0,0	3,4	0,7	95,9	100
Resto América Latina	0,0	10,4	25,8	63,8	100	0,0	7,0	0,0	93,0	100
China	0,0	0,0	1,4	98,6	100	0,0	0,0	0,0	100,0	100
Senegal	26,0	30,4	13,3	30,4	100	7,4	43,8	0,0	48,8	100
Resto de África	14,6	43,7	4,3	37,3	100	0,0	0,0	0,0	100,0	100
Resto del Mundo	3,7	8,2	17,4	70,6	100	0,0	0,0	0,0	100,0	100
Población Extranjera	5,5	15,5	29,4	49,6	100	0,0	2,4	0,3	97,2	100

	TOTAL				
	A.	I.	C.	S.	T.
UE Occidental	2,8	11,6	24,2	61,5	100
Rumanía y otros UE Oriental	4,1	10,4	23,9	61,6	100
Magreb	6,7	19,7	18,8	54,8	100
Argentina, Chile, Uruguay	0,0	9,0	6,7	84,3	100
Colombia, Ecuador, Perú	1,7	5,7	15,6	76,9	100
Bolivia	1,4	5,5	12,1	81,0	100
Paraguay	0,0	1,0	14,7	84,3	100
Brasil, Venezuela, R.Dominicana	0,0	3,9	8,9	87,2	100
Resto América Latina	0,0	7,6	4,8	87,6	100
China	0,0	0,0	0,8	99,2	100
Senegal	23,4	32,2	11,4	32,9	100
Resto de África	10,9	32,5	3,2	53,5	100
Resto del Mundo	2,0	4,4	9,4	84,2	100
Población Extranjera	2,7	8,9	14,7	73,7	100

A.: Agricultura, I.: Industria, C.: Construcción, S.: Servicios, T.: Total
 Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Si recurrimos al tipo de profesión u ocupación de la población de origen extranjera ocupada, tabla 4.10, la mayoría, el 52%, desarrolla su ocupación en trabajos cualificados o semicualificados y el 34,2% en no cualificados. En el otro extremo, la población que está ocupada en ámbitos directivos, técnicos o es empleada administrativa supone casi el 13,8%. Esta relativa baja cualificación general se intensifica en el caso de las mujeres, porque tienen una menor presencia en ocupaciones directivas (11,9%), menor que la media en las cualificadas (43%) y mayor en las no-cualificadas (45%).

Además, salvo en el caso de las personas originarias de la Europa Occidental, China, Argentina y resto de América Latina, su subcualificación laboral es más notoria en el resto de todas las procedencias. Es notable incluso en el caso de todas las procedencias latino-americanas, salvo entre las mujeres de los colectivos argentino, chileno y uruguayo, el porcentaje de mujeres que están ocupadas en empleos de semicualificación y no cualificación. En el caso de las dos últimas nacionalidades relevantes, Bolivia y Paraguay, la no cualificación llega hasta el 64,5% y hasta el 71,5% respectivamente.

TABLA 4.10. Población extranjera de origen ocupada por tipo de profesión/ocupación por área de origen y sexo

	VARONES				MUJERES				TOTAL			
	DIRECTIVOS, TÉCNICOS O EMPLEADOS CUALIFI.	NO CUALIF.	TOTAL		DIRECTIVOS, TÉCNICOS O EMPLEADOS CUALIFI.	NO CUALIF.	TOTAL		DIRECTIVOS, TÉCNICOS O EMPLEADOS CUALIFI.	NO CUALIF.	TOTAL	
UE Occidental	37,3	47,5	15,2	100	48,6	21,7	29,7	100	40,5	40,1	19,4	100
Rumanía y otros UE Oriental	3,3	73,5	23,3	100	12,7	42,8	44,5	100	7,8	58,8	33,4	100
Magreb	9,6	64,1	26,3	100	4,0	68,9	27,1	100	8,2	65,3	26,5	100
Argentina, Chile, Uruguay	9,5	74,0	16,4	100	21,4	49,9	28,7	100	16,2	60,5	23,3	100
Colombia, Ecuador, Perú	7,0	64,9	28,1	100	4,4	47,6	47,9	100	5,5	54,9	39,5	100
Bolivia	3,1	69,4	27,5	100	5,0	30,6	64,5	100	4,3	43,8	51,9	100
Paraguay	1,0	63,6	35,4	100	1,9	26,7	71,5	100	1,6	37,9	60,5	100
Brasil, Venezuela, R.Dominicana	10,6	72,3	17,1	100	7,6	44,3	48,1	100	8,5	52,9	38,6	100
Resto América Latina	10,4	49,3	40,4	100	13,3	47,4	39,3	100	12,7	47,8	39,5	100
China	33,2	64,6	2,2	100	32,3	67,7	0,0	100	32,8	65,9	1,2	100
Senegal	3,7	44,6	51,7	100	0,0	34,0	66,0	100	3,2	43,1	53,7	100
Resto de África	4,1	62,9	33,0	100	0,0	100,0	0,0	100	3,0	72,5	24,5	100
Resto del Mundo	36,1	49,8	14,1	100	9,5	41,4	49,1	100	23,8	45,9	30,3	100
Población Extranjera	15,8	61,2	23,0	100	11,9	43,0	45,0	100	13,8	52,0	34,2	100

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Finalmente, reparamos en las tasas de sobrecualificación por estudios que presentan las mujeres inmigrantes en la CAE, tabla 4.11. Siete de cada diez personas extranjeras ocupa un empleo acorde a su formación, una de cada cuatro por debajo y finalmente un ínfimo 3,4% ocupa un puesto de trabajo por encima de su cualificación escolar. Las mujeres sufren una mayor sobrecualificación y tres de cada diez están ocupando un empleo por debajo de sus capacidades de formación. Esta situación se agrava en el caso de la población proveniente de Rumanía y en general de toda la América Latina.

Son las mujeres africanas (ocho de cada diez) y sobre todo las chinas (más de nueve de cada diez) las que mayor adecuación experimentan entre formación y empleo.

TABLA 4.11. Población extranjera de origen ocupada según adecuación del empleo a la formación por área de origen y sexo

	VARONES				MUJERES				TOTAL			
	SI	DEBAJO	ENCIMA	TOTAL	SI	DEBAJO	ENCIMA	TOTAL	SI	DEBAJO	ENCIMA	TOTAL
UE Occidental	82,0	7,3	10,8	100	64,3	25,2	10,5	100	75,6	13,8	10,7	100
Rumanía y otros UE Oriental	75,5	20,9	3,6	100	60,1	38,5	1,4	100	67,3	30,2	2,5	100
Magreb	72,5	20,7	6,7	100	76,4	19,3	4,3	100	73,3	20,4	6,3	100
Argentina, Chile, Uruguay	39,8	56,0	4,2	100	72,2	26,0	1,8	100	59,5	37,7	2,8	100
Colombia, Ecuador, Perú	72,6	25,5	1,9	100	67,2	32,4	0,4	100	69,8	29,1	1,1	100
Bolivia	58,3	41,7	0,0	100	71,1	28,3	0,5	100	66,5	33,2	0,3	100
Paraguay	66,0	34,0	0,0	100	65,4	34,6	0,0	100	65,6	34,4	0,0	100
Brasil, Venezuela, R.Dominicana	67,2	30,1	2,7	100	57,6	42,4	0,0	100	60,0	39,4	0,7	100
Resto América Latina	69,5	30,5	0,0	100	47,5	48,5	4,0	100	54,8	42,5	2,7	100
China	95,6	4,4	0,0	100	92,5	7,5	0,0	100	94,2	5,8	0,0	100
Senegal	69,7	26,7	3,6	100	68,3	31,7	0,0	100	69,5	27,3	3,2	100
Resto de África	81,3	18,7	0,0	100	79,6	20,4	0,0	100	80,5	19,5	0,0	100
Resto del Mundo	81,7	15,7	2,7	100	74,5	25,5	0,0	100	78,1	20,5	1,4	100
Población Extranjera	74,1	21,7	4,3	100	65,9	32,1	2,0	100	70,0	26,8	3,2	100

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

SÍNTESIS

4.1.4

Para finalizar y a modo de resumen de esta breve descripción de los aspectos que normalmente se recogen directa o indirectamente en el Padrón, simplemente queremos iniciar una reflexión sobre las posibilidades de inserción laboral y social de las personas inmigrantes, y sobre todo de las mujeres inmigrantes de origen extranjero, instaladas en la CAE. Como hemos visto a lo largo de estas páginas iniciales, el flujo inmigratorio normalmente está más regulado socialmente de lo que a primera vista parece y termina ajustando con un grado alto de precisión necesidades en destino con potencialidades en origen. Desde ahí se entiende la opción que la sociedad vasca implícitamente realiza a favor de la población latinoamericana, y cómo la aportación de ésta se realiza en parámetros cada vez más feminizados. Por el contrario, también la población femenina africana, por distintos motivos, parece tener mayores riesgos de estancamiento y exclusión. En las páginas siguientes se abordará este tema con el análisis que permita proponer la tipología más precisa de las mujeres inmigrantes en la CAE.

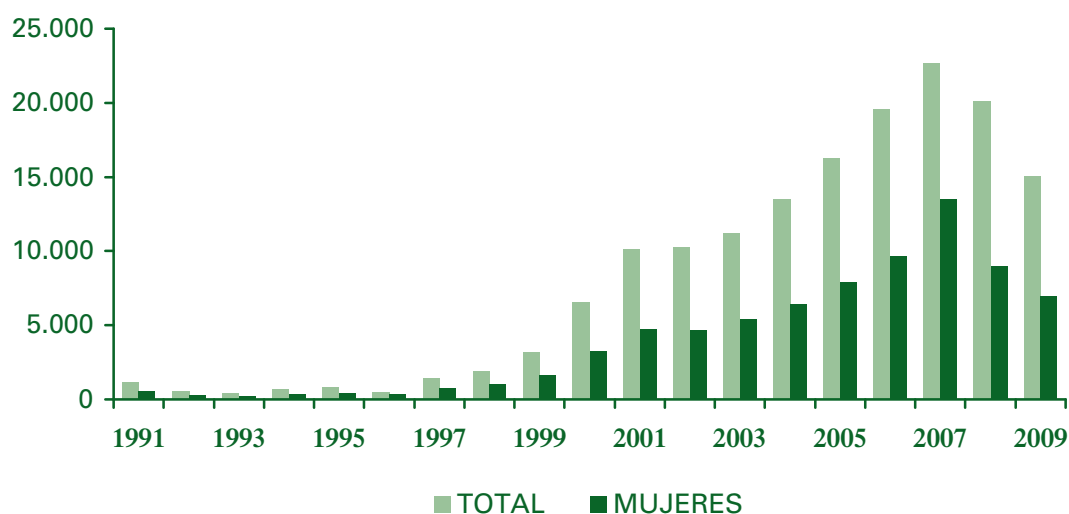
IMPACTO ECONÓMICO DE LAS MUJERES INMIGRANTES EN LA CAE

Joaquín Arriola

4.2

Según Eustat, entre 1991 y 2009 se ha instalado en la CAE una población extranjera de 155 mil personas, de las cuales 77 mil son mujeres. La llegada de inmigrantes del extranjero comienza a ser importante con el cambio de siglo, va acelerándose hasta 2007 y comienza a desacelerarse a partir del estallido de la crisis, gráfico 4.5.

GRÁFICO 4.5. Saldo neto de migraciones externas de extranjeros

Fuente: Eustat y elaboración propia

Los datos de la EPA (Encuesta de la Población Activa) más recientes (tercer trimestre de 2011) indican que de una población activa extranjera residente en la CAE de 109 mil personas, 61 mil, un 55%, son mujeres⁵, las cuales tienen además una tasa de actividad (activos sobre población de más de 16 años) tan elevada como la de los hombres, y mucho mayor que la de la población (hombres y mujeres) autóctona, tabla 4.12.

⁵Se utilizan dos fuentes de datos principales: los "Datos generales relativos a la población de origen extranjero aspectos generales y principales datos de identificación (EPIE 2010, Gobierno Vasco)", completados con los datos publicados de la Encuesta de Población Activa del INE (EPA). Cabe señalar a este respecto que ambas fuentes estiman una población de mujeres extranjeras en la CAE dispar. Según las estimaciones del INE, en 2010 (media trimestral) la población de mujeres de nacionalidad extranjera en La CAE ascendía a 62.675. La EPIE 2010 sitúa el número de mujeres de nacionalidad extranjera en 73.541, cifra más cercana a los datos censales de Eustat en su Estadística de Movimientos Migratorios, con una cifra neta (inmigración - emigración) de 76.888.

TABLA 4.12. Población por nacionalidad y relación con la actividad. III trimestre 2011 (miles)

	POBLACIÓN	POBL. > 16 AÑOS	ACTIVA	OCUPADA	TASA DE ACTIVIDAD (%)	TASA DE EMPLEO (%)	TASA DE OCUPACIÓN (%)	TASA DE PARO (%)
Española	2.007	1.717	984	876	57	51	89	11
Extranjera	109	101	77	55	76	55	72	28
Mujeres españolas	1.027	887	453	400	51	45	88	12
Mujeres extranjeras	61	53	40	30	75	55	74	26

Fuente: EPA (INE)

Nos encontramos por tanto ante un fenómeno reciente, vinculado a la dinámica económica, que ha modificado grandemente los patrones demográficos y de población, en el cual las mujeres tienen un peso preponderante.

No es sencillo estimar el impacto económico de las mujeres inmigrantes, tanto por la dificultad de obtener datos desagregados como por las múltiples interrelaciones que tiene la actividad de producción y consumo, el trabajo social y privado de las mujeres inmigrantes.

Los procesos migratorios recientes afectan a la distribución sectorial de la población asalariada y a los usos de gestión del tiempo, en particular en materia de atención a dependientes, a los patrones de consumo, al transporte, a la fiscalidad (ingresos y gastos), a la demanda de vivienda y a la construcción de infraestructuras, y en ocasiones todo ello de formas contradictorias y ambivalentes.

En esta primera estimación analizamos de forma agregada los principales factores de impacto económico de las inmigrantes extranjeras en la CAE. En concreto, se analiza:

- El impacto demográfico de las mujeres inmigrantes.
- La participación en la generación de valor añadido.
- La contribución al bienestar global de la población.
- El impacto fiscal.
- El impacto en términos de capital humano.

LA INMIGRACIÓN EXTRANJERA CONTRIBUYE A COMPENSAR EL ENVEJECIMIENTO DEMOGRÁFICO

4.2.1

Al finalizar el siglo XX, en el año 2000, vivían en la CAE 1.962.000 personas de nacionalidad española, 1.482.000 en edad de trabajar, y las otras 498.000 eran demasiado jóvenes (291.000) o demasiado viejas (207.000) para trabajar.

Diez años después tan solo quedaban 1.340.000 nacionales en edad de trabajar, con 284.000 personas dependientes menores de 15 años y 415.000 ancianas, el doble que al finalizar el siglo XX.

TABLA 4.13. CAE: Población por nacionalidad y edad. Total y porcentajes sobre el total

2000	TOTAL	0-15 AÑOS	16-44 AÑOS	45-64 AÑOS	65 AÑOS Y MÁS
Española	1.962.008	290.687	958.197	510.796	206.976
Extranjera	21.140	2.426	13.918	3.493	1.303
Total	1.983.148	293.113	972.115	514.289	208.279
2010					
Española	2.038.970	283.572	754.161	586.040	415.197
Extranjera	139.369	21.047	96.430	19.433	2.459
Total	2.178.339	304.619	850.591	605.473	417.656
2000					
Española	98,9	14,7	48,3	25,8	10,4
Extranjera	1,1	0,1	0,7	0,2	0,1
Total	100	14,8	49	25,9	10,5
2010					
Española	93,6	13	34,6	26,9	19,1
Extranjera	6,4	1	4,4	0,9	0,1
Total	100	14	39	27,8	19,2

Fuente: INE, Revisión del padrón municipal

Esta evolución demográfica, con un reforzamiento de la dependencia y una reducción de la población en edad de trabajar habría representado un problema de difícil gestión económica, generando una decadencia social y económica sin precedentes, si en el mismo periodo no se hubieran incorporado a la población vasca 118.000 personas extranjeras, un 83% de las cuales se encuentran en edad laboral.

Este contingente de trabajadores ha sido el principal factor de dinamización de la actividad económica vasca en la última década, y sobre todo ha permitido “gestionar” los otros dos cambios estructurales de mayor calado: la incorporación masiva de las mujeres al mercado de trabajo y el grave problema de envejecimiento poblacional.

En estos dos asuntos, la contribución de las mujeres inmigrantes es insustituible.

LAS MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS GENERAN VALOR AÑADIDO

4.2.2

La inmigración de personas extranjeras en la CAE es fundamentalmente laboral. A diferencia de otras zonas de la península, aquí no se cuenta con una población extranjera residente pasiva de importancia.

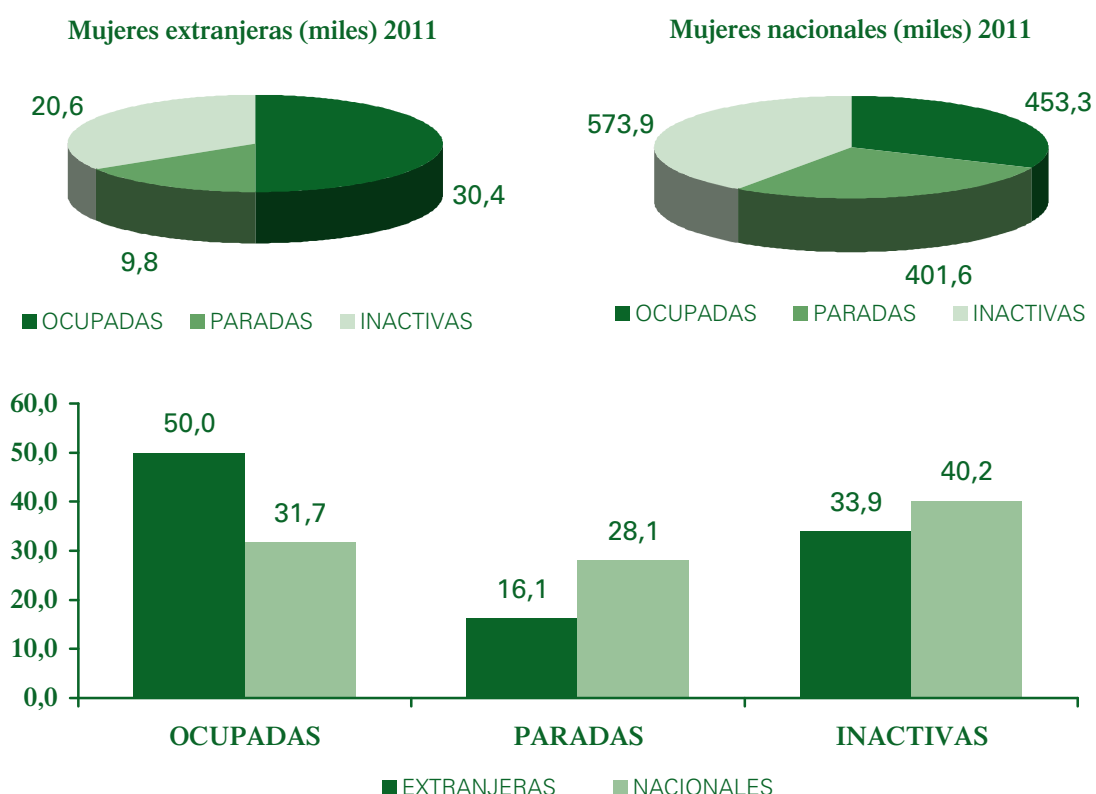
Por lo tanto, las mujeres inmigrantes trabajan, en la economía legal o en la clandestina. Y como trabajadoras, contribuyen a generar riqueza y renta en la CAE.

También pagan impuestos; impuestos directos si su trabajo está legalizado, e impuestos indirectos a través de su actividad de consumo.

Los datos de la EPIE 2010 señalan que son 39.061 las mujeres extranjeras que trabajan en La CAE, y 14.112 se encuentran en paro.

Es decir, siete de cada diez mujeres extranjeras en la CAE trabajan, una tasa que contrasta con la situación general de las mujeres, por cuanto que de las 1.088.000 mujeres estimadas por la EPA en el tercer trimestre de 2001, de las cuales 700.000 están en edad laboral, solamente 492.800 están activas en el mercado de trabajo, es decir, solamente cuatro de cada mujeres mujeres trabajan en la CAE, y solo una de cada veinte se encuentran buscando trabajo.

GRÁFICO 4.6. Mujeres en la CAE por su relación con la actividad y nacionalidad

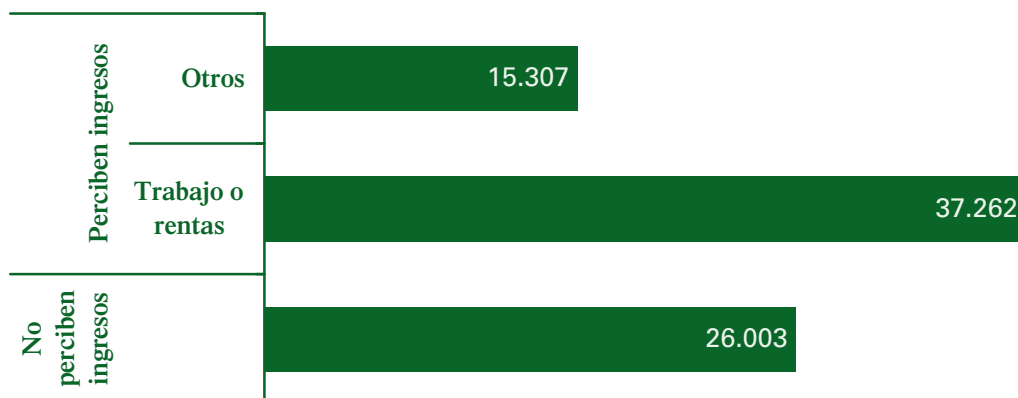
Fuente: INE: Encuesta de Población Activa, Tercer Trimestre 2011

Hay que tener en cuenta además que si bien hay 24.222 que se declaran “inactivas”, solamente 8.969 declaran que “no quieren trabajar”, y 59.253 declaran trabajar o haber trabajado en algún momento en la CAE, es decir 6.079 más que las ocupadas y potencialmente paradas en 2010.

Las mujeres extranjeras, que son el 6% de las mujeres en La CAE, representan el 8% de la fuerza laboral femenina (tomando en cuenta únicamente a las que se declaran como población activa -ocupada y parada).

52.569 mujeres extranjeras recibieron algún tipo de ingreso, y 26.003 ninguno. La principal fuente de ingresos, tanto en número de mujeres como en valor, es el trabajo.

GRÁFICO 4.7. Mujeres extranjeras, según perciban ingresos o no, por tipo de ingresos

Fuente: EPIE 2010

TABLA 4.14. Mujeres extranjeras perceptoras de ingresos y tipos

	SÍ	NO	TRABAJO O RENTAS	OTROS
	52.569	26.003	37.262	15.307
% sobre total población extranjera	50%	58%	50%	51%

Fuente: EPIE 2010

Las trabajadoras que perciben ingresos del trabajo son la mitad del total de personas trabajadoras extranjeras, y las que perciben ingresos por desempleo, un tercio de las mismas. En el colectivo de personas extranjeras sin ingresos, las mujeres tienen una mayor presencia relativa, con un 58% del total, y también son mayoría entre las personas perceptoras de rentas de garantía de ingresos (64%) y PNC, LISMI (80%).

TABLA 4.15. Tipo principal de ingreso de las personas extranjeras en la CAE

	MUJERES	TOTAL	MUJERES/TOTAL
Trabajo o rentas	37.263	74.872	49,8
Desempleo	3.543	10.824	32,7
Pensión de jubilación, viudedad	1.177	1.822	64,6
Pensión de invalidez	367	942	39,0
PNC, LISMI y similares	324	403	80,4
Pensión de alimentos	204	430	47,4
RGI	9.219	14.354	64,2
Otras ayudas sociales	472	1.196	39,5
Sin ingresos	26.004	44.642	58,3
Total	78.573	149.485	52,6

Fuente: EPIE 2010

Los datos de la EPIE 2010 indican que 37.262 mujeres extranjeras obtienen unos ingresos salariales mensuales de 33.825.780 euros, que en valores anuales representan 405.909.359 euros al año.

Estos casi 406 millones de euros al año de rentas del trabajo, más las cotizaciones sociales correspondientes al 79% de las que se declaran ocupadas que además declaran cotizar a la seguridad social, totalizan unos 549,3 millones de euros, que representan aproxi-

madamente el 1,2% de la remuneración de asalariados de la CAE en 2010. Por lo tanto, se puede afirmar que las trabajadoras extranjeras generan al menos el 1,7% de la renta que se genera en la economía vasca.⁶

Teniendo en cuenta que la Contabilidad Regional de España estima un PIB en la CAE en 2010 de 66.900 millones de euros, esto significa que las trabajadoras extranjeras generan en torno a 1.120,7 millones de euros de valor económico.

TABLA 4.16. Ingresos de las mujeres extranjeras por fuente y destino (€ y % del total de ingresos de extranjeros)

	INGRESOS ANUALES	AL PRESUPUESTO DEL HOGAR	A GASTOS O AHORRO PROPIO	A LA FAMILIA DE ORIGEN
Ingresos de trabajo o rentas	405.909.359	332.173.524	32.181.360	38.159.400
Otros ingresos	142.331.771	133.640.148	4.435.740	4.255.872
Total	548.241.131	465.813.672	36.617.100	42.415.272
Ingresos de trabajo o rentas	42,0%	41,0%	40,0%	55,0%
Otros ingresos	52,0%	52,0%	52,0%	54,0%
Total	44,0%	43,0%	41,0%	55,0%

Fuente: EPIE 2010

La EPIE 2010 informa también que las mujeres extranjeras tienen unos ingresos no salariales de 11.860.981 euros mensuales, 142.331.771 euros anuales. Por lo tanto, los ingresos del trabajo representan 3 de cada 4 euros que ingresan las mujeres extranjeras en la CAE.

Los datos disponibles muestran también que las mujeres extranjeras dependen en un porcentaje algo mayor que los hombres de fuentes de ingresos distintas a las del trabajo, y dedican un porcentaje de sus ingresos mayor que los hombres a ayudar a sus familias en los países de origen.

**LAS MUJERES
INMIGRANTES
PAGAN IMPUESTOS
Y CONSUMEN
MENOS SERVICIOS
SOCIALES QUE LO
QUE APORTAN**

4.2.3

La mayor parte de las trabajadoras extranjeras tienen una situación laboral regularizada. Los datos de la EPIE 2010 muestran que 39.062 mujeres extranjeras se encuentran ocupadas, de las cuales 30.969, un 79%, cotizan a la Seguridad Social.

⁶La Contabilidad Regional de España presenta en su última edición disponible en 2011, datos de primera estimación del PIB para 2010 y un avance de estimación de la remuneración de asalariados para 2009. Hemos calculado el peso medio de la RA entre los años 2000 y 2009, para realizar un cálculo inicial del peso que pueden tener en el PIB de 2010 (49%), alcanzando así una cifra estimada de 32.788.489.143 euros de remuneración de asalariados en 2010.

Las mujeres extranjeras que declaran percibir algún ingreso del trabajo o rentas, 37.263, es ligeramente inferior a las que declaran estar ocupadas. Las que cotizan sobre las que declaran ingresos del trabajo o rentas representan un 83%. En definitiva, con base en las ocupadas o las que declaran ingresos del trabajo, lo cierto es que de la encuesta se desprende que 8 de cada 10 trabajadoras extranjeras realizan actividades laborales normalizadas.⁷

TABLA 4.17. Mujeres extranjeras en relación con la ocupación

Ocupadas	39.062
<i>Cotizan a la Seguridad Social</i>	30.969
<i>No cotizan a la Seguridad Social</i>	8.094
Potencialmente paradas	14.112
Inactivas	24.222
Reciben ingresos de trabajo o rentas	37.263
Reciben ingresos de desempleo	3.543

Fuente: EPIE 2010

En términos fiscales, las trabajadoras extranjeras contribuyen a financiar el gasto público por tres vías principales:

- Los 406 millones de euros de ingresos salariales y rentas se traducen en unos 143,4 millones de euros de cotizaciones sociales⁸.
- Por IRPF, se puede estimar una recaudación de unos 28,6 millones de euros procedentes de las rentas de trabajo de las trabajadoras extranjeras⁹.
- El consumo efectuado por las mujeres extranjeras asciende a 502 millones de euros. Se puede estimar que la contribución por IVA puede alcanzar los 45,2 millones de euros¹⁰.

En resumen, la actividad económica de producción y consumo de las trabajadoras extranjeras genera una recaudación fiscal que puede superar los 217,2 millones de euros.

Esta cifra estimativa de recaudación fiscal procedente de las mujeres extranjeras en la CAE equivale a 1,5 veces el importe de los ingresos no procedentes del trabajo –en su mayor parte, ayudas sociales e ingresos por desempleo– que reciben las mujeres extranjeras, evaluados según la EPIE 2010 en 142,3 millones de euros.

⁷A falta de una mayor profundización en los microdatos, se detecta un pequeño desajuste en los datos de las tablas generales de la EPIE 2010. 39.062 mujeres señalan tener una actividad profesional y estar ocupadas, pero solo 37.263 señalan la obtención de ingresos del trabajo o rentas. Como hay 3.543 que indican recibir ingresos del desempleo, tenemos un total de 40.806 activas. Además, 1.125 mujeres que se declaran inactivas indican haber trabajado 6 meses o más durante el año precedente al de la realización de la encuesta.

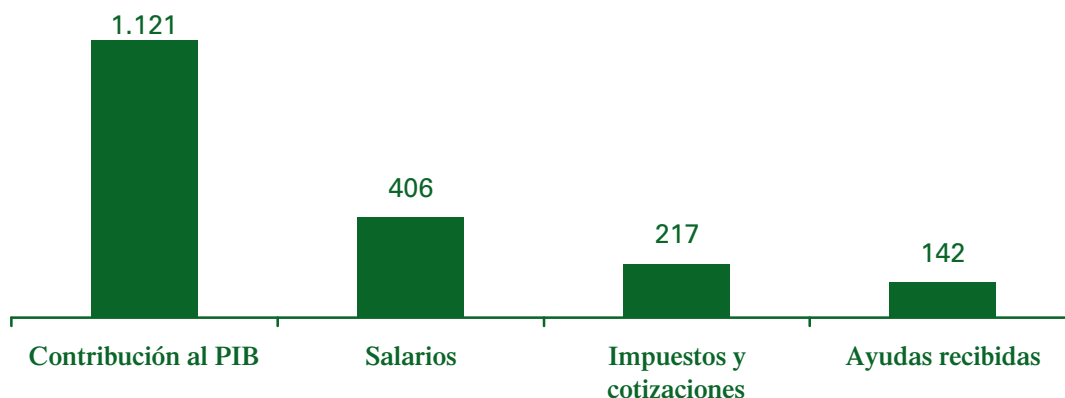
⁸Estimado teniendo en cuenta que de acuerdo a la ley 26/2009 de Presupuestos Generales del Estado, las cotizaciones para contingencias comunes ascienden al 28,30%. Para la contingencia de desempleo por contratación indefinida el 7,05%, por desempleo por contratación de duración determinada a tiempo completo es 8,30% y a tiempo parcial el 9,3% (se ha tomado el valor del tiempo completo). Para la cotización al Fondo de Garantía Salarial el 0,20%. Para la cotización por Formación Profesional el 0,70%. La cifra resultante la multiplicamos por 0,79 para excluir el empleo irregular, que no cotiza.

⁹Estimado a partir de la cuota líquida media correspondiente al nivel de renta medio de las trabajadoras extranjeras (10.893 euros) en las declaraciones por IRPF del año 2007, multiplicado por la tasa de incremento del PIB 2010-2007 y por el número de mujeres perceptoras de rentas.

¹⁰Estimado suponiendo un consumo de un tercio del gasto (incluyendo ahorro) en el hogar respectivamente en productos con el tipo del IVA superreducido, el reducido y un tercio con el tipo general vigentes desde julio de 2010: $0,3 \times (0,04 + 0,08 + 0,18) \times (\text{Gasto})$.

La diferencia es suficientemente amplia como para concluir que las mujeres extranjeras son contribuyentes netas a la hacienda vasca.

GRÁFICO 4.8. Impacto económico-monetario de las mujeres extranjeras en La CAE 2010 (millones de €)

Fuente: EPIE 2010 (salarios), CRE (PIB), Eustat (bases liquidables IRPF) y elaboración propia

LAS MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS MEJORAN LA CALIDAD DE VIDA DE LA POBLACIÓN

4.2.4

La mano de obra extranjera ha venido a desarrollar sus actividades en ramas de actividad específicas. Aunque participan en todo tipo de actividades, cuatro de ellas (construcción, comercio, hostelería y servicio doméstico), concentran la participación laboral de las personas extranjeras.

Así como la construcción es una rama de participación predominantemente masculina, y el servicio doméstico femenina, varones y mujeres extranjeras participan indistintamente en las ramas de hostelería y comercio, de modo que las trabajadoras extranjeras, en su mayor parte, ocupan dos nichos laborales vinculados a la coyuntura reciente de la economía vasca:

- Cuatro de cada diez trabajadoras extranjeras están ocupadas en el servicio doméstico.

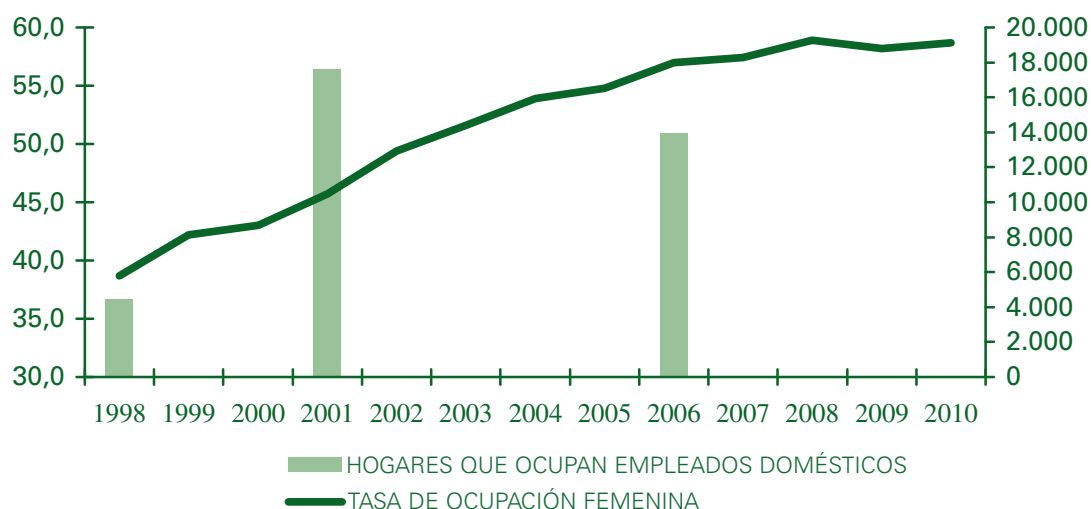
El aumento de la ocupación en el servicio doméstico está claramente vinculado con el esfuerzo llevado a cabo en la década pasada para incorporar a más mujeres al mercado laboral, de acuerdo con las directrices de la Unión Europea.

TABLA 4.18. Población ocupada extranjera por rama de actividad

	HOMBRES	%	MUJERES	%
Agricultura	1.141	3,0	0	0,0
Pesca	679	1,8	12	0,0
I. alimentación	611	1,6	179	0,5
I. papelera	150	0,4	21	0,1
I. petroquímica	114	0,3	0	0,0
I. caucho	382	1,0	31	0,1
I. otros no metálicos	235	0,6	92	0,2
Metalurgia	1.595	4,2	26	0,1
Cons. Maquinaria	1.841	4,9	24	0,1
Mat. Eléctrico	298	0,8	88	0,2
Mat. Transporte	410	1,1	254	0,7
I. manuf. Diversas	1.404	3,7	415	1,1
Pr. energía	116	0,3	0	0,0
Construcción	10.736	28,3	198	0,5
Comercio	4.460	11,8	4.572	11,7
Hostelería	4.364	11,5	8.562	21,9
Transp-comunic.	2.507	6,6	178	0,5
Ins. Financieras	0	0,0	46	0,1
Serv. Empresas	1.962	5,2	3.217	8,2
Admon. Pública	321	0,8	152	0,4
Educación	949	2,5	1.345	3,4
Sanidad-serv. Sociales	946	2,5	3.241	8,3
Otros serv. Comerciales	1.526	4,0	1.185	3,0
Serv. Doméstico	1.193	3,1	15.175	38,8
Org. Extraterritoriales	0	0,0	28	0,1
No precisado	0	0,0	21	0,1
Total	37.940	100	39.062	100

Fuente: EPIE 2010

GRÁFICO 4.9. CAE: Tasa de ocupación femenina (16 a 64 años) y hogares que emplean personal doméstico

Fuente: Eustat

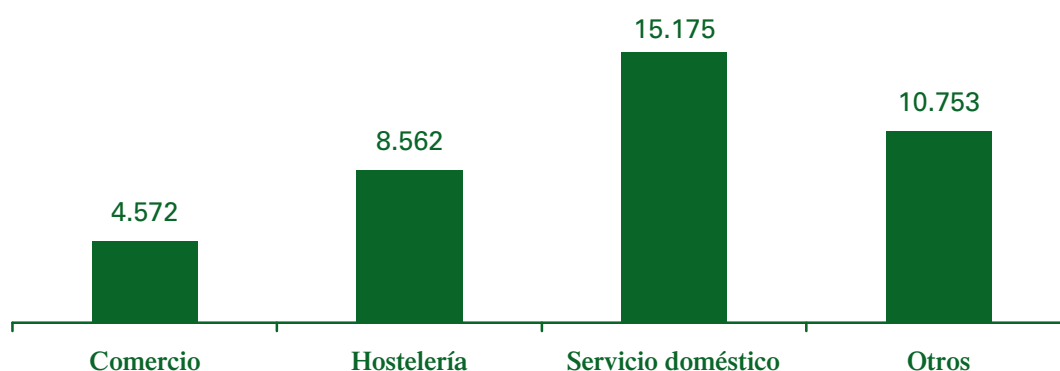
Las trabajadoras inmigrantes se han incorporado a las familias, como cocineras, limpiadoras, cuidadoras de los hijos e hijas o de las personas ancianas dependientes. Su tiempo de trabajo doméstico asalariado ha permitido obtener tiempo de trabajo mercantil a muchas mujeres vascas.

- 3,5 de cada diez trabajadoras extranjeras están ocupadas en el comercio y la hostelería

Estas dos ramas, emplean a la quinta parte de la población ocupada vasca, y a una de cada cuatro mujeres trabajadoras; se trata de dos sectores intensivos en mano de obra, con salarios relativamente bajos, en los cuales la aportación de mano de obra extranjera, en particular mujeres, ha permitido su expansión en un periodo de escasez de oferta de mano de obra, cual es el periodo de llegada masiva de personas inmigrantes extranjeras a la CAE.

La participación de las trabajadoras extranjeras en estas ramas ha permitido mantener el ritmo de expansión de las actividades, y han contribuido a la competitividad al aumentar la oferta de mano de obra disponible, reduciendo la presión salarial en dichas ramas.

GRÁFICO 4.10. Ocupación de trabajadoras extranjeras por ramas de actividad

Fuente: EPIE 2010

LAS MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS AMPLÍAN EL CAPITAL HUMANO EN LA CAE

4.2.5

Dos de cada tres mujeres extranjeras en la CAE tiene un nivel de formación medio y alto: 18.656 mujeres disponen de estudios equivalente a FP II o superiores, en curso o finalizados, equivalente al 24% del total. Y 32.349, el 41%, dispone de estudios secundarios o de formación profesional equivalente a FPI.

14.009 mujeres extranjeras (18%) declaran estar realizando algún tipo de estudios.

Se trata por tanto de una fuerza laboral capacitada para insertarse en un sistema económico cada vez más flexible y polivalente. Según la EPIE 2010, 18.421 trabajadoras extranjeras

que declaran haber formado parte del mercado de trabajo vasco en algún momento, indican que los empleos a los que han accedido se encuentran por debajo de su nivel formativo.

En decir, casi un tercio de la fuerza laboral femenina extranjera en la CAE está capacitada para aportar mayor valor añadido que el que generan con sus empleos actuales o pasados.

CONCLUSIONES

4.2.6

La presencia de personas extranjeras en la CAE se debe, en un porcentaje muy elevado, a razones vinculadas a la actividad laboral. Siete de cada diez mujeres extranjeras trabaja, frente a una media de solo cuatro de cada diez para el total de población femenina.

La llegada masiva de fuerza de trabajo extranjera ha sido el principal factor de dinamización de la actividad económica vasca en la última década. En concreto, la llegada de las trabajadoras extranjeras ha permitido “gestionar” los otros dos cambios estructurales de mayor calado: la generalizada incorporación de las mujeres al mercado de trabajo y el grave problema de envejecimiento poblacional.

Las trabajadoras extranjeras generan en torno a un 1,2% de la riqueza económica vasca, que en el año 2010 se elevó, en primera estimación, a unos de 828,2 millones de euros, de los cuales 405,9 millones los percibieron las trabajadoras en forma de salarios y rentas.

Los ingresos del trabajo representan tres de cada cuatro euros que ingresan las mujeres extranjeras en la CAE. Estos ingresos generan unas aportaciones fiscales en 2010 de unos 150,3 millones de euros en cotizaciones sociales y 28,6 millones en impuesto sobre la renta.

El consumo de las mujeres extranjeras en 2010 generó unos ingresos fiscales que se estiman, en relación con el IVA, en 45,2 millones de euros.

Las aportaciones fiscales de las mujeres extranjeras en la CAE, estimadas en 224,1 millones de euros, es muy superior a los ingresos que perciben por rentas no laborales, como ayudas sociales o prestaciones por desempleo, que alcanzan en 2010 los 142,3 millones de euros.

La concentración del empleo de trabajadoras extranjeras en las actividades de servicio doméstico, comercio y hostelería ha sido fundamental para facilitar la transición laboral de las mujeres vascas, que han pasado de una tasa de ocupación del 38,7% en 1998 al 58,7% en 2010, y para mantener el crecimiento y competitividad de los servicios intensivos en mano de obra.

Dos tercios de las mujeres extranjeras tiene un nivel de formación medio y alto, y casi un tercio de la fuerza laboral femenina extranjera en la CAE está capacitada para aportar mayor valor añadido que el que generan con sus empleos actuales o pasados.

La llegada masiva de fuerza de trabajo extranjera ha sido el principal factor de dinamización de la actividad económica vasca en la última década. En concreto, la llegada de las trabajadoras extranjeras ha permitido “gestionar” los otros dos cambios estructurales de mayor calado: la incorporación masiva de las mujeres al mercado de trabajo y el grave problema de envejecimiento poblacional. El proceso de inmigración masiva vivido en España en la

última década afectó en menor medida a Euskadi, pero en la CAV la llegada de extranjeros en Euskadi se debe, en un porcentaje aun más elevado que la media española, a razones vinculadas a la actividad laboral.

La inmigración femenina tiene un carácter marcadamente laboral, pues siete de cada diez mujeres extranjeras trabaja, frente a una media de solo cuatro de cada diez para el total de población femenina. La concentración del empleo de trabajadoras extranjeras en las actividades de servicio doméstico, comercio y hostelería ha sido fundamental para facilitar la transición laboral de las mujeres, que han pasado de una tasa de ocupación del 38,7% en 1998 al 58,7% en 2010, y para mantener el crecimiento y competitividad de los servicios intensivos en mano de obra.

Las mujeres inmigrantes inciden en la situación económica a través de su actividad como trabajadoras y como consumidoras.

Las trabajadoras extranjeras generan en torno a un 1,2% de la riqueza económica vasca, que en el año 2010 se elevó, en primera estimación, a unos de 828,2 millones de euros, de los cuales 405,9 millones los percibieron las trabajadoras en forma de salarios y rentas. Los ingresos del trabajo representan 3 de cada 4 euros que ingresan las mujeres extranjeras en Euskadi.

Por su parte, el consumo de las mujeres extranjeras en 2010 generó unos ingresos fiscales que se estiman, en relación con el IVA, en 45,2 millones de euros.

Esta actividad de generación de riqueza y de contribución a la demanda agregada tiene un claro impacto fiscal. Los ingresos del trabajo de las mujeres extranjeras generan unas aportaciones fiscales en 2010 de unos 150,3 millones de euros en cotizaciones sociales y 28,6 millones en impuesto sobre la renta. Las aportaciones fiscales de las mujeres extranjeras en Euskadi, estimadas en 224,1 millones de euros, es muy superior a los ingresos que perciben por rentas no laborales, como ayudas sociales o prestaciones por desempleo, que alcanzan en 2010 los 142,3 millones de euros.

Dos tercios de las mujeres extranjeras tiene un nivel de formación medio y alto, y casi un tercio de la fuerza laboral femenina extranjera en Euskadi está capacitada para aportar mayor valor añadido que el que generan con sus empleos actuales o pasados.

MUJERES INMIGRANTES EN LA CAE: ÁMBITO LABORAL

Silvia Carrizo

4.3

La feminización de la migración es un fenómeno global, donde los roles familiares trascienden fronteras, se forman nuevas relaciones familiares con vínculos transnacionales que implican nuevos enfoques para organizar las vidas de las comunidades y las familias.

Las desigualdades de género hacen que la experiencia migratoria sea muy diferente para hombres y mujeres. La decisión de migrar, las redes empleadas o la inserción laboral en el país de acogida, afectan de manera diferente a los hombres y a las mujeres. La feminización de la migración surge como una estrategia de supervivencia de los hogares, es una respuesta al contexto de crisis económica de países cuya economía está basada en la informalidad, donde existe una ausencia del varón en las responsabilidades familiares y en consecuencia una gran cantidad de mujeres se encuentran solas para mantener el hogar. En las sociedades de destino, “el paraíso prometido” tendrá múltiples caras dependiendo de las situaciones a las que cada mujer accede: la posibilidad de tener acceso a derechos básicos como los servicios de salud, la educación para sus hijas e hijos, un trabajo remunerado, ganar dinero y poder decidir son factores gratificantes del proyecto migratorio; por otro lado, confrontar una nueva sociedad llevará a la mujer a replantearse su identidad, y su status social.

En contextos de crisis, el fenómeno de la migración vuelve a revivirse porque, como sostiene Cristina Reyna, “la crisis económica en Europa ha afectado de manera específica a las mujeres, la diversidad es un lujo de economías pujantes, bajo este argumento muchas mujeres europeas se han encontrado de regreso al hogar, prescindiendo de la ayuda en casa y las migrantes se encuentran así desprovistas de sus ingresos, ante la escasa demanda los precios bajan y el mismo trabajo se hace por menos salario. Algunas deciden trasladarse a otros países europeos, donde quizás la situación pareciera estar más positiva, esta decisión conllevará un nuevo proceso migratorio”¹¹. Y en consecuencia una vez más las mujeres emprenden el viaje reviviendo todo el proceso nuevamente con las pérdidas, y ansiedades que esto lleva implícito.

EVOLUCIÓN DE LA MIGRACIÓN EN LA CAE. MIGRACIÓN FEMENINA: CONSIDERACIONES GENERALES

4.3.1

La inmigración en la CAE de principio del Siglo XXI, no ha tenido la misma intensidad que en el resto del Estado y comunidades autónomas, y en porcentajes es sustancialmente

¹¹Feminización de las migraciones. Cristina Reyna (2010)

menor que la media estatal. En conjunto, la población de origen extranjero residente en la CAE asciende a 179.582 personas¹², un 8,2% de la población total de La CAE, frente a un 12,2% en el Estado. En este sentido cabe destacar que aún siendo inferior el porcentaje de población extranjera, el crecimiento se ha mantenido en el último año. El principal contingente está formado por la población procedente de América Latina, un 46,9% del total. De este grupo el 29,2% lo integran las personas originarias de: Colombia, Ecuador, Perú, Bolivia y Paraguay. Brasil, Venezuela y República Dominicana suponen otro 8%, por encima del 4,5% correspondiente a Argentina, Chile y Uruguay. El 5,2% restante corresponde al Resto de América Latina. La población con origen en algún país de la Unión Europea (UE) representa un 22,3%. Un 11,9% queda asociado a países del área occidental de la Unión y otro 10,4% a Rumanía y demás países del área oriental de la UE. En tanto, la población con origen en África representa el 21,7%, destacando el 15,2% correspondiente a los países del área del Magreb. Senegal aporta otro 1,8%, con un 4,7% atribuible al resto de África¹³.

En cuanto a la distribución por sexos, la población inmigrante es equilibrada, con una ligera mayoría de mujeres, que según la encuesta de referencia de este estudio se ubica en el 51,6 %; siendo el colectivo de personas procedentes de América Latina donde las mujeres superan a los hombres. En el resto de grupos según su procedencia la población masculina es superior al 55%. Como en el resto del Estado, la población inmigrante en la CAE es joven, el 47% tiene entre 25 y 44 años, seguido de un 34% menor de 25 años; lo que configura una primera y casi exclusiva característica: la población inmigrantes es clase trabajadora en plena etapa productiva de su vida, lo que no siempre es apreciado, valorado y reconocido como valor destacado y positivo en las sociedades de destino.

Con estas pinceladas sobre algunas características de la población extranjera, centraremos la mirada en las mujeres inmigrantes y en este sentido coincido con la definición de la investigadora Sara Cuentas cuando dice que “una de las características más significativas de la migración femenina es cómo ésta se sustenta en la permanente reproducción y explotación de las desigualdades de género en el marco de la economía global. La mayoría de las trabajadoras inmigrantes realizan “trabajos de mujeres” como niñeras, empleadas domésticas o trabajadoras sexuales, los nichos laborales menos deseables en términos de remuneración, condiciones laborales, protección legal y reconocimiento social. De esta forma el género actúa como principio organizador del mercado laboral en los países de destino, reproduciendo y reforzando los patrones de género preexistentes que discriminan a las mujeres. Pero no se trata sólo de que sean mujeres las que realizan estos trabajos, sino mujeres de ciertas clases, orígenes étnicos y/o nacionalidades. De esta forma, el género se entrecruza con otras formas de opresión para facilitar la explotación económica de las mujeres migrantes y relegarlas a condiciones de servilismo (domésticas) y desprecio social (trabajadoras sexuales)”

“Ser mujer, ser inmigrante, con una identidad étnica específica y trabajadora del hogar es sinónimo de una cuádruple discriminación a la que se enfrentan la mayor parte de mujeres que deciden venir a España en busca de otras oportunidades. El ser mujeres las condiciona casi exclusivamente al trabajo de hogar y de los cuidados”¹⁴.

A este predeterminismo social de negación de sus capacidades profesionales, estudios y habilidades en las sociedades de destino con el que se encuentran las mujeres inmigrantes se suman las restricciones e inequidades de las leyes de extranjería lo que dificulta aún

¹²Según datos del sondeo EPIE 2010 de la Consejería de Asuntos Sociales del Gobierno Vasco

¹³Proyecto de estudio sobre las mujeres inmigrantes extranjeras de la sociedad vasca. Xabier Aierdi y José A. Oleaga (Julio 2011)

¹⁴Mujeres transnacionales Actoras del Cambio Social. Sara Cuentas Ramírez y Patricia Vera. *Diáspora Solidaria* (2010)

más el desarrollo personal, laboral y de participación de la población extranjera en general y de las mujeres en particular. Las políticas de inmigración desarrolladas por el Estado han facilitado a las y los empleadores la explotación y el abuso de las trabajadoras extranjeras condenando a miles de mujeres a la irregularidad, precariedad e invisibilidad. Actualmente, en la CAE en esta situación se encuentran 14.632 personas, de las cuales más de la mitad (52,6%) son mujeres. En relación a la situación administrativa (regular/irregular) se debe subrayar que la regularización de la residencia con derecho a trabajo, o nacionalización, así como también la homologación de estudios y profesiones no opera de forma directa en mejorar la calidad ni el tipo de empleo, aún con residencia, o nacionalidad; con estudios reconocidos, sigue siendo el empleo doméstico el principal nicho laboral de las trabajadoras extranjeras seguido por la hostelería y servicios comerciales.

CONDICIONES LABORALES DE LAS TRABAJADORAS INMIGRANTES

4.3.2

Para analizar la condiciones laborales de las trabajadoras inmigrantes, en la última década, es necesario mirar el contexto económico antes y a partir de 2008 en el que la crisis global impactó en la economía europea y es necesario recordar que la economía española como la del resto de los países, como consecuencia de la crisis sufrió un incremento extraordinario del número de personas en paro, el hundimiento de sectores enteros de la economía, la quiebra de miles de empresas o gobiernos que se han tenido que endeudar hasta niveles muy preocupantes para tratar de calmar las demandas de los mercados globalizados. Estas políticas, fueron logrando un cambio paulatino no sólo en la base productiva y financiera, sino en todo el orden social e incluso en la forma de ser y actuar de las personas como consecuencia de la desigualdad y del desempleo. En esta línea economistas como Vicenç Navarro, Juan Torres López y Alberto Garzón Espinosa, explican dos características del mercado laboral que han marcado la particularidad de la calidad del trabajo en el Estado Español y resaltan que “el incremento de las mujeres en el mercado laboral ha hecho que su tasa de actividad aumente desde el 45,1% de 1996 al 60,2% en 2006 pero que, al no ir acompañada de suficientes políticas de igualdad y mecanismos legales efectivos contra la discriminación, ha provocado un descenso en el nivel salarial medio. Un fenómeno que, al añadirse a la entrada masiva de población inmigrante en los últimos años, ha permitido mantener los salarios en niveles excepcionalmente bajos, lo que ha incentivado el uso más intensivo y poco productivo de la mano de obra. Así, mientras que en 1960 la participación de los salarios en el PIB (al coste de los factores) era del 68% y en 1976 alcanzaba su máximo en los últimos 35 años con un 73,63%, en 2008 la participación descendió hasta un 60,21%. España es el único país de la OCDE en donde los salarios reales no han crecido en los últimos quince años. Esta pérdida de peso de los salarios ha provocado que España sea uno de los países con mayor desigualdad de Europa”¹⁵.

Este escenario, no es lejano a la realidad del mercado laboral en la CAE y para empezar hablar de mujeres inmigrantes en el ámbito laboral hay que mirar el servicio doméstico sector de empleo donde se encuentran ubicadas masivamente las trabajadoras extranjeras. Acerca de este trabajo de las mujeres inmigrantes podemos decir como marco de referen-

¹⁵ Hay alternativa. Vicenç Navarro, Juan Torres López y Alberto Garzón Espinosa.

cia que en marzo de 2.007 diferentes organizaciones del País Vasco coincidieron en señalar que “las empleadas domésticas internas e inmigrantes sufren las peores condiciones laborales del sector; el 79% trabaja más de diez horas diarias y un 21% entre ocho y diez horas. El salario medio de las trabajadoras empleadas en el servicio doméstico se sitúa en 780€ y en muchos casos se descuenta parte del sueldo en concepto de comida y alojamiento. Con relación al descanso semanal y las vacaciones, al 41% de estas trabajadoras no se le pagan ni disfruta de un periodo de vacaciones; el 64% no dispone de periodos de descanso entre jornada y jornada, y una de cada cinco no lo hace ni un sólo día”¹⁶.

En cuanto a cómo evolucionaron las condiciones laborales de este sector en los últimos años podemos marcar que hubo una incorporación de trabajadoras al empleo formal a través de los permisos de trabajo obtenidos por arraigo. A partir 2012 las trabajadoras de hogar se incorporarán con limitaciones al régimen general; esto sustancialmente representa una mejora en las condiciones de empleo, comparado con el régimen especial en el que se encontraban las trabajadoras de hogar. Aún así, si tomamos como referencia los informes anuales que sobre este tema hace la Asociación de Trabajadoras de Hogar de Bizkaia (ELE - ATH) vemos que las condiciones laborales de las trabajadoras inmigrantes internas continúan siendo de explotación.

Las condiciones especiales con que se desarrolla el trabajo de hogar, hacen especialmente difícil evaluar las condiciones y la calidad del trabajo, y en este campo sirve de guía el trabajo de seguimiento que hace ELE - AHT a partir de los casos que atienden diariamente. Si bien es parcial, nos da una pauta de las condiciones de las trabajadoras de hogar. Los datos aportados por esta asociación correspondientes al período de Noviembre 2010 - Octubre 2011, sobre 241 casos atendidos, indican que “el 87 % eran extranjeras, el 46% trabajaban internas. Todas las internas eran extranjeras y se dedicaban como actividad principal al cuidado de personas en situación de dependencia.”¹⁷

En cuanto a la jornada más de la mitad no goza del descanso en 36 horas seguidas, de una vez por semana, establecido en el régimen de empleadas de hogar. De estas el 21% no tenía ni un solo descanso en la semana. Con respecto al descanso diario el 51 % no tenía ninguna hora libre durante toda la jornada. En relación al salario la encuesta marca que “el salario más frecuente (incluidas las pagas extras) se mueve en el tramo de los 951€ y los 1.200€ (el 50% de los casos); en segundo lugar, está el tramo de los 600€ a los 950€ (el 31%)” subrayando que las internas estaban dedicadas al cuidado de personas mayores, incluidas todas las tareas del hogar en jornadas de casi 15 horas diarias¹⁸.

Como vemos, en términos de condiciones laborales, no hubo con los años y pese a las campañas de sensibilización, una mejora sustancial o un reconocimiento del trabajo doméstico y mucho menos una revalorización social de las trabajadoras inmigrantes. Sigue siendo la etno-estratificación, cruzado por las desigualdades de género, intragénero, y clase las características del mercado laboral para las mujeres extranjeras.

En el marco general, fuera del trabajo doméstico, la situación del mercado laboral de las mujeres inmigrantes se refuerza con datos como los aportados por UGT - Huelva a través del Secretario de Igualdad y Política Social, Francisco Javier Pérez Barbosa quien en relación a la mujer inmigrante, apuntó que “hay una discriminación económica abismal”, ya que cobra el 51,4% menos del salario medio anual con respecto a las mujeres autóctonas, que

¹⁶*Manos que mueven el mundo*. Asociación Malen Etxea. Silvia Carrizo (2008)

¹⁷http://www.ath-ele.com/doc/estadisticas_2011.pdf

¹⁸Estadística de las asesorías de la ATH-ELE de Noviembre de 2010 a Octubre de 2011

“de por sí cobran el 14,3% menos del salario medio anual” (*bajomilenguaje.blogspot.com* 17 de julio 2010).

En la CAE, las encuestas de referencia de este estudio (EPIE 2010), nos muestran que dentro del conjunto de trabajadoras y trabajadores inmigrantes, las mujeres reconocen en un 37,3 % tener algún problema en las condiciones de trabajo: problemas con las jornadas, salarios, contratos (31,3%), ser relegadas por su condición de extranjeras (4,3%), haber recibido trato humillante (4,2%), incompatibilidad para cuidar hijas e hijos (7,4%), trabajar de forma irregular por decisión de la patronal (7,7%), no se cumple el derecho al descanso (6,6%), son pluriempleadas (10,6%) y además nos encontramos que el 20,7% no cotiza a la seguridad social (frente al 8,4% entre los hombres); es decir, las trabajadoras extranjeras son el último eslabón del mercado laboral.

En relación con la actividad, si bien el 50,5% de las trabajadoras extranjeras está ocupado, el 18,2% está en situación de parada y en calidad de inactivas el 31,3%. Si analizamos el mercado laboral de las mujeres inmigrantes por origen encontramos que está también etno-estratificado y tiene un comportamiento que discrimina a las mujeres según el origen. Como se explicó antes, las trabajadoras inmigrantes se ubican masivamente en el sector servicios (96,5 %), destacándose el caso de las mujeres de Senegal que encuentran un nicho laboral en la industria en un 43% de las trabajadoras de este origen.

El grupo de las mujeres latinoamericanas (Argentina, Chile, Uruguay, Colombia, Perú, Ecuador, Bolivia, Paraguay) presenta las tasas de actividad más altas (entre el 60 y 75%) solo superado por el de las mujeres chinas pero al ser una población minoritaria, su incidencia es menor. A ésta le siguen por nivel de ocupación las trabajadoras de Brasil, Venezuela, y República Dominicana, la UE oriental (47%) y por detrás con diferencia de más de diez puntos las mujeres de Senegal y de la UE occidental. Si observamos las tasas de paradas e inactivas destaca la situación de las mujeres magrebíes que presentan un índice de inactividad del 62,2% y las trabajadoras senegalesas con una tasa de paro de 38,9%. El caso de las mujeres de UE occidental con una tasa de inactividad del 46,1% obedece a las características propias de este grupo relacionadas con edad, condiciones económicas entre otras. En cuanto al trabajo, la mayoría de las trabajadoras inmigrantes (55,2% %) trabaja con un contrato no indefinido o sin contrato. A la hora de buscar empleo son las mujeres africanas del Magreb (46,6%) y de Senegal (41,2%) a las que encontrar un empleo les lleva más tiempo, entre uno y dos años, seguidas por las mujeres bolivianas (35,6%). En este mercado laboral discriminatorio, son las mujeres del Magreb quienes están soportando las condiciones más desfavorables si consideramos que alrededor de 70% nunca trabajó en la CAE con el grado de aislamiento, dependencia y desvalorización personal que esto representa en la persona trabajadora.

ASPECTOS A CONSIDERAR SOBRE LA SITUACIÓN LABORAL DE LAS MUJERES INMIGRANTES

4.3.3

Desde el desarrollo de las políticas públicas se consideró que las mujeres inmigrantes no son vistas, atendidas, ni contempladas en los mismos términos de igualdad y no discriminación que la población autóctona. El conjunto de las “mujeres inmigrantes” es definido

por las instituciones políticas como un grupo “problemático en situación de exclusión o con riesgo de exclusión social”, reforzado por las categorizaciones construidas por los agentes sociales que implementan los distintos programas de formación que derivaron –hasta la actualidad– en el diseño de medidas exclusivas (cuando no excluyentes) y homogéneas para todo el grupo. Como sostiene María García Cano Torrico “es necesario cuestionarse y profundizar en el resultado que provoca la puesta en marcha de dichas intervenciones, que en la práctica, sobre todo cuando se dirigen en forma exclusiva al colectivo femenino, no están produciendo la inserción o promoción laboral de las trabajadoras inmigrantes en sectores de trabajo diferentes a los que ya se constata su presencia (como es el servicio doméstico y el cuidado). Más bien me atrevo a aventurar, el resultado que dichas actuaciones están suscitando es una reproducción de la segmentación laboral (género, ética y de clase) presente en el mercado laboral español”¹⁹.

Las mujeres inmigrantes son en su conjunto trabajadoras y si bien soportan problemas específicos por su condición de género y clase (discriminación, salarios bajos, incumplimiento de derechos laborales que fueron desarrollados), no es menos cierto que como mujeres y ciudadanas también soportan discriminación y tienen necesidades comunes al resto de las mujeres trabajadoras y que no son visualizadas. En ocasiones se tiende a ver al colectivo de mujeres inmigrantes como uniforme, “mano de obra” funcional a las necesidades del mercado, desconociendo necesidades particulares de cada una de las personas y del conjunto según su situación personal, legal, de origen, idioma o cultura entre otras. Por esta razón, se consideró que dentro del análisis del ámbito laboral se deben tomar en consideración aspectos transversales que inciden en la calidad de vida de las mujeres inmigrantes y que se deberían tener en cuenta a la hora de definir políticas públicas y acciones de incidencia.

ASPECTOS QUE INCIDEN EN LA VIDA LABORAL DE LA MUJER INMIGRANTE

4.3.4

Trabajadoras domésticas. Caída del salario, precarización de las condiciones. Pérdida del puesto de trabajo

El trabajo y el aporte al desarrollo de la economía de la CAE de las mujeres inmigrantes son casi invisibles. No se reconoce que las mujeres inmigrantes sustenten la base fundamental de la sociedad de destino, como es la tarea del cuidado, porque este trabajo continúa siendo invisible. No se visibiliza que asumen trabajos precarios y desfavorables bajo unas condiciones discriminatorias, sin papeles, sin seguridad social, malas condiciones laborales, muchas horas y mal pagadas y, en algunas ocasiones, sin disfrutar de vacaciones, ni días festivos y sin beneficios sociales. Además, hay que reconocer que a pesar de esta situación de precariedad, las mujeres inmigrantes con su trabajo aportan también al desarrollo de la economía de sus países de origen a través de las remesas que envían a sus familias. Su trabajo cubre la falta de políticas públicas en los países de destino y de origen. En Europa, contribuyen a resolver en el mercado de trabajo global la falta de políticas públicas para la atención de personas dependientes, fundamentalmente mayores y se presen-

¹⁹Manos que mueven el mundo. Obra citada

ta como una solución al fracaso de las políticas de corresponsabilidad y conciliación de la vida familiar y laboral. La mujer autóctona obligada a “conciliar” no puede resolver las desigualdades de género que se mantienen dentro de las estructuras familiares y tiene en la contratación de una trabajadora extranjera la posibilidad de reducir las tensiones dentro del ámbito familiar. El varón autóctono sigue siendo el gran ausente en las tareas de reproducción. En los países de origen, a través de las remesas las mujeres asumen las faltas de políticas públicas en salud, educación y vivienda, destinando sus ingresos para cubrir estas necesidades del grupo familiar: hijas, hijos, madre, padre, cónyuge, hermanas y hermanos.

A pesar de la precariedad del trabajo, las mujeres inmigrantes se manifiestan satisfechas con el trabajo realizado en las sociedades de destino, básicamente porque le permite cubrir las necesidades básicas de su familia y obtener niveles de autonomía que no habían experimentado dentro de sus comunidades y familia. En este punto es preciso subrayar que hay un desplazamiento en el mercado de trabajo precario, como consecuencia de la crisis, que obligó a las mujeres autóctonas empobrecidas a disputar los trabajos de la economía sumergida. Esto hizo que trabajadoras inmigrantes fueran reemplazadas en sus trabajos por trabajadoras domésticas autóctonas en el sistema de externas. Si bien las trabajadoras autóctonas no han salido a disputar el puesto de trabajo como internas, este movimiento del mercado sumergido ante el aumento de la demanda, la inestabilidad laboral y la incertidumbre operaron en la práctica precarizando más las condiciones laborales y disminuyendo los salarios. En resumen, permitiendo aumentar la explotación y extorsión patronal.

Irregularidad, Irregularidad sobrevenida: pérdida de permisos por falta de contrato

Tanto el Estado español como la Unión Europea están empeñados en la tarea de controlar y limitar la inmigración a través de políticas migratorias de control de fronteras e individuos, tal como se demuestra con las sucesivas modificaciones de la Ley de Extranjería. Esta situación política implica una contradicción en sí misma porque mientras los mercados de trabajo se flexibilizan y precarizan a nivel interno, a los trabajadores inmigrantes se les exige un contrato en la economía formal para obtener los permisos de trabajo y residencia, condiciones que dificultan la obtención o renovación de los papeles²⁰.

De acuerdo con los datos difundidos por el Ministerio de Empleo y Seguridad Social de Octubre de 2010 hubo 31.300 cotizantes extranjeros menos. Del total de cotizantes, 182.774 personas permanecen en el régimen de Hogar, de las cuales 8.674 pertenecen a la CAE. Este dato aislado toma relevancia en este punto porque conocemos el comportamiento del mercado laboral por las altas y bajas, tenemos una estimación sobre las mujeres que trabajan con contrato y los porcentajes de trabajadoras que cotizan a la Seguridad Social.

Hay una realidad que las estadísticas no alcanzan a reflejar y es la cantidad de trabajadoras inmigrantes que asumen pagar el 100% de la cuota de la Seguridad Social, para asegurar la renovación del permiso de residencia y trabajo. Esta práctica normalizada supone un costo importante en el salario de la trabajadora que ve reducido su ingreso en 164,40 euros (sobre un salario de 900 euros) con el único fin de poder permanecer regular en el país donde trabaja contribuyendo al crecimiento del PIB. También existe un grupo importante de trabajadoras que ni siquiera pueden recurrir a este artilugio y se encuentran con lo que se denomina “irregularidad sobrevenida”, es decir, habiendo obtenido la tarjeta de trabajo y residencia –en la mayoría de los casos después de tres años de irregularidad– no reúnen los tiempos de cotización ni tienen un contrato de trabajo, requisitos indispensables para

²⁰ *Empleo doméstico, género e inmigración*. María Florencia García Paz (2009)

la renovación del permiso de trabajo. Es decir, que después de un promedio de cuatro años de trabajo, vuelve a estar en términos legales en las mismas condiciones en las que llegó.

En este sentido se puede pronosticar que la situación tenderá a empeorar al compás de la crisis: de hecho, portavoces del gobierno del Partido Popular anunciaron modificaciones a las normativas de extranjería. Así el portavoz parlamentario del partido en materia de Inmigración, Rafael Hernando, ha explicado públicamente a los medios de comunicación que su objetivo es acabar con las regularizaciones masivas y restringirlas al máximo, eliminando la vía del arraigo e implantando un sistema de inmigración circular vinculado al empleo.

A la irregularidad sobrevenida, se deben incorporar las mujeres inmigrantes que viven en la CAE en situación administrativa irregular "ilegalizadas", que en el momento de la encuesta de referencia de este estudio sumaban en conjunto alrededor de 7.600 mujeres en esta condición. En su mayoría latinoamericanas, y en porcentaje menor senegalesas. En este punto hay que tener en cuenta que las mujeres "sin papeles" van a ir en aumento por la llegada de trabajadoras inmigrantes y la pérdida de permisos de trabajo y residencia. En consecuencia, habrá más precarización, explotación y abusos de las trabajadoras inmigrantes, al amparo de la crisis y de la falta de protección de este sector de la población.

Si bien la mayoría de las mujeres inmigrantes viven de la renta de su trabajo, las modificaciones a la renta de garantía de ingresos, así como la unificación del ex INEM con Lanbide, pueden impactar en forma negativa sobre las trabajadoras extranjeras. El primer punto es que Lanbide permitía la inscripción y el acceso a las ofertas sin permiso de trabajo. Ahora esta posibilidad se corta y la red de búsqueda de empleo para las trabajadoras "ilegalizadas" se cierra sobre ONGs y círculo de amistades. Estas medidas como el endurecimiento de las condiciones impuesta en la Ley de Garantía de Ingresos e inserción Social son complementarias a un entramado legal que busca cercenar los derechos fundamentales de las personas y refuerzan desde las comunidades autónomas las líneas de la Política Migratoria del Estado: discriminatoria, arbitraria, sexista y solo pensada en función de las necesidades del mercado y no desde los derechos ciudadanos.

Proceso migratorio como empoderamiento

Las trabajadoras inmigrantes, que en su mayoría llevan más de cinco años residiendo y trabajando en la CAE, han modificado con el paso del tiempo, la duración y los objetivos de su proceso migratorio. Si al comienzo pensaban estar fuera "dos o tres años", en la actualidad no solo se plantean permanecer más tiempo, sino que en muchos casos piensan quedarse, porque como mujeres trabajadoras la migración fue un proceso de empoderamiento, aún en las condiciones de vulnerabilidad en que se desarrolló su vida y encuentra mejores condiciones y expectativas que en su país de origen.

Cada migración responde a la historia biográfica de cada mujer, pero se pueden esbozar líneas de acción compartida, sobre todo en el grupo de mujeres latinoamericanas, donde la decisión de aumentar los años fuera del país de origen y plantearse la residencia fue un proceso gradual: primero fue la primera tarjeta para poder viajar: "voy, veo como están y vuelvo"; después fue renovar la segunda tarjeta: "voy y decido". En el camino, la crisis aumentó las necesidades de las familias y comunidades en origen; problemas de trabajo en las sociedades de destino fueron cambiando los tiempos y objetivos de la migración. Pero no es solo la cuestión económica la que determina el cambio, sino el proceso de empoderamiento que la migración operó en las mujeres y ése es un valor importante no solo como activo personal, sino como valor social. Se deben establecer líneas de incidencia que permitan la reconversión de la mano de obra de las mujeres inmigrantes, en pro-

gramas de capacitación y formación que no las condenen solo a los servicios de proximidad y reproducción. Sin capacitación y sin posibilidades de formarse, las trabajadoras inmigrantes quedan expuestas a una mayor explotación, situación que se agrava aún más en contextos de crisis.

Mujeres del Magreb y África

No se puede dejar de destacar la situación especial que viven las mujeres inmigrantes de origen africano, que normalmente se agrupan en las regiones del Magreb, África Subsahariana o bien por determinados países, que en conjunto soportan mayor discriminación, tasas de actividad inferiores al resto, una alta tasa de inactividad, y conviven en círculos endogámicos que limitan sus posibilidades de relaciones y, en consecuencia, de desarrollo y autonomía. Es de esperar que los procesos políticos que sacuden el Norte de África impliquen una presión migratoria sobre Europa y por supuesto las mujeres de estas regiones tendrán como destinos distintas ciudades y regiones del Estado y la UE.

Ante estos modelos tan predeterminados, frente un mercado laboral sexista y discriminatorio es necesario e imprescindible plantear una visión transformadora de la migración, buscando canales de unidad feminista entre las trabajadoras autóctonas y extranjeras que permitan romper los límites de los nichos laborales que las sociedades de destinos asignan a la mujer inmigrante. En esta línea, Cristina Reyna propone como desafío en el país de destino reconocer los derechos de las mujeres como trabajadoras, identificar el sistema que les empujó a tomar la decisión de partir dejando atrás familia, hijos, etc., sacar a cada mujer de su aislamiento para empoderarlas en su identidad como mujeres. En los países de origen, impulsar y continuar apoyando a las mujeres organizadas que están transformando sus comunidades para lograr una sociedad empoderada donde las mujeres tengan una plena participación social, política y económica²¹.

En resumen en el ámbito laboral las mujeres inmigrantes soportan las peores condiciones del mercado, están estigmatizadas por las políticas públicas, considerándolas en conjunto como una población problematizada, en "exclusión y riesgo de exclusión social"; y enfocando desde esa perspectiva las acciones de incidencia, olvidando que esta situación esta operada en gran parte por la discriminación existente en la sociedad, que asume como "natural" la etno-estratificación, la división sexual del trabajo, las desigualdades intragénero y de clases, que determinan que independientemente de la situación administrativa legal de la trabajadora inmigrante, su capacitación, su profesión, la homologación de estudios, haber obtenido la ciudadanía española, no se modifican sustancialmente sus condiciones laborales y siguen teniendo los trabajos más desvalorizados y poco cualificados: servicio doméstico, hostelería y servicios sexuales, el lugar asignado y determinado por la sociedad de destino. Si pensamos en una sociedad en igualdad y equidad, con derechos iguales para todas las personas, resolver las relaciones y tensiones de la clase trabajadora es la meta a alcanzar.

²¹ *Feminización de las migraciones*. Obra citada

En el análisis de migración y trabajo el primer dato que hay que destacar en Euskadi, es que la población inmigrante es joven: el 47% tiene entre 25 y 44 años, un 34% menor de 25 años; lo que configura una primera y casi exclusiva característica: la población inmigrantes es clase trabajadora en plena etapa productiva de su vida, lo que no siempre es apreciado, valorado y reconocido como valor destacado y positivo en las sociedades de destino.

Como explica Sara Cuentas “una de las características más significativas de la migración femenina es como ésta se sustenta en la permanente reproducción y explotación de las desigualdades de género en el marco de la economía global. La mayoría de las trabajadoras inmigrantes realizan “trabajos de mujeres” como niñeras, empleadas domésticas o trabajadoras sexuales, los nichos laborales menos deseables en términos de remuneración, condiciones laborales, protección legal y reconocimiento social. De esta forma el género actúa como principio organizador del mercado laboral en los países de destino, reproduciendo y reforzando los patrones de género preexistentes que discriminan a las mujeres. Pero no se trata sólo de que sean mujeres las que realizan estos trabajos, sino mujeres de ciertas clases, orígenes étnicos y/o nacionalidades. De esta forma, el género se entrecruza con otras formas de opresión para facilitar la explotación económica de las mujeres migrantes y relegarlas a condiciones de servilismo (domésticas) y desprecio social (trabajadoras sexuales). Ser mujer, ser inmigrante, con una identidad étnica específica y trabajadora del hogar es sinónimo de una cuádruple discriminación a la que se enfrentan la mayor parte de mujeres que deciden venir a España en busca otras oportunidades. El ser mujeres las condiciona casi exclusivamente al trabajo de hogar y de los cuidados.”

A este predeterminismo social de negación de sus capacidades profesionales, estudios y habilidades en las sociedades de destino con el que se encuentran las mujeres inmigrantes se suman las restricciones e inequidades de las leyes de extranjería lo que dificulta aún más el desarrollo personal, laboral y de participación de la población extranjera en general y de las mujeres en particular. Las políticas de inmigración desarrolladas por el Estado han facilitado a los empleadores la explotación y el abuso de las trabajadoras extranjeras condenado a un miles de mujeres a la irregularidad, precariedad e invisibilidad.

Actualmente, en Euskadi viven 14.632 personas extranjeras, de las cuales más de la mitad (52,6%) son mujeres. En relación a la situación administrativa (regular / irregular) se debe subrayar que la regularización de la residencia con derecho a trabajo, o nacionalización, como así también la homologación de estudios y profesiones no opera en forma directa en mejorar de la calidad ni el tipo de empleo, aún con residencia, o nacionalidad; con estudios reconocidos, sigue siendo el empleo doméstico el principal nicho laboral de las trabajadoras extranjeras seguido por la hostelería y servicios comerciales.

Según la estadística de ELE - AHT correspondiente a noviembre 2010 - octubre 2011, sobre un universo de 241 trabajadoras nos encontramos que “el 87% eran extranjeras, el 46% trabajaban internas. Todas las internas eran extranjeras y se dedicaban como actividad principal al cuidado de personas en situación de dependencia.”

En cuanto a la jornada más de la mitad no goza del descanso 36 horas seguido una vez por semana, establecido en el régimen de empleadas de hogar. De estas el 21% no tenía ni un solo descanso en la semana. Con respecto al descanso diario el 51% no tenía ninguna hora libre durante toda la jornada. En relación al salario la encuesta marca que “el salario más frecuente (incluido las pagas extras) se mueve en el tramo de los 951 y los 1200 (el 50% de los casos); en segundo lugar, está el tramo de los 600 a los 950 (el 31%)” subra-

yando que las internas estaban dedicadas al cuidado de personas mayores, incluidas todas las tareas del hogar en jornadas de casi 15 horas diarias

Como vemos en términos de condiciones laborales no hubo con los años y pese a las campañas de sensibilización una mejora sustancial o un reconocimiento del trabajo doméstico y mucho menos una revalorización social de las trabajadoras inmigrantes. Sigue siendo la etno-estratificación, cruzado por las desigualdades de género, intragénero, y clase la característica del mercado laboral para las mujeres extranjeras.

En la CAE, las encuestas de referencia de este estudio (EPIE 2010), nos muestran que dentro del conjunto de trabajadoras y trabajadores inmigrantes, las mujeres reconocen en un 37,3 % tener algún problema en las condiciones de trabajo: problemas con las jornadas, salarios, contratos (31,3%), ser relegadas por su condición de extranjeras (4,3%), haber recibido trato humillante (4,2%), incompatibilidad para cuidar hijas e hijos (7,4%), trabajar de forma irregular por decisión de la patronal (7,7%), no se cumple el derecho al descanso (6,6%), son pluriempleadas (10,6%) y además nos encontramos que el 20,7% no cotiza a la seguridad social (frente al 8,4% entre los hombres); es decir, las trabajadoras extranjeras son el último eslabón del mercado laboral.

En cuanto a ocupación, si bien la tasa de actividad de las trabajadoras extranjeras se sitúa en torno al 50%; en situación de parada 18% y en calidad de inactivas el 31%; si analizamos el mercado laboral de las mujeres inmigrantes por origen encontramos que esta también etno-estratificado y tiene un comportamiento que discrimina a las mujeres según el origen

El grupo de las mujeres latinoamericanas (Argentina, Chile, Uruguay, Colombia, Perú, Ecuador, Bolivia, Paraguay) presentan las tasas de actividad más altas (60 y 75%) solo superada por las mujeres chinas pero al ser una población minoritaria, su incidencia es menor. A esta le siguen por nivel de ocupación las trabajadoras de Brasil, Venezuela, y República Dominicana, la UE oriental (47%) y por detrás con diferencia de más de 10 puntos las mujeres de Senegal y de la UE occidental. Si observamos las tasas de paradas e inactivas destaca la situación de las mujeres magrebíes que presentan un índice de inactividad del 62,2% y las trabajadoras senegalesas con una tasa de paro de 38,9%. El caso de las mujeres de UE occidental con una tasa de inactividad del 46,1% obedece a las características propias de este grupo relacionadas con edad, condiciones económicas entre otras. En cuanto al trabajo, la mayoría de las trabajadoras inmigrantes (55,2%) trabaja con un contrato no indefinido o sin contrato. A la hora de buscar empleo son las mujeres africanas del Magreb (46,6%) y de Senegal (41,2%) a las que encontrar un empleo les demanda entre 1 o 2 años, seguidas por las mujeres bolivianas (35,6%). En este mercado laboral discriminatorio, son las mujeres del Magreb quienes están soportando las condiciones más desfavorables si consideramos que alrededor de 70% nunca trabajó en Euskadi con el grado de aislamiento, dependencia, y desvalorización personal que esto representa en la persona trabajadora.

En resumen en el ámbito laboral las mujeres inmigrantes soportan las peores condiciones del mercado, están estigmatizadas por las políticas públicas, considerándolas en conjunto como una población problematizada, en "exclusión y riesgo de exclusión social", y enfocando desde esa perspectiva las acciones de incidencia, olvidando que esta situación esta operada en gran parte por la discriminación existente en la sociedad, que asume como "natural" la etno-estratificación, la división sexual del trabajo, las desigualdades intragénero y de clases, que determinan que independientemente de la situación administrativa legal de la trabajadora inmigrante, su capacitación y profesión, la homologación de estudios, haber obtenido la ciudadanía española, no le modifica sustancialmente las condicio-

nes laborales, siguen siendo los trabajos más desvalorizados y poco cualificados: servicio doméstico, hostelería y servicios sexuales el lugar asignado y determinado por la sociedad de destino. Si pensamos en una sociedad en igualdad y equidad, con derechos iguales para todas las personas, resolver las relaciones y tensiones de la clase trabajadora es la meta a alcanzar.

Aspectos que inciden en la vida laboral de la mujer inmigrante.

1. Trabajadoras domesticas. Caída del salario, precarización de las condiciones y pérdida de puesto de trabajo
2. Irregularidad, Irregularidad sobrevenida: perdida de permisos por falta de contrato
3. Proceso migratorio como empoderamiento. No se puede dejar de marcar la situación especial que viven las mujeres inmigrantes de origen africano, que normalmente se agrupan en regiones Magreb, África Subsahariana o bien por determinados países, que en conjunto soportan mayor discriminación, tasas de actividad inferiores al resto, una alta tasa de inactividad, y conviven en círculos endógenos que limitan sus posibilidades de relaciones y consecuencia de desarrollo y autonomía.

MUJERES INMIGRANTES: LA CAEY CULTURA

Izaskun Sáez de la Fuente

4.4

En este capítulo pretendemos suministrar herramientas de aproximación a la situación de las mujeres inmigrantes desde la perspectiva cultural. El carácter complejo y multidimensional del mismo término cultura es lo que explica que funcione como variable interdependiente respecto de aspectos tan diversos como el económico, el educativo o la conversión de las mujeres en víctimas de diferentes tipos de abusos.

Nuestro itinerario reflexivo se desarrolla en cuatro pasos:

1. Determinación de las principales características de la cultura, haciendo hincapié en su sesgo discriminatorio desde la perspectiva de género.
2. Análisis de los distintos modelos de gestión de la diversidad cultural y religiosa. Con objeto de defender el imperativo feminista de superar tanto el etnocentrismo del modelo asimilacionista como un multiculturalismo acrítico profundamente vejatorio para los derechos de ciudadanía de las mujeres. A modo de alternativa se presenta un paradigma intercultural que estimule en la teoría y en la praxis la superación de normas y estereotipos sexuales.
3. Radiografía de algunos de los principales rasgos culturales y religiosos de las mujeres inmigrantes residentes en Euskadi.
4. Balance que indica elementos a tener en cuenta en las distintas fases metodológicas de desarrollo del proyecto de estudio.

CLAVES PARA UNA DEFINICIÓN DE CULTURA

4.4.1

Con objeto de delimitar nuestro ámbito de reflexión, es imprescindible clarificar el significado y alcance del término cultura. Desde la perspectiva antropológica, se puede considerar aquel conjunto de elementos materiales e inmateriales (p.ej.: valores, tradiciones, costumbres, lengua, modelos de comportamiento, etc.) que, social e intergeneracionalmente transmitido, singularizan a un determinado grupo humano respecto de otros. "En rigor solo puede hablarse de cultura cuando cada uno de los elementos existe y obra, no de manera autónoma con relación a los otros, sino con interdependencia mutua con relación al sistema cultural al que pertenecen, a la cultura global de la sociedad"²².

Tomando como referencia básica la conceptualización clásica de Plog y Bates (1980), la cultura tiene cinco características principales:

²²AAVV, *Enciclopedia Universal*, Salvat, Madrid, 2009, Vol IX, 4.155-4.156.

1. *Es una conducta aprendida* que moldea las identidades individuales y colectivas y presupone un *modo de interpretación y significación de la realidad* (ideas, creencias, valores, etc.) que la dotan de sentido. Los procesos de socialización nos “imponen” desde una lengua y determinadas estructuraciones del tiempo y del espacio hasta hábitos de alimentación y vestido, concepciones sobre la autoridad y el poder y perspectivas ideológicas y religiosas.
2. *Es simbólica*. Los símbolos –el lenguaje, pero también otras formas de comunicación no verbal– se construyen mediante elementos arbitrarios, flexibles y cambiantes.
3. *Es un todo estructurado en clave sistémica y está pautado*. Existe una interrelación entre costumbres, instituciones, valores y creencias, de modo que, cuando un aspecto se modifica, esto influye de un modo u otro en los demás.
4. *Es compartida diferencialmente* por los distintos grupos humanos de una determinada sociedad –existiendo diversas subculturas– y tiene, por tanto, un carácter internamente plural.
5. *Es un dispositivo de adaptación* de carácter cambiante para acomodarse a nuevos desafíos. No existen culturas puras, todas son mestizas. Porque resultan fruto de préstamos de otras cosmovisiones y de fecundaciones históricas mutuas. Si algún límite tienen los estudios psicosociales que trabajan los choques culturales es que abordan esta problemática con una concepción estática de la cultura centrada en la cuestión de la distancia. Mientras, una concepción alternativa, sin ocultar las diferencias, la concibe en términos relacionales y dinámicos, haciendo hincapié en su potencial de transformación, una dinamicidad que se pone especialmente de manifiesto en los flujos migratorios debiendo hablarse de hibridación y no de simple trasplante de la cultura de origen en la sociedad de acogida o de mantenimiento de compartimentos estancos entre las diferentes matrices culturales.

Uno de los ingredientes básicos de las cosmovisiones culturales son las religiones en tanto creencias socializadas, dándose con frecuencia la circunstancia de que, una vez minorizada la creencia en sociedades profundamente secularizadas como la nuestra, el universo simbólico derivado sigue condicionando el imaginario colectivo de una determinada cultura y su praxis cotidiana en diferentes ámbitos (por ejemplo, en la distribución del espacio y del tiempo, en las costumbres alimentarias, en la indumentaria, en las relaciones entre los sexos, en las interacciones con otros grupos culturales, etc.).

Si se analiza quiénes han creado el engranaje de cada cultura, se advierte que son los varones los que han disfrutado históricamente, en régimen cuasi exclusivo, de la posibilidad de generar, impartir y modificar valores, normas y prácticas concretas. El orden masculino del mundo, legitimado política, cultural y religiosamente, ha convertido a las mujeres en objetos simbólicos que son a través de los Otros, de modo que su autoestima ha estado mediada por la presencia y la aprobación de esos Otros. Las mujeres, magnificadas o difamadas, han sido convertidas en objetos por discursos culturales sobre sí mismas que no han formulado o controlado²³. Con connotaciones distintas en función de los patrones culturales, las mujeres se han convertido en seres para otros, configurando identidades negativas, de exclusión e invisibilidad sostenidas en distintas formas de violencia (física, psicológica, afectiva, simbólica,...) que tienden a alimentarse de imaginarios ideológicos, culturales y religiosos dominados por los principios de pureza/impureza, sufrimiento, sacrificio y

²³Ver Mª ANTONIA GARCÍA DE LEÓN, *Herederas y Heridas. Sobre las élites políticas femeninas*, Cátedra, Valencia, 2003, 85. Precisamente, se utilizan los términos alienación, reificación o cosificación –de raíces hegelianas, marxistas y existencialistas, respectivamente– para subrayar la subordinación histórica de las mujeres respecto de los varones en todas las culturas.

culpa, una culpa que arranca del pecado original personificado en la figura de Eva y se proyecta en la ausencia del hogar debido a su incorporación al mercado laboral o en la responsabilidad que se le imputa en el proceso de secularización.

MODELOS ÉTICO-POLÍTICOS DE GESTIÓN DE LA DIVERSIDAD CULTURAL Y RELIGIOSA

4.4.2

Los atentados islamistas en pleno corazón de Occidente, inaugurados con el 11-S, fueron presentados en su momento como fracaso de los modelos de gestión de la diversidad utilizados, ya fuera en su vertiente asimilacionista o en la multiculturalista, y aval indiscutible de las más apocalípticas tesis de Huntington en torno a un efectivo *Choque de Civilizaciones*. La puesta en cuestión de tales paradigmas ha provocado un vacío que las políticas de los estados-nación han cubierto con la patología del miedo al Otro y el temor a la inoculación del radicalismo terrorista, circunstancia que se ha visto alimentada por el fantasma de la recesión económica. La llamada a una *Alianza de Civilizaciones* materializada en el mediático apretón de manos entre Rodríguez Zapatero y Tayyip Erdogan –primer ministro de la república de Turquía y líder de la fuerza islámica Partido de la Justicia y el Desarrollo– auspiciado por la ONU se ha quedado, de momento, en una declaración de buenas intenciones sin trascendencia política²⁴. Mientras, numerosas corrientes de investigación y organizaciones como la Unesco o el Consejo de Europa llevan años trabajando en las claves del diálogo intercultural²⁵. El cambio de paradigma exige una mutación antropológica y ética de la que a continuación vamos a hablar, pero que cuenta, más allá de los discursos políticamente correctos, con pocos adeptos.

Los paradigmas normativos y sus formas público-políticas de responder ante realidades sociales, culturales y religiosas crecientemente complejas son tres, si bien entre ellos no pueden establecerse compartimentos estancos, ya que caben mixturas prácticas. Vamos a describir brevemente cada uno de ellos atendiendo, principalmente, a su trasfondo ético, a su perspectiva jurídico-política, a sus planteamientos de las relaciones entre religión y política y a sus consecuencias sociales.

²⁴Ambos representan sensibilidades netamente diferenciadas respecto a las relaciones entre religión y política: Zapatero se enmarca en el modelo de laicidad más densa que tiende a concebir las religiones como un asunto privado mientras que Erdogan reclama con su propia trayectoria la presencia pública del islam; ahí está precisamente uno de los caballos de batalla de la integración de Turquía en la UE.

²⁵2008 fue declarado Año Europeo por el Diálogo Intercultural.

CUADRO 4.1. Modelos ético-políticos de la gestión de la diversidad cultural y religiosa

	MONOCULTURALISMO	PLURALISMO CULTURAL	
		MULTICULTURALISMO	INTERCULTURALISMO
<p>Modelos normativos</p> <p style="text-align: center;">↕</p> <p>Gestión de políticas públicas</p> <p style="text-align: center;">↕</p> <p>Vida cotidiana</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Asimilacionismo (integración unidireccional) • Subrayado jurídico social en el derecho a la igualdad (liberalismo francés) • Riesgos de: <ul style="list-style-type: none"> - Exclusión, discriminación y guetización - Laicismo excluyente - Patriarcalismo atenuado 	<ul style="list-style-type: none"> • Derecho a la diferencia • Políticas de reconocimiento (comunitarismo británico) • Riesgos de: <ul style="list-style-type: none"> - Exclusión, discriminación y guetización - Versiones neoconfesionales de repliegue - Patriarcalismo sangrante 	<ul style="list-style-type: none"> • Derecho a la igualdad • Derecho a la diferencia • Diálogo transcultural /interacción positiva/negociación (bidireccionalidad) • Laicismo incluyente • Lucha por la paridad, visto el patriarcado en términos de sistema de dominación transcultural

Fuente: Elaboración propia.

Asimilacionismo

Se basa en el modelo jurídico-político liberal estricto heredero de la Revolución Francesa para el cual las diferencias culturales y religiosas deben quedar relegadas a la esfera privada, de modo que el Estado no las tiene en cuenta ni en sus *a priori* normativos y ni en su gestión (*laicismo excluyente*). Cualquier asimilacionismo impositivo resulta etnocéntrico, ilegítimo, antidemocrático y tiene fuertes connotaciones discriminatorias al pretender la uniformidad cultural, salvo aquél de carácter parcial que pivota en torno a los derechos humanos, siendo conscientes de que tales derechos no son el residuo de una Ilustración fracasada y eurocéntrica, sino el principal referente desde el que debe juzgarse la idoneidad ética de discursos y prácticas sociales; precisamente, la catedrática de Filosofía Celia Amorós utiliza la expresión *canon feminista ilustrado multicultural* para insistir en que la Ilustración y su potencialidad feminista es deudora de numerosos contrastes culturales que han existido y deben seguir existiendo entre diversas cosmovisiones.

Multiculturalismo

Se basa en modelos de carácter *comunitarista*. Parte de un cierto derecho a la diferencia cultural el cual, a su vez, debe generar políticas de reconocimiento que se contraponen al mero respeto de la autonomía en el ámbito privado. Frente a la concepción propia de la modernidad del individuo en cuanto sujeto racional y autosuficiente, se destaca como correctivo su sentido de pertenencia al grupo del que se deriva la necesidad de implementar políticas públicas acordes con la diversidad étnica, cultural y religiosa. Su principal riesgo es la configuración de sociedades formadas por compartimentos más o menos estancos (guetos) donde cada grupo cultural o religioso se rija por sus propias normas, la interacción entre ellos sea mínima o muy superficial y la función del Estado se limite a evitar conflictos, dificultando la cohesión social y la convivencia ciudadana.

El multiculturalismo acrítico ampara la desigualdad y la discriminación desde la defensa relativista a ultranza de políticas de reconocimiento de las diferencias culturales y/o religio-

sas. En el trasfondo de semejantes planteamientos subyace la creencia en que cada cultura es una realidad esencial, pura y armoniosa compuesta por valores, creencias, normas y conductas compartidas por el conjunto de la comunidad étnico-nacional o religiosa, ocultando la conflictividad intracultural y las relaciones sociales basadas en un desigual acceso a los recursos materiales y simbólicos e incluso reprimiendo la capacidad de disenso. Tiende a dominar, por tanto, una *visión esencialista de la cultura* en función de la cual ésta es “algo que nos crea (...) una especie de depósito que debe ser guardado”²⁶. En este escenario se tienden a consolidar y radicalizar relaciones intergenéricas asimétricas que convierten a las mujeres en el último reducto de la diferencialidad identitaria: lo hacen sacralizando toda una serie de símbolos considerados claves para determinadas tradiciones y que subyugan a las mujeres en tanto que es a éstas a las que se les asigna el papel de custodiar el “depósito” y de velar por la reproducción de los núcleos simbólicos de culturas y religiones²⁷ manteniéndolas, además, en gran parte del planeta en situaciones de miseria desde la perfecta e injusta alianza entre capitalismo, patriarcado y neocolonialismo; en semejante esquema la demanda de la virginidad antes del matrimonio se erige en una forma privilegiada de control ideológico y social de la sexualidad de las mujeres considerada impura e indómita en todas las tradiciones religiosas de libro.

“Desde posiciones multiculturalistas fuertes y, por supuesto, no mediadas por análisis feministas, ‘la mujer’ aparece como la metáfora de la cultura, como la representación material y simbólica de la supervivencia de la comunidad cultural. Frente al miedo a la desaparición de una cultura que se considera acosada y expuesta a la asimilación por parte de la cultura hegemónica, los varones cierran filas en defensa de la propia dominación sobre ‘sus mujeres’. Y ahí, en la dominación masculina sobre las mujeres, se encuentra el núcleo intocable y no negociable de la permanencia de su comunidad cultural”²⁸.

Interculturalismo

Se basa en modelos tendencialmente republicanos –recuérdense los discursos de Jürgen Habermas al respecto– que buscan sinergias entre las diferentes culturas y religiones mediante diálogos equitativos en diversos espacios e instituciones para engendrar proyectos de convivencia democrática donde los derechos alcancen a todas las personas y los deberes cívicos también sean exigibles a todas (*ética cívica*)²⁹. El que se reconozca una ciudadanía abierta a la diversidad religiosa, no puede debilitar en modo alguno la promoción de la pertenencia común a la ciudadanía social, la que integra a través de la justicia distributiva y, por tanto, de los derechos sociales (p.ej.: educación, sanidad, ayudas sociales, vivienda,...), lo que supone, en última instancia, tener en la retina de la gestión política la mirada de las víctimas³⁰, porque de nada vale afirmar la perspectiva intercultural si la discriminación o la segregación persiste.

²⁶XABIER ETXEBERRIA, *Sociedades multiculturales*, Mensajero-Alboan, Bilbao, 2004, 35.

²⁷Por ejemplo, los grupos fundamentalistas perciben en el acto de tapar a sus mujeres una forma de mantener íntegra su identidad, haciendo operativa la segregación (división sexual del trabajo y diferenciación de espacios) de acuerdo a las leyes de pureza e impureza. (Ver IZASKUN SÁEZ DE LA FUENTE, “Fundamentalismo religioso en el mundo actual y perspectiva de género”, *Iglesia Viva* 235 [2008] 90).

²⁸ROSA COBO (Ed.), *Interculturalidad, feminismo y educación*, Catarata-Ministerio de Educación, Madrid, 2006, 13-14.

²⁹Ética mínima que, en palabras de Victoria Camps y Salvador Giner, debería suscribir cualquier ciudadano (Ver VICTORIA CAMPS y SALVADOR GINER, *Manual de civismo*, Ariel, Barcelona, 1998, 9).

³⁰AA.VV., *La laicidad en los nuevos contextos sociales*. Estudio interdisciplinar, Sal Terrae, Santander, 2007, 314.

Su principio es la consideración del "Otro" como interlocutor válido, sin que ello implique comulgar o no explicitar una fuerte distancia crítica respecto de planteamientos y prácticas intolerables como todas aquellas que manifiestan un trato inferiorizante de la mujer (p.ej.: matrimonios forzados, mutilación genital, ejercicio de la violencia machista y reclusión e invisibilidad en el espacio doméstico); otras prácticas, como por ejemplo el uso del *hiyab* y siempre y cuando se demuestre la voluntariedad de su uso, demanda la confrontación dialógica de pareceres y la mediación. Puede no resultar políticamente correcto, pero es imprescindible subrayar que:

"(...) no todas las culturas merecen la misma consideración, pues son más respetables las culturas que respetan los derechos humanos y, en consecuencia, promueven la igualdad que aquéllas en las que, precisamente en nombre de la cultura se promueven privilegios y fortalecen jerarquías y estratificaciones no legítimas (...) `las culturas en que se han puesto en cuestión los roles estereotipados y subordinados de las mujeres son preferibles a aquéllas en las que nunca se habría producido un cuestionamiento de ese orden´."³¹

El interculturalismo tiene sentido si se plantea como un modelo de convivencia pluralista (superando, por tanto, la mera coexistencia) que afecta a la sociedad en su conjunto y no solo a las personas inmigrantes o pertenecientes a culturas o religiones minoritarias. Subyace, insistimos, una concepción dinámica de la cultura como proceso, sujeta a cambios provocados por las tensiones internas (*momento crítico intracultural*) y los contactos con otras culturas (*momento crítico intercultural*).

LAS MUJERES INMIGRANTES RESIDENTES EN LA CAE. CONCLUSIONES SOCIOLOGICAS SIGNIFICATIVAS

4.4.3

No existen estudios monográficos específicos sobre las mujeres inmigrantes residentes en la CAE y de ahí el valor del trabajo que Emakunde está poniendo en marcha. De momento, para aproximarnos a su realidad desde la perspectiva cultural contamos, al menos, con tres tipos de referencias empíricas: a) la encuesta que el Observatorio Vasco de Inmigración Ikuspegi realizó a la población extranjera en 2007; b) el sondeo del Departamento de Asuntos Sociales del Gobierno Vasco a la Población Inmigrante Empadronada (EPIE) llevado a cabo en 2010; y c) un estudio cualitativo general sobre las identidades culturales y religiosas fundamentado en entrevistas en profundidad de carácter individual que el Instituto Diocesano de Teología y Pastoral de Bilbao (IDTP) y la Fundación EDE publicaron en 2008 bajo el título *Inmigración, identidades religiosas y diálogo intercultural*.

³¹ROSA COBO (Ed.), o.c., 17.

Características étnico-nacionales y proyectos migratorios subyacentes

Las tendencias que las cifras dibujan muestran una cierta etnificación genérica diferencial de los flujos. Para una muestra ligeramente más feminizada que el conjunto de la población inmigrante residente en la CAE, las mujeres gozan de una presencia significativa entre las nacionalidades latinoamericanas (y por tanto, en el grupo mestizo-latino), mientras que los varones son los que dominan entre las personas procedentes de Senegal (África Subsahariana) y el Magreb. La relación intergénera resulta más equilibrada entre los extranjeros procedentes de Rumania, de otros países de la UE Oriental, del resto de África y de China.

Del mismo modo, son más las mujeres inmigrantes que utilizan el castellano como lengua de comunicación en el hogar y más los varones que hacen uso del árabe en el mismo espacio. Otro dato de interés es que, en general, la población extranjera domina bien o suficientemente el castellano en su vida cotidiana. Este principio solo se erosiona entre las mujeres oriundas del Magreb o de Senegal (y no en sus homónimos varones) y sobre todo en las mujeres chinas³². El desconocimiento de la lengua de la sociedad receptora tiende a reafirmar la endogamia grupal y dificulta los contactos con la población autóctona.

Las características étnico-nacionales de las mujeres inmigrantes en las sociedades receptoras guardan una estrecha relación con los *factores de expulsión* de sus países de origen. Todo proceso migratorio tiene un carácter social donde las estrategias familiares juegan un rol trascendental. Con frecuencia, la decisión de quien migra depende de las jerarquías de poder dentro del grupo y de las estratificaciones de género en diferentes contextos³³. Teniendo en cuenta este factor condicionante, las mujeres se convierten –pese a la uniformidad con que la ciudadanía autóctona percibe la inmigración femenina– en agentes de diversos proyectos migratorios. Para una buena parte de la población extranjera que reside en la CAE, la idea de emigrar ha respondido a una decisión personal, sobre todo en los varones del continente africano y en las mujeres francesas y bolivianas. Los hombres africanos desarrollan un modelo migratorio que se singulariza por la importancia de los varones como pioneros de la emigración y la constitución posterior de grupos familiares, por la relevancia de las relaciones masculinas y de la *patrilinealidad* en la formación de la red migratoria y por el empleo en trabajos tradicionalmente masculinos. Las mujeres latinas diseñan un tipo migratorio que se caracteriza por una salida mayoritaria de mujeres –siendo la variable sexo la principal fuente de selectividad, por encima del estatus socioeconómico–, por la *matrifocalidad* y la construcción de una maternidad transnacional y de redes migratorias femeninas y por el empleo dentro de la sociedad receptora en nichos laborales muy feminizados³⁴.

La tendencia a la reducción del peso de la reunificación y al crecimiento de la categoría “*buscar un mejor empleo*” entre las mujeres y los varones de asentamiento más reciente induce a pensar que, de distinto modo, unas y otros se presentan cada vez más como agentes activos de sus propios procesos en busca de mayores cotas de bienestar. No obstante, subsiste en determinados sectores femeninos, sobre todo en las mujeres argelinas,

³²Si bien en este caso la tasa de los varones es también sensiblemente baja, incluso inferior a la que presentan las mujeres magrebíes o senegalesas.

³³Las estructuras e ideologías familiares facilitan en unos países, por ejemplo, la emigración de mujeres solteras de origen rural (República Dominicana o Filipinas) y la dificultan en otros (Marruecos) (Véase COLECTIVO IOE, *Inmigrantes, trabajadores y ciudadanos. Una visión de las migraciones desde España*, Universidad de Valencia-Patronat Sud-Nord, Valencia, 1999, 187).

³⁴CARMEN GREGORIO, *Migración femenina. Su impacto en las relaciones de género*, Narcea, Madrid, 1998, 263 y 264.

la influencia directa de la familia y, más específicamente del cónyuge, respondiendo su llegada a procesos de reagrupación.

Semejante diferencialidad en las mujeres responde, insistimos, a las distintas estratificaciones de género presentes en cada cultura. Con frecuencia, las mujeres latinas (y también marroquíes viudas o separadas que se ven obligadas a salir de su país por razones ético-religiosas) se transforman en jefas de hogares monoparentales o casadas proveedoras económicas de familias extensas y numerosas donde las mujeres constituyen el eje de las tareas del cuidado y viven en contextos de sobreexplotación trabajen o no fuera del hogar; las condiciones de vida se endurecen en hogares monoparentales. Muchas inmigrantes desarrollan un fuerte sentimiento de culpa porque, como consecuencia de la emigración, no pueden encargarse directamente de las tareas reproductivas y de crianza³⁵. A pesar de la realidad, más que frecuente, de familias desestructuradas en el país de origen, se producen remitologizaciones tendentes a favorecer procesos de repatriarcalización en las sociedades receptoras³⁶. No obstante, en determinados casos, la gestación de esa comunidad transnacional y el control monetario de la mujer puede tener un impacto positivo en la redefinición de los roles de género dando lugar a matrimonios migrantes con relaciones más paritarias en la medida en que comparten responsabilidades y obligaciones.

En zonas urbanas de países periféricos como Argentina y en un número creciente de marroquíes, solteras y universitarias, prolifera la emigración individual en busca de una mejora del bienestar económico que permita la promoción personal o ayudar a su familia. Solo en estos casos se produce un control real del dinero y un mayor poder en la toma de decisiones, aunque la autoridad en la sociedad de origen siga recayendo en los miembros varones de la familia. Las consideraciones de género continúan jugando un papel importante, ya que además en muchas sociedades se considera culturalmente que son las mujeres las principales responsables de la atención y el cuidado de sus allegados.

Entre las mujeres marroquíes de origen rural y en el ámbito musulmán en general resulta todavía frecuente el modelo de reagrupamiento, pero se dejan traslucir distintos itinerarios. Existen mujeres que, a pesar de seguir al esposo, ya habían experimentado en origen cierta movilidad social fruto de su incorporación al mercado laboral u otras a las que la precariedad económica en la sociedad de acogida les permite obtener el permiso del marido para trabajar fuera del hogar, sin que ello tenga que suponer un cuestionamiento de los engranajes básicos del sistema patriarcal: se accede a que la mujer realice actividades extradomésticas siempre y cuando respete los preceptos morales y religiosos y cumpla con los deberes de esposa y madre. En casos extremos se puede llegar a situaciones de máxima dependencia y aislamiento social, lo cual tiende a dificultar las interacciones con la sociedad receptora y la redefinición de estrategias vitales. Un aislamiento que multiplica sus efectos entre quienes proceden de áreas lingüísticas alejadas del castellano y en especial si se trata de mujeres analfabetas o sin estudios, puesto que dependen de la interlocución de su marido o de sus hijos o hijas para establecer cualquier tipo de comunicación con el entorno. El panorama se complica aún más si el físico o la indumentaria convierten el hecho de ser mujer extranjera en un estigma (p.ej.: marroquíes o argelinas que portan

³⁵“(…) mientras se ha elaborado un discurso sobre los efectos negativos de la maternidad transnacional, que llega incluso a plasmarse en los medios de comunicación y en instituciones públicas, como es el caso de Filipinas, la literatura sobre migraciones no se ha planteado esta misma problemática para el caso de los hombres. La paternidad, en el marco de los hogares transnacionales, no es cuestionada, no hay referencias a la figura del ‘mal padre’ migrante que abandona a sus hijos en el país de origen.” (Véase LAURA OSO, “Migración, género y hogares transnacionales” en JOAQUÍN GARCÍA ROCA y JOAN LACOMBA [Eds.], *La inmigración en la sociedad española. Una radiografía multidisciplinar*, Bellaterra, Barcelona, 2008, 571-572)

³⁶PEDRO MARCOS e IZASKUN SÁEZ DE LA FUENTE, “La perspectiva de género en las prácticas de mediación intercultural e interreligiosa”, *VII Congreso Vasco de Sociología y Ciencia Política*, Bilbao, 2009, 5 (versión disponible en CD).

hiyab). Las posibilidades de exclusión se multiplican exponencialmente y la integración individual se complica si el grupo de origen tampoco avanza en adaptación y reconocimiento social. Entonces parece como si la inmigración fuera concebida más en términos de sustancia inmutable que como una circunstancia, una condición tan imborrable como la supuesta pureza de sangre³⁷.

El peso relativo del sexo masculino y femenino en el conjunto de cada uno de los grupos nacionales de inmigrantes resulta relevante. Porque, más allá del dato en sí, suministra "información en torno a la constitución de grupos familiares, a las características de las redes de apoyo, al reparto de roles de género entre hombres y mujeres inmigrantes en el contexto familiar y social constituido en el lugar de recepción, así como a la percepción y representaciones que tanto de unos como de otras lleva a cabo la sociedad receptora"³⁸. Normalmente, la existencia de colectivos nacionales en los que existe un fuerte predominio estadístico de uno de los sexos dificulta e incluso impide la reproducción de las pautas culturales de origen; en cambio, cuando existen núcleos familiares completos, crece la posibilidad de que se fortalezcan los modelos de relación basados en las ideologías familiares de origen. Sin olvidar que para muchas mujeres inmigrantes, la familia, más que significar un lugar de opresión puede erigirse en una especie de "colchón" que amortigua otro tipo de discriminaciones, aunque en su interior tienda a reproducirse la ideología patriarcal.

Filiaciones religiosas en origen

La inmigración procede de entornos en los que domina un tipo de *socialización religiosa cultural*, donde las mujeres en el interior de familias extensas ocupan un lugar primordial como agente de transmisión intergeneracional. Porque las distintas cosmovisiones las han considerado, bajo una visión androcéntrica, depositarias de las tradiciones desde la sinonimia entre mujer, madre, cuidadora y creyente.

Además, las religiones presentes hoy en una CAE profundamente desinstitucionalizada³⁹ disfrutan de un grado diverso de secularización en origen y de disociación con la cultura, la política y la vida cotidiana. En el Islam es donde más se subraya la omnipresencia de lo religioso en las distintas dimensiones vitales y si el colectivo musulmán presenta, sin diferencias intergenéricas relevantes, elevados índices de prácticas de oración, las mujeres resultan mucho más orantes que los varones en los colectivos de católicos y ortodoxos⁴⁰. No obstante, incluso perteneciendo a una misma confesión, no disfrutan de idéntico grado de secularización por ejemplo las mujeres católicas colombianas o las argentinas.

³⁷Fadela Amara, líder de *Ni putas ni sumisas* –movimiento feminista de las barriadas obreras inmigradas francesas, inaugurado con una Marcha por todo el país en febrero de 2003–, se sirve de una experiencia autobiográfica para subrayar las dificultades que supone desmantelar semejante concepción esencialista de la inmigración: "La casualidad quiso que en el crisol de la República [francesa] –la escuela de mi infancia– sintiera realmente por primera vez que yo era una forastera, el día en que una maestra que se disponía a hacer una lista de los alumnos extranjeros, y sin duda con buena intención, me instó a que levantara la mano. Sin embargo (...) yo tenía la nacionalidad francesa (...) Porque no aceptaba aquella injusticia, quise con todas mis fuerzas cambiar la mirada del otro, que sistemáticamente me remitía a mis orígenes sociales y étnicos. *Anhelé poder demostrar que, a pesar de nuestras diferencias, era posible que viviéramos juntos en una república laica, en una ciudadanía plena y completa*" (Véase F. AMARA, *Ni putas ni sumisas*, Cátedra-Feminismos, Madrid 2004, 32).

³⁸JUAN LUIS FUENTES y TRINIDAD L. VICENTE, *La población magrebí en el País Vasco. Situación y perspectivas*, Ararteko-Colección Derechos Humanos Juan San Martín, Bilbao, 2007, 35.

³⁹Por desinstitucionalización se entiende el proceso que opera un creciente divorcio entre experiencia religiosa y canalización de la misma a través de sus instituciones tradicionalmente mediadoras –en nuestro entorno, la Iglesia Católica–.

⁴⁰Entre la inmigración rumana se detecta una incipiente recuperación de lo religioso que, tras décadas de socialismo real, las personas creyentes valoran muy positivamente, una valoración de la que no está exenta el componente nacionalista, dada la íntima relación entre las dimensiones étnico-nacional y religiosa en aquel país.

En correspondencia con la diversidad étnico-nacional, el género influye decisivamente en el tipo de identidad religiosa dominante: en 2007, en la confesión musulmana los hombres triplicaban porcentualmente a las mujeres; en la católico-romana, el peso de las mujeres era casi veinte puntos superior al de los varones; y en la evangélica, confesión minoritaria, las mujeres eran de nuevo las más numerosas si bien las diferencias resultaban mucho menores que en el caso precedente.

El mestizaje étnico y cultural es una experiencia más que frecuente en los países de origen de los colectivos de inmigrantes, si bien el pluralismo se radicaliza en África con la presencia de numerosas sectas y grupos religiosos. Desde la religiosidad más tradicional, se descubren valores –como el respeto a las personas mayores y una intensa devoción mariana en el ámbito latinoamericano– que adquieren una especial relevancia sociorreligiosa. La religión aporta, asimismo, un código de conducta –dato quizás más visible en el ámbito del Magreb– y desempeña una función de seguridad y de ajuste existencial ante situaciones especialmente difíciles. En el caso latino se detecta un proceso de cambio generacional en las mujeres en función del cual unas se mantienen bajo el paraguas de la religión tradicional y otras experimentan procesos de ilustración o de racionalización de la fe. Aunque allí las Iglesias siguen todavía repletas de niños y niñas y de jóvenes, entre jóvenes sudamericanos lo religioso empieza a no formar parte de lo incuestionable, del mundo de lo dado por supuesto.

Microestructura social en el país de acogida

Se maneja socialmente el estereotipo de que la población extranjera y, sobre todo, las mujeres tienen un bajo grado de escolarización y que ello dificulta su integración laboral y relacional. Pero los datos de las encuestas obligan a poner en entredicho semejante estereotipo: alrededor de seis de cada diez inmigrantes tienen al menos estudios secundarios y solo un 8% carece de estudios. En general, las mujeres tienen grados superiores de instrucción. Solo en el Magreb, donde ya de por sí el porcentaje de personas con estudios primarios o sin estudios está muy por encima de la media, las mujeres disponen de un nivel educativo sensiblemente más bajo que los varones; mientras, en Senegal, otro de los países de origen con menor grado de formación, son los varones los menos cualificados.

La segregación espacial de las personas inmigrantes tiende a retroalimentarse mediante una peligrosa asociación entre territorio (barrio), clase social (pobre) y origen (inmigrante). En España no existen aún guetos de inmigrantes si por ellos entendemos áreas urbanas donde un solo grupo diferente al mayoritario autóctono domina demográficamente. Pero sí es cierto que las personas inmigrantes se concentran en dos tipos de barrios, cascos históricos en los que abunda la infravivienda o áreas de la periferia; ambos comparten dos características, el menor precio de la vivienda y el envejecimiento de la población autóctona. Cuando se pregunta a las personas extranjeras sobre lo que desearían se descubre una preferencia por residir en barrios que disfruten de servicios adecuados, huyendo de entornos profundamente degradados, si bien existen determinados grupos étnico-nacionales como el de las mujeres argelinas que otorgan más valor que el resto a vivir en un entorno dominado por sus compatriotas.

La mayoría de la población inmigrante dice relacionarse en su tiempo libre con todo tipo de personas⁴¹ y casi el 30% solo con su familia, resultando minoritaria la opción de interactuar únicamente con personas de su mismo origen o cultura⁴². La intensidad de las prácticas de

⁴¹Una tendencia que resulta más significativa entre las mujeres inmigrantes que llegan solas y sin contar con el apoyo de las redes sociales de su país de origen.

⁴²La tasa correspondiente no sobrepasa el 8%.

ocio endogámicas se acentúa significativamente en la comunidad china –en varones y mujeres–, en el grupo senegalés (más en los hombres que en las mujeres), en las mujeres magrebíes y en los varones paraguayos. Por otro lado, los análisis cualitativos insisten en la ausencia de relaciones interétnicas entre los diferentes colectivos de inmigrantes, los cuales utilizan etiquetas o estereotipos que tienden a subrayar los rasgos estigmatizadores, sobre todo en el caso de los musulmanes y negros: “el árabe es una persona violenta, problemática”⁴³. En el caso de las mujeres se puede sufrir una triple discriminación y ser objeto de abuso laboral o sexual, por ser mujer, por ser extranjera y por ser negra o de otro color distinto al blanco-caucásico: “Yo mando mi currículum a un montón de sitios; de ninguno me llaman. ¿Sabes por qué? Porque mi nombre es árabe y soy musulmana”⁴⁴.

Si nos fijamos concretamente en la familia domina el tipo nuclear con hijos e hijas, a pesar de que la tasa de mujeres que lideran hogares monoparentales adquiere un peso específico significativo respecto de la media. Un dato que tiene que ver con el tipo de relaciones de pareja: algo más de la mitad del colectivo inmigrante residente en la CAE se encuentra soltero y alrededor de cuatro de cada diez casado. Mientras que entre los varones aumenta el porcentaje de quienes han contraído matrimonio, en las mujeres crece –dentro de los estrechos márgenes que le proporciona su peso estadístico– la proporción de separadas o divorciadas y la de viudas. Lo que permite aventurar que entre las mujeres abundan las que tienen familia propia, pero también gozan de presencia las que han decidido poner término a una relación, pudiéndose erigir éste en uno de los factores desencadenantes o al menos coadyuvantes del proyecto migratorio o bien en una de las consecuencias de la distancia y de la redefinición vital propiciada por la emigración.

El grado de asociacionismo es muy bajo. A las restricciones impuestas por un contexto social como el vasco poco proclive a él, se suman dificultades derivadas de la precaria inserción de buena parte del colectivo inmigrante: falta de recursos económicos, incompatibilidad con horarios laborales, distancia entre los domicilios y las sedes asociativas, heterogeneidad de los propios colectivos de inmigrantes, etc. Con frecuencia, los y las inmigrantes recurren a asociaciones en demanda de apoyo para situaciones específicas, pero no se mantiene con ellas un vínculo estable. Solo alrededor del 4% participa en grupos informales de inmigrantes (algo más los varones que las mujeres), en organizaciones de apoyo a inmigrantes o en grupos educativos o culturales (en este último caso, las mujeres tienen un peso relativo algo mayor). A su vez, la participación en grupos religiosos se limita al 8% en ambos sexos, creciendo la proporción entre las mujeres procedentes del Magreb⁴⁵ y del resto del continente africano.

⁴³G4-Subsahariano Cfr. ALFONSO PÉREZ AGOTE, BENJAMÍN TEJERINA y MARGARITA BARAÑANO, *Barrios multiculturales: relaciones interétnicas en los barrios de San Francisco (Bilbao) y Embajadores/Lavapiés (Madrid)*, Trotta, Madrid, 2010, 120. Unas concepciones que, al parecer de los autores, levantan muros transparentes que dificultan e incluso imposibilitan la relación entre individuos y grupos de orígenes diferentes: “esto hace que sea improbable ver juntos a ‘3 negros, 2 gitanos y 1 árabe’ o que cada día sea más complicado mejorar la densidad moral de nuestras sociedades”.

⁴⁴G-1, mujer marroquí Cfr. ALFONSO PÉREZ AGOTE, BENJAMÍN TEJERINA y MARGARITA BARAÑANO, o.c., 233.

⁴⁵No obstante, desde una perspectiva cualitativa, la participación de las mujeres en la red asociativa magrebí es escasa. “Cuando hemos preguntado a las mujeres por los motivos de dicho comportamiento, algunas de ellas se han mostrado muy tajantes al afirmar que no quieren participar en asociaciones mixtas y que no existen [como veremos, según el estudio sobre diversidad religiosa en el País Vasco ya hay algunas] agrupaciones de mujeres inmigrantes (...) su ausencia del movimiento asociativo magrebí más bien vuelve a poner de relieve la separación en el espacio público de esta comunidad en función del sexo, de forma que las mujeres harán, cuando sea posible, un disfrute de los espacios y de las actividades diferenciados de aquellos destinados a los varones.” (Véase JUAN LUIS FUENTES y TRINIDAD L. VICENTE, o.c., 199-200).

¿Mantenimiento o reformulación de las identidades culturales y religiosas?

Según los resultados de las encuestas, las tres cuartas partes de las personas extranjeras residentes en la CAE afirman carecer de identificación colectiva o grupal, pero el panorama cambia radicalmente si se tienen en cuenta los países de origen. La posición religiosa como fórmula prioritaria de identificación es reclamada nada menos que por el 60% de los varones senegaleses (40% en el caso de las mujeres) y por la mitad de las mujeres y hombres magrebíes (algo menos en los varones que en las mujeres). Si en el promedio la vinculación territorial no sobrepasa el 5%, en la comunidad china se quintuplica. A su vez, la identidad etnocultural, cuya presencia es casi testimonial, crece, de nuevo, en Magreb y Senegal, dos lugares en los que la disociación entre religión y cultura resulta muy tenue. En general, la población extranjera no percibe rechazo social por su condición foránea, por su raza o por su religión, pero tal afirmación debe modularse cuando se conjugan las variables género y país de origen: las mujeres que se sienten más estigmatizadas son, por este orden, las que proceden de países latinoamericanos –especialmente de aquellos en los que abunda la presencia de rasgos indígenas–, las magrebíes y las rumanas⁴⁶.

La mayoría de los hombres y de las mujeres inmigrantes desean preservar sus costumbres en los ámbitos más próximos, íntimos y privados como los de la familia y las redes de amistades, pero las féminas los hacen con un énfasis especial; la casa se convierte en espacio privilegiado para la conservación de la cultura y la religión de origen sirviendo quizás de cobijo frente a un afuera que muchas veces se percibe hostil⁴⁷. Y también son mayoría, sin disparidades de género, quienes apuestan por mantener los hábitos de origen en el terreno de las creencias y costumbres religiosas, especialmente las personas de confesión musulmana. En coherencia con tales planteamientos, son los senegaleses, las mujeres argelinas y marroquíes y la comunidad china⁴⁸ los colectivos más fieles a su liturgias cívicas y/o religiosas. Si se pregunta sobre la disposición a renunciar a la propia cultura y tradiciones a cambio de un mejor salario o posición social, los resultados resultan convergentes con las variables anteriores: las mujeres musulmanas constituyen el único colectivo que abandona, a la baja, la franja del 15% al 20% en que se encuentran situados tanto los varones de su mismo credo como los miembros del resto de religiones, erigiéndose en el núcleo duro de defensa de sus tradiciones. Y también son los colectivos musulmán y ortodoxo quienes dan una mayor credibilidad a las tesis asimilacionista según la cual, para aceptarles, la sociedad vasca exige que renuncien a su cultura.

Un porcentaje muy elevado de personas extranjeras se ha adaptado a *consumir comida y bebidas de aquí*, siendo las mujeres magrebíes las más reacias a nuestras costumbres gastronómicas. A su vez, poco más de la mitad de las y los informantes afirma que, a pesar de vivir aquí, con frecuencia se viste como la gente en su país de origen. Las diferencias

⁴⁶Vista esta realidad desde otro ángulo, alrededor de la mitad de los varones y de las mujeres de origen colombiano, ecuatoriano o peruano dicen haber sufrido experiencias de racismo o de xenofobia de distinto grado, tasa que se sitúa en el entorno del 30% para quienes proceden del Magreb, si bien en este último caso son los hombres los que tiene más conciencia de haber sido destinatarios de tales actitudes. Al detallar estadísticamente situaciones concretas graves, el 40% de las mujeres señalan insultos, actitudes, prejuicios o comentarios racistas o xenófobos y un 18% agresión, acoso, maltrato o violencia; en cambio, la cuestión religiosa no provoca, ni para mujeres ni para varones, reacciones de racismo o de rechazo.

⁴⁷Tal y como indica una mujer inmigrante “En mi casa, abres la puerta de mi casa, te olvidas que estás en España, abres la puerta, entras y cierras, ya no estás en Bilbao, estás en Marrakech, piso estilo marroquí, el salón, estilo marroquí, comida marroquí, hablamos todo árabe” (Cfr. ALFONSO PÉREZ AGOTE, BENJAMÍN TEJERINA y MARGARITA BARAÑANO, o.c., 104).

⁴⁸Senegaleses, el 86% de las mujeres y el 65% de los varones; Mujeres argelinas 66%; mujeres marroquíes 59%; en la comunidad china, 68% de las mujeres y 60% de los hombres. Los chinos son vistos por el resto de los colectivos de inmigrantes como una comunidad muy cerrada, que no habla castellano y que solo se relaciona y crea negocios con miembros de su propio grupo étnico-cultural. “Tienen sus comercios y lo hacen todo entre ellos. Se dice que son trabajadores y callados”

globales por sexo no son significativas. Pero se da un caso al mismo tiempo paradigmático y singular en el colectivo argelino: mientras ocho de cada diez mujeres utiliza la indumentaria de origen, el porcentaje desciende hasta la mitad en los varones, distancia sintomática al menos de cómo los cambios sociales en origen y/o la inmigración afectan de manera diferencial a las mujeres –en cuanto símbolo por excelencia de las tradiciones culturales y religiosas– y a los varones. Desde la perspectiva más dogmática, se considera que la indumentaria femenina permite mantener la estabilidad familiar y social: siendo el cuerpo femenino sinónimo de pecado, el modo de evitar el pecado carnal de los hombres es la vestimenta tradicional de las mujeres, la cual, a su vez, libera a éstas de ser conceptualizadas en términos de belleza puramente física, fortalece sus roles genéricos vinculados al cuidado y evita que los varones cometan agresiones contra ellas⁴⁹.

Pero conviene subrayar que cualquier velo, sancionado religiosamente, –el de las monjas cristianas incluido– representa simbólicamente la subyugación de las mujeres mediante la indumentaria, haciendo operativa la invisibilidad y la segregación de acuerdo a las leyes de pureza e impureza vigentes en todas las religiones de libro (cristianismo, judaísmo e islam), segregación que se ejemplifica en la dicotomía sagrado/masculino/público/puro y profano/femenino/privado/impuro. Hay diferentes tipos de velo islámico, prendas que ocultan más o menos el cuerpo de las mujeres y que adquieren distinta resonancia en la opinión pública. Su uso cotidiano también adquiere diferentes connotaciones para las mujeres que lo llevan. Hay quienes se lo ponen obedeciendo a una costumbre en la que han sido socializadas desde la infancia y/o como elemento de autoafirmación cultural o como herramienta de protección, para evitar ser molestadas, insultadas, maltratadas, etc. Otras se ven obligadas a quitárselo por miedo a la violencia racista, a la xenofobia o la islamofobia o por sus repercusiones negativas en el momento de acceder a un empleo o de conservarlo⁵⁰, de manera que ni son libres para llevarlo ni para hacer lo contrario; por cierto, el grado de voluntariedad resulta cuestionable si los ambientes de las comunidades étnico-religiosas son cerrados y están presos de un fuerte control social. Hay un sector minoritario que lo utiliza como símbolo de rechazo al mundo moderno singularizado, a su juicio, por la superficialidad o valores puramente estéticos. Y, finalmente, algunas mujeres musulmanas han adoptado el velo dentro de los países de origen en su lucha por ocupar espacios públicos, porque han considerado que les facilitaba tal objetivo. Así, las islamistas no asumen el velo tradicional de sus madres, símbolo para ellas de la ignorancia, la superstición, la reclusión, es decir, de todo aquello de lo que se han desprendido gracias a la educación; más bien al contrario, utilizan el “hiyab” para marcar una ruptura con los ancestros⁵¹. Pero

⁴⁹“Las mujeres deben vestir sin marcar la silueta, con pañuelo ... Sí, es mejor. ¡Mira!, si todas las mujeres del mundo se quedan con estos vestidos, yo creo que no hay acto criminal como ahora contra las mujeres. Una mujer es ... la mujer es el pilar de la familia, quien manda en casa, la que educa” (Véase JOSÉ LUIS FUENTES y TRINIDAD L. VICENTE, o.c., 117-118).

⁵⁰La ciudadanía autóctona tiende a asociar el uso del pañuelo con la falta de educación o formación: “Estoy hablando con una señora, por ejemplo, te dice, hablas castellano muy bien; hablo castellano, hablo inglés, hablo francés, hablo árabe, si quieres, hablo marroquí, berebere y muchas cosas, se asombran. ¿Pero cómo? Llevas pañuelo y hablas todos esos idiomas. ¿Pero qué relación hay entre el pañuelo y la personalidad? No tiene que ver con la apariencia, he estudiado Literatura Inglesa en la Universidad, he estudiado Turismo en el Instituto Superior de Turismo en Marruecos” (G-3, magrebí, Cfr. ALFONSO PÉREZ AGOTE, BENJAMÍN TEJERINA y MARGARITA BARAÑANO, o.c. 126-127). Para las mujeres indígenas latinoamericanas el uso de su indumentaria tradicional es un arma de doble filo en el mundo laboral: sirve para atraer clientela en el comercio artesanal, pero puede resultar una ropa inconveniente para otro tipo de trabajos.

⁵¹“(…) las islamistas, a través de su compromiso y militancia religiosa, alteran el estatuto tradicional de la mujer. Una vez adoptado el ‘hiyab’, lo cual tiene sobre todo una gran carga de autoafirmación cultural que le aporta el sentido de estar contribuyendo a una misión de reconstrucción de su propia cultura y civilización, su compromiso islamista les permite realizar diversas actividades militantes en la vida pública –como un importante proselitismo en el espacio femenino– que aún siendo siempre tareas delegadas (...) les concede un papel que difícilmente tendrían en su reducido entorno social (...) Esta evolución religiosa e ideológica favorece la emergencia de la individualidad en la mujer, que al hacerse en nombre del islam frena la oposición familiar al realizarse en el marco de un ámbito considerado sagrado como es el de la religión” (GENMA MARTÍN, “Fundamentalismo islámico y violencia contra las mujeres. Las razones de un falso debate” en MARÍA DOLORS RENUA –comp–, *Integristas, violencia y mujer*, Pablo Iglesias, Madrid, 1996: 56-57).

no olvidemos que, en sus versiones extremas, las musulmanas islamistas luchan bajo el pañuelo en favor de un proyecto peligroso para la democracia y por tanto, para los derechos de las mujeres.

Para satisfacer necesidades culturales relacionadas con estilos propios de alimentación, comunicación con los países de origen, vestido, peinado, etc., la propia población inmigrante crea y gestiona comercios étnicos con fines lucrativos que tienden a alimentar la cohesión grupal: “gente que no quiere cortar el pelo ni nada, pero van allí para hablar”⁵². A su vez, la religiosidad típica de la comunidad de origen y su organización institucional contribuyen también a desarrollar, más en unos casos que en otros, determinados lazos entre las personas inmigrantes, porque se convierten en hábitats privilegiados para vivir la propia cultura a través de la comunicación en la lengua materna, de imágenes y fiestas culturales y religiosas y de pequeños detalles de costumbres cotidianas que alimentan la identidad étnica o religiosa. En concreto, las religiones suministran bienes materiales que pueden facilitar el primer asentamiento de las personas inmigrantes y estimular su promoción socioeconómica, pero también les facilitan seguridad existencial y sentido de pertenencia. No obstante, desde otro ángulo, solo cuando el inmigrante ha alcanzado cierta cota de estabilidad vital –tesis que se puede sintetizar en el eslogan “*primero pan y luego rosas*”–, la religión tiene cabida en su vida, y a más poder social de los colectivos inmigrantes, mayor grado de institucionalización de las diversas confesiones al disfrutar de capacidad de presión y de negociación para la obtención de ciertos recursos materiales y simbólicos⁵³. A su vez, la conciencia de pertenencia a una determinada comunidad confesional puede provocar reacciones defensivas, agresivas y neopatriarcales frente a un entorno que se juzga hostil, simplificando las diferencias intragrupalas porque las someten a estrategias de poder en las que la puesta en entredicho de la dignidad y la libertad de las mujeres es clave. Cuando se les pregunta son también ligera mayoría –en especial las mujeres musulmanas– quienes piensan que las prácticas de algunos de ellos no ponen en peligro el estilo de vida de la ciudadanía autóctona, si bien una cuarta parte lo ve de una manera diferente.

Contando con el apoyo de congregaciones religiosas y comunidades misioneras, entre las personas latinas y africanas de matriz católica adquieren una especial relevancia una praxis ritual más enraizada en sus culturas de origen. Ciertas devociones populares como la mariológica⁵⁴ o costumbres (p.ej.: las novenas, bendecir un piso,...) no casan con la realidad religiosa vasca actual, lo que les lleva a hacerlas en la esfera privada/doméstica que se convierte en espacio privilegiado de encuentro especialmente para las mujeres. Entre la población rumana creyente, el mantenimiento de las celebraciones litúrgicas, especialmente de Pascua y Navidades, se tiene que realizar privadamente dado el carácter incipiente de la Iglesia ortodoxa y al existir desfases entre el calendario litúrgico y el civil. Los musulmanes mantienen sus creencias y los ritos más importantes como la fiesta que pone fin al ayuno del mes de Ramadán, al tiempo que se producen cambios en la “*manera de celebrar*” y olvidan algunas fiestas que pasan desapercibidas en una sociedad donde el Islam no es religión mayoritaria y, por tanto, difícilmente va a condicionar la distribución de espacios y tiempos públicos.

En el colectivo de inmigrantes de Latinoamérica, acuden muchas más mujeres que hombres a los espacios religiosos. Mientras que entre musulmanes casi siempre son los varo-

⁵²G-4 Subsaharianos Cfr. ALFONSO PÉREZ AGOTE, BENJAMÍN TEJERINA y MARGARITA BARAÑANO, o.c., 105.

⁵³Véase FERNANDO VIDAL y JULIO MARTÍNEZ, *Religión e integración social de los inmigrantes: la prueba del ángel*, Comillas-CEIM-Bancaja, Madrid-Valencia, 2006.

⁵⁴La mariolatría de la tradición católica latinoamericana tiene un carácter ambivalente pues, por un lado, transmite un modelo de mujer sometido a moldes patriarcales y, por otro, puede suponer un modo de agrupación y establecimiento de redes positivo para las inmigrantes.

nes los más numerosos en las mezquitas y oratorios, dada la segregación espacial cuando no exclusión que la ortodoxia islámica mantiene, lo que significa que las mujeres quedan excluidas de las relaciones y oportunidades vitales que en ellas surgen⁵⁵; no obstante, existen algunas asociaciones de mujeres musulmanas y su surgimiento en el País Vasco es tan antiguo como el de las diversas mezquitas⁵⁶. Para comprender mejor lo que ocurre, es importante tener en cuenta la situación de partida de las mujeres en sus sociedades de origen, situación condicionada por sistemas de parentesco y, por tanto, códigos de familia patriarcales consagrados incluso jurídico-políticamente y que recuerda disposiciones legales y tradiciones vigentes en España hasta hace poco más de tres décadas. Precisamente, es en el colectivo musulmán donde se ponen de manifiesto quizás con especial intensidad las polémicas internas entre sectores más tradicionales y los sectores críticos respecto de cuestiones que van desde la presencia de signos y símbolos en el ámbito público hasta la segregación de mezquitas y oratorios y los matrimonios mixtos; se debate, en el fondo, sobre la libertad de las mujeres en una confesión donde la desaparición de la práctica no tiene incluso en las generaciones más jóvenes un efecto decisivo en el crecimiento de la autonomía individual respecto de la esfera normativo-comunitaria⁵⁷.

BALANCE Y PERSPECTIVAS DE ANÁLISIS

4.4.4

Los estudios empíricos realizados hasta el momento han primado una aproximación general al fenómeno migratorio y, en especial, a su impacto socioeconómico y político. Y cuando se han trabajado las dimensiones cultural y religiosa se ha minusvalorado la importancia de la perspectiva de género, quizás porque aún no se es consciente de hasta qué punto todas las culturas y cosmovisiones religiosas consideran a las mujeres el puntal de su definición y de su conservación. Solo desde estas claves se puede explicar la obsesión de los grupos fundamentalistas por ejercer un férreo control moral y social sobre el género femenino. En este terreno, existe, pues, una importante laguna que cubrir.

Resultaría decisivo determinar la influencia de los roles de género y de las estructuras de parentesco en los proyectos migratorios de las mujeres y en las redes sociales que de ellos se derivan. A tal fin, se deben clarificar los cambios que se producen en las jerarquías de poder dentro de los grupos familiares y culturales entre las sociedades de origen y de acogida. Y, por tanto, realizar un análisis en profundidad de la figura de la monoparentalidad y de las mujeres reagrupadas.

Por otro lado, es imprescindible estudiar la importancia que la cosmovisión religiosa tiene dentro de la matriz cultural de diferentes confesiones y orígenes étnico-nacionales así como las transformaciones que se han podido producir en las representaciones sociales sobre las relaciones entre religión, política y cultura y en su influencia ética o normativa

⁵⁵Bajo la perspectiva tradicional, la mezquita es un lugar de encuentro solo para los varones o, en todo caso, un espacio sagrado segregado según la lógica de la pureza y la impureza: la femineidad está ligada a la impureza y al pecado por la menstruación, lo que revierte en otro tipo de discriminación de roles en el ámbito social: hombre/proveedor y mujer/reproductora.

⁵⁶“La asociación pionera en este sentido es la Asociación de Mujeres Musulmanas Safa (Eibar) creada paralelamente a la mezquita de dicha ciudad y que actualmente cuenta con unas 75 asociadas” (Ver EDUARDO J. RUIZ VIEYTEZ (Dir.), *La diversidad religiosa en el País Vasco. Nuevos retos sociales y culturales para las políticas públicas*, Ediciones Deusto, Bilbao, 2011, 33).

⁵⁷Véase MARCO BOTEMPI, “Individualización y transformación de las identidades religiosas”, *Sistema* 197-198 (Mayo 2007) 90.

sobre la vida cotidiana de las mujeres inmigrantes. Teniendo en cuenta que hay determinados colectivos de mujeres (como el magrebí, el senegalés y el chino) que defienden con más vehemencia sus raíces culturales y religiosas.

Resulta asimismo fundamental ahondar en las potencialidades y en los límites de prácticas relacionales endogámicas y exogámicas y su correspondencia con el mundo de los estereotipos o de los prejuicios étnicos, religiosos o culturales matizados a la luz de un determinado estatus socioeconómico. Precisamente, en esa interlocución con la sociedad receptora y en las posibilidades de integración de las mujeres inmigrantes juega un papel significativo la presencia de signos y símbolos religiosos respecto de los cuales no debe obviarse el debate filosófico y ético de fondo.

Aunque lingüísticamente su uso resulte un tanto impropio, porque muchas veces se trata de mujeres que ya han nacido en la CAE, sería imprescindible dedicar una atención específica a las segundas generaciones de inmigrantes para determinar el grado de plausibilidad de las tesis sobre la aculturación total o selectiva. Un trabajo de campo óptimo sería aquel que incluyese un análisis longitudinal de familias completas, pero, a falta de él, el factor edad desde la perspectiva cultural debería tener un peso decisivo en el desarrollo técnico de la formulación de hipótesis, de la recogida de datos y de la contrastación teórica.

VICTIMIZACIÓN DE LAS MUJERES INMIGRANTES EN LA CAE

Ana Pérez Machío y Laura Pego

4.5

Este capítulo pretende poner de manifiesto tanto las causas, como los concretos supuestos de victimización de las mujeres inmigrantes extranjeras en la CAE. Para ello constará de dos apartados.

El primero enfocado hacia los motivos que convierten a este colectivo de mujeres en víctimas potenciales de delitos. Se abordan tres cuestiones fundamentales como son la insuficiencia del género como causa que explica la victimización; la diversidad cultural como factor de riesgo; y la situación de irregularidad administrativa que sufren algunas de estas mujeres.

El segundo dirigido a concretar los delitos que mayoritariamente sufre este colectivo de mujeres en el ámbito territorial de la CAE. El trabajo se centra en cuatro tipos delictivos, estos son, delitos constitutivos de violencia contra la pareja; delitos contra la libertad e indemnidad sexual; delitos contra los derechos de los y las trabajadoras; delitos de trata y tráfico ilegal de personas.

Haremos referencia al resultado de varios estudios que en la línea de investigación “Mujer inmigrante víctima” han sido desarrollados en el IVAC/KREI (UPV/EHU) y en los que han participado las autoras de este capítulo.

APROXIMACIÓN A LA PROBLEMÁTICA DE LOS FACTORES DE VICTIMIZACIÓN DE LAS MUJERES INMIGRANTES

4.5.1

El género, esto es, la desigualdad estructural en la que se encuentra las mujeres, ha sido destacado como causa fundamental de la violencia del hombre sobre la mujer, sin embargo cuando la problemática se centra en colectivos especialmente vulnerables, como lo son, por lo que respecta al objeto del presente informe, las mujeres inmigrantes extranjeras, hay que convenir en la necesidad de delimitar los indicadores que potencian la situación de victimización.

En este sentido, no se está negando la incidencia del género en la producción de toda clase de violencia⁵⁸, ni se niega a la violencia la condición de instrumento de subordinación de la mujer, simplemente se pretende abordar otra serie de factores de riesgo que, junto al género, convierten a las inmigrantes extranjeras en víctimas potenciales más expuestas a sufrir determinadas conductas ilícitas.

⁵⁸LARRAURI PIJOAN, *Criminología crítica*, p. 32.

La insuficiencia del “género” como causa que explica la violencia sobre las mujeres inmigrantes en las sociedades multiculturales

Actualmente en un mundo globalizado, esa tesis se complementa también con otros elementos provenientes de las estructuras de aquellas sociedades que intentan alcanzar la madurez democrática y que carecen de sistemas políticos que, en cuanto participativo e igualitario, asegure el ejercicio de las libertades y el disfrute de los derechos, ya no sólo por las mujeres, sino por toda la ciudadanía⁵⁹.

En este sentido se puede afirmar que la problemática de los déficits democráticos y de los condicionantes de esta clase de estructuras sociales⁶⁰, no garantistas de los derechos fundamentales de las personas, se extienden a los denominados Países del Primer Mundo que, como consecuencia del movimiento globalizador, se nutren diariamente de un buen número de mujeres inmigrantes (abanderadas de los movimientos migratorios)⁶¹, frente a las que conceptos como libertad, igualdad y derechos humanos resultan, inaccesibles⁶².

Es el fenómeno del multiculturalismo al que el feminismo actual debe hacer frente. Tras haber alcanzado cotas intelectuales impensables en sus inicios de asunción mayoritaria en las sociedades democráticas, el fenómeno de la inmigración y de la sociedad global plantean actualmente, una nueva meta de difícil superación⁶³. La llegada de mujeres procedentes de otros países con todo su bagaje cultural, religioso y social comporta la problemática, no ya de la simple integración social, sino de su asimilación por una sociedad en la que el respeto por los derechos humanos y, específicamente, por la igualdad, deben estar garantizados a todas aquellas personas que se encuentran en el territorio de ese Estado, incluidas las mujeres extranjeras⁶⁴. De lo contrario, ello implicaría la aceptación de que el

⁵⁹VALCARCEL, *La memoria colectiva y los retos del feminismo*, p. 29. También, en este sentido, AMOROS, “La idea de igualdad”, p. 2, incide directamente en que la gran asignatura pendiente del Feminismo desde sus orígenes residía básicamente en la “ciudadanía”, cuando dicha conquista era exclusiva de la condición masculina. GERHARD, “Atempause: Die aktuelle Bedeutung der Frauenbewegung”, p. 6; de la misma, “Frauenbewegung und Ehekritik”, p. 60, al destacar que el feminismo debe ocupar una posición central como movimiento social que reclame los estándares válidos de justicia para todas las esferas de la sociedad.

⁶⁰Para DÛRKOP, “Feminismus und Labeling-Approach”, p. 279, todas las mujeres son iguales al margen del estatus social ocupado y es por ello que el reconocimiento de la igualdad como el gran reto del feminismo debe hacerse más intensivamente, frente a las inmigrantes irregulares, puesto que resultan las menos favorecidas de la sociedad. Según, HARDING, *Feministische Wissenschaftstheorie*, p. 13, el gran reto del Feminismo actual se debe centrar en la concepción social de las diferencias sociales en las que las mujeres son las mayores víctimas. Véase, también, YOUNG, “Humanismus, Gynozentrismus und feministische Politik”, p. 63.

⁶¹Como subraya JULIANO, *Excluidas y marginales*, p. 175, a pesar de los intentos de considerar el impacto migratorio femenino como un epifenómeno de la migración masculina, la de las mujeres es un fenómeno mucho más extendido en el espacio y en el tiempo de lo que nuestros modelos nos permiten conceptualizar. En idéntico sentido, RIBAS, ALMEDA, BODELÓN, *Rastreado lo invisible*, p. 50; RUIZ OLABUÉNAGA/ARÍSTEGUI FRADUA/VICENTE TORRADO, “La sociedad migrante”, p. 61.

⁶²En su análisis sobre la evolución del feminismo, VALCARCEL, *la memoria colectiva y los retos del feminismo*, p. 10, subraya una situación similar vivida durante los primeros años del feminismo con la Ilustración, donde las mujeres no pertenecían al orden público-político, puesto que lo hacían al doméstico-privado. No pudiendo acceder a la categoría de ciudadanas, las mujeres son consideradas en su conjunto la masa pre-cívica que reproduce dentro del Estado el orden natural. No son ciudadanas, porque son madres y esposas. Así también lo destacan, KIM, “Die Auswirkung der Globalisierung”, p. 181 y SMITH, “Eine Soziologie für Frauen”, p. 378.

⁶³Como destaca KIM, “Die Auswirkung der Globalisierung”, p. 191, la globalización puede resultar una buena alternativa si se dirige hacia la integración social a través de un consenso comunicativo.

⁶⁴Es precisamente ese respeto por la igualdad lo que debe preocupar al actual feminismo, atendidas las específicas características de las sociedades multiculturales. En este sentido, DÛRKOP, “Feminismus und Labeling-Approach”, p. 279; GERHARD, “Atempause: Die aktuelle Bedeutung der Frauenbewegung”, p. 12; GOULD, “Private Rechte und Öffentliche Tugenden”, p. 67. ALTHOFF/LEPPELT, “Feminismus und Foucault”, p. 109.

feminismo ha sido el movimiento de la emancipación a la medida de la mujer blanca heterosexual de clase media⁶⁵.

Por lo tanto, junto a la condición de mujer, que tradicionalmente ha servido, muy acertadamente, para la explicación de las relaciones de subordinación y de desigualdad sufridas por las mujeres, la era de la globalización y del desplazamiento de mujeres, aporta otros factores de riesgo como, la diversidad cultural y religiosa de las sociedades multiculturales y la situación administrativa de determinadas mujeres. Estos factores inciden, en igual sentido, en la victimización de este colectivo de personas.

La diversidad cultural como factor de riesgo y de vulnerabilidad de las mujeres inmigrantes extranjeras en las sociedades multiculturales

En referencia a la Comunidad Autónoma de Euskadi, CAE, los continuos flujos migratorios de personas y junto con ellas su bagaje cultural, están transformando nuestra sociedad de diseño tradicional, acercándola con mayor celeridad en las últimas décadas al multiculturalismo. En este sentido, el concepto de multiculturalismo conlleva el derecho a exigir por parte de cualquier persona el respeto por las diferencias culturales e ideológicas⁶⁶.

La diversidad cultural, social y religiosa propia de las sociedades multiculturales supone un factor de enriquecimiento social, individual y personal que debe ser respetado, salvo que constituya una violación del contenido de la Declaración Universal de Derechos Humanos⁶⁷. Como bien es sabido, en ocasiones ese hecho diferencial puede implicar una vulneración de derechos, a modo de ejemplo destacan la práctica de la ablación o los matrimonios forzados que, pese a constituir una clara vulneración de los derechos de la mujer, contraria a las normas españolas, se continúan realizando en ocasiones.

Por lo tanto, desde la perspectiva de la diversidad cultural, se puede afirmar que existen factores cuya concatenación favorece la aparición de comportamientos violentos y, por ende, convierten a las mujeres inmigrantes en una víctima potencial de esta clase de conductas. Partiendo, fundamentalmente, de la estructura de subordinación a la que han estado sometidas la mujeres en general, y en particular las inmigrantes, hoy por hoy se mantienen vestigios culturales, religiosos y sociales que quiebran los principios de igualdad y de libertad propios de todas las sociedades democráticas. El reparto de papeles y los roles femeninos, que han sido asumidos tradicionalmente como sustrato de la condición femenina, favorecen la existencia de relaciones personales marcadas por pautas de subordinación y sentimiento de sacrificio, cuyo resultado es una mujer desvalorizada y, muchas veces, rechazada socialmente⁶⁸.

⁶⁵AMOROS, "La idea de igualdad", p. 1. En idéntico sentido, FRASER, "Multiculturalidad y equidad entre géneros", p. 41, recoge cómo durante mucho tiempo las feministas de color habían criticado las formas de feminismo que no conseguían iluminar sus vidas, ni expresar sus problemas.

⁶⁶Como destaca SCHÖNING-KALENDER, "Multikulturalität -Versuch über Dimensionen von Differenz", p. 3, el multiculturalismo de una sociedad pasa por respetar distintas formas de vida y distintos sistemas de orientación que conviven socialmente en un mismo espacio territorial, esto es, la aceptación de que en una sociedad conviven una pluralidad de identidades, y de individuos pertenecientes a distintas etnias y razas.

⁶⁷ESCUADERO MORATALLA, "Diversos aspectos de la violencia doméstica", p. 42. En idéntico sentido se pronuncia VOLZ, "Zwangsheirat in Deutschland", p. 200, cuando destaca que las principales consecuencias derivadas de los matrimonios sin consentimiento se reducen a abusos sexuales, a presiones psicológicas, en definitiva, a una constante lesión de derechos humanos contra la mujer, consecuencia directa de la cultura del patriarcado y de la concepción de la mujer como un objeto propiedad del hombre, considerada por Naciones Unidas desde 2001 como un supuesto de esclavitud.

⁶⁸ESCUADERO MORATALLA, "Diversos aspectos de la violencia doméstica", p. 38; MAQUEDA ABREU, "La violencia de género", p. 2. Como muy acertadamente destaca VELÁZQUEZ, *Violencias cotidianas. Violencias de género*, p. 45, tradicionalmente las mujeres han sido adiestradas en la pasividad, la sumisión y la dependencia que refuerzan la imagen de vulnerabilidad e indefensión y favorecen las situaciones de victimización.

El “hecho diferencial o cultural” –entendido como todas aquellas peculiaridades que, fundadas en costumbres ancestrales de determinados pueblos, continúan imponiéndose en un determinado colectivo o agrupación de personas– oculta en más de una ocasión, una determinada estructura social patriarcal que tiene sus raíces en la opresión de género, existente sobre las mujeres a lo largo de la historia, donde el rol de la mujer se reduce a ocupar el papel de esposa y madre sometida a la voluntad del marido⁶⁹.

Esta clase de costumbres mantienen viva una determinada moral, siendo el matrimonio el objetivo final de toda mujer que se precie, al margen de su voluntad personal, constituyendo, en muchas ocasiones, la única forma de adquirir la condición de regular en un país extranjero. La celebración de matrimonios no deseados se produce bajo fuertes presiones psicológicas, ejercidas por la familia a modo de amenazas, coacciones e incluso violencia como medio legítimamente asumido en un determinado ámbito cultural y familiar. A ello se suma el miedo a la pérdida de unas tradiciones culturales y religiosas que pueden desvanecerse frente a la sociedad mayoritaria que se ve muchas veces como una influencia negativa⁷⁰.

Se trata, como destaca Acale Sánchez, de factores que conducen a estas mujeres a la soledad, a relacionarse exclusivamente con los miembros de su familia, únicos referentes sociales con los que cuentan, de ahí su vulnerabilidad y la consecución de lo que viene denominándose “aislamiento migratorio”⁷¹. Nos encontramos con “infra-ciudadanas”; mujeres inmigrantes extranjeras, en muchos casos irregulares, presentes en nuestro mundo, pero que resultan las grandes ausentes, no ya en el reparto de poder, sino en su consideración como personas y en la posibilidad de ejercer los derechos que les son inherentes en cuanto seres humanos y ciudadanas⁷².

Desde esta perspectiva, el feminismo ha de poder asumir el reto de la multiculturalidad orientándola en el sentido de una interculturalidad. Así, pactos entre mujeres que refuerzan la “idea de igualdad” y que permitan la intersección de las diferencias de género con otros importantes ejes de diferencia (clase, sexualidad, etnia, raza y nacionalidad)⁷³, es el único camino en la lucha contra la “feminización de la pobreza”⁷⁴.

Debe ser, por lo tanto, la Declaración de Derechos Humanos el límite mínimo exigible para la tolerancia de las diferencias socioculturales propias de la sociedad de la multiculturalidad, especialmente cuando dicha costumbre se dirige contra las mujeres y constituye uno de los factores determinantes de vulnerabilidad que evidencian la indefensión de este colec-

⁶⁹Como pone de manifiesto LEUZE-MOHR, *Häusliche Gewalt gegen Frauen*, p. 311, respecto a las mujeres extranjeras que viven en Alemania, una de las principales problemáticas reside en las tradiciones culturales que terminan exportándose a los países de destino. Así, en Alemania es muy común que las mujeres extranjeras que llegan con sus maridos carezcan de la independencia económica que dota de pleno desarrollo de libertad e igualdad, al ser el hombre el que ostente la relación laboral y ellas las que se ocupen de la casa y la familia. Este tipo de situaciones sitúan a la mujer en un ámbito de indefensión que se agrava cuando se producen supuestos de violencia contra su persona. En idéntico sentido, se pronuncian KWONG, “Removing barriers for battered immigrant women”, p. 140 y ORLOFF/DUTTON/AGUILAR HASS/AMM, “Battered immigrant”, p. 82, cuando destacan que en EEUU la mayoría de las culturas asiáticas están orientadas hacia la preservación de la familia, donde el honor y las relaciones jerárquicas llevan a muchas mujeres a sufrir en silencio todo tipo de abusos, al no estar socialmente aceptada la ruptura de la estabilidad familiar.

⁷⁰VOLZ, “Zwangsheirat in Deutschland”, p. 200.

⁷¹Véase, ACALE SÁNCHEZ, “Mujeres inmigrantes”, p. 129.

⁷²Precisamente este concepto de “infra-ciudadanos” es el empleado por DE LUCAS, “Nuevas estrategias de estigmatización”, p. 215, cuyo status jurídico, dirá, se basa en la negación de los principios jurídicos más elementales, pues para los inmigrantes, precisamente por su construcción como extranjeros no valen las reglas del Estado de Derecho. También, en este sentido, DE LA CUESTA ARZAMENDI, “Mundialización y Justicia penal”, p. 73.

⁷³FRASER, “Multiculturalismo y equidad entre los géneros”, p. 36.

⁷⁴AMOROS, “La idea de igualdad”, p. 2.

tivo que asume dicha práctica como propia e inherente a la pertenencia a una concreta cultura⁷⁵.

Por último, queremos llamar la atención sobre lo que, a nuestro entender, se muestra como uno de los mayores obstáculos con los que tropieza el abordaje de los conflictos derivados del multiculturalismo, la falta de perspectiva de género y, consecuentemente, en la reproducción de rasgos sociales de opresión y exclusión⁷⁶. En efecto, como recoge Nash, el análisis y la inclusión de las mujeres como agentes centrales de las experiencias de la multiculturalidad constituyen una dimensión ausente en el debate en torno al multiculturalismo que reproduce esquemas de subalternidad⁷⁷, falta de subjetividad femenina y visiones estereotipadas de diversidad cultural en clave femenina. De esta forma se mantiene el modelo tradicional de mujer casada, dependiente, marginada de la sociedad y sometida a los dictados de su marido, más propio de Estados que carecen de respeto alguno por los derechos humanos⁷⁸.

La situación de irregularidad como factor de riesgo

Sin profundizar en cuestiones relativas al concepto de “ciudadanía” y/o “nacionalidad” no se debe obviar que, junto al género y a la diversidad cultural, el estatuto jurídico que ostentan las mujeres inmigrantes irregulares incide igualmente en su condición de víctima, habida cuenta de la “invisibilidad” sufrida por las mismas y la “criminalización” de la situación de irregularidad⁷⁹.

Al margen de la universalidad de los Derechos Humanos que se predicán de todas las personas en cuanto tales⁸⁰, la situación de regularidad delimita los contornos jurídicos entre los y las “ciudadanas” y los y las “infra-ciudadanas”. En efecto, en la óptica tradicional, los y las irregulares, en cuanto que infractores del régimen legal, no sólo quedan sometidos a un régimen sancionador, sino también abocados a una situación jurídica más desfavorable, pues se asume como natural que la titularidad y/o goce de ciertos derechos por los y las extranjeras tiene como presupuesto su regularidad⁸¹.

⁷⁵Desde esta perspectiva, MAQUIEIRA, “Mujeres, globalización y Derechos Humanos”, p. 69, destaca la existencia de informes que indican con datos fidedignos el aumento sostenido de la violencia estructural que sufren las mujeres con el consentimiento y legitimación de los usos y costumbres de los diversos contextos socioculturales, siendo por todo ello, por lo que asume que “las mujeres son el grupo social que más violaciones de sus derechos ha sufrido en nombre de la cultura”.

⁷⁶En este sentido, GUICHOT REINA, “Revisando el concepto de ciudadanía”, p. 4; VALCARCEL, *La memoria colectiva y los retos del feminismo*, p. 30; ZIELINSKA, “Gewalt gegen Frauen”, p. 1021. En idéntico sentido, HARDING, *Feministische Wissenschaftstheorie*, p. 12, destaca muy acertadamente que la lucha contra el racismo, el imperialismo y el capitalismo debe alcanzar cotas elevadas de interés en el discurso feminista como los grandes temas que proporcionan situaciones de discriminación.

⁷⁷Así, COBO, “Multiculturalismo, Democracia paritaria y Participación política”, p. 6, pone de manifiesto que el multiculturalismo necesariamente afecta al feminismo desde un punto de vista externo que, al margen de las diferencias culturales, permita afrontar la problemática de estos grupos de mujeres que al igual que las consideradas “ciudadanas” presentan características similares con experiencias históricas intensas y períodos de opresión.

⁷⁸NASH, “Diversidad, multiculturalismos e identidades”, p. 42.

⁷⁹KWONG, “Removing barriers for battered immigrant women”, p. 137; ORLOFF/DUTTON/AGUILAR HASS/AMMAR, “Battered immigrant”, p. 47.

⁸⁰Como señala ORAA ORAA/RUÍZ VIEYTEZ/GIL BAZO, “El extranjero ante el Derecho”, p. 281, los derechos humanos se predicán de todos los seres humanos sin discriminación por razón de raza, sexo, origen nacional, etc. Son derechos fundamentales que pertenecen a los seres humanos por el hecho de serlo y éstos los poseen independientemente de su reconocimiento por parte de los Estados; son derechos universales, naturales e inalienables. En este sentido, la doctrina de los derechos humanos no justifica ninguna discriminación entre nacionales y extranjeros.

⁸¹Véanse, entre otros, ASOCIACIÓN PRO DERECHOS HUMANOS DE ANDALUCÍA, “Por una ciudadanía plena”, p. 4; BORJA, “Ciudadanía y globalización”, p. 4; OCAÑA, “La Unión Europea: el proceso de integración y la ciudadanía europea”, p. 3.

Las diferencias de trato que conlleva (regular/irregular) se reducen, al menos en teoría, al disfrute de determinados derechos y libertades, relacionados directamente con la situación de regularidad. Es precisamente el artículo 13.1 de la CE de 1978 el fundamento de la regulación básica de la extranjería: " 1. Los extranjeros gozarán en España de las libertades públicas que garantiza el presente Título en los términos que establezcan los Tratados y la Ley [...]". Este artículo establece un principio de equiparación restringida entre nacionales y extranjeros/as en el goce de las libertades públicas, recogidas en el Título I de la CE, pues los y las extranjeras quedan sometidos a las limitaciones o exclusiones prescritas en la propia CE y los Tratados que, a tenor de las interpretaciones realizadas por la doctrina, encuentran su fundamento en la pertenencia o no a la Comunidad Política soberana subyacente.

En el sentido puesto de manifiesto, las limitaciones aludidas, lejos de afectar a los Derechos Humanos se orientan hacia los Derechos de participación política (art. 13.2 CE) y hacia los derechos de configuración legal, esto es, los denominados "derechos sociales"⁸², creando ciudadanos y ciudadanas de primera y de segunda categoría, es decir, infra-ciudadanos e infra-ciudadanas.

La exigencia de la situación administrativa de regularidad como presupuesto para el reconocimiento del ejercicio de estos dos tipos de derechos culmina, como muy acertadamente ha venido subrayando Juliano, en procesos completos de estigmatización, marginalización y exclusión social⁸³. En los casos de mujeres inmigrantes extranjeras irregulares, ello se traduce en el incremento del riesgo de victimización, fundamentado principalmente en el miedo a ser expulsadas que limita la voluntad de acceso a la administración de Justicia. Nos encontramos ante supuestos que claramente incrementan la vulnerabilidad de las mujeres frente a actuaciones delictivas que corren el riesgo de quedar impunes.

En este sentido, la democracia multicultural requiere como prioridad la seria comprensión de la complejidad (de los riesgos y de las oportunidades) del pluralismo. Requiere superar el modelo de Soberanía y Ciudadanía vinculado al proyecto/prejuicio de sociedades uniformes, de un consenso que, las más de las veces, es una imposición por parte de quien se erige a sí mismo como normal. La estrategia paternalista, aquélla que presenta a los y las inmigrantes como menores de edad, como víctimas que no se valen por sí mismas, o las que las construye como problema, como amenaza, como chivo expiatorio de nuestros propios problemas es, con toda seguridad, un camino a abandonar⁸⁴. La superación de estas posturas parte de la toma de conciencia de la situación de especial vulnerabilidad en la que se encuentran algunos colectivos, en especial las mujeres, por la irregularidad administrativa que padecen.

Síntesis

La consolidación de las sociedades multiculturales parece especialmente explicativa para valorar los profundos cambios que el feminismo está introduciendo en la visión social de la violencia contra las mujeres.

Junto al reparto de los roles de género, aparecen otros factores que, camuflados bajo la "diversidad cultural y religiosa" ocultan situaciones de victimización de mujeres, en ocasiones, difícilmente apreciables al encontrarse bajo el amparo de la multiculturalidad. A ello hay que añadir las situaciones de irregularidad administrativas sufridas por algunas de

⁸²RUIZ DE HUIDROBO, "El principio de equiparación entre nacionales y extranjeros en el Derecho español", p. 76.

⁸³JULIANO, *Excluidas y marginales*, p. 13.

⁸⁴DE LUCAS, "Nuevas estrategias de estigmatización", p. 218.

estas víctimas si se pretende abordar la presente problemática desde una perspectiva integral.

Por lo tanto, las sociedades de la multiculturalidad, fruto del fenómeno de la globalización aportan “nuevos factores de riesgo y de vulnerabilidad”, que unidos a la perspectiva de género, deben ser tenidos en cuenta para la adopción de estrategias globales encaminadas al logro de la igualdad femenina y la superación de las situaciones de violencia de género.

Para ello, la conciliación Feminismo-Multiculturalismo debe embarcar necesariamente al primero en la redefinición de un concepto de “ciudadanía” incluyente e integrador –alejado del actualmente vigente– que constituya el elemento nuclear de las sociedades que aspiran ética y políticamente a la libertad y a la igualdad, de tal forma que las minorías –en el presente supuesto las mujeres que pertenecen al colectivo de inmigrantes– puedan ejercer libremente los derechos de los que son titulares, en cuanto seres humanos, no debiendo verse privadas de ellos con motivo del espacio social que ocupen⁸⁵.

Así, una política feminista que pretenda responder a las exigencias que corren actualmente por el mundo de la globalización debe, en primer lugar, fomentar, un debate sobre la igualdad y la diferencia, centrado en la multiplicidad de tendencias que se cruzan entre sí, a favor de la democracia y la igualdad social⁸⁶ y, en segundo lugar, debe empeñarse, en general, en la desaparición de la violencia contra las mujeres⁸⁷ y en la dirigida contra las inmigrantes extranjeras, en particular, cuyos condicionamientos sociales, culturales, religiosos y jurídicos esconden situaciones de desigualdad y de discriminación, que potencian, junto al género, la victimización de este colectivo.

Sin embargo, lejos de reducirse a una cuestión de feminismo, el surgimiento de estos “nuevos factores de riesgo y de vulnerabilidad de las mujeres” debe ser asumido por los derechos internos de los Estados con la finalidad de que se desarrollen políticas de protección integral que faculten a la totalidad de las mujeres víctimas de violencia, que se encuentren en el territorio del concreto Estado, al ejercicio de los derechos derivados de dicha tutela integral.

No se trata de una cuestión baladí, puesto que, desde esta perspectiva, la especial situación de vulnerabilidad en la que se encuentran las mujeres inmigrantes ya ha sido apreciada en diversos instrumentos de internacionalización de los Derechos Humanos de las mismas, cuando aluden a la necesidad de prestar especial atención a la tutela de estas mujeres, en cuanto víctimas de violencia de género.

Por lo tanto, paralelamente a los esfuerzos exigidos al feminismo actual, el derecho interno de los estados debe ser capaz de aceptar los factores de riesgo aludidos (género, diversidad cultural y situación administrativa) para potenciar una tutela integral de todas las mujeres víctimas de violencia que se encuentren en su territorio, incluidas las irregulares, dotándoles de los mecanismos necesarios para la superación de los indicadores de victimización y tutelándolas frente a los abusos reales sufridos. Sólo un tratamiento jurídico integral de las medidas a adoptar y global respecto de la totalidad de víctimas existentes en el territorio de un Estado, permitirá la erradicación de esta clase de conductas sin ningún tipo de fisura.

⁸⁵COBO, “Multiculturalismo, Democracia paritaria y Participación Política”, p. 11.

⁸⁶FRASER, “Multiculturalidad y equidad entre géneros”, p. 55.

⁸⁷Véase, VALCARCEL, *La memoria colectiva y los retos del feminismo*, p 31.

**TIPOS DELICTIVOS
MÁS HABITUALMENTE
COMETIDOS CONTRA
MUJERES
INMIGRANTES
EXTRANJERAS EN LA
CAE**

4.5.2

Una vez puestas de manifiesto las distintas razones que permiten entender la situación de victimización sufrida por el colectivo de mujeres inmigrantes extranjeras, es preciso aproximarse a las concretas conductas delictivas sufridas por las mismas en el ámbito de la CAE que, lejos de limitarse a la violencia sufrida en el ámbito de la pareja se hace extensible a otras conductas también sancionadas en el Código Penal, como son, las conductas de naturaleza sexual, los abusos en el ámbito laboral y los comportamientos constitutivos de trata y tráfico ilegal de personas.

Sin entrar a analizar profundamente cada uno de las cuatro modalidades delictivas mencionadas, a continuación procedemos a destacar los aspectos característicos.

Delitos constitutivos de violencia sobre la pareja

La LO 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la violencia de género⁸⁸ ha modificado sustancialmente el panorama tradicional de conductas ilícitas sufridas por las mujeres, en cuanto sujetos pasivos, a la luz de la conmoción social existente frente al sospechoso aumento de muertes de mujeres en manos de sus compañeros.

Los cambios fundamentales los encontramos en la conversión en delito lo que se regulaba en el pasado como falta de maltrato de obra (art. 153), de la amenaza leve (art. 171.4) y de la coacción leve (art. 172.2), cuando en cualquiera de estos tres comportamientos la víctima fuera o hubiese sido esposa o mujer que estuviera o hubiese estado ligada al autor por una análoga relación de afectividad aun sin convivencia. Así como la nueva circunstancia agravante que se une al artículo 148, esto es, que la víctima fuera o hubiese sido esposa o mujer que estuviera o hubiese estado ligada al autor por una análoga relación de afectividad aun sin convivencia (artículo 148.4º).

Cabe destacar, en este momento, que, frente a la diversidad de bienes jurídicos lesionados o puestos en peligro con motivo de la comisión de estas prácticas (integridad moral, integridad física, honor, etc), la eficacia de todos ellos reside en la capacidad de absorber todas aquellas conductas que, a través de las distintas modalidades comisivas, previstas en el tenor literal de cada uno, se dirigen contra sujetos especialmente vulnerables a los que cosifican, atendida la superioridad del autor de los hechos y la degradación y humillación a la que someten a la víctima.

Fuera del ámbito de influencia de la LO 1/2004, pero en idéntico sentido a los artículos anteriormente analizados, el artículo 173.2 y 3 sanciona el maltrato habitual⁸⁹ dirigido, por lo que al objeto del presente informe corresponde, también contra las mujeres inmigrantes que sean cónyuges o que estén o hayan estado ligadas al autor de los hechos por aná-

⁸⁸En adelante LO 1/2004.

⁸⁹Para una profundización sobre la cuestión de la violencia en el ámbito familiar, véanse, MAYORDOMO RODRIGO, *Aspectos Criminológicos, victimológicos y jurídicos de los malos tratos en el ámbito familiar* y MUÑAGORRI LAGUÍA, "Las violencias en el ámbito familiar", entre otros.

loga relación de afectividad, aun sin convivencia. Queremos destacar las lesiones o afeciones que sufre directamente la integridad moral de la víctima frente a esta clase de prácticas, cuyo sustrato material, en el sentido anteriormente manifestado, reside nuevamente en la cosificación e instrumentalización que sufre la víctima⁹⁰, como consecuencia de comportamientos degradantes, humillantes y vejatorios.

Con respecto a la importancia de estas conductas en el ámbito de las mujeres inmigrantes extranjeras, no podemos por menos que hacer referencia a los datos ofrecidos por el Consejo General del Poder Judicial, referentes al conjunto del Estado, en su "Informe sobre víctimas mortales de la violencia de género y de la violencia doméstica en el ámbito de la pareja o expareja en 2010"⁹¹. Este documento nos proporciona cifras estremecedoras sobre las víctimas mortales de la violencia de género, cifrando en 73 las mujeres fallecidas en 2010, de las cuales 28 (38%) eran extranjeras. Este dato destaca por la relevante sobrerrepresentación de estas mujeres, si tenemos en cuenta que la población femenina extranjera no representa más del 11,5% del total de la población femenina en España y que este porcentaje se reduce hasta el 9,7% si solo tenemos en cuenta a las extranjeras mayores de 16 años. Sobre la procedencia de las fallecidas el grupo más numeroso es el de las de América Latina (diez mujeres), seguido por las del Norte de África (nueve mujeres) que sufre un brutal incremento (en el año 2009 el número de mujeres fallecidas procedentes de esta región fue 1).

Pese al balance positivo realizado tras ocho años de vigencia de la LO 1/2004, lo cierto es que la problemática a la que se pretendía dar respuesta con la publicación de esta norma continúa vigente. En efecto, atendiendo a los datos estadísticos judiciales sobre la aplicación de esa ley, citaremos como ejemplo el hecho de que en España se ha experimentado un incremento paulatino de mujeres extranjeras solicitantes de la orden de protección, pasando de un 28,9% en 2005 al 34,6% en el primer trimestre de 2010⁹², apuntando también en este caso la sobrerrepresentación de las mujeres inmigrantes extranjeras.

Delitos contra la libertad e indemnidad sexuales

Al margen de profundas consideraciones acerca de los delitos contra la libertad e indemnidad sexuales del Título VIII del Libro segundo del Código Penal (artículos 178 a 194) que excede los límites del presente capítulo, procede, en este momento, realizar algunas apreciaciones básicas sobre cuestiones como la identificación de la problemática más destacada.

Agresiones sexuales

Sobre las conductas lesivas de la libertad e indemnidad sexuales, sufridas por las mujeres inmigrantes, entendidas como aquellos comportamientos que afectan al libre consentimiento en materia sexual o a la formación de la voluntad en este ámbito⁹³ o a preservar las condiciones básicas, para que en el futuro se pueda alcanzar un libre desarrollo de la per-

⁹⁰Para una profundización sobre el concepto de "integridad moral", véase, PÉREZ MACHÍO, "Osotasun moralaren babesa"; de la misma, "Concreción del concepto jurídico de 'mobbing'"; *El delito contra la integridad moral y Mobbing y Derecho Penal*; DE LA MATA BARRANCO/PÉREZ MACHÍO, "Concepto de trato degradante en el delito contra la integridad moral", entre otros.

⁹¹El informe completo se puede consultar en: http://www.observatorioviolencia.org/upload_images/File/DOC1306844610_victimas_2010.pdf

⁹²Datos extraídos del informe publicado por el Observatorio contra la Violencia Doméstica y de Género, que se puede consultar en: <http://www.poderjudicial.es/stfls/CGPJ/ESTADÍSTICA/DATOS%20ESTADÍSTICOS/FICHERO/EL%20OBSERVATORIO%20INFORMA.%205%20AÑOS.pdf>

⁹³Así lo recoge, CUGAT MAURI, "Delitos contra la libertad e indemnidad sexuales", p. 312. En idéntico sentido, ORTS BERENGUER, "Delitos contra la libertad sexual", p. 903.

sona en la esfera sexual⁹⁴, cabe destacar fundamentalmente que las mujeres inmigrantes soportan idénticas lesiones a las padecidas por las ciudadanas vascas, atendida su condición de mujer. En este sentido, no existen diferencias sustantivas en lo relativo a las agresiones sexuales y a las violaciones atendida la procedencia de la víctima.

Más sorprendente resulta, sin embargo, la incidencia de este colectivo de víctimas frente a la comisión de algunas de las prácticas sexuales, sancionadas en el Código Penal, como por ejemplo, las circunstancias agravantes específicas contenidas en el artículo 180 CP, concretadas, en el supuesto de mujeres inmigrantes víctimas de agresiones sexuales, en el número 3 del mismo, esto es: "*Las anteriores conductas serán castigadas con las penas de prisión de cinco a diez años para las agresiones del artículo 178, y de doce a quince años para las del artículo 179, cuando concorra alguna de las siguientes circunstancias: [...] 3ª. Cuando la víctima sea especialmente vulnerable, por razón de su edad, enfermedad, discapacidad o situación y, salvo lo dispuesto en el artículo 183*".

La interpretación del concepto "víctima especialmente vulnerable por razón de la situación", suscita diversas interpretaciones doctrinales que, sin embargo, se aproximan al sentido aquí manifestado. Genéricamente, tanto la doctrina como la jurisprudencia identifican dicha noción con las circunstancias externas de la víctima⁹⁵ que la colocan en un estado que le plantea serias dificultades para responder adecuadamente a la involucración sexual que pretende el sujeto activo (situación personal comprometida que le hace precisar especial ayuda o asistencia o le merma su habitual capacidad de reacción)⁹⁶. Aunque se emplean como ejemplos más habituales los estados de pérdida de conciencia o sueño⁹⁷ o las situaciones de embriaguez o las de adicción a sustancias psicotrópicas o similares⁹⁸, entre otros, el término "situación" es lo suficientemente amplio como para englobar desde esos estados reseñados doctrinalmente, hasta el desamparo, siempre y cuando alcance la entidad suficiente para generar una debilitación de la capacidad defensiva del sujeto pasivo⁹⁹. La equiparación terminológica entre "situación" y "desamparo" permite, en este sentido, que dicho concepto acoja una multiplicidad de situaciones de mujeres especialmente frágiles o vulnerables por razones de carácter económico e, incluso, sociales¹⁰⁰. De esta forma, la razón "situación" es capaz de acoger cualquier hipótesis que determine dicho efecto¹⁰¹, incluso el supuesto de las mujeres inmigrantes extranjeras.

Huelga decir, que idéntica interpretación procede en el ámbito de los abusos sexuales como circunstancia agravante del artículo 181.5 y 182.2 CP, cuando concorra la circunstancia 3ª o 4ª de las previstas en el apartado 1 del artículo 180 de este Código –3ª *cuando la víctima sea especialmente vulnerable por razón de su edad, enfermedad, discapacidad o situación, salvo lo dispuesto en el artículo 183*; 4ª *cuando para la ejecución del delito, el res-*

⁹⁴MORALES PRAT/GARCÍA ALBERO, "Delitos contra la libertad e indemnidad sexuales", p. 278.

⁹⁵CUGAT MAURI, "Delitos contra la libertad e indemnidad sexuales", p. 346.

⁹⁶DÍEZ RIPOLLÉS, "Delitos contra la libertad e indemnidad sexuales", p. 359. También, en este sentido, el Fundamento Jurídico 3º de la Sentencia 214/2004, de la Audiencia Provincial de Álava, de 22 de diciembre; el Fundamento Jurídico 2º de la Sentencia 213/2005, de la Audiencia Provincial de Málaga, de 8 de abril; y el Fundamento Jurídico 2º de la Sentencia 1386/2005, del Tribunal Supremo, de 23 de noviembre.

⁹⁷DE PAULA SÁNCHEZ ZAMORANO, "Tratamiento jurídico", p. 18; DELGADO LÓPEZ, "Las agresiones sexuales", p. 236; GONZÁLEZ-CUÉLLAR GARCÍA, "Delitos contra la libertad sexual", p. 2214.

⁹⁸Así lo recoge el Fundamento Jurídico 3º de la Sentencia 214/2004, de la Audiencia Provincial de Álava, de 22 de diciembre.

⁹⁹Así lo destaca expresamente, ORTS BERENQUER, "Delitos contra la libertad sexual", p. 934.

¹⁰⁰Apunta directamente, con muy buen criterio, entre otros estados, a situaciones económicas difíciles, ALONSO PÉREZ, *Delitos contra la libertad e indemnidad sexuales*, p. 61.

¹⁰¹GONZÁLEZ RUS, "Delitos contra la libertad sexual", p. 338.

ponsable se haya prevalido de una relación de superioridad o parentesco, por ser ascendiente, descendiente o hermano, por naturaleza o adopción, o afines, con la víctima-. Atendidas las referencias a la interpretación deducida del término "situación", en estos supuestos, en el sentido manifestado anteriormente, frente a dichas circunstancias el abuso sexual llevado a cabo con mujer inmigrante, inducido por la especial situación de vulnerabilidad en la que la misma se encuentra, implicará el aumento penológico contemplado en los preceptos ya aludidos (artículos 181.5 y 182.2 CP).

Acoso sexual laboral e incitación a la prostitución

Especial mención merecen los tipos penales relativos al acoso sexual laboral (artículo 184 CP) y la incitación a la prostitución (artículo 188 CP), puesto que se conforman como las conductas más habitualmente soportadas por las inmigrantes irregulares.

Por lo que respecta al acoso sexual en el ámbito de una relación laboral del artículo 184 CP la doctrina y la jurisprudencia han convenido en destacar que las particulares condiciones de trabajo que delimitan los contornos de la específica relación laboral en la que quedan inmersas estas mujeres las convierte en víctimas potenciales de esta clase de conductas¹⁰².

No existen datos suficientes que determinen la prostitución de menores en el territorio de la CAE (artículo 187 CP), sin embargo, la realidad a la que se enfrenta diariamente este colectivo las aboca al ejercicio de la prostitución, con nulas posibilidades de elección. No se debe olvidar que, junto a la obligación de prostituirse, estas mujeres, además, se someten a una constante situación de victimización donde las violaciones, abusos laborales, las lesiones psíquicas, amenazas, coacciones y las limitaciones de su libertad se conforman como las características esenciales del "*modus vivendi*" al que están sometidas¹⁰³.

La desprotección de estas mujeres dedicadas a la prostitución, sobre todo en situación de irregularidad, resulta todavía más palmaria habida cuenta del temor a su propia expulsión. Recuérdese que, en los presentes supuestos, ni siquiera el Reglamento 557/2011 de desarrollo de la Ley de Extranjería contempla la posibilidad de que este colectivo solicite el permiso de residencia, ni que se paralice la tramitación del proceso de expulsión.

Delitos contra los derechos de los y las trabajadoras

Los tipos delictivos ubicados en el Título XV del Libro II del CP, se ocupan de la sanción de todas aquellas conductas que afectan directamente a los derechos de los y las trabajadoras, nacidos de la relación laboral¹⁰⁴.

Por lo que a las mujeres inmigrantes trabajadoras se refiere, al margen de los tipos básicos relacionados con la genérica condición de trabajadoras (artículo 311 CP), hay que destacar aquellos preceptos que se ocupan de la sanción de determinadas conductas, dirigidas contra éstas por su doble condición de trabajadoras e inmigrantes.

El delito de tráfico ilegal de mano de obra del artículo 312 CP se perfila como el tipo delictivo más habitualmente cometido por aquellos empleadores/as que cuentan "entre su plan-

¹⁰²GARCÍA PÉREZ, "Del acoso sexual", p. 416; PEDREIRA GONZÁLEZ, "Artículo 184", p. 647.

¹⁰³Así, el Fundamento Jurídico 1º de la Sentencia 13/2005, de la Audiencia Provincial de Castellón, de 8 de abril y el Fundamento Jurídico 3º de la Sentencia 13/2005, de la Audiencia Provincial de Huelva, de 30 de junio, entre otras.

¹⁰⁴CARBONELL MATEU/GONZÁLEZ CUSSAC, "De los delitos contra los derechos de los trabajadores", p. 1544; MUÑOZ CONDE, Derecho Penal. Parte Especial, p. 289; POMARES CINTAS, "La inmigración laboral del extranjero", p. 234; VALLE MUÑIZ/VILLACAMPA ESTIARTE, "De los delitos contra los derechos de los trabajadores", p. 1046.

tilla" con trabajadoras extranjeras, sin permiso de trabajo, contratadas en condiciones que afecten negativamente a sus derechos laborales¹⁰⁵ y con un ánimo de enriquecimiento, mediante el aprovechamiento de la situación de vulnerabilidad que éstas padecen¹⁰⁶. La especial situación de vulnerabilidad de estas mujeres, en muchas ocasiones es aprovechada por los y las empleadoras para imponer condiciones laborales abusivas, amparadas bajo el manto de la condición de irregulares de las mismas.

Por lo que respecta a la expresión "súbditos extranjeros", contemplada en el número 2 del artículo 312, tanto la doctrina como la jurisprudencia han convenido, muy acertadamente, en interpretar el presente precepto extensivamente, acogiendo, de este modo, no sólo a las trabajadoras legales, sino también a las inmigrantes clandestinas en un intento de evitar que el o la empleadora imponga a las trabajadoras irregulares condiciones laborales más discriminatorias¹⁰⁷.

La condición de irregularidad hace nuevamente invisibles a las mujeres inmigrantes. Ello se constata en el hecho de que pese a que las discriminaciones laborales por razón de sexo (artículo 314 CP) son en los Tribunales los temas más habitualmente objeto de enjuiciamiento frente a las ciudadanas vascas, cuando el objeto de los abusos son trabajadoras inmigrantes irregulares, esta clase de comportamientos pasa a ocupar un lugar secundario.

Con respecto a esta cuestión, queremos señalar como destacable una de las conclusiones de la investigación desarrollada por el IVAC/KREI (2006)¹⁰⁸ que apuntaba a que el abuso en las condiciones laborales se presenta como la práctica más habitualmente sufrida y mayoritariamente aceptada por el colectivo de mujeres inmigrantes, no considerando éstas en la mayoría de los casos oportuno proceder a interponer denuncia alguna, por la "gratitud" debida a estos empleadores.

Delitos de trata y de tráfico ilegal de personas

El fenómeno migratorio comienza a ser una preocupación acuciante también para el Derecho Penal. Las causas pueden hallarse en el número cada día mayor de inmigrantes ilegales que tratan de entrar en nuestro país, las condiciones infrahumanas en que se producen dichos intentos, el número de muertos que jalonan la continuidad de esta actividad y las cantidades que se manejan como precio para acceder a la entrada ilegal en España, sea como destino definitivo de las personas sometidas a tráfico o a trata, sea como lugar de tránsito hacia otros países de la Unión Europea¹⁰⁹.

El papel de España en el mapa de la trata y del tráfico de personas es esencialmente de país de destino. Aunque a nivel inferior que otros socios de la Unión Europea, España está entre los países que la ONU señala como principales importadores de esclavos sexuales o

¹⁰⁵Por todos, RODRÍGUEZ MESA, "Abuso de mano de obra extranjera", p. 166

¹⁰⁶CARBONELL MATEU/GONZÁLEZ CUSSAC, "De los delitos contra los derechos de los trabajadores", p. 1551; MORILLAS CUEVA, "Delitos contra los derechos de los trabajadores", p. 905; VALLE MUÑIZ/VILLACAMPA ESTIARTE, "De los delitos contra los derechos de los trabajadores", p. 1061.

¹⁰⁷Por todos, RODRÍGUEZ MESA, "Abuso de mano de obra extranjera", p. 168. Desde el punto de vista jurisprudencial véanse, el Fundamento Jurídico 4º de la Sentencia del Tribunal Supremo 1045/2003, de 18 de julio; el Fundamento Jurídico 1º de la Sentencia del Tribunal Supremo 1390/2004, de 22 de noviembre; el Fundamento Jurídico 5º de la Sentencia del Tribunal Supremo 1349/2004, de 25 de noviembre y el Fundamento Jurídico 4º de la Sentencia del Tribunal Supremo 221/2005, de 24 de febrero, entre otros.

¹⁰⁸"Detección y análisis criminológico de los supuestos de victimización de mujer inmigrante en la CAE (2006)", proyecto financiado por el Departamento de Justicia, Empleo y Seguridad Social del Gobierno Vasco.

¹⁰⁹Vid. SÁINZ-CANTERO, Los delitos contra los derechos de los ciudadanos extranjeros, p. 21.

laborales, al mismo nivel que Francia, Reino Unido y Dinamarca. Los principales países de origen de las víctimas son Colombia, República Dominicana, Nigeria, Ucrania, Rumanía y Rusia. La gran mayoría de los casos se refieren a mujeres que son explotadas sexualmente, aunque también se han detectado casos de niños y niñas y de otras formas de explotación laboral¹¹⁰.

El Código Penal prevé sanciones duras para esos dos tipos de delitos, la trata de personas y del tráfico ilegal de personas, que en ocasiones se confunden, y que a continuación describimos.

Delito de trata

La reciente introducción en el Código Penal del artículo 177 bis viene a definir el delito de trata como la acción de captar, transportar, trasladar, acoger, recibir o alojar a personas, ya sea en territorio español, desde España, en tránsito o con destino a ella, utilizando el empleo de violencia, intimidación o engaño, o abusando de una situación de superioridad o de necesidad o de vulnerabilidad de la víctima nacional o extranjera. Será necesario para considerarlo trata que la acción descrita tenga como objetivo someter a esa persona al trabajo o servicios forzados, a esclavitud o prácticas similares a la esclavitud o a la servidumbre o a la mendicidad; a explotación sexual, incluida la pornografía; a la extracción de sus órganos corporales.

Destacamos cuatro rasgos importantes de este ilícito penal, en primer lugar contempla que la persona tratada pueda ser nacional o extranjero. En segundo lugar la acción que se lleva a cabo no se limita al transporte o traslado de esa persona sino también incluye la captación, el acogimiento y alojamiento. En tercer lugar, los medios, es decir cómo se lleva a cabo la acción, son diversos entre los que destaca el engaño o situación de necesidad. Finalmente, en cuarto lugar, el objetivo buscado será someter a la persona tratada a modalidades de explotación como son, entre otras señaladas, la explotación sexual o la pornografía.

En la práctica, muchas mujeres extranjeras son captadas por las organizaciones, son engañadas en sus países con promesas de ofertas para diferentes puestos de trabajo (en el servicio doméstico, en la hostelería, acompañando a personas mayores o enfermas, azafatas de congresos, etc.) y cuando llegan al destino son obligadas a ejercer la prostitución. De este contingente, algunas víctimas logran escapar de sus captores, pero otras se resignan a su nueva ocupación¹¹¹.

Tráfico ilegal o migración clandestina

Incurrirá en el delito contemplado en el artículo 318 bis del Código Penal la persona que, *directa o indirectamente, promueva, favorezca o facilite el tráfico ilegal o la inmigración clandestina de personas desde, en tránsito o con destino a España, o con destino a otro país de la Unión Europea (...)*.

A diferencia de la trata, el tráfico ilegal de personas agota su acción en el movimiento de personas, en la llegada de éstas al destino convenido. En estos supuestos el inmigrante consiente en su traslado, no es engañado por el traficante. Por último, es importante señalar que el tráfico de personas es siempre transnacional, a diferencia de la trata que se puede dar dentro del mismo estado.

¹¹⁰Vid. ABC, 25 de abril de 2006, p. 50.

¹¹¹Vid. UNIDAD TÉCNICA POLICÍA JUDICIAL. GUARDIA CIVIL., *Tráfico de seres humanos con fines de explotación sexual. Informe Criminológico*, 2003 y 2004, p. 16. <http://www.malostratos.org/images/pdf/Tráfico>.

La progresiva impermeabilización de las fronteras españolas, especialmente a partir de los compromisos adquiridos en los Convenios de Schengen y acentuadas con las restricciones de la Ley de Extranjería, ha supuesto para muchos/as emigrantes del mundo una enorme dificultad para acceder a España de manera regular, lo que implica un campo abonado para las redes de tráfico ilícito al poder incrementar los servicios de acceso (transporte, documentación, acogida, etc.), a la vez que sus tarifas¹¹². Debido a la angustia y necesidad, los y las emigrantes están dispuestos a pagar grandes cantidades a los y las traficantes por su irregular traslado, variando las tarifas según organizaciones, etnias, naciones, conflictos sociales, bélicos, entre otras muchas circunstancias. En este sentido, las mafias organizadas obtienen enormes beneficios económicos aprovechando la situación de necesidad de estas personas y en condiciones de alto riesgo para su vida, su integridad y su dignidad¹¹³.

CONCLUSIONES

4.5.3

El informe que a continuación se presenta, pretende poner de manifiesto tanto las causas, como los concretos supuestos de victimización de las mujeres inmigrantes extranjeras en la CAPV.

La tradición feminista de atribuir al género la condición de causa única de la desigualdad estructural sufrida por las mujeres se desvirtúa a partir de la consolidación de las sociedades multiculturales. Junto al reparto de los roles de género, aparecen otros factores que, camuflados bajo la “diversidad cultural y religiosa”, ocultan situaciones de victimación de mujeres, en ocasiones, difícilmente apreciables al encontrarse bajo el amparo de la multiculturalidad. A ello hay que añadir las situaciones de irregularidad administrativas sufridas por algunas de estas víctimas si se pretende abordar la presente problemática desde una perspectiva integral. Por lo tanto, las sociedades de la multiculturalidad, fruto del fenómeno de la globalización aportan “nuevos factores de riesgo y de vulnerabilidad”, que unidos a la perspectiva de género, deben ser tenidos en cuenta para la adopción de estrategias globales encaminadas al logro de la igualdad femenina y la superación de las situaciones de violencia de género.

Precisamente, el surgimiento de estos “nuevos factores de riesgo y de vulnerabilidad de las mujeres” (género, diversidad cultural y situación administrativa) debe ser asumido por los derechos internos de los Estados con la finalidad de que se desarrollen políticas de protección integral que faculten a la totalidad de las mujeres víctimas de violencia, que se encuentren en el territorio del concreto Estado, al ejercicio de los derechos derivados de dicha tutela integral, dotándolas de los mecanismos necesarios para la superación de los indicadores de victimización y tutelándolas frente a los abusos reales sufridos. Sólo un tratamiento jurídico integral de las medidas a adoptar y global respecto de la totalidad de víctimas existentes en el territorio de un Estado, permitirá la erradicación de esta clase de conductas sin ningún tipo de fisura.

Una vez puestas de manifiesto las distintas razones que permiten entender la situación de victimización sufrida por el colectivo de mujeres inmigrantes extranjeras, es preciso aproximarse a las concretas conductas delictivas sufridas por las mismas en el ámbito de la CAPV que, lejos de limitarse a la violencia sufrida en el ámbito de la pareja se hace exten-

¹¹²Vid. PALOMO DEL ARCO, “Criminalidad organizada”, p. 190.

¹¹³Vid. RODRÍGUEZ MONTAÑÉS, “Ley de Extranjería y Derecho Penal”, pp. 1736-1737.

sible a otras conductas también sancionadas en el Código Penal, como son, las conductas de naturaleza sexual, los abusos en el ámbito laboral y los comportamientos constitutivos de trata y tráfico ilegal de personas.

Con respecto a la importancia de la violencia en la pareja en el ámbito de la mujer inmigrante extranjera, no podemos por menos que hacer referencia a los datos ofrecidos por el Consejo General del Poder Judicial, referentes al conjunto del Estado, en su "Informe sobre víctimas mortales de la violencia de género y de la violencia doméstica en el ámbito de la pareja o expareja en 2010". Este documento nos proporciona cifras estremecedoras sobre las víctimas mortales de la violencia de género, cifrando en 73 las mujeres fallecidas en 2010, de las cuales 28 (38%) eran extranjeras. Este dato destaca por la relevante sobrerrepresentación de estas mujeres, si tenemos en cuenta que la población femenina extranjera no representa más del 11,47% del total de la población femenina en España y que este porcentaje se reduce hasta el 9,66% si solo tenemos en cuenta a las extranjeras mayores de 16 años. Sobre la procedencia de las fallecidas el grupo más numeroso es el de las de América Latina (10 mujeres), seguido por las del Norte de África (9 mujeres) que sufre un brutal incremento (en el año 2009 el número de mujeres fallecidas procedentes de esta región fue 1).

Sobre las conductas lesivas de la libertad e indemnidad sexuales, sufridas por las mujeres inmigrantes, entendidas como aquellos comportamientos que afectan al libre consentimiento en materia sexual o a la formación de la voluntad en este ámbito o a preservar las condiciones básicas, para que en el futuro se pueda alcanzar un libre desarrollo de la persona en la esfera sexual, cabe destacar fundamentalmente que las mujeres inmigrantes soportan idénticas lesiones a las padecidas por las ciudadanas vascas, atendida su condición de mujer. En este sentido, no existen diferencias sustantivas en lo relativo a las agresiones sexuales y a las violaciones según la procedencia de la víctima.

Con respecto a la cuestión de los abusos en las condiciones laborales esta modalidad delictiva se presenta como la práctica más habitualmente sufrida y mayoritariamente aceptada por el colectivo de mujeres inmigrantes, no considerando éstas en la mayoría de los casos oportuno proceder a interponer denuncia alguna, por la "gratitud" debida a estos empleadores.

Y respecto a los delitos de tráfico ilegal y trata de seres humanos, en la práctica, muchas mujeres extranjeras son captadas por las organizaciones, son engañadas en sus países con promesas de ofertas para diferentes puestos de trabajo (en el servicio doméstico, en la hostelería, acompañando a personas mayores o enfermas, azafatas de congresos, etc.) y cuando llegan al destino son obligadas a ejercer la prostitución. De este contingente, algunas víctimas logran escapar de sus captores, pero otras se resignan a su nueva ocupación.

Se trata, en este sentido, de una temática que requiere de un análisis en profundidad, habida cuenta de la concreta problemática de la misma y de las dificultades de este colectivo de mujeres para superar la situación de victimización.

MUJERES INMIGRANTES EN LA CAE Y EDUCACIÓN

Amelia Barquín

Monika Madinabeitia

Nerea Alzola

4.6

EDUCACIÓN E INMIGRACIÓN EXTRANJERA

4.6.1

La educación formal y el modo en que se realiza tienen una influencia decisiva en la vida de cada persona en las sociedades modernas. La escuela universal, aunque esté viendo reformulada en la actualidad su función en la transmisión del saber, de la información y de la cultura, sigue siendo una instancia clave para el futuro social y profesional, un factor de primera magnitud en relación con la futura ocupación laboral a la vez que es un instrumento de ascensión social en general y particularmente para las clases menos favorecidas. Al mismo tiempo es el gran espacio de socialización de la infancia y la juventud y el lugar fundamental de participación de las y los escolares en la sociedad en la que viven.

Aún teniendo en cuenta la enorme influencia que tiene en la educación la situación socio-económica y cultural del núcleo familiar, el poder de los medios audiovisuales en la socialización, etc., la escuela sigue siendo, por una parte, el lugar donde se adquieren las competencias mínimas para desenvolverse en las sociedades modernas y postmodernas y, por otra parte, es instancia que posibilita el acceso a grados superiores de educación y de formación profesional.

Sin embargo, la escuela en nuestras sociedades no sólo tiene la función de educar, de enseñar, de transmitir cultura, valores, modos de vivir, etc. y de dar una titulación básica necesaria para acceder a mínimos en la vida social. La escuela es, asimismo, un lugar donde se tejen redes de amistad y conocimiento, las relaciones sociales. En relación con lo anterior, la escuela juega un papel de gran relevancia en la construcción y en la evolución personal, y es uno de los espacios fundamentales en la formación de una autoestima saludable.

Como a menudo ha señalado Adela Cortina¹¹⁴, buen número de familias, cuando eligen un centro escolar, no sólo tienen en cuenta lo que consideran una educación de calidad, sino también con qué tipo de niños y niñas, con qué clase social, con qué familias van a tejer sus hijas e hijos sus relaciones, al tiempo que están decidiendo con qué niños y niñas no desean que se relacionen. Ello responde a la idea de que estar dentro de una red de relaciones útiles es una inversión en oportunidades futuras, o dicho coloquialmente, es una situación que “abre muchas puertas en la vida”.

¹¹⁴Véase Adela Cortina (1993). *Ética aplicada y democracia radical*. Madrid: Tecnos.

Asimismo, el dominio de las lenguas escolares, es decir de las oficiales, es clave para el éxito escolar y social. Sin el dominio de la lengua o lenguas de la escuela no hay éxito escolar, pues todas las actividades y tareas, desde la menos exigente de la comunicación entre iguales a la más compleja como la comprensión de textos académicos sean de carácter oral o escrito (un problema, una explicación...), o la producción de textos formales (escritura y exposición oral de trabajos, etc.), exigen un conocimiento lingüístico desarrollado. También en el caso de las personas adultas el dominio lingüístico es fundamental: el conocimiento de la lengua o lenguas de la sociedad receptora juega un papel fundamental en la acomodación o integración de las personas adultas.

Como es sabido, en la CAE el modelo lingüístico de escolarización tiene una influencia notable en el nivel de aprendizaje del euskara. Diferentes investigaciones han demostrado que la escolarización en el modelo A no conduce al aprendizaje de esta lengua, y el modelo B lo hace en una medida insuficiente. Sólo el modelo D permite que la mayoría del alumnado llegue en secundaria a un conocimiento adecuado del euskara al tiempo que ello no supone un menor aprendizaje del castellano. Es de señalar que el alumnado que no adquiere suficientes competencias en la lengua vasca se encontrará en desventaja en distintos terrenos en el futuro (laboral, de integración social...), además de quedar privado del acceso al universo cultural ligado a dicha lengua.

Por otra parte, en las actividades lúdico-deportivas en el tiempo extraescolar, las relaciones entre escolares de origen inmigrante y escolares de origen autóctono contribuyen tanto a la acomodación de niños y niñas como a la de las madres y padres, y particularmente las madres por ser mayoritariamente las encargadas de las tareas de la crianza: en la plaza, en el parque, entre merienda y tobogán, las familias y en concreto las mujeres de distinto origen, local y extranjero, van trabando conversación y relación, lo que, además, supone para algunas de ellas ir aprendiendo alguna de las lenguas locales.

En el presente capítulo nos proponemos exponer algunos datos importantes en torno a la situación de las mujeres inmigrantes en la sociedad vasca en relación con la educación. En primer lugar nos referiremos a los estudios realizados por este colectivo; en segundo lugar nos centraremos en su conocimiento de las lenguas tanto de origen como locales; por último tendremos en cuenta diversos aspectos relacionados con la educación de las hijas e hijos en edad escolar. Nos basaremos para todo ello, salvo que indiquemos otra cosa, en la encuesta de la EPIE 2010, *Encuesta de la población inmigrante extranjera en la Comunidad Autónoma de Euskadi*, realizada por el Departamento de Empleo y Asuntos Sociales del Gobierno Vasco con base en una amplia muestra de personas de origen extranjero (2.286 personas), que proporcionan información sobre su trayectoria vital, expectativas, situación laboral, etc.

ESTUDIOS DE LAS MUJERES INMIGRANTES MAYORES DE 16 AÑOS

4.6.2

Examinemos en primer lugar el nivel formativo de las mujeres inmigrantes de la CAE. A partir de los datos de empadronamiento de 2010 de población de nacionalidad extranjera en la CAE que recogemos de fuentes de Emakunde, vemos que el 12,1% no saben leer ni escribir, el 27,1% tiene una titulación inferior al grado de escolaridad, el 32,8% tiene el gra-

graduado escolar y el 26,6% tiene una titulación superior al graduado escolar. Las cifras no son muy diferentes de las de los varones inmigrantes, pero es destacable que en los dos parámetros donde hay alguna diferencia, las mujeres tienen un mayor nivel de estudios: mientras hay un menor porcentaje de mujeres que de varones con una titulación inferior al grado de escolaridad (27,1% frente al 31,6%), hay más mujeres con una titulación superior al graduado escolar que hombres (27,6% frente al 23,1%).

Resulta de interés comparar los datos de las mujeres inmigrantes con los de las autóctonas. En los tres primeros parámetros los porcentajes son muy similares. Hay alguna diferencia en el porcentaje de mujeres que tienen el graduado escolar o equivalente (inmigrantes 32,8%, autóctonas 30,4%) y en el porcentaje de las que tienen estudios superiores al graduado escolar, que es un poco más alta entre las autóctonas (inmigrantes 27,6%, autóctonas 30,4%).

Conviene resaltar que los datos de ambos grupos no están muy alejados y rompen el estereotipo sobre la escasa preparación formal de la población inmigrante y particularmente de las mujeres con respecto a la población local. Según hemos visto, el nivel de estudios de mujeres inmigrantes y autóctonas es muy similar.

TABLA 4.19. Nivel de estudios de la población inmigrante

	MUJER	VARÓN
Menor de 10 años	0,4	0,4
No sabe leer ni escribir	12,1	12,9
Tit. inferior al grado de escolaridad	27,1	31,6
Grado escolar o equivalente	32,8	32,1
Bachiller, Form. Profes., 2º Grado, Tit. equivalente o superiores	27,6	23,1

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

TABLA 4.20. Nivel de estudios en la población autóctona

	MUJER	VARÓN
Menor de 10 años	0,5	0,5
No sabe leer ni escribir	11,4	12
Tit. Inferior al grado de escolaridad	27,4	24,1
Grado escolar o equivalente	30,4	30,1
Bachiller, Form. Profes., 2º Grado, Tit. equivalente o superiores	30,4	36,7

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

TABLA 4.21. Nivel de estudios de las mujeres inmigrantes en la CAE

	MUJER	VARÓN
Sin estudios significativos	9,1	7,5
Primarios	23,7	30,1
Secundarios	51	30,2
FPI	3,6	6,8
FPII	3,4	7,3
Terciarios en curso	5,7	3,1
Terciarios	13,6	15,1

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Por su parte, la encuesta de la población inmigrante extranjera en la CAE (EPIE 2010) también ofrece datos sobre el nivel de estudios de esta población, bajo parámetros ligeramente distintos. Ofrecemos también aquí esos datos porque nos permitirán después comparar el nivel de estudios de las mujeres según los orígenes geográficos.

Tal y como se puede observar en la tabla 4.21, los varones se decantan por la formación profesional en mayor medida que las mujeres, mientras que las mujeres muestran mayor inclinación hacia estudios terciarios o superiores, aunque de modo muy ligero (19,3% mujeres frente a 18,2% de los varones).

En la tabla 4.22 vemos el nivel de estudios de las mujeres por origen geográfico. Según la EPIE 2010, las mujeres de procedencia magrebí son las que tiene un nivel menor de estudios (el 57,7% de ellas tienen estudios primarios o inferiores y sólo el 10,1% tienen estudios de FPII y superiores). Las mujeres chinas y senegalesas son las que en menor número han realizado estudios de FPII y universitarios (10,1% y 6,6% respectivamente). Las mujeres de Colombia, Ecuador y Perú, por su parte, son las que destacan en cuanto a la posesión de estudios secundarios o FPI (61,6%). Por el contrario, las mujeres de EU Occidental llegan en mayor medida a realizar estudios de FPII o universitarios (33,2%) y también las de Argentina, Chile, Uruguay (26,6%).

TABLA 4.22. Nivel de estudios de las mujeres inmigrantes por origen geográfico

	PRIMARIOS/INFERIOR	SECUNDARIOS/FPI	FPII/TERCIARIOS
UE Occidental	44,5	22,4	33,2
Rumania y otros UE Oriental	30,2	37,3	32,5
Magreb	57,7	32,2	10,1
Argentina, Chile, Uruguay	28,4	45,0	26,6
Colombia, Ecuador, Perú	28,4	61,6	10,0
Bolivia	33,8	48,1	18,1
Paraguay	22,5	54,0	23,4
Brasil, Venezuela, R. Dominicana	22,6	55,6	21,8
China	41,1	48,7	10,1
Senegal	57,9	35,5	6,6

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Por otra parte, la encuesta de la población inmigrante extranjera en la CAE permite observar que un buen número de mujeres y hombres de origen extranjero mayores de 16 años ha realizado o realiza actualmente estudios reglados en la CAE. Es el caso del 21,8 % de las mujeres empadronadas en la CAE de más de 16 años (17.287 mujeres estarían en esa situación, según la encuesta). Los datos de los varones no son muy distintos: el 23,6% de ellos ha realizado o realiza estudios reglados en la CAE. Entre las mujeres que han realizado o realizan estudios reglados destacan las procedentes de la Unión Europea Occidental (el 40,4% de ellas están en ese grupo). Entre las procedentes de Colombia, Ecuador y Perú, representan el 26,8%, y entre las procedentes de Argentina, Chile y Uruguay son el 24,3 % de su colectivo. También el 23,5% de las procedentes del Magreb están en ese grupo. Son las mujeres de Paraguay (5,0%), Bolivia (15,1%), resto de América Latina (14,5%), China (13,1%) y Senegal (14,4%) las que en menor número han realizado o realizan estudios en la CAE.

Es de interés señalar que a la pregunta de si se adecúa su puesto de trabajo o los trabajos a los que puede acceder a su nivel formativo, el 67% de las mujeres respondió que sí existe esa adecuación (frente al 72% de los varones), pero todavía queda un 31 % de las muje-

res que señala que ese trabajo está por debajo de su nivel formativo (frente al 22,1% de los varones). Sólo el 1,9% de las mujeres cree que el trabajo está por encima de su nivel formativo (frente al 4,9% de los varones). Es claro que los estudios realizados están en relación con los trabajos que realizan la mayoría de las mujeres inmigrantes, pero una cantidad muy importante de ellas está realizando labores por debajo de su formación.

Centrémonos ahora en los datos que proporcionan las mujeres sobre los estudios reglados que han realizado o realizan en la CAE, que resultan de gran interés.

Entre las características de su escolarización en la CAE, se preguntó a estas personas si habían acudido a centros con un número muy elevado de escolares inmigrantes. El 13% de las mujeres y el 17% de los hombres han indicado que sí se escolarizaron en centros con esta característica. Se observan notables diferencias según orígenes; las proporciones más altas se observan entre mujeres originarias del Magreb (el 26,6% dice haberse escolarizado en un centro con gran número de inmigrantes) y determinados países de América Latina: Colombia, Ecuador, Perú (17,1%), Bolivia (15%), Argentina, Chile, Uruguay (13,9%). También el 12,9% de las mujeres chinas estarían en ese grupo. Por contra, sólo el 4,7% de las procedentes de UE Occidental se encontrarían en él.

A pesar de estas proporciones, que consideramos altas en algunos casos, no se expresa un gran sentimiento ni de aislamiento ni de rechazo vividos en la experiencia escolar ni por su raza, religión o cultura y las manifestaciones al respecto son más positivas entre las mujeres que entre los hombres. Ante la pregunta de si han vivido aislamiento con el alumnado por su raza, religión o cultura, sólo el 3,1% de las mujeres y el 6,9% varones indicaron que sí. El sentimiento de aislamiento es mayor entre mujeres de Senegal (20,7%), China (12,9%), UE Occidental (5,7%), Rumanía y otros países de UE Oriental (5,6%) y Magreb (5,1%).

En cuanto a si han sentido rechazo del alumnado por su raza, religión o cultura, sólo el 2,7% mujeres y el 6,8% varones responde que sí. En este caso los grupos que se han sentido más rechazados son el de mujeres procedentes de Senegal (20,7%), China (12,9%), Rumanía y otros países de UE Oriental (5,6%) y Magreb (5,1%). Como se ve, las cifras en estos casos son idénticas a las del grupo anterior.

En cuanto a la percepción sobre el apoyo escolar recibido para el aprendizaje lingüístico o para el nivel formativo en general, sigue en la misma línea que lo apuntado anteriormente: los datos recogidos, sobre todo en las mujeres, son muy positivos. Solamente el 2,8% de las mujeres ha sentido falta de apoyo escolar para alcanzar el nivel lingüístico (frente al 4,6% de los varones). Asimismo, sólo el 3,5 ha sentido falta de apoyo escolar para alcanzar el nivel formativo (frente al 6,0% de los varones). Sin embargo estos datos se disparan en el caso de las mujeres chinas (26 % de ellas señala falta de apoyo para lograr el nivel lingüístico y 17,7% falta de apoyo para el nivel formativo) o en el caso de algunos grupos de mujeres latinas. Entre las procedentes de Argentina, Chile, Uruguay, indican falta de apoyo formativo el 13,9% de ellas, aunque ninguna expresa falta de apoyo para el nivel lingüístico (0,0%). Entre las de Colombia, Ecuador y Perú son el 5,0% las que señalan falta de apoyo para el nivel formativo y 3,9% para el nivel lingüístico. También las mujeres de Rumanía y otros países de UE Occidental están en parámetros relativamente más altos: 8,9% (nivel formativo) y 5,6% (nivel lingüístico). Nos llama la atención el hecho de que las mujeres magrebíes no expresan disconformidad sobre el apoyo escolar recibido (0,0% en ambas cuestiones).

En el terreno de la integración en la sociedad receptora, es de gran interés ver si las mujeres que han realizado o realizan estudios reglados se han relacionado o no únicamente con alumnado de origen extranjero. Tanto mujeres como hombres señalan en general no haber-

se relacionado exclusivamente con alumnado extranjero (95,9% tanto de mujeres como de hombres). Pero determinados colectivos de mujeres han dado en mayor medida la respuesta contraria: el 16,1% de las magrebíes (frente al 2,8% de varones) señala haberse relacionado exclusivamente con alumnado extranjero y lo mismo indica el 33,5% de las bolivianas (frente al 10,3% de varones) y el 12,9% de las chinas (frente al 0,0% de varones).

Contrasta esta respuesta de las mujeres magrebíes con la no expresión de rechazo o aislamiento en la escuela. En el caso de las bolivianas, tampoco era percibido un gran rechazo o aislamiento, pero sin embargo un gran número de ellas señala haberse relacionado únicamente con alumnado extranjero. Las chinas, sin embargo, sí habían expresado una percepción de aislamiento y rechazo superior a la media.

Podemos decir que este grupo de mujeres que han realizado o están realizando estudios en la CAE presenta una elevada aspiración educativa. Sobre el nivel educativo que quiere alcanzar, el 41,1% de las mujeres aspira a estudios superiores a secundaria y FPII (frente al 30,0% de los varones), donde destacan Rumania y otros países de UE Oriental (73,7% de las mujeres). El 5,8% de las encuestadas aspira a realizar estudios primarios (frente al 5,1%), el 8,0% estudios de FPI y similares (frente al 18,1% de varones), el 7,6% estudios de FPII y similares (frente al 27,8% de varones) y el 31,0% estudios secundarios (frente al 16,5% de varones).

El modelo lingüístico en el que han cursado estudios un mayor número de mujeres es el A (86,3% de ellas, frente al 79,3% de varones). En el B han cursado estudios el 8,0% de mujeres, y en el modelo D, que es el que puede garantizar con mayor seguridad el aprendizaje del euskara, sólo se ha educado el 4,6% de las mujeres (frente al 13,9% de varones).

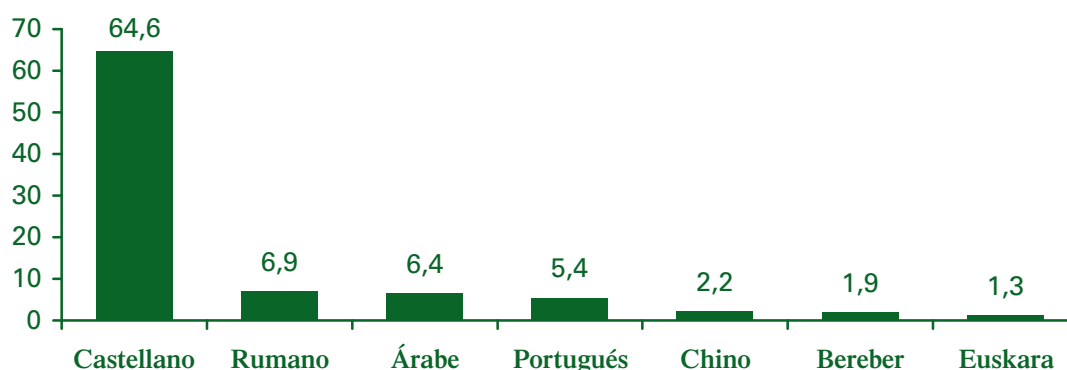
En la encuesta EPIE 2010 se pregunta a las mujeres que han estudiado en la CAE si fueron orientadas hacia el modelo A (con respuesta sí o no). No se pregunta por la orientación a otros modelos. El 48,4% de las mujeres indicaron que habían sido orientadas al modelo A. Destaca en este aspecto el colectivo de mujeres del Magreb (64,7%), de América Latina (Colombia, Ecuador y Perú 58,1%; Bolivia 53,5%) y de China (53,9%). Sería interesante indagar desde qué instancias y en qué forma han recibido esta orientación. Por otra parte, no vemos una correlación directa entre la orientación y la escolarización. Como ejemplo, en el colectivo de Rumania y otros UE oriental la orientación que señalan hacia el modelo A ha sido de 19,3% y la escolarización en dicho modelo ha sido de 86,7%; en el caso de Bolivia la orientación ha sido del 53,5% y la escolarización está en el 91,8%. Obviamente, hay otros factores que influyen en la decisión de la escolarización en los que merece la pena investigar.

CONOCIMIENTO Y USO DE LENGUAS

4.6.3

En cuanto a las lenguas de comunicación en el hogar, el castellano es utilizado por el 64,6% de las inmigrantes (frente al 55,2% de los varones). Siguen el rumano (6,9%), el árabe (6,4%), el portugués (5,4%), el chino (2,2%), el bereber (1,9%), seguidas de otras lenguas con menos hablantes. Sólo el 1,3% de las mujeres inmigrantes hablan euskera en el hogar.

GRÁFICO 4.11. Lenguas de comunicación de las mujeres inmigrantes en el hogar

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Cuando la encuesta se refiere al conocimiento de las lenguas de la CAE, el conocimiento del castellano es dominante: el 88,5% de las mujeres conocen muy bien, bien o de modo suficiente el castellano (frente 91,1% de los varones). El conocimiento es diferente según los colectivos de origen: entre las mujeres del Magreb lo conoce muy bien, bien o suficiente el 60,5%, mientras que el 29,4% tiene un conocimiento limitado y el 10% lo desconoce. En los demás colectivos de origen el porcentaje de personas que desconocen el castellano es menor (menos del 2,5% en todos los casos). Este dato habla del aislamiento de una parte significativa del colectivo femenino de origen magrebí con respecto a la sociedad receptora.

El conocimiento del euskara es muy bajo entre la población estudiada: sólo el 3,5% del total de mujeres señala conocer muy bien o bien el euskera (frente al 4,0% de varones); suficiente el 1,3% (1,7% de varones); limitado/mejorable el 26,2% (30,1% de varones); no lo conoce el 69,0% (65% de varones). Los colectivos con mayor número de mujeres que no conocen en absoluto la lengua son el del Magreb (el 82,6% no la conoce), el de Paraguay (74,4%), el de China (88,6%) y el de Senegal (80%).

Destaca un colectivo con un mayor conocimiento de euskara: el de la UE Occidental (el 13,4% de las mujeres de esta procedencia dice saberlo muy bien o bien y el 26,4% tiene algunos conocimientos). De hecho, este dato coincide con la lengua de comunicación en el hogar, puesto que las mujeres de la UE Occidental presentan el mayor porcentaje al respecto (4,1%). Entre las mujeres de Argentina, Chile y Uruguay, aunque hay pocas que lo conozcan muy bien o bien (3,7%) o suficiente (1,3%), tiene algunos conocimientos el 47,5%.

TABLA 4.23. Conocimiento del euskara

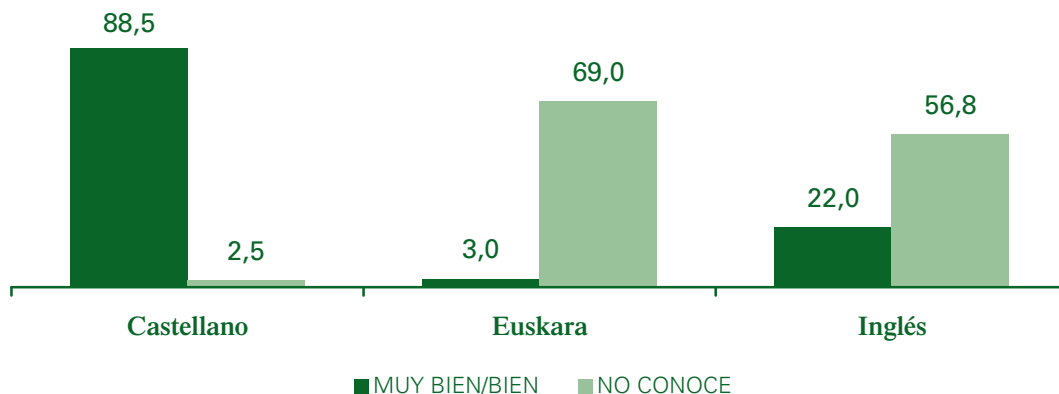
Muy bien / bien	3,5
Suficiente	1,3
Limitado / mejorable	26,2
No conoce	69

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

En la población inmigrante, el conocimiento del inglés es mucho más alto que el del euskara: el 20,3% de las mujeres conocen muy bien, bien o de modo suficiente la lengua (frente al 23,5% de varones), mientras que el 22,9% tiene un conocimiento limitado o mejorable (frentes al 27% de varones) y el 56,8% no la conoce en absoluto (frente al 49% de varones).

nes). Entre quienes menos la conocen están las mujeres del Magreb (el 72,9% no la conoce), Paraguay (79%) y China (66,3%). Entre quienes mejor la conocen están las mujeres de UE occidental (35,1% la conoce bien o muy bien y el 5,2% suficiente), y las de Argentina, Chile y Uruguay (el 15% la conocen muy bien o bien y el 16,7% suficiente).

GRÁFICO 4.12. Conocimiento de castellano, euskara e inglés

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

MADRES INMIGRANTES DE HIJAS E HIJOS EN EDAD ESCOLAR

4.6.4

No es objetivo de este texto centrarse en la situación escolar de niñas y niños, pero sí nos referiremos a algunas circunstancias en relación con la escolarización infantil en la medida en que afecta a las madres de origen inmigrante.

En la actualidad el porcentaje de alumnado inmigrante en la escuela vasca (sin contar EPA) es del 6,8% de la población escolar. Se trata de un número de personas relativamente pequeño, significativamente menor a la media española (9,5%) y a otras comunidades del estado (La Rioja 15,1%, Navarra 10,5%), circunstancia que contribuiría en principio a facilitar su gestión.

A día de hoy sin embargo se detectan dos factores que sesgan la escolarización y contribuyen a la concentración de alumnado de origen inmigrante en determinados centros: la existencia de modelos lingüísticos y de dos redes (pública y concertada). Con respecto a los modelos, se ha visto a lo largo de los últimos años una progresión en la matriculación del alumnado inmigrante de modelos con menos euskara a modelos con más euskara. Mientras hace escasos años el alumnado inmigrante se matriculaba mayoritariamente en el modelo A, en el curso 2009-2010 la mayoría del alumnado inmigrante se escolarizó sobre todo en los modelos B y D y un menor número en el modelo A (28,50%), según los datos proporcionados por el Departamento de Educación en el Gobierno Vasco con fecha del 28 de febrero de 2010 a requerimiento de la oposición en el Parlamento Vasco. Es necesario sin embargo señalar las grandes diferencias existentes entre los territorios históricos, como se ve en el cuadro siguiente, donde destaca Álava-Araba, que escolariza a casi la

mitad de su alumnado de origen inmigrante en el modelo A. La diferencia entre el alumnado inmigrante y el resto del alumnado es significativa, puesto que sólo un 9% del alumnado de la CAE se matriculó en el modelo A en el curso 2009-2010, y en Álava-Araba, provincia que tiene la mayor cifra total de alumnos en el modelo A, sólo lo hizo el 16,1% de la población escolar.

TABLA 4.24. Alumnado inmigrantes por modelos y provincias (EI+EP+ESO)

	ÁLAVA/ARABA		BIZKAIA		GIPUZKOA		CAE	
	INMIGRANTES	%	INMIGR.	%	INMIGR.	%	INMIGR.	%
Modelo A	1.660	49,3	3.546	33,5	147	3,0	5.353	28,5
Modelo B	1.187	35,2	3.132	29,6	1.583	32,7	5.902	31,4
Modelo D	521	15,5	3.900	36,9	3.106	64,2	7.527	40,1
%	17,9		56,3		25,75		100	

Fuente: Informe entregado por el Dep. de Educación del Gob. Vasco al Parlamento Vasco, 28-2-2010

TABLA 4.25. Alumnado total por modelos provincias (EI+EP+ESO)

	ÁLAVA/ARABA	BIZKAIA	GIPUZKOA	CAV
Modelo A	16,1	12,9	2,7	9,9
Modelo B	41,7	27,9	19,8	27,2
Modelo D	42,2	59,1	77,4	62,9

Fuente: Informe entregado por el Dep. de Educación del Gob. Vasco al Parlamento Vasco, 28-2-2010

Por otro lado, en cuanto a las redes, en el curso 2010-2011 el 66,5% del alumnado inmigrante de la educación obligatoria se escolarizó en la escuela pública, a pesar de que el alumnado total se distribuye a partes iguales entre ambas redes, con escasa variación de curso a curso. Debemos tener en cuenta, por otra parte, que buena parte del alumnado inmigrante de la concertada se encuentra escolarizado en escuelas religiosas (con grandes diferencias entre escuela y escuela) y en menor medida en las ikastolas. También en la escolarización por redes se aprecia la gran diferencia que hay entre provincias.

TABLA 4.26. Alumnado inmigrantes por redes y provincias (EI+EP+ESO)

	ÁLAVA/ARABA	BIZKAIA	GIPUZKOA
Pública	75,8	66,5	57
Concertada	24,2	33,5	43

Fuente: Informe entregado por el Dep. de Educación del Gob. Vasco al Parlamento Vasco, 28-2-2010

Como consecuencia de estos desequilibrios en la escolarización, existe en la CAE un número importante de centros donde se concentra un porcentaje de escolares de origen inmigrante muy superior al de los barrios en los que se sitúan los centros. Existen al menos trece centros con más de un 50% de alumnado de origen inmigrante, en la gran mayoría de los casos escuelas públicas y de modelo A (el modelo D concertado sería el que menos alumnado inmigrante acoge). Son escuelas a las que poco a poco dejan de acudir las familias autóctonas, con lo que quedan plazas libres para nuevos recién llegados, de modo que el proceso de concentración se acentúa. Anteriormente hemos visto que entre quienes realizan o han realizado estudios reglados en la CAE el 13% de las mujeres y el 17% de los hombres han indicado que se escolarizaron en centros con un número muy elevado de escolares inmigrantes, y destacan entre ellas las mujeres originarias del Magreb, China y determinados países de América Latina.

Este tipo de concentraciones, sin embargo, no son inocuas para la población escolar de origen inmigrante. Un reciente estudio dirigido por Ferrán Ferrer¹¹⁵ basado en los resultados de la evaluación PISA de 2009 en Cataluña determina que en aquellas escuelas de Catalunya en las que el porcentaje de inmigrantes es superior al 25%, este sector del alumnado obtiene resultados escolares significativamente inferiores a los del alumnado nativo. Dicho en otros términos: la alta presencia de inmigrantes en el aula apenas tiene influencia en el conjunto de la clase, aunque sí la tiene entre el propio alumnado extranjero. Las concentraciones escolares de alumnado inmigrante, por lo tanto, repercuten negativamente en los resultados de este alumnado.

Las evaluaciones diagnósticas realizadas anualmente por el instituto ISEI-IVEI en la CAE en los últimos años señalan que la población escolar procedente de familias con un menor estatus socioeconómico y cultural presenta resultados académicos más bajos en general. En concordancia con este hecho la población escolar de origen inmigrante obtiene un menor rendimiento que la población de origen autóctono. Estudios recientes, como el ya señalado de Ferran Ferrer en Cataluña o el también reciente de Gil-Flores¹¹⁶ en Andalucía sobre los resultados de PISA de 2006, llegan a las mismas conclusiones. Como ejemplo gráfico señalaremos que la Evaluación Diagnóstica en la CAE exige que las familias del alumnado participante respondan a una serie de preguntas sobre los estudios realizados de la madre y el padre, su trabajo actual, el número aproximado de libros que hay en la casa, si hay conexión a internet, periódico a diario, revistas especializadas, literatura clásica... Teniendo en cuenta estas respuestas se calcula el "índice socio-económico y cultural" (ISEC) de las familias y del centro, índice que sirve para ponderar los resultados. Baste señalar que en el informe sobre los resultados de 2010 para cuarto de primaria¹¹⁷ se concluye que "Los hijos e hijas cuyos progenitores tienen un nivel de estudio de Bachillerato o superiores (70%), obtienen en todas las competencias resultados iguales o superiores a las medias globales de cada una de ellas" (página 147). Además, el informe concluye que "el alumnado de origen inmigrante (7%) no alcanza en ninguna competencia la media global". Asimismo señala que obtienen mejores resultados quienes fueron escolarizados desde los tres años (algo que no ocurre con buena parte del alumnado inmigrante, que se escolariza con la edad con la que llega a la CAE) y también quienes en su familia hablan la lengua de la escuela y en la que se realizan las pruebas. Parecidos resultados se recogen en el informe sobre la evaluación en segundo de educación secundaria.

Sin embargo no existe un absoluto determinismo social y hay centros escolares y profesionales de la docencia que llevan a cabo una importante tarea de compensación social en el marco de la propia Comunidad Autónoma de Euskadi. De una manera más amplia podemos referirnos a las denominadas "continuidades-discontinuidades" familia-escuela¹¹⁸, que proponen un marco que resulta de interés a la hora de comprender la experiencia educativa de las criaturas que proceden de minorías étnicas. Este marco incita a preguntarse sobre la continuidad existente entre los conocimientos y las experiencias que el alumnado adquiere en la familia y el entorno (estén ligados a la cultura de origen o estén relacionados con el nivel socioeconómico y los bienes culturales a los que tienen acceso) y los cono-

¹¹⁵Ferran Ferrer (director), Alba Castejón, José Luis Castel i Adrià Zancajo (2011). *PISA 2009: avaluació de les desigualtats educatives a Catalunya*. Col·lecció: Polítiques 74.

¹¹⁶Javier Gil-Flores (2011). Estatus socioeconómico de las familias y resultados educativos logrados por el alumnado. *Cultura y educación* 23 (1), 141-154.

¹¹⁷Véase ISEI-IVEI (2001). *Evaluación diagnóstica 2010. Informe de resultados y análisis de variables*. <http://www.ediagnostikoak.net/ediag/cas/materiales-informativos/materialesinfor.htm>

¹¹⁸Sobre esta cuestión es aclaratorio el artículo de David Poveda (2001). La educación de las minorías étnicas desde el marco de las continuidades-discontinuidades familia-escuela. *Gazeta de Antropología* 17, 17-31.

cimientos y experiencias que realmente la escuela valora y aprovecha y que son útiles al alumnado para tener éxito escolar. Es labor de la escuela repensar sus modos de funcionar y potenciar las potenciales continuidades en colaboración con las familias, de que no parezca que la pelota está únicamente en el tejado de las familias, que la tarea de buscar continuidades o puentes para adaptarse a la cultura escolar local es sólo responsabilidad de las familias. El paradigma de la escuela inclusiva debe tener como objetivo la construcción de esas continuidades.

Otro aspecto importante en el éxito escolar es el dominio de la lengua de la escuela. Una publicación reciente de Oller y Vila¹¹⁹ nos recuerda una vez más que el dominio de la lengua de la escuela (en este caso el catalán) supone como mínimo seis años de aprendizaje. También aquí se señala que los mejores resultados los obtiene el alumnado que se ha escolarizado entre los 3 y los 6 años en la lengua de la escuela. Podemos concluir que si no existe un apoyo lingüístico específico, el resultado puede conducir al fracaso escolar. No se alcanza el dominio de la lengua únicamente con acudir a las clases cada día. Influye favorablemente que haya una continuidad entre la lengua académica y la lengua del entorno social en el que se mueve –las y los estudiantes extranjeros avanzan con mayor celeridad en su conocimiento del catalán si pueden desarrollar su “habilidad conversacional” en la calle, más allá de la clase–. Según el estudio, “el conocimiento tanto de catalán como de castellano escrito más elevado se produce en los entornos catalanizados”. Efectivamente el hecho de que para quienes se escolarizan en euskara la lengua de enseñanza (el euskara) no coincida con la lengua social mayoritaria (el castellano) es un obstáculo para el aprendizaje de la lengua de la escuela que debe ser atendido con los recursos necesarios. De ahí la importancia del refuerzo lingüístico en el horario escolar, pero también el valor de que el alumnado realice actividades extraescolares y de tiempo libre en la lengua de la escuela. Por otra parte, Oller y Vila (2011) han comprobado también que en el aprendizaje de la lengua de la escuela pesa la distancia (las diferencias y semejanzas) que existen entre idiomas.

La participación del entorno social como otro factor de compensación ante las desigualdades de partida es otra cuestión de importancia que merece atención en el terreno educativo¹²⁰.

Según datos difundidos por el Ministerio de Educación, del total de alumnado extranjero matriculado en centros del País Vasco en el curso 2009-2010 el 51,5% del alumnado de la CAE procede de América Central y del Sur, sobre todo de Colombia, Bolivia y Ecuador. El 22% procede de África, y sobre todo de Marruecos y Argelia. El 19% procede de Europa, particularmente de Rumanía y Portugal. De Asia viene el 5,8%, fundamentalmente de China y Pakistán. Es claro, por tanto, que una buena parte del alumnado extranjero inmigrante habla una lengua distinta al euskara y al castellano, de manera que el aprendizaje de estas lenguas cuando se incorporan al sistema educativo significa añadir una segunda, tercera o cuarta lengua a su repertorio.

La literatura científica ha mostrado en múltiples ocasiones (también Oller y Vila 2011 se refieren a esta cuestión) la importancia de que los y las escolares aprendan bien la lengua familiar, ya que será la base para el aprendizaje de las lenguas siguientes y las de la escuela en particular. Las familias deben seguir hablando y cultivando las lenguas familiares con sus hijas e hijos y la escuela debe impulsar y valorar ese aprendizaje.

¹¹⁹Judith Oller & Ignasi Vila (2011). Interdependencia entre conocimiento de catalán y castellano y efectos de la lengua familiar en la adquisición de las lenguas escolares. *Cultura y educación* 23 (1), 3-22.

¹²⁰Véase Ignasi Vila eta Ramón Casares (2009). *Educación y sociedad. Una perspectiva sobre las relaciones entre la escuela y el entorno social*, Barcelona, Horsori (Cuadernos de Educación).

La percepción social acerca de la inmigración y de determinados colectivos por parte de la ciudadanía en general y por parte de los miembros de la comunidad escolar (el profesorado, el alumnado y las familias), así como el corpus de estereotipos sobre la nueva población es otro aspecto que conviene no olvidar. Félix Etxeberria y Kristina Elozegi¹²¹ se refieren a distintas investigaciones e informes de los últimos años que han constatado actitudes negativas crecientes hacia el alumnado inmigrante. Tratar pedagógicamente esta cuestión es fundamental, no sólo con escolares sino con la ciudadanía en general; desde distintas comunidades autónomas de están realizando campañas para abordarla¹²². Nos encontramos aquí con otro aspecto central en la enseñanza: la educación antirracista. Se trata de una formación que debe recibir cada escolar –independientemente de su origen– como parte de sus competencias para la ciudadanía.

Indicábamos al principio de este texto que la escuela es un factor de interacción social de primera magnitud, pero no solo para los niños y niñas, sino también para sus familiares responsables, que se acercan a la escuela en los momentos exigidos por el cuidado y por el seguimiento escolar y entran así en relación con otras personas, tanto de origen local como de origen extranjero. Estamos sobre todo hablando de las madres, que son las que siguen llevando a cabo el acompañamiento escolar en mayor medida que los padres, tanto entre las familias originarias de la sociedad receptora como entre las familias originarias de otros países. Naturalmente que las escuelas no sean centros donde únicamente se concentre población de origen inmigrante o donde únicamente se escolarice población de origen autóctono es condición indispensable para que exista interacción entre familias de origen local y extranjero. Es además importante que los centros escolares promuevan la interrelación entre las familias de distintos orígenes.

La participación de las madres en la vida escolar está limitada no sólo por los horarios de trabajo y las circunstancias vitales, sino también por otros factores entre los que destaca el mayor o menor conocimiento de la lengua o lenguas de relación y funcionamiento de la escuela. Más arriba hemos señalado el conocimiento limitado o el desconocimiento total del castellano por parte de un grupo de mujeres que llega al 11,5%, número que crece si nos referimos a las mujeres de origen magrebí, entre quienes el 29,4% tiene un conocimiento limitado y el 10% desconoce el castellano. El desconocimiento general del euskara (sólo el 3,5% del total de mujeres señala conocerlo muy bien o bien) se convierte también en un obstáculo para la participación en aquellos centros en los que es la lengua de relación y de funcionamiento en reuniones conjuntas con madres y padres, etc.

Por otra parte la preparación para participar o la costumbre de participar en espacios no privados o familiares, sino más amplios o públicos (como son las reuniones del AMPA o las reuniones del Consejo Escolar), donde es precisa la lectura y comprensión de textos formales y la toma de la palabra de modo público, son diversas entre las mujeres de origen extranjero. La participación de carácter formal en la comunidad escolar queda especialmente limitada en relación a determinados colectivos por orígenes donde las mujeres tienen un menor nivel educativo y una menor participación en la vida pública. Por otro lado, el cuidado de los hijos cuando la red social de apoyo es pequeña impide dejarlos en manos de otras personas para atender reuniones y encuentros en la escuela, de modo que la propia escuela tendrá que proveer de los medios para facilitar esa participación.

¹²¹Félix Etxeberria y Kristina Elozegi (2011). Alumnado inmigrante y lenguas en la escuela vasca. Anuario de la inmigración en el País Vasco 2010, Ikuspegia, 103-122.

¹²²Véase la campaña pionera “antirumores” de Cataluña (http://w110.bcn.cat/portal/site/UsosDelTemps/menuitem.b4d797923997277cf740f740a2ef8a0c/?vgnnextoid=f9810053ebca0310VgnVCM10000074fea8c0RCRD&&lang=es_ES) o la de Andalucía (<http://nadiesinfuturo.org/de-interes/article/la-campana-andalucia-somos-todos>)

No hay un discurso público de reivindicación por parte de las organizaciones y colectivos inmigrantes en torno a cuestiones educativas relacionadas con los hijos e hijas, que denuncien, por ejemplo, la existencia de concentraciones escolares o la insuficiencia de recursos en la atención de las necesidades específicas del alumnado inmigrante. Tal y como hemos visto, son muy pocas mujeres (el 3,1%) las que expresan haber vivido aislamiento con el alumnado por su raza, religión o cultura durante la realización de estudios reglados en la CAE, aunque el sentimiento era mayor en determinados grupos (de Senegal, China, Rumanía y otros países de UE Oriental, Magreb). Igualmente, muy pocas (2,7%) indicaban haber sentido rechazo del alumnado por su raza, religión o cultura, aunque también aquí los grupos señalados habían sentido un mayor rechazo. Asimismo vimos que la insatisfacción sobre el apoyo escolar recibido para el aprendizaje lingüístico o para el nivel formativo era muy baja (solamente el 2,8% de las mujeres ha sentido falta de apoyo escolar para alcanzar el nivel lingüístico y el 3,5% ha sentido falta de apoyo escolar para alcanzar el nivel formativo, también con colectivos con una menor satisfacción).

La escasa expresión de quejas o insatisfacción por parte de la población inmigrantes puede explicarse por razones generales como la percepción del sistema escolar vasco como mejor que el que dejaron en los países de origen, o por una menor exigencia o expectativas con respecto a los servicios que reciben. Surge aquí la cuestión de si es razón suficiente para no ofrecer a estas familias el mismo derecho a una educación de calidad que es una exigencia de la población autóctona. En cualquier caso, la administración debe velar por el sostenimiento de una verdadera equidad e igualdad de oportunidades para toda la población escolar, ofreciendo la posibilidad de compensar las desigualdades sociales y educativas de partida.

CONCLUSIONES Y RETOS

4.6.5

Hemos visto que el nivel de estudios de las mujeres inmigrantes (que es ligeramente más alto que el de los varones inmigrantes) no es muy distinto del de las mujeres autóctonas; apenas hay algunos puntos de diferencias en dos de los parámetros. El porcentaje de mujeres que tienen el graduado escolar o equivalente es en las inmigrantes de 32,76% y en las autóctonas de 30,37%; el porcentaje de las que tienen estudios superiores al graduado escolar es un poco superior entre las autóctonas (inmigrantes 27,61%, autóctonas 30,36%). En los demás casos las cifras son muy cercanas. Esta semejanza nos permite hacer frente al estereotipo de la escasa preparación de las inmigrantes. Hay diferencias según el origen y las mujeres magrebíes son las que tienen un menor nivel de estudios realizados.

Un buen número de mujeres y hombres de origen extranjero mayores de 16 años ha realizado o realiza actualmente estudios reglados en la CAE. Es el caso del 21,8 % de las mujeres empadronadas en la CAE de más de 16 años, que proporcionan datos de gran interés sobre las condiciones de su escolarización, algunas de las cuales mencionamos en el siguiente párrafo.

Nos hemos referido a la ausencia de un discurso crítico general y de las mujeres en particular sobre las circunstancias de escolarización en la CAE, tanto de ellas como de sus hijas e hijos. Sin embargo, cuando la encuesta EPIE 2010 preguntaba sobre hechos "más objetivos" tales como si habían sido escolarizadas en centros con muchos inmigrantes, o si se

habían relacionado sólo con alumnado extranjero, los datos dejaban ver que un buen número de las mujeres que han cursado estudios reglados en la CAE no han vivido una verdadera integración escolar. El 13% de las mujeres ha indicado que sí se escolarizaron en centros con muchos inmigrantes, porcentaje que se eleva al 26,6% entre mujeres originarias del Magreb. Las mujeres chinas, por su parte, sí expresaban una percepción de aislamiento y rechazo superior a la media. Aquí hay que resaltar que los colectivos de mujeres de origen magrebí y chino (y a veces el senegalés) aparecen en desventaja con respecto a la media de las mujeres inmigrantes.

Por otra parte, la no expresión generalizada de la insatisfacción no debe convertirse en coartada para la institución educativa a la hora de ofrecer a esta población los mismos parámetros de calidad educativa que exige la población autóctona.

La integración social de la población de origen inmigrante exige interacción con la población local. La desaparición de concentraciones escolares de niñas y niños de origen inmigrante es una condición básica para esa interacción, tanto de niñas y niños como de las personas adultas que se ocupan de su cuidado. El efecto negativo sobre el rendimiento escolar del alumnado de origen inmigrante es otra razón de peso para la desaparición de las concentraciones.

Es necesario facilitar el conocimiento de las lenguas locales, castellano y euskara, a aquellas mujeres que no las dominan. El conocimiento del euskara por parte de la población inmigrante es muy bajo. Es claro que las prioridades de las mujeres a la hora de dedicar más esfuerzo al aprendizaje de una u otra lengua tendrán que ver con factores como la situación sociolingüística, las circunstancias laborales, personales, etc. Será mucho más habitual que las mujeres inmigrantes prioricen el aprendizaje del castellano. En cualquier caso se han de proporcionar cursos intensivos de coste mínimo en ambas lenguas para quienes deseen acelerar su aprendizaje. En el momento actual en muchas poblaciones los servicios educativos que ofrecen clases de castellano se encuentran colapsados, y los que se ofrecen en euskara requieren un desembolso económico que puede desincentivar el aprendizaje.

Es un reto importante que las madres (y padres, dicho entre paréntesis porque este texto se centra en las mujeres inmigrantes) reciban información/formación sobre los aspectos que resultan claves para contribuir al éxito en la escuela de hijas e hijos. Entre ellos está la importancia del mantenimiento de la lengua familiar, la conveniencia de proporcionar al hijo o hija actividades extraescolares en la lengua de la escuela, así como la búsqueda de apoyo en las tareas escolares (que puede proporcionarse en casa o acudiendo a determinados servicios que puede ofrecer el entorno).

La elección del modelo lingüístico y las repercusiones que tendrá en la integración social y laboral de la criatura necesita de un soporte informativo más amplio que el actual para las familias. A este respecto merece la pena investigar a día de hoy qué orientación reciben éstas, de quién y hacia qué modelos; o dicho de otra manera, con qué consejos o información escolarizan a las hijas o hijos en un modelo u otro.

Es necesaria una formación del profesorado, tanto inicial (en las escuelas de magisterio) como continua (con el profesorado en ejercicio) en distintos aspectos relacionados con la inmigración. Se deben repensar los procedimientos de la cultura escolar que refuerzan las continuidades sobre todo con las familias de origen local y estatus socioeconómico y cultural medio-alto, para llegar a establecer puentes con las niñas y niños de estatus más bajo y de origen inmigrante y también con su entorno, puentes que les ayuden a tener éxito en la escuela.

Asimismo es necesario que el profesorado se forme para mejorar la comunicación con las familias con el objeto de ayudarles a comprender y gestionar las cuestiones centrales en la educación escolar de los hijos e hijas. No debemos dejar sin mencionar el poder pedagógico de las expectativas altas sobre todo el alumnado, no únicamente sobre el alumnado autóctono de familias con un nivel socioeconómico y cultural alto. En este aspecto es también necesaria la formación continua del profesorado.

Conocida la mayor incidencia del fracaso escolar entre el alumnado de origen inmigrante, al tiempo que sabemos de la eficacia de algunos centros escolares y docentes en este terreno, resulta de gran interés indagar en las claves del éxito escolar de las hijas e hijos de la población inmigrante en la CAE. Esta investigación daría luz y aportaría claves que se podrían enseñar/aprender en la formación del profesorado.

La educación antirracista de la comunidad escolar (profesorado, alumnado y familias) es ya una necesidad urgente; la inversión de la administración en este terreno sería una inversión estratégica de cara a la cohesión social. La lucha contra los estereotipos hacia las personas inmigrantes y hacia las mujeres inmigrantes (entre las cuales algunos grupos por origen son especialmente afectados) son un objetivo dentro de esa formación.

Es importante que la administración responda con los recursos necesarios al apoyo lingüístico específico en la escuela. Pero también al apoyo para lograr el nivel escolar, de modo que se potencie la actuación de la escuela como compensación social y prevenir el fracaso escolar. El territorio (los servicios municipales y locales) también puede proporcionar oportunidades con este objetivo: rincón de estudio, grupos de tiempo libre..., que convenirá poner en coordinación con el centro escolar.

El presente texto expone algunos datos significativos sobre la situación de las mujeres inmigrantes en la sociedad vasca en relación con la educación. En primer lugar se refiere a los estudios realizados por este colectivo, se compara con los estudios de la población femenina autóctona y se analiza la percepción que las inmigrantes que han realizado estudios en la CAE tienen sobre dichos estudios. En segundo lugar el texto se centra en el conocimiento y uso de las lenguas, tanto de origen como locales. Por último tiene en cuenta diversos aspectos de importancia relacionados con la educación de las hijas e hijos en edad escolar. Para este análisis se ha utilizado sobre todo la encuesta de la EPIE de 2010, *Encuesta de la población inmigrante extranjera en la Comunidad Autónoma de Euskadi*, realizada por el Departamento de Empleo y Asuntos Sociales del Gobierno Vasco con base en una amplia muestra de personas de origen extranjero (2.286 personas) que proporcionan información sobre su trayectoria vital, expectativas, situación laboral, etc. En el terreno de la educación de hijos e hijas en edad escolar, se hace referencia a datos del Departamento de Educación de Gobierno vasco y a diversos estudios que se han centrado en la escolarización del alumnado inmigrante.

BIENESTAR SOCIAL

SUBJETIVO: LA VISIÓN DE LAS MUJERES INMIGRANTES

José A. Oleaga

4.7

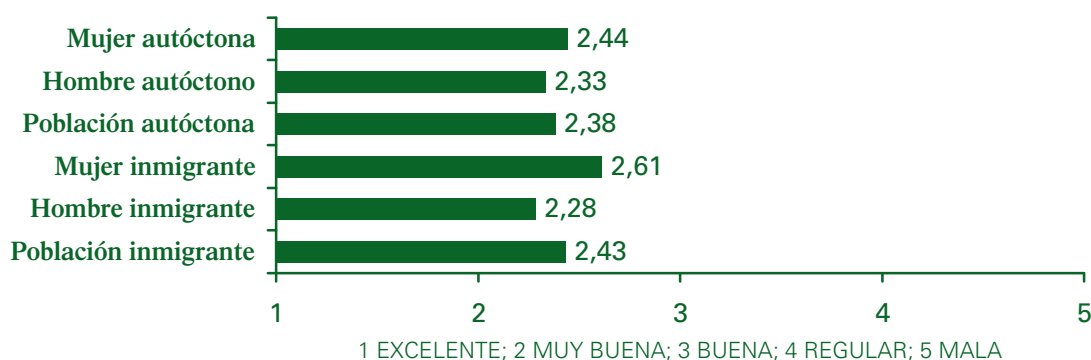
El Observatorio Vasco de Inmigración Ikuspegi en su sondeo de 2010 a la población inmigrante y autóctona buceó y analizó todo lo relacionado con la salud y el bienestar social subjetivamente percibidos por las propias personas encuestadas (Salud e Inmigración, Ikuspegi 2010)¹²³. Nosotros hemos hecho una relectura de partes de ese estudio desde la perspectiva de género, centrándonos en lo que sienten, perciben y manifiestan las mujeres inmigrantes extranjeras residentes en la CAE.

SALUD EN GENERAL

4.7.1

El estudio de Ikuspegi 2010 despejó muchas dudas y ofreció un panorama muy claro sobre cómo se sienten las personas inmigrantes extranjeras que residen en nuestro país: el 84,9% declaraba que su salud general era buena, muy buena o excelente, una cifra ligeramente inferior a la que ofrecía la población autóctona (92%), pero que dejaba muy claro que las personas inmigrantes, podemos ser categóricos, se sienten bien entre la sociedad vasca.

GRÁFICO 4.13. Salud general percibida por sexo

P1. En general, ¿Ud. diría que su salud es...?

Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

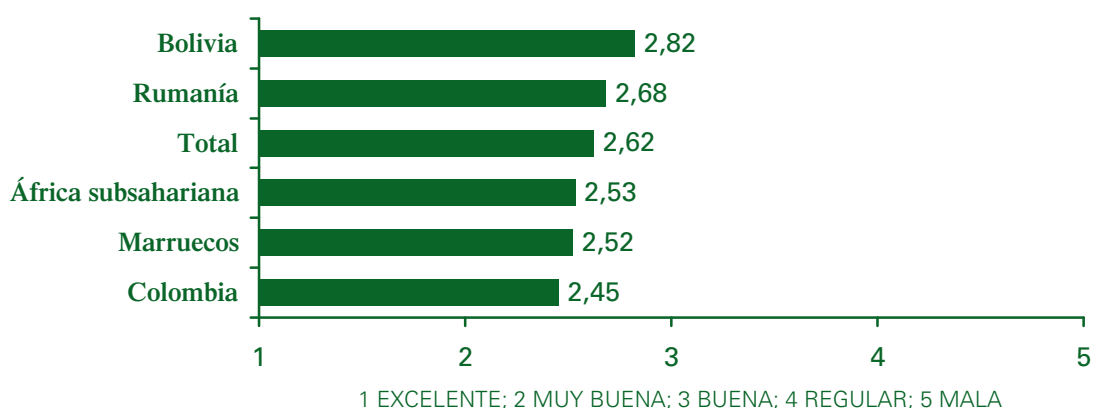
¹²³El estudio Ikuspegi 2010 Salud e Inmigración consiste en un sondeo cuantitativo a una muestra representativa de la población inmigrante de la CAE, compuesto por 1.250 encuestas a personas inmigrantes de 5 orígenes geográficos distintos (Rumanía, Marruecos, África Subsahariana, Colombia y Bolivia) y por 500 encuestas a población autóctona, mayores todos ellos de 18 años. El trabajo de campo se realizó entre los meses finales de 2009 y los primeros de 2010. El estudio lo realizó Ikuspegi Observatorio Vasco de Inmigración en colaboración con la Dr. Nekane Basabe de la UPV/EHU.

Si trabajamos con las puntuaciones medias, las diferencias entre poblaciones inmigrante y autóctona se difuminan todavía más porque la puntuación global (entre 1 Excelente y 5 Mala) de la población inmigrante extranjera es de 2,43 puntos, correspondiente a un estado de bienestar subjetivo algo menos bueno que el manifestado por la población nativa, 2,38 puntos. Es decir, que se sitúan ambas entre una buena y una muy buena salud general, sin diferencias significativas.

El análisis por sexo sí nos revela diferencias estadísticamente significativas. Mientras que entre la población nativa, no existen diferencias significativas entre la salud declarada de hombres y mujeres (2,33 y 2,44, respectivamente), entre la población inmigrante observamos que los hombres declaran tener una salud general mejor que las mujeres (2,28 puntos frente a 2,61 puntos). Esta percepción se redondea con que las mujeres nativas se sienten mejor que las mujeres inmigrantes extranjeras (2,44 puntos frente a 2,61 puntos). En definitiva, las mujeres inmigrantes extranjeras declaran sentir un bienestar y salud subjetivos menor que los hombres o las mujeres nativas.

Si nos centramos en las mujeres inmigrantes extranjeras, su percepción de bienestar apenas presenta diferencias según su origen geográfico, de manera que podemos afirmar que todas ellas disfrutaban de un nivel similar de bienestar subjetivo y salud en general, excepto si nos centramos en las mujeres colombianas y las mujeres bolivianas: las primeras declaran tener mejor salud general (2,45 puntos) que las segundas (2,82 puntos).

GRÁFICO 4.14. Salud general percibida de las mujeres inmigrantes por origen

P1. En general, ¿Ud. diría que su salud es...?
 Fte.: Ikupegi 2010 y elaboración propia

Asociado al estado de bienestar general podemos situar un dato algo más objetivo, dentro de la subjetividad de la propia declaración de las personas encuestadas, como es el indicar la frecuencia en el último mes con que la salud física o los problemas emocionales personales hayan podido limitar su actividad social.

El conjunto de la población autóctona arroja una puntuación media de 4,65 puntos (entre 1 Siempre y 6 Nunca), de forma que dice tener menos limitaciones y dificultades que la población inmigrante (4,42 puntos), aún cuando de ambos colectivos se puede decir que sus dificultades son escasas.

Mientras que entre la población autóctona no encontramos diferencias significativas entre hombres (4,69 puntos) y mujeres (4,60 puntos), entre la población inmigrante sí las observamos, nuevamente en detrimento de las mujeres que declaran tener mayores dificultades (4,37) que los hombres (4,46). Y si comparamos a las mujeres entre sí, también obser-

vamos que las mujeres inmigrantes declaran encontrarse en peor situación, con mayores dificultades (4,37) que las nativas (4,60).

GRÁFICO 4.15. Dificultades en la actividad social del último mes por sexo

P7. Durante las cuatro últimas semanas, ¿con qué frecuencia la salud física o los problemas emocionales le han dificultado sus actividades sociales (como visitar amigos o familiares)?

Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

GRÁFICO 4.16. Dificultades de las mujeres inmigrantes en la actividad social del último mes por origen

P7. Durante las cuatro últimas semanas, ¿con qué frecuencia la salud física o los problemas emocionales le han dificultado sus actividades sociales (como visitar amigos o familiares)?

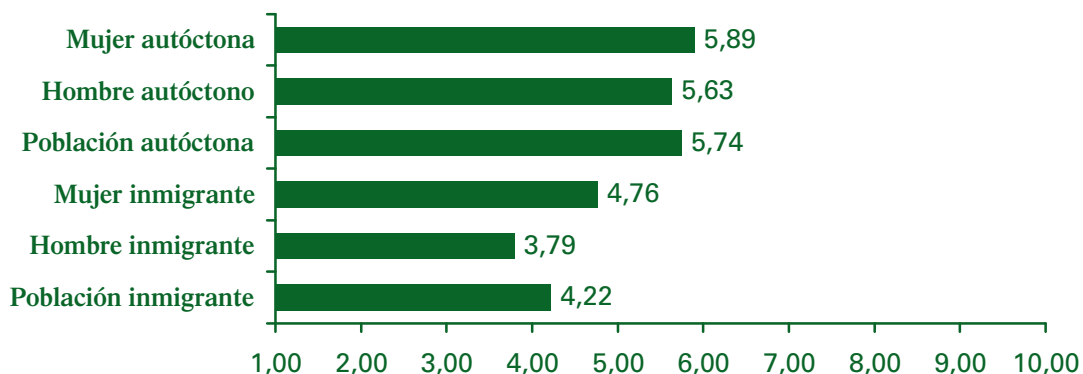
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

Las diferentes pruebas estadísticas nos indican que parece que las mujeres colombianas y las marroquíes declaran tener menos dificultades sociales que las mujeres bolivianas y subsaharianas.

En nuestro concepto de bienestar social de las personas encuestadas no sólo tenemos en cuenta aspectos íntimamente ligados a su estado físico o emocional y las dificultades que puedan acarrear de tener problemas en ellos, sino que hemos considerado también la satisfacción personal que, personas nativas e inmigrantes, tienen con ámbitos cruciales como el soporte económico (satisfacción con los ingresos y con el trabajo), el capital social (satisfacción con la familia y con la red de amistades) y uno mismo (satisfacción personal y global con la vida).

En principio la satisfacción de la población nativa con el dinero o los ingresos (5,74) es significativamente mayor que la de la población inmigrante (4,22), como era de esperar, aunque la diferencia no sea excesiva. En conjunto, parece que ambas poblaciones tienen un amplio margen de mejora en sus ingresos, especialmente la comunidad inmigrante.

GRÁFICO 4.17. Satisfacción con el dinero y los ingresos por sexo

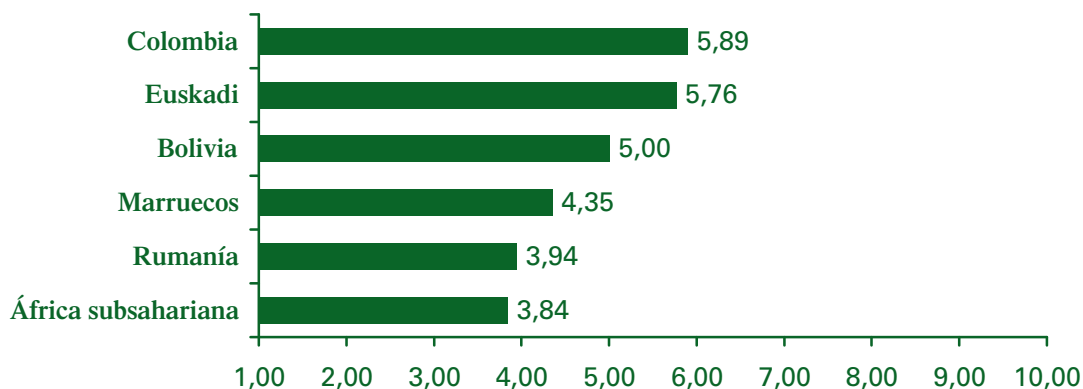

P9. A continuación le pedimos que evalúe el grado de satisfacción que Ud. siente en relación con los siguientes aspectos, teniendo en cuenta que 1 es muy insatisfactoria y 10 muy satisfactoria: dinero e ingresos
Fte.: Ikluspegi 2010 y elaboración propia

Si hacemos un análisis por sexo, observamos que si comparamos a las mujeres autóctonas con las inmigrantes, las primeras están más satisfechas (5,89) que las segundas (4,76) pero si comparamos a éstas con los hombres inmigrantes comprobaremos que éstos están significativamente menos satisfechos (3,79) que las mujeres inmigrantes (4,76).

El análisis por origen geográfico de las mujeres inmigrantes pone de manifiesto unas diferencias que se van a repetir, con algunos matices pero casi invariables en lo esencial, cuando analicemos la satisfacción con otros aspectos de la vida de las personas encuestadas. Y es que las mujeres colombianas tienen un nivel de satisfacción similar al de las mujeres nativas y superior al de otros colectivos, sobre todo frente a las mujeres rumanas, marroquíes y subsaharianas.

GRÁFICO 4.18. Satisfacción con el dinero y los ingresos por origen

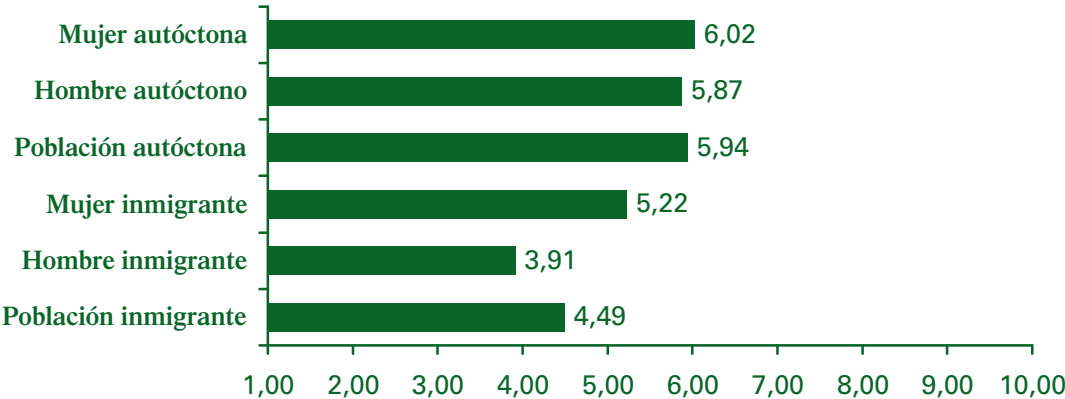
P9. A continuación le pedimos que evalúe el grado de satisfacción que Ud. siente en relación con los siguientes aspectos, teniendo en cuenta que 1 es muy insatisfactoria y 10 muy satisfactoria: dinero e ingresos
Fte.: Ikluspegi 2010 y elaboración propia

Concretamente, en el análisis de la satisfacción con el dinero y los ingresos, las mujeres colombianas y las vascas están más satisfechas (5,89 y 5,76, respectivamente) que las subsaharianas (3,84), rumanas (3,94) y marroquíes (4,35).

Un aspecto íntimamente ligado a la satisfacción con los dineros e ingresos tiene que ver con la satisfacción que las poblaciones estudiadas tienen de su trabajo. Aunque los niveles de satisfacción son superiores en todos los colectivos a los que hemos descrito sobre la satisfacción con los ingresos, tampoco se puede decir que se trate de altos niveles de satisfacción: prácticamente se mueven todos entre los 4 y los 6 puntos, manteniendo las mismas pautas que ya hemos comentado sobre la satisfacción con el dinero y los ingresos.

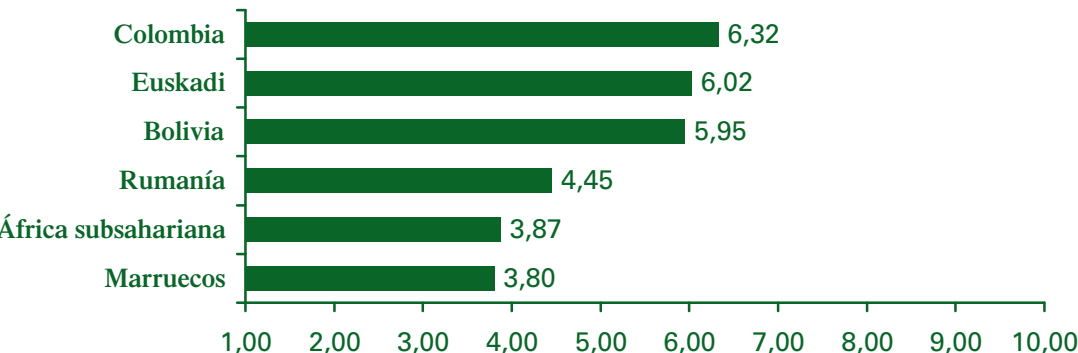
Así, con su trabajo, la población autóctona presenta una satisfacción (5,94) significativamente mayor que la inmigrante (4,49); las mujeres nativas están más satisfechas (6,02) que las inmigrantes (5,22); y éstas significativamente más que los hombres inmigrantes (3,91). Esta diferencia entre mujeres y hombres inmigrantes no se da entre la población nativa, donde los niveles de satisfacción son similares.

GRÁFICO 4.19. Satisfacción con el trabajo por sexo

P9. A continuación le pedimos que evalúe el grado de satisfacción que Ud. siente en relación con los siguientes aspectos, teniendo en cuenta que 1 es muy insatisfactoria y 10 muy satisfactoria: trabajo
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

GRÁFICO 4.20. Satisfacción con el trabajo por origen

P9. A continuación le pedimos que evalúe el grado de satisfacción que Ud. siente en relación con los siguientes aspectos, teniendo en cuenta que 1 es muy insatisfactoria y 10 muy satisfactoria: trabajo
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

El análisis por origen nos presenta dos grupos de mujeres con niveles de satisfacción significativamente distintos. Por un lado, sin diferencias sustanciales, estarían las colombianas (6,32), las vascas (6,02) y las bolivianas (5,95) con un nivel de satisfacción con su trabajo significativamente mayor que las demás: las marroquíes (3,80), las subsaharianas (3,87) y las rumanas (4,45), sin diferencias entre estos tres últimos orígenes.

La satisfacción manifestada con la familia, aún presentando una alta satisfacción tanto la población nativa como la inmigrante, la primera presenta mayores niveles de satisfacción: 8,36 frente a 7,88 puntos.

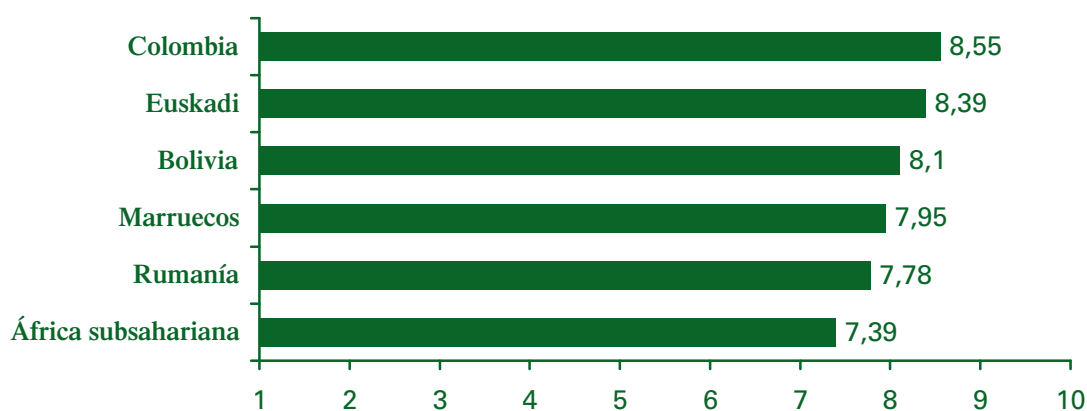
Esta diferencia también se da entre las mujeres nativas y las mujeres inmigrantes, estando las primeras significativamente más satisfechas (8,39 y 8,05, respectivamente), siendo los hombres inmigrantes los que menor satisfacción muestran con la familia, significativamente menor (7,73) que la manifestada por las mujeres inmigrantes (8,05). Esta diferencia por sexo entre la población inmigrante no se da entre la población nativa: tanto mujeres como hombres presentan niveles de satisfacción similares con la familia.

GRÁFICO 4.21. Satisfacción con la familia por sexo

P9. A continuación le pedimos que evalúe el grado de satisfacción que Ud. siente en relación con los siguientes aspectos, teniendo en cuenta que 1 es muy insatisfactoria y 10 muy satisfactoria: familia
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

GRÁFICO 4.22. Satisfacción con la familia por origen

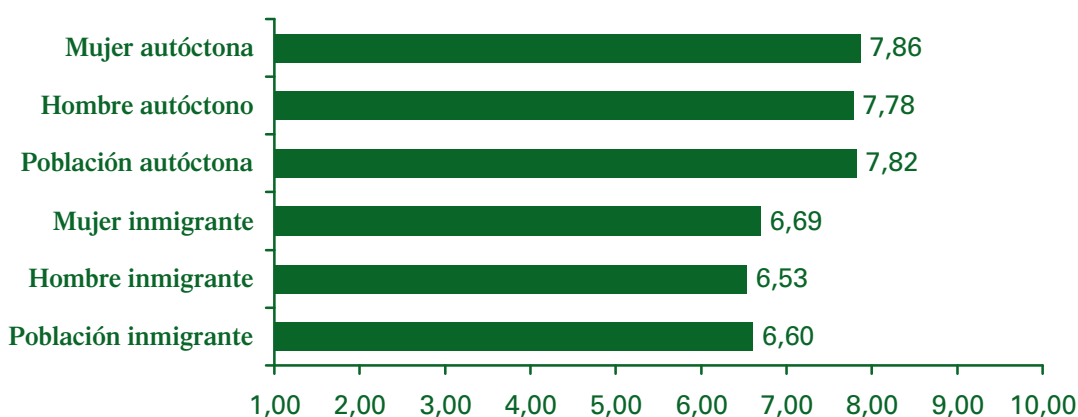
P9. A continuación le pedimos que evalúe el grado de satisfacción que Ud. siente en relación con los siguientes aspectos, teniendo en cuenta que 1 es muy insatisfactoria y 10 muy satisfactoria: familia
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

En todo caso, parece que, en este aspecto de la satisfacción con la familia, todos los grupos muestran una alta satisfacción, disponiendo de un esencial capital social para su equilibrio y bienestar personal y social.

El análisis por origen geográfico sigue destacando a las mujeres colombianas y vascas como las significativamente más satisfechas (8,55 y 8,39, respectivamente), oponiéndose en este caso de la familia a las mujeres subsaharianas, que presentan una satisfacción sensiblemente menor (7,39).

El otro ítem que recoge información sobre la satisfacción con sus redes y capital social es el grado de satisfacción con sus amistades. En este aspecto la situación de la población nativa es sensiblemente mejor, de manera que sus componentes muestran una mayor satisfacción (7,82) que la población inmigrante (6,60).

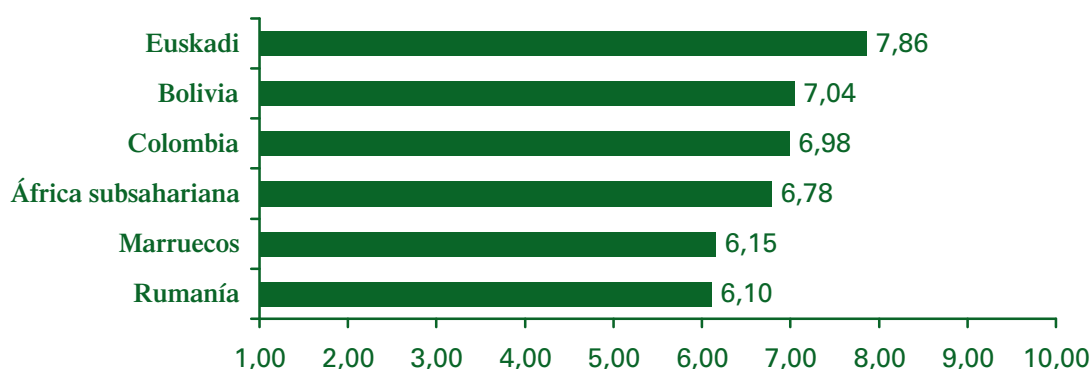
GRÁFICO 4.23. Satisfacción con los amigos y amigas por sexo

P9. A continuación le pedimos que evalúe el grado de satisfacción que Ud. siente en relación con los siguientes aspectos, teniendo en cuenta que 1 es muy insatisfactoria y 10 muy satisfactoria: amigos
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

El análisis por sexo muestra que las mujeres nativas están más satisfechas que las inmigrantes (7,86 frente a 6,69) pero entre mujeres y hombres de origen extranjero no hay diferencias reseñables, lo mismo que ocurre entre las personas de la población nativa.

GRÁFICO 4.24. Satisfacción con los amigos y amigas por origen

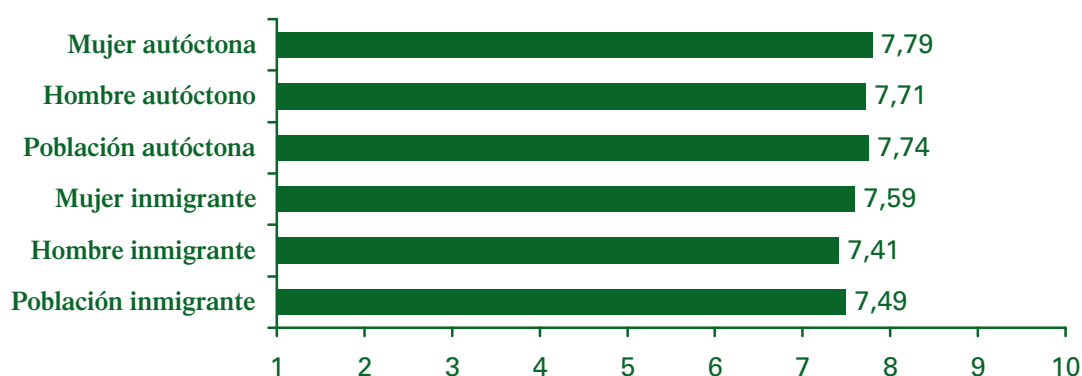

P9. A continuación le pedimos que evalúe el grado de satisfacción que Ud. siente en relación con los siguientes aspectos, teniendo en cuenta que 1 es muy insatisfactoria y 10 muy satisfactoria: amigos
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

El análisis por origen confirma lo que datos de otros estudios, y de este mismo, nos han ido sugiriendo: las mujeres nativas disponen de más recursos de capital social bajo la forma de los amigos (satisfacción de 7,86) que las mujeres rumanas (6,10) y las marroquíes (6,15), que presentan una satisfacción significativamente menor, poniendo de manifiesto sus carencias en este ámbito.

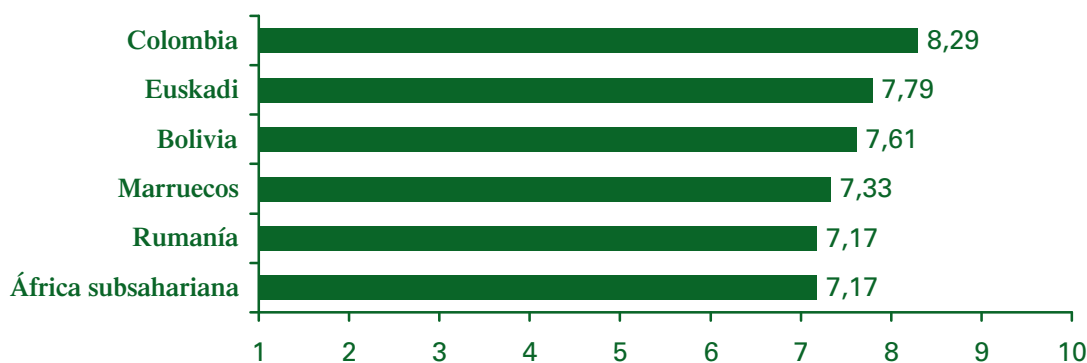
Con respecto a la satisfacción con la persona, consigo misma, de entrada nos encontramos con que la población nativa tiene un nivel de satisfacción mayor (7,74) que la inmigrante (7,49) aunque ambos colectivos muestren niveles de satisfacción importantes. Pero en este caso no hay diferencias entre las mujeres: el nivel de satisfacción personal de las nativas es similar al de las inmigrantes (7,79 y 7,59, diferencias no significativas), ni tampoco entre las personas inmigrantes, mujeres y hombres (7,59 y 7,41, respectivamente, diferencias tampoco significativas).

GRÁFICO 4.25. Satisfacción con la persona por sexo

P9. A continuación le pedimos que evalúe el grado de satisfacción que Ud. siente en relación con los siguientes aspectos, teniendo en cuenta que 1 es muy insatisfactoria y 10 muy satisfactoria: tu persona
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

GRÁFICO 4.26. Satisfacción con la persona por origen

P9. A continuación le pedimos que evalúe el grado de satisfacción que Ud. siente en relación con los siguientes aspectos, teniendo en cuenta que 1 es muy insatisfactoria y 10 muy satisfactoria: tu persona
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

El análisis de los diferentes colectivos de mujeres según su origen, por el contrario, sí muestra diferencias significativas en la satisfacción que tienen con su propia persona.

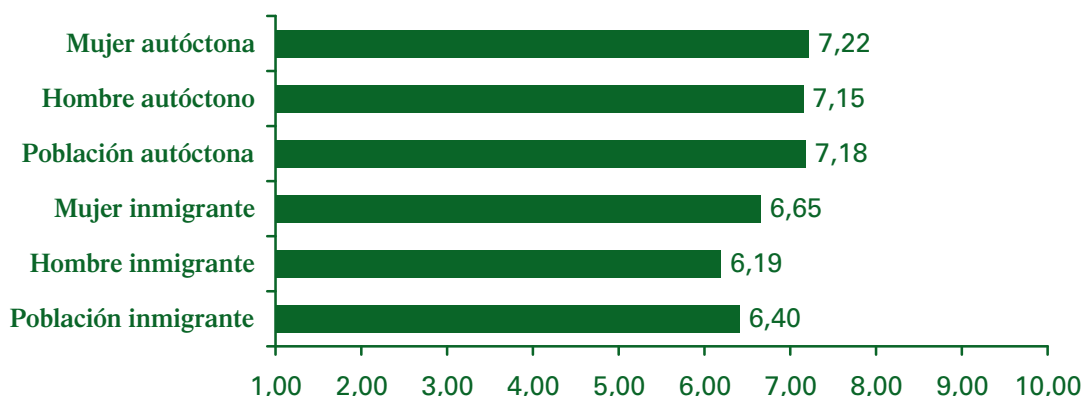
Destacan sobremanera las mujeres colombianas por sentir el mayor nivel de satisfacción, similar al de las mujeres vascas porque las diferencias entre ellas no llegan a ser significativas, pero superior claramente a otros colectivos de mujeres, como las rumanas (7,08), las subsaharianas (7,16) y las marroquíes (7,33).

En cualquier caso es importante destacar que la satisfacción con su propia persona entre las mujeres inmigrantes es muy alto, superior en todos los orígenes a los 7 puntos.

Cuando hablamos de la satisfacción con la vida en general, el nivel de la población nativa encuestada es significativamente superior (7,18 puntos) al que presenta la población inmigrante extranjera (6,40 puntos) pero entre ésta también observamos diferencias: las mujeres inmigrantes extranjeras están más satisfechas con su vida actualmente (6,65 puntos) que los hombres inmigrantes (6,19), diferencia que no se da entre la población nativa consultada.

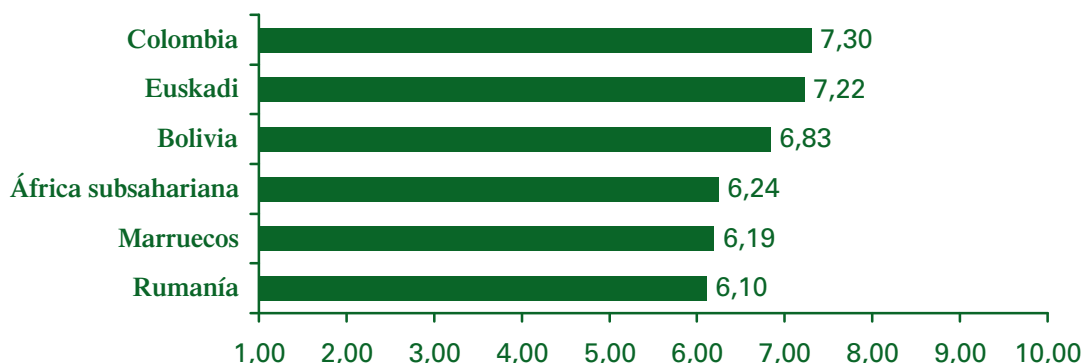
Ahora bien, aunque las mujeres inmigrantes tienen mayor satisfacción que los hombres inmigrantes, no llegan al nivel de las mujeres nativas, cuya satisfacción es significativamente superior (7,22 frente a 6,65 puntos).

GRÁFICO 4.27. Satisfacción global con la vida por sexo

P10. Globalmente, ¿hasta qué punto está Ud. satisfecho/a o insatisfecho/a con su vida actualmente? Por favor, marque en la escala su grado de satisfacción con la vida, siendo 1 muy insatisfecho/a y 10 muy satisfecho/a
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

GRÁFICO 4.28. Satisfacción global con la vida por origen

P10. Globalmente, ¿hasta qué punto está Ud. satisfecho/a o insatisfecho/a con su vida actualmente? Por favor, marque en la escala su grado de satisfacción con la vida, siendo 1 muy insatisfecho/a y 10 muy satisfecho/a
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

Por orígenes, constatamos que también hay sensibles diferencias entre las mujeres consultadas. Así, las mujeres colombianas declaran tener un nivel de satisfacción global con su vida actualmente similar (7,30) al de las nativas (7,22) y significativamente más alto que el que muestran las mujeres rumanas (6,10), marroquíes (6,19) y subsaharianas (6,24).

En todo caso, es importante tener en cuenta que no hay ningún colectivo de mujeres que, por origen, muestren niveles de insatisfacción con su vida: todos los grupos superan los 6 puntos.

En resumen, lo primero que queremos destacar es que frente a visiones y discursos un tanto apocalípticos o problematizados del fenómeno de la inmigración extranjera en la CAE, las propias personas implicadas nos dicen que se encuentran bien de salud, que no tienen grandes dificultades en su actividad social, que están satisfechas con su familia y también con su propia persona. Y que aunque su satisfacción con ámbitos de índole económica (ingresos) y laboral (trabajo), y con la esfera de sus relaciones sociales (amistades) tenga un amplio margen de mejora, resumen su experiencia migratoria con una alta satisfacción global con la vida en su conjunto, no muy lejos de la que muestra la población autóctona vasca.

Las mujeres inmigrantes declaran sentirse peor (salud) y tener más dificultades para su quehacer cotidiano que los hombres inmigrantes pero, a su vez, muestran niveles de satisfacción con los ingresos, con el trabajo, con la familia, con los amigos, con su persona y con la vida en su conjunto superiores a los que declaran los hombres. Parece que las expectativas de aquéllas se han cumplido en mayor medida que las de ellos en todos estos ámbitos. Aunque este optimismo no se distribuye de manera uniforme entre todas las mujeres: mientras que entre las mujeres colombianas, como colectivo las que llevan más tiempo en nuestro país y que han tenido más tiempo para integrarse y tejer redes sociales y personales, su comportamiento no difiere del de las mujeres autóctonas, entre las rumanas, marroquíes y subsaharianas las respuestas muestran un mayor grado de pesimismo.

Efectivamente, las mujeres de orígenes como Rumanía y Marruecos, los más estigmatizadas entre la sociedad vasca, son quienes levantan menos simpatías y más suspicacias, y son a las que se asocia menor capacidad y/o interés en integrarse en la sociedad vasca, y a las que se percibe como más lejanas en todos los ámbitos: cultura, costumbres, tradiciones, idioma, religión (en el caso de las magrebíes), etc. Aquí podemos incluir también a las personas procedentes del África Subsahariana, porque son aquéllas que sienten menos satisfechas con su experiencia migratoria. Y entre todas ellas, las mujeres están menos contentas que los hombres.

DIFICULTADES

4.7.2

Uno de los aspectos sobre los que no teníamos información era sobre el grado de dificultad que las personas inmigrantes tienen o tuvieron cuando llegaron a nuestro país. Dicho de otra manera queríamos tener información de los obstáculos y trabas que la sociedad de acogida pone a las personas que acuden a ella. Sólo cuando hay personas que vienen a nuestra sociedad es cuando se ponen de manifiesto esas trabas y conocemos las barreras que levantamos y a las que se tienen que enfrentar las personas inmigrantes extranjeras.

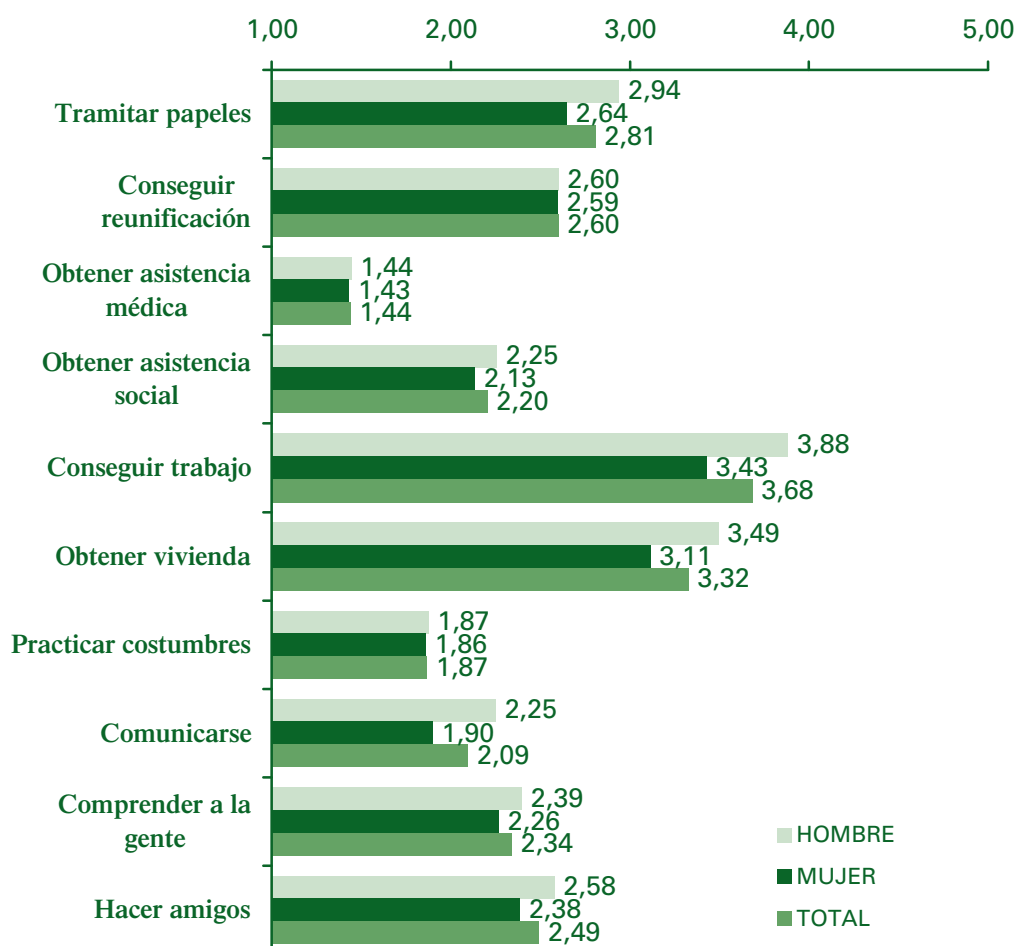
Al fin y al cabo se trata de otro indicador del grado de confianza y apertura, de flexibilidad y de inclusividad que muestra nuestra sociedad ante la llegada de personas inmigrantes

extranjeras. Por eso nos interesamos por las dificultades, trabas, obstáculos y barreras que se han encontrado esas personas al llegar a nuestro país.

Les preguntamos por las dificultades que hayan podido tener desde que llegaron al País Vasco:

- Dificultades en tramitar, legalizar sus papeles de estudio, trabajo, residencia o títulos (P14_1)
- Dificultades en conseguir la reunificación familiar (o de alguno de sus familiares) (P14_2)
- Dificultades en obtener asistencia médica (P14_3)
- Dificultades en obtener asistencia social (P14_4)
- Dificultades en conseguir trabajo (P14_5)
- Dificultades en obtener/alquilar vivienda (P14_6)
- Dificultades en practicar sus tradiciones, sus costumbres (P14_7)
- Dificultades en comunicarse por no saber lo suficiente el idioma (P14_8)
- Dificultades en comprender a la gente de aquí (su forma de ser, sus sentido del humor, saber cómo relacionarse con ella) (P14_9)
- Dificultades en conocer personas y hacer amistades de aquí, vascas y vascos (P14_10)

GRÁFICO 4.29. Dificultades por sexo

P14. Cambiando de tema y hablando ahora sobre cuestiones sociales como la inmigración, ahora le pedimos que piense en las experiencias que ha vivido desde que llegó al País Vasco, especialmente durante el último año. ¿Ha tenido dificultades en...

Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

De forma resumida podemos decir que las personas inmigrantes:

- No han tenido ninguna dificultad para obtener asistencia sanitaria (1,43 puntos);
- Han tenido pocas dificultades para practicar sus tradiciones y costumbres (1,86 puntos), para comunicarse (2,09 puntos), para obtener asistencia social (2,20 puntos), para comprender a los vascos y vascas (2,33 puntos) y para conocer personas y hacer amistades de aquí (2,49 puntos);
- No han tenido ni muchas ni pocas dificultades para reunificar familiares (2,59 puntos), para tramitar papeles (2,80 puntos) y para obtener o alquilar vivienda (3,32 puntos) ; y
- Han tenido bastantes dificultades para conseguir trabajo (3,67 puntos).

El grado de dificultades entre los hombres y las mujeres es el mismo cuando hablamos de reunificar familiares, obtener asistencia sanitaria o social, practicar sus costumbres y tradiciones y comprender a la gente de aquí. Pero en el resto de cuestiones planteadas las mujeres declaran tener significativamente menos dificultades que los hombres. Estamos hablando de tramitar papeles (2,64 de las mujeres frente a 2,93 puntos de los hombres), conseguir trabajo (3,42 de las mujeres frente a 3,87 puntos de los hombres), de obtener una vivienda (3,11 de las mujeres frente a 3,49 puntos de los hombres), comunicarse (1,89 de las mujeres frente a 2,24 puntos de los hombres) y de conocer personas y hacer amistades de aquí (2,38 de las mujeres frente a 2,57 puntos de los hombres).

Es llamativo reseñar que las mujeres, en ningún caso, manifiestan haber pasado más dificultades que los hombres.

El análisis de los distintos colectivos de mujeres por origen nos indica que sólo hay dos cuestiones en las que hay acuerdo entre todas las mujeres: el grado de dificultades que han pasado para reunificar familiares (entre pocas y ni pocas ni muchas dificultades) y para comprender a la gente de aquí (pocas dificultades) es el mismo, provengan de donde provengan las mujeres inmigrantes encuestadas.

Sí observamos diferencias en las demás situaciones analizadas:

- En obtener asistencia sanitaria manifiestan haber tenido más dificultades las mujeres bolivianas (1,66 puntos) que las colombianas (1,21 puntos);
- En obtener asistencia social manifiestan haber tenido más dificultades las rumanas (2,82 puntos) que las colombianas y las marroquíes (1,64 y 1,86 puntos, respectivamente);
- En practicar sus tradiciones y costumbres manifiestan haber tenido más dificultades las subsaharianas (2,21 puntos) que las colombianas (1,63 puntos);
- En comunicarse manifiestan haber tenido más dificultades las rumanas, subsaharianas y marroquíes (2,53, 2,56 y 2,97 puntos, respectivamente) que las colombianas y bolivianas (1,22 y 1,28 puntos, respectivamente);
- En conocer personas y hacer amigos de aquí manifiestan haber tenido más dificultades las rumanas, subsaharianas y marroquíes (2,69, 2,72 y 2,88 puntos, respectivamente) que las colombianas (1,96 puntos);
- En tramitar papeles manifiestan haber tenido más dificultades las bolivianas y subsaharianas (2,93 y 3,07 puntos, respectivamente) que las colombianas (2,11 puntos);
- En obtener o alquilar una vivienda manifiestan haber tenido más dificultades las bolivianas, rumanas y subsaharianas (3,24, 3,40 y 3,76 puntos, respectivamente) que las colombianas (2,47 puntos);
- En conseguir un trabajo manifiestan haber tenido más dificultades las rumanas y subsaharianas (4,00 y 4,34 puntos, respectivamente) que las colombianas y bolivianas (2,72 y 3,19 puntos, respectivamente).

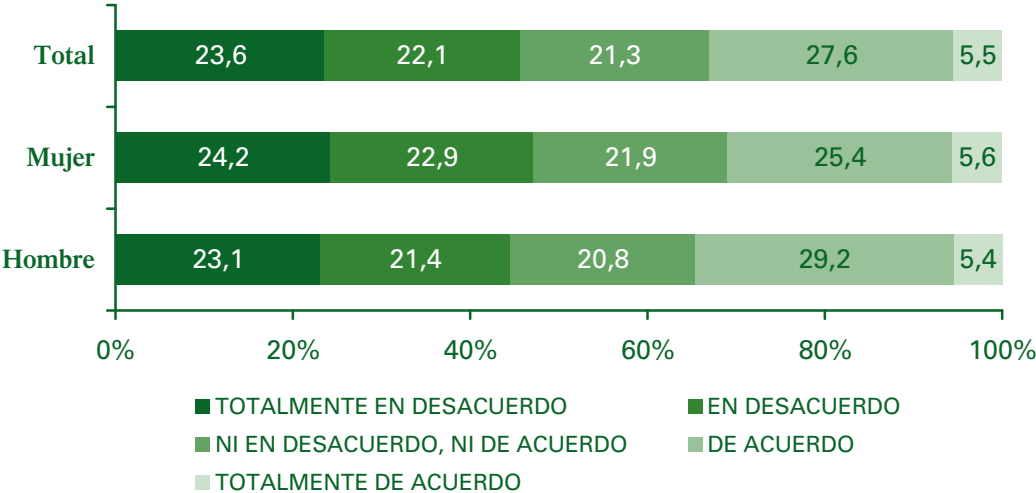
En resumen, las mujeres que declaran menores dificultades son las colombianas, las que más tiempo llevan asentadas en nuestro país con la ventaja añadida del idioma, de la proximidad cultural e incluso de la familiaridad en los rasgos físicos externos, mientras que las que declaran mayores penalidades o dificultades son las subsaharianas, que tienen la barrera idiomática, un fuerte contraste cultural y una clara identificación física distinta a las mujeres autóctonas. Por detrás de las mujeres subsaharianas, también las mujeres rumanas declaran mayores dificultades que otros colectivos, incluso que el de mujeres marroquíes que expresan menores trabas o dificultades, a pesar de tener también importantes barreras culturales e idiomáticas.

El colectivo de mujeres bolivianas se queja más que otros colectivos de dificultades en tramitar papeles, encontrar vivienda y obtener asistencia sanitaria, consecuencia inequívoca de su menor tiempo de implantación en nuestra sociedad: son las últimas en llegar entre los orígenes estudiados. Sin embargo compensan estos obstáculos con enfrentarse a trabas menores en conseguir trabajo y comunicarse por conocer el idioma castellano.

Es importante saber a quién se atribuye la responsabilidad de esas trabas. De ahí que en el sondeo Ikuspegi 2010 se pregunte directamente a las personas inmigrantes si dicha responsabilidad recaía sobre ellas mismas o pensaban, más bien, que se debía a un mecanismo de defensa de la sociedad de acogida. Concretamente les pedimos su grado de acuerdo o desacuerdo con el contenido de dos frases en las que la responsabilidad recaía claramente en las personas inmigrantes o, por el contrario, lo hacía en la sociedad receptora.

El contenido de la primera frase fue: "Tuve dificultades porque yo no estaba bien preparado, formado, para resolverlas" (P15_1). El conjunto de las personas encuestadas, sin llegar a mostrar una opinión clara y unánime tiende a decirnos que más bien están en desacuerdo con el contenido de la frase: no se trata de un problema de las personas inmigrantes.

GRÁFICO 4.30. Responsabilidad propia por sexo

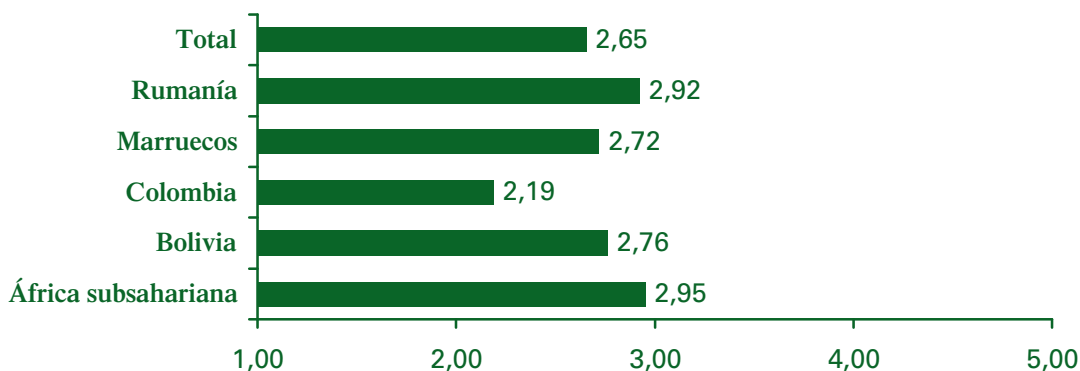
P15_1 ¿En qué medida todas estas dificultades que UD. ha vivido fueron debidas a las siguientes razones? Tuve dificultades porque yo no estaba bien preparado, formado para resolverlas
 Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

En torno al 45% de las personas inmigrantes nos muestra su desacuerdo con esta frase frente a aproximadamente un 33% que se muestra de acuerdo con ella. Si trabajamos con la puntuación media, ésta se mueve en torno a los 2,7 puntos, entre el "1 Total desacuer-

do” y el “5 Total acuerdo.” Es decir, el conjunto tiende a mostrar un cierto desacuerdo con la frase: las dificultades pasadas no se debieron a carencias personales.

En este sentido, no apreciamos diferencias significativas entre mujeres (2,65 puntos) y hombres (2,72 puntos) pero sí entre las mujeres según su diferente origen.

GRÁFICO 4.31. Responsabilidad propia por origen

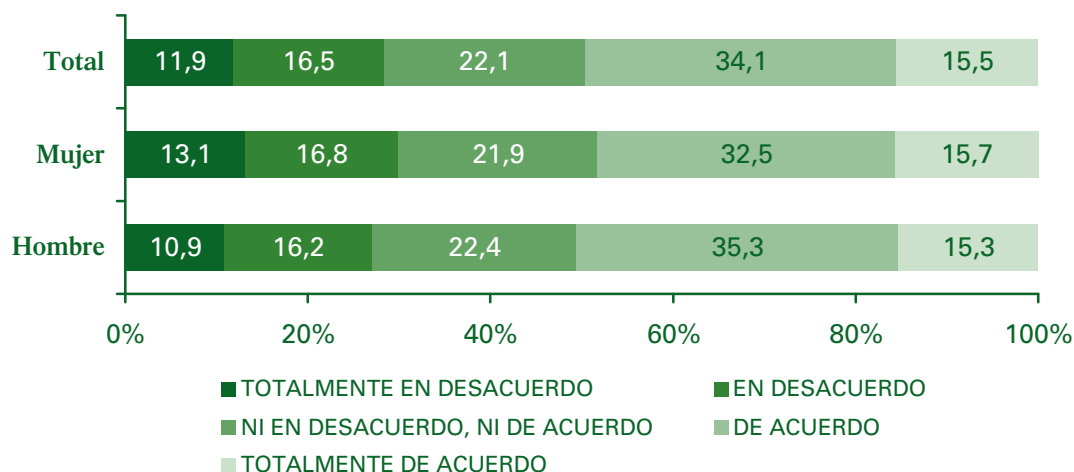

P15_1 ¿En qué medida todas estas dificultades que UD. ha vivido fueron debidas a las siguientes razones? Tuve dificultades porque yo no estaba bien preparado, formado para resolverlas

Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

Así, las mujeres colombianas destacan por mostrar significativamente un mayor grado de desacuerdo con la frase (expresado en una puntuación media de 2,19 puntos) que las demás mujeres, subsaharianas (2,95), rumanas (2,92), bolivianas (2,76) o marroquíes (2,72). Es decir, que las mujeres colombianas se eximen más que las demás de su responsabilidad en las dificultades sufridas.

GRÁFICO 4.32. Responsabilidad ajena por sexo

P15_2 ¿En qué medida todas estas dificultades que UD. ha vivido fueron debidas a las siguientes razones? Tuve dificultades porque a la gente inmigrante de mi país se le ponen trabas, problemas

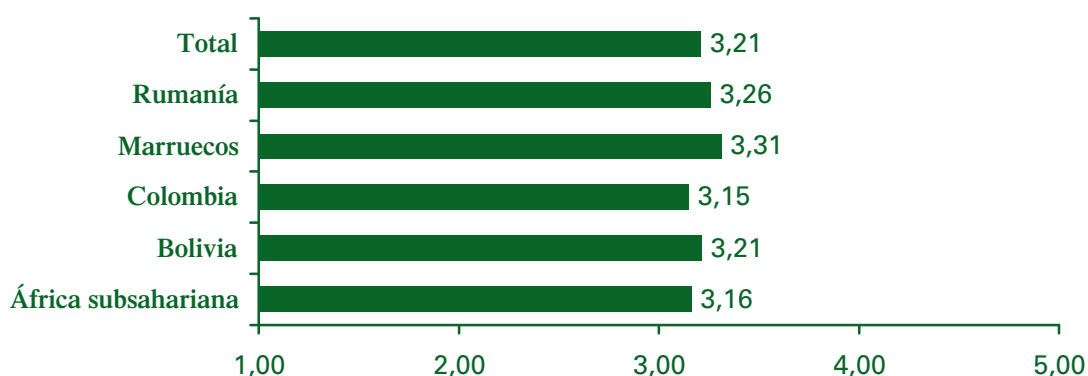
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

La segunda frase que les planteamos fue: “Tuve dificultades porque a la gente inmigrante de mi país se le ponen trabas, problemas” (P15_2). El conjunto de las personas encuestadas tampoco muestra una opinión clara, tajante al respecto pero también es verdad que

tiende a decirnos que más bien están de acuerdo con el contenido de la frase: las dificultades sufridas descansan más en situaciones discriminantes hacia el colectivo de su mismo país u origen.

En torno al 50% de las personas inmigrantes nos muestra su acuerdo con esta frase frente a aproximadamente un 28% que se muestra en desacuerdo con ella. Si trabajamos con la puntuación media, ésta se mueve en torno a los 3,24 puntos, entre el "1 Total desacuerdo" y el "5 Total acuerdo." Es decir, el conjunto tiende a mostrar un cierto acuerdo con la frase: predomina la opinión de que las dificultades pasadas se debieron más bien a las trabas que la sociedad receptora pone a las personas inmigrantes.

GRÁFICO 4.33. Responsabilidad ajena por origen

P15_2 ¿En qué medida todas estas dificultades que UD. ha vivido fueron debidas a las siguientes razones? Tuve dificultades porque a la gente inmigrante de mi país se le ponen trabas, problemas

Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

Nuevamente, no apreciamos diferencias significativas, entre mujeres (3,20 puntos) y hombres (3,27 puntos) ni tampoco entre los diferentes colectivos de mujeres según su diferente origen: todos ellos tienen la misma consideración de la responsabilidad ajena en las dificultades que sufren las personas inmigrantes de su mismo país de origen.

En resumen, las personas inmigrantes son de la opinión de que las dificultades sufridas se deben más bien a las trabas que pone la sociedad receptora que a las propias carencias de las personas inmigrantes para resolverlas. Este sentir queda corroborado por las diferencias significativas que existen entre la puntuación obtenida en ambos ítems y que además se reproducen tanto entre hombres (2,72 frente a 3,27 puntos) como entre mujeres inmigrantes (2,65 frente a 3,20 puntos).

Analizando el comportamiento de las mujeres según su origen geográfico hemos podido constatar que no todas las mujeres opinan del mismo modo. Mientras que las colombianas, bolivianas, rumanas y marroquíes responsabilizan más de las trabas sufridas a la sociedad receptora (colombianas: 2,19 puntos en responsabilidad propia y 3,15 puntos en responsabilidad ajena; bolivianas: 2,76 y 3,21 puntos; rumanas: 2,92 y 3,26 puntos; marroquíes: 2,72 y 3,31 puntos), las subsaharianas reparten de forma equitativa las culpas entre la sociedad receptora y sus compañeros y compañeras inmigrantes (2,95 y 3,16 puntos: sin diferencia significativa).

DISCRIMINACIÓN

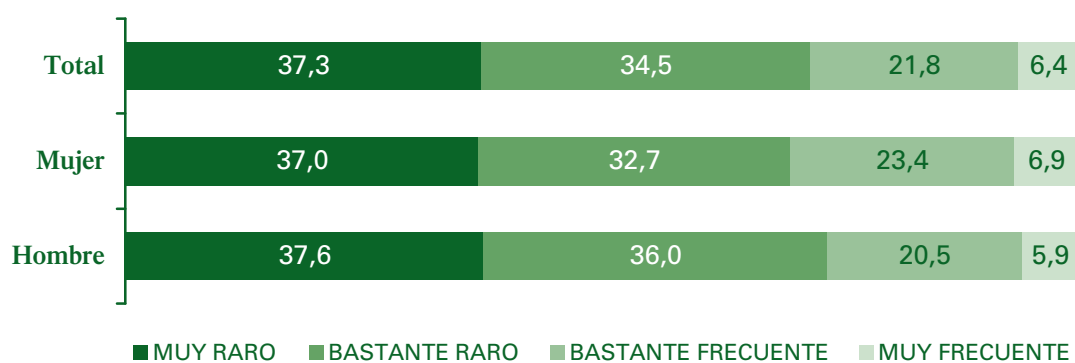
4.7.3

Un síntoma de madurez y seguridad de una sociedad receptora suele ser la falta de comportamientos discriminatorios entre sus diferentes colectivos, sean autóctonos o inmigrantes. De ahí nuestro interés en abordar en este informe también esta cuestión. En el sondeo que llevó a cabo Ikuspegi 2010, dirigido a población nativa e inmigrante, se incluyeron una serie de ítems que, directa o indirectamente, nos hablan de posibles o potenciales situaciones discriminatorias, nos remiten a la medición de actitudes de la población vasca ante la inmigración extranjera en esas situaciones y nos informan de la percepción más o menos subjetiva de la población inmigrante extranjera de situaciones de discriminación en su devenir cotidiano.

La discriminación social tiene siempre dos caras. Se puede afrontar desde la perspectiva de las personas que pueden ser el objeto del acto discriminatorio, en este caso las personas inmigrantes extranjeras, y se puede afrontar desde la óptica de quienes adoptan o pueden adoptar posturas, actitudes y comportamientos discriminatorios, en nuestro caso la población vasca, la autóctona. En Este informe nos vamos a centrar en la percepción de la población inmigrante extranjera y más concretamente en la que tienen las mujeres inmigrantes.

Ante la pregunta hecha a la población inmigrante sobre la frecuencia de la discriminación en la CAE, por razón de etnia u origen inmigrante (P24_1), observamos que su percepción es que este tipo de discriminación es bastante rara (33,4%) o muy rara (36,2%) aunque no sea despreciable la cifra de quienes lo consideran bastante (21,1%) o muy frecuente (6,2%). Es decir, una de cada cuatro personas percibe situaciones de discriminación, lo que no deja de ser una cifra a tener en cuenta.

GRÁFICO 4.34. Discriminación en la CAE por etnia u origen

*P24_1 ¿Cuán frecuente es la discriminación en La CAE por razón de etnia u origen inmigrante?
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia*

En conjunto, podemos afirmar que la población inmigrante considera bastante raro que se den situaciones de discriminación. Y la comparación entre hombres y mujeres nos revela que la percepción o sentimiento subjetivo de discriminación es similar entre hombres y mujeres inmigrantes: su puntuación media (entre el 1 Muy raro y el 4 Muy frecuente) es prácticamente idéntica (1,94 puntos entre los hombres y 2,00 entre las mujeres).

El análisis por origen de las personas inmigrantes revela que entre las mujeres inmigrantes (al igual que entre los hombres) no se observan diferencias significativas de comporta-

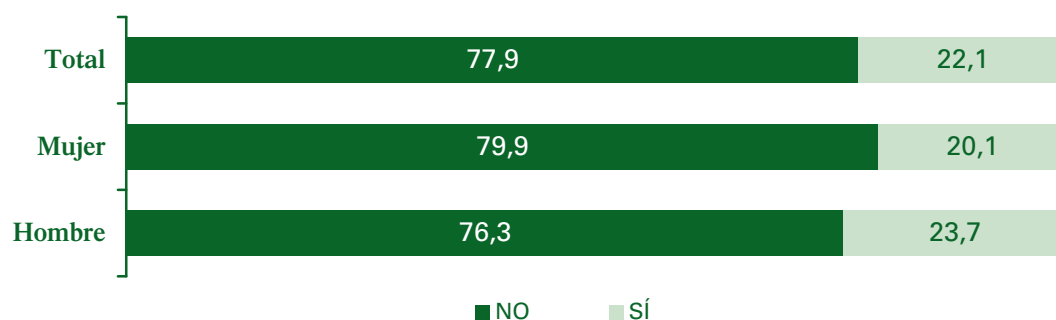
miento: todas ellas tienen una percepción similar del grado de discriminación percibido, con puntuaciones entre 1,87 y 2,16 puntos.

Además de la percepción general de discriminación, en ese estudio de 2010 se preguntó también a la población inmigrante si han sufrido personalmente algún tipo de discriminación por etnia u origen en los últimos doce meses. Observamos que el 77,9% declara que no y un 22,1% dice haberla sufrido y el análisis por sexo nos indica que no se aprecian diferencias significativas entre hombres y mujeres, y en ambos colectivos predomina abrumadoramente la respuesta negativa.

En un intento de ir acotando el análisis de la discriminación vamos a ir bajando de la percepción general de la posible existencia de situaciones de discriminación en la CAE a personas inmigrantes de cualquier condición, a situaciones referidas al propio grupo de origen de las personas encuestadas hasta llegar a indagar sobre cuestiones muy concretas de índole más personal.

Así, en un segundo nivel, inquirimos a las personas inmigrantes por el nivel de discriminación ejercido sobre las personas de su mismo origen y/o país. En general, la respuesta de la población inmigrante nos dirá que se discrimina entre “poco” y “ni poco ni mucho” a las personas de su mismo país. Si trabajamos con la puntuación media obtenida entre el 1 Nada y el 5 Mucho, la cifra obtenida en conjunto se sitúa en torno a 2,65 puntos.

GRÁFICO 4.35. Discriminación personal el último año por sexo

P24_2 En los últimos 12 meses, ¿se ha sentido Ud. personalmente discriminado en La CAE por su etnia u origen inmigrante?

Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

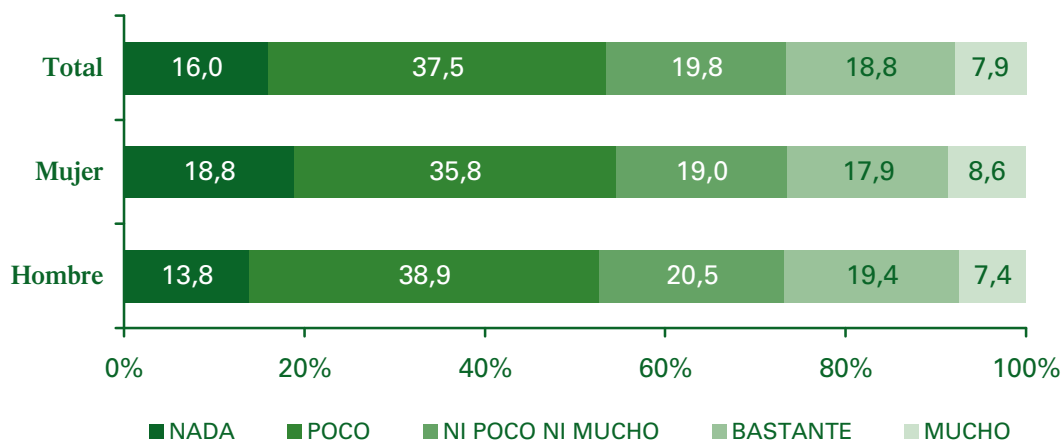
El análisis por sexo nos indica que no existen diferencias entre las respuestas ofrecidas por las mujeres y por los hombres inmigrantes: ambos colectivos piensan de forma similar, indicando que el nivel de discriminación se sitúa también entre el “poco” y el “ni poco ni mucho”, con puntuaciones también muy similares en ambos colectivos: 2,67 puntos entre hombres y 2,61 puntos entre mujeres, sin que esas diferencias lleguen a ser estadísticamente significativas.

Finalmente, para acabar este apartado sobre la discriminación vamos a comentar la información obtenida con un último ítem que apela a diversas situaciones de discriminación concretas y personales. Así, hemos preguntado directamente a las personas inmigrantes por la frecuencia con la que se habían producido, durante su estancia en el País Vasco, las siguientes situaciones:

- Personas de aquí, vascas o españolas, le han hecho notar que es Ud. una amenaza económica para los vascos (quita trabajo, se aprovecha de la ayuda social, etc.) (P25_1)

- Se ha sentido discriminada, ha notado miradas, ha oído expresiones negativas u otras actitudes de rechazo por su aspecto físico (P25_2)
- Ha sufrido agresiones, insultos o amenazas (P25_3)
- Ha sido objeto de conductas hostiles que los vascos/as nunca utilizarían con otros vascos/as (P25_4)
- Ha sentido que no le hacían caso, le ignoraban o no le tenían en cuenta (P25_5)
- Ha puesto alguna denuncia, alguna queja u otra forma de protesta por alguna de las situaciones anteriores (P25_6)

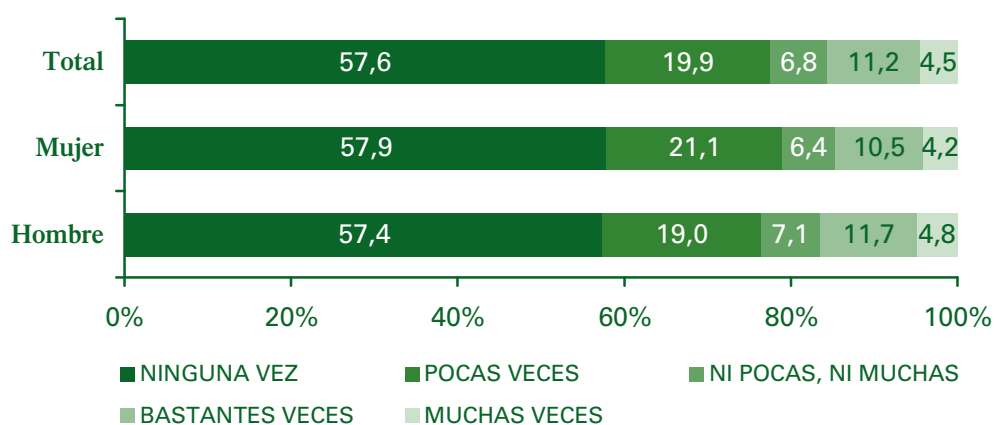
GRÁFICO 4.36. Discriminación hacia personas de su país por sexo

P26 ¿En qué medida cree que los inmigrantes de su país son discriminados (se les trata peor que a los autóctonos/que a los vascos o a los españoles, p.e., en la vivienda, las condiciones laborales o en los bares)?
 Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

La mayoría de las personas inmigrantes, mujeres u hombres, no han percibido que supongan para la población autóctona una amenaza económica, no detectando diferencias por sexo.

GRÁFICO 4.37. Percepción de amenaza económica por sexo

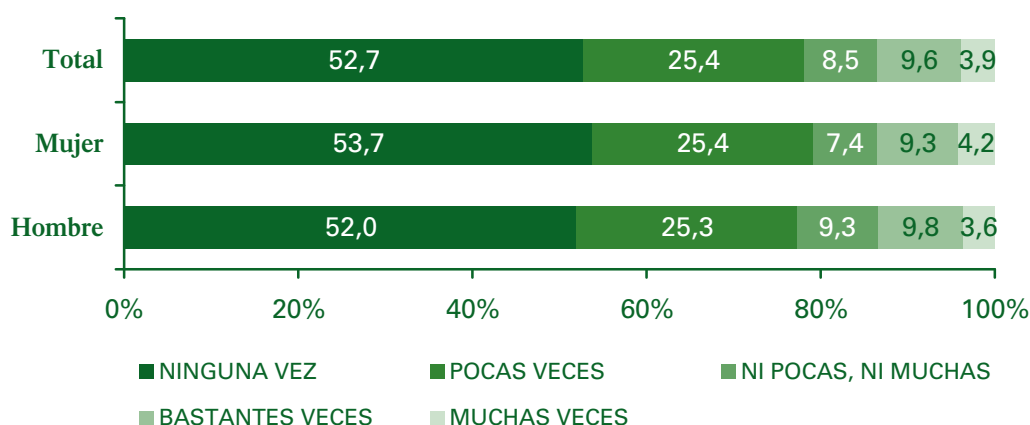

P25_1 Durante su estancia en el País Vasco: ¿Con qué frecuencia personas de aquí vascas o españolas, le han hecho notar que es Ud. una amenaza económica para los vascos (quita trabajo, se aprovecha de la ayuda social, etc.)
 Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

Tampoco entre las mujeres inmigrantes hemos detectado que haya diferencias significativas por origen, de manera que podemos afirmar que el sentir general se sitúa entre "1 Ninguna vez" y "2 Pocas veces": 1,85 puntos en conjunto; 1,87 entre hombres y 1,82 entre mujeres. Si acaso, puede ser que las mujeres rumanas (2,07 puntos) hayan sufrido algo más comportamientos discriminatorios de este tipo que las marroquíes (1,62 puntos).

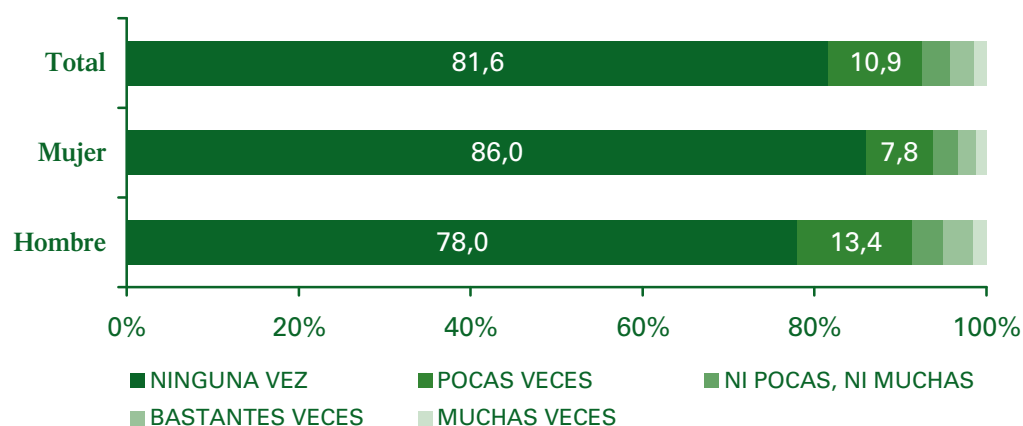
La mayoría de las personas inmigrantes, mujeres u hombres, tampoco han percibido rechazo por su aspecto físico, no habiendo tampoco diferencias estadísticamente significativas por sexo. Ni tampoco las observamos entre las mujeres inmigrantes, de forma que podemos afirmar que el sentir general se sitúa entre "1 Ninguna vez" y "2 Pocas veces": 1,86 puntos en conjunto; 1,87 entre hombres y 1,84 entre mujeres.

GRÁFICO 4.38. Rechazo por aspecto físico por sexo

P25_2 Durante su estancia en el País Vasco: ¿Con qué frecuencia se ha sentido discriminado, ha notado miradas, ha oído expresiones negativas u otras actitudes de rechazo por su aspecto físico?
 Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

GRÁFICO 4.39. Agresiones, insultos o amenazas por sexo

P25_3 Durante su estancia en el País Vasco: ¿Con qué frecuencia ha sufrido agresiones, insultos o amenazas?
 Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

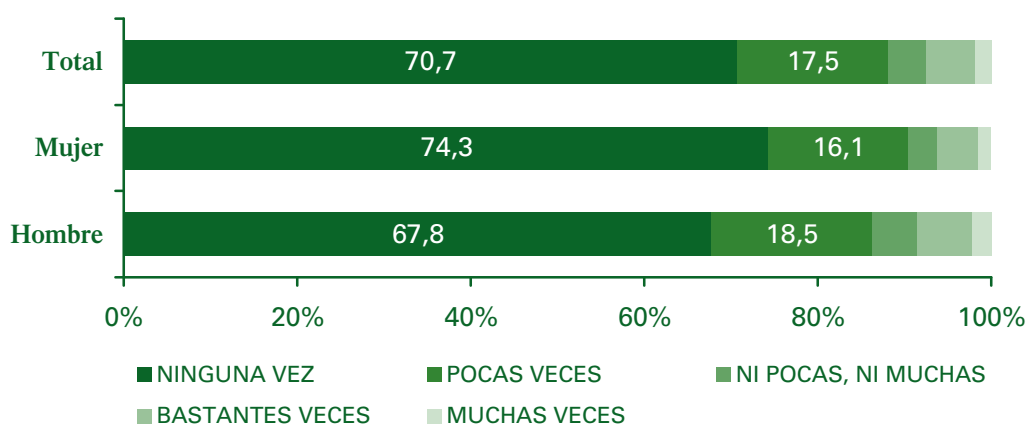
En relación a la frecuencia con la que las personas inmigrantes hayan podido sufrir agresiones, insultos o amenazas la gran mayoría de las personas inmigrantes afirma que "ninguna vez". Pero en este caso si observamos diferencias significativas de comportamiento

entre hombres y mujeres, tanto si hablamos de porcentajes de respuestas como de comportamiento medio: las mujeres declaran que han sufrido significativamente menos agresiones, insultos o amenazas: en puntuación media, 1,24 puntos de las mujeres frente a 1,37 puntos de los hombres, en un continuum entre "1 Ninguna vez" y "5 Muchas veces".

Por origen de las mujeres inmigrantes, sin embargo, no observamos diferencias significativas de comportamiento dignas de mención. Si acaso parece que las mujeres subsaharianas pueden haber sufrido más discriminaciones de este tipo (1,45 puntos) que las mujeres marroquíes (1,13 puntos).

Con respecto a la frecuencia con la que las personas inmigrantes hayan podido ser objeto de conductas hostiles la gran mayoría de las personas inmigrantes afirma que "ninguna vez". Sólo si convertimos las respuestas cualitativas en puntuaciones llegamos a detectar diferencias significativas por sexo: las mujeres inmigrantes declaran que han sufrido significativamente menos conductas hostiles (1,42 puntos) que los hombres (1,56 puntos), en el mismo continuum entre "1 Ninguna vez" y "5 Muchas veces".

GRÁFICO 4.40. Conducta hostil por sexo

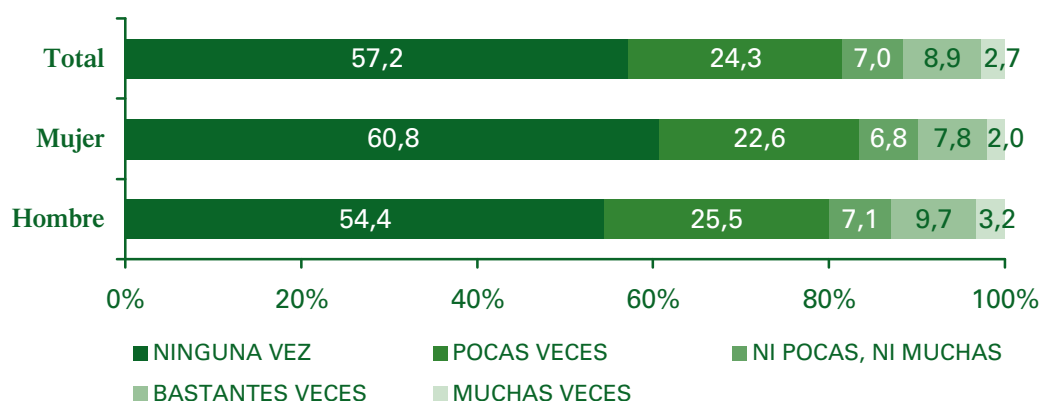
P25_4 Durante su estancia en el País Vasco: ¿Con qué frecuencia ha sido objeto de conductas hostiles que los vascos nunca utilizarían con otros vascos?
 Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

Por origen de las mujeres inmigrantes, sin embargo, no observamos diferencias significativas de comportamiento dignas de mención. Si acaso, y según qué estadístico empleemos en las Comparaciones Múltiples a Posteriori, parece que las mujeres subsaharianas y rumanas (ambas con una puntuación de 1,60 puntos) pueden haber sufrido más discriminaciones de este tipo que las mujeres marroquíes o bolivianas (1,32 y 1,29 puntos, respectivamente).

Con respecto a la frecuencia con la que las personas inmigrantes hayan podido ser ignoradas, la mayoría de las personas inmigrantes afirma que "ninguna vez".

Sólo si convertimos las respuestas cualitativas en puntuaciones llegamos a detectar diferencias significativas por sexo: las mujeres inmigrantes declaran que se han sentido significativamente menos ignoradas (1,66 puntos) que los hombres (1,81 puntos), en el mismo continuum entre "1 Ninguna vez" y "5 Muchas veces". Por origen de las mujeres inmigrantes no observamos diferencias significativas de comportamiento.

GRÁFICO 4.41. Ser ignorados, ser ignoradas

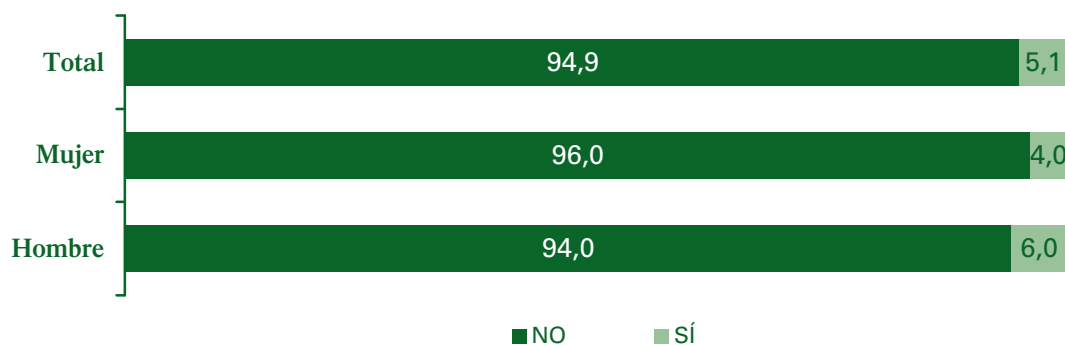
P25_5 Durante su estancia en el País Vasco: ¿Con qué frecuencia ha sentido que no le hacían caso, le ignoraban o no le tenían en cuenta?

Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

Finalmente nos interesamos también por un indicador de situaciones de discriminación, más allá de la declaración de las personas encuestadas, con el objeto de contextualizarlas y dimensionarlas: les pedimos que nos dijeran si, durante su estancia en el País Vasco, han presentado alguna denuncia, queja u otra forma de protesta en relación a las situaciones que hemos descrito.

Pues bien, la gran mayoría de las personas inmigrantes declara que no ha presentado ninguna queja o reclamación, no observando diferencias significativas por sexo ni por origen entre las mujeres inmigrantes. En todos los colectivos desagregados, el comportamiento es similar: la gran mayoría no ha presentado ninguna denuncia, queja o reclamación.

GRÁFICO 4.42. Denunciar por sexo

P25_6 Durante su estancia en el País Vasco: ¿Ha puesto alguna denuncia, alguna queja u otra forma de protesta por alguna de las situaciones anteriores?

Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

En resumen, las mujeres inmigrantes muestran menos percepción que los hombres inmigrantes de haber sufrido situaciones de discriminación relacionadas con agresiones, insultos, amenazas, conductas hostiles y situaciones de ser ignoradas, aunque en otras situaciones, con menor connotación violenta (situaciones difusas de discriminación, percepción de amenaza económica, discriminación por aspecto físico...) no difieren de los hombres. Además es interesante constatar que si hay un origen entre las mujeres inmigrantes que siente haber sufrido menos situaciones de discriminación, en general, son las marroquíes,

quizá porque sus relaciones e intercambios sociales se realicen mucho en situaciones de endogamia o intragrupo y su interacción con personas de otros grupos sociales o étnicos esté más restringida, lo que dé menos pie a que se produzcan situaciones discriminatorias.

INTEGRACIÓN Y REDES SOCIALES

4.7.4

En el estudio de Ikuspegi 2010, centrado en temas relacionados con la salud y el bienestar de las personas inmigrantes en comparación con la población autóctona, no se pregunta de forma explícita o directa sobre temas relacionados con la integración de las personas inmigrantes. Sin embargo sí hay una serie de ítems que, indirectamente, nos pueden informar sobre esta cuestión y darnos pistas sobre la percepción subjetiva de integración en nuestra sociedad que pueden tener las personas inmigrantes extranjeras.

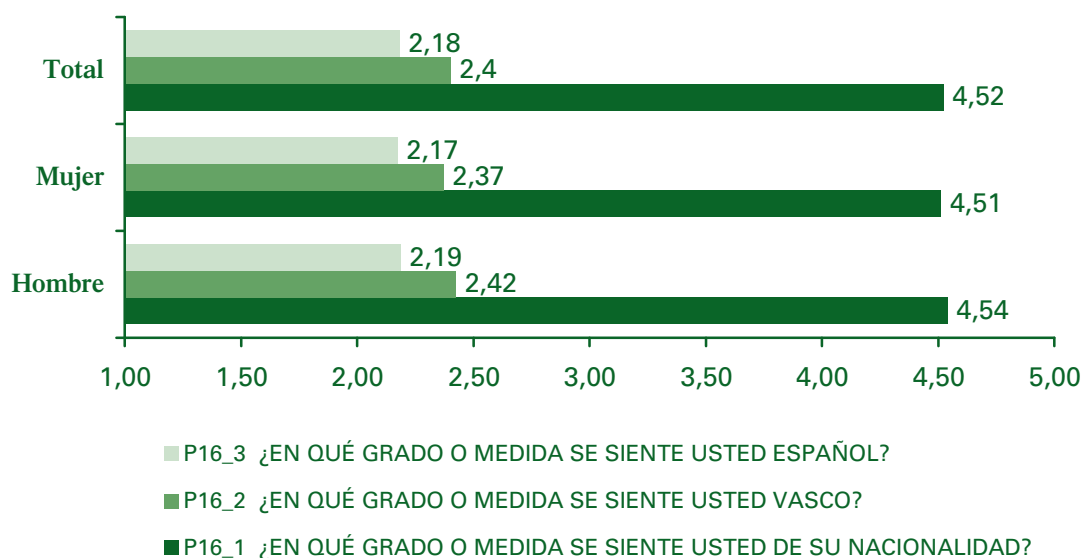
Nos referimos a los siguientes ítems:

- Sentimiento identitario de su país, vasco y/o español (P16a, P16b, P16c): podemos entender que, en la medida que el sentimiento identitario vasco o español sean fuertes podemos pensar en una mayor integración;
- Percepción subjetiva de distancia física con la población autóctona (P18): también podemos convenir que una percepción subjetiva de cierta homogeneidad física con la población autóctona puede ser indicador de integración;
- Grado de interacción y relaciones de amistad (redes sociales) con otras personas de su propio país, de otros países y vascas (P19): en la medida que la red de relaciones de estas personas sea más tupida y variada podemos considerar una mayor integración;
- Grado de apoyo (redes sociales) en problemas por parte de personas de su país, de otros países y vascas (P20): en la medida que la red de apoyos de las personas inmigrantes sea más tupida y variada podemos considerar una mayor integración;
- Grado de deseo de mantenimiento de costumbres de su país (P21) y grado de deseo de adopción de costumbres vascas (P22), en relación al trabajo, la familia, las amistades y las prácticas religiosas: un equilibrio entre ambas puede ser un buen indicador de grado de integración;
- Grado de equilibrio actual entre el uso de costumbres de origen y vascas, uso del idioma de origen y castellano y euskera, y disfrute del ocio con personas de su país y vascas (P23): un equilibrio entre todas ellas puede ser un indicador de grado de integración.

En general la población inmigrante extranjera se siente identificada mucho más (diferencia significativa) con su país de origen que con la identidad vasca y/o española, ya hablemos de hombres o de mujeres.

El sentimiento identitario vasco o español se sitúa en torno a la categoría “poco”, si bien es verdad que tanto entre mujeres como hombres se sienten significativamente más vascas que españolas. Lo que no observamos son diferencias de comportamiento por sexo: mujeres y hombres tienen sentimientos identitarios similares.

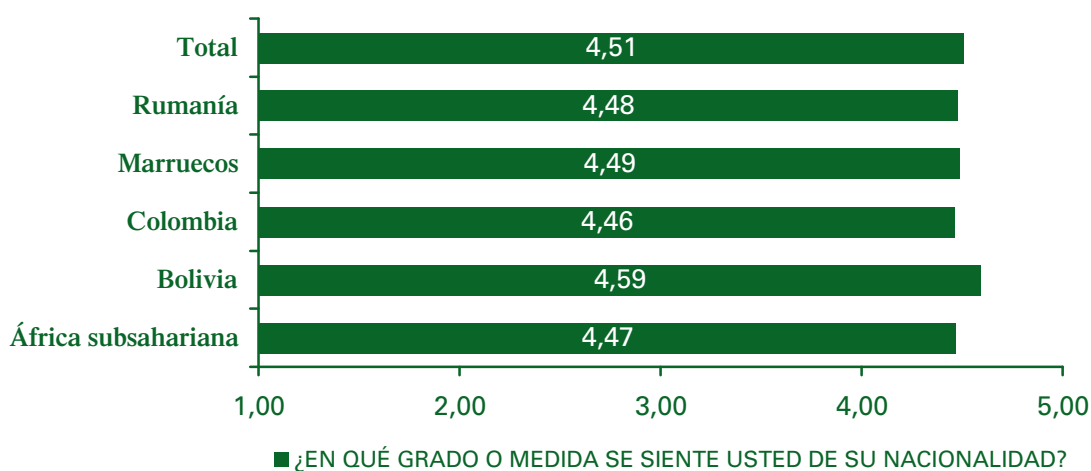
GRÁFICO 4.43. Sentimiento identitario de origen, vasco y español

P16: Otra vez, piense en sus experiencias y relaciones desde que vive en el País Vasco y/o en España. Hablando ahora de su pertenencia (de "1 Nada" a "5 Mucho"), ¿En qué grado o medida se siente Ud. (de su nacionalidad, vasco, español)?

Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

GRÁFICO 4.44. Sentimiento identitario de origen de las mujeres según origen

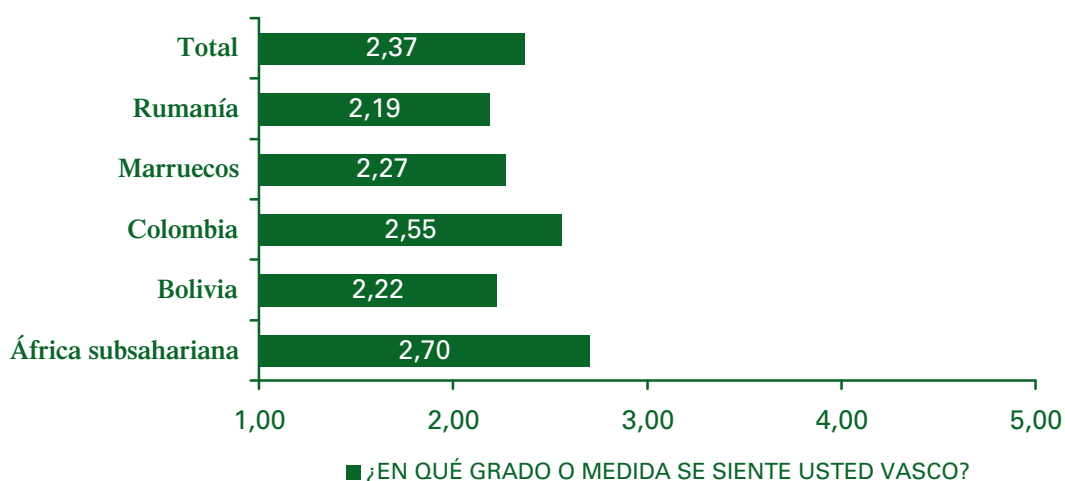
P16: Otra vez, piense en sus experiencias y relaciones desde que vive en el País Vasco y/o en España. Hablando ahora de su pertenencia (de "1 Nada" a "5 Mucho"), ¿En qué grado o medida se siente Ud. de su nacionalidad?

Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

El análisis por origen geográfico de las mujeres inmigrantes extranjeras nos revela que su sentimiento identitario de origen no varía en función de cuál sea éste: todas mantienen un fuerte sentimiento identitario.

Sin embargo, cuando nos centramos en los sentimientos identitarios vasco y español sí encontramos diferencias significativas de comportamiento. En cuanto al sentimiento identitario vasco, las mujeres subsaharianas se sienten significativamente más vascas (2,69 puntos) que las rumanas (2,22 puntos) y bolivianas (2,19 puntos).

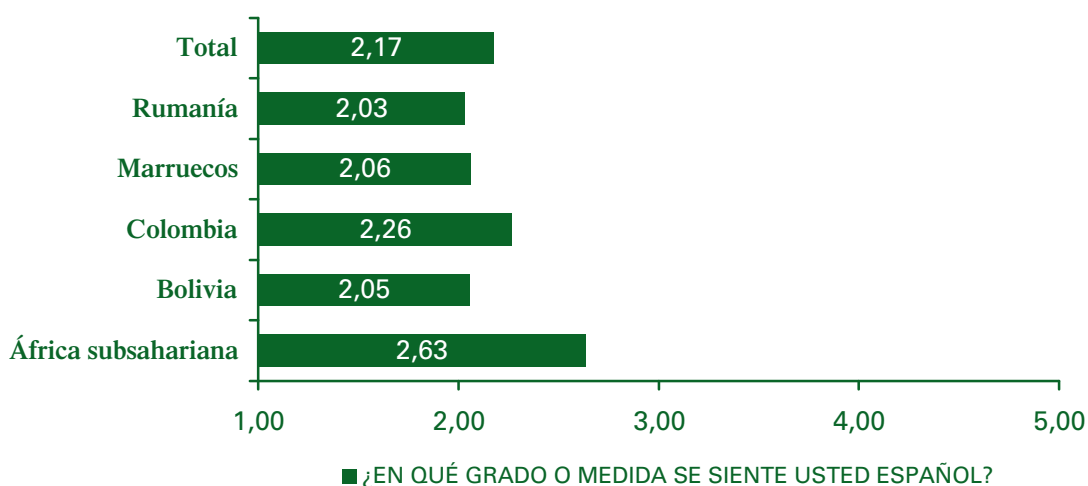
GRÁFICO 4.45. Sentimiento identitario vasco de las mujeres según origen

*P16: Otra vez, piense en sus experiencias y relaciones desde que vive en el País Vasco y/o en España. Hablando ahora de su pertenencia (de "1 Nada" a "5 Mucho"), ¿En qué grado o medida se siente Ud. vasco/a?
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia*

En relación al sentimiento identitario español, las mujeres subsaharianas se sienten significativamente más españolas también (2,63 puntos) que las mujeres marroquíes, bolivianas y rumanas (2,06, 2,05 y 2,03 puntos, respectivamente). En todo caso, tanto cuando hablamos del sentimiento identitario vasco como cuando lo hacemos del español todos los grupos de mujeres, sean de origen que sean, nos dicen que se sienten "poco" vascas y poco españolas, con los matices mencionados.

GRÁFICO 4.46. Sentimiento identitario español de las mujeres según origen

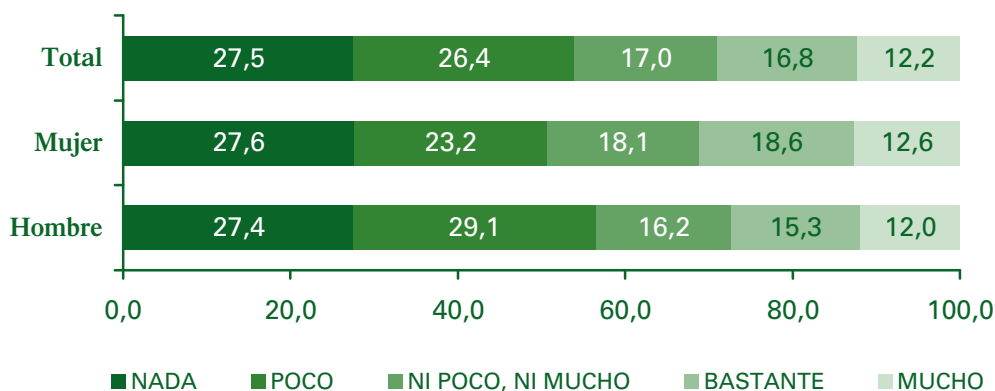

*P16: Otra vez, piense en sus experiencias y relaciones desde que vive en el País Vasco y/o en España. Hablando ahora de su pertenencia (de "1 Nada" a "5 Mucho"), ¿En qué grado o medida se siente Ud. español/a?
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia*

Es también importante la forma en cómo se perciben subjetivamente las mujeres inmigrantes extranjeras, desde un punto de vista del aspecto físico, en comparación con las nativas. En general, las mujeres inmigrantes no se consideran ni poco ni muy similares a las autóctonas, en un punto intermedio (2,65 puntos) de la escala que les proponemos

(entre 1, nada parecidas, y 5 puntos, muy parecidas), aunque tendiendo ligeramente a pensar que tienen pocas similitudes.

GRÁFICO 4.47. Aspecto físico: Similitud con la población autóctona por sexo

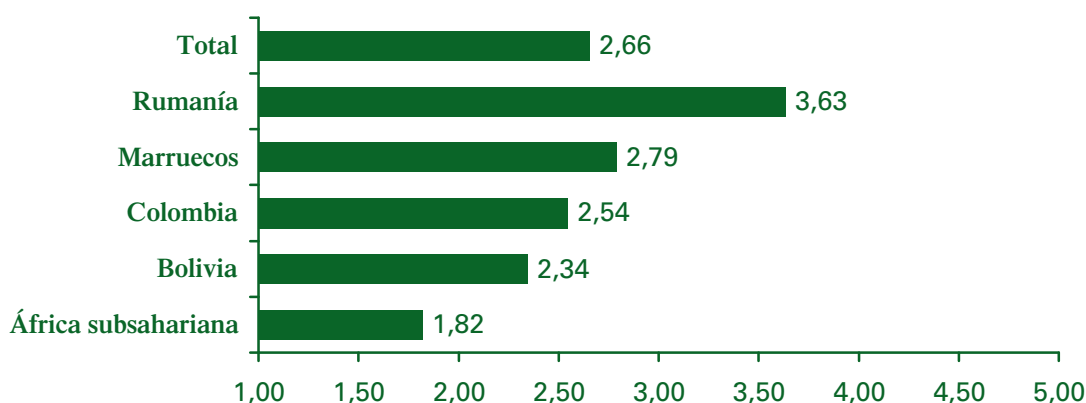

P18: Desde el punto de vista del aspecto físico (piel, rasgos, cara, tipo corporal, pelo, etc.), ¿se considera Ud. similar o parecido/a a las personas del País Vasco? (de "1 Nada" a "5 Mucho")
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

En esta cuestión, no observamos diferencias significativas entre hombres y mujeres inmigrantes (2,55 y 2,65 puntos, respectivamente) pero sí las detectamos cuando analizamos las diferencias entre las mujeres por origen geográfico, como era de esperar.

Así, las mujeres de origen rumano (europeo) se perciben a sí mismas como más parecidas a las mujeres vascas que las demás mujeres inmigrantes. De hecho su percepción subjetiva se aproxima a la opción de "bastante" parecido con las mujeres autóctonas (3,63 puntos).

GRÁFICO 4.48. Aspecto físico: Similitud con la población autóctona por origen

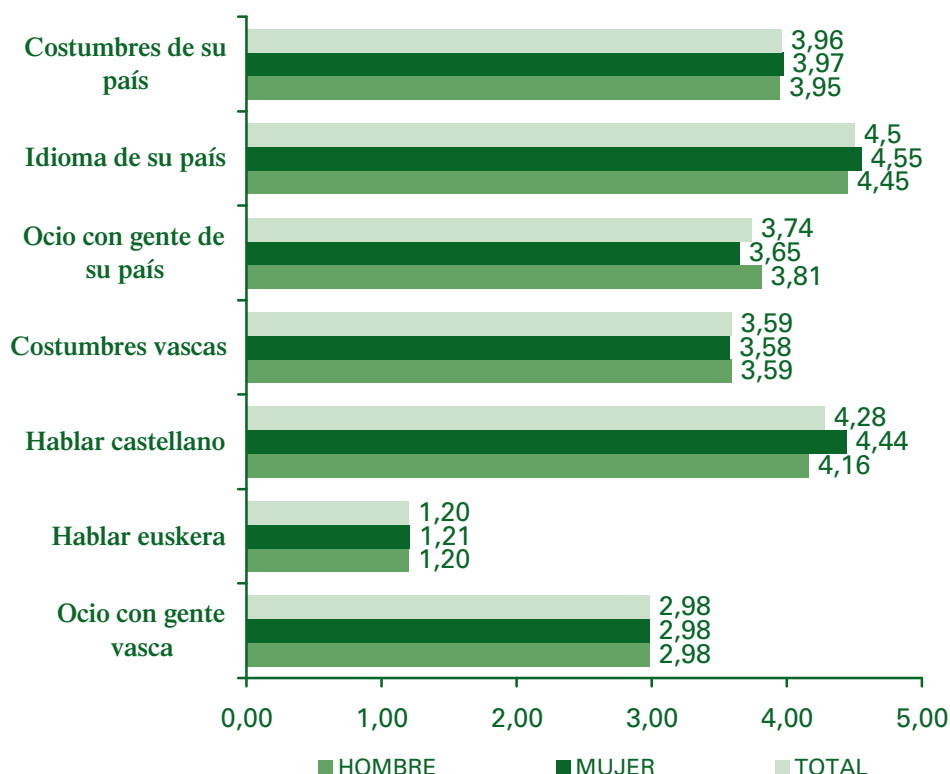
P18: Desde el punto de vista del aspecto físico (piel, rasgos, cara, tipo corporal, pelo, etc.), ¿se considera Ud. similar o parecido/a a las personas del País Vasco? (de "1 Nada" a "5 Mucho")
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

A continuación, podemos decir que hay un grupo de mujeres que se perciben a sí mismas como "poco" o "ni poco ni muy" parecidas a las mujeres vascas, y que entre ellas no ofrecen diferencias en su percepción. Son las mujeres marroquíes (2,78 puntos), las colombianas (2,54) y las bolivianas (2,34).

Finalmente, están las mujeres subsaharianas (de raza negra en su mayoría) que, obviamente, consideran que tienen entre “poco” y “nada” parecido con las mujeres vascas (1,82 puntos).

En el estudio Ikuspegi 2010 también se preguntó expresamente por sus prácticas culturales y relaciones de ocio. Concretamente se les pidió que indicaran hasta qué punto seguían las costumbres, el idioma y las relaciones intragrupo de su país de origen y hasta qué punto habían adquirido las costumbres, el idioma y las relaciones interpersonales del país de acogida.

GRÁFICO 4.49. Costumbres, idioma y ocio de origen y de acogida por sexo

P23: Viviendo aquí en el País Vasco, ¿sigue las costumbres de su país? ¿Habla el idioma de su país? ¿Se relaciona, pasa su tiempo libre con la gente de su país? ¿Sigue las costumbres de aquí? ¿Habla español? ¿Habla euskera? ¿Se relaciona, pasa su tiempo libre con la gente de aquí?

Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

Hemos observado que, en general, las personas inmigrantes extranjeras mantienen “bastante” las costumbres de origen (3,96 puntos), hablan su idioma vernáculo “bastante/mucho” (4,50 puntos) y en su ocio se relacionan “bastante” con gente de su país (3,74 puntos). En cuanto a las costumbres vascas, las han asumido “ni poco ni mucho/bastante” (3,59 puntos), el castellano lo hablan “bastante” (4,28 puntos), el euskera no lo hablan “nada” (1,20 puntos) y en su ocio no se relacionan “ni poco ni mucho” con gente autóctona (2,98 puntos). En resumen, da la sensación de que todavía priman los vínculos de origen sobre los de la sociedad de acogida.

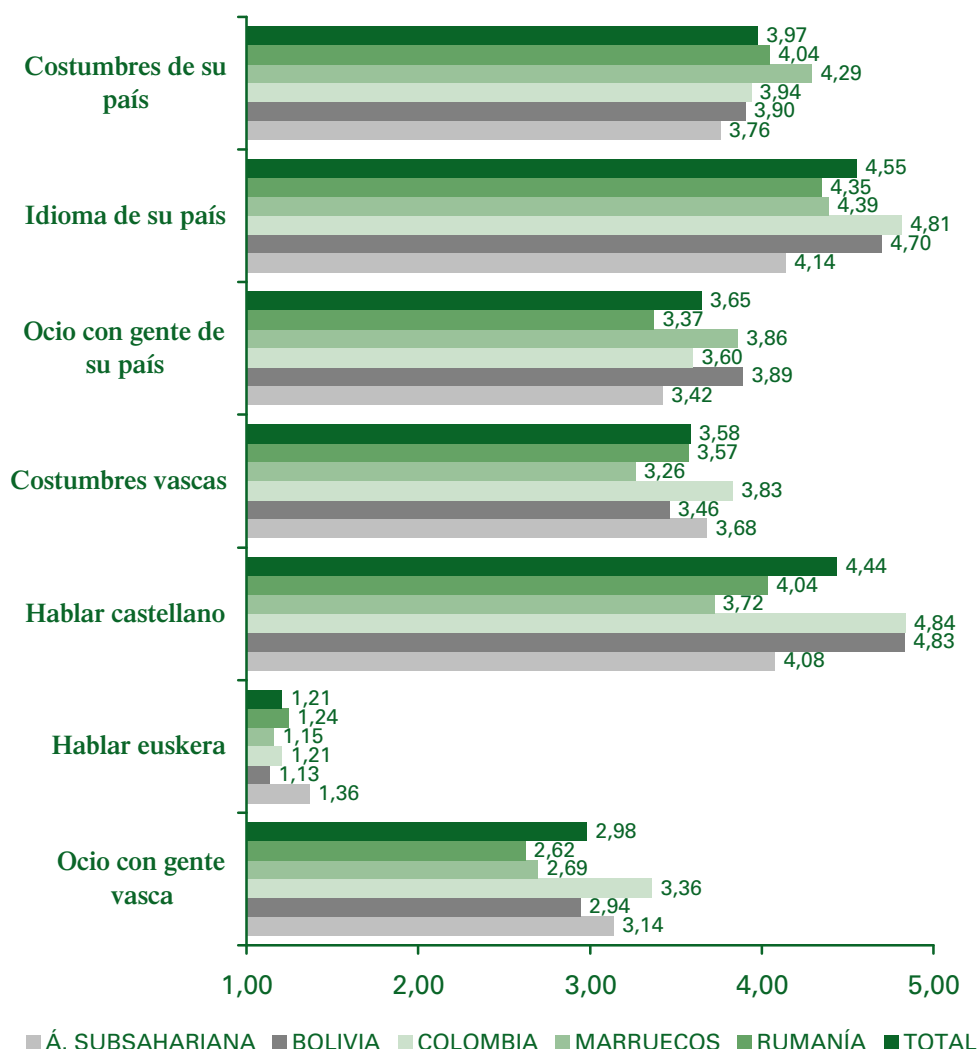
Por sexo, hay más similitudes que diferencias entre mujeres y hombres, de manera que sólo observamos diferencias en el uso de los idiomas y en intensidad de las relaciones de ocio con gente de su país de origen. Así, entre las mujeres se usa más el idioma de origen (4,55 puntos frente a 4,45 de los hombres) pero también más el castellano (4,44 puntos

frente a 4,16 de los hombres), como uno de los idiomas de acogida. Entendemos que eso es así porque entre las mujeres se da más el origen latinoamericano que entre los hombres inmigrantes, lo que permite a las primeras mantener más su idioma de origen a la vez que cultivan el de acogida, siempre que hablemos del castellano.

En cuanto al ocio parece que las mujeres tienen menos acceso a las relaciones interpersonales porque una menor intensidad de las relaciones con gente de su país de origen (3,65 puntos frente a 3,81 de los hombres) no viene acompañada de una mayor intensidad en relaciones de ocio con gente vasca.

Por origen detectamos diferencias significativas de comportamiento, de manera que en resumen podemos afirmar que las mujeres marroquíes y rumanas son las que muestran signos de menor mestizaje entre prácticas de origen y práctica de acogida. Por el contrario, las mujeres colombianas, ayudadas por una menor distancia cultural con el País Vasco (idioma, religión, cultura...) son las que muestran un mayor grado de mezcla.

GRÁFICO 4.50. Costumbres, idioma y ocio de origen y de acogida por origen

P23: Viviendo aquí en el País Vasco, ¿sigue las costumbres de su país? ¿Habla el idioma de su país? ¿Se relaciona, pasa su tiempo libre con la gente de su país? ¿Sigue las costumbres de aquí? ¿Habla español? ¿Habla euskera? ¿Se relaciona, pasa su tiempo libre con la gente de aquí?

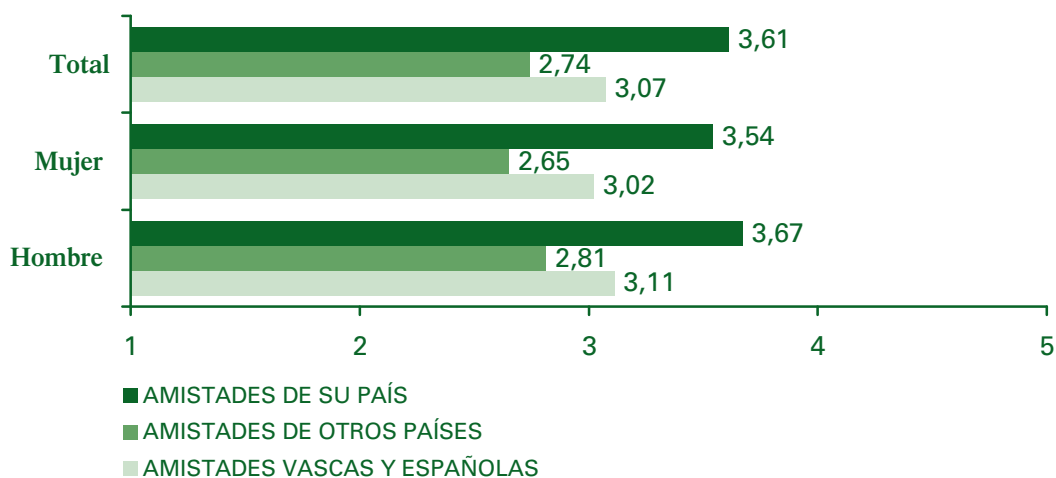
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

Así, las mujeres marroquíes son las que más mantienen las costumbres de su país (4,29 puntos) frente a las subsaharianas (3,75 puntos) y, junto a rumanas y subsaharianas, son las que menos usan su idioma vernáculo (4,38, 4,34 y 4,13 puntos, respectivamente, frente a los 4,81 y 4,69 de colombianas y bolivianas). Pero además, son las mujeres marroquíes las que menos siguen las costumbres vascas (3,26 puntos frente a los 3,89 de las colombianas), las que menos hablan castellano (3,72), junto a las rumanas (4,03) y subsaharianas (4,07 puntos) y las que menos mantienen relaciones de ocio con personas del País Vasco junto con las rumanas (2,69 y 2,62 puntos, respectivamente, frente a los 3,36 puntos de las colombianas).

Finalmente hay dos cuestiones más que se trabajaron en el estudio de Ikuspegi 2010 y que tienen que ver con las redes sociales y el capital social de las mujeres inmigrantes extranjeras. En esos ítems se les preguntó por las relaciones de amistad que pueden tener con personas de su país, de otros países y con las poblaciones vasca y española, y por la sensación de apoyo o ayuda en sus problemas por parte de personas de su país, de otros países y de las poblaciones vasca y española.

En cuanto a las relaciones de amistad, observamos que en general las personas inmigrantes dicen tener “bastantes” amistades de su propio país (3,61 puntos, en una escala de 1 “ninguna” a 5 “muchas”), no observando diferencias estadísticamente significativas entre las declaraciones de mujeres u hombres. Tanto unas como otros parecen tender a tener “bastantes amistades” (3,54 y 3,67 puntos, respectivamente).

GRÁFICO 4.51. Amistades de su país, de otros países y vascas-españolas por sexo

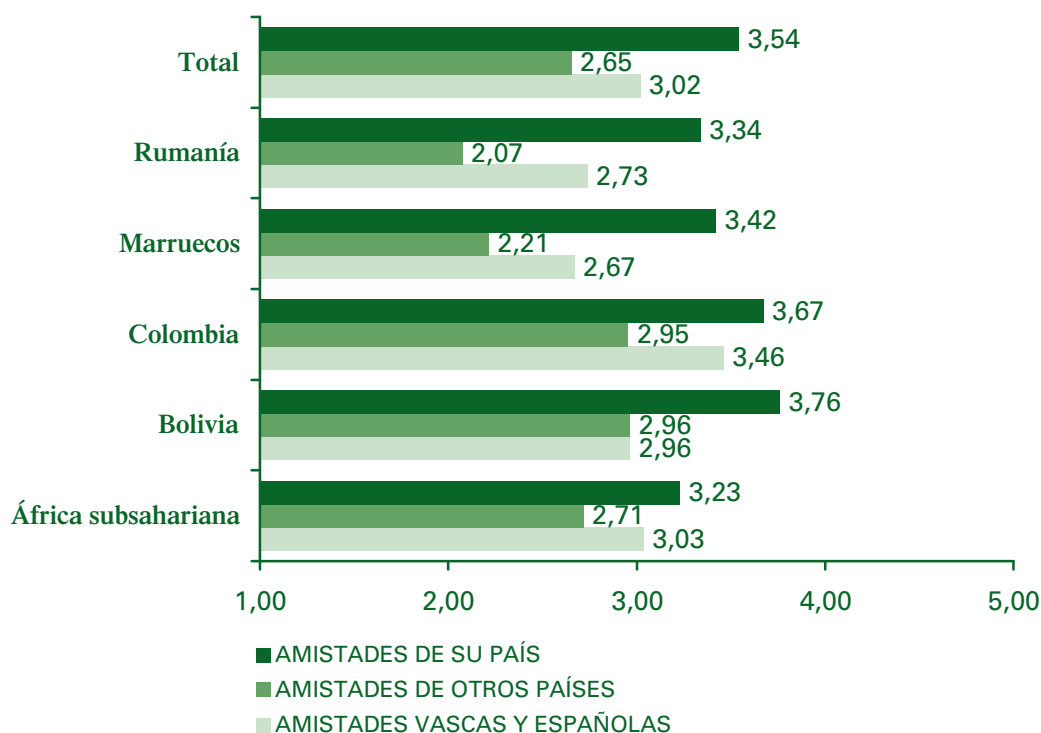
P19: ¿Tiene Ud. amistades de su país? ¿De otros países o grupos étnicos? ¿Con vascos/as y/o españoles/as? (de “1 Ninguna” a “5 Muchas”)
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

Amistades de otros países, como era de esperar, las personas inmigrantes extranjeras tienen menos que amistades de su país: nos vienen a decir que tienen un número de amistades que no son “ni pocas ni muchas” (2,74 puntos). En este caso, sí detectamos diferencias significativas entre mujeres y hombres: las primeras declaran tener menos amistades de otros países (2,65 puntos) que los segundos (2,81 puntos).

En cuanto a sus amistades vascas, las personas inmigrantes las cuantifican de forma similar, no teniendo “ni pocas ni muchas” amistades entre la población autóctona (3,07 pun-

tos). Pero a diferencia de las amistades de otros países, tanto mujeres como hombres muestran una opinión similar (3,02 y 3,11, respectivamente), no llegando a observarse diferencias significativas por sexo.

GRÁFICO 4.52. Amistades de su país, de otros países y vascas-españolas por origen

P19: ¿Tiene Ud. amistades de su país? ¿De otros países o grupos étnicos? ¿Con vascos/as y/o españoles/as? (de "1 Ninguna" a "5 Muchas")

Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

El análisis pormenorizado por origen revela que hay diferencias entre las mujeres cuando hablamos de relaciones de amistad con personas de su mismo país, de otros países o vascas. Si nos centramos en las relaciones de amistad intragrupo étnico o nacional, sólo podemos destacar a las mujeres bolivianas por tener más lazos de amistad (3,76 puntos) que las subsaharianas (3,23 puntos).

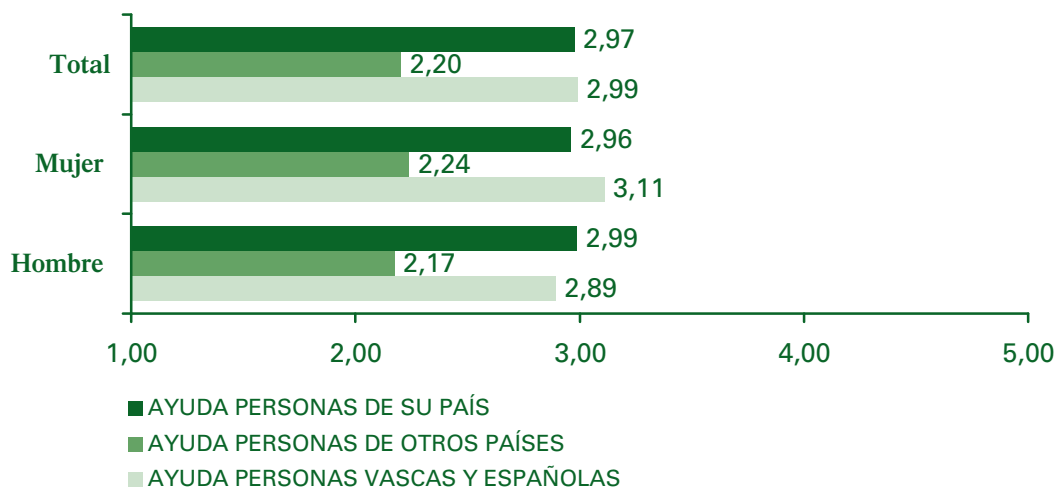
Cuando hablamos de lazos de amistad con personas de otros países, destacan las bolivianas, colombianas y subsaharianas porque declaran tener mayor número de amistades con personas de otros países (2,96, 2,95 y 2,71 puntos, respectivamente) que las marroquíes (2,21 puntos) y rumanas (2,07 puntos).

Finalmente, cuando nos referimos a amistades con personas vascas y/o españolas, son las colombianas, las que llevan más tiempo, las que declaran tener más amistades (3,46 puntos) que las subsaharianas, bolivianas, rumanas o marroquíes (3,03, 2,96, 2,73 y 2,67 puntos, respectivamente).

En cuanto a la percepción de ayuda que hayan podido recibir de otras personas, en general, las personas inmigrantes declaran que por personas de su mismo país no se han sentido apoyadas "ni poco ni mucho" (2,97 puntos), por personas de otros países se han sentido apoyadas "poco" (2,20 puntos) y por personas vascas "ni poco ni mucho" (2,99 puntos).

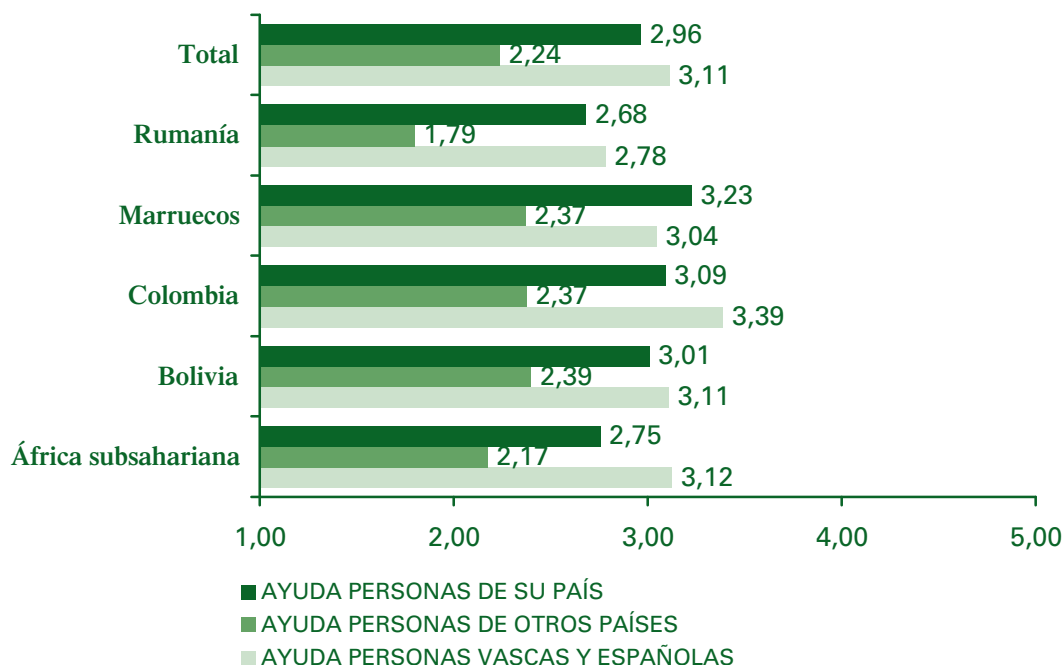
El análisis por sexo nos desvela que el apoyo recibido por hombres y mujeres inmigrantes de personas de su país y de otros países ha sido similar pero sin embargo las mujeres se sienten más apoyadas por personas vascas y/o españolas (3,11 puntos) que los hombres (2,89 puntos).

GRÁFICO 4.53. Apoyo de personas de su país, de otros países y vascas-españolas por sexo

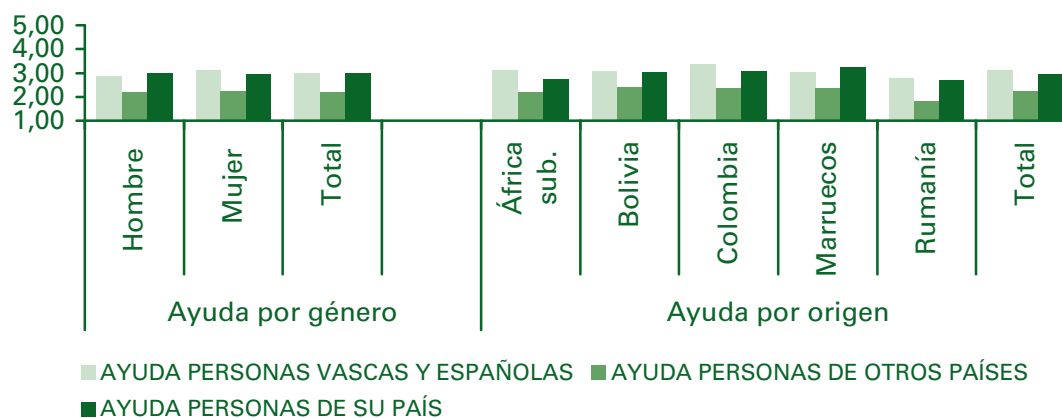
P20: ¿En qué medida se ha sentido/a apoyado/a en sus problemas por gente de su país que vive aquí? ¿Por gente de otros países que vive aquí? ¿Por gente del País Vasco? (de "1 Nada" a "5 Mucho")
 Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

GRÁFICO 4.54. Apoyo de personas de su país, de otros países y vascas-españolas por origen

(Continúa en la página siguiente)

P20: ¿En qué medida se ha sentido/a apoyado/a en sus problemas por gente de su país que vive aquí? ¿Por gente de otros países que vive aquí? ¿Por gente del País Vasco? (de "1 Nada" a "5 Mucho")

Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

El análisis por origen nos ofrece también diferencias entre los distintos grupos de mujeres estudiados. Así, si hablamos de la ayuda recibida por gente de su propio país que vive en la CAE, las rumanas perciben haber recibido menos ayudas (2,68 puntos) que las marroquíes (3,23 puntos).

Si hablamos de la ayuda recibida por personas de otros países residentes en la CAE, nuevamente las rumanas sienten haber recibido menos ayudas (1,79 puntos) que las bolivianas, colombianas o marroquíes (2,39, 2,37 y 2,37 puntos, respectivamente); y si hablamos de la ayuda recibida por gente del País Vasco, otra vez las rumanas se sienten especialmente desvalidas (2,78 puntos) frente a las colombianas (3,39 puntos) que son quienes significativamente sienten haber recibido más ayuda.

En resumen, da la sensación de que todavía las mujeres inmigrantes residentes en la CAE mantienen un sentimiento identitario más vinculado a sus países de origen que a la sociedad de acogida, normal si tenemos en cuenta que muchas de ellas llevan poco tiempo en nuestro país y que todavía priman más los vínculos de origen sobre los de acogida. En cualquier caso, son las subsaharianas, de raza negra en su mayoría, las que más vascas y españolas se sienten, quizá como un mecanismo de defensa que compense la mayor diferencia manifiesta por su aspecto físico con respecto al canon de la mujer vasca caucásica.

En las esferas de relaciones interpersonales, hemos constatado que las mujeres inmigrantes muestran menor intensidad en las relaciones con gente de su país de origen que los hombres y no por ello se relacionan más con personas vascas. En definitiva, ellas se relacionan y tienen menos amistades que ellos, al menos entre su propio grupo de origen. Y entre las mujeres inmigrantes destacan las mujeres marroquíes por ser las más orientadas a su país de origen y a las relaciones endogámicas: son las que mantienen más las costumbres de su país, hablan más su idioma, hablan menos castellano, se relacionan menos en su ocio con personas vascas y tienen menos amistades vascas. Las mujeres rumanas y subsaharianas, con problemas también de idioma y diferencias culturales y/o religiosas, muestran patrones similares de mayor dificultad de interacción e integración con otros grupos sociales e incluso propios, en el caso de las subsaharianas. Las mujeres rumanas añaden la percepción de haber recibido menos ayudas de otras personas, ya sean de su mismo país, de otros países o de la CAE.

Por el contrario, las mujeres de Colombia o Bolivia, lleven más o menos tiempo en la CAE, por su proximidad cultural, religiosa, idiomática, etc., muestran signos de mayor interacción e integración con otras comunidades, además de la suya. Sobre todo las colombianas que muestran mayores rasgos de "vasquización", es decir, que reproducen pautas y patrones de comportamientos muy parecidos a las mujeres vascas.

Los datos del estudio Ikuspegi 2010 nos ofrecen una visión panorámica muy clara de la situación de la población inmigrante residente en la CAE y nos indican que, en general, muestran una alta satisfacción global con la vida lo que nos puede llevar a pensar en la "normalidad" de su proceso migratorio, alejándonos de ciertos estereotipos que tienden a "problematizar" estos fenómenos.

En general, mujeres y hombres inmigrantes se sienten bien de salud, no tienen grandes dificultades en su actividad diaria y muestran altos niveles de satisfacción con su familia y su persona. Además tampoco se dan situaciones generalizadas o frecuentes de discriminación y manifiestan no haber tenido grandes dificultades u obstáculos en la obtención de la asistencia sanitaria y asistencia social, o en la práctica de sus costumbres y tradiciones.

Esta situación general no impide que tengamos algunas sombras y que haya ámbitos con un amplio margen de mejora. Estamos hablando de las trabas percibidas en el acceso al mercado laboral, en la tramitación administrativa de permisos de trabajo y residencia, en la reunificación familiar y en el acceso a la vivienda, lo que provoca niveles de satisfacción mejorables en todo lo relacionado con el trabajo y los ingresos económicos del hogar.

También en las relaciones interpersonales hay claros oscuritos porque mientras que las personas inmigrantes no perciben apenas dificultades para comprender la idiosincrasia vasca y para conocer personas y hacer amistades entre la población autóctona, sí declaran cierta insatisfacción.

En general, observamos que hombres y mujeres inmigrantes arrojan ciertas diferencias en sus percepciones y comportamientos (las mujeres se sienten peor de salud pero están más satisfechas con la vida; se sienten menos discriminadas pero sus relaciones interpersonales son menos intensas y más endogámicas) pero son mayores las que se dan entre distintos grupos de mujeres según su origen geográfico. Así, queremos destacar, por un lado, a las mujeres marroquíes (en el estudio pero quizá ampliable a todo el norte de África) por tener una clara orientación intragrupal, con escasa relación con otros grupos de personas, entre otras cosas por la falta de conocimiento de los idiomas vascos. Esta situación cristaliza en niveles de satisfacción menores y la expresión de un mayor pesimismo sobre su situación general.

Algo similar, aunque con matices, se puede decir de las mujeres rumanas y subsaharianas: a sus problemas de idioma se unen, si no provocan, las dificultades de relación e interacción con personas de otros grupos sociales. Las rumanas, además, añaden la percepción de sufrir más trabas y obstáculos y menos ayuda que las demás. Y las subsaharianas presentan, además, mayores dificultades de relación intragrupo y sufren mayores rechazos por su manifiesta diferencia étnica.

Las mujeres colombianas, las que llevan más tiempo en nuestro país, ayudadas por su proximidad cultural, religiosa, idiomática, etc., en general, muestran mayores niveles de satisfacción en todos los ámbitos estudiados, tienen menos trabas y expresan mayores niveles de interacción intragrupo e intergrupo lo que nos permite afirmar que muestran fuertes sentimientos de "vasquización," en el sentido de que tienden a reproducir las pautas de comportamiento de las mujeres vascas. Las mujeres bolivianas tienen un proceso similar pero se encuentran en una fase más temprana por llevar, como colectivo, menos tiempo residiendo en la CAE.

INSERCIÓN SOCIAL, IDENTIFICACIÓN CON LA CAE Y PROYECTOS DE FUTURO

José A. Oleaga

4.8

Recientemente la Consejería de Empleo y Asuntos Sociales del Gobierno Vasco acaba de dar a conocer los primeros datos de un sondeo, denominado EPIE 2010¹²⁴, dirigido al estudio de la población inmigrante residente en la CAE y con categoría de operación estadística oficial. En él se ofrece gran cantidad de información de la población de origen extranjero residente en la CAE y de las unidades de convivencia en las que residen personas de origen extranjero.

Dado que en capítulos precedentes hemos abordado distintas esferas y ámbitos de estudio de las mujeres inmigrantes extranjeras residentes en la CAE, en este capítulo nos vamos a centrar exclusivamente en todo lo relacionado con la inserción social y la integración de las mujeres inmigrantes, a la luz de la información obtenida a partir de una relectura de los datos de este sondeo desde una perspectiva de género.

RELACIONES SOCIALES Y DISCRIMINACIÓN

4.8.1

Como elementos indicadores del grado y de la calidad de la inserción social de las personas inmigrantes extranjeras, en el sondeo EPIE 2010 se recogen cuestiones relacionadas con la mayor o menor dificultad que estas personas muestran en sus relaciones personales y sociales con grupos de personas de la sociedad vasca, ya sean formados personas autóctonas o inmigrantes.

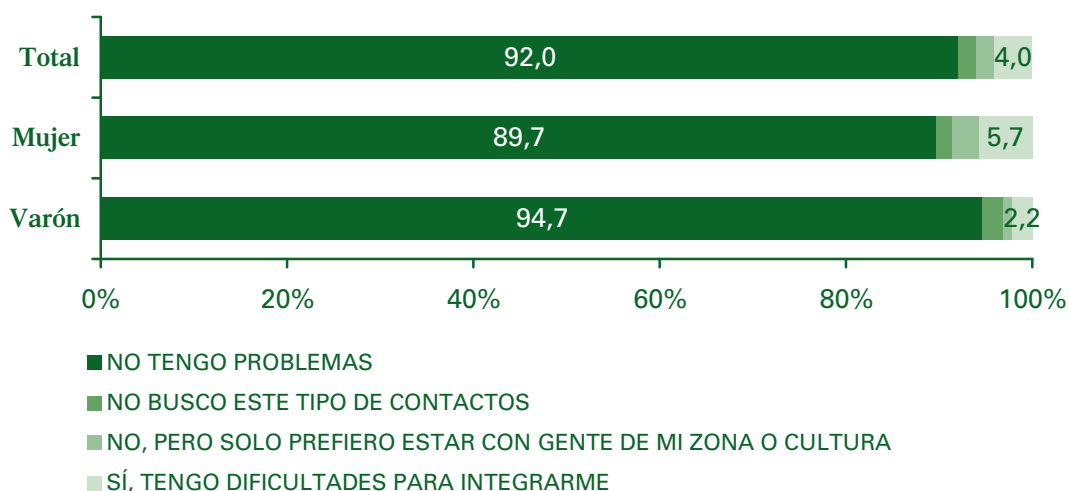
En general, la población inmigrante de origen extranjero y mayor de 16 años nos indica que no tiene ningún problema para relacionarse ni con personas o grupos autóctonos (el 92,0% no tiene problemas) ni con personas o grupos inmigrantes (el 87,7% declara no tener ningún problema).

Resulta interesante resaltar que en ambas circunstancias, las mujeres extranjeras declaran tener mayores problemas de relación que los hombres inmigrantes:

- El 5,7% de las mujeres inmigrantes nos indica que tienen dificultades para integrarse en sus relaciones con la población autóctona, frente al 2,2% de los hombres;
- El 3,2% de las mujeres inmigrantes afirma también que tiene dificultades para relacionarse con personas o grupos inmigrantes frente al 1,3% de los hombres.

¹²⁴El sondeo EPIE 2010 ha sido elaborado por la Consejería de Empleo y Asuntos Sociales del Gobierno Vasco con base en un total de 5.612 encuestas a personas inmigrantes residentes en la CAE. El trabajo de campo se desarrolló a lo largo de 2010 y los primeros informes se han elaborado este mismo año 2011.

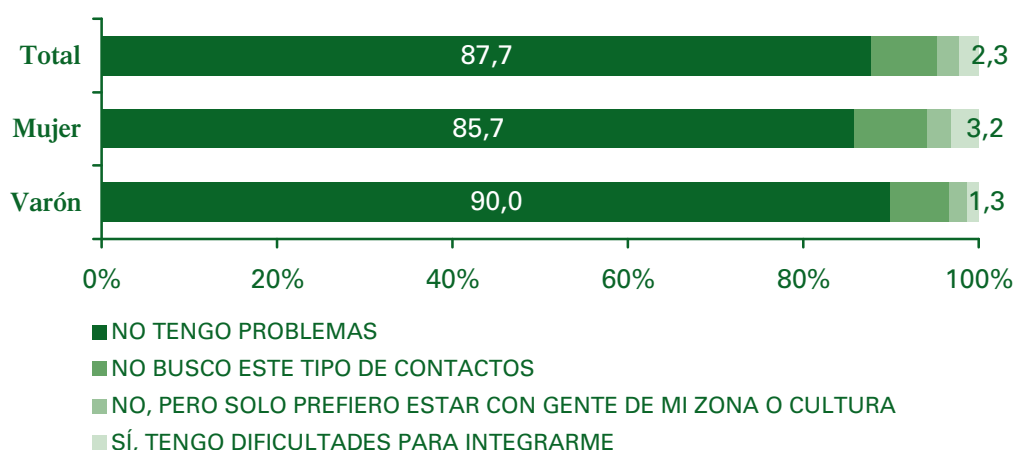
GRÁFICO 4.55. Dificultad para integrarse con personas autóctonas por sexo

Z101: ¿Tiene dificultades para integrarse con personas o grupos autóctonos?

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

GRÁFICO 4.56. Dificultad para integrarse con personas inmigrantes por sexo

Z102: ¿Tiene dificultades para integrarse con personas o grupos inmigrantes?

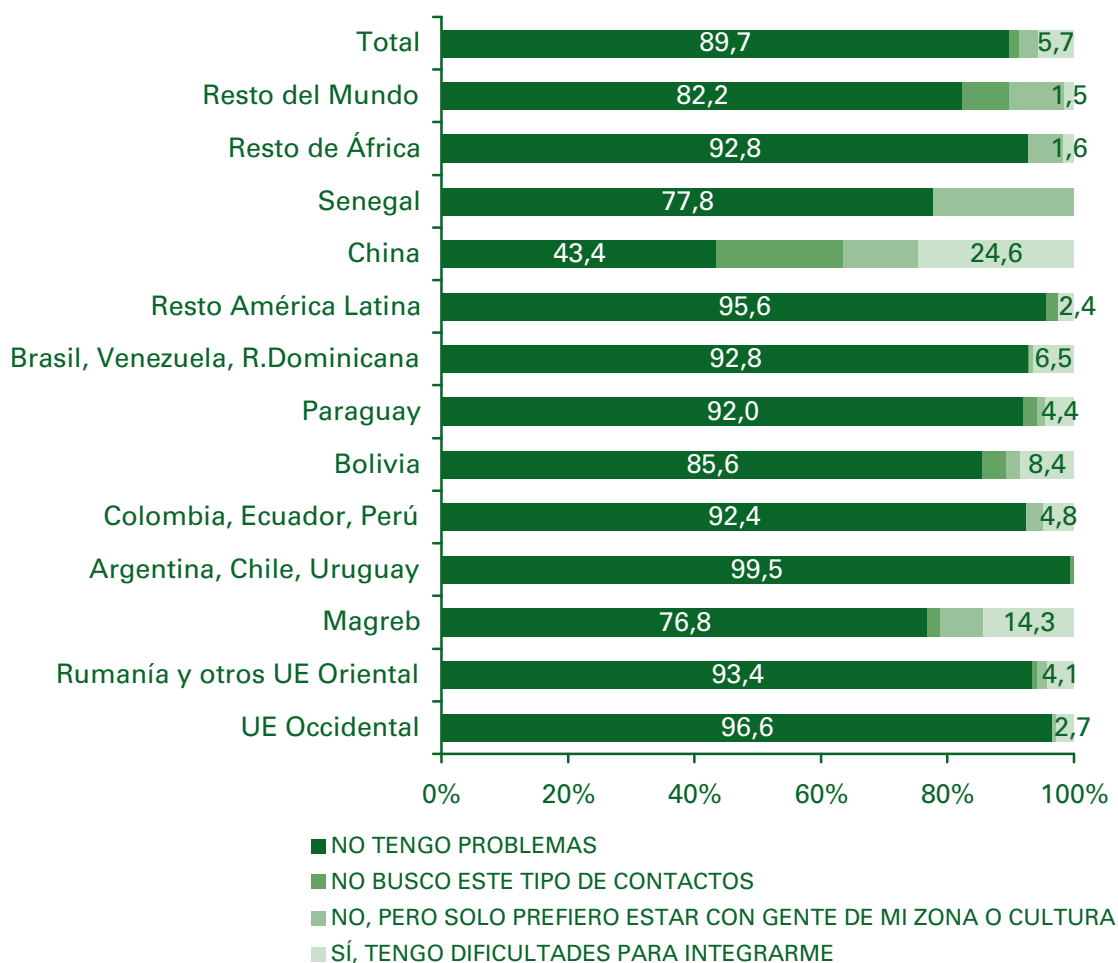
Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

El análisis por origen pone de manifiesto que también se producen diferencias entre los distintos grupos de mujeres de distinta procedencia. Así, en cuanto a las posibles dificultades en las relaciones con la población autóctona:

- Destacan especialmente las mujeres de China porque sólo el 43,4% de ellas declara no tener problemas para relacionarse con personas o grupos autóctonos mientras que el 24,6% manifiesta tener problemas y dificultades de integración.
- Las mujeres del Magreb y de Senegal también destacan por tener entre ellas cifras de ausencia de problemas muy por debajo del comportamiento medio: sólo el 76,8% de las mujeres del Magreb y el 77,8% de las de Senegal dicen no tener problemas de relación con la población autóctona. Además el 14,3% de las mujeres del Magreb declara directamente tener problemas de integración con la población vasca.
- En el polo opuesto podemos destacar a las mujeres de Argentina (y países asimilados), UE Occidental y resto de América Latina por ser las que más declaran no tener proble-

mas de integración con la población vasca: el 99,5%, el 96,6% y el 95,6%, respectivamente, así nos lo indican.

GRÁFICO 4.57. Dificultad para integrarse con personas autóctonas por origen

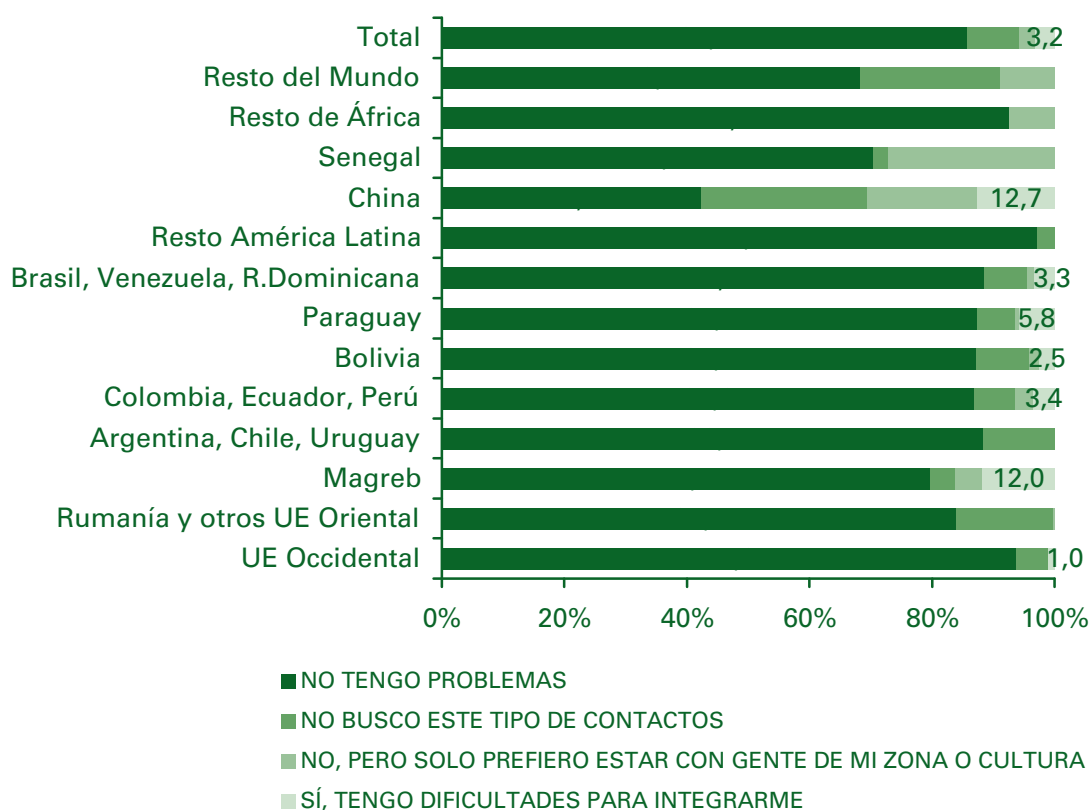
Z101: ¿Tiene dificultades para integrarse con personas o grupos autóctonos?
Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Cuando analizamos las relaciones sociales con personas o grupos inmigrantes, entre las mujeres inmigrantes extranjeras vuelven a destacar las que proceden de China porque entre ellas sólo el 42,4% dice no tener problemas de integración y un 12,7% dice tenerlos.

También destacan las mujeres del Magreb porque sólo un 79,6% dice no tener problemas frente a un 12% que reconoce tenerlos al relacionarse con otras personas o colectivos inmigrantes. Las mujeres de Senegal destacan por tener una cifra baja de personas sin problemas (el 70,4%) acompañada de una cifra importante de quienes manifiestan que prefieren relacionarse con personas de su zona o cultura (27,1%). Y las del resto del mundo llaman la atención por tener una cifra baja de personas sin problemas de relación (el 68,3%) acompañada de una cifra importante de mujeres que manifiestan no buscar las relaciones sociales con personas de otros grupos inmigrantes (22,8%).

En el polo opuesto destacan las mujeres de la UE Occidental y del resto de África por ser quienes más declaran no tener ningún tipo de problemas de integración y/o relación social con otras personas o grupos inmigrantes: el 93,8% y el 92,6%, respectivamente.

GRÁFICO 4.58. Dificultad para integrarse con personas inmigrantes por origen

Z102: ¿Tiene dificultades para integrarse con personas o grupos inmigrantes?
 Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

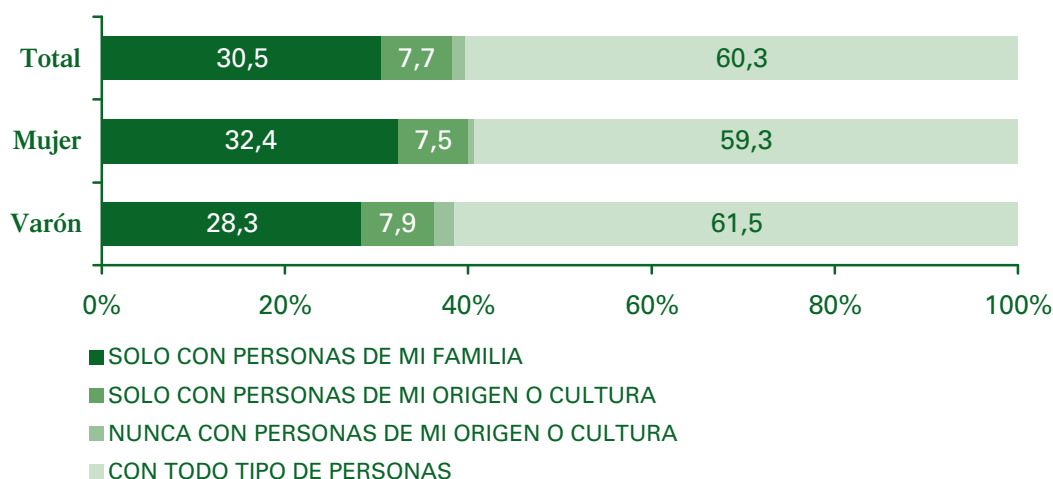
Prácticamente, 6 de cada 10 personas inmigrantes de origen extranjero mayores de 16 años pasan su tiempo libre con todo tipo de personas; 3 de cada 10 se relacionan casi exclusivamente con personas de su familia; y 1 de cada 10 personas inmigrantes se relacionan sólo con personas de su mismo origen o cultura. Es decir, que en torno al 40% de las personas inmigrantes sólo tiene relaciones sociales en su tiempo libre con personas de su familia, origen o cultura, lo que implica que en su mayor parte no tienen relación con personas o grupos autóctonos, a pesar de que en su mayoría declaran no tener dificultades de relación social con ellos.

El análisis por sexo nos indica que las mujeres se relacionan menos con todo tipo de personas que los hombres (59,3% frente a 61,5%, respectivamente) y se relacionan más con personas de su familia, origen o cultura (39,9% frente a 36,2%, respectivamente).

El análisis por origen de las mujeres inmigrantes de origen extranjero revela que hay diferencias sustanciales entre los distintos grupos:

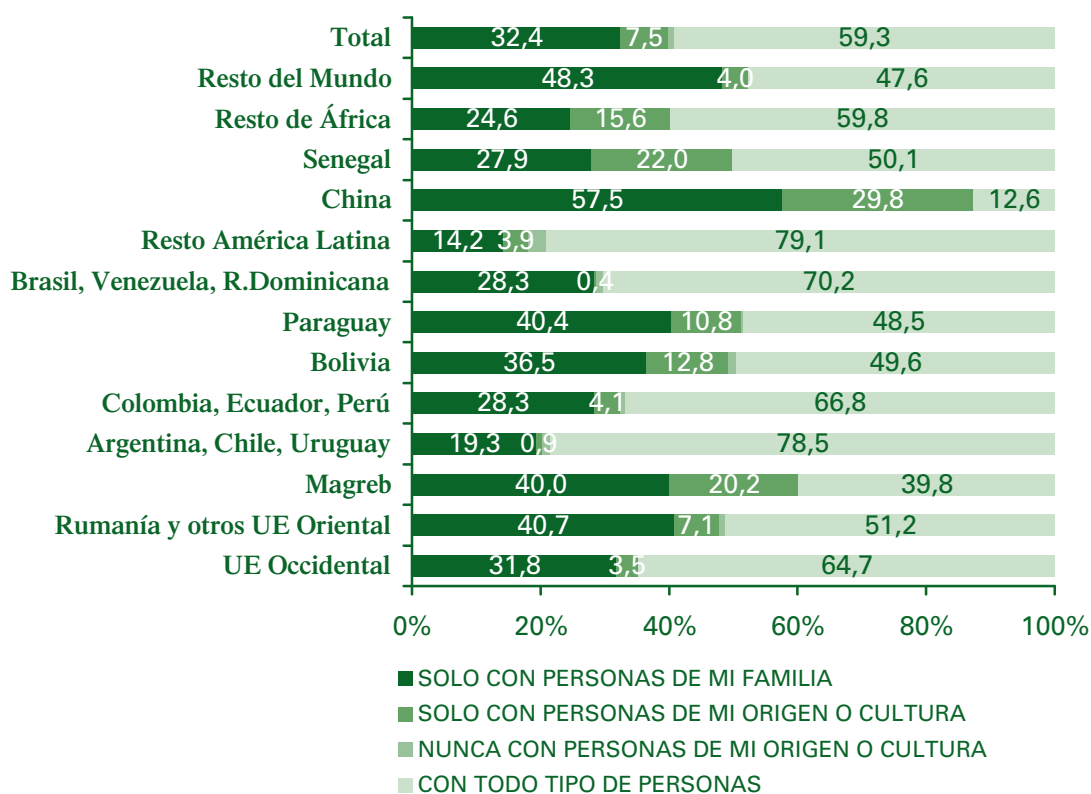
- Entre las mujeres de China sólo 12,6% declara que se relaciona en su ocio con todo tipo de personas y un 83% lo hace exclusivamente con personas de su familia (57,5%) o de su origen o cultura (29,8%).
- También destacan las mujeres del Magreb porque la cifra de quienes se relacionan en su ocio con todo tipo de personas es también baja: el 39,8%.

GRÁFICO 4.59. Uso del tiempo libre por sexo

Z99: Ud. ocupa su tiempo libre...
Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

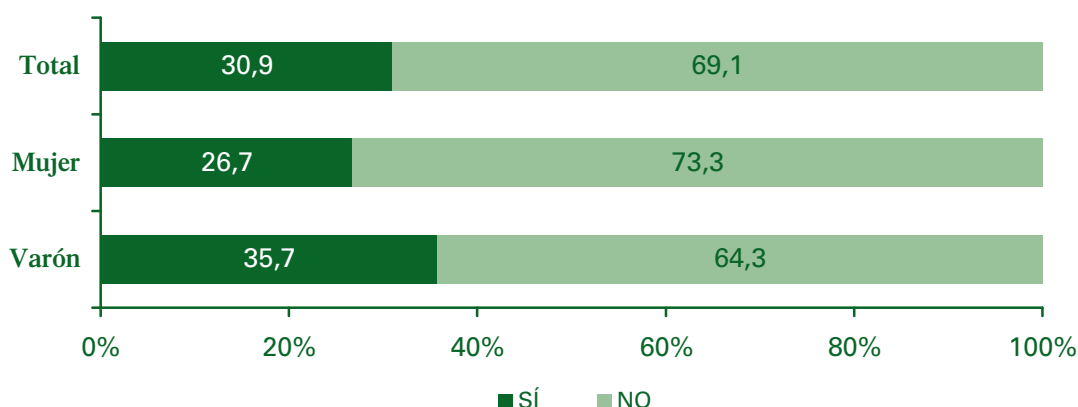
GRÁFICO 4.60. Uso del tiempo libre por origen

Z99: Ud. ocupa su tiempo libre...
Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

La participación en grupos de tiempo libre, organizaciones de apoyo a inmigrantes, ONGs, clubes deportivos, grupos educativos, religiosos, sindicatos, partidos políticos, etc. de las personas inmigrantes es también un buen indicador del estado de sus relaciones sociales.

GRÁFICO 4.61. Participación en algún grupo por sexo

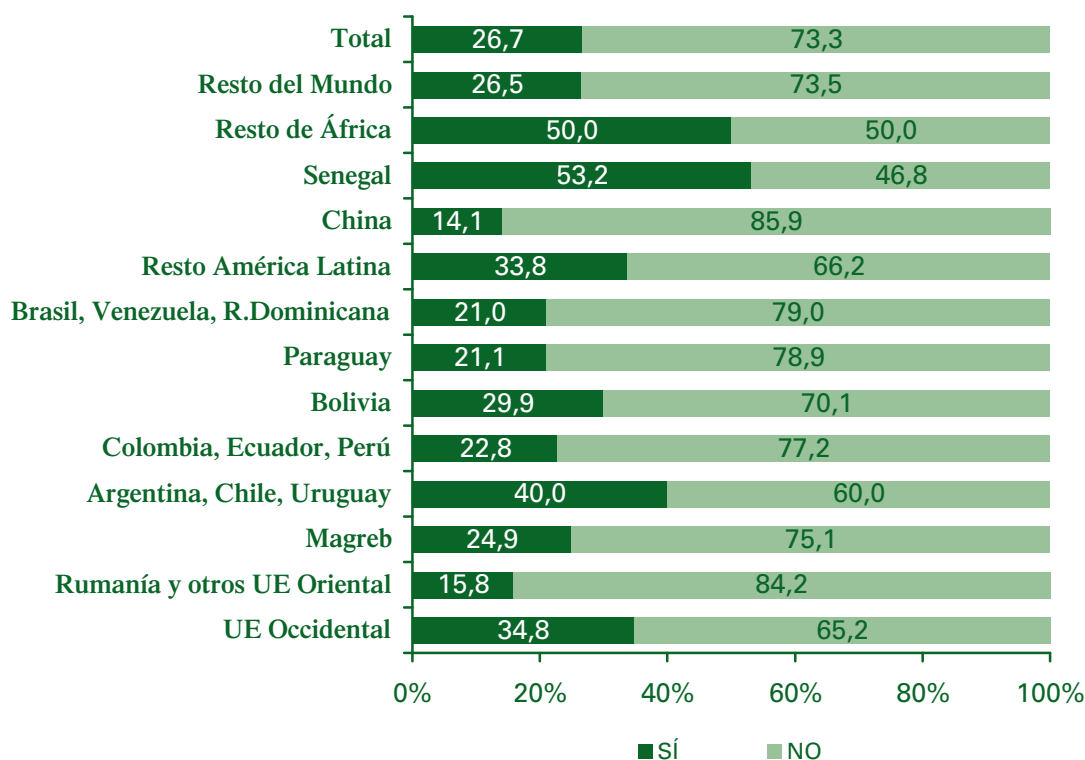

Z103: ¿Participa o está afiliado/inscrito en los siguientes grupos o asociaciones?

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Sólo el 30,9% de la población inmigrante de origen extranjero participa en algún grupo, asociación, entidad, etc. Por sexo, observamos que las mujeres participan mucho menos que los hombres manteniendo esquemas pretéritos caracterizados por una mayor presencia masculina en las esferas públicas y de relaciones sociales. Mientras que entre las mujeres la cifra de participación se queda en el 26,7%, entre los hombres alcanza el 35,7%.

GRÁFICO 4.62. Participación en algún grupo por origen

Z103: ¿Participa o está afiliado/inscrito en los siguientes grupos o asociaciones?

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

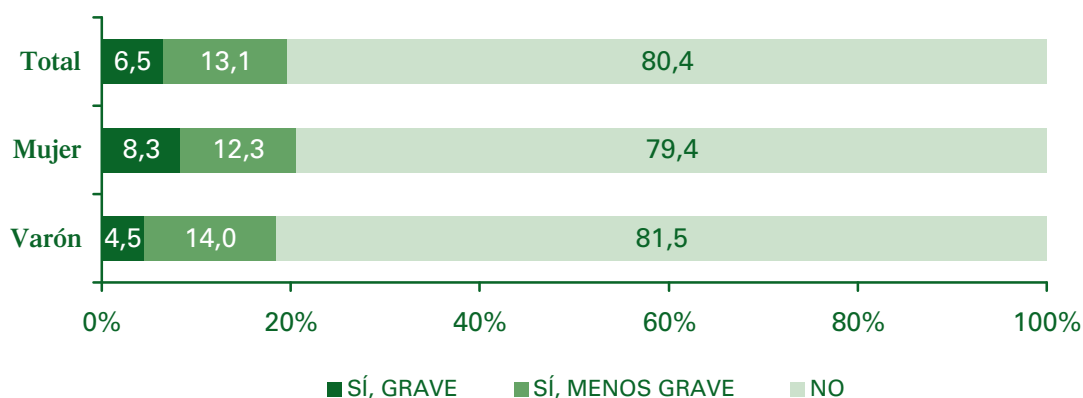
El análisis por origen vuelve a poner de manifiesto que las mujeres de origen de China viven muy cerradas y orientadas a las relaciones sociales intragrupo, con escasa proyección exterior: sólo el 14,1% declara que participa en algún grupo. Esta cifra sólo es comparable a la que manifiestan las mujeres de Rumanía (y UE Oriental), que es del 15,8%.

En el extremo opuesto están las mujeres de Senegal y resto de África por ser las que más participan en algún grupo de los mencionados: el 53,2% y el 50,0%, respectivamente así lo indica.

La encuesta EPIE 2010 también recoge información relacionada con situaciones de discriminación que hayan podido sufrir las personas inmigrantes extranjeras. Se recogen situaciones de discriminación relacionadas con el racismo, la xenofobia, el rechazo y la marginación y se le pide a la persona encuestada que discrimine entre situaciones graves y menos graves de discriminación.

Observamos que, en general, 2 de cada 10 personas inmigrantes extranjeras relatan haber sufrido alguna experiencia de discriminación durante su estancia en la CAE. Esas experiencias son calificadas de graves en 1 de cada 3 situaciones de discriminación y de menos graves en las otras 2.

GRÁFICO 4.63. Discriminación por racismo, xenofobia, rechazo y marginación por sexo

Z116-Z117: ¿Diría Ud. haber vivido en la CAE experiencias relacionadas con racismo o xenofobia, rechazo o marginación?

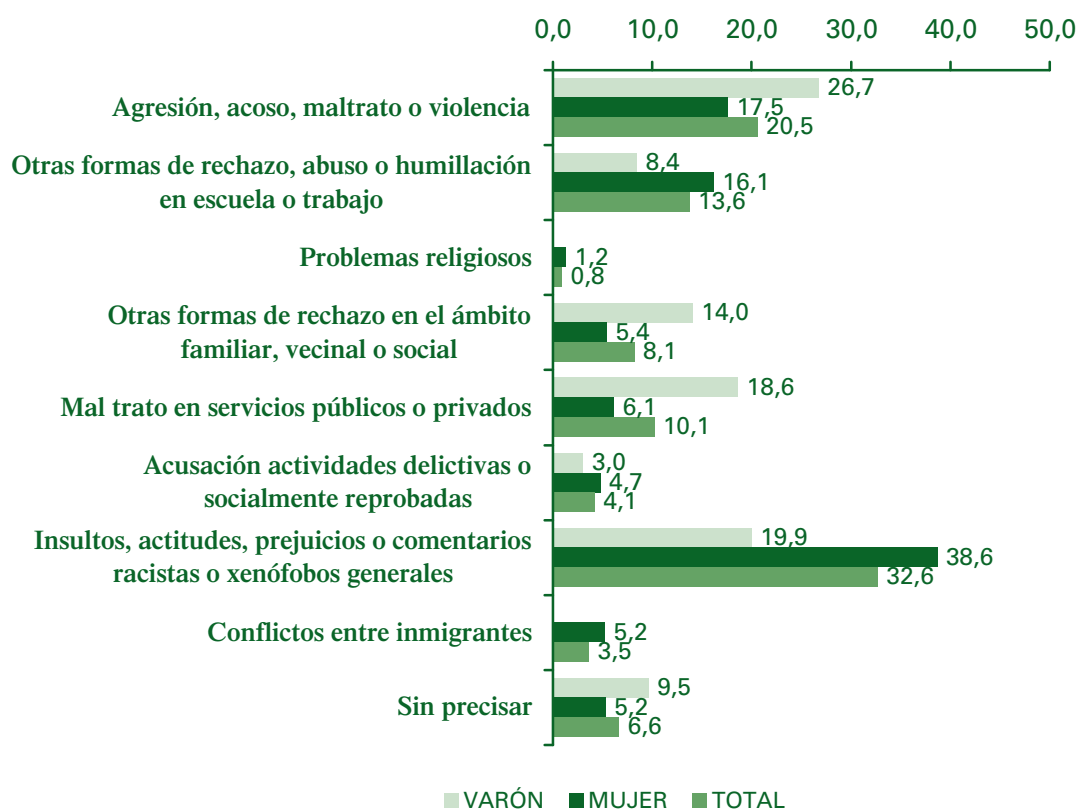
Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

El análisis por sexo nos indica que las mujeres extranjeras declaran haber sufrido más situaciones de discriminación que los hombres: un 20,6% de las mujeres extranjeras afirma haber tenido alguna experiencia discriminatoria frente al 18,5% de los hombres. Además, entre las mujeres la cifra de quienes califican la situación de discriminación grave prácticamente duplica a la que ofrecen los hombres: 8,3% frente a 4,5%.

Entre las mujeres inmigrantes extranjeras las situaciones o experiencias graves de discriminación que predominan son los "insultos, actitudes, prejuicios o comentarios racistas o xenófobos" (38,6%), la "agresión, acoso, maltrato o violencia" (17,5%) y "otras formas de rechazo, abuso o humillación en escuela o trabajo" (16,1%).

Entre los hombres las situaciones más frecuentes de discriminación grave son la "agresión, acoso, maltrato o violencia" (26,7%) los "insultos, actitudes, prejuicios o comentarios racistas o xenófobos" (19,9%), el "maltrato en servicios públicos o privados" (18,6%) y "otras formas de rechazo, abuso o humillación en escuela o trabajo" (14,0%).

GRÁFICO 4.64. Situaciones graves de discriminación por sexo

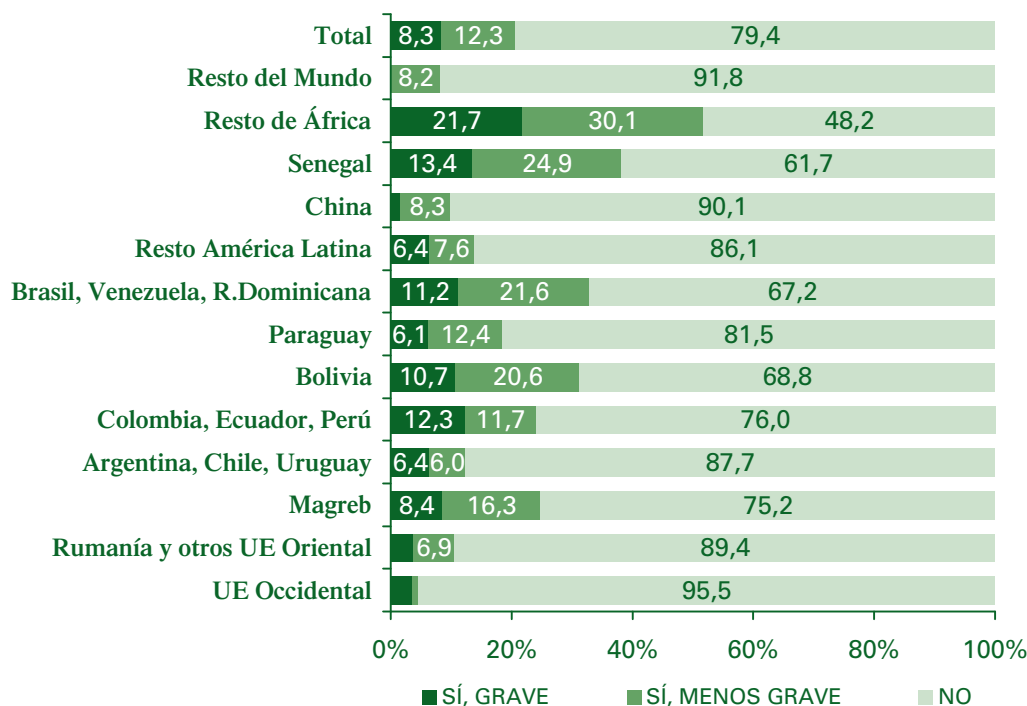

Z116-Z117: Describa las situaciones graves de discriminación
 Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Por origen de las mujeres inmigrantes también observamos diferencias de en sus experiencias discriminatorias:

- Destacan por declarar haber sufrido más situaciones discriminatorias las mujeres del resto de África y Senegal: entre las primeras el 21,7% dice haber sufrido situaciones graves y entre las segundas el 13,4% pero además son los grupos de mujeres que más han sufrido algún tipo de discriminación porque el 51,8% y el 38,3%, respectivamente, así lo manifiesta. Entre las brasileñas (y de países asimilados) también un 32,8% dice haber sufrido algún tipo de discriminación.
- En el lado opuesto, podemos destacar a las mujeres de la UE Occidental, de China y del resto del mundo por ser las que menos experiencias de discriminación han sufrido: el 95,5%, el 90,1% y el 91,8%, respectivamente, dice no haber sufrido estos problemas.

GRÁFICO 4.65. Discriminación por racismo, xenofobia, rechazo y marginación por origen

Z116-Z117: ¿Diría Ud. haber vivido en la CAE experiencias relacionadas con racismo o xenofobia, rechazo o marginación?

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

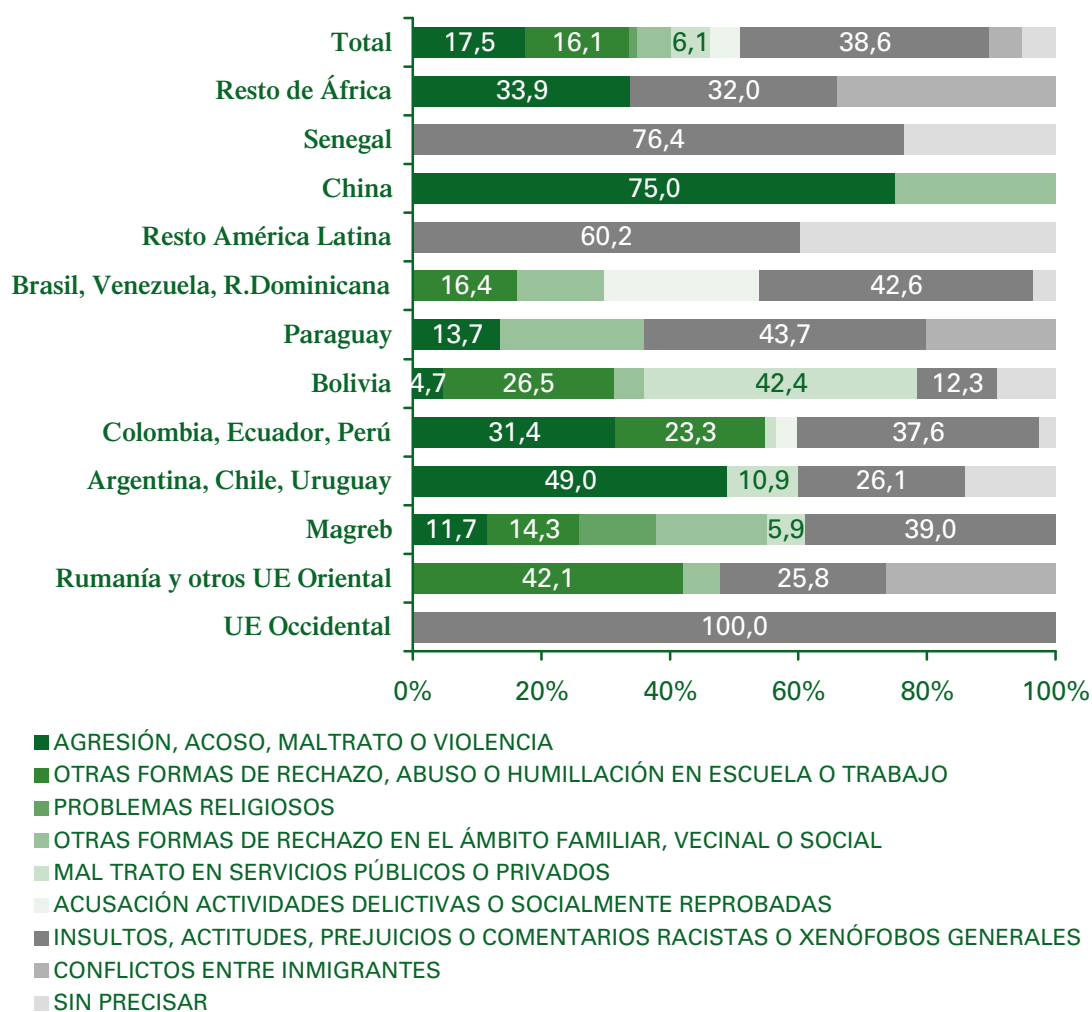
Los tipos de situaciones de discriminación graves sufridos por los diferentes colectivos de mujeres inmigrantes, la naturaleza de las mismas, es distinto también según país de origen aunque la situación más frecuente, en general, sea la relacionada con los “insultos, actitudes, prejuicios o comentarios racistas o xenófobos”:

- Entre las mujeres de UE Occidental la situación de discriminación grave más frecuente son los “insultos, actitudes, prejuicios o comentarios racistas o xenófobos”: el 100% de los casos.
- Entre las mujeres de Rumanía (y países asimilados) las situaciones de discriminación grave más frecuentes son las “otras formas de rechazo en escuela o trabajo” (42,1%), los “conflictos entre inmigrantes” (26,4%) y los “insultos, actitudes, prejuicios o comentarios racistas o xenófobos” (25,8%).
- Entre las mujeres del Magreb las situaciones de discriminación grave más frecuentes son los “insultos, actitudes, prejuicios o comentarios racistas o xenófobos” (39,0%), las “otras formas de rechazo familiar” (17,3%) y “las otras formas de rechazo en escuela o trabajo” (14,3%).
- Entre las mujeres de Argentina (y países asimilados) las situaciones de discriminación grave más frecuentes son las “agresiones, acoso, maltrato o violencia” (49,0%) y los “insultos, actitudes, prejuicios o comentarios racistas o xenófobos” (26,1%).
- Entre las mujeres de Colombia (y países asimilados) las situaciones de discriminación grave más frecuentes son los “insultos, actitudes, prejuicios o comentarios racistas o

xenófobos” (37,6%), las “agresiones, acoso, maltrato o violencia” (31,4%) y las “otras formas de rechazo en escuela o trabajo” (23,3%).

- Entre las mujeres de Bolivia las situaciones de discriminación grave más frecuentes son los “maltrato en servicios públicos y privados” (42,4%), y las “otras formas de rechazo en escuela o trabajo” (26,5%).
- Entre las mujeres de Paraguay las situaciones de discriminación grave más frecuentes son los “insultos, actitudes, prejuicios o comentarios racistas o xenófobos” (43,7%), las “otras formas de rechazo familiar” (22,4%) y los “conflictos entre inmigrantes” (20,2%).

GRÁFICO 4.66. Situaciones graves de discriminación por origen

Z116-Z117: Describa las situaciones graves de discriminación
 Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

- Entre las mujeres de Brasil (y países asimilados) las situaciones de discriminación grave más frecuentes son los “insultos, actitudes, prejuicios o comentarios racistas o xenófobos” (42,6%), la “acusación de actividades delictivas” (24,2%) y las “otras formas de rechazo en escuela o trabajo” (16,4%).

- Entre las mujeres del resto de América Latina las situaciones de discriminación grave más frecuentes son los “insultos, actitudes, prejuicios o comentarios racistas o xenófobos” (60,2%).
- Entre las mujeres de China las situaciones de discriminación grave más frecuentes son las “agresiones, acoso, maltrato o violencia” (75,0%).
- Entre las mujeres de Senegal las situaciones de discriminación grave más frecuentes son los “insultos, actitudes, prejuicios o comentarios racistas o xenófobos” (76,4%)
- Entre las mujeres del resto de África las situaciones de discriminación grave más frecuentes son los “conflictos entre inmigrantes” (34,1%), las “agresiones, acoso, maltrato o violencia” (33,9%) y los “insultos, actitudes, prejuicios o comentarios racistas o xenófobos” (32,0%).

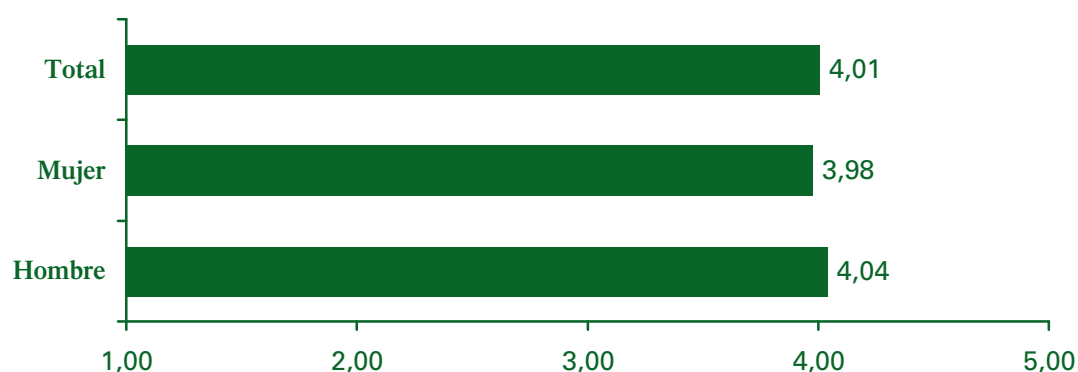
INTEGRACIÓN E IDENTIFICACIÓN CON LA CAE

4.8.2

El grado de integración subjetivo de la población mayor de 16 años de origen extranjero residente en la CAE es alto porque sólo un 19% se considera poco o nada integrado, un 57,3% declara sentirse bastante integrado y un 23,5% dice estar muy integrado en la sociedad vasca. En conjunto, la puntuación media que obtiene la población extranjera, en una escala de 1 a 5 puntos, es de 4,01 puntos. Es decir, en general, podemos afirmar que la población extranjera se siente bastante integrada en nuestra sociedad.

Por sexo, observamos que las mujeres extranjeras se sienten algo menos integradas que los hombres, aunque ambos colectivos rondan la puntuación de 4 puntos, correspondientes al sentimiento de “bastante integración”.

GRÁFICO 4.67. Grado de integración en la sociedad vasca por sexo

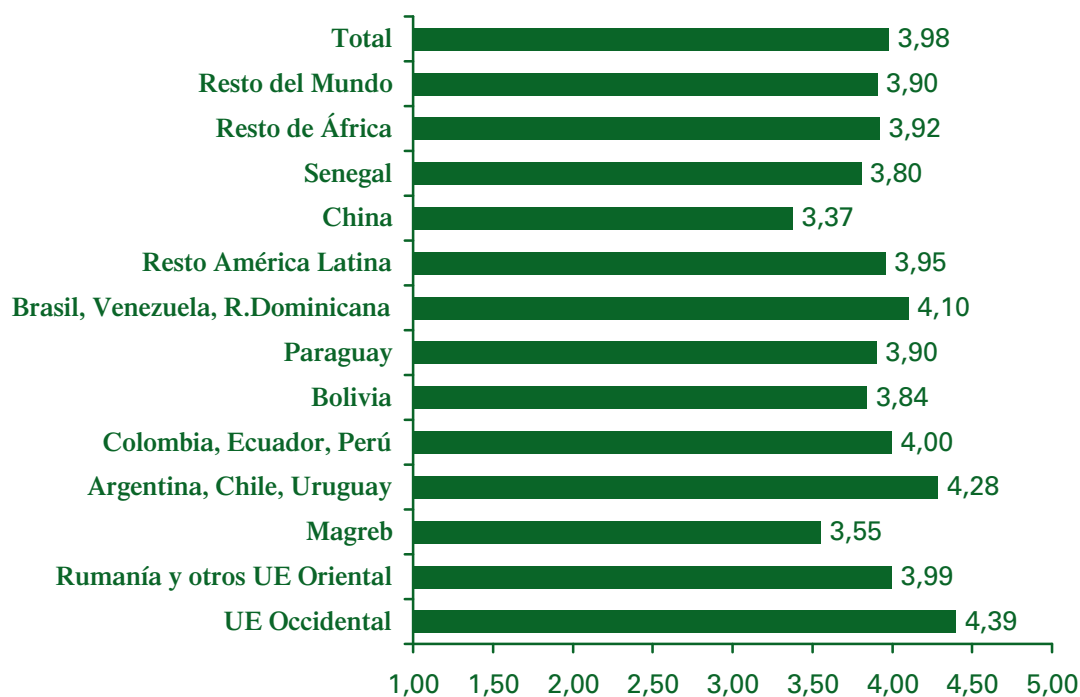
Z118: ¿En qué medida diría Ud. sentirse integrado/a en la sociedad vasca?

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

El análisis por origen del grado de integración subjetivo de las mujeres inmigrantes extranjeras nos indica que hay diferencias entre ellas. Así, podemos destacar:

- Las mujeres de China y el Magreb presentan niveles de integración subjetivo bajo (3,37 y 3,55 puntos, respectivamente) y ofrecen cifras muy inferiores a las que se dan en otros colectivos de mujeres. Claramente muestran un comportamiento distinto al de otros grupos de mujeres de orígenes distintos.
- Las mujeres de la UE Occidental y Argentina (y países asimilados) presentan, en el otro extremo, niveles de integración subjetiva muy altos. Estas mujeres se consideran muy integradas en la sociedad vasca (4,39 y 4,28 puntos, respectivamente).

GRÁFICO 4.68. Grado de integración en la sociedad vasca por origen

Z118: ¿En qué medida diría Ud. sentirse integrado/a en la sociedad vasca?

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

El grado de identificación con la CAE por parte de la población mayor de 16 años de origen extranjero muestra una pauta muy parecida al grado de integración subjetivo. Parece que aquellas personas que se sienten integradas también se identifican con la CAE y viceversa. De hecho ambas variables, integración e identificación, están relacionadas significativamente ($r=.618$) de manera que cuanto más integrada se siente una persona, más identificada lo estará con la CAE, y viceversa.

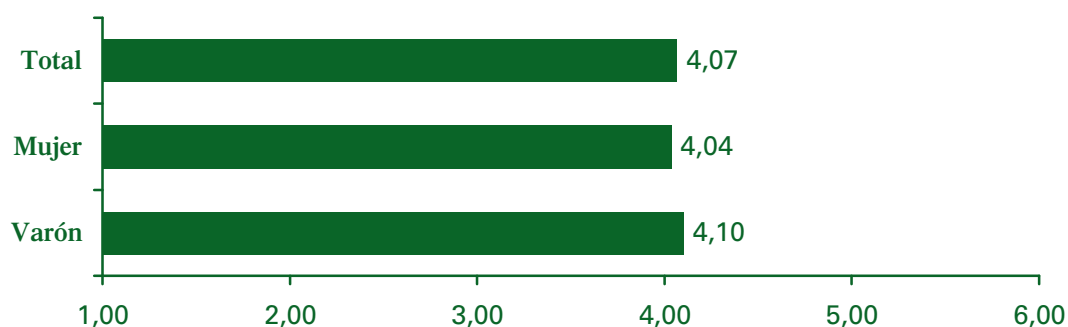
En general, parece que las personas inmigrantes se sienten bastante identificadas con la CAE, destacando nuevamente el hecho de que las mujeres extranjeras presentan un nivel ligeramente inferior al de los hombres aunque ambos colectivos se sientan bastante identificados con la CAE.

Por origen nuevamente detectamos diferencias importantes de comportamiento, en la misma línea de las observadas al analizar el grado de integración subjetivo en la sociedad vasca:

- Las mujeres de China y Magreb destacan por presentar niveles bajos de identificación con la CAE: 3,44 y 3,66 puntos, respectivamente.

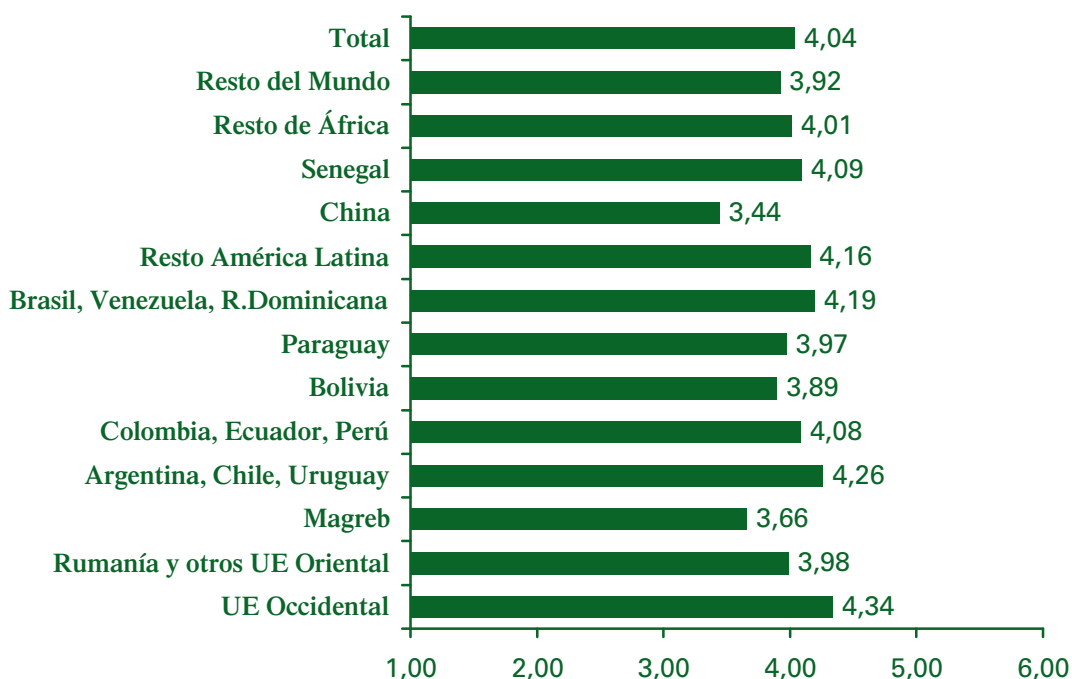
- Las mujeres de la UE Occidental y Argentina (y países asimilados) destacan por tener altos niveles de identificación con la CAE: 4,34 y 4,26 puntos, respectivamente.

GRÁFICO 4.69. Grado de identificación con la CAE por sexo

Z113: ¿En qué medida diría Ud. que se siente identificado/a con la CAE (País Vasco o Euskadi)?
Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

GRÁFICO 4.70. Grado de identificación con la CAE por origen

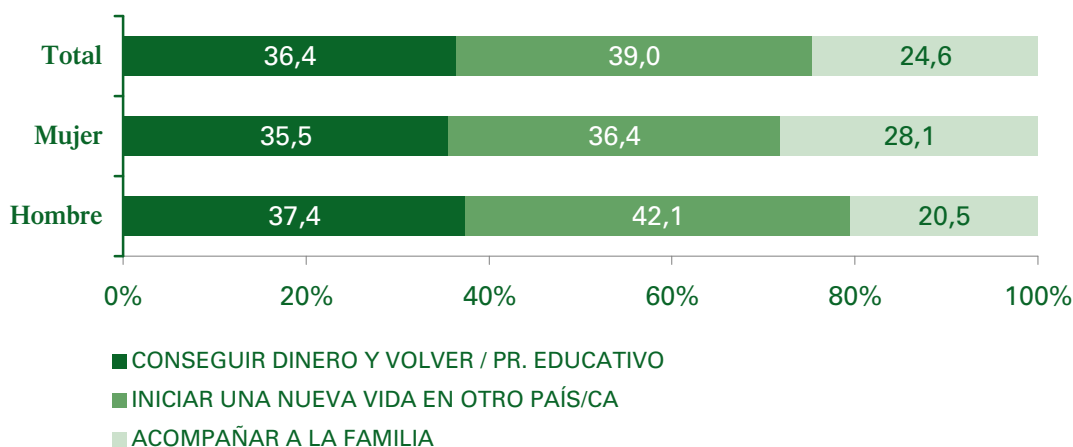

Z113: ¿En qué medida diría Ud. que se siente identificado/a con la CAE (País Vasco o Euskadi)?
Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Un indicador muy expresivo del grado de éxito del periplo migratorio entendemos que puede ser el grado de cumplimiento en las expectativas que pusieron en el proceso sus protagonistas al iniciar el viaje. Analizando cómo han ido evolucionando esas expectativas iniciales hasta el momento actual y cuáles son las perspectivas de futuro a corto (5 años) y a largo plazo de las mujeres inmigrantes podemos hacernos una idea bastante ajustada del grado de éxito o fracaso del proyecto migratorio.

En la encuesta EPIE 2010 se recogen todas estas cuestiones, de manera que al iniciar el viaje el 39% de la población inmigrante de origen extranjero y mayor de 16 años tenía como objetivo “iniciar una nueva etapa en otro país”, el 36,4% tenía como objetivo principal “un proyecto educativo” o “conseguir dinero y volver” y el 24,6% su intención se limitaba a “acompañar a un familiar”.

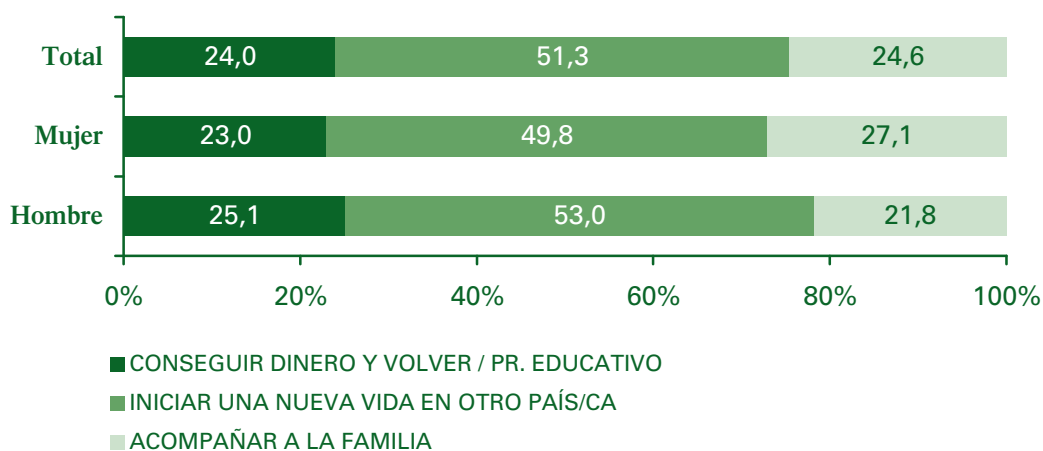
GRÁFICO 4.71. Intenciones al iniciar el viaje por sexo

Z119: Cuándo inició su viaje, ¿cuáles eran sus intenciones?

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

GRÁFICO 4.72. Intenciones actuales por sexo

Z120: Y ahora, ¿cuáles son sus intenciones?

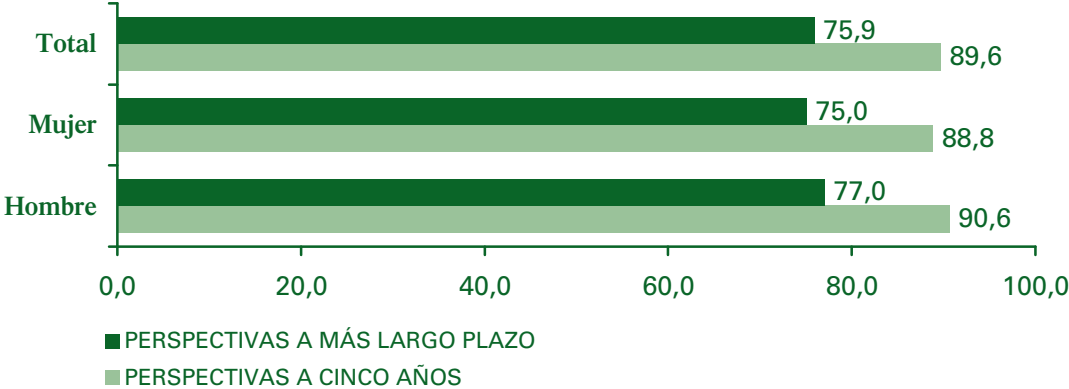
Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Actualmente observamos cómo ha aumentado considerablemente el número de personas que sus intenciones actuales son “iniciar una nueva etapa en otro país” (hasta el 51,3%) y se ha reducido el de “volver a su país” (24%), permaneciendo invariable el número de personas que “acompañan a familiares” (24,6%).

La idea fundamental que flota en el ambiente de las personas inmigrantes es quedarse en la CAE durante los próximos 5 años (el 89,6% así lo declara) e incluso, si pensamos a largo plazo, la mayor parte también tiene idea de quedarse como proyecto vital para su futuro (75,9%).

El análisis por sexo nos obliga a hacer algunas matizaciones: cuando hablamos de las expectativas al iniciar el viaje, observamos que las de las mujeres y las de los hombres son distintas. Entre ellas hay más que iniciaban su proyecto migratorio por “acompañar a alguien” (28,1%) que entre los hombres (20,5%) y menos que lo hacían por “iniciar una nueva vida en otro país” (36,4% frente a 42,1% de los hombres) o por “conseguir dinero y volver (proyecto educativo)” (35,5% frente a 37,4% de los hombres). Es decir, los motivos iniciales de ellas y de ellos eran, sin ser opuestos, un poco distintos.

GRÁFICO 4.73. Intención de quedarse en la CAE por sexo

Z121: ¿Qué piensa hacer en los próximos 5 años?
 Z122: ¿Qué piensa hacer más allá de 5 años, como proyecto de vida?
 Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

El cambio de las expectativas iniciales a las intenciones actuales se ha dado tanto entre mujeres como entre hombres, reduciéndose en ambos colectivos las personas que tenían idea de volver y aumentando las que no lo harán, pero manteniendo la diferencia que hemos comentado entre mujeres y hombres inmigrantes: entre las primeras, las intenciones actuales de “acompañar a un familiar” son superiores que entre los hombres (27,1% frente a 21,8%) y las de “volver a su país” o “iniciar una vida en otro país” son inferiores (23% frente a 25,1% de los hombres y 49,8% frente a 53% de los hombres, respectivamente).

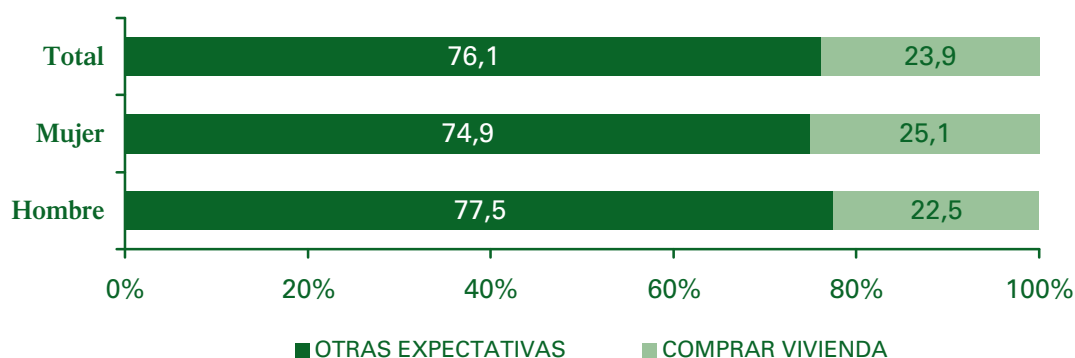
Con respecto a las perspectivas de futuro, aunque las diferencias no son grandes, sí se puede decir que son estadísticamente significativas, de manera que entre las mujeres hay menos perspectivas de quedarse, tanto a corto plazo (88,8% frente a 90,6% entre los hombres) como a largo plazo (75% frente al 77% entre los hombres).

El sondeo EPIE 2010 ha profundizado en las expectativas que tiene la población inmigrante de origen extranjero mayor de 16 años y que declara que tiene intención de quedarse

en la CAE durante los próximos 5 años, expectativas sobre la vivienda, sobre el empleo y sobre sus relaciones sociales.

En relación a la vivienda, la mayor parte de las personas inmigrantes no tiene en la cabeza comprar una vivienda, ni entre las mujeres ni entre los hombres aunque entre las primeras la cifra sea significativamente mayor: sólo el 25,1% de las mujeres (el 22,5% entre los hombres) tiene idea de comprar vivienda en los próximos 5 años.

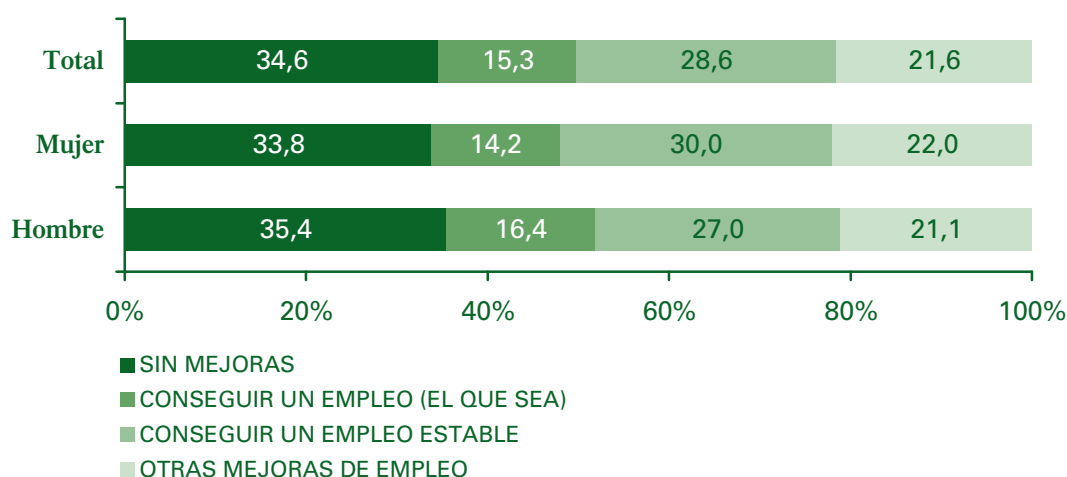
GRÁFICO 4.74. Expectativa en cuanto a la vivienda por sexo

Z123: Para los que piensan quedarse en la CAE en los próximos 5 años, expectativas en cuanto a la vivienda:
Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

En cuanto a las perspectivas o expectativas en torno al empleo, no parece que abunde el optimismo: el 34,6% de la población inmigrante “no espera mejoras” y el 15,3% “espera conseguir un empleo, el que sea”. Sí es verdad que un 28,6% espera “conseguir un trabajo estable” y un 21,6% espera “otras mejoras de empleo” (salario, cambio de sector, aumento de la cualificación...).

GRÁFICO 4.75. Expectativa en cuanto al empleo por sexo

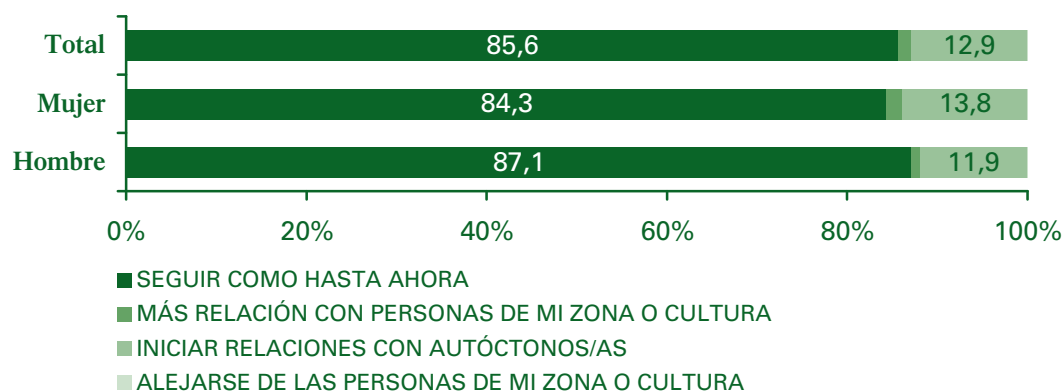

Z124: Para los que piensan quedarse en la CAE en los próximos 5 años, expectativas en cuanto al empleo:
Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

En este aspecto, las mujeres son ligeramente más optimistas que los hombres porque esperan más empleo estable y más mejoras de otro tipo.

Las expectativas relacionadas con las relaciones sociales se centran casi exclusivamente en seguir como hasta ahora. Con respecto a la población autóctona, sólo un 12,9% espera intensificar sus relaciones. Las mujeres son significativamente más optimistas que los hombres, dentro de la misma tónica de escepticismo y de no esperar mucho de esas relaciones.

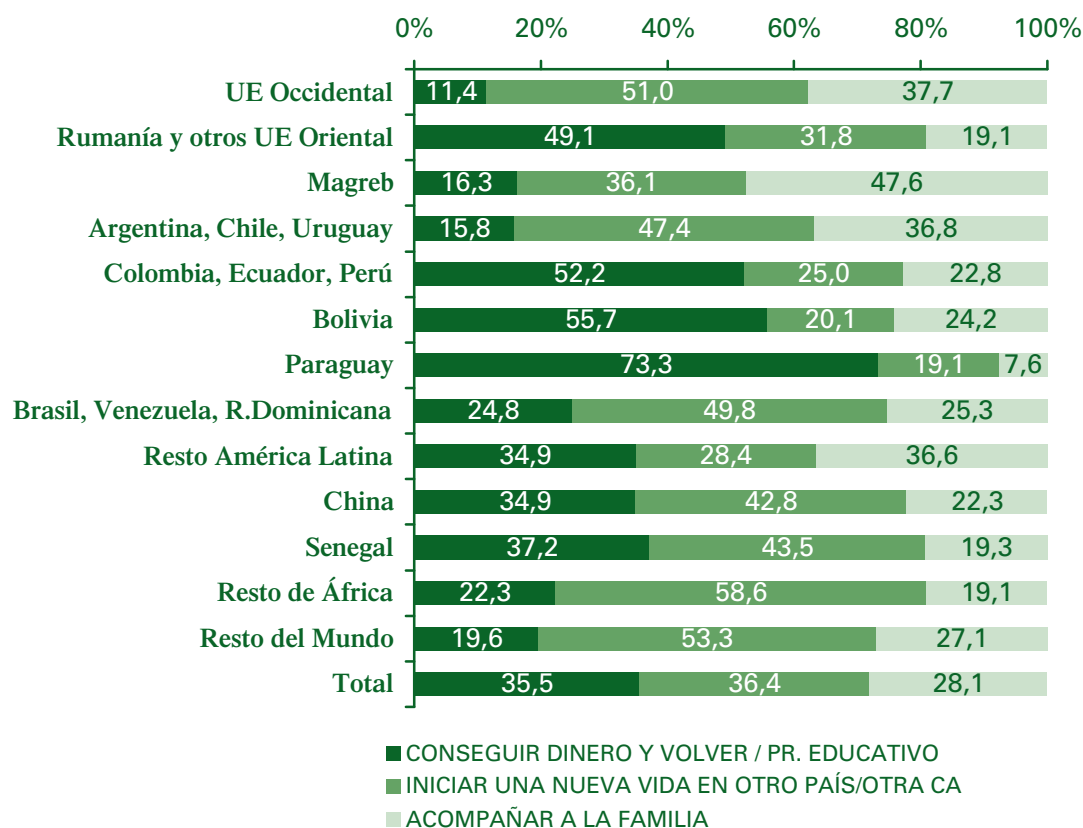
GRÁFICO 4.76. Expectativa en cuanto a las relaciones sociales por sexo

Z125: Para los que piensan quedarse en la CAE en los próximos 5 años, expectativas en cuanto a las relaciones sociales:

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

GRÁFICO 4.77. Intenciones al iniciar el viaje por origen

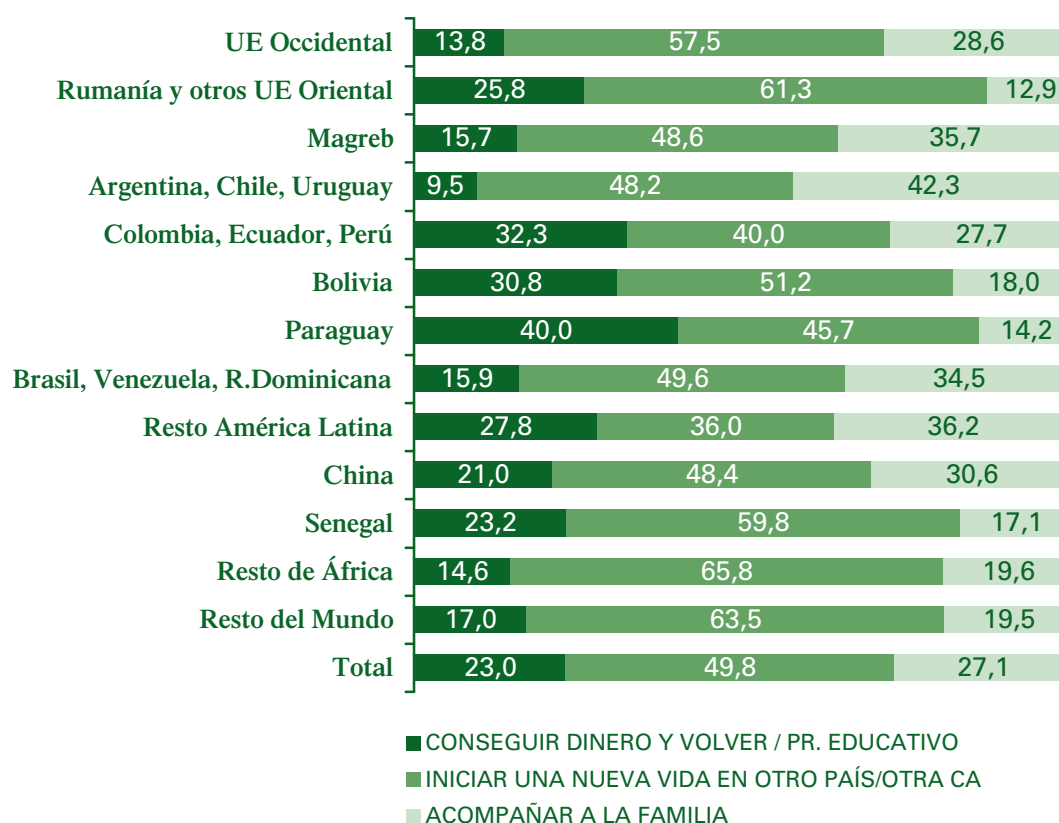
Z119: Cuando inició su viaje, ¿cuáles eran sus intenciones?

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

El análisis por origen nos ofrece algunas diferencias dignas de mención:

- Las mujeres de Paraguay, Bolivia, Colombia (y países asimilados) y Rumanía (y países del UE Oriental) destacan por tener inicialmente más intención de volver a su país una vez que hubiesen conseguido ganar dinero en el extranjero: el 73,3%, el 55,7%, el 52,2% y el 49,1% de ellas, respectivamente, así lo indica en la encuesta EPIE 2010.
- Las mujeres de UE Occidental, Brasil (y países asimilados), las de Argentina (y países asimilados), del resto de África y del resto del mundo destacan por tener inicialmente más intenciones de iniciar una nueva vida en un país extranjero: el 51%, el 49,8%, el 47,4%, el 58,6% y el 53,3%, respectivamente así lo declara.
- Las mujeres del Magreb, UE Occidental, Argentina (y países asimilados) y del resto de América Latina destacan por tener inicialmente más como motivo para iniciar el viaje migratorio el acompañar a un familiar: el 47,6%, el 37,7%, el 36,8% y el 36,6%, respectivamente, así lo indica.

GRÁFICO 4.78. Intenciones actuales por origen

Z120: Y ahora, ¿cuáles son sus intenciones?

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Si nos centramos en las intenciones actuales que tienen las mujeres inmigrantes extranjeras residentes en la CAE, también observamos diferencias de comportamiento y expectativas. Así:

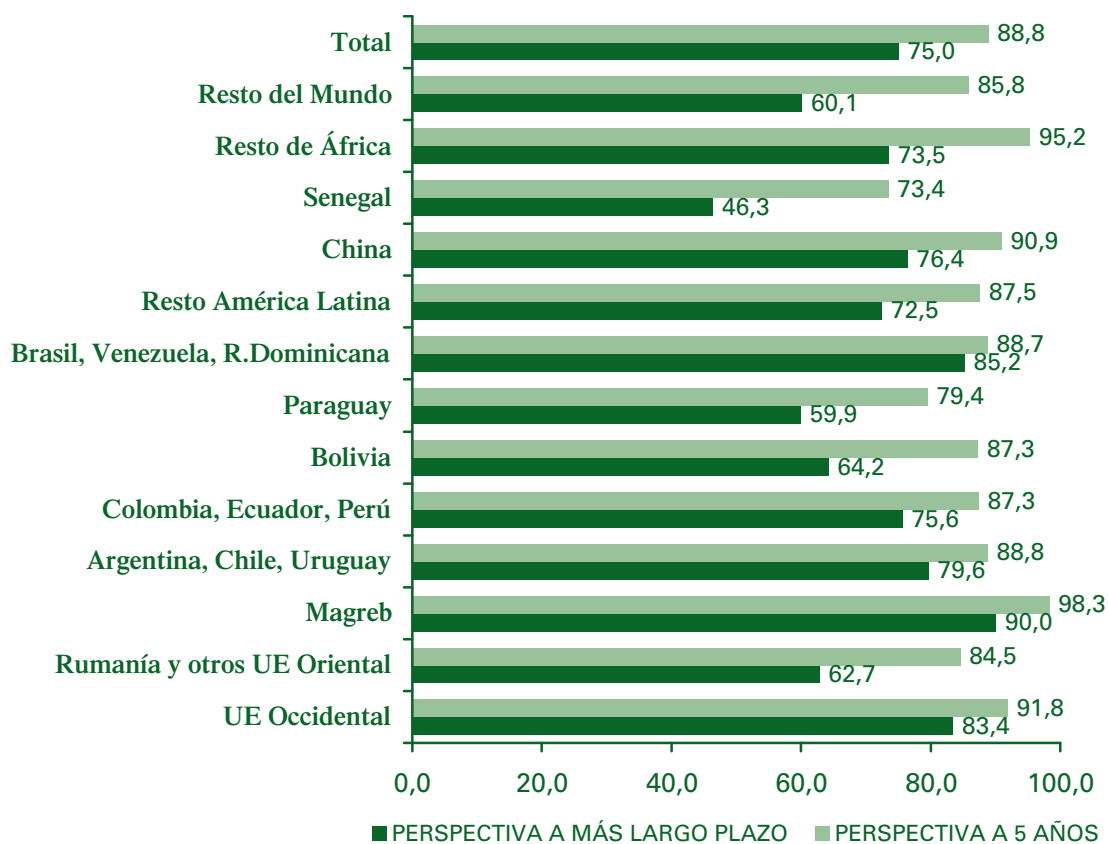
- Las mujeres de Paraguay, Colombia (y países asimilados) y Bolivia siguen destacando por tener intenciones de conseguir un dinero y volver a su país, aunque en menor número de las que tenían intenciones de hacerlo en el momento de iniciar el viaje: el

40,0%, el 32,3% y el 30,8%, respectivamente, sigue pensando en volver a su país después de ahorrar un dinero. También es verdad que, en el caso de las bolivianas y las paraguayas, el tiempo que ha pasado entre ambos momentos es menor que el que se ha producido en la comunidad colombiana.

- Las mujeres de Rumanía (y UE Oriental) (61,3%), Senegal (59,8%), UE Occidental (57,5%), Bolivia (51,2%), Brasil (y países asimilados) (49,6%), Magreb (48,6%), China (48,4%), Argentina (y países asimilados) (48,2%), resto de África (65,8%) y resto del mundo (63,5%) destacan por tener como opción mayoritaria actualmente el iniciar una nueva vida en otro país distinto al suyo de origen.
- En todo caso, siguen destacando también algunos grupos de mujeres por tener muy presente entre sus intenciones actuales el acompañamiento de la familia: el 42,3% de las de Argentina (y países asimilados), el 36,2% de las del resto de América Latina, el 35,7% de las del Magreb, el 34,5% de las de Brasil (y países asimilados) y el 30,6% de las de China, así nos lo indican.

En cuanto a las perspectivas a corto plazo, durante los próximos 5 años, observamos que en todos los grupos por origen la mayor parte de las mujeres tiene la intención de quedarse en la CAE. Pero podemos destacar a las de Senegal y Paraguay por haber más mujeres entre ellas con idea de no quedarse aquí: "sólo" el 73,4% de las primeras y el 79,4% de las segundas tiene la intención de quedarse aquí durante los próximos 5 años.

GRÁFICO 4.79. Quedarse en la CAE: perspectivas a 5 años y a más largo plazo por origen

Z121: ¿Qué piensa hacer en los próximos 5 años?

Z122: ¿Qué piensa hacer más allá de 5 años, como proyecto de vida?

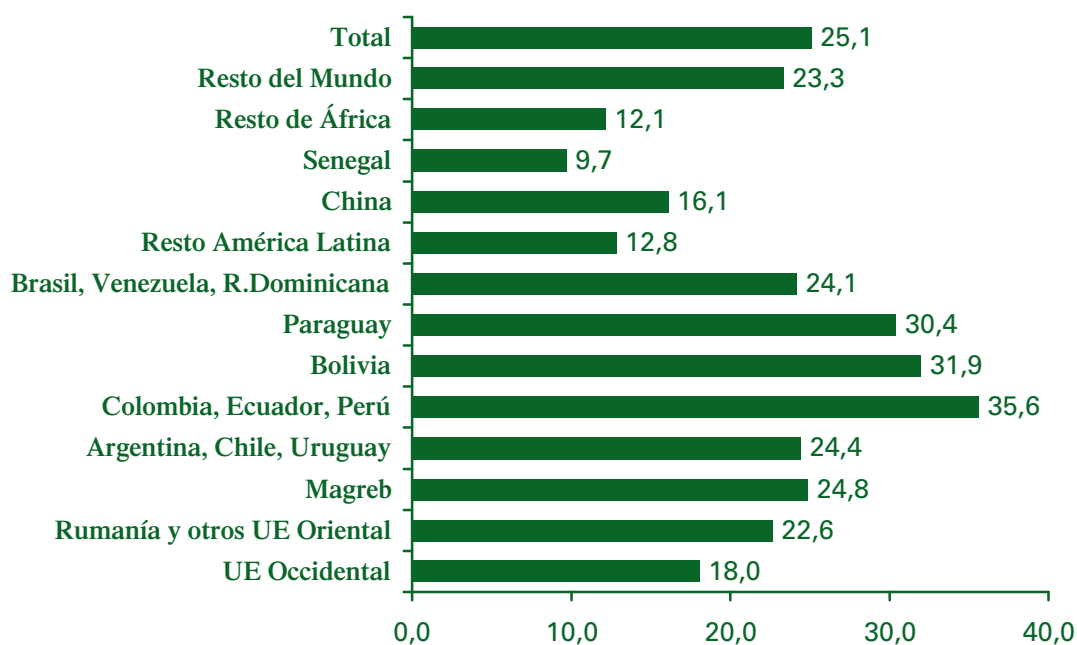
Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Si pensamos en un plazo mayor de tiempo, ya hemos comentado que el 75% de las mujeres tiene la intención de permanecer en la CAE pero observamos diferencias importantes entre los distintos colectivos según su origen:

- Entre las mujeres de Senegal sólo el 46,3% tienen previsto quedarse. Y también son destacables las cifras de las de Paraguay, Rumanía (y países asimilados) y Bolivia porque sólo un 59,9%, 62,7% y 64,2%, respectivamente, tiene intención de quedarse en la CAE.

Tampoco hay uniformidad a la hora de afrontar la búsqueda de una vivienda. Mientras que las mujeres de Colombia (y países asimilados), Bolivia y Paraguay destacan por tener la expectativa de comprar una vivienda (35,6%, 31,9% y 30,4%, respectivamente), entre las de Senegal, resto de África, resto de América Latina y China esta perspectiva es muy reducida (9,7%, 12,1%, 12,8% y 16,1%, respectivamente).

GRÁFICO 4.80. Expectativas en cuanto a la vivienda: comprar una vivienda por origen

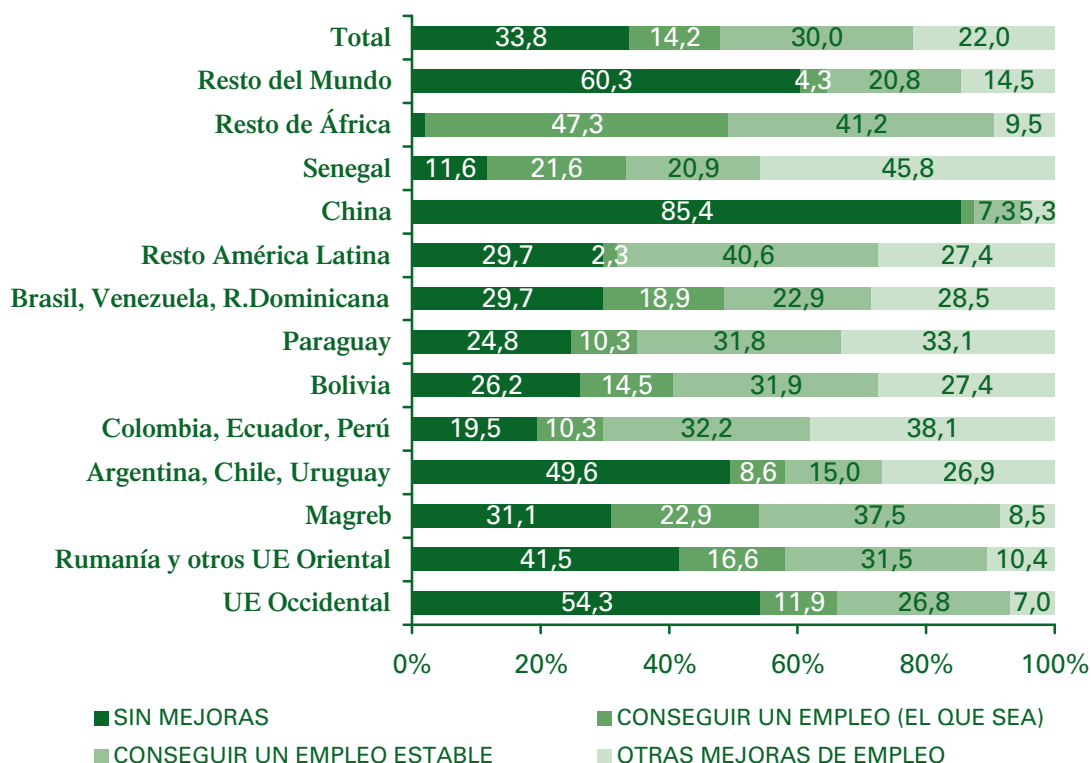

Z123: Para los que piensan quedarse en la CAE en los próximos 5 años, expectativas en cuanto a la vivienda:
Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

También las expectativas relacionadas con el empleo son distintas por país de origen:

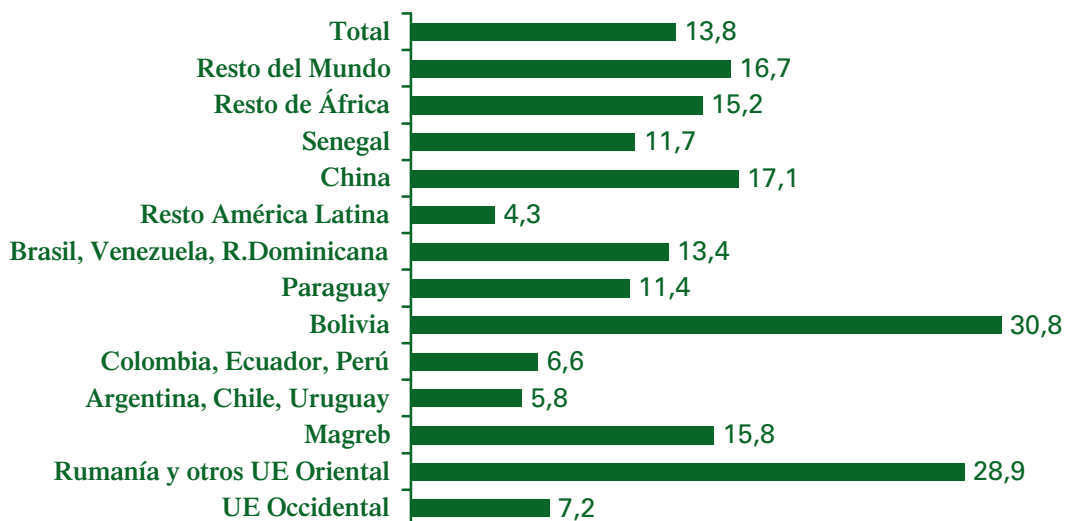
- Las mujeres del resto de África, Magreb, Brasil (y países asimilados), y Rumanía (y UE Oriental) esperan más que otras obtener un empleo de la calidad que sea y donde sea (47,3%, 22,9%, 18,9% y 16,6%, respectivamente).
- Las mujeres del resto de África, resto América Latina y Magreb esperan más que otras obtener un empleo estable (41,2%, 40,6% y 37,5%, respectivamente).
- Las mujeres de Senegal, Colombia (y países asimilados) y Paraguay esperan más que otras obtener otras mejoras en el empleo, del tipo de un mejor sueldo, un cambio de sector de actividad o un empleo más ajustado a la formación propia (45,8%, 38,1% y 33,1%, respectivamente).

GRÁFICO 4.81. Expectativas en cuanto al empleo por origen

Z124: Para los que piensan quedarse en la CAE en los próximos 5 años, expectativas en cuanto al empleo:
Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

GRÁFICO 4.82. Expectativas en cuanto a las relaciones sociales: iniciar relaciones con personas autóctonas por origen

Z125: Para los que piensan quedarse en la CAE en los próximos 5 años, expectativas en cuanto a las relaciones sociales:
Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

En cuanto a las expectativas relacionadas con las relaciones sociales destacan poderosamente las mujeres de Bolivia y de Rumanía (y UE Oriental) por ser grupos donde la expec-

tativa de iniciar relaciones sociales con la población autóctona es mucho más numerosa: el 30,8% y el 28,9% de ellas, respectivamente, así lo expresa.

Esta expectativa, por el contrario, es mucho menos numerosa entre las mujeres del resto de América Latina (4,3%), Argentina (y países asimilados, 5,8%), Colombia (y países asimilados, 6,6%) y UE Occidental (7,2%).

CONCLUSIONES

4.8.4

Los datos del estudio EPIE 2010 van en la misma línea que los ofrecidos en Ikuspegi 2010, abundan en la “normalidad” de los procesos migratorios e insisten en la ausencia de “problematización” general del fenómeno. Esto no quiere decir que no produzcan ciertos conflictos y situaciones problemáticas alrededor de la gestión del proceso migratorio, sea desde la perspectiva personal o social. Efectivamente, los procesos migratorios son fenómenos sociales lo suficientemente complejos como para que su desarrollo y gestión generen desajustes y conflictos lo que no supone la “problematización” general del proceso y los datos así lo indican.

La gran mayoría de las personas inmigrantes nos dice que no tiene problemas de integración ni con la población autóctona ni con la inmigrante de su mismo origen o de otros (aunque un 40% sólo tenga relaciones de corte endogámico), no se sienten discriminadas, muestran un alto nivel de integración y sus expectativas de vida pasan por quedarse a vivir en la CAE, y aún cuando hay ciertas diferencias entre hombres y mujeres (siempre en cifras mínimas), las mayores diferencias se dan entre distintos grupos de mujeres.

En el estudio EPIE 2010 se encuesta a toda la población inmigrante de cualquier origen geográfico, a diferencia del de Ikuspegi 2010 que se centraba en cinco orígenes prototípicos de la inmigración vasca, de ahí que junto a colectivos de los que ya hemos hablado aparezcan otros, pero se reproducen las mismas pautas. Las mujeres del Magreb y de Senegal (generalizable al norte de África y a la zona subsahariana), a las que se añaden las de China, se muestran como las que más problemas de integración tienen, las que tienen pautas de relaciones interpersonales más endogámicas e intragrupalas, las que sufren mayores situaciones de discriminación y, en definitiva, las que se sienten menos integradas y las que menos intenciones tienen de quedarse en la CAE. Nuevamente parece que las mayores diferencias de idioma, cultura, religión, costumbres, tradiciones... en definitiva cosmovisión de la vida son las que están detrás de las mayores dificultades de toda índole, especialmente en grupos donde las mujeres sufren un mayor control endogámico de sus comunidades.

Situación muy distinta, en el otro extremo, es la que manifiestan las mujeres de Europa Occidental y Latinoamérica (sobre todo Argentina) que muestran altos niveles de satisfacción e integración con la población autóctona y de otros orígenes. Al igual que en el estudio de Ikuspegi 2010 se trata de los colectivos culturalmente (idioma, aspecto físico, historia, tradiciones, costumbres, religión...) más próximos a la población de acogida.

HACIA UNA TIPOLOGÍA DE MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS RESIDENTES EN LA CAE

José A. Oleaga

4.9

A partir del análisis de los padrones, de los estudios de Ikuspegi 2010 y del sondeo EPIE 2010 del Gobierno Vasco, y de la aplicación de técnicas multivariantes de análisis de datos (CHAID, fundamentalmente), hemos elaborado una tipología de mujeres inmigrantes extranjeras residentes en la CAE que contiene 9 tipos o segmentos, con características distintas. Pero antes de describirlos vamos a comentar brevemente algunas de tipologías parciales que hemos obtenido para resaltar las variables que discriminan a las mujeres inmigrantes y que son las que componen, fundamentalmente, los 9 segmentos mencionados.

PERCEPCIÓN SUBJETIVA DE SALUD (IKUSPEGI 2010)

4.9.1

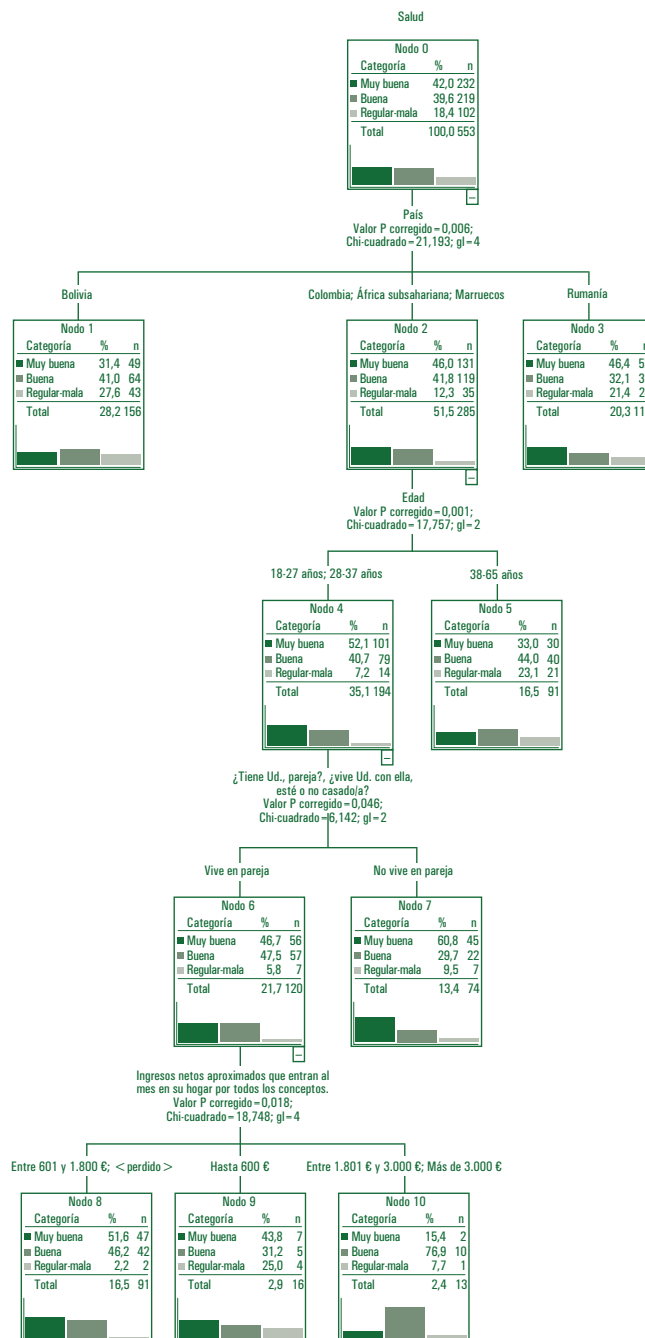
Utilizando la base de datos de Ikuspegi Inmigrantes 2010, hemos aplicado la técnica multivariante del CHAID de segmentación, donde la variable dependiente ha sido el grado de salud subjetiva percibida (con tres categorías) y las independientes han sido el país de origen, el tiempo de estancia en la CAE, la edad, hablar euskera, nivel de estudios, religión, tener pareja, nº hijos e hijas, ingresos y situación administrativa.

Las variables que discriminan son el origen geográfico, la edad, tener pareja y los ingresos. De esta forma obtenemos 7 segmentos:

- 1) Mujeres de Colombia, África subsahariana y Marruecos; entre 18 y 37 años; sin pareja: son las mujeres con mejor salud subjetiva porque el 60,8% dice tener muy buena salud.
- 2) Mujeres de Colombia, África subsahariana y Marruecos; entre 18 y 37 años; con pareja; y con ingresos entre 601 y 1.800 €/mes: son mujeres también con muy buena salud subjetiva porque el 51,6% dice tener muy buena salud.
- 3) Mujeres de Rumanía: declaran tener también muy buena salud subjetiva porque el 46,4% dice tener muy buena salud.
- 4) Mujeres de Colombia, África subsahariana y Marruecos; entre 18 y 37 años; con pareja; y con ingresos hasta 600 €/mes: son también mujeres con un alto grado de salud subjetiva porque el 43,8% dice tener muy buena salud.

- 5) Mujeres de Colombia, África subsahariana y Marruecos; entre 18 y 37 años; con pareja; y con ingresos superiores a los 1.800 €/mes: su salud percibida es buena porque el 76,9% dice tener buena salud.
- 6) Mujeres de Colombia, África subsahariana y Marruecos; mayores de 37 años: son mujeres con buena salud subjetiva porque el 44% así lo declara pero un 23,1% dice tenerla mala.
- 7) Mujeres de Bolivia: son las que peor salud subjetiva declaran tener porque el 41% dice que es buena pero el 27,6% dice tenerla mala.

GRÁFICO 4.83. Árbol de Segmentación según percepción subjetiva de salud

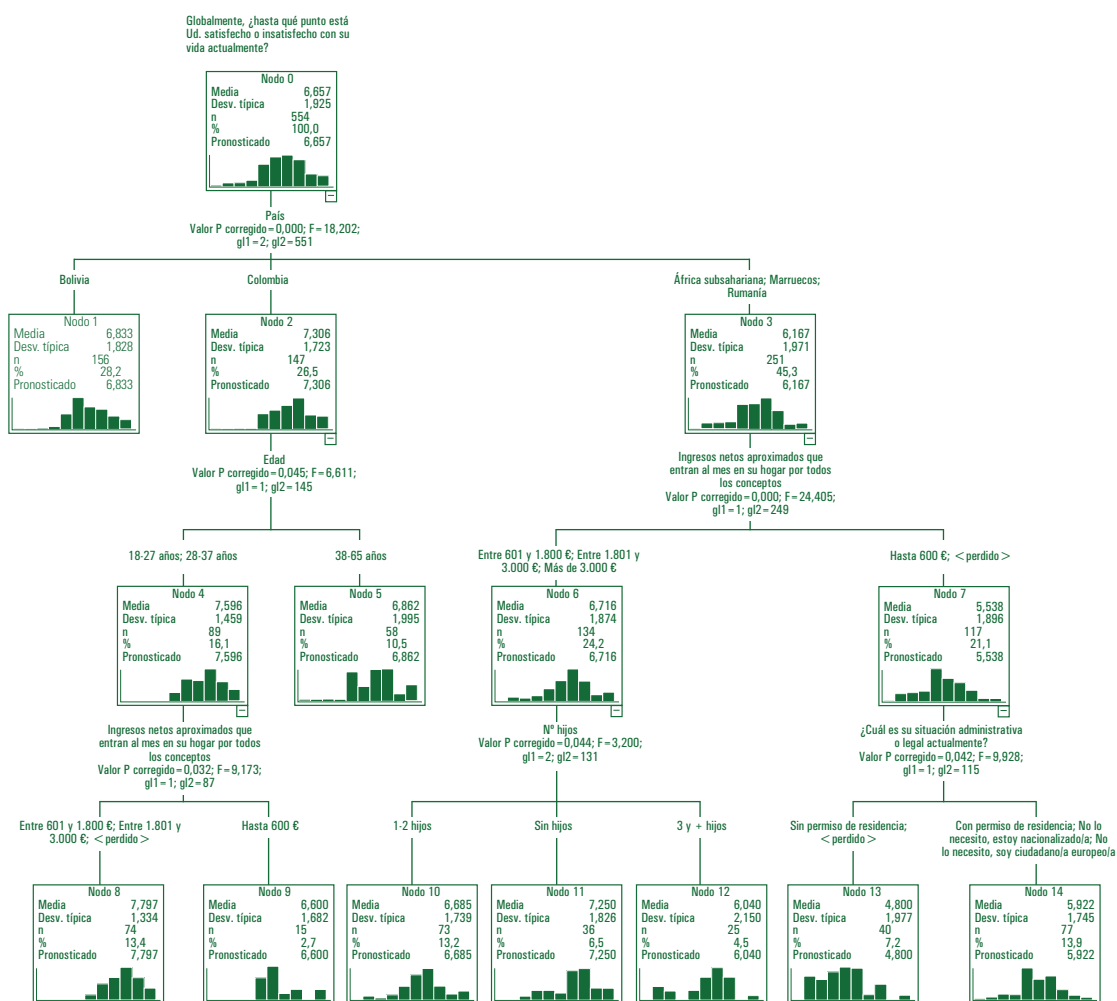
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

SATISFACCIÓN ACTUAL CON LA VIDA (IKUSPEGI 2010)

4.9.2

Utilizando la misma base de datos de Ikuspegi Inmigrantes 2010, hemos aplicado la técnica multivariante del CHAID de segmentación a otro conjunto de variables. Esta vez la variable dependiente ha sido la satisfacción con su vida actual (escala de 1 a 10 puntos) y las independientes han sido el país de origen, el tiempo de estancia en la CAE, la edad, hablar euskera, nivel de estudios, religión, tener pareja, nº hijos, ingresos y situación administrativa.

GRÁFICO 4.84. Árbol de Segmentación según satisfacción actual con la vida

Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

Las variables que discriminan son el origen geográfico, la edad, los ingresos mensuales, tener hijos e hijas y la situación administrativa. De esta forma obtenemos 9 segmentos:

- 1) Mujeres de Colombia; entre 18 y 37 años; con ingresos entre 601 y 3.000 €/mes: son las mujeres con la mayor satisfacción con la vida porque puntúan 7,79 puntos.

- 2) Mujeres de África subsahariana, Marruecos y Rumanía; con ingresos entre 601 y 3.000 €/mes; y que no tienen hijos e hijas: son mujeres también con una alta satisfacción porque puntúan en torno a los 7,25 puntos.
- 3) Mujeres de Colombia; mayores de 37 años: son mujeres también con una alta satisfacción porque puntúan 6,86 puntos.
- 4) Mujeres de Bolivia: tienen también una alta satisfacción porque puntúan 6,83 puntos.
- 5) Mujeres de África subsahariana, Marruecos y Rumanía; con ingresos entre 601 y 3.000 €/mes; y que tienen 1 ó 2 hijos o hijas: es el último segmento que puntúa por encima de la media, es decir, 6,68 puntos.
- 6) Mujeres de Colombia; entre 18 y 37 años; con ingresos hasta 600 €/mes: son mujeres con un nivel de satisfacción ligeramente menor que la media y puntúan 6,60 puntos.
- 7) Mujeres de África subsahariana, Marruecos y Rumanía; con ingresos entre 601 y 3.000 €/mes; y que tienen 3 y más hijos o hijas: segmento de mujeres que puntúa claramente por debajo de la media, 6,040 puntos.
- 8) Mujeres de África subsahariana, Marruecos y Rumanía; con ingresos hasta 600 €/mes; y con permiso de residencia: puntúa muy parecido al grupo anterior, 5,92 puntos, es decir, una satisfacción media.
- 9) Mujeres de África subsahariana, Marruecos y Rumanía; con ingresos hasta 600 €/mes; y sin permiso de residencia: es el único segmento que muestra claramente insatisfacción con la situación actual, obteniendo 4,80 puntos.

PERCEPCIÓN DE DISCRIMINACIÓN (IKUSPEGI 2010)

4.9.3

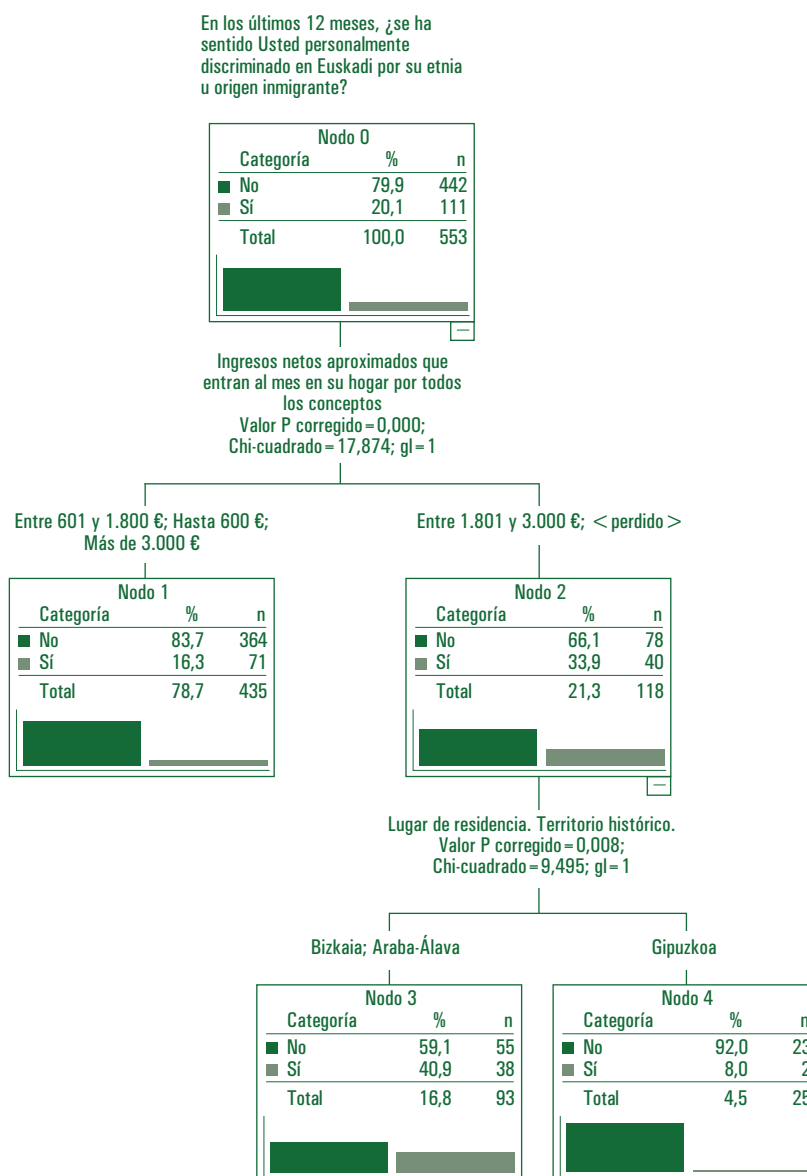
Utilizando la misma base de datos de Ikuspegi Inmigrantes 2010, hemos aplicado la técnica multivariante del CHAID de segmentación a otro conjunto de variables. Esta vez la variable dependiente ha sido la percepción de discriminación en el último año (dos categorías) y las independientes han sido el país de origen, el tiempo de estancia en la CAE, la edad, hablar euskera, nivel de estudios, religión, tener pareja, nº hijos e hijas, ingresos, territorio y situación administrativa.

Sólo hay dos variables que discriminan, que son los ingresos al mes y el territorio de residencia. De esta forma obtenemos 3 segmentos:

- 1) Mujeres con ingresos de entre 1.800 y 3.000 €/mes y residentes en Gipuzkoa: son las mujeres que menos percepción tienen de haber sufrido alguna situación de discriminación en el último año porque sólo el 8% declara haber pasado por esa experiencia. Es el segmento más pequeño porque sólo recoge al 4,5% del total de mujeres.
- 2) Mujeres con ingresos de hasta 1.800 €/mes y mujeres con ingresos de más de 3.000 €/mes: son también mujeres que declaran tener una baja percepción de haber sufrido alguna situación de discriminación en el último año porque sólo el 16,3% declara haber pasado por esa experiencia. Es el segmento más numeroso (el 78,7% del total de mujeres).

- 3) Mujeres con ingresos de entre 1.800 y 3.000 €/mes y residentes en Araba y Bizkaia: son las mujeres que significativamente declaran más haber sufrido alguna situación de discriminación en el último año porque hasta un 40,9% declara haber pasado por esa experiencia. Este segmento es mucho menor que el anterior porque agrupa sólo al 16,8% de las mujeres inmigrantes.

GRÁFICO 4.85. Árbol de Segmentación según situaciones de discriminación

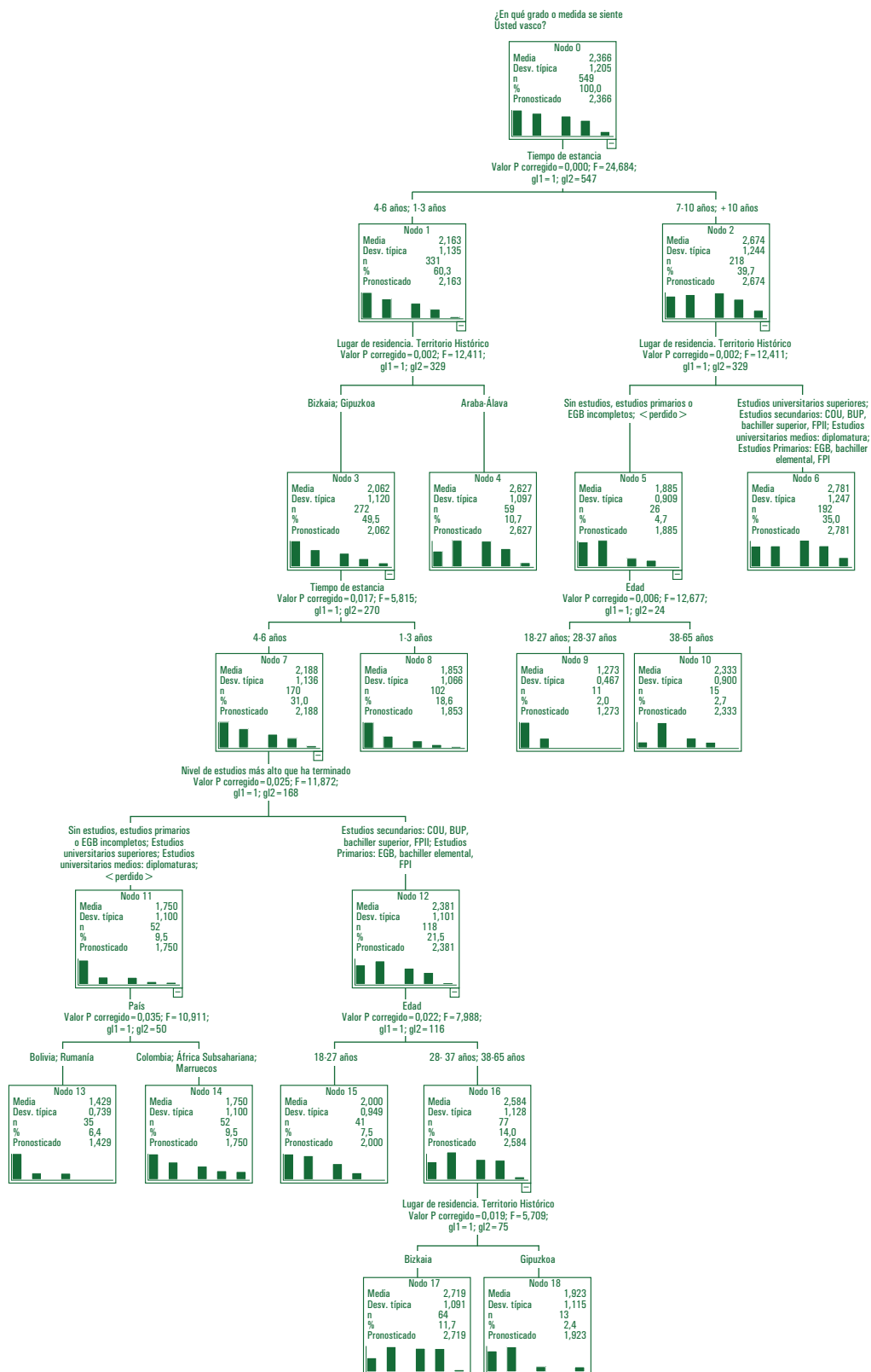
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

Utilizando la misma base de datos de Ikuspegi Inmigrantes 2010, hemos aplicado la técnica multivariante del CHAID de segmentación a otro conjunto de variables. Esta vez la variable dependiente ha sido el grado de sentimiento identitario vasco (escala de 1 a 5 puntos) y las independientes han sido el país de origen, el tiempo de estancia en la CAE, la edad, hablar euskera, nivel de estudios, religión, tener pareja, nº hijos e hijas, ingresos, territorio y situación administrativa.

Las variables que discriminan son el tiempo de estancia en la CAE, el territorio de residencia, el nivel de estudios, la edad y el país de origen. De esta forma obtenemos 10 segmentos, que ordenados de mayor a menor grado de identificación con el sentimiento de ser vasca, son éstos:

- 1) Mujeres con 7 y más años de estancia en la CAE y al menos estudios primarios completos: su puntuación es de 2,78 puntos.
- 2) Mujeres que llevan entre 4 y 6 años en la CAE; residentes en Bizkaia; con estudios primarios o secundarios; y mayores de 27 años: su puntuación es de 2,71 puntos.
- 3) Mujeres que llevan hasta 6 años en la CAE y que residen en Araba: puntúan 2,62 puntos.
- 4) Mujeres que llevan entre 4 y 6 años en la CAE; residentes en Bizkaia y Gipuzkoa; sin estudios o con estudios universitarios medios o superiores; y de origen de Colombia, África Subsahariana y Marruecos: su puntuación es de 2,41 puntos.
- 5) Mujeres con 7 y más años de estancia en la CAE; con estudios primarios incompletos; y con edades entre los 38 y 65 años: su puntuación es de 2,33 puntos, ligeramente por debajo ya de la media.
- 6) Mujeres que llevan entre 4 y 6 años en la CAE; residentes en Bizkaia y Gipuzkoa; con estudios primarios o secundarios; y menores de 28 años: su puntuación es de 2,00 puntos.
- 7) Mujeres que llevan entre 4 y 6 años en la CAE; residentes en Gipuzkoa; con estudios primarios o secundarios; y mayores de 27 años: su puntuación es de 1,92 puntos.
- 8) Mujeres que llevan menos de 4 años en la CAE; y residen en Bizkaia o Gipuzkoa: su puntuación es de 1,85 puntos.
- 9) Mujeres que llevan entre 4 y 6 años en la CAE; residentes en Bizkaia y Gipuzkoa; sin estudios o con estudios universitarios medios o superiores; y de origen de Bolivia o Rumanía: su puntuación es de 1,42 puntos.
- 10) Mujeres con 7 y más años de estancia en la CAE; con estudios primarios incompletos; y con menos de 38 años: su puntuación es de 1,27 puntos, es decir, con la menor identificación con el sentimiento identitario vasco.

GRÁFICO 4.86. Árbol de Segmentación según sentimiento identitario

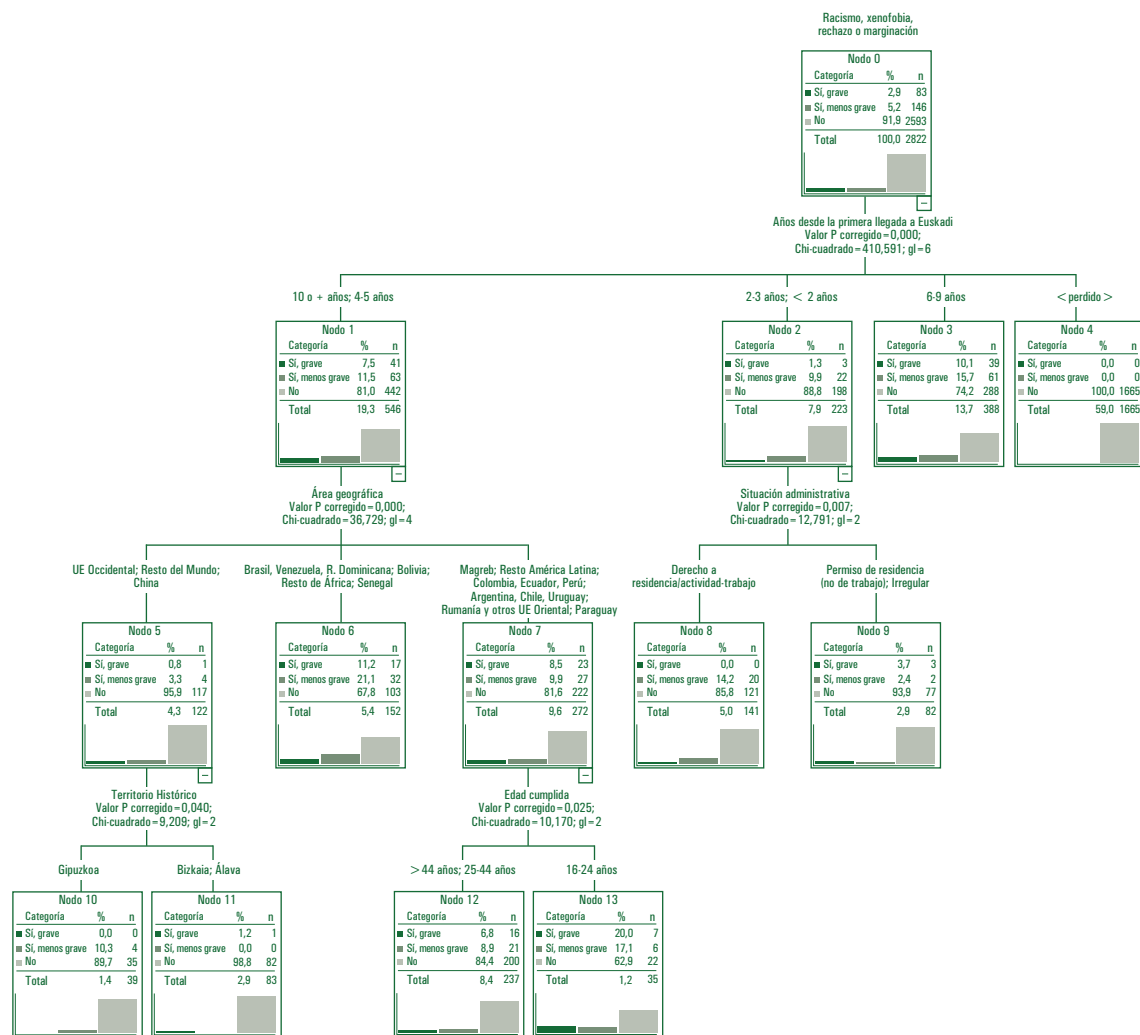
Fte.: Ikuspegi 2010 y elaboración propia

GRADO DE DISCRIMINACIÓN (EPIE 2010)

4.9.5

Utilizando la base de datos de la operación estadística de la Consejería de Asuntos Sociales del Gobierno Vasco EPIE 2010, hemos aplicado la técnica multivariante del CHAID de segmentación a otro conjunto de variables. La variable dependiente ha sido la percepción de discriminación en el último año (tres categorías) y las independientes han sido el país de origen, la edad, el estado civil legal, nivel de estudios, idioma de su hogar, grado de pobreza, sector de actividad, profesión, relación con la actividad, situación de empadronamiento, situación administrativa, territorio de residencia, categoría profesional y tiempo de estancia en la CAE.

GRÁFICO 4.87. Árbol de Segmentación según situaciones de discriminación

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Las variables que discriminan son las siguientes: tiempo de estancia en la CAE, origen geográfico, situación administrativa, territorio de residencia y la edad. De esta forma obtenemos 8 segmentos, ordenados de quienes han sufrido más discriminación a menos:

- 1) Mujeres que llevan en la CAE entre 4 y 5 años ó 10 y más años; que provienen del Magreb, Colombia (y países asimilados), Paraguay, Argentina (y países asimilados), Rumanía (y países asimilados) y resto de América Latina; con edades entre 16 y 24 años: son las mujeres que mayor percepción tienen de haber sufrido alguna situación de discriminación porque el 20% declara haber sufrido discriminación grave y el 17,1% menos grave.
- 2) Mujeres que llevan en la CAE entre 4 y 5 años o 10 y más años; que provienen de Brasil (y países asimilados), Senegal, Bolivia y resto de África: son mujeres con una alta percepción de haber sufrido alguna situación de discriminación porque el 11,2% declara haber sufrido discriminación grave y el 21,1% menos grave.
- 3) Mujeres que llevan en la CAE entre 6 y 9 años: también con alta percepción de haber sufrido situaciones de discriminación porque un 10,1% declara haber sufrido discriminación grave y el 15,7% menos grave.
- 4) Mujeres que llevan en la CAE entre 4 y 5 años o 10 y más años; que provienen del Magreb, Colombia (y países asimilados), Paraguay, Argentina (y países asimilados), Rumanía (y países asimilados) y resto de América Latina; con más de 24 años: son mujeres que presentan cifras importantes también de haber sufrido alguna situación de discriminación porque el 6,8% declara haber sufrido discriminación grave y el 8,9% menos grave.
- 5) Mujeres que llevan en la CAE hasta 3 años; con derecho a residencia y actividad-trabajo: también con una importante percepción de haber sufrido situaciones de discriminación porque aunque no hay nadie que declara haber sufrido discriminación grave, la cifra de quienes la han sufrido menos grave es del 14,2%.
- 6) Mujeres que llevan en la CAE entre 4 y 5 años o 10 y más años; que provienen de la UE Occidental, China y resto del mundo; y que residen en Gipuzkoa: son mujeres que declaran no haber sufrido ninguna situación de discriminación grave pero el 10,3% la ha sufrido menos grave.
- 7) Mujeres que llevan en la CAE hasta 3 años; con únicamente permiso de residencia o irregulares: entre ellas son las menos las que sienten haber sufrido situaciones graves de discriminación, un 3,7%, y también es muy pequeña la cifra de quienes declaran haber sufrido discriminación menos grave, el 2,4%.
- 8) Mujeres que llevan en la CAE entre 4 y 5 años o 10 y más años; que provienen de la UE Occidental, China y resto del mundo; y que residen en Araba y Bizkaia: son las mujeres que declaran haber sufrido menos situaciones de discriminación: sólo el 1,2% dice haber sufrido alguna discriminación grave y ninguna la ha sufrido menos grave.

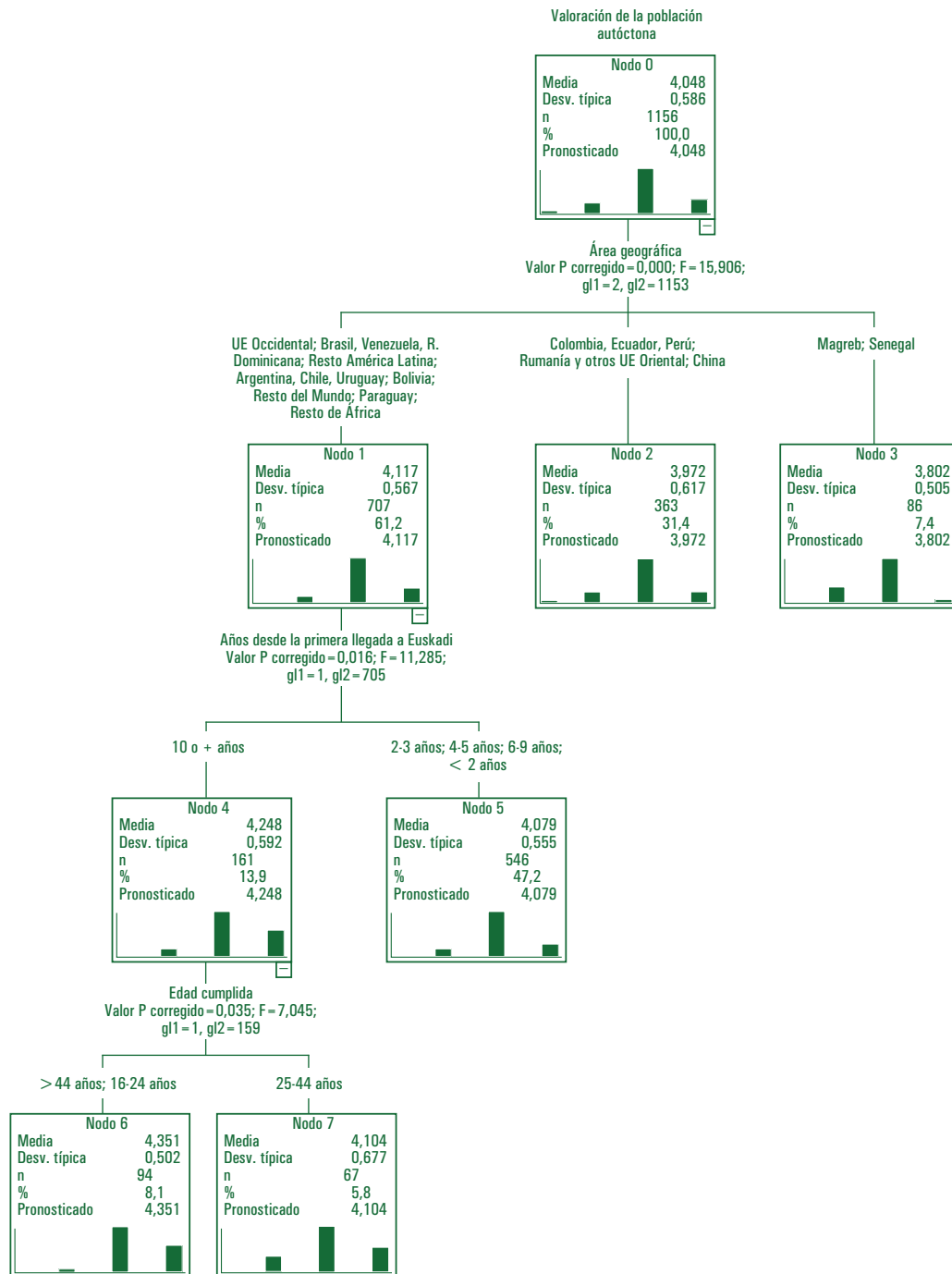
**VALORACIÓN DE
LA POBLACIÓN
AUTÓCTONA
(EPIE 2010)**

4.9.6

Utilizando la misma base de datos de la operación estadística de la Consejería de Asuntos Sociales del Gobierno Vasco EPIE 2010, hemos aplicado la técnica multivariante del CHAID

de segmentación a otro conjunto de variables. La variable dependiente ha sido la valoración de la población autóctona (escala de 1 a 5 puntos) y las independientes han sido el país de origen, la edad, el estado civil legal, nivel de estudios, idioma de su hogar, grado de pobreza, sector de actividad, profesión, relación con la actividad, situación de empadronamiento, situación administrativa, categoría profesional y tiempo de estancia en la CAE.

GRÁFICO 4.88. Árbol de Segmentación según la valoración de la población autóctona

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Las variables que discriminan son tres: país de origen, tiempo de estancia en la CAE y la edad. De esta forma obtenemos 5 segmentos, ordenados de quienes más valoran a la población autóctona a quienes la valoran peor, aunque las diferencias de puntuación no sean muy grandes:

- 1) Mujeres que provienen de la UE Occidental, Brasil (y países asimilados), Argentina (y países asimilados), Bolivia, Paraguay, resto de África, resto de América Latina y resto del mundo; que llevan 10 ó más años en la CAE; y con edades entre 16 y 24 años o más de 44 años: son las mujeres que mejor valoran a la población vasca, otorgándole 4,35 puntos.
- 2) Mujeres que provienen de la UE Occidental, Brasil (y países asimilados), Argentina (y países asimilados), Bolivia, Paraguay, resto de África, resto de América Latina y resto del mundo; que llevan 10 ó más años en la CAE; y con edades entre 25 y 44 años: son mujeres que también valoran a la población vasca por encima de la media, otorgándole 4,10 puntos.
- 3) Mujeres que provienen de la UE Occidental, Brasil (y países asimilados), Argentina (y países asimilados), Bolivia, Paraguay, resto de África, resto de América Latina y resto del mundo; que llevan menos de 10 años en la CAE: son mujeres que también valoran a la población vasca por encima, ligeramente, de la media otorgándole 4,07 puntos.
- 4) Mujeres que provienen de Colombia (y países asimilados), Rumanía (y países asimilados) y China: estas mujeres puntúan a la población vasca con 3,97 puntos.
- 5) Mujeres del Magreb y Senegal: las que peor valoran a la población vasca aunque su puntuación no sea muy baja, de 3,80 puntos.

GRADO DE IDENTIFICACIÓN CON LA CAE (EPIE 2010)

4.9.7

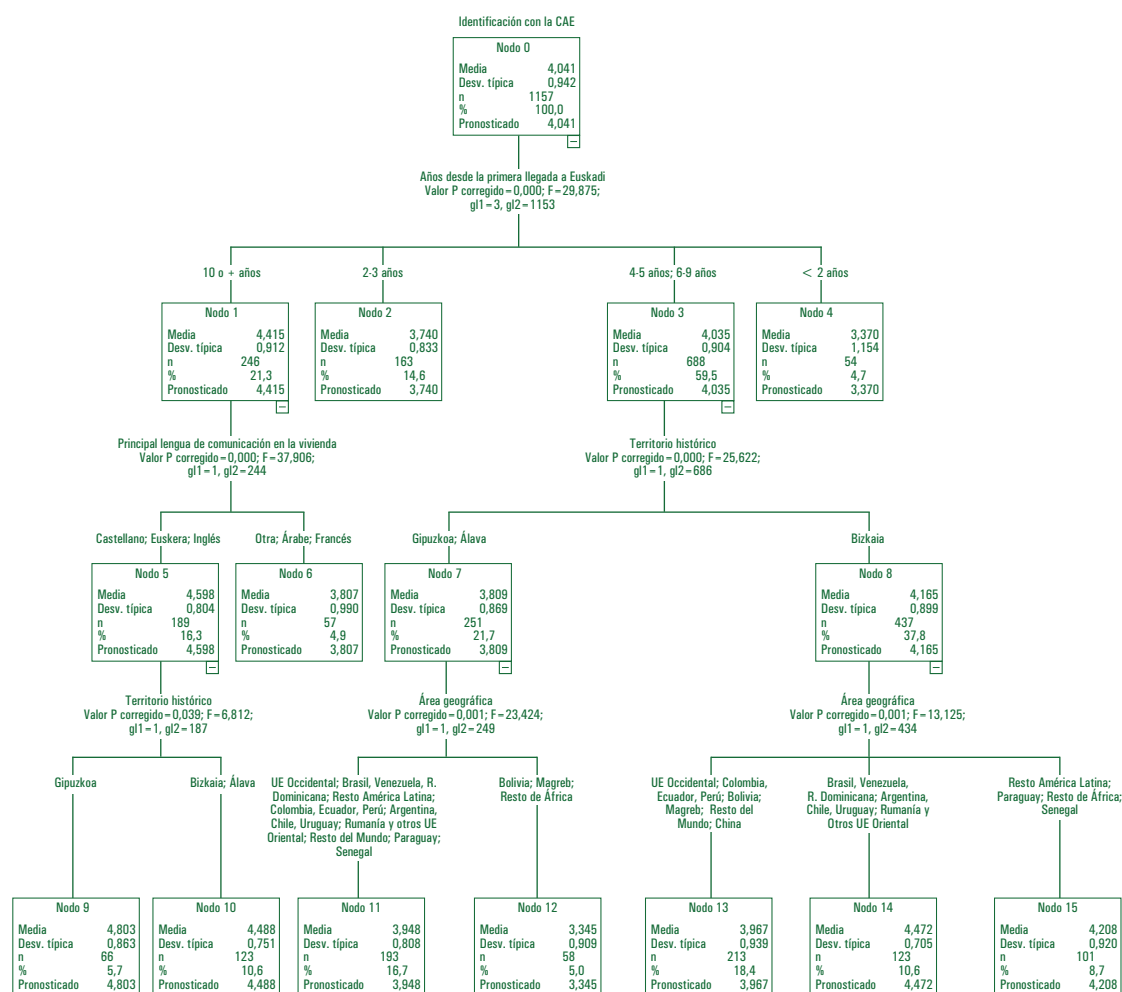
Utilizando la misma base de datos de la operación estadística de la Consejería de Empleo y Asuntos Sociales del Gobierno Vasco EPIE 2010, hemos aplicado la técnica multivariante del CHAID de segmentación a otro conjunto de variables. La variable dependiente ha sido la identificación con la CAE (escala de 1 a 6 puntos) y las independientes han sido el país de origen, la edad, el estado civil legal, nivel de estudios, idioma de su hogar, número de hijos e hijas, territorio de residencia, grado de pobreza, sector de actividad, profesión, relación con la actividad, situación de empadronamiento, situación administrativa, categoría profesional y tiempo de estancia en la CAE.

Las variables que discriminan son cuatro: tiempo de estancia en la CAE, principal lengua de comunicación en la vivienda, territorio histórico de residencia y la zona geográfica de origen. De esta forma obtenemos 10 segmentos, ordenados de quienes más se sienten identificadas con la CAE a quienes menos se identifican, de la siguiente forma:

- 1) Mujeres que llevan 10 ó más años residiendo en la CAE; que hablan en su hogar castellano, euskera o inglés; y residentes en Gipuzkoa: son las mujeres que más se sienten identificadas con la CAE, puntuando 4,80 puntos, es decir, que se sienten "muy" identificadas.

- 2) Mujeres que llevan 10 ó más años residiendo en la CAE; que hablan en su hogar castellano, euskera o inglés; y residentes en Araba y Bizkaia: son mujeres que también se sienten altamente identificadas con la CAE, puntuando 4,48 puntos, es decir, que se sienten entre “muy” y “bastante” identificadas.
- 3) Mujeres que llevan entre 4 y 9 años residiendo en la CAE; residentes en Bizkaia; y provienen de países como Brasil (y países asimilados), Argentina (y países asimilados), Rumanía (y otros países de la UE Oriental): son mujeres que también se sienten identificadas con la CAE, puntúan 4,47 puntos, es decir, que se sienten entre “muy” y “bastante” identificadas.
- 4) Mujeres que llevan entre 4 y 9 años residiendo en la CAE; residentes en Bizkaia; y provienen de países como Paraguay, resto de América Latina, Senegal y resto de África: son mujeres con alta identificación con la CAE, puntúan 4,20 puntos, es decir, que se sienten “bastante” identificadas.
- 5) Mujeres que llevan entre 4 y 9 años residiendo en la CAE; residentes en Bizkaia; y provienen de países como UE Occidental, Colombia (y países asimilados), Bolivia, Magreb, China y resto del mundo: son mujeres que también se sienten identificadas con la CAE, aunque puntúan por debajo del comportamiento medio de 3,96 puntos, es decir, que se sienten “bastante” identificadas.
- 6) Mujeres que llevan entre 4 y 9 años residiendo en la CAE; residentes en Araba y Gipuzkoa; y provienen de países como UE Occidental, Brasil (y países asimilados), Colombia (y países asimilados), Bolivia, resto de América Latina, Argentina (y países asimilados), Rumanía (y otros de la UE Oriental), Paraguay, Senegal y resto del mundo: son mujeres que también se sienten identificadas con la CAE, aunque también puntúan por debajo del comportamiento medio de 3,94 puntos, es decir, que se sienten “bastante” identificadas.
- 7) Mujeres que llevan 10 ó más años residiendo en la CAE; que hablan en su hogar francés, árabe u otra lengua: son mujeres que también se sienten “bastante” identificadas con la CAE, porque puntúan 3,80 puntos.
- 8) Mujeres que llevan entre 2 y 3 años residiendo en la CAE: son mujeres que se sienten entre “poco” y “bastante” identificadas con la CAE, porque puntúan 3,74 puntos.
- 9) Mujeres que llevan menos de 2 años residiendo en la CAE: son mujeres que se sienten más bien “poco” identificadas con la CAE, porque puntúan 3,37 puntos.
- 10) Mujeres que llevan entre 4 y 9 años residiendo en la CAE; residentes en Araba y Gipuzkoa; y provienen de países como Bolivia, China, Magreb y resto de África: son mujeres que también se sienten “poco” identificadas con la CAE, porque puntúan 3,34 puntos.

GRÁFICO 4.89. Árbol de Segmentación según identificación con la CAE

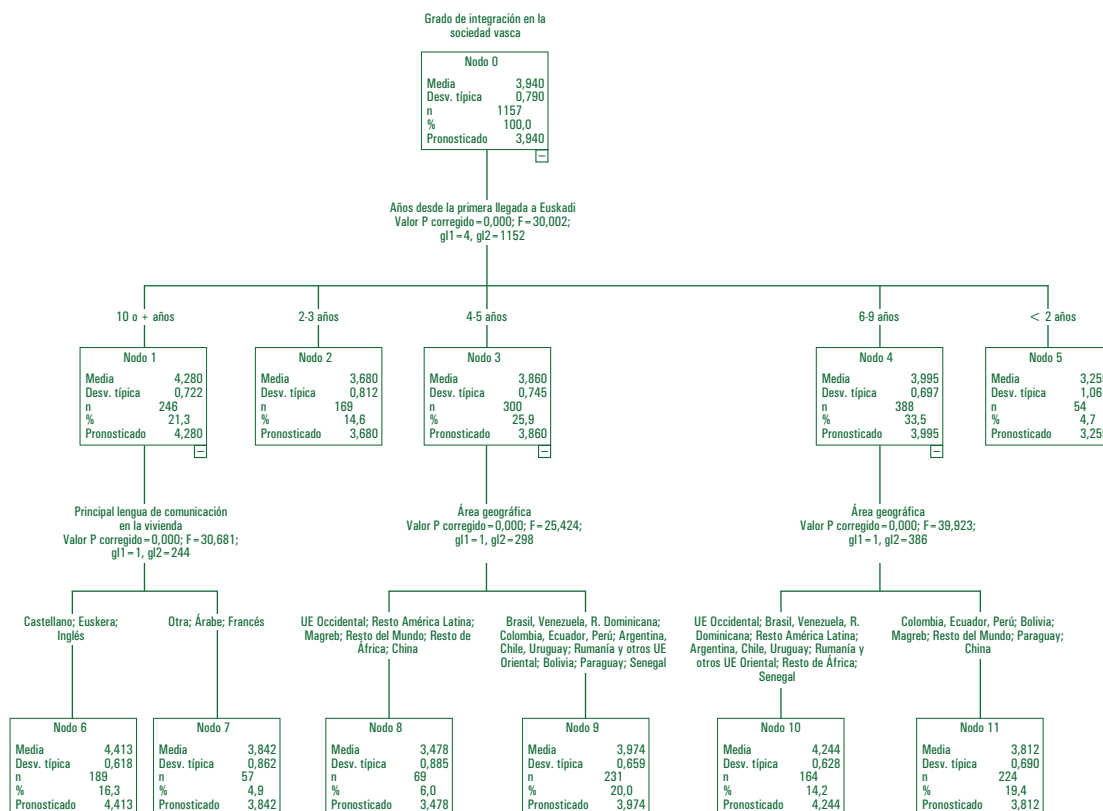
Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

GRADO DE INTEGRACIÓN SUBJETIVO EN SOCIEDAD VASCA (EPIE 2010)

4.9.8

Finalmente y utilizando también la base de datos de la operación estadística de la Consejería de Empleo y Asuntos Sociales del Gobierno Vasco EPIE 2010, hemos aplicado la técnica multivariante del CHAID de segmentación a otro conjunto de variables. La variable dependiente ha sido el grado de integración subjetivo con la sociedad vasca (escala de 1 a 5 puntos) y las independientes han sido el país de origen, la edad, el estado civil legal, nivel de estudios, idioma de su hogar, número de hijos e hijas, territorio de residencia, grado de pobreza, sector de actividad, profesión, relación con la actividad, situación de empadronamiento, situación administrativa, categoría profesional y tiempo de estancia en la CAE.

GRÁFICO 4.90. Árbol de Segmentación según el grado de integración con la sociedad vasca

Fte.: EPIE 2010 y elaboración propia

Las variables que discriminan son tres: tiempo de estancia en la CAE, principal lengua de comunicación en la vivienda y zona geográfica de origen. De esta forma obtenemos 8 segmentos, ordenados de quienes se sienten más integradas en la CAE a quienes menos se sienten integradas, de la siguiente forma:

- 1) Mujeres que llevan 10 o más años residiendo en la CAE; y que hablan en su hogar castellano, euskera o inglés: son las mujeres que se sienten más integradas en la CAE, puntuando 4,41 puntos, es decir, que se sienten entre “bastante” y “muy” integradas.
- 2) Mujeres que llevan entre 6 y 9 años residiendo en la CAE; y provienen de países como UE Occidental, Brasil (y países asimilados), Argentina (y países asimilados), resto América Latina, Rumanía (y otros países de la UE Oriental), Senegal y resto de África: son mujeres con un alto grado de integración subjetivo, puntúan 4,24 puntos, es decir, que se sienten “bastante” integradas.
- 3) Mujeres que llevan entre 4 y 5 años residiendo en la CAE; y provienen de países como Brasil (y países asimilados), Argentina (y países asimilados), Colombia (y países asimilados), Bolivia, Paraguay, Rumanía (y otros países de la UE Oriental) y Senegal: son mujeres también con un alto grado de integración subjetivo, puntúan 3,97 puntos, es decir, que se sienten “bastante” integradas. Son el último segmento que puntúa por encima del comportamiento medio de las mujeres inmigrantes.
- 4) Mujeres que llevan 10 o más años residiendo en la CAE; y que hablan en su hogar francés, árabe u otra lengua: son mujeres también con alto grado de integración pero ya pun-

túan por debajo de la media, 3,84 puntos. Aún así podemos decir que se sienten “bastante” integradas en la CAE.

- 5) Mujeres que llevan entre 6 y 9 años residiendo en la CAE; y provienen de países como Colombia (y países asimilados), Bolivia, Paraguay, Magreb, China y resto del mundo: son mujeres con un nivel de integración subjetivo similar al segmento anterior porque puntúan 3,81 puntos, es decir, que también se puede decir que se sienten “bastante” integradas.
- 6) Mujeres que llevan entre 2 y 3 años residiendo en la CAE: son mujeres que se sienten entre “poco” y “bastante” integradas en la CAE, porque puntúan 3,68 puntos.
- 7) Mujeres que llevan entre 4 y 5 años residiendo en la CAE; y provienen de países como UE Occidental, Magreb, China, resto de América Latina, resto de África y resto del mundo: son mujeres que se sienten entre “poco” y “bastante” integradas en la CAE, porque puntúan 3,47 puntos.
- 8) Mujeres que llevan menos de 2 años residiendo en la CAE: son las mujeres que menos integradas se sienten en nuestra comunidad porque puntúan 3,25 puntos, es decir, que se sienten “poco” integradas.

TIPOLOGÍA PROPUESTA DE MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS RESIDENTES EN LA CAE

4.9.9

A partir del análisis de la información obtenida en los anteriores apartados (estudios Ikuspegi 2010, EPIE 2010 y análisis multivariantes derivados y variables discriminantes) y de reuniones monográficas del equipo investigador, hemos elaborado una propuesta operativa de tipología de mujeres inmigrantes extranjeras en la CAE.

Esta propuesta está basada fundamentalmente en las variables que han demostrado capacidad discriminante en los análisis previos pero también en nuestra experiencia previa y conocimiento del tema de la inmigración en la CAE.

Las variables que hemos tenido en cuenta para elaborar estos perfiles son el origen geográfico de las mujeres inmigrantes extranjeras, la edad, tener o no tener pareja en la CAE, tener hijos e hijas, los ingresos mensuales del hogar o unidad familiar, la situación administrativa, el territorio de residencia, tiempo de estancia en la CAE desde su primera llegada y principal lengua de comunicación en la familia o vivienda.

Estos son los perfiles propuestos:

- 1) Mujeres **europeas, argentinas y chilenas**; con o sin pareja; con o sin hijos e hijas; que llevan residiendo en la CAE pocos o muchos años, son de larga duración o corta; en situación administrativa regular; con trabajo; sin problemas de idioma.

- 2) Mujeres **latinoamericanas** de origen colombiano, peruano, etc.; residentes en la CAE de **larga duración**; con o sin pareja; con o sin hijos e hijas; con red social propia y ajena; con altos niveles de satisfacción con su situación personal; que trabajan en su hogar y en otros y están al cuidado de personas mayores o criaturas; sin problemas de idioma.
- 3) Mujeres africanas de **raza negra**, subsaharianas; residentes de larga o corta duración; con dificultades de comunicación en castellano y euskera; sin pareja; sin hijos e hijas; con nivel formativo medio y medio bajo; de religión musulmana; en situación administrativa regular.
- 4) Mujeres en situación administrativa **irregular**; de origen subsahariano, norteafricano o magrebí, rumano, etc.; con o sin pareja; con o sin hijos e hijas; que llevan poco tiempo residiendo en la CAE; receptoras de ayudas sociales, RGI...
- 5) Mujeres **magrebíes** (norteafricanas, marroquíes, argelinas...); de religión musulmana; jóvenes; con **pareja** estable; con o sin hijos e hijas; con poca red social; con escasas relaciones sociales e interpersonales; con problemas de idioma.
- 6) Mujeres de **origen rumano**, fundamentalmente de etnia gitana; con fuerte red social propia; con escasas relaciones sociales e interpersonales de carácter intergrupales; con baja satisfacción con su situación personal; con o sin pareja; con o sin hijos e hijas; con formación media y media-baja.
- 7) Mujeres asiáticas, de **origen chino**; que **trabajan**; con red social propia muy fuerte; con escasas relaciones intergrupales, sociales e interpersonales; que desconocen los idiomas de la CAE; con pareja; con o sin hijos e hijas; con muy escasa integración e intercambio con la sociedad de acogida.
- 8) Mujeres **latinoamericanas**, de origen boliviano, paraguayo...; que lleva **poco tiempo** residiendo en la CAE; en situación administrativa regular o irregular; sin pareja; sin hijos e hijas; que trabajan en su hogar y en tareas de cuidado de personas mayores o criaturas; no tienen red social propia; tienen escasas relaciones interpersonales e intergrupales.
- 9) Mujeres de origen extranjero que han sido **víctimas** de malos tratos, violencia machista, de explotación sexual, de explotación laboral, de violaciones, etc.

CONCLUSIONES

4.9.10

Tras este repaso general, podemos elaborar unas conclusiones sobre una base al menos relativamente sólida, porque sólo una parte ya muy menguada de la población extranjera se encuentra en situación de irregularidad y asimismo es absolutamente insignificante el volumen de personas que han experimentado la irregularidad sobrevenida, cifra que no llega ni al 1%. Es harina de otro costal el que se confirmen las estimaciones que a mediados de enero ha dado a conocer el INE, que nos adelanta que el saldo migratorio exterior de personas extranjeras será negativo en 29.606 personas en España, de las cuales 17.166, el 58%, corresponden a la CAE. Un saldo negativo de este tipo supondría un menor stock o un stock negativo de personas extranjeras, reducción de la tasa de extranjería y un cambio de sentido en los flujos por lo que, frente a lo que venimos sosteniendo desde hace tiempo, la CAE perdería población extranjera.

Ahora bien, por sexos, estas 17.166 personas se distribuyen de la siguiente manera: el 21,5% correspondería a mujeres y el 78,5% a hombres. Esta distribución porcentual indica que no andamos desencaminados sobre el modelo migratorio en el que hemos estado incidiendo, basado en el reclutamiento de mujeres extranjeras para encarar las necesidades en el cuidado de personas y en las labores reproductivas, tareas todas ellas en las que, como sostiene Izaskun Sáez de la Fuente, el *varón autóctono sigue siendo el gran ausente*. Ahora bien, a pesar de la crisis es el modelo imperante en la CAE.

Detrás de estos movimientos es probable que haya emigración de retorno pero probablemente es más cierto que haya re-emigraciones hacia otros países europeos, menos aquejados por la crisis, y que pueden servir tanto de refugio provisional anti-crisis como de lugares de re-asentamiento. Ahora bien, bajo el paraguas de este *modelo preferido* en la CAE, la de las mujeres latinoamericanas, frente a las estimaciones, creemos firmemente que los stocks seguirán creciendo, aunque acompañados a la demanda solvente de personas extranjeras, en un contexto de reducción en el volumen de los flujos como consecuencia de la incertidumbre que genera la desconocida duración de la crisis económica.

Sea cual sea el derrotero que adopten los acontecimientos, prosiguiendo con el argumento inicial, ilustrado por los datos aportados por Xabier Aierdi, la tasa de irregularidad es sólo del 7,5% para los hombres y del 7,8% para las mujeres y cuando se pensaba que la crisis económica pudiera suponer un fuerte retroceso en esta dinámica de estabilidad, la *irregularidad sobrevenida* es prácticamente inexistente. Esta situación es consecuencia de la gestión social de las migraciones porque el flujo inmigratorio normalmente está más regulado en cifras, composición y dirección de lo que a primera vista parece y termina ajustando con un alto grado de precisión necesidades en destino con potencialidades en origen. Desde ahí se entiende la opción que la sociedad vasca implícitamente realiza a favor de la población latinoamericana y cómo la aportación de ésta se realiza en parámetros cada vez más feminizados. Como toda elección supone un descarte, como contrapartida, la población femenina africana, por distintos motivos, tanto la norteafricana como la subsahariana, parece tener mayores riesgos de estancamiento y de potencial exclusión.

Culturalmente, en los escritos de Izaskun Sáez de la Fuente y de Ana Pérez Machio y Laura Pego, se afirma que hay que optar por esquemas interculturales, que trasciendan los riesgos de un multiculturalismo ingenuamente relativista que renaturaliza el papel de la mujer como depositaria de las esencias grupales, lo que le impide emprender procesos autodeterminados de ruptura con unas pautas que remachan en el plano cultural su inserción subordinada en un mercado laboral etnoestratificado. Este interculturalismo parte de considerar al "Otro" como interlocutor válido, sin que ello implique comulgar o no explicitar una fuerte distancia crítica respecto de planteamientos y prácticas intolerables como todas aquellas que manifiestan un trato inferiorizante de la mujer y tiene sentido si se plantea como un modelo de convivencia pluralista que afecta a la sociedad en su conjunto y no solo a las personas inmigrantes o pertenecientes a culturas o religiones minoritarias.

De entrada, y por distintos motivos, la inserción y la posterior integración sociales parten en general de unas bases relativamente favorables en el plano cultural, porque es profuso el conocimiento del castellano entre las mujeres inmigrantes, no así del euskara, y las bolsas de personas que desconocen ambas lenguas van a obligarnos recurrentemente a redirigir nuestra atención hacia los dos grupos que mayor vulnerabilidad presentan y que plantean retos de gran calado: las mujeres africanas en un determinado plano y las chinas en otro.

Ahora bien, no debemos minusvalorar el hecho de que junto a dinámicas de exclusión y discriminación corren paralelamente las de normalidad, y éstas son a día de hoy más fre-

cuentas que aquéllas. Es cierto, como indica Izaskun Sáez de la Fuente, que los estudios empíricos realizados hasta el momento han primado una aproximación general al fenómeno migratorio y, en especial, a su impacto socioeconómico y político. Y cuando se han trabajado las dimensiones cultural y religiosa se ha minusvalorado la importancia de la perspectiva de género, quizás porque aún no se es consciente de hasta qué punto todas las culturas y cosmovisiones religiosas consideran a las mujeres el puntal de su definición y de su conservación. Solo desde estas claves se puede explicar la obsesión de los grupos fundamentalistas por ejercer un férreo control moral y social sobre el género femenino. En este terreno, existe, pues, una importante laguna que cubrir.

Dentro de estos parámetros generales de normalidad, los datos de aportación e incidencia económica nos señalan la radical motivación laboral de la inmigración de las personas extranjeras, que, como dice Joaquín Arriola "a diferencia de otras zonas de la península, aquí [en la CAE] no se cuenta con una población extranjera residente pasiva de importancia". En consecuencia, sea en forma regular o en clandestina, a través de diversos medios, a través de aportación directa o de impuestos indirectos, las mujeres extranjeras generan renta y riqueza. Como es bien sabido, en este proceso los cimientos comienzan desde la tasa de actividad, doble en las mujeres extranjeras que en las autóctonas. En consecuencia, generan, según cálculos de Joaquín Arriola, al menos el 1,7% de la renta que se genera en la economía vasca y son contribuyentes netas a la hacienda vasca. De cada diez, cuatro están ocupadas en el servicio doméstico (su tiempo de trabajo doméstico asalariado ha permitido obtener tiempo de trabajo mercantil a muchas familias vascas) y más de tres están ocupadas en el comercio y la hostelería. En suma, la llegada de las trabajadoras extranjeras ha permitido gestionar los otros dos cambios estructurales de mayor calado en la CAE: la creciente incorporación de las mujeres al mercado de trabajo y el grave problema de envejecimiento poblacional. Probablemente, su aportación potencial queda cuartada porque casi un tercio de estas mujeres están sobrecualificadas con respecto al trabajo que realizan.

Emigrar y asentarse en otros ámbitos socioculturales también comporta diferentes transformaciones individuales en las personas migrantes y grupales-familiares en los colectivos inmigrantes. La interacción endogamia-exogamia y su retroalimentación con las percepciones, prejuicios y actitudes que la sociedad receptora mantenga con respecto a las personas inmigrantes serán factores que condicionen el resultado de tal transformación, desde el abandono de las pautas propias hasta el repliegue étnico como autodefensa a un medio relativa o abiertamente hostil.

La apertura o el cierre dependerán tanto de cuestiones internas a la comunidad migrante, a la modalidad de migración, al conocimiento o no de los idiomas, al protagonismo o no de las mujeres inmigrantes en la migración, así como al conjunto de adaptaciones estructurales, materiales y simbólico-culturales que experimente la persona o grupo en cuestión.

Hay desde el origen cuestiones constituyentes de la persona migrante que condicionan la modalidad de adaptación pero no determinan su curso; de la misma forma que hay adaptaciones grupales, también son habituales las individuales, lo que puede dar lugar a mayores ajustes o desajustes del individuo migrante con el grupo de referencia propio o con el de la sociedad receptora: habrá situaciones que obliguen a guarecerse en el endogrupo y habrá otras que supongan una creciente ruptura de amarras con el grupo propio y apertura a las pautas de la sociedad de acogida. Evidentemente es fundamental detectar en estas migraciones de mujeres a la CAE cuánto hay de movilidad voluntaria y cuánto de forzada, porque las dificultades administrativas y políticas de acceso generan un terreno abonado para lógicas que se aprovechan de las necesidades de las personas migrantes, bien en forma de mafias, de trata, etc..., en su dimensión más perversa o bien en forma de

mera instrumentalización coyuntural de las personas inmigrantes por parte de las locales, en su dimensión más frecuente.

En esta acomodación es fundamental el capital cultural de las mujeres inmigrantes, que a la luz de los datos es ligeramente superior a la de los hombres inmigrantes, pero que a la luz de los espacios laborales que les están preadjudicados es el género el que actúa como principio organizador del mercado laboral en los países de destino, espacios que reproducen y refuerzan los patrones de género preexistentes en detrimento del empoderamiento de las mujeres. Como subraya Silvia Carrizo no son mujeres, sino mujeres de "ciertas clases, orígenes étnicos y/o nacionalidades" las que realizan este trabajo subordinado en un mercado laboral etnoestratificado.

Junto a esta desigualdad de base, de falta de reconocimiento de los currículum de parte de las mujeres inmigrantes, que hace que las trayectorias laborales estén previamente delimitadas y determinadas, así como que la sobrecualificación sea un hecho para tres de cada diez mujeres inmigrantes, se constata lo que Amelia Barquín, Monika Madinabeitia y Nerea Alzola detectan sobre la ausencia de un *discurso crítico general* y de las mujeres en particular sobre las circunstancias de escolarización en la CAE, tanto de ellas como de sus hijas e hijos. Este conjunto de variables que inciden en la escolarización son esenciales para proponer estrategias de *discriminación positiva* que les devuelvan en forma de recursos institucionales lo que social y laboralmente se les sustrae en el asentamiento y en su posterior movilidad. Se trataría de no activar posteriores *generaciones excluidas*.

Finalmente, sobre la información obtenida en el conjunto de apartados de este informe y tras reuniones monográficas del equipo investigador, en el apartado desarrollado por José A. Oleaga, se propone una tipología operativa de mujeres inmigrantes extranjeras en la CAE. Esta propuesta está basada fundamentalmente en las variables que han demostrado capacidad discriminante en los análisis previos pero también en nuestra experiencia previa y conocimiento del tema de la inmigración en la CAE. Las variables que hemos tenido en cuenta para elaborar estos perfiles son el origen geográfico de las mujeres inmigrantes extranjeras, la edad, tener o no tener pareja en la CAE, tener hijos e hijas, los ingresos mensuales del hogar o unidad familiar, la situación administrativa, el territorio de residencia, tiempo de estancia en la CAE desde su primera llegada y principal lengua de comunicación en la familia o vivienda. Los temas que se han tenido en cuenta para esta propuesta son la percepción de su salud y bienestar, las dificultades encontradas y las discriminaciones sufridas, las pautas de relación interpersonal, la identificación con la CAE y las expectativas en origen y en destino a medio y largo plazo.

La tipología subsume la globalidad de perfiles que caracterizan a las mujeres inmigrantes y plantea la riqueza y diversidad de las mujeres inmigrantes extranjeras residentes en la CAE. A partir de este escenario general y descriptivo, se nos plantean nuevos retos susceptibles de ser abordados en próximas investigaciones y que pudieran tener como objetivo fundamental ahondar en esas tipologías y dotarlas de contenido pero desde la propia voz de las mujeres inmigrantes.

Nos gustaría conocer más a fondo este mosaico de mujeres y poder sacar a la luz sus expectativas, pasadas, presentes y futuras; sus miedos y sus anhelos; sus deseos, para con ellas y para con sus hijas; conocer cuál es su realidad distintiva y sus proyectos vitales de futuro. Pero esto deberá formar parte de una nueva investigación. Hasta entonces, nos parece más que suficiente esta primera aproximación al fenómeno de las mujeres inmigrantes de origen extranjero y residentes en la CAE.

5

PERCEPCIÓN DE LA POBLACIÓN AUTÓCTONA

La información obtenida en los dos sondeos a la población autóctona vasca la hemos organizado en tres bloques temáticos:

- Contribución percibida de las mujeres inmigrantes extranjeras: prejuicios y estereotipos en la sociedad vasca. En este apartado vamos a desarrollar la información que hemos obtenido con una batería de frases de acuerdo o desacuerdo del Sociómetro del Gabinete de Prospección Sociológica del Gobierno Vasco.
- Imagen de la sociedad vasca ante las mujeres inmigrantes. En este apartado vamos a analizar la información obtenida con un ítem de estilo "escala Osgood", con adjetivos y antónimos, incluido en el Barómetro de Ikuspegi; con un segundo ítem estructurado como una rejilla de doble entrada para asociar distintas características (24) a una serie de perfiles (7) de mujeres inmigrantes y aplicar un análisis factorial de correspondencias simples (AFCS), también del Barómetro de Ikuspegi; y con un tercer ítem incluido en el Sociómetro del Gabinete de Prospección Sociológica que recoge valoraciones sobre el grado de simpatía de distintos perfiles de mujeres inmigrantes (8) a través de una escala de intervalo.
- Valoración global de la sociedad vasca ante la llegada de mujeres inmigrantes. En este apartado vamos a exponer la información obtenida con un ítem incluido en el Sociómetro del Gabinete de Prospección Sociológica y que recoge la valoración global de la presencia de mujeres inmigrantes extranjeras en la sociedad vasca, a través de una escala de intervalo.

CONTRIBUCIÓN PERCIBIDA DE LAS MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS: PREJUICIOS Y ESTEREOTIPOS EN LA SOCIEDAD VASCA

5.1

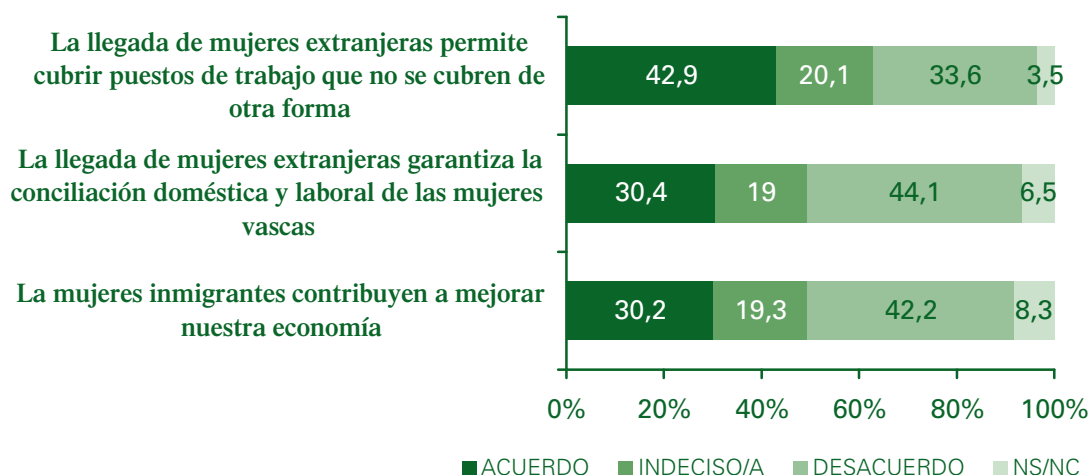
FUNCIONALIDAD ECONÓMICA

5.1.1

Para conocer la opinión que la sociedad vasca tiene de la contribución económica que hacen las mujeres inmigrantes extranjeras, propusimos tres frases a las personas encuestadas y les pedimos que nos indicaran su grado de acuerdo o desacuerdo con el contenido de las mismas. Las tres frases elegidas fueron las siguientes.

- La llegada de mujeres extranjeras permite cubrir puestos de trabajo que no se cubren de otra forma.
- Las mujeres inmigrantes contribuyen a mejorar nuestra economía.
- La llegada de mujeres extranjeras garantiza la conciliación doméstica y laboral de las mujeres vascas.

GRÁFICO 5.1. Contribución económica de las mujeres inmigrantes

“Dígame, por favor, en qué medida está Ud. de acuerdo o no con el contenido de las siguientes afirmaciones (muy de acuerdo; de acuerdo; ni de acuerdo ni en desacuerdo; en desacuerdo; muy en desacuerdo).”
Fte.: Gabinete de Prospección Sociológica y elaboración propia

En términos generales, podemos afirmar que la población vasca reconoce el papel que las mujeres inmigrantes realizan cubriendo puestos de trabajo que no se cubrirían de otra forma, es decir, que su presencia en nuestra sociedad responde a la necesidad que tenemos en ciertos sectores, sobre todo quizá en todo los ámbitos relacionados con el cuidado de personas, ya sean de corta o de avanzada edad.

Así lo indica el que la mayor parte de la población vasca crea que “la llegada de mujeres extranjeras permite cubrir puestos de trabajo que no se cubren de otra forma” (42,9% de acuerdo frente al 33,6% en desacuerdo).

Sin embargo, ese reconocimiento de su aportación en el mercado laboral no se traduce en un “valor económico” percibido por su contribución, quizá porque las mujeres inmigrantes extranjeras, al menos una parte importante de ellas, trabajen en sectores de la economía tradicionalmente feminizados y poco reconocidos socialmente. Aunque en los últimos años se han hecho esfuerzos y se ha avanzado en el prestigio y reconocimiento del valor de las tareas de cuidado de personas y de hogares, parece que todavía tenemos camino por recorrer.

Eso parece querer decirnos la sociedad vasca cuando una cifra importante no cree que las mujeres inmigrantes extranjeras “contribuyan a mejorar nuestra economía” (42,2% en desacuerdo). Es importante destacar, en todo caso, que una parte importante de la sociedad sí es sensible al trabajo y a la aportación que este colectivo realiza, percibiendo con claridad su contribución a la mejora de nuestra economía (30,2% de acuerdo).

En ocasiones, se ha dicho que la llegada de mujeres inmigrantes extranjeras, sobre todo por su dedicación al trabajo en los hogares vascos y al cuidado de personas (menores y mayores, dependientes en todo caso) ha permitido, colaborado y/o potenciado la incorporación de las mujeres vascas al mercado laboral, liberándolas en parte de esas tareas, a falta de colaboración efectiva e igualitaria de los hombres.

La población vasca, en su conjunto, no parece estar de acuerdo con esta impresión, ya que una parte importante muestra su desacuerdo con que la llegada de mujeres inmigrantes “garantice la conciliación doméstica y laboral de las mujeres vascas” (44,1% en desacuerdo).

Esta cifra realmente nos puede estar diciendo varias cosas: que, *per se*, la llegada de mujeres inmigrantes no garantiza la incorporación al mercado laboral de las vascas ni la conciliación laboral porque hay otras variables que también inciden significativamente: las mejoras en las condiciones laborales y de las empresas para hacer efectiva tal conciliación, la incorporación de una parte cada mayor de hombres a la corresponsabilidad en las tareas del hogar de cuidado de personas, la creciente sensibilización social sobre la necesidad de un reparto equitativo de las cargas del hogar, etc. O puede, muy bien ocurrir que, haya muchas personas que no habiendo tenido personas contratadas a su cargo valoran muy poco o desconocen la aportación material de éstas.

En todo caso, hay también una parte importante de la sociedad vasca que aprecia el positivo papel que la llegada de mujeres inmigrantes haya podido tener, en interacción con los factores mencionados y otros, en mejorar la situación de conciliación doméstica y laboral de las vascas (30,4% de acuerdo con esta afirmación).

En fin, con base en estas tres preguntas, podemos concluir que la funcionalidad en la cobertura de determinados puestos de trabajo por parte de las mujeres extranjeras no se traduce posteriormente, en opinión de la población autóctona, ni en el reconocimiento de la dimensión económica *strictu sensu* ni en el de la dimensión social –conciliación– de tal contribución.

En relación a los distintos grupos o colectivos de la sociedad vasca, según las variables de cruce, apenas encontramos diferencias significativas. Si acaso podemos destacar las siguientes:

- Las personas que residen en Gipuzkoa están significativamente más de acuerdo en que las mujeres inmigrantes extranjeras permiten cubrir puestos de trabajo que de otra forma no se cubrirían que las que residen en Álava-Araba y Bizkaia;
- Las personas que residen en Gipuzkoa, los hombres y las que hablan euskera están significativamente más de acuerdo en que las mujeres inmigrantes extranjeras contribuyen a mejorar nuestra economía que las que residen en Bizkaia, las mujeres y las que no saben euskera;
- Las personas que residen en Gipuzkoa, las mayores de 64 años y las que hablan euskera están significativamente más de acuerdo en que las mujeres inmigrantes extranjeras garantizan la conciliación doméstica y laboral de las mujeres vascas que las que residen en Álava-Araba, tienen entre 18 y 29 años y saben poco euskera.

ESTEREOTIPOS Y PREJUICIOS

5.1.2

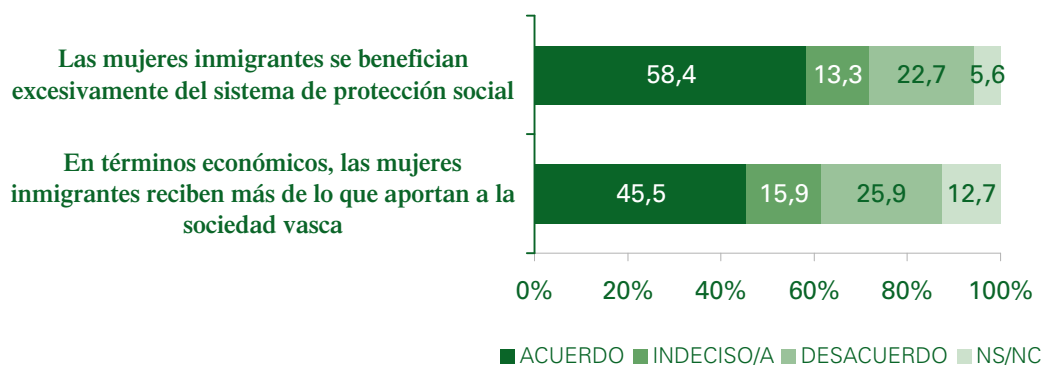
En otras investigaciones hemos constatado la presencia de ciertas actitudes prejuiciadas de la sociedad vasca frente a la llegada de personas inmigrantes, en general, sostenidas en estereotipos falsos y peyorativos dirigidos a estas personas. En este estudio quisimos conocer si estos estereotipos falsos y negativos se dirigían también hacia las mujeres inmigrantes extranjeras, en particular.

Concretamente sondeamos la opinión de la población vasca con respecto a dos de los estereotipos más frecuentes bajo el formato de grado de acuerdo o desacuerdo con el contenido de dos afirmaciones:

- Las mujeres inmigrantes se benefician excesivamente del sistema de protección social.
- En términos económicos, las mujeres inmigrantes reciben más de lo que aportan a la sociedad vasca.

La respuesta de la sociedad vasca a estos ítems es muy clara también: a pesar de lo que nos dicen los datos sobre aportaciones fiscales (224,1 millones de euros en 2010 a las arcas vascas) y sobre los ingresos que perciben las mujeres inmigrantes extranjeras por rentas no laborales, como ayudas sociales por prestaciones por desempleo (142,3 millones de euros), con un saldo que muestra claramente que las mujeres inmigrantes extranjeras son contribuyentes netas a la hacienda vasca de más de 80 millones de euros, la población vasca mantiene los estereotipos de que “las mujeres inmigrantes se benefician excesivamente del sistema de protección social” (58,4% acuerdo) y que “en términos económicos, las mujeres inmigrantes reciben más de los que aportan a la sociedad vasca” (45,5% acuerdo).

GRÁFICO 5.2. Estereotipos negativos de la sociedad vasca ante las mujeres inmigrantes

“Dígame, por favor, en qué medida está Ud. de acuerdo o no con el contenido de las siguientes afirmaciones (muy de acuerdo; de acuerdo; ni de acuerdo ni en desacuerdo; en desacuerdo; muy en desacuerdo).”
Fte.: Gabinete de Prospección Sociológica y elaboración propia

En los últimos años, alentada por la crisis, usando ésta bien como causa o como excusa, y la falta o escasez de recursos de muchas familias e instituciones, se ha ido instalando en nuestra sociedad y en las de nuestro entorno, la idea de que las personas inmigrantes extranjeras (mujeres incluidas) se están aprovechando de nuestro estado de bienestar y están haciendo un uso indebido de nuestros beneficios y prestaciones sociales.

Sabemos, y los datos así lo reflejan claramente, que no es así y que las personas inmigrantes, en general, y las mujeres, en particular, son contribuyentes netos a nuestro estado de bienestar social: en torno a un 25% de la población vasca lo sabe y así lo afirma pero es muy importante la cifra de quienes opinan en sentido contrario.

Las instituciones y las distintas administraciones vascas conocen este problema y están trabajando en el desarrollo de estrategias “antirrumores” que combatan estos estereotipos y sitúen las percepciones acordes con la realidad pero todavía queda mucho trabajo por hacer.

En cuanto a los distintos grupos o colectivos de la sociedad vasca, nuevamente encontramos escasas diferencias significativas entre ellos. Podemos destacar las siguientes:

- Las mujeres vascas están significativamente más de acuerdo en que las mujeres inmigrantes extranjeras se benefician excesivamente del sistema de protección social que los hombres;
- Las personas que saben menos euskera están significativamente más de acuerdo en que las mujeres inmigrantes extranjeras, en términos económicos, reciben más de lo que aportan a la sociedad vasca que las personas que saben más euskera.

CONTRIBUCIÓN SOCIAL

5.1.3

Finalmente, y para concluir este apartado, quisimos también conocer cómo valora la sociedad vasca la aportación y la contribución social que hacen las mujeres inmigrantes extranjeras a la sociedad vasca. Para ello, les propusimos otras tres frases para que nos indicaran el grado de acuerdo o desacuerdo con ellas:

- Si no fuera por los hijos e hijas de las mujeres extranjeras, Euskadi perdería población.
- Las mujeres extranjeras son importantes para cuidar a nuestros mayores y a nuestros menores.
- La contribución social de las mujeres inmigrantes es muy importante.

En estas cuestiones la población vasca observa con mayor claridad la contribución y la aportación que las mujeres inmigrantes extranjeras hacen a la sociedad vasca. Aquí sí, la población vasca es consciente de que, con un índice de la natalidad de los más bajos de Europa, el papel de las mujeres inmigrantes es crucial para nuestro futuro, permitiendo con su mayor natalidad, contrarrestar el saldo vegetativo y estabilizando la población vasca en el entorno de los dos millones doscientos mil habitantes.

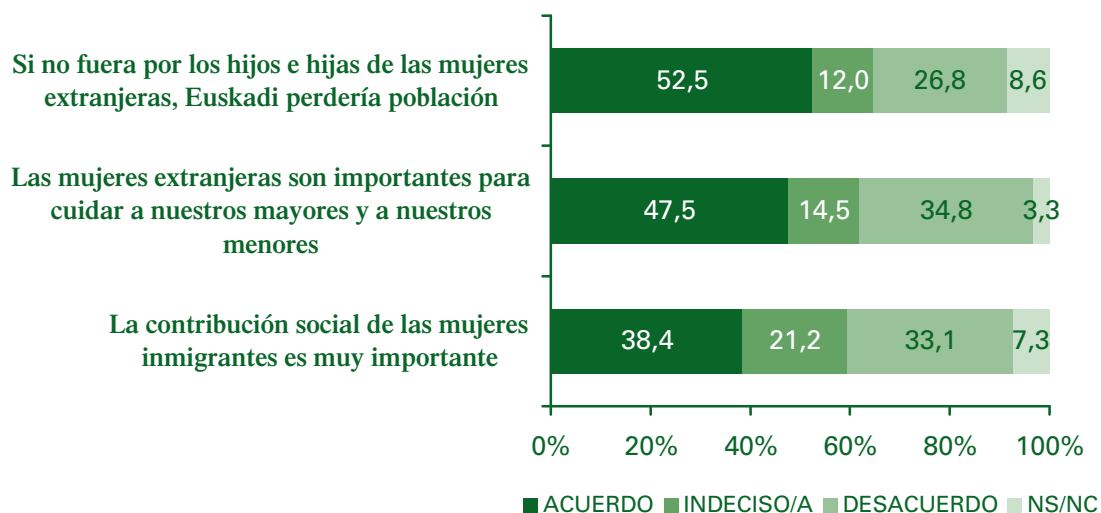
La gran mayoría de la sociedad vasca reconoce que “si no fuera por los hijos e hijas de las mujeres extranjeras, Euskadi perdería población” (52,5% de acuerdo).

Además, también la mayor parte de la sociedad vasca conoce y aprecia el papel que las mujeres inmigrantes extranjeras realiza en muchos de nuestros hogares y familias, descansando en ellas la importante tarea del cuidado de muchos de nuestros menores y muchos de nuestros mayores. Así, el 47,5% de la población vasca reconoce explícitamente que “las mujeres extranjeras son importantes para cuidar a nuestros mayores y a nuestros menores”.

Sólo un “pero” en este apartado. Y es que, a pesar de que es cada vez mayor la sensibilización social en torno al carácter capital de estos trabajos para la socialización, cohesión social, armonía y futuro de nuestra sociedad, sigue habiendo sustanciales colectivos sociales que, por desconocimiento, ignorancia o reminiscencias de una sociedad patriarcal, continúan infravalorándolos. Se reconoce el hecho pero se evita cuantificar su aportación, porque de la valoración positiva de tal aportación habría que pasar ineludiblemente a la aceptación de la población inmigrante femenina, y parece que es este último paso el que no se desea dar todavía.

Así, aunque una parte relevante de la población vasca reconoce clara y rotundamente que “la contribución social de las mujeres inmigrantes es muy importante” (38,4% de acuerdo) hay también otra parte, casi tan numerosa, que se aferra al desprestigio de estas tareas y no les concede la importancia que tienen como contribución social de primer orden (33,1% en desacuerdo).

GRÁFICO 5.3. Contribución social de las mujeres inmigrantes extranjeras

“Dígame, por favor, en qué medida está Ud. de acuerdo o no con el contenido de las siguientes afirmaciones (muy de acuerdo; de acuerdo; ni de acuerdo ni en desacuerdo; en desacuerdo; muy en desacuerdo.”
Fte.: Gabinete de Prospección Sociológica y elaboración propia

Tampoco hemos observado muchas diferencias significativas entre los distintos grupos o colectivos de la sociedad vasca en estos tres ítems. Sólo podemos destacar las siguientes:

- Las personas que se definen como estudiantes están significativamente más de acuerdo en que si no fuera por los hijos e hijas de las mujeres inmigrantes extranjeras, Euskadi perdería población que las personas que están en paro;
- Las personas mayores de 64 años, las que hablan correctamente euskera y las jubiladas y estudiantes están significativamente más de acuerdo en que las mujeres inmigrantes extranjeras son importantes para cuidar a nuestros mayores y a nuestros menores que las personas menores de 65 años, las que saben poco euskera y las que están en paro;
- Las personas que residen en Gipuzkoa, los hombres y las que hablan correctamente euskera están significativamente más de acuerdo en que la contribución social de las mujeres inmigrantes es muy importante que las personas que residen en Bizkaia, las mujeres y las que saben poco euskera.

IMAGEN DE LA SOCIEDAD VASCA ANTE LAS MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS

5.2

Es verdaderamente difícil hablar de las mujeres inmigrantes extranjeras como si fueran un “todo” homogéneo al que se pueda caracterizar claramente desde la perspectiva de la población vasca.

Si algo hemos aprendido en estos años trabajando, estudiando, investigando y analizando los procesos migratorios es que se trata de un gran mosaico compuesto por multitud de pequeñas historias personales, experiencias, deseos, expectativas, visiones, sueños, etc.

Por utilizar un símil, nos recuerda mucho a lo que puede ser intentar describir, analizar, sintetizar, investigar... una tierra fértil y variada, un gran ecosistema con numerosa fauna y flora y rico en accidentes geográficos. Como si quisiéramos explicar lo que es la cuenca del Amazonas. O por utilizar un paraje más cercano y compartido al menos por dos de nuestros territorios, como si quisiéramos hablar del macizo del Gorbeia.

¿Podemos describir una vista aérea, general de lo que vemos, de sus mayores hitos, de sus grandes manchas arbóreas o accidentes más relevantes? ¿Significa eso que despreciamos el detalle de cada árbol, de cada arbusto, de cada flor...? Una visión general nos puede llevar a la simplificación pero es la única forma de no perdernos y eternizarnos en detalles que nos impedirían tener una visión global de lo que estamos estudiando.

Con el estudio de las mujeres inmigrantes extranjeras nos va a pasar lo mismo: en aras de obtener un retrato o panorámica general, vamos a perder detalle en nuestro análisis pero sólo así, a través de esta dialéctica investigadora, del desmenuce de la realidad en partes, de su análisis y de su posterior reconstrucción para darle sentido global, podemos obtener una visión completa del fenómeno en cuestión.

Así, aún sabiendo que pedimos a la población vasca un difícil supuesto, hemos intentado recabar información que nos permita conocer cuál es la imagen que tiene la sociedad autóctona de las mujeres inmigrantes extranjeras en su conjunto y qué atributos se les asocian fundamentalmente.

Para ello, elaboramos tres ítems (que en realidad dan lugar a 37 juicios que se desagregan en 163 variables):

1. El primero pedía a las personas encuestadas que nos expresaran su opinión sobre las mujeres inmigrantes extranjeras eligiendo ocho atributos o adjetivos positivos o sus respectivos antónimos.
2. En el segundo de los ítems pedimos a la población vasca que nos indicase el grado de simpatía que tienen por distintos grupos de mujeres inmigrantes extranjeras, fundamentalmente caracterizados por su origen geográfico.
3. Y, en tercer lugar, pedimos a la población vasca que discriminase entre esos mismos grupos en función de una serie de características o atributos (en total 21) que les propusimos.

ATRIBUTOS ASOCIADOS A LAS MUJERES INMIGRANTES

5.2.1

Para el primero de los ítems elegimos una serie de ocho atributos y sus antónimos que, en investigaciones previas, nos indicaban que podían ayudarnos a perfilar la imagen de las mujeres inmigrantes extranjeras. Concretamente, esos ocho atributos y sus respectivos antónimos fueron éstos:

- amables-antipáticas;
- trabajadoras-vagas;
- responsables-informales;
- feministas-machistas;
- sinceras-mentirosas;
- interesadas-altruistas;
- competentes-incompetentes; e
- incultas-formadas.

Aunque metodológicamente no hemos seguido estrictamente los pasos requeridos, se trata de un ítem claramente inspirado en el diferencial semántico de Osgood.

Aunque la formulación del ítem pretendía ubicar a la población vasca en un atributo o en su antónimo, permitimos también que pudiera posicionarse en un lugar intermedio si la persona encuestada entendía que no se podía asociar claramente ningún atributo en general a todas las mujeres inmigrantes extranjeras, con el objetivo de no forzar las respuestas extremas.

Nuestra hipótesis de trabajo, basada en estudios empíricos similares, nos anticipaba que la población vasca adoptaría probablemente posiciones que mostrarían que su percepción de sí misma es ligeramente mejor que la que tienen de personas ajenas, inmigrantes en este caso. Normalmente, a preguntas similares a las incluidas en este estudio, la población vasca suele transmitir que, en general, su percepción de poblaciones inmigrantes extranjeras es que son muy similares a nosotros y nosotras pero siempre con una ligera tendencia a pensar que somos mejores que ellas.

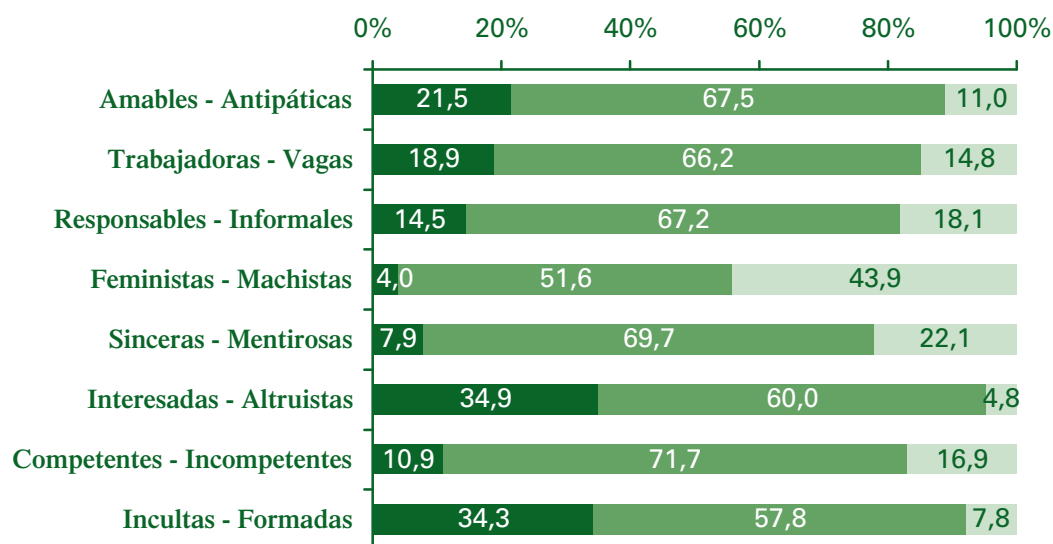
Los datos obtenidos son coherentes con esta posición (Gráfico 5.4) porque en todas las parejas de atributos propuestas, la mayoría de la población vasca no llega a decantarse entre un atributo y su antónimo, es decir, que no puede llegar a afirmar categóricamente que las mujeres inmigrantes, como colectivo, sean más bien amables o antipáticas (el 67,5% se posiciona en medio); trabajadoras o vagas (66,2%); responsables o informales (67,2%); feministas o machistas (51,6%); sinceras o mentirosas (69,7%); interesadas o altruistas (60%); competentes o incompetentes (71,7%); incultas o formadas (57,8%).

Esta posición es coherente con datos obtenidos de los barómetros de Ikuspegi Observatorio Vasco de Inmigración donde la mayoría de la sociedad vasca entiende que las personas inmigrantes tienen más rasgos de personalidad en común con la población vasca que diferentes.

Pero al igual que en esos estudios, también en el nuestro hemos observado que la población vasca tiene una imagen de sí misma ligeramente mejor que la que tiene de las mujeres inmigrantes extranjeras, y lo expresa de manera que podemos afirmar que hay tres rasgos, entre los testados, de marcado carácter peyorativo, que la población vasca asocia a las mujeres inmigrantes extranjeras:

- El 43,9% cree que las mujeres inmigrantes extranjeras son más bien machistas frente al 4% que opina que son más bien feministas
- El 34,9% cree que las mujeres inmigrantes extranjeras son más bien interesadas frente al 4,8% que opina que son más bien altruistas
- El 34,3% cree que las mujeres inmigrantes extranjeras son más bien incultas frente al 7,8% que opina que están más bien formadas

GRÁFICO 5.4. Imagen y atributos de las mujeres inmigrantes extranjeras

“En general, diría Ud. que las mujeres inmigrantes extranjeras son más bien: amables o antipáticas; trabajadoras o vagas; responsables o informales; feministas o machistas; sinceras o mentirosas; interesadas o altruistas; competentes o incompetentes; incultas o formadas”

Fte.: Elaboración propia

Además, aunque con menor intensidad, se les asocian también otros tres rasgos negativos:

- El 22,1% cree que las mujeres inmigrantes extranjeras son más bien mentirosas frente al 7,9% que opina que son más bien sinceras
- El 18,1% cree que las mujeres inmigrantes extranjeras son más bien informales frente al 14,5% que opina que son más bien responsables
- El 16,9% cree que las mujeres inmigrantes extranjeras son más bien incompetentes frente al 10,9% que opina que son más bien competentes

En el otro plato de la balanza, encontramos que la población vasca asocia a las mujeres inmigrantes extranjeras dos atributos que tienen un marcado carácter positivo:

- El 21,5% cree que las mujeres inmigrantes extranjeras son más bien amables frente al 11% que opina que son más bien antipáticas
- El 18,9% cree que las mujeres inmigrantes extranjeras son más bien trabajadoras frente al 14,8% que opina que son más bien vagas

Si analizamos las posibles diferencias de comportamiento entre la población vasca según los grupos formados por las distintas variables sociodemográficas, ideológicas, socioeconómicas, de personalidad y grado de interculturalidad, hemos observado lo siguiente:

- Las mujeres autóctonas tienen una imagen peor de las mujeres inmigrantes que los hombres autóctonos: creen más que son antipáticas, vagas, machistas, y menos competentes.
- Las personas sin estudios tienen peor imagen de las mujeres inmigrantes que las demás: creen más que son vagas, informales, mentirosas, interesadas, incultas, feministas y creen menos que son competentes.
- Las que no hablan euskera tienen una imagen peor de las mujeres inmigrantes que las que lo hablan: creen más que son vagas, mentirosas, interesadas, incompetentes y feministas.
- Las personas que menos ganan (hasta 1.000 €) tienen peor imagen de las mujeres inmigrantes: creen más que son antipáticas, vagas, feministas, mentirosas e incompetentes.
- Las personas menos satisfechas con su situación económica tienen peor imagen de las mujeres inmigrantes: creen más que son antipáticas, vagas, informales, mentirosas e incompetentes.
- Las personas en paro, jubiladas o amas de casa tienen, en general, peor imagen de las mujeres inmigrantes que las activas o estudiantes.
- Las personas de menor estatus socioeconómico tienen, en general, peor imagen de las mujeres inmigrantes que las de mayor estatus: creen más que son vagas, mentirosas e incompetentes.
- Las personas con peores expectativas de cara al futuro tienen peor imagen de las mujeres inmigrantes que las de mejores expectativas: creen más que son vagas, machistas, mentirosas, interesadas, incompetentes e incultas.
- Las personas que menos interactúan con inmigrantes tienen peor imagen de las mujeres inmigrantes que las que sí lo hacen: creen más que son vagas, machistas, incompetentes y menos que son amables y sinceras.

En general, los perfiles de las personas que peor y mejor imagen tienen de las mujeres inmigrantes no difiere sustancialmente de aquellos que peor y mejor imagen tienen del conjunto de las personas inmigrantes y que peor y mejor toleran la llegada de personas extranjeras a nuestra sociedad, como ya lo han puesto sistemáticamente de manifiesto otras investigaciones de Ikuspegi Observatorio Vasco de Inmigración y de BEGIRUNE Laboratorio de Investigación en Inmigración de la UPV/EHU.

En resumen, tienen peor imagen de las mujeres inmigrantes las mujeres autóctonas, personas sin estudios, que no hablan euskera, que ganan menos de 1.000 € mes/hogar, insatisfechas con su situación económica, personas paradas, jubiladas y amas de casa, con menor estatus socioeconómico, con peores expectativas de futuro y con menor interacción con personas inmigrantes.

Por el contrario, tienen mejor imagen de las mujeres inmigrantes, los hombres autóctonos, personas con mayor formación, que hablan euskera, que ingresan más de 1.000 € mes/hogar, satisfechas o indiferentes con su situación económica, personas activas y estudiantes, con estatus socioeconómico medio y alto, con mejores expectativas de futuro y con mayor interacción con personas inmigrantes.

SIMPATÍA HACIA LAS MUJERES INMIGRANTES

5.2.2

En el sondeo telefónico del Gabinete de Prospección Sociológica del Gobierno Vasco preguntamos también por el grado de simpatía que despiertan las mujeres inmigrantes entre la población vasca. Para ello utilizamos una escala que va desde los 0 puntos (ninguna simpatía) hasta los 10 puntos (mucho simpatía). Y quisimos ver si existían diferencias en la imagen y percepción que tiene la población vasca de distintos perfiles de mujeres inmigrantes.

Concretamente planteamos ocho perfiles distintos, los que obtuvimos en la primera fase de la investigación y que también hemos utilizado en la segunda parte cualitativa, con algunos matices.

1. El primer tipo o perfil de mujeres inmigrantes propuesto está formado exclusivamente por "Europeas occidentales", excluyendo a las argentinas y chilenas porque entendimos que podían distorsionar y generar confusión en las respuestas.
2. El segundo perfil, formado por "Colombianas y peruanas" corresponde al de mujeres latinoamericanas de larga duración.
3. El tercer perfil de mujeres de "África negra y subsaharianas" se corresponde con el mismo perfil de mujeres de raza negra.
4. El cuarto formado por las del "Norte de África" se corresponde con el perfil de magrebíes de fases anteriores.
5. El quinto perfil, formado por mujeres "Rumanas, del este de la UE" se corresponde con el denominado también de mujeres rumanas y de la UE orientales.
6. El sexto perfil de mujeres chinas y asiáticas es similar a otro denominado así de la fase cualitativa.
7. El séptimo perfil de mujeres "Paraguayas, nicaragüenses" se corresponde con el denominado "Latinoamericanas recientes" de la fase cualitativa.
8. Y el octavo perfil compuesto de mujeres "Irregulares" de cualquier nacionalidad tiene su equivalente con la misma denominación en fases anteriores.

Como podemos observar en el gráfico 5.5, las Europeas Occidentales son las que despiertan las mayores simpatías, obteniendo una media de 5,97 puntos.

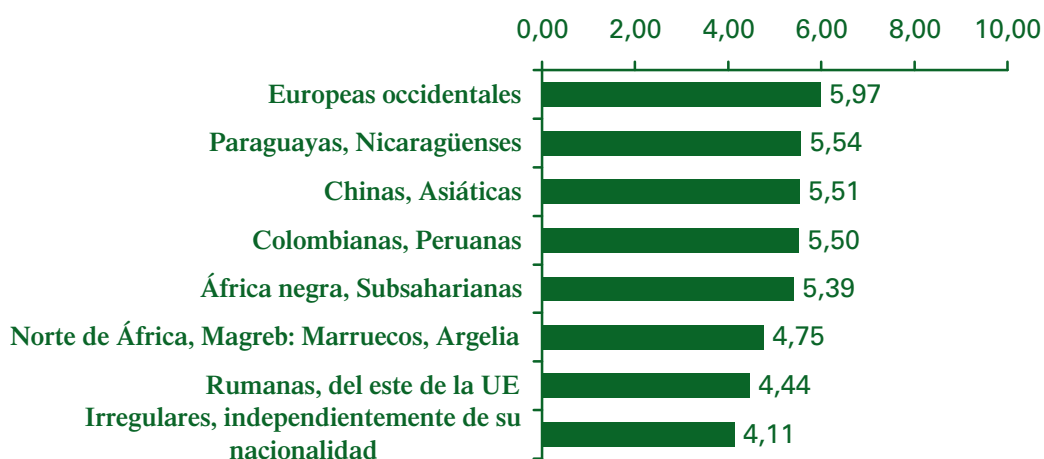
A continuación, aunque a bastante diferencia, se encuentran las mujeres Paraguayas y nicaragüenses (5,54 puntos), Chinas y asiáticas (5,1 puntos), Colombianas y peruanas (5,50 puntos) y Africanas de raza negra (5,39 puntos).

A cierta distancia aparecen las Norteafricanas (4,75 puntos), las Rumanas y del este de la UE (4,44 puntos) y las irregulares de cualquier nacionalidad (4,11 puntos), que despiertan menos simpatías entre la población vasca.

Esta manifestación de grado de simpatía que despiertan los distintos perfiles de mujeres inmigrantes pone de manifiesto algo que ya ha ido saliendo en nuestra investigación: entre las mujeres inmigrantes no todas viven la misma situación ni cuentan con los mismos recursos ni son percibidas del mismo modo. Hay colectivos de mujeres más rechazadas y que sufren mayor riesgo de exclusión social y discriminación: son fundamentalmente las

mujeres africanas, ya sean de raza negra o norteafricanas, las rumanas y las que se encuentran en situación administrativa irregular.

GRÁFICO 5.5. Simpatía hacia las mujeres inmigrantes según origen y situación

“Dígame, por favor, en una escala de 0 a 10 la simpatía que Ud. siente por los siguientes colectivos de mujeres inmigrantes extranjeras que residen en nuestro país, teniendo en cuenta que 0 significa ninguna simpatía y 10 mucha simpatía”

Fte.: Gabinete de Prospección Sociológica del Gobierno Vasco y elaboración propia

Analizando los datos y valoraciones por colectivos de personas, observamos diferencias significativas entre la población vasca. Así, podemos decir que:

- Tienen a puntuar significativamente peor y a mostrar menor simpatía por los distintos perfiles de mujeres inmigrantes extranjeras las personas residentes en el territorio de Álava-Araba, las mayores de 45 años (sobre todo las mayores de 64 años), mujeres y personas jubiladas o con ocupación de labores del hogar.
- Tienen a puntuar significativamente mejor y a mostrar mayor simpatía por los distintos perfiles de mujeres inmigrantes extranjeras las personas residentes en el territorio de Gipuzkoa, las menores de 45 años (sobre todo las menores de 30 años), hombres y personas en el paro o estudiantes.

IMAGEN DIFERENCIAL DE LAS MUJERES INMIGRANTES

5.2.3

La hipótesis de que la población vasca tiene una imagen diferencial de los distintos perfiles de mujeres inmigrantes extranjeras ya la manejábamos antes de empezar este estudio, basándonos en las conclusiones de otras investigaciones en las que ha participado el equipo investigador, por lo que en ésta teníamos interés en ahondar en esa posible imagen diferencial que tiene la sociedad vasca de los diferentes colectivos de mujeres inmigrantes extranjeras.

En consecuencia, incluimos en el sondeo del Barómetro de Ikuspegi 2012 una batería de preguntas que nos permitiera elaborar una tabla de frecuencias (correspondencias), aplicar un análisis factorial de correspondencias simples (AFCS) y construir un espacio métrico en el que ubicar los distintos perfiles de mujeres inmigrantes extranjeras y los atributos o características diferenciales que conforman la imagen que de cada uno de ellos tiene la población vasca.

TABLA 5.1. Tabla de frecuencias, mujeres inmigrantes extranjeras y atributos

	Esfuerzo por integrarse	Parecidas a nosotros	Antipáticas	Sinceras	No esfuerzo por integrarse	Regulares	Difícil tener lazos	Distintas a nosotros	Respeto por nuestra cultura	Violentas	Trabajadoras	Honradas	Simpáticas
Europeas occidentales, Argentinas, Chilenas	772	960	22	534	43	813	47	29	781	23	522	558	557
Colombianas, Peruanas	349	261	62	181	78	197	77	98	346	97	307	210	437
África negra, Subsaharianas	260	48	69	195	132	50	135	365	224	72	270	231	241
Norte de África, Magreb: Marruecos, Argelia	121	39	412	74	557	44	551	596	121	425	184	102	70
Rumanas, UE orientales	148	80	353	85	371	87	372	329	137	454	252	113	88
Chinas, Asiáticas	162	38	161	117	356	150	383	480	207	21	655	243	126
Paraguayas, Nicaragüenses	240	163	27	132	38	100	42	68	247	15	241	170	238
Margen activo	2.052	1.589	1.106	1.318	1.575	1.441	1.607	1.965	2.063	1.107	2.431	1.627	1.757

	Cerradas	Generan confianza	Abundan delincuentes	Se pueden tener lazos	Irregulares	Abiertas	Vagas	Generan desconfianza	Mentirosas	Pacíficas	No respetan nuestra cultura	Margen activo
Europeas occidentales, Argentinas, Chilenas	21	735	17	857	32	715	40	28	45	664	33	8.848
Colombianas, Peruanas	36	275	83	382	135	465	190	99	139	315	66	4.885
África negra, Subsaharianas	107	184	68	193	501	206	83	126	45	282	107	4.194
Norte de África, Magreb: Marruecos, Argelia	506	88	545	110	595	67	314	583	290	97	524	7.015
Rumanas, UE orientales	305	98	604	122	370	80	252	536	298	108	251	5.893
Chinas, Asiáticas	507	147	31	109	115	65	11	94	31	390	114	4.713
Paraguayas, Nicaragüenses	19	198	24	265	83	255	85	42	45	234	45	3.016
Margen activo	1.501	1.725	1.372	2.038	1.831	1.853	975	1.508	893	2.090	1.140	38.564

"Ahora me gustaría que me indicara, de los distintos tipos de mujeres inmigrantes que le presento en esta Tarjeta 1, a cuál o cuáles de ellos diría Ud. que se pueden asociar las siguientes características (presentar Tarjeta 1 y leer características)."

Fte.: Elaboración propia

Para ello pedimos a las personas encuestadas que rellenaran una rejilla con una serie de atributos (24 en total), poniendo en comparación siete perfiles de mujeres inmigrantes extranjeras y buscando las características diferenciales entre ellas. Los siete perfiles son los que ya hemos comentado en el apartado anterior excepto uno: desechamos el colectivo de irregulares y empleamos esta circunstancia como atributo asociable a los otros siete

perfiles porque entendíamos que plantearlo como un perfil de mujeres iba a sesgar excesivamente las respuestas y podía desvirtuar todo el análisis.

A esa rejilla le hemos aplicado un análisis factorial de correspondencias simples (AFCS) y hemos obtenido un mapa de posicionamiento donde hemos ubicado los distintos orígenes de las mujeres inmigrantes y sus atributos diferenciales.

Analizando los datos que proporciona el AFCS, lo primero que podemos destacar es que efectivamente existe una asociación significativa entre determinados perfiles y ciertas características. En consecuencia, podemos extraer los factores o dimensiones que más variabilidad recogen, que no son sino aquellas dimensiones que más discriminan y diferencian a los perfiles de mujeres inmigrantes en el imaginario de la sociedad vasca.

Así, podemos afirmar que las diferencias y semejanzas, la imagen diferencial en definitiva, de los distintos perfiles de mujeres inmigrantes extranjeras descansa en dos criterios o factores que pasamos a jerarquizar según su importancia.

- 1º Criterio (Dimensión 1, en el eje horizontal): recoge el 75,3% del total de las diferencias (variabilidad) entre los distintos perfiles. Se trata de un factor que opone a las mujeres europeas, argentinas y chilenas y atributos como parecidas a nosotros, abiertas, se puede mantener lazos y regulares (parte izquierda del factor) frente a las mujeres norteafricanas y rumanas y atributos como abundan delincuentes, generan desconfianza, violentas, cerradas, no se esfuerzan por integrarse y difícil tener lazos (en la parte derecha del factor). Esta dimensión parece oponer a mujeres culturalmente más cercanas y percibidas como próximas y “asimilables” frente a mujeres con las que culturalmente tenemos menos puntos en común, a las que vemos como extrañas y que nos generan desconfianza. Por eso hemos definido esta dimensión como un factor de DISTANCIA CULTURAL.

Con respecto a este criterio, las mujeres europeas, argentinas y chilenas pero también las paraguayas y nicaragüenses, las colombianas y peruanas, por ese orden, son percibidas como mujeres culturalmente más cercanas y con mayor capacidad de integración. En el otro extremo de este factor aparecen las mujeres norteafricanas y las rumanas como las más lejanas culturalmente, las menos integrables y las que más desconfianza generan. Entre unas y otras están las mujeres chinas y asiáticas, percibidas culturalmente más bien lejanas y las africanas de raza negra que parecen presentar un perfil medio.

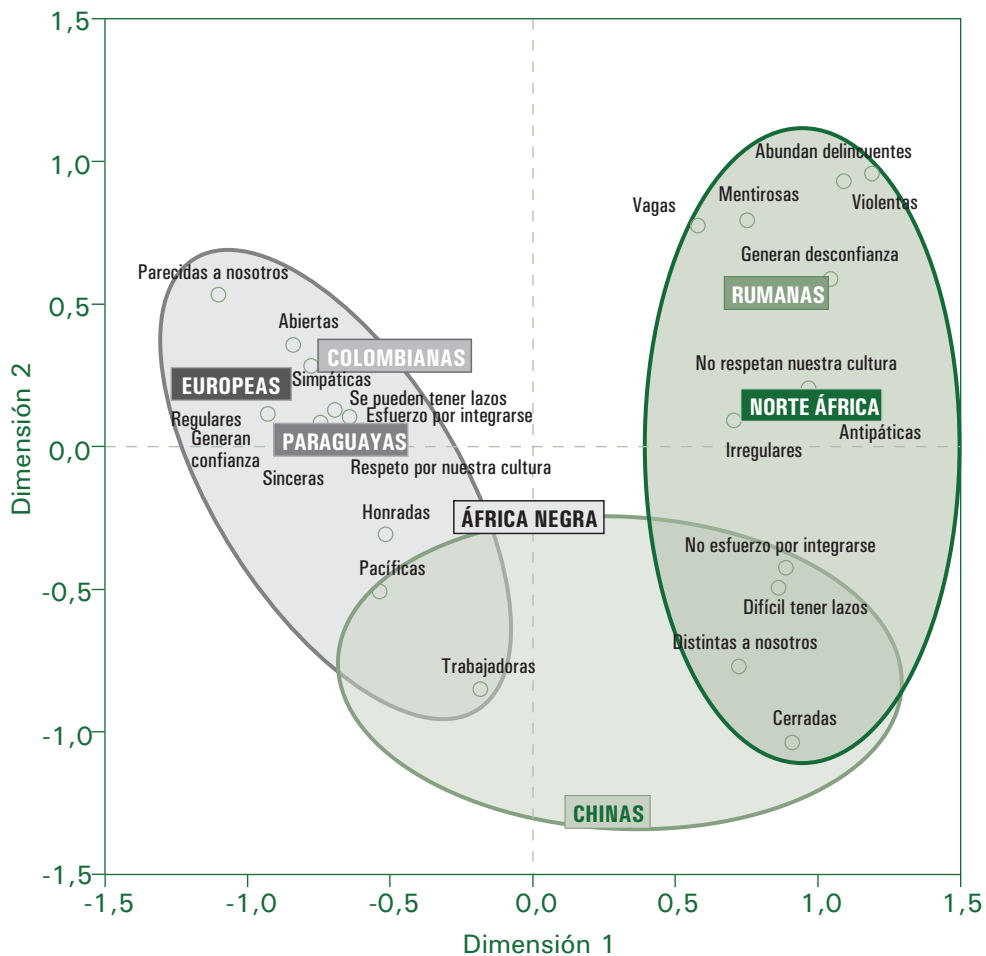
- 2º Criterio (Dimensión 2, en el eje vertical): recoge el 14,7% del total de la variabilidad entre perfiles y atributos. Es decir, es un criterio que discrimina mucho menos que el primero, destacando aquél por ser el que aglutina la mayor parte de la capacidad discriminante. En todo caso, este segundo factor opone a las mujeres rumanas y de la UE oriental y atributos como abundan delincuentes, violentas, vagas, mentirosas y generan desconfianza (parte superior del factor) frente a las mujeres chinas y asiáticas y atributos como trabajadoras, cerradas y distintas a nosotros (en la parte inferior del factor). Esta dimensión discrimina, fundamentalmente, a estos dos grupos de mujeres y parece oponer a mujeres, las rumanas, socialmente muy estigmatizadas y con una fuerte carga peyorativa frente a mujeres, las chinas, que gozan de buena imagen entre la sociedad vasca (trabajadoras) pero que se mantienen impermeables a todo roce o relación con ella (cerradas y distintas). Por eso hemos definido esta dimensión como un factor ESTIGMA versus GUETO.

En el gráfico 5.6, donde representamos las dimensiones 1 y 2, y donde se proyectan tanto los perfiles de mujeres como las características asociadas, podemos observar el posicio-

namiento de cada grupo de mujeres y su imagen diferencial en el imaginario de la sociedad vasca.

En ese gráfico, en el cuadrante superior derecho, el correspondiente a perfiles de mujeres *culturalmente lejanas y estigmatizadas socialmente*, se encuentran ubicadas las mujeres rumanas y de la UE oriental, y las del norte de África asociadas fundamentalmente a características como *abundan delincuentes, mentirosas, vagas, violentas, generan desconfianza, no respetan nuestra cultura, antipáticas, irregulares, no se esfuerzan por integrarse, es difícil tener lazos, son distintas a nosotros y cerradas*.

GRÁFICO 5.6. Imagen diferencial de las mujeres inmigrantes extranjeras

"Ahora me gustaría que me indicara, de los distintos tipos de mujeres inmigrantes que le presento en esta Tarjeta 1, a cuál o cuáles de ellos diría Ud. que se pueden asociar las siguientes características (presentar Tarjeta 1 y leer características)."

Fte.: Elaboración propia

En el cuadrante superior derecho, el correspondiente a las mujeres culturalmente cercanas pero estigmatizadas socialmente, se ubican las colombianas y peruanas, las europeas, argentinas y chilenas, y las paraguayas y nicaragüenses, aunque sólo las primeras, colombianas y peruanas, parecen tener asociado el rasgo del *estigma* en cierto grado porque las demás y, en general todas ellas, tienen una coordenada próxima al origen para esa dimensión 2, lo que indica que en la imagen de la población vasca pesa más la percepción de que son mujeres *culturalmente cercanas*. Estas mujeres son asociadas a características como

parecidas a nosotros, abiertas, simpáticas, se puede tener lazos, se esfuerzan por integrarse, están regularizadas, generan confianza, son sinceras, respetan nuestra cultura, son honradas, pacíficas y trabajadoras.

En el cuadrante inferior derecho, el correspondiente a las mujeres *culturalmente lejanas y guetizadas* (pertenecientes a grupos sociales herméticos), se ubican las chinas y asiáticas, asociadas a atributos como *cerradas, trabajadoras, pacíficas, distintas a nosotros, difícil tener lazos y no se esfuerzan por integrarse.*

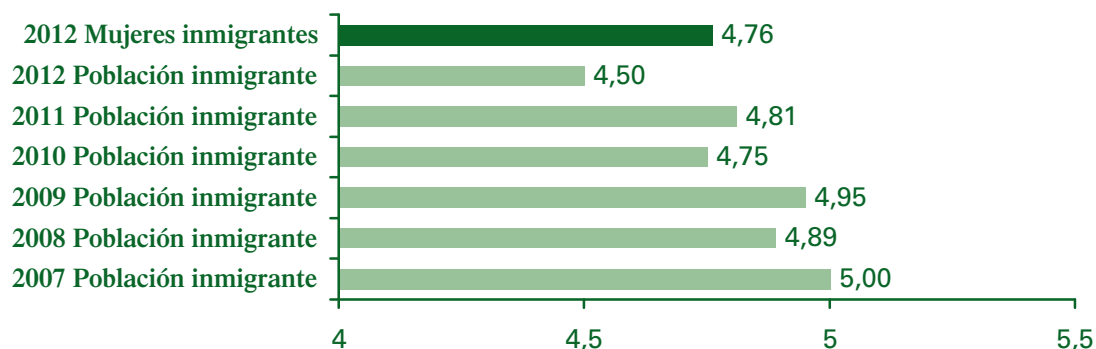
Las mujeres africanas de raza negra se ubican cerca del origen de coordenadas, con mala calidad de representación en ese espacio métrico formado por esas dimensiones, expresando que tienen un perfil medio entre los colectivos de mujeres estudiados. Parece que la población vasca nos las considera ni tan lejanas (norteafricanas, europeas del este) ni tan cercanas (sudamericanas, europeas) como otros grupos. Y tampoco se puede decir que estén claramente estigmatizadas o guetizadas.

VALORACIÓN GLOBAL DE LA SOCIEDAD VASCA ANTE LA LLEGADA DE MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS

5.3

Finalmente, pedimos a la población vasca, en el sondeo telefónico del Gabinete de Prospección Sociológica del Gobierno Vasco, que nos resumiera su sentir, su opinión y la valoración que hacen de la llegada de mujeres inmigrantes extranjeras a nuestra sociedad. Le pedimos que valorase si esa llegada tiene efectos positivos o negativos para la sociedad vasca, puntuando entre 0 (efectos muy negativos) y 10 (efectos muy positivos). La puntuación media es de 4,76 puntos. Es decir, que la población vasca resume de manera ambivalente su percepción sobre los efectos que la llegada de mujeres inmigrantes ha tenido en nuestra sociedad, otorgándole una puntuación intermedia en la escala mencionada.

GRÁFICO 5.7. Valoración de los efectos de la llegada de mujeres inmigrantes

"En términos generales, ¿diría Ud. que la llegada de mujeres inmigrantes tiene efectos positivos o negativos para la sociedad vasca? Deme, por favor, una puntuación de 0 (efectos muy negativos) a 10 (efectos muy positivos) puntos." Fte.: Gabinete de Prospección Sociológica del Gobierno Vasco y elaboración propia

Parece que aunque persistan ciertos estereotipos negativos en nuestra sociedad y de que haya colectivos que muestren ciertas reticencias ante las mujeres inmigrantes, lo cierto es que sociedad vasca también percibe y reconoce la aportación de las mujeres inmigrantes extranjeras a nuestra comunidad, lo que se traduce en una valoración de su contribución cercana a los 5 puntos.

Comparando este dato con el que arroja la misma pregunta que anualmente hace a la población vasca Ikuspegi Observatorio Vasco de Inmigración en su Barómetro, pero referida a la llegada de personas inmigrantes, hombres y mujeres, observamos que presenta cifras similares a las de los últimos años (gráfico 5.7).

Analizando los diferentes grupos de personas según las variables de cruce, hemos observado algunas diferencias significativas:

- Creen significativamente más que la llegada de mujeres inmigrantes extranjeras tiene efectos positivos las personas que residen en Gipuzkoa (5,18 puntos), las que estudian (5,58 puntos) y las que hablan correctamente euskera (5,72 puntos).
- Por el contrario, creen significativamente más que la llegada de mujeres inmigrantes extranjeras tiene efectos negativos las personas que residen en Álava-Araba (4,36 puntos), las que se dedican a las labores del hogar (4,26 puntos) y las que no saben nada de euskera (4,43 puntos).

No hemos observado diferencias significativas ni por edad ni sexo.

CONCLUSIONES **5.4**

Las conclusiones más relevantes obtenidas del análisis de toda la información de los sondeos telefónico y presencial son las siguientes:

1. La población vasca reconoce el papel que las mujeres inmigrantes realizan cubriendo puestos de trabajo que no se cubrirían de otra forma (42,9% de acuerdo frente al 33,6% en desacuerdo), es decir, que su presencia en nuestra sociedad responde a la necesidad que tenemos en ciertos sectores laborales.
2. Sin embargo, ese reconocimiento de su aportación en el mercado laboral no se traduce en un “valor económico” percibido por su contribución, ni en el económico, *strictu sensu*, ni el social –la conciliación–. Eso parece querer decirnos cuando el 42,2% de la sociedad vasca está en desacuerdo con que “contribuyan a mejorar nuestra economía”, aunque una parte importante de la sociedad sí es sensible al trabajo y a la aportación que este colectivo hace, percibiendo con claridad su contribución a la mejora de nuestra economía (30,2% de acuerdo).
3. La población vasca tampoco parece estar de acuerdo con que la llegada de mujeres inmigrantes “garantice la conciliación doméstica y laboral de las mujeres vascas” (44,1% en desacuerdo frente al 30,4% de acuerdo).
4. A pesar de que los datos disponibles contradicen su impresión, la población vasca mantiene los estereotipos de que “las mujeres inmigrantes se benefician excesivamente del sistema de protección social” (58,4% acuerdo) y que “en términos económicos, las mujeres inmigrantes reciben más de los que aportan a la sociedad vasca” (45,5% acuerdo).

5. La población vasca es consciente de que, con un índice de la natalidad de los más bajos de Europa, el papel de las mujeres inmigrantes es relevante para nuestro futuro, permitiendo con su mayor natalidad, contrarrestar, aunque sea levemente, el saldo vegetativo y ayudando a estabilizar la población vasca. La gran mayoría de la sociedad vasca reconoce que "si no fuera por los hijos e hijas de las mujeres extranjeras, Euskadi perdería población" (52,5% de acuerdo).
6. Además, también la mayor parte de la sociedad vasca conoce y aprecia el papel que las mujeres inmigrantes extranjeras realiza en muchos de nuestros hogares y familias, descansando en ellas la importante tarea del cuidado de muchos de nuestros menores y muchos de nuestros mayores. Así, el 47,5% de la población vasca reconoce explícitamente que "las mujeres extranjeras son importantes para cuidar a nuestros mayores y a nuestros menores".
7. La mayor parte de la población vasca reconoce clara y rotundamente que "la contribución social de las mujeres inmigrantes es muy importante" (38,4% de acuerdo), aunque siga habiendo una importante minoría que les niega su contribución a nuestra sociedad (33,1% en desacuerdo).
8. Se reconoce el hecho de la contribución pero se evita cuantificar su aportación, porque de la potencial valoración positiva de tal aportación se derivaría ineludiblemente la aceptación de la población inmigrante femenina y parece que este paso es el que no se desea todavía emprender.
9. La mayoría de la población vasca tiende a pensar que las mujeres inmigrantes extranjeras son similares a las vascas, como lo muestra el hecho de que la mayor parte de la sociedad vasca no llegue a poder decir que las mujeres inmigrantes sean más bien amables o antipáticas (el 67,5% no se decanta por una posición u otra); trabajadoras o vagas (el 66,2% no se decanta); responsables o informales (67,2%); feministas o machistas (51,6%); sinceras o mentirosas (69,7%); interesadas o altruistas (60%); competentes o incompetentes (71,7%); incultas o formadas (57,8%).
10. Si nos fijamos en los matices, hay más personas que perciben a las mujeres inmigrantes como machistas, interesadas, incultas, mentirosas, informales e incompetentes, que quienes las perciben feministas, altruistas, formadas, sinceras, responsables y competentes. Pero también hay más personas en la sociedad vasca que las perciben más bien amables y trabajadoras, que antipáticas y vagas.
11. Por colectivos, las mujeres inmigrantes en situación administrativa irregular, sean de la nacionalidad que sean, son las que despiertan menor simpatía, 4,11 puntos (escala de 0 a 10), seguidas de las rumanas y del este de la UE, 4,44 puntos, y de las norteafricanas, 4,75 puntos. Las que despiertan mayores simpatías son las procedentes de Europa Occidental, 5,97 puntos.
12. La imagen diferencial que la población vasca tiene de las mujeres inmigrantes extranjeras descansa fundamentalmente en dos criterios (dimensiones) que explican la mayor parte de la variabilidad de sus respuestas.

En primer lugar, se trataría de un factor que hemos denominado DISTANCIA CULTURAL porque opone aquellos perfiles de mujeres que se perciben culturalmente más cercanos, más permeables y más "mestizables" (europeas, argentinas, chilenas, paraguayas, nicaragüenses, colombianas, peruanas...) frente a los perfiles de mujeres que se observan lejanos, extraños y diferentes (norteafricanas, magrebíes, marroquíes, argelinas, rumanas, de la UE oriental...).

En segundo lugar, podemos hablar de un factor al que hemos llamado ESTIGMA vs. GUETO porque opone a perfiles de mujeres más estigmatizados (rumanas, de la UE oriental...) frente a colectivos de mujeres percibidos como herméticos e impermeables (chinas, asiáticas...).

13. Finalmente, en términos generales, la población vasca valora con 4,76 puntos los efectos (positivos=10, negativos=0) de la llegada de las mujeres inmigrantes en la sociedad vasca, es decir, otorga una puntuación intermedia en la escala.
14. Parece que aunque persistan ciertos estereotipos negativos en nuestra sociedad y de que haya colectivos que muestren ciertas reticencias ante las mujeres inmigrantes, lo cierto es que sociedad vasca también percibe y reconoce la aportación de las mujeres inmigrantes extranjeras a nuestra comunidad, lo que se traduce en una valoración de su contribución cercana a los 5 puntos.

6

EXPECTATIVAS Y NECESIDADES DE LAS MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS

La información obtenida en las conversaciones con las 49 mujeres la hemos organizado en cinco bloques temáticos:

1. La migración en origen
2. Llegada a Euskadi
3. Choque cultural y aculturación
4. Cosmovisión y roles de género
5. Expectativas y futuro

LA MIGRACIÓN EN ORIGEN

6.1

Las migraciones humanas son una constante en la historia del ser humano y en este capítulo entre otros aspectos queremos conocer qué motivaciones son las que han iniciado las migraciones de las mujeres que se han asentado en la CAE.

Durante años, el análisis ha considerado a las mujeres como sujetos pasivos o secundarios del proceso migratorio, siendo el hombre el principal promotor de la migración, seguido por la mujer y el resto del núcleo familiar. Sin embargo, en la actualidad ha emergido el análisis sobre la feminización de las migraciones y no se percibe a la mujer como mero sujeto pasivo, sino como la persona pionera que inicia y desarrolla las primeras fases migración, y luego tiende a reagrupar al núcleo familiar. Algunos autores consideran que la feminización es una de las nuevas principales características que definen el actual panorama de las migraciones mundiales.

El proceso migratorio está motivado por varias causas y se enfrenta a múltiples obstáculos, tanto en el lugar de origen como en la sociedad de acogida. Son cuestiones tan características y definitorias del ser humano como la curiosidad, la ambición o el instinto de supervivencia las que, en el fondo, actúan como motor de un largo viaje a un lugar diferente, de cuyo resultado no tiene garantía alguna. Las condiciones, personales y estructurales, que las personas experimentan en sus países de origen son determinantes a la hora de comprender e interpretar la decisión de emigrar. Evidentemente, estas condiciones tienen que encontrar otro polo de interacción, la sociedad de origen, que permita acomodar tal emigración en su seno. De hecho, entre una sociedad de llegada que plantea una demanda solvente y sociedades que se adaptan a tal demanda, se establece un sistema migratorio, que actúa sobre personas aspirantes a migrar con base en diferentes motivos. No todas las personas que se encuentran en situación de migrar terminan haciéndolo.

A lo largo de este apartado nos adentraremos en el conjunto de factores y motivaciones que incitaron a las mujeres asentadas en la CAE. Analizaremos también el proceso de toma de decisión y las dificultades, en origen, a las que las mujeres se enfrentan a la hora de abandonar su lugar de origen.

El proceso migratorio se inicia con la marcha por parte de una persona o grupo de su lugar de origen a otro de llegada durante un periodo de tiempo concreto, aunque desconocido *a priori*. Pero, ¿qué motiva esa marcha? A veces se tienden a invisibilizar las motivaciones sociales y culturales, otorgando una importancia casi única a los factores de tipo económico y laboral. Esto se debe a la menor frecuencia de las primeras.

Las mujeres entrevistadas nos han transmitido motivos evidentes y manifiestos, así como otros más ocultos o latentes, que las impulsaron a moverse a otros territorios con el fin de satisfacer sus necesidades y expectativas. Ya sea una migración escogida o forzada, las razones que llevan a una mujer a emigrar no son exclusivamente económicas en teoría, pero sí en el caso de las que hemos entrevistado. Es verdad que no siempre se cumple la imagen de una mujer inmigrante de bajo nivel cultural que se ve forzada a migrar por razones económicas. Asimismo, encontramos nuevas tipologías de mujeres que buscan “otra cosa” o que son portadoras de niveles significativos de cualificación. Ahora bien, suele ser interesante ver en qué medida la migración es eminentemente económica, y en qué medida esta motivación se reinterpreta luego, en caso de proyectos exitosos, en otras modalidades de motivación. De todas formas, existe una amplia gama de motivos asociados a la sociedad de origen que impulsan a abandonarla y otra que hace “atractiva” a la de llegada. A lo largo de las entrevistas hemos encontrado las siguientes modalidades: económicas, familiares, académicas, las basadas en la ausencia de perspectivas de futuro o en la búsqueda de oportunidades como mujer, la inseguridad, el maltrato, y otras de menor importancia.

Entrando en el contenido de las entrevistas, entre los motivos que testimonian las mujeres entrevistadas tenemos un denominador común para casi todas: la motivación económica y laboral, concretada en la búsqueda de un empleo y en la percepción de un salario. Los reducidos salarios de algunos países impiden el desarrollo personal y la supervivencia de gran parte de las entrevistadas que afirman haberse encontrado en situaciones de exclusión social. Para estas mujeres, la obtención de un salario suficiente y estable suponía una seguridad económica y social, no sólo para ellas, sino sobre todo para su familia, cuestión que ha motivado la búsqueda de otra oportunidad en el extranjero. En algunos casos, algunas mujeres han tenido que emigrar para poder hacer frente a la manutención de una familia nuclear estable, o de una amplia que ha quedado algo mermada económicamente tras la muerte de un familiar, o de otra que se ha visto disuelta por una separación o divorcio. Sea el motivo que sea, los testimonios nos indican que en origen, incluso trabajando, no era posible obtener un nivel decente de vida.

“Si yo trabajara allí lo que trabajo aquí no tendría posibilidad de nada” (Perfil 8: Grupo de discusión)

“Allí nadie trabaja sólo ocho horas y un salario... nada que ver, es mínimo, trabajos donde trabajas” (Perfil 8: Nicaragua)

“Lo que trabajas allí es mucho y el dinero poco, no llega para vivir bien” (Perfil 7: China)

“Ahora no hay trabajo y, lo que hay, es poco sueldo. Una familia necesita más” (Perfil 6: Rumanía)

“Volví por motivos de trabajo, allí en mi país trabajas pero prácticamente no ganas nada” (Perfil 5: Sahara).

“En Senegal estaba a gusto pero no ha habido mucho trabajo, por eso los jóvenes se escapan de patera” (Perfil 3: Senegal)

“El trabajo que hacemos nosotros en Rumania está mucho trabajo y poco dinero y no vale, y para comida y para gastos no vale.” (Perfil 6: Rumania)

“En Argentina estaban las cosas complicadas, había mucho trabajo, poco dinero, poco tiempo libre, una hija de dos años a la que veía cuando podía porque estaba trabajando todo el día... vine buscando calidad de vida” (Perfil 1: Argentina)

Asimismo, la falta de empleo supone otra razón para intentar obtener una situación más favorecedora fuera del país, ya que el mercado laboral de algunos países de los que proceden las entrevistadas ha sido el pistoletazo de salida para su experiencia migratoria. Son múltiples los relatos que se inician alegando una situación social y laboral precaria en el país de origen, con escasas expectativas económicas de una mejoría personal. También encontramos testimonios que nos relatan la frustración de algunas mujeres cualificadas insertas en labores de baja cualificación, que en principio no entraban en sus pretensiones. Además de actuar como un factor que “expulsa” a las mujeres de sus países de origen, la información en origen sobre la situación del mercado laboral en destino actúa como factor tractor hacia la sociedad de destino.

Pero no todas las razones tienen una explicación estrictamente económica y muchas entrevistadas aducen que el motivo de su marcha a otra sociedad se debe a factores tanto económicos como sociales. En muchos casos, el objetivo último de su experiencia migratoria es también la búsqueda de una mejor atención social, reflejada en unos servicios sociales de mayor calidad y menor coste, como pudiera ser el caso de la sanidad y la educación. Evidentemente, esta dimensión social incorpora implícitamente un componente económico. En este sentido, la educación gratuita y de calidad se percibe como un gran valor de la sociedad de acogida. La educación obligatoria, así como la universitaria, se valora muy positivamente por su valor indirectamente “económico”, por las ventajas que otorga a la hora de encontrar un empleo.

“Aquí todos tienen derecho a educación gratis, salud gratis y vivienda. En Chile no, en Chile el que nace pobre se fastidió” (Perfil 1: Chilena).

“Yo sabía que era barato estudiar aquí” (Perfil 3: Camerún)

“Aquí los estudios son más baratos, un programa de máster y uno de doctorado en una universidad pública la diferencia debe de ser el 70% más allá, entonces yo pensé aunque yo trabaje un poco me lo puedo pagar, en Chile con el sueldo de profesora si yo me planteo un doctorado punto número uno es incompatible con tu sueldo porque te lleva más de la mitad del sueldo y punto número dos incompatible con el horario porque allá tú trabajas de ocho a ocho.” (Perfil 1: Argentina).

“Puedes estudiar y trabajar y no es caro” (Perfil 7: China)

En el caso de las mujeres que ya son madres, el futuro de sus hijos e hijas y la educación que pueden recibir es uno de los motivos más recurrentes, repitiéndose en varias ocasiones la ganancia cualitativa que les supone estar matriculados en el sistema educativo de Euskadi frente a las más mermadas posibilidades que hubieran tenido en origen.

“Lo que me movía a mí es que mis hijos se formen...” (Perfil 8: Nicaragua)

“Yo prefiero que mis hijas estudien y el nivel de estudios aquí es más alto. Yo creo que uno de los motivos que más me ha atado a estar aquí es por mis hijas” (Perfil 5: Sahara).

En el caso de la sanidad, son múltiples las referencias a las ventajas y beneficios que supone la disponibilidad de un estado de bienestar como el vigente en nuestra sociedad, siendo frecuentes las comparaciones con países donde la privatización de la sanidad es una realidad y el acceso al sistema sanitario es privativo de las clases poderosas. En cambio, valoran que el acceso a la sanidad sea con carácter universal en la sociedad vasca. Aunque

este factor se valora especialmente tras la llegada al país de destino, se menciona también como motivo para escoger el destino concreto de la CAE.

“En mi país si tú no tienes dinero no vas al médico, y si tú te vas a ingresar tienes que pagar la habitación. Allí es caro pero mejor, pero allí hay gente que no tiene dinero y se muere” (Perfil 3: Nigeria)

“Yo venía de EEUU y allí no sé lo que es ir al médico. No hay esos derechos, y entonces miré las ventajas que había aquí y vi esa posibilidad” (Perfil 8: Nicaragua)

Específicamente, algunas mujeres de origen africano nos hablan de la discriminación de género que sufren en el sistema de salud africano, donde son tratadas como “históricas” o ciudadanas de segunda, lo que les cierra las puertas en el acceso a la sanidad. Esto unido al elevado coste sanitario y la falta de ingresos propios de muchas mujeres limita drásticamente el uso que de los servicios de salud puedan llegar a hacer.

“Si eres mujer dicen que eres débil y que te estás inventando, sólo te hacen caso si vas a tener hijo, si no te puedes morir” (Perfil 3: Burkina Faso)

“Tienes que preguntar a tu padre o tu marido para ir al médico, allí el médico cuesta mucho dinero y tienes que preguntar porque tú no tienes dinero. A veces piensan que exageras y no te dan” (Perfil 3: Nigeria)

“Mujeres no se ponen enfermas, solo hombres. Mujeres no van al médico.” (Perfil 3: Burkina Faso)

En la misma dirección se aduce otro factor impulsor de la emigración: la inseguridad ciudadana. Para algunas entrevistadas, la seguridad ciudadana es un elemento clave en su vida diaria y por eso deciden buscar un panorama socialmente más *tranquilo* en una sociedad diferente. Es habitual la referencia a la falta de seguridad nocturna o el recurso a comparar la sociedad de origen con la de llegada con base en la libertad femenina. Así, en más de una entrevista, las mujeres destacan la diferencia entre su sociedad originaria y la sociedad vasca en el plano de las libertades personales.

“Cuando fuimos (a su país de origen) había tanta inseguridad... y aquí tú vas tranquila, tú allí vas y te sentabas en el autobús y en seguida se te sentaba una niña al lado y en seguida te sacaba un cuchillo y te decía quítate lo que tienes y lo pones en la bolsa” (Perfil 2: Colombia).

“Aquí hay más seguridad y yo también quiero vivir bien y mi familia también”

“Allí en Marruecos no hay seguridad” (Perfil 5: Marruecos)

“Allí te pueden matar, yo no quería eso” (Perfil 4: Senegal)

“A veces hablo con mi familia y les sorprende –porque son cosas que en mi país no pasan– el protegerte tanto la policía. Yo me siento segura aquí” (Perfil 6: Rumanía)

Algunas entrevistadas también mencionan el sistema político poco transparente de sus países de origen, en el que son habituales los tratos de favor y la corrupción sistémica y sistemática, que afecta incluso en los procesos de inserción laboral. Si la desafección política avanza incluso en nuestra sociedad, en varias entrevistas se postula como una razón decisiva para iniciar un proyecto migratorio lejos del lugar de origen. Esta desafección política se plasma de una manera muy clara en varias de las entrevistas, en las que se habla de corrupción, favoritismo y clientelismo, y de desinterés por el pueblo. Este conjunto de factores y características del sistema político actúa como un factor que desencadena un empeoramiento de las condiciones de vida y que genera incertidumbre en algunas mujeres, que en consecuencia deciden emigrar a una sociedad que consideran políticamente más transparente.

“No había otra cosa, no había oferta, los buenos cargos se los repartieron y la cooperación se estaba retirando” (Perfil 8: Nicaragua)

“Mi gobierno no es como aquí, si quieren hacerte algo te lo hacen, no hay que dar excusas. Ellos se quedan con el dinero y son ricos y el resto pobre.” (Perfil 3: Camerún)

“Me fui por la corrupción, porque no me fiaba, no aguantaba que hicieran lo que quisieran conmigo, eso me da inseguridad. Aquí también hay, pero menos, diferente.” (Perfil 8: Nicaragua)

“En mi país los cargos no te los dan porque sepas, te lo dan por el enchufe” (Perfil 8: Nicaragua).

“Yo trabajaba de enfermera y a veces topas con lo político: cuando hay cambio de gobierno ellos tienen sus compromisos y tienen que sacar personal para meter otro personal afines de sus partidos” (Perfil 8: Grupo de discusión)

La falta de perspectivas de futuro marca un hito también a la hora de decidirse por emigrar: algunas entrevistadas alegan que, llegadas a un punto de pérdida de fe en el futuro de su país, la única opción que tuvieron para poder seguir adelante fue la de emigrar. Esta desconfianza es de mayor o menor intensidad, pero en todas las personas entrevistadas la falta de esperanza supone un denominador común en la definitiva toma de la decisión de emigrar.

“Si, es que si no se queda allá –en Nicaragua– está claro que es sólo para sobrevivir, y solo para comer. No hay otras aspiraciones de futuro” (Perfil 8: Nicaragua)

“En Rumanía no hay futuro, no hay trabajo para nadie.” (Perfil 6: Rumanía)

“Yo no tenía futuro en Senegal, no pensaba en un futuro ahí” (Perfil 3: Senegal)

“Si me quedo allí siempre va a ser igual, siempre teniendo miedo y sin trabajo. Las cosas no van a cambiar, venimos aquí porque allí siempre está todo mal.” (Perfil 3: Ghana)

Con base en esta decisión, el hecho de ser o no madre vuelve a marcar una diferencia: las mujeres con descendencia son las que sintieron más por la falta de perspectivas de futuro, sobre todo porque se trataba del futuro de sus hijos e hijas. Para la mayoría, la educación y la libertad que sus hijos e hijas pudieran tener en el País Vasco era un valor positivo, valor al que difícilmente hubieran accedido en la sociedad de origen.

“Decidí emigrar por el futuro de mis hijos” (Perfil 2: Colombia)

“Tomé la decisión porque viendo la situación, pues para que ella (su hija) saliera adelante, yo dije la solución es esta, yo dije tengo que hacer el esfuerzo de irme para que ella también pueda estudiar, porque si me quedo allá no hubiera podido dar un estudio.” (Perfil 8: Paraguay)

La curiosidad también tiene un peso relativo a la hora de comenzar con su experiencia migratoria: algunas mujeres defienden que el principal motivo por el que emigraron no fue otro que la curiosidad, aunque sin minusvalorar los motivos económicos. Frente al peso manifiesto de lo económico, la curiosidad cultural funciona como una semilla que se instaló en la cabeza de algunas mujeres entrevistadas y que les hizo plantearse la emigración. El “gusanillo de emigrar” es también un motor oculto de la marcha de sus respectivos países.

“También por si mejoras un poco la situación, por juntar un poco de dinero...; pero más por mí misma, por mi persona que quieres salir, cuando empiezas a tener 20 años dices 'quiero salir del país a otros sitios” (Perfil 8: Paraguay)

“Tengo un espíritu aventurero, quería salir” (Perfil 2: Grupo de discusión)

“Vine a Euskadi con idea de venir a vivir, a probar” (Perfil 1: Argentina)

“Tenía curiosidad de cómo era Europa y España. Me gusta y lo quería ver (Perfil 7: China).

“No sólo era la motivación de ganar dinero, también la de conocer otra cultura” (Perfil 3: Nigeria)

"Me planteé irme de china por curiosidad, el año 92 eran las olimpiadas de Barcelona y cuando terminó el curso tenía una amiga de mi madre que me dijo si quieres puedo contratarte y dije que sí" (Perfil 7: China).

"Mi sueño era ver otro mundo, otra cosa, otra cultura... como si me sintiera encerrada en Senegal" (Perfil 3: Senegal)

Conocer otras culturas y vivir otras experiencias socioculturales que no fuesen las de la propia cultura supusieron un atractivo suficiente como para dejar atrás la vida que conocían y comenzar a vivir nuevas experiencias en otra sociedad. La curiosidad cultural genera ilusión. Además de la curiosidad, el enriquecimiento cultural también supone un motivo de peso para estas mujeres, quienes, en algunos casos, optaron por iniciar un proyecto en un país diferente al suyo de origen por poder complementar la formación que ya tenían. Una educación *europea* parece garantizar el éxito personal y el laboral. El prestigio de las titulaciones adquiridas en países europeos supone un valor seguro en un mercado de empleo que, en muchas ocasiones, discrimina a las mujeres. Así pues, en opinión de algunas entrevistadas, realizar el esfuerzo económico de formarse en el extranjero les reportará beneficios laborales si deciden volver a sus países de origen. Es también, a nivel personal, una oportunidad para desarrollarse intelectualmente y prolongar una etapa de estudio que, en algunos casos, acaba a una temprana edad en sus países de origen por cuestiones como el matrimonio o los hijos.

"Yo allí tenía que casarme y, si te casas, ya no estudias, así que me fui a estudiar fuera." (Perfil 3: Nigeria)

"Decidí irme de Camerún por el sueño de ir a Europa y también el de intentar mejorar mi nivel intelectual" (Perfil 3: Camerún).

"En Argelia también estudian (las mujeres), pero allí hay límites." (Perfil 4: Argelia)

"Decidí hacer un alto en mi vida, miré hacia atrás y vi que sólo había trabajado [...] quería vivir una vida diferente, conocer más y estudiar más." (Perfil 1: Argentina)

Las mujeres que defienden haber emigrado por motivos educacionales muestran una cierta admiración por el sistema educativo de la sociedad vasca, por lo que tienen una fe considerable en que la educación recibida aquí por parte de sus hijos e hijas les servirá como garantía de un futuro mejor. Otro motivo que lleva a algunas entrevistadas a emigrar es la reagrupación familiar, que muchas veces supone establecerse con hermanos y hermanas, y casi siempre supone retomar la vida en pareja. En este último caso, puede haber emigrado en primer lugar el marido o es muchas veces la misma mujer la que emprendió el proyecto migratorio, y una vez de haber obtenido la regularidad administrativa el siguiente paso consiste en reagrupar a hijos e hijas. La reagrupación es en parte la coronación de un éxito previo, el del asentamiento regularizado, de forma que la persona pionera o el matrimonio, una vez de haber conseguido la regularización, con permiso de trabajo y residencia en casi todas las ocasiones, reagrupa a sus descendientes.

"Decidí venir aquí porque estaba mi hermana" (Perfil 1: Chile)

"Los papeles que conseguí fueron con mi marido. Como él ha venido antes que yo era un reagrupamiento familiar, y ahora que nos separamos yo tengo los míos propios" (Perfil 3: Senegal)

"Como mi marido estaba aquí, yo no quería quedarme sola allí y me vine con él" (Perfil 3: Burkina Faso).

"Si, primero mi marido sólo vino y ahora (cuando consiga los papeles) vamos a por mis hijos" (Perfil 4: Senegal)

"Primero mi marido solo y ahora si voy a mi país a por mis hijos" (Perfil 4: Nigeria).

En otro orden de cosas, también nos encontramos con la situación de la mujer que experimenta un proceso de autonomización en la sociedad de llegada, lo que refuerza y retroalimenta la opción que adoptó de emigrar tiempo atrás. Así, la nueva autodefinición de sí misma de la mujer inmigrada (más liberada, con más objetivos y con una función social mucho más alejada de los roles tradicionales) supone otra razón que añadir para reubicarse y mantener la residencia en un contexto social más abierto que el de su sociedad de origen. Son frecuentes las menciones de admiración, e incluso de idealización, al papel de la mujer autóctona en la sociedad vasca y/o española, con referencias a sus derechos y al teórico reparto equitativo de las labores domésticas y extra domésticas.

“En mi familia los hombres tienen más derechos que la mujer. Aquí las mujeres y los hombres tienen los mismos derechos. Aquí todos son iguales. Me siento más libre como mujer aquí que en mi país” (Perfil 3: Nigeria)

“Para la mujer la vida en Rumanía es muy dura, no es tan libre” (Perfil 6: Rumanía)

Algunas mujeres ven en el proceso migratorio una oportunidad de mejora en términos de autonomía personal, lo que repercute notablemente en su calidad de vida percibida. Ven la migración como la única manera de poder ser autónomas y no estar sometidas a su pareja o padre, ni a las pautas de control impuestas por ellos con base en su cultura de origen. Tras la muerte de la madre, muchas mujeres asumen la carga familiar del trabajo reproductivo, carga que, en muchos casos, no están dispuestas a soportar en solitario.

“(Si no estás casada), no puedes alquilar una habitación ni nada, nada. Las costumbres nuestras, si no estás casada o si estás divorciada sin hijos te tienes que quedar en la casa de los padres.” (Perfil 5: Marruecos)

“Después de que mi madre muriera yo era la madre de todos mis hermanos, yo hacía todo.” (Perfil 3: Camerún)

Por último, otro de los motivos que llevaron a algunas de las entrevistadas a emigrar fueron las experiencias de maltrato. En algunos casos, las entrevistadas eran víctimas directas, mientras que en otros eran testigos de la violencia contra sus hijos o incluso entre sus padres. Nos referimos a maltrato físico en algunos casos, psicológico en todos, y social en la mayoría. Respecto a este último, es habitual la privación de libertad en lo referido a salir de casa, tener contacto con hombres o disponer de un grupo de amistades, es decir, cualquier aspecto que no favorezca, o entorpezca, el trabajo reproductivo. Esta incómoda realidad se antoja razón fundamental en algunos casos para buscar una nueva oportunidad en otra sociedad, bien por miedo a su integridad física, bien por el miedo a que a sus hijos e hijas les pudiera suceder algo de seguir viviendo en su sociedad originaria. El maltrato parece más habitual en el caso de las mujeres africanas.

“Yo vivía en una ciudad con el hermano de mi padre, y luego me está maltratando” (Perfil 3: Nigeria)

“El hombre allí es muy machista [...] no sales de la casa y es lo que diga él. El hombre le pega [...]” (Perfil 3: Nigeria)

“Me fui porque no me gustaban los líos. En mi casa había muchos líos... [...] Mi padre pegaba a sus mujeres” (Perfil 3: Nigeria).

“En África los padres pegan a los hijos, son egoístas. Tienen hijos para que trabajen y yo no quería esto.” (Perfil 3: Nigeria)

“Cómoda no, pero es una costumbre de ahí, lo que me sentía incómoda es en mi casa porque siempre pelea y no me gusta” (Perfil 3: Nigeria)

Esta experiencia directa o cercana con el maltrato despertó una voluntad de cambio radical de sus vidas, convirtiéndose en uno de los principales motivos intentar iniciar una nueva experiencia más favorecedora y enriquecedora para ellas.

Tras analizar los diferentes factores, podemos observar, que los diferentes factores pueden agruparse en cinco grandes tipos que están muy interrelacionados: los que hacen referencia a la situación económica y/o laboral, a la calidad de vida (educación/sanidad), a la curiosidad cultural y social, a diversas situaciones familiares y a la inestabilidad o inseguridad en el país de origen. La conclusión más interesante es que, a menudo, no se trata de un único motivo, sino que la decisión de migrar es más bien el resultado de la interacción de todos o algunos de ellos. La decisión de emigrar no se toma con base en uno u otro factor, sino como resultado de un conjunto de imágenes y necesidades interrelacionadas que generan una serie de expectativas que se incorporan o se esperan conseguir mediante el proyecto migratorio. Ahora bien, no podemos desdeñar que es el motivo económico el que articula en gran parte de las ocasiones esta interacción, de forma que cuando se piensa en mejorar la calidad de vida mediante una buena educación y sanidad, se está pensando también en un buen trabajo que genere una buena situación económica y permita mantener a la familia, que además estará alejada de la inestabilidad e inseguridad que es frecuente en sus sociedades de origen.

EXPECTATIVAS

6.1.2

La emigración es un fenómeno que responde a un juego de luces y sombras que se genera en el imaginario individual de la persona al dejar su país de origen. Así, y analizando el discurso que las entrevistadas ofrecen en sus intervenciones, somos testigos de cómo no siempre se cumplen esas expectativas con las que las mujeres iniciaron su experiencia migratoria. Comenzar el proceso con una serie de expectativas iniciales supone un balance final, en el que muchos deseos y planes se quedan sin cumplir. A menudo, se generan una serie de sentimientos encadenados que basculan entre la inquietud y la alegría, o la esperanza de una vida mejor, junto al miedo al fracaso, impulsado en muchas ocasiones por el “nada que perder” en sus países de origen.

“Me daba igual, tenía miedo, pero no tenía nada” (Perfil 4: Senegal)

“Estaba con mucha alegría, pensaba que todo se podía y que iba a mejorar mucho” (Perfil 8: Grupo de discusión)

“Cuando llegué aquí la vida no muy fácil y me arrepentí mucho. Y luego decía mis hermanas qué van a hacer, y yo me he arrepentido mucho y he llorado mucho, la cosa no es tan fácil como la gente dice allí, porque la gente dice cosas y tú piensas que vas a coger el dinero de la calle, y esto no es así” (Perfil 3: Nigeria)

Como podemos constatar en los testimonios, en principio, se parte de la idea de que no se tiene nada que perder. Ahora bien, la acomodación a la realidad ha supuesto por un lado, disminuir la alegría inicial y, por otro, adaptar las expectativas a las realidades. Las expectativas son, principalmente, de tipo económico, aunque existen también, como hemos dicho en el apartado anterior, otras de corte más social. Predomina la idea de encontrar un trabajo rápidamente y obtener salarios apropiados. Si bien algunos colectivos, como el de las mujeres latinoamericanas de reciente migración, saben que trabajarán en el servicio doméstico exponiéndose a veces a un empleo poco acorde a su preparación y por debajo de su cualificación, lo asumen para ganar dinero de forma rápida; otros, como las africanas de alta formación o las latinoamericanas de antigua migración, presentan expectativas laborales más elevadas, relacionadas con su formación y con grandes salarios.

“Mis expectativas eran que hay trabajo, que es más fácil” (Perfil 3: Camerún)

“Pensaba que aquí iba a tener menos problemas, que iba a tener trabajo” (Perfil 4: Argelia)

“Yo sabía que iba a trabajar en casas, se trabaja bien, pero pensaba que iba a llegar y a encontrar muy rápido” (Perfil 8: Paraguay)

Las expectativas con las que se inicia el proceso migratorio, juegan un papel importante en los sentimientos que se generan durante el mismo, que pueden ser de éxito o satisfacción en algunos casos, o de frustración y fracaso en otros muchos.

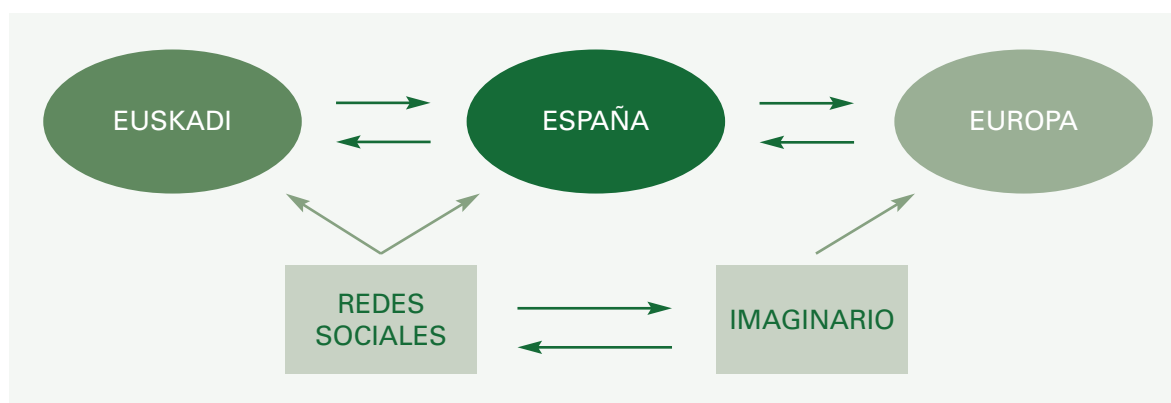
DESTINO

6.1.3

Después de conocer lo que motiva a las mujeres a salir de sus países, cabe preguntarse, ¿Por qué un sitio y no otro? ¿Por qué Euskadi como destino y no otro lugar? La elección de destino es una de esas decisiones complejas en las que operan simultáneamente motivos económicos, sociales e ideas preconcebidas o recibidas de migrantes anteriores. La suma de todas estas cuestiones da como resultado el asentamiento en un territorio que, en ocasiones, no responde a las expectativas que de él se tenían. Existen, por tanto, tres preguntas a las que debemos responder: ¿Por qué Euskadi?, ¿Por qué España?, ¿Por qué Europa?

Aunque, como hemos indicado, son varios los factores que influyen en la selección de destino, a modo de resumen, podríamos contestar a las dos primeras preguntas con una única respuesta: el destino final es el resultado de contar con redes sociales, más o menos amplias, de personas que han migrado anteriormente y con las que mantienen vínculos las más recientes. Gran parte de las mujeres que se han asentado en Euskadi o tenían redes familiares o de personas de su origen que les habían relatado la pertinencia de adoptar Euskadi como destino. La tercera, en cambio, hace referencia a la imagen utópica, presente a nivel internacional, de Europa. Cabe destacar que no son elecciones independientes, sino interdependientes, de forma que el imaginario europeo influye en la elección de España, y la de España en la de Euskadi. Concretemos de todas formas.

ESQUEMA 6.1. Criterios principal de elección de destino

Fuente: Elaboración propia

Europa

Europa es considerada por la mayor parte de las mujeres entrevistadas como un territorio idealizado, utópico e idílico. La describen como una sociedad o territorio rico, con derechos sociales socialmente extendidos, garante de las libertades (colectivas, personales y, cómo no, de las mujeres), de alto nivel educativo y seguro, por lo que se convierte en un lugar ideal y en la materialización de la máxima aspiración sociocultural como destino del proyecto migratorio. La imagen idealizada de países como Inglaterra, Francia, Alemania e, incluso, España, sobresalen cuando las mujeres entrevistadas se refieren a Europa.

Algunas entrevistadas, especialmente de los perfiles de africanas y latinoamericanas, se refieren al “sueño europeo” al hablar de su migración, que suministra una oportunidad de vivir una vida plena de oportunidades, seguridad y derechos como la que se muestra en los medios de comunicación o se les ha transmitido a través de relatos de migrantes previos. Europa es libertad y calidad de vida, donde se vive y se estudia mucho. Es el espacio cultural que más autores y literatos ha dado, el que garantiza el mejor nivel intelectual. Sin embargo, no deja de ser una composición ideal y sesgada de la realidad, tal y como muchas mujeres nos muestran una vez de haber conocido en propia carne la experiencia europea.

“Decidí irme de Camerún por el sueño de ir a Europa y también el de intentar mejorar mi nivel intelectual” [...] Yo también quería vivir el sueño europeo [...]. El sueño de ir a Europa hace que dejes todo lo que tienes” (Perfil 3: Camerún)

“Desde el punto de vista universitario pues hemos leído siempre autores europeos y siempre estaba ahí el gusanillo” (Perfil 1: Argentina)

“Cuando te imaginas Europa es como que te imaginas, libertad y calidad de vida. [...] Un sitio donde la gente vive muy bien y estudian mucho.” (Perfil 8: Grupo discusión)

La ilusión de disfrutar de un Estado de Bienestar consolidado, aunque probablemente sobrevalorado, especialmente en el caso de las mujeres, es lo que impulsa a éstas a escoger Europa como destino. Dentro de los países que conforman Europa, la elección final de uno de ellos se hace con base en otros criterios, que expondremos a continuación, pero Europa como destino de fondo es el fruto de una imagen idealizada de un territorio próspero, libre e igualitario del que hacen gala los libros de historia, los medios de comunicación y el cine y cualquier otro tipo de manifestación cultural. Es, en fin, la cuna de la civilización, de la prosperidad, de la seguridad, de la libertad y de la igualdad, aunque luego puede ocurrir que sea el espacio social en el que el sueño quede incumplido.

España

España es, entre todos los países europeos, un destino atractivo por varios motivos. Aún en época de crisis, la imagen de España como territorio próspero y con oportunidades laborales abundantes es un factor que atrae a gran cantidad de mujeres.

“Aquí (hablando de España) hay más trabajo” (Perfil 4: Senegal)

“En España hay trabajo y dinero” (Perfil 8: Paraguay)

En el caso de España también se mencionan dos dimensiones centrales universales del Estado de Bienestar como son la sanidad y educación, que son también motivos subyacentes a la elección de destino. Como ya hemos descrito, la valoración positiva de ambos desde el origen, constatada una vez se asientan, supone un punto a favor de España. No sabemos a ciencia cierta si es un factor tractor en origen o si es por el contrario una experiencia una vez asentados, pero la mención a ambos aspectos, considerado como derechos universales, es recurrente en los relatos.

'Allí cuando estás enfermo tienes que pagar para que te curen, aquí cuando estás enfermo tú vas al hospital y ellos te curan de forma gratuita' (Perfil 3: Camerún)

En algunos casos, el idioma es un motivo determinante que apoya esta decisión. Compartir el idioma elimina muchas de las barreras en la búsqueda de empleo y en la integración. Otras mujeres, en cambio hacen referencia a la cercanía geográfica de España a sus países de origen. Evidentemente, no son razones equivalentes, porque a la cercanía geográfica le puede acompañar la lejanía cultural y viceversa. La cercanía cultural ayuda en la incorporación social notablemente, mientras que no ocurre necesariamente lo mismo con la geográfica. Por ejemplo, la población latinoamericana tiene una inserción laboral y social manifiestamente más fácil en el País Vasco que la africana, sea norteafricana o subsahariana. De hecho, según datos de la primera parte de esta investigación, la población africana en su totalidad, más en el caso de las mujeres que de los hombres, tiene en la actualidad serios déficits de adecuación a las demandas de la población autóctona.

"Yo no sé alemán, no voy a Alemania porque no me entiendo con la gente" (Perfil 8: Nicaragua)

"Está cerca y puedes volver a visitar a la familia o si no encuentras trabajo" (Perfil 4: Senegal)

Un argumento que muchas entrevistadas esgrimen es la facilidad de entrada en el país. A menudo se compara la dureza de la legislación francesa o estadounidense con la española. En este caso, nos encontramos con la legislación española, que ha tenido dos vertientes paralelas: permitía la entrada a su *inmigración preferida*, la mantenía el tiempo útil para subsanar sus carencias laborales en situación de irregularidad y, finalmente, terminaba escogiendo la que más le interesaba y posponía en situación irregular la que más difícil inserción presentaba. Era una falsa puerta de entrada fácil. Esta imagen de facilidad de entrada, junto con el estatus de irregularidad y con los procesos de regularización, es lo que le ha permitido regular los flujos a la sociedad española, lo que es percibido por las mujeres inmigrantes como un relativo *coladero*, aunque las dificultades de desarrollar el proyecto migratorio se experimentarán *a posteriori*, tras haber entrado.

"Aquí se entra muy fácil sin papeles, no es como Francia" (Perfil 3: Senegal)

"Es más fácil, entramos todos como turistas." (Perfil 8: Paraguay)

"Porque se puede entrar mejor acá. El pasaje es carísimo y viene uno con préstamos, pero con muy mala suerte te pueden deportar de la frontera. Nosotros no necesitamos visa para entrar" (Perfil 8: Grupo de discusión)

"Ver otro mundo, otra cosa, otra cultura, como si me sintiera encerrada en Senegal, la rutina, no me gusta la rutina, mi sueño no era venir para acá o en América donde mi hermana, pero como el visado era muy difícil bueno..." (Perfil 3: Senegal)

Pero no es únicamente la entrada lo que valoran las entrevistadas. Así, el grupo de latinoamericanas recientes prioriza España porque compara el acceso de ésta, relativamente apromblemático, con la peligrosidad y falta de garantías al intentar llegar a Estados Unidos, tras pasar por los países centroamericanos. Por cercanía, los Estados Unidos serían un destino más sencillo para algunas de ellas, pero la vía legal es excesivamente farragosa y la ilegal muy arriesgada y peligrosa, especialmente para las mujeres y más durante estos últimos años.

"Acá viene uno más seguro por los viajes, para EEUU allá tienes que entrar con las visas y es muy difícil que las den y si no se va uno a mojado, que es por el desierto, pagas más y hay más riesgos" (Perfil 8: Paraguay)

"Y más uno lo hace por seguridad, porque para entrar aquí uno viene más protegido y si vamos para los EEUU vas a solicitar una visa y negada, y pagamos unos 200 dólares y te la niegan y ese dinero queda perdido. Y uno lo hace para España porque viene más seguro, por-

que si vas a EEUU uno va mojado, y vas por el desierto y se expone a que lo violen o lo maten. Y si eres mujer peor...” (Perfil 8: Nicaragua)

“Si, mi esposo se fue mojado, y casi lo matan, casi lo dejan tirado por el desierto...” (Perfil 8: Grupo de discusión)

La posibilidad de robos, violaciones o, incluso, muerte, hacen de España un país accesible, para el que únicamente es necesario un billete de avión. Los costes son elevados, pero la entrada está casi garantizada y el camino no es arriesgado ni comporta peligros irresolubles. Esto aporta a las mujeres entrevistadas cierta tranquilidad y elimina la ansiedad y el terror que sienten al migrar como *mojadas*. Otros destinos europeos como Francia o Alemania son igualmente atractivos en este sentido, pero la dureza de su legislación con respecto a la inmigración requiere asumir ciertos riesgos, ya que pueden ser expulsadas del país con mayor facilidad y generan sentimientos constantes de preocupación y ansiedad. Esta consideración sobre los diferentes niveles en la dureza en el control fronterizo de las migraciones es una de las claves para interpretar la elección de España como destino, más aún si tenemos en cuenta que la mayor parte de las mujeres entrevistadas han entrado como turistas desde su país de origen, y ha sido más tarde cuando han regularizado su situación, en muchos casos por el procedimiento de arraigo social.

Sin embargo, el motivo de mayor importancia para escoger España como destino, que se superpone a las consideraciones anteriores, y mencionado por casi todas las entrevistadas consiste en que ya tenían aquí redes sociales y familiares. Es evidente en las entrevistas que las mujeres se desplazan a lugares donde ya tienen un familiar o conocido asentado, que está dispuesto a darles apoyo en la primera etapa de llegada del proyecto migratorio.

“Decidí venir aquí porque estaba mi hermana” (Perfil 1: Chile)

Es más, no sólo han migrado porque disponían de esta red, sino que siempre es prácticamente esta misma red la que ha inducido la inmigración de la persona para cubrir una necesidad laboral que previamente han apalabrado con la persona contratadora de turno. De alguna forma, podemos contemplar que hay migraciones que están motivadas por el efecto expulsor del país originario, pero son más relevantes en número y en calidad las que son inducidas desde el país de destino. En consecuencia, la importancia de este apoyo en la fase inicial es fundamental. Además, estas personas de apoyo en el país de destino, suelen ser quienes recomiendan y encomiendan a las mujeres entrevistadas a iniciar la migración. Sugieren el destino y actúan como referentes en los primeros pasos del proceso. Son el grupo de referencia de las aspirantes. Podemos encontrar también a mujeres que no disponían de esta red, especialmente aquellas que escogen España como lugar de estudio. Sin embargo, no es lo habitual.

Euskadi

Euskadi como destino se escoge como resultado de dos opciones, o por aquellas mujeres que eligen directamente Euskadi y, por aquellas otras, que escogen España y, más tarde, se mueven a Euskadi tras obtener *in situ* información que consideran relevante sobre su mejor situación económica. En este apartado, analizaremos principalmente aquellas personas que escogen Euskadi como destino en su país de origen y, en el apartado “presente en Euskadi”, nos adentraremos en el estudio de aquellas que escogieron u destino diferente y, más tarde, se decantaron por recalar en la CAE.

Como en el caso anterior, la elección de Euskadi viene determinada por los contactos o redes que ya tienen y que les recomiendan el destino. En muchos casos, las redes familiares les facilitan recursos e información para iniciar el proceso migratorio, información que de otro modo es difícil y costosa de conseguir.

“Como mi amiga estaba aquí me dijo si no tienes trabajo allá, vente para acá y por eso fue más que nada la motivación de venir acá” (Perfil 8: Paraguay)

“La decisión de venir para acá fue por unos amigos de Bilbao que había conocido en Chile y son de Bilbao y ellos me dijeron, si quieres vente que te ayudamos” (Perfil 1: Chile)

“Yo tenía aquí un amigo, muy amigo, que me ayudó porque yo no hablaba bien” (Perfil 3: Camerún)

“La experiencia que contaba la gente que está aquí, es que aquí en Euskadi no había mucho seguimiento de inmigración, que te dejaban trabajar y que aquí la gente, hay una imagen allá de que los españoles te miran por debajo del hombro y que aquí en Euskadi te trataban más humanitario, y esas son cosas que te mueven para quedarte. Y luego que la mayoría de la gente de mi zona están por este lado, por San Sebastián. Porque la venida aquí está por una persona de Lasarte que comenzó a traer gente, ella hacía contactos, ella actuó de muy buena fe, y ella hacía contactos” (Perfil 8: Grupo discusión)

En varias entrevistas, se percibe Euskadi como uno de los territorios de mayor prosperidad dentro de España. “Aquí hay más trabajo” es una idea repetida por varias entrevistadas.

“Aquí había una conocida que me llamaba y me decía, vente para acá, que Bilbao es muy bonito, que había trabajo, mucho trabajo” (Perfil 2: Colombia)

“El País Vasco siempre ha sido lo mejor de España, aquí siempre ha sido mucho trabajo, mucha ayuda, mucho de todo y si aquí estás mal pues para que vas a ir a otra ciudad” (Perfil 6: Rumania)

“Allá en Nicaragua todo el mundo se viene al País Vasco, tiene fama de tener trabajo. Allá sabemos que aquí hay más trabajo que en otros sitios.” (Perfil 8: Nicaragua)

“Mi marido trabaja en Almería hasta que consiguió papeles, luego se vino aquí. Porque aquí puede conseguir buen trabajo, Almería solo campo.” (Perfil 3: Burkina Faso)

En este sentido, es un destino especialmente atractivo para las mujeres. Además de cuestiones comentadas anteriormente como la mayor sensación de libertad e igualdad, las mujeres consideran que tienen más futuro en Euskadi que los hombres, especialmente en el ámbito laboral de los cuidados, porque “la población viejecita era mayor”.

“Una de las cosas que a mí me motivaba a venir a Bilbao era que había más trabajo aquí, más opciones, y que la población viejecita era mayor” (Perfil 8: Nicaragua)

“Yo ya sabía que iba a trabajar cuidando a un señor o una señora, aquí es lo que necesitan” (Perfil 8: Paraguay)

“Aquí las mujeres tienen más futuro que los hombres. Los hombres no encuentran trabajo, las mujeres pueden trabajar en las casas o cuidando, de eso sí hay” (Perfil 8: Grupo de discusión).

“Antes se venían las parejas, pero al surgir que no había trabajo para los hombres esto cambió. Ahora se vienen las mujeres.” (Perfil 8: Grupo de discusión)

“Las mujeres están aquí mejor que los hombres, encuentran trabajo mejor” (Perfil 3: Camerún)

Tal y como indican varios estudios recientemente publicados, el envejecimiento de la población en las sociedades occidentales y, de forma acelerada, en Euskadi genera una gran tasa de dependencia que se afronta en parte con la inexistente de las personas inmigrantes. Las labores de cuidado son especialmente demandadas en una sociedad como la nuestra en la que el reparto de tareas no es del todo igualitario y las mujeres han intensificado su incorporación al mercado laboral. La imposibilidad fáctica de conciliar trabajo productivo y reproductivo, genera una gran cantidad de puestos de trabajo en esta área, ocupados fundamentalmente por mujeres inmigrantes. Este sector, con fuertes raíces en la economía sumergida, es una alternativa para aquellas mujeres en situación irregular que no pueden optar por un contrato de trabajo. E independientemente de la situación administra-

tiva, es el único ámbito que masivamente genera empleos para la población extranjera femenina. Es decir, si tenemos en cuenta que tres de cada diez personas extranjeras asentadas en la CAE es mujer latinoamericana y que las nacionalidades de sustitución de Latinoamérica están cada vez más feminizadas en su composición interna, entenderemos esta predilección local por la mujer de origen latinoamericano y el diferencial positivo en incorporación laboral que ésta presenta sobre los hombres en general, e incluso sobre los de su mismo origen.

Para aquellas mujeres cuyos proyectos migratorios están basados en la formación, la facilidad de acceder al sistema educativo vasco, especialmente el universitario, hace de Euskadi un destino atractivo. Por tanto, en general, Euskadi presenta una imagen positiva, tanto en accesibilidad como en nivel de vida.

“Aquí es fácil que te cojan en la universidad, en Madrid me pedían más requisitos para máster” (Perfil 3: Camerún)

“Aquí tenemos una seguridad, la sanidad, te respetan tus derechos, te dan tus pagas, son otras condiciones” (Perfil 8: Grupo de discusión)

En conclusión, podemos afirmar que existen varios factores interrelacionados que influyen a la hora de seleccionar un destino, con una imagen de sociedad próspera común. Además de la seguridad que otorga el disponer de redes sociales y familiares amplias que acompañen en la primera fase migratoria, cuestiones como la facilidad de entrada en el país de destino o la percepción de oportunidades laborales son determinantes a la hora de escoger un destino u otro.

LA TOMA DE DECISIÓN

6.1.4

El proceso migratorio comienza inexorablemente con la toma de decisión de iniciarlo. El proceso de toma de decisión es diferente en cada sociedad e individuo y genera multitud de sentimientos y situaciones diferentes. Sin embargo, existen algunas cuestiones que podemos plantearnos en todos los casos: quién toma la decisión, cómo se lleva a cabo y qué dificultades encuentran las mujeres en los primeros pasos de su gran viaje.

¿Quién decide?

Es en esta parte donde somos más conscientes de que la concepción clásica de la mujer como sujeto pasivo de la migración está cambiando. Las mujeres son parte activa del proceso y, en la mayoría de los casos, las que toman la decisión de iniciarlo.

En el caso de las madres solteras, la decisión es individual de la madre, aunque se consulta con los descendientes. Es también habitual compartir la decisión con el resto de familiares y amistades que se harán cargo de las personas dependientes que allí quedan (habitualmente abuelas o tías), pero la toma de decisión es exclusiva de las mujeres. En suma, afirman ser las únicas que intervienen en la decisión final, especialmente cuando se trata de mujeres solteras sin personas a su cargo.

“En mi caso yo tomé mis propias decisiones para venirme, yo tenía mi propia libertad, y la toma de decisión fue mía” (Perfil 8: Grupo de discusión)

“Yo sola tomé la decisión, no pregunté a nadie” (Perfil 3: Camerún).

“La mía la tomé con mi hija, lo comenté con ella” (Perfil 8: Paraguay)

En cuanto a las mujeres con pareja, la decisión se toma en gran parte de los casos de forma compartida, sigue una lógica familiar. Se habla y decide en pareja, aunque es habitualmente la mujer la que se desplaza respondiendo a las demandas y sus posibilidades de inserción del mercado laboral.

“En mi caso fue una decisión compartida, los dos pues, para sacar adelante a nuestra niña decidimos que me viniera yo y gracias a Dios yo tenía el dinero, y no tengo esa preocupación en mi cabeza de que lo debo” (Perfil 8: Paraguay)

“Lo hablamos, y teníamos que salir de allí. Yo decía sí, porque allí no se podía vivir. Al final fui yo primero, porque yo era más fácil encontrar trabajo en casa de señora, que una amiga me metía allí” (Perfil 3: Nigeria)

Hay también algunas excepciones. Algunas mujeres, especialmente de origen rumano y africano, no deseaban iniciar el proceso, pero se vieron forzadas a hacerlo tras decidirlo sus cónyuges. En el caso de algunas mujeres chinas, es el padre de la familia el que decide iniciar el proceso migratorio. Hay por tanto mayor posibilidad de adoptar una decisión individual en el caso de las mujeres latinoamericanas, aunque tienden a tomarla de forma compartida, mientras que las mujeres provenientes del norte de África o de Asia lo hacen como fruto de una decisión familiar en la que tienen escaso peso decisor.

“Los papeles que conseguí fueron con mi marido. Como él ha venido antes que yo era un reagrupamiento familiar, y ahora que nos separamos yo tengo los míos propios” (Perfil 3: Senegal)

“Como mi marido estaba aquí, yo no quería quedarme sola allí y me vine con él” (Perfil 3: Burkina Faso).

“Mi marido vino primero a trabajar y, como volvía y no sabía, vine yo con niños también cuando había papeles” (Perfil 3: Nigeria)

“Mi marido viene aquí a trabajo de patatas y después las construcciones y le gusta más vivir aquí” (Perfil 6: Rumanía)

La decisión es siempre dura, las fuerzas flaquean a lo largo del proceso y, a menudo, las mujeres piensan que pueden estar equivocándose. Afirman sentirse inseguras y asustadas a ratos pero, en casi todos los casos, la ilusión es el sentimiento dominante antes de montar en el barco o el avión.

¿Cómo se lleva a cabo?

Una vez tomada la decisión viene la parte más compleja, la preparación para el viaje. Es una parte fundamental, que determinará el modo en que se entra en el país de destino. Las mujeres, en muchos de los casos sin independencia económica o con bajos ingresos, se enfrentan al reto de reunir los recursos legales y económicos necesarios para abandonar su país.

En este sentido, podemos encontrar algunas diferencias en la forma de proceder según el origen. Al tratar por separado el colectivo de las personas latinoamericanas recientes, procedentes de Nicaragua y Paraguay, encontramos un claro elemento común, los préstamos, “la jarana”. Reunir el dinero del billete de avión y los gastos iniciales en destino se hace una tarea imposible para estas mujeres, que optan por una opción arriesgada, pedir el dinero a prestamistas. Entre las ventajas de este “servicio” ilegal se encuentran la rapidez con la que las mujeres consiguen el dinero, sin embargo, el interés es altísimo y normalmente el aval son las pocas propiedades que allí posean.

“Bueno, el pasaje es bien caro, entonces el dinero no lo tenía, tuve que prestarlo, allá uno te presta dinero y entonces tuve que dejar hipotecada mi casa, hasta que pague la deuda, cuento con que no tengo casa” (Perfil 8: Paraguay)

“Pregunta: ¿Ese préstamo a quién se pide?”

Respuesta: A prestamistas

R: Algunos al banco

R: Es relativo, cada quien se las ingenia, donde se lo presten más rápido

R: La mayoría venimos así caemos en manos de los prestamistas. Y caemos en los extremos, en Nicaragua es ilegal que te presten al 20% y caemos. Porque por ejemplo el caso de ella prestó 3000

R: Y tengo que pagar 9000 hasta ahora, pero como no lo puedo pagar porque no tengo trabajo pues sube 1000 y eso le hace a uno ponerse estresado y pierde el pelo.

R: Y con hipotecas, no creas, tienes que poner una casita de garantía, así por así no te lo dan

R: Tienes que dejar hipotecado una propiedad que valga más del doble de lo que nos han prestado, el que presta no pierde” (Perfil 8: Grupo de discusión)

Podemos observar que el riesgo es elevadísimo, ya que la devolución del préstamo depende enteramente de su éxito laboral en el país de destino, un éxito que no está previamente garantizado. Es aquí cuando la calidad de vida, especialmente la emocional, se reduce drásticamente. La presión de hacer frente al pago condiciona su vida, convirtiendo el objetivo de “ganar de dinero” en algo obsesivo y prioritario, por delante de su bienestar personal. Los sentimientos de ansiedad, angustia, depresión y nerviosismo dominan la vida de estas mujeres, cuyos salarios en destino son bajos y la consecución de un empleo es más complicada de lo que imaginaban. Su condición administrativa irregular (en su mayoría entran con visado de turista) determina también el tipo de empleo al que acceden, orientándose hacia un sector precario, sin derechos laborales y bajos ingresos.

En el caso de las mujeres africanas, gran parte de las entrevistadas optan por la fórmula legal. Bien sea en régimen de estudiante o por reagrupación familiar, estas mujeres afirman sentirse más seguras y no querer hacer uso de las conocidas *pateras* o similares por el peligro que suponen.

“El consiguió los papeles. Primero viene él y luego me trae a mí” (Perfil 3: Burkina Faso)

“Después de Francia era difícil y he venido para acá con contrato de trabajo, y los papeles que consiguió era con mi marido, como él ha venido antes que yo, pues era un reagrupamiento familiar, y ahora que nos separamos yo tengo los míos propios” (Perfil 3: Senegal).

“En la patera mueren muchos y les pagan mucho dinero, con niños yo no hago eso” (Perfil 3: Senegal).

El proceso es caro y, en algunas ocasiones, dilatado en el tiempo. Por este motivo, algunas mujeres entran también con visado de turista en España. Lo que sí es evidente es que la fórmula del préstamo no es el más habitual, por lo que el dinero se logra reuniendo ingresos familiares, considerando la familia en su sentido más extenso, sin reducción a la unidad doméstica.

“Viene a visitar a mi marido y tenía que volver, pero me quedé embarazada aquí y me quedé ilegal yo. Vine con visado de turista” (Perfil 4: Guinea Ecuatorial).

“Es mucho dinero, yo vine como turista” (Perfil 4: Senegal)

En cuanto a las mujeres chinas, parecen compartir una forma común de entrada en el país de destino, la contratación en origen o la imposición de la familia-red. Al moverse en unidades familiares, la reagrupación es también común. En qué medida esta contratación en origen pueda deslindarse de las redes familiares no deja de ser un enigma, pero con la idea de contrato queremos indicar que la migración se hace de una manera muy segura y con un alto carácter de control comunitario. En consecuencia, casi nadie sale de China a la

aventura, todos se desplazan donde tienen familia. Sus familiares o amigos les hacen un contrato en su negocio y les ofrecen residencia, aunque les pagan menos. El objetivo final es montar su propio negocio. Esta forma de entrada actúa de forma positiva en la regularización, de hecho, es uno de los colectivos inmigrantes con mayor porcentaje de regularización en Euskadi. Su satisfacción, estado anímico y visión positiva de la vida, parecen estar respaldadas por la situación administrativa regular, la amplia red familiar de apoyo y el establecimiento de objetivos alcanzables (negocio).

“Los chinos siempre vienen con contrato que les han hecho amigos de aquí. Un chino solo aquí no viene” (Perfil 7: China)

“Yo quería ver España [...] una amiga de mi madre tenía tienda y me hizo un contrato para venir” (Perfil 7: China)

“Mi sobrino quería venir y le hice contrato. Se quedó en mi casa y luego le contrató otro amigo” (Perfil 7: China)

“Vino mi padre y cuando ya tenía negocio y papeles, nos trajo a mi madre y mis hermanas” (Perfil 7: China)

Para finalizar, podemos hablar de un cambio en la concepción clásica de la mujer como sujeto pasivo de la migración. La mujer aparece como parte importante en el proceso de toma de decisión o, incluso, como la promotora de la migración en muchos casos. Tras tomar la decisión, reunir los recursos necesarios para iniciar la migración supone un reto para muchas mujeres y familias, que realizan una gran inversión inicial difícil de conseguir.

En resumen,

- Sobresale el motivo económico como detonantes de la emigración, que puede ir acompañado de otros que van desde la inquietud cultural o la búsqueda de libertad.
- La modalidad clásica de la migración, en la que la mujer era un sujeto más pasivo que activo está transformándose y son muchas las migraciones en las que el papel de persona pionera corresponde a la mujer.
- Asimismo, aunque la migración familiar sigue siendo habitual a día de hoy, es cada vez más frecuente encontrar proyectos migratorios individuales iniciados por mujeres, que luego reagrupan a sus familiares.
- La elección de destino es una decisión compleja, pero en la que son decisivas las redes de connacionales previamente establecidos en destino. Las redes sociales son fundamentales en la primera fase del proyecto migratorio y garantizan un asentamiento menos incierto.
- La imagen ideal de una Europa próspera, garante de las libertades (individuales, colectivas y de la mujer), actúa como telón de fondo entre los factores de atracción.
- España y Euskadi son seleccionadas posteriormente con base a las redes sociales que se disponen en destino.
- En el caso de España y Euskadi se destaca también la facilidad de entrada en el país, el escaso control de fronteras, la oferta laboral y se mencionan frecuentemente los excelentes servicios de sanidad y educación existentes en la CAE.
- Reunir los recursos necesarios para abandonar el país de origen supone un gran obstáculo para muchas mujeres sin independencia económica o con bajos salarios. Son las de más reciente instalación, centroamericanas básicamente, las que están llegando de forma más precaria y a través de préstamos.

En este apartado veremos cómo fue la llegada a Euskadi de las mujeres entrevistadas, cuáles fueron sus primeras impresiones y con qué dificultades se encontraron. A continuación se analizarán las cuestiones relacionadas con la inserción laboral, así como con las experiencias de rechazo que experimentan las mujeres inmigrantes. Y, por último, describiremos cómo ven las mujeres inmigrantes la integración y trataremos de esclarecer los aspectos identitarios.

PRIMERAS IMPRESIONES

6.2.1

Las primeras impresiones han sido muy distintas según hayan sido las expectativas iniciales y las condiciones en las que se encontraban las mujeres entrevistadas antes de llegar a Euskadi. Así, los sentimientos varían en un *continuum* que va desde la admiración hasta el disgusto. Hay mujeres que se sintieron a gusto desde el primer momento y otras que tardaron un tiempo en acostumbrarse. El disgusto proviene tanto de encontrarse con una orografía y una climatología diferentes a las conocidas como de la inadaptación social las pequeñas formas de hacer, para afrontar el funcionamiento cotidiano. De hecho, conocer las pautas cotidianas le “tomó un tiempo tenerlas”, porque a la persona extranjera no le basta con conocerlas, sino que parece que tiene que asumirlas: “tenía que demostrar más y ponerte a tiro de todo eso”

“La primera parte fue darnos así de frente con una realidad que esperábamos dura y aún así nos cogió por sorpresa y desde las cosas más cotidianas, como pedir algo en la carnicería, o mirar al cielo y saber si va a llover. Nos faltaban todas las referencias, las palabras claves, los códigos, los sonidos, los olores, todas las cosas que te sitúan en el contexto, y eso me tomó un tiempo tenerlas, y para buscar casa, para buscar trabajo... y todo tenía el agregado de ser extranjera. Al ser extranjera, tenía que demostrar más y ponerte a tiro de todo eso.” (Perfil 1: Argentina)

“[...] todo era muy verde, me da un ambiente muy verde, muy sano, poca gente, me gusta, muy silencioso.” (Perfil 7: China)

“Inicialmente me parecía todo feo, no vienes como turista, vienes con pena, de que has dejado tu hija, la comida me parecía tan feo, vivía en un pueblo que es precioso a la orilla del mar y a mí me parecía horrible. Yo le llamaba a la hija y le decía 'esto es una mierda', y contaba los días para irme.” (Perfil 2: Colombia)

“A mí me chocó mucho el clima, yo soy del interior y es como Madrid, no suele nevar, pero aquí la lluvia... Yo trabajaba en hostelería a jornada partida, e iba y venía, y mojada todo el tiempo. Qué horror, horror, lo llevaba fatal, la oscuridad, la lluvia.” (Perfil 1: Argentina)

En general, las mujeres entrevistadas describen los primeros momentos como muy duros, sobre todo las que vinieron solas y no tenían a ninguna persona que las acogiera en el destino. *Soledad* es la palabra más frecuente que utilizan las mujeres para expresar sus sentimientos de los primeros momentos. También aparecen los sentimientos de tristeza y temor ante el futuro. No parece de todas formas que sea el miedo el sentimiento que sobresalga, sino el hecho de encontrarse con redes sociales insuficientes, de estar rodeado de gente sin poder hablar o sentirse “pequeñita”

"Primero la soledad, sentís el mal de patria, añoras la familiar, mi país, mis costumbres, mi rol social, eso, como mujer un poco sola. Me voy sola y me voy a jugar la vida, y que no sé lo que me espera. Miedo, ansiedad, ansiedad de lo que me encontrara." (Perfil 8: Nicaragua)

"[...] no tenía miedo, tenía tristeza, soledad, ¿sabes lo que es estar rodeada de gente y no poder hablar con nadie?... y andaba, y andaba y andaba y me sentía pequeñita, tenía tristeza." (Perfil 2: Colombia)

"Al venir aquí pues es cierto que se hace un poco duro, porque allá está la familia, tuve que dejar a mi hija allá y al inicio pues le golpea a uno la soledad, porque la familia la tiene que dejar allá y venir aquí y adaptarse a otro ambiente." (Perfil 8, GD: grupo de discusión)

"Cuando llegué sentía bastante tristeza, no sé, tristeza era lo que sentía." (Perfil 8: Nicaragua)

"Desde el primer mes, como estaba muy sola empezaron problemas de angustia aquí. Como llegué y estaba sola, no hablaba con nadie. No tenía amigos con quien hablar, no tenía familia." (Perfil 4: Argelia)

"Llegaba un poco triste pero también contenta y feliz, nuevos retos, estaba contenta." (Perfil 3: Mauritania)

También hay casos en los que los sentimientos son ambivalentes. Por un lado, se expresa la tristeza por dejar a sus familiares, sus amigas y amigos, sus tradiciones, costumbres y forma de vida. Parece que al principio todo cuesta, incluso las cosas más cotidianas. Pero, por otro lado, también está presente la inquietud y la ilusión al contraponer a la soledad y a la carencia de relaciones sociales significativas la felicidad y satisfacción de afrontar nuevos retos.

IDIOMA

6.2.2

El desconocimiento del idioma de la sociedad de acogida puede suponer un obstáculo muy importante para la integración social y cultural de las personas inmigrantes, así como para dificultar su inserción laboral. Así, las mujeres que no dominan el castellano, en su mayoría, se sienten con inseguridad, desconfianza, miedo y pérdida del control de su vida, lo que en algunos casos llega a tener efectos muy negativos en su autoestima. Las mujeres dejan de creer en sus fuerzas y pierden confianza en sí mismas. Las entrevistadas que tienen dificultades para comunicarse se vuelven *dependientes* de la persona que les ayuda a desarrollar sus actividades diarias como por ejemplo hacer la compra o ir al hospital.

"Cuando vine aquí el primer mes no puedo salir, porque tengo miedo de la gente y no hablo nada español." (Perfil 4: Argelia)

"Si no sabes hablar el idioma tienes miedo de todo, insegura, había gente que me hablaba, pero yo estaba insegura, y me veían, tenía un moratón y mismo el chico que trabajaba en la posada me decía... Y después con los años me he hecho yo una idea de qué me hablaba, es muy duro." (Perfil 6: Rumanía)

"Para hablar por la falta de confianza en mí misma tenía miedo. A veces, cuando hablo en español a mí misma, en castellano hablo muy bien, sin faltas y sin nada. Pero si lo saco con la voz, todo se mezcla, no sé si estoy diciendo esta cosa correcta o del revés. Eso se hizo cuando empezó a faltarme la confianza." (Perfil 4: Argelia)

"Es importante el idioma, no sabía hablar y muchas cosas es muy limite, no puedes llevar una conversación." (Perfil 7: China)

"[Entrevista con traducción] Ella entiende pero no habla castellano. Ha estado en la EPA para aprender el castellano pero al final lo dejó. Es que no tiene contactos fuera de su familia, dice

que está bien así, prefiere estar en casa, ver la tele y hablar con su marido. En su idioma tampoco sabe bien leer y escribir.” (Perfil 6: Rumanía)

Así, se encontraron mujeres, a quienes el hecho de no conocer el castellano ha supuesto un impacto negativo muy importante tanto en su autoestima como en su vida diaria. Por otro lado, hay mujeres que reconocen que el desconocimiento del castellano les ha supuesto una barrera para comunicarse con la gente externa a su comunidad cultural, aunque admiten que este hecho no parece tener unas consecuencias graves en su autonomía personal y tampoco les impide llevar a cabo las acciones del día a día. Este último caso es más frecuente en las mujeres que disponen de una fuerte red de apoyo familiar o de amigos que hablen en su idioma y, por tanto, el desconocimiento del idioma no les supone un obstáculo en la vida cotidiana porque el contacto con personas que hablan castellano es mínimo. En muchos casos, este desconocimiento del idioma de la sociedad de recepción, se superpone al poco conocimiento alfabetizado que tienen del suyo materno.

En resumen, podemos decir que en general la llegada es un momento difícil, sobre todo para las mujeres que vienen solas y no cuentan con el apoyo en el lugar de destino. Además, la primera fase se hace más dificultosa para las mujeres que no conocen el castellano. Sin embargo, no es así para las que cuentan con un apoyo familiar en el país de acogida, incluso en el caso de que desconozcan el castellano.

PRESENTE EN EUSKADI

6.2.3

En este capítulo trataremos de abordar cómo es la vida de las mujeres inmigrantes en sus diferentes ámbitos. En primer lugar nos vamos a centrar en la situación administrativa de las entrevistadas, prestando especial atención a la implicación de la situación administrativa irregular en su vida cotidiana. A continuación veremos algunas cuestiones relacionadas con el ámbito laboral y de vivienda, así como la importancia de las redes sociales en la vida de las mujeres inmigrantes en Euskadi.

Situación administrativa

La situación administrativa es un elemento que emerge inevitablemente en el discurso de casi todas las mujeres entrevistadas. De este modo, las entrevistadas coinciden en que el hecho de no disponer de una autorización de residencia y trabajo es un obstáculo muy importante que conlleva muchas dificultades, pues no dejan de constituir la 'agenda básica' de todas las personas inmigrantes.

La mayoría de las mujeres entrevistadas vinieron ya sabiendo que se iban a quedar en España en una situación administrativa irregular. También hubo las que al salir de su país tenían previsto venir a Euskadi por un breve tiempo para visitar a su pareja y retornar, pero por una serie de circunstancias –a veces a resultas de quedar embarazadas– tuvieron que quedarse definitivamente sin permiso de residencia.

“Yo pensaba volver a mi país... tenía la visa para dos meses, y pensaba volver y seguir a bajando, y pedir otra visa y como me quedé embarazada mi marido dice “tienes que estar aquí”, te quedas aquí porque no tenemos casa en mi país y entonces me quedé aquí sin papeles.” (Perfil 4: Argelia)

"Llegué con visado de turista para estar con mi marido y luego volver y hacer todo el papeleo pero cuando llegamos aquí hacemos amor y quedé embarazada de gemelos y ya no puedo volver." (Perfil 3: Ghana)

Aunque la mayoría de las mujeres vienen informadas de cómo iba a ser su vida en situación irregular e imaginan que pueden encontrarse con dificultades, el choque con la realidad es fuerte y supera las previsiones.

"[...] me lo habían comentado, pero ya al vivir la realidad aquí es muy difícil, y da igual que a uno se lo cuenten, no es lo mismo vivir la realidad." (Perfil 8: Paraguay)

Además, antes de tomar la decisión de emigrar muchas mujeres se imaginaban que iban a salir relativamente rápido de la situación de irregularidad. Sin embargo, una vez asentadas, se dan cuenta de que no es fácil, la situación se alarga y no parece tener una solución a corto plazo.

"No esperaba que iba a estar ocho años sin papeles, sin trabajo, sin nada... pensé que si uno quería trabajar, iba encontrar trabajo." (Perfil 4: Guinea Ecuatorial)

"[...] pensábamos que íbamos a encontrar trabajo, sacar papeles y traer al crío y mira, llevamos ya nueve años sin papeles, tuvimos tres niños aquí y todos estamos sin papeles." (Perfil 4: Argelia)

"Tenía muchas ganas de venir aquí, pero cuando llegué, pues se me quitaron las ganas, quería irme a casa, pero es muy difícil si no tienes 'el papel'." (Perfil 4: Guinea Ecuatorial)

Las razones por las que se hace imposible regularizar su situación administrativa generalmente están relacionadas con la imposibilidad de encontrar un contrato de trabajo para solicitar la autorización de residencia, el círculo vicioso del modelo migratorio o la pescadilla que se muerde la cola, ya que la posesión del permiso de trabajo remite a la autorización de residencia y viceversa, en la mayor parte de las ocasiones.

"[...] es que no consigo, no consigo. He intentado pero no consigo un contrato, la gente prefiere contratar gente con papeles antes que sin papeles." (Perfil 4: Guinea Ecuatorial)

"No, no podemos sin contrato de trabajo. Si no tienes un contrato de trabajo, lo compras. El contrato vale mucho, 2.000 euros, o 3.000. Y nosotros tanto no." (Perfil 4: Argelia)

Concretando, podemos ver cómo la situación de irregularidad administrativa es una cuestión que afecta más a las mujeres subsaharianas, probablemente porque en el caso de estas mujeres los proyectos migratorios suelen ser eminentemente individuales y, al no contar con el apoyo familiar en el destino, se encuentran en situaciones de máxima vulnerabilidad. Además, sabemos por estudios cuantitativos y por explotaciones que hemos realizado en las fases anteriores, que se caracterizan por ser las mujeres con la inserción laboral más dificultada. En consecuencia, cabe señalar también que la situación administrativa irregular en numerosas ocasiones se traduce en la precariedad laboral, vulneración sistemática de los derechos y el miedo de ser expulsadas, situación que no es únicamente privativa de las personas subsaharianas, sino que también se extiende a los colectivos nacionales de supuesta más fácil inserción laboral, como el de las mujeres colombianas.

"[...] estuve 18 días en aquel trabajo y hasta el sol de hoy no me pagaron, porque como yo era 'sin papeles', a ver a quién me lo iba a quejar. En esos 18 días yo rebajé cuatro kilos, no tenía tiempo de ir a comer, me la pasaba con dos cafés. [...] Me dijo mi jefa: 'una sin papeles, a ver dónde te vas a reclamar y no te pienso pagar ni un céntimo!'" (Perfil 2: Colombia)

Otra cuestión que adquiere mucha relevancia cuando hablamos de las mujeres inmigrantes en la situación administrativa irregular, es que la precaria situación administrativa conlleva la desprotección ante la posible vulneración de sus derechos, tanto laborales como

sociales. El miedo a denunciar y la falta de información hacen que estas situaciones se prolonguen en el tiempo.

En consecuencia, la situación administrativa irregular actúa como un factor que aumenta la vulnerabilidad y, en el caso de las mujeres inmigrantes, aumenta la desprotección ante la violencia de género. Algunas de las mujeres entrevistadas que se encontraban sometidas a los malos tratos por parte de sus parejas, al no tener la situación administrativa regularizada no se atrevían a denunciar por el miedo de ser expulsadas.

“Cuando yo no tenía papeles, me dice 'si tú me denuncias yo me quedo con los niños y tú vuelves a África'.” (Perfil 3: Ghana)

“Yo antes estaba con mi novio y si yo tener problema no puedo denunciar, porque primero la policía te pregunta si tienes documentación. Ellos dicen que si tú quieres denunciar, pero si yo tener papel, yo tener derecho de muchas cosas, pero cuando yo no tener papel, yo no poder decir nada.” (Perfil 4: Nigeria)

Otra de las consecuencias es la imposibilidad de visitar a la familia que se quedó en el país de origen. Se dan casos en los que las mujeres llevan muchos años sin poder visitar a sus hijas e hijos, a sus padres y a sus seres queridos. El hecho de no poder asistir a los eventos importantes en la vida de sus familiares, como bodas, graduación de sus hijas e hijos y/o funerales de los padres, les hace sentirse atrapadas y encerradas y con una dosis variable de autoculpabilización.

“Mi madre también ha muerto hace un año y no puedo ir a verla. Y es una catástrofe para mí, y mi tío también ha muerto y no puedo volver.” (Perfil 4: Argelia)

“Mi hijo ahora va a hacer once años, llevo sin verlo nueve años ya, está todavía en Argelia y no puedo traerlo porque no tengo todavía permiso de residencia.” (Perfil 4: Argelia)

“[...] me he perdido la graduación de mis hijos, han coronado su carrera y yo no he estado.” (Perfil 8: Nicaragua)

“Mi hijo está allí, pero está en mi corazón, por las noches no dormir, lloro mucho, ya son cuatro años que no puedo ver mi hijo.” (Perfil 4: Senegal)

Evidentemente, la obtención de la tarjeta de residencia se convierte en un sueño por el que muchas mujeres darían todo, pagarían cualquier precio sólo por la posibilidad de visitar su país de origen. Hay mujeres que afirman estar dispuestas a trabajar incluso sin sueldo a cambio de un contrato de trabajo que les permitiría regularizar su situación administrativa. No hay que olvidar que gran parte del modelo migratorio español se ha basado en el control y manejo de la irregularidad, irregularidad que se ha ido dosificando en función de los intereses del momento.

“Lo que quiero es el permiso de residencia, para poder salir, y visitar mi casa, ir en cuanto pueda a mi casa.” (Perfil 4: Argelia)

“Estoy buscando trabajo sin sueldo, sólo contrato, yo pago el seguro, solo contrato, voy a trabajar si alguien necesita algo que cocinar, que limpiar, lo que sea, solo el seguro, solo 200 euros, si alguien puede darme contrato y no puede darme seguro, yo lo trabajo, yo lo pago, sólo porque yo echo mucho de menos a mi familia, quiero ver a mi padre.” (Perfil 4: Argelia)

Además, en la mayoría de los testimonios se reconoce que al no tener “papeles” se genera una realidad material de incertidumbre, precariedad e inestabilidad, así como sensación de temor y miedo ante el futuro.

“[...] en ese momento, lo que me daba la precariedad era no tener papeles. Pero luego, cuando se abrió el régimen de regularización, ahí pude sacar papeles y eso me tranquilizó, porque tenía un contrato, con un ingreso muy, muy bajo, pero me daba la tranquilidad de seguir renovando cada año y así.” (Perfil 1: Argentina)

"Es que la situación de la mujer inmigrante ahora mismo es de incertidumbre, y la situación de los 'sin papeles' se nos ha puesto durísimo. No es como antes, ahora te ponen muchas trabas, estoy con miedo." (Perfil 8, GD: Nicaragua)

"Cuando volví la segunda vez sin beca y sin trabajo es cuando ya me dicen 'formas parte de los inmigrantes ilegales', y me quedé de piedra y más vulnerable, y es cuando yo pensé que me cerraban las puertas." (Perfil 5: Sáhara)

Incluso hay casos en los que por el temor a la expulsión, las entrevistadas prefieren permanecer en casa para no exponerse al riesgo, lo que provoca un sobreaislamiento en estas mujeres.

"Mi marido siempre me dice: '¡Ah, policía si te cogen y no tienes papeles van a expulsarte!' Y entonces tengo mucho miedo, no puedo salir." (Perfil 4: Argelia)

"[...] a veces cuando salimos, salimos con miedo, porque como no se puede distinguir dónde van a estar, porque a veces son civiles." (Perfil 8: Honduras)

Al mismo tiempo, la mayoría de las mujeres entrevistadas coinciden en que, a pesar de tener siempre presente que en cualquier momento les pueden pedir documentación en la calle, en general, no estar en una situación administrativa regularizada hasta el momento no les ha supuesto un obstáculo grande para llevar a cabo las actividades cotidianas, como por ejemplo hacer uso de los servicios sociales. La irregularidad juega un papel límite al estar las personas inmigrantes obligadas a desarrollar una cotidianeidad condicionada, porque si bien saben que sólo en situaciones especiales la irregularidad da lugar a la expulsión, no es menos cierto que debilita una experiencia vital tranquila acorde a las tareas laborales que llevan a cabo. La irregularidad no deja de ser un instrumento político que sirve para acompasar los flujos de llegada de la población inmigrante a la demanda laboral existente, pero en tanto instrumento interfiere y dificulta la cotidianeidad de la población inmigrante. La irregularidad es, por tanto, ese tiempo diferido que se da a sí misma la administración para regular el asentamiento de la población inmigrante, pero que es un tiempo muy penoso para la persona inmigrada. La contradicción de este mecanismo ha llegado al punto de que la irregularidad ha sido compatible con el acceso aproblemático a otros servicios como los estudios o la sanidad.

"Lo único es que no podemos viajar y tampoco encontrar trabajo. Pero otras cosas normal, tenemos derecho a ir al médico, los niños estudian normal y ya está." (Perfil 4: Argelia)

"[...] es que también aquí en Euskadi no es como Francia, no te siguen controlándote si tienes o no tienes." (Perfil 3: Senegal)

Como podemos ver, las mujeres están informadas en el tema de la legislación en el ámbito de extranjería, así como de los trámites administrativos, pero el adelanto informativo que indica que tendrán lugar modificaciones en la Ley en materia de extranjería relacionadas con el acceso de las personas inmigrantes al procedimiento de arraigo social –prácticamente la única vía de regularización– y a la atención sanitaria, generan mucha preocupación y el temor ante el futuro. Con la llegada de la recesión económica, la irregularidad es interpretada desde una visión más restrictiva, que es la que ahora está en marcha, y si en la anterior fase se trataba de acompasar los ritmos de asentamiento, en la actual se trata de paralizar los flujos. Como se puede observar el estatus de irregularidad se acomoda institucionalmente a las necesidades inmigratorias de cada momento.

"Si cambian la ley no puedo meter papeles y entonces hay una inseguridad tremenda que no te deja avanzar." (Perfil 8: Nicaragua)

"Puedo ir al médico, salvo que ahora han dicho que los no tengan papeles no pueden ir al médico. Me da miedo lo que va a pasar." (Perfil 4: Guinea Ecuatorial)

Hay que señalar también que la búsqueda de empleo “decente” o acorde al nivel de su preparación se vuelve imposible si se está en situación irregular y, en este caso, la única vía de la inserción laboral es la economía sumergida y el acceso a empleos en condiciones precarias. Evidentemente, las mujeres comentan que, al estar en la situación administrativa irregular, no pueden acceder a los servicios públicos de empleo y sólo pueden acceder a bolsas de trabajo de asociaciones y ONGs.

“Si tuviera 'papeles' sería más fácil, porque puedo ir a muchos sitios para encontrar trabajo, porque ahora sólo puedo ir a Cáritas. Está más difícil para encontrar trabajo sin papel.” (Perfil 4: Nigeria)

Instalarse en la economía sumergida, con empleos precarios y sin derechos laborales, no redundaría lógicamente en seguridad administrativa. Se establece así un círculo vicioso de dificultosa ruptura que lleva de la irregularidad a la precariedad y viceversa. Y, en consecuencia, las opciones de inserción se limitan notablemente a unos ámbitos laborales muy concretos: el servicio doméstico, el cuidado de personas dependientes y la hostelería.

Por tanto, como se ha podido ver en los testimonios analizados, disponer del permiso de residencia es fundamental. Sin embargo, está extendida la idea de que obtener los “papeles” trae consigo el ascenso social y la estabilidad, pero en muchos casos esta ecuación no llega a cumplirse y provoca un sentimiento de frustración.

“Es que eso no es de papeles, son tantos problemas, porque claro los que no tienen papeles se piensan que cuando tengan papeles van a encontrar lo que están buscando, pero yo pasé por un montón de fases, de tener trabajo, de no tenerlo, de acceder a la nacionalidad, y al final yo sigo siendo lo mismo. Sigo en los mismos pasos aun teniendo la nacionalidad. Pero yo pensaba que cada vez que vas subiendo de escalón vas teniendo más posibilidad de tener estabilidad, pero yo no he tenido nunca estabilidad.” (Perfil 5: Sáhara)

“Yo llevo casi media vida en Euskadi y no he encontrado esa estabilidad ni de domicilio, ni de trabajo ni de nada, el mismo problema que he padecido cuando vine lo sigo padeciendo.” (Perfil 5: Sáhara)

“Desde que obtuve la nacionalidad no se han cambiado las cosas, porque a mí nadie me ha dicho '¿cómo estás de papeles?'... Ha sido igual, como si no la hubiera obtenido [la nacionalidad].” (Perfil 2: Colombia)

Asimismo, la estabilidad administrativa no siempre supone un equilibrio en la vida. Se logra la estabilidad administrativa e incluso se obtiene la nacionalidad, pero el estatus de inmigrante se mantiene y obstaculiza el avance. De este modo, se adquiere la conciencia de que todo el modelo migratorio que había en la base era precarizante, generando frustración y un sentimiento de no poder salir de este modelo laboral y de no avanzar. Este proceso puede resumirse en el esquema siguiente.

Así, el logro de la estabilidad se ve como un proceso de superación de un conjunto de obstáculos, que, una vez superados, les van a llevar a la estabilidad vital. Sin embargo, en muchos casos la mejora de la estabilidad administrativa no va unida a la mejora de las condiciones laborales, ni tampoco contribuye al ascenso social en la medida en la que se espera. Incluso tras todos estos pasos para conseguir su objetivo, las personas inmigrantes se encuentran con un obstáculo más que les es imposible superar, una situación que parece ser imposible de modificar: su estatus de inmigrante. Desaparece la inmigración administrativa, pero no la social. Como consecuencia, se descubre que la situación de precariedad e inestabilidad no sólo se debe a la situación legal sino que es el resultado de un conjunto de procesos sociales que están fuera de su control. Por tanto, el estatus social que esperaban conseguir vuelve a ser un objetivo inalcanzable, lo que a su vez genera una frustración enorme y la pérdida de confianza en las propias fuerzas. Ahora bien, tampoco se debe desdeñar el cambio de status, el paso de la irregularidad a la regularidad, porque el avance

insuficiente en la movilidad ascendente no niega la mejora en la situación administrativa. Otro tema es que se relativice o se revise su valor a la baja una vez obtenida.

ESQUEMA 6.2. Estabilidad administrativa como instrumento de ascenso social

Fuente: Elaboración propia

Vivienda

Disponer de una vivienda es una condición importante para la integración social de las personas inmigrantes. Los obstáculos con los que se enfrentan las mujeres inmigrantes –escasa red de contactos, falta de recursos económicos y rechazo social– se convierten en dificultades añadidas a la hora de buscar un sitio en el que vivir.

En las entrevistas ha quedado claro que disponer de una red de contactos es fundamental, porque que es la forma principal de encontrar la vivienda en el país de acogida. La discriminación y la desconfianza existentes hacia las personas inmigrantes existentes hacen que las personas propietarias de viviendas eviten alquilarles o bien suban la renta, lo cual limita tanto las opciones disponibles para las mujeres inmigrantes así como el parque inmobiliario.

“Para alquilar habitación y, de hecho, nunca conseguí un piso así por mí misma. Los que conseguí fueron siempre por amigos de aquí, los pisos que yo llamé por teléfono no, me preguntaban de dónde era y hasta ahí llegábamos. Y luego los que sí me contestaban eran personas extranjeras que tenían el piso alquilado, y yo los fui a ver y al final no [nada]: o nos discriminaban o nos ofrecían pisos con fianzas muy altas y no podíamos.” (Perfil 1: Chile)

“[...] Llegamos y, gracias a que teníamos el contacto, a los diez días ya estábamos mudados.” (Perfil 1: Argentina)

Analizando las trayectorias de acceso a las viviendas, vemos que en muchos casos se requiere o es conveniente que haya una persona autóctona que actúe como persona de referencia en el momento del contacto con los propietarios. En otros casos las mujeres entrevistadas recurren al alquiler de pisos subarrendados por miembros de su misma comunidad cultural o de origen, o por otros inmigrantes.

“Entonces encontré una chica para compartir piso, una chica en un locutorio, caminé por las calles y me metí en el locutorio y vi que rentaban habitaciones, y llego una chica y me dijo

'¿buscas habitación?'. Y me dijo 'yo tengo una habitación y te puedo dejar', y era una chica africana, de Angola.' (Perfil 2: México)

"Ahí vivía una paisana mía y como le tocó de protección oficial y en ese tiempo yo cobraba ayuda pues ella habló con el dueño y él ya me hizo contrato." (Perfil 4: Guinea Ecuatorial)

Como se verá a continuación, optar por compartir piso con otras personas inmigrantes es consecuencia, en gran parte, de la discriminación sufrida a la hora de acceder a una vivienda a través de los anuncios. Numerosos testimonios nos demuestran la gravedad de esta realidad.

"La gente por desconfianza se piensa que no voy a pagar. Yo creo que siendo de fuera la vivienda te la hacen más cara, porque tú pones una amiga de aquí por delante que te va buscando y te lo ponen más barato porque eres tú y te conocemos. Pero tú vas buscando una casa y la primera dificultad es que te dicen que no, es que te la clavan, y te la ponen muy cara." (Perfil 5: Sáhara)

"Siempre que yo he llamado porque veo avisos de pisos, pues con escuchar que son extranjeros dicen, 'no, no ya está alquilado'." (Perfil 2: Colombia)

"Por el alquiler cuando yo llamaba, me decían '¿de dónde eres?' Y yo les decía que de Rumanía, y me decían 'gracias por la llamada, pero no quiero extranjeros'." (Perfil 6: Rumanía)

"Cuando estuvimos buscando piso nos pasaba mucho que no nos querían enseñar, nos subían precios. Me sentía frustrada, porque no me conocían de nada y era impotencia..." (Perfil 1: Chile)

Las entrevistadas son conscientes de que se les rechaza en el acceso al alquiler por ser inmigrantes. En algunos casos la discriminación es implícita e indirecta, pero en algunos otros las personas dueñas de los pisos les dicen directa y explícitamente que "no quieren extranjeros". Esta situación sucede independientemente de la situación legal de la persona inmigrante, porque se les niega el acceso en el mismo momento en el que se les identifica que "no son de aquí", ya sea por el acento o bien por el aspecto físico. Estas experiencias para algunas mujeres constituyen una fuente de frustración e impotencia.

Ámbito laboral

En este próximo apartado, hablaremos de los canales de inserción laboral de las mujeres inmigrantes en Euskadi y de los itinerarios de la búsqueda de empleo, así como de las cuestiones relacionadas con la crisis económica y los efectos que ésta ha tenido en sus vidas. A continuación, analizaremos los obstáculos que encuentran algunas mujeres en su inserción laboral, y, por último, nos referiremos al fenómeno de sobrecualificación que se da en este colectivo inmigrante.

Acceso al empleo

Como se ha comentado en el capítulo anterior, muchas de las mujeres entrevistadas se asientan en Euskadi como resultado de la *reemigración* dentro del territorio español. Así, para muchas de las entrevistadas, Euskadi no era el objetivo de asentamiento inicial: algunas se asentaron definitivamente en Euskadi después de haber residido en otras partes de España. La información recabada en las entrevistas apunta a que el motivo principal de reemigrar a Euskadi es la búsqueda de oportunidades laborales.

"Aquí había una conocida que me llamaba y me decía 'vente para acá, que Bilbao es muy bonito, que había trabajo, mucho trabajo...' (Perfil 2: Colombia)

"Mi pareja no trabaja y no tiene dinero ni para pagar casa, ni para comer. Entonces, una persona nos habla de que aquí en Vitoria hay más trabajo." (Perfil 3: Nigeria)

“Nos han dicho que, como esto, Vitoria es más grande que Miranda, hay más posibilidad de trabajo.” (Perfil 6: Rumanía)

“Porque mi amiga vive aquí y me dice que es más barato la vida y que el trabajo lo pagaban mejor que en otros lugares.” (Perfil 8: Honduras)

“Como mi amiga estaba aquí me dijo 'si no tienes trabajo allá, vente para acá', y por ahí fue más que todo la motivación.” (Perfil 8: Paraguay)

Como vemos, se opta por venir a Euskadi básicamente por los motivos laborales. La expresión “aquí puedes encontrar trabajo” se repite a lo largo de todas las entrevistas, lo que demuestra que la decisión viene condicionada por la búsqueda de trabajo y de mejores oportunidades laborales a través de la recomendación de una persona previamente asentada en la CAE.

Entre el colectivo inmigrante parece estar muy extendida la idea de que Euskadi es la zona más próspera económicamente y con mayor calidad de vida y mejores servicios sociales de todo el estado español, aunque esta misma imagen se tiene estando todavía en el país de origen.

“El País Vasco siempre ha sido lo mejor de España, aquí siempre ha sido mucho trabajo, mucha ayuda, mucho de todo y si aquí estás mal pues para qué vas a ir a otra ciudad. La otra alternativa si no puedes hacer nada en País Vasco es que te marches a tu país ya.” (Perfil 6: Rumanía)

En algunos otros casos se decide mudarse a Euskadi porque se tiene una red familiar que facilita los recursos e información necesaria para aprender a moverse en el nuevo entorno. Entre las mujeres, cuyo proyecto migratorio fue de carácter eminentemente familiar, es frecuente que la elección esté condicionada por el lugar del trabajo del marido.

“Nos hemos mudado aquí, a Vitoria, porque mi marido ha encontrado un trabajo aquí.” (Perfil 6: Rumanía)

“Mi marido y yo venimos aquí a Vitoria porque su amigo le prometió un trabajo.” (Perfil 4: Argelia)

Como veremos a continuación, en algunos casos las promesas de encontrar un trabajo rápido aquí se cumplen. En otros casos, la trayectoria previa antes de conseguir el primer trabajo en Euskadi es muy larga. También hay quien no ha conseguido todavía ningún empleo.

En cuanto a canales de inserción laboral, muchas de las mujeres entrevistadas nos comentan que han encontrado sus empleos mayoritariamente a través de los llamados “contactos”. En este sentido, las redes son una de las formas más frecuentes de la inserción laboral de las personas inmigrantes. Sin embargo, hay que señalar que las ofertas que se encuentran a través de este canal en muchos casos son en el servicio doméstico, que es el sector de actividad que más inserción laboral permite en la CAE. Así, el servicio doméstico aparece en los relatos de las trayectorias laborales como la puerta de acceso de las entrevistadas en los primeros momentos de su llegada.

“Yo miraba en el periódico secretaria, ese tipo de perfiles, y luego la gente de mi alrededor que me quería ayudar pues, cuidar un niño, limpiar un casa... y claro era un poco como... yo estaba dispuesta a hacerlo... pero no lo entendía. Ahora sí lo entiendo, era lo único a lo que podía acceder. Y nada, mi primer trabajo fue limpiadora en una residencia de ancianos.” (Perfil 1: Argentina)

“Cuando empecé a buscar trabajo y primero encontré fue los domingos de cuidar a una señora.” (Perfil 1: Argentina)

Además, el trabajo en el cuidado de las personas en régimen de interna es una opción que, a juicio de algunas de las entrevistadas, tiene sus ventajas en la primera etapa en destino.

"[...] trabajar de interna no es mucho gasto, si se está interna no tienes que viajar todos los días, ni pagar la casa." (Perfil 8: Honduras)

"Por lo menos tengo donde dormir, y estar interna fue un regalo del cielo. Tienes donde dormir, donde comer, ¿qué quieres más?" (Perfil 5: Marruecos)

Así, en un primer momento, el trabajo de interna permite tanto resolver el problema de alojamiento en el nuevo lugar como ahorrar en los gastos del transporte y comida. No obstante, con el paso del tiempo, esta situación empieza a ser desventajosa para algunas trabajadoras internas, porque en muchas ocasiones no se respetan los derechos al descanso y se desvanecen los límites entre la jornada laboral y el tiempo libre.

"Trabajé de interna, ahí sí me fue mal, el primer trabajo, como yo no sabía nada, yo no he trabajado nunca de interna, ni de servicio, ni nada... y fui a cuidarle un señor, esta señora me tenía esclava. No sabía que tenía derechos, nunca tenía descanso, los jueves ella llegaba un poco más temprano y yo salía de las 4 a las 8 de la noche y estaba el sábado, el domingo, todos los días." (Perfil 2, Colombia)

Entre las mujeres entrevistadas también están las que acabaron pidiendo en la calle porque no consiguieron encontrar un trabajo, o bien porque el contrato con el que vinieron de su país de origen se terminó.

"Cuando llegué tuve que pedir dinero en la calle, no hay trabajo." (Perfil 4: Nigeria)

"Me ha dicho que voy a trabajar, en una casa o en un hotel y trabajar he trabajado sólo dos meses y he acabado pidiendo en la calle y fue duro, porque he dejado a mis niños en Rumanía, no podía sacar dinero para mandarles." (Perfil 6: Rumanía)

"[...] y acabé pidiendo en la calle y fue muy duro, muy duro, dormía en la calle." (Perfil 6: Rumanía)

Estas vivencias son descritas por las mujeres entrevistadas como muy duras económica y emocionalmente. Esta situación de extrema precariedad y vulnerabilidad suele darse en los primeros momentos, cuando todavía no se tiene una red de apoyo o cuando quizás es el único *modus vivendi* al que se puede acceder, lo que suele ocurrir frecuentemente en el caso de las mujeres rumanas de etnia gitana.

Situación de desempleo y crisis

La crisis económica ha tenido un impacto negativo global en el mercado laboral aumentando las tasas de desempleo y destruyendo miles de empleos. En consecuencia, muchas personas, tanto autóctonas como inmigrantes, se han quedado en situación de desempleo. En muchos de los discursos recogidos se confirma que últimamente les es más difícil encontrar un empleo, e incluso conseguir una ayuda económica.

"En los primeros años estábamos bien, pero con el tiempo ha ido un poco a peor. Poca ayuda con cuatro hijos, el dinero para pagar alquiler y los gastos también..." (Perfil 4: Argelia)

Otra cuestión a destacar es la percepción de que en el actual contexto de crisis económica la prioridad es para las personas autóctonas. Las actitudes hacia esta realidad son ambivalentes. Por un lado, están las mujeres que ven esta situación como injusta, argumentando que si antes ocupaban los puestos que no querían las personas autóctonas, ahora notan la competencia, incluso en el sector de servicio doméstico, un sector que anteriormente se consideraba como trabajo poco deseado por la población vasca.

"Por tema de crisis ahora es muy alarmante, porque la gente no quiere darte trabajo, piensan que somos inmigrantes." (Perfil 6: Rumanía)

"Somos un sector [servicio doméstico] que no le quitamos el trabajo a nadie, porque es raro que un español se vaya a quedar interna con una persona. Yo no le estoy quitando el trabajo a nadie." (Perfil 8, GD: grupo de discusión)

Por otro lado, existen casos de mujeres que asumen las condiciones desiguales de acceso al mercado laboral, aunque no siempre estén de acuerdo. Podemos encontrar también aquéllas que interpretan esta realidad como natural e incluso intentan justificar el orden existente, argumentando que dar la prioridad a la población autóctona es la medida correcta en el contexto de crisis.

"Yo soy consciente de que los de aquí tengan la prioridad para acceder a los empleos. Si yo fuera española yo estaría inconforme con que le den a una persona que no es de mi país... Yo estoy consciente." (Perfil 8: Nicaragua)

"He leído avisos donde pone 'no se coge sudamericanas'. Este es un aviso para nacionales o personas de la unión europea, y, eso pues bueno, natural, también con la crisis, no te digo que esté bien, pero es doloroso también." (Perfil 1: Argentina)

Algunas de las mujeres también nos han comentado que la crisis no ha repercutido en sus vidas, porque ese ha sido siempre su estado habitual. Es decir se refieren al hecho o situación de precariedad que siempre han vivido en sus lugares de origen, por lo que la crisis económica teóricamente no hubiera empeorado las condiciones de su vida. De alguna forma, indican que lo que ahora se conoce como excepcionalidad en Euskadi es la normalidad en sus países de origen. Otro tema, es que una vez instaladas en la nueva normalidad de la sociedad vasca, también ésta ha experimentado una situación económica crítica, relativamente inesperada.

"Yo es que viví la crisis permanente." (Perfil 2, GD: grupo de discusión)

"Es que ya hemos tenido la crisis... por eso no nos ha chocado la crisis. Ya hemos tenido la crisis siempre." (Perfil 2, GD grupo de discusión)

En este nuevo contexto, ¿cómo se vive la situación de desempleo y qué consecuencias emocionales supone para las mujeres inmigrantes? En este apartado, nos encontramos con experiencias muy diversas. A pesar de que casi todas las entrevistadas que se encuentran en la situación de desempleo están percibiendo el subsidio o bien alguna ayuda económica, en el medio plazo la falta del trabajo lleva a la inestabilidad económica e incertidumbre.

"Estar sin trabajo en casa me agobia, no me gusta, no tengo ganas de desayunar. Si estoy trabajando yo llego y pum, pum, un chocolate o lo que sea, pero esta situación..." (Perfil 5: Nigeria)

"Ahora no hay trabajo y llega [falta] poco para el verano y no creo que lo voy a soportar. Desempleada en verano nunca he estado, nunca he estado en mi vida un verano desempleada ¿Dónde voy a ir?" (Perfil 5: Nigeria)

Sin embargo, depender de una ayuda tampoco se vive con mucha facilidad y desahogo porque no proporciona la seguridad económica. En muchos casos, esta realidad aparece unida al miedo, al sentimiento de fracaso y de solución temporal.

"Como tenía subsidio antes, y este mes es el último mes de subsidio, y nos van a dar una ayuda de seis meses de 300 euros, y con mi embarazo ya tengo miedo, mucho miedo..." (Perfil 4: Argelia)

"Ya me gustaría trabajar, ojalá, me gustaría tener mi propio dinero, es que las ayudas te las pueden cortar como me han cortado ahora, e igual el mes que viene me termina el contrato"

y puedo. Pero las ayudas se cortan de noche a la mañana, pero si tú misma tienes un trabajo y sabes que tienes un contrato de seis meses o cuatro meses pues cuando llegues ya sabes que no tienes nada, pero...” (Perfil 4: Guinea Ecuatorial)

El miedo ante la situación se intensifica en las mujeres que tienen personas dependientes a su cargo y no pueden ni probablemente tienen la posibilidad de planificar su vida a corto plazo.

“Lo mucho que me afecta hoy en día es lo que pienso este tiempo que está tan malo, sin trabajar, sin ayudas, nada, y somos siete personas, y los hijos, y los mayores entendemos que no hay, pero el estómago no entiende, y te puedes caer de hambre y te puedes marear, y ¿dónde vamos a comer? Si no hay dinero, ni trabajo, ni ayuda.” (Perfil 6: Rumanía)

“Como que te da pánico a gastarte dinero en el autobús para ir a buscar trabajo, porque los polígonos están muy lejos, y si vas andando tardas más de dos horas, y tienes que gastarte dinero en el autobús, por lo menos la ida, cuando vuelves ya puedes volver andando y en teléfonos también te da pánico, porque no tengo dinero ni siquiera para comprar dos barras de pan, y si tienes tres euros no sabes qué hacer, compro barras de pan o lo gasto en teléfono, que total sabes que no vas a encontrarte trabajo.” (Perfil 6: Rumanía)

En los testimonios arriba expuestos se ve claramente la precariedad económica y la desesperación que provoca la situación de desempleo. Durante el proceso de concesión de las ayudas, las familias compuestas en algunos casos por hasta siete personas no tienen ningún ingreso y sobreviven gracias al apoyo de las entidades sociales que les proporcionan comida, ropa e incluso les facilitan el pago de alquiler. Esta situación sobreprecarizada es más habitual entre las mujeres rumanas gitanas y las subsaharianas.

Obstáculos para la inserción laboral

Como hemos constatado anteriormente, las mujeres inmigrantes se topan con multitud de obstáculos relacionados con el hecho de ser mujer e inmigrante. Dichos obstáculos, que dificultan la inserción de las mujeres inmigrantes en el mercado laboral, son los recogidos en el esquema 6.3.

ESQUEMA 6.3. Obstáculos que dificultan la integración laboral de las mujeres inmigrantes

Fuente: Elaboración propia

Como podemos observar en este esquema, existe una multitud de circunstancias que en muchos casos actúan como barreras para encontrar un empleo en el país de acogida. Entre estas dificultades encontramos algunas que son más fáciles de superar que otras. Aunque todos estos obstáculos hacen que las posibilidades de encontrar un trabajo disminuyan, la

manera en la que se afrontan estos impedimentos no es la misma. Así, la imposibilidad de optar por los trabajos donde se requiere el conocimiento del euskera en muchos casos se asume con mayor tranquilidad y comprensión que, por ejemplo, las experiencias de discriminación cuando se les niega un trabajo por ser inmigrantes o se les relega en situación de mayor nivel de cualificación, o cuando los rasgos fisiológicos delatan el origen extranjero, incluso ya teniendo la nacionalidad española.

“Y bueno, yo si veo un aviso que me pide el euskera me parece respetable, estoy en un sitio donde es bilingüe y si yo no hablo el idioma es responsabilidad mía.” (Perfil 1: Argentina)

“Pues a ver, tú llamas y hablas con ellos y no te notan que eres de fuera, porque si hablas bien con ellos no te notan que eres de fuera y llegas a la entrevista y ya les notas que hacen así. Hay algunos que te dicen, eso no tiene nada que ver, pero sí tiene que ver porque yo he entregado CV con amigas mías que han salido del instituto y yo tenía la ESO terminada y tenía cursos y ellas no tenían la ESO terminada y les llamaban a ellas y a mí no.” (Perfil 5: Marruecos)

“Es que tú hablas por teléfono y te dicen sí, necesitamos una chica urgente y llegas a la entrevista y es como... les da gana de decirte: “no, es que estábamos esperando a otra chica.” (Perfil 5: Marruecos)

Además de los rasgos fenotípicos, también perjudican esta inserción los rasgos culturales y así algunas de las mujeres musulmanas nos han relatado que llevar el velo les ha supuesto un obstáculo a la hora de buscar trabajo, porque el empresariado no quería contratar a una mujer con velo. Estas mujeres comentan que han sido rechazadas por esta razón, incluso para trabajos en el servicio doméstico. En los relatos no termina de perfilarse si es por el hecho del velo o por profesar la religión musulmana.

“Antes de ir a la entrevista me dice la asistenta “tienes que quitarte el velo en la calle, antes de llegar al portal”; y le dije “no puedo, fuera no, dentro de casa no pasa nada, que es para cuidar niños”... ella dijo que esa familia era racista. Y luego dije sí, voy a quitarlo, si es obligatorio sí, porque necesito trabajo, necesito dinero... Es que no quieren que los vecinos me vean con velo con su niño...” (Perfil 4: Argelia)

“He tenido problemas con el velo al buscar trabajo. No nos dan trabajo como a chicas latinas, a éstas les dan más trabajo y es por la religión, porque somos musulmanes, no aceptan a los musulmanes, no sé por qué.” (Perfil 4: Argelia)

En cambio, las mujeres rumanas de origen gitano afirman no haber tenido problemas para encontrar trabajo llevando el pañuelo.

“Yo he dicho siempre que yo tengo una religión y esta religión a mí no me permite andar sin pañuelo, y siempre que he dicho esto no me ha supuesto ningún problema.” (Perfil 6: Rumanía)

Así, podemos hablar de que el hecho de llevar un pañuelo puede llegar a ser un obstáculo incluso para encontrar trabajo en el servicio doméstico. A algunas mujeres el personal de servicios de empleo incluso les recomienda quitárselo antes de ir a la entrevista, porque son conscientes de las actitudes que suscitan en las personas autóctonas las mujeres musulmanas con velo, a lo que se puede acceder en casos de necesidad perentoria.

Sobrecualificación

Otra de las cuestiones que cabe analizar es el fenómeno de la sobrecualificación laboral, entendida como una situación de desajuste entre el nivel formativo y la categoría del empleo ocupado. La sobrecualificación cobra una importancia especial cuando hablamos de algunas mujeres inmigrantes, puesto que cuentan con una formación elevada que, a causa de muchos factores estructurales, como dificultades de idioma, situación legal, falta de homologación de los títulos obtenidos en el origen y escasas redes sociales, se ve desperdiciada

y desaprovechada. Esta realidad tiene consecuencias, por un lado, a nivel personal, que se traduce en empleos precarios, pérdida de autoestima y desconfianza en las propias fuerzas, y, por otro lado, se da una pérdida del capital humano a nivel de toda la sociedad.

Algunas de las mujeres venían sabiendo que iban a trabajar en servicio doméstico, otras, en cambio, tenían aspiraciones de encontrar trabajo acorde a su formación.

“Yo sabía a lo que venía, venía a trabajar en el servicio doméstico y yo lo sabía porque yo no tengo papeles, tengo bastantes limitantes y yo estoy clara a lo que vengo. Clara, pero no conforme.” (Perfil 8: Nicaragua)

“Pensé que por tener estudios puedes trabajar de cualquier cosa, y yo pensé que puedo hacerlo sin papeles y no, aunque tengo mis papeles no puedo trabajar con mi título. Me dicen que no puedo trabajar en nada, sólo en casas.” (Perfil 4: Argelia)

“[...] yo pensando que según la carrera que yo tenía pues dije no se me va a hacer muy difícil, y entonces dije yo pienso que no se me va a hacer muy difícil, me lo habían comentado, pero ya al vivir la realidad aquí es muy difícil, y da igual que a uno se lo cuenten, no es lo mismo vivir la realidad.” (Perfil 8: Nicaragua)

Como se ha podido observar en las entrevistas, el desajuste entre las aspiraciones laborales –que aumentan a mayor nivel formativo– y la realidad, que consiste en la ocupación de los puestos de trabajo que no requieren la preparación de tanto nivel, genera sentimientos de frustración, angustia, rabia y descontento.

“Yo estaba clara y ya me habían comentado que cuando yo estuviera aquí cuál era el tipo de trabajos que iba a realizar, pero las expectativas de que voy a trabajar como trabajaba en Nicaragua es muy difícil. Y uno tiene que adaptarse a la situación y al momento de que uno está aquí, de qué es lo que va a trabajar.” (Perfil 8, Nicaragua)

Aunque se sabía que los únicos trabajos a los que se podía optar eran inferiores a los que estas mujeres ejercían en su país de origen y para las que estaban capacitadas, el choque con la realidad es fuerte. Además, por lo general, las mujeres de nacionalidad nicaragüense han llegado a última hora, y las posibilidades de inserción laboral, independientemente de los problemas asociados a la sobrecualificación, ya estaban demediadas. Algunas mujeres que sufren la sobrecualificación nos manifiestan que esta situación les hace sentir “ciudadanas de segunda”.

“En EE.UU. captan cerebros y les da igual de dónde eres. Sin embargo, aquí cuando nos sentamos muchísimas que estamos de fuera y todas tienen títulos. La mayoría limpian casas, y aquí es como ser ciudadano de segunda. Y los trabajos domésticos, no digo que no son dignos, pero son ingratos, y hasta hace poco no tenía ni contrato y, haces lo que haces, siempre te sacan un fallo, y a mí muchas veces me he inspirado con la fregona, coges la fregona y de la rabia la pasas... Y es que llegas al día siguiente y te dicen que tu trabajo no es bueno, o que has fallado porque has dejado una cosita, y con los problemas que tienes, y que llevas una vida de supervivencia, pues eso es lo que a mí más me ha dolido.” (Perfil 5: Sáhara)

“A mí me dicen, “tú con los estudios que tienes no vas a encontrar trabajo”, y yo les digo no ya de periodista, pero en el INEM dicen, “tú tienes que poner trabajos de limpieza y vigilante.” A mí me entra mucha rabia.” (Perfil 5: Sáhara)

“Es que cuando uno llega a una carrera universitaria, pues trabajar en algo que se aproxima pues te da respeto.” (Perfil 5: Sáhara)

“Yo venía formada de Argentina, tenía un currículum y aquí se cayó todo eso, te pedían FP para ser secretaria, una titulación que no tenía...” (Perfil 1: Argentina)

Sin embargo, todo lo anteriormente expuesto no quiere decir que las mujeres con el nivel formativo medio-bajo no aspiren a encontrar un trabajo que no sea en el servicio doméstico. El trato que algunas de ellas reciban en estos trabajos afecta de forma muy negativa

en la valoración de los empleos que les ofrecen y en su autoestima personal. Las entrevistadas manifiestan que la necesidad de conseguir ingresos es prioritaria hasta el punto de posicionarse por delante de su dignidad, lo que hace que en ocasiones soporten conductas que les resultan humillantes.

“Yo digo que nosotros aguantamos porque es la necesidad, pero el orgullo te lo quitan.” (Perfil 5: Marruecos)

“Tú siempre no vales nada, haces un error y siempre culpa tuya, igual que el Chuki, el perro, tiene más valor que ella, siempre te desvaloran.” (Perfil 5: Marruecos)

“Porque yo siempre estuve buscando que no sea una esclava, porque en las casas me he sentido esclava.” (Perfil 5: Marruecos)

También hubo mujeres que, al tener aspiraciones laborales moderadas, argumentan que en el país extranjero cualquier trabajo es bueno y, que por lo tanto, hay que aceptarlo y desistir de “elegir”:

“Yo trabajaba de limpieza, hostelería, cuidado en casa, de todo lo que sale, porque además en un país extranjero pues no hay que elegir el trabajo. También he trabajado en patatas, que era duro, pero te acostumbras y bien... y yo cuando me llamaban siempre contenta iba. Y yo creo que por eso se llama trabajo, y enfrentarte con todo y te cansas, es trabajo, y también te cansas en casa.” (Perfil 6: Rumanía)

“Nosotros si sale un trabajo no lo elegimos y si es poco dinero o mucho dinero nosotros vamos.” (Perfil 6: Rumanía)

A modo de conclusión, podemos decir que el canal de acceso al empleo principal para las mujeres inmigrantes, más que para la población autóctona en la que es más fácil que se valore la cualificación, es a través de redes de contactos. Las mujeres inmigrantes, en muchos casos, al no disponer de una red social amplia en el destino, no tienen acceso a esta vía de inserción en el mercado laboral, lo cual, junto con otros obstáculos con los que se encuentran las mujeres inmigrantes por su condición de extranjeras, hace que accedan sólo a limitado tipo de empleos. Dichos empleos en la mayoría de los casos están altamente precarizados, tanto en su dimensión puramente económica como en la de la privación de derechos laborales.

También hemos podido observar que la percepción de lo que constituye el trabajo decente varía de un perfil de las mujeres entrevistadas a otro. En este sentido, las mujeres con mayor nivel formativo y en mejores condiciones iniciales antes de emigrar tienen expectativas más altas, mientras que otras, de nivel socio-educativo más bajo, afirman estar satisfechas con cualquier trabajo y dicen que “el trabajo no hay que elegir”.

Redes sociales

Como se ha podido ver en los apartados anteriores, la importancia de redes sociales es innegable. Las redes juegan un papel fundamental en la vida de las personas inmigrantes, proporcionando el apoyo y los recursos desde los primeros momentos de la llegada y a lo largo de toda la estancia en el país de destino. La existencia de la red de contactos es vital, sobre todo en la primera fase de la inmigración, sirviendo de apoyo al instalarse en el nuevo lugar.

En el caso –muy frecuente– de no disponer de la red familiar y/o de conocidos, las entidades sociales, sobre todo las de corte religioso, sustituyen estas redes proporcionando a las personas inmigrantes un lugar donde vivir, el primer trabajo y hasta la comida. Independientemente del origen y de la pertenencia religiosa, muchas de las mujeres entrevistadas hacen uso de estas entidades en momentos de mayor necesidad y reciben todo el apoyo necesario.

"[...] como yo ya iba asesorada por las hermanas de la congregación, me dijeron no te alojes y busca a las hermanas que están allí y me dieron todos los teléfonos y hablé a esta hermana y le dije 'mira, estoy aquí y si quiero encontrar un sitio donde vivir'. [...] y fui a una iglesia que había unas monjas y les dije que había sido monja y entonces ya a partir de aquí obtuve mi primer trabajo." (Perfil 2: México)

"Cuando llegamos fuimos a hablar con la trabajadora social a Cáritas y allí nos dan vales para comprar ropa y vales también para ir al comedor. Comemos bien en este sitio y de allí conocimos a un señor que ayuda a la gente que no tiene dónde dormir y les paga por ejemplo un hotel." (Perfil 4: Argelia)

"Yo me fui a misa y después de misa me acerqué a la muchacha que tocaba el piano, y le dije mira yo soy de Nicaragua y por circunstancias de la vida me tocó venirme, y yo sé que está difícil y donde hemos ido sólo nos sacan una lista de espera y le caí bien a la persona y al día siguiente me llamaron y me dijo no te preocupes que te van a llamar de otro sitio." (Perfil 8: Nicaragua)

"[...] estaba embarazada, dormía en la calle, de ahí he conocido una trabajadora del ayuntamiento que sí me ha ayudado un poco, a entrar en un piso, si no sabía hablar bien me acompañaba al hospital, me ha conseguido un piso de Cáritas." (Perfil 6: Rumanía)

En este sentido, la disposición de la red familiar cercana en el país de acogida actúa como factor protector en las situaciones de soledad en las que las personas inmigrantes son más vulnerables.

"[...] como se fueron trayendo unos a otros, en un primer momento fue vital, tanto para conseguir casa, como para conseguir trabajo, para aguantar las ansiedades y las angustias..." (Perfil 1: Argentina)

"Sola nunca me sentí porque siempre estuve rodeada de mis padres y mis hermanas." (Perfil 6: Rumanía)

Por el contrario, la falta de apoyo emocional cercano provoca un sentimiento profundo de soledad, desconfianza, pérdida de autoestima y, en algunos casos, hasta de depresión.

"En tu país tienes tu familia, y tu red social y de apoyo porque haces tus grupos y tal. Pero yo, por ejemplo, recién llegada no podía hacer los grupos. Mi marido salía con su cuadrilla hablando con sus amigos y yo: ¡Ey, aquí estoy! Y no había manera. Y yo aquí pues me trajo una depresión a los dos años, una depresión tremenda y le dije a mi marido '¡me voy o me muero!'" (Perfil 2, GD: grupo de discusión)

"El primer año me costó mucho relacionarme, yo trabajaba mucho y no dejaba espacio para socializar, vine a trabajar y pues a trabajar, pero claro eso empezó a tener un costo en mi salud. Y dije me voy a enfermar, no solo físicamente, sino emocionalmente y entonces empecé a relacionarme con una asociación de mujeres." (Perfil 1: Chile)

"Siempre estoy cogida en mí misma, y no puedo tener amigos, hasta ahora no tengo amigos aquí, siempre con mí misma. No tenía amigos, siempre en casa, por eso estaba muy nerviosa, sola, la ambulancia, siempre pensé que voy a morir, dolores en el corazón." (Perfil 4: Argelia)

"Durante años que he vivido aquí la realidad al final lo que siento es la soledad, no es bueno, creo que es una enfermedad." (Perfil 3: Nigeria)

"Yo no tenía a nadie, tenía un grupo de mujeres de aquí, españolas, pero no les podía confiar. Yo echaba mucho de menos a mi casa y no podía irme." (Perfil 2, GD: grupo de discusión)

Hay mujeres que por sentirse solas acabaron teniendo problemas de salud como por ejemplo ataques de angustia o depresión.

"Fueron muchos temas que me llevaron a una depresión, decía: 'si no me voy a México me vuelvo loca'. Y tuve que llamar un día al teléfono de la esperanza, porque yo decía yo me llevo mi chico y me mato y me voy al mar y me muero y tuve que estar casi seis años en trata-

miento y por eso entiendo mucha gente que está con esa depresión tremenda. Si ya pasan los cinco años ya pasa esta depresión, pero todo el mundo que llega a los dos años tiene depresión.” (Perfil 2, GD: grupo de discusión)

“Yo en mi país estaba muy útil, siempre con la gente, siempre tengo una inteligencia, y que tengo una personalidad muy buena con la gente, aquí como si no tenía nada, como nada, la personalidad mía se ha bajado a cero, no puedo confiar en mí misma, no tengo confianza en mí...” (Perfil 4: Argelia)

Así, la falta de apoyo cercano puede tener consecuencias muy graves tanto en la salud emocional como en la física de las mujeres que la sufren, haciéndoles sentirse inútiles, solas, socavando la creencia y seguridad sobre sus propias fuerzas y generando la desconfianza en el entorno.

Como hemos podido ver en este apartado, la cuestión de las redes sociales es transversal a todos los ámbitos. El hecho de disponer de una red de apoyo facilita los recursos, ya sean económicos o de apoyo emocional. En el caso de las mujeres que no cuentan una red de contactos ni de familiares en el destino, el apoyo de las entidades sociales y de asociaciones de inmigrantes adquiere una importancia especial, siendo el último recurso al que pueden recurrir las mujeres inmigrantes en la situación de necesidad.

CHOQUE CULTURAL Y ACULTURACIÓN

6.3

Las personas inmigrantes al llegar al país de destino no sólo se enfrentan con las nuevas condiciones socio-económicas, sino que también se encuentran con otras culturas, tradiciones, normas y valores, diferentes a los que están acostumbradas, lo cual requiere un esfuerzo de adaptación socio-cultural y psicológica que puede ser mayor o menor dependiendo de un conjunto de factores. Entre éstos, podemos encontrar, por un lado, los factores de tipo psicológico, tales como rasgos de personalidad, y, por otro lado, están los factores socio-culturales como la cercanía/lejanía cultural –diferencia percibida en valores–, situaciones vividas tanto en el país de origen como en el de acogida, y el apoyo percibido, etc. El mejor ajuste psicosocial y, por tanto, la mejor adaptación en la sociedad de acogida contribuyen al mayor grado de integración percibida e influye de manera positiva en el bienestar subjetivo de las personas inmigrantes. En cambio, las situaciones de falta de adaptación psicosocial pueden provocar estrés, generar sentimientos de angustia, rabia, inutilidad, pérdida de la autoestima y, como consecuencia, llegar a tener efectos muy negativos en todas las dimensiones del bienestar y salud mental y física.

DIFERENCIAS CULTURALES PERCIBIDAS

6.3.1

En la información recabada en las entrevistas se puede anotar que la población autóctona no es percibida como culturalmente muy diferente a la de las mujeres entrevistadas. Así, cuando se hace la comparación entre el grupo mayoritario (vascos) con el propio de las

entrevistadas, en primer lugar, se resaltan los elementos comunes, afirmando que las diferencias no son relevantes.

Al mismo tiempo, las mujeres de diferentes orígenes culturales coinciden al describir la sociedad vasca como bastante "cerrada" al inicio, algo desconfiada hacia todo extraño, pero que a medida de que se logre la confianza, se convierten en mejores amigas y amigos.

"Son gente muy abierta y ayudan mucho, bueno al principio si no tienen confianza son muy cerrados, pero luego son muy majos, muy hospitalarios." (Perfil 3: Senegal)

"Yo desde que llegué aquí noté que el carácter de la gente de aquí. Es muy difícil entrar pero cuando entras, entras de verdad." (Perfil 5: Sáhara)

"Son cerradas, no le gusta probar cosas de fuera, se queda con lo que... Si saben que comen lentejas todos los días se quedan con lentejas, no quiere probar lo que yo le voy a ofrecer." (Perfil 3: Camerún)

"la gente muy cerrada, pero una vez conocida la gente, la gente es súper amable y te haces amigo para siempre." (Perfil 7: China)

"fijate treinta años ya tengo aquí y tengo amistad con la gente, la gente de aquí si te coge amistad te acoge bien." (Perfil 7: China)

"los de la comunidad china algunas veces entran y no te saludan. Igual no te conocen, y no se atreven, pero aquí entra gente que no conoce y saluda. Son más abiertos." (Perfil 7: China)

No obstante, puesto que la comparación suele hacerse entre la sociedad mayoritaria y su propia comunidad cultural, encontramos impresiones muy diversas según el origen. Así, las mujeres procedentes de América Latina y las africanas destacan que las personas autóctonas son más cerradas, mientras que las mujeres chinas afirman que las personas vascas son mucho más abiertas que las de su comunidad.

También, la educación de los menores es el ámbito donde se perciben mayores diferencias. Así, las mujeres en las entrevistas han manifestado que les parece que aquí a las/os hijas/os se les da *demasiada* libertad.

"A los niños se les da demasiada libertad, no se les trata... Como que los hijos tienen todo, los padres le deben la vida a los hijos, en lugar de que los hijos a los padres, no me gusta nada, nadie les puede llamar a los hijos, de hecho a los hijos de hasta de 11 años se les trata como bebés, la mamá les hace todo. Se les educa para ser inútiles." (Perfil 2, México)

"Me chocó ver a los niños, adolescentes, discutir con los padres y con mayores, y una falta de respeto que a mí me sorprendía. Yo me quedé con la boca abierta, porque claro, en mi país uno no levanta la voz a su mamá y si no le cae, tenga la edad que tenga." (Perfil 2, GD: grupo de discusión)

"Pues aquí se le da mucha libertad a los niños, eso sí que es verdad, nosotros también damos libertad, pero a veces cuando muchísima libertad, a veces no funciona eso y se hacen rebeldes y eso no funciona. Pero sí que hay que educarles bien, decirles las cosas, ponerles límites, y porque si no pueden hacer muchas cosas, y hay que dejarles unas cosas claras, pero bueno, creo que tienen como mucha libertad y mucha rebeldía." (Perfil 6: Rumanía)

"Está mucha libertad, los niños le pegan mucho a la madre, le insulta y la madre está como...cómo te digo...como una piedra. Puedes dar, puedes hacer conmigo lo que te da la gana que no te puedo hacer nada, esta cosa no está bien, que este niño cuando crece grande se puede hacer o robar, o matar, que le das mucha libertad. Y él dice que mi madre me da mucha libertad, se puede drogar, fumar, beber, y no está bien, que le das mucha libertad de pequeño cuando esta grande no sabe qué hacer. No todos, pero digo como aproximativo, como medio..." (Perfil 6: Rumanía)

Casi todas las entrevistadas ven a los y las adolescentes de aquí como muy rebeldes. Este aspecto es visto como algo negativo y las mujeres entrevistadas no quieren que sus des-

endientes adopten estas actitudes. Por otro lado, podemos observar en numerosos testimonios cómo el trato a las personas mayores se percibe como muy diferente al que se da en sus países de origen. Las mujeres latinoamericanas y las rumanas son las que más hincapié hacen en esta cuestión. Ahora bien, esta situación puede deberse bien a la existencia de pautas diferentes según contextos culturales, en las que no cabe la desatención de los mayores, o también según otro testimonio a que no se han dado todavía procesos familiares similares en sus países de origen.

“El trato que se da a la gente mayor aquí no tiene nada que ver con el trato que se da, hablando sobre todo en mi cultura. Para nosotros la gente mayor tiene un lugar y un espacio muy especial porque son los que tienen la sabiduría, nos enseñan cómo seguir viviendo. Aquí las personas mayores son los objetos que ya no sirven, son personas inservibles, ya no se les escucha, no nos van a enseñar nada. Eso no me gusta, y por eso es que no me voy a quedar aquí, eso es muy triste.” (Perfil 2, México)

“[...] somos muy unidos, si tenemos que cuidar los abuelos los cuidamos en nuestras casas, allí las residencias son muy caras. Y nosotros como no tenemos dinero pues los cuidamos en casa hasta que fallecen. Creo que si hubiera facilidades también los llevaríamos a residencias.” (Perfil 2, Colombia)

Otra diferencia que destaca la mayoría de las entrevistadas, es la planificación familiar. Las diferencias en este aspecto varían mucho en función del origen cultural. Por un lado están las mujeres que valoran negativamente la decisión de retardar la descendencia. En cambio, otras la ven como algo positivo.

En resumen, podemos decir que las mujeres entrevistadas en general no nos han manifestado padecer un choque cultural fuerte. Cuando las entrevistadas, independientemente de su origen, hablan de la sociedad vasca en su conjunto, hacen más hincapié en las similitudes culturales que en las diferencias. Sin embargo, al entrar en la comparación de la sociedad vasca con la suya en diferentes ámbitos, sí se marcan diferencias que les llaman la atención. Los ámbitos donde más disimilitudes se detecta están relacionados con la educación y el cuidado de los/as hijos/os, así como el trato de las personas mayores.

ACULTURACIÓN E IDENTIDAD

6.3.2

La integración de las personas inmigrantes puede verse desde diferentes enfoques, puesto que es un fenómeno de gran complejidad y los factores que lo constituyen son objeto de muchas discusiones en el campo científico. “

El término de integración –o de aculturación– suele ser entendido como el proceso de cambio cultural que se da cuando dos o más grupos culturales entran en contacto. La aculturación, a diferencia de la asimilación, no supone la desaparición de los valores y tradiciones de la sociedad de origen.

En esta parte nos vamos a centrar en la visión de la integración de las propias mujeres inmigrantes, es decir, cómo ellas perciben la integración y qué sentido le atribuyen.

Hemos podido observar en la información recabada diferentes experiencias y formas de vivir el proceso de aculturación en la sociedad vasca y afrontar las situaciones estresantes. Así, la mayor parte de las mujeres que llevan mucho tiempo residiendo en Euskadi afirman sentirse integradas en la sociedad vasca. Algunas de ellas entienden esta integración como

tener amistades con las personas de aquí, mientras que otras no ven su integración socio-cultural sin la integración laboral.

“Sí, me siento súper integrada, yo ya tengo amigos aquí, tengo cuadrilla aquí. Soy una de ellos.” (Perfil 7: China)

“[...] yo estoy integrada, hablo como ellos, pienso como ellos, me comporto como... porque al fin viviendo cinco años aquí por supuesto vas a coger.” (Perfil 3: Senegal)

“Si tú entras en sociedad, en Euskadi tú te tienes que integrar, si no como les vas a entender, la gente de mediana edad si no tiene negocio está más en su círculo, y no integrar, pero la gente joven está más integrada. Yo como llevo tantos años ya, pues yo como vitoriana.” (Perfil 7: China)

“Yo aquí me relaciono con la familia de mi chico, de mi pareja y yo ya ni como de país, se me han olvidado hasta palabras de mi país, fíjate llegar a cambiar tanto, y yo me siento de aquí. Me he hecho mucho, me relaciono con la gente de aquí, yo comparto, me involucro.” (Perfil 2, GD: grupo de discusión)

“No, no me siento integrada porque estoy trabajando en lo que no es mío. Tal vez no me siento integrada del todo, pero son pasitos que estoy dando, estoy en el proceso.” (Perfil 8, Nicaragua)

Las entrevistadas perciben que para estar integrada no es suficiente sólo sentirse integrada sino que hay que parecerse a las mujeres vascas en todos los aspectos (vestimenta, forma de hablar, compartir los gustos, etc.) para ser aceptadas como parte de esta sociedad.

“Yo tengo un círculo de amigas argentinas, y mi pareja es vasco, de Santurtzi de toda la vida, y bueno después de diez años cuando no se qué no cuanto, dices yo me siento parte de esta sociedad, pero sí cuesta mucho a veces que el otro te vea como tal, salvo que estés muy mimetizado, que hables como ellos, que te vistas como ellos, y en cuanto tienes algo diferente la pregunta es “¿y tu cuanto hace que vives aquí? ¿Extrañas mucho tu tierra? y ¿tienes pensado volver?” esas son las preguntas. Ese es el diálogo con las personas vascas y que no les sacas de ahí, Ah y “yo tengo parientes en Argentina” ésa es la segunda fase. Ese es el diálogo, y repetido y comentado, a todas nos dicen lo mismo, lo hemos hablado bastante...” (Perfil 1, Argentina)

Asimismo, podemos hablar de dos elementos importantes de la integración. Por un lado, tiene que haber un esfuerzo de adaptación por parte de las personas inmigrantes y, por otra parte, se tiene que dar la aceptación e inclusión por parte de la sociedad de acogida.

También hemos podido observar diferentes visiones que tienen las mujeres entrevistadas sobre las condiciones para que se dé la integración. Así, algunas destacan la importancia del conocimiento de castellano y euskera; otras, en cambio, tienen una visión de la integración en el sentido de adoptar las costumbres de la sociedad de acogida, e incluso “mezclarse” con la población autóctona.

“Tú tienes que poner de tu parte, porque si no, si estás siempre en la defensiva-no, nunca te vas a integrar.” (Perfil 2, GD: grupo de discusión)

“Sin idioma no se puede integrar.” (Perfil 4: Mauritania)

“[...] si yo quiero sentirme como vasca tengo que hablar el idioma [euskera], eso me gusta, en mi tierra también yo tengo el idioma de mi madre.” (Perfil 3: Camerún)

“[...] cuando estás aquí como es muchas personas tienes que hacer como hacemos nosotros, en tu casa puedes hacer como te haga la gana, pero aquí no.” (Perfil 6: Rumanía)

“Lo que sí puede suceder con otros colectivos de inmigrantes, que yo creo que los argentinos lo hacemos menos, ellos crean guetos, nosotros nos mezclamos más, hay colectivos que

tiene sus... pero yo tampoco busco esto, no me identifico con esto y yo no me quiero sentir inmigrante, me siento ciudadana de aquí yo. Entonces yo me adapto.” (Perfil 1: Argentina)

“El costumbre bueno, pues me adapté, es que hay que adaptarse a la fuerza, porque quieras o no quieras si estás en un país extranjero tienes que adaptarte todas las costumbres de ellos.” (Perfil 6: Rumanía)

Por tanto, para la mayoría de las entrevistadas la integración está totalmente relacionada con “sentirse vasca”, es decir, perciben que la integración puede darse sólo en su dimensión cultural.

Algunas de las mujeres, que al llegar tenían aspiraciones de ser aceptadas con facilidad, se sienten muy molestas porque, a pesar de que lleven mucho tiempo en Euskadi, las personas autóctonas siguen percibiéndolas como inmigrantes y no como vascas. Esta situación es más frecuente en las mujeres de origen latinoamericano de larga duración en Euskadi, que en las mujeres de otras procedencias porque se perciben como más cercanas culturalmente y con mayor “capacidad de mezclarse”. Hay también mujeres que resumen su identidad en frase “no soy ni de aquí ni de allí”.

“Con todos los emigrantes que hablo tenemos esta historia que no somos de aquí ni de allí, hay como esta historia de que cuando estas allí quieres estar aquí y cuando estás aquí, quieres estar allí. Yo durante esos cuatro años lo tenía súper claro que no quería volver y que tal, ahora me lo estoy cuestionando, digo bueno por qué no, incluso tenía ganas de volver cuando fui en navidades, pero cuando estaba allí yo quería volver a mi casa, a Donostia, de hecho adelanté el viaje y todo.” (Perfil 1, Argentina)

En este discurso vemos cómo se pierden los hábitos de su país de origen pero al mismo tiempo no acaban de adaptarse a los de sociedad de destino, lo que genera sentimiento de desarraigo. Las mujeres en las entrevistas nos han confesado que el elevado interés por su procedencia, la simplificación y reducción a tópicos de sus culturas provoca el agotamiento.

“Si, somos algo más que bailes típicos y dulces de leche... Yo creo que es un fórmula encontrada pero al final no llega, no te vinculas con nosotros, la clave está en estar dispuesto a saber quién es la otra, o el otro que está delante, y favorecer el diálogo, el encuentro, y favorecer la educación, es fundamental, ya teniendo segundas y terceras generaciones, hijos de inmigrantes, nietos de inmigrantes.” (Perfil 1, Argentina)

En cuanto a la identidad de hijas e hijos, la mayor parte de las mujeres entrevistadas coinciden en sus discursos en que sus descendientes sí que han logrado una plena integración en Euskadi.

“Mi hija nació aquí en España, bueno en Euskadi, es vasca.” (Perfil 3, Senegal)

“Mis hijas entienden muy bien el castellano y te hablan euskera. Son niñas de aquí. Las niñas te hablan en euskera con las vecinas.” (Perfil 4: Argelia)

“Cuando les pregunto de dónde se sienten me dicen ‘soy de Guinea Ecuatorial pero he nacido aquí’, suele decir mi hija, y mi hija si la oyes hablar euskera, solo su color es la que te dice, la niña lo habla mejor que uno de aquí, lo habla más que el castellano.” (Perfil 4, Guinea Ecuatorial)

“Nuestras hijas se sienten vascas-vascas, cuando hay fiestas me piden ropa de fiestas y van por la calle bailando y cantando.” (Perfil 6: Rumanía)

“Mi hija no habla muy bien chino, ella es de aquí.” (Perfil 7: China)

Como podemos apreciar en los testimonios arriba expuestos, el hecho de haber nacido aquí y el conocimiento de euskera son los argumentos principales que aparecen en todos los discursos.

Encontramos también mujeres que perciben que sus descendientes no tienen una identidad sólida, que no son ni de aquí ni de allí o bien son de los dos lugares a la vez o de ninguno.

“Mis hijas son nacidas aquí, pero aquí no las ven vascas y en el Sáhara tampoco son de allí.” (Perfil 5: Sáhara)

“Mi hijo es de Euskadi, pero también chino. Los chinos no piensan que sea chino y los vascos no piensan que sea vasco, es de ningún sitio.” (Perfil 7: China)

En este caso, las entrevistadas se refieren a que sus hijos e hijas no definen su identidad en términos de cultura de sus progenitores/as y, al mismo tiempo, tampoco se sienten identificados con la sociedad en la que han nacido o en la que viven.

En resumen, podemos hablar de que la mayoría de las mujeres entrevistadas perciben la exigencia de la asimilación por la sociedad de acogida, más que de la integración, tanto para ellas mismas como para sus descendientes. Al mismo tiempo, el conocimiento de euskera se destaca como un instrumento de integración muy importante, aunque referido a hijos e hijas.

ACTITUDES DE RECHAZO Y DISCRIMINACIÓN PERCIBIDAS

6.3.3

En cuanto a las actitudes negativas percibidas, podemos constatar que estas experiencias aparecen a lo largo de casi todas las entrevistas. Así, las mujeres entrevistadas afirman haberse encontrado en algún momento de su vida con los comportamientos de rechazo, ya sean miradas o discriminación directa e indirecta.

Las entrevistadas nos han relatado que se han sentido objeto de prejuicio y de rechazo en muchos ámbitos de su vida, con mayor o menor intensidad dependiendo de su procedencia cultural y étnica, y también de otros factores, tales como el tiempo de estancia en el país de acogida –siendo la percepción de rechazo más aguda en las mujeres que llevan en España mucho tiempo–, el apoyo de las redes sociales, rasgos personales, etc.

Así, descubrimos mujeres que aunque no han tenido experiencias discriminatorias directas, notan el prejuicio en las miradas y la preferencia que se da a las personas autóctonas en el trato cotidiano. Esta situación se menciona indiferentemente del origen de las entrevistadas.

“Se nota, estás en un bar, y se nota la preferencia. Yo he visto cómo tratan a una española y cómo me tratan a mí, por ser latina.” (Perfil 8: Nicaragua)

“Y aquí también las miradas, te miran directamente y hablan de ti, y piensan que no entiendes nada de lo que dicen.” (Perfil 4: Argelia)

“[...] mi religión, como está con pañuelo a la cabeza, pues muchos nos miran y está como... mal miradas. A la gente de aquí no le gusta. Y dice que ésta como marroquí y le digo no soy marroquí, soy rumana y mi religión es otra.” (Perfil 6: Rumanía)

“[...] yo encontraba dos anuncios y llamar y ya está alquilada, y a mí me dijeron que los argentinos aquí no sufren discriminación y a mí me pasó que llamar por teléfono y decirme 'ya está alquilado' y llamaba mi colega y le daban cita para verlo.” (Perfil 1: Argentina)

Hay también mujeres que se han encontrado con comentarios xenófobos y hasta con insultos por sus rasgos físicos.

"[...] y me dice ella: 'pues yo estoy en mi país y pregunto cómo me da la gana, que para eso os damos de comer y os pagamos la renta...'" (Perfil 5: Marruecos)

"Sí, algunos que te llaman putos negros, que allí viven en árboles y vienen aquí y viven en casas y comen muy bien." (Perfil 3: Burkina Faso)

La desconfianza que perciben muchas entrevistadas por parte de la población autóctona también es una realidad habitual que constituye para ellas una fuente de malestar.

"Y si entras en alguna tienda, están tras de ti hasta que sales. Piensan que vas a robar." (Perfil 4: Argelia)

"[...] mi niña cogió un zapato y yo corrí para ponerlo en el cajón y la señora vino corriendo y me dijo ¡eh! Y le dije no pasa nada, solo voy a poner el zapato en cajón, pero sólo la mirada, me dio un dolor dentro en mi corazón, un dolor dentro y no podía seguir, cogí mis zapatos y salí, y empecé a llorar... Y no puedo, ¿por qué se comportan con nosotros...?" (Perfil 4: Argelia)

"La gente te mira con mucha desconfianza al principio, mucha, y si uno les da una sonrisa giraban la cara para no contestar, se hacían los sordos. Y donde yo llegué a vivir me sentía muy mal, yo subía y bajaba con el bebé y nadie me regaló una sonrisa, decía hola buenos días y nadie me contestaba. Y si venía sola con la compra no quería subir conmigo, me decían sube, sube tú." (Perfil 2, Colombia)

Además, las mujeres de estancia larga afirman que notan cómo con la crisis económica han aumentado el rechazo y las actitudes racistas.

"[...] últimamente aquí después de la crisis y todo eso, que no me ha pasado nunca, ahora me miran rara, me miran mi bolsa, yo no me sentía nunca de afuera, me sentía bien y, últimamente, estoy con mi amiga y la miran a mi amiga, nos miran y nos ven como bichos." (Perfil 2, GD: grupo de discusión)

Asimismo, hemos podido observar que el rechazo es percibido por las mujeres de diferentes orígenes independientemente de la distancia cultural con la sociedad de acogida. El denominador común es ser foránea y diferente físicamente. En el caso de las mujeres que fenotípicamente no pueden ser reconocidas como inmigrantes, es el acento. Sin embargo, no sólo el trato explícitamente negativo es perjudicial, sino que en algunos casos las conductas proteccionistas de buena voluntad de las personas autóctonas pueden tener efectos negativos y dificultar la integración.

"Ay, pobre, es inmigrante, le tengo que tratar bien, ¡no!, eso me ha pasado, me dicen ¡ay, pobre, vente a cenar y me han traído una bolsa de ropa para mi hija!, que me parece muy bien, pero por qué a mí y a la otra no. O una vecina que me ofrece trabajo cada vez que me ve, '¿no quieres venir a limpiar mi casa?' Pues no, señora, yo soy periodista." (Perfil 1: Argentina)

Otra cuestión a destacar, es el acoso sexual con el que se enfrentan algunas de las entrevistadas en la calle, principalmente las mujeres africanas.

"Entonces, yo al principio me sentía que no, yo me siento mal y los chicos de aquí no te comprenden, si no comprenden sus paisanos, los extranjeros te llaman todos prostituta, y andas a la calle y un señor viejo que puede ser tu abuelo te llama y te pregunta '¿cuánto?' Y si anda blanquita no lo pregunta, es porque es negro y esta cosa me molesta, me da rabia. Yo preferiría estar en mi país que pasar por esto, de verdad en mi país por lo menos los señores me respetan, la gente me respeta, yo no salgo a la calle y la gente me dice: '¿cuánto?' (Perfil 3: Nigeria)

“Señores mayores me han ofrecido dinero. No querían ser mis amigos, querían otra cosa y yo no quería eso, yo tengo marido. Por ver que soy negra, es que muchas negras lo hacen y piensan que yo también lo hago. A veces señores viejos me dicen cosas en la calle y también si voy con los niños. Yo no digo a mi marido que me hacen esto porque se va a enfadar mucho.” (Perfil 3: Burkina Faso)

“[...] en la calle hay veces que tú andas y ellos te preguntan '¿cuánto cobras?', es una falta de respeto.” (Perfil 3: Nigeria)

Como vemos en los discursos de varias entrevistadas, algunos hombres autóctonos les catalogan como prostitutas por su aspecto físico y les ofrecen dinero a cambio de servicios sexuales. Todas estas experiencias negativas en sus diferentes formas, por lo general, tienen consecuencias emocionales negativas, generando sentimientos de angustia, aislamiento, frustración e impotencia. Sin embargo, hemos podido detectar diferencias en cuanto a la intensidad de la percepción de la discriminación según la procedencia cultural y las estrategias de afrontarla. Por un lado, encontramos casos en los que el rechazo se vive muy mal, generando sentimientos de angustia y frustración en las personas que lo sufren.

“[...] cuando me ven en la puerta se cierran y no quieren esperarme. Esto me hace sentir muy mal. Creo que es porque soy negra, no sé, algunas me dicen que hemos venido aquí a coger los trabajos de sus hijos.” (Perfil 3: Burkina Faso)

“Fue muy duro, muy duro, estuve unos meses llorando, lloraba mucho en mi habitación por la noche, me sentía en una cárcel, porque allí las casas nos salimos a la puerta y hablamos con todo el mundo, aquí no, llegar al portal y te metes en el ascensor y la gente que entra o que sale te mira muy mal.” (Perfil 2: Colombia)

“Sí, sí, hay gente que me para en la calle y me pregunta por qué llevo el pañuelo y les digo que es solamente por la religión, y ellos creen que el padre o el marido te obligan, pero no, es para la religión.” (Perfil 5: Marruecos)

“Me siento limitada en algunas cosas, no por ser mujer, creo que por ser inmigrante y de color.” (Perfil 3: Camerún)

Como se ve en estos testimonios, las mujeres son totalmente conscientes del prejuicio y de que las personas autóctonas tienen una visión muy negativa de la comunidad a la que pertenecen y de ellas mismas, algunas por el color de la piel, otras por la forma de vestir o por lo que el vestido simboliza en concreto.

Por otro lado, hay mujeres que son conscientes del prejuicio respecto a su colectivo, pero no le dan mucha importancia. Algunas incluso ven estas actitudes y comportamientos como una reacción natural y lógica a la llegada de las personas foráneas. En este caso, la discriminación y rechazo se atribuyen al desconocimiento de su cultura. Hay mujeres que incluso intentan justificar estas actitudes y afirman que si estuvieran en el lugar de estas personas reaccionarían de la misma manera.

“[...] es normal porque cuando vas a pueblo extraño y si no te conocen pues te desconfían, y si no te conocen pues van a desconfiar, y por eso hay que conocer y romper paradigmas.” (Perfil 2, GD: grupo de discusión)

“Hombre, te miran, pero no lo veo mal, es normal, tenemos culturas y tradiciones diferentes, el vestirme así pues les llama la atención. Es normal.” (Perfil 4: Mauritania)

“[...] claro que eso también depende de cómo tu tratas a las personas, si tu vienes en plan borde, pues si tu entras humilde, tranquila y haces lo que dicen de donde fuere haz lo que vieres pues funciona, si vas con malas formas a cuestionarlo todo, pues obviamente te van a decir vete a tu casa.” (Perfil 1: Chile)

"[...] igual si alguien me quiere discriminar no me entero y es su problema. Bueno, sí he podido ver alguna mirada, o me siguen asociando si yo soy la que cuido a tal del quinto, y le digo no, 'yo vivo aquí', pero no me molesta, no me ofendo." (Perfil 1, Argentina)

Así, a pesar de la conciencia de que hay personas que les tratan peor por ser extranjeras, a este hecho no se le da mayor importancia. Las mujeres que comparten esta visión argumentan que la discriminación es problema de las personas que discriminan y es expresión del malestar de estas personas. En este caso, las actitudes xenófobas y discriminatorias no se ven como algo personal, sino como una especie de enfermedad que padecen las personas que les discriminan.

"Yo no percibí nada, si me trataron mal yo no lo percibí. Y yo por ser indígena no me siento rechazada, porque si alguien me trata mal, digo su corazón está mal, por eso no me trata bien. La gente que hace esto es porque en realidad no se siente bien, es porque se sienten rechazados, o maltratados por parte de otra gente, es como una cadena, y cuando se corta esa cadena empieza una cadena diferente, de acogida." (Perfil 2, México)

Y, por último, podemos identificar casos de algunas mujeres que afirman no haber sufrido prejuicios, dicen percibir un trato igualitario y sentirse muy bien acogidas por la población vasca.

"Si salgo a la calle no me miran como una negra... me tratan igual, debe ser porque llevo mucho tiempo aquí, y ya me conocen mucho." (Perfil 3: Senegal)

"Aquí te miran como iguales, aquí blanco o moreno ellos te saludan muy bien y se sientan contigo, se ponen a hablar contigo y eso me gusta de aquí." (Perfil 3: Nigeria)

"Los sitios donde he vivido aquí donde estoy, estoy bien, te hablan y ven que eres de color y no me lo hacen así." (Perfil 4: Guinea Ecuatorial)

"Desde que llevo aquí nunca he tenido este problema, nadie me ha dicho que me quite el pañuelo o me ha insultado. Yo respeto a la gente y ellos también..." (Perfil 4: Argelia)

"Siempre les llamaban la atención que yo fuera mejicana. Para la gente aquí ya sean latinos o españoles el mejicano es algo especial, somos alguien muy especial por ser mejicanos, y yo creo que el hecho de ser mejicano ya tengo otro rango, se alegra la gente, la gente tiene un especial cariño por mi país." (Perfil 2: México)

En la información recabada hemos podido anotar que las mujeres a las que más afectan las actitudes negativas son las que no tienen una red social y en general perciben poco apoyo familiar o del resto de la sociedad. El componente religioso constituye otro factor protector, jugando un papel muy importante en el afrontamiento del estigma y rechazo. En cuanto a la valoración general de la situación en Euskadi, casi todas las mujeres que han vivido en otras partes del Estado español, afirman que la sociedad vasca les parece menos racista y más igualitaria comparando con otras comunidades. La expresión "aquí se discrimina menos" es muy frecuente en los discursos cuando se hace comparación en cuanto a la discriminación percibida en otras partes de España.

"Me gusta el ambiente, muy tranquilo, no hay muchos rollos, no es como B. que allí una persona se pone a gritar '¡eh morena!' y aquí no, aquí es muy tranquilo." (Perfil 3: Nigeria)

"No me gusta M. y V., hay mucho racista allí, pero en Vitoria no. Por ejemplo yo cuando fui a decir por favor si tienes una ayuda... Ellos dicen no, no, no y en Vitoria, si tú preguntas ellos te explican mejor." (Perfil 4: Nigeria)

"En B. la gente es más racista que aquí." (Perfil 4: Argelia)

"Aquí me gusta más, igual aquí no hay tanto racismo, en Z. sí." (Perfil 4: Guinea Ecuatorial)

"Sí, aquí en Vitoria, la gente está bien. Cuando estaba en V. la gente estaba más estricta, no hablaban con extranjeros, y dicen 'rumanos malos', pero rumanos no toda la gente roba y no toda la gente mata." (Perfil 6: Rumanía)

"[...] y aquí llegas es una diferencia, la sociedad es más cerrada, te cuesta mucho encontrar donde vivir, te miran mucho de dónde vienes, a qué vienes, quién eres..." (Perfil 1: Chile)

"[...] los españoles te miran por debajo del hombro y que aquí en Euskadi te trataban más humanitario." (Perfil 8, GD: grupo de discusión)

De estos testimonios podemos sacar la conclusión de que la percepción del trato más igualitario y del menor rechazo en Euskadi es bastante generalizada, de manera que a pesar de las experiencias negativas puntuales, la valoración de la situación en Euskadi en este aspecto es positiva, incluso por parte de las mujeres con experiencias de discriminación graves. En resumen, son muchas las mujeres que se han encontrado en algún momento de su vida o bien con la discriminación o bien con la expresión diferentes formas de prejuicio. Sin embargo, estas vivencias parecen tener un carácter más bien puntual.

En resumen,

- La primera fase de la migración se describe como uno de los momentos más duros de su vida en destino y lo es más para las mujeres que emigran solas y dejan a su familia en el país de origen. El desconocimiento del castellano también influye.
- La situación administrativa irregular supone para muchas de ellas trabajar en condiciones precarias, violación de sus derechos laborales y civiles, generando sentimientos de inseguridad, incertidumbre y de miedo a ser expulsadas, lo que les impide *de facto* denunciar estos hechos. A veces es fuente de sumisión a la figura/pareja masculina.
- El fin de la irregularidad no es garantía del ascenso social o de mejora laboral, y en ocasiones intensifica los sentimientos de frustración.
- En contexto de crisis económica aceptan la prioridad de las mujeres autóctonas en el acceso al empleo.
- Con respecto a la población autóctona, no es considerada como muy diferente y también opera el tópico de que al inicio la sociedad vasca es bastante "cerrada", e incluso algo desconfiada hacia todo extraño, pero que, con confianza se entrega.
- Las mujeres asentadas de larga duración definen la integración como tener amistades con las personas de aquí, mientras que otras supeditan la integración cultural a la laboral. También una cierta aceptación del asimilacionismo.
- A pesar de haberse enfrentado con actitudes xenófobas y racistas y hasta con la discriminación abierta, la percepción de que el trato es igualitario está bastante generalizada.

**MUJERES Y
HOMBRES VASCOS,
Y RELACIONES DE
PAREJA**

6.4.1

A través de la percepción social las personas establecemos una primera impresión de la realidad en su totalidad o, más concretamente, de las personas en particular. A partir de ahí entramos en relación con lo percibido según la definición de la situación que hemos realizado. La percepción social implica un esfuerzo para crear una impresión global del resto de personas. Se dice que las primeras impresiones son importantes, y que cuando interactuamos por primera vez con otras personas juntamos diversas informaciones creando una impresión global. En el proceso de percepción están implicados mecanismos vivenciales que comprenden tanto nuestro lado consciente como inconsciente. Varios estudios en la CAE se han detenido a estudiar la percepción de la población vasca hacia la población inmigrante, y su evolución a lo largo de los años desde una perspectiva cuantitativa. En este estudio, por el contrario, son las mujeres inmigrantes las que hablan sobre cómo perciben a la población autóctona vasca, tanto a las mujeres como a los hombres, y sus relaciones de pareja. Analizaremos, por tanto, sus discursos y opiniones sobre cómo identifican a la población autóctona vasca.

Durante las entrevistas se preguntaba cómo veían a las mujeres autóctonas vascas, es decir, qué impresión les merecían, qué destacaban de su forma de ser o de su carácter. Realmente las respuestas han coincidido en definir a las mujeres autóctonas vascas como mujeres trabajadoras, liberales, independientes, destacando incluso en algún caso alguna mención al “matriarcado vasco”. Si bien es cierto que en todos los grupos de mujeres entrevistadas se hace una lectura similar de la mujer autóctona, también lo es el hecho de que los miembros de los diferentes perfiles de mujeres interpretan la imagen de la mujer vasca según sus códigos culturales, comparándola implícita o explícitamente con la de sus países de origen.

“Yo no creo que sean menos femeninas, y que sean más o menos liberales, pues depende de la pareja. Si una pareja se quiere van los dos por donde quieran, no lo manda él a ella ni al revés. Por eso la mujer vasca es más fuerte, tal vez por eso dicen que la mujer lleva los pantalones.” (Perfil 2: Perú)

“Son mujeres que se enfrentan a problemas, que intentan luchar contra el machismo. Trabajadoras y luchadoras” (Perfil 5: Sahara)

“La mujer vasca diría que es muy trabajadora en todos los sentidos y muy luchadora. Las de antaño han sabido guiar a sus hijos, trabajar, hacer las labores de casa y llevar a sus hijos al colegio y en eso me quito el sombrero.” (Perfil 2: Colombia)

“Las mujeres vascas son muy decididas, y son muy trabajadoras, y tanto que trabaja en casa, que me parece un trabajo muy importante, como las que trabajan fuera, y siento que las mujeres vascas tienen muchos derechos, o sea, ellas tienen derechos igual que los hombres y en mi pueblo eso falta un poquito” (Perfil 7: China)

“La mujer vasca, la mujer fuerte, el matriarcado vasco, y aunque hay mujeres en condiciones de inferioridad si hay una reivindicación muy visible, muy guerrera, por eso se quejan los hombres. Están descolocados” (Perfil 1: Argentina)

“Las pocas que conozco la sensación que me da es una de las más liberales del planeta, las veo matriarcas, aquí se dice mandonas, yo conozco las andaluzas, las de mi país, y las veo más avanzadas. Es que tienen carácter” (Perfil 5: Sahara)

“La mujer vasca es muy independiente, es una mujer muy trabajadora (...), para mí es muy autónoma” (Perfil 4: Paraguay)

“La mujer aquí sale y tiene más libertad, hay más cultura en esa parte” (Latinoamericanas recientes)

“Las mujeres de aquí tienen mucha libertad” (Perfil 6: Rumanía)

“Más liberada en el aspecto de tomar sus decisiones” (Perfil 8, GD: Grupo de Discusión)

En los testimonios vemos que a ojos de las extranjeras, las mujeres vascas son fuertes, guerreras, trabajadoras, mandonas, matriarcas, independientes, autónomas, volcadas en el espacio público, fuertes, luchadoras, etc. En concreto, cuando se refieren a la independencia de la que disfrutaban, junto con la libertad que poseen, hacen mención a la posibilidad de ganar y administrar su propio dinero mediante un trabajo remunerado. Las mujeres entrevistadas son conscientes y valoran positivamente que parte de la autonomía de la que pueden hacer uso las mujeres autóctonas vascas deviene de la posibilidad de poder trabajar y de mantener una relación laboral salarizada. Queda patente, por tanto, la relación que establecen entre autonomía personal y la capacidad de poder ser independientes económicamente de sus parejas. Trabajan, cobran y se hacen autónomas, rompen con culturas más machistas y con los roles adscritos por género.

“Las mujeres de aquí estando casadas y no estando casadas trabajan y a mí eso me gusta” (Perfil 4: Guinea Ecuatorial)

“Aquí las mujeres... Es más, yo me gano el dinero por mi cuenta” (Perfil 7: China)

“Las mujeres vascas no tienen impedimento para trabajar” (Perfil 8: Nicaragua)

“Y me llama la atención que la mayoría de las mujeres llevan todo de la casa, lo que entra, lo que sale, las compras. Allí no mucho, allí el hombre lo económico y la mujer las tareas” (Perfil 3: Senegal)

“Y luego las mujeres de aquí lo tienen todo bien arreglado y claro al hombre lo tenían aquí en el bolsillo bien dominado. Y claro yo vengo de una cultura muy machista” (Perfil 2: Colombia)

El aspecto físico de las mujeres autóctonas vascas es tema de conversación. Valoran que sean atrevidas con su aspecto y que no sean presas de su imagen, lo que sería expresión de su autonomía personal y de no sufrir heterodirección e, incluso, atreverse a romper pautas dominantes de presentación de sí mismas, porque las mujeres además de hacer una apuesta individual osada, disruptora, no estarían “tan presas de la imagen”.

“A mí hay algo que me gusta de la mujer vasca, me gustan los pelos, los colores, los peinados, me gusta que se atrevan” (Perfil 1: Chile)

“Es impactante su forma de vestir, los cortes de pelo, el tinte, y luego en verano se ponen ropa muy pequeñita” (Perfil 2, GD: Grupo de Discusión)

“Aquí las mujeres no están tan presas de la imagen” (Perfil 1: Argentina)

También se citan otros calificativos que definen a las mujeres autóctonas vascas: tienen alta autoestima, ejercen control económico en el círculo familiar, inspiran respeto, poseen sentido de la responsabilidad, y hacen gala de mando y de un cierto autoritarismo. Todos estos atributos son atribuidos en clave positiva, valorando favorablemente a las mujeres vascas.

“Las mujeres vascas tienen la autoestima alta” (Perfil 2: Ecuador)

“...y aquí saben las mujeres en qué se gasta el dinero su marido.” (Perfil 2: Colombia)

“El tema que aquí mandan las mujeres” (Perfil 4: Mauritania)

“Aquí la mujer es autoritaria, es mandona por naturaleza” (Perfil 2, GD: Grupo de Discusión)

“Se respeta mucho a la mujer, le respetan y es muy importante” (Perfil 4: Guinea Ecuatorial)

“Las mujeres son muy responsables, no tienen sentido de pasar su tiempo sin hacer nada, siempre están todas las cosas en su sitio.” (Perfil 4: Argelia)

“Aquí me gusta que las mujeres piensen otra forma, que están buenas, que les gusta encontrarse muchas juntas y hablan de cosas, de ejemplo ¿qué pasa contigo? Muchas cosas de casa...” (Perfil 6: Rumanía)

Sin embargo, no todo son calificativos positivos. A las mujeres entrevistadas les sorprende el tipo de atención que reciben las personas mayores, o mejor dicho, el poco interés que suscitan las personas mayores en sus propias familias, dando la sensación de ser un estorbo. Les incomoda también cómo hacen uso de su tiempo libre, por ejemplo el relacionado con el consumo de alcohol o el acceso a bares, sobre todo cuando se refieren a las personas adolescentes o mujeres jóvenes.

“Pero aquí en la calle veo mujeres que no sé si son abuelas o madres” (Perfil 8, GD: Grupo de Discusión)

Asimismo, todas las entrevistadas mentan la edad tardía para ser madres. No entienden que las mujeres retrasen la edad para tener hijos, pareciendo más “abuelas” que “madres”. Por último, otro calificativo socorrido, con connotaciones negativas, es que identifican a las mujeres como “cerradas”. Ahora bien, creen que una vez traspasada la barrera, las mujeres vascas se convierten en personas amables con las que se puede entablar una amistad duradera.

“Las mujeres vascas son muy cerradas, no les gusta probar cosas de fuera.” (P3: Camerún)

“Aquí la mujer es como muy brusca. En sus ademanes, en su voz, no sé, yo también he fumado, pero veo mujeres que son como muy machorras” (Perfil 2: Colombia)

“Aquí son más liberadas, allí no se van dos mujeres a la disco, en mi tiempo. Ahora mi hija me dijo que sí. Yo la primera que fuimos dos mujeres a la disco, digo, ¡qué terrible me siento! ¡Salir con una mujer!” (Perfil 2: Ecuador)

“Aquí, por ejemplo, tienes 20 años y se van a la discoteca y eso no me gusta, no tienes 15 o 20 años, no, y de 40 también se van. Puedes estar libre, pero para emborracharte, pues, ¿para qué? No me gusta esa cosa. Aquí muchas chicas están borrachas en el parque, cuando estas fiestas grandes beben un montón.” (Perfil 6: Rumanía)

“No me gustan las chicas de 30 años que tienen novio y no están casados, esa libertad no me gusta. No me gusta cuando tiene novia y se va con otra, me da pena este chico y esta chica que le ama en su corazón y se va con otros, eso no me gusta” (Perfil 6: Rumanía)

“Las mujeres de aquí cuando llegan a cierta edad y tienen trabajo estable, entonces ya casar y tener hijos, y según veo a las amigas de mis hijas, bueno hay de todo. Yo creo que la mayoría son así.” (Perfil 7: China)

Cuando se particulariza por edades o por situaciones surgen críticas derivadas de las formas de hacer en el País Vasco y en su sociedad de origen. Así, que se emborrachen, incluso en algún caso que fumen y se comporten como *hombrunas*, que vayan juntas y sin pareja a la discoteca, que constituyan parejas de hecho sin haberse casado, que no se atengan tanto ellos como ellas a pautas de estrecha fidelidad, son pautas de comportamiento que disgustan en diferente grado según orígenes y perfiles. Todos estos testimonios hacen que las opiniones basculen entre una libertad más abstracta que se valora de forma positiva en las mujeres vascas y la concreta, que admite también aspectos críticos. Evidentemente, hay aspectos que se mencionan como muestra del evidente desapego de

los hijos e hijas en el País Vasco con respecto a sus padres en opinión de las mujeres extranjeras, y que son criticados sin ningún género de dudas.

“Vienen las hijas a verla y se van, y se muere la señora, y yo digo ¿pero cómo se van las hijas si la mamá se está muriendo?” (Perfil 2: México)

La opinión sobre los hombres autóctonos vascos fue también tema de conversación en las entrevistas. Al igual que con las mujeres, durante las conversaciones surgen algunos calificativos más positivos y otros no tanto. Destaca en la mayoría de los diálogos que los hombres autóctonos vascos adquieren el rol de madre –como ellas lo identifican en sus lugares de origen–, colaborando con las tareas del hogar y en el cuidado de los hijos e hijas; y el rol de mujer, siendo más comprensivos con los hijos y más cariñosos que las mujeres.

“Aquí los maridos son mujeres, las madres mandan. Los padres comprenden más a los hijos que las madres” (Perfil 3: Nigeria)

“Si los hombres están más cariñosos que las mujeres. Al contrario de mi país, que ellas están muy cariñosas y aquí no” (Perfil 5: Marruecos)

“Puede ser que el hombre vasco es un poco más colaborador, está más acostumbrado a que la mujer decida, y lo asume” (Perfil 1: Argentina)

“Los jefes que he tenido de casa al trabajo y del trabajo a casa, entregados a los hijos” (Perfil 2, GD: Grupo de Discusión)

“Algo de tipo familiar que me gusta es que el hombre se inmiscuye en las cosas de casa, la compra, ayuda en el hogar y eso no lo he vivido yo en mi país. Un jubilado que limpia la casa” (Perfil 2: Colombia)

“Me gustaría casarme con uno del País Vasco, es diferente mentalidad, respeta a la mujer” (Perfil 2: Ecuador)

Frente a esta idealización por comparación del hombre autóctono, que según su percepción colaboran en las tareas domésticas e incluso muestran una mayor atención a los hijos, también les parece llamativo a las mujeres entrevistadas el caso de aquellos hombres que a edad muy tardía siguen viviendo con sus padres y, sobre todo, finalmente, el hecho de que aunque colaboran no sean nada románticos y no tomen la iniciativa en el enamoramiento de las mujeres. De hecho, el romanticismo de los vascos, no es equiparable al que ellas han conocido y experimentado.

“Un hombre de cincuenta y tantos años y todavía con la madre, y eso allí no se ve” (Perfil 2: Colombia)

“Los hombres aquí no son románticos” (Perfil 2: Perú)

“A los chicos de aquí no les gusta enamorar, hay que enamorarlos” (Perfil 8: Honduras)

“(Los hombres vascos) no he visto ninguno que te enamore ni nada, eso sí es costumbre de mi país” (Perfil 8, GD: Grupo de Discusión)

Para finalizar este apartado, quisimos conocer también cómo percibían a las parejas, es decir, que opinión les merecía la vida en común de hombres y mujeres autóctonos vascos. Así, en muchas de las entrevistas lo primero a lo que se hacía referencia era a la igualdad, igualdad que no existe en origen, que se traduce en un reparto de tareas más equitativo, sea en el hogar o en el cuidado de los hijos e hijas. Vuelve a surgir la reflexión de que los hombres adquieren un rol más femenino, ya que las mujeres no han vivido algunos comportamientos y actitudes de este tipo en sus lugares de origen. La valoración que hacen al respecto es muy positiva.

“La igualdad como veo aquí, no hay allí” (Perfil 3: Camerún)

“Aquí parece que no hay mujer y hombre, porque yo veo que los hombres en la calle juegan con los niños y luego llegan a la casa y hacen la comida y la mujer llega del trabajo y los lleva

al colegio, o los hombres trabajan y la mujer hace la cosa en casa, y no veo la diferencia.” (Perfil 3: Nigeria)

“Aquí los hombres y mujeres tienen los mismos derechos, iguales, aquí todos iguales, allí en mi país hombres no cocinan, no friegan platos y tú no tienes derecho a preguntar dónde vas. Aquí todos igual derechos, mi pareja limpia y yo limpio, hombre quita pañales yo quito pañales, allí no.” (Perfil 3: Nigeria)

“Ayudan muchísimo a sus mujeres, están más en la cocina que ni las propias mujeres. Mis jefas se van el viernes por la tarde que son para ellas y sus amigas y el marido en casa cuidando a las niñas. (...) En Colombia los hombres dicen que su rato libre es para estar con sus amigos” (Latinoamericanas antiguas).

“Pues que si una mujer trabaja deja que el marido haga las cosas y cuide a los hijos” (Latinoamericanas antiguas)

De todas formas, hay testimonios que aducen que este reparto de tareas no es consecuencia de una participación voluntaria del hombre en gestar un orden más igualitario en el seno de la familia, sino la acomodación y la adaptación por parte del hombre ante las exigencias de algunas mujeres que, en caso contrario se “pone al brinco”. Las latinoamericanas confiesan que ellas todavía están por lo general muy lejos de este tipo de situación. Como resultado de este proceso de igualación se llega a percibir incluso una estructura de posiciones en las que la mujer estaría por “arriba” del hombre, pero que según la entrevistada también genera aspectos disfuncionales, como los que suceden en caso de divorcio.

“Hay más igualdad entre una mujer vasca y un hombre vasco, pero por lo mismo que una mujer vasca exige sus derechos, no porque el hombre vasco quisiera tratarla tan igual, sino porque la otra pone al brinco y dice a mi me tratas bien. En cambio nosotras inmigrantes latinoamericanas como venimos con más peso machista estamos muy influenciadas todavía. Algunas mujeres sí alzan la cabeza y hablan y exigen sus derechos, pero no todas” (Latinoamericanas antiguas)

“Aquí la mujer está arriba del hombre y eso me gusta, pero hay cosas que tampoco me gustan. Por ejemplo, si una pareja se separa... el hombre a la puta calle y ella se queda con todo, la casa y eso. Allí ocurre todo lo contrario” (Perfil 3: Senegal)

Así, como conclusión podemos afirmar que las mujeres autóctonas vascas son vistas como personas trabajadoras e independientes, que pueden disfrutar y hacer uso de sus derechos en una sociedad que lo permite y lo facilita. La fortaleza que transmiten se relaciona directamente en la opinión de algunas entrevistadas con la idea del *matriarcado vasco*, entendido como la realidad objetiva en la que la mujer domina estructuralmente sobre el hombre. Sin embargo, otros autores prefieren utilizar el término de *matriarcalismo vasco*, un concepto que se diferencia del anterior por ser una estructura psicosocial, que más que una realidad objetiva, sería una realidad intersubjetiva con una estructura compuesta por distintos niveles.

En los diversos calificativos que describen a las mujeres autóctonas vascas, encontramos varios que están relacionados con la autonomía –laboral y social– y la independencia de la que gozan. Así, la autoridad, que no el autoritarismo, el respeto o la autoestima son indicadores que dan cuenta de la imagen que transmite la mujer en la CAE.

La vida en pareja tiene un denominador común y es la igualdad aparente en la convivencia y en la vida diaria. El cuidado de los hijos e hijas por los hombres, o el reparto de tareas del hogar de una manera natural y normalizada son valoradas positivamente. Ante una pregunta abierta sobre cuál es la opinión que merecen las relaciones de pareja de la población autóctona, prácticamente la totalidad de las entrevistadas apeló a que esta relación se basa en el principio de igualdad. Dicha reflexión indica que se identifica y valora unánimemente un principio del que carecen, o por lo menos que no está establecido eficientemente en

sus lugares de origen, consistente en orientar la pareja desde una perspectiva más igualitaria y esta pauta, real o no, se transforma en la referencia desde la que constituir potencialmente una estructura menos machista que la de origen.

Esta percepción de la mujer autóctona vasca entra en una irremediable comparación con la imagen que las mujeres entrevistadas tienen de sus homónimas en sus lugares de origen. Las diferencias culturales, religiosas, étnicas y sociales juegan un papel determinante en las valoraciones positivas y negativas de las actitudes y comportamientos de la población autóctona vasca.

IMÁGENES DE LAS MUJERES EN ORIGEN EN LA ACTUALIDAD

6.4.2

Las migraciones suponen el movimiento de sus lugares de origen de millones de personas en todo el mundo por múltiples razones. Como se ha visto en capítulos anteriores, se han analizado varias dimensiones sobre su llegada y vida en destino. Las mujeres inmigrantes entrevistadas expresan las dificultades encontradas, las diferencias culturales y las actitudes y comportamientos discriminatorios, entre otros. Pero por otra parte, también resulta interesante cómo describen y valoran la vida de las mujeres en sus países de origen.

Las opiniones de las mujeres fluctúan entre la percepción del cambio de roles que comienza a operarse en sus lugares de origen, sobre todo entre las más jóvenes, y aquellas que de algún modo consideran que los comportamientos y actitudes en origen son parte de su cultura y sus costumbres, y que permanecen invariables.

Por un lado, las entrevistadas describen cómo son las vidas de las mujeres en sus lugares de origen. En las descripciones diferencian en mayor medida el rol reproductivo de mujer en casa atendiendo a los hijos y el marido, y el rol productivo del hombre que tiene un trabajo remunerado y con mayor libertad en el espacio público. También es tema de conversación la edad para tener hijos, más temprana que lo que suele ser habitual en los lugares de destino. Ahora bien, intensifican la percepción de machismo las personas de perfiles africanos, tanto subsaharianos como magrebíes, y determinadas nacionalidades europeas, como en el caso de las rumanas gitanas. Una interlocutora nos dice "Marruecos es más el hombre adelante y la mujer atrás." También hay testimonios de personas latinoamericanas, que además de la cuestión del machismo se refieren a que los matrimonios tienen lugar a edad más temprana, a la que en la sociedad de llegada las jóvenes están estudiando ("*Allá se tienen hijos muy pronto y acá están estudiando*" (Perfil 8: Honduras)).

"Las mujeres tienen que estar en casa y casarse pronto y los hombres salen a trabajar, como siempre, como antiguamente." (Perfil 4: Mauritania)

"En mi familia, los hombres tienen más derecho que la mujer, tú no puedes salir como tú quieres, siempre familia vigilarte, porque tú eres una mujer y no quieren que tu quedas embarazada antes de casar." (Perfil 3: Nigeria)

"Hay etnias que la vida de las mujeres son muy duras, ésas que el propio padre le busca el marido, y desde pequeña es prometido y le gusta o no le gusta, que es malo, que hay que casarse con este chico y por eso acaba mal y ella no puede separarse, porque se te ve muy mal si te separas." (Perfil 6: Rumanía)

"Marruecos es más el hombre adelante y la mujer atrás. Aunque la gente diga que no, sí. Se ha cambiado mucho, no es como hace siglos, pero se sigue llevando, entonces claro, cuando bajo hablo con chicas y entonces claro es más depender del hombre siempre, es más lo que diga el hombre" (Perfil 5: Marruecos)

La edad en la que tiene lugar el matrimonio es mucho más prematura y de alguna forma cercena la posibilidad de poder desarrollar una biografía propia y autodeterminada, porque el matrimonio o tiene lugar a menor edad por pura pauta cultural o es más un contrato social que una elección individual, en el que intervienen más las estrategias familiares que la voluntad de la mujer.

"Allí con veintitantos años los padres ya te buscan novio, y casamiento, por eso se suelen tener hijos pronto" (Perfil 7: China).

"Allá se tienen hijos muy pronto y acá están estudiando" (Perfil 8: Honduras)

La omnipresencia del machismo en la sociedad de origen, comparado con el que se da en el país de llegada, posibilita que sea sólo el hombre el aportador económico de la familia, mientras que el papel de la mujer es el de ama de casa, el reproductor, pero con total dependencia con respecto al marido, sea en la posibilidad de desarrollar una vida autónoma en los espacios público y laboral, sea en la dependencia económica, dependencia que finalmente impide todo proceso de autonomización, de forma que, por ejemplo, la mujer magrebí se acostumbre al marido "aportador" o al "privador" a la hora de poder acceder al mundo laboral.

"Es que los hombres son muy machistas, dicen que las mujeres no pueden hacer lo que ellos hacen, o sea trabajar no pueden para ellos, ellos son los únicos que pueden trabajar, y andar en la calle saliendo la mujer no puede tampoco, quieren tenerla solo en la casa con los hijos, ellos sí pueden salir y trabajar, pero la mujer no, y si la mujer sale sin decirle al esposo es que le está siendo infiel. En algunos casos es así" (Perfil 8: Honduras)

"Mi país es muy machista, el rol de la mujer es la casa, tener hijos y no hay libertad de que la mujer se desarrolle" (Perfil 8: Nicaragua)

"La mujer marroquí ha tomado la costumbre de que el marido trae todo" (Perfil 5: Marruecos)

"En mi país si estás casada tu marido te puede privar que no trabajes" (Perfil 4: Mauritania)

"En mi país cada vez que quieres un euro se lo tienes que pedir a él. Un poco machista" (Perfil 4: Senegal)

Por otro lado, algunas mujeres entrevistadas comentan que en sus lugares de origen se observan cambios que caminan hacia la igualdad entre sexos, otras que en sus sociedades la igualdad ya existía o que, sobre todo, según otras el proceso está en germen, al menos entre las generaciones más jóvenes y urbanas. Este proceso tendría menor intensidad en el ámbito rural, donde las necesidades de tipo más material reproducen los papeles tradicionales según el sexo, y, entre otras consecuencias, difiere la incorporación de las mujeres a la enseñanza. Los cambios, al menos en el plano del discurso, son ya percibidos por las madres que observan que sus hijas ya mandan más, exigen mayor colaboración del hombre en las tareas domésticas y de reproducción, en que se retrase la edad en la que se contrae matrimonio y que desciende el peso o la tasa de los matrimonios concertados.

"Ahora la mujer manda más. La juventud de ahora trabajan marido y mujer pues eso es lo mejor" (Perfil 2: Colombia)

"Mi hija vive allá y me dice "aquí él tiene que ayudarme porque yo también trabajo, tiene que ayudarme el marido" y qué bien le digo, porque yo antes no tuve eso." (Perfil 2: Ecuador)

"Las mujeres estudian y las cosas han mejorado, pero en los pueblos rurales no mandan a las niñas a estudiar, la niña tiene que estar en casa para hacer el trabajo doméstico" (Perfil 3: Senegal)

“Yo creo que la gente se casaba más pronto, hoy en día no se casan tan pronto.” (Perfil 6: Rumanía)

“Las cosas han cambiado, la mujer se va de casa cuando le da la gana y con quien le da la gana, antes te obligan a casarte, pero ahora las cosas han mejorado mentalmente, han desarrollado mucho. Pero más en ciudades que en pueblos.” (Perfil 3: Senegal)

Son conscientes, por tanto, del hecho de que comienza a haber mayor reparto de responsabilidades o de la posibilidad de que las niñas puedan continuar estudiando, lo que supone sus retrasos concomitantes: edad de matrimonio o de tener hijos.

En suma, advertimos que las mujeres extranjeras se mueven entre las que opinan que las mujeres en origen gozan de los mismos derechos y libertades que los percibidos en destino, y aquellas mujeres que observan diferencias notables entre sus lugares de origen y la vida en la CAE.

Así, se tiende a hacer referencia a la posición siempre inferior de las mujeres en origen respecto de los hombres. En algunos casos, estas afirmaciones se acompañan de cierta resignación, incluso de conformidad con lo establecido en sus lugares de origen. Pero, por otro lado, las mujeres inmigrantes extranjeras reflexionan en torno a los cambios en los roles de género en origen, produciéndose así una mayor concienciación sobre el papel de la mujer en la sociedad a través de las generaciones más jóvenes.

VIOLENCIA CONTRA LAS MUJERES

6.4.3

La violencia contra las mujeres es uno de los problemas sociales más graves de nuestra sociedad. Esta lacra no hace distinción alguna entre clases sociales y nacionalidades. Según los datos estadísticos facilitados por el Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, en 2011 se registraron en la CAE 4.125 denuncias por violencia de género, un 3,1% sobre el total de denuncias en España. Este dato evidencia que la violencia de género es una realidad constante que necesita del cuidado y control de los diversos dispositivos sociales e institucionales que hagan frente no sólo a la atención e intervención en esta problemática, sino también a la prevención.

La población extranjera también es víctima de malos tratos por parte de sus parejas, con una prevalencia incluso mayor que la que se da entre las mujeres españolas, lo que convierte a las mujeres inmigrantes extranjeras en un colectivo de especial vulnerabilidad. Según datos del Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, en su Macroencuesta de Violencia de Género 2011, el 20,9% de las mujeres extranjeras ha sufrido violencia de género alguna vez en la vida, frente al 10,1% de las mujeres autóctonas, y el 5,8% la ha sufrido el último año, frente al 2,8% de las mujeres autóctonas.

Pero antes, recordemos lo que ya las Naciones Unidas (1979), en el artículo 1, por violencia contra las mujeres en su Declaración sobre la Eliminación de la Violencia contra la Mujer, entendían “todo acto de violencia basado en la pertenencia al sexo femenino que tenga o pueda tener como resultado un daño o sufrimiento físico, sexual o psicológico para la mujer, así como las amenazas de tales actos, la coacción o la privación arbitraria de la libertad, tanto si se producen en la vida pública como en la vida privada”.

Si bien es cierto que las amenazas y los malos tratos pueden ser perpetrados sobre hombres y mujeres, en este caso sólo nos detendremos en estas últimas, ya que en este estudio recogemos testimonios de mujeres inmigrantes que dejan patente la violencia sufrida

y la superación, en algunos casos, de las situaciones de maltrato. Consideramos que es importante destacar que las diferencias culturales, étnicas y religiosas influyen en gran medida en la identificación de situaciones vividas como maltrato, en la posible defensa o acusación a sus parejas ante el daño causado, y en la justificación de actitudes violentas. Encontramos por tanto varios tipos de violencia ejercida sobre las mujeres. Es difícil poder diferenciar en las entrevistas entre los diferentes maltratos, ya que en su mayoría se superponen sin solución de continuidad.

La Violencia Física ejercida por las parejas. Es más visible ya que deja marcas y señales en los cuerpos de las mujeres. Se puede considerar violencia física a cualquier acto no fortuito que se ejerza con las manos o con cualquier objeto tales como golpes, cortes, bofetadas, quemaduras, asesinato, etc.

Las mujeres entrevistadas describen en primera persona situaciones de violencia física efectuadas tanto en sus países de origen como de destino. El maltrato físico se cruza con el miedo que ejerce la pareja sobre las mujeres, con el respeto que infunde su presencia, con el temor a denunciar para no empeorar muchas veces su situación administrativa irregular, con justificaciones y perdones ante los golpes recibidos, con amenazas y humillaciones.

“En la casa me amargaba (su marido), me amargaba la vida él y en mi casa tenía que reírme porque no quería amargar la vida a mis hijos. El si llegaba a casa y no tenía la ropa planchada me pegaba y me pateaba. Y les di mi amor a mis hijos y ya no me importó él, ya no sentía amor por él. Yo me entregué a mi trabajo y mis hijos” (Perfil 2: Ecuador)

“Mi padre trabaja pero pega a la mujer mucho, y por eso no quiero vivir con mi padre, porque yo tengo miedo de mi papa, un día pegando, pegando me mata” (Perfil 3: Nigeria)

“Me pegaba mi ex y en nuestra cultura hay que perdonar al hombre, y cosas de éstas. Pero he acabado.” (Perfil 6: Rumanía)

“Un día tenía problema con él y me insultaba y me insultaba prostituta (...) y tus niños están viviendo en casa sin calefacción, y nosotros comer pasta sin nada y tú me insultas; y ahí me pegó otra vez” (Perfil 3: Ghana)

“Me daba miedo denunciar. Es que un día me pegó una ostia con un cable de luz y me puso puf... mal, mal, y llamó la policía él, y yo si llamo a la policía me van a echar a la calle, y la policía cuando vino, me vio con el pijama roto y cansada y me meto en la habitación, me dicen ¿quieres denunciar?, y le digo sí, y delante de la policía me dice que me va a matar.” (Perfil 3: Senegal)

“Yo le tenía miedo, respeto. Él llegaba tomado y me pegaba. Y si él estaba en casa, me daba miedo. (...) Un día mi hijo me sacó la cara, créame que yo desde ahí yo sentí que tenía un respaldo, porque yo de la vergüenza no lo conversaba con mi familia. Ya después que mis hijos fueron creciendo me sentí un respaldo grande” (Perfil 2: Ecuador)

“Estuve con otro chico que me maltrataba porque consumía cosas y problemas hasta juicio. Todo esto ha pasado el 2009 y hasta 2011, con orden de alejamiento dos veces y vuelvo a estar sola con mi hija y así estoy feliz así. El maltratador lo conocí aquí, pero era de mi país” (Perfil 3: Senegal)

“Él ha sido muy bruto, y muy machista y su mujer en casa, pero luego al final quiere mucho a sus hijos, y tiene muy buen pronto, y yo no le chisto, nunca le contesto, igual tiene un pronto y le da la locura y te mete un empujón. Entonces yo soy obediente a lo que me dice.” (Perfil 2: Ecuador)

“... y la seguridad social se dio cuenta y mete dinero a mi cuenta. Y él se dio cuenta y me pidió el dinero y le digo no. Y sacó el cuchillo, si no me das el dinero me mata, me pegó. Hasta la ambulancia me cogía y yo fui al hospital y no volví más a casa. Mi asistente social me trajo a un piso con mis tres niños” (Perfil 3: Ghana)

“Mi padre maltratador, no me gusta vivir con él, prefiero no tener padre que ver que maltrata, tiene muchas novias” (Perfil 3: Nigeria)

Las casuísticas y las consecuencias son muchas, pero percibimos que, como consecuencia, estas mujeres adquieren actitudes de obediencia y sumisión al maltratador, de subordinación ante situaciones que creen no poder controlar, de resistencia y fortaleza ante momentos manifiestos de maltrato, o de vergüenza al tener que admitir ante la familia que su pareja le golpea. Además, salvo en el caso de las mujeres chinas, podemos observar que desde un punto de vista de las nacionalidades, el maltrato está muy repartido y que no es privativo de alguno de los perfiles que estamos analizando. Es coextensivo a todas las nacionalidades y según un testimonio a todas las clases sociales dentro de cada nacionalidad. Por otra parte, otras entrevistadas hablan sobre el maltrato físico que otras mujeres de su cultura sufren, y la interpretación que ellas hacen del mismo. Asimismo, vemos que además de lo interiorizada que está la pauta cultural, ésta se ve acompañada de impunidad legal, aunque parecen atisbarse algunos síntomas de que está retrocediendo (“... Ahora no, ahora está como aquí”).

“(en su país) veo que las mujeres ya son más que los hombres, porque ahora gracias a este gobierno que se tiene ya está siendo como aquí, pero antes no, el hombre pegó a la mujer y se iban a poner un juicio dejaban pasar. Ahora no, ahora está como aquí. Antes llegaba el marido, le pegaba y le trataban mal, y le ponía un juicio,... pues si quiere déjale... y el hombre les quitaba la plata a la mujer.” (Perfil 2: Colombia)

“En las familias gitanas depende de la etnia, es mucho peor, a veces si haces algo malo, como si le da la gana al suegro, o al cuñado, te pega y te habla mal, depende de las etnias, hay otras que respetan a las mujeres más o menos, hay etnias que la vida de las mujeres son muy duras.” (Perfil 6: Rumanía)

“Allá la violencia, mucha, allí el hombre es muy machista, también va en las clases sociales, y no sales de la casa y no sales, es lo que diga él. El hombre le pega. Y como son borrachines, porque para eso sí hay dinero, para el trago. Eso es en la clase baja, media baja.” (Perfil 2: Colombia)

La *Violencia Psíquica* implica la manipulación en la mujer, mediante el control y la dominación psicológica y simbólico-cultural por parte de la pareja agresora. Encontramos así actos como las amenazas, humillaciones, exigencias de obediencia, culpabilizar a la víctima de cualquier problema, descalificaciones, insultos, aislamiento, etc. Casi siempre va unida a otro tipo de violencia, como puede ser la *Violencia Social*, en donde el maltratador limita la vida social de la mujer aislándola de su entorno, y/o la *Violencia Económica*, donde el agresor controla el acceso de la víctima al dinero impidiendo que trabaje u obligándola a entregarle sus ingresos. Hemos visto que algunos de estos comportamientos ya estaban muy generalizados incluso sin formas de violencia suplementaria. Es decir, es la misma estructura cultural de las personas que representan estos perfiles la que ejerce una violencia de género estructural, que pone implícitamente a disposición de los victimarios de las distintas formas de violencia.

Entre las mujeres entrevistadas que han sufrido casos de violencia, vemos cómo las parejas intimidan a las mujeres aprovechándose de su condición administrativa irregular amenazándolas con quedarse con sus hijos e hijas. También los agresores las culpabilizan de sus fracasos en la búsqueda de empleo. Por otra parte es necesario prestar atención al hecho de que las parejas quieren controlar absolutamente la vida de las mujeres aislándolas de todo contacto con otras personas. Este aislamiento se traduce, por ejemplo, en la prohibición para aprender el idioma de la sociedad de llegada, en nuestro caso normalmente el castellano. Impedir salir de casa o impedir aprender el castellano, además de la culpabilización de la mujer de su falta de *suerte*, impiden fácticamente el contacto con la sociedad de llegada y en ausencia de interacción no puede haber ni siquiera asimilación.

Es sintomática la afirmación de una mujer de Gana, que dice “mi marido no quería que yo estudie,..., no quería tu conoce más, porque cuando tú conoces más tu puedes defenderte y él quería una mujer en la casa”. Este tipo de limitaciones se da más en personas no originarias de Latinoamérica, sea cual sea el perfil, y se intensifica sobremanera en africanas, que son las más distancias cultural y socialmente, y a veces en rumanas gitanas.

“Y no quería dejarme trabajar, no quería darme papeles y tenemos muchos problemas y llama a su otra chica a la casa” (Perfil 3: Ghana)

“Pero bueno, mis problemas, la crisis, como dice él, es por tu culpa, España estaba muy bien, y desde que me comprometí contigo no hay trabajo y desde que viniste hay crisis.” (Perfil 4: Argelia)

“porque ese mi miedo, cuando yo no tenía papel, me dice si tú me denuncias yo me quedo con los niños y tu vuelvas a África, qué dice la otra persona a tu madre en África” (Perfil 3: Ghana)

“Están gitanos que conozco una familia que son muy estrictos con sus mujeres, y no pueden salir mucho de casa. Dicen, ¿a dónde vas? ¿Qué vas, con otro? ¿Qué te mira la gente que estás muy guapa? Si tú no provoca al hombre, el hombre te respeta. Digo yo que si tu respetas la gente te respeta.” (Perfil 6: Rumanía)

“y mi marido me insultaba, y me decía mira mi hermano tiene aquí tres meses y habla y tu aquí tres años y no hablas nada y yo le explico él tiene tiempo para sentar al ordenador y yo tengo que lavar los platos de los dos” (Perfil 3: Ghana)

“A veces me hace sentir como que no valgo nada. No tienes ninguna responsabilidad, no sabes nada, no tienes ningún nivel... él como que es un genio” (Perfil 4: Argelia)

“Mi marido no quería que yo estudie, no quería saber, no quería tu conoce más, porque cuando tú conoces más tu puedes defenderte y él quería una mujer en la casa, y tenía maltrato y me insultaba y tenía de todo” (Perfil 3: Ghana)

“El problema es que él no quería que aprenda cosas, no quería ni que yo aprenda a hablar español y me insulta delante de la gente, me decía calla, no hables español, no valía para nada, para hablar tampoco...” (Perfil 3: Ghana)

Después de analizar los diferentes tipos de violencia ejercida sobre las mujeres, queremos detenernos en las reacciones y decisiones tomadas al respecto. En algunos casos, se atreven a denunciar y/o toman la decisión de separarse de sus parejas. Hacen uso de los servicios que las instituciones ponen a disposición de las personas maltratadas, como es el GPS o el teléfono de atención a víctimas de violencia de género. Sin embargo, también están aquellos casos en los que la falta de independencia económica de las mujeres les impide poder separarse de sus parejas.

“Yo le planteo el divorcio (en destino), no quiero vivir más con él y les conté yo a tu papá no le quiero, no siento amor. (...) y cuando les digo a mis hijos ellos me dicen “pero mamá ¿le está tratando mal?” y les digo “no, pero yo ahora me está saliendo todo y ahora yo me siento segura con ustedes y yo ahora me quiero divorciar, yo aquí quiero ser libre.” (Perfil 2: Ecuador)

“Y empezó todo, el juicio, pero sí, he sido valiente de denunciar y le he denunciado tres veces, porque sigue llamándome y amenazándome, y yo lo pasé muy mal, antes yo tenía miedo de salir a la calle, y he cambiado de casa varias veces, ahora ando con el teléfono de la Ertzaintza con GPS, por si acaso, hay una orden de alejamiento en vigor y ahora no quiero pensar en eso, por mi hija, no quiero transmitirle el miedo, tengo mis amigos que me protegen” (Perfil 3: Senegal)

“Me separé de él porque no era bueno, me maltrataba. Le denuncié porque me trataba mal, y tiene orden de alejamiento” (Perfil 7: China)

“No me gustaría, pero yo también como no tengo independencia económica ¿qué hago? Yo lo que digo, yo no puedo llevar a mis hijos a rodar por ahí... Yo sigo y a tener fortaleza y a no

dejar me doblegar por él, porque al final, en los momentos que estamos fuera de casa, estamos los dos solos pues sabe que me tiene él a mí y yo le tengo a él, y eso es lo que sabemos, así me diga fea, vieja y lo que sea, al final siempre me dice cuánto te quiero” (Perfil 2: Ecuador)

También los hijos e hijas suponen otro factor de análisis, ya que en algunos momentos han sido un apoyo y defensa fundamental para sus madres. Muchas veces, tras haberse instalado y encarrilado a los hijos e hijas, las mujeres se sienten fortalecidas (“ahora me está saliendo todo y ahora yo me siento segura con ustedes y yo ahora me quiero divorciar, yo aquí quiero ser libre”) y optan por romper el matrimonio o ponerlo en cuarentena. En otras ocasiones los hijos e hijas, sobre todo si están en edad temprana, sufren las consecuencias de haber vivido situaciones de maltrato. Por otra parte, los hijos e hijas también son la razón por la que las mujeres no deciden comenzar un proceso de separación.

“Él dice yo quiero ver a los niños dos horas, dos veces al mes. Y afecta a los niños, los niños otra vez pipi en pantalón, miedo, pesadillas” (Perfil 3: Ghana)

“Yo era más joven y más delgada y él se ponía celoso. Yo salía de trabajar y agachaba la cabeza y corría hasta casa, le tenía miedo. Hasta que ya mi hijo el mayor se ofreció y le dijo “a mi mamá no tienes por qué tratarla mal.” Y mis hijas cuando empezaron a traer a todos, aquí él ya mejoró, ya me ayuda algo.” (Perfil 2: Ecuador)

“Hasta mi hijo mayor de 15 años pues me ha dicho mamá no hay que sufrir, yo te veo muy mal con este hombre. Mis hijos me han apoyado, me he separado de sus padres y no me reprochan.” (Perfil 6: Rumanía)

“Anda que yo muchas veces he querido irme y dejarlo y digo y mis hijos los pobres, les cambiaría la vida, y él es machista, pero no es de andar con mujeres” (Perfil 2: Ecuador)

Creemos que merece una especial atención el impacto que les causa a las entrevistadas el número elevado de muertes de mujeres por violencia machista en el territorio español. Aseguran que, si bien en sus países se maltrata a las mujeres, nunca se llega a matarlas, o si se da el caso de ser asesinadas, el número es mucho menor que el experimentado en destino. A nuestro parecer creemos que en esta conclusión juegan un papel clave los dispositivos de denuncia social y los medios de comunicación, que visibilizan crecientemente esta problemática. Hasta hace años en la CAE la violencia de género se consideraba parte de la intimidad del hogar en la que no debían de inmiscuirse terceras personas. Posteriormente, la aprobación de leyes contra la violencia de género, la creación de programas y acciones de protección a las víctimas, junto con la difusión informativa por parte de los medios de comunicación, las administraciones y las entidades sociales, han generado una conciencia ciudadana ante el problema de la violencia de género. Todos estos mecanismos legales, informativos y de sensibilización social han terminado por debilitar y romper en ocasiones la espiral del silencio en la que se operaba la violencia de género. Esta situación de la sociedad de llegada, en la que la violencia de género es más explícita, puede no darse en las sociedades de origen, bien porque la violencia es estructural, está más incorporada en los roles y en las cosmovisiones, y todavía no se ha llegado al estadio en el que se entrevé la exigencia de controlar la violencia machista. Parece que incluso entre las entrevistadas hay un salto cualitativo en el que la supuesta “normalidad” cultural del maltrato se torna insoportable al adquirir la forma de “asesinato”. El shock es consecuencia de que haya mujeres asesinadas: “creo que aquí se mata más”; “puede haber maltrato, ... pero físico hasta matarla... eso me chocó”

“Maltrato de género, los de allí también te maltratan, pero aquí, ... si alguien no te quiere cada persona puede hacer su vida, pero matar... Creo que aquí se mata más, cuando le veo me choca más” (Perfil 4: Guinea Ecuatorial)

"Mi impactó muchísimo el hecho de matar, la violencia, (...) y en mi país todas las mujeres que mueren en mi entorno mueren por enfermedad o por causas naturales, que puede haber un maltrato, pues sí, las mujeres sufren maltrato económico, social, pero físico hasta matarla...eso me chocó" (Perfil 5: Sáhara)

"Allí no matan a las mujeres, no digo que aquí matan mucho, pero al ver en la televisión que han matado a mi... choca mucho" (Perfil 4: Guinea Ecuatorial)

"Allí matan menos los hombres a las mujeres, no como aquí que las matan todos los días. Yo es que no he escuchado en mi país tanto que se mate a las mujeres. Si no lo quiere pues se marcha y no tiene por qué matarla" (Perfil 2: Colombia)

Por último, durante las entrevistas surgen planteamientos interesantes cuando reflexionan sobre las situaciones de maltrato vividas en primera persona o la violencia ejercida a otras mujeres en sus países de origen. Por una parte, ven las oportunidades que se les ofrece en destino de poder denunciar públicamente su situación. Se sienten protegidas y comprendidas en comparación con el reconocimiento y el trato recibido en sus lugares de origen, que en ocasiones es inexistente, o eminentemente culpabilizador. La denuncia del control familiar que impide exteriorizar la existencia del maltrato, "tener la oportunidad de llorar", la superación de la vergüenza y la autoconfianza son muestra de este cambio de estatus que experimentan una vez asentadas en la Comunidad Autónoma Vasca. Las redes institucionales refuerzan en este caso las sociales y la autoestima personal como consecuencia de la protección que suministran.

"Ninguna persona tiene derecho de pegar, o hasta de matarme. Si tu quieres vivir con otra mujer no pasa nada, pero son muchas africanas que tienen miedo de la familia, qué dice la gente. Sí, que piensa la familia de África" (Perfil 3: Ghana)

"Yo mi consejo de verdad para las mujeres africanas, porque aquí tenemos la oportunidad de llorar, la gente te escucha, esa es la diferencia, en nuestro país no importa si tu marido te pega o te hace cosas malas, si controla todo dinero, es así y aquí es diferente, aquí tienes a la gente que puede ayudarte" (Perfil 3: Ghana)

"Antes yo tenía miedo de él. Ahora yo si encuentra le dice mira esto y esto, ahora yo con muchas psicólogas ya tiene mucha confianza en mí misma. Antes tenía vergüenza" (Perfil 3: Ghana)

Por otra parte valoran cómo ganan en confianza y autoestima, gracias en parte al apoyo psicológico que han recibido. Con ello adquieren el valor necesario para que, dándose el caso, puedan enfrentarse a sus maltratadores sin miedo, una vez de que han "espabilado" o de que se sienten "protegidas" social, legal e institucionalmente, lo que se transforma en confianza y denuncia.

"Nadie me va a mandar, con todo lo que he vivido del maltrato estoy muy espabilada con los hombres" (Perfil 3: Senegal)

"Ahí he conocido el valor de la mujer que es en España y en los demás países europeos, que puedo divorciarme de mi ex, que no hay que pegarme, me ha costado unos años confiar en la gente, no sabía que si vas a poner una denuncia puedes ser protegida." (Perfil 6: Rumanía)

Aunque también no podemos olvidar que cuando hablamos de sentimientos como el amor, ocurre que la razón, en ocasiones, se debilita y retroalimenta el círculo infernal de la violencia. El amor, la esperanza de que cambiará, los arrepentimientos postviolentos hacen perdurar la persistencia del maltrato.

"Yo lo quería, ese es el problema del amor, tú dices él puede cambiar, yo tener una cosa positivo, el puede cambiar, porque cuando te pega viene otra vez, no perdón lo siento, no puedo vivir sin ti. Las palabras bonitas y yo lo perdono, hasta el momento que me tenía cogida por el cuello, y yo digo "Dios mío, dame otra mujer'" (Perfil 3: Ghana)

El maltrato hacia las mujeres no entiende de nacionalidades. Los insultos, las amenazas o los golpes lo sufre de igual manera una mujer africana, latinoamericana o europea. Sin embargo, se añaden algunas dificultades que hacen que las mujeres inmigrantes estén en una situación de mayor vulnerabilidad. Los problemas con el idioma o la situación administrativa irregular sirven de estructuras de plausibilidad y de coacción por parte de sus agresores para poder controlar su vida, o continuar con situaciones de sometimiento. Las diferencias culturales, étnicas y religiosas nos dan claves para poder comprender la manera en que tienen de identificar y entender qué es maltrato, cómo se debe de abordar, qué canales hay para afrontar situaciones de violencia y las posibilidades de denuncia y reparación del daño causado. Así, haber vivido la violencia por parte de su familia y su pareja en origen, y el tratamiento que hacia ello realiza la sociedad dista mucho del abordaje de esta problemática en la CAE. La existencia de dispositivos de denuncia y de estructuras de protección para las mujeres, tanto jurídico-institucionales como sociales, inauguran un camino de esperanza y cambio del que carecían en origen para las mujeres extranjeras que sufren maltrato.

ECHAR LA VISTA ATRÁS, MIRAR HACIA DELANTE

6.4.4

Es universal el recurso retrospectivo sobre sus recuerdos vitales al repasar qué consecuencias han tenido las decisiones que se han ido adoptando a lo largo de la vida. Estas mujeres decidieron, por diversas razones, salir de sus países de origen para llegar al País Vasco. Como hemos visto anteriormente, la partida desde sus pueblos y ciudades se debe a motivos económicos, familiares y sociales, entre otros. La llegada y posterior asentamiento, según los años vividos en destino, hacen que muchas veces ya hayan reflexionado anteriormente sobre lo que ha supuesto su proceso migratorio en el proyecto biográfico. En otros, la propia entrevista desemboca en una amalgama de situaciones que llevan a desvelar cómo valoran, pese a las dificultades, las diferentes experiencias vividas. Aprender, crecer, despertar, renacer, madurar, aprender a administrar son algunos verbos que sirven para resumir esta experiencia. En el fondo, la idea de re-nacer y de re-hacerse hubiera sido imposible sin la migración.

“Con la migración he aprendido mucho, he despertado, el salir de su país uno aprende.” (Perfil 2: Colombia)

“... me ha enseñado a madurar, a cómo administrar bien mis recursos, me he enseñado que tengo que ser más solidaria con las personas que están en misma situación, entonces todo esto te enseña a crecer” (Perfil 8: Paraguay)

Muchas de las mujeres entrevistadas reflexionan sobre los cambios que han experimentado en una sociedad y una cultura diferentes a las suyas. Ven cómo su día a día en destino se compone de otras claves culturales que modifican sus formas de pensar y de actuar. En adelante, “nadie me va a mandar, hago lo que me da la gana a mí”. Aunque, por otro lado, también hay mujeres que no consideran que hayan modificado su forma de vivir en destino, lo que se plasma en el testimonio de una mujer china. Ahora bien, el repliegue que la comunidad china experimenta sobre sí misma en destino puede en parte explicar esta afirmación, porque este carácter comunitario imposibilita de facto el contacto de calidad o la interacción real con la sociedad vasca. Otro tanto, podemos decir de la población norteafricana, con una estructura eminentemente familiar, en la que el acceso a la mujer a los espacios públicos le está muy vedado. Sí podría decirse que a mayor exposición y apertura a la sociedad de origen mayor posibilidad de interacción y auto-transformación y viceversa.

"He cambiado desde que llegué, mentalmente, costumbres, mi forma de pensar, de hablar, digo lo que pienso y nadie me va a mandar, hago lo que me da la gana a mí" (Perfil 3: Senegal)

"Sí, un poco la forma de pensar, muchas cosas, porque esta experiencia de venirse lejos de la familia y de estar en un país tan lejos cambia mucho la forma de pensar y de decir las cosas, de ser también. Y también mi carácter" (Perfil 8: Honduras)

"Me ha ayudado a estar más segura. Me siento más segura, más relajada, y estoy a dos meses de sacar mis papeles y eso me da más seguridad" (Perfil 8: Nicaragua)

"No he cambiado como mujer desde que estoy aquí" (Perfil 7: China)

"Yo soy como era allí, mi comportamiento no ha cambiado. No me pinto mucho, no me tapo" (Perfil 5: Marruecos)

Les ha permitido, según sus testimonios, abrir los ojos a otras realidades, ajenas a ellas, que les hace sentirse más seguras como mujeres. Descubrir nuevas formas de relacionarse, de pensar, de opinar, de hablar, en definitiva, de vivir. La libertad de expresión social en este caso abre unas puertas que no están disponibles para las mujeres en su sociedad de nacimiento.

"Aquí puedes tener amigos, puedes hablar con la gente, de hablar, de decir lo que quieres, de opinar, que es muy importante, en Mauritania hay cosas que no se puede, es diferente" (Perfil 4: Mauritania)

Algunas de las entrevistadas se refieren explícitamente a la libertad de la que pueden disfrutar en destino. Una libertad que conlleva un poder de decisión sobre sus vidas y una independencia respecto de la pareja, tanto a nivel económico como personal. Esta autonomía nace en algunos casos de la comparación con sus vidas en sus países de origen, como la persona rumana que tiene sorprendida a la familia, que se pregunta "qué pasa conmigo". "Sentirse más suelta" resume este estado de ánimo. Ante esto, las mujeres conversan sobre las costumbres y modos de hacer en ambos lugares.

"Aquí hay algo bueno y es que la mujer si trabaja tiene una cuenta para los dos, allí cada uno por su lado, muchas veces me pasó cuando estuve casada, que no me daba cuenta cuánto ganaba mi esposo, no me dejaba ver, lo que él me quisiera dar, y aquí saben las mujeres en qué se gasta el dinero su marido." (Perfil 2: Colombia)

"... y así aprendo yo castellano y a darme cuenta de qué pasa con la vida, y sabía que las mujeres tenemos aquí nuestra oportunidad, y conocemos nuestro valor y acabamos de alguna manera libres. Yo hablo algunas veces con mi familia y les sorprende y a amigas les sorprende qué pasa conmigo, porque son cosas que en mi país no pasa, protegerte tanto la policía, la gente de la calle si se entera te apoya y te habla de corazón" (Perfil 6: Rumanía)

"Yo no he tenido celos, él sí, a él no le gustaba que yo saliera, aquí sí, yo a veces me voy al parque con la niña y me hago amigas y ya no me dice nada, antes en Ecuador no le gustaba que tuviera amigas." (Perfil 2: Ecuador)

"Sí, sí, yo aquí más libre, yo tengo mi vida y puedo controlar mi vida" (Perfil 3: Nigeria)

"Aquí me siento más suelta, porque mis hijos me dan como libertad. Me siento más libre." (Perfil 2: Ecuador)

Sin embargo, no siempre la migración se corresponde con esta visión positiva, llevando a mujeres al extremo opuesto, privadas de la supuesta libertad de movimientos que disfrutaban en sus países de origen y que se le ha prohibido desde que está entre nosotros. Estar encerrada todo el día en casa no permite ayudarse. No es en el fondo una crítica ante el asentamiento en la sociedad vasca, cuanto sobre su modalidad, condicionada e interferida por las pautas familiares de origen.

"Aquí yo me siento como no... no me puedo ayudar a mí misma, en casa todo el día, encerrada, sin la libertad que tenía en mi país" (Perfil 4: Argelia)

Las comparaciones con su vida en origen se centran también en las oportunidades que disfrutaban sus hijas e hijos. En los casos en que las mujeres han podido traer a sus hijos e hijas a la CAE, ponen en valor la importancia de la educación y del acceso a ésta, más intensa si cabe en el caso de las niñas.

“Yo creo que si me hubiera quedado allí mi hija no hubiera podido estudiar, pero no me imagino allí viviendo ni con dinero, ni con dinero iría a vivir allí. (...) Allí hay tanta inseguridad, aquí vas más tranquila” (Perfil 2: Perú)

“(al pensar en lo vivido) veo que hay que llevar a las niñas a estudiar, y las mujeres también porque hay muchas que no han estudiado.” (Perfil 4: Argelia)

Por último, es interesante destacar cómo algunas de las mujeres entrevistadas hablan de lo interesante que sería poder volver a sus países de origen y hacer ver a otras mujeres cómo existen otras realidades y otras formas de vivir.

“Yo tengo una idea de lucha para la gente que está allí, las mujeres que están allí. Que la vida se puede mejorar, se pueden aprender cosas” (Perfil 4: Burkina Faso)

“Me gustaría volver a Chile para decirle a mi familia oye para, tengo primas que piensan así y les dice ah solteronas, pues de solterona nada, la vida no es un hombre” (Perfil 1: Chile)

En definitiva, las mujeres inmigrantes extranjeras han experimentado cambios importantes en sus vidas. Para la mayoría de ellas, la llegada a la CAE evidencia un cambio hacia mayores cotas de libertad. La llegada a un destino con unas claves culturales diferentes a las suyas no supone un peligro o amenaza, quizás sí en algunos casos, pero sobre todo representa una oportunidad. La posibilidad real de ser más autónomas en la toma de decisiones o de conocer realidades que en sus países de origen les eran ajenas, supone un avance, una auto-transformación y una estabilidad en el día a día en destino.

Es interesante pararnos a observar que las mujeres tienen inquietudes por mostrar a las mujeres de sus países de origen que otra vida es posible. Es decir, se interesan por poder cambiar actitudes y comportamientos; cambiar las mentalidades en sus lugares de origen, que no hacen sino alimentar y perpetuar desigualdades, eludiendo aquellos derechos y libertades por los que luchar.

En resumen,

- Las mujeres inmigrantes entrevistadas coinciden en definir a las mujeres autóctonas vascas como trabajadoras, liberales e independientes.
- Asimismo, consideran que los hombres autóctonos vascos adquieren roles de *madre* y colaboran más que los de su lugar de origen en las tareas del hogar y del cuidado de los hijos e hijas.
- Les llama la atención la edad tardía en que algunos siguen viviendo con sus padres o que sean tan poco o nada románticos.
- Aducen haber interiorizado más intensamente el rol femenino de la mujer en casa atendiendo a los hijos y el marido y estiman que la maternidad joven cercena procesos de liberación.
- Ahora bien, comienzan a observar pequeñas transformaciones en este ámbito en sus lugares de origen y sobre todo en las generaciones jóvenes.
- La realidad del maltrato es relativamente frecuente entre las personas entrevistadas. Ahora bien, su denuncia está filtrada por la falta de independencia económica, por la situación de irregularidad, por motivos culturales y por el momento en que se produzca.

- Finalmente, en este apartado, merece una especial atención el impacto que les causa a las entrevistadas el número elevado de muertes de mujeres por violencia de género en el territorio español.
- Muchas de las mujeres entrevistadas reflexionan sobre los cambios que han experimentado en una sociedad y una cultura diferente a las suyas y hablan de lo interesante que sería poder volver a sus países de origen y hacer ver a otras mujeres cómo existen otras realidades y otras formas de vivir.

EXPECTATIVAS DE FUTURO

6.5

En este último apartado, pretendemos proseguir con el balance del proceso migratorio que han experimentado las mujeres inmigrantes y si dentro de este balance, en su dimensión proyectiva, la idea sobre el futuro se orienta hacia el asentamiento definitivo o si, por el contrario, contempla la idea del retorno al lugar de origen o, finalmente, si se plantea la posibilidad de la re-emigración a otros países, normalmente europeos, dada la situación de precarización que puede estar sufriendo en su proyecto a resultas de la crisis económica que padece actualmente gran parte de la población extranjera en la Comunidad Autónoma de Euskadi. A grandes rasgos, la idea de retorno puede suponer el final exitoso o, por el contrario, un movimiento forzado por la precarización de la estancia, que aconseja refugiarse en el origen o guarecerse en otro destino.

Como ya hemos visto en apartados anteriores el futuro se conjuga proyectiva o retrospectivamente. El inicio del proyecto migratorio siempre suele estar motivado por alguna forma de consideración del futuro. Como nos relata la siguiente informante, que representa el perfil de mujeres que tienen un suelo relativamente asegurado en la CAE porque su proyecto es de larga duración y su situación de salida sólida, un alto en su vida y la necesidad de retomar estudios, le llevó a plantearse el futuro en España, en Salamanca concretamente. Luego, reemigró a Euskadi,

“La idea empezó cuando cumplí 37 años, que decidí hacer un alto en la vida, miré hacia atrás y vi que había trabajado bastante y disfrutado poco y me di cuenta que el futuro que venía no iba a ser muy diferente de lo ya vivido, entonces quería vivir una experiencia diferente, conocer más, estudiar más y es ahí donde empiezo a pensar en la idea de venir a España a Salamanca a hacer un máster en tecnología educativa,... yo trabajaba como profesora de filología hispánica, pero el venir a estudiar tiene que ver más con una... como de dejar de hacer lo mismo, romper la rutina, un antes y un después. Y, me vine a España, terminé el máster y ahí empieza mi aventura de inmigrante, porque el estatus de estudiante es más ventajoso que el de inmigrante, porque tú vienes con unas condiciones económicas que ya las has planificado, vienes con tus necesidades básicas cubiertas. Pero cuando decides prolongar la estancia ya tienes que buscarte la vida, entonces pues bueno estando en Salamanca decidí que sería bueno seguir estudiando, porque aquí los estudios son más baratos. Un programa de máster y uno de doctorado en una universidad pública la diferencia debe de ser el 70% más allá. Entonces, yo pensé 'aunque yo trabaje un poco me lo puedo pagar'. En Chile, con el sueldo de profesora, si yo me planteo un doctorado, punto número uno, es incompatible con tu sueldo, porque te lleva más de la mitad del sueldo y, punto número dos, incompatible con el horario porque allá tu trabajas de 8 a 8 y espacio para estudiar es muy... Tienes que renunciar a tus amigos, familia y a todo. Entonces, digo estudiar y trabajar pues igual, y me

va a salir mucho más aliviado que en Chile, porque si lo hago en Chile iba a ser más trabajoso, mucho más duro. (Perfil 1, Chile)

En todo comienzo migratorio está implícito, pues, su futuro. Otro tema es su grado de logro pero, independientemente de éste, como reafirma la informante,

"Yo creo que a la larga no, de cara a un futuro no sé... Llega un momento en que acabas tirando la toalla, porque dices 'se me ha pasado lo bueno, mi juventud, lo bueno'. Y no es por perder la esperanza, pero dices 'igual busco trabajo en otro país, o en otra comunidad'. (Perfil 4, Magreb)

El futuro, no obstante, adopta una forma muy concreta, no es una realidad abstracta e inasible. Es casi siempre el futuro de la familia, el de hijos e hijas. La centralidad de los hijos es universal e indiscutible, pero sobre este aspecto que de momento apuntamos volveremos más tarde.

"Sí, me conoce a mí y me ha dado trabajo para vender palomitas y en diciembre también para las fiestas... Y así me hice amigos con ellos, porque como no teníamos papeles, y no teníamos papeles para la niña más pequeña, y teníamos que volver a Rumania para hacer pasaportes y papeles. Como he visto aquí muchos inmigrantes dije 'vamos a intentar hacer algo'. Bueno, como todos los padres, pensamos en familia, en los hijos, para un futuro para ellos, y así... [...]

Algo mejor, trabajo, futuro para nuestras hijas, como todos, hemos pensando en trabajo, que si el Ayuntamiento me está ayudando a encontrar trabajo, un curso o algo que me ayude a encontrar trabajo...como somos una familia pobre [...] Nosotros desde el principio lo hemos pensado así, porque las niñas empezaron a estudiar aquí y es una pena para cambiar, y tienen que aprender otra idioma y para ellas creo que está bien terminar sus estudios. Pensamos que para nosotros es difícil, pero para ellas tienen que cambiar las cosas y el futuro ha de ser mejor para ellas" (Perfil 5, Rumanía)

Es igualmente cierto que en todo comienzo migratorio está implícita la idea del retorno rápido sobre la base de unos objetivos instrumentales de alcance inmediato que aunque se veían conseguibles no siempre se cumplen. Ahora bien, probablemente no hay decisión de emigrar que no se plantee el retorno, porque parece difícil adoptar una decisión tan radical si no se piensa que se va a circunscribir a un momento de paso, más o menos largo, a un tiempo limitado, que se superará y que permitirá la vuelta exitosa. La emigración es como un tiempo "muerto" que luego se recuperará con los propios en el lugar de origen.

"No, no, cuando salgo de Colombia yo digo voy a ir a trabajar cinco o seis años y me regreso y sigo con mi negocio, y me traigo un ahorro y mis hijos, el de Colombia, me dice 'mamá vente para acá, que me haces falta'". (Perfil 2, Colombia)

"Cuando yo salí, como salía ya con trabajo, pensaba 'cuando acabo aquí, que ahorro dinero, después me vuelvo a mi país'. Pero no es tan fácil, aquí tienes que comer, tienes que pagarte el alquiler y no se ha podido ahorrar nada, porque yo al principio cuando salí de mi país pensé, bueno ahora un año o dos va a tardar el país mal y así ya nos vamos a apañarnos un poco a otro país, yo qué sé. Pero después ya se ha visto que no, es muy difícil. También aquí es muy difícil, porque con todo lo que ganas, tenemos que pagar el alquiler, tenemos que comer, tenemos que comprar a los niños cosas que les hacen falta, porque si trabajas no te van a dar ayuda para comprar libros a los niños, zapatos, y es normal, yo he entendido eso, le tienen que dar ayuda a otros que no trabajan. Y yo nunca he pedido ayuda y ahora también si yo me encontrara trabajo, yo no iba a pedir ayuda. Nosotros, ya te he dicho, aunque sea como sea un trabajo, queremos trabajar, y se puede demostrar porque mira este chico con la mano mala, va a trabajar, y algo es algo, tiene ellos un niño pequeño y hay que alimentarse, qué vamos a hacer, es que es así" (Perfil 6, Rumania)

"Si, porque en la sociedad donde están son más felices. Yo cuando voy allí les veo que disfrutan más de las cuatro cosas que tienen, sin prisas, sin teléfono para que te llamen, sin tele

para que las noticias no te enteres de lo malo que ocurre. No tienes que pagar facturas del agua y la luz, y comes hoy, mañana también vas a comer. Aquí vives con una prisa continua... Allí, con muchísimo menos, la gente vive más feliz. Pero también mi madre sin la ayuda económica que yo le doy estaría peor. Así que mis fuerzas son el tener mis hijas que yo veo que estudian y saber que esporádicamente, con cualquier trabajo que me pueda salir, puedo mandar dinero allí” (Perfil 5, Sáhara)

“No, no. Puede ser para otra persona. Pero para mí, no, tampoco. Como aquí la cosa también muy caro, cuando tu consigues dinero, cuando tu pagas casas y los gastos, al final no te queda para mandar dinero a tu familia. Al final del mes ellos estaban llamando, que no mandas dinero, pero es que no hay trabajo y no ganas dinero suficiente para ti” (Perfil 3, Nigeria)

Ahora bien, el retorno se demora y, entre las mujeres inmigradas a la CAE, la idea de retorno inmediato está más presente entre las mujeres de inmigración reciente, aunque sostenemos que es una idea más basada en la voluntad inicial que en la dinámica que va adoptando la cotidianeidad en Euskadi, por lo que es más un deseo que un objetivo realizable. En este sentido, podría decirse que la idea de *retorno inmediato* juega un papel de combustible necesario para poder hacer frente a la soledad del principio, a los duros comienzos de la adaptación, y a la habituación a un entorno todavía hostil y desconocido. Esta idea está muy presente en las mujeres latinoamericanas de reciente incorporación, pero en las de media y prolongada permanencia desaparece o se debilita.

La incursión en la sociedad vasca de las latinoamericanas de reciente incorporación se está desarrollando de forma muy precarizada en un momento económico especialmente adverso, por lo que la voluntad de retorno es una vacuna preventiva ante la probabilidad del fracaso o la dureza de la estancia. Es de suponer que a medida que la permanencia se prolongue, la irregularidad inicial dé paso a una residencia regularizada, y que la precariedad laboral vaya contrarrestándose con un empleo de progresiva mejor calidad y que, en consecuencia, esta idea de retorno se diluya o debilite. En la última remesa de nacionalidades han llegado a la CAE personas de algunas nacionalidades centroamericanas como Nicaragua y Honduras, que sufren duras condiciones tanto en origen como en destino.

En el caso de las mujeres nicaragüenses, hondureñas o paraguayas esta condicionalidad que hoy plantean ante la consolidación de su permanencia en la CAE se decantará evidentemente en función de su mejora laboral o no, pero estimamos que terminarán optando por permanecer y la decisión definitiva es más una cuestión de tiempo que de estructura migratoria. Ésta, en principio, no obstante, está abierta a la inserción de la población femenina centro o latinoamericana, que probablemente recorrerá los mismos itinerarios y las mismas trayectorias que los realizados por las mujeres latinoamericanas de más prolongada estancia, que se caracterizan por una regularización (e incluso nacionalización) casi universal y por una inserción laboral más sólida que la del perfil de recién llegadas. Ahora bien, las personas entrevistadas de este perfil declaran sistemáticamente que han venido a estar un máximo de entre tres a cinco años, ahorrar y volver. Podría decirse que no cabía casi que declarasen otra idea que la del retorno, porque se llega en un mal momento y las condiciones de empleabilidad no son las mismas que las que tuvieron las personas de nacionalidades hermanas que llegaron en años anteriores.

“Yo me planteé tres metas, voy a emigrar, pago mis deudas, termino la formación de mis hijos, termino de construir mi casa, ahorro un poquito y me vuelvo, esta era mi expectativa [Bueno,] era, si es que llega un momento en que uno se acomoda y no me veo volver allá y andar en comunidades y que me agarraba una tormenta, y luego calor, y la edad va avanzando y, digo no, yo voy a aguantar todo lo que pueda aquí” (Perfil 8, Nicaragua)

“Pues nada, yo, por ejemplo, no pensaba, yo estaba haciendo filología inglesa y francesa y pensaba venir a Francia a estudiar. Pero por carta conocí a mi marido y le dije mi intención de venir acá, y entonces pues mi marido me dijo por qué no te casas y nos venimos, y enton-

ces fue para allá una vez y le dije que no, que yo me iba a Francia a estudiar y luego fue otra vez y me convenció. Pero luego llegando aquí fue la revuelta más fuerte de la naval, y entró como hijo y yo ya estaba casada y me vine, y estaba embarazada y como era mayor pues el embarazo era de riesgo y me tuve que quedar, y ya nació el niño y ya menos, y entre el chiquillo y él y la casa pues ya estuve tratando de convalidar y yo no quería dejar mi profesión y ya la casa te va absorbiendo y ya no pude, pero yo vine con idea de volver, pero me quedé” (Perfil 2, Ecuador)

Como puede observarse en el anterior testimonio, entre el proyecto original y el actual comienzan a surgir ciertas dudas. Es verdad que es mala la situación laboral en destino, pero contribuye escasamente en la idea del retorno el recuerdo de las condiciones laborales de origen. El origen fue en sí mismo inicialmente un factor de expulsión, pero en la actualidad no lo es de atracción, lo que no invita al retorno y ratifica la permanencia. Es más, en los casos de inmigración latinoamericana reciente, frente a las mujeres que llegaron hace años y que pudieron llevarse más de un disgusto por el desfase entre expectativas y logros, se reconoce que se sabía cuál era el perfil laboral que venían a cubrir, el trabajo doméstico y de cuidados, prefiriendo estar en status de “interna”, incluso en aquellos casos en los que ello supone una descualificación manifiesta. Para los comienzos estar “de interna” abarata costes por un lado, pero, por otro, como más tarde veremos, genera mucho malestar.

Ahora bien, la estructura migratoria vasca, y básicamente la laboral, no está tan preparada para poblaciones africanas, sobre todo para las originarias del África subsahariana. La población norteafricana femenina, magrebíes en general, presenta una menor voluntad cultural de insertarse en el empleo, en al menos la primera generación. Tampoco la estructura es demasiado porosa para la población y/o mujer rumana gitana. Tanto en el caso de las mujeres del África subsahariana como en el de las rumanas el retorno se plantea, pero es prácticamente imposible, porque en el fondo su única posibilidad de supervivencia pasa, hoy por hoy, por la recepción de rentas de garantías de ingreso o por ayudas menos formales, como las que provienen de organismos como Cáritas o de instituciones públicas o similares. Como muestra el siguiente testimonio, hay situaciones muy deterioradas, que dependen de personas y organizaciones que les prestan ayuda, por lo que han decidido no retornar de ninguna forma, ni aún en el caso de no conseguir trabajo,

“No, no, no tengo dinero [para volver]. No, no, por qué volver a mi país, si allí no está nada, no tener coche, no tener casa, nada. Está aquí bien. [Si no conseguimos trabajo tampoco nos volvemos] No, no, España, con Carmen y con ayuda, si mis hijos están aquí, yo y mi marido no volver a mi país, si mis hijos están aquí yo no volver, muchos problemas por mi país, ya está aquí bien” (Perfil 4, Senegal).

En estos dos colectivos se plantea un riesgo en la inserción, inevitablemente precarizada, de difícil superación, y por razones distintas. Entre cargas familiares –además de situaciones de pobreza, a veces constituyen familias monoparentales a cargo de la madre y con varios descendientes– y estructuras culturales, difícilmente se desligarán de un círculo vicioso que siempre conduce a la marginalidad. Ante este panorama, hay varios testimonios que indican que de haberlo sabido no hubieran emprendido la migración, porque parte de ésta ha estado motivada porque es bastante frecuente la idealización de Europa, sobre todo entre las personas de origen subsahariano.

“Me faltan mis hermanos, no tenemos madre y yo sé que ellos me quieren mucho y yo a ellos, navidad sola, no tengo familia con quien cenar ¿qué vida es ésa? Navidad lo celebras sola, el día uno [Año Nuevo] yo no comí, porque la niña estaba de viaje, y me llaman y me dicen ‘¿qué haces?’. Y digo durmiendo, ‘tienes que salir de fiesta’ y yo no puedo, no puedo. La soledad no me deja, no puedo. No soy nada feliz. Mis hermanas me tienen que mandar dinero cuando no tengo trabajo, eso es vergüenza.” (Perfil 3, Nigeria)

Otro aspecto que inicialmente queremos citar y que es muy frecuente en los procesos migratorios, es la frecuencia con la que encontramos la persona inmigrante *marginal*, teorizada por Stonesquist, que se caracteriza por el hecho de situarse entre dos culturas, no siendo miembro indiscutido e indiscutible de ninguna de las dos comunidades, sea la de origen o la de llegada, como nos narra la siguiente entrevistada,

“Con todos los emigrantes que hablo tenemos esta historia de que no somos de aquí ni de allí. Hay como esta historia en la de que cuando estás allí quieres estar aquí y cuando estás aquí quieres estar allí. Durante esos cuatro años lo tenía superclaro, que no quería volver y que tal. Ahora me lo estoy cuestionando, digo bueno por qué no, incluso tenía ganas de volver cuando fui en navidades. Pero cuando estaba allí yo quería volver a mi casa, a Donostia, de hecho adelanté el viaje y todo” (Perfil 1, Argentina).

“En general te diría que no ha sido mala, pero yo tengo un círculo de amigas argentinas, y mi pareja es vasca, de Santurtzi de toda la vida. Y bueno después de 10 años, cuando no sé qué no cuanto, dices yo me siento parte de esta sociedad, pero si cuesta mucho a veces que el otro te vea como tal, salvo que estés muy mimetizado, que hables como ellos, que te vistas como ellos, y en cuanto tienes algo diferente la pregunta es “¿y tú, cuánto hace que vives aquí? ¿extrañas mucho tu tierra?, y ¿tienes pensado volver?”. Esas son las preguntas. Ese es el diálogo con las personas vascas y que no les sacas de ahí. Ah, y “yo tengo parientes en Argentina.” Esa es la segunda fase... [...] Si, primero es ¿Cuánto hace que estas aquí llevas aquí? Después, ¿echas de menos tu tierra? O sea tu tierra es aquella, y ¿tienes pensado volver? O sea de aquí volvemos” (Perfil 1, Argentina).

Además, este *status* incierto se refuerza por la percepción que sostienen las personas de las sociedades de llegada, para quienes a la persona inmigrada siempre le faltaría algún elemento o certificado que le permitiera ser considerada miembro de pleno derecho. Una variante de esta figura es la que ejemplificó Schütz con el viaje de Ulises, para describir la situación de aquellas personas que habiendo partido de su lugar de origen y habiendo faltado durante un largo tiempo, son ajenos a su actual cotidianeidad, porque no han participado durante un tiempo en sus planes, no han formado parte de alguno de sus acontecimientos recientes, con lo que por un lado se vuelven unos relativos desconocidos y, por otro, ellos mismos desconocen las transformaciones que ha experimentado su lugar de origen, hay una parte del guión que no conocen. En consecuencia, el hecho de poder cargar con cierta frecuencia afectivamente 'las pilas de cariño' con visitas anuales al origen, lo que es fundamental en términos personales, no contrarresta la pérdida de "sentido" que supone vivir alejado de los 'propios', no haber participado de su pasado reciente.

De Sáhara, hombre volver, la familia tira y yo cuando voy me cargo las pilas de cariño. Voy todos los años de vacaciones y entonces voy y yo creo que cinco días de allí me da la sensación de que he perdido muchos años de mi vida sin estar con los míos. Esa es mi asignatura pendiente, se nota porque vas teniendo primos y es media vida fuera y son muchos años que pierdes de cariño. Yo si mi país no tuviera los problemas que tiene y no tuviera que estar refugiada, podría hacer una vida normal, porque podría ir a trabajar, dejar mis hijas con mi madre y es como aquí que vas al parque y ves tres generaciones, abuelos, padres, nietos, y mis hijas nunca han convivido con sus abuelas (Perfil 5, Sáhara)

Ahora bien, si analizamos las tendencias más consolidadas, la previsión más frecuente que hacen las mujeres extranjeras sobre el futuro es esperanzada y pasa en gran medida por consolidar la estancia en la CAE, sea en condiciones económicamente que pudiéramos caracterizar de “normales”, sea incluso en condiciones materiales parcialmente, e incluso totalmente, deterioradas. En suma, prolongar permanentemente su estancia en la CAE es la opción que se proponen una gran parte (o la mayoría) de las mujeres extranjeras.

La decisión a favor de la permanencia es manifiesta en las que han conseguido una mejor situación estructural, laboral, de papeles, y sobre todo en las que se han nacionalizado, pero es también la opción preferida por parte de las de asentamiento más reciente, aunque entre algunas de éstas, básicamente las irregulares y las africanas o las más estrictamente recientes, se ha instalado un cierto pesimismo sobre su futuro laboral. En todas estas personas, el futuro pasa por el logro de un empleo y de la seguridad jurídica a través de éste. Incluso, recurren de forma casi mágica a estos dos elementos, pensando que el acceso a ambos status –el de ciudadanía y el laboral– remueve todos los obstáculos y resuelve automáticamente todos los problemas.

La idea de volver, salvo cuando está ligada a la situación de reciente asentamiento o de manifiesta imposible incorporación, es más una cuestión nostálgica, que remite tanto a un deseo inconcreto por la vuelta al origen como a realizar ajustes de cuentas, que tienen que ver con procesos de individuación experimentados durante la biografía inmigratoria. Aunque posteriormente volveremos sobre estos aspectos, haber articulado un proyecto vital que no pasa por el matrimonio, haber constituido una familia monoparental y, finalmente, haber coronado con cierto éxito el proyecto migratorio, permite poder afirmar con rotundidad que “la vida no es un hombre”. Retornar al origen con un proyecto vital autónomo es una forma de contraponer una modalidad de biografía empoderada a otra en la que la seguridad tradicional provee de seguridad pero imposibilita la autonomía. Por ello es preciso, decírselo con orgullo a la “familia” y a las “primas”, para indicarles que “otra forma de ser mujer es posible”.

“Tú lo conoces. Dentro de veinte años me veo con mi hijo en Pucón [Chile], porque con el trabajo de las copas, con esto y aquello, he comprado un terrenito en Pucón para cuando esté viejecita, volver con mi hijo, y pasear por el río Trancura, y hacer huerto y jardín, y mirar la tele los programas de Euskadi. Y lo planifico, porque he de volver por eso, y trabajo pensando en eso, en que mi vida útil serán quince años bien, ya después empezaré a disminuir y luego necesitaré una vida un poco tranquila. Y elegí ese lugar por eso, hice una proyección de mi vida útil y dije vivir la vejez. [...] Eso me gusta, me gustaría volver a Chile para decirle a mi familia oye, para... Tengo primas que piensan así y les dice “¡ah solteronas!”. Pues de solterona, ¡nada! Si la vida no es un hombre (Perfil 2, Ecuador).

En suma, la idea de retorno deseado, cuando se plantea, se basa en relatos nostálgicos de sueños incumplidos, de vagas voluntades de volver a los paisajes de la infancia y en otras fuentes de idealización. Priorizar este tipo de retorno exige implícitamente que la persona que opta por la vuelta tenga capital social e intelectual suficiente, o que opte por realizar decisiones familiares estratégicas, como el hecho de que los descendientes sean socializados en su país de origen y que no tengan que sufrir numerosas experiencias de desarraigo como consecuencia de las idas y venidas. Se arguye que es mejor retornar mientras los hijos son muy jóvenes, antes de que sea imposible o muy doloroso, como ha ocurrido con

los exiliados políticos, u ocurre normalmente con las biografías truncadas de los adolescentes como consecuencia de sucesivas variaciones residenciales.

Y por mi hijo también. Si yo me quedo aquí y tendría que educarle aquí y si entonces tendría que quedarme para siempre, porque si me lo llevo hay un desarraigo. Es como los hijos de los exiliados políticos, cuando los padres decidieron volver los hijos eran adolescentes y nunca se situaron en Chile. La idea es llevarlo de pequeño y criarlo allá, porque si crece aquí después llevarle es injusto. Las condiciones en Chile no son lo mismo que acá. La forma de ver la vida no es lo mismo que acá (Perfil 1, Chile)

Pero aparte de este tipo de migraciones más personalizadas, como regla general, si el retorno llegara a producirse sería más por factores económicos y administrativos o por la falta de rentas de inserción, que actuarían como desencadenantes, que por la voluntad de las mujeres inmigradas que hemos entrevistado. Esto es, el retorno sería la única salida en el caso de que la estancia en la CAE se convirtiera en una absoluta imposibilidad práctica. Por tanto, de la misma manera que la situación económica del país de origen es frecuentemente la razón para no volver, es la hipótesis de una situación laboral insostenible del país de llegada la que puede inducir el indeseado camino del regreso, de la migración fallida.

En el resto de los casos, la idea del retorno se reduce al temporal, al turismo para visitar a los familiares que se han quedado en origen, porque aunque en el ámbito de las expectativas el futuro de hijos e hijas se liga indefectiblemente a la CAE, también se desea que los descendientes no pierdan señas de identidad y vínculos de afecto con el lugar origen de sus padres. Otro tanto ocurre con la lengua. Pero a pesar de querer mantener esta ligazón cultural con el origen, hay en los testimonios recogidos un orgullo indisimulado al decir que al origen “de visita sí, pero no para quedarse”.

Por todo ello, la pauta dominante es permanecer en la CAE, por lo que incluso surge el disgusto que supondría tener que aceptar el potencial retorno de alguno de los hijos. Es decir, se llegó a la CAE, se asentaron, se trajo a los hijos a través de procesos de reagrupación y actualmente toda la familia directa reside o en la CAE o en el conjunto de España, pero alguno de los miembros como efecto de la crisis puede estar proyectando la vuelta al origen, lo que disgusta a la madre.

Mi vida en Ecuador no ha sido mala. Nos hemos reunido todos de vuelta acá. Mi marido ha trabajado, yo he trabajado y ahora les ayudo criando a mis nietos aquí. Mi vida como todo hogar, ha tenido sus pequeños problemas, pero mis hijos se llevan todos iguales y están todos iguales conmigo. Yo les quiero y ellos me quieren y le puedo decir que soy la mujer más feliz porque tengo doce nietos y ahora que están grandes. Es como si fueran mis hijos, me quieren mucho, me respetan mucho. Mi familia aquí se compone casi de treinta entre nietos, hijos, nueras... Entonces aquí yo me siento tan feliz con ellos, espero que no se me vayan, porque unos están pensando en volver a mi país, y me siento mal. Una de mis hijas, la que nos trajo, piensa en irse, y estoy un poco mal. Fue la que me dio mi primer nieto, ya es un joven, y yo le veo como un niño pequeño. Y él me quiere mucho, y la niñita también y a mí se me hace feo de que alguien se me vaya. Tengo dos varones, cinco mujeres y mi hijo el mayor también piensa en irse. Dice que si se va de paro, él aquí no hace nada. Y ellos quieren que me vaya, pero hace mal irme y dejar a mi hija la soltera. Se me hace feo irme, porque son como hijas mis nietas, la mayor tiene trece años y la otra once y se me hace feo irme y dejarles. Si muchas veces me mandan mis hijos de vacaciones a Palma que vive mi hermana. Ellas se sienten mal y yo me siento mal, porque ellas hasta para comer, todo me piden a mí y, entonces ellas se sienten mal, con la mamá no son muy, ellas miden que en el cole les pasa alguna cosa y no le conversan a la mamá, sino le conversan a mí. Todos me conversan a mí. Ellos me conversan a mí en vez de conversar a la mamá y, entonces, yo eso me siento mal, que si yo me voy a mi país les dejo a ellos. Y mis nietas lo mismo, porque ellas no me

dicen abuela, me dicen mamita, y me dicen 'si te vas a nuestro país ya mi tía y mi tío no te dejarán venir' (Perfil 2, Ecuador)

En este caso, la probable dispersión de los miembros supondría una sensación de volver a empezar, una rememoración de la primera emigración y un debilitamiento del núcleo familiar. Este núcleo, bien por consolidado, bien por el intento de asegurarlo, es el gran *leit motiv* de todos los relatos que hemos recogido a lo largo de la investigación, salvo quizás en el caso de las personas chinas, que mantienen una visión más económica de la familia, tratándola primordialmente como unidad de producción, para cuyo fin se trata de incorporar a los descendientes a la edad más temprana posible al mundo laboral. Algunas personas de este perfil que han accedido a niveles de formación medios o superiores indican que los hijos e hijas deben estudiar, que las mujeres deben aprender castellano pero, a pesar de ello, el futuro se relaciona con el negocio bajo la tutela de la familia o de la comunidad.

LA LEVE SATISFACCIÓN POR LA AUTONOMÍA CONSEGUIDA O EN CURSO

6.5.2

En el resto de los orígenes y situaciones documentales, la gran transformación experimentada por las mujeres inmigrantes que hemos entrevistado se puede resumir, con mayor o menor exactitud, en la siguiente afirmación que realiza una persona de origen ecuatoriana, de larga duración, hablando de su nivel de formación truncado.

No, yo hice hasta primer curso, después ya no, porque me metí con marido y ya no seguí estudiando. Allá habemos personas, yo tengo amigas en mi edad, mismo que han tenido cinco hijos y han seguido estudiando y su profesión. Es como un nivel casi como aquí, sólo que aquí no se tienen muchos hijos. Allí el novio lo primero que quiere es que le muestre el amor y que le saque un hijo, y entonces como se le quiere lo primero es sacar hijos... Pero ahora ya la juventud se cuida mucho, y ahora vemos por internet que las hijas de las que eran mis amigas se han comprometido, pero no tienen hijos, y siguen estudiando. Las otras hijas de mis amigas también están estudiando, unas son licenciadas, otras profesoras y digo '¡qué bien!', porque eso es lo que una quiere de los hijos. Mis hijas aquí trabajan, y claro por los hijos, tengo tres amigas que casi están como yo están criando los nietos, pero están más acabadas, se las ve mayores que a mí, sufren más porque allá el hombre es muy machista, y como se dice mi marido aquí vino a acoplarse como aquí. (Perfil 2, Ecuador)

En consecuencia, los hijos e hijas o, de un modo más amplio, la familia y su bienestar es el elemento central que articula todos los relatos de las mujeres inmigrantes, pero con especial énfasis en la importancia de los primeros. A veces los hijos e hijas están presentes, en otras ocasiones con familiares y en origen, pero el futuro de las madres entrevistadas está inextricablemente unido al de sus descendientes. La integración de estos últimos condicionará la de los progenitores, de forma que toda penalidad en éstos es asumible si redundará en beneficio de aquéllos. Además este futuro que puede verse con cierto escepticismo e incertidumbre para uno mismo se compensa con el que se espera que experimenten los descendientes. Es decir, la integración no se vive en presente sino que se transfiere al bienestar futuro de hijos e hijas.

Asimismo, el retorno deseado o idealizado dependerá muy probablemente de las elecciones que realicen las generaciones siguientes, de forma que gran parte de la integración de las primeras generaciones dependerá también de las opciones de las segundas. Si éstas

deciden quedarse, muy probablemente a sus progenitores no les quede otro remedio que permanecer en la CAE. Es más, el paso del tiempo y la regularización administrativa tamizarán notablemente el efecto de la idealización inicial del retorno. Si deciden volver aparecerán formas más o menos veladas de insatisfacción, salvo en el caso de que sea una reemigración forzada. Algunas personas, no obstante, probarán suerte en Europa.

HIJOS E HIJAS, SÍ: CÓNYUGES, TAL VEZ

6.5.3

Además, este bienestar no necesariamente subsume a cónyuges. A veces éstos no están, otras veces las mujeres se han distanciado definitivamente de ellos y, en consecuencia, la relación básica y la vinculación fundamental es la que va de madres a hijos/hijas, y lo que los descendientes lleguen a ser sancionará negativa o positivamente el balance del proyecto migratorio. Esta ligazón es más palpable sobre todo en aquellas mujeres que se encuentran en peor situación estructural. Es decir, el futuro son los hijos e hijas y la integración será la consecuencia de lo que hijos e hijas lleguen a ser.

Transferir o dejar la prueba de la integración en las siguientes generaciones no es un hecho histórico novedoso, pero queda muy palpable en el caso de unas mujeres que a día de hoy experimentan, y quizás intuyen como tendencia de futuro, que la inserción laboral está más abierta para ellas que para sus maridos, que sus nichos de trabajo o se ajustan a lo que pueden y saben hacer o que padecerán procesos de sobrecualificación, pero que la primera generación de inmigrantes que ellas constituyen difícilmente transcenderá los ámbitos doméstico y de cuidado. Esta adaptación a un mercado étnica y sexualmente estratificado se acepta de mejor o peor grado en la medida en que no impida un grado de movilidad futura razonable para sus hijos e hijas.

Como se ha visto a lo largo del trabajo, son muchas las referencias que las mujeres entrevistadas realizan sobre la dureza del trabajo doméstico y de cuidado, sobre el desagrado que les genera el continuo cambio en las condiciones de trabajo una vez empleadas, muchas de ellas como internas, sobre el modo tan diferente en que son tratados ancianos y niños por parte de las familias autóctonas, etc... Ahora bien, salvo en el caso de las mujeres de nacionalidad china que se encuentran insertas en lógicas familiares autorreferenciadas, o de las africanas que son conscientes de su mayor dificultad de inserción laboral, hay una aceptación tácita de que sus ámbitos de incorporación en el empleo son básicamente los que se organizan alrededor del trabajo doméstico. Hay personas que desarrollan trayectorias más profesionales y las seguirán desarrollando, pero para la mayoría de las personas entrevistadas es la única vía de incorporación. Entre los deseos hay frecuentes referencias a la enfermería, la peluquería, etc..., como otros ámbitos posibles de sustitución laboral que desearían para su movilidad ascendente.

Ahora bien, el doméstico como lugar de integración imposibilita una movilidad ascendente significativa para la primera generación. Si en muchos casos supone o se puede experimentar como un empobrecimiento; en otros, es la base desde la que garantizar el proyecto migratorio. Ahora bien, tanto en uno como en el otro caso, ha servido para haber avanzado en un grado de autonomización con respecto a la familia directa y/o extensa.

Con respecto a la familia directa o cercana, esta autonomización implica al menos dos aspectos:

- 1) las mujeres inmigrantes se han convertido no sólo materialmente sino también realmente en titulares y/o cabezas de familia, jugando muchas veces simultáneamente los papeles de madre y padre, y
- 2) han establecido una distancia simbólica y fáctica con respecto a sus maridos tras dolorosos procesos de desafección y ruptura, muchas veces porque han tomado las riendas económicas de las familias y otras muchas veces por desembarazarse de la presencia frecuente de formas de violencia y maltrato más o menos graves. Otras muchas veces, la autonomía está en latencia, existe pero no puede expresarse. Sobre todo en situación de crisis aguda.

En consecuencia, bien solas o bien con ayuda de los hijos, han conseguido redefinir los papeles dentro del matrimonio y han experimentado una especie de *leve liberación*, que aunque no culmina necesariamente en un proceso abrupto de ruptura e independización, sí indica que se establece una distancia con respecto a la dominación que ha podido ejercer el marido en origen, también en las primeras fases de la emigración, y con los malos tratos, a veces explícitos, otros implícitos, que se han podido sufrir.

Esta distancia supone un reequilibrio de posiciones, de forma que allí donde mandaba el marido se ha ido ganando terreno, señalando nuevos mojones, y ahora es el marido muchas veces el dependiente, el que se muestra incapaz de adaptarse a la nueva situación, al que se le da libertad para divorciarse e irse al país de origen para que se vuelva a casar si así lo desea con la que durante largo tiempo ha sido su amante, etc... Este tipo de situaciones es más patente entre la población latinoamericana más asentada, pero de alguna manera muestra el camino por el que transitará una parte relevante de la población inmigrante femenina. "Sentirse más suelta" es toda una declaración de intenciones o de situación.

"Sí, sí, me siento más suelta, no sé, será eso o será por lo que mis hijos me dan como libertad, porque ahora ya digo si mi marido está aquí bien, y si se va yo cojo y con decirle que estoy allá donde mis hijas, y si me llaman y me dicen mamita vístete que pasamos a recoger, y si mi marido no se va yo voy. La actitud es diferente, allá existe muy estrecho el machismo, como que uno dice aquí está tu marido y si te dice que no pues te sentaste. Y yo no estoy diciéndole a él, yo cojo a las dos niñas y le digo y si ellas no quieren irse pues le digo ahí queda comida y yo me voy. O sea me siento libre. No sé, es que tengo una cosa que parece que a mí nadie me manda." (Perfil 2, Ecuador)

Las frases de "no sé, es que tengo una cosa que parece que a mí nadie me manda" o "con la inmigración me he despertado, he aprendido mucho" sancionan este movimiento hacia una autonomía creciente porque, por un lado, es bastante generalizada, aunque puede estar altamente idealizada la imagen de que el hombre autóctono ayuda mucho más en las labores domésticas y familiares y de que la mujer vasca se hace imponer y, por otro, porque aunque estas referencias puedan ser inexactas cumplen el papel de referencia a imitar. El grupo de referencia da pie a la autosocialización, muestra los modelos culturales y pautas sociales a los que nos queremos dirigir, lo que pone en marcha un proceso de imitación, que se desarrollará en función de los capitales social y cultural, que hoy disponen las mujeres.

Es casi universal en las personas entrevistadas, la opinión de que comparada con la pauta familiar de la sociedad vasca, la de su respectivo origen es mucho más machista. También hay mujeres que habiendo venido con una mayor conciencia feminista ponen en tela de juicio o son más descreídas ante los supuestos avances en igualdad entre autóctonos, pero a grandes rasgos no nos equivocamos si afirmamos que es más significativa y está más presente la primera opinión que la segunda. Esta referencia, aunque idealizada funcional, que sirve de horizonte al que dirigirse es lo que lleva a una leve o intensa sensación de

libertad, a gozar de una estancia más placentera, porque lo que ha sido una experiencia nueva para la propia protagonista de la inmigración se imagina como pauta irreversible para las hijas.

"Pero es bien duro, para mí el amor ya no es como antes, se me viene presente lo que él me ha hecho, y el borra. Pero a mí no, a mí ese sentimiento me viene, y cuando yo más lo necesitaba a él, el no existía, y ahora yo no lo necesito y parece que él no piensa irse. Yo le tuve como una pareja, como un amigo, no hacíamos vida matrimonial, no dormimos juntos, y él a la vejez está viendo lo que está perdiendo. Y yo a mis hijos les digo que "yo no puedo, no puedo ya con él. El me hizo sufrir mucho en mi juventud. Yo no me siento arrepentida de tener tantos hijos, porque son buenos, comprensibles, lo mejor de la vida que ellos me dan, que se llevan bien, yo me siento feliz, se llevan entre hermanos y eso es lo más lindo que tengo yo. A mí no me importa grandeza, a mí me importa que se lleven bien, ellos me quieren, los nietos me aprecian y eso es la felicidad más grande, que se quieran mucho, que se cuiden mucho entre hermanos, eso es lo más lindo que puede haber.... Mi vida es como una novela" (Perfil 2, Ecuador)

Con respecto a la familia extensa, supone intensificar y hacer públicas las dos transformaciones anteriores. Ahora bien, estas transformaciones de identidad a veces se ven frenadas por dos circunstancias de gran relevancia:

- 1) porque sigue pesando notablemente la cultura de origen, como ocurre en el caso de la población magrebí o norteafricana, en el que el componente religioso/cultural es una rémora para personas que interiormente han avanzado en esta mutación personal, pero que no pueden expresarla públicamente en sus contextos familiares y étnicos, o
- 2) porque la situación de relativa inempleabilidad debilita materialmente esta transformación, corroyendo la continuidad necesaria para su fortalecimiento.

En estos dos casos, bien por cuestiones culturales o bien por laborales, la autonomización o la personalización de la mujer queda a medio camino, de forma que no puede desarrollar plenamente lo que ve como posibilidad probable. Está casi al alcance de las manos, ya se habían dado los primeros pasos, pero por momentos queda en *stand by*. Ahora bien, la desazón que subyace en estos casos tiene dos patas que impiden la realización concreta de un avance personal que interiormente estaba iniciado: el desempleo y el debilitamiento de las prestaciones sociales. Estos dos aspectos truncan un camino ya emprendido.

Aparte del freno, también podemos contemplar que subyace una relativa indecisión de los contenidos que tal transformación debe suponer. Es decir, no siempre hay una valoración totalmente positiva de esta individuación, autonomización o empoderamiento incipiente. Al menos, en las mujeres musulmanas y rumanas gitanas hay una sombra de duda sobre lo que significa desembarazarse de la autoridad tradicional y/o familiar. Hay un intento claro de querer conjugar el respeto a la cultura original propia con las adaptaciones que de ésta deben realizarse en pos de avanzar a una estrategia personal más autodeterminada y menos dependiente de la comunidad. La búsqueda de un punto virtuoso no parece fácil, porque entre otros aspectos requeriría que las condiciones materiales mantuvieran un suelo firme para que la posibilidad de poder elegir no se desmoronase. Ahora bien, las visiones del futuro de las personas norteafricanas están más cuarteadas por cuestiones culturales que incluso en el resto de mujeres africanas musulmanas de origen subsahariano. Tanto unas como otras sólo podrán optar por futuros autodeterminados en la medida en que se les mantengan sus posibilidades materiales de poder coronar con éxito el proceso ya comenzado, lo que pasa por insertarse y mantenerse en el mercado del empleo, lo que no siempre es posible en estos orígenes.

“AQUÍ PUEDES PROYECTAR UN POCO MÁS”

6.5.4

Ahora bien, si el retorno se produce será más por cuestión económica o sentimental, porque si recurrimos a expectativas de autodesarrollo personal, a las personas entrevistadas no les queda ninguna duda de que para su mayoría de edad como personas autónomas lo que les conviene es permanecer en la CAE.

Como sostiene una entrevistada, “aquí puedes proyectar un poco más”. Si esto es cierto para una misma, lo es mucho más para las hijas. Nos recuerda una entrevistada, mujer de nacionalidad argelina, en situación irregular, que tiene cuatro hijos/as, uno en Argelia al que no ha visto desde que vino hace nueve años, el resto con ella en Vitoria, chicas, para las cuales tiene un futuro absolutamente diseñado. Este futuro pasa por transgredir y saltarse las normas cultural-grupales de origen, simular y disimular ante los suyos, y por inducir en sus hijas el desarrollo de carreras profesionales.

“No, no puedo la verdad. Hasta que los niños tengan los papeles, porque si yo bajo ahora no puedo pedir nada. Yo voy a pedir la escuela para los niños y nada. Tengo a las niñas en el cole aquí y están muy bien la verdad... Una de ocho años y la otra de siete, están muy bien en el cole. Desde que tenían dos años, están en la guardería. Si yo bajo a Argelia tengo que cambiarles todo, tienen que empezar de cero y aquí están muy bien la verdad. [...] [En casa hablan árabe]... pero entienden muy bien el castellano y te hablan euskera. Son niñas de aquí. Las niñas te hablan en euskera con las vecinas. Saben muy bien. [...] Yo quiero que estudien aquí, que terminen sus estudios aquí. [A Argelia quiero que vayan] solo en vacaciones.

Y tus niñas en Argelia, ¿tendrían las mismas oportunidades de estudiar?

En Argelia los niños tienen su tiempo. Por ejemplo, las niñas si tienen 18 años o 19, dicen: “¡Oh, la niña está creciendo, tienes las tetas, tienes la regla, tienes que cuidarla! Y es la hora de casarse, no con 30.” Cuando vas creciendo poquito tienes que casarte. Y por lo tanto, no puedes terminar los estudios. Aquí pienso que va siempre mejor. [...] A ver, en Argelia también estudian y todo pero hay límites. Si la niña crece, la familia te presiona mucho. En mi familia no, es una familia abierta. Tengo hermanas que trabajan en bancos y son muy abiertos, pero donde vive mi marido es un pueblo. Y allí ni la mujer sabe, ni los niños, ni nada. Hay tiempo y límites para el colegio. Y no se terminan los estudios.

¿Te gustaría que acabaran sus estudios, que entraran por ejemplo en la Universidad?

Y que salgan enfermeras o doctoras, algo bien, ya que yo no pude estudiar. [...] Sí, claro, claro. Que estudien, es lo primero que quiero. Y ya está, nada más.

[...] Vale, y el niño que tenéis en Argelia, ¿mantendréis algún contacto con él? ¿Le llamáis?

Sí, solo llamadas de teléfono y ya está. [Ha crecido solo allí] pero con los padres también, es decir, con los suegros, con los tíos y tías también. Esta es la vida, sí

[... Si te dan la oportunidad de volver] *No, nunca pensé así. Nunca pensamos en volver. Seguimos aquí hasta que Dios abra las puertas.” (Perfil 4, Argelia).*

En este testimonio observamos que el hecho de no estar regularizada retrasa su visita a los familiares de origen, porque no tendría garantizado el retorno “sin papeles”; pero no disponer de ellos puede interpretarse como una excusa perfecta para en el “mientras tanto” ganar tiempo y diseñar una trayectoria para sus hijas que pasa por no abandonar la escuela, no casarse jóvenes, deshacerse de la presión de la familia, sobre todo de la del marido, que preferiría que siguieran un modelo tradicional, y porque lleguen a ser “enfermeras o doctoras”; “algo bien”; “ya que yo no pude estudiar”: “Que estudien, es lo primero que quiero.” Y remacha: “y ya está, y nada más”.

Este programa exige no pensar en el retorno, no retornar ni incluso en vacaciones, y seguir aquí "hasta que Dios abra las puertas". Este Dios puede abrir las puertas de la regularidad, pero no debe cerrar las del proyecto biográfico, porque desea que las hijas hagan lo que ella no pudo hacer. Sería interesante conocer en qué medida éste es un proyecto pactado con el marido, o si simplemente es un pacto implícito entre madre e hijas, o si simplemente está en su conciencia y no se lo ha comunicado explícitamente ni a sus hijas. Este caso representa nítidamente uno de los extremos, es un caso típico ideal de las pretensiones para el futuro de las descendientes, porque se trata de hijas, porque la regularización es penosa y porque supone enfrentarse directa o indirectamente a su grupo de natural de pertenencia.

El resto de casos es muy similar, aunque las condiciones y características de los descendientes y de los padres se atenúen con respecto al caso anterior: puede tratarse de madres regularizadas e incluso nacionalizadas, pueden estar o no en situación laboral menos precarizada, puede que no tengan que recurrir a ayudas sociales, puede que los hijos sean más o menos adultos, pero lo que se mantiene constante en todas las mujeres entrevistadas es que el proyecto migratorio se constituye alrededor de los hijos e hijas.

Ahora bien, sea por el momento que estamos viviendo en el plano económico o sea por la mayor dificultad de inserción de la mujer subsahariana en el mercado de trabajo, las de más reciente asentamiento, las personas subsaharianas y las irregulares se imaginan que su futuro es posible siempre y cuando sea posible acceder a un puesto de trabajo. Cuando se les solicita qué es lo que pedirían a las autoridades vascas o qué es lo que harían si estuviera en sus manos la política de inmigración sobresale con rotundidad el deseo de resolver la actual carencia de un trabajo que les permita integrarse en la sociedad laboral.

Como ya se ha avanzado, también se habla de regularización administrativa, pero es inferior en intensidad esta demanda que la del trabajo. Las mujeres más precarizadas saben que la inseguridad jurídica en la residencia es más fácil de soportar y de sortear ante las autoridades, que tampoco en muchos casos parecen hacer un seguimiento constante, que la situación del paro o la carencia de un empleo. Sin empleo, no hay futuro para estas personas. Aunque tengan como referencia a las personas que inmigraron antes que ellas mismas, saben que no comparten con aquéllas la situación del mercado laboral.

Evidentemente, ninguna de las personas de las nacionalidades anteriores está a salvo de caer en el paro, pero a diferencia de las recientes aquéllas han conseguido el permiso de residencia permanente, incluso la nacionalización, con lo que pueden sobrellevar de una forma más tranquila la situación de paro, normalmente con ajustes a la baja, con restricciones, con nuevas formas de adaptación residencial y compartiendo vivienda, juntándose con los 'nacionales', etc.

En consecuencia, en este ámbito se da una curiosa paradoja, de forma que las más recientes priman el empleo sobre la residencia, pero a las más antiguas les puede salvar la posesión de permiso de residencia frente a la situación de ausencia de trabajo, porque o están bien instalados aquí, o bien incluso pueden recurrir a otros países europeos ante el debilitamiento de su situación en la CAE.

Otro aspecto altamente valorado para prolongar la estancia en el País Vasco es el de la seguridad. La seguridad tiene una doble dimensión. Se habla de seguridad en el sentido de que la realidad vasca les parece más ordenada, de que todo está en su sitio, de que no hay que acudir a vías informales para obtener los servicios básicos, de que la cotidianeidad transcurre por vías muy seguras, de que se puede pasear por la calle, de que las normas se respetan, etc... Es decir, se valora la seguridad sobre la que se articula la vida cotidiana, porque se compara con la incertidumbre institucional de los países de origen, como muestran los siguientes testimonios. Aunque suponemos que esta valoración puede estar influida por la estructura más o menos conflictiva que han podido experimentar en algunos países de origen, es la predictibilidad de la sociedad vasca lo que se tiene en cuenta y se prima,

".. y bueno lo que más me llamó la atención es que todo está organizado y que las leyes se respetan y los derechos de las personas también, la organización de la ciudad y todos respetan el tráfico, que si sale una ley todos lo cumplen y en mi país no pasa eso, y en cualquier país de Latinoamérica no pasa eso, por más que pongan ley, no hay respeto" (Perfil 2, Perú)

"En Vitoria solo no, en toda Europa, porque allí se puede hacer lo que te dé la gana, no hay ley. Me siento más segura aquí" (Perfil 3, Nigeria3)

"Allí cuando estás enfermo tienes que pagar para que te curen, aquí cuando estás enfermo tu vas al hospital y ellos te curan de forma gratuita" (Perfil 3, Camerún)

Esta seguridad también se extiende al plano de los servicios sociales, de los formales y de los informales, hasta el punto arriesgado de alimentar los peores augurios y discursos de la población autóctona sobre la idea que los inmigrantes están particularmente subsidiados en el País Vasco, porque comenta una persona de perfil asentado que cree que en "Euskadi ser pobre es rentable." En boca de las corrientes xenófobas, una afirmación de este tipo haría correr ríos de tinta y lograría mucho respaldo social.

En el plano más formal e institucional, los servicios, deudores de la visión que de la 'ciudadanía inclusiva' se ha establecido en las instituciones vascas, como concreción de estructuras de bienestar de carácter universal, sorprenden a las mujeres inmigrantes de casi todos los perfiles, que además de la seguridad básica del orden público, añaden diferentes modalidades de seguridad vital que les son desconcertantes por desconocidas, y probablemente por inesperadas.

En sus países de origen, como más tarde veremos con respecto a la sanidad, no existen estos mecanismos de seguridad y, por tanto, se llega a la visión de que una sociedad como la vasca puede ser llegar a ser incluso "paternalista", porque la Diputación está "detrás de ti y si te hace falta algo te cubre tus necesidades básicas" y puede incluso intensificar estos servicios en función de tus necesidades, como cuando la mujer entrevistada se refiere al hecho de que también hay programas en situaciones límite, como cuando "tienes un hijo con problemas".

"El tema de la justicia social se nota, se vive, las desigualdades sociales aquí no son tan evidentes como en Chile, aquí todos tienen derecho a educación gratis, salud gratis y vivienda y en Chile no, en Chile el que nace pobre se fastidió [...] Aquí yo sabía que si me enfermo me iban a arreglar y no me iban a cobrar nada, una operación de las que me hicieron aquí yo veo que en Chile hubiera tenido que pagar unos 6000 euros [...] Yo creo que aquí en Euskadi ser pobre es rentable, yo me imagino es como una sociedad muy paternalista esta como la diputación detrás de ti y si te falta algo te cubre tus necesidades básicas, y si tienes un hijo con

problema te pueden dar un departamento de acogida, y esas cosas en Chile son impensables y la inclusión a los discapacitados, las pensiones... esas cosas en Chile no existe, yo lo veo bien" (Perfil 1, Chile)

La malla de seguridad institucional además se ve reforzada por la más informal, de servicios sociales comunitarios y/o religiosos como el de Caritas, que es muy mencionado y valorado por las personas que están en peor situación estructural, y por otras organizaciones intermedias dedicadas a subsanar las necesidades básicas más urgentes, desde los servicios de bancos de alimentos hasta la ayuda que suministran personas particulares, o personas que, aun perteneciendo a alguna organización concreta, son tratadas en algunos relatos de las personas entrevistadas como si fueran un miembro más, el "salvavidas", de la propia unidad familiar. Esta estructura le lleva a declarar a una persona subsahariana que "no estoy viviendo en la calle gracias a Euskadi".

"como Euskadi me abre los brazos, me están dando ayuda con mi niña, estoy viviendo feliz, no estoy viviendo en la calle gracias a Euskadi" (Perfil 3, Senegal)

"En mi país no hay estos sitios donde si necesitas algo de comer, algo para ropa, no tenemos estos sitios. Tienes que comprar con dinero. Pero aquí es muy diferente, mucho. Nos ayudan mucho, esto es lo que me gusta de aquí de España." (Perfil 4, Argelia)

Esta alta valoración de los servicios de acogida y atención existentes tanto en el plano institucional como en el social, lleva implícita incluso una mayor satisfacción atribuida al hecho de residir en el País Vasco, en donde habría servicios que no se dan el resto de España.

"Yo sé por amistades como hacen otras ciudades, por ejemplo las amigas que tengo en Alicante, en Madrid, ellas se sienten más solas, no tienen dónde ir a hablar y yo les digo yo allí no, voy a un sitio y a otro, voy a mujeres del mundo, voy al ayuntamiento, y hay mucho cursillo y te orientan, vete para allí, para otro lado. Y por ejemplo mis amigas de Madrid no tienen dónde ir a preguntar" (Perfil 2, Colombia)

"El apoyo de la gente no lo puedo olvidar, los vascos me han apoyado un montón y no puedo olvidar eso" (Perfil 5, Marruecos)

El hecho de la atención sanitaria supone un capítulo aparte, porque los relatos sobre la gratuidad de la sanidad, la atención universal, el hecho de no tener que ser más que un residente incluso irregular para ser atendido sorprende a las mujeres inmigrantes de todos los perfiles, y es uno de los hechos y derechos más mencionado. Se podría resumir en la frase de que "en España, ellos te salvan la vida sin dinero" o en la de "me asombra bastante que cuando uno va al ambulatorio, enseguida lo atienden. En mi país vas de mañana y sales de noche",

"Aquí al menos sanidad es gratuita, allí también gratuita pero pasar noche hay que pagar, y la farmacia es cara, no hay como aquí, aquí bien, con la receta puedes comprar muy bien" (Perfil 4, Argelia)

"En mi país no tienes seguridad, hospital y todo, allí si tú no tienes dinero no se puede dar medicina, si tu vas a hospital si pagas" (Perfil 3, Nigeria)

"aquí tenemos una seguridad, la sanidad, te respetan tus derechos, te dan tus pagas, son otras condiciones" (GD, P8)

"Cuando yo he estado aquí en España y estaba embarazada y hacen operación y todo, en mi país cuando alguien tiene esa cosa puede morir, porque yo no tengo dinero para hacer un médico y medicación y todo, pero aquí en España ellos te salvan la vida sin dinero." (Perfil 4, Nigeria)

"Venir aquí vas en el hospital, das la tarjeta y te atienden, no es como allí que si estás enfermo y no tienes dinero para pagar medicina te puedes morir, y aquí te atienden y te miran y buenos médicos, porque allí encima que pagas no hay buenos médicos" (Perfil 4, Guinea Ecuatorial)

“En mi país si tú no tienes dinero no ves el médico, y si tú te vas a ingresar tienes que pagar la habitación, allí es caro pero mejor, pero allí hay gente que no tiene dinero y se muere.” (Perfil 3, Burkina-Faso)

“No sabía que las cosas aquí estaban tan difíciles, pero estoy a gusto más que en mi país, porque puedo ir al médico y tal. Aunque nos han quitado la tarjeta ahora, pero puedo ir, en mi país si no tienes dinero no te atienden, mueres ahí” (Perfil 4, Guinea Ecuatorial)

Esta alta valoración general de los servicios y sobre todo del de la sanidad, actualmente en retroceso, tanto por la normativa española como por la vasca, sí genera un cierto temor en alguna interlocutora, que dice que a diferencia de su país de origen donde “si no tienes dinero no te atienden, te mueres ahí”, en el País Vasco puede ir a ser atendida “aunque nos han quitado la tarjeta ahora”.

Finalmente, a pesar de que la idea de retorno no sea la dominante a la hora de enfocar el futuro, de que se valore el proceso de relativa emancipación experimentada en el País Vasco, y de que la situación de crisis económica anuncie nubarrones de cara a consolidar la estancia, las personas entrevistadas, cada una desde el perfil que representa, así como de la concreta biografía personal que ha experimentado y desarrollado, plantea un catálogo de peticiones que podrían resumirse de la siguiente manera:

1. Las más asentadas y formadas solicitan programas de convivencia intercultural sin caer en el exotismo, el apoyo a la conciliación laboral y familiar a través de guarderías, más seguridad y cambio de mentalidades frente a la violencia de género, cambiar la ley de extranjería y promover políticas de integración justas.
2. Las medianamente asentadas y con menos formación solicitan más estabilidad en el trabajo, que esté abierta la posibilidad para saltar a otros ámbitos de empleo, así como más trabajo en general. También afirman que es preciso ayudar a las personas maltratadas, así como atender algunas peticiones relacionadas para facilitar el acceso a la vivienda.
3. Las que en peor situación de empleabilidad se encuentran plantean solicitudes desde la idea de que “sólo quieren trabajar” y en algunos casos piden que no se les dificulte la vida cotidiana por la ausencia de “papeles”, así como “pisos más baratos”. Aunque no lo explicitan en este apartado, la solicitud básica de algunas de estas mujeres, que además de tener dificultades para acceder a un empleo, de ser madres monoparentales y de ser víctimas de maltrato, es que no se deprecien o retiren las ayudas sociales para garantizar un “mientras tanto” incierto en periodo de crisis. Son conscientes de que en el futuro puede superarse tanto el maltrato como la monoparentalidad, pero la clave radica en el binomio que constituyen, hoy por hoy, las rentas de garantía de ingreso y, en el mañana, el empleo.

En resumen,

- En consecuencia y como resumen de este capítulo nos parece interesante reseñar que el proyecto de futuro de las mujeres inmigrantes depende por un lado de su situación administrativa y laboral, de forma que las más asentadas y con mayor capital social, cultural y laboral, pretenden desarrollar su vida en Euskadi y, en cambio, a medida que se debilita el firme sobre el que se asientan, la idea del retorno está más presente, aunque es más probable que las personas de reciente asentamiento sigan los derroteros que han caracterizado a las de larga o prolongada permanencia. Esto es al menos cierto en el caso de las mujeres latinoamericanas.
- En este punto, convendría hacer algunas salvedades sobre el resto de los perfiles. Mientras que las mujeres chinas transitan por caminos muy seguros hay dos colectivos

que representan el polo opuesto: las mujeres subsaharianas y las rumanas gitanas, cuya permanencia está asentada francamente sobre un terreno más resbaladizo, ya que apenas tienen posibilidades de incorporación laboral y su permanencia en el corto y medio plazo depende de que se mantengan las ayudas de garantías de ingresos, porque a su inempleabilidad relativa se le superpone la monoparentalidad y en muchas ocasiones el maltrato. En medio quedan las mujeres magrebíes, cuya migración es más dependiente tanto cultural como conyugalmente, y en al menos la primera generación, su inserción depende a grandes rasgos de la que logre el marido.

- El proyecto de futuro de todas formas está muy mediatizado por las aspiraciones y expectativas que las mujeres tienen para sus hijos e hijas. En este apartado, observamos que hay proceso de transferencia, de forma que la integración de la primera generación estará muy condicionada por la de la segunda generación, que es donde los padres inmigrantes, y sobre todo las madres, han puesto gran parte de sus esperanzas. Es por tanto un proceso de integración mediado.
- Entre estas esperanzas es fundamental la consolidación en las hijas de la autonomía que han experimentado las madres con respecto a las estructuras familiares, de forma que ser protagonistas y pioneras del proyecto migratorio familiar ha traído su consolidación como principal suministradora económica familiar. Esta relativa distancia está o consolidada o es incipiente y, en algunos casos, en estado latente y oculto, existe pero no se expresa.
- Para finalizar, las peticiones que realizan las mujeres inmigrantes varían según perfiles y capital socio-económico y cultural, de forma que las personas más consolidadas en la estancia estarían planteando valores de tipo posmaterialista, amén de la derogación de ley de extranjería, y las de menos tipo de residencia los más materialistas, desean trabajo y aunque no se explicita el mantenimiento de la renta de garantía de ingresos.

CONCLUSIONES

6.6

GENERALES

6.6.1

1. Aunque es difícil concretar los motivos de la inmigración sobresale el económico, que puede ir acompañado de otros que van desde la inquietud cultural o la búsqueda de libertad. Ahora bien, es el económico el desencadenante y con el paso del tiempo y siempre y cuando el proyecto migratorio haya sido exitoso tiende a ser reinterpretado desde motivaciones más personales y menos estructurales, en las que desaparecen la coerción estructural y se subrayan las elecciones individuales.
2. La modalidad clásica de la migración, en la que la mujer era un sujeto más pasivo que activo está transformándose y son muchas las migraciones en las que el papel de persona pionera corresponde a la mujer. Asimismo, aunque la migración familiar sigue siendo habitual a día de hoy, es cada vez más frecuente encontrar proyectos migratorios individuales iniciados por mujeres, que luego reagrupan a sus familiares.
3. La elección de destino es, en la mayor parte de los casos, una decisión compleja en la que operan simultáneamente como precipitantes los motivos económicos y como

estructuras de mediación y seguridad las redes de connacionales previamente establecidas en destino, que tienden a llamar a la candidata a emigrar.

4. En el plano de los reclamos, la imagen ideal de una Europa próspera, garante de las libertades (individuales, colectivas y de la mujer) y de un alto nivel educativo actúa como telón de fondo entre los factores de atracción. Esta imagen está más interiorizada entre las personas originarias del África subsahariana. Simultánea o posteriormente, España y Euskadi son seleccionadas con base en las redes sociales que en destino se disponen. Las redes sociales son fundamentales en la primera fase del proyecto migratorio y garantizan un asentamiento menos incierto.
5. En el caso de España y Euskadi se destaca también la facilidad de entrada en el país, el escaso control de fronteras, la oferta laboral y se mencionan frecuentemente los excelentes servicios de sanidad y educación existentes en la CAE. A veces, estos parecen los inductores de la inmigración pero no son sino instituciones con las que se han encontrado una vez de haberse asentado.
6. Reunir los recursos necesarios para abandonar el país de origen supone un gran obstáculo para muchas mujeres sin independencia económica o con bajos salarios. Es, sin embargo, una parte fundamental que determinará el modo en que se entra en el país de destino y su vida allí. En ocasiones, mediante préstamos con un altísimo interés y en otros con un gran esfuerzo familiar, las mujeres entrevistadas realizan una gran inversión inicial con relativa garantía de éxito de la aventura migratoria.
7. La primera fase de la migración se describe como uno de los momentos más duros de su vida en destino y lo es más para las mujeres que emigran solas y dejan a su familia en el país de origen. El desconocimiento del castellano y del euskara agrava aún más la adaptación en el momento de la llegada, suponiendo un límite importante para llevar a cabo las actividades diarias y para entablar interacción con la sociedad autóctona.
8. La situación administrativa en gran medida condiciona la vida de las mujeres inmigrantes en el destino. Así, la situación administrativa irregular supone para muchas de ellas trabajar en condiciones precarias, violación de sus derechos laborales y civiles, generando sentimientos de inseguridad, incertidumbre y miedo a ser expulsadas, lo que les impide *de facto* denunciar estos hechos. También es importante resaltar que muchas de las mujeres en situación administrativa irregular se vuelven dependientes de la figura/pareja masculina quien, en el caso del maltrato, se aprovecha de su vulnerabilidad y de su miedo a cualquier contacto con la policía.
9. Aunque muchas veces, se entiende la regularización como la garantía del ascenso social, o de la mejora laboral, esto no necesariamente ocurre y se intensifican los sentimientos de frustración.
10. Las mujeres entrevistadas observan que en contexto de crisis económica la prioridad en el acceso al empleo es para las personas autóctonas, lo que normalmente suele entenderse como supeditación de los procesos de inmigración a la situación nacional de empleo. Algunas consideran injusta esta prioridad, mientras que otras, asumen esta desigualdad ciudadana y la ven lógica y justificada.
11. En general, la población autóctona no es percibida como culturalmente muy diferente a la propia y se resaltan los elementos comunes. Es así cómo opera el tópico de que al inicio la sociedad vasca es bastante "cerrada," e incluso algo desconfiada hacia todo extraño, pero que, a medida que aumenta la confianza, se convierten en "las" amistades. Coinciden en esta imagen mujeres de diferentes orígenes culturales.

12. Las mujeres que llevan mucho tiempo residiendo en Euskadi afirman sentirse integradas en la sociedad vasca. Algunas de ellas comprenden la integración como tener amistades con las personas de aquí, mientras que otras supeditan la integración cultural a la laboral. En todo caso, las entrevistadas coinciden en que para una aceptación completa hay que “parecerse a las de aquí”, asimilando la cultura vasca. Tanto en la prioridad en las políticas sociales como en los esquemas culturales, hay una cierta aceptación de los esquemas asimilacionistas en las mujeres inmigrantes.
13. A pesar de que la mayoría de las mujeres entrevistadas ha manifestado haberse enfrentado con actitudes xenófobas y racistas y hasta con la discriminación abierta, la percepción de que el trato es igualitario está bastante generalizada. Además, cuando comparan con otros lugares de España en los que han residido, dicen que la sociedad vasca les parece más tolerante y menos racista.
14. En este mismo sentido, las mujeres inmigrantes entrevistadas coinciden en definir a las mujeres autóctonas vascas como trabajadoras, liberales, independientes, destacando incluso el concepto de *matriarcado vasco*. En concreto, cuando se refieren a la independencia de la que disfrutaban, junto con la libertad que poseen, hacen mención a la posibilidad de ganar y administrar su propio dinero mediante un trabajo remunerado.
15. Asimismo, consideran que los hombres autóctonos vascos adquieren roles de *madre* y colaboran más que los de su lugar de origen en las tareas del hogar y en el cuidado de los hijos e hijas, y que incluso son más comprensivos y cariñosos con sus descendientes que las mujeres. Ahora bien, les llama la atención la edad tardía en que algunos siguen viviendo con sus padres o que sean tan poco o nada románticos.
16. Comparando con las pautas culturales de la sociedad vasca, dicen tener interiorizado en mayor medida el rol femenino de la mujer en casa atendiendo a los hijos y al marido, que goza de mayor presencia y libertad en el espacio público. Asimismo, dejan entrever que, sin caer en la edad tardía con la que se tienen hijos e hijas en destino, la maternidad joven cercena procesos de liberación y, finalmente, comienzan a observar pequeñas transformaciones en este ámbito en sus lugares de origen y sobre todo en las generaciones jóvenes.
17. La realidad del maltrato es relativamente frecuente entre las personas entrevistadas. Ahora bien, su denuncia está filtrada por la falta de independencia económica, por la situación de irregularidad, por motivos culturales y por el momento en que se produce. Ahora bien, son los dos primeros factores los que de una forma más directa influyen y son muchas las mujeres que están supeditadas al marido como consecuencia de su situación económica o administrativa. Los hijos e hijas han sido un apoyo y defensa fundamental para sus madres en sus procesos de liberación, aunque también son la razón por la que muchas mujeres no deciden comenzar un proceso de separación.
18. Merece una especial atención el impacto que les causa a las entrevistadas el elevado número de muertes de mujeres por violencia de género en el territorio español. Aseguran que, si bien en sus países se maltrata a las mujeres, no se llega al asesinato y, si se da el caso, el número es mucho menor que el revelado en destino.
19. Muchas de las mujeres entrevistadas reflexionan sobre los cambios que han experimentado en una sociedad y una cultura diferentes a las suyas. Ven cómo su día a día en destino se compone de otras claves culturales que modifican sus formas de pensar y de actuar. Aunque, por otro lado, también hay mujeres que no consideran que

hayan modificado su forma de vivir en destino. Les ha permitido, según sus testimonios, abrir los ojos a otras realidades, ajenas a ellas, que les hace sentirse más seguras como mujeres. Algunas de las entrevistadas se refieren explícitamente a la libertad de la que pueden disfrutar en destino. Una libertad que conlleva el poder de decisión sobre sus vidas y la independencia respecto de la pareja, tanto a nivel económico como personal. Esta autonomía nace en algunos casos de la comparación con sus vidas en sus países de origen. Algunas de las mujeres entrevistadas hablan de lo interesante que sería poder volver a sus países de origen y hacer ver a otras mujeres cómo existen otras realidades y otras formas de vivir.

20. El proyecto de futuro de las mujeres inmigrantes depende por un lado de su situación administrativa y laboral, de forma que las más asentadas y con mayor capital social, cultural y laboral, pretenden desarrollar su vida en Euskadi y, en cambio, a medida que se debilita el firme sobre el que se asientan la idea del retorno está más presente, aunque es más probable que las personas de reciente asentamiento sigan los derroteros que han caracterizado a las de larga o prolongada permanencia, sobre todos entre las mujeres centroamericanas.
21. Con respecto al futuro, convendría hacer algunas salvedades sobre el resto de los perfiles. Mientras que las mujeres chinas transitan por caminos muy seguros, aunque excesivamente opacos, hay dos colectivos que representan el polo opuesto: las mujeres subsaharianas y las rumanas gitanas, cuya permanencia está francamente sobre terreno resbaladizo, ya que apenas tienen posibilidades de incorporación laboral y su permanencia en el corto y medio plazo dependa de que se mantengan las ayudas de garantías de ingresos, porque a la inempleabilidad relativa se le superpone la monoparentalidad y en muchas ocasiones el maltrato. En medio quedan las mujeres magrebíes, cuya migración es más dependiente tanto cultural como conyugalmente y su inserción depende a grandes rasgos de la del marido, al menos en la primera generación.
22. El proyecto de futuro de todas formas está muy mediatizado por las aspiraciones y expectativas que las mujeres tienen para sus hijos e hijas. En este apartado, observamos que hay un proceso de transferencia, de forma que la integración de la primera generación estará muy condicionada por la de la segunda, que es donde los padres inmigrantes, y sobre todo las madres, han puesto gran parte de sus esperanzas.
23. Entre estas esperanzas es fundamental la consolidación en las hijas de la autonomía que han experimentado las madres con respecto a las estructuras familiares, de forma que ser protagonistas y pioneras del proyecto migratorio familiar ha traído también su consolidación en el plano más material, transformándose en suministradora económica principal de la familia. Esta relativa distancia está o consolidada o es incipiente y, en algunos casos, en estado latente y oculto, existe pero no se expresa.
24. Las peticiones que realizan las mujeres inmigrantes varían según perfiles y capital socio-económico y cultural, de forma que las personas más consolidadas en la estancia estarían planteando valores de tipo posmaterialista, amén de la derogación de la ley de extranjería, frente a las menos consolidadas cuyas demandas más materialistas: desean trabajo y, aunque no se explicita, el mantenimiento de la renta de garantía de ingresos (RGI).

PERFIL 1. Occidentalizadas

- Las mujeres de este perfil migran ante necesidades y motivaciones personales. Los objetivos de su partida son variados, dejando a un lado la idea de una migración relacionada únicamente por razones económicas. Son mujeres con un nivel educativo medio-alto que pretenden mejorar su vida a nivel personal y profesional. La toma de decisión, por tanto, se apoya en razones tales como mejorar la calidad de vida o formarse en competencias acordes a sus perfiles profesionales, entre otros.
- Su aspecto físico, que en ocasiones se asemeja a las mujeres autóctonas vascas, no significa que no vivan situaciones de discriminación en destino. A la hora de buscar empleo o localizar una vivienda se encuentran con rechazos injustificados por parte de la población autóctona.
- Su vida en la CAE pasa por una primera temporada de adaptación a los nuevos códigos culturales. Aunque consideran a la población vasca como algo cerrada, tienen un concepto muy positivo de la sociedad que les acoge, entablando amistades y sintiéndose admitidas y valoradas como personas.
- Son mujeres que perciben que la CAE es una sociedad más igualitaria, donde hombres y mujeres se reparten por igual las tareas del hogar o el cuidado de los hijos e hijas. Valoran positivamente cómo las mujeres autóctonas disfrutaban de una mayor libertad en la toma de decisiones sobre sus vidas.
- En ningún momento se arrepienten de su decisión de haber migrado, ya que, pese a las dificultades vividas a su llegada, pasado un tiempo se sienten parte de la sociedad vasca. No renuncian a la posibilidad de volver a sus países de origen de forma permanente pero en general no tienen una fecha fijada para ello. Consideran que su vida en la CAE es buena y admiten que sólo la falta de trabajo les puede llevar a cambiar sus planes de una forma más repentina. En definitiva, viven el presente.

PERFIL 2: Mujeres latinoamericanas de larga duración

- En el caso de las mujeres latinoamericanas de larga duración, a pesar de que en la mayoría de los casos la decisión es de la misma mujer, de fondo casi siempre hay intereses familiares. Muchas de ellas son madres solteras y suelen ser las principales proveedoras del ingreso familiar.
- Casi todas ellas estuvieron en situación administrativa irregular al inicio y consiguieron la regularización mediante el procedimiento del arraigo social. Muchas de ellas ya han accedido a la nacionalidad española.
- A pesar de tener una situación administrativa estable o incluso la nacionalidad española, su movilidad social se ve obstaculizada. Si las mujeres latinoamericanas que llevan poco tiempo en el destino, en su mayoría, contemplan su futuro con optimismo, las mujeres de estancia larga están más desilusionadas.
- Aunque algunas se sienten muy integradas, la mayoría se encuentra en una situación intermedia porque, a pesar de residir un largo periodo en el destino, no se ha producido una integración total en la sociedad de acogida y, sin embargo, ya han perdido lazos con la de origen.

- La ocupación prolongada en el tiempo por debajo de su formación en el empleo (sobrecualificación) constituye un obstáculo más para su integración social.
- En cuanto a la influencia de la crisis económica, las mujeres entrevistadas de este perfil notan el aumento de la xenofobia en la sociedad en general, así como de la discriminación a la hora de buscar un empleo y una vivienda, comparando con el periodo antes de la crisis.
- Son mujeres que perciben a la sociedad vasca como más igualitaria que la suya. Ellas tienen la imagen de la mujer vasca como trabajadora y muy liberada.
- La mayoría de las mujeres latinoamericanas que llevan mucho tiempo en destino tienen la intención de asentarse aquí definitivamente. Sin embargo, al hablar del futuro, admiten la posibilidad de volver algún día a su lugar de origen pero de visita.

PERFIL 3: África subsahariana, regular

- Este colectivo presenta una gran variedad de motivos a la hora de iniciar el proceso migratorio. Si bien aparece el clásico modelo familiar que migra por motivos económicos, son muchos los testimonios de mujeres que optan por emigrar en busca de un futuro mejor, una educación de prestigio o por mera inquietud cultural. Suponen una pequeña muestra de cómo la concepción clásica de la migración económica con el hombre a la cabeza está variando.
- Respecto a la elección de Euskadi como destino, las mujeres entrevistadas nos hablan más bien de un modelo idílico, “el sueño europeo”. Bien sea fruto de una decisión individual o bien familiar, la imagen de Europa como territorio próspero, libre y de oportunidades funciona como un factor decisivo a la hora de plantearse la migración. En este sentido, Euskadi se revela como uno de los lugares con más oportunidades laborales, educativas y sanitarias.
- El idioma supone, en gran parte de los casos, una barrera inicial a la hora de integrarse en la sociedad vasca, generando situaciones de dependencia respecto de su pareja o redes. El empleo no aparece, en general, como una herramienta en la integración social y cultural, sino como el principal y casi único problema en su presente en Euskadi.
- La principal forma de inserción laboral son los “contactos”, para lo cual es necesaria una amplia red de amistades y conocidos. Muchas de las mujeres no disponen de dicha red, especialmente en las primeras etapas, por lo que su acceso al empleo es muy complicado. Cabe destacar, además, que los empleos a los que finalmente acceden (habitualmente limpieza) forman parte de uno de los sectores más precarios, fuertemente enraizados en la economía sumergida. La alta tasa de desempleo entre las mujeres de este colectivo hace que sobrevivan gracias a los subsidios, ayudas económicas o apoyo de las entidades sociales que les proporcionan comida, ropa e incluso les facilitan el pago del alquiler.
- Aunque de forma general, y salvo en el caso del ámbito laboral, las mujeres entrevistadas afirman sentirse a gusto y satisfechas con la sociedad vasca, casi todas relatan experiencias de rechazo y discriminación en la calle. Especialmente este colectivo menciona a menudo el acoso sexual por parte de la población autóctona, así como la presencia de un fuerte estereotipo que dificulta su vida diaria.
- Encuentran diferencias significativas entre su sociedad de origen y la sociedad vasca, especialmente en el papel del hombre en las tareas domésticas y de cuidado. En algu-

nos casos, supone una nueva perspectiva que están interesadas en integrar en su presente en Euskadi.

- A pesar de lo anteriormente mencionado, y de forma general, las mujeres de origen africano muestran una alta satisfacción con la sociedad vasca. Valoran muy positivamente su seguridad personal y social y manifiestan su deseo de quedarse, depositando una gran esperanza en el futuro.

PERFIL 4: Mujeres africanas en situación administrativa irregular

- Entre las mujeres entrevistadas de este perfil se encontraron las que sabían que iban a estar en situación administrativa irregular en el destino, mientras que otras vinieron para visitar a su pareja con el visado de turista pensando que iban a volver para arreglar la documentación y proceder a la reagrupación pero, al quedarse embarazadas, se vieron obligadas a permanecer en destino en situación administrativa irregular.
- En este último caso, las mujeres no estaban preparadas ni económica ni emocionalmente para enfrentarse con las consecuencias que conlleva estar en esta situación. La falta de redes en el destino, el desconocimiento del castellano, el estrés aculturativo, junto con el miedo a la expulsión y la dependencia total de la pareja, hacen que estas mujeres estén en una situación muy vulnerable.
- En todos los casos la situación administrativa irregular condiciona completamente su vida en destino, que, unida a la discriminación y rechazo que este colectivo experimenta, hace imposible su integración laboral y social.
- Al encontrarse en situación irregular, pueden acceder sólo a los empleos en la economía sumergida, principalmente en el servicio doméstico.
- En el caso de las mujeres subsaharianas en situación irregular, al no contar con el apoyo familiar en destino, en su mayoría viven en riesgo o situación de exclusión social. La falta de recursos económicos y de capital social genera mucha inestabilidad e incertidumbre, y hace que estas mujeres dependan de prestaciones públicas y ayudas de asociaciones.
- Son muchas las mujeres de este perfil que tienen miedo a denunciar las situaciones de violación de sus derechos civiles y laborales, y quedan desprotegidas ante la violencia de género.
- En cuanto a las expectativas de cara al futuro, las mujeres africanas en situación irregular, a pesar de vivir graves situaciones de precariedad y no ver una salida a corto plazo, no se plantean el retorno a su país de origen y afirman estar contentas por poco que tengan en el destino.

PERFIL 5. Magrebíes regularizadas

- Las decisiones de la migración de las mujeres de este perfil son variadas, aunque en su mayoría se asientan en razones económicas o, de más forma más extensa, en familiares. En general migran acompañadas, junto a su pareja o familia, aunque ocurre que pasado un tiempo en destino, algunos matrimonios se separan. Esta situación suele deberse, en los casos en los que así sucede, a diferencias entre la pareja ocasionadas por su nueva vida en destino.
- No perciben rechazo por parte de la sociedad vasca, ya que la consideran amable y respetuosa. Sin embargo esto no significa que no sufran situaciones de discriminación,

debidas en ocasiones a su aspecto físico o fenotípico. Profesan la religión musulmana y la mayoría de las mujeres utilizan pañuelo. La reacción ante circunstancias incómodas sobre su apariencia no les ocasiona mayor problema, haciendo caso omiso de aquellos comentarios xenófobos que puedan oír por este motivo.

- En general, consideran que en sus lugares de origen las mujeres viven en una situación de inferioridad respecto de los hombres. Dicha reflexión es fruto de su vida en destino, donde perciben mayor igualdad entre hombres y mujeres, y que se poseen ciertos derechos reconocidos a éstas últimas. Admiten que conocer otras realidades les ha permitido reflexionar y percibir las diferencias entre su país de origen y la CAE.
- Su futuro en la CAE depende de su situación laboral. Mientras tengan trabajo su vida seguirá ligada al País Vasco. La posibilidad de regresar de manera permanente no es un objetivo a corto plazo, siendo suficientes los viajes en periodos vacacionales a visitar a la familia. Tampoco consideran que vayan a permanecer en un espacio en concreto, planteándose migrar a otro lugar si fuera necesario.

PERFIL 6. Mujeres rumanas de etnia gitana

- La decisión de migrar en el caso de las mujeres rumanas de etnia gitana suele adoptarse en familia y el hombre es el que viene primero. El proyecto migratorio normalmente es a corto plazo y tiene como objetivo final ahorrar un dinero para luego volver a Rumanía. Sin embargo, en muchos casos el retorno se convierte en un sueño difícil de realizar.
- Ser ciudadanas de la Unión Europea, además de la aparente estabilidad administrativa, no les facilita la vida en el país de llegada. Por el contrario, son frecuentes las situaciones de extrema precariedad, cuando estas mujeres, junto a sus familiares, acaban pidiendo en la calle y tienen acceso solamente a modalidades de infravivienda. A pesar de una realidad económicamente muy complicada, que supone vivir y trabajar en condiciones precarias, la satisfacción con la vida es alta y el balance que estas mujeres hacen de la migración es positivo.
- Las mujeres de este perfil suelen contar con un apoyo intergrupar muy intenso e importante, y viven y mantienen relaciones mayoritariamente con los miembros de su propia comunidad. Todo esto, unido a que suelen ocupar puestos de trabajo que requieren poca preparación, conduce a que el desconocimiento del castellano no les suponga un gran obstáculo en los primeros momentos de su estancia en destino.
- Los pocos ingresos que perciben en su hogar provienen de la renta de garantía de ingresos (RGI), de ayudas de asociaciones o de la misma iglesia. Son frecuentes los casos en los que se ven obligadas a acudir a los comedores públicos.
- Se distinguen de las mujeres vascas, a las que perciben como menos orientadas a la familia y menos "hogareñas".
- A pesar de ser conscientes del prejuicio que existe respecto a su colectivo sin embargo, afirman no haberse enfrentado con situaciones graves de discriminación y, por lo general, afirman percibir apoyo por parte de la población vasca y están muy agradecidas con lo poco o mucho que se hace por ellas.

PERFIL 7. Mujeres chinas

- Las mujeres de origen chino juegan un papel secundario en la toma de decisión a la hora de iniciar la migración, si bien más tarde adquieren un rol activo en el asentamiento.

to. Padres y maridos suelen ser los impulsores de proceso, así como los primeros en llegar al país de destino.

- Parecen compartir una forma común de entrada en el país de destino: la contratación en origen. Al moverse en unidades familiares, la reagrupación es también común.
- Cuentan con una amplia red social y familiar, ya que únicamente se desplazan a territorios donde dispongan de una referencia dispuesta a acogerles en la primera fase de la migración. Dicha red, que funciona como comunidad, actúa como garantía de bienestar al principio, aunque puede suponer un problema en la integración si no se amplía.
- Perciben la sociedad vasca como tranquila aunque cerrada, siendo en ocasiones el idioma una barrera en la integración. En general, no encuentran grandes diferencias respecto al papel de la mujer en su país de origen y en Euskadi, considerando que ambas son prácticamente igualitarias.
- Su objetivo es la permanencia en Euskadi y, a este efecto, otorgan especial importancia al hecho de escolarizar a sus hijos/hijas en euskera. Identifican el conocimiento de euskera como una clave de la integración y una garantía de cara al futuro. Sin embargo, el mantenimiento del negocio familiar es un objetivo de fondo siempre presente en el discurso.
- Su satisfacción, estado anímico y visión positiva de la vida, parecen estar respaldadas por la situación administrativa regular, la amplia red familiar de apoyo y el establecimiento de objetivos alcanzables (negocio).

PERFIL 8. Latinoamericanas recientes

- El motivo principal que impulsa la migración de este colectivo es el económico, aunque fuertemente relacionado con la inestabilidad política y económica en el país de origen, además de los problemas de índole familiar. Es característico de este perfil que sean las mujeres entrevistadas las impulsoras de la migración, aunque, en muchas ocasiones, dicha decisión se debata en el seno familiar.
- La entrada en el país de destino se hace, en su mayoría, mediante el visado de turista, debido a la complejidad de la vía legal, accediendo más tarde a la regularización mediante el procedimiento de arraigo.
- Es habitual que la inversión inicial para el viaje (billetes, alojamiento...) sea solicitada a prestamistas en el país de origen, una opción arriesgada, ya que la devolución del importe solicitado depende enteramente de su éxito laboral en el país de destino.
- La presión de hacer frente al pago condiciona su vida, convirtiendo el objetivo de “ganar dinero” en algo obsesivo y prioritario, por delante de su bienestar en muchas ocasiones. Además, su condición irregular determina también el tipo de empleo al que acceden, orientándose hacia un sector precario, sin derechos laborales y bajos ingresos.
- En este caso, son las amplias redes sociales de las que este colectivo dispone en destino las que lo soportan durante las etapas más duras del proceso y, especialmente, acogen y asesoran en la fase inicial a las mujeres recién llegadas.
- En lo referente a la integración en la sociedad vasca, no perciben actitudes de rechazo por parte de la población autóctona hacia ellas. Resaltan, en general, un gran respeto, pero escasa interacción. Es únicamente el aspecto laboral el que genera sensación de discriminación. Es su ubicación en los conocidos nichos laborales de hostelería y servicio doméstico el elemento que mayor diferenciación les trasmite.

- Entienden la sociedad vasca como una sociedad igualitaria, donde hombres y mujeres tienen, además de los mismos derechos, las mismas funciones. Se destaca el papel de la mujer en el ámbito productivo, así como el del hombre en el reproductivo.
- Este colectivo muestra una clara postura respecto al retorno a sus países de origen, probablemente exagerada por encontrarse en la primera etapa de la migración. No se plantean la reagrupación familiar, sino la vuelta tras haber cumplido sus objetivos (pagar el préstamo, la casa, la universidad de mi hija...).

7

CONCLUSIONES Y PROPUESTAS

1. Nuestro concreto modelo inmigratorio, adaptación local del español, se basa en el reclutamiento de mujeres extranjeras para encarar las necesidades en el cuidado de personas y en las labores reproductivas, tareas todas ellas en las que el *varón autóctono sigue siendo el gran ausente*. Asimismo está ausente el tejido institucional y social vasco, que ni promueve ni posibilita políticas de conciliación familiar y laboral.
2. Es muy probable que no varíe este modelo en la próxima década, lo que traerá una mayor posibilidad de inserción laboral para las mujeres inmigrantes y una más dificultada para los hombres, y tanto en un caso como en otro, no de cualquier origen. El modelo *preferido* en la CAE opta por las mujeres latinoamericanas y en parámetros cada vez más feminizados. Como contrapartida, la población femenina africana, tanto la norteafricana como la subsahariana, muestran ya claros síntomas de estancamiento, de falta de integración real y de cronificación en áreas de exclusión.

En ámbitos laborales relacionados con el cuidado de menores y, sobre todo, de personas mayores (también en otros), la demanda escénica-estética de acompañantes mujeres, caucásicas y castellano parlantes (euskaldunes también) es un arma de doble filo: facilita la inserción laboral de quienes cumplen los requisitos (mujeres latinoamericanas con rasgos europeos) pero penaliza sobremanera a quienes se alejan de ellos (mujeres negras, magrebíes o con evidentes rasgos indígenas, sin conocimiento de nuestros idiomas), cerrando las puertas de los nichos laborales accesibles y condenándolas a vivir de las ayudas sociales.

En todo caso, en su globalidad, la futura incorporación al mercado laboral de las mujeres inmigrantes se realizará en un escenario de menor demanda de personas extranjeras.

3. Culturalmente, hay que optar por esquemas interculturales, que trasciendan los riesgos de un multiculturalismo ingenuamente relativista que renaturaliza el papel de la mujer como depositaria de las esencias grupales, lo que le impide emprender procesos auto determinados de ruptura con unas pautas que remachan en el plano cultural su inserción subordinada en un mercado laboral etnoestratificado. Los testimonios nos indican que se está operando la autonomización de las mujeres con respecto a la cultura, aunque la responsabilidad como madres puede ralentizar el ritmo de este proceso.
4. Se constata que la regularización va asentándose, no tanto por una apertura política en las políticas de integración e inmigración, cuanto por una parada en los flujos, de forma que a menores movimientos, mayor *stock* consolidado y mayor regularización de éste. Un tema interesante a debatir a medio plazo consiste en dilucidar qué sería mejor: si una tasa de irregularidad del 30% con unos flujos vivos y una economía recuperada, o viceversa.
5. En términos lingüísticos, los orígenes remachan estas anteriores posiciones, porque el desconocimiento tanto del castellano como sobre todo del euskara es mayor en los grupos de más difícil inserción laboral y de mayor distancia socio-cultural, salvo en el caso de las mujeres chinas que conviven entre una absoluta diferencia cultural pero sin problemas de inserción sociolaboral. En consecuencia, los colectivos más precarizados a todos los niveles son el norteafricano y el subsahariano. En el primero de los colectivos, en el norteafricano, también incide notablemente el plano religioso, porque teniendo

do en cuenta que todas las culturas y cosmovisiones religiosas consideran a las mujeres el puntal de su definición y de su conservación, es de prever que se les añadan dificultades para la interacción social y para la apertura cultural, aunque igualmente hemos detectado situaciones en las que mujeres de estos orígenes complementan un plano manifiesto de obediencia a las normas grupales con otro latente en el que están operando rupturas silenciosas pero significativas.

6. La llegada de las trabajadoras extranjeras ha permitido cogestionar otros dos cambios estructurales locales (la creciente incorporación de las mujeres autóctonas al mercado de trabajo y el reto del envejecimiento poblacional), en algunas ocasiones en régimen de sobrecualificación (basándonos en datos de la encuesta EPIE 2010, nuestra estimación es que el colectivo de mujeres inmigrantes con sobrecualificación puede alcanzar al 20% de ellas), aunque tampoco es ésta la pauta general porque el nivel de formación de las mujeres inmigradas entrevistadas les permite transitar, pero básicamente en el sector de los servicios.
7. Emigrar y asentarse en otros ámbitos socioculturales también comporta diferentes transformaciones individuales en las personas migrantes y grupales-familiares en los colectivos inmigrantes. La interacción endogamia-exogamia y su retroalimentación con las percepciones, prejuicios y actitudes que la sociedad receptora mantenga con respecto a las personas inmigrantes serán factores que condicionen el resultado de tal transformación, desde el abandono de las pautas propias hasta el repliegue étnico como autodefensa a un medio relativa o abiertamente hostil. Para evitar el repliegue y promover la apertura es imprescindible una cultura de escolarización que evite el surgimiento de *generaciones excluidas*. Y en este sentido se nos antoja fundamental la inserción de los hijos e hijas de mujeres inmigrantes en un sistema educativo que no discrimine ni estigmatice a esta población en el futuro.
8. El proyecto de futuro de las mujeres inmigrantes depende por un lado de su situación administrativa y laboral, de forma que las más asentadas y con mayor capital social, cultural y laboral, pretenden desarrollar su vida en Euskadi y, en cambio, a medida que se debilita el firme sobre el que se asientan la idea del retorno está más presente, aunque es más probable que las personas de reciente asentamiento sigan los derroteros que han caracterizado a las de larga o prolongada permanencia. Esto es al menos cierto en el caso de las mujeres latinoamericanas.
9. Con respecto al futuro, convendría hacer algunas salvedades sobre el resto de los perfiles. Mientras que las mujeres chinas recorren caminos muy seguros aunque excesivamente endogámicos, herméticos y opacos, hay dos colectivos que representan el polo opuesto: las mujeres subsaharianas y las rumanas gitanas, cuya permanencia se asienta francamente sobre terreno resbaladizo, ya que apenas tienen posibilidades de incorporación laboral y su permanencia en el corto y medio plazo depende de que se mantengan las ayudas de garantías de ingresos, porque a su relativa inempleabilidad se le superpone la monoparentalidad, y en muchas ocasiones el maltrato. En medio quedan las mujeres magrebíes, cuya migración es más dependiente tanto cultural como conyugalmente y, al menos en la primera generación, su inserción depende a grandes rasgos de la de su marido y familia. Incluso, esa inserción puede ser desequilibrada en relación a la del marido y familia, que mantienen, en ocasiones, un doble rasero dificultando y evitando la integración de sus mujeres mientras que los hombres participan y se relacionan con la comunidad en clave de normalidad integradora.
10. El proyecto de futuro de todas formas está muy mediatizado por las aspiraciones y expectativas que las mujeres tienen para sus descendientes. En este apartado, obser-

vamos que hay un proceso de transferencia, de forma que la integración de la primera generación estará muy condicionada por la de la segunda, que es donde los padres inmigrantes, y sobre todo las madres, han puesto gran parte de sus esperanzas.

11. Entre estas esperanzas es fundamental la consolidación en las hijas de la autonomía que han experimentado las madres con respecto a las estructuras familiares, de forma que ser protagonistas y pioneras del proyecto migratorio familiar ha conllevado también una transformación material y simbólica de calado, convirtiéndose en las principales suministradoras de la economía familiar. Esta relativa distancia está o consolidada o es incipiente y, en algunos casos, en estado latente y oculto, existe pero no se expresa.
12. Los deseos, reivindicaciones y peticiones que realizan las mujeres inmigrantes varían según perfiles y capital socio-económico y cultural, de forma que las personas más consolidadas en la estancia estarían planteando valores de tipo posmaterialista, amén de la derogación de la ley de extranjería, y las menos consolidadas demandan cuestiones más materialistas: desean trabajo y, aunque no siempre se explicita, el mantenimiento de la renta de garantía de ingresos. Éstas últimas, incluso, aplazan la petición del permiso de residencia y se conforman con solicitar y demandar un permiso de trabajo que a corto plazo colme sus expectativas de acumulación rápida del montante económico perseguido con la migración.

Eso es así porque en su intención todavía prima la vuelta al lugar de origen y el comienzo de un futuro más prometedor, para ellas y sus familias, con el impulso de los ahorros y excedentes económicos obtenidos en nuestro país. Pero sabemos, por la experiencia de mujeres con una más dilatada trayectoria migratoria, que a medida que el tiempo pasa en nuestra comunidad, su deseo de regreso disminuye y su demanda de un permiso de residencia que consolide su proyecto migratorio aumenta.
13. La imagen que de la mujer extranjera mantiene la población autóctona admite su funcionalidad laboral pero no por ello recibe una aceptación acorde a su aportación y, con base en los estereotipos más extendidos, estima que se benefician mucho de los servicios sociales, imagen que muchas veces refuerza consciente o inconscientemente las mujeres extranjeras, sobre todo cuando valoran el sistema sanitario.
14. Asimismo se acepta su participación en afrontar la dependencia, pero se evita cuantificar económicamente esta aportación, porque de su potencial valoración positiva se derivaría ineludiblemente la aceptación de la población inmigrante femenina. A día de hoy, parece que no se desea emprender todavía este paso de transformar en aportación económica la participación laboral de la mujer inmigrante.
15. Hay un juego de imágenes según el cual a la vez que se trata a las mujeres inmigrantes como machistas, interesadas, incultas, mentirosas, informales e incompetentes, también hay quien las considera más bien amables y trabajadoras
16. Es preciso buscar estrategias que nos permitan contrarrestar en la medida de lo posible los factores de DISTANCIA CULTURAL, que penaliza a las mujeres de los grupos a los que menor simpatía se les tiene por parte de la población autóctona, y ESTIGMA vs. GUETO porque opone a perfiles de mujeres más estigmatizados (rumanas, de la UE oriental...) frente a colectivos de mujeres percibidos como herméticos e impermeables (chinas, asiáticas...).

El análisis de la realidad de las mujeres inmigrantes residentes en la CAE nos ha hecho pensar que hay áreas en las que podemos trabajar y contribuir a mejorar ciertas situaciones que sufren las mujeres inmigrantes extranjeras que residen en nuestra comunidad. Éstas son algunas propuestas que esbozamos:

1. Un primer tema, que no es exclusivo de las mujeres inmigrantes extranjeras sino que se extiende también a los hombres, son los prejuicios y estereotipos negativos que sufren entre la población autóctona. Ya hemos visto que es frecuente encontrar entre la población vasca distorsiones de la realidad, asociando inmigración e inseguridad ciudadana; imputando a las mujeres inmigrantes reproches como que se aprovechan de nuestro estado de bienestar o que reciben más de lo que aportan a nuestra sociedad; asociando la inmigración femenina con la prostitución, sobre todo entre las negras subsaharianas; etc.

Son necesarias acciones que contrarresten estos prejuicios y estereotipos y para eso es necesario sensibilizar a la opinión pública sobre estas cuestiones. Es importante pensar en alternativas imaginativas y poner en marcha mecanismos comunicativos que ajusten las formas de pensar a la realidad de los datos de los que disponemos.

En el caso de las mujeres inmigrantes es especialmente sangrante la escasa percepción que tiene la población vasca de su aportación económica a nuestra sociedad.

En este sentido se propone trabajar a nivel local, sensibilizando y concienciando tanto a personas con responsabilidad política como al personal técnico. Una fórmula posible de trabajo podría ser la organización de seminarios consecutivos con el equipo de gobierno municipal, con los partidos políticos que conforman el pleno municipal, con equipos técnicos y con población general y sector asociativo.

2. En relación con la cuestión de prejuicios y estereotipos, nuestra experiencia en el ámbito de la inmigración nos indica que éstos se ligan fundamentalmente a los colectivos y no tanto a las personas individuales. En este sentido creemos que es importante **promover y fomentar la interacción y relación** entre personas inmigrantes y autóctonas.

Es importante concienciar, especialmente a quienes tienen responsabilidades públicas, de la necesidad de adoptar estrategias conducentes a la convivencia efectiva, al intercambio, a la interrelación, en definitiva, a fomentar el desarrollo de prácticas de interculturalidad entre distintos colectivos de personas.

Se trataría de organizar actividades que promuevan, si no fueren, la convivencia efectiva y la interacción entre las comunidades autóctonas e inmigrantes buscando superar la organización y/o subvención de jornadas, fiestas, encuentros, foros, etc., multiculturales cuyos resultados, de cara al fomento de la interculturalidad, han mostrado ciertas limitaciones.

Los foros existentes en materia de mujeres e inmigración pueden ser los canales adecuados para impulsar **programas de interculturalidad** en la sociedad vasca.

3. Un problema que afecta también a las mujeres inmigrantes es el maltrato, físico o psíquico, por parte de sus parejas o familias, fundamentalmente. En ocasiones hemos observado que son las mismas mujeres las que tienen dificultades para detectar este problema y para conocer los cauces y pasos que puedan dar para evitarlo y/o subsanarlo.

Para **combatir el maltrato**, creemos que es necesario arbitrar medidas para **formar e informar a las mujeres inmigrantes**. Formar, para que conozcan sus derechos individuales y sean capaces de identificar situaciones de maltrato personal o en su entorno, e informar para que conozcan las medidas que deben adoptar para impedirlo.

En este sentido, se propone la puesta en marcha de **programas contra el maltrato** con ese doble objetivo. La metodología **“Bola de Nieve”** que utiliza como formadoras, mediadoras y agentes multiplicadoras a las propias mujeres inmigrantes puede ser de interés ya que ha mostrado sus buenos resultados en otros ámbitos (Ayuntamiento de Bilbao en programas de formación e información sobre gestión de riesgos en el consumo de drogas entre la población joven de su municipio –programa ADI!, URB-AI–, programas de sensibilización y prevención de la violencia en el deporte infantil y juvenil en la CAE –acciones desarrolladas por Kirolalde Comité vasco contra la violencia en el deporte, dependiente de la Dirección de Deportes del Gobierno Vasco–).

4. El análisis de la realidad de las mujeres inmigrantes residentes en la CAE nos ha desvelado el doble carácter y función que cumplen las prácticas y las creencias religiosas entre ellas. De un lado, las creencias y las prácticas religiosas tienen un efecto positivo porque sirven de elemento clarificador y aglutinador, permitiendo sobrellevar mejor, en ocasiones, los sinsabores de la migración. Es decir, como factor cohesionador, cumple un importante papel social y grupal.

Pero, por otro lado, se revela como una peligrosa arma contra las mujeres, sobre todo entre los grupos que profesan religiones en las que la mujer es considerada la depositaria de la pureza cultural e identitaria del grupo, quedando al servicio y dictado de la voluntad de los hombres. En este sentido es importante, en una sociedad como la nuestra que pretende avanzar en la secularización y el laicismo, no ceder terreno en el ámbito de los derechos individuales, para todos y todas las ciudadanas vascas, especialmente las mujeres inmigrantes, despojadas no pocas veces de ellos.

Los poderes públicos deben estar vigilantes y promover entre las confesiones religiosas el diálogo y el intercambio pero dejando clara, a todas, la separación que en nuestra sociedad existe entre los ámbitos religiosos y legislativos, perteneciendo el primero a la esfera privada y el segundo a la pública. En la esfera privada debe respetarse el derecho de cualquier persona a profesar la religión que desee pero en la pública priman (están por encima) y deben primar los derechos individuales de las personas en general y de las mujeres en particular. No debemos permitir que grupos reducidos de personas, hombres en su mayoría, invocando la religión, exijan la sumisión y subordinación de amplios colectivos de ciudadanos, mujeres inmigrantes en particular.

En este sentido, se considera de interés avanzar en la línea de trabajo, iniciada por el Gobierno Vasco, potenciando **un grupo de reflexión**, con participación de los principales municipios de la CAE, **en el que estuvieran representadas las principales confesiones religiosas** a fin de evitar que éstas sobrepasen su lugar y área de influencia (esfera privada) y compitan en terrenos que no les corresponde. Obviamente se considera relevante la participación de Emakunde-Instituto Vasco de la mujer en un grupo de esta características.

Especialmente relevante sería en este foro explicar la primacía de los derechos individuales de las personas sobre las creencias religiosas, con especial atención a situaciones de discriminación y negación de derechos entre las mujeres inmigrantes extranjeras.

5. El estudio pone de manifiesto que existen grandes diferencias en la situación que viven distintos colectivos de mujeres inmigrantes extranjeras. Nos ha impresionado significativamente la situación que atraviesan muchas mujeres subsaharianas, de raza negra y con dificultades de comunicación en castellano (o euskera); también algunas mujeres magrebíes irregulares, con problemas con el lenguaje y excesivamente parapetadas en sus hogares, con escasa autonomía personal; mujeres rumanas, de origen gitano y que comparten los problemas de expresión y relación fuera del endogrupo.

Estos perfiles de mujeres han traspasado ya la zona de riesgos para instalarse claramente en el terreno de la exclusión social: con grandes dificultades para integrarse en un mercado laboral que demanda mujeres latinoamericanas (caucásicas) y con capacidad de comunicación en castellano (euskera) destinadas a trabajos a desarrollar en los hogares vascos (cuidado de personas y tareas del hogar) o en la hostelería y comercio, principalmente.

Es fundamental arbitrar políticas activas de empleo y de inserción laboral para estos colectivos, so pena de cronificarse desde muy temprana edad (se trata de mujeres jóvenes en su mayoría) como demandantes de ayudas sociales (léase RGI).

Como primera medida, se hace necesario conseguir que aprendan rápida y adecuadamente uno de los idiomas de la CAE, como condición *sine qua non* para ser competitivas en el mercado laboral, sabiendo que los "gustos" escénico-estéticos para los trabajos en los hogares vascos se decantan en primera opción por mujeres latinas, caucásicas y castellanoparlantes (euskaldunes también). En consecuencia, es fundamental **ofertar clases intensivas de castellano y/o euskera** dirigidas a estos colectivos.

Esta iniciativa beneficiaría también a estos perfiles de mujeres aunque no tengan intención de incorporarse al mercado laboral (caso de algunas mujeres magrebíes o rumanas) porque, en segundo lugar, les permitiría aumentar su autonomía personal al no depender de otras personas (padre, marido, hijos varones) en su relación con la comunidad de acogida, ya sean personas o entidades.

La experiencia municipal previa a la gestión de las ayudas sociales por parte de Lanbide nos ofrece algunos ejemplos de fomento del aprendizaje de las lenguas de la CAE: en algunos municipios se ha ligado el acceso a una prestación social con la necesidad de acreditar el aprendizaje de nuestros idiomas. Ésta puede ser una vía para incentivar y justificar su aprendizaje entre las mujeres y desactivar conductas restrictivas en su entorno.

6. Otra de las cuestiones que este estudio ha puesto sobre la mesa, aunque tampoco se puede decir que sea un hallazgo novedoso, es la situación de **sobrecualificación** que sufre una parte importante del colectivo de mujeres inmigrantes.

Es un fenómeno que no es exclusivo ni de las mujeres, también afecta a los hombres, ni de las personas inmigrantes, porque también importa a las autóctonas. En todo caso, entre las mujeres inmigrantes extranjeras esta situación de sobrecualificación (formación universitaria o profesional superior no correspondida por un trabajo de su nivel) estimamos que ronda el 20%, partiendo de datos formativos y laborales aportados por la operación estadística EPIE 2010 de la Consejería de Asuntos Sociales del Gobierno Vasco.

Una iniciativa muy interesante para paliar esta lacra la está llevando a cabo el Ayuntamiento de Bilbao con el "Izoko Proiektua", dentro del Programa europeo Realise, que se basa en **actividades de mentoring entre mujeres inmigrantes** con un recorrido exitoso de inserción laboral con empleo encajado (tutoras) y mujeres con una expe-

riencia de ajuste laboral todavía pendiente. Durante este año 2012 ha desarrollado una experiencia piloto con 11 tutoras y 12 tutorizadas que puede tener continuidad en 2013, ampliando la iniciativa a 50 mujeres tutorizadas.

Esa iniciativa se circunscribe al municipio bilbaino pero bien puede extenderse a los principales de la CAE (Donostia-San Sebastián, Vitoria-Gasteiz, Barakaldo, Getxo, Leioa, Irún, Arrasate, Llodio, etc.).

7. No podemos pasar por el alto todo lo que tiene que ver con las generaciones futuras, con el futuro de los hijos y las hijas de las mujeres inmigrantes. Y en él tendrá un peso fundamental el proceso formativo y educativo. Se están haciendo muchas cosas (y bien) en este aspecto pero creemos que hay que estar muy encima del ámbito educativo porque de su éxito dependerá en gran medida el éxito de la integración de las personas inmigrantes y en consecuencia el grado de cohesión social de nuestra comunidad.

Tenemos que prestar mucha atención para que, a futuro, estas personas puedan protagonizar la justa movilidad social que necesita una sociedad realmente democrática.

Creemos que debemos tener un sistema educativo que no discrimine entre población autóctona e inmigrante. Y eso significa que no puede haber centros educativos segregados, es decir, con modelos educativos y lingüísticos distintos en relación al origen del alumnado. Tampoco pueden crearse guetos, es decir, que la concentración de alumnado inmigrante y autóctono debe respetar la que se da en el conjunto de la sociedad vasca.

Se debe prestar atención para que el sistema educativo **garantice a las hijas e hijos de mujeres inmigrantes una educación** que les permita estar en pie de igualdad con el resto de la población vasca.

8. Una última cuestión que el estudio ha puesto sobre la mesa es el caso atípico de las mujeres de origen asiático: no parecen presentar problemas de acceso al mercado laboral (trabajan más del 80% de ellas) ni problemas de exclusión social.

Sin embargo la opacidad y el hermetismo de estos colectivos es un área de preocupación. Es especialmente difícil acceder a estas mujeres por el carácter monolítico de los grupos sociales a los que pertenecen y su impermeabilidad a los intentos de interacción con la sociedad de acogida u otros colectivos.

No dan la impresión de graves problemas entre ellas pero es manifiesta su dificultad para manejarse en castellano (o euskera) y en consecuencia dependen excesivamente del endogrupo, lo que limita mucho su autonomía personal fuera de ese espacio.

Creemos que hay que impulsar la apertura de estos colectivos, aunque culturalmente su hermetismo sea una de sus señas de identidad: fuerte cohesión grupal intragrupo y escaso intercambio intergrupos con las comunidades de acogida.

Para eso se propone una **tarea diplomática** desde las altas esferas institucionales, hasta quienes están "a pie de obra", es decir, en colaboración con personas mediadoras interculturales, personal técnico de los ayuntamientos y agentes sociales del tercer sector. Se pueden aprovechar los foros existentes pero deben tener como uno de sus objetivos específicos la comunicación e interacción directa con colectivos de mujeres inmigrantes de origen asiático.

Sólo si accedemos directamente a las mujeres y conocemos realmente sus discursos y necesidades, podremos asegurarnos que sus derechos y libertades individuales están a salvo y que su proyecto de desarrollo personal es respetado.

8

BIBLIOGRAFÍA

- Achotegui, J. (2002), *La depresión en los inmigrantes. Una perspectiva transcultural*. Barcelona. Editorial Mayo.
- Aierdi, X. y Moreno, G. (2011), *Anuario de la inmigración en el País Vasco 2010*. Ikuspegi@k. Observatorio Vasco de Inmigración.
- Amara, F. (2004), *Ni putas ni sumisas*, Cátedra, Madrid.
- Arellano, M.J. (2006), "Trabajadoras latinoamericanas en España: migraciones laborales y género", *Cuadernos de relaciones laborales*, 41, págs. 151-179
- Bañon Hernández, A. M. –Ed.–. (2008), *Comunicación, empleo y mujer inmigrante*, Tercera Prensa-Hirugarren Prentsa, Donostia
- Basabe, N., Páez, D., Aierdi, X., y Jiménez-Aristizabal, A. (2009), *Salud e inmigración. Aculturación, bienestar subjetivo y calidad de vida*. Gipuzkoa: Observatorio Vasco de Inmigración.
- Beltrán, E. y Maquieira, V. V. (2001), *Feminismos. Debates políticos contemporáneos*, Alianza, Madrid
- Benhabib, S. (2006), *Las reivindicaciones de la cultura. Igualdad y diversidad en la era global*, Katz, Buenos Aires
- Benhabib, S. y Resnik, J. –Eds.–. (2009), *Migrations and mobilities. Citizenship, borders and gender*, New York University Press, New York
- Blanco, C. (2000), *Las migraciones contemporáneas*. Madrid. Alianza Editorial.
- Calavita, K. (2006), *Gender, migration, and law. Crossing borders and bridging disciplines*, en *International Migration Review*, vol. 40, núm. 1 (104-132)
- Calonge, F. (2009), "Inmigración femenina en Madrid. La incorporación a la ciudad de las mujeres inmigrantes latinoamericanas", *Zainak. Cuadernos de Antropología-Etnografía*, 32, págs. 1115-1133.
- Caritas Internationalis (2012), *El rostro femenino de la migración*, Madrid, Documento de trabajo.
- Carrasco, C. (1991), *El trabajo doméstico y la reproducción social*, Madrid. IMU.
- Castles, S. y Miller, M. (1998), *The Age of Migration*. New York. The Guilford Press.
- Colectivo IOÉ, (2000) "Aproximación a los proyectos migratorios de las mujeres migrantes en España", en María Angels Roque, *Mujer y migración en el Mediterráneo occidental: tradiciones culturales y ciudadanía*, Barcelona: Icaria. Páginas 153-180
- Colectivo IOÉ. (2001), *Mujer, inmigración y trabajo*, Instituto de Migraciones y Servicios Sociales, Madrid
- Coordinadora española para el Lobby Europeo de Mujeres (CELEM), (2004), *La integración laboral de las mujeres inmigrantes. ¿Una oportunidad para la igualdad?*, CELEM, Madrid
- Criado, M. (2001), *La línea quebrada*. Madrid. Consejo económico y social.
- CSIC. (2010), Informe sobre envejecimiento Fundación General CSIC noviembre 2010. Disponible en: <http://www.imsersomayores.csic.es>

- Elejabeitia, C. (2006), *Mujeres inmigrantes en la educación de las personas adultas*, CIDE-Instituto de la Mujer, Madrid
- Engle, L. B. (2004), *The world in motion. Short essays on migration and gender*, Organización Internacional para las Migraciones (OIM), Ginebra
- European Women's Lobby (2007), *Equal rights, equal voices. Migrant women in the European Union*, European Women's Lobby, Bruselas
- Fondo de Población de las Naciones Unidas (FNUAP), (2006), *Estado de la población mundial 2006. Hacia la esperanza. Las mujeres y la migración internacional*, FNUAP, New York
- González, H. (2007), *Familias y hogares transnacionales: una perspectiva de género*, en Puntos de Vista, núm. 11 (7-27)
- Gregorio, C. (1998), *Migración femenina. Su impacto en las relaciones de género*, Narcea, Madrid
- Gregorio, C. y Ramírez A. (2000), "¿En España es diferente...? Mujeres inmigrantes dominicanas y marroquíes", *Papers*, 60, Barcelona, págs. 257-273
- Guerrero, T. (2006), "Inmigración femenina y servicio doméstico: resurgimiento de un régimen especial de seguridad social decadente", *Revista universitaria de ciencias del trabajo*, 7, págs. 23-46
- Ikuspegi (2008), Barómetro 2008. *Percepciones y actitudes hacia la inmigración extranjera*. Bilbao: Ikuspegi.
- Ikuspegi (2007), Barómetro 2007. *Percepciones y actitudes hacia la inmigración extranjera*. Bilbao: Ikuspegi.
- Ikuspegi (2009), Barómetro 2009. *Percepciones y actitudes hacia la inmigración extranjera*. Bilbao: Ikuspegi.
- Ikuspegi (2010), Barómetro 2010. *Percepciones y actitudes hacia la inmigración extranjera*. Bilbao: Ikuspegi.
- Ikuspegi (2011), Barómetro 2011. *Percepciones y actitudes hacia la inmigración extranjera*. Bilbao: Ikuspegi.
- Innobasque (2011), Euskadi envejece. Disponible en: <http://www.innobasque.com/home.aspx?tabid=1058&idElementoBiblioteca=185>
- Izquierdo, A. (1995), *La inmigración inesperada*, Trotta, Madrid.
- Joly, D. –Ed.– (2004), *International migration in the new millennium. Global movement and settlement*, Ashgate, Aldershot
- Juliano, D. (2006), *Excluidas y marginales. Una aproximación antropológica*, Cátedra, Madrid
- Lacomba, J. y García Roca, J. –Eds.– (2008), *La inmigración en la sociedad española. Una radiografía multidisciplinar*, Bellaterra, Barcelona
- Loroño, J.J., Izurieta, C. (2006) "Diagnóstico y plan de previsión social complementaria en Euskadi", *Boletín de estudios económicos*, vol.61, pp. 51-62
- Maquieira, V. –Ed.– (2006), *Mujeres, globalización y derechos humanos*, Cátedra, Madrid

- Marçinez, S. (2003), "Mujeres al borde de la igualdad: La inmigración femenina como contribución a la igualdad entre los sexos", *Anuario de filosofía, psicología y sociología*, 6, págs. 213-222
- Martín, M.J., Moreno, G. y Fullaondo, A., (2012), *Mujer inmigrante en la CAE 2010*, Ikuspegi, Bilbao, 2012.
- Moreno, G., Fullaondo, A. y Martín, M.J. (2012), *Mujer inmigrante en la CAPV*, Bilbao: Ikuspegi. Disponible en: http://www.ikuspegi-inmigracion.net/documentos/investigacion/es/mujer_inmigrante_capv_2010.pdf
- Moreno, R. y Adelantado, José, (2005), "Ciudadanía y estado del bienestar: la inmigración femenina en España", en Carlota Solé Puig, Lluís Gonzaga Flaquer Vilardebó, *El uso de las políticas sociales por las mujeres inmigrantes*, págs. 69-96
- Morrison, A. R., Schiff, M. y Sjöblom, M. –Eds.–, (2008), *The international migration of women*, The World Bank
- Moyerman, D. R. y Forman, B. D. (1992), Acculturation and adjustment: A meta-analytic study. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 14 (2), 163-200 citado en Collazos F., Qureshi A. Estrés aculturativo y salud mental en la población inmigrante, *Papeles del Psicólogo*, Vol 29, Núm. 3, septiembre-diciembre, 2008, pp. 307-315.
- Nash, M. (2000), *Inmigración, género y espacios urbanos: los retos de la diversidad*, Bellaterra, Barcelona
- Nash, M. y Narre, D. (2003), *El desafío de la diferencia: representaciones culturales e identidades de género, raza y clase*, UPV, Bilbao
- Ortiz-Osés, A. y Mayr, F. K. (1980), *El matriarcalismo vasco: reinterpretación de la cultura vasca*. Bilbao: Universidad de Deusto.
- Parella, S.(2005) "La maternidad a distancia de las empleadas domésticas latinoamericanas en España"; a: *El género quebrantado. Sobre la violencia, la libertad y los derechos de la mujer en el nuevo mileniomilenio* (ed. per J. Giró), Madrid: Los Libros de la Catarata.
- Parella, S. (2009), "Políticas públicas de género y mujer inmigrante": A: R. Zapata (ed.) *Inmigración en España: claroscuros de las políticas y gobernabilidad*. Madrid: Ariel
- Parella, S. (2003), *Mujer, inmigrante y trabajadora: la triple discriminación*, Anthropos, Barcelona
- Parella, S. (2005), "Segregación laboral y vulnerabilidad social de la mujer inmigrante a partir de la interacción entre la clase social, el género y la etnia"; a: *El uso de las políticas sociales por las mujeres inmigrantes* (ed. per Lluís Flaquer i Carlota Solé), Madrid: Instituto de la Mujer.
- Parella, S. (2007) "Mujeres inmigrantes en el mercado de trabajo español. La división internacional del trabajo reproductivo"; a: *Mujeres, instituciones y política* (ed. per I. Diz i M. Lois), Barcelona: Edicions Bellaterra.
- Parella, S. (2009) "Desigualdades de género. Jóvenes inmigrantes. Tomo 5. En: AA.VV. *Informe Juventud en España 2008*. Madrid: INJUVE
- Parella, S. (2009) "Aplicación de los campos sociales transnacionales en los estudios sobre migraciones": A: Solé, C; Parella, S.; Cavalcanti, L. (eds.) *Nuevos retos del transnacio-*

- nalismo en el estudio de las migraciones*. Madrid: Observatorio Permanente de la Inmigración (OPI)
- Pedone, C. (2007), "Familias transnacionales ecuatorianas: estrategias productivas y reproductivas". En Bretón, Víctor; García, F.; Jové, A. y Vilalta, M. J. (eds.). *Ciudadanía y Exclusión: Ecuador y España frente al espejo*. Madrid: Ediciones de La Catarata.
- Pedone, C. (2008), "'Varones aventureros' vs. 'Madres que abandonan': reconstrucción de las relaciones familiares a partir de la migración ecuatoriana", *REMHU. Revista Interdisciplinaria de Movilidad Humana*, Año XVI, Nº 30, pp. 45-64.
- Pedone, C. y Gil, S. (2010) "Políticas de migración familiar en Europa. El gobierno de la inmigración a través de las familias". En Pedreño, Andrés et al (coords.) *Tránsitos migratorios. Contextos transnacionales y proyectos familiares en las migraciones actuales*. Murcia: Universidad de Murcia.
- Pedone, C. y Gil, S., (2008) "Maternidades transnacionales entre América Latina y el Estado español. El impacto de las políticas migratorias en las estrategias de reagrupación familiar". En Solé, Carlota; Parella, Sònia Calvancanti, Leonardo. *Nuevos retos de transnacionalismo en el estudio de las migraciones*. Madrid: Observatorio Permanente de la Inmigración-Ministerio de Trabajo e Inmigración.
- Pérez Orozco, Amaia, (2005), "Amenaza tormenta: la crisis de los cuidados y la reorganización del sistema económico", Documento de Trabajo.
- Pérez Orozco, Amaia, (2010) "Diagnóstico de la crisis y respuestas desde la economía feminista", *Revista de Economía Crítica*, 9, 2010, Madrid.
- Posso, J. y Urrea, F. (2007), "La migración internacional y los cambios en las relaciones de género y estructuras de los hogares: la migración colombiana hacia España", *Papers*, 85, págs. 109-133
- Ribas, N. (1999), *Las presencias de la inmigración femenina: un recorrido por Filipinas, Gambia y Marruecos en Cataluña*, Icaria, Barcelona
- Ribas, N. (2000), "Inmigración femenina en el sur de Europa", *Papers*, 60, págs. 13-34
- Sáez de la Fuente, I. (2008), *Género e inmigración. Encuesta de Ikuspegi a la población extranjera 2007*, Ikuspegi, Bilbao
- Solé, Carlota y Parella, Sonia (2006), "Una revisión de la posición de las mujeres inmigrantes no comunitarias en el mercado de trabajo español", *Sistema*, 190-191, Madrid, págs 193-215.
- Sutcliffe, B. (2005), *100 imágenes de un mundo desigual*, Intermón Oxfam, Madrid.
- Tobío, C. (y otros) (2010), *El cuidado de las personas. Un reto para el siglo XXI*, La Caixa, Barcelona
- Touraine, A. (2005), *Un nuevo paradigma. Para comprender el mundo de hoy*, Paidós Ibérica, Barcelona
- Vicente, T. (2003), "España 'país de inmigración femenina'", *Letras de Deusto*, Universidad de Deusto, págs.137-172.
- Vicente, T. (2003), "La inmigración femenina en la Comunidad Autónoma del País Vasco", en María Luisa Setién Santamaría, *Problemas de las mujeres, problemas de la sociedad*, U. Deusto, Bilbao, págs. 139-180

- Vicente, T. (2006), "Importancia de los flujos migratorios de mujeres", en C. Blanco (ed.), *Migraciones. Nuevas moviidades en un mundo en movimiento*, Barcelona, Anthropos, pp. 206-233.
- Vicente, T. y Royo, R. *Mujeres al frente de familias monoparentales*, Bilbao, Universidad de Deusto.
- Vidal, E. y Vono, D. (2011), La inserción de las mujeres inmigradas en el mercado de trabajo español", *Documents d'anàlisi geogràfica*, Vol. 57, N° 3, págs. 563-573
- Vila, J.M. y Vila, C. (2005), *Mujeres del mundo. Inmigración femenina en España hoy*, Imagine Ediciones, Madrid
- Villota, P. (1999), *Globalización y género*, Síntesis, Madrid
- VV.AA. (2006), *Estudio mundial sobre el papel de la mujer en el desarrollo. 2004. La mujer y la migración internacional*, ONU, New York
- Ward, C., Bochner, S. y Furnham, A. (2001), *The psychology of Culture Chock*. East Sussex: Routledge.

9

ANEXO

INTRODUCCIÓN: BREVE PRESENTACIÓN DEL ESTUDIO Y DE BEGIRUNE

- Nos presentamos y hacemos una breve presentación de Begirune
- Breve presentación del estudio en el que estamos trabajando

1. Descripción personal y del entorno familiar de origen

- Nombre, origen, país del que procede,
- Descripción de su familia, padres, hermanos, pareja, hijos e hijas, amigos
- Con quién vivía, dónde
- Cómo era su vida, que cuente un poco el relato de su vida: de qué trabajaban sus padres, cómo fue su infancia, juventud, qué estudió...
- Importante y transversal a todo el punto: cómo era el rol de las mujeres en su lugar de origen

2. Entorno personal adulto y situación personal de origen

- Cómo era su situación personal en origen: en qué trabajaba, de qué vivía, dónde vivía, con quién, en relación a su familia, a sus amigos, etc.
- Qué le ofrecía su entorno social
- Cómo se sentía ella, que describa y nos hable de sus sentimientos: sus sueños, sus deseos, sus temores, sus preocupaciones, etc.
- Cómo veía su futuro allí
- Importante: qué ofrecía su entorno a las mujeres, ¿les discriminaba?, ¿les ofrecía un futuro igualitario?...

3. Proceso de toma de decisión de salir

- Cómo es el proceso de toma de decisión de salir de su casa y emigrar
- Qué fases tiene
- Cómo empieza, cómo surge la idea de irse
- Qué personas intervienen en el proceso, qué personas influyen y cómo
- Cuánto dura ese proceso desde que surge la idea hasta que se materializa
- Cómo se toma la decisión
- Qué frenos debe afrontar y superar en el proceso, qué temía de la emigración
- Qué estímulos tiene a lo largo del proceso, qué le empujaba a emigrar
- Importante: qué se siente en ese proceso, qué sentimientos afloran en las distintas fases, qué recuerdos tiene

4. Expectativas iniciales

- Qué expectativas de vida tenía en origen, qué esperaba de la vida en su país de origen
- Qué expectativas tenía cuando tomó la decisión de salir y emigrar: qué esperaba obtener, cómo esperaba que sería su vida
- Qué esperaba del proceso
- Cuál fue el motor de la marcha

5. Proceso migratorio

- Relato del proceso migratorio desde que salió de su país de origen, de forma resumida
- No interesa tanto los detalles de su periplo, ni los lugares en los que ha estado sino sus sentimientos
- POR QUÉ iba a un lugar y no a otro,
- POR QUÉ cambiaba de lugar,
- CÓMO se sentía en ese proceso,
- CÓMO fue cambiando ella en el proceso,
- CÓMO era percibida por las personas con las que trataba, autóctonas o inmigrantes
- Qué le ha llamado la atención del proceso, como mujer

6. Llegada a Euskadi

- Por qué eligió este lugar
- Qué buscaba en Euskadi
- Cómo se encuentra aquí
- Cómo se siente
- Qué es lo que más le gusta de Euskadi
- Qué es lo que menos le gusta de Euskadi
- Va a quedarse aquí o va a irse
- Por qué se va a quedar o se va a ir
- Qué expectativas tiene ahora en Euskadi
- En qué han cambiado sus expectativas de antes a ahora
- Cómo percibe a la población autóctona
- Cómo percibe a otras personas inmigrantes en Euskadi: cómo se sienten
- Cómo cree que le ven a ella otras personas autóctonas

7. Presente en Euskadi

- Relato de su vida actual: situación administrativa, familia, amigos, trabajo, dinero, etc.
- Que nos cuente cómo es su vida aquí
- Que nos cuente cómo se siente aquí
- Qué cosas han cambiado desde que llegó a Euskadi
- Cómo han cambiado sus sentimientos desde que llegó a Euskadi
- Cómo han cambiado sus expectativas desde que llegó a Euskadi
- Cómo ve a las mujeres vascas
- En qué ha cambiado como mujer
- Qué balance hace de todo el proceso

8. Futuro prospectivo

- Cómo ve el futuro en Euskadi
- Cómo se ve ella en Euskadi en el futuro
- Cómo describiría sus sentimientos de cara al futuro
- Cuáles son sus deseos, sus sueños, sus anhelos
- Qué le gustaría que le deparara el futuro
- Siendo realista, cómo se imagina que será su futuro dentro de 20-25-30 años: cómo se ve a ella misma, en relación a la familia, al trabajo, a sus amigos, a su situación económica, residencial, etc. Que describa la situación como si fuera una escena de una película: cómo viste ella, cómo se siente, con quién vive, con quién está, con quién se relaciona, tiene pareja, tiene hijos/as, cómo son, dónde trabajan o estudian, dónde reside, cómo es su casa, etc.

- Siendo realista, cómo ve el futuro de sus hijos y, especialmente, de sus hijas: que lo describa, poniendo especial atención en sus hijas: en qué han ganado y en qué han perdido en relación al futuro que hubieran tenido en su país de origen, qué diferencias y semejanzas hay entre uno y otro
- Siendo realista, cómo se imagina que va a ser la vida de sus hijas en el futuro: igual que antes que lo cuente como en una película, con el mayor detalle y con especial énfasis en sus sentimientos y el rol que desempeñan

9. Acciones que mejoren el proceso

- Qué ha echado en falta en todo el proceso migratorio
- Qué echa en falta de cara al futuro
- Qué puede hacer la administración vasca para facilitarles el proceso migratorio
- Qué puede hacer la administración vasca para mejorar su situación personal

Si ella formara parte de la administración, si fuera alcaldesa, parlamentaria o lehendakari:

- Qué haría por mujeres como ella
- Qué haría por las hijas de mujeres como ella
- Qué acción cree que es indispensable poner en marcha para ayudarle
- Qué programa ayudaría a mujeres como ella

EMAKUNDE

PERCEPCIONES Y ACTITUDES HACIA LAS MUJERES INMIGRANTES EXTRANJERAS

SONDEO TELEFONICO DEL GABINETE DE PROSPECCION SOCIOLOGICA DEL GOBIERNO VASCO

1.- Dígame, por favor, en qué medida está Ud. de acuerdo o no con el contenido de las siguientes afirmaciones (muy de acuerdo; acuerdo; ni acuerdo ni desacuerdo; en desacuerdo; muy en desacuerdo):

	MA	A	NI A NI D	D	MD	NS
a) La llegada de mujeres extranjeras permite cubrir puestos de trabajo que no se cubren de otra forma	1	2	3	4	5	0
b) Las mujeres inmigrantes se benefician excesivamente del sistema de protección social	1	2	3	4	5	0
c) En términos económicos, las mujeres inmigrantes reciben más de lo que aportan a la sociedad vasca	1	2	3	4	5	0
d) Las mujeres inmigrantes contribuyen a mejorar nuestra economía	1	2	3	4	5	0
e) Si no fuera por los hijos e hijas de las mujeres extranjeras, Euskadi perdería población	1	2	3	4	5	0
f) La llegada de mujeres extranjeras garantiza la conciliación doméstica y laboral de las mujeres vascas	1	2	3	4	5	0
g) Las mujeres extranjeras son importantes para cuidar a nuestros mayores y a nuestros menores	1	2	3	4	5	0
h) La contribución social de las mujeres inmigrantes en Euskadi es muy importante	1	2	3	4	5	0

2.- Dígame, por favor, en una escala de 0 a 10, la simpatía que Ud. siente por los siguientes tipos de mujeres inmigrantes extranjeras, teniendo en cuenta que 0 significa ninguna simpatía y 10 mucha simpatía:

	Ninguna simpatía										Mucha simpatía										Ns		
1) Europeas occidentales,	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
2) Colombianas, peruanas	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
3) África negra, subsaharianas	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
4) Norte de África, Magreb: Marruecos, Argelia	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
5) Rumanas, del este de la UE	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
6) Chinas, asiáticas	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
7) Paraguayas, nicaragüenses	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
8) Mujeres inmigrantes irregulares, independientemente de su nacionalidad	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99

3.- En términos generales, ¿diría Ud. que la llegada de mujeres inmigrantes tiene efectos positivos o negativos para la sociedad vasca? Deme, por favor, una puntuación de 0 (efectos muy negativos) a 10 (efectos muy positivos) puntos.

Negativos						Positivos					Ns
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99

SONDEO DOMICILIARIO DE IKUSPEGI OBSERVATORIO VASCO DE INMIGRACION

1.- En general, ¿diría Ud. que las mujeres inmigrantes extranjeras son más bien: (leer pareja de atributos)

	+	=	+	
Amables	1	2	3	Antipáticas
Trabajadoras	1	2	3	Vagas
Responsables	1	2	3	Informales
Feministas	3	2	1	Machistas
Sinceras	1	2	3	Mentirosas
Interesadas	3	2	1	Altruistas
Competentes	1	2	3	Incompetentes
Incultas	3	2	1	Formadas

2.- Ahora me gustaría que me indicara, de los distintos tipos de mujeres inmigrantes que le presento en esta Tarjeta 1, a cuál o a cuáles de ellos diría Ud. que se pueden asociar las siguientes características: (presentar Tarjeta 1)

	1	2	3	4	5	6	7
Esfuerzo por integrarse							
Parecidas a nosotros							
Antipáticas							
Sinceras							
No se esfuerzan por integrarse							
Regulares, con papeles							
Difícil tener lazos							
Distintas a nosotros							
Respeto por nuestra cultura							
Violentas							
Trabajadoras							
Honradas							
Simpáticas							
Cerradas							
Generan confianza							
Abundan delincuentes							
Se puede tener lazos							
Irregulares, sin papeles							
Abiertas							
Vagas							
Generan desconfianza							
Mentirosas							
Pacíficas							

Tarjeta 1

1) Europeas occidentales, argentinas, chilenas
2) Colombianas, peruanas
3) África negra, subsaharianas
4) Norte de África, Magreb: Marruecos, Argelia
5) Rumanas, UE orientales
6) Chinas, asiáticas
7) Paraguayas, nicaragüenses

EMAKUNDE
EMAKUMEAREN EUSKAL ERAKUNDEA
INSTITUTO VASCO DE LA MUJER

Erakunde Autonomiaduna

Organismo Autónomo del

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO